

دواهربان

سیدی نوری

فاروون رہنولی

محفوظہ کردی

منتدى اقرأ الثقافى

تەفسىرى نوور

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
الْحٰمِدُ لِلّٰهِ الْعَظِيْمِ

داوه ری یہ کان

سەرچەمی پامەكانى نور

٦

داوەری پەكان

بە دیورزەمان

سەعیدى نورسى

دایناوه

فاروق رەسول يەجیا

کردويه به کوردى

نورسی، بدیع‌الزمان سعید، ۱۸۷۳ - ۱۹۶۰ م
 داوه‌ری‌یه‌کان / تألیف بدیع‌الزمان سعید نورسی؛ مترجم به زبان
 کردی فاروق رسول یحیی.
 تهران: نشر احسان، ۱۳۹۱.
 ص. ۸۸.

فیبا ۵-۹۷۸-۹۶۴-۳۵۶-۹۰۷

موضوع: قرآن - بررسی و شناخت، اسلام - مسائل متفرقه.

شناسه افزوده: یحیی، فاروق رسول.

رده بندی کنگره: BP۱۱/۳۰۳۷۱۳۹۱

رده بندی دیوبی: ۲۴۷/۰۲.

شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۳۳۰۶۱

داوه‌ری‌یه‌کان

+ مؤلف: بدیع‌الزمان سعید نورسی

+ مترجم: فاروق رسول یحیی

+ ناشر: نشر احسان

+ نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۱

چاپ: مهارت

+ تیراز: ۳۰۰۰ جلد

+ قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

+ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۶-۹۰۷-۵

نیروگاه:

تهران، خ. انقلاب، روبروی دلنشگاه.

مجمع فروزنده، شماره ۲۶

تلفن: ۰۶۱۵۴۴۴

سُلْطَانِي وَهَرَكْرَكْ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا رَبِّ! لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي بِجَلَالِ وِجْهِكَ وَعَظِيمِ سُلْطَانِكَ.

يَا رَبِّ! لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ.

صَلَّى يَا رَبِّ وَسَلَّمَ عَلَى إِمَامِ الْمُرْسِلِينَ، حَبِيبِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، نَبِيِّنَا وَأَسْوَتِنَا وَقُرْبَةِ عَيْوَنِنَا
مُحَمَّدٌ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، وَمَنْ أَتَّبَعَ هَدَاهُ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ.

خُوَيْنَهُرَانِي بِهِرِيزَا

ئَمْ بَهْرَگَهِي بَهْرَدَهْسَتَتَانَ هَهَنَدَى جَهَهَوازَهَ لَهُو بَهْرَگَانَهِي پِيشَوُو كَه بَهْ چَاوَدَيرَى و
بَهْخَشَشِي خَوَايِي گَهُورَهَ لَهُم سَالَانَهَ دَوَايِدا بَلاَوَمَانَ كَرَدَهَوَهَ وَئِيْوهِي ئَازِيزَ لِينِي
بَهْهَمَهَنَدَ بَوَونَ ..

بَهْرَگَهِي كَانِي پِيشَوُو بَهْرَهَمِي قَوْنَاغِي، "مَهَعِيدِي نَوِي" نَ، كَه لَه سَالَه كَانِي (۱۹۲۷) زَ
بَهْ دَوَاهَهَ تَادَهَ گَاتَه سَالَه كَانِي پِهْنَحَاهِي مَهَدَهِي پِيشَوُو نَوَوسَراوَنَ، كَاتَنِي كَه دَهَولَهَتِي بَهْ نَاوَ
خَلَافَهَتَ كَوْتَابِي بَيْ هَاتَ وَ، وَلَاتِي نَوِي تُورَ كَيَا پَروُو لَه قَوْنَاغِيَكِي تَرسَنَاكَ وَ دَزَوارَ
كَرَدَهَ دَوَرَمَنِيهَتِي ئَايِينِي ئَيسَلامَ وَ گَلِي كَورَدَ، هَمَموَ دَامَ وَ دَهَزَ گَاكَانِي دَهَولَهَتِي شَ
خَرَانَهَ گَهِرَ بَقَ دَانَانِي بَهْرَهَسَتَه جَوَ، اوْ جَوَرَه كَانَ لَه پَروُو "ئِيمَان" وَ "ئَيسَلامَ" وَ
"قَوْرَئَانَ" دَ، تَاكَو بَهْشِيكِي نَمَوهِي نَوِي لَه سَهَر دَزَايِهَتِي كَرَدَنِي هَهَرَچِي پِهْيَوَهَنَدَى بَهْ
ئَايِينَهَوَهَهَ بَيْتَ پَيْ بَگَاتَ وَ، پَاشَانَ بَكَرِيَتَه دَارَدَهَسَتَيِيكِي خَؤَمَالَى بَقَ درِيَرَهَدانَ بَهَوَ
دَزَايِهَتِي يَهَ ..

مامۆستا سەعیدی نوورسی لە قۇناغەی تەمەنیدا و بىز بەرەنگار بۇونەوهى ئەو ھەولە چەپپانەی بەرەی دې بە "ئیمان"، "پەيامە کانى نوور" ئىنووسىيە و بىلەسى كەردىنەتەوە. خواى گەورەش بە چاکەی خۆى و، بەھۆى نيازپاکىي دانەريان ھىزىكى ئەوتۇى بەو پەيامانە بەخىسى كە بۇونە تەوەرە بۇۋەنەوهى "ئیمان" لەناو دلاندا و، گەرانوھى تىن و تەۋەزمى "ئايىن" بۇ ناو كۆزمەلگا و، لەباربردنى سەرجمەم تەقەلاكىي نەياران بە ئايىن و رەھوشت و بەها بەرزە کان.

ئومىدىيىكى زۇرم بە چاودىرى و پشتىوانىي خواى گەورە ھەيە كە وەرگىپانى "پەيامە کانى نوور" بۇ زمانى كوردىش جىنى خۆى بىگىنەت و، بىتىھ پالپىشىنىكى ئیمانلى توندوتۇل بۇ "ئیمانداران" و "عەودالانى راستى" لە بەرامبەر وەسوھسە و گومان و دوردىيە كە لاي خۇيىشمان و شوينانى ترى جىھاندا دەرورۇزىنەن. چۈنكە وەك لاي شارەزايان سەلماوه ھەمان جۈزى گومان و تەقالا كانى پىشىوھ كە بەرەي دې بە ئیمان لە ھەموو لايدىك و، بە ھاندان و چاولىكىرىي كات و شوينە كانى تىر، دۇوبارە و چەند جارەي دەكەنەوە.

"پەيامە کانى نوور" راست و دروستىي "ئیمان" و، فىھلىي سەرجمەم چەمكە کانى "بى باوھرى" بۇ مەرقۇنى حەقوىيەت و بە ويىزدان دەسەلمىن و، رۇتىكى كارىگەر دەبىن لە دامەزراىدىنى كەسايەتىي ئیماندارى توندوتۇل و دلىسۇز و خاۋەن پەيامدا. ھەروەك دەستى يارمەتى بۇ ھەموو ئەو بەرپىزانەش درېز دەكەن كە ئاماڭچىان گەيشتنە بە "راستى" و دۇورن لە "دەمار گىرى" بۇ ئەو چەمكەنەي كە راستى پېشىيان ناگىنەت.

ئەممە بە پۇختى سەبارەت بە بەرگە کانى پىشىوھ.

* * *

بەلام ئەم بەرگەي بەر دەستى ئىپەرىز زۇرىنىھى بەرھەمە کانى مامۆستا سەعیدى نوورسى لەخۇز دەگرىت كە پېش ئەو مىنۋۇوه ناوبر او لە بۇنە و دەرفەتە جۈرۈچۈرە كانى سەرەتاي سەددەي يىستەمەوە ھەتا سالى ۱۹۲۱ از دابىاون و بىلەسى كەردىنەتەوە، لە دەمەي ژيانىدا كە خۆى ناوى قۇناغى "سەعیدى كۆن" ئىلى ناوه.

باسی دانه دانه کتیب و نامیلکه کانی ئەم بەرگە و، بارودۇخى دانايان، هەروەھا لېدوان لە سەر کارى وەرگىز ايان، ھەلەدە گرین بۇ پىشە کى يە کانى تايىھەت بە خۆيان، كە ج مامۇستا ئىحسان قاسم صالحى و ج ئىمە لە سەرەتاي پەيامە کانەوە نۇوسىيونان. بەلام لەم پىشە کى يە ئىرىەدا ھەندى روونكىرىدە وەرى گشتى بە پىویست دەزانم بىز خوينەرى بەرپىز، تاڭو بىتىھە بەرچاۋۇشنى يەك لە دەمى خوينىدە وەرى ئەم بەرگەدا: كتیب و نامیلکه کانى ئەم بەرگە، يە كەم جار بە جىا جىا و سەرىبەخۇز بىلاو كراوەتەوە. ھەندىيەكىشيان لە ژيانى دانەردا چەند جارىڭ لە چاپ دراوەتەوە. بەشىڭ لەم كتىپانە مامۇستا نۇورسى بە ھەردو زمانى (تۈركى و عەرەبى) دایناون. يان لە سەرەتادا بە يە كىيڭ لە دوو زمانە نۇوسىيونى، پاشان ھەر بۇ خۇزى وەرى گىنچەرەتەوە سەر زمانە كەى تر، كە بىرىتىن لە:

(موحاكەمات، مونازەرات، وتارى شام، شەش ھەنگاوه كان).

بەشىڭى ترى تەنها بە زمانى (تۈركى) داناوه، كە بىرىتىن لە: (سەنۋەت، پروانامە ھەردو قوتا بخانە موسىيەت، ھىماكان، ئامازە كان، گۈنگە كان، نوتق، وتارە كان). تەنها يەك وتارىشى بە زمانى (كوردى) لە رۇزئىنامەي "تەعاون و تەرفقى كورد" دا بىلاو كردو وەتەوە بە ناوى: (ئەى گەل كوردان).

جا ئەم بەرگە بەر دەستى خوينەرى بەرپىز ھەممۇ ئەو بەرھەمانەي مامۇستا نۇورسى بىشدا كۆز كراوەتەوە.

ھەر لە نۇوسىيە کانى "سەعىدى كۆن" ئەم پىنج بەرھەمەي تىرىش ھەن، كە لەم بەرگەدا بىلاو مان نە كردو وەتەوە، لە بەر ئەم ھۇيانەي خوارەوە:

۱ - پەيامى "نوقته" واتە (خالىتك لە نۇورى ناسىنى خواي گەورە). لە بەر ئەمەي يە كىيڭى لە پەيامە کانى بەرگى ھەشتم (مەسەنەوبى نۇورى) ئەوا بە پشتوانىي خواي گەورە لە كۆمەلە پەيامەدا بىلاوى دە كەيىھەوە. ھەروەك لە نىوان نامیلکە کانى كىپىنى (رەستى تەوحيد) يىشدا بىلاو مان كردو وەتەوە.

۲ - پەيامى "لەمەعات" واتە (چەند بىرسىكانە وەيەك لە نىوان ھەردوو مانگى يەك شەوهى رەمەزان و جەڙندا). لە بەر ئەمەي لە بەرگى سىھەم، واتە لە كۆمەلە پەيامى

(بریسکه کان) دا بلاومان کردهوه. به پیویستمان نه زانی لم بېرگەشدا جارینکی تر بلاوی بکەینهوه. خوینه‌ری ئازیز دەتوانیت له وئى بیخویننیتهوه.

۳ - (شعاعات معرفة النبي ﷺ) واته (تیشكه کانی ناسینی پیغمبەر ﷺ). ناوەرۆ کی ئەم نامبلکمیه، تەنانەت دەقى ھەندى لە بېرىگە و باسە کانی، پیشتر دانەر لە كېيىسى (موحاکەمات) دا بە شىيۇھە کى رۇونتەر ھىنزاونى و باسى گەردوون. ماوەيەك لە وەرگىپرائىدا كارم كرد و، ويستم لەم كېيىھە دا بلاوی بکەمەوه. بەلام دواتر گەيشتمە ئەو پېيارەی کە دەست لەو نيازەم ھەلبگرم، چونكە مادەم (موحاکەمات) لەم بېرگەدا بلاو كراوەتھو، ئەوا پېویست بەو پەيامە نەماوه و، بلاو كردنەوهى لىزەدا دەبىتە مايىھى بیزاري خوینه‌ر.

۴ - قزل ېیجار.

۵ - تەعلیقات.

مامۆستا نورسى ئەم دوو بېرھەمەی بە زمانى عەرەبى لە زانستى "مەنتىق" دا داناوه. ئىمە لەم بېرگەدا ئەم دووانەشمان نەكىد بە كوردى و بە عەرەبىش بلاومان نەكىردهوه، چونكە ھەروەك دەگەمنىزى زاراوه کانى ئەم زانستە لە زمانى كوردىدا وەرگىپرائى ئەو دوو كېيىھە بۇ كوردى دەكتە كارىنکى ئەستم، ئەو پىژە كەمەی خوینەرانى بەپىزىش كە بايەخ بەم زانستە دەدەن بىنگومان لە گەل زاراوه عەرەبى بە كانىدا راھاتۇون و، هەر ھەولىنىڭ بۇ وەرگىپرائيان - لە بېرىي ئاسانكارى - پىز نامۆى دەكتە. خوازىيارانى ئەو دوو بېرھەمەی مامۆستا نورسى دەتوانى لە كېيىسى عەرەبى (صيقل الإسلام) دا بىانخويننەوه و سوودى لىنى وەربىگرن.

دەبى ئەو راستى يەش بىخىنە بۇو كە مەگر كەسىنکى مەنتىق زانى زۇر شارەزا، دەنا خوینەری ئاسايىي پېویستى بە مامۆستايە كى ئەو زانستە دەبىت كە باسە کانى ئەم دوو كېيىھە لە لا بىخويننەت تاکو لېيان تىيگات، چونكە مامۆستا نورسى بە تايىھەتى بۇ قوتابى يە هەرە زىرە كە کانى خۇزى نۇرسىيونى لە قۇزنانى "سەعىدى كۆن" دا.

سه باره ت بهو پرسیارهش که ئایا جگه له وتاری ناوبراو (ئهی گهله کوردان) بهره‌همی تری "سەعیدی کۆن" ماوه که به زمانی کوردی دایناییت؟ به تایبەت کە يەکیك لە قوتايى يە دېرىنه کانى به ناوى "حەمزە موکسى" لەو نامىلکەيمىدا كە ژيانى مامۆستا نوورسيي تىدا نووسىو، باس لەمە دەكەت كە لە پىش جەنگى جىهانى يە كەمدا مامۆستاي ناوبراو وانەي تەفسىرى قورئانى به زمانى کوردى بىن و تۇونەتەو، "مەلا حەبب" يە قوتايىشى ئەو زاۋە "کوردى" يە مامۆستا نوورسيي پاستەخۇ نووسىوەتەو؟

لە وەلامدا دەلىم: دواى سۈراخىنلى زۆر، جگە لەو وتارە ناوبراوه ھىچ بەرھەمەتكى ترى کوردىي مامۆستا نوورسىم دەست نەكەوت.

ئىجا بە مەبەستى دلىبابون لەم وەلام، ھەمان پرسىارم لە بەرپىز مامۆستا "عەبدولقادر بادلى" كرد، كە نووسەرنىكى خەلتى باکورى كورستان و، كەسىكى كوردىپەروەر و، قوتايى خودى مامۆستا نوورسى يە و، جىيى مەتمانەي مامۆستاكەي بۇوه و، بەشى زۆرى شەكە تايىه تەكاني نوورسى لاي ئەو پارىزراون و، تەمنى خۆى بىرلاو كەردنەوهى بەرھەمە كانى مامۆستاكەي و پاراستنى كەلەپۇرۇي ئەو تايىهت كردووه و، هەتا نووسىنى ئەم چەند دېرىش لە ژياندابه..

وەلامى دامەوه كە:

"نووسىنى مامۆستا بەدىعوززەمان بە زمانى کوردى ھەر تەنھائەو وتارەمان لە بەردىستا ھېيە كە چاپ كرابىت و لە فەوتان بىزگارى بۇوېت، لە گەل ئۇوهشدا بىستوومە كە پىش جەنگى جىهانى يە كەم كىيى دەستنۇرسى ھەبۇوه بە زمانى كوردى، نو سخە كەشى لە مالى تاھير پاشاى والىي (وان)دا پارىزراو بۇوه، بەلام لە رۇوداوه كانى ئەو جەنگە دالەناو كىتىخانە كەي والىي ناوبراودا سووتاوه. نووسىنەوه كوردى يە كەي مەلا حەببىش بىز وانە كانى مامۆستا نوورسى لە تەفسىرى قورئاندا، لە رۇوداوه كانى جەنگى ناوبراودا تىاچۇوه و، پۇوسە كان فەوتاندۇويانه".

پىم وايە خىستە رۇوى ئەم زانىارى يەش لىزەدا سوودى بۇ خۇيەنەران و توپۇزەران

ھەبىت:

لهم سالانه دواییدا بملگه نامه یه ک دوزرایه و که برواری (۱۹۰۹) لمه سره. ئم بملگه نامه یه دهیسه ملینیت که مامؤستا نورسی لمه میژووه دا سه ردانی ئیداره ی چاپ و بلاو کردنوه هی سهربه وزارتی ناو خوی حکومه تی "ئیتیحاد و تهره قی" ی کردووه، به نیازی و هر گرتی موله ت بوده کردنی روزنامه یه که ناوی: (مه عريفه و ئیتیحادی ئه کراده) ووه، که له پیشدا حفته ی جاريک و دواتریش روزانه ده بچیت و، باس له (سیاستی شه رعی و، زانست و، کاروباری جوز او جوز) بکات، به هه رد و زمانی "کوردى و تور کی"!

بلام تا ئیستا ئه و نه زانراوه که ئایا موله تی روزنامه ی ناوبر اوی به دهست هینایت؟
يان هیچ ژماره یه کی لئی ده کردیت؟

* * *

ریازی ئیمه له و هر گیپانی کتیب و نامیلکه کانی ئم برجه دا، ئاماده کردنیان بوز بلا روونه و به زمانی کوردى، به پئی چهند "هنهنگاو" یک بورو که لهم دیپانه ی خواره و دا پیش چاویان دخهین:
هنهنگاوی یه کدهم:

مامؤستای بېریز "ئیحسان قاسم صالحی" له کتیبی (صيقل الإسلام) دا ئه و برهه و ئاسه وارانه مامؤستا نورسی کرد به عره بی که له قوناغی "سەعیدی کۈن" دا نورسیونی و بلاوی کردوونه ته و، بلام تنهها ئه و برهه مانه که خودى دانه له قوناغی "سەعیدی نوی" و دوا ساله کانی تەمەنیدا به ده ستکاری و پاکىز کردنوه بلاوی کردوونه و.

ئیمه له هنهنگاوی یه کەمدا هەموو کتیب و نامیلکه کانی کۆمەلە پەيامی (صيقل الاسلام) مان کرد به کوردى، جگه له دوو کتیبی که له زانستی "منتىق" دان. ئنجا دواي و هر گیپان و کاري پاكنووس و پیت پیز کردنی ئم هنهنگاوه، برای خوشبویست و يارمه تىدەرم لم خزمە تەدا مامؤستا (حسین حسەن کەرىم) له زانكۈزى سلىمانی، بەراورد و پىدا چوونه و یه کی وردی له کاره کانی ئم قوناغە دا به ئەنجام گەياند. ئیمەش تېبىنى يه بەنرخە کانی ئه و بەریزەمان به هەند و هر گرت. خوا پاداشتى چاکە کارانی بداتمه و.

ئەمە هەنگاوى يەكمى و هرگىز انى ئەم بەرگەيە بۇ زمانى كوردى.

هەنگاوى دووهەم:

سوودمان لە چاپەكانى پېشىۋى ئەم ئاسەوارە دېرىنانەي بەديعوززەمان و هرگرت، كە فۇتوكۇپى زۇربەيانم لە لايمە. چونكە هەندى جار لە كاتى پۇيىستدا و بە نىازى دلىبابۇن لە هەر دەقىك كە جىاوازى لە چاپ يان لە و هرگىز انى كانىدا ھەبووپىت، گەپاومەتمەوە بۇ لاي ئەو چاپە كۆنانە.

هەنگاوى سىھەم:

پاش ئەوانەي كە باسمان كىردىن، سوودىنگى زۇرم لە كىتىپى (آثار بدېعىيە) و هرگرت و، لە تەواو كەردنى و هرگىز انى ئەم بەرگەدا پاشتم بىن بەست. كىتىپى ناوبراو كۆكراوهە كە ئاسەوارە توركى و عەرەبى يە كانى "سەعىدى كۆن" دەخۇرگەتسۈوه، تەنانەت ئەوانەشىيان كە دانەر لە قۇناغى "سەعىدى نۇمى" دا بلاؤى نە كردوونەتمەوە.

كارى كۆكەردنەوەي ئەو بەرھەمە دېرىنانەي مامۇستا نۇورسى لە كىتىپى ناوبراودا ھەولىتىكى تايىھتى خواتىووھ كە مامۇستا دىندار و كوردپەرور (عەبدولقادر بادلى) لە باكۇورى كوردىستان، وەك قوتايى يە كى بە ئەمە كى مامۇستا نۇورسى ئەنجامى داوه و پەنجى لە گەلدا كېشاوه. خواي گەورە بىخاتە پىزى كردهوھ چاکە كانى.

لە پېشدا خۇم نوسخىيە كى چاپى دووهەمى كىتىپى ناوبراوم لە لا بۇو، پاشان "سەيدا عەبدولقادر" يش بۇ خۆى - مالى ئاوهدا بىت - نوسخىيە كى فۇتوكۇپى هەمان چاپى بۇ ناردم كە لە هەندى شوينىدا ھەلەگىرى و راستكەردنەوەي تىدا ئەنجام داوه. سوود و هرگىر تىمان لە كىتىپى ناوبراو، بۇ ئاماذه كەردىنى ئەم بەرگە، لە دوو لايدەنمۇھ بۇو.

۱- جىڭە لەوەي كە دەقى پېش پاكىز كەردىن و دەستكاريى دانەر دەنۋىتىن، لە هەندى شوينى پەرأويزىشدا مامۇستا عەبدولقادر ئامازەي بۇ جىاوازىي نوسخە كان كردووھ، چاپكراو بن يان دەستنۇوس. جالەبەر ئەوەي ئىمە دوا پاكىز كارىيە كانى دانەرمان كردووھ بە بناغەي كارى و هرگىز انى ئەم بەرگە بۇ كوردى، جىڭە لە "مونازەرات" و

"بروانامه‌ی هردو و قوتا بخانه‌ی موسیبیت" که دقه کونه که مان کرد به بناغه‌ی ور گیپ‌انیان، ئهوا بز دهستنیشان کردنی جیاوازی نوسخه‌ی پاکز کراوله گمل چاپه کانی پیشووتردا، سوودمان لهو کتیبه ور گرتووه.

۲ - ئهوا برهه‌مانه‌ی که له ور گیپ‌انه عمه‌بی یه که‌ی مامؤستا "یحسان" دانه‌بورو، چونکه خودی دانه‌ل له دوا قوناغی ژیانیدا سرله‌نوئی بلاوی نه کرد بیوونه، ئیمه رامان هاته سه‌ر ئوه‌ی که به کوردی بلاویان بکه‌ینه‌وه، جگه‌له (شعاعات معرفة النبی ﷺ) که هزوی بلاونه کردنوه‌یمان باس کرد. جا بؤ ئهوا مه‌بسته، سوودمان له چاپه دیزینه کانی برهه‌مه کان و کتیبی (آثار بدیعیه) ش ور گرت، به هاو کاری ئهوا سه‌ر چاوه‌ی که له هنگاوی داهاتوودا باسیان ده کهین.

هنگاوی چواره‌م:

دؤستی ئازیزم "سیدا مهلا ئیراهیم خملیلی ئامه‌دی" له باکوری کورستان کتیبی (آثار بدیعیه) ور گیپ‌اوه بز زمانی کوردی (زاری کرمانجی ژوروو). به پیزان هر چند هیشتا ور گیپ‌انه که‌یان له چاپ نهداوه، به‌لام فوت‌کزپی دهستنوو سه که‌ی بز ناردم، تاکو سوودی لئی ور بگرم.

لیزه‌دا هروهه سوپاسی هله‌لیستی مه‌دانه‌ی ده کهم، داوا کارم له خوای گهوره که پاداشتی چاکه‌ی بدانه‌وه و چاپکردنی ئهوا برهه‌مه‌شی بز بره‌خسینیت.

هروهه‌ها هاوربی بپیزم جه‌نابی "کاک سمهید مه‌نسوری گهیلانی" له پژوهه‌لایتی کورستان همه‌مان کتیبی ور گیپ‌ابوو بز زمانی فارسی و، جو امیرانه نوسخه‌یه کی دهستنوو سی بز ناردم که هیشتا به ته‌واوی پاکز کاری تیندا نه کرابوو، به‌لام بز من جیبی بایه‌خ بورو له ور گیپ‌انی ئهوا سین نامیلکه‌دها که باسیان دیست. خوای گهوره پاداشتی چاکه‌کارانی بدانه‌وه.

ئیتر له هر سین دهقی (تورکی، کرمانجی ژوروو، فارسی) بدهه ئهه سین نامیلکه‌بی ور گیپ‌انه کونه کانی نوورسیمان کرد به کوردی (کرمانجی خواروو) که له ور گیپ‌انه که‌ی مامؤستا یحساندا نهبوون:

(گرنگه کان، ئاماژه کان، هیما کان).

به همان جوئه نامیلکه یه ش که قوتایی دیرینی ماموزتا نورسی (حه مزه موکسی) له سه ریانی ماموزتا که دایناوه، لهو سنی دقهه و کردمان بهم کوردی یه ش که لم بهر گهدا خونینه ری بهر پیز دهیینیت.

نهنگاری پنجهم:

له هندی شویندا که به لامه و پیویستی به پهراویز هه بیو، تیبینیم کرد نه ده قی تور کی یه که و نه و هر گیرانه عمره بی یه که ش پهراویزان بتو دانه نابیو. هاتم به گوینده هی پیویست پهراویزم بتو دانا.

* * *

ئوهی که مایت لم پیشہ کی یهدا باسی بکم، پوزش هینانه وهم و داوای لیبوردن له خونینه رانی ئازیزی بهره همه کانی ماموزتا نورسی، له سه دواکه و تمنی ده چوونی ئم به گهی بهر دهستیان.

خو هر چهنده دوای ده چوونی بهر گی پنجهم کاره سره کی یه کانی ئم بهر گهمان ته او کردو، بهلام چاپ و بلاو کردنوهی ئم بهر گه له کاتی چاوه بروانکراوی خوی دواکه و ده. بیگومان چهند هز کارینکی جوز او جوز، له ده روهی ویستی خومان، له پشتی ئم دواکه و تمه و هه بیو..

هز کاری سه ره کی ئم دواکه و تمه تاییه ئهندی خودی ئم بهر گهی له چاو بهر گه کانی تردا. چونکه وه کله باسی هنگاره کانی ئاماشه کردنیدا خستمانه پیو، تهقالا و ماندبو و نیکی تاییه تی خواست، زیاد له کاری و هر گیزان.

هز کارینکی تر کم وه ختیی خوم بیو. چونکه دوای ئهنجامدانی کاری پژانه بتو داین کردنی گوزه ران و بژیوی دنیا و، له بهر هملکشانی تمدهن بهره و لاوازی پیو، پیویست به وچانیک ده بیو ماندو ویسم دهربکات. ئیتر کاتینکی ئه وتوم بتو نه ده مایه و که بتوانم به خیرالی کاره ورده کانی ئم بهر گه بگهیه غه دوا قوانغ.

هز کارینکی دیکه همیه که لیزه دا به پیویستی ده زانم بیخمهه بیو، ج وه که هزیه کی دواکه و تمنی چاپی ئم بهر گه و، ج بتو بهر چاوی میزوو، به مههستی پوونکردنوهی پاستی یه که. هیو ادارم خونینه ری بهر پیز بیزار نه کات و، وه کو خوی و هری بگرنیت:

پیش دهستکردن به بلاو کردنوه‌ی ئەم بەرگە گەورانە، لە سەرتاتى سالە کانى هەشتايى سەدەتى پىشۇو بە پشتىوانى خواى گەورە دەستم دايە وەرگىزلىنى ئەم پەيامانەتى نۇور بۇ زمانى كوردى و، پاشتى بلاو کردنوه‌يان لە سەر شىوه‌ى نامىلكە و كىنلى ماماناوهندى و بچوولك، هەتا ئازمارىه‌يان گەيشتە "سى" دانە.

وەرگىزلى و بلاو کردنوه‌ى ئەو كىنلى بچوولك، شەرەفېتىكى گەورە و نىعەمەتىكى مەزن بۇو كە خواى گەورە - بە چاکە و مىھەربانى خۆزى - بە ئىمەتى بەخشى. ئەم كارە لە رۇوويەكمۇھ بىرىتى بۇو لە ناساندىنى بەرھەمە كانى ئەم زانا گەورە و ناودارەتى كورد بە گەلە كە خۆزى لە باشۇور و خۇرھەلاتى كوردىستاندا. كەسپىكى تىر شىڭ نابەم كە لە پىش ئىمەدا ئەم ئەركە گەورە و قورسەتى لە ئەستۆ گىرتىت.

شو كرانەتى ئەم نىعەمەتە مەزنەتى خواى گەورە، ئەمەتى دەخواست كە لە سەر ئەم خزمەتە بەردهوام بىن و، سەرمایەتى تەمىزنى خىزمانى پىشىكەش بىكەن و، بەرى رەنجىشمان - ئەگەر خواى گەورە بە مىھەربانى خۆزى وەرلى بىگىزت - هەلبىرىن بۇ ئەدونىيەتى بەمېشىلىي..

بۇيە هەر لە چاپكىردىنى يەكەم بەرھەمەوە هەتا ئىستا - لەمەولايىش بە پشتىوانى خواى گەورە - تەنانەت يەك دىنارىشىم لە داھاتى ئەم بەرھەمانە بۇ خۇم ھەلتە گەتروو، بەلكو ئەگەر قازانچىك لە كىنلىكدا بەدەست ھاتىتى خستۇرەتە سەر ئەم دەستمایەتى كە بۇ چاپكىردىنان دامناوه.

ئۇمۇن دە كەم ئەم رەھووشە يەكىن بۇويىت لە ھۆكارە كانى ئەۋېت و بەرە كەتەتى كە بە ئاشكرا لە چاپكىردىنى يەك لە دواىي يەكى ئەم بەرھەمانەدا ھەستى بىن دەكىزت. سەرقالى بۇونم لەم سالانەتى دوايدا بە بلاو کردنوه‌ى بەرگە گەورە كان، ھەلى چاپكىردنوه‌ى نوبىتى ئەم كىنلەتى تىرى بۇ نەھىشىتمەوە. لەملايشەوە داواكاري خۇينەران لە سەر ئەم كىنلەتى، بە تايىھەت ئەوانەيان كە لە بازاردا نەمايىون، رۇز لە دواىي رۇز زىيادى دەكىد. بۇيە لەم ماۋەيەدا بەشىكى كاتە كەمە كانى خۇم تەرخان كرد بۇ

تاوردانه‌هه لهو بهره‌مانه. ئیتر به پشتیوانی خواه گهوره زور به یانم به چاپنکی نوئی و جوان خسته‌هه به رد هستی خوبینه‌ران.

ئمه‌ش هوز کارنکی دیکه‌ی دوا که‌وتی چاپی ئم بدر گه برو ا
ئمه‌هی لیزه‌دا پهیوه‌ندی بهم هوز کاره‌وه هه بیت و بمه‌ونت بیخه‌مه به رچاوی میژوو،
لهو پرووه‌وه که به پیویستم زانی لهم ماوه‌یه‌دا ئه و بهره‌مانه‌ی تر له چاپ بدهمه‌وه و،
دھر چوونی ئم بدر گهش دوا بکه‌ونت، بریتی يه لمه‌ی خواره‌وه:

نه‌مانی چاپی يه که‌می ئه و کتیبانه‌ی تر له کتیخانه‌کاندا و، داوا کاربی به رد هوا می
خوبینه‌ران له سه‌ر چاپکردن‌هه‌یان، له لايهن که‌سینکی ناو بازاره‌وه به شیوه‌یه کی
ناشہ‌رعی و نایاسی قۆزرا‌یه‌وه. که‌سینک جگه له وەسفی "دزی پۇزى پۇشنا" و
"حەر اخغۇری - بەناو - فى سەبىلىللا" کالا‌یه کی شیاوتر به بالا‌ی رەفتاره کانی شك
نابم. چونکه به کرداری (Copy) و (Paste) بھشینکی ئه و بھرەمانم و، پاشان
بلاو کردن‌هه‌یان به ناوی خۆیه‌وه، به بى ھېچ ئىزىزىتىکى شەرعى و ياسايى من، ئه و پله و
پايه ناو براوه‌ی، له بھرچاوی خوا و خەملکیدا، بۇ خۆی ھەلتۈزارد.

خۆ هەرچەند دەبیو بھرەو داد گای بھرم و رووبه‌پرووی ياسای بکەمەوه، بەلام ھەولىم
دا شەرفی "ئیمان بھ خوا" و "تەقوای خوا" و "لیپرسینه‌وهی پۇزى دوايى" بھەنسمەوه
يادى، تاکو بھ خۆيدا بپواته‌وه و، لە بھر دەسکەوتىکى حەرامى دنيا، له دزىيە کی
ئاشکر ادا کە تەنانهت مەنالىكى تازە خوبىنده‌وارىش ھەستى پى دەکات، قيامەتى خۆى
وھ كو دنياى لىنى نەکات. بەلام سەرچەم ئامۇز گارى يە كاڭم بىن ئەنجام مانه‌وه و، ھېزى
کېشکەری چىزى دەۋىنە و حەرامە كان سەبارەت بھو له بىدار کردن‌هه و ئیمانى يە كان
بەھېزىز بۇو.

جاھەروه ئەمە لیزه‌دا بۇ بھرچاوی میژوو باس دە كەم، وە كو دوا بىدار کردن‌هه وش
ورىابى دەدەمنى كە ئە گەر بھ خۆيدا نېپواته‌وه و دەستبەردارى ئه و ديازىدە نەخوازراوه
نەبیت، ئەوا چىز وە كو رەفتارى پېشىروم چاپی لىنى ناپۇشم و، ناچارى ئاماذه‌بۇونى
بھر دەم ياسا و داد گای دە كەم، كە پىنده چىن تەنها زمانىك بىت لىنى ئىنگات.. چونکه
لە بھر ئەمەی هەتا ماوه‌یه کى نزىكىش دەورو بھرە كەی جەوهەری ئەمەی نەناسىيۇو، ئەمَا
ناوی خزمەت بھ ئايىنى لهو دزى يە ئاشکر ايھى دەنا. ئىمەش لهو ماوه‌یه‌دا و له لايهنى

خۇمانوھە تەنھا ئەو رېگایەمان دەگرتەبەر، كە ھەمۇلى و روۋۇزاندى شەرەفى "ئىمان" و "تەقوا" بۇ لە ناخى ئەم كەسەدا، كە ھەولىيڭ بۇ بىن ئاكام مايمە.

ھەر لەم پرووھە بە خۇينىرى بەپىز دەلىم:

مرۆف، ئەگەر خواپشتووانى بىت، دەتوانىت لەبەر خواى گەورە لەم كەسە خۇش بىت كە (بە نەزانى) ھەلەي بەرامبەر دەكەت..

بەلام سوور بۇون (بە زانىنەوە) لە سەر ھەلەي دووپات بۇوي لەم جۆرە، بە تايىھەت لە ژىز ناو نىشانى "خزمەت بە ئايىن" دا، ھەممۇ چاپىۋىشى يەڭى لە كىسى خۇرى دەدات.

مرۆف لەم چەشەنە پۇداوەنە دەگاتە ئەم دەلىيائىھى كە تەنھا "تەقاواي پاستەقىنە" و "حەياي پاستەقىنە" لە خواى زانىي پەنھانە كان (نەڭ زمانلۇسى و لافى پۇوكەش) دەتوانىت مۆرۇش لە تاوان و كارە ناپەوا كان بىگىرېتەوە. خۇ ئەگەر كەسىلەم بۇ پرووھە خواى گەورە هيچ ئاپۇرىكى مىھەرە بانىلى لىنى نەدایتەوە، ئەستەمە ئايىنىش وە كو ھەر ھۆكارينىكى دىكەي گەيشتن بە ئاماڭىھە كان بە كارنەھەيىت. ئەمەش يەكىنەم بۇ دىياردانى كە يىانووى بە جىنى بۇ ئەوانە پەخسانىدۇوو دۈزمنايدىتى نابەجىنى ئايىنى باڭ و بىڭەردى ئىسلام دەكەن!

ھەروەھا دەلىم:

بە داخخوھ ئەم دىاردەيە (واتە دزىنى بەرھەمى كەسى تىر) چەند جارىڭ لە چەند كىتىپىكى ترى كوردىدا رۇویدارە.

يەكىنەم بۇ ئەوانە وەر گىزىانە كەمى مامۇستاھەزارە بۇ چوارينە كانى خەيام..

مامۇستاھەزارى مو كەريانى - بەھەشت جىنى بىت - لە پىشە كېيىچاپە كەمى دەزگاي سروو شدا بۇ كىتىپى ناوبر او، باس لە دزىنى چاپىكى ئەم بەرھەمى دەكەت لە لايەن كاسېكارىنىكى لە جۆرەوە. پاشان بەو بۇنىيەوە ئەم بەسەرھاتمان بۇ دەگىرېتەوە، كە حىكمەتىكى "شىخى بورھان"^(۱) ئى تىدايە، پەھمەتى خواى لىنى بىت.

(۱) شىخى بورھان: ناوى (شىخ يۈوسىف سەمشەدىن). ھ. سالى (۱۸۲۹) يان (۱۸۳۰) لە "ماۋەت" لە دايىك بۇوە. لە مەنالىيەمۇھە تەنمەنى لاۋى لە كارى كىشتىكالدا يارمەتىي باوکى داوه. دواي ئەمە دەستى كرددووھ بە خۇينىن لە حوجرە كاندا. دواي تەمواوكىرى خۇينىن لاي شىخ عوشان سىراجەدىنى تەۋىنلە - خوا پەلەي بەز بىكەت - تەرىقەتى نەقشىي وەرگەتىوو، ھەر لاي ئەم بەسەرھاتمان بەدەست ھېتىاوه. ئىتىز بە فەرمانى مورشىدە كەمى رۇشتۇرۇھ بۇ ناوجەمى مو كەريان و لە گۈندى "بورھان" دا نىشتەجى بۇوە.

ماموستا ههزار ده گزینه مو و ده لئی:

"جاریک لهناو کۆمەلیکدا سهید رهشیدی خانهقا گزرايموه: زهمانی شیخ (مه بهستی شیخی بورهان بورو) چهند کەس دزینکیان گرتیوو، دیوارپرینکیشی پتی بورو. هینایانه خزمەت شیخی. گوتیان: قوربان ئەو دزه ئەو شەو خەریک بورو دزیت لئی بکا، لە ناخافل خۆمان پىدادا و گرتمان. شەو دەتمویله مان كرد و ئىستاش ئەوە هیناومانە تە خزمەت تو. شیخ هیندیکى تەماشاي دزه كە كرد و بزەی هاتنى و، پاشان فەرمۇسى: بەرەلای بکەن با بېروا. گۇم: قوربان جا چۈن دزىك بەرەلابى و دیوارپىشى بە شاهىد لە گەلدا بىن؟!"

شیخ پرووی قىسى كىرده جەمماعەت و فەرمۇسى:

ئە گەر ئەنگۇز ... ھونەرنىكتان ھەمە لەو گەرپىن، بچىن شیخ و خەلیفە كان، قازى و مەلاكتان بىگرن، كە زۆر لە دزه دىترن! رەتىن و بەرمال و عەبا و مىزەر و جە و قەلمىيان مالى مۇسلمانان دەپرى، ئەنگۇز لە باتى يىانگەن دەچىن دەستييان ماج دە كەن و نوشته و دوعاو بىز دەنۇوسن. چۈون ئەو فەقىرەو گرتۇوە ئاستۇزكىنى دوو بىستى دە دەستىدا يە لېتىان كىردو تە شات و شووت و دەنانەۋى ئەنبىي بىكمۇ؟!"

ئەم حىكىمەتە دانا و خواناسى كورد "شیخ يۈوسەپى بورهان" ئەوە دە گەيدەزىت كە كىردارى دىزىي بىجۇوك، بە تايىيەت ئە گەر بىرسىنى و مۇحتاجىي لە پىشەتە دەستى كە جوامىز چاپۇشىي لى دە كات. تەنانەت ئەو شىيخە دەست و دل پاكە بە كىردارىش ئەم ئامۇز گارىيە پىش چاوى مورىدانى خىست..

بەلام ھەركات ئايىن و بەها كان و مافە پارىزراوه كان وە كۆپلىكانە بە كارھېنران بىز گەيشتن بە ئاماڭە ناپەوا كان، ئەواتا اتىار ھەلى لېپەردىنى لە دەست دەچىت.

ھەتا كۆتايى تەمدەنی خزمەتى بە ئايىنى ئىسلام و مۇسلمانان كىردوو. يە كېنگە ئەنديشە كانى بىرىتى بورو لهۇرى كە بە كارى كىشتىكال و رەنگى شان، خەرجى خۇزى و خىزان و خانەقا كەي بە دەست هیناوه و، هېچ شىپەكى لە كەمس وەرنە گرتۇوە! سالى (1910) وەفاتى كىردوو. بېۋانە: (تارىخ مشاھىر كرد، بابامىر دوخ روحانى. 114-115، ج 1 تاران، سروش، 1366ھ.ھەتاۋى).

(1) ئاشكرايە مە بهستى شىخى بورهان، رەحىمەتى خوايى لىنى بىت، شىيخ و مەلايى راستەقىنە نىيە، بەلكو مە بهستى ئوانىيە كە بە رەفتارى پېچمۇانە شەرع ناوى شىيخ و مەلا ناشىرين دە كەن. دەنا شىخى بورهان بىز خۇپىشى ھەم شىيخە و ھەم مەلا يە!

ههزار ره‌حمهت له رؤحی شیخی بورهان که ئەم حىكمەتەی به كردار بەرجەستە كرد و، لە ما مۇستا هەۋارىش كە لە سەر لەپەھى مېڙو بۆي ھېشتىنەوە.

* * *

ئىستاش لە كۆتايى ئەم پىشە كى يەدا، لە خواي گەورە و مىھەرە بان دەپارىمەوە و، لە خويىنەرى بەرىزىش تكاكارم كە ھاونزام بىت و، ئامين بىز دوعا كەم بىكەت.. دەلىم:
خوايە گيان!

ئەگەر ئەم خزمەتەمان لە سنورى رەزامەندىي قودسىي تۈدايە، ئۇوا بە فەزلى خۆت يارمەتىمان بىدە و پاشمان بىگرە و، خويىنەرانيش سوودمەند بىكەلىيىان و، قبۇلكردنى لاي خۆتىمان بىز بنووسە لە دنيا و قيامەتدا.

خۆ ئەگەر لە بازنهى رەزامەندىي تۈدا نى يە و قبۇلتى خۆتىيان ئاراستە نافەرمۇسى، ئەوالەم كارانە دوورمان بىخەرە و، لە خزمەتىكدا بىانخەرە كار كە سەرتاپا رەزامەندىي تۈرى پەروەردگارى مىھەرە بان بىت. ئامين.

فاروق رەسول يەجىا

سلیمانى - باشۇورى كورستان

٢٠١٢/٣/١٢

ئەم كۆمەلە پەيامە

بہ پینو و سی:

وہر گیر و لیکولہ ری چاپہ

عہرہ بی پہ کہ

ماموستا ئىحسان قاسم صالحى

الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على رسول الله ومن والاه.

پاشان

دوای ئوههی که خوای گمهوره به چاکهی گشتی و پشتگیری پهندگینی خزوی، تمه او
کردنی و هرگیپر انی (سەرجهمی پەيامە کانی نوور) و بلاو کردنەمیانی له حموت بەرگدا
پىن بەخشىين، پىم خوش بuo سەردانى دازراوه كۈنە کانى مامۇستا نوورسى بىكم كە له
قۇناغى "سەعىدى كۈن"دا دايىناون، واتە پىش دەست كردنى به دانانى (پەيامە کانى
نوور) له سالى ١٩٢٧ دا.

نهش لبه رئوه که ئەم پيامه كۈنانە لە روويه كەوه گىرنگىي مىزۇويى و لە روويه كى ترهو بەھا فيکري خۆيان هەي، وەك مامۇستاي دانەر خۆي لە زۆر شوينى نامە كانىدا، كە بېقۇتاپيانى نۇورى ناردوون، ئەم بىندارى يەي داوه..

نه نانه ت به شينيکي ئەم پەيمانه ي تىيەتكىش باس و با بهتە كانى كتىبى "مېزۇوى ژيانى خۇرى" كردووه. بىگرە ئامازەت داوه بى فوتاييانى كە هەندى لەو بەرهەمە كۆنانە لە شىوه ي گچكە كتىبى سەربەخۇدا بىلاو بىكىنەوه، دواي ئەوهى كە سەرلەنۈي و لە پۇوناكىي پىسوھە كانى پەيمامە كانى نەزەر و دەستورو و بناغە كانىدا چاوى پىدا گىزىانەوه، ئەم پەيمانه ي كە پەيوەندىيەن بە ژيانى كۆمەلایەتى و سياسى يەوه ھەيە ھەلە گىرىپى وردى تىدا ئەنجام دان و چەند بىر گەيە كى لى لابردن و ھەندىيەكى هيشتىنەوه، چەند رىستەيە كى دىكەي بۇ زىياد كردن و ھەندىيەكى تريشى لابىد.. ئەمە سەرەپاي دانانى چەند پەراوينىك لە زۇر شۇيندا بۇ ۋەنكردنەوهى واتا شارراوه و نادىدا، ھەكان..

واهه دانه ر به وردی و ته اوی ئەم پەيامانەی خۆی پوخت و پىك كردووه تەوه و، بز بلاؤ بونووهی نوی ئاماذهی كردوون، بە جۆرىك كە زانيان و گشتىنهی خەلکىش سوودى لى ورېگرن.

ئىمەش لە لايەنی خۇمانووه و، لە دەمى وەرگىپانى توركى يە كانياندا بۇ عەرەبى، يان لىكۈزلىنەوەی عەرەبى يە كانياندا، پاشمان بەم نوسخە راستكراوه و پوخته كراوانە دانه ر بەست.

لە سەرەتا و كۆرتايىشدا حەمد و سوپاس ھەر بۇ خواي گەورەيە.

* * *

ئەم كۆمەلە پەيامەي بەردهستت، ئەمانەي خوارەوە لە خۇ دەگىن:

۱ - "موحاكەمات"ى زېرى لە بوارە كانى تەفسىر و رەوانبىزى و باوهەدا.

كە دانه ر ناوى "صيقل الإسلام" و "رجحة العلماء" يىشى لىنى ناوه.

۲ - قىل إيجاز:

ئەم پەيامە پەراوىزى مامۇستا نۇورسى يە لەسەر: "السلم المنورق" كە لە لايەن "شيخ الإسلام عبد الرحمن الأ AppModule" يەوه (سالى ۹۸۳ لە وفاتى كردووه) لە زانستى مەنتىقدا هۇزراوه تەوه، ھاودەم لە گەل شەرە حى "ملا عبد الجيد"ى (بىراى مامۇستا بەدىعوززەمان) دا (لەسەر پەراوىزە كان).

۳ - (تعليقات على برهان الگلنبوي):

ئەمېش پەيامىكى ترە لە زانستى مەنتىقدا و، بىرىتى يە لە چەند پەراوىز و راڭە كردىنېكى مامۇستا نۇورسى لە دەمى وانە وتنەوەي كېتىبى "برهان"دا، كە ھى زاناي لىكۈتەر "ئىسماعىلى كورى مستەفای گولەنبەوى" يە، (سالى ۱۲۰۵ لە وفاتى كردووه).

ئەم دوو پەيامە كە لە زانستى مەنتىقدان، مامۇستا نۇورسى خۆى بە زمانى عەرەبى دايىاون و، جىڭە لە پىنخىستە وەيان من ھېچ كارىنكم تىدا ئەنجام نەداون، بەھو ھىۋا يەيى كە خواي گەورە كەسيك بىنېرىت راڭە و پۇونكردنەوەيان بۇ بىكەت، تاڭو سوودىيان گىشتى بىت.

ئىجا ئەم سى پەيامەي سەرەوە چەند دانزاوىكى زانستىن كە رۇوي گوفتارىان ئاراستە زانيان، تەنانەت تايىەتمەندە كانيان كراوه..

بەلام پاشماوهى پەيامە کانى تر نىشانە و شەقلى زال بەسەريانهوه ئەوهىه كە رپۇنەكى ئاراستە بارو دۆخە كۆمەلايەتى و سیاسى يە كان دە كەن لە ماوهى پىش يە كەم جەنگى جىهانىدا، واتە كاتىك دانراون كە دەولەتى عوسمانى لە دواپۈزە كانى دەسەلاتىدا بە دەست گەرفتە كانىھە دەتلايەوه و، چەندىن نەخۇشىي جۆراوجۆرى تىدا بىلە بۇوبۇوه..

لەبەر ئەوه، ئەم بەشە كۆمەلە پەيامە كە، دەرمانى ئەم دەردانە دەكتات و، چارەسەرى تېروتەمىل و شىفابەخشىان بۇ دادەنىت، لە هەمان كاتدا ئەم زامە قۇولانەش ساپىز دەكەن كە سەرانسەرى نەتەوهى ئىسلام دووچارى بۇوبۇون و، بە بىۋەيتىن ھۆكەر مەلتەمى ساپىز كار لەسەر ئۇ زامانە دادەنىت.

واتە ئەم پەيامانە ھىندە كۆنلى ئەوتۇز نىن كە كاتىان بەسەر چۈوبىت، بەلكو چەندىن وانە كۆمەلايەتى و تەرازووی سیاسىي ئەوتۇيان لەخۇ گىترووه كە بە تازەبى تىپە دەدەن و، تەپ و پاراوىيان لىنى ھەلەدقۇلىت، چونكە چەند پاستى يە كى جىڭىرى دامەزراون.

ئەم پەيامانەش بىرىتىن لەمانە:

٤ - سۇوحات.

٥ - مۇنازەرات.

٦ - دادگای عورفىي سەربازى:

كە ئەمەيان بەرگىرىي مامۇستا نۇورسى يە لە بەرددەم دادگای عورفىي سەربازى لە سەرددەمى ئىتتىحادى يە كاندا و، ناوى "بىرۇانامەي ھەردوو قوتاپخانەي موسىبەت" يىلىنى ناوە. چونكە كاتىي مامۇستا نۇورسى داواي چاكسازىي سىستىمى خويىندەن و كىردىنەوهى زانكۆبە كى لە خۇزەھەلاتى ئەنادۇل (کوردىستان)دا بە ناوى "قوتابخانەي زەھراء" كىردى، خىستىيانە نەخۇشخانەي شىستان و، دواي ئەوهش بەرە دادگای سەربازى درايەبەر بە تۆمەتى داواي گەرانەوهى شەرىعەت. ئەوهبوو "خورشيد پاشا" يى سەرۋىكى دادگا ئامائەي بۇ تەرمە ھەلۋاسراوه كانى سەر سىدارە كان كردى، بە مامۇستا نۇورسىي وەت: تۆپىش داواي شەرىعەت دە كەيت؟!

بەم جۆرە مامۇستا نۇورسى "خەستەخانەي شىستان" بە يە كەم قوتاپخانەي موسىبەت و، "بەندىخانە" شى بە دووهەميان دادەنىت.

۷ - و تاری شام.

۸ - شهش هنگاوه کان.

* * *

له سهره‌تای همه‌مو و یه‌کیکی په‌یامه کانی ئەم کۆمەلە‌یه‌دا پىشە کی یه کم سەبارەت بە "و هرگیز ان"‌ی یان "لېکۈلەنەوە"‌ی نۇرسىوھ، لەگەل باسى گرنگىی په‌یامه کە و هۇزکارى دانانى.

ئۇوهش ھەمیه کە ئەم کۆمەلە‌یه‌هەمو دانراوه کانی "سەعیدى كۈن" لە خۇناگىرىت، بەلکو چەند په‌یامىنىکى ترىش ھەن کە لە دەمى دانانىاندا بلاو كراونەتەوە، بەلام دانەر لە قۇناغى "سەعیدى نوئى"‌دا بلاوی نەكىر دوونەتەوە، ياخود ھىچ ھۆز كارىنىکى بىز بلاو كردنەوە یان بەدى نەكىر دووه. لەوانەيە لەبەر ئەم بۇويىت کە ناوه‌رۇ كە کانىان خراوەتە نېۋان چەند په‌یامىنىکى ترەوھ.

ئەو په‌یامانەش کە لەم قۇناغى سەعیدى نوئىدا بلاوی نەكىر دوونەتەوە بىرىتىن لە: "طلوعات، إشارات، ئۇقۇق، رەمۇز...".^(۱)

دەپىن ئۇوهش بىزانىن کە بەشىنىكى ترى دانراوه کانى "سەعیدى كۈن" سەرەخۇ - لە قۇناغى سەعیدى نوئىدا - بلاوی كردوونەتەوە، وەڭ ئاماژە کانى ئىعجاز" و، "مەسەنەوبى نۇورى" هەروەھا كىتىپى: "چەند بىرىسکەيەك" کە لە پاشكۇزى كۆمەلە په‌یامى "و تە‌کان"^(۲)‌دا بلاو كراوەتەوە. دواچار رامان ھاتە سەر ئۇوهى کە ناوى یه‌کى لە په‌یامه کانى ئەم کۆمەلە‌یه کە بىرىتى يە لە "صيقل الإسلام" بىخوازىن بە ناونىشان بىز هەمو كۆمەلە په‌یامه کە^(۳).

لە خواى گەورە داواکارىن کە نيازى جوان و، تىنگەيىشتى پاست و، راستىمان لە گوفتار و كىرداردا بىن بىھخىشت.

(۱) ئىنمە لەم و هرگىز ان کوردى بىمەدا سەبارەت بە په‌یامى "شعاعات معرفة النبي ﷺ"، هەمان زېبازمان گۈرئەر، لەبەر ئەو ھۆزىيە لە پىشە كېيى ئەم و هرگىز ان کوردى بىمەدا بۇوغانان كرددەوە. بەلام په‌یامه کانى تىمان طلوعات، إشارات، ئۇقۇق، رەمۇز) لەم بەرگەدا كردد بە كوردى. (و هرگىزى كوردى)

(۲) لەبەر قەبارە گەورەبى چاپە كوردى بە كەى (و تە‌کان) ئىنمە ئەم په‌یامەمان لە شۇنىھە ئەسلى يە كەى خۇزى لە كۆمەلە په‌یامى (بىرىسکە‌کان) دا دانايىوھ. (و هرگىزى كوردى)

(۳) بەلام ئىنمە لەبەر ئەو ھۆزىيە كە لە تىپىنىي سەرەتادا باسمان كرد و هرگىز ان کوردى بە كەى ئەم كىتىمەمان ناونا: (داوهرى‌یه‌کان). (و هرگىزى كوردى)

بهره‌هایی به کدام:

موحکه مات

چهند داوه‌ری‌یه کی ژیری‌یه له: (ته‌فسیر و رهوانیزی و باوه‌ر) دا

یان:

«ره‌چه‌ته‌ی زانایان»

ره‌چه‌ته‌یه کی پزشکی به بُو:

چهرخیّکی خهسته و، تو خسمیّکی نه خوش و، نهندامیّکی بیمار

به دیورزه مان

سه عیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره‌سول یه جای

کردوبه به کوردى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْدُ

ناساندن

به پیشوایی:

زانای گمراه و مامورتای به رفیز:
دکتر عبادوله لیلک سعدی^(۱)

الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على سيد المرشدين، وعلى آله وأصحابه
المادة المهدیین.

پاشان..

"ئیمامی نورسی" لوهه بناوبانگر که بناسیتریت!
چونکه ئهو و شانه که له ناوه کەیدا بە کار هاتوون، هەمرویان لە زاتی ئەمودا
بەر جەستە بۇون..

ئەوەتا بە ناوه کەی و ناوه رۆکى "سەعید"ە، واتە بەختە وەرە و.. "بەدیع" يشە، واتە
ناوازەی رۆژگاری خزیمەتی لە جیهاد و خزبەخت کردندا.. هەروەک "نور"ە، واتە
رۇوناکى يە کە لە بارودۇ خىنگى ئەوتزى توركىای ئىسلامىدا تىشكى درەخشاپەوە کە
زۆر پیویستى بە رۇوناکى يە کانى زىرە کى يە گمراه و پىنمایىھە پاستە کانى ئەبۇوو..

(۱) ناوى (عبدولله لیلک کورپى عەبدۇلله لیلک حان کورپى ئەسەدد سەعید) يە. يە كىنکە لە گمراه زاناييانى عىرماق و شارەزالە هەر چوار مەزھبە كەدا. سالى (۱۹۳۷) لە شارى (ھېت) لە دايىك بۇوە. قۇناغە كانى خۇيىندىنى لاي زانا بناوبانگە كانى ناوجە كەی تەواو كردووە، هەتا بىرۋانىھە زانستىي بەدەست هىناوە. بىرۋانىھە بە كالزورىزسى سالى (۱۹۷۱) و ماجستىرى لە سالى (۱۹۷۴) لە بەغدا بەدەست هىناوە. باشان
بىرۋانىھە دوكتۈزۈ لە زانكۈزى (أم القرى) يە كەكەي بېرۈز لە سالى (۱۹۸۴) وەرگەتۈرۈ.
جىگە لە ئەركى وتارىيەزى و وانە وتموە لە ئاستە بىلدە كاندا و، مۇناقة شە و سەرپەرشتىي چەندىن نامى
ماجستىر و دوكتۈزۈ، دەيان تووسىن و توپىزىندۇ زانستى، لە چەندىن كۆنگەرە جىھانىدا بەشدارىي
كردووە، هەروەك ئەندامە لە چەندەھا ئەنجومەنی زانستىي جىھانىدا. بۆ زانيارىي زىاتر بۇانە پىنگى تايىەت بە
خۆزى لەم لېنکەدا: <http://www.alomah-alwasat.com> (وەرگىپ)

"نورسی" م له ناوەندی سەرەوەتە زانستی يە كەمیەوە بە: زانایە کى ھەلکەمۆتە و، پابەرنىكى رېنىشاندەر و، ئامۇزگارىنىكى كارىگەر و، موجاھىدىنىكى كۆزلىنەدەر و، خۇپاڭرىنىكى توندو تۈل لە سەر سەختى يە كانى ژيان و، نۇو سەرەنگى كارامە، ناسىوە.. ئاخىر چۈن وانى يە.. لە كاتىكىدا ھەر ئەم بۇو كە ژيانى لە نىيوان بەندى و دوور خستەوە و، پۇئىگارە كانىشى لە نىيوان گوشار و چەۋسانەوەدا بە سەر بىر.. ھەر ئەم بۇو كە كېتىخانە زانستى يە كانى بە نۇوسىن و پەيامە كانى خۇى را زاندەوە.. "نورسی" لە بارودۇ خېكىدا ھات وەك بلىيى چاواھە روايى ئەمۇ دە كەرد، تاكو چاكسازى لە بوارە تىكچۈوه كاندا بىكات و، ھەرشتىكىش نەمۇي كرابۇو بەرزى بىكتەمۇه..

"نورسی" و جىيەدە كەمی يە كىنکن لە ئاماژە كانى:

(﴿إِنَّا نَحْنُ نَرَأْنَا اللَّهَ كُرَّ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ (الحجر: ٩)..)

ھەر دەنگىن لە نىيوان ھەوالە كانى ھەتاھەتايەتىي "پەيامى مەممەدی" لە سەر زەۋىي خواتى گەورەدا.

ئەم زانایە لە چەرخىكىدا دەركەمۆت كە "كوفر" سەرى تىدا بەر زەرد بىو وە، ئەستۇز كانى "گومە كىردىن" يىش ملىان دەر كېشاپۇو، تاكو روانىنە ژەھراوىي بە كانىان ئاراستەي دەولەتىك بىكەن كە بناغەيە كى دېرىنى لە شارستانىتىي ئىسلامدا ھەمە، خاوهەنى پۇلتىكى كارايش بۇوە لە جىنگىر كە دەنگىن ستوونە كانى باوەر لە ولاتى ئەنادۇلدا. "نورسی" بە وىنە قارەمانىنىكى ئازا و خۇپاڭر و، وەك شىرىنىكى بەھەلمەت لە بەر دەم پېشەوايان و بانگەشە چىيانى "سېنکولارىزم" ئەم و لاتە را وەستا و، بە بەلگە كانى و، بە نۇوسىن و مۇنازەرە كانى بەر دىنگى دەرخواردى دەمۇپىلە بۆ گەنە كانى ئەم بانگەشە چىيانە دا كە بى پەر دە چەنە ئانەيان لە ئىسلام و زمانى قورئان لىنى دەدا و، تو مەتى كۆزە پەرسى و دوا كەوتىيان دە دادىھە پال.

ئەم پېشەوايە رېچە سوننەتىكى جوانى لە توركىيە مۇسلماندا شىكەند كە خۇى و هەر كە سېنکىش تا پۇزى قىامەت كارى پىي بىكات دەبىنە خاوهەنى پاداشتى، چۈنكە لە بەرامبەر "خرابە" دا ئەم "چاڭە" ئى نواند و، كېشەي ھزرى بە ھەزىز چارە سەر كەرد. ئىتەر بانگەوازە كەمی لە كاتە وە وە تا ئىستاش دواي وەفاتى خۇى "باوەر" لە دەر وونى گەلى

تور کیادا ده بزوینیت و، هیمممه تیان ده بزوینیت و، پشکوی ئیمان لە دلیاندا ده گەشینیتەوە
ھەر کات خراپکاران بیانەوت بیکوژینتەوە.

بزوونتەوە کەی ئەم پىشەوايەش تەنھا لە گەمل مۇسلمانى تور کیادا نەمایەوە، بەلكو بە¹
جىهاندا بلاۋەی كرد، ناوبانگى پۇشتەتەتا گەيشتە ھەمو شۇنىنىكى دنيا، لە گەمل
خۆيداھىوا و مزدەي بىئىمانداران ھەلگرت. ئەوانىش دلنيا بۇون لەھەوەي كە گەلىك
بزوونتەوەيە كى وەك ئەھەن نورسىي تىدا پايەدار و نەمر بىت، شاييانى ئەھەن
ئامانچە كانى بىنەدى لە درېزەدان بەو رېنگايى كە پىشمەۋەوانى لەسەر دانا.

ئەم پىشەنگە مەزن و چاكسازە ئىلھام كراوه، بۇ درېزەدان بەو رېيازە، چەندىن
شۇنىڭمۇتەي بۇرەخسا كە ئەھەن شەخەلەي بە دەستى ئەوان دايگىرىساند، لەناو خۇو
دەرەوەي تور کیادا ھەللىگىن، ھەتا ئالاى ئىسلام لە سەرانسەرى ولاتى "فاتىح" دا
ھەللىدە كەن.

خواي گەورە چەندىن مەردى دلىسۈز (بە پەروردىگار و ئايىن و باوھەر) بۇ
بلاۋ كردنەوە و وەرگىپانى نۇرسىنە كانى رەخساند، يە كېڭ لەوانە براي ئازىز مامۇستا
"ئىحسان قاسىم صالحى" يە، كە گەلتى بەرھەمى ئەھەن بۇ زمانى عمرەبى وەرگىپا و
بازارە كانى عىرماق و كىتىخانە كانى زانىيانى بەو بەرھەمانە پېر كردهوە. دەسا خواي
گەورە لە بىرى دانەر و مۇسلمانان بە چاکە پاداشتى بىداتەوە و، پىت بىخاتە رەنج و
تەقلاڭ كانىمەوە.

ھەر مامۇستا "صالحى" ش بۇو كە پىشىيازى بۇ كردم چاوه كام بە خۇينىنەوەي
يە كېڭ لە كىتىخانى ئەم بانگخوازە مەزىنە شەرەفمەند بىكمەن، پىلۇوە كانىشىم بە كلى
ئەو حىكمەتە زۇر و زانىيارى يە فراوان و زانستە لەپادەبەدەرە بېرىزم، ئەويش كىپى
"محاكمات عقلية" بۇو.

منىش دواي ئەھەن پەرە كانىم ھەلدىمەوە و، چاوم بە ناو دىپ و لاكانيدا گىپا و،
ئاگادارى گەورە ناو گەنجىنە كانى بۇوم، بىنیم كىتىپىكە زانىيارىگەلىنىكى ئەم توى
لەخۇ گەرتووە كە لاي زانىيان و زانست دۆستان كىشى تايىھتى و، لە لاي كەسانى
نرخىشناس و خاوهن فەزلىش بەھاى خۇيان ھەمە..

بەلام بینیم مامۆستا - خوا لیئی خوش بیت - لە شیوازى نۇوسىنى "ئەم كىيە" دا
كارىگە رېي پەوانىيىرى يانەى چەند رەوانىيىكى وەك (سەكاكى و تەفازانى و
جورجانى) و جىگە لەوانىشى لەسەرە، چونكە دىباردەتىمماوى بۇون بەسەر
شیوازە كەيمەنە و نىشانە كانى ئاتۇزىش بە دەستەوازە كانىەوە دەرەدە كەوتىت. لە گەل
ئەوهەشدا ئاراستەيە كى رۈحىيى وردى گىرتۇرەتەبەر و، تەحەددادى گەلىنى دۈزمنى
"باوهر"ى كردووە. هاوکات لە گەل پىشكەش كىردىنى رېنمایى و ئامۇزگارى و بەرچاو
رۇشنىدا، كە ئەمەش خوينەر لە ناونىشانى بايەتە كە دوور دەخاتەوە.
لەبەر ئەوهە ..

بېپارى من سەبارەت بەم كىيە ئەوهە كە:
كىيىنلىكى زانستى توندو تۆلە. نەك كىيىنلىكى رۇشنىبرىي گشتى كە هەركەسىيەك
زەمينەيە كى ئىسلامىي ھەبىت بە ئاسانى بەھەرى لىنى وەربگىرىت. بەلكو پىسپۇرانى ئەم
بايەتە سوودى لىنى دەبىن و، بەشى گشتىنە خەلتكىي تىدا نى يە.
لە گەل ئەوهەشدا كىيىخانە ئىسلامى بە زمانى عەرەبى پۇيىستى بە هيئانە دەرەوەي
ئەم كىيەيە لە نەبۇونەوە بىز بۇون، تاڭولە گەل دازراوە كانى ترى دانەر و، دانراوە كانى
دىكەش كە لە بەھەرە و سەلېقە دانەران و پىاوانى ھىزرو بىرى ھەلکەم تووى ئەم
نەتەوەيەوە ھەلقۇلاؤن، جىنى خۇزى بگىرىت.

ئەپەپى رېنۋە پېز و پېز انىنەم ھەيە بىز ئەمو برايانەى كەلەپورى ئەم مەرەدە مەزنە بىلەو
دە كەنەوە، لە گەل دوعاى سەر كەوتىدا بۇيىان لە لايەن خواوەندى بەرز و بەتوانادە.
ھەروەك داوابى بەزەبى و پازى بۇونىش لە بەخشىنە مىھەربان دە كەم بىز ئەم كەلە
زانايەي نەوهە كانى ئومەتى مەممەد ﷺ .

دكتور عبدالملک سەعدي

وته‌یه‌ک بۆ خوینه‌ری به‌ریز

نووسنی مامۆستا:
ئیحسان قاسم صالحی

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله ومن والاه.
پاشان..

مامۆستا "بەدیعوززەمان سەعیدی نورسی" ئەم دانراوهی خۆی ناوناوه "رجتة العلماء" (واته: رەچەتهی زانیابان). چونکە هەستى دەکرد زانیابان، بە تاييمەت زانیابانى سەردەمە كەمی، پیویستیان بە وەرگرتىنى ئەم چارە سەرىييانە ھەمە كە ئەم كىيە لە خۆی گرتوون.

ئەم دانراوهشى بە زمانى توركى نووسى، پاشان ھەر بۆ خۆی وەری گىبرا بۆ زمانى عەرەبى، كە زمانى زانستە لە لای زانیابان^(۱). بەلام ئەمە كە لە توركى يە كەدا بە درىزى لىنى دوابۇو، لەم وەرگىرانەدا بە رادىيەك كورتى كىرددەوە كە دەقە عەرەبى يە كە مە گەر بۆ زانیابان دەنا تەمماوى و داخراو دەبىنرا. ئەمەش ناچارى كىرد كە لە سەرەتاي چايى يە كەمەي وەرگىرانە عەرەبى يە كەدا ئەمەي خوارەوە بنووسيت:

(دەپى لە خويىندەنەوەيدا پەلە نە كەيت و، ھەر شىتكىشىت نەزانى پرسىار لە زانیابان بىكەيت. ھەروەها دەستبەردارى ھاوري توركى يە كەي مەبە، چونكە شوينە نادىيارە كانى ئەمەي راھە كىرددەوە و، لە زارى تىڭىھېشتنى گشتىنەي خەللىكەوە نزىكى خستۇنەتەمە. لە كۆزتايى ئەم بىدار كىردىنەوەيدا، ئەمەي دووبات كىرددەوەتەمە كە: ھاوري توركى يە كەي بىكە بە ھاودەمت، كە درىزەي بە كورتەي ئىرە داوه).

(۱) لە مامۆستاي عەبدول قادر بادلىيم بىيىست كە مامۆستا نورسى وەك دانراوىنىكى سەرەتە خۇ عەرەبى يە كەم ئەم كىيە داناوه، نەك ئەمە لە توركى يەمە وەری گىبرا يېت. واتە دوو دانراوى سەرەتە خۆي دانەرن بە دوو زمانى جيا، ھەرچەندەش ناوهز كىبان ھەر يە كېنگى. (وەرگىزى كوردى)

هروهها ده بینن کاتن مامؤستا نورسی کرا به ئەندامى "دار الحکمة الاسلامية"ى سەر بە مەشیخەتی ئىسلامى لە دەولەتى عوسمانىدا، ناوى ئەم كىيىھى لە لىستى كىيىھ توركى يە كانىدا، لە توپارگەي دەزگاي ناوبر اوادا نۇرسىۋە.

بە واتايەتى كە كىيىھە كەي لە بناغەدا بە زمانى توركى داناوه، پاشان هەر خۆى لە چەند دەستەوازەيە كى يە كجارت پۇختى زمانى عەرەبىدا بە كورتى دايىشتۇرۇتەوە.

لەمەوە دەگەمە دەرەنخامى ئەمە ئەمە:

ئەمە ئەمە بۇ وەرگىپان و لېكۈلىنەوە ئەم كىيىھە ئەن دام و، بە وەرگىپانە كەي دانەر دەستبەر دار نەبۇرم، تەماوى و ناپروونى لە راھە بە دەر ئەقە عەرەبى يە كە بۇو كە جىگە لە زانايابان، تىڭەيشتى لە لايەن خۇينەرى تەرەوە كارىنگى ئەستەمە، كەچى دانراوە توركى يە كە ئەم كىيىھ، زانايابان و زۇرىتىك لە بايەخ دەرەن و رۇشنىپانىش سوودى لىنى وەردى گەرن.

ھۇكارينىڭى گەنگۈزى ئەمە كە بۇ وەرگىپان و لېكۈلىنەوە ئەم كىيىھە ئەن دام، ئەمە بۇو كاتنى خواي گەورەي بەتوانى بە لېكۈلىنەوە ئاسەوارە عەرەبى يە كانى مامؤستا نورسى، واتە: "مەسىھوبى عەرەبى نورسى" پاشان "ئامازە كانى ئىعجاز" و "وتارى شام" دەستى بە خەشىنى خۆى لە سەر دانام، بىنیم ئەمەش ئەرکى سەرشانە كە ئەم كىيىھ بە شىۋازىتكىشكەش بە خۇينەرى بەرپىز بىكمەلى ئىتىگات، چونكە دانەر ئەم كىيىھى بە پىشە كى يەڭ داناوه بۇ تەفسىرە بە نزەتە كەي: "إشارات الإعجاز في مظان الإعجاز".

سوپاس و ستايىش بۇ خواي گەورە كە يارمەتىي دام و پاشى گىرم.. فەزلى و چاكەي سەرتا و كۆتا يىش هەر ھى ئەمە.

ئەم كىيىھ - لە خۇيدا - گەنگى يە كى زۇر لە خۇز دەگىنىت بۇ ئەوانەي كە بايەخ بە ھزرى ئىسلامى و زانستە ئىسلامى يە كان دەدەن. چونكە ھەمو ئەمە شتانە دەخاتە رۇو كە بە زەينى زانايابانى ئەمە دەمەدا دەھاتن و، لە كىيىھ بەر دەستە كانى تەفسىرى ئەمە سەردەمەدا (كۆتا يى دەولەتى عوسمانى) مايەي قىسە و لېدوان بۇون. جىگە لەمە ئەمە پۇھەر و دەستورانە دانەر خەستۇرۇنەتە بەر دەست بۇ راستىكەرنەوە ئەمە چەمكائەي

کە نامزون و خزاونەتە ناو کتیبە کانى بەردەستى زانایان، هىشتاتازەبى و پاراوى و پاستەقىنەبى خۆيان پاراستووه. لەوانەيە ھەر ئەمەش ھۆکارى ئەوه بۇوېت کە دانەر ئەم کتیبە ناو بنىت: "محاكمات عقلية أو صيقل الإسلام" بەو ھیوايەى كە شىشىرى ئىسلامى بىن دەمەزەرد بکاتەوه و چىلەك و ژەنگە کانى لەسەر لاييات.

رېيازم لە وەرگىزىان و لىكۆرتىنەوەيدا ئەمەي خوارەوه بۇو:

يەكەم:

وەرگىزىانى ئەو دەقه توركىيەى كە دەزگائى پەخشى "سۆزلەر" لە ئەستەمبوول سالى ١٩٧٧ از چابىي كردووه، لە گەل پشت بەستىدا بە نوسخىيەك لە چابىي يەكەم كە سالى ١٣٢٧ پۇمى - ١٩١١ لە چاپخانەي "أبو الضياء" لە ئەستەمبوول چاپ كراوه. ئەم نوسخىيە ھەلە گىربى خودى دانەرى لەسەرە و، بىرايانى كارمندى دەزگائى "سۆزلەر" خىستيانە بەردەستم خوا پاداشتىان بدانەوه.

دۇوهەم:

بەرامبەر كردىنى وەرگىزىانە كەم، دواى لىبۈونەوه لىبى، لە گەل وەرگىزىانە پوخته كەمى دانەردا، جىھى چابىي يەكەمى كە لە ژىز ناوى "رجحة العلماء" دا بلاو كراوهتەوه. جىھى چابىي دووهەميشى كە سالى ١٩٥٨ از لە چاپخانەي "نور" ئەنقرە لە ناوەندى كتىبىي "الصيقل الاسلامي" دا پەخش بورووه.

سېھەم:

وەرگىرتىي ھەندى دەستەوازەي عەرەبىي دانەر لە وەرگىزىانە عەرەبىي يەكەى خۆى.

چوارەم:

سەروبىر دانان بۆ ئايەتە پىرۆزە كان و، دىيارى كردىنى شوينيان لە سورەتە كاندا.

پىتىجەم:

تەخرىجىي فەرمۇدە پىرۆزە كان، بە ھاو كاربىي براى بەرپێز "فلاح عەبدۇرپەھمان".

شەشەم:

نووسىنى چەند پەراوىزىك بۆ لىنگدانەوهى ھەندى لە وزاراوە زانسىييانەي كە لە كتىبە كەدا بە كارهاتۇون.

حەۋەم:

ھەر لە پەراوىزە کاندا پۇختە پېناسە يە كىم بۆزىيانى ھەندى لەو نۇو سەرانە داناوه كە لە كىتىبە كەدا ناويان ھاتۇرە، ھەروەھا بۆ دانزاوه كانىشيان، لەوانەي كە لاي خوينەر زۇر ناسراو نىن، لە گەل پشتگۈرى خىستنى ئەوانەي ناويانگىان لاي خوينەر ھەيمە^(۱).

دواى ئەوهى كە بە فەزلى خواى گەورە كارە كە ھاتە ئەنجام، حەزم دە كەرد يە كېڭ لە زانا بېرىزە کان بەم وەرگىزىان و لىكۆلتىنەوەيەمدا بېۋاتەوە، بەشكۇ بەرمۇ باشتىر پەنمايم بىكەت. ويستى خواى گەورە وابۇو كە ئەم زانايە مامۇستاي گەورە و زاناي بەتوانَا "دكتىر عەبدولەللىك سەعدى" بىت..

ئەم بەرھەنەي ئەم بېرۇ كەيم بۆ پېشىياز كەرد، يە كىسەر پېخۇشحالىي دەربرى و، بە خۇنەويىتى يە كى زۇرەوە وەرە گىرت. ئىتەر بە خوينەنەوەي كەسىكى زاناي ورده كار كىتىبە كە خوينەنەوە و، بۆ چەند خالىيەك ورىيائى بىن دام كە من لېيان بىن ئاگا بۇوم. ھەروەك چەند پەراوىزىنىكى بۆ نۇوسى كە لە داوىتىياندا ناوى خۆيىم داناوه. پاشان بە نۇو سىنى پېشە كىي بەنرخ و سوودبەخش - بە ئىزنى خوا - تاجە گۇلىنەي لە سەر تەقلا و رەنجم دانا.

خواى گەورە لە بىرىي ئىمە جوانلىقىن پاداشتى بېرىزىيان بەتاھەوە. لە خواى گەورە داواكاريin كە نيازى جوان و، تىنگەيشتى پاست و، پاستىمان لە گوفار و كىرداردا بىن بېھخىشت.

نيحسان قاسم صالحى

(۱) لەم وەرگىزانە كوردىيەدا بە شىۋەيە كى تىزۇرە سەلەز ژيانى ئەو كەسا يەتىيانەمان لە پەراوىزدا نۇو سىيە، تەنانەت ئەوانەش كە لە عەرەبىيە كەدا نېبۈون. (وەرگىزى كوردى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَبِهِ نَسْتَعِينُ وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ

سلامو بزئه و فرمانزهدا دانا و میهره بانهی که بونی بردوهامی ههیه و، نرخ و به رزی بھڑی ئیسلامه و پنی بھخشیوین و... به شەریعەتە خاوینە کەشی پىتمامی پنی راستى كردىن. ئەو شەریعەتەی کە عدقەل و نەقل پىنكەوە راستى يە نەگۈزە دامەزراوه کانى پشت راست دەكەنەوە.. کە شەریعەتىكە رەگى بەناو قۇولايى زەويى حەقىقەتدا رۇچۇوە و، بە ئاسمانى كەمالاتدا پەلە کانى ھاۋىشتۇوە و، بەرۇبوومە كانىشى بەختەوەريي هەردوو دنیايان ھەلگەرنووە..

ئەو خوايىي کە بە قورئانى خاوەن "يىعجازى بەيان"ى خۆرى پنی حەقى ئاشكرا و پۇونى پىشان دايىن، کە قورئانىكە بە دەستوورە کانى لەمەر كېنىيى جىهان، ئەو ياسا قۇولانەي رۇون كەردووەتەوە کە بە دەستى قەدەر بەرئى دەخرىن و، بە قەلەمى حىكىمەتىش لە سەر لەپەرەي بۇنەوەر دەنۇو سرلىن و، بە بىيارە دادگەرە كانىشى پىشكەوتى ئادەمیزاد و بەرزىي سىستەمەكەي و وردىي پىنكى (اتزان)ە كەي دەھىنېتىدەي. ئىتر لە پاستىدا بۇو بە رابەر و پنی پىشاندەرنىكى خەلکى بز پاستە شەقام.

سلاماتى بەردوهام بز سەر پىغەمبەرى گەورەي هەردوو جىهان جىللىقى، ئەو گەورەيەي کە جىهان بە هەموو جۇر و پەگەزە کانى شابەتى لە سەر پىغەمبەر اىتەتى دەدات و بەلگەيە لە سەر موعجىزاتى، کە بانگھەيشتى خەلکى دەكەت بز لاي ئەو گەنجىنە مەزن و گەوھەرە يەكجار گەورانەي کە لە گەل خىزىدا ھىتاۋىيەتى. تەناھەت دەلىيى ھەريەك لەو

جۇرانە - بە زمانى تايىھتىي خۇرى - بەخىرەتلىنى ئەو سەروورە دەكەت. ھەرۋەك پادشائى ئەزەل سەرچەم ژىيە كانى ئاسمان و زەھۆرى دەخاتە گوفتار، ھەرىيەك لەو ژىيانەش بە زمانى ئاوازى موعجيزە كانى، سرۇود دەلىت. ئىت زايىلە ئەو دەنگە جوانە ھەتا ئەبەد و ھەتا ئەم گومەزە شىنە ماپىت دەزرنىگىتەوە..

ئەوهەتا:

"ئاسمان" بە زمانى مېعراج و مانگ و مەلائىكەتى، پىرۇزى بايى لە پەيامە كەدى دەكەت.. "زەھۆرى" بە زمانى دار و بەرد و گيandارى، شانازى بە موعجيزاتىيە دەرەبىت.. "بەرزايى" ئاسمان بە جىتنى يە كانى، مەزدە ئەپىغەمبەرىتىي ئەو پادە گەيەنیت و.. ھەورە كانىشى دەپارىزى و سىبەرى لە سەر دادەنیت..

"رَاپوردوو" لە رېيى تەسدىقىي پىغەمبەران - دروودىيان لە سەر بىت - و، ئامازەدى كىتىبە كان و، ھىممايى كاهىنە كانى، مەزدە سپىدە ئەستى ئەو چراپۇونا كى بەخشەسى گەياند..

كىتىبە ئىنسىتا"ش - مەبەستىم باشتىرين سەرددەم سەددە ئەختەمەرلى پىغەمبەرىتىي يە كەيەتى - بە زمانى حال شايەتى سەملاندى پىغەمبەرىتىي ئەوه، بەھۆرى ئەو ئالىو گۈرە مەزىنە كە لە سروشتى عەرە بە كاندا ھىنایە كايەوە و، بە يە كچار لە دەشته كېتىي يە كى تمواھتىيەوە ئەوانى بۇ شارستانىتىي يە كى سەرانسەرى گۇپرى.. "داھاتوو"ش بە زمانى "دانايى" سوپاسى پىنماعىيە كانى دەكەت و، بە پۇوداوه كانى و لىتكۆزلىنەوە كانىشى بەرەو پېرىي كاروانى بە فەر و پېرۇزى ئەو دەپروات..

سەرانسەرى "گۈزى مەرۆف" يىش لە رېيى زانايان و لىتكۆزلەر انىمەوە، بە تايىھت ئەوانە ئەگۈزى يىستى فەرمابىشته كانى ئەو خۇشەويستەن بە زمانى شىرىن و گوفشارى رەوانى، ھەمۇويان شايەتى دەدەن كە ئەو پىغەمبەرە لە لايەن خوايى گەورەوە رەوانە كراوه، ئەو خۇشەويستە كە وە كە خۇزۇر وايە؛ بۇ خۇزۇر بۇونا كە و بۇونا كىش بە غەيرى خۇرى دەبەخشىت..

"خوايى گەورە"ش، بە زمانى قورئانى حەكىم، پىغەمبەرىتىي ئەو پادە گەيەنیت و دەيخاتە پېش چاوان تاكو بخۇينىتەوە..

جمله شیران جهان بسته‌ء این سلسله اند

رو به از حیله چسان بگسلد این سلسله را^(۱)

پاشان:

ئم نورسی به هزار و غریبه‌ی که شایانی ٹووهیه ناوی "بیدعه‌توززه‌مان" لى بزیت، کچی - به ناره‌زای خوی - ناوبانگی "به دیعوززه‌مان" لى دهر کردووه، ئاگر له هن اوی بهربووه بز دواکه‌وتی ئم نهته‌وهیه و، هاوار ده کات و ده لیت: ئاخ.. ئاخ.. بهداخوه که خه‌له‌تاین و، کاکله و گوهه‌ری ئیسلامان پشتگوی خست و، روانيی خومان ترنجانده رواله‌ت و توینکله که‌ی.

هروه‌ها به جزویتکی همه و به شیوه‌یه کی بین کەلک لەم ئیسلامه تیگه‌یشتن، له ئەنجامدا ره‌فتاری به دو له ئەدەب به دهرمان نواند بهرامبهری و، دەسته‌وسان بروین له‌وه‌دا که مافی ته‌واوی خوی بدەینی و، ئەو ریزه‌ی شایانیه‌تی بزی ده‌برپین، هتا مه‌یلی به لاماندا نه‌ما و، لیمان دوور کهوته‌وه و، له پشتی هموری گومان و ئەندیشە کانی ئیمه‌وه خوی لى شار دینه‌وه.. حەقیشیه‌تی؛ چونکه "ئیسرائیلیات" مان له جینی بناغه و بنچینه کانی دانا و، حیکایه‌ت و چیز کمان خسته ناو "ببرو باوه‌ه" که‌ی و، مه‌جاز و حەقیقەت‌که‌یمان تیکه‌ل بیه کتری کرد.. بهم جزوره مافی خومان پئی نه‌دا، ئەویش به زه‌لیلی و رسوایی دنیا سزا داین. هیچ چاره‌یه کیشمان نی‌یه، هانا بردن نه‌بیت بز سایه‌ی سوّز و میهه‌ه بانی ئەو.

ئەی برایانی موسلمان!

دەسا با بپوین پوزشی بز بھیننه‌وه، تاکو لیمان رازی بیت و، پیکه‌وه دەستی هاواریه‌تی بز دریز بکهین، تاکو بیعه‌تی بین بدەین و دەستمان له دەستاواریزی توندو تولی ئەو گېر بکهین.

وا من، بین پهروا و بین هیچ دوو دلی‌یه‌ک، رایدە گەیه‌نم کە:

(۱) ئم بیت شیعره‌ی (مولانای جامی) به و، چەند جاریک ئیمامی په‌بیانی له مەكتوباته کەيدا بز غونونه هیناویه‌ته‌وه و، مامۆستا "نورسی" ش لوي و هرگرتبووه. وانه: سرانسر شیرانی جیهان پابهندی ئم زنخیره‌یدن پۇرى به فیل چۈن دەتروانی ئم زنخیره بقرتینى بروانه: (نفحات الانس) ئی مولانای جامی، ل (۴۱۳) چانی (کتابفروشی سعدی). (وھرگېر)

تمو شته‌ی هانی دام برومه زورابازی له گهله بیر و هزری چهرخه کانی پیشین و..
بهرنگاری ئهو گومان و ئهندیشانه بیمده که سه‌دان ساله کله که و بهیز بعون، ته‌نها

باوه‌ر و یهقینی دامه‌زراومه بهوهی که:

"حق" به وینه‌ی تزوی پونتراوی سوز گهشه ده کات، هرچه‌ندهش له ئیز گلدا
خۆزی شاردیتەوە.. "حقخوازان" يش سەردە کەون، هرچه‌ندهش کەم بن و به‌هۆزی
ستەمی بارودۇخه کانه‌و لاواز بوبن!
باوه‌پیشم وايه که:

ھەر ته‌نها "پاستیي ئىسلام" بەسەر كىشىوھە کانی جىهاندا زال و فەرمانپەۋا دەبىت.
بەلتى، ته‌نها ھەر ئىسلامە کە له داھاتوو يە کى نزىكىدال سەرتەختى پاستىيە کان و
زانستە کان دادەنېشىت، چونكە جىگە لە ئىسلام ھىچ شىتىڭ ئهو پاستى و زانستانە
دەرناخات و داخراوه کانىش ناكاتەوە.. نىشانە کان ئاوا پېشان دەدەن..

چونكە لە سەردەمی راپوردوودا ھەشت ھۆکار ھەبۈن کە پىنگر بۈون لەوهى
"شەريعەتى خاواين" بە تەواوى زال بېت لە يىبابانى ترسناكى ئەۋى و سەردەمی ئهو
نەزانى يە کە دەمار گىرىي نەفەرتلىكراو پادشاي سەرتەختى بۇو، چاولىكەريپىش
خۆزى سەپاندېبۇو، لە ولاتى نەزانى يە کە شتانى بى نىرخ و ئىستىبدادى بىزراو
خىوهتىان لەسەر ھەلدا بۇو..

بەلتى، ئهو دەمە ھەشت ھۆکارى پىنگر ھەبۈن کە نەياندەھېشىت شەريعەت بە
تەواوى بەسەر "راپوردوو" دازال بېت. ھەر ئهو پىنگر انە بۈون، کە تائىستاش، سى
پاستىيان داپۇشىوھ.. ھەر ئهو پىنگر انەشىن کە بۈون بەھۆزى گىرانى خۆزى ئىسلام.
پىنگرە کانى لەمەپ بىانى يە کان بىرىتىن لە:

چاولىكەرى.. نەزانى.. دەمار گىرى.. زالبۇنى قەشە کان بەسەرياندا.

پىنگرە کانى لاي خۆشمان بىرىتىن لە:

ئىستىبدادى جۇراوجۇر.. بەدرەوشتى.. بارودۇخە پشىوھ کان و، ئهو نائومىدىيەش
کە بىن كارى و دەست بەتالى بەرھەم دەھېتىت.

ھەشتم پىنگر، کە لە ھەموويان گىرنگىزە و بەلايە کى دابارىوھ بەسەرماندا: گومان
بردنى ئهندىشەبى و ناحەقى ئىمە و بىانى يە کانىشە کە گوایا ناسازى يەك لە نىوان ھەندى
پوالەتى ئىسلام و ھەندى بابهتى زانستىدا ھەبىت!

ده سا نافه‌رین بتو تمقالای بلاوبونه‌وهی ریزنه‌ی زانیاری‌به کان و، دهستخوشی له ماندو بونی زانسته بهغیره‌ته کان که پشتی لینکولن‌مه و بهدادا گه‌پانی راستی‌یه کانیان گرت و، هیز و وزهیان بهم مرؤفایه‌تیدا کرد و، حهزی به کارهینانی ویژدانیان له گروی ناده‌میز ادادا چاند و، "راستی‌یه کان" یان به کره‌سه و تفاقی جه‌نگ و به مه‌بستی دور خسته‌وهی رینگره کان پر چهک کرد، تاله‌ناویان بردن و لمه‌ولاش به ته‌واوی نایانهیلن.

به‌لی، گهوره‌ترین هر کاری ئمه‌وهی که حموانه‌وهی دنیای له ئیمه گرت‌مه و، بیانی‌یه کانیشی له بهخته‌وهربی ئمه‌دنیا بئی بهش کرد و، په‌رده‌ی به‌سهر ropy خزوری ئیسلام‌دا هینا و، ببو به‌هزوی گیرانی ئمو خزوره، تنهها بد تیگه‌یشن و گومان بردنی ناسازی و نه گونجاوی ئیسلام ببوه له گهل راستی‌یه کانی زانستا.

گملی سهیره!! ئاخر چون به‌نده ده‌بیته دوژمنی گهوره‌که‌ی و، خزمه‌تگوزاریش ده‌بیته نه‌باری سه‌رۆک‌کی خزوری و، منال چون له باوکی خزوری هله‌لده گه‌ریته‌وه؟! خز ئیسلام سه‌رور و رابه‌ری هه‌مورو زانینه کان و، سه‌رۆک و باوکی سه‌رجهم زانسته راسته‌قینه کانه!

به‌لام - به داخمه - ئەم تیگه‌یشننے نارهوا و هەلەیه تائیستاش فەرمانی خزوری پایی ده کات! ئەوه‌تا گومانه کانی خزوری دەھاویته ناو ده‌رۇنە کان و، دەرگای شارستانیتی و زانیاری‌لە ropy کورده کان و ھاوشیو میان داخستوو. ئیت سامیان لە گومانی بونی نه گونجاوی نیوان چەند ropy‌لەتیکی ئایین و چەند با به‌تیکی زانستی لئى نیشت.

بۇ غۇونە: خېبى زهۋى، كە يە كەم پلەيە لە پلە کانى جو گرافىا، كە ئەويش يە كەم مەنزلى زانسته کانه و، با به‌تیکى بەدېھى و بەلگەن‌هويسته، ئەوان لە گومانه‌دا بۇون كە دز و پىچەوانە ئەو شەش مەسەلەيە بىت كە لە مەولا باسیان دەكەين و، شەرم و شکۈيان لەو نە‌کردوو كە سەرىپىچى و سەرسەختىي تىدا بىنۇتن!

ده سا ئەی ئەو كەسەي بە وردى سەیرى ئەم كېيە ده کات!

بىزانه ئەو خزمەتى كە دەمەوى لە پىتى ئەم كېيە و پىشكەشى بىكم، بىرىتى‌یه لە: بەرپەر چدانه‌وهی گومان و دوودلى‌یه کانى دوژمنانى ئایین، كە مافى شايىان و ته‌واو بە ئیسلام نادەن. ئەوهش لە پىتى دەر خستى ئەو شەقامە راستەي كە ئایینى ئیسلامى لە سەرە ..

هروه‌ها بهره‌نگار بونده‌هی و هم و گومانه کانی ئه و توندپه‌وانه‌ی که شهیدای پوالتی نیسلام بعون، نهک راستی و ناوه‌رۆکه که‌ی، لموانه‌ی که شایسته‌ی نازناوی "هاورپی گهوج" ن. توهش له پئی پرونکردن‌هه‌ی پروویه کی تری ئه و راسته شهقامه.. هروه‌ها به نیازی پشتگیری و یارمه‌تیدانی زانیانی به‌هفا و راست و هزشنه‌ندی نیسلام که رابه‌ری ره‌سدن و راسته‌قینهن، لموانه‌ی که له پیاوی پیشاندانی ئه‌م راسته شه‌قامه‌دا تیله‌کوشن و، هیوای تهواوه‌تی بان به سه‌ر که‌تون همیه و، پینگا بز داهاتووی گه‌شی جیهانی نیسلام خوش ده‌کەن.

پوخته‌ی ئه‌م قسانه:

ئاماڭى من له نۇرسىنى ئه‌م كېيىه: لەزاخاودان و دەمەزەر دىكەن‌هه‌ی ئه و شىشىرە ئەلماسىيە..

ئه‌گەر دەپرسىت:

جا ئه‌م پەشۇڭاوى و نىگەرانى بىھى بز چىيە و، ج سوودىيڭ لە هيئانمۇھى بەلگە کاندا همیه لەسەر ئه و شتانه‌ی که وەك زانسته ئاشكرا و زانراوه کانیانلى ھاتووه؟ خز ئه و باس و بابەتانه‌ی که له ئېنجامى "بە دواي يە كىدا ھاتى بىر و ھزرە كان" و دەرخستى ئەزمۇونە کانه‌و بەدەست ھاتوون، بەلگە بز ھېنارەن و ئاشكرا ان کە بعون بە شتانيكى بەلگەن‌ویست. كەواتە بەلگە بز ھېنارەن وە كو راگەياندى شتى "زانراو" وايە؟!

لەوەلامدا دەتىم:

ھا و چەرخە کانم - بە داخموه - ھەرچەندە نەوهى سەدەي سيازدەھەمى كۈچىن، بەلام لە پرووی ھزر و بىر و پىشكەوتنه‌و دەلىي پىرسىت و نمۇونە و ئاۋىتىيە كى تىكەل و پىنكەلى چەرخە کانى پىشۇون، ھەر لە سەدەي سىھەمەوە ھەتا سەدەي سيازدەھەمى كۈچى، بە رادەيەك كە زۇر شتى بەلگەن‌ویستى ئه‌م رۇزگاره لاي ئەوان ھېشتا تەماوى و نەزانراوه!

* * *

پیشہ کی

ئەم كتىيە لە سەر سىن و تار و سىن كتىب دامەزراوه:
وتارى يە كەم: لە توخى (حقيقەت) دەدۋى، ياخود لە بارەي
ساف و خاوىن كردىنەوەي ئىسلام، لە رېتى هيئانى چەند
پىشە كى يەڭ و خستە رووى چەند مەسىلە يەڭ.
وتارى دووهەم: توخى (رەوانبىزى) دەردە خات.

وتارى سىھەم: توخى (باوهەر) پۇون دە كاتەمە، هاودەم
لە گەل وە لامە ژاپۇنى يە كاندا^(۱).
بەلام كتىيە كان، لىكۈلىنەوەيە كى زانستى و جۇزە تەفسىرىتىك
دەبن بۇ ئەوەي كە قورئان لە زانستى ئاسمان و زانستى زەۋى و
زانستى مەرۆف ئامازەي بۇ كردوون^(۲).

(۱) سالى (۱۹۰۷) واتە لە كۆرتىلى حوكىمى سولتان عەبدۇلھەمیدى دووهەمدا سەركەدەي گشتىي سوبايى ژاپۇن ھاتبو بۇ سەردىنى ئەستەمبۇول و، كۆمۈلىك پرسىاري ئايىينى ئاراستەي دەزگاي "مەشىيە خەتنى ئىسلامى" ئى دەولەتى عۆسخانى كردىبو. ئەوانىش ئەو پرسىارانە و گەلنى پرسىاري تريان پۇوبەرپۇوي مامۇستا نورمىسى كردىو، كە ئەو دەمە لە ئەستەمبۇول بۇو. ھەندى لەو وەلامانەي كە تايىەتن بە "باوهەر" فە لە واتارى سىن ھەمى ئەم كتىيەدا ھېناوە، ئەو وەلامانەش كە تايىەتن بە دەجال و نىشانە كانى قىامەت لە تىشكى پىشەمى كتىيە (تىشكە كان) دا داناوە. (وەرگىز)

(۲) دانەر بوارى بۇ نەرەخسا كە ئۇ سىن كتىيە دابىتىت، بەلكول لە گەرمەي يە كەم جەنگى جىهانىدا دەستى دايە نۇرسىنى تەفسىرە كەي: (ئامازە كانى ئىعجاز) كە تەنانەت ئەويشى تەواو نە كەد. ئەو بۇ خواتى گەمورەي بەقۇانا بۇ دانانى (پەيامە كانى نور) ئاراستەي كردد، لە پىشاۋى رىزگار كەردىنى ئىمانى ئىمانداراندا. (وەرگىز)

و تاری یه که م

تو خمی حه قیقهت

چهند پیشہ کی و مه سه له یه ک

ههندی له ده ستوره کانی زانیانی لیکوله رپشت بهسته به
چهند پیشہ کی یه ک، به نیازی گهیشن به ئامانجھ کان. وائیمەش
بەو مە بهسته پەرێزه کی دوازده پلیکانیی داده نین.

پیشہ کبی یه کم

یه کیک له دهستوره چه سپاوه کان ئوهیه که:
ئه گهر له هر شتیکدا عهقل و نهقل پیکهوه نه سازان، عهقل داده نزیت به بناغه لهو
با به تهدا و، نهقله که ش بهو بینه ته ثوبل ده کریت، به لام ده بیه ئه و عهقله به راستی "عهقل"
بیت^(۱)!

هه رووهها ئوهش چه سپاوه که:
ئاما نجه بنه په تی به کانی قورئان و توحده سدره کی به کانی که به هه موو لایه کیدا بلاو
بوونه ته و، چوار دانهن: سه ماندنی به دیهینه مری تاک و ته نیا.. پنگه مبه ریتی..
زیندوو کردنوهی جیسمانی.. دادگه ری.

واهه: هه تهها قورئانه و لامی ئه و پرسیارانه له ئه ستو گرتووه که حیكمه ت (واهه
فه لسیه فه) ئار استهی بوونه و هرانی ده کات که: ئایا له کوئیوه هاتوون؟ به فرمانی کی
هاتن؟ کنی پادشا و رابه ر و گوتار بیڑتanh؟ چی ده که ن؟ بزو کوئی ده پرون؟

(۱) دانه ری کبیی (الحصون الحمیدیة) که مامز ستا نورسی له نووسینه کانیدا ئامازهی پن ده دات، لم
باره یوه ده لیت:

(هموو دقینکی شرعی ده بین ئه و اتا ئاشکرایه لئن بدینه وه که به روالهت لینی و هر ده گیریت و، نابنی
ته ثوبل بکریت بزو و اتایه کی تری جگه لوهی که راسته خو خدیدات به دهستوره، مه گمر "به لگه دی عدقی"
بیگومان هبیت لسمر و اتایه کی تری جیاواز له و اتا روالهتی به که هی. ئه و کاته ش بونی به لگه عهقلی به که
نیشانه لسمر ئوهی که و اتا روالهتی به که مه بستی دانه ری شرع نی به و مه بستی شتیکی تره. ئیز له
کاتیکی و ادا دقه که ته ثوبل ده کریت و، و اتایه کی تری لئن ده دیت به دات و دزی ئه و به لگه
عهقلی به نهیت. تمهش دهستوریکی گشتی به له دقه شرعی به کاندا پیاده ده کریت و، هه موو ئه هلى
سوونه وت وجه ماعنعت لسمری ده پرون). بروانه: (الحصون الحمیدیة) دانراوی: حسین الجسر، ص: ۱۵۷ - ۱۵۸
نشر: المکتبة التجاریة الكیری، مصر ۱۹۳۲/۱۳۵۱ھ.

کبیی (أدب الدنيا والدين) "ماوردي" ش ئم دقهی تیدایه:

(و جعل ما تعبدهم به من عقل متبع و شرع مسموع. فالعقل متبع فيما لا يمنع منه الشرع، والشرع
مسموع فيما لا يمنع منه العقل، لأن الشرع لا يردد بما يمنع منه العقل، والعقل لا يُنفع فيما يمنع منه الشرع.
فلذلك توجّه التكليف إلى مَنْ كَمِلَ عَقْلَه). بروانه سرچاوهی ناوبر او ص: ۶۹، چایی (المطبعة الاميرية،
القاهرة، ۱۹۴۴ھ/۱۳۴۴م) یان ص: ۷۰، چایی (دار الكتب العلمية، بيروت، ۱۹۸۷ھ/۱۴۰۷م). (وهرگز)

له بهر ئوه، باسی بونه وران له قورئاندا - جگه له ئامانجە بىھەرتى يە کان - زىادە باسکردنىكى لاوە كى يە بۇ رۇونكىدە وەرى پىنى بەلگە هېنائە وە بە "پىكۈيڭىسى بەديھاتۇوان" لە سەر بۇونى "بەديھەنەرە شۆزمەند".

بەلنى، پىكۈيڭىلى بەديھاتۇواندا دەيىزىت، تەنانەت بە رۇونى خۆزى پىش چاۋ دەخات. كەواتە سەنعتى پىكۈيڭى شايەتىكى پاست و بىن گومانە لە سەر بۇونى بەديھەنەر و لە سەر وىست و مەبەستى لە داهىناندا. چونكە ئەو شايەتى يە لە ھەمۇ لا و شوينىكى گەردووندا دەيىزىت و دەدرەوشىتە و، جوانىي بەديھەنەن دەخاتە پىش چاوى دانست، تەنانەت دەلىيى ھەر بەديھاتۇۋىشكە زمانىكە تەسىحاتى خۆزى بە دەرخستى حىكمەتى بەديھەنەرە كەى دەردەپىرى و، ھەر "جۇز" يېكىش لە جۇزە كانى بەديھاتۇوان شايەتى دەدات و بە پېنجە كانى ئامازە بۇ دانابى بەديھەنەردى دەكەت.

جا مادەم مەبەست لە بەديھاتۇواندا ئەمەيە و، مادەم ئىمە لە كىنىي بۇونە وراندا فيرى ئەو ھىما و ئامازانە دەپىن كە بەلگەن لە سەر پىكۈيڭى و، ھەمۇ ئەنجامە كانىش ھەر يە كىنکن، ئەوا پىنكەتى بۇونە وران لە زاتى خۇياندا ھەر چۈنۈك بىت ئەركى ئىمە نى يە، چونكە پەيوەندىي پىمانەوە نى يە.

بەلام ھەمۇ يە كېڭىلە تاكە كانى بۇونە وران، كە هاتۇونەتە ناو ئەنجومەنە قورئانى يە بەرزە وە، چوار كارمەندى و ئەركى خراوەتە ئەستۇ:

يە كەم: راڭىيەنلىنى گەورەبى بەديھەنەرە شۆزمەند، لە پىنى پىكۈيڭىسى خۆزى و يە كىڭىتنى لە گەل غەبرى خۆيدا.

دووھەم: دەرخستى ئەوەي كە ئىسلام پۇختەي زانستە راستەقىنە كانە، چونكە ھەرىيەك لە تاكە كانى بۇونە وران بابەت و كورتەي يە كىنکە لە زانستە راستەقىنە كان. سىھەم: چەسپانلىنى ھاپىكىي ئىسلام لە گەل ئەو ياسا خوايانە كە لە جىهاندا كار دە كەن، تاكو ئىسلام بە پشتگىرىي ئەو ياسا خوايانە سروشت گەشە بکات، چونكە ھەر يەك لە تاك و دانە كانى بۇونە وران غۇونەي "جۇزىك"^(۱).

(۱) بۇ رۇونبۇونەويى واتاي ئەم زاراوانە، پېرىستە بىانىن كە: ھەمۇ زىنده وران بە يەك رەگەز(جنس) دادەنرىن، بەلام ئەم رەگەزەش بە سەر چەند جۇز(نوع) يېكىدا دابىش دەپىن، وەك: مەزۇف و، بالىدە و،

به لئی، تایینی پروونی ئیسلام بەم تاییبەتمەندی يە لە تایینە کانی تر جیا دەپتەوە، كە لە نیوان ھەوا و ھەوەس و ئارەززووھ کاندا دېن و دەچن! چونكە هیچ بىچ و رەگىنى پشتىگىر و يارمەتىدەريان نى يە؛ تاوى دادە گىرسىن و تاوىنکى تر دەكۈزۈنەوە و، بە خىرايى ئالۇ گۈرپىان بەسەردا دېت.

چوارەم: ئاراستە كىردىنى بىر و ھزرە كانە بەرەو پاستىي شتە كان و ھاندانىان و يىدار كىردىنەوەيانە بۆ ئەمە. چونكە ھەرىيەك لەو بۇونوھ رانە نمۇونەيە بۆ يە كېڭىلە پاستىي يە كان.

بۆ نۇونە:

سويند خواردن لە قورئاندا بە قەبارە و بارستايىيە بەرزا و نزمە كان تەنها و ھەميشە بۆ يىدار كىردىنەوەي بىن ئاگايانە و ھاندانىانە بۆ بىر كىردىنەوە. كەواتە سويندە كانى قورئان گۈچان وەشاندە لەوانەي كە لە خەوي بىن ئاگايدا نوق بۇون!
جا ئەمەي كە ئىستا بە دلىيائىيەوە سەلماوه، ئەمەي خوارەوەي:

قورئانى بىرۇز كە ئىعجاز بەخىشە و، لە بەرزترىن و بلىندرىن پىلەي رەوانىيەتىدايە، بىن ھىچ گومانىيەك بۇونتىن و پاست ترىن و كورت ترىن رىنگاي بەلگەھىنانەوە و گۇنجاخو ترىننیان لەگەل شىپاوازە كانى دەرپىن لە زمانى عەرەبىدا دەگرىتەبەر. واتە ھەست و نەستى عمۇامە كان رەچاۋ دەكەت، بە مەبەستى تىيگەياندن و پىنمایيان. بە واتايىيە كى تر: بەلگە لە سەر مەبەستە كەى دەھىنېتەوە، كە بىرىتى يە لە پىنكۈپىكىي گەردۇون، بە شىپەيەك ئەوان لىپى تىيگەن و شارەزاي بن و لەگەل رەھاتنى ئىرىپىان تەبا ئىتت. دەنا بە پىچەوانەي ئەمە، بەلگە كە لەو بابەتە پەنھانىز دەپت كە جىنى باسە. دىارە ئەوەش دىرى پىنگاكانى پىنمایي و پىيازى رەوانىيەتى و پىنچەي ئىعجازە.
بۆ نۇونە، ئەگەر قورئان بىوتايم:

(خەلکىنە! بېۋان كە چۈن گۆزى زەۋى بە جەزبە و مەستى لەناو بۆشايى ئاسماندا دەپروات و دەفرېت و... بىر لە خۇر بىكەنەوە كە ھاودەم لەگەل جۇولانىشىدا جىنگىرە و...)

خىشۇك و... هەند، ئىجا ھەرىيەك لەم جىزانەش لە چەند تاك (فرد) يىكەنلەر. كەواتە: تازادو، نەوزادو، شىرزاد و... هەند، چەند "تاك" يىكى "جزر" ئى مرۇقىن، كە ئەويش لە "رەگەز" ئى زىنەدەوەرانە. وەك لە زانستى مەنتىقىدا ئەم واتا و زاراوانە پروون كراونەتەوە، كە دانەر لەو رەھەندەوە ئەم چەشە پېلىنەنە دەكەت. (وەر گىپ)

سهرنج له تمدن و قه باره به رزه کان بدنه که به هوی کیشی گشتی یهوه پهیوهستی
یه کترن و.. له تو خمہ زور و زبه نده کان را گتین که به چهند پهیوه ندی یه کی کیمیابی
پیکه وه گری دراون له دره ختی بونوهراندا، که ئویش لقه کانی به حموا و بوشایی بئی
سنوردا په لیان هاویشتوده.. بیر له هموو ئه مانه بکه نده، تاکو له گهوره بی
بهدیهینه ریان تیگن!!

یان بیوتایه:

(به وردیبی نی ژیریتان سهیری دلزیک ٹاو بکه ن که جیهانیک له زینده و هران له خز
ده گریت، تاکو بزانن که چون خوای گهوره تو انای به سه ره مموو شتیکدا همه)!!
ئه گه قورئان ئمه می بوتایه، ئایا به لگه کهی پنهانتر و ته ماوی تر نده ببو له
مه بسته کهی؟!

ئایا به لگه کهش پیویستی به روونکردنوه نده ببو؟!

ئایا کاره کهی نده ببو به روونکردنوهی حقیقت به شتیکی تاریک لای ئوان؟
یان ئمو کاته شتیکی دور له ژیریان نده خرایه ئه ستز بهوهی که به هله ده بران
سه بارت به شتاني به لگه نه ويستی هست و نه ستیان؟!
ئیعجازی قورئان به رزتر و خاویتله لوهی که توز و گه ردی "تیگدانی تیگه بشتنی
خله کی" به چمکی پاک و دره خشانی بکهونت.

قورئانی پرورز له ناو پیچاو پیچ و تویی ئایه ته کانیدا ئاماژه هی به ئامانجی راسته قینه هی
خوی داوه، هروهه که ندی پواله تی ئایه ته کانی کردووه به پینما و پیشانده ر بزو
ئامانجی کهی.

هروههای کیکی تر له ده ستور و بناغه بپیار در اوه کان ئوهیه که: ئمو شتانه هی به
"کینایه" و هاو شیوه کانی و تراون، پاست و درو، یان پشت راستکردنوه و به درو
خستنوه، پرو نا کاته شیوه هی و اتا کهیان. و اته - و هک له زانستی په وانکاری (بیان) دا
پروون کراوه ته وه - پرو نا کاته و اتا یه که مه کانیان، به لکو پروویان لمو ئامانج و
مه بسته هی که له پیناویدا هینراون، به و اتایه کی تر: پرو ده کاته و اتا کانی پله هی دووه هم.
وهک ئوهی که ئه گه ره که سیک و ترا: "طویل النحاد" (واته کیلانی شمشیره کمی

دریزه) ئەوا پېيارە کە دروستە و قىسە كەش راستە گەر ئە و كەسە بالا بەرز بىت، تەنانەت گەر شىشىرىشى نەبىت.

جا هەروەك لەناو گوفتارىيىكدا تەنها يەك و شە دەبىتە نىشانە(قىنسە)ى مەجاز لە خواستن(استعارە)دا^(١)، بە هەمان شىۋە، چەند ئايەتىكى قورئانى پەرۇز - وەك بلىنى لە گوفتارى خوادا يەك و شەن - دەبن بە نىشانە لە سەر راستى و گەوهەرى دەستە خوشكانى تريان و، تەرجومان و، رى نىشاندەر و، بەلگە بۆ ئەو نەھىنى يانەي كە لە دل و دەرروونى دراوسىكانيدا يە!

ئەنجامى ئەم قسانە:

گەر كەسىك ئەم راستى يە لە پىش چاوى خۆزى دانەنېت و، لە بەراورد كەدنى ئايەتە كاندا دەستە سان بىت و، نەتوانىت بېپارىنىكى دادپەرورانە لە نېوانىاندا دەربکات، وە كۆ ئەو "بەكتاشى"^(٢) يەلى دىت كە بۆ پاساودانەوەي واژھىنانى لە نويز، وتبۇوى: قورئان دەفرمۇمى: ﴿لَا تَقْرِبُوا الصَّلَاةَ﴾ (النساء: ٤٣) بەلام دواي ئەمە ئايەتە كەم لە بەرنى يە!

جا ئايَا ئەمە لە بەرچاوى حەقىقەتدا نايىتە مايەي گالتە جارى؟!

* * *

(١) وانە: بە قىرىنەيەي كە لە "مەجاز" و "ئىستىغارە"دا - كە ئەوپىش جۈزىنىكى مەجازە - دەبىت بە نىشانە بەلگە لە سەر ئەۋەي كە واتا ئەسلى يە كە مەبەست نى يە و، واتا مەجازى يە كەي مەبەستە. (وەرگىزى)
 (٢) مەبەست لە "بەكتاشى" شۇينكەتۈۋانى تەرىقەتى "بەكتاشى" يە، كە يە كەم جار لە سەر چەند بىناغىيە كى راست و دروست دامەزراپۇو، بەلام دوابىلى لە رى تىرازاو، شۇينكەتۈۋانى بۆز "نويز نە كەردىن" و "پۇزۇونە گېرتىن" و "ئارەق خواردىنۇو" بە غۇرونە دەھىنەنەوە (وەرگىزى)

پیشنهاد دو و هم

وهك سه ملاوه، هندى جارئ و شتاني كه له رابوردوودا به نزهري (بيردوزي) دانراون، دوانى دهين به شتاني بـلـگـهـنـهـويـستـ. چونكـهـ "جيـهـانـ"ـ مـهـيلـىـ كـامـلـ بـوـونـىـ تـيـداـيـهـ وـ،ـ هـمـ بـهـ مـهـيلـهـ شـوـينـ يـاسـايـ تـهـواـوـ كـارـىـ وـ پـيـنـگـهـيـشـتنـ دـهـ كـهـويـتـ.

ئنجـاـ لـهـ بـهـ ئـمـوهـىـ "مـرـؤـفـ"ـ يـشـ بـهـشـيـكـهـ لـمـ جـيـهـانـ وـ يـهـ كـيـكـهـ لـهـ بـهـ روـبـوـمـهـ كـانـىـ،ـ ئـمـواـحـيـزـيـكـىـ بـهـرـهـ وـ پـيـشـ چـوـونـ وـ بـهـرـزـبـوـنـوـهـىـ تـيـداـيـهـ كـهـ لـهـ هـمـ مـانـ مـهـيلـىـ كـامـلـ بـوـونـهـ سـهـرـچـاـوـهـىـ گـرـتـوـوـهـ..ـ ئـمـ مـهـيلـىـ بـهـرـهـ وـ پـيـشـ چـوـونـهـىـ مـرـؤـفـيـشـ هـمـرـدهـمـ گـهـشـ دـهـ كـاتـ وـ پـيـنـهـگـاتـ..ـ ئـنجـاـ بـهـرـهـ وـ پـيـشـجـوـونـ وـ "ـبـهـ دـوـايـ يـهـ كـداـ هـاتـنىـ هـزـرـ وـ بـيرـهـ كـانـ"ـ يـشـ پـتـرـ پـشتـىـ دـهـ گـرـيـتـ،ـ كـهـ ئـمـويـشـ بـهـ تـهـواـوـ كـارـيـيـ بـنـهـ ماـكـانـيـشـ تـزـوـيـ زـانـسـتـهـ كـانـيـ بـوـونـهـوـرـانـ لـهـ "ـپـشتـ"ـ يـهـ دـهـيـهـيـنـاـنـهـوـهـ دـهـرـدـهـيـنـيـتـ وـ "ـرـهـ حـمـ"ـ يـهـ ئـمـوـ پـرـؤـزـگـارـ وـ سـرـدـهـمـىـ بـيـنـ دـهـيـتـيـنـيـتـ كـهـ ئـمـوـ تـزـوـانـهـ سـمـوـزـ دـهـ كـاتـ وـ پـيـنـيـانـ دـهـ گـهـيـنـيـتـ..ـ ئـنجـاـ ئـمـموـونـهـ يـهـكـ لـهـ دـوـايـ يـهـكـ وـ پـلـهـ پـلـهـ كـانـيـشـ ئـاـوـدـيـرـيـيـ دـهـ كـهـنـ وـ گـهـشـهـيـ پـيـنـ دـهـ بـخـشـنـ.

جالـسـهـ ئـمـ بـنـاغـيـهـ:

گـهـلىـ باـسـ وـ باـبـهـتـ هـهـنـ كـهـ لـمـ رـؤـزـگـارـهـداـ رـؤـشـتـوـنـهـتـ رـيـزـىـ زـانـسـتـهـ ئـاسـاـيـهـ كـانـ وـ شـتـانـىـ بـلـگـهـنـهـويـستـمـوـهـ،ـ كـهـچـىـ لـهـ رـابـورـدوـودـاـ بـهـ نـزـهـرـىـ دـادـهـنـرـانـ وـ،ـ پـنـهـانـ بـوـونـ وـ،ـ پـيوـسـتـيـانـ بـهـ هـيـنـاـنـهـوـهـ بـلـگـهـ هـمـبـوـ تـاـكـوـ بـسـهـلـيـنـرـىـنـ.ـ ئـمـوـهـتـاـ گـهـلىـ باـبـهـتـ جـوـگـرافـيـاـ وـ گـهـرـدوـونـزـانـىـ وـ كـيمـيـاـ وـ ئـهـنـدـازـيـارـيـيـ عـمـهـلـىـ،ـ ئـيـسـتـاـ تـهـنـانـهـتـ مـنـالـانـىـ ئـمـ رـؤـزـگـارـهـشـ دـهـيـانـ وـ لـهـ نـيـوانـ يـارـىـ يـهـ كـانـيـانـداـ گـهـمـهـىـ بـيـنـ دـهـ كـهـنـ.ـ ئـمـوـشـ بـهـهـىـ كـامـلـ بـوـونـىـ بـنـهـ ماـكـانـ وـ پـيـشـكـهـوـتـنـىـ هـزـكـارـهـ كـانـ وـ دـهـرـخـسـتـنـ وـ ئـاشـكـراـ كـرـدنـىـ "ـبـهـ دـوـايـ يـهـ كـداـ هـاتـنىـ هـزـرـ وـ بـيرـهـ كـانــ".ـ

دهـيـنـ بـيـشـزاـنـىـنـ كـهـ هـمـموـ ئـمـواـنـهـ پـيـشـتـرـ لـاـيـ "ـئـيـنـ سـيـنـاـ"ـ وـ فـيـلـهـ سـوـوفـهـ كـانـىـ هـاـوـوـتـنـهـىـ ئـمـوـ،ـ "ـنـزـهـرـىـ"ـ وـ پـنـهـانـ بـوـونـ.ـ لـهـ كـاتـيـكـداـ كـهـ ئـهـ گـهـرـ باـوـكـىـ فـعـلـسـهـفـ (ـئـيـنـ سـيـنـاـ)

به رامبر سه دان فیله سووفی ئەم زەمانە بخربىتە تايە كى تەرا زۇومۇوه و لە گەلەياندا بەر اورد بىكىت، ئەوالە ڦۇوي زېرىھ كى و هېزى ھزر و تەواوبى دانابى و فراوانىي سەلىقە و وريابىمۇھ تاي ئەو لە ھەممۇيان قورسۇر دەبىت! كەواتە ناتەواوى لە "ئىبن سينا" دا نى يە كە كۈرى زەمانى خۆبىتى، بەلكو لە باو كىدایە كە ئەو پۇزىگارە يە تىايادا ژياوه! ئايا بەلگەنەوېست و چۈون نى يە كە ئەگەر دىنای نوئى (ئەمرىكا) - كە "كۆلۈمبىس"^(۱) ناو بانگى بىن دەركىد - نەدۇز زەرابا يە تەوه، ئىستا ئاسايىتىن كەشتىيان دەيتىانى بىدۇزىتەوه و بىخاتە سەردىنای كۆن؟ كەواتە ئىستا لە بىرى ئەوهى بىرى دۆزەرەوه يە كەم بە گەشتى دەرىايىدا بېرۋات و خىزى دووچارى گرفە مەترسىدارە كان بىكات، تەنها كەشتى يە كى بچۈوك و قىبلەغا يەك سەرۇزى يادە! لە گەل ئەمدشدا، دەپى ئەرم پاستى يە خوارەوه بە ھەند وەر بىگىرتىت: مەسەلە و بايەتە كان دوو بەش:

بەشىكىيان: بەدواى يە كىدا ھاتنى ھزر و بىرە كان كارىگەريان لە سەرەي ھەيم، تەنانەت بە بى ئەو بىر و ھزرانە ئەوانىش نايەنە دى. غۇونەي ئەمە لە بايەتە ماددى يە كاندا وەك: ھاو كارى لە بەرز كەردنەوهى بەردىنىكى گەورەدا.

بەشى دووهەم: ھەرگىز نە ھاو كارى و نە پېشىكەمۇتى ھزر و بىرە كان ھېچ كارىگەرى يە كيان تىدە نايىپ؛ يەك كەمس و ھەزار كەمس تىايادا يە كسانىن. وەك باز دان - بە كەردهو - لە شوينىكى بەر زەوه بۇ شوينىكى تر.. يان تىپەر بۇون بەناو شوينىكى تەنگە بەردا.. چۈنكە ھەمۇ خەلکى بە گەشتى و يەك دانە كەمس لەم بايەتەدا وە كو يە كن و، ھاو كارى يە كەرى ھېچ سوودىنىكى بۇ كەمس نايىت! جا لە سەر بىناغەي ئەم پۇرە:

(۱) كەپىستەفر كۆلۈمبىس: (۱۴۵۱-۱۵۰۶) دەرىياوانىكى خەلکى ئىتالىيابە، بە دۆزەرەوهى كېشەرە ئەمرىكا ناودە بىرى، لە بىر ئەوهى يە كەم كەشتىيان و دەرىياوانە لە ئەوروپاوه بەناو زەربىا ئەتلەسىدا بۇوه ئەمرىكا بېرىشىت و پەرىپەتەوه، ئەوهش بە چوار گەشتى دەرىيابى لە سالە كانى: (۱۴۹۲-۱۴۹۳)، (۱۴۹۳-۱۴۹۶)، (۱۴۹۸-۱۵۰۰)، (۱۵۰۲)، (۱۵۰۴-۱۵۰۶) دا. ھەرچەندەم چەمكە لە ناساندىنى "كۆلۈمبىس" دا ئېستا باوه، يەلام پاستۇر وايە بىترى: "لە مىزۇوى نويندا پېشەنگى ئەو كارە بۇوه، بە پېشىلەي گەلىن ھۆتكارو، ھاو كارىي چەندىن دەرىياوانى دىكە و، لە پىنى بە كارھېتىنى نەخشە كانى پېشىت". دەنا ئەوروپا يە دېرىپە كان و، چىنى يە كان و، مۇسلمانە كان و، تەنانەت خودى هيىندى يە سوورە كانىش، پېش ئەو كېشەرە ئەمرىكايان دۆزىيە تەوه. ئەوروپا يە كانىش پاستۇر وايە بە "داگىر كەرى ھەر دوو كېشەرە ئەمرىكا" ناو بىرىن، نەك "دۆزەرەوه" يان! (وەرگىن)

بهشی له زانسته کان به وینه‌ی بهر زکر دنهوهی بهرده که وايه؛ پیویستی به هاوکاری و بهره‌و پیش چونی هزر و بیره کانه. زورینه‌ی زانسته ماددی‌یه کان لهم بهشنه.

بهلام بهشی دووههم، که وه کو غروونه‌ی دووههم وايه، کامل بعونی به کتوپری، یان وه کو شتیکی کتوپری وايه. زورینه‌ی زانینه مهعنوه‌یه کان، یاخود زانسته خواهیه کان لهم بهشنه.

بهلام و پرای ائمه‌ی که پیشکه‌وتني هزر و بیره کان گمهه‌هه و حقیقه‌تی ئهم بهشه‌ی دووههم ناگزوریت و پرهه‌ی پین نادات و زیادی ناکات، که‌چی رونی و ثاشکرايی و هیز و پیزی پتر به رینگای بهلگه کانی ده به خشیت!

رهاو کردنی ئمه‌ی خواروهش پیویسته؛
ئه‌و که‌سه‌ی به زوری له شتیکدا رُبجیت، دهیگه‌یه‌نیت‌هه کموده‌نی له شتانی تردا.
له سه‌ر ئهم بناغه‌یه:

ئه‌و که‌سه‌ی به زوری له باهته ماددی‌یه کاندا رُوده‌چیت، له شتانی مهعنوه‌ویدا
کموده‌ن ده بیت و به روال‌تین ده مینیت‌هه!

جا به پی ئهم خاله:

پریاری که‌سیکی شارهزا و کارامه‌ی بواری ماددی، به بهلگه دانانزیت له شتانی
مهعنوه‌ویدا. تنانه‌ت زور جاریش هه‌ر شایانی بیستن نی‌یه!

به‌لتی، ئه گه‌ر نخوشیک له بربی "پزیشك" سه‌ردانی "ئندازیار" یك بکات و، لای
وابی کاری "پزیشكی" وه کو "ئندازیاری" وايه و، ئنجا به‌پی رهجه‌تیه‌ی ئندازیاره که
چاره‌سه‌ر و هر بگرنیت، ئه‌وا به‌و رهفقاره‌ی خوی راپزورتیکی به‌دهست هیناوه که
بگویزیت‌هه بز گزورستانی نهمان و، سره‌خوشی له که‌سوکاری ده کریت!

به هه‌مان شیوه، ئه‌و که‌سه‌ش که له‌و باهته مهعنوه‌ی بانه‌ی تیکرها حه‌حقیقه‌تی په‌تی و
شتانی موجه‌پرده‌ی سه‌رتاسه‌رین، سه‌ر له پریاری که‌سانی ماددی برات و راپیز به
بیرون‌چوونیان بکات، ئه‌م کاره‌ی - له راستیدا - راگه‌یاندنی له کارکه‌وتني "دل" ه،
که لایه‌نیکی ناسک و به‌خششی په‌روه‌ردگاره به مرؤوف و... سره‌مه‌رگی "ژیری" ش
ده‌گه‌یه‌نیت، که گه‌وه‌رینکی گهش و رونوناکه!

به‌لتی، ئه‌و که‌سانه‌ی له‌ناو مادده‌دا به دواي هه‌موو شتیکدا ده گه‌رین، ژیری‌یان له
چاویاندایه. خو دیاره چاویش له بینینی شتانی مهعنوه‌ویدا ده‌سته‌وسانه!

پیشنهادی سی‌همه

پژوهشتنی هندی له "ئیسرائیلیات"^(۱) و بهشیک له "فسلسفه‌ی بیزانسی"^(۲) بۇ ناو بازنه ئیسلام و دەرکەوتىيان لە پۇشاکى جوانى ئايىندا، بىر و ھزرەكانى شىۋاندووە. چونكە:

نەتەوەی نەجىبى عەرەب لە سەرددەمى جاھيليدا نەتەوەيە كى نەخويىندهوار بۇون. بەلام كاتى نۇورى "حق" بە سەرىاندا ھەلھەتات و بە بىينىنى ئەۋ ئايىنە رۇونە ھەمۇ تواناكانى ھەست و نەستىيان يىدار بۇوە، سەرجم حەز و ئارەزووە كانى خۈزىان تەنها و تەنها

(۱) مەبەست لە (ئیسرائیلیات) زانىارى يەپىشۇرۇ كانى ئەو نۆمۇسلمانانىدە كە پېشىز زانى جولولە كە بان گاوار بۇون. مامەتە و ھەلۋىتىنى ھاوا لەن بەرامبەر بە زانىارىيان بەپىنى ئەپۇھەرانە بۇو كە پېغەمبەر ﷺ دەستىشانى كىردىبورۇن. واتە ئەگەر ئەۋ زانىارىيان دەزى قورئان و سوننت و زېرى دەنەدەھەستان، يان دەز و دەمەلەست نەبۇون، لېيان وەردە گېرتىن.. بەلام ئەگەر دەزى قورئان و سوننت و زېرى بۇنایە، وەريان نەدەگىرت، تەنانەت ھەلە كانى ئەو نۆمۇسلمانانىان لە خاللاندا راست دەكىردىو.. خۇ ھەركاتىن گۈمانى راست و ھەلەيان تىدا بوايە، كارىيان بە سەرىيمۇ دەنەبۇو، واتە نە پېشت راستىيان دەكىردىو، نە بەدرۇشيان دە خىستەوە. بەلام - بە داخۇوە - لە سەرددەمە كانى تايىعىن و دواى ئەۋانىشەمە تەسا سەرددەمە كانى ترى نۇوسىنى تەفسىر، بەرە بەرە و بە بىن رەچاوا كەنلىنى تەرازووى ناوبرى او كە ھاوا لەن بە كارىيان دەھىنە، ئەو زانىارىيانە - كە پىيان دەوتى "ئیسرائیلیات" - لە تاۋ كېنە كانى تەفسىرىشدا پەرەيان سەندا بىروانە: (التفسير والمفسرون) لىلدىكتور محمد حسین الذھبی، رحمة الله. ۱۶۵/۱ ۱۸۰-۱۶۵ و لابېرە كانى دواتىرىش. ط. ۲، ۹۷۶ھ/۱۳۹۶م، دارالكتب الحديثة. (وەرگىز)

(۲) لە سەرددەمى عەباباسى يە كاندا كېنە كانى فلسەفە لە زمانە كانى تەرەوە، بە تابىتى فسلسفە‌ی بیزانسی، تەرجىمە كىران بۇ زمانى عەرەبى. ئەوەش لە سەرددەمى مەنسۇردا دەستى پېتىرىدەن و لە سەرددەمى مەئۇرۇندا گېيشتە لوتكە. دواى ئەۋە، بایەخدان بە فلسەفە ھەممۇ بوارىيکى زانستى و پۇشىنېرىي گەرمە، تەنانەت تەفسىرى قورئانىش لە دىياردەيە بەدەر نەبۇو! ھەلۋىتى زانىيان بەرامبەر بە وەرگەرنىشە فلسەفە لە تەفسىرى قورئاندا لە دوو پای جىاوازدا دەر كەوت. يە كەمان: لە راھىدەر فلسەفەيان پەسىندە كردى، پىيان وابۇ دەتowan فلسەفە و ئايىن پېتىکەوە گىرى بەدەن و، تەبایلى لە نېۋائىاندا ساز بىكەن. لەوانە: فارابى (۳۳۹ك) و، ئىين سىنا (۴۲۸ك). دووھەميان: بەرامبەر بۇ ھەولانە راۋەستان و، بە تونىدى بەرپەرچىان دايەوە، چونكە پىيان وابۇ لە گەل قورئاندا يەك ناگىرنەوە. ئىمامى غەزىالى (۵۰۵) و، ئىمام فەخرەدەنپى بازى (۶۶۰ك) لە زانَا ناودارە كانى ئەم ھەلۋىتىن. لە راستىدا تېپەرپۇونى كات و، ئالتو گۈزە كانى بۆزگار و، دەرەنجامە سەلىپى يە كانى وەرگەرنىشە فلسەفە لە تەفسىرى قورئاندا، راست و دروستى ھەلۋىتى دووھەمى سەملاند. بىروانە: سەرچاوهى پەراوېزى پېشۇرۇ: ۲/۴۱۷-۴۳۱. (وەرگىز)

ئاراسته‌ی زانین و فیربۇونى ئەم ئايىنە كرد و، تىپوانىنىان بۆ گەردوون لە جۇرى درېزە رۇانىنى فەلسەفە نەبۇو، بەلكو تىپوانىنىكى لاوە كى بۇو، بە نيازى ئەوهى كە وەك بەلگە لە سەر بەدىھىنەر بە كارى بەھىنەن. ئىنجا هەر تەنها ئىنگە فراوان و بەرزە كەيان - كە لە گەل سروشىياندا دە گۈنچا - ئىلھامى دە بەخشى بە ھەستى ناسىك و سروشتى ئەوان و، تەنها قورئانى پىرۇزىش سروشە ساغ و خاوىنە كەى ئەوانى فېر دە كرد و پېنى دە گەياند. بە لام ئەمۇ نەتەوهىپە پاش ماوهىك نەتەوهە كانى ترى لە ئامىز گرت و، لەم پىيەوه زانست و زانىيارى یە كانى گەلانى تر ھاتنە ناو بازنەي ئىسلامەوە. ئىنجا "ئىسرائىلىيات" ى دەستكاري كراو كەلىپىنىكى دەست كەوت كە لىيەوه برواتە ناو ئەندىشە عەرەبە كان، ئەويش لە پىنى مۇسلمان بۇونى چەند زانايە كى ئەھلى كىتاب، وەك كە عب و وەھب و، جۇڭگايە كى بەرھو ئەمۇ گەنځىنانە لىدأ..

ئىز لە وىۋە ئىسرائىلىيات تىكەل بە بىر و ھزرە پالفتە و خاوىنە كان بۇون، تەنانەت رېزىشىيان لىنى نرا !!

چونكە ئەمۇ زانىيانە ئەھلى كىتاب كە پىنى ھيدايەت و مۇسلمان بۇونىيان گىرته بەر بەھزى كامەل بۇونىان بە شەھەرفى ئىسلام پلە و پايەھى كى بەرزيان بەدەست ھينا. ئىز زانىيارى یە دەست ھەلبەستە كانى پىشۇوپان بە وىنەي شتى سەلمىنراپيان لىنى ھات و بەرپەرج نەرانھو. بەلكو بىن ھېچ رەخنەيدىك چەند گۈنى يىستىكىيان دەست كەوت كە گۈپىيان لىنى پادە گرت، لە بەر ئەوهى بەرەنگارى بناگە كانى ئىسلام نەدەبۇوه و، يە كەم جارىش وەك چەند حىكايەتىلەك دە گىپر انھو كە نرخ و بەھايە كى ئەوتۈپان نەبۇو.

بە لام - بە داخھو - پاش ماوهىك ئەم حىكايەت و چىزى كانە بە وىنەي چەند راستى يەك وەرگىران و، بۇون بە ھۆى گەلىنى دوودلى و گومان.. چونكە دە كرئى ھەندى جار بۆ ئىنگەيشىن لە ھەندى "ھىما" ئى قورئان و سوننەت سەردانى ئەم "ئىسرائىلىيات" ە بىكىتى، ياخود لە كاتى بۇونى پەبەندى يەك لە نېۋان چەمكى ھەر دوولادا بىكىن بە سەرچاوهىك بۆ ھەندى لەو چەمكانە، بە لام ناكىن بە "واتا" و "لىكىدانھو" ئىايەت و فرمۇدە پېرۇزە كان، بەلكو - ئەگەر راست بىن - لەوانىيە بە دانىيەك دابىرىن لەوانە ئىايەت يان فەرمۇدە كە دەيانگەرنەوە.

بهلام "شهیدایانی روالهت"^(۱) که به هرگز تیختیاری به دی خزویانموده، جگه لهوانه سه رچاوه‌ی تریان دهست نه کهوت و به شوینیدا نه گهران، هنهندی ئایهت و فرموده‌ی پیروزیان بهمه لیکدایمه که "ئیسرائیلیات" یان به سره ئه و ئایهت و فرمودانه‌ی شکانده‌وه! له کاتینکدا که تنهها قورئان خزوی و فرموده‌ی صه‌حیجع ده‌توانن ته‌فسیر و لیکدانه‌وه بز قورئان بکهن، نه کتمورات و ئینجیلیک که ئه حکامه کانیان هه‌لته‌شاره‌ته‌وه و چبرو که کانیشیان ته‌حریف و ده‌ستکاری کراوه.

"واتا" شتینکه و، ئمهوهش که واتا ده‌گرگنیته و شتینکی تری جیاوازه. که‌چی لم کیشی‌یدا ئه و شته‌ی که ده گونجخی واتا بی‌گرگنیته و خراوه‌ته شوینی "واتا"! ئیتر لم ممهوه گه‌لئی شتی گریمان کراوله جبی شتاینک دازان که پروویان دایبتا!

پاشان کاتنی له سه‌ردہ‌می "مه‌ئمومون" دا^(۲) "فالسنه‌فهی یونانی" به نیازی ئمهوهی بخربته پال هزری ئیسلامی، تهرجهمه کرا، که فالسنه‌فهی که له سه‌رچاوه‌ی گه‌لئی ئه فسانه و خورافیاتمه‌وه سه‌ری هملداوه، هنهندی چلک و چه‌په‌لی له گه‌ل خزویدا هینا و، تینکه‌ل به هزر و بیری ساف و خاوینی ئهوان بورو. ئیتر تاراده‌یه کی بیری ئهوانی شیواند و، له بیری "لیکوتینه‌وه" رینگایه کی لیدا بهره‌و "چاولیکه‌ری" هه‌روهه که ئهوانیشی لادالهوهی که به سه‌لیقه‌ی سرو‌شتی خزویان له سه‌رچاوه‌ی زو‌لالی ئاوازی زیانی ئیسلام هه‌لبگوزن و، هه‌زاری ئمهوهی خستن بچن قوتایتیئی ئمهوه فالسنه‌فهی بکهن که رینگره له گه‌یشن به که‌مال!

به‌لئی، هه‌روهه زانا لیکوله ره کان یاسا و ریزمانی زانسته کانی زمانی عه‌ره‌بی یان نووسی‌یهوه، تاکو ساغ و سه‌لامه‌تیی "مله‌که" هی گوفتاری (موزه‌ری) پاریزون، به هه‌مان جزور له و کاته‌شدا که (فالسنه‌فه) و (ئیسرائیلیات) هاتنه ناو بازنه‌ی ئیسلام‌مهوه

(۱) لم کیبیدا چه‌ند جاریک زاراوه‌ی هاوشیوه‌ی ئمهه دینه‌رینمان، ومه: (رواله‌تی به کان) یان (ئه‌هله‌ی رواله‌ت) یاخود (شهیدایانی رواله‌ت) هتد.. مه‌بستی دانهر ئه و که‌سانیه که بایخ به توینکل و رواله‌تی شست ده‌دهن نه که گوهه‌ر و کاکله‌که‌ی و، ناتوانن په‌ی به ناوه‌ر زکی بین، یان به باشی نایزان، یاخود له سره رواله‌تی ده‌قه که راده‌وه‌ستن، به بین ئمهوهی لیکدانه‌وهی راست و دروستیان بزی هه‌بیت. (وهر گنبر له په‌راویزی چاپه عه‌ره‌بی به کمهه هیناوه‌یه‌تی به کمئی ده‌ستکاری‌یهوه)

(۲) ناوی: عه‌بدوللا مه‌ئمومونه و کوری خلیفه هاروونه ره‌شیده. سالی (۱۷۰ ک) لمو ریزه‌دا که باو‌کی بورو به خلیفه لهدایک بسووه. ریزی (۱۹۸/۱۲۵ ک) بر امبر (۹/۹۸۱۳/۸ ز) برووه به خلیفه‌ی ده‌وله‌تی عه‌بیاسی. له بروواری: (۱۹/۷/۲۱۸ ک) بر امبر (۸/۸۳۲) وفاتی کردوه. (وهر گنبر)

هندی له زانا و رهخنه سازه کانی ئیسلام هەولیان دا ئەو شتانه له ئیسلام جیا بکەنەوە و به دور رایان بگرن لىتى، بەلام - به داخەوە - نەياتوانى به تەواوى لەم هەولەياباندا سەرکەوتى بەدەست بھېتىن..

ئەوه بۇو کارە كە لەم سنورەدا پانوهەستا، بەلكو كاتى پۇوي ھىممەت كرايە تەفسىر و لىكىدانەوەي قورئانى پىرۇز ھەندى لە زانابانى روالت بىن كە بىنى يان قورئان ھەردوو لايمى نەقلى و عەقلى لە خۇز گرتۇوە، هاتن بابهە نەقلى يە كانى قورئانىيان بەسەر ھەندى لە ئىسرائىلیاتدا شەكەندەوە، يە كەختىشىيان سازىدا لە نىوان باسە عەقلى يە كانى قورئان و فەلسەفەي ناوبرادا.

جا لە بىرىي ئەوهى ئامانجە كان لە قورئان و سوننت دەربەنۋانىايە، ھەندى كەمس ھاوشيۇھى و پەيوەندى يە كىان لە نىوان ھەندى بابهە نەقللىي راست و دروستى قورئان و ھەندى ئىسرائىلیاتى تەحرىف كراودا ھەلىتىجاند، ھەروەھا لە نىوان ھەندى بابهە عەقلى يە راستەقىنە كانى قورئانى پىرۇز و ئەم فەلسەفە وەھمى و بە پۇوكەش پازاوا ھەشدا، بە گۈمانى ئەوهى كە ئەم لە يە كچۈونە تەفسىرىنىك بىت بۇ واتاكانى قورئان و سوننت و پۇونكىردنەوەيەك بىت بۇ ئامانجە كانىيان!

نەخىر.. نەخىر.. ھەرگىز كارى وا راست و رەوانى يە. چونكە پشت راستكەرەوە ئەم قورئانە رۇون و رەوانە تەنها ئىعجازە كەيەتى و .. قورئان بۇ خۇزى تەفسىرى خۇزى دەكەت و، واتاكانى لەناو خۆيدا يە و، صەدەفە كەي گەوھەرىنىكى وەك خۇزىيەتى، نەك ئەوهى توپكلىك بىت..

تەنانەت لە كاتى گۈمانى ئەوهشدا كە مەبەست لە دەرخستى ئەو لە يە كچۈونە تەزكىيە و پاشتكىرىي ئەو شايەتە راستگۈزىي بىت (واتە قورئان) لە لايمەن ئىسرائىلیات و فەلسەفەوە، ھىشتا ھەر كارىيکى نابەجىي يە، چونكە قورئانى پىرۇز زۇر لەوە بلند و بەرزىز بۇيىستى بە تەزكىيە و پاشتكىرىي ئەو عەقل و نەقلە بىت كە گەردىيان بۇ كەچ و سەريشىيان بۇ نەوى كرددوو! نابىنى ئەگەر قورئان ئەوان تەزكىيە نەكەت شايەتى يان وەرناڭىزىت؟!

بەلتى، گەران بە دواى كۆئەستىرەي سورەيادا دەبى لە ئاساندا بىت، نەك زەوى. كەواتە لەناو صەدەفە كانى قورئان خۆيدا بە دواى گەوھەرە كانىدا بگەپى، نەك لە گېرفانى خۆتدا كە تىكەلمىيە كى جوزاوجۈزى تىدا جەم بۇوە. چونكە لە كاتى وادا

هیچت دهستگیر ناییت، تهنانهت گهر شتیکیشت دهست بکهونیت قورئان و هری ناگریت و دهست به روویهوه دهنت، چونکه موری "رهوانیتی" ای لهسمر نییه و ته معهی "بلاعه" ای لئی نه دراوه.

یه کیک له شته چه سپاوه کان ئه ووهی که:

(واتا) ای ئایهت بریتی یه لهوهی که وشه کانی دهپریزنه ناو دهماری بیستنهوه و، لهویوه دهروات تا ده گاته زهین و ژیری و، لهویشهوه بنهناو ویژداندا بلاو دهیتهوه و، ئنجا به وینهی پشکووتني گول، خونچهی بیره کان ده کاتمهوه..

دهنا هه رگیز ئه و گریمانانه نی یه که له بهر زوری پرچوونی شتاني تر خزوی کردوهه بنهناو ئندیشته تدا.. ئه و دزی یانهش نی یه که له وته پرپوچه کانی فلسه‌فه و ئه فسانهی حیکایه‌ته کان گرفانی خوت لئی پر کردوهون و، ئنجاله تویی ئایه‌ته کاندا شاردوونتهوه و، پاشان دهیانگریت به دهستهوه و هاوار ده کمیت: "ئمه واتا کهیه‌تی.. ورن بز ور گرتني"!!

چونکه ئم ولامهت به پرودا دهدريتهوه:

کابرا! ئه و اتایهی تزلینکت داوه‌تهوه ساخته‌یه.. نیشانهی لاسایی و چاولینکه‌ربی پیوه دیاره.. رهخته‌سازانی حقیقت بمرپه‌رچی دهدنهوه و دهیگیرنده دواوه.. پادشای ئیعجار ئه و که سه ده‌دکات که سکه‌ی ئهولیتات.. دانای رهوانیتی - به سکالای ئایه‌ته که لیت، که خوت له قفره‌ی پیساي ئایه‌ت و فرموده داوه - ئه و همه‌ت لهناو ئندیشته تدا بهند ده‌کات.. قوتابی و عهودالی حقیقتیش هه رگیز لیت و هرناگریت، چونکه پیت ده‌لیت:

(چه‌مکی ئایه‌ته که مرواری یه، که‌چی ئمه‌ی تز دهرت هیناوه قور و لیته‌یه.. واتای فرموده که گیان و دل و هناؤه، که‌چی ئمه‌ی تز درنده‌ی کیوی‌یه)!

غمونه‌یه ک بز پرونگردنوه:

له پهنده کانی ئهدبی کوردیدا ده گیزنهوه که: پیاویک ناوی (عملن) بوروه، هنگوینی دزیوه. کاتئ پی راگه‌یه‌نزا دزی یه که ت اشکرا دهیت و پیت دهزانیت، پوشت بز چاویه‌ستی خملکی، شاره زه دهواله‌ی هینا و له کووره‌یه کی هنگدا کۆی کردنوه، ئنجا هه رکات هنگوینی بدزیایه لنهناو کووره که دا هملی ده گرت. دواي ئمهوه

هر که سئی له باره‌ی هنگوینه کوه پرسیاری لئی بکردايه، دهیوت: ئەم هنگوینه هنگه کانی خۆم دروستی کردوون کە ئەندازیاری هنگوینن!

ئىجا به زمانىكى هاوبېش لە نیوان خۆى و زەردەوالە كاندا دهیوت:
"ۋۇۋۇز و.. هنگىقىن ئى من"!

وانه: گىزە گىزە ئەركى سەرشانى ئۇيە و.. ئەركى منىش ھىنانى هنگوینه!
دەسائى ئەو كەسەي بە گۈزىرە حەز و ئارەزۇوى خۆزى ئايەت و فەرمۇودە كان
لىك دەداتوه!

دى خۆت بە رەفتارى وەك ئەمە ناو نەروونە كە خۇش مە كە.. ئەمە تەنها پەندىكە.
چونكە ئەو واتايەي كە تۆ ھىناتوھە ژەھرە، نەك هەنگوين. وشە كانى قورئان و
فەرمۇودەش هەنگ نىن، بەلکو بە وىنەي مەلايىكەت وان كە نىگای حەقىقەتە كان
دەگەيەن بە دل و وېزدانى ئەو كەسەي كە خاواهنى دلى زىندۇرۇ، ياخود بە باشى گۈزى
لى رادەگرنى و بىرىشى هەر لاي ئەو راستى يانەيە..

فەرمۇودەي پېغەمبەريش گانگاي ژيان و ئىلھام بەخىسى راستى يە كانه.

لەمانەي پېشەوە دەگەيە نەو ئەنجامەي كە:

زىادەرەوى و كورتىرى (الإفراط والتفرقة) هەردو كىان زىانەخشن.. لەوانەيە
كورتىرى يە كە زىانى زۇرتىرىت، بەلام زىادەرەوى يە كە پىر گوناھبارە، چونكە دەپىتە
ھۆى كورتىرى!

بەلتى، لە رېنى زىادەرەوى يەوە دەرگاي چاپۇشى كرايەوە و، شتانى ساختە و قەلب
ھاتىھە ژۇورەوە و ئاۋىتىھە ئەمۇ راستى يە بەرزانە بىوون. ئىجا كاتى كورتىرىان و
رەختەسازانى بىن وېزدانىش ئەو وته ساختە و قەلبانىيان لە نیوان ئەمۇ راستى يانەدا بىنى،
كە ھىنلەدە بەرزن ھىچ نەخىك لە بەھاياندا دەرنەچىت، سلەمنىھە و بىزارىيان
دەربىرى و، بە ناحەق و سىتم گۇمانى ئەمەيان بىرد كە ھەموويان ئالۇودە و قەلب و
ساختە بن.. كە حاشا ھەر گىز وانى يە.

ئايا گەر لەناو گەنجىنەيە كى دراودا ھەندى پارەي قەلب دۆزرايمۇوە كە لە دەرەوەي
گەنجىنە كەمە خراابووه ناوى.. يان ئە گەر سېۋىنەكى گەنیو لە باخىنە تەرەوە كە وىتووە ناو
باخە سېۋىنەكى گەيىو.. ئايا چ وېزدانىك ئەوە پەسەند دەكت كە ھەموو گەنجىنە كە بە

پاره‌ی قلب و سه‌رجهم باخه‌کهش به سیوی گهنيو دابنریت و، پاشان وازیان لئی بهینریت به بیانووی ئوهی که هردو و کیان عهیدار و تیکمەل و پیس بوون به شتی تر؟!

کۆرتائی:

مه‌بستم لەم پىشە کى يە ئوهیه کە بىر و هزرە گشتى يە کان تەفسىرىنىكىان دھوئى بۇ قورئانى پىرۇز..

بىلتى، هەممو "زەمان" يېڭى حوكىم و بىيارى تايىھت بە خۆزى ھەيە.. زەمانىش بۇ خۆزى موفەسىرىنىكە.. بارودىخ و رۇوداوه کانىش دەرخەر و پىشاندەرى شتان.. ئوهش كە دەتوانىت بىيىت بە ماامۇستاي بىر و هزرە گشتى يە کان، بە هەمان جۆر، بىرە زانسىي يە گشتى يە کانە..

جا لەسەر بناغانەي ئەمە و بە پىشت بەستن پىيى:

داواکارى ئوهەم ئەنجومەنلىكى شۇوراي زانسىي پىڭ بىت، كە لە زانايانى لىتكۈلەر ھەللىئىرلىن، ھەريه كەيان لە زانىتىكىدا پىچۇر بىت، تاكۇ بە شۇوراي نیوانىان و بە سەرۋىز كایەتىي "زەمان" - كە موفەسىرىنىكى گەورەيە - تەفسىرىنىك بۇ قورئانى پىرۇز دابىنن و، لاينە جوانە پەرش و بلاوه کانى ناو تەفسىرە کان كۆبکەنهوھ و بىانپالىيون و زاخاوى بىدهن.

ئەم كارەش پابەندە بەو مەرجەي كە "شۇورا" لە هەممو شتىكىدا زال بىت و، هزرە گشتى يە کان چاودىر بىت و، حوججىيەتى "ليجماع" يش^(۱) بەلگە بىت لەسەرى^(۲).

(۱) (ليجماع): زاراوهى كى زانسىي "أصول الفقه". مەبەست كۆزدەنگىي سەرجهم موجتەھيدانى شەرعى ئىسلامە، لە سەردەمنىكى دواى وەقاتى پىغەمبەر داھىل، لەسەر بىيارىكى شەرعى كە راست و خۇز لە دەقدا نەھاتىت، بەلام لە رۇشنىيە دەقدا ئەو بىيارەيان دەركەدىت. بروانە: (علم أصول الفقه، عبد الوهاب خلاف، ص: ۴۵. دار القلم، كوبىت ۱۹۷۲)، (الوجيز في أصول الفقه، د. عبد الكريم زيدان، ص: ۱۷۶، الدار العربية، بغداد ۱۹۷۷). دانەر مەبەستى ئوهىه كە ئەو تەفسىرە بەو ھەلۇمەر جانەي سەرەوە باسى كرد، مەرجىنلىكى ترى ئوهىه كە دواى تەواروکىنى تەفسىرە كە زانايانى موجتەھيدى ئىسلام بە كۆزدەنگىي نیوانىان پىشى پىگرن، تاكۇ "حوججىيەت" بە دەست بەھىنەت. (وەرگىزىر)

(۲) دانەر ئەم داواکارى بەي بە شىزەيە كى بۇونت لە "إفادة المرام" كىتىبى (إشارات الإعجاز) دا ص: ۲ خەستەرەتە بۇو. (وەرگىزىر)

پیشہ کی چوارہم

"ناوبانگ" مرؤوف ده کات به خاوه‌نی شتیک که هی ئهو نی يه!
چونکه يه کیک له رهفتار و خwooه کانی ئاده میزاد ئهو و يه که شتی "نامو" يان "به‌نرخ"
ده داته پال ئهو كمه‌سی که به ره گهزه کهی ناوبانگی ده‌کردووه، تاکو به شتیکی ره‌سەن
پیش چاوی بخات. و اته بزوئووه‌ی برهو به قسە کانی برات و بیان‌ازینیت‌ووه، يان له‌بهر
ئهو و يه درو نه‌خریت‌ووه، يان له‌بهر چهند ئاما‌نجیت‌کی تر، ده‌چن - به ناحق - به‌ره‌می
ھزر و بیری نه‌تەوە‌یه‌ک ياخود لاینه جوانه کانی قۇناغە کانی بىرى ئهو نه‌تەوە‌یه
ده گیکیت‌ووه بزویه‌ک دانه کەس و، لاى وايە کە لمو كەسەوە سەرچاوه‌یان گرتیبی! لە
کاتیکدا کە ئهو كەسە - خۆی - ئهو دیاری يه وەرنانگریت کە بە ناحق پىی بەخشارواه!
چونکه ئەگەر شتیک پیشانی كەسیک بدریت کە لە پیشە‌یه کى جواندا يان لە رەوشتیکی
بەرزدا ناوبانگی هەبیت و، بزوئونە - بپی بوترى: "ئەمە دەستکردى توپە"
ئەوا بىن گومان شتى واقبۈول ناکات و، پېيوه‌ندى نەبوونى خۆی پېیوه
پرا دەگەيەنیت و، بىزارى دەر دەپرئ و، دەلتى: حاشا هى من نى يه! چونکە پوانىنى ئەو
كەسە کە پوانىنىکە بىنەری ئەو دیوی جوانى يه رولتى يه كەيە، دەيىنى کە ئەگەر
دروستکردنى ئەو سەنعتە بدریتە پال ئەو، جوانى و رېنکوپىتکىي ئەو سەنعتە تىکدەچىت.
جا لە سەر بناغەی ئەم خwoo رهفتارە و، بە پشت بەستن بەھو ياسا بەنوابانگەی کە
دەلتى: "إذا ثبت الشيء ثبت بلوازمه"^(۱) خەلکى ناچار دەبن کە ھېزىتىكى مەزن و
گەورەيە کى لە را دەبەدەر و زىرە کى يە كى نائاسايى و شتانى دەراساي ترى ھاوشىوه
ئەمانە بىدەنە پال ئەو كەسە بەنوابانگە، تاکو لە گەل ئەو حالە ناو ئەندىشە ياندا
بىگۇنچىن. ئىنجا بزوئووه‌ش ئەو كەسە بتوانىت سەرچاوه‌ی ھەمۇر ئەو شتە نائاسايىانە
بىت کە دەدرىنە پالى، ئەوالە زەينى ئەواندا وەك بەدیهاتوویه کى سەرسوورھىن
بەرجەستە دەبىت!

(۱) يەكىكە لە دەستورە کانى زانستى "مەنتىق". و اته: هەر شتیک سەلما، ئەوا بىن گومان ئەو
پىندارىستى يانەشى لە گىلدا دەسەلمىن کە لېي دانابىزىن. وەك ئەو و يه کە هەركات سەلما لە شوينىنکدا خۇز
ھەلھاتووه، دەشىلىت کە لە شوينىدا رۇز بۇوه‌تەووه. (وەرگىپ)

ئه گهر حمز ده کهیت ئەمەت بۇ رۈون بىيىھە، فەرمۇو بۇ وىنە مەعنەوى يە كەھى "پۇستەمى زال" بِرَوانە كە لە ئەندىشەئى عەجمەدا گەشەئى كەردووه، شىنىكى بە كىجار سەرسوورھىنەر دەبىنېت. چونكە لەبر ئەمەت بە "قازايەتى" ناوابانگى دەركردىھوا بە هىزى "ناوابانگ" و بە حۆكمى ئەم ئىستىيدادەئى كە هيچ كاتى ئىرانى يە كان دەرباز نەبۇون لىتى، ھېرىشى كرده سەر شانازىي ئىرانى يە كان و بۇ خۆي زەھوتى كردن! بەم جۇزە، ئەم كەسايەتى يە لەرادەبەدەر زل كرا و لەناو ئەندىشە كاندا بە گەورە پىشان درا. جا مادەم "درۇ" درۇ رادە كېشىت، ئەمەن ئەم ئازايەتى يە نائاسايى، تەمەنلىكى نائاسايى و، قەد و بالا يە كى نائاسايى و، پىداويىستى يە كانى ئەم تەمەن و بەزىن و بالا يەش دەخوازىت و بەدواى خۆزىدا دەيانھىنېت! تەنانەت ئەم ئەندىشە بە لە زەينە كاندا بەرجەستە بۇوه و، ھاوار دەكەت: (من پە گەزىتكى قەتىس بۇوى ناو كەسىكىم) نەڭ لە نەوهى ئادەمىزاد، بەلتكەر بە وىنەي بۇونەورىتكى ئەفسانەي ناو حىكايەتە كانى خەللىكى كە پىش خوراقيات و ئەفسانە كان دە كەھۋىت و، رېنگا بۇ ئەفسانەي ھاوشىۋە ئەمەت دە كاتمۇوه!

دەسائى ئەم كەسەئى كە دەيمۇئى "حەقىقەت" بە پۇخت و پاكى بىيىھەت! بە وردى سەرنج لەم پىشە كى يە بىدە.. چونكە دەرگاى شتى خوراقي و ئەفسانە لېرەوە دەخريتە سەرپىشت و، دەرگاى لېكۆلىنەوە زانستىيش بەمە دادەخريت. جىگە لەمەش.. لەم زەھۆرى يە شۇرە كات و وشك و برىنگەدا دەرفەتى وەرگەرتى پەندو ئامۇزگارى لە چىرۇ كە كە لە كىسى مەرۇف دەچى و، ئەم سوودەي لە دەست دەرۋات كە بە پىي ياساي "پېشىكەوتىن" شتى نوى لە سەر بىناغە پېشىنەن بىنات بىتىت و، ناوبىرى ئەمەت دەستكاري و زىاد كەردىنىڭ لە سەر خەرمانى كەلەپۇورى پېشىنەن مەلتۇ بکات.

گەر دەتهوئى ئەمەت بۇ رۈون بىيىھە، ئەمەن فەرمۇو لە خواجە نەسرە دىن (مەلاي مەشھۇور) كە ناسراوە بە (جوھاى رۇمى) بېرسە:

"ئىيا ئەم ھەممۇو قىسە نەستەق و نامۇيانە هى تۇن؟"

وەلامى ئەم دەبى كە:

(ئەم قسانە پېر بە چەند بەرگىك دەبن و، تەمەنلىكى درېژىشىان پۇيىستە و، ھەممۇو و تەكانى منىش لە جۆرى قىسە ئەستەق نىن. من كاپرايە كى زانام و، تەنها زەكاتى ئەم

قسائم بردە کەوئى کە دراونەتە پالىم، نەك زىاتر. کەواتە من بموانە رازى نىم و دەيانگىزىم دواوه، چونكە زىره کى و قسە خۇشە كامى دەگۈرىت بە قسەي دەم
ھەلبەست و خۇنواندىن)!

دەسا كاكى برا!

لەم دەمارەوە شتى خورافى و "درۇ" ھەلبەستراوه كان سەوز دەبىت، لق و پەلە كانيان بلاو دەبنەوە.. هەر ئەويشە كە هيلى "پاستگۈزى" ناھىلىت.

كۆتايى:

- "چاكەيدىك" لە چاكەي خواى گەورە بە باشتى دابنىت "چاكە" نى يە!
- تەنها يەك دانە "پاستى" لە خەرمانىك "ئەندىشە" باشتە.
- دلىيابى و قەناعەت كىردىن بە "چاكە" يى خواى گەورە، لە دەمى وەسفى هەر شىنىكىد، كارىنگى پۇيىستە.
- ئەو كەسەي لەناو كۆمەلگادايە، نابىن پىساكەي تىكبدات.
- بەچەي ھەموو شىتىك بەروبوومە كەي دەرى دەخات و، شەرەفمەندىي ھەموو شىتىك لە خۇيدايە، نەك لە وەچە كەيدا.
- هەركات شتومە كېلىك تىكەل بە شتومە كېنىكى تر بۇ ئەوالە نرخى يە كەم دەھىنېتىخواروه، هەرچەندەش دووھەم شە كېنىكى بەنرخ يېت. تەنانەت دەبىت بە ھۆزى پاڭرىتى ئەو كەرسەتە پەسەنە.

ئىستاش لە سەر بىناغەي ئەم خالانە، دەلىم:

گېڭىنەوەي ھەندى لە حەدىسە ھەلبەستراوه كان بۇ "ئىين عەباس" و ھاوهلائى بەرپىزى ترى وەك ئەو - خوالىيىان رازى يېت - بە نىازى "تەرغىب و تەرهىب" و ھاندان و ھەلنانى عەوامە كان، لە پاستىدا نەزانى يەكى يە كىچار گەورە يە.
بەلىنى، "حق" پۇيىستى بە رەفتارى وانى يە و "حقىقەت" يىش پەكى لە سەر كارى لە جۈزە نە كەوتۇوه. چونكە نورى خۇيان بەسە بۇ رۇوناڭ كردنوھى دلآن و، فەرمۇودە صەھىحە كانىش - كە مۇفەسىرى پاستەقىنەي قورئانى پىرۇزىن - سەرۈزىيادمان و بېۋامان پېيانە و، دلىيابىن لەم مىۋۇوه پاستانەش كە بە پۇھەر و تەرازووی مەنتىق پەسەند كراون.

پیشنه کنی پیشجهم

ئەگدر "مهجاز" لە دەستى زانستەوە بىكمۇيىتە دەستى نەزانى ئەوا به "حقيقەت" (۱) دادەنىت و، دەرگای ئەفسانە كانيشى بىن دەخاتە سەرپشت..

چونكە هەركات دەستى تارىكى نەزانى "مهجاز" و "تەشىبىھە كان" (۲) لە دەستى پۇوناڭى بەخشى زانست بىكانەوە، يان ھەر بەو شىۋىيە كاتىان بەسەردا بىروات و تەمەنیان درېز بېيت، ئەوا وەك "پاستى" يانلىق دېت و، ھەمو توپى و پاراوى يە كيان لەدەست دەچىت و، دەبن بە سەرايىكى خەلەتىنەر، ھەرچەندەش پىشىز شەربەتىكى زولال بۇون و.. دەگۈزۈن بە پىرىزەزىنەكى چىرج و لۇچاوى، دواى ئەمەد كىزۈزۈلەيدە كى دەلەپەننى ناسكۇلە بۇون!

بەلىنى، ترووسكابىي "حقيقەت" لە پۇونى و شەفافىيەتى "مهجاز" وە دەبرىسىكىتەوە، بەلام ھەر ھېننەدەي ئەو "مهجاز" كرا بە "حقيقەت" دەگۈزىت بە چېرىيە كى تارىكى ئەوتۇز كە حقيقەتە ئەسىلىيە كە دادەپۇشىت!

ئەم ئالوگۈزۈش ياسايدە كى سروشتىي خواي گەورەيدە.

گەر شايەتت لە سەر ئەمە دەھۆى، ئەوا سەردانى نەھىنى تازە بۇونەوە و ئالوگۈزى ناوا "زمانە كان" بىكە و، ھاوبەشى و ھاوتالىي شتە ھاوتا و ھاوبەشە كان بىينە، ئەو كاتە بىن بىچ گۇمانىيڭ لېيان دەبىستى كە دەلىن:

(۱) "حقيقەت" و "مهجاز" دووزاراوهى رەوانېتىزىن. مەبەست لە "حقيقەت" بە كارھىنانى و شەيمە لەو واتايىدا كە يەكەم جار بىزى دانراوه. وەك ئەمە سەبارەت بە "خۇر" ئىناسان بىلىت: "خۇر ھەلھەت". بەلام "مهجاز" بە كارھىنانى و شەيمە لە واتايىكى ترى جىباواز لە واتا راستەقىنە كەيدا، لە بەر ئامانچىكى رەوانېتىزى. وەك ئەمە كە ئەگدر خۇشەويىستىنەكتلى دەركەمۈي بىلىت: "خۇر ھەلھەت". مەبەستىت لە "خۇر" خۇشمۇستە كەت بىت ا (وەرگىز)

(۲) "تەشىبىھە" بە كوردى: "وەك يەك". زاراوهى كى رەوانېتىزىيە. واتە لېچۈراندىنى شىتىك بە شىتىكى تر. بۇ نۇونە: "ئەم كاغەزە ھېننە سېي يە دەلتى بەفرە"! (وەرگىز)

گهلى وته و چيرۈك و ئەندىشە و واتاي ئەوتۇرە بۇون كە پىشىننان چىزىيانلىنى دەبردىن، بەلام لە گەل حەز و ئارەزووە لاۋە كانى بەرە كانى دوايىدا يەڭ نەكەوتىن، چونكە لە سەردىمى ئەماندا بۇون بە پېرەزىنى چرج و لۇچاوى كە جوانىييان تىدا نەماپۇو. ھەر ئەمەش بۇو بە ھاندەريان كە مەيلىيان بەلاى تازە گەريدا بېروات و، حەزىشىان لە داهىتىان بىت و، پېرىشىيى گۇرانكىارى بىکەن.

ئەم دەستورره، ھەروەك لە (ئەندىشە و واتا و چيرۈك كە كان) دا دەست بە كارە، بە ھەمان شىيە لە "زمان" ھەكانيشدا دەستورنىكى كارايدى.

كەواتىه نابى بېيار لە سەر "روالەت" ئى هيچ شىتىك دەركىرىت. چونكە ئەركى سەرشانى مەرۆقى لىكۆلتەر:

(قۇولىبۇونەوە لە ناخى يابەتە كە و... دەستبەردار بۇون لە كارىگەری یە كانى كات و... رۇچۇونە لە قۇولايى راپوردوودا و.. لە تەرازوودانى ھەممۇ شىتىكە بە پۇوهە كانى ئىزىرى و... دۆزىنەوە سەرچاوهى شتە كانە).

ئەو بە سەرھاتە كە شارەزا و ئاگادارى ئەم راستىيە كىردىم، رۇودانى "مانگ گىران" بۇ لە دەمى منالىمدا..

ئەو بۇ ھۆكارە كەيم لە دايىكم پرسى. وەلامى دامەوە كە:

مارى گەورە مانگى قۇوت داۋە!

وەم: ئەى بۆچى دەبىزىت؟

وەتى: مارى ئاسمان وە كۆ شۇوشە رۇونە، ناوهەوە دەبىزىت!
جا بېروانە چۈن "تەشىيە" كرا بە "حەقىقەت" و راستىيى حال و رۇوداوه كەي گۇزى!

چونكە گەردوونناسە كان خالتى يەكتىرىپىنى خولگەي مانگ و خۇریان لە ناوجەي بورجە كان و لە سەر و كىلکى ئەو دوو كەوانەيدا شوبەندا دووه بە دوو مارى گەورە يان دوو ھەڙدىها و، ھەركات يەكى لە مانگ يان خۇر گەيشتە "سەر" ئى يەكتىرىپىنى كەوانە كان و ئەويى ترىش رۇشتە كىلکى يەكتىرىپى ئەو دوو كەوانەيد و "زەوي" يېش كەھوتە ناوه راستىيان، ئەوا دىاردەي "مانگ گىران" رۇو دەدات.

ده سا ئهی ئەو كەسەئى كە لەم قىسە تىكەل و پىشكە لانھى من بىزار نايىت!
بە وردى سەيرى ئەم پىشە كى يەش بکە و لىيى ورد بەرهەو. چونكە زۇر شتى
خىلافى و خورافى لەم بېنچەيەو سەر ھەلتەدەن. كەواڭ پىۋىستە پىتمالىي لە "مەنتىق" و
"زەوانىيىزى" (۱) وەربىگىرىت.

کوتایی:

دهی" و اتای راسته‌قینه" موری تاییهت به خزوی و نیشانه‌یه کی پروونی جیاکه‌رهوهی خزوی هه‌بیت. ئەو شتەش کە نیشانه کەی دەناسیتەوه و بەرجه‌ستەی دەکات ئەو "جوانی" يە پەتى و سەرتاسەری يە يە کە ئەنجامى بەراورد كردئىنەتى لە گەل ئاماڭىھە كانى شەر يەعەتداد.

پنگادانیش به "مهجاز" دهین به پی هلمورج و دستوره کانی "رهوانیزی" بیت،
دهنا بینینی "مهجاز" به "حقيقهت" و "حقيقهت" یش به "مهجاز" .. یان پیشاندانيان لهو
شیوه‌یدا، جگه له دریزه‌دان به زالبونی "نهزانی" هیچی تری لئی ناکمهویتهوه.
حه‌زی کورتبری کاریک ده کات که ههمو شتیک به روالته کمی لیک بدریتهوه،
هه‌تا - به داخهوه - وردہ وردہ به سهره‌لدانی ریچکه‌ی روالهت بینان (ظاهیری‌یه کان)
کوتاییه، بیت دیت..

جهز کردنیش له زیاده‌هوي وا ده کات که به چاوي "مهجاز" سهيری هه‌مو شتیک بکریت، که ئەمەش له ئەنجامدا دەبىتە هوی سەرھەلدانی پىچكەي ناپەرواي باطىئىن "پەكان..

جا هروه ک یه که میان زیان به خشنه.. دو و همه میان به چه ند پله یه ک زیانی لمو زیاتره.
نهوهش که ناوه نده ری ده رد ه خات و، له سنور به زاندنی زیاده ره وی و کورتپری
داده گرنیت تنهها فلسه فهی "شه ریعه ت" و له گه ل "ره و انبیئری" دا و .. "حیکمہ ت" و
له گه ل "منقیه" دا.

(۱) "منهجی" و "رهانیتی" ناوی دوو جوز زانستن که بتو هلسندگاندن و زانینی راستی و ناراستی گوفاره کان و هزرو بیره کان زانیبیان پیوسته و به بین به کارهینانی یاساکانی یه مجهشنه زانستانه هستمه مرزوپ بتوانی برای زانستی یانه و راست و دروست سهباره بدو شانه بدات. (ورگین)

به لئن، ده لئم: حیکمهت (فلسه‌فه) ..

چونکه خیریکی زوری همیه، هر چهنده شهر و زیانیشی له خوز گرتووه، به لام شهر و زیانیکی جوزئی یه. خوز یه کیک له بناغه سه‌ملاوه کان ئه و یه که له کاتی پیویستا ده بین به کیک له و دوو شهر و خراپه‌یه هله لبزیریت که زیان و خراپه‌ی کهمتزه، چونکه واژه‌یان له و خیره زوره‌ی که تیایدایه له بمه زیان و خراپه جوزئی یه که‌ی، ئه و ده گمه‌یه نیت که خراپه‌ی زور ئېخام درایت.

بهلئن، حیکمه‌تی کون (فلسه‌فهی دیزین) خیری کمه و شتانی خورافی و ئه فسانه‌شی زورن. بؤیه پیشینان - تا راده‌یه - ریسان به و نهداوه که مرؤوف پیمه و سه‌رقاڭ بیت، چونکه ئه و کاته "زینه کان" ئاماذه نه بیون و، "بیر"ه کانیش پابهندی چاولیکه‌ری بیون و، "نه زانی"یش بمه سه‌ر عمو امدا زال بیو..

به لام فلسه‌فهی ئیستا، له رووی ماددی‌یه و له چاول فلسه‌فهی کوندا، خیری زیاتره و درۆ و ناحه‌قیشی کهمتزه و، "بیر"ه کانیش لەم سه‌ردەمەدا ئازادن و، "زانین"یش زاله بمه سه‌ر هەمواندا.

لە راستیدا ده بین هەموو "زەمان"یک حوكم و بپیاری تایبەت به خۆی هەبیت.

پیشہ کی شہشہم

بۇ نۇونە:

ھەرچى لە تەفسىردا دىت مەرج نى يە "تەفسىر" بىت، چونكە زانستە كان بە دواىي
يە كىدا دىن و پشتى يە كىز دەگرن..

ناشىنى "را" بىسەپتىرىت، چونكە يە كىن لە سەلاوه كان ئەمەيە كە مەرۆفيتىكى كارامە و
لىھاتۇرى پىشەيى "ئەندازىيارى" لەوانەيە لە پىشەيە كى ترى وەك "پىشىكى" داعەوام و
خۆھەلقرىتىن بىت.

ھەروەها يە كىڭ لە دەستورە كانى ئۆسۈلتى فيقە ئەمەيە كە:
ھەر كەسىك "فەقىھ" نەبىت لە رېزى فەقىھە كاندا دانانزىت، ھەرچەندەش لە
ئۆسۈلتى فيقەدا موجتەھيد بىت، چونكە سەبارەت بەوان بە عەوام دادەنرىت.

ھەروەها يە كىڭ لە راستى يە مىئۇوييە كان ئەمەيە كە:
تاڭە كەمس ھەرگىز ناتوانىت لە چەند زانستىكى زۆردا پىسپۇرى بەدەست بەھىنېت،
مەڭدەر بىلەمەت و ھەلکە تۇرۇ بىت، ئەو كاتە دەتوانىت لە چوار پىنج زانستدا پىسپۇرى
پەيدا بىكەت و، بىت بە خاۋەن بەھەرە تىايىاندا.

جا ھەر كەمس لافى پىسپۇرى لە ھەموو زانستە كاندا لىنى بىدات، بە دلىيائىمەوە
ھەموويانى لەدەست داوه!

چونكە ھەموو زانستىكى وىنەيە كى راستەقىنەي خۆزى ھەيە و، بە پىسپۇرىش تىايىدا وىنە
راستەقىنە كەدى بەر جەستە دەبىت..

ئەمەتە تاڭەسى پىسپۇرى لە ھەر زانستىكىدا گەر زانىيارى بە كانى ترى نە كات بە
تەواو كەر و پشتگىر و يارمەتىدەرلى ئەو زانستە تىايىدا پىسپۇرە، ئەواشىۋە و وىنەيە كى
سەير و سەمەرە لە زانىيارى يە لاوازە كانىيەوە بەر جەستە دەبىت!

گریانکردنی نوکته یه ک بز روونکردنده:

گریان وینه کیشیک له جیهانیکی ترهوه بیت بز ئەم زهولیه و، پیشتر وینه یه کی ته اوی نه مروف و نه هیچ زینده و هرینکی ترى نه دیبیت..

گریان له هر زینده و هریک ئەندامیکی بینی.. ئىجا ویستی لەم ئەندامانەی دەست و، بىن و، چاو و، گوئ و، نیوهی روخسار و، لووت و، تەنانەت میزھری سەر و، شتانى وەک ئەمانەی کە له زینده و هر اندا چاواي بىن كەوت، وینهی "مروف" يېك بکیشیت!! يان ویستی لەو شتانەی کە بەرچاواي كەوت، وەک كلکى ئەسپ و ملى حوشتو سەری شیر، وینهی ئازەلیک بکیشیت..

جا ئەو کەسانەی کە ئەم چەشنه وینه یه دەبین، وینه کیشە کە له کارە كەيدا تاوانبار دەکەن، لەبر نەبوونى گۇنجاوى و پىنكۈپىنى لەو ئەندامانەدا، تىكەل و پىنكەل بۇونيان بە شیوه یه کە رى دەگری لەوە زینده و هرینکی لەو شکل و شیوه یه هەبیت و، دەلتىن:

مەرجە کانى ژيان بوار بەم جۇزە شتە سەير و سەمەرانە نادەن!

ھە ئەم "دەستورور"، لە زانستە کانېشىدا ھېيە.. چارە سەر تەنها ئەو ھېيە کە مروف يەكىنلەك له زانستە کان بکات بە بناغە و، زانيارى یه کانى تريشى بکات بە حەوزىنک و تىايادا ھەليان بگرىت.

ھەروەها يەكىنلەك له نەرتە باوه کان ئەو ھېيە کە:

چەند زانستىكى زۇر لەناو يەك كېنيدا بە چېرى و شان بە شانى بە كۆ دانراون. ئىجا بەھۆى تىيەللىكىش بۇونيان و تەواو كردى يەكتىرى، لەبر ئەو ھېيە کە پشتگىرى يەكتۇن و ھەندىكىيان ھەندىكى دى بەرھەم دەھېبىت، تا پادھەك تىكەللى و ئالۇزى دروست دەبىت، بەو رادھەيە کە رېزەي بابهە کانى ئەو زانستە كېنە كە ئىدا دانراوه ھەنېندهى زەکاتى ئەو زانستانە دەبىن كە تىي ئاخنراوه!

جا نەزانىنى ئەم نەھىنى يە، كەسى رۇالەتىن باخود گىزە شىيۇيىنى بەھەلە دابەر دەگەنەتە ئەو ھېيە کە ھەركات لە تەفسىر يەك يان كېنېنىكى فيقەدا باسېنىكى لاوه كى بىنېت خۆى خزاندىتە ناو بابهە كە، ئەو بکات بە بىانوو كە بلىت:

"شهریعت ئەمەیه.. تەفسیریش ھەر ئەمەیه!"

جا ئە گەر دۆست بىت، دەلىنى:

"گەر ئەمەت پىن قبۇل نېيت، موسىلمان نېيت"!!

خۇ ئە گەر دوڑمنىش بىت، دەيگاتە بىروپىانووئى ئەوه كە بلىت:

"شهریعت و تەفسیر ھەلەن" .. كە حاشا وانى يە!

دەسائى ئەي كورتىپان و زىادەرەوان!

تەفسىر و شهریعت شتىكە و .. ئەمۇ كىتىبانەش كە تىايىاندا دانراوه شتىكى ترى
جياوازە .. كىتىب جىنى زۇر شتى تىدا دەيتىمۇ .. دوكانى كىتىب گەلنى شتى بىن نىرخى
تىدايە كە جىايە لە گەوهەرە نايابەكان.

گەر توانيت لەمە تىبىگەيت، لە دوودلى پىزگار دەيت .. دەسا بىنداربە!

ھەروەك پىداويىستى يە كانى مالەوهەت لە لاي يەك پىشەساز ناكىرىت، بەلكو سەردىنى
وەستايى سەنھەتى ھەريەك لە پىداويىستى يە كانت بە جىا جىا دەكەيت، بە ھەمان جۆر دەبىن
كىردار و جەموجۇولە كانىش لە گەل ئەمۇ ياسا گەردىنەشە كە مالات رېنگىخىزىت كە
"ياساي فىۋەت"ە. نايىنەت كەسىك كە سەعاتە كەى شىكاپىت ئە گەر سەردىنى
بەرگەردو و بىكەت بىز دوورىنەوهى، بىچىگە لە گالتە و سوو كايەتى پىنگىردن رۇووبەرۇوى
چىيى دى نايىتەوه؟

ئاماز و يەك:

بناغەى ئەم پىشە كى يە بىرىتى يە لەوهى كە:

پەپەرەوى و گۈپىرایەلى بىز ياساي "تەواو كارى و پىشىكمەتون" - كە ياسايەكى
بەديھىنەرى شىڭىزەندە و لە گەردووندا بە پىنى دابەشكەرنى ئەركە كان لە كاردايە -
واجب و پىويسەتە، كەچى مافى تەواو نەدرا بە گۈپىرایەلىي ئەۋامائە و رەزامەندى بەى
خواى گەورە كە لەو ياسايەدا ھەيە. لە كاتىكدا كە دەستى چاودىزىي دانسىتى
خواىي - كە دەستوورى "كار دابەشكەرن" دەخوازىت - چەندىن توانا و لىپەتەنلى لە
ماھىيەتى مەۋەقىدا دانداو بىز ئەنجامدانى زانست و پىشەسازى يە كان، كە لە حوكىمى
"فەرزى كىفايە"ى شهرىعتى گەردوونىدان.

وین‌ای ئەم فەرمانە مەعنەوی يەش بۇ بە جىيەننائىان، كەچى بە رەفتارى ھەلەئى خۆمان ئەو حەز و شەوقەمان لەدەست دا كە پاشتى ئەو مەيلە دەگرىت و لە توانا و لىيەنەوە سەرچاوهى گىرتۇوە..

ھەروەك بەم ھەلپە و سووربۇونە درۈينەيمان و، بەم حەزى بەسەرخەلکدا سەركەوتىنىش - كە سەرى پىاكارى يە - بلىيسە كەغان كۈزاندەوە!
بىن گومان سزاى سەرىچىكىار دۆزەخە.. ئېمەش بە "دۆزەخى نەزانى" سزا درايىن، چونكە فەرمانە كانى شەرىعەتى فيتزەقان لە خۆماندا جىيەجى نەكىد كە ياساي بەدىها تۇوانە..

خۇ تەنها كار كىردن نەيىت بەپىي ياساي "دابەشكىرىنى كار" ھىچ شىتىكى تىرىلەم سزا و ئازارە رىز گارمان ناکات. ئەوهبوو پىشىنامان بەھۆى جىيەجى كەرنى ئەم ياسايەوە رۇشتە ناو "بەھەشتى زانستە كان".

كۆتابىي:

ھەروەك ناموسىلمانىك تەنها بە رۇشتى بۇ ناو مزگەوت نايىت بە موسىلمان، بە ھەمان جۇرەتەناوى مەسىلە و بايەتىكى فەلسەفە، يان جو گرافيا، ياخود مىزۇو، يان ھاوشيۋەيان، بۇ ناو كىتىبە كانى تەفسىر و فيقە ھەرگىز ئەو مەسىلەيە ناکات بە تەفسىر و شەرىعەت!

پاشان بىيارى تەفسىرنوو سىئىك يان فەقىھىك - بە مەرجى پىسپۇرى - تەنھا لە "تەفسىر" يان "فيقە" دا دەكىن بە بەلگە. دەنابەلگە نايىت بۇ ئەو شستانەي بە پەنامە كى خۆيان خزانىدۇوەتە ناو كىتىبە كانى تەفسىر يان فيقەوە، چونكە دەگۈنچى ئەو تەفسىرنوو سەيان ئەو فيقىيە لەو شستانەدا خۆھەلقورتىن بىت. خۇ گلەبىش لەو كەسە ناكرىت كە شتىك لە شوينىكى تەرهوە دەھىنلى و نەقلى دەكتات..

ئەگەر كە سىئىك لە زانستىكىدا قىسى "بەلگە" بىت و لە چەند زانستىكى تىردا تەنها شت نەقل بىكت، ئەوا بە بەلگەدانانى قىسى ئەو كەسە لەو شتە نەقل كراوهدا، يان دەستگەتن بە قىسى ئەو تىايدا كە وەك دەعوایك و اىيە، لە راستىدا پاشتەنەنە لەو ياسا خوايىي كە پالى بە "دابەشكىرىنى چاکە و هەولۇ و كۆششە كان" ھۆ داوه.

نتیجه‌ای را مهندیم که سه‌ملاوه که:

"بپارداش" داخوازی ته‌سهوور کردنی هریک له "مهوزووع" و "مه‌حکوم" ه^(۱) ته‌نها به شیوه‌ی هریک له شیوه‌کان، به‌لام دریژه‌پیدان و لیکدانه‌وه کانی تر به به‌شیک له و زانسته دانانزین، به‌لکو باس و باهتی زانستیکی تره.

هره‌وه‌ها ثه‌وهش بپارای له‌سر در او که:

به هیچ کام له سئ ده‌لاله‌ته تاییه‌ته کان^(۲) شتی گشتی (عام) ناییته به‌لگه له‌سر شتی که تاییه‌ت (خاص) بیت.

بز نمونه:

گهوره‌ترین لادان له مه‌نتیق لوه‌دا ده‌ردکه‌وه که بز لیکدانه‌وه تاییه‌تی: **﴿بین الصدفین﴾** (الکھف: ۹۶) له تفسیری به‌یزاویدا به دلنياییه و دانراوه که له نیوان

(۱) دو زاراوه‌ی زانستی "مه‌نتیق" ن و، برآمده‌به زاراوه کانی "موبهدا و خدمه" و "فاعیل و فیعل" ن له پیغماندا. بز غونه که ده‌وتیری: (زیب کانزایه) وشهی "زیب" مه‌وزووعه، وشهی "کانزا" شی مه‌حکومه. یان که دلیلین: "مرۆف گویایه" وشهی "مرۆف" مه‌وزووع ه و وشهی "گویا" مه‌حکوم" ه، وانه سیفه‌تی گویا در اووه ته پال مرۆف. (وهر گیب)

(۲) که بریتین له ده‌لاله‌ته: (موتابقه و، ته‌زمون و، یلتیزام). نهانمش له زاراوه کانی زانستی "مه‌نتیق" و "ره‌وانیزی" ن. بهینی ئم زانستانه هم وشهیکه تاییه‌تی دانرایت، کاتنی به کارده‌هینزیت، یان مه‌بست لعو به کارهینانه واتای پراوپری وشه‌کمیه، ولهکه‌وه که ناوی کمیتک ده‌هینزیت مه‌بست خودی ته و که سه بیت که ئمو ناوی لی نراوه. ئهمش بیتی ده‌وتیری "ده‌لاله‌ته موتابقه" .. یان مه‌بست له به کارهینانی وشه که به‌شیکه له واتاکه‌ی، نهک هه‌مموی. ولهکه‌وه بزیشک به نخوشه که‌ی بیتی: "ئزو پیویست به خواردنی قیتامنیه کانه، که‌وانه میوه و سووزه‌ی نه کولاؤ بخنز". بیت به شیوه‌ی کی ناوه‌کی (ضمی) پینمایی نه خوشه که‌ی ده کات که قیتامنیه کان له میوه و سووزه‌ی نه کولاؤ دا ههید. ئم بشه‌یان پیتی ده‌وتیری: "ده‌لاله‌ته ته‌زمونی" وانه ناوی کی، چونکه راسته‌خز نه واتایه مه‌بست نه بیروه، به‌لام له ناوه‌ندی واتا سره‌کی يه که‌وه ئم واتایه وهر گیراوه.. یان مه‌بست له به کارهینانی وشه که واتایه کی ده‌رموه‌ی واتا پراوپری که‌ی وشه‌کمیه، به‌لام ج له ربی زیری بیوه - ولهکه زانستی مه‌نتیقدا - ج له ربی عورفووه - ولهک له زانستی ره‌وانیزیدا - به واتایه کی پیوست (لازم) داده‌فریت بز واتا سره‌کی يه که‌ی وشهی، لم‌بهر ئمه‌وه بیتی ده‌وتیری: "ده‌لاله‌ته یلتیزامی". غونه‌ی لازمی عقلی ولهکه‌وه که کیتک بیتی: "ئم زماره‌یه جووته و تاک نی يه". له ربی ده‌لاله‌ته یلتیزامی يمه قسمیه ئمه‌وه ده‌گیه‌بیت که ژماره که به‌سر ژماره دوودا دابیش ده‌کریت به بین مانه‌وه هیچ که‌ریتک. غونه‌ی لازمی عورفیش ولهکه‌وه که کی دیووه‌خانه که‌ی فلانه کس خدلکی زوری تیدایه". بهینی ده‌لاله‌ته یلتیزام ئمو واتایه به ده‌سته‌وه ده‌دادات که ئمو که‌سه میوانی زوره، که ئمه‌وه ده‌گیه‌بیت مرۆفیکی نان بدیه، دیاره ئمه‌مش ئمه‌وه ده‌گیه‌بیت که ئمو ناوبراوه که‌سینکی سه‌خی يه ابرو انه سرچاوه "مه‌نتیقی" و "بلاغی" يه کان. (وهر گیب)

چیا کانی "ئەرمىنیا" و "تازەربایجان" دایه! چونکە ئەو له بناغەدا كەسیكە "نەقل" دەکات. جگە لەوەش دەستىشان كردنە كە هەرگىز واتاي قورئان نى يە، كەواتە بە "تەفسىر" دانانزىت، چونكە ئەو لىنىڭدانەوە يە راھىيە كە پاشتى بە زانسىتكى تىر بەستۇوھە كە ھى بەستىن (قەيد) يېكە لە بەستىنە كانى ئايەتە پىرۇزە كە.

ھەروەھا كارىنگى ئەپەپەرى ناپەوا و سەتمەم بەرامبەر بەھو موفەسىرە مەزنە و دامەزراوبى لە زانستدا، بە تايىھەت لەو تەفسىرە تاوبراۋەيدا، گەر ئەم خالە لاوازانەي ناو تەفسىرە كەى بىكىت بە بىيانووی بلاو كردنەوەي گومان لەبارەيەوە. چونكە راستى يە بەنھەرەتى يە كانى تەفسىر و شەرىعەت زۇر رۇون و ئاشىكراون و، بە وىنەي ئەستىرە كان درەخشان.

ئايا جگە لە راستى و رۇونىي ئەو راستى يانە، چى جورئەت بە دەستەوسانىتكى وەك من دەبەخشى؟ كە ئىدىدىعا بىكم و، بلىم:

گەر بە وردى سەبىرى ھەموو يەكىن لە راستى يە بەنھەرەتى يە كانى تەفسىر و فيقە - بىكىت، دەبىزىت كە:

لە "حەقىقەت" وە ھەلقۇلاؤن و ..

بە پۇھەرى حىكىمەت تەرازوو كراون و ..

بەرەو حەق دەرۇن و ..

بۇ خۆبىشيان "حەق" ن.

شوبەھە گومانە ھاتۇوھە كانىش - ھەرجى بەك بىن - لە زەينى چەنە بازىكەمە ھەلقۇلاؤن و، پاشتىنەكەل بە راستى يانە بۇون.

ھەركەسیك گومانىكى سەبارەت بە راستى يە بەنھەرەتى يە كانى تەفسىر ھەيە، ئەمە گۈزەپانى كىنېرەكىيە، دەبا بىتە پىشەمە!

پیشہ کی حدوتہ

زیاده‌رُوی (المبالغة) رهفتارینکه شته کان به سهربه کدا ده شیوینی..
چونکه به کیک له رهفتار و خووه کانی مرووف ئه و بیه که له بر حمز و مهبلی
دریزه‌دانی به قسنه‌یه ک چیزی لئی بیات، ده چن "ئهندیشہ" تیکه‌ل به "راستی" ده کات و،
له دهی و هسفی شتیکدا حمزی له همل شتی گوفتاری بین بنهمایه و، به ره زیاده‌رُوی
ده کشی له گیپرانه کانیدا!

بم رهفتاره نابهجه‌یه "چاکه کاری" وه کو "خرابه کاری" لئی دیست و.. له کاته‌دا
که دهیه‌وی شت زیاد بکات - بی ئه و بیه که خزی بزانیت - که می ده کاته وه و.. ئه و
وهخته‌ی که دهیه‌وی چاکسازی ئهنجام بدادت خرابه‌ی لئی دهه شیته وه و.. هر له و
پرووه‌ی که "مهدح" ای پئی ده کات "زم" سره‌هالده دات و.. که دهیه‌وی جوانکاری
بکات، ناشیرینی پهیدا دهیت!!

هُوی هه موو ئهمانش ئه و بیه که - بی ئه و بیه که خزی بزانیت - ده چیت ئه و جوانی يه
ده شیوینیت که هی گونخاوی و هاو سنه‌نگی "ئاما نجه کان" ه.

جا هه رووه ک زیاد به کارهینانی ده رمانیکی شیفابه‌خش دهیگوریت به ده دو
نه خوشی، به هه مان جرور ئه و که سانه‌ش که له دهی ته رغیب و ته رهیبدائه و
زیاده‌رُوی‌یه دهنوینن که "حق" پیویستی پیسی نی‌یه، بز نموونه: ده چن "غهیبه‌ت" به
وینه‌ی "قتل" و، "میز کردن به پتوه" تا راده‌ی "زینا" و، "به خشینی دره‌هه میک" یش
هینده‌ی "حج" یلک به گهوره پیشان دده‌دن، هه رووه‌ها و شه کانی تری هاو شیوه‌یان که له
هیچ پتوه‌ریک نه دراون و، زیاده‌رُویان به هه رهمه کی هه لیان ده‌ریزون.
له راستیدا ئه و کاره‌یان سووک سهیر کردنی تاوانی قتل و زینایه و، داشکاندنه له
شان و شکنی حج.

له سهربه ناغه‌یه، ده بی مروقی ئاموزگار (واعظ) که سینکی دانا و شاره‌زای
داوه‌ری‌یه کانی ژیری بیت.

به لئی، ئهو ئامۇزگارانەی کە تەرازو و بیان نى يە و، به هەرەمە کى و مفتە قسە
ھەلدى پېرىزىن، لە راستىدا بۇون بەھۆى شار دەنەوە ئەگەلنى راستىي درەخشانى ئايىن.

بۇ نموونە:

ئەو زىادەيەي کە لە رېتى زىادەرەھۆى قسەوە خرايە سەر موعجىزەي درەخشانى
لە تېعونى مانگ، "گوايا دواي" لەت بۇون "مانگ لە ئاسمان ھاتە خوارەوە و، رۇشتە
بن ھەنگلى پېغەمبەر ئەللىخان، پاشان گەرایەوە بۇ ئاسمان..

ئەم زىادەيە، كارىتكى كرد كە ئەم موعجىزە درەخشانە خۇرئا سايە به وىسەي
ئەستىزەي "سوها"^(۱) پەنھان بىت و، ئەو بەلگە مانگ ئاسايىي پېغەمبەر اىھەتىش وەك
مانگى گىراو پەرەدەي بە سەردا بدرىت و، دەرگاي بىرپەيانووى بى نرخىشى خستە
سەرىشت بۇ ئەوانەي کە ئىنگارى دەنۋىتن.

نەجىامى ئەم قسانە:

ئەو كەسەي ئابىنى خوش دەۋىت و شەيداي حقىقەتە، دەبىن دلىبايت لە نرخ و
بەھاى ھەمو شىتىك و، به مفتە و ھەرەمە کى قسە كانى ھەللىنە پېرىزىت و، سىنور
نەبەزىتت..

چونكە "زىادەرەھۆى" - لە راستىدا - قسە ھەلبەستىنە بە دەم توانتى خواي
گەورەوە و، نەبۇونى مەمانەبە بەو كەمال و جوانى يەي لە جىهاندان و سووكايدى يە
پىيان، كە ھىنده بۇون "ئىمامى غەزالى" يان والى كردووە بلىتىت: "لisis فى الإمكان
أبدع مما كان".

ئەي ئەو بەرېزەي کە ئەم قسانە ئاراستە دە كەم!

ھەندىي جار "نمۇونە ھىنانەوە" ھەمان كىدارى "بەلگە" پادوپەرنىن.

جا ھەروەك يەك بە يە كى ئەلماس و، زېر و، زىو و، قورقوشم و، ئاسن تايەتەندىي
خۆى و نرخى تايىھەت بە خۆى ھەيە و، ھەرىيەك لەم تايىھەندىي و نرخانەش لەيە كە
جيان..

(۱) (سوها): ئەستىزەي كە لە زەھىيەمە ھىنده بە بچوو كى دەردە كەمۈن كە بە ئاسانى نايىتى و، ھەندى لە¹
شاعيران و پەوانىزان بە نمۇونەي بچوو كى و وردى دەيەنەنەوە. (وھرگىز)

ئامانچه کانی ئایینیش - به همان جوز - له پووی بەلگە و نرخموه جیاجیان.

خۇ ئەگەر جىيى يەكىكىان "ئەندىشە" بىت، هى يەكىكى تر "ويژدان" دا، هى ئەوى
تر "شويىنى پاراستى نەھىنى ھەمو نەھىنى يەكان" دا.

ئەگەر كەسىك لە شويىنى بەھاى "يەڭ فلس" يان "دەپارە" دا^(۱) گەوهەرىتك يان
لىرىھىيە كى زېپ بىرات، بە "ھەرزە" دادەنرىت و پىنى خەرجىرىن و مامەلە پىكىرىدىنى مال و
سامانى خۆىشى لىنى دەگۈرىت.

خۇ ئەگەر ئەم كىيىشى يەپچەوانە بىيتمەو جىگە لە وشەي گالتە و سوو كايەتى چىيى تر
نایىستى! چونكە لە بىرىي ئەۋەي بىن يەكىكى بازىرگان، كەچى بۇو بە فيلىبازىك كە
مايدى گالتەچارپى خەلتكى بىت..

ئەو كەسەش بە همان جۇرە كە راستى يەكانى ئايىن لە يەڭ جىانا كاتىمەو،
ھەرىيە كەيان ئەو نرخ و بایەخە شايانيەتى بۇيى دانانىت و، نىشانە و مۇرى شەرىعەت
بەسەر ھەمو يەكىك لە فەرمان و بىيارە كانىيە ناناسىتەو، كە ھەرىيەك لەو بىيارانەي
شەرع وە كۆ بەشىك وايە لە چەرخىك كە لەناو كارگەيە كى مەزندە بە دەورى ئەۋەرەي
خۆزىدا بخولىتەو و..

جا ئەوانەي كە چەرخە كان لە يەڭ جىانا كەنەوە، ئاستەنگ دەنېنەو لە بەردەم ئەو
جوولەيدا..

حالى ئەوانە وەك ھى كەسىكى نەزانە كە چەرخىكى بچووڭ و وردىلە لە
مەكىنەبە كى گەورەدا دەبىنى و دەبىونى چاكسازى و گۇزەنكارى لەو بارودۇخە
پېنکۈينىكەدا ئەنجام بىرات، بەلام لە بەر ئەۋەي تەبائى شىاواي ئەنخامى ئەجولەيە نایىنتى
كە لە نېوان چەرخە بچووڭ و مەكىنە گەورە كەدایە و، ھىچ شىتىكىش لە زانسى
ماشىنسازى نازانىت، وېرائى لەخۇبائى بۇونى دەرروونىش كە بە پوانىنى پووكەش و
پوالتى ھەلى دەنلى دەنلى دەنلى تېتى، دەبىنى - بىن ئەۋەي بە خۆى بىزانىت - سىستەمى
كارگە كە دەشىپوتىت و، دەبىت بە بەلايەك بەسەر خۆيەوە.

(۱) پارچە دراوىنلىكى نەختىنەيە يەكسانە بە چارە كە قورشىك. بەلام لىرىھ: دراوىنلىكى ئالتوونى يە لە سەد
قورش يېكەنلەر. بىرانە: "المجم الاقتاصادي الاسلامي". (وەرگىز)

پوخته‌ی ئەم قسانە:

خوای گەورەی خاوهەن و دانەری شەریعەت، سکە و مۇرى پشت پىن بەستاراوى خۆى لە ھەموو يە كىيىكى فەرمانە كانى شەرع داوه، دەبى ئەو سکە و مۇرە بخوتىرىتەوە. ئەو بېرىارەي شەرع بىويىتى بە هيچ نى يە جىڭە لە سکە و نرخ و بەھاى خۆى و، پە كى لە سەر رازاندنهوە و دەست تىۋەردىنى ئەوانە نە كەم تووە كە كاريان زىادەرەوى و لاف و گەزافىتكى لەرادەبەدەر و نەخشاندىنى وشە كانە.

دەسا با ئەوانە كە بە مفتە و ھەرەمە كى قسە كانيان ھەلەپىزۇن، بىزانن چەندە لە بەرچاوى "حەقىقەت" دا بىزلىكراو دەبن كە - بەو جۆرە - ئامۇزگارىي كەسانى تى دە كەن.

بۇغۇونە:

يە كىيىك لەوانە، ئەو سەرزەنشتەي پىن سەرۈزىاد نەبۇو كە لە شەرەدا ھەيە بىز دوورخىستەوەي خەلکى لە ماددە مەستكەرە كان، بەلكو لە بەرددەم كۆمەلتىكى زۇرى خەلکىدا قسەيە كى وھاى لە زار دەرچۇو كە شەرم دە كەم بىنۇوسىم و، دواى نۇوسىنى كۈزاندەمەوا دەسا كاكى بىرا!

تو بەم قسانەت دوزمنايەتى لە گەل "شەریعەت" دا دە كەيت! تەنانەت گەر دۆستىش بىت ھېشىتا ھەر جىڭە لە "دۆستىكى گەوج" زىاتر نايىت و، زىانت بىز ئايىن پىز لە ھى دۆزمەنە كەيدەتى.

كىرتانى:

ئەي ئەو سەتمىكارانە كە لە دوورەوە ھەولى رەخنە گىتن و زامدار كەردىنى ئىسلام دەدەن!

ھەموو شىتىك بە داوهربى ژىرىي بېپۇن و لىنكى بىدەنەوە و، بە پوانىنى پوالەتى قايل مەبن و، پېيىشى مەخەلەتىن. چونكە ئەوانەي كە بىعون بەھزى رەخنە لاوازە كانتان لە ئىسلام، لە زمانى شەریعەتدا پىيان دەوتىرى: "علماء السوء" (زانابىانى خراپىكار).. دەسالە پشتى ئەو پەردىيەوە بىز ئىسلام بىوان، كە "بىن پىسوھرى" ئى ئەوان و دەستگەتنى توندىيان بە پوالەتەوە بەرھەمى ھىناؤھ.. ئەو كاتە دەبىن كە ھەموو يە كىيىك لە

پاستی به کانی ئیسلام بەلگەیە کی پووناکى وەك ئەستىرەتى درەخشانە و، نەخشى ئەزەل و ئەبەدی لەسەر دەدرەوشىتەوە.

بەلئى، ئەوهى لە گوفتارى ئەزەلى بەوهەتاتووه، بەرهو ئەبەد و ھەميشەبىي دەپروات. بەلام - بە داخمووه - كەسى واھىيە ئۆبالە کانى خۆى دەختە ئەستۆى كەسانى تر، تاکو خۆى بىي گۇناھ دەربکات! كە ئەوهەش ئەنجامى خۆشويستى خۆى و، لايەنگرتى دەررونى و، دەستەوسانى و، خۆپەرسى و، لەخۇبائى بۇونىھەتى. ئىتەر بەو جۆرە، گوفتارە كە خۆى كە گۈمانى ھەلەي ھەيە و كىردارە كانىشى كە ھەلەدە گۈرى ھەلە بن، دەداتە پال كەسىنەكى ناسراو، يان كىتىپكى باواھرىيەكراو. تەنانەت ھەندى جار دەيگۈزىتەوە بۇ ئايىن، زۆر جارىش بۇ فەرمۇودەي پېرۇز، لە كۆتايدا بۇ قەدەر خواي گەورە.. مەبەستىشى تەنها بە بىي گۇناھ دەركىدى خۆيەتى !!

حاشا هەرگىز ئەم كارە پەوانى بە.. چونكە "تارىكى" لە "پووناکى" بەوهە سەرەتەنادات. تەنانەت گەر ئەو ئەستىرەنەش داپۇشىت كە لەناو ئاوينە كە ئەودا دەبىزىن، ئەوا هەرگىز ناتوانى ئەستىرە کانى ئاسماڭ بشارىتەوە و دایانپۇشىت، بەلکو ھەر تەنها خۆيەتى كە لە تواناى يىنیندا دەستەوسانە!

ئەي بىانوو گۈرى بەپىز!

قۇزتنەوەي ئەو گۇمانانەي كە ئەنجامى تىنگەيشتى ھەلەن لە ئیسلام و، ھى بارودۇخە شىۋاوه کانى ئاكامى رەفتار نەكىردىن بە شەرىعەت، وەك بىانوو ھەك بۇ ناشيرىن كەرىدى ئیسلام، سەتمىنەكى ئابرووبەرە..

ئەم كارە وەك ھى دۇزمەنە وايە كە ھەر ھۆكاريتكى دەست بىكەۋى دەيكاتە بىانوو دەستى بۇ تۆلە سەندنەوە..

ياخود وەك رەفتارى ئەو منالە وايە كە بە ھەمۇ بىانوو ھەكى نابەجى دەست دەكەت بە گۈريان!

چونكە مەرج نى بە - لە واقىعا - ھەمۇ سىفەتىكى كەسى مۇسلمان لە ئايىنى ئىسلامەوە سەرچاوهى گۈرتى!

پیشہ کسی هاشتم

سهره‌تا:

لهم پیشہ کی به دوور و دریزه‌ی که دیت بیزار مبه، چونکه کوتاییه کهی له راده بهدر گرنگ. جگه لهمش، ثم "نائومیدی" یه ناهیلت که لهناوبیری هممو شتیکی کامل و بنی کممو کووبری به و، ژیان لمو هیوا و "ئومید" شدا دهبووزنیتسه‌وه که گوهه‌ر و هه‌ونی هه‌موو بخته‌هه‌ری به که و، مزدهمان ده‌داتنی که "داهاتوو" هی ئیمیه و "رابوردوو" ش بز غهیری ئیمیه ده‌بیت. کماوه بهو دابه‌شکردن رازی بروین..

ئەمش باهتی پیشہ کی به کهیه که: سازدانی برادر دنیکه له نیوان رۆله کانی "رابوردوو" و نسوه کانی "داهاتوو" دا. ئەمه‌تا خویندنگا بەرزه کان ئەلفوینی تیدا ناخوینیت. خز تا چەندەش گوهه‌ر و ناوه‌رۇ کی زانست مەزن بیت، ئەوا هەر شیوه‌ی و تنه‌وهی جیايه لە ماھییت و ناوه‌رۇ کی^(۱).

بەلتىن، "رابوردوو" قوتاچانه‌ی هەست و نەسته ماددىي به کانه.. بەلام "داهاتوو" قوتاچانه‌ی هزر و بىرە کانه. کماوه لە سەر يەڭ تەرز و شیوه نىن.

مەبەستىشىم لە رۆله کانی "رابوردوو":

سەدە کانی برائى و ناوەپاستى پېش سەدە دەھەمى نامو سلماھ کانه.. بەلام نەته‌وهی ئىسلام: سىن سەدە يە كەم باشتىرىن سەدە (خىرالقرون) يە و، نەته‌وهی كى باشه هەتا سەدە پىنجەم. بەلام دواى ئەمە هەتا سەدە دوازدەھەم بە "رابوردوو" ناوى دەبەم..

(۱) لەوانىيە مەبەستى دانەر ئەوه بىت کە شیوه‌ی گەياندى زانست بە پىنى كات و بۆزگار دەگۈزىنت. بز غۇونە: ئەۋ زانستى كەسانىڭ دەخونىن كە لە سەرەتاي خويندندان جىايه لەوهى كە ئەوانى دەخونىن گىيشتوونە قۇناغە بالا كانى خوينىدند.. هەروەها ئەۋ شتانە رۆله کانى رابوردوو زانىبىانە جىاوازە لەوهى كە دەبىن رۆله کانى ئىستا و نەوه کانى داهاتوو بىزانىن (وەرگىزى چاىي عەرەبى).

مه به ستم له "داهاتوو" سهده کانی دوای سهده دوازده همه^(۱).

دوای گمه..

ههروهه زانراوه، ئەو شتهی کە زال و دەم راسته بەسەر ھەلسووراندنی
کاروباره کانی مرۆقدا:

ژیرى، يان بىنېنە..

بە دەستەوازىھە کى تر: ھزرە کان، يان ھەستە ماددىيە کانه..

حق، يان ھىزە..

حىكەت، ياخود حكۈمەتە..

مەيلە کانى دله، يان بۆچۈونە جۇر او جۇرە کانى ژيرى يە..

"ھوا" يە، ياخود "ھودا" يە.

جالە سەرئەم بىاغىمە:

دەبىنەن خوتق و خووى پۇلە کانى پابوردوو، كە ھەندىپاڭى و بىنگەردىيان لەخۇز
گىرتىبوو، ھەروهەها ھەست و نەستە کانىشىان - كە تا پادىھەك پاك و پوخت بۇون -
"بىر وبۇچۇن" دوور لە پۇوناڭى يە کانى ئوانىان بە كاردىھىتا و بە سەرياندا زال بۇون.
ئىزىز لە ئەنجامى ئەمەدا "كەسايەتى يە کان" سەريان ھەلتدا و، "جياوازى يە کان" زال و
دەم راست بۇون..

بەلام "بىر وبۇچۇن" کان "ي نەوە کانى داهاتوو - كە تا پادىھەك چەند بىرىتىكى
پۇوناڭىن - بەسەر ئەم "ھەستانەيان" دا زال بۇو كە بە ھەموا و ئارەزووھە کان تارىك
داھاتووه و، ھەموو ئەوانەشى بۇ خۇزى خىستە كار..

لەمەوه بە دلىيابى پۇون دەيىتمەو كە زال و دەم راستى "ئايىنە" مافە گىشتى يە کان
دەبىت و، بەمەش تا پادىھەك "مرۆۋاپايدى" كەوتە پۇو.

ئەم دىاردەمەش مىزدەمان دەداتى كە ئەۋ ئايىنى "ئىسلام" دى لە راستىدا "مرۆۋاپايدى"
ھەرە مەزن "ه، بە وينە خۇزى درەخشانى دەمى نىۋەرۇ، بەسەر ئاسمانى "ئايىنە" و
باخچە کانى "ئاسىا" دا ھەلدىت.

(۱) واتە: سەدە دوازدەھەمى كۆچى. (وەرگۈز)

له بەر ئەوهى هەستە ماددىيە کان و، حەز و مەيلە کان و، ئەو هيۆز و زەبرەش كە بەرهەمەيىنى ئامانجە دەرۇونى يە کان و نەيارى و حەزى زالبۇونە بەسەر كە سانى تردا، لە دۆل و شىوه کانى "پابوردوو" دازال و دەسەلاتدار بۇو، ئەوا "قەناعەت پىكىرىدەن" لە پىنى قسە و گۇفتارەوە سەروزىيادى رېنمابى كەردنى خەلکى ئەو روژگارانە بۇو.. چونكە وينە كىشان و رازاندنهو و بە گەورە پىشاندانى هەر "خواست" يىك و راھىتانا لە گەل ئەندىشەدا، ختووكە ئەستە ناسكە کان دەدات و، كارىگەربى خۇى لە حەز و ئارەززوو کاندا بەجى دەھىلىت. ئىت ئەمە - لە پابوردوودا - جىسى بەلگەھىنانەوهى دەگرت.

بەلام قىاس كەردنى خۆمان لەسەر ئەوان، وەرچەرخان دەگەيەنیت بەرەو دواوه و، خۆترىخاندىن دەبىت لە زەمەنلى ئەواندا.. چونكە هەر كات و سەردەمېك حۆكم و بېيارى تايىھەت بە خۇى ھەيە. ئەوهەتا ئىمە داواى "بەلگە" دەكەين و، بە وينە كىشان و رازاندنهو وى "خواست" کان ناخەلتىين.

مادەم سەرچاوهى بەھەلم بۇونى دانايى لە بىبابانى كاتى "ئىستا" مان و، پەۋىنەرى ھەورى باراناوى بۇ چىا كانى "داھاتوو" بىرىتى يە لە: (ھزر و زىرى و حەق و حىكىمەت) كە تازە كى حەزى گەران بە دواى راستىدا و، ئەويىنى حەق و، زالكىرىنى سوودى گشتى بەسەر ھى تايىھەتىدا و، سەرھەلدىنى حەز و ئارەززوو مەزۇيىھە کان، بەرەمى ھىناون، ئەوا "خواستە کان" بە بىنەنەوهى "بەلگە" گومان بىر لای كەس ناسەملەين. كەواتە ئىمە ئەوهى "خواست" زەينمان تىر ناكات، بەلكو دواوى بەلگە لەسەر دەكەين. رازاندنهو وى "خواست" زەينمان تىر ناكات، بەلكو دواوى بەلگە لەسەر دەكەين. دەبا كەمېك لە خراپە و چاکە ئى - "پابوردوو" و "ئايىنە" باس بىكەين كە وە كە دوو دەسەلاتدار وان:

لە "پابوردوو" دازۇرەي جار: هيۆز و، ھەوا و ئارەززوو، سروشت و، حەز و مەيل و، ھەستە کان زال و دەمراست بۇون..

لە بەر ئەوه، يە كېڭىل لە لايدە خراپە كانى پابوردوو لە وەدایە كە - ھىچ نەبى بە شىوه يە كى گشتى - ئىستىبىداد و خۆسەپاندىن و خۆشۈيىتى كەسىك لەسەر حسابى

دوئمنایه‌تیبی که‌سانی ترو، زال بونی دژایه‌تی کردنی پیازه‌کانی تر به‌سهر خۆشیستنی پیازی خۆیدا و، خۆهەلقورتاندنی پابهندبون به شتیکمهوه لەناو شتائی تردا و ده‌مارگیری بۇی و، لاپنهنگیری يەك کە رئى لە دەركەوتى "پاستى" بگرنىت، لە هەموو شتیکى ئەو سەردەمەدا هەبۈو.

ئەنجامى ئەم قسانە:

لەبەر ئەوهى حەز و مەيلە کان جۇراوجۇرن، ئەوا خۆهەلقورتاندنی ھەست و شعورور بە "لاپنهنگیری" لە ھەموو شتیکدا و، سەرەتلانى پشىۋى لە پىسى جياوازى يەکانەوه، کارىيکىان كرد كە لەو سەردەمەدا "پاستى" قوتار بىت و خۆى بشارىتەو.

پاشان يەكىن لە لاپنه بەدەکانى خۆسەپاندىنى ھەست و نەست، دامەزرانى پیاز و پىچىكە کانە - زۇربەي جار - لەسەر بىنەماي "دەمارگیرى" .. يان لەسەر "سەفسەتە"^(۱). كردن و بە گومرا دانانى که‌سانى تر.. يان لەسەر "سەفسەتە"

لە کاتىكىدا كە ئەم سىانە لە پۈوي شەرعەوه زەم كراون و، دىرى برايمەتىي موسىلمانانەن و، پەيوەندىيى ھاۋرەگەزى (مروپى) لېك دەترازىن و، پىچەوانەي ھاوکارىي سروشىن، بە پادىيەك كە ئەوانە كەسى وايان ھەمە لە دوايدا ناچار دەبى پىچىكە و پیازە كەى خۆى بە كەجاري بگۇرۇتى و تەسىقى يە كەنگى و تەواتورى خەلتكى بىكەت و دەستبەردارى دەمارگیرى و سەفسەتە بىت!

كەچى ئەگەر لە سەرتاواه لە بىرىي "دەمارگیرى" پەپەروى "حق"ى بىردايە و، لە جياتى "سەفسەتە" شوين "بەلگە" بىكەوتايە و، لە جىنى ئەوهى خەلتكى بە ھەلە دابىنى ھەولى يە كخستىنى بۇچۇونە جياجيا کانى بىدaiە و، شۇورايى جىبىھەجى بىردايە، ئىموا ھەرگىز تەنانەت بەشىكى كەمىي پىچىكە و پیازە "حق"ە كەى خۆى نەدە گۇرۇي، ئەگەر ھەموو دىشاش لە دىرى ھەلبسانىيە!

(۱) "سەفسەتە" لە زانستى مەنتىقدا: قىاسىكە لە "وەھبەت" پىنكھاتوو. ئەم روشنىيە لە رەفتارى سۆفستانىي يەکانەوه داتاشراوه، كە بە زمانزانى و فەلىزارى دەچۈرون لە دەمى گەفتەرگۇزدا حەقىقان بە ناحق و، ناحقىقىيان بە حەق، پىشان دەدا! (وەرگىز)

به لام له بهر ئوهی له سهده باشه کان و چه رخه کانی پیشیناندا، که خمه لکانی چاک و بۇ خوا سولحاو بۇون: حق و، بەلگە و، ئىزىرى و، شۇورا، زال و دەم راست بۇون، ئەوا جىيى شىك و گومانه کان لەناوياندا نەدەبوبوه.

ھەروەھا دەبىتىن بەھۆزى بلازوون نمۇھى زانتىھە کان لە سەردەمى ئىستادا و، زال بۇنى تەواوەتىيان - بە پشتىوانى خوا - لە داھاتوودا، ئەوا لە بىرى ھېز "حق" و، لە جىاتىي دەمار گىرى و سەفسەتە "بەلگە" و، لە جىيى ھەستە ماددىيە کان "پەرۋىشى" و، لە بىرى سروشت "ئىزىرى" و، لە جىاتىي ھەوا و ئارەزۇو "ھودا" زال دەبىت، بە وينەي سەدە کانى يە كەم و دووھەم و سىھەم ھەتا پىنچەميش بە شىۋىيە كى گىشتى. بەلام لە دوای سەدەي پىنچەمەوە ھەتا ئىستا "ھېز" بەسەر "حق" دازال بۇوه!

يە كىنگى تر لە لايەنە باشه کانى دەستەلات پەيدا كردنى ھزر و بىرە کان ئەوهەيە كە: خۇزى ئىسلام رۈزگارى بۇو لە ھەورى ئەو وەھم و ئەندىشانەي دايانپۇشىپۇو، تەنانەت ھەموو يە كىنگى لە راستى يە کانى ئەو خۇزره خەريكىن پۇونا كىي خۆيان پەخش دەكەن، بىگە كەسانى گەنيوى ناو زۇنگاوى ئىلحادىش خەريكىن سوود لەو پۇونا كىي يە وەردە گىرن.

يە كىنگى لە چا كە كارى يە کانى راۋىيى ھزرە کان:

دامەزرانى بىرۇباوەر و پىيازە کانە لەسەر بەلگە گومان بېرە کان و، پەيوەست كردنى راستى يە کانە بەو حەقە جىنگىر و دامەزراوەي كە پشتىگىر و يارىدەدەرى ھەموو كەمالىتكە. ديارە ئەمەش دەبىتە ھۆزى ئەوهى كە ھزرە کان نەخەلەتىرىن و پۇشاڭى حەق بە بالاى ناھەقدا نەپېرىت!

ئەي برا مۇسلمانە کان!

بارى "ئىستا" بە زمانى حال مژدهمان دەداتى كە ناوه رۆزكى: ﴿جاء الحق و زهق الباطل﴾ (الاسراء: ۸۱) گەردنى بەرز كردووه تەوه و، بە دەست ئامازە بۇ "داھاتوو" دەكەت و، بە دەنگى بەرز رايدە گەمەنیت كە:

فەرمانپەواى خاوهن دەسەلات بەسەر رۈزگار و سروشتە کانى مەۋەندىدا ھەتا رۈزى قىامەت "راستىي ئىسلام" دەبىت، كە بىرىتى يە لە دەر كەوتى داد گەرېي ئەزەلىي خواوهند

له جیهانی "بوون" دا، مرؤفایه‌تی هره مه زنه. ته ناههت چاکه کاری‌یه کانی شارستانیتی - که مرؤفایه‌تی بچوو که - پیشه‌کیی ئوهن!
ثایا نایینریت که پیشکه‌وتون و پوونبوونه‌وهی هزر و بیره کان، هم‌موو چینه کانی ته پوتزی وهم و ئندیشە لە سەرشانی راستی‌یه کانی ئىسلام تە کاندۇووا! ئەمەش دەریدەخات کە راستی‌یه کانی ئىسلام، کە ئەستىرە ئاسانی هيدايەتن، لە داھاتوودا بە تەواوی دەردە كەمۇن و پت درەخشان دەبن و دەدرەو شىئەوه، بە كۈزۈرىسى چاوى دۈزمنان.

ئەگەر پىست خۆشە، فەرمۇو بىرۇرە ناو "ئابىنە" وە و بىنە کە ئەو كەسەی لەناو "خواپەرسىي سى كۈچكەدا" بە دواي "يەكتاپەرسىي" دا دەگەرىت چۈن بە چەنە باز دادەزىرت و شىكست دەھىنېت، گەر رۇوبەر وۇي ئەوانە بىتىھو كە دەستىيان لە باورەرى حەق و راست گىر كەردووه و شىشىرى بەلگەيان ھەلپىرۇ، كە باورەنىكە "يەكتاپەرسىي" ئىخاۋىن پى قايلە و، ژىرىلى ساغ و باورەرى تەواو داخوازى دەبن! سويندېن بە قورئانى خاوهن شىوازى حەكيم، كە جىگە لە پەراوىز كەردنى ژىرى و، بە دەرنانى بەلگە و، چاولىتكەربى راھىبە کان، ھىچ شىتىكى تر گاواران و ھاوشىۋە ئەوانى ھەلئەداوەتە ناو دۆل و شىوي گۈرمىسى..

ھەروەھا ھىچ شىتىك واي لە "ئىسلام" نە كەردووه كە ھەمىشە رۇون بىت و، راستی‌یه کانی ئاشكرا بىن و، بە پىزەي كەرانەوه و بەرفاوانى بىر و هزرە کانی مەرف ئەويش كەرانەوه و فراوانى بە دەست بەھىنېت، جىگە لەھەرى كە لە سەر "حەقىقەت" دامەزراوه و، شىشىرى بەلگە بە دەستەوەيە و، راۋىز بە ژىرى دەكات و، لە سەر تەختى حەقىقەت نىشته جىيە و، لە گەل ياسا و دەستورە کانی ئەو حىكمەتەدا يە كاويمەك و پەراپەر كە لە ئەزەلەوه بەرھو ئەبەد زنجىرەي بەستووه و، چاوى لى دەكات!
ثایا نایینرى كە چۈن قورئانى پىرۇز لە سەرەتا و كۆتلىي زۇر بەي ئايەتە كانىدا مەرف پەوانەي وىزدان و پاۋىزى ژىرى دەكات و، دەفرمۇي:

﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ﴾ (الغاشية: ۱۷) و..

﴿فَانظُرُوا﴾ (العنكبوت: ۲۰) و ..

﴿أَفَلَا يَتَدْبِرُونَ﴾ (محمد: ۲۴) و ..

﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (الأنعام: ۸۰) و ..

﴿فَتَفَكِّرُوا﴾ (سباء: ۴۶) و ..

﴿مَا يَشْعُرُونَ﴾ (البقرة: ۹) و ..

﴿يَعْقُلُونَ﴾ (البقرة: ۱۶۴) و ..

﴿لَا يَعْقُلُونَ﴾ (البقرة: ۱۷۱) و ..

﴿يَعْلَمُونَ﴾ (الأنعام: ۹۷) و ..

﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولَى الْأَبْصَارِ﴾ (الحشر: ۲) .

منیش له لایه‌نی خۆمه‌و دەلیم:

(فاعتبروا يَا أُولَى الْأَلْبَابِ)!

ئەی خاوه‌ن دل و ژیری‌یه‌کان! پەند و هربگرن!

کۆتاپی:

دەسا ئەی خاوه‌ن دل و ژیری‌یه‌کان!

فەرمۇون له "پوالەت" ووھ بچىنە ناو "حەقىقەت" ئەۋەتا حەقىقەت چاوه‌پروانتانە!

جا نەگەر چاوتان پىنى كەوت، ئازارى مەدەن.. چونكە دەبى بەو جۆرە بىت و،

ھەروەھاش پىویست دەکات.

پیشنهاد نویسندگان

له لای ژیری یه ساغه کان سملاؤه که:

"خیز" بناغه یه له جیهاندا، به لام "شهر" پاشکویه. که واته "خیز" شتیکی همه کی (کوللی) و "شهر" یش شتیکی همنده کی (جوزئی) یه.. چونکه: به چاو ده بیتری که هریه که "جوره کان" ی بونوهرانی جیهان زانستیکی تایبەت به خوی بۆ پیکهاتووه، ئیستاش هەر پینکدیت. خۆ دیاره "زانست" یش بریتی یه له چەند دەستوریتکی همه کی. جائه گەر دەستور "ھەمە کی" بیت، ئەوا جوانی و پینکوپنکی ئەو "جور" ە دەردەختات. واته: ھەموو یه کیک لە زانسته کان شایه تیکی پاستن له سەر پینکوپنکی بە دیهاتووان.

بەلتى، "ھەمە کیتى" بە لگەی پینکوپنکی یه.. چونکه هەر شتیک پینکوپنکی تىدا نەبیت بپیاره کەشى ھەمە کیتى تىدا نایت، بە لکو له بەر زۇرىي ھەلاوېرە کان (استثناء) ى بپیارىتکى لاواز دەبى. ئەو شتمش کە ئەم شایه تانە تەز کىھ دەکات بریتی یه له پشکنین و لىكۈزلىنەوەی تەواو (الاستقراء التام)^(۱) بە چاوى "دانايى". به لام ھەندى جار له بەر فراوانى باز نە کەی له چاو باز نە مەوداي بىنىندا ئەو پینکوپنکی یه نابىرنىت، کە واته له ھەلۈمەرجى وەھادا ناتوانى ھەموو لاینه کانى بىسەرئى و تەسەور بکریت، دیاره ئەو کاتەش دۈوارە کە "پینکوپنکى" خوی دەرخات.

له سەر بناغە ئەمانە ی پىشۇو:

(۱) پشکنین و لىكۈزلىنەوەی تەواو (الاستقراء التام) له زانستى "مەنتىق" دا بریتى یه له بپیاردان له سەر "ھەمە کی" بەو شنانى کە له ھەموو بەشە "ھەندە کی" يە كانىدا، يان له ھەندىكىاندا ھەبىت. بۆ غۇونە: بەو پۇھەرە دەتوانىت بپیار بەدەيت کە وەچەی مەزۇف تونانى قىسە و گۇفتارى ھەبى. ئەمە بپیارىتکى ھەمە کی یە و، ئەنجامى لىكۈزلىنەوەيە کە دەرى خستووه کە ھەموو مەزۇفە کان، يان زۇرىبەيان، تونانى قىسە كەردىيان ھەبى، بە پىچەوانى زىننەوەرانى تر. وەڭ ئاشكرا يە زۇرىبەي زانسته کانى مەزۇف لەم بېرىيەوە بەدەست دىن. (وەرگىز)

به شایه‌تی سر جم زانسته کان و، پشت راستکردنوهی ئو لیکولینه و پشکننه ته اووهی که ئەنجامی بیننیه به پوانینی دانایی، سملاؤه که: ته‌نا خودی "جوانی و، خیز و، حق و، کەمال" مەبەست و زالى پەھان لە بدیهیانی جیهاندا..

بەلام "شەپ، ناشیرینی و، ناحەق" چەند شتیکی پاشکۇ؛ بى دەسەلات؛ بەزیوو؛ داپۇشراون، ته‌نانهت گەر هېز و دەسەلاتیکیشیان بیت ھەر شتیکی کاتى و کەم خایەن.

ھەروەھا چەسپاوه کە:

بەپىزىرىن بەدیهاتۇوان: ئادەمیزاده.. کارامەبى و توانا و لیھاتنه کانى شایه‌تی ئەوهى بۇ دەدەن..

سەر بەرزىرىن ئادەمیزاده کان: موسىلمانه راسته کان، کە شونىكەمەتەي حق و راستىن.. راستى يە کانى ئىسلام شایه‌تی ئەوهى بۇ دەدەن، ھەروەك ۋۇوداوه کانى داھاتوش تەسىدىقىان دە كەن.

ھەروەھا سملاؤه کە:

كامللىرىنى ئادەمیزاده موسىلمانه راسته کان: حەزرەتى موحىدە كۈلىتى.. موعجىزات و ئاكارە بەرزە کانى شایه‌تی ئەوهى بۇ دەدەن، ھەروەك زانا لیکۆلەرە کانى ئادەمیزاد تەسىدىقى دە كەن، ته‌نانهت دۈرمانانىش ئوه دەسەلتىن.. دەشىن بىسمەلىتىن! جا مادەم ئەم سيانە بەم جۇرەن..

ئاپا جۇر و پەگەزى مەرۆف دەتوانى، بەھۇى بەدېختى و لەپى ترازانى خۇى، شایه‌تی ئەۋازانىه زامدار بکات و.. ئەنجامى ئەپشکننە گىشتى و تەواوه ھەلبۇوه شىنىتەو و.. لە ويىتى پەروەردگارى خۇى ھەلبىگەرپىتەو؟! نەخىر نەيتوانىيە و ھەرگىز ناشتاۋىتى!

سوپىندىپ بە خواى گەورەي بەخشىنده و دلۇقان و دادوھر و دانا، گەرۈي مەرۆف ناتوانى بە سووڭ و ئاسانى "شەپ، ناشیرینى و، ناحەق" ھەرس بکات و، دانىتى خواى گەورەش پىنى بىن نادات.. چونكە ھەركەسى دەستدرېزى بکاتە سەر ماھە گىشتى يە کانى بۇونەوەران ھەرگىز لىخۇشىيون نايگەرنەمە و بوار نادرى بە سزا نەدانى.

بدلی، زالیوونی شه‌ر به دریزایی هزاران سال، ئەنجامه کەی تەنها ژیر کەوتىنىكى رەھاى لانى كم هزار سال دەبىت لەم دنيادا. بەلام لەودنیادا "خىزىر" بېيارى ئىعدامى هەتاھەتايى بۇ "شەر" دەرده كات!

دەنا گەر وا نەبىت ئەوا سەرجمەن گەز و جۆرە كانى ترى بۇونەوهاران، كە سەرتاپا رېنکوپىتىك و كامىل و گۈزىر اىھلى فەرمانە رېنکە كانى خواي گەورەن، لە نىوان خۆياندا رى بەم مەرۋە سېلە و بەدبەختە نادەن و مافى بۇونى لە ناوياندا ھەلتەوەشىنەوە و، بەرەو نشىنگەي عەدەم و تارىكستانى نەبوون دەينىزىن و، لە كارمەندىيى سروشىتىي بەدىھاتن بەدەرى دەنئىن..

چونكە زالیوونى "شەر" بەسەر "خىزىر" دا داخوازى ھەرەمە كىتىي و بى ئاماڭىيى ئەو ليھاتن و حەز و مەيلانىيە كە لە نىوان توانا كانى مەرۋەدا دانراون بىز ئەوهى بىتىھ سەرەرە جىھان و، بەختەوەرېي ھەمىشەبى ئەودنیايان پى بەدەست بەھىنەت. لە كاتىكدا كە ھەرەمە كىتىي و بى مەبەستى دىزى ئەنجامە كانى پېشكىن و لېتكۈلىنەوە كانە، ھەرۋەك پىچمۇانى دانايى بەدىھەنەرە دانايە و، نەيارى بېيارە كانى پىغەمبەرە ئەمین و راستىگۈيە، دروودى خواي لەسەر بىت.

"دەھاتوو" ھەندى لەم دەعوايانە دەپالىۋىت. بەلام پالاوتى كۆزتايى لە دواپۇزدا دەبىت. لەبر ئەوهى "دەھاتوو" - بى رەچاو كردنى كەسە كان - گۈزەپانى سەركەوتى "حق" و "جوانى" ئى نەوعى و گشتى يە. جاڭە گەر ئىمە - كەسە كان - تائەو كاتە مردىن، ئەوا نەتهوە كەمان زىندۇوە. لەبر ئەوهە، بە سەركەوتى ماۋەي چىل سال ٻازى نابىن، بەلكو لانى كم هزار سالمان دەۋىت.

بەلام گۈزەپانى سەركەوتى و زالیوونى: "جوانى و، خىزىر، كەمالى كەسى و گشتى و ھەندەكى و ھەمەكى" ھەرۋەها دادگا مەزىنە كەيان كە مەرۋەقىش وەك برايانى لە بۇونەوهە گۈزىر اىھلى كان پاداشت دەرىتىمە تىايىدا و، بە گۈزەپانى توانا و لېھاتنە كانى خەلات دەكرى، تەنها قىامەت و ئەودنیايدى، كە حق و دادگەربىي پاستقىنە و بىنگەردى تىدا بەرجەستە دەبىت.

بهلى، ئەم دنيا بچووك و بەرتەسکە، نە هيئنده فراوانە و، نە دەستىش دەدات بۇ ئەوهى كە توانا بىن سنورە كان و حەز و مەيلە بىز ئەبەد خولقاوه كانى گەوهەرى مەرۆڤى تىدا گەشە بىكەن و گۈل بىگرن. لەبەر ئەوهە، رەوانەيى جىهانىنىكى تر دەكىن، تاسكوبى بىگەيەنرېن، ئەمە حەز و مەيل و توانايانەشى پوخت و كامەل بىن.

گەوهەر و حەقىقەتى مەرۆڤ گەلنى مەزنە و، تاوانە كەشى يە كىجار گەمورەيە و، گۈپەيەلى كەردىنىشى تابلىقى گەنگە. كەوانە لە بەدىھاتۇوانى تر ناچىت. لەبەر ئەوهە، ناڭرى لە رېشتەي بۇونەوە رانى تردا بە رېتكۈينىكى رېز نەبەستى و، گۈپەيەلى فەرمانە كان نەبىت!

بهلى، ئەم كەسەي بۇ ھەتاھەتايى پالىوراوه، كەسىنگى مەزنە.. لەبەر ئەوهە، پشتگۇنى ناخرى و بەدىھىنانىشى ھەپەمەكى و بىن مەبەست نابىن و، بېيارى نەمانى رەھاى لەسەر دەرناڭرى و، بەرھە نەبۇونى تەواوهتى ناپروات.. بەلكو لە لايدەك دۆزەخ دەمى بۇ والا كەردووه و، لە ولاشەوە بەھەشت ئامىزى سۆز و نىانى خۇزى بۇ گەرتۇوەتەوه.

كۆتايى:

وەك لە دوورەوە دەبىنرى:

ئايىنده ئىسلام و ئاسيا لمۇپەرى پۇونى و گەشىدایە، چونكە چوار پىنج ھىزى ھەن كە ناتوانى بەرگىرى بىكىن و، ھەموو يان لەسەر دەسەلات گەرتە دەست و سەرۋەرى ئىسلام بەسەر ئاسىادا، ھەر لە سەرەتاوه تا كۆتايى، يە كىيان گەرتۇوە:

ھىزى يەكەم:

ھىزى راستەقىنە ئىسلامە، كە بە زانست و شارستانىتى پىشتى گېراوه.

ھىزى دووھەم:

ئەم پۇيىستى يەى كە بە زۇربۇونى ھۇكارە كان و كامەل بۇونى بىنەماكان پېچەك كراوه.

ھىزى سىھەم:

كېبەركىن و ئىزەبى و پۇقى شارراوه، چەند ھاندەر ئىن ئامادە باشى بۇ ئەمە بۇونە دەكەن كە ئەنخامى يېنىنى ئاسىا يە لەپەرى نزمى و غەيرى ئەمەيش لەپەرى خۇشگوزەرانىدا.

هیزی چواره‌م:

توانا کانی سروشی مرؤفه، که پرچهک کراوه به:
 یه کخستنی وته و گوفتار، که دهستوری به کتابه رستانه و ..
 رهوشت جوانی و میانه رهی، که تایله‌تمدنی باری تیستایه و ..
 ropyوناک کردنوهی زهین و هوشه کان، که روشنای سه‌ردنه و ..
 پیشکه‌وتن و ته او کاریی هزر و بیره کان، که یاسای شارستانی به و ..
 ساغ و سلامه‌تیی سروشت، که سیفه‌تی دانه‌پراوی ده‌شته کیتی به و ..
 چاپوکی و کوزنه‌دان، که هردو و کیان به رو برومی "پیویستی" ن.

هیزی پیتجهم:

حجز و مهیلی به شارستانی بعون و .. خولیای تازه‌گه‌ری و پیشکه‌وتی ماددی، که
 لهم سردنه‌دا به رز کردنوهی ثالایی ئیسلام به‌نده له‌سری و، ئایینی ئیسلام فهرمانی بین
 ده‌دادات و، رۆژگاریش موسلمانانی بۆ هەل ده‌نیت و، هەزاریی لە‌راده‌بە‌دھریش ناچاریان
 ده‌کات بۆی ..

هەروههای "هیوا" یەش که بورو زینه‌رهوی ژیانه، به مردنی ئەم "نائومیدی" و بى
 هیو اییه‌ی لە‌ناوبه‌ری هەممۇ ئاره‌زوویه کە.

ئىجا ئەمەش کە پشتگیریی ئەم هیزانه ده‌کات و يارمه‌تیبان ده‌دادات:
 زابونى لاینه بەد و بى كەلکە کانی شارستانیتی به به‌سەر لاینه به كەلک و
 باشە کانیدا، ئەم لاینه بەد و خراپانە کە ئازاوه‌ی لە نیوان بیانی بە کاندا نایه‌و،
 شارستانیتی ئەمەنی پېر و ماندوو كردد ..

هەروههای بەش نە‌کردنی ئەنجامی هەول و کۆششە کانه بۆ داخوازی بە کانی هەرزه‌بی،
 کە ئەمەش دوو هۆکاری ھمیه:

یه‌کەم:

بواردان بە بلاو بونه‌وهی هەرزه‌بی و .. گۆپر ایه‌لی بۆ حجز و ئاره‌زوو کانی
 ده‌رۇون، ئەمەش بەوهی کە ئایین و رهوشتبه‌رزمی نە‌کران به ده‌ستوری شارستانیتی.

دورو هم:

جیاوازی کۆمەلایەتى ساماناك لە گۈزەرانى ژيانى خەلکىدا، كە ئەويش ئەنجامى نەمانى سۆز و بەزەبىھە، ئەويش بەرھەمى خۇشويىستى ئارەززووھە كان و دوورەپەرىزى يە لە ئايىن.

بەلتى، "ئىلخاد" و "دوورەپەرىزى لە ئايىن" بۇونەتە ھۆزى نانھە و تەشەنە كىردىنى ئازاوه گىپىرى لەناو شارستانىتى ئەمۇروپادا و، سەرەوبىن ھەلىكىپ اوھتەوە، ئەوهەتا گەلىنى پىنكىخراوى ئازاوهچى و دەستە و پېرى بەدكارى و گومپا كىردىنى بەرھەم ھىنداوە. جائە گەر پەنا بۇ راستىي شەرىعەتى يىنگەرد نەبرىت و، خۇز بەم دەستاۋىزە توند و تولە قايم نە كىرى و بەرەستىكى وەك ئەوهە زولقەرنەين لە بەردهم ئەم دەستاۋىزە توند و تولە ئازاوهچى يانە دانەنرىت، ئەواھەر ئەم دەستاۋىزە توند و تولە قايم نە كىرى و بەرەستىكى وەك ئەوهە زولقەرنەين لە بەردهم ئەم دەستاۋىزە توند و تولە لەناوى دەبەن، ھەروەك ئىستا ئەم ھەرەشىيە ئاراستە دە كەن.

توخوا! ئەگەر "زە كات" كە يەك لە ھەزارى بابهەتە كانى راستىي ئىسلامە، بىكرايە بە دەستۇورى شارستانىتى و بناغەي ھاو كارى تىسايدا، ئايىانەدەبۈوە دەرمان و چارەسەرىنکى شىفابەخشى ئەملاسەنگى و جیاوازى يە مەترسىدارەي ژيان و گۈزەرانىان، كە وەك كونى مار و ژەھرى كوشىنده و گىرو گرفتى پۇوخىنەرە لىنى هاتووە؟!

بەلتى، دەبىتە دەرمانىتىكى شىفابەخش و كارىگەری ھەمېشىيە.

ئەگەر بۇ ترى:

"چى رې لەوە دە گۈرئ كە ئەو شتەي بۇونەتە ھۆزكاري زالبۇونى ئەمۇروپا تا ئىستا، بىست بەھۆى درېزەپىدان و بەردهوامىي زالبۇونى"؟

وەلام:

پىشە كىي ئەم كىتىبە بخۇينەرە و، ئىجا با وردى سەيرى ئەمەي خوارەوە بىكە: ھۆزكاري پىشكەوتى ئەم بىرىتى بۇو لە: "ھېمىنى" و "لەسەرخۇبى" چ لە وەرگىرتىن چ لە دەست لىنى ھەلگەرتى ھەموو شىتىك و..

موحّا که مات

۸۹

"توندی و سمر سه ختی" برامبه ر هر شتیک، که ئه ویش ئەنجامی سارد و سپری
ولانه کەيانه و ..

"گەشە كردنی هزر و زانین" و "پوو كردنە پىشەسازى" لە بر زورىي دانىشتۇوان و
تەنگە بەريي شوين و نشىنگەيان و ..

"هاو كارى" و "بەدوا داچوون" كە بەرھەمی بۇونى هۆكاري يارمەتىدەرە كانى وەك:
دەريا و كانزا اكان و شتاني هاو شىۋەيانه.

بەلام ئىستا هۆكاري كانى گواستنەوە بە رادەيە كى هيئىدە زۇر پىشكەوتۇوە كە
سەرتاسەرى جىهان وە كويەك شارى لىنى هاتووە و، دانىشتۇانىشى لە پاۋىزى
كارو بارياندا، بەھۆى پىشكەوتى هۆكاري كانى گواستنەوە دەنگ و چاپەمنى، دەتىي
لەناو يەك ئەنجۇمەندان.

لەمەو دەگەينە ئەو دەرەنخامەي كە:

ئەگەر يارمەتىي خواي گەورەمان لە پشت بىت بىيان دەگەينەوە، تەنانەت پىشىشيان
دەكەوين. چونكە كۆلى ئەوان قورسە و كۆلى ئىمەش سۈوك و ئاسان.

كۆتايى كۆتايى:

ئەو شتەي شانسى ئاسيا و بەختى ئىسلام دەكاتەوە، بىتىي يە لەو "شۇورا" و
"ئازادى" يە كە بە پەروەردەي "شەرپەتى پاكى ئىسلام" پېڭەيىشتن^(۱).

ئاگادار كردنە وەيەك:

ئەو شتائىي كە پىيان دەوتىرى: لايەنە جوانە كانى شارستانىتى، لە راستىدا چەند
بابەت و مەسەلەيە كى شەرعى ئىسلامن، شىۋەيە كى ترىيان بىن دراوە!

(۱) ئەي برايانى قوتايىي نورۇ! ئەو پىزۇ دەستەيەي قورئان كە لەو كاتەدا مامۇستاي خۇشۇي سەمان گۇفتارى
ئاراستە كەردوون، ئىستا بىتىن لە قوتايىانى نورۇ. كەواتە بىندار بىنۇوا ئەعوهى لەم لابرانەدا نۇرسراوە بە
تاپىھەت لە گەل ئىمە دەدونتى، دەسا هۆكاري كانى زانست و شارستانىتى بىخەنە خزمەتى ئىسلام و، شارستانىتى
ئىسلام بىز هەمۇ جىهان رابگەينىن. (مەستەفا صونگۇر)

پیشہ کیی دوھه م

قسہ بیڑ لھو قسانہی دھیانکات ئوبالی هھموو ئھو شتانہی ناخریتھ ئھستز کھ دھرۇنھ زھینی بیسھری گوفتارہ کانی، چونکھ چھمک و اتاكان - جگھ لھوھی کھ گوفتارہ کھی لھپتاوا دا ھینراوه - کاتنی لھ ئھستزی قسہ بیڑدا یه کھ ویست و مەبھستی بن، خۇ ئھ گھر ئھو چھمک و اتايابنے مەبھست نھ بوبن گلھی لىنى ناکری، بەلام گھر ئامانج و مەبھستی بوبن، ئھوا بىن گومان دھبىن بە زامنیان.

لھ زانستی "پھوانکاری" دا چھسپاوه کھ:

"پاستی" و "درۇ" شوینکھوتھی نیاز و مەبھستی قسہ بیڑن. کھواتھ ئوبال و گلھی لھ مەبھست و ھینانی گوفتارہ کھ دالھ ئھستزی قسہ بیڑدا یه، بەلام گوناھ و نارپنکی پەلوپۇن کانی گوفتار (واتھ ھیما و ئاماژە کانی) و، ھزکار و شیوازی پېش چاوخستنی (واتھ شیوهی و اتاكان و، تەرزى روونکردنەوە و، اتايیھ کان) لھ ئھستزی قسہ بیڑدا نی يە، بەلکو دە کھویتھ ئھستزی داب و نەرتی و قبۇلكردنی گشتیي خەلکى. چونکھ عورف و قبۇلكردنی گشتی - لھ پینتاوی تىنگەیاندندادا - رېزى لىنى دە گیریت.. پاشان ئھ گھر گوفتارہ کھ گیز انەو بوب، ئھوا ھەلتە و نارپنکی ئھو گوفتارە دە گھرپتەوە بۇ ئھوھی کھ قسہ کھی لھ باره و گېپراوە تەوە.

بەلنى، لھ شیوهی و اتاكان و پەلوپۇن کانی گوفتاردا گلھی لھ قسہ بیڑ ناکری، چونکھ بە کارھینانیان لەلايەن قسہ بیڑوھ بە مەبھستی لىنکردنەوە بە رو بوبومى گوفتار نی يە، بەلکو بۇ پىدا ھەلتىن و سەر كەوتىن بەره و لقى ئامانجى بەر زىتر.

ئھ گھر پىت خۇشە لەمە تىنگەیت فەرمۇو سەرنج لھ "در کە" (کینایە) کان^(۱) بەدە، بۇ ثۇونە: کاتنی لھ باسى كەسيكىدا دەوتلىرى: (طوييل النجاد، كثىير الرماد)^(۲) ئەوا

(۱) (کینایە): لھ "پھوانبىزى" دا چەند پىناسەيە كى بۇ كراوه. پۇختە كھى بىرىتى يە لەعوھى كھ: مەرۋەف لە بارەھى شىنکەوھ بەدۇنەت و مەبھستى شىنکى دېكە بېت، بەلام لە واتادا يەڭ بىگرۇنەوە. بۇ غۇونە بلىيەت: (فلانە كەس زۇر میواندارە). مەبھست ئەوھى بېت كە مەرۋەنکى سەخى يە. (وھر گېپ)

(۲) واتە: كەنلاني شىشىرە كھى درېزە و، خۆلەمەنلى زۇرىشى ھەيدە. يە كەميان كینایە بە لە بالا بەرزى، كە مەبھست پىتى ئازايەتى يە. دوروھ مېشىيان كینایە بە لە میواندارى، كە مەبھست پىتى سەخاوه تە! (وھر گېپ)

گوافتاره که راسته، گهر ئه و کمه بالا بهرزو و بهخشنده بیت، تهناههت گهر خۆلەمیش و شمشیریشی نه بیت!

ئه گهر دەتهوئى ئەمەت پىز بۇرۇون بېتتەوە، بەوردى بىز "نمۇونە" و "پەندە گەرمان کراوه کان" بروانە، دەبىنى ئەو غۇونانە بەھۆزى ناوابانگىانەو نىرخ و ھىزى خۇيان لە توتوۇنىز و گەفتۇرگۈزى نىوان ھزر و ۋىرىيە كاندا ھېي، تهناههت ئامادە باشىيان تىدايە بۇ راپەراندىنى ئەركى ناوابىزیوان و گەيەنەر لە نىوانىاندا. بىگە راستىرين نۇوسەر و زاناتىرين كەسى دانانى وەك خاواھنى مەسەتى (جەلالەددىنلى پۇرمى)^(۱) و (سەعدى شىرازى)^(۲) ئەو پەندە غۇونە گەرمان كراوانەيان بەكار ھیناوه و، ھىچ نەنگى و چەند و چۈنۈكىان تىدا نەيىنیو.

جا ئە گەر ئەم نۇونەيەت بۇرۇون بۇوه و، ئەوالە رۇوناکى يەكەي چرايدەك ھەلبىگە و، بېز بۇ ناو گۇشە سووجى چىرۇك و حىكايەتە كان و، بەم پىوهەرە ليكىان بدەرەوە. چۈنكە ئەوهى بەسەر (جوزە) دا دىتەمەندى جار بەسەر ھەمۇو (كول) يىشدا جىبىه جى دەبىت^(۳).

(۱) مولانا جەلالەددىنلى پۇرمى لە شارى (بەلەخ) لە دايىك بۇوه و لە شارى (قۇنىيە) شىزچى دواىي كردووه. لە نىوان سالە كانى: (۴) ۶۷۲-۶۰۴/ک/۱۲۷۳-۱۲۰۷ دا زياوه. لە فىقىەي حەنەفى و سەرجمى زانستە كانى رۇزگارى خۇيىدا زانىيە كى بەناوبانگ و بەتۇانا بۇوه و، دواى وەفاتى باوکى لە سالى (۶۶۸) دا لە چوار قوتاپخانە شارى "قۇنىيە" دا دەرسى و توتوۇتمەوە. پاشان رېبازى تەسمۇوفى گەرتۇرۇتەپەر و (شەمىسى تەپرىزى) لەم بوارەدا راپەربى كردووه. ئىنجا تەرىقەتى "مولوەي" دامەزىرەندووه. گەلن بەرھەمى دواى خىزى بەجىن ھېشىتۇوه، وەك (فە ما فىء، ديوان شمس تبرىزى، كەپىشى دەوتىرى: ديوان كېرى) بەلام بەناوبانگىزىان (مەسەنەبىي مەعنەمۇي) يە كەپىست و شەش ھەزار بەپىشى شىعرە بە زمانى فارسى و، بۇ چەندىن زمانى جىھانى وەرگەنپراوه و بۇوه بەھۆزى بلاز بۇونەي ناوابانگى مولانا لە سەرتاسىرى جىھاندا. بۇ زانىيە درېزەي زىانى بروانە: (مولانا جلال الدين الرومي في حياته و شعره، تأليف: الدكتور محمد عبد السلام الكفافى، دار النہضة العربية، بيروت، ۱۹۷۱) ھەر وەها بەرگى يەكمى: (رجال الفكر والدعوة في الإسلام) نۇوسىنى خۇایتىخۇشبوو (سەبىد ئەبۇلخەسەنلى نەدوى). (وەرگەن).

(۲) شېخ موصىىحەددىن سەعدى شىرازى: يەكىكە لە شاعىرە مەزىنە كان و خاواھنى تەعىيرىنىكى نەرم و نىانە. لە شارى "شىراز" لە سەرتاتى سەدەتى حەوتەمى كۆچىدا لە دايىك بۇوه و، پۇشتۇرۇتە بەغدا بۇ تەمواو كردنى زانستە ئىسلامى يە كان لە قوتاپخانەي "نېزامىيە" دا. سى سال ئەمەنلى لە گەشتۇرگۇزار و ھۆزىنەمۇي شىعىدا بەسەر بىردووه. ھەر لە شىراز لە سالى (۶۹۱) يان (۶۹۴) ماتقاواىي لەم دنیاىيە كردووه. بەناوبانگىزىان بەرھەممە كانى "گۈلستان" و "بۇستان" و. (وەرگەن)

(۳) دوور زاراوهى "منتىق"ن. كول(الكل): وەكىو "جەستە" و، "خانۇر". بەلام جوزە (الجزء): وەكىو "ئەندام" كانى جەستە و، "بىنچىج و دىوار" و پىكەنپەرە كانى ترى خانۇر. (وەرگەن)

ئاگادار كردنەوەيەك:

لەم مولا و لە (وتارى سىھەم) دا دەستورىتكى سەبارەت بە گرفت و مۇتەشاپىھە كانى قورئان^(۱) دېتە رېمان. بەلام لە بەر خواستى ئەم شوينە پوختە بە كى ليزەدالى باس دە كەين:

ئامانجى ھەرە گرنگى قورئانى حەكىم پىنمايى "جمەماوەر" كە زۇرىنەي خەلکى پىشكىدىن، لە بەر ئەوهى كەسە "تاپىھەندە كان" دەتوانن سوود لەو رېيازە وەربىگەن كە بىز زۇرىنەي رەشۇركى خەلکى بە كارھىنراوە، بەلام جەماوەر رەشۇركى ناتوانن بە تەواوى لەو و تانە تېيىگەن كە ئاراستەي تايىھەندەدان كراوە. لە كاتىكىدا كە زۇرىنەي جەماوەر خەلکى رەشۇركىن و، ئەوانىش ناتوانن خۆيان لە ئەندىشە كانيان و ئەم شستانەش دامالىن كە پىنى پەھاتۇون و، پەى بە راستى يە پرووت و پەتى يە كان بىهەن و بىيانبىن..

تەنها شىڭىك كە ئەم پەيردىن و بىيانبىن بىز دەستە بەر دە كات لە بەر كردىنى پۇشاڭى شستانى لە گەل پەھاتۇويانە بە بەرى راستى يە پرووت و پەتى يە كان، كە زەينى ئەوان ھۆگۈرى بۇون و پىنى پەھاتۇون، تاكو ئەم راستى يە پەتىيانە بىناسن و، لە پاشت وىنە و شىۋە ئەندىشە بە كانە و بىيانبىن.

جا مادەم ئەم بەم جۇرەيە، ئەوا راستىي پەتى و پرووت پۇشاڭى شستانى خۇو پىوه گرتۇوي ئەوان دەپۇشىت، بەلام دەپى تىپوا بىيان نەترنجىتە وىنە و شىۋە كە و تىايىدا قەتىس نەمەنلىكتى.

(۱) (مۇتەشاپىھە): بۇ دەقە شەرعىييانە دەوتى كە بە پروونى نازارى مەبەستى دانەرى شەرع تىياناندا چى يە. ھىزى پەنهانى مەبەست لە ھەندىكىياندا "وشە" كايانى، وەك سەرەتاي ئەم سۇورەتانە كە بە پىشە پەچىر بېچە كان دەست پىنە كەن.. يان ھۆز كەي لە "واتا" كەيدايمە، وەك تايىھە كانى (صىفات) ئىخواى گەورە و سېفەتە كانى قىامتى.. ياخود لە "وشە" و لە "واتا" شەيدايمە، وە كۆ ئەم تايىھە كە دەفرمۇسى: **﴿وَلَيْسَ الْبَرُّ بِإِنْ** ئائۇلا الْأَبْيُوتَ **مِنْ طَهْرَهَا﴾** (البقرة: ۱۸۹). ھەمۇ ئەمانەش دەبن بە سىنى بەشەوە. يە كەميان: كەمس ناتوانى بىگاتە راستىي و اتاكايان، وە كۆ كاتى بەرپابۇنى قىامتى. دووھەميان مەزۇف دەتوازىت بىگاتە راستىي و اتاكايان، وە كۆ و شە نامزىكان و واتا دا خراوە كان. سىھەميان: لە نىوان ئەم دوائىدايە و زانپىيان تايىھە بە ھەندى لە زانپىيانى بۇچۇو لە زانستدا و لای غەبرى ئەوان پەناھان. ھەر ئەمەش مەبەستى پېغەمبەر ﷺ بۇوه لە دوغا كەيدا بېتىن عەبىباس كە فەرمۇيەتى: (اللَّهُمَّ فَقْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْنَا الشَّأوِيلَ). بۇ درىزە ئەم بابەتە بېرىۋانە: (مفردات القرآن) للراغب الأصفهانى، ص: ۲۵۷-۲۵۸. چاپى يېنچەمى (دار المعرفة، بيروت) سالى ۱۴۲۸/۲۰۰۷ ز بە تەحقىقى: (محمد خليل عيتانى). (وەرگىزى)

له سمر بناغه‌ی ئەمە:

ئەو شىوازانەي كە لە زمانى عەرەبىدا هەن لە چەشنى: "چاودىرىبى تىڭەيشتە كان و لە گەلدا بۇشتى زەينە كان" لە قورئانى حەكىمى خاوهەن ئىعجازى بەيانىشدا بەكارهاتووه، كە ئەمە يېتى دەوتلى: "التنزلات الإلهية الى عقول البشر".

بۇ نۇونە:

فرمايىشتە پېرۋەزە كانى خواى گەورە:

﴿وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ وَلَمْ يَأْتِ مِنْ إِلَيْكُمْ وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ﴾ (الأعراف: ٧)

﴿وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ وَلَمْ يَأْتِ مِنْ إِلَيْكُمْ﴾ (الفتح: ١٠)

﴿وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ﴾ (الصحر: ٢٢)

ئايەتە كانى ترى ھاو شىۋەيان..

ھەروەھا:

﴿وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ﴾ (الكھيف: ٨٦) و، ﴿وَالثَّمَسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرٍ لَّهٗ﴾ (بس: ٣٨) و، ئايەتە كانى ترى وەڭ ئەوان، ھەمۈويان چەند جۆگە و ropyوبارىكىن بۇ يارمەتى و بەخورىكىن و پاشتكىرىبى ئەم شىوازە..

﴿وَلَمْ يَأْتِ مِنْ أَنْتَ إِلَيْكُمْ﴾ (البقرة: ٢).

كۆتاپى:

"داخراوى" و "ئاللۇزى" يىقسە و گۇفتار يان لە بىن ھېزىبى و شە و لاۋازىبى شىوازەوە سەرھەلدەدات، كە ھەر گىز ئەمە توختى قورئان ناكەۋىت.. يان ھى وردى و، قوللى و، باشى و، دەگەنلى و، بىن رانەتەن ئەتكەنلىنى، بەرادەيدەك دەلىتى ئەو واتايە بە نازەوە خۇرى لە تىڭەيشتى مەرۇف نادىيار و ئاللۇز دەكت، تاڭو تاسەي بىزۇنىتىت. بەمەش بايەخى سەرنىجى بۇ لای گىرنىگى و پلهى بەرزى ئەو واتايە پادە كېشىت.

ھەمۇ كېشە و گىرفە كانى (تىڭەيشتەن لە ھەندى شۇنى) قورئان لەم چەشىنەن.

بىدار كەردىنەيدەك:

ھەمۇ ئايەتىك "پشت و پۇو" يىھىي و، ھەرىيە كەيان سنوور و ھەلاتىگەي تايىبەت بە خۇرى بۇ دانراوه و، ھەرىيە كەشيان لق و پەلى جىاي لىنى بۇوهتەوە، بەم شىۋەيەي كە لە

فهرموده یه کی پیرز زدا بهم و اتایه و هسف کراوه^(۱). شایه تی راست له سره مه: زانسته ئیسلامی یه کانه.

هه ریه ک لهم پلانه نرخ و پایه و بهه ای خوی هه یه و، تمنگ به یه کتر هلتاچن، به لکو له یه کدی ده ئالین و، ئالوزی لممهوه پهیدا دهیت. ئه کاتهش پیوستی به لیک جیا کردنوه دیته گزپری، چونکه همروه ک بازندهی "هؤ کاره کان" ئه گهر تیکه ل به بازندهی "باوه ره کان" بکریت، ئهوا به ناوی "تموه ککول" ووه به تالی و ته مبهلی سره هله ده دات، ياخود به ناوی "چاودیپری هؤ کاره کان" ووه ریچکهی ئیتعیز ال به رهه ده هینیت^(۲).. به هه مان جور گهر ئم پله و بازنانه لیک جیا نه کرینه وه، ئهوا ئم چه شنه ئهنجامانه یان لنى ده بیته وه.

(۱) (أنزل القرآن على سبعة أحرف) رواه أحمد والترمذی عن أبي رضی الله عنه وأحمد عن حذیفة، وهو عند الطبرانی من حدیث ابن مسعود بزیادة.. وفي رواية أخرى عنده: لكن حرف منها ظهر وبطن ولكل حرف حد ولكل حد مطلع. (باختصار عن کشف الحفاء ۲۰۹/۱). (لکل حد ومطلع) وانه: هممو "سنور" یکی پلیکانیه کی هه یه له رنی زانیمهوه مرزف ده توائیت بزی سه ربکهونت، وه ک له "لسان العرب" دا هاتوروه.

وفي المثل: "الحاديذ ذو شجون" أي فنون وأغراض، وفيه أي يدخل بعضه في بعض، أي: ذو شعب وامتساك بعضه ببعض.. وأصل الشعنة بالكسر والضم: شعبة من غصن من غصون الشجرة (لسان العرب باختصار).

(وهر گزپر، له چايه عه رهه بیه که وه).

(۲) دانه ره چهند به رهه مینکی دیکمیدا (بازندهی هؤ کاره کان و بازندهی باوه) پرون ده کاته وه، که ئمه پوخته که یه تی:

(خوای گموره به ویستی خوی ریسایه کی له بونوراندا داناوه که "هؤ کاره کان - الأسباب" پیوه است ده کات به "به هؤ کراوه کان - المسیبات". ننجا مرزفی ناچار کردووه که چاودیپری بکات، به بیه نهودی پنی واپیت که "هؤ کاره کان" له مولکی خوادا کاریگری بیان ههیت، چونکه دهین لمو باوه ره دا بیت که جگه له خوای گموره بدیهیتیریکی ترنی یه. جال لمو کاته دا که پیوسته مرزف بدیهیتیانی هممو شتیک بز خوای گموره بدیهیتیمه، ئه گهر کاریگری به "هؤ کاره کان" ببدات، له ئهنجامادا وه کو موتعزیله کانی لى دیت که پیبان وابووه مرزف بدیهیتیری کرده وه کانی خویه تی. ئه گهر لمو کاته شدا که پیوسته چاودیپری هؤ کاره کان بکات، که چی وا زیان لى بھیتیت و بلن ماده خوای گموره خزی بدیهیتیره ئیز من هؤ کاره کان پشتگوئی ده خم، ئهوا له ئا کاما دو و چاری تمهه کولینکی تمهه لانه دهیت و، به وینهی جه بری یه کانی لى دیت که پیبان وابه مرزف هیچ ویستنکی پنی نه سپیر راهه و خوای گموره هممو شتیکی به سمردا ده سه پنی! بروانه:

(اشارات الاعجاز: ۳۰-۲۹)، (بریسکه کان: ۸۰۳)، (مه کتووبات: ۸۸۰). (وهر گزپر)

پیشہ کسی یازدهم

هندی جار تنهایه ک گوفتار چهندین بپیار لخوز ده گریت، ئوهتا ده گونجی یه ک
صهدهف گهله مرواری تیدا بیت.

ئنجاله لای زیران و هز شمندان ئوهش سملاؤه که:

تهنها یه ک کیشہ چهندهها کیشہ تر لخوز ده گریت، هر یه ک لسو کیشانهش
بهر بومینکی جیواز له هی ئوی تر برهم دهینیت، هروهک له بنهرهت و بناغمه کی
جیوازه وه هلتقولاوه و سری هتلداوه. جائو که سی که تو ای لیک جیا کردنوهی
نی یه، له حق لاده دات و لینی نامز دهی..

غوروهی ئمه:

له فرموده پرورزدا هاتووه که:
(بعثت أنا وال الساعة كهاتين)^(۱).

واه: له دوای من هتا قیامهت پنگه مبه ری تر نایهت. ئیت م بهست له فرموده که
هه چی بیت، هر حقه.

ئم فرموده پرورزه سی بپیاری لخوز گرتووه:
یه که میان:

ئم وتهیه گوفتاری پنگه مبه ره^ع.. ئم بپیاره دهه بخامی ته او توره، گهر بیت. (واه
ئه گهر فرموده که موته و اتر بیت).

دووهه میان:

واتا و م بهست لهم گوفتاره دا حق و راسته.. ئم بپیاره ش دهه بخامی ئه و بدلگدیه
که پشتی به موعجزاتی پنگه مبه ره^ع بستووه، "چونکه پنگه مبه ره^ع جگه له راستی هیچ
گوفتار نیکی تری لئی نایسیتی".

(۱) حدیث صحيح أخرجه البخاري ۶۰۵ من حدیث أبي هريرة رضي الله عنه. وهو حدیث متواتر. انظر
النظم المنشأ في الحديث المتواتر ص ۱۴۳ برقم ۱۸۷. (وهر گنپ - له چاپه عربه بیه که وه)

جا ده بئی یه کگرتن له سه رئم دوو بپیاره هه بیت، چونکه ئه و که سهی ئینکاریی
یه کم بکات، دروزن و نه سه لینه مری حدقه.. ئه و که سهش ئینکاریی دووهه م بکات
گومرا یه که بمهرو تاریکی یه کان پئی خلیسکاوه و که و توهه ته خواره وه.

بپیاری سئی ههم:

واتا و مه بهست لهم گوفتاره ئه مهیه (واته ئه مهیه که من دهیلیم). ئه مهش مرواریی ناو
صده دهه که یه.

ئه م بپیاره دهه نجامی ئیجتیهاده، نه که هی حجز و ئاره زوو. چونکه شتیکی زانراوه که
دوااله موجته هید ناکری تمقليدی موجته هیدانی تر بکات.

ئه کیشیه سئی همه مهیه که سه رچاوهی ئیختیلاف و جیاوازی یه کانه..
باشترين شایهت له سه رئمه، هه موو ئه و ته جیاچا و دژ به یه کانه مه که له "نهنها
یه که مه سله" دا دهیبینن.

جائه و که سهی ئینکاریي ئه کیشیه بکات به سه رسه خت و ملنده دهه و گومرا
دانازیت و، پئی بمهرو کوفر ناترازی، به مه رجنی ئینکاری یه کمی له ئیجتیهاده و
سه رچاوهی گرتیت..

چونکه شتی گشتی (عام) به نه بونی شتی تایهه تی (خاص) به نه بونو دانازیت و نه فی
ناکریت. زور دهقی بین گومان (قطعی المتن) يش همه یه که گومان له ده لاله تیدا ده کری و
(ظن الدلاله) یه.

که و اته ده بئی له ده رگا کانه وه بروینه ناو خانووه کان، ئه و تا هه موو ماليک ده رگای
تایههت به خزی همه یه و، هه موو قفلتیکیش کلیلی تایهه تی بز دانراوه.

کفر تایی:

ئه سئی مه سله یه هه رووه ک له "فه مووده" دا همه یه، له "تایههت" يشدادره یه، چونکه
چهند مه سله یه کی گشتین. به لام یه که میان جیاوازی یه کی و ردی تیدایه.

بهم جزوره ده رکوت که:

هه ندی جار گوفتاریک چهند حوكم و بپیاریکی زور له خزو ده گریت، به لام چهند
حوكمنیکی تایهه تن و، له بناغه دا هه ریه که بیان له ولی تر جیاوه و، بمهرو بونیکی جیاواز له
هی ئه ولی تر بمه ده هینیت.

بیدار کردن و هدیه ک:

گمر که سیلک بیهودت لدم چه شنه مه قامانه دا خه ریکی "بدهه له بردن" بیست، لمهانه به
چه ند پروپیانو ویه کی بین نرخ و بهانه گهملی لاواز بدوزیته و، که له خوشبوستی خویه وه
سه ریان هله لداوه، وهک:

پشتگیری لایه‌نی بهرامبر و نهیار و..

ده مار گیری نفرهت لیکراو و..

حجزی خوده رخستن و..

هستی لایه‌نگیری بتو لایه ک و..

پاساو هینانه وه بزو و هم و تهندیشه کان، بهوهی که بیانگیریتموه بتو بناغه‌یه ک و..

بینینی شتاني لاواز به شیوه‌یه کی به هیز، لمبه ر گونجانی له گهان حمز و مهیله
که سی به کان و..

دھر خستنی ته اوی و که مالی خوی، به شکاندن و که مکردن وهی شان و شکزی
خه لکانی ترو و..

خوده رخستنی به "پاستگو" له پی بهدرو خستن وهی تهوانی ترو و..

پیشاندانی پاسپره وی خوی، به گومپا دھر کردنی خه لکی و..

شتانی تری نزم و سوو کی وهک ته مانه.

(ولل الله المُشَتَّكِ).

و اته: سکا الامان تدناها بتو لای خوای گهوره‌یه.

پیشہ کبی دوازدهم

ئەو كەسەي "كاكله"ى دەست نەكۈنى، بە "تۈيکل" ھوھ سەرقال دەبىت..
ئەو كەسەش بە "حەقىقت" ئاشنا نەبىت، بەرھو "ئەندىشەكان" دەخلىشكىت..
ئەوھى "پاسته پى" نەبىت، دووجارى "زىادەرھوھى" و "كۇرتىپى" دەبىت..
ھەركەسىكىش "پۇھر" و "تەرازوو" نەبىت و "ھاوسەنگى" ئىلدەست دايىت،
خەلکى دەخەلەتىبىت و بىز خۆيىشى زۇرجار دەخەلتى!
ھۆكاريڭ كەروالەتىنە كان دەخەلتىنى: ئاللۇزى و تىكەل بۇونى چىرۇكە لەگەل
ئەو پەندەيى كەلىي وەردەگىرىت و، ئاللۇز بۇونى يېكەوھەتنى پىشە كى يە لەگەل ئەوھى
لە زەيندا مەبەستە بەو يېكەوھەتنەيى كە لە بۇونى دەرە كىدایە.
سەرنج لەم خالە بىدە، چۈنكە دوايى پۇيىستە پىن دەبىت.

پاشان يەكىن لەھۆكاريڭ كان، بىگرە گۈنگۈزىنى ئەو ھۆيانەيى كە بەربادى و بىن
سەرھوبەرەبى دەنپەنەوە و، جىاوازى و دووبەرەكى دەخەنھەوە و، خورافات دروست
دەكەن و، زىادەرھوھى بەرھەم دەھىنن: قەناعەت نەكىرىن و دلىنا نەبۇونە بەو جوانى و
بەرزى و بلندىيەيى لە جىهاندا بەدى ھېنزاۋە، كە ئەمەش - پەنا بە خوا - سوو كايەتىي
چىزىنگى ناساز و بەد دەگىيەت بەو پىسايەيى كە لە گەردووندا فەرمانپەۋايە.
ھەرييەك لە جوانىي پىنگۈنگى... مەزنى و... بلندى كە لەناو پاستى يە كانى جىهاندا
دانزاون، لە بەرچاوايى حىكىمەت و ۋىرىدا مۇعجىزەيەكى توانسى خوايى گەورەن، كە
دەستى خوايى بەويەپى جوانى و ناوازمىي دايىھىداون، بە رادەيەك كە ئەگەر
بەرامبەر بە جوانى و كەمالە نائاسايىيە دابىزىت كە لە ئەندىشەي شەيداياني خەيال و
زىادەرھواندایە، ئەوا سەرجەمى ئەو خەيال و ئەندىشە نائاسايىانە لە ئاستىدا يە كىجار
ئاسايى دەنۋىتىن و، ياسا خوايىيە كانىش لەچاۋ ئەواندا بە پاستى و ناوازە و دەراسا
دەرددە كەون و، لەپەپى جوانى و تەوازى و مەزنىدا دەبىزىن..

بەلام "لەگەل پاھاتن" (الأنفة) - كە خوشكى نەزانىي ئاللۇز و دايىكى بىننى
رۇالەتىيە - چاوايى زىادەرھوانى بەستووھ. خۇ جىگە لە فەرمانى قورئانى پىرۇز بە

تپر امان و سرنج لیدانی دهروون و ئاسو له گەل راھاتووه کان، هیچ شتىكى تر ئەو چاوە به سزاوانە ناكاتمۇه.

بەلتى، هەرتەنها ئەستىره گەش و تارىكى بېرىھ كانى قورئانى كە چاوه كان والا دەكەن و، تارىكىي نەزانى و پوانىنى سەرىپىي ھەلەدەگەن. چونكە دەستى سېپى ئايەتە پۈونە كانى قورئان پەردهي "راھاتن" و پوانىنى پۇو كەش و داۋىن گىرتىي پوالەتى بىنراو دەدىپىن و، ژىرىيە كان ئاراستە و پىنماسىي پاستىيە كانى لەمپر ئاسو و دەرروونە كان دەكەن.

پاشان يەكىڭ لە بەرھەمھېنەرانى حەزى "زىادەرەوى": پۇيىستىي سروشتىي مەرۆقە بە دەرخستن و ھېنەنپۇوى مەيل و ئارەزووە كانى خۆى لە دۆخى نادىسارەوە بۇ دۆخى دىيار و لە بەرچاوا. چونكە يەكى لە مەيلە كانى مەرۆق بىرىتىيە لە بىنن و پىشاندانى شتانى سەرسوپرھېنەر و سەرسامى بەخش و، حەزى تازە بۇونەوە و بەدىھەنەن.

جا لە سەر ئەم بناغەيە:

مەرۆق كاتى بە پوانىنى پۇو كەشى خۆى دەستەوسان مالە چەشتىنى ئەو خۇراكە رۇھىيە كە لەناو دەفرە كانى بۇونەوەر اندا بە پەردهي "لە گەل راھاتن" داپۇشراون، بىزاز بۇ لە لىستەوەي دەفر و دەرخۇنە كان و، جىڭ لە بىن قەناعەتى و تامەززۇيى بۇ شتانى نائاسايى و حەز كىردىن لە ئەندىشە كان، هىچ شتىك دادى ئەمە نەدا. كە ئەمەش حەزى "زىادەرەوى"يى - بە نىازى خۆ توپىكەنەوە و بەرەپىدان - تىدا وروۋەزاند. ئەو "زىادەرەوى"يە كە وە كۆ توپىلە بەفرىيکى تلىور بۇ وايە لە سەر لوتكەي چىايە كەمە، هەتا خىل بىتەوە پەر گەورە دەبىت..

ئەو گۇفتارەش كە لە سەر لوتكەي ئەندىشەوە خلىق بۇوەتمۇھ بىز زمان و لەويشەوە بىز زمانىكى تر و زمانىكى تر، پاستىيە خۇبىيە كە ئەو گۇفتارە بىم لا و ئەولادا پەرتەوازە دەكەت، بەلام لە هەر زمانىك و بە حەز و مەيلى زىادەرەوى، گەلنى ئەندىشە لە دەورى خۆى خەرمانە پى دەدات و بەرە بەرە ھېنەدە گەورە دەبىت كە لە ناو دل، بىگە لە دەمارى بىستان، تەنانەت لە ناو خۇدۇي ئەندىشە كە شدا جىنى نەبىتەوە! ئىچا كاتى كە "پوانىنى راستەقىنە" دېت پاشكۇز و خۇپىاھەلزە كانى لىنى جىا دەكتامۇھ و، بە شىۋەيە كى

پهتی دهیاتمهوه سهر بناغه کهی خزی و، نهینی **﴿جاءَ الْحُقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾**
در ده که ویت.

یه کیک لهوانه، به سه رهاتیکه لهم رژانهدا رووی داوه و، دهی بنه نونه له سه رهمه:
هر له منالیمهوه - بنه نهودی مه به ستم فه خرو شانا زی بیت - ریزام لابردنی ئوه
دوودلی و گومانانه یه که یان به "زیاده رهی" یاخود به "کور تپری" راستی یه کانی
ئیسلام چلکن و له که دار ده کهن و، همول و تقالام بو خاوین کردنوه و لمزا خاودانی
ئوه راستی یه ئه لیماس ئاسایانه یه. شایهت له سه ره مهش زور بھی پووداوه کانی میژووی
ژیانمه.

ئوه ببو لهم رژانهدا با بهتیکی به لگنه ویستی وک "خری زهی" م تاوتی کرد و،
ئوه با بهته ئایینی یانهشم له برام بهرهوه هینا که بگونجی پنکمهوه هلبشیلرین، به نیازی
به په رچدانهوه ره خنه دوزمنان و، لابردنی گومانه کانی ئوانهش که ئایینیان خوش
دهویت، وک لمه مولا به دورو دریزی له "مه سله کان" دا باسی دیت.

پاشان ئوانه پیدا بیون که شهیدای پواله تن و، له سه رهندیشه زل کراوه له وزه
به دهره کان راهاتون! وک بلیتی زیری ئوان ئهم با بهته بیت.. به لام
هز کاری بنه رهتی - بنه هیچ گومانی - شتی تری جگه له مه ببو. ئیز هندی ره فشاری
شیتانه یان نواند! به وینه که سیک بیه ویت به چاونو و قاندن رژگار بگزپرت به شمو،
یان به فووی دم خزر بکوئینتهوه، له گومانه دان که هر که سی بپیاری خربی زهی
بدات کاریکی له دئی زور باس و با بهتی ئایین ئهنجام داوه!

ئیز ئمه یان وک بیانو به دهستمه گرت و، بوختانیکی گهوره یان همله است.
کاره کمش تهنا لهم سنوره دا نه ما یه وه، به لکو گهی شته ئوهی بوختانه که یان پتر گهوره
بکدن، ئوه ببو کمش و هموایه کی له باریان له ناو زهینه گومانوی یه کاندا دوزی یه وه.
تهنا هت هیندله به گهوره بی خستیانه روو که جه رگی ئایین دارانیان پئی داخ کرد و،
که سانی خدمخوار و به په رؤشیان خسته باری نائومیتدی و بنه هیوایه و له پیشکه وتنی
ئیسلام!

به لام ئمه برو به واندیه کی گهوره بز خزم. چونکه به ئاگای هینامهوه له وهی که
"دؤستی نه زان" ده تو انتی به وینه "دو زمان" زیان به ئایین بگهیه نیت!

له بهر ئەمە، هەر لە سەرتاى ئەم كىيەو رووى گوفتارم ئاراستەي ئەو شوينە دەكىد كە "دۇزمۇن" ئىلى بىت و، بەشمىشىرە ئەلماسى يە كەدى دەستم ئەو ناحقى يەم دەبىرى كە بەرامبەر بە ئىسلام نواندوويانە.. بەلام ئىستا لەبەر پەروەردە كەرنى ئەو چەشىنە "دۇستانە" ناچار دەم شمىشىرە كەم مەگەر تەنھا لە كەمىكى ئەندىشە لەپادەبەدەرە كەيان بىدەم كە عەوامە كان تامەززۇن بۆى.

وپراي ئەمە كە پىويست بەم چەشىنە باسانە ناكات بۆ شتانى "كەسىي" وەك ئەمە، بەلام كارە كە لە سئورى "كەس" دانماو، بۇو بە "مسەلەيە كى گشتى" كە پەيوەستە بە ئىيانى قوتايخانە ئايىنى يە كانەوه.

دەسا با ئەو روالەتىيانە بىانى كە هەولى يېھوودە دەدەن. ئۇان بەم چەنە بازى و قىسە هەلانى كە دلى عەوامە كانى بۆ دەشىنى ئىمەيان تا ئىستا لەناو نەزانىدا ھىشتەوە، دەشيانەوى ھەروا بە نەزانى ئىتىنەوە، تا كۆ سوودلە نەزانىمان وەربگەن و يېقۇزۇنەوە.. بەلام ئەو بۆچۈونەيان زۇر دوورە و ھەرگىز شتى وانا يىت، بەلكو ۋىيان سەرلەنۈ ئە قوتايخانە ئايىنى يە كاندا دەبۇرۇتىنەوە والسلام.

پاشان يە كىتكە لەو شتانى كە بىر و ھزرى روالەتىيانە كان تىكىدەدات و ئەندىشەيان دەشىۋىنىت، ئەمە يە كە لەم باؤھەدان بەلگە كانى راستىي پىغەمبەران - درووديان لەسەر بىت - تەنھا لە ناوەندى كارە لە ئاسا بەدەرە كانىاندا قەتىس بۇو بىت و، پىيان وايە كە ھەمۇ - يان زۇرىمەي - بار و جەرگەلىنىكى پىغەمبەرى سەرورەمان بەلگە موعجيزە و نائاسايى بىت، كە ئەمەش ھەرگىز واقعى بوارى پىن نادات. بۆيە ئەم خەبالىيان ھەرگىز جىن ناگىزىت و، ھېچ كاتىك راست دەرناجىت، چونكە باؤھەلىم جۇرە بىن ئاگايىيە كى مەزنە لە نەھىنىي دانىستى خواي گەورە لە بۇونەوردا و، لەمۇش كە ھەمۇ پىغەمبەران - درووديان لەسەر بىت - جەمەرى ملکەچ بۇونىيان داوهتە دەست ياسا دەست بە كار و جىن بۇوە كانى خواي گەورە لەم جىهانەدا.

بەلتى، ھەمۇ بارودۇخ و جەرجۇول و رەفتارىنىكى پىغەمبەرى سەرورەمان بەلگە يە لەسەر "راستى" ئى گوفتارە كانى و، شايەتە لەسەر پابەند بۇونى بە "حەق" وە. لەگەن ئەوهەشدا ملکەچ و شوينكەم تو روی ياسا كانى خوايە. (لە وتارى سىھەمدا خوينەر بىلائى ئەمە بە ئاگا دەھىنەن).

پاشان دهر خستن و پیشاندانی کاره ده راسا کان تنهها بزو پشت راستکردنوهی "پیغمه مبه رینتی" ی پیغمه مبه رانه، که ئمهش به جوانترین و تمواوترین شیوه له موع عجیزه دیار و ئاشکرا کانیدا دیته دی. ئیت هر (کارینکی ده راسا) که له راده ی پیویست زیاتر بیست، ئهوا بیان شتیکی بیهوده و بی جی یه، ياخود دژی نهینی ئه رک پسی سپاردن (التكلیف)، که له راستیدا بریتی به له تاقیکردنوهی مرؤوف له شته نه زهربیه کاندا، نهک به لگه نه ويسته کان، يان ئهوانهی نزیکن له به لگه نه ويسته و، چونکه له شناهدا پلهی هره نزم و یه کجارت بهزی کسان.. يان ئهوا کاره ده راسایهی که له راده ی پیویست زیاتره دژ و پیچه وانهی ملکه چ کردن بزو پیاده بیون و ده ستیه کاری دانستی خوابی گهوره!

خۆ ئمهش ناگونجی، چونکه پیغمه مبه ران - دروو دیان له سهربیت - له هه موو که سئی زیاتر بندایه تی و ملکه چی بان بزو فرمانه کانی خوابی گهوره خراوهه ئه متز.

ده سائی ئهوا که سه حەق خوازه که ده روانیتە و تە پەرت و بلاوه کامن! ھەو حەز و مەیلانەی له ناوەرۆك و ماهییەتى تۇدا دائزون بە "خۆر" ی ئەو "راستى" يە دەپشکوئ و گەشە دەکات کە هەر چەند ھەمیشە لە رۆشتىدا، کەچى لە دوازدە پیشە کى يە پابور د نىشته جىن و وەستاوه.

کۆتايى:

ھەر كەسىن لافى ئەوهلى بىدات کە سەيىدە (واتە له ئالى بەيىت) کە له راستیدا لەوان نەبىت، ھەروەھائەو كەسەش کە سەيىدە بەلام ئىنكارى دەکات لەوان بىت، ھەر دوو كيان گوناھبارن..

جا ھەروەك رۆشتە ناو "سەيىدە کان" و لى دەرچۈونىان حەرامە، بە ھەمان جۆر لىن كەمکردن و زىياد بەدەمە وەنانى قورئان و فەرمۇدە پېرۇزىش کارينکى قىدەغە بىه. تەنانەت لىن زىياد كە زىيانى زۇرترە، چونكە رېسا تىكىدە دات و، دەرگاش بزو ھاتوچۈزى و ھەمە کان دەخاتە سەرپىشت..

ئەوهتا "نەزانى" دەبىتە بەھانە بزو كەمکردنوه، بەلام زىياد كەردن بە "زانىن" دەبىت و "زانى" يش بەھانە لىن وەرناڭىرىت.. ئىنجا ھەروەك ئەمە وايە..

"ئایین" يش پیوه لکاندن و لئى داپرینى دروست نى يە، تەنانەت هینانى حىكايەتى درۇ و، ئىسرايللىياتى چەپەل و، تەشىبىھە نارپەواكەن بۇ ناو ئەلماسى باوھەر و گەوهەرى شەرىعەت و مروارىي فەرمانە كانى ئایين، لە راستىدا ھۆزى داشكەنەنلىنى نرخ و بەھايانە و، دۇرخەستەنەوە خوازىيارە كانىانە لە عمودالانى راستى و، ئاراستە كردىيانە بەرەو پەشىمانى.

(كۆتايى كۆتايى)

دەست ھەلگەرتى كەسى لىيھاتو لەو شىنانە كە شايابىنەتى ئەنجامىان بىدات و، دەستتەنگەرتى بە داۋىنى ئەم شەرىعەتى شايابىنەتى نى يە، لە راستىدا سەرىپىچى يە كى گەورە و پشتگۈزى خەستىكى ئابپۇرە سەبارەت بە گۈپۈرەللىي شەرىعەتى گەردوون.. چونكە يە كى لە خواستە كانى ئەم شەرىعەتە: بىلاو بۇونەوە تىوانا و لىيھاتە كانى مەرۇف و چۈونە ناۋوھە بەھەرە كانىنەتى بۇ ناو سەنەتە كە و، پىزىگەرتىن و خوشەويمىتى سەنەتە كە يە و، لە خۇدا پىادە كردىن و بەرجەستە كردىنى ياسا كانىنەتى. بە پۇختى: ئەم شەرىعەتە داخوازى توانوھە لە سەنەتىدا.

مادەم ئەر كى سەرشانى "بەديھاتن" ئەممە يە.. ئەوارەفتار كردىنى مەرۇف بە پىچەوانە ئەم شەرىعەتە، لە راستىدا شىۋەتى شىاۋى سەنەتە كە دەگۇزپىت و، ياسا كانى تىنگىدەدات. ھەروەك شىۋەتى سەنەتە ناسروشتى يە كەش كە دەستى لە داۋىنى گىر كردووە دەشىۋېنىت بەھەرە كە مەيلى ناخى خۆزى بەلايى سەنەتە كە تىدايە، ھۆ كەشى ئەۋەبە كە مەيل و سەنەتە كە ئاوىتە يە كىت نابن و، لە ئەنجامدا شىرازەيان تىنگىدەچىت.

لە سەر بناغە ئەممە:

كەسانىتىكى يە كچار زۇر بە مەيلى سەركەردايەتى و، فەرماندەبى و، خۆگەورە دانان بە سەر خەلکانى تردا رەفتار دەكەن. دەيىنى "زانىست" كە شەتىكى شەوق بە خش و راپەر و ئامۇزگار و نەرم و نيانە، بە وىنە ئەزىز كارنىكى زەبر و زۇرەملەپىنى "خۆسەپاندىنى كەسى" بە سەر خەلکانى تردا بە كار دەھىنېتى، واتە لە بىرىي ئەمەرە خزمەت بە زانىست بىكەت دەچى لە خزمەتى خۇيدا دەپخانە كار! بەم بىئى يە كار مەندى يە كان - نەخوازەلە ئىھى قوتا بىخانە ئايىنى يە كان - كەۋەتە دەست كەسانىتىكى نەشياو. لە ئەنجامى ئەمەشدا قوتا بىخانە كان بەرەو پۇكانمۇھە و نەمان رۇشتەن.

ته‌نها چاره‌سهری ئەمەش بەوه دەبى: وانه يېزه کان، كە وە كۆ كارگۇزارانى يەك فەرمانگە وان، لە چەند بازنىيە كى زۇردا بە وينەى زانكۇ و، هەرىيە كەيان لە بوارى پىپۇرى خۆيدا رېكىخىرىن، تاڭو ھەركەس بازارى مروۋاچايەتى خۆى بەرىيە بىات و، ropyولى لە مافى خۆزى يېت و، بە مەيلى سروشتى و گۆپۈرائىلى كىردىنى فەرمانى مەعنەوىي دانستى ئەزەلىيىش دەستورى "كار دابەشكىردن" جىنى بەجى بکات.

بىتدار كەردىنه وەيەك:

ئەو ھۆكاري گىرنگە كە زانستى ناو قوتاڭخانە ئايىنى يەكاني لە ئاستى خۆزى دابەزاندۇ، لە رېپەوي سروشتى خۆى ترازاند ئەوەيە:

كاتى كە "زانسته ئامراز" كان^(۱) خرانە ناواهندى زانسته مەبەستە كانمۇوه، زانسته باشە كان پاشتكۈنى خران. چونكە شىكىردىنەوەي دەستەوازەي عەرەبى، كە پۇشاكە كەمى (وشە كەمى) لە حوكىمى واتاكەيدايدى، بەسەر زەينە كاندا زال بۇو. ئىنجا ئەو زانستەش كە مەبەستى سەرە كى يە لە خوينىندا بۇو بە پاشكۆزى ئەو! جىڭە لەوهەش، ئەو كىتىبانەي كە لە زىخىرەي خوينىندى زانستدا بۇون بە كىتىبى پەسى و دەستەوازە كانيان تا پادەيەك دەمادەميان بىن دە كرە، ھەممۇو كات و بىر و ھزرە كانيان لە خۆياندا بەند كرد و بواريان نەدا بە دەرچۈون لېيان!

* * *

ئەي براي بەويىزدان!

دەتبىيىم تاسەمەندى بۇ يىنېنى ناوه رۇك و گەوهەرى ئەو سىنى كىتىبەي كە لە سەر ئەم پىشە كى يانە دادەمەززىن..

ئارام بىگە! وابابەتىكت بۇ باس دە كەم كە پۇختەي ئەو سىنى كىتىبە، يان شىنۋە بچوو كىراوه كەيان، ياخود نەخشە كورت و پۇختە كەيان دەنۋىتىت. بەلام بە خىستە رۇووى (نۇ مەسەلە) ئى ناو ئەو كىتىبانە دەست بىن دە كەم، بەو ھىوابەي كە خواى گەورە

(۱) زانسته ئامرازە كان (العلوم الآلية) وە كۆ: نەحروو، صدرف، مەنتىق و زانسته كانى ترى ھاوشىۋەيان كە دەبىنە ئامراز و ھۆكاري بۇ تېڭىيەشلىن لە زانسته بالاكان (العلوم العالىة) وە كۆ: تەفسىر و، حەدیس و، فىقە و زانسته كانى ترى ھاوشىۋەيان. (وەرگىزى)

ویستی له‌سهری بیت و پهروه ردگاری به خشنده یارمه‌تی بدات له دوای (وتاری سی‌هم) دریژه بهو با بهته بدنه.

ده فرموده همه‌مش با بهته که به!

له‌مولا به گهشتیکی روحانی و، بهو هزکارانه‌ی که قورئانی پیروز پیشایان ده‌دادت و، به هیز و توانای فلسفه‌فهی راست، بهره‌و زانسته کانی لم‌پر ئاسمانه کان سه‌رد کهوم، تاکو له‌ویوه بروانین و بینین که:

گزوی زهوی بریتی به له توبنکی گهوره که دهستی توانستی به‌دیهینه‌ری دانا ده‌یخولیتیه‌وه و، به چاوی دانست ده‌بینن که همان دهست به وینه‌ی به‌ردی قزچه‌قانی (به‌ردقانی) هملی ده‌داد هم‌تا ورد خاشی ده کات، تاکو بیگوریت به باشت..

پاشان ورده ورده له ههوا و بهزایی ئاسمانه‌وه پله به پله دینه خواره‌وه هه‌تا داده‌بهزینه سه‌تم "زهوی" یهی لانکی خۆمان، که به‌دیهینه‌ری میهربان بۆ حموانه‌وهی ئیممه رایخستووه و ئاماده‌ی کردووه..

پاشان به وردی و سه‌نجدانه‌وه ده‌روانیه "مرۆف" که هروده چون به ته‌واوبونی قوناغی "مندالی" ی بیشکه و لانکه که‌ی فری ده‌داد، به ویران بونی زه‌ویش رهوانه‌ی کوشکه کانی به‌خته‌وه‌ری همه‌میشه‌بی ده‌کریت.

دوای دریژه‌دانمان بهم تیپروانیه، به "گهشتیکی روحانی" که کات و شوین پی لى ناگریت، ده‌روینه ناو گزه‌پانی "رآبوردوو" ووه، له‌وی به شه‌پولی بروسکه می‌ژووییه کان له گەنل هاورد گزه‌کانمان له پۆلە کانی رآبوردوو ده‌رۆین و، ئه‌و پهندو رپوداوانه شاره‌زا ده‌بین که لهو گزوشە نادیار و ئاوابووانه‌دا رپوویان داوه، شه‌مندەفرنکی هزر و بیریان لى پنکدە‌هیتین و، ئىجا ده گه‌پینه‌وه و سه‌ردانیکی هاورد گزه‌کانمان ده‌کهین.

پاشان پووهو "داهاتوو" ده‌رۆین تاکو سپیده‌ی راستی بیان له داهاتوودا - که له دووره‌وه دیاره - بینین و، پیشانی غهیری خۆشمانی بدھین. ئىجا سوار شه‌مندەفرنی "بهرزبوبونه‌وه و پیشکەوتون" و کهشتی "ھەول و تېکۈشان" ده‌بین که پى ده‌وتیرت "سەركەوتون له کار و كۆششدا" و، چراي بەلگە به دهسته‌وه ده گرین و له گەنل خۆماندا

دهیهین تاکو ده رُزینه ناو ئهو "زهمان" هی که سرهه تاکهی تاریک دیاره، بەلام دواى ئهوه پرووناکی و درەخشانی بەك دیست، تاکو له گەل نهوه کانی "داهاتوو" دا توهه بکەین و پیروزبایی ئهو بەخته وری یەیان پیشکەش بکەین کە پىش شاد بۇون.
بەم جۆره و لە دووتويى ئەم وينه فۇتنى گرافى يە بچوو كىراوەيدا، وينه يە كى جوان
ھەيە بە "نووسراوى" بۆت دەردە كەھویت.

ئىستاش.. لەم زەھىيەدا درەختە کانی ئهو كىتىيە ناوبر او انە دەپرويىت و، بە جۆگەلەي
ھەر سى (وتار)ە كەمش ئاودىرى دەكىرىن.
برام!

پېش ئەھە دەستت بىگرم و بىنگەيەغە گەنجىنەي راستىيە کان، دەستت دە كەم بە
ھىناني چەند مەسەلەيەك كە بەلىنم بى دايىت، تاکو پەردهي ئهو ئەندىشانە لەسەر چاۋى
بىنابىي دلت لا بدەم، كە وە كو دىبۈزۈمە و درنچ دەستى لەسەر چاۋانت دادەنىت و
دەيانتوقىيىت و، پان بە سىنگەوە دەنىت و دەتتىسىيىت.. خۇ ئەگەر شىتىكى پىشان دايىت
ئەوا ھەرچى ئهو بە "پرووناکى" پىشانت بىدات لە راستىدا "ئاڭر" و، ھەر شىتىكىش بە
گەوهەر و مرواري "بىخاتە پېش چاوت گلۈمۈتە. كەواهە خۇتى لىپارىزە!
بىشزانە! مەزىتىن سەر چاۋەي گومانە كانت چەند مەسەلەيە كەن پەيوەندىيەن ھەيە بە:
خربى زەھى.. پاشان "گا" و "نەھەنگ" .. چىاي قاف.. بەر بەستى زولقەرنەين..
دانانى چىاكان بە وينەي مېش.. بۇنى دۇزەخ لە ئىزىر زەھىدا.. ھەر وەھا ئايەتە
پیروزە کانى:

(دَحَاهَا) (النمازعات: ٣٠) و ..
(سُطِحَتْ) (الغاشية: ٢٠) و ..
(وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرٍ لَهَا) (بس: ٣٨) و ..
(وَيَنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ) (النور: ٤٣) و ..
مەسەلە کانى ترى ھاوشىۋەيان.

منىش حەقىقەتى ھەمۇويانىت بىز پروون دە كەمەوە، تاکو ئەم پروون كەنەوەيە چاۋى
دوڑمنان دابىخات و، ھى دۆستانىش بىكاتەوە.
والە سەرەتاوه دەستى پىنە كەم بە:

مهسهله‌ی یه‌کم

له لای زهینی بهویژدانان ناشکرا و پروونه که:

زانایانی ئیسلام کۆرکن له سەر "خرپی زهوي" ئەگەر چى يە كگرتىشىان له سەر ئەم مەسەلەيە بە "ئىندەنگى" بۇۋىت^(۱) ..

گەر گومانت له مەداھىيە فەرمۇ بېرىپ بۇ "مەقاصلید"^(۲) و "مەواقيف"^(۳) لەوئى دەچىتە سەر شۇئىنى مەبەست ولېي شارەزا دەبىت، دەبىنت كە هەريەك لە "سەعد"^(۴) و

(۱) واتە "ئىجماعى سکۈوتى" كە زاراوەيە كى زانستى "أصول الفقه". تەنانەت ھەندى سەرچاوه باسى "ئىجماعى صرىچ" ئى زانایانى ئیسلام دەكەن لە سەر "خرپی زهوي". لموانە: "الفصل في الملل والأهواء والنحل" ئى "إبن حزم": ۳۵۲-۳۵۳/۱. تحقیق أحمد شمس الدين، دار الكتب العلمية - بیروت، الطبعه الثالثة: ۲۰۰۷م/۱۴۲۸ھ.

(مجموع الفتاوى) ئى "إبن تيمية": ۹۵/۵، ۹۶-۳۵۱/۶-۳۶۰. بتحقيق: عامر الجرار وأنور الباز، نشر: مكتبة العبيكان - الرياض، انسعودية، دار الوفاء - المنصورة، مصر. (وەرگىز)

(۲) مەبەست كىنېي (شرح المقاصد) كە مەتن و شەرخە كەشمى دانراوى "پىشوا سەعدى تەفتازانى" يە و، كىنېنلىكى بەناوبانگ و سەرچاوه بەيە لە زانستى كەلامدا. "تەفتازانى" بەم كىنېي ھەممۇ ئەو كەلىنەنەي زانستى كەلام ئى پېرى كەدووەتەوە كە پىشتە لە كىنېي كانى ئەم بوارەدا بەدى دەكران. بۇ بابەتى ئامازە پىندراروی ئەم كىنېي بېروانە: (شرح المقاصد، لسعد الدين التفتازانى، بتحقيق إبراهيم شمس الدين: ۲/۳۴۸-۳۵۸)، الطبعه الأولى، دار الكتب العلمية، بیروت، الطبعه الأولى: ۲۰۰۱ھ/۱۴۲۲م. (وەرگىز)

(۳) مەبەست كىنېي (شرح المواقف) لە زانستى كەلامدا، كە دانراوى سەيد شەريفى جورجانى يە و، رافى كىنېي "المواقف" ئى "قازى عزىز دەنیم عەبدۇررەھمەن ئىنجى" يە كە سالى (۷۵۶ھ) كۆزچى دوايى كەدووە. بۇ بابەتى ئامازە پىندراروی ئەم كىنېي بېروانە: (شرح المواقف، للايجى: ۷/۸۳-۱۱۰)، الطبعه الأولى، دار الكتب العلمية، بیروت، ۱۹۹۸ھ/۱۴۱۹م. (وەرگىز)

(۴) مەبەستى دانسەر (پىشوا سەعدى تەفتازانى) يە، كە ناوى "مەسعودى كورى عومەرى كورى عەبدۇللا" يە. سالى ۷۱۲ (يان ۷۲۷) لە تەفتازانى سەر بە خۇراسان لە دايىك بۇوه و، لە سەھەقەندىش سالى (۷۹۳) كۆزچى دوايى كەدووە. لە زانستە كانى زمانى عەرەبى و مەنتىق و كەلام و بەلاغەدا پىشواي زانایانى بۇزگارى خۇزى بۇوه. دواي شاوابۇنى خۇزى زانستە ئىسلامى يە كان لە ئەنجامى ھېرىش و پەلامارە كانى مەغۇلدا ئەم زانايە ھەولى دائىر زانستانە زىندوو بىكانەوە و گەللىنى كىنېي سەرچاوه بىنگىشى بۇ ئەم مەبەستە دانا. تەنانەت بە ستوورى نۇوان زانایانى پىشىن و دوايىن دادەنرېت. ئەمەش ناوى ھەندىتكە لە كىنېي كانى: (تەھذىب المنطق، شرح المقاصد، شرح العقائد النسفيّة، المطروح، مختصر المعانى، التلويح في كشف حقائق التقىح). تا ئىستاش ھەندى لەم كىنېي كە قوتاڭخانە ئايىنى يە كانى كوردىستان و زانكۆ كانى چەشى زانكۆ ئەزەرىشدا بە درس دەخوپىزىن. (وەرگىز)

"سید"^(۱) به وینه‌ی دهستاوده‌ست پنکردنی تؤیینکی ثاسایی له گزی زهوی دواون و به چیز و هر گرنده‌وه روانی‌یانه‌ته هممو لاینه کانی.

خوئه‌له گهر کردنوه‌ی ئو ده‌گایم‌ت به ئاسانی بز نههات به دهسته‌وه، ئوا برو بز ناو ته‌فسیره فراوانه‌که‌ی ئیمامی رازی^(۲) که ناوی "مفاتیح الغیب"^ه و، له ئالقه‌ی وانه وتنوه‌ی ئو پیش‌هوا بليمه‌ته دابینشه و گزی له ده‌رسه کانی پابگره^(۳).

ئه گهر به‌مهش دلنيا نه‌بویت و نه‌توانی له "خرپی زهوی" تیگه‌یت، شوین "تبراهیم حجه‌فقی"^(۴) بکه‌وه و، برو بولای حوججه‌تولی‌یسلام ئیمامی غهزالی^(۵) و لمی پرسه:

(۱) مدهستی دانر (سید شریفی جورجانی) به که زانیه‌کی بمرزو بپنی چه‌رخی خزی بوروه و، له سالی (۱۴۳۴ - ۱۴۳۸) کزچی دوابی کردوده. گلنی بدرهمی زانستی دوای خزی جنی هیشتوره، وهک: "الرشاد في شرح الإرشاد" و، شرحی "إرشاد الساري" ئی ته‌فتازانی که له زانستی "نه‌حوو" دایه و، وه‌گنگانی نامیلک‌یه‌که له مه‌تیقدا که باوکی به زمانی فارسی دابناوه و، دانانی کتبی "الغرة" له مه‌تیقدا و، له هم‌مویان گرنگتر: شرحی کتبی "المواقف" عه‌زوده‌دینی ئیجی" به له زانستی "کلام" دا. (وه‌گنگ)

(۲) ئیمام فه‌خره‌ددیتی رازی: (۱۱۰-۱۱۵/۶۰-۵۴) که (۱۱۰-۱۱۵/۶۰-۵۴) ناوی محمدی کوری عمری کوری حسنه‌نی کوری حوسینی تیگی به‌کریه و، پیش‌هوا به که ته‌فسیرنووس و تاقانه‌ی بین وینه‌ی بروزگاری خزی بوروه له زانسته عدقی و نهقلی و زانسته کانی پیش‌هیندا. له بنه‌چه‌دا خملکی ته‌برستانه و به نه‌سیش قوره‌یشی به وله شاری "رهی" له دایک بوروه و پاشان له سالی ۶۰-۶ کزچی له شاری "هرات" کزچی دوابی کردوده. ئه‌مش ناوی هدنیکه له بدرهمه کانی: "مفاتیح الغیب" که ته‌فسیری قورئانی پیروزه له ههشت برگدا و، "لوامع الیفات" شرح احیاء الله تعالی والصفات". بروانه ئعم سمرچاوانه: الأعلام / ۳۱۳/۶، وفيات الأعيان / ۱/۷۴، مفتاح السعادة / ۱/۴۵، لسان الميزان / ۴/۴۲۶، البداية والنهاية / ۱۳/۵۵، طبقات الشافعية / ۵/۳۳. (وه‌گنگ)

(۳) بروانه ته‌فسیری (مفاتیح الغیب) ئیمامی رازی: (۱۱۳/۲، ۱۱۴-۱۱۳/۴، ۱۱۳/۸، ۲۱۳-۲۱۱/۴، ۱۹/۱۹-۲۱۷/۲۱، ۱۴۰/۱، ۱۹۸۱/۱هـ). (وه‌گنگ)

(۴) شاعیر و زانا و گهشیار و ئه‌منداری‌نیکی زیره‌که و زاهیدنیکی مهزن و بپنیه. خملکی به کینک له گوندنه کانی سر به شاری ته‌رزومه. له نیوان ساله کانی (۱۷۸۰-۱۷۸۱) دا ژیاوه. لای زانیانی سمرده‌می خزی وانه کانی خویندوروه، به تایه‌ت له شارچوچکه‌ی "تیللو" سر به پارپنگه‌که "سیرت". به‌ناوانگنونین بدرهمه کانی ناوی: "معریفه‌ت نامه" يه. تارامگاکه‌ی له شاری "سیرت" له باکوری کوردستان. (وه‌گنگ)

(۵) ئیمامی غهزالی (۵۰-۴۰) به کینکه له گهوره سمردانی ئیسلام و، ناوی ته‌بورو حامید محمدی کوری محمدی کوری محمدی غهزالی به. کاله زانای زانسته کانی فیقهی شافعی و کلام بوروه و، به فهیله سووف و زاهید و چاکسازی‌نیکی ثایینی و کۆمەلایتی و خاوهن په‌یامیکی بروخی داده‌زرتیت که جنی دهستی له ژیانی ئیسلامیدا هر له سمرده‌مکه‌ی خزی‌وه هه‌تاپیستا ناشکرا و غایانه. له شاری "تuros" ئی سمر به خوراسان له دایک بوروه و، پاش ته‌واو کردنی خویندن له زانسته کانی که‌لام و فهله‌فه به تایه‌ت هی ئیبین سینا و فارابی، همروه‌هال زانسته کانی دهسته‌ی باتینی کۆلیوه‌ته‌وه، به‌لام هیچ کام له‌وانه نه‌یانتوانیوه

ئایا هیچ گرفتیک له ودها همیه که زهوي "خر" نیست؟
بن گومان ولامت ده داتهوه که:
(گرفت له ودهایه خربی زهويت بن قبوول نیست)!

چونکه هر له چهرخی خزیمهه ئهو فتوایه‌ی ناردووه که: "هر که سیک به نیازی پاریزگاری له ئایین ئینکاری له هر شتیکی سملاؤ به بله‌گهی بن گومان بکات، و هک خربی زهوي، ئهوا تاو ایتیکی گهوره‌ی بر امبه‌ر ئیسلام ئەنجام داوه، چونکه ئهو هەل تویسته هر گیز و هفاداری نی به بر امبه‌ر به ئیسلام، بله‌کو خیانه‌تیکه به رامبه‌ری" (۱).

خز ئه گەر نەخویندەوار بورویت و به باشی فتواکه‌ی ئهوت بۇ نەخویندەرە، فەرمۇو گوئی له زانای هاوجەرخمان و برای هاوبىرمان "حسین الجسر" (۲) رابگەرە کە سەرزەنشتی توند ئاراسته‌ی ئهو كەسە دەکات لە "خربی زهوي" ئینکاری بۇینیت و، به بن دوودلى و به هېزى حەق و راستى دەلیت:

پۇيىتىي ئېرىپى ئهو بى يەقىن و دلىنىي تىز بکەن و، رەزانەندىي حەز و خواتىتى دلىشى لە بەدەستەتەنائى بەختەورىدا دەستەبەر بکەن، هەتا خزى بى رېبازىتكى جاواز له ھەمەو ئەوانە توانىبىيەتى بۇو ئاماڭىھە بگات و، دواىي هەر خزى لە كېتىي (المنقد من الصلال) دا ئەو گەشە فيكىرى و رۈزىي بى تۆمار كەردووه. ماوەبەك لە قوتاچانە نيزامىيە بىغدا (كە گەورەترين زانكۈرى ئهو سەرددەم بۇوە) سەرگەرمى وانە وتنەوە بۇوە، پاشان سەردانى زۇر شارى وەك دەمشق و بەيتولەقايىس و قاھىرە و ئەسکەندرەيە و مەككە و مەدینەي كەردووه. گەلن بەرەمى دواى خزى بەجىن ھېنىتىووه كە ئەمە ناوارى ھەندىنەكىانه: "إحياء علوم الدين"، "تھافت الفلاسفة"، "المنقد من الصلال"، "الأربعين في أصول الدين". پىم خۇشە خوینىرى بەرپىز بۇزىادە شارەزابۇن لە ژيان و پۈزلى گەرنگى ئەم مەردە ناوازىيە بەرگى يە كەمى كېتىي (رجال الفکر والدعوه في الإسلام) ئى خوالىخۇشۇو (سىيەد ئەبولحەسنەن نەدوى) و، (ھەكىذا ظەپەر جىل صلاح الدین) (د. ماجد الگیلانى) (بە تابىتى: الفصل العاشر) بخۇنىتىووه. (وەرگىزى)

(۱) بۇ وەتكەي ئىمامى غەزىلى بروانه: (تھافت الفلاسفة) للإمام الغزالى ص: ۸۰، تحقيق وتقديم الدكتور سليمان دنيا، الطبعة الثامنة، نشر دار المعارف، مصر، دون تاريخ. هەروەها (معيار العلم) للإمام الغزالى ص: ۶۲، تحقيق وتقديم الدكتور سليمان دنيا، مطابع دار المعارف، مصر، ۱۹۶۹م. هەر ھەمان دەقى ئهو كېتىي ص: ۳۰ چاپى (دار الكتب العلمية، بيروت) سالى ۱۹۹۰/۱۴۱۰م، راپە كەردنى: أحمد شمس الدين. (وەرگىزى)

(۲) حسین الجسر: لە (تەرابلۇس) ئى لوپنان لە دايىك بۇوە و هەر لە وېش كۆزچى دواىي كەردووه. لە نۇران سالە كانى ۱۲۶۱-۱۳۲۷ك/ ۱۸۴۳-۱۹۰۹-۱۹۱۳ك دا زياوه. سالى (۱۲۸۴ك) خوینىدى لە ئەزەھەر تەھواو كەردووه. كە گەراوه تەھواو بۇ تەرابلۇس يە كە پىاوى ئەمۇي و شاعير و زانا و فقىھىكى بەناوبانگى سەرددەمى خزى بۇوە. چەند بەرەمىكى هەمە، بەناوبانگزىيان: (الرسالة الحميدية) و (المحضون الحميدية) يە. بروانه: (الأعلام) ئى زەركەلى ۲۵۸/۲. (وەرگىزى)

"نهو کمه سهی گوایا پشت به ژایین ده بهستی و له ینناوی پاراستنیدا اینکاربی خریبی زهوي ده کات، دوستیکی نهفame، زیانی نهو بو ژایین له هی دوژمنی سهرسنه خت گلهنی
زیاتره^(۱).

گهر هزرنی "عهدالی راستی" ت بهم دهنگه بدرزو بهیزه له خموی خوی هر یئدار نه بورووه و، چاوه کانیشت نهیانتوانی بکرینمه، فهربموو دهستی "ئیبن هومام"^(۳) و "فهخولئیسلام"^(۴) و هاوشیوه یان بگره و، بپرو بولای ئیمامی شافعی^(۵) و، له مهسله یه کی فیقهدا داوای فهتوای لئی بکه:

(له یه ک کاتدا هر پنچ فهرزه که ئەدا ده کریئن.. قەمیک ھەن ھەندى جار کاتى نويژى خەوتانىان نى يە، ئايا چۈن نويژى خەوتان بخوينىن؟.. قەمینكىش ھەن چەندىن رۇز خۆريان لىنى اوانا نايىت ياخود چەندىن شەويان لىنى دەگۈزەرى خۆريان لىنى ھەلتايەت، ئايا چۈن بەرۇزۇو بىن؟)

(۱) له راستیدا ئەم بەشىكە له دەقى و تەكىي ئىمامى غەزالى كە له پەراوۇنى يېشۇو تەردا راپورد، پىداھچى شىيخ حسین الجسر لەمى وەرگرتىپتىت، يانخود دەقىنەكى زىرىك لەھەدى ئىمامى غەزالىي ھەبىت رىنمانلىقى نەكەوتىپتىت، چۈنكە له كىنېنى (الخصون الخبيدة) دا دەقىنەكى راشقاوى وەھامان نەبىنى، بىلام دەۋاتىرىنى ئەم واتايىه له لاپورە (۱۶۹) و لاپورە كانى دەپروپەرى لە كىنېنى ناۋىپراو وەرپىگەرنىت. (وەرگىزىن)

(۲) تین هومام (۷۹۰-۸۶۱ ک/۱۴۵۷-۱۳۸۸ ز) ناوی "موحه‌مدد کوری عه بدلواجید" و، پیشواهی که له زانایانی فیقهی حنه‌نی. شاره‌زای بناغه کانی ثانیین و تفسیر و فرائیز و فیقه و بیر کاری به. له فاهیره کوچجی دولایی کردوده. يه کیک له کتبیه کانی ناوی: (فتح القدری) له که له هشت بزرگداهه و رانه‌ی کتبیه: (المدایه) ای فیقهی حنه‌نی. تندآ کردوده. هروهه‌ها کتبیه (التحریر) له زانستی (أصول الفقه) دا. (ورگزیر)

(۳) فخر و لیشی‌اسلامی به زدموی (۴۰۰ - ۴۸۲ ک/ ۱۰۱۰ - ۱۰۸۹ ز) ناوی: "عملی کوری موحده‌مدی کوری حسین" و ناصر او به "فخر الإسلام البزدوي". زانایه کی فیقه و نوسوتوی فیقهی موزه‌بی حنفی یه و نیشمه‌جنی "سمیر رقهند" بوروه و له بنه‌چهدا ختلکی قلایی "بزد" یه له نزیکی (نموفه) گلن برده‌می جن هیشتوده، لوانه: (کنر الوصول) له زانستی نوسوتوی فیقه‌دا و ناصر او به "أصول البزدوي" هر روه‌ها تفسیری‌کی گهوره به ناوی (تفسیر القرآن) و (غذاء الفقهاء) له زانستی فیقه‌دا. (ور گنیز له چاپه عربی یه کوهه).

(۴) تیمami شافیعی: ناوی (محمدی کورپی نیدریس) و، سالی (۱۵۰/۷۶۷) له فدلستین له دایلک برووه، به مثالی بر او بزمه ککه و لمونیش گهوره ببووه. له مکه و مدینه خویندوبویهتی، پاشان رُشتوروه بز یمهمن و، دوو جاریش سهردانی به غلای کردووه. سالی (۱۹۹/۸۲۰) رُشتوروه بز میسر و هر لمویش سالی (۲۰۴/۸۲۰) کُزچی دوایی کردووه. يه کنیکه له پیشوای چوار مزهه به فیقهیه کانی تیسلام و له زیره که هدلکمتووه کانی میزوو. بناویانگترینی بهره هم کانی برتین له کنیتی (الأم) و (أحكام القرآن). بز زانیاری زیاتر بروانه: (الإمام الشافعي، فقيه السنة الأكبر، تأليف عبد الغني النقير) هدرههها (جزئیه و تحلیل زندگانی امام شافعی، تالیف عبدالله احمدیان). (وهرگزیر)

هروههای لیلی پرسه:

(ثایا پیناسه‌ی "مهرجی شه‌رعی" که بریتی به لهوهی "له گهله همه‌مورو روکه کاندا بهرامبر بوهستی" چون له مهرجی روکردن قبیله‌ی نویزد اده‌ره‌چن^(۱)، له کاتینکدا ئو برامبر وهستانه تنه‌ها له کاتی وهستانی نویز و دانیشتندا دیته‌دی؟

دلیابه که ئو - و آنه یمامی شافیعی - سه‌باره‌ت به مه‌سله‌ی به کم به خپری ئو بازنیه وه‌لامت ده‌دانه‌وه که به خوره‌هلاس و خورئاودادا تیپه‌ر ده‌بیت..
له مه‌سله‌ی دووه‌هم و سئه‌هه‌میشدا به کهوانیه ئو بازنیه وه‌لام ده‌دانه‌وه که له باشووره‌وه هه‌تا باکور دریز بوهه‌ته‌وه، و آنه ئو وه‌لامه‌ت ده‌دانه‌وه که به لگه‌ی عه‌قلی ده‌بدات به ده‌سته‌وه ..

سه‌باره‌ت به مه‌سله‌ی قبیله‌ش ده‌لیت: "قبیله بریتی به له ستونیکی نورانیی ئو تو که ئاسمانه کانی هه‌تا عمرش له يه‌ک پشت‌دا هونیوه‌ته‌وه و چینه کانی گزی زه‌ویشی کوناوده‌ر کردوه هه‌تا ده‌گاهه ناخی زه‌وی"^(۲).

خزئه‌گهه‌ر په‌رده له‌به‌ر چاوانت لا‌بدرایه ئووا تیشکی چاوت له هه‌مورو جموجویتکی نویزه‌که‌تدا ته‌وقه‌ی له گهله خودی قبیله‌دا ده‌کرد!
برای به‌پیزم!

وه‌هم و گومانه سهیر و سه‌مه‌ره کانت هیچ نرخینکیان نی به هه‌تا برونه دله‌وه، چونکه جگه‌له "جیهانی ئه‌ندیشە" هیچ جینگایه کی ترت بز نه‌دوزینمودا و پیرای ئوهه‌ی که

(۱) مه‌بست له "قبیله" شوینی که‌عبه‌یه، نه‌ک بیناکه‌ی. چونکه نه‌گهه بیناکه‌ی بز شوینیکی تر بگونزرت‌تموه دروست نی به بروی نیکریت له نویزد، به‌لکو ده‌بن بروو نکرینه شوینه که‌ی. بروانه: (نهایة المحتاج: ۴۰۶/۱، نشر: المکتبة الإسلامية، دون تاریخ) له فیقهی شافیعیدا، هروهه‌ها: (رد اختار: ۱/۲۹۰، نشر: دار إحياء التراث العربي، دون تاریخ) له فیقهی حنه‌فیدا. (وهرگیز)

(۲) ئو پیناسه‌یه که نووسه‌ر هیناویه‌تی بز قبیله، تنه‌ها تاییت نی به به مزه‌هه‌ی شافیعی‌به‌وه، به‌لکو مزه‌هه‌به کانی تریش کزکن له سه‌مر ناوه‌رۆزکی ئو پیناسه‌یه و، ده‌لین: که‌عبه و سه‌رووی که‌عبه‌ش هه‌تا ئاسمان و، ژیز که‌عبه‌ش هه‌تا به‌ره خوار بروات، هر قبیله‌ه. بز غوروه: نه‌گهه مرزوف له سه‌مر چیا به‌زه کان بیان له‌ناو بیره قوروله کاندا نویز بکات، ماده‌م برووی لهو تاراسته‌یه بیت، نویزه‌که‌ی دروسته. بروانه ۳۴ سه‌چاوانه: (رد اختار: ۱/۲۹۰؛ نهایة المحتاج: ۱/۴۱۷، ۴۱۸-۴۱۷)؛ (حاشية الجمل على النهج: ۱/۳۱۳، نشر: دار الفکر للطباعة والنشر والتوزيع، دون تاریخ)؛ (الموسوعة الفقهية: ۴/۶۲)؛ (إصدار وازرة الأوقاف، الكويت، ۱۴۰۶هـ/۱۹۸۶م)؛ (الفقه الإسلامي وأدله، للدكتور وهبة الرحيلي، ۱/۷۵۸ طبعة رابعة معدلة، دار الفكر، دمشق، ۱۴۱۸هـ/۱۹۹۷م). (وهرگیز)

خویشست باوه‌رت پییان نی‌به و، تهناههت ناتوانی له دهروونی خوتدا قهناعه‌تیان پنی بکدیت.. به‌لام هینده ههیه که تو له ری لاتداوه..

جا اه‌گهر ئهو دلهت که له ئاستى "ئەندىشە" دا کراوه و له بەرامبەر "پاستى" ش داخراوه، جىي "خرچى زهوى" ئى تىدا نېيىتهوه، كە زۆر لەوه بچوو كىره بە ئەندىشە تۈزۈدۈت، ئەوا ئاسۇرى رۇانىنىت فراوان بىكە تاكو زەينىشىت فراوان بېتت و، پاشان دانىشتوانى گۆزى زهوى بە وېنەي يەك دانە ئەنجۇمەن بىبىنە و، پرسىياريانلى بىكە، چونكە خاوهن مال لە هەموو كەسى زياتر شارەزاي شتانى ناوىھەتى. ئەم كاتە هەموويان بە بىبىن و تەواتور و، بە يەك دەم و زمان وەلامت دەدەنهوه كە:

"ئەم گۆزى زهوى يەمان، كە لانڭ و شەمەندەفرمانه لە گەشتى ئەم بۇشايىھى جىيەندا، هەرگىز شىت نى يە تالەو ياسا دەست بە كار و بەردهوامە خوايىھە لابدات كە لە هەموو تەن و قەبارە بەرزە كاندا جىي بەجى و دەست بە كارە".

ئىجالە گەل ئەم وەلامەياندا، نەخشە كانى زهويشىت وەك چەند بەلگەمە كى بەرجەستە لە بەردهەمدا رادەخەن!

ياساى سروشى خوايى كە پىدى دەوتلى "رىساى بەدىھىنانى جىهان" ئەوهى بەسەر زهويدا سەپاندووه - ئەو زهوى يەى كە وە كۆ مورىدى شەيداى ناو تەرىقەتى مەولەھى دەخولىتەوه و هەلدەسۋوپى^(۱) - كە لە رېزى ئەو ئەستىر انە (ھەسارانە) لانەدات چاۋيان لە خۆر كردووه. ئەوهبوو زهوى لە گەل ھاوتا كەيدا (ئاسمان) و تىان: ﴿أتىنا طائىن﴾ (فصلت: ۱۱).. خۆ دىيارە گۈپۈرەللىش لەناو كۆمەلدا گەللى باش و جوانترە.

لەمانى پېشەوه دەگەينە ئەو ئەنجامەى كە:

خواى گەورە زهويى بەو شىۋە بەدى هيئاوه كە ويىستى خۆى لەسەرى بى و دانىستە كەشى داخوازى بېت، نەك بەو شىۋە يەى كە ئەندىشەتان - ئەى شۇينكەو تۇرانى ئەندىشە كان - حەزى لىيەتى! ھەروەھا ئىرېسى ئىۋەشى نە كردووه بە ئەندازىيارى بۇونۇھەر ان!

(۱) مەبەست بە "مەولەھى" لىزەدا: بېزەوانى تەرىقەتە كەھى مەولانا جەلالەددىنی رۆزمى يە. چونكە مورىدى ئەم تەرىقەتە لە كاتى زىكىدا بە دەورى كۆپرى زىكىرە كەدا دەسۋوپىتەوه و، لە ھەمان كاتدا بە دەورى خۆيىشىدا دەخولىتەوه. (وەرگىزى)

وریا کردن و هدیه که:

یه کیک له شتانه‌ی که ئامازه‌ن بز "لاوازی بیروباوه‌ر" یان "مهیل به لای رینچکه‌ی سۆفستائی" دا^(۱)، ياخود ئامازه بز شوینکه‌تون و خواستنی ئیسلام ده‌کەن له لایه‌ن کە سیکه‌وه که هیشتا ئیسلامی بەدهست نه‌هینایت، ئەم و شە گموجانه‌یه کە دەلیت:

(ئەم راستی یه پیچه‌وانه‌ی ئایینه)

چونکه ئەم کەسە گرمانی دژایه‌تى داده‌نیت لە نیوان ھەر شتینکدا کە بە بەلگەی یەقینی سەملابیت و لە نیوان ئاییندا کە حق و راستی بىن گومانه و، ترس و سامى ئەم دژایه‌تى یەم لى نېشتووه، ھەرگیز لەمانه بەدەر نى یە:

يان سۆفستائی یەک لە میشکیدا خۆی حەشار داوە کە شتانى لى دەئالۆزبىت..

يان گومان و رووژىشەرنىك لەناو دلىدا خۆی حەشار داوە کە گالە گال و ئازاواه

دەنیتەوھ

ياخود ئایینخوازىکى نوى یە؛ دەيمۇئى بە رەخنه لىنگرتىن بىت بە خاوه‌ن ئايىن!

(۱) سۆفستائی یەکان: دەستىدەك بۇون لە فەيلەسۈوفە کانى بۇنانى كۆن، كە دواى قوتاچانى "فیساڭزىس" و لە ئەنجامى ئالۆزبى بارى رامىارى و قەبرانى ئابورى پەيدا بۇون. ئەم دەستى یە ئىنگارىنى حەقىقەتى شتانىان كەردووه و لایان واپووه کە ھىچ شتىك داراي حەقىقەت نى یە. "گۈرگىاس" و "بۆزتاڭزوراس" بە تاربانگىرىنى فەيلەسۈوفە سۆفستائی یەکان. ئەم تاقمىش لەناو خزىباندا چەند بەشىكىن. كاتى خۆزى "سوقرات" زۇر بە توندى بەرپەرجى داونەتتەوە. بەلام ئەمەندە ھەيە کە ئەم جۆرە كىس و بىر و رايانە لە ھەمەو سەردەمەنکدا بە كالايى نوى و ناوى جۆراوجۆرەوە پەيدا دەبنەوە. بىز زىادە شارەزا بۇون سەيرى ئەم سەرچاوانە بىكە: "شرح العقائد النسفية" لى سعدالدین انفتارانى ص ۲۳-۲۵ طبعة تركىا سنة ۱۳۲۶ھ، "كشاف إصطلاحات الفنون" للتهانى ج ۱/ص ۶۵ طبعة كلكته في الهند عام ۱۸۶۲م، "الموسوعة الفلسفية الميسرة" ج ۱/ص ۱۰۳۴ طبعة دار نھضة لبنان - بيروت سنة ۱۹۶۵م. هەروەها پىشەكىي (مەھدى توحىدى پور) بۇ (نفحات الأنس)ى مەولانى جامى ص ۶۹-۷۰ ناشر: كتابفروشى سعدى. (وھرگىز)

مسئله‌ی دووهم

شاراوه نی به که باسی بهناوبانگی (گاو و نهنهنگ)^(۱) نامویه به اسلام و، لاکوت و مشه خزره، چونکه له گهل مسلمان بعونی راویه (گیزه روه) که بدا هاتوروهه ناو مسلمانانه وه. ئه گهر حهز ده کهیت لهمه تینگهیت سه‌ردانی "پیشه کیی سی هم" بکه تاکو بینیت که له ج ده گایه کهوه هاتوروهه ناووه!

سه‌باره‌ت بهوهش که دراوه‌ته پال "ئیبن عه‌بیاس" سهیری ئاوینه‌ی "پیشه کیی چواره‌م" بکه، لهوی له نهیتی ئوهه تیده گهیت که بزچی دراوه‌ته پالتی. له گهل ئوه‌شدا، له‌باره‌ی لهوه‌ی که زهوی له‌سر (گاو و نهنهنگ) بیت حه‌دیسیک ریواهیت کراوه^(۲) .. به‌لام:

یه‌کهم: نایسنه‌ملین که فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ره^{بیکل} بیت، چونکه نیشانه‌ی "ئیسرائیلیات" ای پیوه‌یه!

دووهم: ئه گهر بیشنه‌ملیت که فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ره^{بیکل} ئوا حه‌دیسیکی "ئاحاد" و له‌بهر لاوازی پهیوه‌ندی به کانی نیوان سنه‌ده که‌ی "ظن" ده گهیه‌نیت، نه‌ک "یقین". که‌واته نارپاته بواری بابه‌ته کانی عه‌قیدوه، چونکه ئه و بواره مرجه که‌ی "یقین". سی‌هم: ته‌نانه‌ت ئه گهر "موتوواتیر" و "قطعی المتن" یش بیت، "قطعی الدلالة" نی‌یه. سه‌ردانی "پیشه کیی یازده‌هم" بکه و له "پیشه کیی پیتجه‌م" یش پامینه، تاکو بینیت که چون "ئه‌ندیشنه" حمزی خه‌لکانی رواله‌ت بینی به‌لای خویدا کیش کردوه و، ئه‌م حه‌دیسه‌یان له لیکدانه‌وهی دروست و رپوه راسته کانی خوی ترازاندووه.

(۱) بریسکه‌ی چواردهم له کتیبی (بریسکه کان) ئم ممسئله‌ی به دریزی بروون کردوه وهه. (وهر گیزه)

(۲) بروانه: (الطبری، جامع البیان: ۱/۱۹۷، ۱۵۳/۲۱، ۱۵۳/۲۱)، (الحاکم، المستدرک: ۴/۶۳۶)، (ابن عبد البر، التمهید: ۴/۹)؛ (المیثمی، مجمع الزوائد: ۸/۱۳۱)، (نقلاً عن السیزار). (په‌راویزی و هر گیزه‌ی عده‌هی، چاپه تازه که‌ی دار النیل). (۲۰۱۰).

هدروهه‌ها بروانه: (ابن حجر، المطالب العالیة، الطبعه المحققه: ۴/۴۶-۴۷). (وهر گیزه)

ئم حەدیسە - گەر بىھلىت فەرمۇودەي پىنگەمبەرە - سى رووى راستى ھەيە:
رووى يەكەم:

ھەروەك ھەلگرانى عەرش كە ناوابان: "ئور" و "ئىسر" و "إنسان" و ناوى ترى جىڭە
لەم ناوانىيە، "مەلاتىكەت" ن^(۱).

ئم گا و نەھەنگەش دوو "مەلاتىكەت" ئى ھەلگرى زەۋىن.
دەنا ھەلگرتى عەرشى مەزىن لەسەر شانى مەلاتىكەت، بەلام دانانى زەۋى لەسەر
گايەكى لواز - وەك لوازى زەۋى - پىنچەوانى رېسای جىهانە!
لەسەر زارى "شەرىعەت" ئەمە هاتۇرە كە:

ھەمۇو "جۆر" يىكى بۇونەوەران مەلاتىكەتىكى سەرپەرشتىيارى تايىبەت بەخۇى ھەيە
كە گۇنجاخو بىت بۆى و، ھەر لەسەر بىناغە ئەمە پەيوەندىيە مەلاتىكەتە كە بە ناوى ئەم
"جۆر" ھە ناونراوه، لەوانەشە لە جىهانى مەلاتىكەتاندا لەسەر شىۋە ئەم دەربەكتەت.
فەرمۇودەيدەك بەم واتايە ھەيە كە دەفرمۇسى:

(ھەمۇ ئىوارەيدەك خۇر لە ژىر "عەرش" دائاوا دەبىت و سوژىدە دەبات، پاشان
پوخىست دەخوازىت و دەگەپىتەوە)^(۲).

بەلتى، ئەم مەلاتىكەتە كە سەرپەرشتىyarى "خۇر"، ناوى "خۇر" و، لە شىۋە ئى
خۇردايە و، ھەر ئەويشە كە دەپرات و دېت.

"فەيلەسۈوفە ئىلاھى يە كان" يش^(۳) لايان وايە كە ھەمۇو "جۆر" يىك ماھىيەتىكى پەتى
مەحرىد) و گۈزىا و زىندۇرى تايىبەت بە خۇى ھەيە كە يارمەتىدەر و پىشتىگىرى يەك بە

(۱) بىوانە: (الطبرى)، جامع البيان: ۱/ ۳۴۳ (السيوطى)، الدر المثور: ۵/ ۴۸۶؛ (تفسير الخازن: ۶/ ۱۵۳).

(بەراوىزى وەرگىزىنى عەرەبى، چاپە تازە كە دار النبل: ۲۰۱۰).

(۲) عن أبي ذر رضي الله عنه قال: دخلت المسجد ورسول الله ﷺ جالس. فلما غابت الشمس قال: "يا أبا ذر! هل تدرى أين تذهب هذه؟". قال: قلت: الله ورسوله أعلم. قال: "فإنها تذهب فتسأذن في السعودية، فيؤذن لها، و كأنها قد قيل لها: ارجعي من حيث فتطلعت من مغربها". بىوانە: (صحیح مسلم) الحديث رقم (۱۵۹). (وەرگىزى)

(۳) بۇ فەيلەسۈوفانە دەوتىزىت كە باوەريان بە بۇونى خواى بەدىھىنەر ھەبۇوه، بەلام لە باسى زاتى خواى
گەورە و سيفەتكەنەيدا و، لە خودى "بەديھىنان" و، لە باپەتەنەشدا كە بىن "وەحى" ئى خواى گەورە و بە
تەنھا لە رېنى ژىرىي بەرە راستى يان نازارىت، كە توونەتە ھەلموھ. (سوقرات و ئەفلاتون و ئەرسىز)

یه ک و دانه کانی ئه و جوزه یه. "شەرع" بە: "مَلْكُ الْجِبَالِ وَ مَلْكُ الْبَحَارِ وَ مَلْكُ الْأَمْطَارِ" ناویان دەبات.

بەلام هېچ کام لەوانە کارىگەربى پاستەقىنەياننى يە، چونكە لە ھەممۇ گەردووندا جىگە لە خواى گەورە هېچ شىتىكى تر کارىگەربىنى يە (لا مؤتىر في الكون إلا الله).

حىكىمەتى دانانى ھۆکارە رۇالەتى يە كانىش: دەرخستى گەورەبى و مەزىنى خوايە، تاڭو ئه و روائىنەي كە ئاراستەي بازنهى "ھۆکارە كان" دەكىرىت، دەست وەدانى بى پەرده و پاستەو خۆزى دەستى توانست نەيىنت لە شستانەدا كە بەرۇالەت بى نىرخ دەبىزىن.

بەلام لە ۋووى "مەلەكۈوت" و پاستەقىنەدا - كە بازنهى باوهەرە - دەست وەدانى بى پەرده و پاستەو خۆزى دەستى توانست لە ھەممۇ شىتىكدا كارىكى شياوه بۆ مەزى و گەورەبى خواوهند، چونكە ھەممۇ شىتىك لەم پۇوهدا بەرزا بىلنىدە.. ئەوهش بېيارى خواى خاوهەن مەزىنى و دانابىيە (ذلک تقدیر العزيز العليم).

رووى دووهەم:

"گا" (ثور) و رووژىنەرى كىلاندن و گىرنگىزىن ھۆزى كشتوكال و ئاوهدا نىكەنەوە زەۋىيە. بەلام "نەھەنگ" (حوت) "ماسى" سەرچاوهى ئىيان و گۈزەرانى خەلکانى نىشته جىيى كەنارە دەريايىيە كانە، تەنانەت ھى زۇرىڭ لە خەلکانى تىرىش.

خۇئە گەر كەسىك بېرسىت: دەولەت لە سەر چى پاڭىز دەيىت؟

وەلامە كە ئەوه دەيىت كە: لە سەر شىشىر و قەلم.

يان ئە گەر بېرسىت: شارستانىتى لە سەر چى پادەوەستىت؟

وەلامى دەدىتىمۇ: لە سەر زانىن و پىشەسازى و بازىگانى.

ياخود گەر بېرسىت: مەۋچايهتى بە چى بەردهام دەيىت؟

وەلامى دەدىتىمۇ: بە زانىست و كاركىردن..

بەھمان جۇر و لە سەر بناغەي ئەوانەي پېشىرو - خواى گەورەش باشتى دەزانى - سەردارى هەردوو گەردوون و مايەي شانازىبى هەردوو جىهان ﷺ وەلامى پرسىيارى ئەو

پىشەنگىان، پاشان فەيلەسۈوفە كانى ئەفلاتوونى نسوى: (مېلىزۇن و ئەفلۇتىن) و، لە ناۋ فېلىسۈوفە مۇسلمانە كانىشدا: (فارابى و ئىبن سينا) لە بىزى فەيلەسۈوفە ئىلاھى يە كاندا پېلىن دەكىرىن . (وەرگىز)

که سه‌ی که - به به لگه‌ی پیش‌ه کی دو و هم - هیشتا زه‌ینی ئاماده‌ی تیگه‌شتنی راستی‌یه کان نه بوروه و، پرسیاری له شتیکی به‌دهر له ئه رکی سه‌رشانی خزوی کرد و پرسی: "زهوی له سه‌ر چی‌یه؟" پنجه‌مبه‌ری خوش‌ویستمان پلکان ولامی ئه‌موی به شتیک دایه‌وه که پیویسته بیزانیت و، فرموموی: "زهوی له سه‌ر گایه". واته: ئاوه‌دانیی زهوی بز ره‌گه‌زی مرؤف و سه‌ر چاوه‌ی ژیان بز که سانی گوندنشینی ئه‌وان له سه‌ر کشتو کال به‌نده، خو کشتو کالیش له ئه‌ستوی "گا" نراوه..

هروههک زورینهی گوزه رانی به شه که تری مرسُوف و زوربهی سه رجاوهی بازرگانی خملکانی شارنشین له ناو سکی ماسی و نهنه نگدایه، به راده ههک که پهندی به ناو بانگی (كل الصيد في جوف الفرات) يان^(۱) تیدا دیته دی.

جا ئم و لامه - تهناههت گهر به گالتهشی بوبیست، چونکه پیغمبهري خوشويست
له حق بمولاهه هيچي تر نافرموي^(۲) - و لاميکي راست و ناسك و نيانه.

خوئه گهر ئەوهش بىمهلى كە پرسىارى لە چۈزىتىي بەدىھاتنى زەوي كەرىيەت، ئەوا
بەپى ئەو دەستورەي زانستى رەوانكارى كە پىنى دەوتى: (تلقى السامع بغیر المترقب)
وەلامى يىسىر بە شتى چاوه بروان نەكراو دراوه تەوه. چونكە بە شىوازى كەسى دانا
(أسلوب الحكيم) وەلامى شتى پىويسىتى درايەوه، نەك بەپى ئىشتىھاى نەخوش و
درۇينەي خاوهن پرسىار وەلام بەدريتەوه..

سەرەتا يەكىن ئەم سەھەنگ (براعە استھال) بۇ ئەم راستى يە.

روایی سیّد همّه:

"گا" و "نهنهنگ" دوو بورجي مه زهنده کراون له خولگهی سالانهی زهويدا. جا هر چهند ئهو بورجانه و همي و گريمانكراون، بهلام ئهو ياسا خواييهي كه له جيهازدا

(۱) پندتیکی عمره‌ی به، له کاتینکدا دهیزیرنیوه که یه کدانه شت - له بر مهزونی یه که‌ی - جنی گه‌لئی شتی زور بگریته‌وه. (وهر گنگر)

(٢) له كتبه كأني فرمودهدا هاتوه که ینغمیدر **فیصل** فرمومويهتي: (إنَّ لِأَمْرِحُ لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا). رواه الطبراني في الصغير والأوسط، وإسناده حسن. بروانه: (جمع الزائد، الهميسي: ٨٩/٨، ١٧/٩، ١٤٠٧)، (كـ ١٤٠٧) هرودهـا: مسند الفردوس، للديلمي: ٥٥/١، چـ: دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٨٦م (وهرـگـنـ).

دهست به کاره و تنه ناسخانی به کان ریکده خات و پهیوه‌ستیان ده کات به یه کمهوه و، وه ک زاراوهش ناوی "کیشی گشتی" (الجاذبیة العامة)ی لئی نراوه، ئهو یاسایه لهو بورجانه‌دا جیگیر بwooه. له بهر ئمهوه، دهسته‌واژه‌ی گهردوونناسیی: "زوی لەسەر بورجه کانه" دروسته.

ئەم رپوهش بەپی بۆچوونی زانستی گهردوونناسیی نوی‌یه، چونکه گهردوونناسیی کۆن گرمانی بورجه کانی لە ئاسماندا ده کرد، کەچی ئەمەی نوی لە خولگەی زهويدا گرمانی ده کات. بزیه ئەم لیکدانه‌وھیه لە لای گهردوونناسیی نوی گرنگی بەدەست دەھینیت!!

پاشان ئەوهش رپوایهت کراوه کە پرسیاره کە دووباره بwooتهوه، ئەویش جارى لە وەلامدا فەرمۇویتى: "على الحوت" (واتە لەسەر نەھەنگ) .. جارى تر و دواى مانگىك لە وەلامى هەمان پرسیاردا فەرمۇویتى: "على الثور" (واتە لەسەر گایه)! واتە تالە دەزرووه کانى ئهو یاسا ناوبر اووه و، تىشكە پەرش و بلاوه کانى بە ھەموو لایه‌کى بۆشایى فراوانى بى سنوردا، ئەو کاتە لە بورجى "نەھەنگ" دا جەم بwooه، بزیه گۆزى زهوى لە بورجى سەتلەوە دەرچووه و دەستى بەو یاسایوه گرتۇوه کە لە بورجى "نەھەنگ" دوھ شۆر بwooتهوه و، بە وىنەی بەرىتكى پىنگەيشتۇو بە لقىتكى درەختى بەدیهاتۇواندا ھەلۋاسراوه..

يان زهوى بە وىنەی بالندە لەسەر بورجى "گا" نىشتۇوه‌تەوه و ھىلانەی لەسەر كردووه!

دواى ئەوهى کە لەمە تىنگەيشتىت، ئىنجا و پۈدان بە کاربەھىنە و ورد بەرهوھ: ئايابەپى ناواره رۆكى "پىشە كىي پېنچەم" ئەم بايەتە سەير و بەناوبانگەي نېوان شۇنىشكە و تۇوانى ئەندىشە، كە شەيداى ھۆننەوهى شستانى نامۇن، چۈن دەکرى لېكىدرېتەو بە بى ئەوهى کارى يېھوودە و بەرىادى بدرېتە پال دانستى ئەزەلى و، بە بى قايل بۇونى ئىسراپ لە سەنعتى پەروەرد گاردا و، بە بى تىنگدانى ئەو رېسا ناوازەيەش كە بەلگەي بەدیھىنەری شىڭمەندە؟!

ئاي "نەفامى"! دەك خوالەناوت بەرىت!

مدهله‌ی سی‌هم

چیای قاف

بزانه که:

زانینی "بوون"‌ی هر شتیک جیاوازه له زانینی "جور" و "ماهییت"‌ه که‌ی^(۱). دهین ئم دوو خاله لیک جیا بکرینه‌وه. چونکه زور شت ههیه که له بناغه‌دا بئ گومان بووه، که‌چی و‌هم و گومان هیننده دهستکاریی تیدا کرد ووه که له شتیکی "گونجاو"‌وه گزیریوه‌ته به "نه گونجاو". سه‌باره‌ت بهمه راویژ به "پیشه کبی حموته" بکه، به زمانیکی پاراو و‌لامت ده‌دانه‌وه که: بهلئی، زور دهقی بیگومان (قطعی المتن) بش ههیه که گومانه کان له سهر ده‌لاله‌ته که‌ی که‌له که بوون! تهنانه‌ت فام و تیگه‌یشته کان سه‌ر سامن له و‌لامی پرسیاری: (مه‌بستی ئم و‌تیه چی‌یه)? صده‌دفی پیشه کبی یازده‌هم بشکینه ئم گه‌وه‌ره‌ی تیدا ده‌بینیت.

ناگادار کردن‌موهیده‌ک:

ماده‌م ئمه و‌ایه.. ئه‌واله "دهقی یه‌قین و بئ گومان"‌دا جگه له: **هُقْ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ** (ق: ۱) هیچ شتیک نی به‌ثامازه بتو (قاف) بکات. له کاتینکدا که ده‌کرئ (قاف) بش و‌کو (صاد) وايت؛ له خزره‌هه‌لاتی دنیادا نه‌بیت، به‌لکو له خزرثاواری ده‌مدا بیت! ئه و کاته‌ش بهم گریانه به‌لگه له سه‌ر یه‌قینه که له‌ده‌ست ده‌چیت.

(۱) ماهییت: زاراویه‌کی فلسه‌قه و زانستی "که‌لام"‌ه، له پرسیاری: (ما‌هو؟) و‌ر گیراوه، و‌لامی ئم پرسیاره‌ش پئی ده‌ترینت "ماهییت". که دهین و‌لامینک بیت ته‌سهووری ثو شته‌ی پرسیاری له‌باره‌وه کراوه، هه‌روه‌ها زانینی زات و گه‌وه‌مر و سروشته، به‌ده‌سته‌وه بدادات. زانیانی "که‌لام" پیبان و‌ایه زانینی "ماهییت"‌ی هر شتیک جیاوه له سیفه‌تی "بوون"‌ی ئه‌وه‌شته. بـنـغـونـه: خوای گوره‌ماهییه‌تی شته کان ده‌زانیت پیش ئوه‌ی به‌دیان به‌هیت، وهک ئوه‌هی که دارتاش پیش دروستکردنی کورسی ماهییه‌ته که‌ی ده‌زانیت. بـزـانـیـارـیـ زـیـاتـرـ لـهـ سـرـ "ماـهـیـیـتـ" بـرـوانـهـ کـتـبـیـ: (شرح المقادـدـ ۲۲۲ـ/۱ـ ۲۴۸ـ). به‌لام پـیـمـهـ نـاـوـهـرـزـ کـیـ ئـمـ پـهـراـوـیـزـهـ مـانـ لـهـ دـاوـنـیـ لـ: ۲۲۳ـ وـرـ گـرتـ، کـهـ پـوـخـتـهـ کـهـ لـیـنـکـلـهـرـیـ کـتـبـیـ نـاـوـبـراـوـ لـهـ: (الموسوعة الفلسفية العربية ص: ۷۷۳ـ ۷۷۴ـ) وـهـ هـنـاـوـیـهـتـیـ. (وـرـ گـیـزـ)

به لگه‌یه کی تر له سه رئوه‌ی که "ینگومانی بهلگه" شتیکی تری جگه له مهیه، و ته کمه "قهرافی" یه^(۱)، که یه کینکه له موجته هیدانی شهرع، فرمومویه‌تی: "ئه سلی نی یه"!

ئنجا سه باره‌ت به گیز انوه‌ی چزنیتی یه بناوبانگه که شی بتو "ئین عه بیاس" سه‌یری تاوینه‌ی پیش‌کی چوارم" بکه، تاکو هزوی دانه پالی بولای ئه و بینیت. ده‌بی بیشترین که هرچی "ئین عه بیاس" و تورویه‌تی هروهک مهراج نی به فرموموده بیست، مهراجیش نی به بتو خزوی همو ئه و شتانه‌ی بین قبول برویت که هیناونی، چونکه "ئین عه بیاس" له روزگارانی لاویداوله ریزی حیکایته کانوه که منی ئاوری به‌لای "ئیسر ائلیات" دا داوه‌تنه، به مه‌بستی ده‌خستنی هندی راستی^(۲).

ئه گهر ده‌لیتیت: زانا سوپی یه کان وینه کیشانیتکی زوریان سه‌باره‌ت به (فاف) هه‌یه؟
له ولامدا ده‌لیم: جیهانی بناوبانگی "میسال" گزره‌پانی هاتوچزوی ئهوانه^(۳)..

(۱) ناوی (شه‌هابدین نهمه‌دی کوبی نیدریسی قهرافی) یه و له سالی (۱۲۸۵/ک/۶۸۵) کزچی دوابی کردووه. له میسر له دایلک بوروه هر لمویش ژیاوه و وفاتی کردووه. زانیه کی مزه‌بی مالیکی یه. گلن دائزراوی له نوسوول و له فیقدا نوسویوه، لهوانه: (أُنوار البروق في أُنواء الفروق) له چوار بعر گدا، (الذخيرة) شمش برگه که له فیقهی مزه‌بی مالیکیدا. بروانه: (الأعلام: ۹۴-۹۵). (وهر گیز - له چاپه عده‌بی یه که وه هیناویه‌تی)

(۲) "ابن کثیر" له تفسیره کیدا ده‌فرمومی: (هندی له پیشینان و تورویانه "فاف" چیایه که دهورانده‌وری زه‌ویی داوه. پنده‌چن ئامه له ئه‌فسانه کانی نوه‌ی ئیسر ائلیت بیت هندی کمس لهوانی و هرگرتیت. له راستیدا شرع‌نه‌هاله شتاندرا ریزی داوه بروایت لهوان بکریت که ژیری مزوف په‌سندی بکات، دهنا گهر په‌سندی نه کات و به رهوای نزایت هر گیز له جوزه نی یه، خوای گهوره‌ش خزوی باشت ده‌نایت. به پوختنی له "تفسیر ابن کثیر" ووه ۲۲۱/۴، ۲۲۱/۴ (دار إحياء التراث العربي، بيروت، ۱۹۶۹). (وهر گیز)

(۳) له سه‌ر "جیهانی میسال" شتی زور و تراوه. زانای لینکولر "پیش‌واسعه‌دی ته‌فازانی" پوختیان ده کات‌نه و ده‌لی: (ئهوانه بیهونی "جیهانی میسال" فایلین به‌لگه‌یان ئمه‌وه که ئه وینه جوزئیانه‌ی له‌ناو تاوینه و شتانی هاو‌شیوه‌یدا ده‌بینزین نه عده‌می ته‌واوه‌تی یه و ته له جیهانی ماددیاتیشه). ته‌فازانی تا ئیزه‌ی بهلگه که‌یان په‌سنه‌ند ده کات و ده‌لی: (ئه مه شتیکی ناشکایه). دوای ئمه‌وه، پاشاوه‌ی بهلگه کانی ئهوانی پشتگوئی خستووه و، ده‌لی: (له ببر ئمه‌وه ده‌عواکه بلنده و شوبه‌ه که‌شیان لاوازه، ئهوا لیکولر، ج له دانایان و ج له زانایانی که‌لام، ئاوریان لئی نه‌داوه‌تنه). بروانه: (شرح المقاصد: ۲/۴۰).

هرچی له پیامه کانی نوردار له باره‌ی "جیهانی میسال" باس کراوه‌یان ئاماژه‌ی بین دراوه، له و بشه‌ی یه کمه که زانایان سملاندوویانه و ئینکاری لئی ناکریت، وهک: خمهون و، ده‌کمه‌تی وینه کان له‌ناو تاوینه‌کاندا. بتو غونه له پیامه کاندا ئمه‌وه هاتووه که: "نوستن" پردنکه له نیوان جیهانی بینداری و جیهانی

چونکه ههروهه ک ئىمە پۇشاکە كاغان لەبر دادەمالىن، ئەوانىش لە جەستە دەردەچن و بە گەشت و گەپانى رۇحانى دەچن سەيرى ئەپىشانگايەي كە شتانى نامۇ و سەرسوورھېنى تىدا جەم بۇوه.

جا (قاف) وەك پىناسەي دەكەن، لە جىهانى ئەواندا بە وىنەي شتانى ناو ئاونىنە دەبىزىت. چونكە ههروهه ئاسمانە كان و ئەستىرە كان لە ئاۋىنەيە كى بچوو كدا وينەيان دەردە كەويىت، بچوو كترين شتى وەك "گەردىلە" يەكى جىهانى بىنراوېش، بە كارىگەرىي بەر جەستە بۇونى و اتاكان، لە جىهانى مىسالدا بە وىنەي درەختىنى كەھورە دەبىزىت. بىرپارە كانى ئەم دوو جىهانە هەرگىز تىكەل بە يە كىز نابىن. كەسى كە شارەزاي كاكلە و ناوهرۇز كى قىسى "خىدىنلى عەرەبى"^(۱) بىت ئەمە پشت راست دەكتاتووه.

سەبارەت بەوهش كە لە نىوان عەواام و ھاوشىۋە ئەواندا بەناوابانگە كە گوايسا (قاف) چەند دانە چيايە كە دەوراندەورى زەۋىيان داوه، ماوهى نىوان ھەمۇ دوو دانىيە كىيان پىنج سەد سال پىيە، لۇزوتىكە كەي بەر ئاسمان دەكەوتىت.. ھەتا دوا ئەندىشە كانى تريان، سوودلە "پىشە كىي سىھەم" وەرىگەرە بۆ ھەلسەنگاندىن و راستكىرنەوهى ئەم ئەندىشانە، پاشان بىرۇرە ناو ئەم تارىكىستانە، بەلكو ئاوى سازگارى رەوانىبىزى يان بەده ست بەھىت.

مىسالدا. (مەسەنەوبىي عەرەبىي نورىي: ۳۷۴، ھەروهە: "خەمۇن بىنین" سېبىرىي جىهانى مىسالە و جىهانى مىسالىيس سېبىرىي جىهانى بەرزەخە. (بىرىشكە كان: ۷۹۰).
چىچە لەمانە، مامۇ ستا نورىسى خۈزىشى يە كىنکە لە زانىيانى "ئەھلى تەحقىق" و، چاولىنكەرى ھىچ كەسىنەك نىيە، بەلكو لېنگۈلىيەوهى تايىھتى خۇرى ھەيە لە سەر ئەم شتانى لە بارىيەنە دەدونىت، كە يە كېڭىك لەوانە "جىهانى مىسال" ھ. بۇيە لە شۇينە جىاجىجا كانى پەيامە كانىدا، بە پىنى پۇيىست، ئەنجامى لېنگۈلىيەوهى خۇرى لە بارىيە دەرىپىيە. (وەرگىن)

(۱) ناوى ئابۇرە كە محمدى كورى مەممەدى كورى عەلمى كورى عەرەبىي طائىنى ئەندەلوسى يە و بە "خىدىنلى كورى عەرەبىي" بەناوابانگە و لە نىوان سالە كانى: ۱۱۶۵ - ۱۱۶۰ / ۶۳۸ - ۱۲۴۰ (ز) دا زياوه و نازاروئى "الشيخ الأكابر" لىنى تراواھ. يە كىنکە لە پىشەوابانى زانىستە كانى سەرەدەمى خۇرى. لە شارى "مەرسىيە" ئەندەلوس لە دايىك بۇوه و پاشان بۇشتۇرۇ بۆ "ئەشىلىيە" و، گەشتىنەكى بە ولاتانى شام و رۇم و مىسر و عىراق و حىجازدا كەرددووه، خەلەكى مىسر لە دۆزى ئەم "شەطحات" ھى لە زارى دەرچووبۇون لىنى پاپەرىپىوون و تەنانەت ھەندىكىشىان ھولى كوشتىيان دابۇو، بەلام خرايد بەندىخانەو و پاشان "عەلمى كورى فەنخى بوجائى" بۇي تىنگۈشا و لە بەندىخانە بىزگارى كردى. دواي ئەوه لە "دېھشەق" دا گېرسايمەوه و ھەر لەۋىشدا كۆچى دوابى كردى. بەناوابانگىزىنى بەرھەمە كانى بىرىتىن لە: "الفتوحات المكية" و "فصوص الحکم" لە تەصەروف و دەررۇونناسىدا. بۇوانە: الأعلام ۶/ ۲۸۱ فرات الوفيات ۲/ ۲۴۱ ميزان الإعتدال ۳/ ۱۰۸ جامع كرامات الأولياء ۱/ ۱۱۸ شذرات الذهب ۵/ ۱۹۰. (وەرگىن)

ئه گهر ده تموی "باوه‌ر"ی من بزانیت سه باره‌ت بهم مه‌سمه‌لیه، ئموا بزانه من دل‌نیام له بونی (قاف)^(۱). به‌لام چونیتی به که‌ی ده گیزمه‌وه بتو سه‌ماندنی فرموده‌یه کی صه‌حیج و موته‌واتیر.

جائه گهر بسلی که فرموده‌یه کی وا همیه چونیتی به که‌ی روون بکاته‌وه، ئموا باوه‌ری بین ده کهم بهو جوزه‌ی که پیغمبه‌ر ﷺ مه‌بستی بووه، که دیاره مه‌بستی ئمویش حق و راست و دروسته. نهک بهو شیوه‌یه که له ئندیشه‌ی خه‌لکیدایه، چونکه ری ده که‌وت "تیگه‌یشتزن" له شتیک جیاواز ده‌بیت له‌وهی که "مه‌بست"ه تیابدا.

سه‌باره‌ت به "تیگه‌یشتزن" ای ئیمه‌ش لهم مه‌سمه‌لیه، وا بهم جوزه ده‌یخه‌ینه به‌ردست: يه کهم:

چیای "قاف" له زنجیره‌ی "هیمالایا" يه که مه‌زنتین چیا‌کانی "چامولار"ه، که ئمویش زنجیره‌یه که دورانده‌وری زوریه‌ی خزره‌هلاطی داوه و، له‌سرده‌مه کانی پیشوو دا به‌ربه‌ستیک بون له نیوان ده‌شته کی به کان و خاوه‌ن شارستانیتی به کاندا. و تراویشه که زوریه‌ی چیا‌کانی جیهان له ده‌ماری ئهم زنجیره‌یه‌وه لق و په‌لیان هاویشتووه و بلاو بونه‌تموه. هر لهم بناغه‌یه‌شوه بیروز که‌ی "دوروه‌دانی قاف به دنیا" سری هله‌داوه.

دووه‌هم:

جیهانی می‌سال ناوه‌ند (بهرزه‌خ) یکه له نیوان هردو جیهانی "بینراو" و "پنهان" دا؛ به "شیوه" له یه که‌میان و به "ناوه‌رزوک" یش له دووه‌هه‌میان ده‌چیت. ئهم چه‌مکه، ئمو مه‌تل و گری کویره‌یه ده کاتمه‌وه.

هر که‌سنی ده‌یه‌وهی که‌میک به‌سهر ئهم جیهانه‌دا - جیهانی می‌سال - پروانیت، ده‌بی له په‌نجه‌رهی "که‌شفی راست" یاخود له ده‌لاقه‌ی "خه‌ونی راست"وه بؤی پروانیت، یان به چاویلکه‌ی مادده روون و بریسکه‌داره کان، لانی که‌م له‌سهر شاشه‌ی پشته‌وهی "ئندیشه" سه‌ییری بکات. چونکه بدلگه‌ی زور همیه له‌سهر بونی ئهم جیهانه (می‌سال) و له‌سهر به‌رجه‌سته بونی واتاکان تیابدا.

له‌سهر ئهم بناغه‌یه، ده گونجی ئهو "قاف"هی که لهم گۆی زه‌وهی خوماندایه "تزو" ای "قاف" یکی پر له شتانی سه‌رسوره‌ینه بیت له جیهانی می‌سالدا.

(۱) لمبر ده‌دقی: هُقْ وَ الْقُرْآنُ الْجَيْدُ بهو شیوه‌یه که خوای گموره خزی مه‌بستیه‌تی. (وهر گیز)

سی‌ههه:

مولکی خوای گهوره فراوانه و، تنهایا به گزی هزاری زهوي بهوه بهند نی به. همروهك ئەم بۇشايىھى كە خواي گهوره دايىناوه گەلى فراوانىرە و، دىياكەشى لەوه مەزىنەرە كە جىنى "قاف" ئى خاواه شتى سەير و سەمەرهى تىدا نېتىمە. همروهك ئەمەوھش بەدەر لە "ئىمكاني عەقلى" نى يە كە سەرى ئەو چىايە لە شانى ئاسمان بىدات كە "شەپۈلىيکى ئارام بۇوە"^(۱)، هەرچەندەش پىنج سەدد سال رى - بە رۆزەكانى خواي گهوره - لە گزى زهويما دوور بىت، چونكە دەگۈنچى "قاف" بە وينە ئاسمان رۇون و نېبىنرا بىت.

چوارەه:

بۇچى نابىن "قاف" زنجىرە كى مەزن بىت كە لە بازنه ئاسۇدا دەربكەھویت، وەك ئەوهى كە ناوى "ئاسۇ" دەبىتە سەرچاوهى "قاف"؟ چونكە مەرۆف لە هەر لايەكەمە سەير بىكەت بازنه كى لە چەند زنجىرە چىايە كى وەك بازنه ھاۋچەقە كان لىنى دەردە كەھى.. هەرەھە پلە و يەك لە دواى يە كى روانىنە كە دەمەنچەھە و جىڭىر دەبىت، پاشان جەلەمى خزى دەداتە دەست ئەندىشە، ئىتەر "ئەندىشە" بازنه كە لە زنجىرە چىايە كى دەورەدەر بە زهوي بەدىدە كات كە بەر كەنارە كانى ئاسمان دەكەھویت، ئەو چىايانەش لەو ئەندىشە يەدا دەبىزىن كە پەيوەستى يەكترىن، بە بەلگە ئىخلىقى گزى زهوي، تەنانەت گەر دوورىي نىوان ئاسۇ و ئاسمان پىنج سەدد سالىش بىت.

(۱) (السماء موج مكفورف) جزء من حديث أخرجه الإمام أحمد في مسنده (۳۷۰/۲) والترمذى برقم (۳۲۹۸) وفي تحفة الأحوذى برقم (۳۳۵۲) وقال: هذا حديث غريب من هذا الوجه. عزاه صاحب التحفة لأحمد وابن أبي حاتم والبزار، وفي مجمع الروايد (۱۳۲/۸) جزء من حديث رواه الطبراني في الأوسط، وفيه أبو جعفر ازاري، وثقة أبو حاتم وغيره وضيقه الإنسائي وغيره، وبقية رجاله ثقات. وانظر فيه (۱۲۱/۷) وتفسير ابن كثير سورة الحديدة. (وەرگىز، لە چاپە عەرەبى يە كەمەھەننارىيەتى)

مهسله‌ی چواره‌م

به رهستی زولقه‌پنهان

وهك زانيت:

زانيني "بوون"ى هر شتيك جياوازه له زانيني "ماهبيهت" و "چونيني" يه كده.

هروه‌ها:

تهنها يهك كيشه گله‌تى بريار له خزو ده گريت، هندىكىان "زهروورى" ن و هندىكى تريشيان "نهزهري" ن؛ راي جياجيا و جوزراو جوزر هملده گرن.

هروه‌ها:

ئه گهر كه سىتكى چاولىكىمىرى سەرسەخت و ملنەدەر سەبارەت به شتيك كە لە كىيىكدا بىنېبۈرى پرسىيارى ئاراستەي يە كىك كرد، تەنانەت ئەگەر ئەوهى لەناو كىيىكەدا دىويتى هەلە و پرسىيارە كەشى لە رۇوى تاقىكىردىنۇوه بىت، ئەوش وەلامى پرسىيارە كانى ئەو كەسەي، تەنانەت هي زانراوه نائامادە كەشى دايىوه، ئەوا وەلامە كە لە دوو رۇوه‌وھ پاستە:

يان راستە خزو وەلامىكى پاستە و لە گەل واقىعا يە كاويمەك دەرەچىت.. يان لە بەر ئەوهى لە گەل خودى زانيارى يە كانى كەسى ملنەدەردا يەك دە گرىشمەو.. يان بە تەقىيل لە گەليدا يە كەدەخرىت، ئەوا هەر دوو رۇوه كە پاست دەرەچىن.

كەواتە تەنها يەك وەلام، واقىع لە خۇزى رازى دەكەت، چونكە وەلامىكى پاست و رەوايە.. ئىنجاقەناعەت بە كەسى خاوهن پرسىيارىش دەبەخشى، چونكە دەتوانى بە سەر زانيارى يە كەى خۆزىدا جىيەجىنى بکات، هەرچەندەش زانيارى يە كەى ئەو جىنى مەبەست نەبىت.. لە هەمان كاتدا پايە و مەقامە كەش زامدار ناكات، چونكە ئەو وەلامە هەۋىتى ئەو ژيانە لە خۇزى گرتۇوه كە "ئاماڭە كانى گۇفتار" سەرجمەم ھۆكاري و ھاندەرە كانى ژيانى خۇيانى لەتى بە دەست دەھىتن.

وەلامە كانى قورئانى پىرۇز بەم جۆرەن.

لهمهولا "زهرووری" و "نازهرووری" له یه کجیا ده کهینهوه.. هر له و بپیاره "زهرووری" یانهی که له وهلامی قورئان و هردگیریت و، ملنده‌دان و ئینکاری هەلتاگرت: "زولقەرنەین" ^(۱)، که ئەویش کەسیتکی پشتگیر او بیووه له لایه‌ن خوای گموره‌وه و، هر به پینمایی و کارسازی خوای گموره‌ش بەریه‌ستیتکی له نیوان دوو چیادا بنیات ناوه، بز دور خستته‌وهی خراپکاری ستمکاران و ده شته کی به کان.. هر له و وهلامانهی قورئان: "یەئجووج و مەئجووج" ^(۲) که دوو هۆزی خراپکاران.. هرووه‌ها بەربەسته کەش کاتنی خوای گموره فەرمانی له سەری بیت دەرمیت... هتد.

بەپیئی ئەم پیوهره، هەموو ئەو بپیارانهی که بەلگەی قورئانیان له سەرە، له بەشی "زهرووریات" ^(۳) ای قورئان. و اته (قطعی الدلالە) ن و، ناکری ئینکاری تەنانەت يەك دانه پیشیان بکریت، بەلام دریژه‌دان به باسی ئەو بابه‌تانه و لىدوان له چۈنیتى و پرووه کانیان و سنورى ماھييەتیان "قطعی الدلالە" نین له قورئاندا، بەلکو سەملاؤه کە قورئان بەلگە نى يە له سەريان، بەپیئی ئەو دەستووره‌ی کە دەلتى: "بە هيچ کام له سى دەلالەتە کان شتى گشتى نايىش بەلگە له سەر شتى تايىهت" ^(۴). هرووه‌ها بەپیئی ئەو دەستووره‌ی زانستى مەنتيقىش کە پىئى وايه: "بز بپیاردان له سەر هەر شتىك تەسەرورى رۇويەك لە رۇوه کان له نیوان مەوزووع و مەحەمولدا سەرزۇيادە" ^(۵).

بەلام دەگونخى قورئان ئەو قبۇول بکات. و اته: ئەو دریژه پىدانانه لە بپیاره "نەزەرى يە کان" ^(۶)، بەلام گۈزىراون بز چەند بەلگەیه کى تر. كەواته جىئى ئىجتىيەدان و، بوارى تەئوپلىيان تىدايە.

بەلگەش له سەر ئەوهى کە ئەو دریژه پىدانانه "نەزەرى" ^(۷) ن، و اته "ظىنى الدلالە" ن، جياوازىي پا و بز چۈونى زانىيانه تىايىاندا.

بەلام بەداخموه ئەندىشەي: "پېنۋىستىي يە كاۋىيەك دەرچۈونى وەلام لە گەل پەرأپپى پرسىاردا" - بى بايە خدان به ناتەواوى و كەمۈكۈپپىي پرسىارە كە - هەردوو بپیاره "زهروورى" و "نەزەرى" يە كانى وهلامە كەيان پىكىمۇه و له هەمان سەرچاوه و شۇنى.

(۱) بىرسىكە شازدەھەمىي كېنىي (بىرسىكە كان) ئەم بابه‌تەي بە درىزىي بىرون كەرددووه تەمە. (وەرگىز)

(۲) لە لاپېرە (۶۹) دا بۇونكىردىنەوهى ئەو سى دەلالەتە رابورد. (وەرگىز)

(۳) لە لاپېرە (۶۹) دا بۇونكىردىنەوهى هەردوو زاراوهى "مەوزووع و مەحەمول" پابورد. (وەرگىز)

سهره‌تلدانی پرسیاره که وهر گرت، ظیتر بیوون به "موفه‌سسیر" بگره ته‌ئویلدهری ئه و شته‌ی که ده گونجی وه‌لامه که به‌لگه بیت له‌سهری.. بگره دانه دانه‌ی واتاکانیان به "خود" ای واتا پیشان دا.. بملکو هاتن ئه و شته‌ی که ده گونجی به هنه‌ندی گریمان وه‌لامی پرسیاره که بیگریته‌وه، وهک واتا و تینگه‌یشن له وه‌لامه لینکیان دایه‌وه..

ظیتر روال‌هتبینه کان قبولیان کرد و، زانایانیش له‌بهر گرنگی نه‌بیوونی ئه و لینکدانه‌وه به‌لایانه‌وه، به چه‌شتنی گرنگی نه‌بیوونی حیکایه‌ته کان، به بین هیچ ره‌خنه تاراسته کردنیک گوییان لئی راگرت، وهک ئه‌وهی که له "پیشه کیی سی‌هم" دا ریون کراوه‌تمه‌وه..

به‌لام گه‌ر به و دریزه‌پیدانه وه‌ربگیریت که له تهورات و ئینجیلی ده‌ستکاری کراودا هاتوروه، ئه‌وا دژی عیصمه‌تی پیغمه‌مبه‌رانه - دروودیان له‌سهر بیت - به‌پیی بیروباوه‌ری ئه‌هلى سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت. شایه‌ت له‌سهر ئه‌مه چیزو کی حه‌زره‌تی "سووط" و "داوود"، دروودی خوایان له‌سهر بیت.

به‌لام ماده‌م له "چونیتی" یه‌که‌دا بواری ئیجتیهاد و ته‌ئویل هه‌یه، ئه‌وا پشت به یارمه‌تی و پشتیوانی خوای گه‌وره ده‌به‌ستم و، ده‌لیم:

باوه‌ری یسه‌قینی و دامه‌زراو بـه‌وهی که خوای گـه‌وره و پـیغـهـمـهـرـهـ کـهـیـبـهـلـلـهـ ویستوویانه، به شیوه‌یه کـیـ رـهـهـاـ وـاجـهـ، چـونـکـهـ لـهـ شـتـانـیـ "زـهـرـوـورـیـ"ـیـ ئـائـینـهـ. به‌لام ئـایـاـ مـهـبـهـستـ پـیـ چـیـ یـهـ؟ـ ئـهـواـ بـزـچـوـونـهـ کـانـ جـیـاـواـازـنـ لـهـ دـهـسـتـنـیـشـانـ کـرـدنـیـ ئـهـوـ مـهـبـهـستـهـداـ. بـزـ نـمـوـونـهـ:ـ زـوـلـقـهـرـنـهـینـ -ـ نـالـیـمـ ئـهـسـکـهـنـدـهـ،ـ چـونـکـهـ نـاوـهـ کـهـ رـیـ بـهـوـ نـادـاتـ -ـ هـهـنـدـیـ کـهـسـ لـهـ زـانـایـانـیـ تـهـفـیـسـیرـ لـهـ بـارـهـیـهـ وـتـوـوـیـانـهـ:

پـادـشـایـهـ کـهـ..ـ هـهـرـهـاـ وـتـراـوهـ:ـ مـهـلـائـیـکـهـنـیـکـهـ..ـ هـهـرـهـاـ وـتـراـوهـ:ـ پـیـغـهـمـهـرـیـکـهـ..ـ هـهـرـهـاـ وـتـراـوهـ:ـ وـهـلـیـ یـهـ کـهـ هـهـتاـ دـوـاـ وـتـهـ وـ بـزـچـوـونـهـ کـانـ^(۱).

به‌لام هـهـرـکـامـ لـهـ وـانـهـ بـیـتـ،ـ گـومـانـ لـهـوـهـدـاـ نـیـ یـهـ کـهـسـینـکـیـ پـشـتـگـیرـاـوـ بـوـوـهـ لـهـ لـایـهـنـ خـواـیـ گـهـوـرـهـوـ وـ،ـ رـابـهـرـ وـ رـیـ پـیـشـانـدـهـرـیـ بـهـرـبـهـستـیـ چـینـ بـوـوـهـ. سـهـبارـهـتـ بـهـرـبـهـستـهـ کـهـشـ هـهـنـدـیـ وـتـوـوـیـانـهـ:

(۱) بـزـ درـیـزـهـیـ زـانـبـنـیـ نـهـمـ باـسـهـ بـرـوـانـهـ:ـ بـرـیـسـکـهـیـ شـازـدـهـهـمـیـ کـتـبـیـ (ـبـرـیـسـکـهـ کـانـ).

موحّاکه‌مات

۱۲۷

بهربهستی چینه.. هروهها و تراوه: بهربهستی کی تری جگه لمه گزراوه به چیایه ک..
هروهها و تراوه: بهربهستی کی پنهانه نابینریت، رووداوه کانی جیهان دایپوشیوه..
هروهها و تراوه و.. و تراوه..

بهلام هرچون بیت، گومان لمه دانی به که پر کردنوه بیه کی گهوره و دیوارنی کی
مهزنه بُو دوورخستنه و زیانی خراپکاران بنیات نراوه.
سهباره ت به "یه‌جروح و مه‌جروح" يش و تراوه:

دوو هوزن لنه نمه‌هی "یافت" .. هروهها و تراوه: هردوو هوزی "مغول و
مانچور" ن.. هروهها و تراوه: چهند نمه‌هی کی باکوری خوره‌هه لاتن.. هروهها
و تراوه: دهسته‌یه کن له کزمیلی کی مه‌زنه ناده‌میزاد که بهربادی و ئاشوب له دنیا و
له‌ناو شارستانیتیدا بلاوده کنه‌مه.. هروهها و تراوه: چهند بهدیهاتوویه کی خوای
گهوره‌ن، ناده‌میزاد بن یان شتی تر، له سر زهوي بن یاخود لنه‌ناویدا، ده‌بنه هوزی
تیکچونی جیهان له نزیکی به‌پابونی قیامه‌تدا..

بهلام لایه‌نی به کگرتن له همموئو بُوچوونانه‌دا و، ئهو شته‌ی گومانی تیدا نه‌بیت
ئه‌وهیه که:

دوو دهسته و کومه‌لن له بهدیه‌تاهه سر شارستانیتی، به وینه‌ی ئەجهلیک بُوله‌ناوردنی.
کاولبونی بهربهسته که‌ش له‌باره‌یه و تراوه:
له کاتی قیامه‌تدا ده‌بیت.. هروهها و تراوه: نزیک له قیامه‌ت.. هروهها و تراوه:

ده‌پوچیت به چه‌شننی که به یه کیک له نیشانه کانی قیامه‌ت داده‌تری، هرچند
پوچانیشی دوور بیت له به‌پابونی قیامه‌ت.. هروهها و تراوه: بهربهسته که
پوچاوه، بهلام وردوخاش نه‌بووه.. هروهها و تراوه و.. و تراوه..
هروچون بیت، روچانی ئه و بهربهسته نیشانه‌یه که له سره به‌سالاچوونی زهوي و
پیربونی مرؤف.

جا اه گهر به‌اورد له نیوان همموئو اندادا بکهیت که ئیستا باس کران، ده‌توانیت
ئه‌وهت بیت پاست بیت که ئه و بهربهسته‌ی له قورئاندا باس کراوه بهربهستی چین بیت
که چهند فه‌رسه‌خیلک دریزه و، یه کیکه له حموت سر سووره‌هینه به‌ناوابانگه کان و، به
پینمایی که سیکی پشتگیر او له لایه‌ن خوای گهوره و بنیات نراوه، تاکو رئی له‌زیان و

خرابه یه بگیریت که ده شته کی یه کان دهیان نایه وه بتو خمه لکی خواهه ن شارستانیتی ئه و پژوه گاره.

به لئنی، هوزی "هون" که ئهورو پایان دار ماندو، "مهغول" یش که ئاسیا یان تیک و پیکدا، لهوان.

پاشان دارو و خانی به رهسته که یه کیکه له نیشانه کانی قیامه ت، به تایبه تی که ربو و خانی جیا یه له ورد و خاش بونو نی. له کاتیکدا که پیغمه مهرب گلچیخ "خوی" به یه کیک له نیشانه کانی قیامه ت دابنیت و، بغمروی: (أَنَا وَالسَّاعَةِ كَـهَاتِينَ) ئیتر چون به دور ده زانیت که دارو و خانی به رهسته که یه کیک بیت له نیشانه کانی قیامه ت له دوای سه ده باشه کان (خبر القرون)؟

پاشان ربو و خانی ئه و به رهسته سه باره ت به تمه نی زه و کو گرژ بون و هاته ومه کی ربوی زه و ایه له بمر پیری، بگره و کو کاتی زهردمی خزرئ او ایه سه باره ت به ته اوی ماوه روز، ته ناهه ت گهر به هزاران سالیش قیامه ت دوور بیت. هروهه ها ئه و به ریادی و پشیوی یه که یه ئجوج و مه ئجوج دهینه وه، و کو "تا" یه ک و ایه "گرزوی مرؤف" له بمر پیری دوو چاری بونو بیت.

دوای ئمه، له سه ره تای "پیشه کیی دوازده هم" دا ده رگایه کت بتو ته ئوبليکی تر لئی ده کریته وه، که بریتی یه لمه وی: قورئان چیز که کانی بتو ئه و ده گیریته وه که پهندیان لئی و هر بگیریت و، ئه و خالانه یان تیدا هله لد بئزیریت که وه کو همه ونی ژیان وان و له گمل یه کیک له ئاما جنه کانی قورئاندا ده گونجین، ئیتر په یوه ستیان ده کات بهو ئاما جنه وه..

جا هردو و کیان - چیز که که و ئه و پهنده ش که لی و هر ده گیریت - له "زین" و له "شیواز" دا دهست له ملی یه کتر ده ئالیین، هه رچه نده ش له "دهره وه" پنکه وه نه یه نه دی و ئا گری هردو و کیان یا خود رونا کیی هردو و کیان پنکه وه ده رنه کهون.

جا ماده م "چیز ک" بتو پهند لئی و هر گرتن، ئه و پیویست به دریزه پیدانی نی یه و، ئه و هشت نه خراوه ته ئه ستز که بزانیت چون ببووه.. به شی خوتی لئی و هر بگره بپر و پیشووه..

له "پیشه کیی ده هم" وه بروانه، دهینیت که "مه جاز" ده رگا ده خاته سه ریشت له "مه جاز". بتو نمورو نه: ﴿غَرْبُ فِي عَيْنٍ حَمَّةٍ﴾ (الکهف: ۸۶) رواله تیسنه کان ده لاوینیت وه و به ده ریان ده نیت.

موحاکه‌هات

۱۲۹

بزانه که:

کلیلی به لگه‌ی خوای گموره له سمر به نده کانی، که له شیوازه کانی عه‌ر بدا
دهرده که ویت، بریتی به له و "رهانیبیزی" یهی که ئه سلی "تعجازه" و له سمر بناغه‌ی
"ئیستیعاره" و "مه‌جاز" دامهزراوه، نهک ئه موورو وانه که - به حمدسیکی درؤینه -
له ناو شته بمناویانگه کاندا هله‌لده گیرینه‌وه و خویان له ناو صه‌دهفه ئایه‌ته کاندا
ده شارنه‌وه، به بین ره زامه‌ندی ئایه‌ته کان. بونی کوزتایی "پیشه کیی دهه‌م" بکه چونکه
می‌سکه و، تامیشی بچیزه چونکه هنگوینه.

دروستیشه بمر به سته که، که خوی له خویدا چونیتی یه که‌ی نه‌زانراوه، له شوینیکی
تری نه‌زانراودا بیت و له ئیمه شاردرایتموه، به وینه‌ی نیشانه کانی تری قیامه‌ت و،
به هزوی هه‌ندی له ئالو گزره کانی، ئه و بمر به سته هه‌روا به نه‌زانراوی مینیتیمه‌وه هه‌تا
قیامه‌ت و، له قیامه‌تدا برو و خیت.

ئامازه‌یهک:

ئاشکرایه که "خانوو" زیاتر له "نیشته‌جنی بروانی" ده مینیتیمه‌وه و، تممه‌نی "قه‌لآ" ش له
هی ئه‌وانه دریزتره که "خویانی تیدا ده پاریزن". که‌واته "نیشته‌جنی بروون" و
"خویار استن" هزوی بروانی بینا کمیه، نهک هزوی بهر ده‌وامی و مانه‌وهی. ته‌نانه‌ت ئه گمر
هزوی ئه‌وهش بن، ئه‌وا داخوازی بمر ده‌وام ئاوه‌دانی و خالتی نه‌برونیان نین. چونکه
بهر ده‌وامی هه‌ر شتیک، بهر ده‌وام بروانی ئه و مه‌به‌سته که لیمه‌وه په‌یدا ده‌بیت و
چاوه‌روان ده‌کریت، ناکاته "شتیکی پیویست". ئه‌وه‌تا زور ته‌لار و بینا به مه‌به‌ستی
"نیشته‌جنی بروون" و "خویار استن" بنیات ده‌نرین که‌چی چوّل و به‌تالن.

به هزوی تینه‌گه‌یشن لهم نهینی یه، ده‌رگا له سمر و ههم و ئه‌ندیشکه کان کرایه‌وه.

وریا کردنه‌وه‌یهک:

مه‌به‌ست لهم دریزه‌پیدانه، کردنه‌وهی ده‌رگایه که بون جیا کردنه‌وهی:
ته‌فسیر، له ته‌غولی.. "قطعی" ، له "ظئی" .. بروون، له چونیتی .. بپیار، له دریزه‌پیدانه
لاوه کی یه کان.. و اتا، له دانه دانه کانی ئه‌وانه‌ی که و اتا ده‌یانگریتیمه.. روودانی شتیک،
له گریمانی روودانی.

مه‌سله‌لی پیتجه‌م

ئوه‌هی که سه‌باره‌ت به "بوونی دوزه‌خ له ژیر زه‌وی" دا ناوبانگی ده‌کردووه،
ئیمده‌ی ئه‌هلى سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت شوینه‌که‌ی به دلنيایي و يېگومانى ديارى ناكه‌ين،
به‌لام بوونی له "لاي ژيره‌وه" شتىكى ئاشكرايە^(۱)!

جاله‌سهر ئهم بناغه‌ي، پشت به خواي گموره ده‌بستم و، ده‌لیم:
يە‌کەم:

گزى زه‌يمان بەرينىكى دره‌ختى ئهم جيهانه مەزنه‌يە كە هيئىدەي دره‌ختى "تووبا"
مەزنه و، سەرجەم ئەستىرە كانى ئهم جيهانه‌ش بەرى هەمان دره‌ختن. ئوه‌هى لە خوار
"بەر" كەوه‌يە هەموو پەل و لقە كانىيەتى.

جاله‌سهر ئهم بناغه‌ي، "دوزه‌خ" له ژير زه‌وی و لە نیوان ئەولقاندایه، چونكە
مولكى خواي گموره تابلىقى فراوانه و، دره‌ختى بەدىھاتووانى ئەويش لق و پەلى بە
ھەموو لايدا ھاویشتووه، دوزه‌خىش لە هەر شوینىك بىت جىيە كى لە نیوانىاندا
ھەيە و، ماوه(مسافة)ى لە ژيره‌وه بوونىشى داخوازى دوور و درېزى و پەيوه‌ست بوونى
نى يە به زه‌وی يەوه.

بېپى روانىنى "دانستى نوى": ئاگر بەسەر زۇرىنەي گەردووندا زالە. ئەمەش دەرى
دەخات ئەو ئاگرە دوزه‌خە، كە ھاۋىتى مەرقە بەرەو ھەتاھەتايى و ھەميشه‌يى و، رۈزىك
دىتە پىش كە پەردەي سەر رۇخسارى خۆزى دەدرېنیت و دەچىتە مەيدان و، دەلىنى:
خوتان ئامادە بکەن!

ھەروه‌ها دەھەۋى سەرنجىتان بۇ لاي ئهم خالەي خواره‌وهش پابكىشىم:
دووهەم:

ژيره‌وه و خواره‌وهى هەر "تۆپ" يېڭى بىرىتى يە لە مەلبەندە كەي و ناوه‌وهى. بەم بىن يە
زه‌وی ئىستا بە "تۇو" ئى دره‌ختى زەقۇومى دوزه‌خ ئاوسە و پۈزىك دىت كە دەبىت.

(۱) نۇرسەر لە وەلامى بىرسىيارى سىھەمى مەكتۇوبى يە كەم لە كەنېنى (مەكتۇوبات) دا ئەم باسى ئەرگىن
كردووه‌تەمۇه. (وەرگىن)

بگره "زهوي" ای بالنده‌ی ناوئم بزشایه، روزئیک دیت که هیلکه‌یه کی لهو جزوره داده‌نیت، تهناهه‌ت گهر هممو دوزه‌خیش به تهواوی لهو هیلکه‌یه‌دا نهیت، لانی کم سه‌ر یاخود "نهندام" یکی دوزه‌خی تیدایه، به جزوری که روزئی قیامه‌ت له گهله پله نزمه کانی دوزه‌خ و نهندامه کانی تریدا یه کده گریته‌وه، بز تاوانباران و سه‌ر پیچیکاران دوزه‌خیکی ترسناک و سه‌رسووره‌ینه‌ر برجه‌سته ده کات.

ده سائی‌ی مرؤف!

"بیرکاری" و "نهندازه" ده‌توانن تز بگه‌یه‌نه لای شوینی دوزه‌خ، بسی ئمه‌هی که خویشت برویت بز ئمه‌ی!
چونکه:

به رژچوونی ماوهی هممو سی و سین مه‌تریک به ناخی زهويدا نزیکه‌ی یه‌ک پله‌ی گرمی زیاد ده کات. بهو واتایه‌ی که پله‌ی گرمی چهقی زهوي له دوو سه‌د هزار پله‌وه نزیکه. جا رینزه‌ی ئمه ئاگره‌ی چهقی زهوي له‌چاو پله‌ی ئاگری ئیمه‌دا - که هه‌زار پله‌یه - دوو سه‌د هینده‌یه..

ئدمه‌ش هه‌مان فه‌رموده‌ی بمنابانگ ده‌سملینیت که واتاکه‌ی ئه‌وه ده گه‌یه‌نیت:
ئاگری دوزه‌خ دوو سه‌د هینده‌ی ئاگری ئیمه تیزتر (گرمتر) ^(۱).

پاشان به‌شیکی دوزه‌خ "زمهریر" ^ه، که ئه‌وه‌یش به ساردي‌یه که‌ی شستان ده‌سووتیتیت، چونکه له زانستی سروشیدا سه‌ملاءه که پله‌ی گرمی ده گاته راده‌یه ک ئاو ده‌به‌ستیت و ده‌یکات به سه‌هول و به ساردي‌یه که‌ی شت ده‌سووتیتیت، له‌بر ئوه‌ی گرمی هه‌لده‌مئیت. واته ئه‌وه "ئاگر" ^ه که هممو پله‌کان ده گریته‌وه، به‌شیکی "زمهریر" ^ه.

(۱) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: أشتكى النار إلى ربها، فقالت: "يا رب! أكل بعضي بعضاً، فجعل لها نفسين. نفسٌ في الشتاء ونفسٌ في الصيف. فشدة ما تجدون من البرد من زمهريرها، وشدة ما تجدون من الحر من سومتها". رواه البخاري - كتاب الإعان، ابن ماجه: ۴۲۹ والترمذى: ۲۵۹۲.

وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: "هذه النار جزء من مائة جزء من جهنم". رواه أحمد ۲۴/۶۴ (الفتح الرباني) وأورده الهيثمي في الجمع ۳۸۷/۱ وقال: رواه أبو عبد الله رحاله رجال الصحيح. (وهرگیز - له چاپه عمره‌یه که‌وه هیناوه‌یتی)

وریاکردنوه یه ک:

جیهانی هه تاھه تایی ٹهودنیا به پیوهره کانی ئەم دنیا فانی بە لىتكنادریتھوھ و،
فراوانیشیان وە کو یه ک نی یه. دەسا خوت ئاماده بکە، چونکە لەمھولا و لە کۆتاپی
"وتاری سی ھەم" دا شتېكت لە ئاخیرەت بۇ دەردە کەوئى.

ئاماژه یه ک:

ھەشت دەرگا و دوو پەنجھەر لە خانەی بەختھوھری ھەمیشەبى و بەھەشتى سايە
فراواننوه لە بەردهم ڈىرىدا دەكىتنەوە، ئەوهش بە:

شاپەتىي رېتكۈنىكىي ھەموو زانستەكان..

بە پېنمايى پشکنین و بەدوا دا گەپانى تەواوى دانست..
بە ھېممايى گەوهەری مەرۋىھا ئەتى..

بە ئاماژەي بىن كۆتاپی حەز و مەيلە كانى مەرۋە..

بە نىشانەي قىامەتى دووپات بۇوي "جۈزە كان" لە زۇر بەياندا، وە کو شەو و رۇز..
بە بەلگەي نەبۇونى بېھۇدەبى و ھەپەمە كېتى..
بە ئاماژەي دانستى ئەزەلى..

بە پېنمايى حىكىمەتى پەھاھى خوارىي..

بە زمانى پاراوى پېغەمبەری راستگۇزىللىك..

بە پېنمايى و ھيداياتى قورئانى خاوهن ئىعجازى بەيان.

مهله‌های شاهد

تاییه‌تمهندی جوداکه روهی قورئانی پیروز له همه مهو شتیکی تر: "تعجاز" و .. تعجازیش له لو تکه‌ی "رهوانیبزی" بهوه پهیدا دهیست.. رهوانیبزیش له سهر چهندین تاییه‌تمهندی دامه زراوه، نه خوازه‌لا "تیستیعه" و "مه جاز". جائه‌گهه که سیک به چاویلکه‌ی ئدم دوانه نپرواپیت، تاییه‌تمهندی "رهوانیبزی" ای دهست ناکهونت.

كورئانی پیروز زور شتی لهوانه تیدایه که پیان دهوتری: "التنزلات الإلهیه إلى عقول البشر" و اته لهوانه که گوفتاری خوای گهوره‌یان تیدا دیته ئاستی تیگه‌یشتی ژیری مروف و، کانیاوه کانی زانست ده تهقینه‌وه بوناو شیوازه کانی زمانی عمره‌بی، تاکو زهینه کان له گملی راین، لهوانه که چاودیزی بی تیگه‌یشتیه کان ده کهن و، ریز له شتاني ههست پنکراو ده گرن و، شان به شانی زهینه کان ده پرون.

مادهم وايه، ئوا دهین تفسیر نوسان مافی قورئان پشتگوئی نهخنه، بهوهی که بچن "كورئان" به شتیک لیکبده‌نمهوه "رهوانیبزی" شایه‌تی له سهر نهدات.

ئمو پراستی به له همه مهو حقيقة‌تیک رونو ته ده رکه‌تووه که واتا کانی قورئانی پیروز "حق" ن و، شیوازه کانی گهیاندنی واتا کانیشی بهز و رهوان. جا هم رکه‌سیک شته جوزنی به کان نه باتمه سه رئمو کانگایه و نیانگیزیتموه بز ئمو کانیاوه، لمو که سانه دهیست که مافی قورئان پشتگوئی دهخنه.

وانغونه‌یه کي سه‌رنج راکیش له سهر ئمه ده‌هیتینه‌وه:

تاییه‌تی پیروزی: ﴿والْجَبَلُ أَوْتَادًا﴾ (البأ: ٧) به "مه جاز" یکی نوازه - که خوای گهوره خزی ده زانیت مه‌بستی چی‌یه - ئاماژه‌یه‌ک ده کات، چونکه ده گونجی ئمو "مه جاز" ه هیما‌یه‌ک بیت بز تمه‌سووریتکی وه که ئمه:

یه کەم:

"گۆزی زهوي" که وه کو کهشتی و ژیرده‌ریاییه‌ک وايه بمناو ده‌ریای بزشایی فراواندا رؤچووبیت، هاو سه‌نگبی خزی پار استووه و، له ده‌می لیک که وتنی له گەل هموادا و

له‌دهور و بهره‌هه و ایمه‌دا به چهند په‌تیکی هیندۀ گهوره و ئهستوری و گه ستون و میخ له‌نگه‌ری گرتووه. بهو و اتایه‌ی که چیا کان له حوكمی ستونی ئه و کهشتی‌یدان.

دووهه‌م:

له‌ره‌له‌ره کانی ئه‌نجامی گورانکاری ناخی زه‌وی به‌هه‌زی چیا کانه‌وه هیمور و ئارام ده‌بنه‌وه. چونکه کونیله وردە کانی پىست چىن بۇ جهسته، چیا کانیش وەھان بۇ گۆزی زه‌وی، خۆ ھەر کات ھەلچوونیک لە ناووه‌هی زه‌وی رووبدات ئەوالە پىنى كەلین و دەرباز گەی چیا کانیه‌وه ھەناسە دەدات و، بەوهش ھەلچوونە كەی ئارام دەبىتەوه. واتە ھۆکاری ھیمنی و لەسەر خۆبی زه‌وی چیا کانیتى.

سى‌ھەم:

ستونی ئاوەدانکردنەوهی زه‌وی برىتى يە لە "مرۆف" .. ژيانى مرۆقىش بەندە بە پارىزگارى كىردى سەرچاوه کانی ئەۋرىانە لە: "گل و ئاو و ھەوا" ھاودەم لە گەمل دەستە بەر كىردى سوودوھر گەرتىن لېيان. خۆ ھەر "چیا کان" ئەنجامدانى ئەۋەر كە دەگرنە ئەستۇ، چونكە "عەمبار اوی ئاو" ن و، "پاكىز كارى ھەوا" ن و، تىن و تەۋزىمى ھەرييەك لە سەرما و گەرما كەم و تەنك دە كەنه‌وه و، دەبئە ھۆزى پالفتە كىردى ھەوا و سەرچاوه‌ى كەلە كەبوونى گازە زيانبەخشە کانی ناوى، لە ھەمان كاتدا بەزمى بە خاڭ (وشكايى) شدا دېتەوه، چونكە لە قور و لىتە و گەنین و زالبۇونى دەريا دەپيارىزىت.

چوارەم:

پروويلىكچوون و پېيەندى - لە لايەنی رەوانبىزى يەوه - ئەوه يە كە:

ئەگەر كەسيك بە سوارى بالۇنى "ئەندىشە" بەرھە ئاسمان بەرز بىتەوه و لە زه‌وی دوور بىكۈتىتەوه، ئىجا لەو بەرزايىه‌وه سەيرى زنجىرەی چیا کان بىكات و، بە ئەندىشە "چىنى خاڭ" ئى بە دەوارى دەشتە كى يە كان ھاتە پىش چاۋ كە بەسەر ستۇونە كاندا را خابۇون، چیا دانە دانە و تەنبا كانىش بە وىنەي چادرى جیا جیا و تەنبا ھاتە بەرچاوى ئەندىشە كە ھەر يە كەيان لەسەر يەك ستۇون راڭىز بۇوېت.. ئايا پىست وايە ئەندىشە ئەو كەسە رەفتارىيکى دىزى سروشتى ئەندىشە كان نو اندىبىت؟

خۆ ئەگەر لە ئەندىشە خۆتدا بە جزورە بىنەت و، وىنەي ئەو زنجىرە چیايانەت - بە تىپەللىكىش بۇونى چیا تەنبا كانىشەوە - و گەند خىۋەتىكى دەشتە كى يە كان، كە

هنهندی جارره شمالي جيا جيا و تهنياشيان له نيوانياندا بيت، خسته پيش چاوي
كه سينکي دهشت نشين، ئعوا هرگيز بهم کارهت له شيوازه ئهندىشەيە كانى عمرەب
لات نداوه..

يان ئه گهر تەسەورى ئۇوه بكمىت كە خوت لەم جىهانە بىيات نراوه دامالىيە، ئىجا
بە چاولىكەي "دانست" بىرت لە گۈزى زەوي كردىوە كە لانكى گۈزى ئادەمیزادە و لە
ئاسمايش كە بنمېچىتكە لەو بەرزايىھەوە راگىر كراوه، پاشان بە ئهندىشە ئۇوه
ئاسماحت - كە بە بازنهى "ئاسۆكان" سەنۋوردار بۇوه و لەو ئاسۇيانە دەخشى - بە
وېنەي دەوارىڭ بىنى كە بەسەر زەویدا ھەلدرابىت و بە چەند مېخىڭ پېۋەست
بۇوبىت، ئۇالەم ئهندىشەيەدا هرگىز تاوانبار نابىت.
دواتر لە كۆرتايى "مهسەلەي ھەشتم" دا يەڭ دوو غۇونە لەسەر ئەمە دىنە رېمان.

مهسه‌له‌ی حدوده‌م

رواله‌تبیان، به نیازی شله‌ژاندنی زینه‌کان، ده‌چن دهست به داوینی هریه‌ک له: **﴿دحاها﴾** (النازعات: ۳۰) و **﴿سُطْحَتُ﴾** (الغاشیة: ۲۰) و **﴿فَرَّشَنَا هَا﴾** (الذاريات: ۴۸) و **﴿ثَغْرُبُ فِي عَيْنِ حَوْثَةٍ﴾** (الكافہ: ۸۶) و، ثایته کانی ترى هاوشیوه‌یانه‌وه ده گرن که له قورئانی پیروزدا هاتوون.

ئیمەش پیویستان بدهو نی‌یه بهر گری بکهین، چونکه ته‌فسیر نووسه مهزنه کان به پی‌پی‌یویست نهینی‌یه کانی ناخی ئم ثایه‌تanhه‌یان خستووه‌ته رهو، ئیز پیویست به ئیمە نه‌ماوه و، وانه‌یه کی پهند ور گرت‌تبیان پی‌وتورویه‌تده و، دیزه‌ی بنا‌گاهه‌یان نووسیوه و دار‌شتووه، تاکو ئیمە به شوین پیماندا برپین.

ولکن بکوْن قبلی فھیچوا لی الباکا وھیهات دو رَجِمِ يَرِقُ لبکانی^(۱) راگه‌یاندنی شتی زانراو، نه‌خوازه‌لا که "بینراو" بیت - وەك ئاشکرايە - کاریکى بیھووده‌یه. واته له کاتى وادا ده‌بى خالیکى نامۇ ھەبیت کە له و بیھووده‌یه دەرى بھینیت..

بۇ نموونه، ئەگەر بوتریت:

سەیرى "زەوی" بکەن کە چۈن بە تەختى بەدمان ھیناوه و كردوومانه بە لانکى ئىسو، هەرچەندەش بۇ خزى شیوه‌ی "گۈز"ی ھەيە و .. لە زالبۇونى دەرياڭانىش پزگارى بۇوە ..

(۱) زۇر گەرام بۇ سەرچاوه‌ی ئەم بەيته شىعره بەم دەقهى سەرھووه، دەستم نەکەوت. بەلام نزىك لە واتاي نىسو دېپى يە كەمىي بەيته كە، نەم دوو دېپەم بىنى: ولوقىل مىكـاـها بـكـيـتـ صـيـاـبةـ لـكـنـتـ شـفـيـتـ النـفـسـ قـبـلـ التـسـدـمـ ولکن بـكـتـ قـبـلـ فـهـيـقـ لـيـ الـبـكـاـ بـكـاـهاـ فـكـانـ الفـضـلـ لـلـمـتـقـدـمـ ئەماندەش بە چەند دەقىكى كەمنى جىاواز دراونەتە پال يەزىدى كۆرى معاویه، (ور گىز)

موحاکه‌هات

۱۳۷

یان ئەگەر بوترایه:

بپوانن کە "خۇر" ھەرچەندەش پاوه‌ستاوه، كەچى لە پىناوى پىنكىختى ژيان و
گۈزەرانى ئىۋەدالە ھاتوچۈدايە..

یان وەك ئەوهى بوترایه:

بپوانن کە چۈن "خۇر" لەناو كانياوينكى قور و ليتاودا ئاوا دەبىت، ھەرچەندەش
ھەزاران سال لىيمانەوە دوورە..

ئەگەر بە جۆرە بوترایه، ئەوا واتاي ئايەتە كان لە "در كە" (كنايىة) دەردەچۈون و
دەبوونە "پاشقاوى" (صراحە).

بەلىٰ، ئەم خالە نامۇيانە چەند سەرنجىنكى رەوانىيەزىن.

مسئله‌ی هشتم

◆ به کیک لمو شتانه‌ی که رواله‌تبینانی تیوه گلاندووه، تهناهه‌ت یه کهم هزکاری نهوهی که توشی نیگهرانی و دودولی کردوون بریتی یه له: تیکه‌ل بعونی گریمانه کان (ئیمکانات) له گه‌ل پرووداوه کان (وقوعات) دا له لایان^(۱). بۇ نمونه دەلیین:

مادهم ئه و شته بھو جوزه‌یه، کھواته گریمانی بعونی ھەمیه بۇ توانستی خوای گھوره و، بەوهش زیاتر دەبىتە بەلگە لەسەر مەزنی ئه و بەلای ژیریمانه‌وه، کھواته ھەمیه و رپووی داوه!^(۲)

ئیمەش دەلیین:

ھەزارینه! ئەم بۇچونەتان لە راستی یەوه دووره! ژیری بیوه لە کورى دەتوانى بىتت بھ ئەندازىارى گەردوون؟ بیوه بەم "ژیرى یە جوزئى" يەتان دەستەوسانن لەوهى کە بتوانى دەوراندەورى "جوانىي كوللى" بىدهن و لېي تېیگەن. خز ئە گەر "لۇوت" يېك بىتت لە ئالاتتونن کە ھېننەدەی بالىك درىز بىت، لەوانەیه ئه و كەسە پىنى جوان بىت کە تەنها سەيرى خودى لۇوتە کە بىکات!^(۳)

◆ پاشان ئه و شتى کە ئەوانى دووجارى سەرسامى کردووه، ئەوهى یە کە لە و گومانەدان "ئیمکانى زاتى"^(۴) دېرى "یەقىنى زانستى" بىت. ئىستەر بە دودولى و گومانەكانيان لە رېچىكەي "لا ادرى" يە كان^(۵) نېيك دەبنووه. تهناهه‌ت ھىچ شەرمىكىش

(۱) "وقوعات" بریتی یە لە ئەنتەدبى شىتىك کە لەوهو پىش نەبووه. "گریمان" یە ھەر شىتىكىش بریتی یە لەوهى کە "بۇون" و "نېبۈون" یە كسان بىت، ئە گەر هزکارىنىڭ تەبىت يە کیك لمو دوانەي بۇ ھەلپىزىرت. واتە گریمانى "بۈونى شىتىك" نەوه ناگە یە بىت کە لە "راستى" دا بىت. بروانە: "التعريفات" یى جورجانى. (وھر گىر)
(۲) "ئیمکانى زاتى" ئەو شتى یە کە دېرە كەي لە زاتى خۆيىدا "واجب" نەبىت. بروانە: "التعريفات" یى جورجانى. (وھر گىر)

(۳) "لا ادرى" يە كان دەستەيمەكىن لە "سۆفستانى" يە كان. دەللىن: (نازارىت ئايادى شتە كان لە راستىدا ھەن يان نىن، بەلگۇ جىنى گومانى. ئىمىش دودولىن لەوهدا كە ئەزايىن يان نازانىن) (وھر گىر)

ناکهن، چونکه ریازه کهیان داخوازی ئمهوه دهیست که مرؤوف گومانی له شتاني به لگنهویستي و هك بعونی "دهرياچه‌ی وان" و "چیای سوبحان" دا بیست، له بئر ئمهوهی ریازه کهیان شتى واي بهلاوه گونجاوه! واته: بهلايانمهوه گونجاوه که دهرياچه‌ی وان بیست به "دوشاو" چیای سوبحان (سپیان) يش بگورپیت به هنگوینیک که به شه کر داپوشرايیت!! يان هردوو کيان بروزن بز دهريایي "نهبون" - و هك همندی له هاورييامان که به "خرپی زهوي" رازی نهبوون، پاشان روشتن بز سه‌فر و پیان ترازا - بهو واتایه‌ی که ریازه کهیان داخوازی قبوق‌لکردنی ئمو حالت ناوبراهی چیا و دهرياچه کمیه!!

◆ دهسا ئمی کەسانی بىن بەش له مەنتيق! ئیوه له كويين؟

ئمهوهتا له زانستي "مەنتيق" دا سەلماوه کە:

"وەھمیات" له شتاني "ھەست پى كراو" داله به لگنهویسته کانه^(۱). جا ئەگەر ئىنكارىي ئەو به لگنهویسته بكمەن و سەرسەختىي له پوودا بتوپىن، ئەۋاتىنها هىندهم بتو دەمېتىمەوه کە لە برى ئامۇرگارى، "سەرەخۇشى" تان پېشىكەش بكمەن لە سەر مەدنى زانسته ئاسايىيە كان و زىندۇوبۇونەوهى "سەفسەتە" لە لاتان!

◆ به لای چوارم:

ئمهوهى کە سەر لە خەلکانى روالەت بىن دەشىپىنىت: تىكەن بعونى "گۈمانى وەھمى" و "گۈمانى عەقلى" يه^(۲) لە لايىان. لە كاتىكدا کە "گۈمانى وەھمى" لە دەمارى لاسايى و چاولىتكەرى يەوە سەرەلەددەت، نەك لە سەر بناغەيە كى زانستى. هەر ئەۋىشە كە "سەفسەتە" بەرھەم دەھىنیت، چونکە به لگەلى كە لە سەرنى يە و، رېڭايەك لەناو به لگەنەويستە كاندا لىدەدات بز گومان و گۈمان.

(۱) مەھستى ئەۋىدە كە: شىنكىي به لگەنەويستە نابى وەھىم و گومان لە شتاني ھەست بىن كراو (محسوسات) دا بىست، چونكە هەر شىتكە بەھزىمەوه پەمى بە شتى تر بېرىت "زانست"، نەك "وەھىم و گومان". ئەمشى بىرۇباورپى "ئەھلى سوننت و جمماعەت" دا، بلام "سۆفستائى يە كان" بهلايانمهوه دروستە كە گومان لە شتى ھەست بىن كراودا رپو بىدات. بز نۇونە دەلىن: دەنكە ترىيەك گەر بىخىنە ناو شۇوشەيە كى پەلە ئاۋ، لە قەبارە كە خۇي گەورە تر دەپېرىت. وەلاميان دەدرېتەوە كە: دەنكە ترىيەك گۆرانى بەسەردا نەھاتووه، به لکو بعونى لەناو شۇوشە ئاۋە كەدا بەو شىپەيە دەرى خەستووه، دەنا ئەو دەنكە ترىيە كە خەر وە كە خۇيىتى و نەگۇراوه. (پەراوىزى د. عبدالملک سەعدى)

(۲) جياوازىي نېرانيان ئەۋىدە كە: "گۈمانى وەھمى" يان دەبىست يان نابىت. بەلام "گۈمانى عەقلى" دواناكەۋىت. (پەراوىزى د. عبدالملک سەعدى)

ئم "گریمانی و همی" یه زوربهی جار له سازنده‌دانی داوه‌ربی ژیری و، ده‌مار لاوازی دل و، نه خوشبی سنوری ژیری و، ته‌سورو نه کردنی "مه‌زووع و مه‌حکوم" چه پهیدا ده‌بیت.

که چی "گریمانی عه‌قلی" بده‌ره له "واجب" و "مه‌حال" و، له‌بر ئوهی بدلگه‌یه کی بئی گریمان له‌سمر "بوون" یان "نه‌بوون" یه بده‌سته‌وه نی‌یه، دوودلی له بوون یان نه‌بوون‌یدا دروست ده‌بیت..

جا نه گهر گریمانی هر کام له‌وانه له بدلگه‌یه که‌وه بwoo، ئه‌وا قبورل ده‌کریت، ده‌نا بایه‌خی بئی نادریت.

هه‌ندی له بپیاره کانی گریمانی و همی ئوهیه که:

به‌شیک له‌وانه‌ی گریمانه کان ده‌ورو وژین، ده‌لین: له‌وانه‌یه ئه‌وه شته به‌و جوزه نه‌بیت که بدلگه سه‌لاندو ویه‌تی و ده‌ری خستووه، چونکه "ژیری" ناتوانیت پهی به‌هه‌موو شتیک بیات و، ژیریمان ئم گریمانه‌مان ده‌داتن!

به‌لتن..

هر گیز وانی‌یه. به‌لکو ته‌نها و هم و گومانه که ئه‌و گریمانه‌تان له‌لا ده‌ورو وژینیت، چونکه سروشی "ژیری" وايه که به‌پی "به‌لگه" ده‌پرات و ره‌فتار ده‌کات..

راسته که "ژیری" ناتوانیت هه‌موو شتیک بزانتیت و به‌راوردیش له نیوان هه‌موو شتیک‌دابکات، به‌لام ئم شته ماددیانه، نه خوازه‌لا ئه‌وانه‌ی که له سنوری بینین به‌دهر نین، هر چه‌نده‌ش بچووک بن هر ژیری هه‌ستیان بئی ده‌کات و هه‌لیان ده‌سنه‌نگینیت.

خو ئه گهر نه‌توانین به ژیری پهی به‌و شتانه بیهین، ئه‌وا ئیم‌هش - به وینه‌ی مناله‌کان - هیچ ته کلیفیکمان ناخربیتنه ئه‌ستو.

وریا کردن‌وهیه ک:

ئه‌و که‌سی که گفت‌و گز فیکری‌یه کانی خومی ئاراسته ده‌کهم و، به "پواله‌ت په‌رست" و "پووکه‌ش بین" ناوی ده‌بهم و په‌رده له‌سمر هه‌له کانی لاده‌دهم و سه‌رزه‌نشتی ده‌کهم، زوربهی جار که‌سینکه دوزمنی ئایینه، ئوهیه که مافی ئایین پیشیل ده‌کات و جوانی ئیسلام نایینیت و له دووره‌وه به رو اینینکی رووکه‌شانه بؤی ده‌پروانیت..

هندی جاری تریش مهستم له زیاده روانه‌یه که له کانه‌دا دهیانه‌وئی چاکسازی ئەنجام بدهن ده چن ئایین تیکده‌دهن و شیوه‌کهی ناشیرین پیش چاو ده خمن، که دۆسته نه زانه کانی ئایین.

◆ بهلای پېنجم:

بریتی يه له گەران به دواي "حقیقت" له هەموو شوینیکی گشت "مهجاز" يكدا، که ئەمەش دەستى زیاده روان و كورتپانى گرتۇوه و بەرهو تارىكستان بىردوونى! راسته دەبىنەن دەنکە دانەۋىلەيمەك "حقیقت" هەبىت تاكو "مهجاز" ئىلى سەوز بىت و گەشە بکات و گول بگرى. ياخود "حقیقت" ئەم پەلتەيمەيە کە بۇوناکى دەدات، بەلام "مهجاز" بریتی يه له شۇوشە بلۇورەي کە پىز بۇوناکى يەكەي درەخشان دەکات.

بەتى، "خۇشەويىتى" له دىلدايە و "ژىرى" شى له مىشكىدا. گەران به دواي ئەم دووانە لە دەست و پىدا كارىنکى بىنھۇودىيە!

◆ بهلای شەشم:

بریتی يه له "كورتەھىنانى بىنین لە سەر روالەت". کە ئەمەش چاوانى لە كارخستووه و پەرده‌ي بەسەر رەوانىيىدا ھىناوە. ئىت - بەو پىچىيە - مادەم "حقیقت" بە لاي ژىرى يەوه پىنى تېبىجىت، ئەوانە ھەنگاڭا بەرهو "مهجاز" نانىن. تەنانەت گەر بەرهو مەجازىش بېرۇن واز لە واتاکەي دەھىن.

ھەر لە سەر ئەم بناغەيەشە كە تەفسىر و تەرجمەي ئايەت و فەرمۇودە كان جوانىسى رەوانىيىيان دەرناخات. وەڭ بلىتى ئەوانە لایان وايە نىشانە(قەرىنە)ي مەجاز بىرلىق بىت لەوەي کە له رۇوي "ژىرى" يەوه "حقیقت" لە توانادا نەبىت و دەست نەدات جىنى مەبەست بىت..

كەچى لە راستىدا نىشانەي مەجاز - کە رى دەگرى لەوەي "حقیقت" جىنى مەبەست بىت - دەكىرى "ژىرى" بىت، ھەروەك دەگۈنچى شىتىكى ھەست پىت كراو بىت، ياخود داب و عورف بىت، يان مەقام بىت، يان گەلنى شتى تریش.

ئە گەر دەتەويىت لەمە شارەزا بىت، فەرمۇو بېرۇرە ناو "بائى دووسەد و بىست و يەكم" لە بەھەشتى فىردىوسى "دلائل الإعجاز" دەبىنيت كە چۈن "عەبدولقاھىرى

جور جانی "ی بليمهت^(۱) ئو جوزره كه سه هەلەشە و قىرسىچمانەي بىردووه تە لاي خۆى، سەركوت و سەرزەنىتىان دە كات! ◆ بهلای حەوتەم:

برىتى يە لە ترنجاندىنى "عەرەض"^(۲) لە شتى "زاتى"^(۳) و "ئەينىيەت" دا^(۴). كە ئەوهش لاي ئەوان شتاني "ناسراو" ئى كردووه بە "نەناسراو". كە ئەمەش ئەنجامە كەي ئىنكارى كردىنى دانەپالى "سيفەت" بۇ شتىك كە لە بناغەدا ھى ئەو نەيىت. ھەر بەمەش خۆرى "حەقىقت" لە جوولەي خۆى لايدا.

ئايا ئەوانە سەيرى شىوازە كانى زمانى عەرەبىان نە كردووه كە چۈن دەلىن: "صادقنا الجبالُ ثم فارَقْتَا" واتە: (چىا كان ھاتته پىشان ليىمان جىا بۇونەوە) .. يان: "تراءاتْ لَنَّا الجبالُ ثُمَّ بَعْدَتْ عَنَّا" واتە: (چىا كامان لىنى دەركەوت پاشان دوور كەوتەمەوە ليىمان) .. يان: "البَحْرُ ابْتَلَعَ الشَّمْسَ" واتە: (دەريا خۆرى ھەللووشى) .. هەندى؟

يان ئايا سەرنجى ئەويان نەداوه كە شىوازى زمانى عەرەبى وايە چەندىن جار "ئەندىشە" دىواودىو دە كات لە پىناوى چەند نەيىتى يە كى رەوانكارى، وەك ئەوهى لە

(۱) ناوى "ئەبۈوبەكى عەبدۇلاقاھىرى كورى عەبدۇرەھانى كورى مەممەدى جور جانى" يە و، لە سەرتەتاي سەددەپىنچەمى كۆچىدا لە شارى (جور جان) ئىپران لە دايىك بۇوە. ھەر لە شارە كەي خۆزىدالە ھەممۇ بوارىتىكى زانستە كانى ئەم سەرەمە، وە كۆنەخۆو، ئەدەب، زانستە كانى قورئان، فيقه، بىلاغە.. هەندى خۆيتىدۇويتى و، زانىلاني بە تونانى وە كۆنەبۇو عملى فارسى و قازىي عملى كورى عەبدۇلەزىزى جور جانى مامۇستاي بۇون، ھەتالە ئەنخامدا بۇوە بە مامۇستايەكى شارەزا و زانى ئەوتۇز كە لە گشت لايە كەوهە زانستخوازان بۇويان تېكىردووه. كەسىنلى خاونەن تەقاۋا و وەرۇغ و بە قەناعەت و ھەۋار بۇوە. لە زانستى "نەخۆو" دا ئەم كەتىيانە داناوە: (المفنى) و (المقصد) و (النكمىة) و (الإيضاح) و (الجمل)، ھەروەك لە ئەدەپىشدا جىڭ لە دىۋانىتىكى شىعر چەند كەتىپەنلىكى ترى داناوە، يە كېتىك لەوانە: (المحتار من دواوين المتنى والبحتري وأي تما) . بەلام زىاتر كەنې كانى لە بوارى ئىعجازار قورئان و رەوانبىزى (البلاغة) دا نابانگىان دەر كەردووه، كە ئەمانەن: (إعجاز القرآن)، (دلائل الإعجاز)، (أسرار البلاغة)، (الرسالة الشافية في الإعجاز). سالى (۴۷۱) يان (۴۷۴) مالفاواپى لە دىنيا كردووه. (وەرگىن)

(۲) "عەرەض" ئەو شتىيە كە بۇ "بۇون" ئىپۇستى بە جىيەك ھەيىت كە بەھۆيەوە دەربکەمۇنت، وە كەرپەنگ" كە پۇستى بە تەنپىك ھەيمە تىايىدا دەربکەمۇنت و لەمۇ رېيىھە بېئىرىت. بىرانە: "التعريفات" ئى جور جانى. (وەرگىن)

(۳) مەبەست لە "زاتى" لىزەدا ئەو "تەن" يە كە بۇ خۆى خاوهنى "بۇون" و بۇشايەك لە بۇوندا پې دە كاتەمەوە. (وەرگىن - لە چاپە عەرەبى يە كەمە)

(۴) واتە شوين، جىنگا. (وەرگىن)

کتیبی "مفتاح" ای سه کاکاکیدا^(۱) ده بیزرت؟ که ئەوهش ناسک و نیانی يە کى رپوانکارى يە و، لە سەر بناغەي "خۆبەھەلەبردنى وەھم" دامەزراوه، بەپى نەھىنى "دەوەران"^(۲).

وا دوو نمۇونە لە سەر ئەمە پۇون دە كەمەوە، تاڭو بىن بە رېچەشكىن و سەرمەشقىك
كە لە رېيانەوە نمۇونە تىرىلىك بىدرىتەوە:

﴿وَيَنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَلٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ﴾ (النور: ۴۲) و..
﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرٍ لَهَا﴾ (بس: ۳۸).

ئەم دوو ئايەتە پىرۆزە تابلىق شاياني تېيىنى و تېرامانىن، چونكە راوهستانى وشك و
برنگ لە سەر پوالەتى واتاکەيان سەرسەختى و ناخەقى يە بەرامبەر "رەوانبىزى".
ئەوهەتا ئىستىعارە كى ناوازە لە ئايەتى يە كەمدا هېننە بە گەرمۇ گۈپى خۇزى
دەردەخات كە رەقىي شەختە سەھۇل دەتونىتەوە و، بە وىنەي ھەورە برو سکەش پەردەي
ھەورى "پوالەت" دەدرېتى..

"رەوانبىزى" لە ئايەتى دووھەميشىدا هېننە بەھىز و جىنگىر و درەخشانە كە "خۇر"
بۇ بىنېنى رادەوەستى!

ئايەتى يە كەم بە وىنەي ھاوشييە كەى: ﴿فَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ﴾ (الإنسان: ۱۶)
ئىستىعارە كى ناوازە تىدىيە، چونكە دەفرە كانى بەھەشت ھەروەك "شۇوشە" نىن
"زىو" يش نىن، بەلكو جىاوازى شۇوشە لە زىو نىشانە(قەرىنە) ئىستىعارە ناوازە كەيدە.

(۱) ناوارى: (ئەبۇ يەعقولب يووسىي كورى ئەبۇ بەكىرى كورى مەممەدى خوارپىزىمى سەكاكى) يە سالى (۴۵۵/۱۵۹) لە خوارپىز (ئۆزبەكستانى ئىستا) لە دايىك بۇرە، سالى (۶۶۲/۲۲۸) كۆچى دوابىي كەرددووه. لە پۇزىگارى خۆيىدا پېشىۋا زانستى كانى: نەحورو، صەرف، مەعانى، بەيان، شىعەر، عەررووز، كلام.. هەتى، بۇرە. بەرھەمى بەناوبانگى كتىبىي: (مفتاح العلوم) كە دوازدە زانستى تىندا كۆكەرددووه تەمەوە و، ھەر لە سەردەمى خۆيەوە هەتا ئىستا جىنى بايەخى زانيايان و توپۇزەران بۇرە لە ھەممو پۇرۇپ كى: لىنىڭلەنەوە و، وانە وتنەوە و، لىيڭدانەوە و، كورتكەرنەوە و، پەراوىز لە سەر نۇرسىن. (وەرگىپ)

(۲) پىندەچى مەبەستى دانەر لە "دەوەران" لېزەدا "دەوەران" بىت لە زانستى ئۇسۇلى فىقەھ و لە (باسى قىاس) دا. وانە: "بەھز كراو" (معلوم) پەبۈرەستە بە ھۆكەر(علە)پىكىوھ، ج لە بۇونى و ج لە نەبۇونىدا؛ جا تە گەر ھۆكەر كەى بۇ ئەبۇش دەبىن، گەر نەبۇ ئەبۇش نابىن. بۇانە: (كتاف اصطلاحات الفنون، للتهانوي، مادة (دوران) ۱/۸۱۲). (وەرگىپ)

واته شووشه به پروونی‌یه که‌ی و زیویش به سپتی و بریسکانه‌وه که‌ی وه کوئه وه وان غونونه‌یه ک بن بز ناساندنی پهداخه کانی بههشت، خوای میهربان ناردوونی بز ئم جیهانه تاکو شهو قی تاسه‌مندانی بههشت بورووژین، لهوانه‌یه که خزویان و سامانیان بز بهده ستھینانی ده بهخشن.

جا هروده ک ئیستیعاره لم ئایه‌تمهدا بهم جوزه‌یه، ئیستیعاره‌یه کی ناوازه‌ی پراوپر و ته اوی وه کوئه‌مه له ئایه‌تی پبروزی: **همن جبال فیها من برد پیش ده چزرت..** زه‌مینه‌ی ئم ئیستیعارضه‌یه لسمر بناغه‌ی پیشپرکی و چاولینکه‌ری‌یه ک بنيات نراوه که "ئندیشه" له نیوان زه‌وی و ئاسماندا ته‌سهووری ده کات، که بهم جوزه‌ی خواره‌ویه: هروده ک "زه‌وی" خزوی به چیا کان ده‌پازنیتیه‌وه، که ئهوانیش خزویان به پوشاسکی بهفر و ترزه داپوشیوه، یان سریان به میزه‌رهی ترزه و بهفر پیچاوه‌تهوه.. باخ و بیستانه ره‌نگاپره‌نگه کانیشی پوشاسکیان له‌بر خزویان لاپردووه و بی په‌رده خزویان پیش چاو خستووه.. "ئاسمان" يش به همان جزر له به‌رامبیریه و چاوی لئی ده کات و به سه‌ریوشی پهله ههوره پچر پچره کان خزوی ده‌پازنیتیه‌وه که به وینه‌ی چیا و شاخ و دزله کانی زه‌وی و له ره‌نگ و پرووی ئهواندا به نازه‌وه خزوی ده‌نوینیت و، وینه‌یه ک بز باخ و بیستانه کانی زه‌وی ده کیشیت..

که‌واته ئه گدر بوتریت:

ئه‌و پهله ههورانه وه کو چیا کان یاخود که‌شتی‌یه کان یان کاروانی حوشتر یاخود باخ و دزل و شیوه کان وان، هیچ هله‌یه ک له ته‌شیبه‌که‌دا نایت. چونکه - له رواني‌یی ره‌وانبیزیدا - ئندیشه‌ی مرؤف پهله ههوره کان به مله‌وان و گه‌پزک ده‌بینیت له پوشاییدا، وه ک بلنی دهنگی گرمه‌ی ههور شوان و شوغیریان بیت و، هر هیندیه له‌ناو زه‌ریای هه‌وادا گزچانی برو سکه‌ی خزوی له سه‌ری ئهوان وه‌شاندیه کسمر ئه‌و پهله ههورانه ده‌لهرینه‌وه و به وینه‌ی چهند چیا‌یه ک ده‌بینرین که وه کو خوری شی کرابنه‌وه. ده‌لیتی ئاسمان به گرمه‌ی ههوره که‌ی گوردیله کانی هلمی ئا و بز چهک هه‌لگرتن بانگ ده کات و بهره‌و سه‌ریازی ده‌باننیریت، پاشان به ده‌کردنی فه‌رمانی "حموانه‌وه" هه‌ریه که‌یان ده‌پواته‌وه شوینی خزوی و له به‌رچاوداون ده‌بیت ا

نئجا زور جار "ههوره کان" پوشاشکی "چیا کان" دهپژشن و له شیوه پهیکمری ئهواندا دهنوینن و، رهندگی سپی بەفر و تەرزه لەخۇ دەگرن و له گەل بارودۇخى "سەرما" و "شى" دا خۆيان دەگونجىن. هەر لەبەر ئەمەيە كە ھاوسىيەتى و ھاوارىيەتى لە نېوان چيا و ھهوره کاندا ھەيە. ئىز - له ۋوائىنى رەوانىيەتىدا - شايابى ئەمەيە كە ھەرىيە كەيان پىداوىستى يەكاني خۆى لەوي تر بخوازىت و له گەل يەكتىدا بىانگۈرنەوە، "چىا" بۇ "ھەور" بەكار بەھىتىت و "تەشىبە" لەپېرىتەوە.

لە چەند شۇينىيەتلىق قورئاندا ئەم برايمەتى و ئالتو گۈزە دەيىنرەت، چونكە ئەم لە پوشاشکى ئەمدا و ئەميش لە پۇشاڭ و بىرسىكە و رەندگى ئەمدا دەردە كەمەت.

يەكىك لە مەنزىلە كانى تەنزىل(قورئان) تەوقە كەردى نېوان چيا و ھهوره کانە، ھەروك ئەمەي لە سەر لەپەرەي كەنەنەن دەباوهش گىرتى يەكتى و تەوقە ئېنۋانىان بەچاۋ دەيىنرەت. ئەمەتا ھەوره کان دەيىنلىن لە سەر چىا کان دانراون، وەك بلىتى چىا کان بەندەر بن بۇ لەنگەر گىرتى كەشتى ھەوره کان.

ئايەتى دووھەم:

(وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرٍ لَهَا).

بەلى، وشەي: **(تَجْرِي)** ئامازە بۇ شىۋازاپىكى "رەوانىكارى" دەكات. ھەروك وشەي: **(لِمُسْتَقْرٍ)** ئامازە بىز حەقىقەتىك. بەم واتايەتى كە ئەم شىۋازا "رەوانىكارى" يەي كە بە **(تَجْرِي)** ئامازە بۇ كراوه ئەمەي خوارەوە يېت: "خۇر" وە كو كەشتى يەكى زىپۇشى دروستكراولە تواوهى ئالتوون وايەو، لە دەرياي ئاسمانى "ئەثير" دا - كە بە شەپۇلى ئارامىبو ناو دەبرىت - گەشت و مەلە دەكات. خۇر ھەرچەندە خۇر لە جىنى خۇيدالەنگەرلى بىن گىرايىت، كەچى ئەم ئالتوونە تواوه لەناو ئەم دەرياي مەزىنە ئاسماندا دېست و دەپروات. بەلام ئەم ھاتوچۈزى بە بىنلىنى ھەستەوره کانە كە لە پىناوى تىنگەياندندادا پەچاۋ دەكرين. واتە ھاتوچۈزى كى عەرەزى يە (نەك پاستەقىنە).

بەلام خۇر دوو ھاتوچۈزى پاستەقىنەي ھەيە، دەشىن بىبىت، چونكە مەبەست - لەم ئايەتەدا - دەرخستى پىكۈپكى يەلە كارى خواتى گەمورەدا. جا بە گۈزىرە

شیوازه کانی زمانی عره‌بی و به پی روانینی پیکوپنکی، ئهو هاتوچزیه چ خزی و راسته قینه بیت و چ عره‌زی بیت، یه کسانه و هیچ شتنی له باهته که ناگوریت. دووه‌م: خور له شوینی جیگیر بونی خزی و له ته‌وره کهی خزیدا ده‌جولیت. له بئر ئوه، بشه کانیشی - که تواوه‌ی ئالتوونه که‌ن - له گهله ئه‌واله هاتوچزدان و ده‌جولیتین. جائمه جووله راسته قینه‌یه هیندنه‌ی دهنکه دانه‌ویله‌یه که لهو جووله مه‌جازی‌یه ناوبراوه، بگره بزوینه‌ریه‌تی.

سینه‌م: یه کیک له خواسته کانی "دانست" ئوه‌یه که جووله‌ی خور و سه‌ریازه کانی - هه‌ساره گه‌رژ که کانی - له بوشایی جیهاندا جووله‌یه کی بیزاو بیت. چونکه توانستی خوای گهوره که هه‌موو شتیکی به زیندوو راگرت‌سووه و ده‌یانجوولیتینی، پریاری راوه‌ستانی ره‌های بز هیچ شتیک ده‌رنه کردوه و، میهه‌بانی یه که‌شی بواری به هیچ شتیک نه‌داوه که خزی پهیوه‌ستی ئهو ینکاری یه ره‌هایه بکات که خوشکی "مردن" و ئامزراي "نمبوون" ..

له بئر ئوه، "خزر" یش - به مه‌رجی گویراهه‌لی کردن بز فهرمانه کانی خوای گهوره - سه‌ریه‌سته. ئوه‌تا ئازادی جووله‌ی دراوه‌تی، به مه‌رجی ده‌ست له ئازادی غه‌یری خزی و هرنمدادات. خور پادشای بوشایی ئاسمانه و، فهرمانبه‌ری فهرمانه کانی خوای گهوره‌یه و له هه‌موو جووله‌یه کیشدا ویستی خوای گهوره جیبه‌جنی ده‌کات. به‌تی، هروهه که ده‌کرئ جووله‌ی خور له رپوی "حقيقه‌ت" ووه بیت، ده‌کرئ له رپوی "مه‌جاز" پیشهوه بیت. هروهه که جووله‌ی خور راسته قینه و "خزی" یه، ده‌کرئ عره‌زی و "حیسی" ش بیت.

نیشانه له سه‌ر "مه‌جاز" وشه‌ی: **﴿تجزی﴾** یه و، ئاماژه‌ده‌ریش به هه‌وینی ژیان (العقدة الحياتية) وشه‌ی: **﴿لمستقر لاه﴾** یه.

له‌مانه‌ی پیشهوه ده‌گهینه ئه‌نخجامه‌ی که: ئامانجی خوایی لم ئایه‌ته پیروزه‌دا پیش چاو خستنی ریسا و پیکوپنکی یه. ئوه‌تا ریسا به وینه‌ی خور دره‌خشانه.

جا به‌پی ده‌ستوری "کل العسل ولا تسل": ئهو جووله‌یه که ریسا به‌هم ده‌هینیت، چ هی خور بیت چ هی خولانوه‌ی زه‌وی - هر کامیان بیت - ئیمه ناچار

نین به دوای هز کاری بنهره‌تیدا بگه‌رین، چونکه زیان له ئامانجى بنهره‌تىي ناوھينانى لە تايەتە كەدا ناگەيدەت..

ئەوهش - بۇ غۇونە - وە كو "ئەلف" ئى (قال) وايد، كە سوو كەلمى دەرپېنى وشە كە لەسەر زار دەھىنتەدى، ئىت ئەسلى "ئەلف" ئە كە هەرچى بىت سوو كەلمى وشە كە لەسەر زمان ھاتووهتەدى و، "ئەلف" ئە كەش ئەلفە، تەنانەت گەرلە برى "واو" ئەسلە كە ئى "قاف" يش بۇوبىت!

ئاماژەيدەك:

هاودم لە گەل ئەم ھەمو تەشبيھاندا، وشكى (جمود) ئى ساردوسپ و دەمار گىرى بۇ پوالەت، دىزى گەرمۇ گورپى و نەرمۇنيانى "رەوانبىزى" ن. ھەروەك پەسەند كەردنى ژيرى زامدار دەكەت و دىزى ئەو پەسەند كەردنىيە، كە بەلگەيدە لەسەر دانستى خوابى، كە ئەويش بناغەي رېساي جىهانە و، ئەويش شايەتە لەسەر بەدېھىنەر.. بەم جۈزە: ئەگەر لە دوورىي چەند قۇناغىيكمە رپوت كەردە چىاي "سوبحان" و، پاشان ويستت بارودۇخى ئەو چىايە سەبارەت بە ھەر چوار لاكت بگۇزىت، يان لە ھەر چوار لاتمۇ بېبىرىت، ئىجا لە برى ئەوهى چەند ھەنگاۋىنىكى كەم بەرھە چىاكە بېرىت، داوالىو چىا مەزىنە بىكەيت ئەو لە چوار لاكتمۇ بىت بۇلات و بازنىيە كى ھىننە گەورە بېرىت كە ھەر بۇخۇت سەرسامىت لە تەسەورويدا.. ئەم غۇونە سەير و سەمەرييە ئىسراف و بېھوودىيە و ھەلبىزادنى رېنگا دوور و درىزە كە وازھينان لە رېنگا كورتە كە، من بە تاوانى دادەنیم بەرامبەر رېساي جىهان.

ئىستا فەرمۇ بە رپائىنى "حەقىقت بىن" و "ۋىزدان" سەيرى ئەم دەمار گىرى بە سارد و سېر بىكە و، بزاھە كە چۈن دىزايەتىي راستىيە كى پۇون و درەختىان دەكەت كە بە شايەتىي لېكۆزلىنەوە و پشکىنى تەواو^(۱) سەملاؤ. ئەو راستىيەش بېرىتىي لەمۇسى كە: ھىچ ئىسراف و بېھوودىيەك لە بەدېھاتنى بۇونەوەر اندانىيە و، "دانستى ئەزەلى" شەھر گىز راستە رېنگا كورت وازلى ئاھىنېت و رېنگا يەك ھەلتىبازىرىت كە درىز و دژوار بىت.

(۱) مەبەستى دانىر "الاستقراء الشام"، كە لە زاراوه كانى "مەنتىق" دا. لە پەراوىزى لابەر (۸۳) دا پۇونكىردنەوەمان لەسەر نۇرسىيە. (وھر گىز)

که واته ئیز بزچی نایت لینکولینه‌و و پشکنینی ته او نیشانه‌ی "مه‌جاز" بیت؟ يان
چ رینگریک بزئوه ته‌سهوور ده کریت؟

ورياگردنده‌يدك:

ئه گەر پىت خۆشە، فەرمۇو بېرۋە ناو پىشە كى يە كان و، پىشە كىي يە كەم بىكە به
(صوغرا) و سىنەمە مىش بە (كوبىرا)^(۱) تاڭو ئەم (ئەنجام) دەت بز بەرھەم بەھىتىت:
ئەو شتەي كە زەبىنى روالەت يېنە كان دەشىپەت كىش بۇونىانە بەلاي فەلسەفەي
يۇنانىدا، ئەمەش لە رادەيە كدایە كە بز تىڭگەيشتن لە ئايەتە كان وەك سەلمىنراوە بىن
گومانە كان دەروانە ئەو فەلسەفەي!

ئىچجا يە كىيڭىلەو شتانەي كە جەرگ سووتاو دەھىتىتە پىنكەنин ئەوەيە كە:
ھەندى كەس لە گوفتارى ئەو مەردەي كە لەمە مەزنەر گۇھەرى حەقىقتە لە
زەرق و بەرقى فەلسەفە جىانە كاتەوە، لەمەدا كە بە زمانى كوردى و تووپەتى: (عەناصىر
چىھارن ڙى وانن مەلەك)^(۲) كە مەبەستى ئەوەيە مەلايىكەتان چەند جەستىمە كى

(۱) دوو زاراوه‌ى پۇوانەي پىنكەمەي (قياس إقتران) نە زانستى مەتىقىدا. كە بىرتى يە لەوەي بە دوو پىشە كى
ئەنجامىنىڭ بەرھەم دەھىتىن. وەك ئەم غۇونەيە: "شادمان مەزۇقىكى دانايى، هەمۇو مەزۇقىكى داناش لېپۈردىيە،
كەواتە شادمان لېپۈردىيە". پەتەي كەم پىشە كىي يە كەم و پىنى دەوتىرى "صوغرا" پەتەي دەرھەم

پىشە كىي دەرھەم و پىنى دەوتىرى "كوبىرا". پەتەي سىنەمەش پىنى دەوتىرىت: "ئەنجام". (وەرگۈپ)

(۲) نەمە بەشىنەكە لە بەيتىكى مەلا خەليلى سىرتى (سېعىدى) لە كىنەيى "نەھج الائام" ل: ۴۶. تەواوەتى يە كەي
بەم جۇزەيە:

عەناصىر چىھارن ڙى وانن مەلەك وە كى ئىنس و جىن نۇورە قىسىمى گەلەك
واتە: توخە كان چوار دانەن. مەلايىكتە لە كىنەكى ئەم توخانە دروست كراوەن. چۈنکە مەلايىكتەش وە كۆ
ئىنس و جىن لە يە كىنەكى ئەم توخانە كە "بۇوناڭى" يە بە دېھىنراوەن. بۇوانە Risale-i Nurun Kudsi
Kaynaklari (لاپوره ۶۷۴)

"مەلا خەليلى سىرتى" ش (۱۱۶۴-۱۲۵۹ ل) خەلکى گۇنديكى باكۇرۇ كوردىستانە لە زىيىكى گۇندى
نۇورس بە ناوى (گۆھېنلىك). پاشان لە شارى سىرت نىشتە جىن بۇوه و هەر لەپىش كۆزچى دەرىپە كەردووە.
گەلن بەرھەمى دواى خۇزى بەجى ھېشتووە كە زۆر بەيان تا ئىستا ھەر دەستنۇرسن و تەنها دوانىان لىن چاپ
كراوە، يە كەميان: (نەھج الائام) بە زمانى كوردىي كەرمانچىي ژۇورۇو، دەرھەمەشىيان كىنەنەكە لە زانستى
مەتىقىدا بە زمانى عەرەبى.

تېبىنى: ئەم زانىارى يانم لە سەر زىيانى (مەلا خەليلى سىرتى) لە مامۇستا "عەبدۇلقدار بادىللەي" قۇتابىي
مامۇستا نۇورسى وەرگەرت، كە سەرچاوه‌ى تاپىراو دازراوى ئەوه. (وەرگۈپ)

نورانین و له توخه کان دروست بعون، نهک وه کوئه‌وهی که فهیله سووفه کان لهو
گومانه‌دان: مه‌لایی‌که‌ت له مادیه‌ت به‌دهرن..

ثوانه لهم گوقتاره و لم پاشکاوی‌یه و تیک‌یشتون که:
"توخه کان چوارن" و ئام پرپاره‌ش هی ئیسلامه!!
تیک‌یشتینکی گملنی سیره!!

چونکه ژماره‌ی توخه کان که چوار بن و توخم بن و چهند شتیکی ساکار بن.. له
زاراوه‌ی فهیله سووفه کانه و، به‌شیکن له بناغه کانی زانسته سروشته به پوکه‌ش
پرازوه‌کان و، هر هیچ پهیوه‌ندی‌یه کیان به ئیسلامه‌وه نی‌یه. به‌لکو تنه‌ها مه‌سله‌لیه که
بېپی پواله‌تی بینراو پرپاری له سهر ده دریت.

به‌لئی، هر شتیک پهیوه‌ندی‌یه کی به ئایینه‌وه هه‌بیت، مه‌رج نی‌یه به‌شیک بیت له
ئایین. چونکه ئه گهر هر مادده‌یه که تیکه‌ل به ئیسلام کرابیت، به توخه‌یک یان به‌شیک له
ئیسلام قبول بکریت، نهانی ده‌ردخات به‌رامبه‌ر تاییه‌تمه‌ندی‌یه کانی توخمی ئیسلام
خۆزی. له‌بر ئه‌وهی چوار توخه بناغه‌ییه کانی ئیسلام - که برتین له قورئان و
سوننه‌ت و ئىجماع و قیاس - هر گیز ئام چه‌شنه مدادانه دروست ناکهن و برهه‌میان
ناهینن!

ئەنخامی ئام قسانه:

ئهو توخمانه، که: (توخمن و.. ساکارن و.. چوار دانه‌ن).. هه‌موو ئه‌مانه، هسی
زۇنگاواي "فەلسەفەی يۇنانىي كۈن"ن و، له سەرچاوه‌ی پاك و بى خلتەی شەرىعەتەوە
ھەلنىقۇلاون..

بەلام له‌بر ئه‌وهی رۇشتىه سەر زارى پېشىنامان، ئەوا لىنكىدانوه‌یه کى دروستيان بىز
دۆزى‌یوه، چونکه كاتى ئهو پېشىنامه و تىيان: چوار دانه‌ن، ئەوالبەر ئه‌وه بۇو کە به
"پوالەت" يان به "حەقىقەت" چوار دانه‌ن، کە "تنه ئەندامى‌یه کان" بە‌رەم دەھىن و،
برىتىن له:

بە‌رەم مەھىنى ئاو (هابىرۇجىن و ئۆكىسجىن).. بە‌رەم مەھىنى تىشى (هابىرۇجىن و
ئۆكىسجىن و كاربۇن).. ئازۇت (نايترۇجىن).. كاربۇن.

جائه گهر تز که سیکی ئازادیت له بیر کردنوه کانتدا، ئهوا سهبریکی خراپه و زيانه کاني ئهم فلسه فهیه بکه و، بینه که چۈن زېنه کانی دووجاری نزمی و دیلى کردووه!

دهسا ئافهرين بىز "فلسەفەي نوى"^(۱) كە به تهواوى هەر چوار دیوارە کانى ئەم فلسەفە يۇنانى يە خۆسەپنەی سەرەۋىزىر كرد و هەلتى وەشاندەوه! كەواته لەمانەی پىشۇو ئەوه به دلىيابى سەلما كە:

كلىلى بەلگە کانى ئىعجازى ئايەتى قورئان و دەرخەرى نەپنەيە کانى رەوانىيىزى، تەنھا له کانگاى "رەوانىيىزى" ئى زمانى عمرەبىدايە، نەك لە دەزگاى فلسەفەي يۇنانىدا! برای ئازىزم!

مادەم حەز و شەوق و بايمە خدان بە دۆزىنەوهى نەپنەيە کان ئىمەي گەياندە ئەم مەقامە و، تۈشمان لە گەل خۆماندا كرده ھاوەل و، ناچارمان كەدىت ھزر و بىرت دووجارى نىگەرانى بکەين، ھەست بە ماندوو بۇونت دە كەين.. وائىستالە (وتارى دووهەم) دا گەشتىنكت بەناو گۇرپەبانى "تۇخى رەوانىيىزى" و كلىلى ئىعجاز "دا بىن دە كەين.

بەلام دەخىل! نە كەى داخراوبى شىوازە كەى و رۇالەتى باسە شېر و شىواوه کانى تز بقۇرىنىت.. چونكە وردىي واتا کانىيەتى كە دايىستووه و، جوانىسى خۆرىي مانا کانىشىتەتى كە پۇيىستىي ئەوانى بە ئارايىشت نەھىشتۇوه تەوه..

بەلىنى، مارەبى نازەنинە بى باڭ و نازدارە کان سەير كەنیانە بە وردى و، جىڭاشيان ناخ و قۇولايى دلە! ئە پۇشا كەش كە پۇشىيەم بە بەريان پىچەوانەي مۇدىلى ئەم سەرەم و پۇزگارەيە، چونكە من لە نیوان چىا كاندا گەورە بۇوم و پىنگەيىشتۇوم كە قوتا بخانە ئايىنىي كوردىستانە و، فيئرى دروومانى توركى نەبۇوم! پاشان شىوازى نۇرسىنى ھەركە سىيىك لە راستىدا كەسايەتىي ئەو دەنۇنىت، خۆ منىش - وەك دەبىن و دەبىستىن - مەتلەتكەم شىكىردىنۇوه ئاسان نى يە!!

(۱) مەبەستى دانەر "زانستى نوى" يە، كە ياسا كانى لە سەر بىناغەي ئەزمۇون و توپۇزىنۇوه دامەزراون. (وەرگىزى)

و تاری د و و هه م

توخمی رہوانبیزی

که پهنه‌ندیان به گیانی "رہوانیستی" یاده می‌کنند

بسم الله الرحمن الرحيم

الطيبات الله والصلوات على نبيه

مهسهله‌ی یه‌کم

میزرو بومان ده گیریتمووه که کاتنی "دهسته‌لاتداری عمره‌ب" عهجه‌مه کانی به‌لای خویدا کیش کرد، ئهوا به تیکه‌لیونی ئهوان بهره و لیهاتووی "گوفتاری (موزه‌ری)"^(۱) - به داخه‌وه - تیکچوو که بناغه‌ی "رها‌نبیزبی قورئان" ه. چونکه کاتنی عهجه‌مه کان و کهسانی نامؤ ده‌ستیان دایه هونه‌ری په‌وانبیزبی عمره‌بی ئهواله ره‌وتی سروشتبی فیکری خزو ترازاندیان (که هونینی واتاکانه) و بهره و پیشه‌سازبی "وشه" لایان دا.. ئهويش بهم جوزه‌ی خواره‌وه:

پېزه‌وه سروشتبی جزگه‌ی بير و ههسته کان تنه‌ها "هونینی واتا" يه.. هونینی واتاکانیش ئهوه‌یه که به ياسای "مهنتیق" بنيات نرابیت.. شیوازی مهنتیقیش پرووی له "پاستی يه پيزبه‌ستووه کان" ه.. ئه بير و هزره‌ش ده گاته پاستی يه کان ئهوه‌یه که ده‌رواته ناخی لاینه ورده‌کانی "ماهیبیت" و پیژه‌کانی.. هر تنه‌ها لاینه ورده‌کان و پیژه‌کانی ماهیبیتیشن که په‌یوه‌ندیده‌ری پیساي ته‌واو کاملی جیهان.. پیساي ته‌واو کاملیش بریتی يه لهوه‌ی که جوانیسی په‌تی (موجه‌پرپرده‌ی) تیدا دانراوه، که سه‌رچاوه‌ی هه‌مورو جوانی يه که.. جوانیسی "په‌تی" ش باخچه و گولزاری په‌وانبیزبی يه، که پی‌سی ده‌وترئ تایبه‌تمه‌ندی يه کان و، پرووه ناسک و نیانه کان.. ئىجا ئه و "گولزار" ه و "ورده‌کاری" و پیژه‌هی ماهیبیتی شته کان" ئهوه‌یه که بولبولانی شهیدای گول، واته شاعیران و په‌وانبیزان و شهیدایانی سروشت گهشتی تیدا ده‌کمن. ئاوازی ئه و بولبولانمش زایله‌یه کی رۇحانی پشتی ده گرئ و په‌ره‌ی بىن ده‌دادت که "هونینه‌وهی واتاکان" ه!

(۱) وانه زمانی عمره‌بیي فوسحا، (و مرگیز)

به لام کاتنی حملکانی عجمم و نامز به "پهوانبیژی" ههولیان دا بېزنه ناو پیزی ئەدیبانه وە، کار لە شوینى خۆی ترازا و جلمۇ لەدەست دەرچىو. چونكە ھەروەك میزاجى ھەر نەتمەدەيەك سەرچاوهى ھەست و نەستە کانیتى، زمانى نەتمەدەش ئەو ھەستانە دەردەبرىت و دەرياندەخات. خۆ مادەم میزاجە کانى نەتمەدەش جۆراوجۆرن، ئەوا توانى "پهوانبیژی" لە زمانە کانىشدا جىاجىايە، نەخوازەل زمانى پهوانى عمرەبى كە لە سەر بناغەي دەستورە کانى "نەحەو" دامەزراوه.

لەسەر بناغەي ئەمانەي پېشۈو:

"ھۆنینەوەي و شە" كە زەويىيە كى پەوتەنى و شىك و بىرگە، ھەرگىز بۇ ئەو دەست نادات كە بىيىت بە جۆگە و تافگەي ھزر و بىرە كان و گۈلزارى پهوانبیژى.. "ھۆنینەوەي و شە" كە ئەمە حالىيەتى.. رېنى لە پەوتى سروشتى "پهوانبیژى" گرت كە "ھۆنینەوەي و اتا" يە و، لېرەو "پهوانبیژى" ئى شىۋاند.

جالىبەر ئەمە عەجمە كان، كە لە سەرەتاي فيئرپۇونى زماندان و، بەھەدار و كارامە نىن لەو زمانەدا، ج بەھۆى ھەلەي خۆيان بى لەو ھەلپۈزۈردنەدا و، ج بەھۆى راپىچىكىرىنى ناچارى بىت، پىتىپۇيىستيان بە پىنكىختىنى و شە و پازاندىنەوەي و بەدەستەھىنانى و اتاي زمانەوانىي و شە كانه.. ئەوالەو پەپەوە ھەموو بايەخىتكىيان ئاراستەي "و شە" كردو، زىاتر حەزىيان لەو شستانە بۇو كە بۇ ئەوان ئاسانتر و ئاشكاراتر و، بە چاوى پەپەوە كەشىن ئاشناتر و، بۇ "عەوام" يىش گۈنباختىر و سەرنجع پاكىش ترە و، زىاتر كاردا نەوەي لەواندا دەيىت و لە دەبورى كۆ دەبنەوە..

ھەر لەبەر ئەمە بۇو كە بەرھەو را زاندىنەوەي "و شە كان" كېش بۇون و، زمانيان لە پىنكىختىنى "واتا كان" و رۇچۇون لە ناوياندا نەخستە كار، ئەو و اتايانەي كە ھەتا ھەنگاۋىيىكى لىنى بېرەن چەندىن بىابانى درەخشانى فراوانلىقانلى دەرده كەۋىت..

ھەر بەم جۆزە لەسەر ئەم شىوازە رۇشتىن ھەتالە ھۆنینىي و شەدا زەينيان پەرتەوازە بۇو، بە را دەيەك كە ھەر تەنها دواى تەسەور كەردىنى و اتا كان^(۱) ئىتەر "و شە كان" بە

(۱) پىم و اىيە مەبەستى و اتا يە كە مە نزىكە كان بىت. (وەرگىز)

هر لایه کدا بروشتایه زهینه کانی ئوانیش شوینی ده که وتن. تهناههت "وشه" به راده‌یه ک به سمر "واتا" دازال بورو که به وینه خزم‌تگوزاریک بخوی خستیه کار..

له ئېخامى ئەمەشدا ماوهی نیوان سروشتی "رەوانبىزى" - کە بریتى يە لموهى "وشه" خزم‌تگوزارى "واتا" بىت - له گەل پىشەی شەيدابانى وشەدا هەتا بلېي فراوان بورو.

ئەگەر دەتموئى لەمە تېڭىھىت فەرمۇ بىرۇرە ناو "مەقامات" ئى حەریرىي بلىمەت^(۱)، دەبىنى کە - وپرای شان و شکۆى بەرزى لە ئەدەدا - چۈن حەزى وشە پازاندەمۇ سەرنجى راکىشاوه و، ئەدەبى بلندى ئەمەت لە كەدار و پەلاۋى كردووه، بەوش بۇوهتە پىشەنگىكى چاولىتكراو بۇ لاسائى و پۇزش ھېبانەمەت شەيدابانى "وشه"، بە راده‌یه کە زانايەكى مەزنى وە كو "عەبدولقاھىرى جورجانى" سىيىھە كى ھەردوو كىتىپى: "دلائل الاعجاز" و "أسرار البلاغة" ئى بۇ چارەسەرى ئەم دەردە تەرخان كردووه!

بەتى، خۆشويىستى "وشه" نەخۆشى يە.. بەلام نازانزىت كە نەخۆشى يە!

ورياڭىز دەنەوەيەك:

ھەروەك "خۆشويىستى وشه" جۇرىنگە لە نەخۆشى.. بە ھەمان جۇر، مەيلى وينه كىشانى ھونەرى و، خۆشويىستى شىواز و، حەز كردن لە تەشىبىھە، شەيدا بۇونى ئەندىشە و، بايەخدان بە "سەروا" .. ھەمۇ يەكىنلى ئەمانش نەخۆشى يە كى ترى وە كو ئەون. تهناههت لە داھاتوودا - بە زىادەرھۇي تىايىاندا - دەبنە نەخۆشى يە كى درېزخاين، وەك ئىستا لە نىشانە كانىھە دەردە كەمۆى، بە راده‌یه کە لە پىتاۋى ئەو خۆشەوەيىستى يەدا

(۱) حەریرى: ناوى تەواوى: قاسمى كورى عەلبى كورى محمدەدى حەریرىي يە، سالى (۴۶-۵۱) لە بەسرە لە دايىك بورو و سالى (۵۱-۶۱) ھەر لەۋى كۆچى دوابى كردووه، ماوهى كېش لە بەغدا زىباوه. لە بۇزگارى خۇيدا بە مرۇقىكى وریا و زېرەك و بەوانگۇ و ئەدېپ و شارەزاي نەحۇو بەناوبانگ بورو. جەنگە لەو بوارانە، وانى حەدىسى خويندۇوه و، لە فيقهىشدا يەكىنلى كە زانايانى فيقەي شافىعى و لاي خاۋەنی (مۇھەزب) "ئەبۇ ئىسحاقى شىرازى" (۳۹۲-۴۷۶) خۇندۇويەتى، ديوانىكى شىعر و چەند كېنېنگى ترى ھەبە، لەوانە: "مُلحة الأعراب" ، "درة الغواص" ھەرۋەھا "مەقامات" كە بە (مەقاماتى حەریرىي) بەناوبانگە. ئەم وشەيدىش كۆزى "مەقامە" يە، بریتى يە لە گېزانەمەت چىزىك يان بەسەرھاتىك لە بايەتىكى تايەتىدا كە گەللى قىسى نەستەق و پەندى جوان و شىعە ناوازە لە خۆدە گەرنىت و لەسەر شىنۋە پەخشانى "سەجع" دادەرپىزىرىت. (وەرگېز)

"اتا" بهخت ده کریت، تهناهت ههندی له ئەدیبان خەریکن لە پىناوى نوکىھەك ياخود
تەواو كردنى سەروايەكى بەزايەلەدا ستوورى رەوشت و ئەدەب دەبەزىن!

بەلىنى، "وشە" دەپازىتىمەو..

بەلام كاتى سروشت و پىويستىي واتاكە داخوازى بىت.

"شىوهى ھونەريي واتا" بەرز و مەزن رادە گىرىت و سام و شكۈزى بىن دەبەخشرى..
بەلام كاتى واتا چۈخسەت بىدات.

"شىواز" پۇوناك دەكىرىتىمەو و درەخشانىي بىن دەدرىت..

بەلام كاتى كە "ئامانچ" ئامادەبىي ئەۋەرى تىدا بىت و يارمەتىي بىدات.

"تەشىبە" ناسك و شۆخ و شەنگ دەكىرىت..

بەلام گەر لە سەر پەيپەندىسى بە مەبەستە كە وە بىنات زايىت و، ئامانجى گۇفتار پىنى
رەزى بىت.

"ئەندىشە" دەپۈزىتىمەو و گەشتى بىن دەكىرىت..

بەلام بە مەرجى "حەقىقەت" ئازار نەدات و، لە سەر شانى قورس و قەبە نەبىت و،

غۇونەيەكى گۈلن بەدەمى "رەستى" بىت ا

مهـسـهـلـهـی دـوـوهـهـم

ژیان و گـهـشـهـکـرـدـنـی "گـوـفـتـارـ" بـهـوـهـ دـهـبـیـتـ کـهـ وـاتـاـکـانـ بـهـرـجـهـسـتـ بـبـنـ وـ،ـ رـفـحـ بـهـرـ بـنـ گـیـانـ کـانـداـ بـکـرـیـتـ،ـ بـهـوـهـ کـهـ لـهـ پـنـیـ "سـیـحـرـیـ بـهـیـانـ" وـهـ -ـ کـهـ دـهـرـبـنـجـامـیـ هـیـزـیـ ئـهـنـدـیـشـهـیـ -ـ گـفـتـوـ گـوـ بـخـرـیـتـهـ نـیـوـانـیـانـهـوـ..ـ ئـهـوـ هـیـزـیـ ئـهـنـدـیـشـهـیـ کـهـ لـهـسـهـرـ بـنـاغـهـیـ "فـرـیـوـدـانـیـ وـهـمـ" بـنـیـاتـ نـراـوـهـ وـ،ـ ئـهـوـیـشـ لـهـسـهـرـ بـنـچـینـهـیـ "دـوـهـرـانـ" دـامـهـزـرـاوـهـ (ـوـاتـهـ گـوـمـانـیـ ئـهـوـهـیـ کـهـ دـوـوـ شـتـ یـهـ کـیـکـیـانـ هـزـکـارـیـ بـوـونـ وـ نـهـبـوـونـیـ ئـهـوـیـ تـرـبـیـتـ،ـ وـهـکـ ئـهـوـهـیـ لـهـ بـبـرـوـبـاـوـهـ وـ عـورـفـیـ خـمـلـکـیدـاـیـهـ).

جاـهـهـرـکـاتـ "سـیـحـرـیـ بـهـیـانـ" لـهـ گـوـفـتـارـدـاـ دـهـرـکـهـوتـ،ـ ئـهـواـبـهـ وـبـنـهـیـ کـارـیـ جـادـوـ گـهـرـ ژـیـانـ دـهـ کـاتـمـوـهـ بـهـرـ گـوـفـتـارـهـ کـانـداـوـ،ـ گـفـتـوـ گـوـیـهـ کـیـانـ لـهـنـیـوـانـداـ سـازـ دـهـ کـاتـ کـهـ ئـهـنـجـامـهـ کـهـیـ:ـ یـانـ "خـوـشـهـوـیـسـتـیـ" یـاـخـودـ "نـیـارـیـ" دـهـبـیـتـ.ـ ئـیـزـ وـاتـاـکـانـ بـهـرـجـهـسـتـ دـهـ کـاتـ وـ دـهـیـانـزـیـنـتـهـوـ وـ گـهـرـمـیـ غـهـرـیـزـهـ (ـژـیـانـ) یـانـ تـیـداـ جـیـنـگـیرـ دـهـ کـاتـ.

ئـهـ گـهـرـ دـهـتـهـیـ ئـمـمـهـتـ بـزـ رـوـونـ بـیـتـمـوـهـ،ـ فـهـرـمـوـ بـرـزـرـهـ نـاـوـ ئـهـمـ بـهـیـتـیـ کـهـ شـایـسـتـهـیـ ئـهـوـهـیـ پـنـیـ بـوـتـرـیـ "مـالـیـکـیـ بـرـلـهـ هـهـرـاـ وـ هـوـرـیـاـ":ـ

يـاجـيـنـيـ الـإـخـلـافـ مـنـ تـحـتـ مـطـلـهـ فـتـحـصـمـ الـأـمـالـ وـ الـيـأسـ فـيـ صـدـرـيـ^(۱)
واـهـ:

"بـنـ بـهـلـیـنـیـ" لـهـ ژـیـرـپـهـرـدـهـیـ تـهـفـرـهـدـانـ وـ دـهـسـتـیـ دـهـسـتـیـ لـهـ حـهـقـدـاـ،ـ پـیـمـ دـهـلـیـ:ـ "مـهـخـلـهـتـنـ" ئـیـزـ "ئـومـیـدـ" وـ "نـاـئـوـمـیـدـیـیـهـ کـانـ" لـهـنـاـوـ سـیـنـهـمـدـاـ دـهـبـیـتـهـ هـهـرـاـیـانـ وـ ئـهـوـ مـهـنـزـلـهـ شـیـوـاـوـهـ دـهـپـمـیـنـ.

(۱) ئـمـ بـهـیـتـهـ هـیـ "ابـنـ المـعـزـ" (ابـنـ المـعـزـ) (كـ2۴۹/كـ8۶۱-كـ۲۹۶/كـ۹۰۸).ـ لـهـ کـیـیـیـ "دـلـالـلـ الـاعـجـازـیـ" عـهـبـدـولـقـاهـیرـیـ جـوـرـجـانـیدـاـ صـ ۶۱ـ بـهـ دـهـقـیـ سـهـرـهـوـهـ هـاـتـوـرـهـ،ـ بـلـامـ لـهـ دـیـوـانـیـ شـاعـرـدـاـ بـمـ جـزـرـهـیـهـ:ـ (ـتـحـاذـبـنـیـ الـاطـرـافـ بـالـوـصـلـ وـالـقـلـیـ..ـ هـتـدـ)ـ بـرـوـانـهـ:ـ (ـدـیـوـانـ اـبـنـ المـعـزـ)ـ صـ:ـ ۳۱۵ـ،ـ شـرـحـ الـدـکـورـ شـکـرـیـ فـرـحـاتـ،ـ دـارـ الـجـلـیـلـ،ـ بـیـرـوـتـ طـ ۱،ـ ۱۹۹۵ـ مـ.ـ (ـوـرـگـیـرـ)

دهبینی که چون ئەم شاعیره جادوو گەرە نۇونەی شەر و دژاپەتىي بەوه ھىناوەتەوە كە "ئۆمىد" و "نائۇمىدىيە کان" يى بەرچەستە كردووە، ئىيانى تىدا بۇۋەندۇونەتەوە و، خستۇونەتە مىلماڭنى لە گەل و رووژىنەرى ئاڭاوه كەدا كە "بىن بەلىنى" يە، بە رادەپەك كە ئەم دېپە شىعرەي بە وينەي دېھنېتىكى سىنەمايى لە پىش چاواي ژىرىدا دەرخستۇوە..

بەلىنى، ئەم سىحرى بەيانە جۇزىتىكى خەولى خىستان(التنويم)ە!

يان لەم بەيتەي خوارەودا گۈنى لە سکالاً و عىشقى زەھى بىگە بۆ باران:

تشكى الأرض غيبة إليه وترشّف ماءه رشف الرضاب^(۱)

دهبینى حالتى مەجنوون و لەيلا دەختاتە پىش چاواي ئەندىشەت، ئەمەتە "زەھى" مەجنوونە و، "ھور" يىش لەيلاى دلخوازىتى.
بىتدار كەردىنەپەيك:

ئەمەنچىڭ كەردىنەپەيك كە ئەم شىعرەي جوان كردووە لىنگچۈونى "ئەندىشە" يە - تا رادەپەك - لە گەل "راستى" دا. ئەمەتە زەھى گەر بارانى درەنگ لىن بىارتىت، گىزە و دەنگى ھەلمىزىنى ئاوى بارانە كەى لىن دېت لە دەمى ھەلمىزىندا.

جا ئەم كەسەي كە ئەم چەشىنە حالتى زەھى دەيىنەت، ئەندىشە دەرۋات بۆ دواكەوتى باران و پىوپەتىي زەھى بە باران بارىن. ئىنجا بەھەزى نەھىنىي "دەھرەن" و دەست تىۋەردانى "وھم" وھ، "ئەندىشە" دېت و، لە شىۋەي عىشق و گەفتۈرگۈزى نىۋانىدا خىزى ھەلدەرپىزىت.

ئامازپەيك:

ھەموو "ئەندىشە" يەك دەپى - بە وينەي ئەمە - ناوكىنەتىكى "حەقىقەت" يى تىدا بىت.

(۱) ئەم بەيتە هي "مۇتەنەببىي" يە. بروانە: (ديوان المتنبي، ص: ۱۵۸ دار الجيل، بيروت، دون تاریخ). "مۇتەنەببىي" ناوى ئەحمدى كۆپرى حىسىنە و، سالى (۹۱۵/۳۰۳) لە كۈوفە لەدايىك بۇوه. شاعيرىنىكى زۇر بە توانا و مەزۇقىنىكى يە كىجار بلىمەت و زىزەك بۇوه. سالى (۹۴۸/ز) بۆشتووه بۆلای مىرى حەلەب: "سەيفوەددەولەي حەمدانى" و مەدھى كردووە، ئەويش پىزى لىن ناوه و سالانەي بۆ پېپەتەوە، لە سالى (۹۵۷) دا بۆشتووه بۆ دېھىشق و لەوشىووه بۆ مىسر. پاش ماوەپەك گەراوهتەوە بۆ عىراق و بۆشتووه بۆ بەغدا و بەغدا، لەغۇپە بۆ ولاتى فارس. دواتر لە سەرەتاي مانگى شەعبانى سالى (۹۴۵/ك) دا گەراوهتەوە بۆ بەغدا و ئىنجا بۆ كۈوفە. لە پىنگاداولە بەرۋارى (۲۷/۹/۹۶۵-۲۵/۴/۹۶۵) خىزى و كۆرەكى كۆزراون. (وھرگىن)

مهسه‌له‌ی سی‌دهم

پوشاسکی قه‌شنه‌نگی هر گوفتاریک، یان جوانی و شیوه‌که‌ی، له "شیواز"ه که‌یدایه، واته لهو قالبه‌دایه که تیايدا دارپیژراوه..

چونکه "شیواز" به‌هزی به‌دوایه کدا هاتنی پارچه کانی: "ئیستیعاره‌ی ته‌مسیلی"^(۱) رnoon ده‌بیته‌وه و، پنکدیت و، پاراو ده‌بیت.. که ئه‌ویش له وینه و شیوه کان پنکدیت.. که ئه‌وانیش ئه‌نجامی چه‌ند تاییه‌غه‌ندی‌یه کن که له ئه‌ندیش‌دا مه‌بیلیان به‌لای يه کتردا هه‌یه.. که ئه‌ویش به‌هزی موتوربه کردنی هونه‌ری رهوانکاری، یان په‌بیوه‌ندی پنوه‌کردن، یان تیدا پرچون، یاخود وردیی تیبینی‌یوه، په‌یدا بوروه.

که‌واته "شیواز" - به‌مه‌ی باس کرا - قالبی قسه و گوفتاره و، کانگه‌ی جوانی و، کارگه‌ی پوشاسکه نایابه کانیه‌تی. وەک بلیی خاوه‌ن گوفتار به ویستی خزی "بانگ" ده‌کات، که ئه‌و بازگه‌ش "زیری" بیدار ده‌کات‌وه و، به‌وهش واتا نوستووه کانی ناو گوشه تاریکه کانی "دل" به‌خه‌بهر دینی و، به‌پروتی و په‌تی له‌وی دینه ده‌ره‌وه و، ده‌بزونه ناو "ئه‌ندیش‌هه" که شوینی وینه و شیوه کانه. ئیز واتا کان له‌وی پوشاسکی ئه‌و وینانه ده‌پوشن که له‌و گه‌نجینه‌ی ئه‌ندیش‌یه‌دا ده‌بیین. ئنجا که دینه ده‌ره‌وه نیشانه‌یه کیان پنوه‌یه هه‌رچه‌نده‌ش کەم بیت، ده‌بینی میزه‌ریک له سه‌ری ده‌بیچیت‌وه، یان سولیک ده‌کاته پئی، یاخود شه‌روالیک ده‌پوشنی، لانی کەم وشه‌یه‌ک ده‌کاته بەر که به‌لگه بیت له‌سەر ئەمۆهی له‌وی په‌روه‌رده بوروه.

جا ئه‌گەر به وردی سه‌رنجی شیوازی گوفتاری سروشتی بدھیت، ئه‌وا خاوه‌ن گوفتار له‌ناو ئاوینه‌ی شیوازه که‌یدا ده‌بینیت، ته‌نانه‌ت دەلیی خودی قسه‌بیز لە‌ناو هەناسە و

(۱) ئیستیعارضه‌ی ته‌مسیلی له رهوانیزی زمانی عەرەبیدا بە جزره دەستەوازه مەجازى یانه دەوترى کە له بەر نیشانه و هۆزیه کى تاییه‌تى له واتا کى ترى جىڭلە واتا پاستەقىنە کيىاندا بە کارھېنزاون و، زىاتر ئەو پەندانه ده گرېتەوە کە له‌ناو خەلتىكىدا دەماودەميان پى دەكىنت. وەک ئەوهی کە دەلتىن: (برا له پشت برا بیت، مەگدر قەزا لاي خوا بیت)! (وەر گېز)

دهنگه که باید ایه و، ماهیه ته که شی له نه فس و فووی ئهودایه و، پیشه و میزاجه که شی
تیکه‌ل به گوفتاری بون..

خوئه گهر له ئهندیشنه تدا بدم شیوه‌یه بیری لئی بکهیته‌وه، ئهوا هم رگیز له رینچکه‌ی
"خمیالی" یه کاندا سه رزه نشت و گله‌یست ئاراسته ناکریت.

ئه گهر سه باره‌ت بهمه هم "نه خوشی یه کی گومان" له ئهندیشنه تدا ههیه، فه‌رمور
سه ردانی نه خوشخانه‌ی "قہ‌سیده‌ی بورده" بکه و، بینه که چون "بورو صیری" ی دانا و
پزیشک ره‌چه‌ت که بیه "فرمیسک رشن" و پاریزی "پشمیمانی" نووسیوه:

واستفرغ الدمعَ من عينِ قد امتلأْتُ من الْحَارِمِ والَّزْ حَمِيَةَ التَّدَمَ^(۱)

خوئه گهر پیش خوش بونو ئاوی سازگاری واتاله په‌رداخی حقیقت (واته
شیواز) دا بنزشیت و، بینیت که چون تیکه‌ل به یه که ده بن، ئهوا بروز بولای
"باده‌فرؤش" و لیپی پرسه:
گوفتاری رهوان کامه‌یه؟

بنی گومان، به هاندہ‌ریتی پیشه که‌ی، پیش ده‌لتی:

ئه‌پویه که له مهنجه‌لی زانستدا کولایت و، لمناو کووپه‌ی دانستدا مایته‌وه و، به
پالیوهری تیکه‌یشن پالیورایت و، باده گیزه‌انی شوخ و شنه‌نگ گیزه‌یتیان و، بیرو
هزره کان نو شیبیتیان و، نهینی یه کانی بمناودا روشتیت و، هسته کانی بین هاتبه له رزه و
لهرینه‌وه!

خوئه گهر قسه‌ی ئه و مهستانه‌ت به‌دل نه بونو، فه‌رمور گوئی له ئهندازیاری ئاو
(به‌پویی حمزه‌تی سلیمان - دروودی له سه‌ر بیت) رابگره لمو همواله‌یدا که له
سه‌به‌ئوه هینایه‌وه، بزانه که چون وسفی ئه و خواوه‌نده ده کات که قورئانی بز مرؤوف
ناردووه و ئاسمانه کان و زه‌وی داهیناوه.. ئه‌وتا "په‌پو سلیمانه" ده‌لتی:
"فه‌میکم دی سو جده‌یان نه‌ده برد بز ئه و خواهی که شارراوه‌ی ئاسمانه کان و زه‌وی

ده‌هینیتیه ده"!

(۱) ئەم بەیتە هى شاعيرى بەناوبانگ "محمدى كورى سەعىدى بورو صيرى" يه (۱۲۱۲/ك ۶۹۶-۶۰۸) - ۱۲۹۶ لە قەسیدە‌ی "بردة المدىح" دا. بروانه: (ديوان البوصيري، ص: ۲۲۸، دار المعرفة، بيروت، ۱۴۲۸ھ/۲۰۰۷م).

سەرنج بده کە چۆن لە نیوان وەسفە "کەمالي" يە کانى خواي گەورەدا ئەوهيانى
ھەلپىزاد دەئامازى بۇ ئەندازىيارىتى پەپوو سلىمانە دەكەت!
ئاماژەيدەك:

مەبەستم لە "شىواز" قالب و شىوهى گوفتارە.. كەسانى تر ھەن مەبەستيان لە "شىواز" شتى ترە.

سوودى رەوانبىزى گوفتارىش ئاوىتەبوونى پارچە پەرش و بلاوه کانى چىرۇك و
بەسەرهاتە، تاكو بەپى دەستورى "إذا ثبتَ الشيءُ ثبتَ بلوازِمه" تەنها بە جوولاندى
ھەر بەشىكى ئەم چىرۇك كە ھەمو چىرۇك كە بلهرىتەوھ. چونكە ئەگەر قىسەيېز چىكىكى
شىوازە كەي بدانە دەست گۈنى بىست، ئەوا ئەم گۈنى بىستە دەتوانى بۇخۇى - تەنانەت
گەر ھەندى تەماوى و لىلىش بىت - ھەمووى بىنیت..

بپوانە - بۇ نۇونە - لە ھەر شۇينىكىدا وشەي "زۇران" ھېبىت ئەوا وھ كو پەنجھەيدەك
وايە مەيدانى جەنگەت پىشان دەدات!

بەلىنى، گەلىنى وشەي وھ كو ئەمانە ھەن كە ئەگەر لەبارەيانوھ بورتى:
"ئەوانە چەند دىمەنىكى سىنەمای ئەندىشەن" ئەوا ھېچ سەرزەنشتىكى تىدا نايىت!
ورياڭىز دەنەيدەك:

پلە کانى "شىواز" تابلىق جىاوازان. ھەندىكىيان لە شىھى دەمى بەيان نىانزى و،
بەشىكى ترىيان لە فرت و فيلى بلىمەتلىنى جەنگى ئەم رۇزگارە پەنھانزىن؛ كەسانى
زىرەك و بلىمەت نەبىن بۇنى ناکات. وەك ئەوهى كە "زومەخشەرى" لە ئايەتى پىرۇزى:
﴿مَنْ يُحِيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ﴾؟ (يس: ٧٨) بۇنى شىوازى كەسىكى كىردووھ كە رۇشتىپەت
مەيدانى جەنگەوھا!

بەلىنى، كەسى لە فەرمانى خواي گەورە بەلەسە و ياخى بۇويت، لە واتا و
ناوارۇكدا، زۇرانىزارى لە گەل بەديھىنەرە خۆزىدا دەكەت!

مهله‌ی چوارم

هیز و توانای گوفتار لوهه‌دایه که بهستین (قید)ه کانی بهدهم خواستی به کتره و
پرزن و، چونیتی به کانیش بهک بکهون و، هریه کهيان به ئەندازه‌ی خزی یارمه‌تی ئه‌وی
تر بدات و، ئامازه بز مه بهسته سهره کی به که بکات و، پنه له‌سهر ئامانجی گوفتاره که
دابنیت. ئهو کاته‌ش نموونه‌یهک دهیت بز هاتنه‌دیبی دهستوری:

ubaratna شتی و حسنک واحد و کل إلى ذلك الجمال يُشرِّعُ

وهک بلیی بهند و بهستینه کان لمو گوفتاره‌دا دۆل و شیوی لافاو بن و، ئامانجه کانیش
گزمیک بن لە ناوه‌ر استیاندا ئاولى لەوانه‌و بز بچیت!
ئەنجامی ئەم قسانە:

بهدهم يه کەوه چوون و، هاوکارى و، يارمه‌تیدان (لە نیوان پىكھېنەرە کانی
گوفتاردا) کارىنکى پتویسته، تاکو شیوه‌ی ئامانجە كە نەئالۇزى، كە بە روانىنى ژىرى
وينەي گىراوه و لەسەر تۈرى زەين دەركەوتۈرۈ و يىشان دراوه.
ئامازه‌یهک:

ھەر بەھزى سەرەلدانى "پىتكۈنکى" لەم خالىمە "ھاپرېزەبى" پەيدا دهیت و،
"جوانى" ش بە درەخسانى دەرددە كەۋىت.

ئەگەر دەھوتت لەمە تېڭىھەت ئەوا فەرمۇ سەرنج لەم گوفتارە پەروەردگارى
شىڭىمەند و بە توانا بىدە كە دەفرمۇي: (وَلَمْ مَسْتَهْمَ نَفْحَةٌ مَّنْ عَذَابٍ رَّبَّكَ...)
(الأنياء: ٤٦) كە بە مە بهستى دەرخستى گەورەبى سزاى دۆزەخ و، مەترسى خىستە پىش
چاوى مەرۆف و، ناساندى بە دەستەوسانى و لاوازى خزى، ھېنراوه.

جا به پىتى ئەو دەستورە "رەوانکارى" كە دەلىت: "دەلە دەزە كەيدا پەنگ
دەداتەوە و دەرددە كەۋىت" دەبىنى ئەم ئايەتە پېرۇزە بە نيازى گەورە يىشاندانى ئەو
سزاىە و ترساندى مەرۆف، دەچى كارىگەرەبى كە مەتىنى ئەو سزاىە دەرددە خات. ئەوە تا

هه موو چمکیکی ئەم گوقاره پشى ئەو مەبەستە دەگرىت و بە دەمیەوە دەروات.. بەم جۇزەرە خوارەوە:

گومان دروست كردن و دەرخستى كەمېي ئەو سزا يە لە وشەي "إن" دا ..
بە كارھينانى وشەي "مىسٌت" كە بەر كەوتىكى كەمە، نەك پىكان و پۇشتىنە ناو دۆزەخ ..

كەمكىرنەوە و سوو كەلە پىشاندانى سزا كە لە ماددهى "نَفْخَةٌ" و، صىغە كەي و،
بە كارھينانى لە شىوهى وشەي نەكىرە(نەناسراو) دا ..
ئامازەدان بە "ھەندىك" ئەو سزا يە لە وشەي "مِنْ" دا ..

كەم دەرخستن و سووك كردنەوە سزا كە لە رېي بە كارھينانى وشەي "عَذَابٌ" لە
برىي "تکال" ..
ئامازەي مىھەر بانىش لە وشەي "رَبُّك" دا ..

هه موو ئەمانە، لە رېي پىشاندانى "كەمى" ئى سزا كە، مەزنى و گەورەي ئەو سزا يەيان دەرخست، چونكە ئەگەر ئەندازە كەمە كەي ئاوا بىت، دەبىن گەورە كەي چۈن بىت؟
لە خواي گەورە دەپارىيئەوە كە بىانپارىزىت لە سزا خۆى.

وريا كەردنەوە يەك:
ئەمە نمۇونە يەكى سەرمەشقە هيئامانەوە بىزت، ئەگەر دەتوانى بۇ خۆت مەشقى لە سەر بىكە، چونكە هەموو ئايەتە كانى قورئان ئەم "رېتكۈپىكى" و "هاورپىزەيى" و "جوانى" يەيان بە درەخشانى پىش چاو خستۇوە.

بەلام ھەندى جار ئامانج و مەبەستە كان تىيەللىكىشى بە كىز دەبن و زنجىرە يەك پىكىدەھىن و، ھەندىكىيان لە چاو ھەندىكى تردا - بىن ھىچ ئالنۇزى و تىكەل بۇونىك -
لە شوينەدا دەبىتە پاشكۈزى ئەوى تر.

لە بەر ئەوە، دەبىن بە وردى و وريائى سەير بىرىن، چونكە زۇر جار روانىنى سەرزارە كى و رېبوارانە لەم شوينانەدا پىيان دەخلisisكى.

مهسه‌له‌ی پیش‌جهد

سورو دی بناغه و شیوه‌ی پیکه‌هانی گوفتار همراهه بُز خودی مه‌بسته که‌یه‌تی.. سامان و فراوانی به که‌شی له‌وه‌دایه که پیداویستی به کانی ئه و مه‌بسته و پاشکوکانی پروون بکرینه‌وه، به "تیلایی چاو" شوینکه‌وت‌ه کانی و، به "ئاماژه" ش شیوازه کانی بله‌رینه‌ته و..

چونکه "تیلینیشان" (التلمیح) یان "ئاماژه" (الإشارة) بناغه‌یه کی گرنگه بُز هه‌زاندنی ئه‌ندیشنه سره‌وت‌ه کان و خسته‌گزی لایه‌نه کپ و بین دهنگه کانی. ئیتر په‌سنه‌ند کردن و نرغ شناسی ئه و گوفتاره له‌وپه‌پری گوشه‌کانی دلدا ده‌ورووژن.

به‌تئی، "تیلینیشان" یاخود "ئاماژه" تنه‌ها بتو بینین و خوبیندنه‌وه‌ی چملک و لیواری رینگایه، نه‌ک بُز ئه‌وه‌ی له خویدا مه‌بست بیت و، داوا بکریت و، ده‌ستی تیوه‌ربریت.

به واتایه‌ی که قسمه‌بیز له‌وانه‌دا به‌رپرس نی‌یه.

گور پیت خوشه ئه‌مه‌ت بُز پروون بیت‌هه، ئه‌وا بُزوره ناو ئهم بەیت‌انه، تاکو بُز خوت ئه و شنانه بیینیت که شایانی بینین:

فه‌رموو سه‌یری تاله سپی به کانی ریشی ئه و پیره بکه له‌و کات‌هدا که ویستی به سواری ئه‌سپه‌که‌یه‌وه لاوجاکی خوی له پیش چاوی کیژنیکی شوخ و شه‌نگدا بنوینیت! گملنی کلیلی ره‌وانیزی تیندا ده‌بینیت..

ده‌سا فه‌رموو.. ده‌گاکان له‌سهر پشتن، بیان‌که‌ره‌وه:

قالتْ كيْرَتْ و شَبَّتْ قَلْتْ لَهَا هَذَا غَيْرُ وَقَائِمِ الْدَّهْرِ^(۱)

هه‌روه‌ها:

(۱) ئه‌م بەیت‌هی (ابن المعتز). کتیبی: (أسرار البلاغة) ص ۳۲۲ به غورونه هیناویه‌تموه. واته: ئه و کیزه پنی و تم: گهوره و پیر برویت. پیم و ت: ئه‌وه ته‌پرتوزی رپووداوه کانی روزگاره‌ا بروانه: (ديوان ابن المعتز) ص: ۳۴۰، شرح الدکتور شکری فرحتات، دار الجلیل، بيروت ط ۱، ۱۹۹۵م. (وهر گنی)

وَلَا يَرُوْعُكَ إِمْاْضُ الْفَتَرِ بِهِ فَإِنْ ذَاكَ ابْتِسَامُ الرأيِ وَالْأَدَبِ^(۱)

واته:

رهنگی ئه چهند تاله مورو سبی به تو نه ترسینیت، ئه موه رووناکیي ئه ده ب و ژیری به
له میشکمهوه به سه ریشمدا پژاون!

ههروهها:

وعینکَ قد نامتْ بليلٍ شبيهٍ فلمْ تتبَّه إلَّا بَصَحَّ مَشِيبٍ^(۲)

ههروهها:

وَكَانَ لَطَمَ الصَّبَاحُ جَبَنَه فَاقْتَصَّ مِنْهُ فَخَاضَ فِي أَحْشَائِهِ^(۳)

ئهم شاعيره وهسفی ئه سپه کهی ده کات و دهیموئی بلیت:

مارؤی ناوچوارانی ئه سپه کم هی ئه وهیه سپیدهی بەيان زللھی لى داوه، ئه میش
تولھی خۆی لى سەندەوە و به هەرچوار پەلی رۆشتە ناو ھەناوی ئه و سپیدهیه و، بهو
بۇنەمیوه پەلە کانی رهنگی سبی بیان گرت!

(۱) ئەم شیعره هی (أبو تمام)، مەدحی (حمدسنسی کورپی سەھل)ی بى دەکات کە خەزۇور و وەزىرى
"مەتمۇون" بۇوه. لە چاپه جىاجىاکانى دیوانە كەيدا و شەی بەكمى بەيتە كە بەم جۇزەیه (فلا يُورقُك)، (ولا
يُورقُك). بىغۇونە بېروانە: (شرح الصولى لدیوان أبي تمام) ص: ۲۲۳ دراسة وتحقيق: خلف رشيد نعمان.
الطبعة الأولى، وزارة الإعلام، العراق، ۱۹۷۷. هەروهها (شرح دیوان أبي تمام) ۱/۵۴، شرح وتقديم: إيمان
البقاعي مؤسسة الأعلامى للمطبوعات. بيروت ۱۴۲۱ھ/۲۰۰۰م. (وەرگىزى)

(۲) واته:

کاتى چاوت نوست "لارى" بۇو بە شەو سپىنهى "پىرى" جاھەلسالە خەو
دواى گەرانىنىكى زۆر بۆم ساغ نەبۇرۇھ ئەم بەيتە شیعره هى كىن يە. بەلام پىنم لە دوو بەيتى تر كەمەت كە لەم
بەيتەنە تۈزىكىن. يەكمىان هى "ابن بن محمد الغرناطى" يە، كە ئەمە دەقە كەيمىتى:
تتاوەتُ في أطلال ليلى شبيهٍ فادر كىن بالفخر صبح مشىسى
دۇوھەمبان هى "ابن زمرك" و بەم دەقە هاتورو:

وَكُلَّ مَنْ نَامَ بليل الشَّيَابِ يُوقظُهُ الدَّهْرُ بَصَحَّ الْمَشِيبِ.

بېروانە: كېيىنی (نفح الطيب في غصن الأندرلس الرطيب) دائزراوی (أحمد بن المقرري التلمساني) چاپى "دار
صادر، بيروت". دەقى يەكمىان: ۴/۳۴۲، دۇوھەمبان: ۴/۷۵۶. (وەرگىزى)

(۳) ئەم شیعره هی (ابن نباتة السعدي) يە له وهسفی ئەسپىنگىدا كە "سيف الدولة" بە دىيارى بىنى بەخشى.
بېروانە: (دېيان ابن نباتة السعدي) ۱/۲۷۴، چاپى (دار الحزبة للطباعة، بغداد، ۱۹۷۷م) هەروهها: "أسرار
البلاغة" ص ۳۲۵. (وەرگىزى)

ههروهها:

كأنَّ قلبي وشاحها إذا خطَّرتْ وقلَّبها قلُّبها في الصَّمْتِ والخَرَسِ^(١)

وَاتِه

"دلی شاعیر" به وینه‌ی کمه‌ربه‌ندی ناوقدی دلخواز له جووله و خوریه‌دایه، به‌لام
"دلی ئهو" به وینه‌ی بازنه کانی دهست و مه‌چه کی کپ و بئ دهنگه. جائئه‌گهر دلم له
تاسه‌ی ئهو مه‌چه که توندوتول و قدهه باریکه‌دا بیت، ئهوا دلی ئهو له من بئ نیازه
دهسا بروانه که چۆن ئهم شاعیره: عیشق و، جوانی و، تاسه‌مه‌ندی و، بئ نیازبی له
یەك بەيتدا كۆز كرده‌وه

۴۰۵ ها:

وألقي بصحراء الغبيط بعاهه نزولَ اليماني ذي العياب المُحمل^(٢)

وَاتْهٗ

نه لفاظه که باران هلهیساند به وینهی بازار گانی یهمهنی کهرهسه و شمه که کانی له
بیابانی "غهیت" دا هلهدا یهوده و خستیه پیش چاو، ئیتز گوله کان رهندگی نه و کهرهسه
بازار گانی یه جوز او جوزهیان گرت که تیکه لهنگی رهندگاواره نگ و پوشاسکی نه خشین و
رازاوهه، بهزادهه که ترزوپکی نه گولانه رهندگیان سوره له لگه راوه، و هک نهوده که
ئه گهه بازار گانیک دهمهو ئیسواره برواته گوندیک و، خملکی گوند شمه که
رهندگاواره نگه کانیان لئی کبری، دهمهو بهیانی هه ریه که میان به پوشاسکی جوان و
جوز او جوز لاه ماله کانیان دینه ده رهوه، ته نانهت شوانه که شیان ناوچه وانی به
سره پیچیکی سوره ده بهستبت!

(١) فهم شعره هي (مسلم بن الوليد) كه ناسراوه به (صريح الغواني) و ساتي (٨٢٠ك) له دنيا دهر جووه.
بروانه: (شرح ديوان صريح الغواني مسلم بن الوليد الأنصاري) ص: ٣٢٥، تحقيق الدكتور سامي الدهان،
الطبعة الثانية، نشر دار المعارف بمصر، ١٩٧٠م. (ور گنر)

(۲) نم شعره هي شاعيری جاهيلی "امرؤ القيس". واته ههرووه که تم بازر گانه یه مهمنی به کهره سه و پزشاكه کانی له سدر زهوي ههلمیشت و هر يه کهيان به رهنجيک بیوون، باراناوه کهشم برووهک و گولزارينکی په نگاوريه نگی و هک تهوي سوز زکد و سر پرورو زهوي بین خمه ملاند. بروانه: (شرح القصائد السبع الطوال الجاهيليات لابن الأنباري. تحقيق عبد السلام هارون. دار المعارف، ص: ۱۰۸) ههروهها: (شرح المعلقات السبع للزوزي، ص: ۴۰ طبعة: (دار صادر بيروت) ۱۳۷۷ھ/۱۹۵۸م. (وهرگزیر)

هروههات:

غار الوفاء وفاض الغدر وانفرجت مسافةُ الخلفٍ بينَ القولِ والعملِ^(۱)
وأته: "وهفا" نما ورُوشت به ناخى زهويدا.. "غمدر" يش هينده زور بورو كه لافاوي
لى هەلسا.. جياوازىي نيوان كردار و گوتفاريش مهودايى كى فراوانى تىكموت.
ئەگەر دەتمەۋى ئەم باسەت زياتر بۇرون بىيەوه، ئاوارلە پىش ئەم وتارە بدەرهەوه،
گەلى نۇونەى زۆر لەبارەيەوه دەبىنيت.. يەكىن لەوانە ئەوهەيە:
(كلىلى بەلگە كانى ئىعجازى ئايەتە كان و دەرخەرى نەھىنىي رەوانبىزى تىايىدا بىرىتى يە
لە رەوانبىزى زمانى عەرەبى، نەك فەلسەفەي يۇنانى)^(۲)..
يان سەردانى ئەم ئامازەيە بکە لە كۆتاپى مەسىلەيە يەكەمىي وتارى يەكەمدا، لەمەنی
دەبىنى كە:

(شەرىعەتى داهىناني سروشت ئەوهى بەسەر زەھىرى حال لىيەتۈرۈي گەشتىياردا
سەپاندووه كە لە رېزى ئەستىر انە لانە دات لە پاشت سەرى خۇزىرەوه رېزيان
بەستووه.. ئەوه بورو زەھىرى لە گەلن ھاوتاكەيدا و تيان: ﴿أَتَيْنَا طَائِفَيْن﴾ (فصلت: ۱۱). واتە
لە ولامى خواى گەورەدا و تيان: "بە گۈپۈر ايملى و ملکەچىيەوه بەرەو پىرىيى فەرمانى تو
ھاتىن". خۇ گۈپۈر ايملىش بە دەستە و لەناو كۆمەلدا بىت باشترە لەمەنە كە بە تەنها
بىت)^(۳).

ئىز تۈش بىر لەم نۇونانە بىكرەوه، چونكە ھەممۇ يەكىنکىان، لە بەردىم و پاشتەوهەيدا،
چەندىن پلە و مەقامى ئەوتۇت پىشان دەدات كە پلە و پايەتى تىريان لە پاشتەمۇ
دەركەونىت.

(۱) ئەم بىته هي "حسەينى كورى عەلبىي كورى محمدەدى توغرائى" يە (۵۰۳-۴۱۲) لە "قەسىدەي
لامىي" يەندايانىڭدا، لە دىوانە كەيدا (ل: ۵۶ ط ۱۳۰۰ هـ) هەروەھالە: "الغىثُ المُسْتَخَمُ شرح
لامية العجم، لصلاح الدين الصفدي: ۲/۳۴۳، دار الكتب العلمية، بيروت - ۱۹۷۵) دا لە بىرى "غار
الوفاء" نوسراوه: "غاض الوفاء". (وەرگىزى)

(۲) بۇانە لاپەرە (۱۵۰) يى ئەم كىتىبە. (وەرگىزى)

(۳) بۇانە لاپەرە (۱۱۲) يى ئەم كىتىبە. (وەرگىزى)

مه‌سیله‌ی شهشید

بورو وومه کانی گوفtar برین لمو و اتایانه‌ی که له چهند شیوه‌یه کی جوز او جوزدا
دهرده کهون و، لهناو چهند چینیکی جیاجیادا هتلده قولین..
هروهه کیمیا گهران ناگادارن، بز بهده ستهننای "زیر" دهی بمناو لووله کانی چهند
کارگیه کی جوز او جوزدا برینت و، به چهند شیوه‌یه کی جیاجیا له بنکی ئەمیقە کاندا و
به چهند چینیک و به چهنددها شکل و شیوه‌ی جیاواز لەوانی تر بنیشت، هەتا له
کوتاییدا هەندی "زیر" یان لئى بهدهست دېت..

هروهه "زیر" بەم جوزه به دەست دھینریت، "گوفtar" يش به هەمان جوزه، کە
پوخته نەخشەیه کە له وىنه و شیوه‌ی واتا جیاجیا کان ورگیراوە. چونکە "واتا" و
"چەمکە" جوز او جوزه کان بەم شیوه‌ی خواره و شکل و شیوه کانیان پىكديت:
کاتى کە بەھۆى چەندىن کارىگەرى دەرە کى، هەندى لە هەست و نەستە کانى دل
دەلەرېنەوە، "مەيل و ئارەزووە کان" پەيدا دەبن و، چەند واتايە کى چەشنى "ھوا" یان لئى
پىكدىت و خۆيان بە روانىنى زيریدا هتلده واسن، بەوهش سەرخى زىرى بۇ لای خۆيان
ئاراستە دەکەن.. پاشان بە چىربۇونەوە بەشىڭى لەو واتايە کە وەك هەلم وايە هەندى
لە مەيل و بۇچۇونە کان بە هەلۋاسراوى دەمېنەوە.. پاشان بە پالاؤتن و دلىپاندى
بەشىكى تريان حەزى "زىرى" بەلایدا دەپرات.. پاشان بە شەتساواه و شلە كە لەو
وەرده گېرىت و، ئىنجا رەق و پتەو دەكىرىت، ئىتىز "زىرى" دەيگانە ناوهندى گوفtarەوە..
پاشان لە بەر ئەوهى ئەو بە شە توند و پتەو بۇوه لە وىنه يە کى تايىھە تىدا دەرە کەۋىت، ئەوا
"زىرى" بە گوفtarىكى تايىھەت بە قەد و بالاى خۇزى دەرى دەخات..
بە واتايە کە:

"زىرى" لە ناوهندى شیوه‌یه کى تايىھەتى گوفtarدا واتاي بەر جەستە وەرده گېرىت..
خۇ ئە گەر ئەو واتايە ھېشتا رەق و پتەو نېبوو، بەتكۈ ھەر لە دۆخى شلىدا ما بۇوه،
ئەوا زىرى دەيسپېرىت بە ناوه رۇك (الفحوى)..

موحاکه‌هات

۱۶۹

ئەگەر لە ئەنجامى پالاوتىن وەرنە گىرا بىت، ئەوا "زىرى" دەخاتە ئەستۇرى ئاماژە كانى گوفتار و چۈنىتى يە كانى ..

ئەگەر هەر نېپالىيورا بىت، دەيگىپەتتەوە بۇ شۇينىكمۇتە كانى گوفتار..

ئەمەش كە نېبۈۋىت بە ھەلەم، دەيپەستىتەوە بە لەرىنەوە كانى شىۋاز و، بار و چۈنىتى يە كانى قىسىپەت لە دەمى گوفتارىدا.

ھەر لەم سەرچاوه يەمە:

ناولىتىراوى "ئىسم" و، واتاي "فىعل" و، چەمكى "حەرف" و، ناواخنى دەفرى "ھۆنин" و، واتاي "پوخسار" و، ھىما بۆكراوى "چۈنىتى" و، ئاماژە بۆكراوى "شۇينىكمۇتە كان" و، بزوئىنەرى "بارودۇخە هاواھەنگاوه كانى گوفتار" و، ئاماڭى "گەيەنەر بە دەستمۇاژە" و، چەمكى "گەيەنەر بە ئاماژە" و، چەمكى قىاسىي "گەيەنەر بە ناواھەرۈك" و، واتاي پىويسىتى "گەيەنەر بە داخوازى" و .. چەمكە كانى ترى هاوشىۋەيان ھەللىدە قولىتى و، ھەرىيە كەيان لە چىنەتىكى ئەم زېخىرى بە گىرى دەبەستى ..

ئەگەر تاسەمەندى زانىنى ئەمەيت، ئەوا سەيرى وىزدانى خۇت بىكە، ھەمۇ ئەم پلانەي تىدا دەبىنيت ..

ئەوەتا ئەگەر خۇشەويسىتە كەت لە پىتى پەنخەرەي "چاوا" وە تىشك و بىرسىكەي جوانىي خۇى هاوايىشتە ناو وىزدانىت، ئەوا پاستەخۇ ئەو ئەوينەي كە پىتى دەوتىنى "ئاڭرى داڭرىساو" سەرجمەنە كانت دەسووتىنى و گېرى تىپەرددات. ئىز ئاوات و حەز و مەيلە كان دەورووژىن و، پاستەخۇ بىنمىچى ئەو ئەندىشىمە كوناودەر دە كەن كە لە چىن و نەزمى بالا دايى، ئەويش هاوارى فرييا گۈزارىيلى بەر زەبىتەوە ..

ئىجلا ئەندىشانەي كە جوانىي يە كانى خۇشەويسىتىان بە دەستەوە گەرتۈوە، ياخود لە جوانىي غەيرى ئەو خۇشەويسىتە تىير بۇون، بەرە پېشوازىي ئەوا ئاواتانەوە دەرۈن و، پېتكەوە ھېرىش دەبەن و، لە ئەندىشانەوە ئاواتە كان بەرە "زمان" دەردەچن و، مەيلى ويسالى زولالى خۇشەويسىش بە دواي خۇياندا دەھىنن !!

ئىجلا لاي راستيانوھ: نازە كانى جوانى و، لە لاي چەپانەوە: مەزن راگرتىن و ئەدەب نواندىن و تاسەمەندى و، لە بەرددەمېشياندا: جوانىي يە كانى خۇشەويسىت دادەنلىن كە داخوازى سىزز و بەزەين، ئىز سلالوى سەنا و ستابىشى خۇشەويسىت بلاو دە كەنەوە و، ملوانكەي مەدح و پىاھەلدىانى بۆ دەھۇنەوە كە لە ھەمۇ ئەمانەوە

دهرده کمون و، له پنی و هسفی ئهو چاکه کاریانه‌ی که هز کاری بهده ستینه‌ری زولالی
ئهو ویساله‌ن، ئاگری هەلگیر ساوی سر دله کان دەمرکینته‌وه!
دهسا بروانه که جگه لهو چینانه‌ی که خۆت دەیانزانیت، چەند "واتا"‌ای تر سەربان
بەرز کرده‌وه؟!

جا نەگەر ترست نی یه، ئموا بزو "ویزدان"‌ئی هەر يەك له (ابن الفارض)^(۱) و (أبو
الطيب)^(۲) بروانه که زیاتر له "چاو" یان سەرسام ماوه! دە فەرمۇو بىر لەم بەيتانه بکەرەوه
کە ناخى ویژدانیان دەخاتە پروو:

غَرَسْتُ بِاللَّحْظَةِ وَرَدًا فَوْقَ وَجْهِهَا حَقُّ لِطَرْفِيْ أَنْ يَعْيَى الَّذِي غَرَسَ^(۳)

ھەروەها:

فَلِلْعَيْنِ وَالْأَحْشَاءِ أُولَّا (هَلْ أَتَى) تَلَّا عَائِدِي الْآسِي وَثَالِثَ (تَبَّتْ)^(۴)

ھەروەها:

صَدْ خَمْيٌ ظَمَائِيْ لَمَاكَ لِمَاذا وَهُواكِ قَلْبِيْ صَارَ مِنْهُ جُذَادَا^(۵)

ھەروەها:

(۱) (ابن الفارض): ناوی "عومەری کورپی ئەبۈلەسەن" و، له بىنەچەدا خەلکى "حەما" یه. سالى ۵۶۷/۱۱۸۱ (از) لە ميسىر لە دايىك بۇوه و هەر لە وۇنىش زىباوه. لە شىعىرە كانىدا پېنجىكەي "سۆفيتى" ى
گىرتۇوه‌تەبەر. سالى (۶۳۲/۲۲۴) (از) لە قاھىرە كۆزچى دوائى كەرددووه. (وەرگىزى)

(۲) مەبەست "مۇتەنەببى" ى شاعيرە، كە پۇختى ڑىيانە كە لە (۱۵۸) دا بابورد. (وەرگىزى)

(۳) ئەم شىعىرە ھى (ابن الفارض). واتە:

چاوم گۇلتازارى لە سەر گۇنای چاند حقىقە دروينەي ھەرچىنلىكى پۋاند

لە دیوانە كەيدالە بىرىي "وجنھا" نۇوسراوه: "وجنھە". بروانه: (ديوان ابن الفارض ص: ۱۷۷، چاپى (دار
صادر، دار بىرۇت). لېنان، ۱۳۸۳ھ/۱۹۶۲م. (وەرگىزى)

(۴) ئەم شىعىرە ھى (ابن الفارض). لەم بىيەدا دەبىويى بلىنى: هيىنده خەفتى بىز خۇشەویستە كە خواردووه
ھەتا پۇكاؤھەوە و شەننەكى ئەوتۇي نەماوه، دل و ھەناویشى بە رادەيەك ئاگرى ئەۋىنى تېبىرۇوه كە پىنى
دەوتىرى: ئەبۇ لەھەب، واتە ئاگرى بە بتىسى! بروانه: سەرچاوهى پىشۇو، ص: ۴۲. (وەرگىزى)

(۵) ئەم شىعىرە ھى (ابن الفارض). (لما: اللئى: سەرە مستحبة في الشفافه. واتە: گەنم رەنگىيلىنۋە، كە
بەلايانەوە جوانە). (وھواك: پىتى واوه كە يان حەرفى عەتفە، يان حەرفى جەپە و بىز قەسمە) واتاي بىيە كە:

(بىزچى بىنت لىنى گىرم و نەتەپىشت بىگەمە لىنۋە كانىت؟ خۇ ئەۋىنى تو دلى منى لەت لەت كەرددووه.. يان سويند
بە ئەۋىستا دلەم بىز ھەلمەزىنى ئاوى ئەو دەم و لىنۋە پارچە بارچىيە). بروانه: سەرچاوهى پىشۇو، ص: ۲۶،

ھەروەها: (شرح دیوان ابن الفارض، شرح و تحقیق: عبد القادر محمد مایو، ط ۱: ۲۰۰۱، دار القلم العربى،
حلب، سوریة. ص: ۶۳. (وەرگىزى)

حَشَائِيْ عَلَى حَمْرٍ ذَكَيٍّ مِنَ الْعَضَا وَعِينَائِيْ فِي رُوضٍ مِنَ الْحُسْنِ تَرَاعٌ^(۱)
 تیتر بۆ خوت بیبینه و بیسمتە کە چون چاوانیان لەناو بەھەشتینکدا گەشت دەکات و،
 لە هەمان کاتیشدا دۆزەخى ویژدانیان بە سۆی ئازاره وە دەتلىتەوه!
 شاعیرە کان گەلئى ئەندىشەئ تابلىي نەرم و ناسكىان دەرخستووه لە پىنى ئامازە
 كردن بۆ خۆشەویست و، هيمادان بە بىن نيازىي ئەم خۆشەویستە و، ئامازەدان بە ئازارى
 جودايى و، باسکردنى راشكاوانەئ تاسە و شەوق بۆ خۆشەویستان و، ئامازەدى داواى
 ويصال و، دان نان بەو خۆشەویستى يەدا کە سۆزى خۆشەویست بەھەزىنى، هاودەم
 لە گەل باسى ئەم بار و چۆنیتى يانەش کە هەستە کانى مروق دەبزوپىن.
 ئاماژەيدەك:

ھەروەك لە رېسای ھەر دەولەتىنکدا دەبنى مۇوچە و پاداشتى کارمەند بە گۈپەرى
 کارەكەى و، بە ئەندازەئ خزمەتكۈزارى يەکانى و، بەپى توانا و لىيھاتە کانى بىت..
 بە هەمان جۆر، دەبنى چاودىرى و بايمەخدان بە "واتاكان" بە جۈرنىكى داد گەرانە
 دابەش بىكرين، بە شىۋەيدەك کە ھەريەك لە واتا چىر و جەنجال و شان بە شانانەئ يەكتەر،
 کە لەم چەشىنە پلە جۈراو جۈرەنەدان، بە رېزەئ نزىكىي لە مەلبەندى ئەم ئاماڭە
 بىنەرتى يە ھەممە كى يەى کە گۇفتارە كەى لە پىتاودا ھېنراوه و، بە رېزەئ خزمەتكۈردنى بۇ
 ئاماڭە سەرە كى يەك، بەشى خۆزى و ھەرگىرىت، تاكو لەو ھاو كىشەيەوه: پىنكويىنىكى و،
 لەويشەوه: تەناسوب و، لەويشەوه: جوانىي يەككەتون و، لەويشەوه: جوانىي پىنكەوه
 بۇون و، لەويشەوه: تەرازووى راستكەرنەوە و پىنكخستتى كەمالى گۇفتار، بىتەدى.
 دەنا پىچەوانە ئەمە، وەك ئەوهى كەسىك كە بە "كارمەندى" خزمەتكۈزار بىت و،
 بە "سروشت" يش منال بىت، برواتە ناو چەندىن پلە و پايەئى گەورەوە، ئەوا خۆزى بە
 گەورە پىشان دەدات. ئەم كاتەش تەناسوبە كە تىنکەچىت و، پىنكەوه بۇونە كەش
 دەشىۋېتىت..

(۱) ئەم شىعرە هي (مۇتمەنبى) يە. واتە: ھەناوم لە سەر پىشكۈرە كى گەشى بە تىن خەرىكە دەبرىزىت، بىلام
 لە ولارە چاوه كامن لەناو بەھەشتى جوانىدا گەشتۇرگۈزار دەكات! بروانە: (ديوان المتنى) ص: ۳۰، دار الجبل،
 بيروت، دون تاریخ. (وەرگىز)

واهه دهین توانا و ئاماده‌بى بهندو به‌ستينه کانى گوفtar به هندو و هريگيرين.
به‌تى، ده‌بى پله‌ي ههمو شتى به ئەندازه‌ي بالاً توانا و لىيھاتنى خۇى بەرز
بکرىتەوە، چونكە هەريئەك لە "چاو" و "لۇوت" و ئەندامە كانى ترى ھاوشىۋەيان،
چەندهش جوان بن بەلام گەر لە سنورى خۆيان لايادا، تەنانەت گەر لە ئالتوونىش بن
ھەر دەشىۋىن و ناشيرىن دەنۇنىن.

بىدار كەردنەوەيەك:

ھەندى جار "سەربازىتكى ئاسايىي" بۆ زانىن و ھىنانمەسى نەھىنى يە كان دزه دەكەت بۆ
ھەندى شۇينى بەرهى دوژمن كە "موشىر" ناتوانى بىروات و ئەنجامى بىدات.. يان
قوتابى يەكى بچووڭ كارىيەك ئەنجام دەدات كە زانايەكى مەزن ئەنجامى نادات. چونكە
مەرج نى يە مەرۇقى گەورە لە هەممۇ شىنىڭدا گەورە بىت، بەتكۈ ھەممۇ كەسىك لە
سەعەتى خۆيدا گەورە يە.

بە ھەمان شىۋە، ھەندى جار واتايەكى بچوو كى نىوان ئەم واتا چېر و جەنجالانە دەپىتە
سەركىرەدە، لەمۇ رېيەوە نرخىتكى بالاًتر بەدەست دەھىنېت، چونكە ئەركە كەمىي
سەرشانى گىرنگە، وەك دوايى پۇونى دەكەينەوە.

ئەمە كە ئاماژە بۆ ئەم واتا چېر و جەنجالانە دەكەت و، نىشانەمى پۇون لە سەر نرخ و
بەھاى بلىندىيان، دەست نەدانى "پاشقاوبى دەقى بېيار"، يان "لازىمە نزىكە" كەمەتى بۆ
رەوانە كەردىنى گوفtar و ھىنانى قسە و ناردىنى و شە(لەفر) لە پىناويدا.. ئىز يان لە بەر
ئەمە بەلگەنەوېست و زانراوە.. يان لە بەر ئەمە تەنك و لاوازە و لە ئاماڭىھە
بەنرەتى يە كەدا جىتى بايەخ نى يە.. ياخود لە بەر نەبوونى كەسىك قىوولى بىكەت و گۈپى
لىنى بىگرىت.. يان لە گەل حالتى كەسى قسە بىزدا ناگۇنخى و مافى تەماوا نادات بە
خواستى حەزى قسە كەردى.. يان تىكەلتى نايىت و ئامادە نى يە لە گەل بارودۇخ و پلەمى
قسە بۆ كراودا ئاۋىتە بىيىت.. ياخود لە پلەمى پاشكۆزى شۇينكەمۇ تەكاندا بە نامز
دەرە كەمۇي.. يان ئامادەبى تىدا نى يە بۆ پارىز گارى كەردىنى ئاماڭى گوفtar و
ئامادە كەردىنى پىداوېستى يە كانى..

به و اتایه‌ی که هه‌مموو به کیک له مقامه کان گوئی بزیه کیک له هوزکارانه
پاده گرینت. به لام ئه گهر هه‌مموو هوزکاره کان يه کیان گرت به گشتی، ئهوا بز بلندترین
پله بهرز دهیتهوه.

کۆناتای:

چەند و اتایه‌کی هەلواسراو ھەن، که نیشتمانیکی تاییه‌تى و شیوه‌یه کی دیارى
کراویان نی يه، به وینه‌ی "پشکنیار" وان ده توانن بېرۇنە ناو ھەر فەرمانگەیەك بیانه‌ویت و،
ھەندىکىشيان خۆیان بە وشەیه کی تاییه‌تیدا ھەلتدەواسن..
جا ھەندئ لەم واتا ھەلواسراوانه "حەرفى" و "ھەوايى"ن؛ لە توپىي و شەيدە کدا خۆیان
دەشارنمه، ياخود گوفتارىڭ ھەلىاندەمۈزىت، يان دەرۇنە ناو رىستەيەك يان چىرۇ كىنکەوە
کە ئه گەر بىگۇوشرىت ئەو و اتایه به وینه‌ی "گیان"ى پىستە و چىرۇ كە كە دەلتۈپىت!
وەك واتاکانى: "حەسرەت دەرپىن" .. "تاسىھەندى" .. "خۆمەدح كردن" ..
"خەفت دەرپىن" و، جىڭە لەمانەش.

مهسه‌له‌ی حدوتەم

ھەوینى ۋىيان لە "پەوانىيىزى" دا.. يان بە دەستەوازىھە كى تر "فەلسەفەي
پەوانىكارى" .. ياخود "حىكمەتى شىعر": لەخۇڭىرىنى ياسا و پۇوهە كانى راستى يە
دەرە كى يە كانە ..

واتە: بواردانە بە ياسا كانى راستى يە دەرە كى يە كانە كە لە پۇوى قىاسى تەمىسىلى و،
لە پىدى دەوران و، بەھۇى دەست تېۋەردانى وھەممەو، بېۋە ناو شتانى مەعنەوى و
حالەتە هەستىيارە كان.

بە واتايە كى تر:

مەرۇقى پەوانىگۇ بە وينەئى ئاۋىنە تىشكى ئەو راستى يانە دەداتەوە كە لە دەرەوە
رەنگىيان داوهەتەوە تىايادا، وەك بلىي بە سەنعتە ئەندىشەيە كەى و بە نەخشى گوفشارە كەى
لاسايى بەدىھاتۇوان دەكاتەوە و خەرىكى چاولىنکەربى سروشتە.

بەلى، گوفشار گەر "حەقىقەت" ئى تىدا نەبىت، دەبى لانى كەم شىتىكى ھاوشىۋەى
حەقىقەتى تىدا بىت، ئەوندە ئە كە لە پىساكەى بەھەمند بىت و لە ناو كە كەيمەوە گۈل
بىگرى ..

بەلام ھەموو ناوڭى و تۇۋىنگى گولى تابىھەت بە خۆى ھەيدە، ئەوتا دەنكە "گەنم"
ھەر گىز درەختى لىنى و بەر نايەت!

جا ئە گەر "فەلسەفەي بەيان" بە ھەندوھەنە گىرىت، ئەوا "پەوانىيىزى" دەبىتە
ئەفسانەيە كى ئەوتۇ كە جەڭ لە سەرسامى ھىچ شىتىكى تر بە گۈئى يىست نابەخشىت.
ئاماڙەيەك:

ھەروەك "بەيان" فەلسەفەي ھەيدە، "نەحwoo" (پىزمان) يىش فەلسەفەي خۆى ھەيدە، كە
حىكمەتى دانەرى ياسا كانى دەردىخات. ئەو حىكمەتەش لە سەر بناگەي پەيوەندىيە
بىنراوە كان دامەزراوە و، كىتىبە كانى "نەحwoo" پېن لە باسى ئەو پەيوەندىيانە.

بۆ نمۇونە:

دوو "عاميل" (كارتىكەر) نارۇنە سەر يەك دانە "ممعمول" (كارتىكراو)..
ھەروەھا وشەي "ھەل" ھەر ھېنەدەي "فيعل" دەيىنېت يەكسەر ئازامى لىنى دەپرى و
داواي ويسالى دەكەت..

ھەروەھا "فاعل" (بىكەر) بەھىزە؛ بۆزىيە "ضمة" بۆ خۇزى دەبات..
ئەمانە و، پەيوەندى يەكانى ترى وەڭ ئەمانە، ھاوشيۋەن لە گەل ئەو ياسايانە كە لە
بوونەوران و لە دەرەوەي زەينە كاندا دەست بەكارن.

بىندار كىردىنەوەيەك:

ئەم پەيوەندى و موناسەبەتانەي "نەحwoo" و "صەرف" - كە بىرىتىن لە حىكىمەتى
دانەرى ياساكانىيان - ھەرچەندەش ناگەنە پلەي "فەلسەفەي بەيان" بەلام بەھايە كى
گەلىنى بەرزىيان ھەيم. بۆ نمۇونە: زانستە نەقلى يەكان، كە بە لىتكۈلىنەوە و بەدوا داچۇون
سەملاؤن، دەگۈزۈنە سەر شىۋەي زانستە عەقلى يەكان.

مهله‌ی هشتم

مоторبه کردن و ئالتو گوره کانی "واتا رهوانکاری بیه کان" تنهای به مژینی واتای راسته قینه‌ی وشه، يان ئامانجى گوفتار، ياخود پاکىشانى يه كىڭ لە واتا ھەلۋاسراوه كان دەبىت بۇ ناو گوقتار. خۇھەر ھېنده‌ي دەپراتە ناوى يەكسەر واتا كە دەگەرپىته‌و بۇ سەر حەقىقەتى خۆى و بناغە كەى، كە خاوهەن مالە. ئەو واتايەش كە خاوهەن ئەسلىي وشه كە يە دەپراتەو بۇ شىۋىيە كى زىندۇو كە پشتى دەگرى و يارمەتى دەدات و، بۇ خۇيىشى يارمەتى لە "شۇينكەمەتە كان" وەردە گرىتت.

ھەر لەم نەھىنى يەشەوە يە كە تەنبا يەك وشە چەندىن واتاي زۆرى ھەيە و، ھەر لەم شەوە يە كە موتوربه کردن و گورپىته‌و ئالتو گوره کان سەرچاوه دەگرن. جا ھەركەسىن لەم خالە تىنە گات "رەوانبىزى" يە كى گەمورە لە دەست چۈوه! ئامازەيدەك:

زۆر شت ھەيە "ھۆكاري سوار بۇون" و شاياني وشهى: "على" يە، بەلام كاتى بە "زەرف" دادەنرىت يە كىسەر داخوازى وشهى "في" دەبىت، وەك: "تجري في البحر" .. يان شت ھەيە ئامېراز (آلە) و پىتى: "ب" دەخوازىت، وەك: "صعدت السطح بالسلم" بەلام لەبىر ئەوهى "شۇين" يە، يان "ھۆكاري سوار بۇون" ئەوا "في" يان "على" دەخوازى.. ياخود لەبىر ئەوهى ئامانچ و ئاكامە بۇ شىتىك ئەوا داواي "إلى" و "حتى" دە گات، كە چى لەپۇوهو كە "ھۆكاري" و "زەرف" ئەوا "ل" و "في" ئى بۇ دەگۈنچى، وەك:

﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقْرٍ لَّهَا﴾. (بىس: ۳۸).

ئەمانە بکە بە سەرمەشقىنك و قىاسى شتى تريان لە سەر بکە.
يىدار كەردنەوە يەك:

لە ناوهندى ئەم واتا تىيەللىكىشاندا كامەيان پەيوه سەت ترە بە ئامانجى خۆتەوە، يان لە گەل ئامانجە كە دا سىلەي رەھمىيان لە نىواندىيە، پىشى بىخە و ئاشكراي بکە. پاشماوه كەشيان بە ناواخنى گوقتاردا بەرى بکە. دەنا "واتا" و شىۋىي دەرپىنە كەت لە بۇشاڭى بازاوهى "رەوانبىزى" پەتى و بىن بەھرە دەنى!

مسئله‌ی نوهم

به رزترینی پله کانی گوفtar، که ویستی جوزئی و بژچونی ساکاری مروف
دهسته و سان ده کهن، بریتی به له "توانا" و "له خنگ گرن" ای:
ئامانجھ جوز او جوزره تیھەلکیش و یەك له دواى به که کان و ..
پیزبەستنی خواسته ها پویه بسته له یه کبووه کان و ..
کزو بونه وهی ئهو بناغانهی که یەك ئەنجام بەرھم دەھین و ..
ھەلینجانی ئهو لقه زۆرانهی که بەرو بومى جیاجیا دەھشن ..
چونکە:

● خالىي يەكم:

ئەو شته‌ی که فراوانی و مەزنی به "گوفtar" دەھخشیت بریتی به لەوهی: ئەو
ئامانجانهی له دوورترین و به رزترین مەبەسته و - که ئامانجھ ئامانجھ کانه - هاتون،
پەیوه‌ستی يەكترين و، هەريه کەيان ناتەواویي ئەوي تر پېر دەکاتوه و، مانی دراو سینکەی
دەدات، به پاده يەك کە دانانی ئەميان له شوینە كەی خۆيدا بوار بەوي تر دەدات کە
ئەويش له شوینە تاييەتە كەی خۆيدا يېت و، بەوي تريش کە له جىگا كەی خۇزى
داھەزريت ..

بەم جۆره، هەريه کەيان شوینى شياوى خۇزى وەردە گرىت، ئىت ئەو ئامانجانه له
تەلارى بنياتراوی گوفtarدا، به پەچاو كردنی راست و چەپ و سەرجمەم لاڭانى ئەم
دانى يە پاده وەستن، وەك بلىنىي بىزەر چەند ڈىرىي يەكى دىكەي - به نيازى هاوكارى - بۇ
ڈىرىي خۇزى خواستووه و، هەريه کە لە ئامانجانەش بۇوه تە بەشىك كە وېنه
تیھەلکىشە كان تىايىدا بەشدارن. به وېنه ئەوهى کە ئەگەر وېنه كىشىك خالىكى پەش
لە چەند وېنه يە كى تیھەلکىشدا دابنىت، دەبىتە چاوى ئەم و، لووتى ئەم و، دەمى
يە كىكى ترو، نىشانە ئەوي تر ..
بەم جۆره، گوفtar بەرز چەندىن خالىي وەك ئەمەي تىدايە.

● خالی دووههم:

خواسته کانی گوفtar، به هزی قیاسی پیکهاتهی لق هاویژه و، زنجیره ده به سن و لهیه ک دکهونه و، به را دهیه ک دلهی بیژه رئمازه بز "دره ختی ره چه له ک" ده کات، به مه بهستی مانه و و و چه لیکه و تنه وهی خواسته کان.

بز نمونه:

(جیهان جوانه، که واته کردگاری دانایه؛ به یهوده شتیک
به دی ناهینیت و، له هیچ شتیکیشدا یسرا ف ناکات و، تو انا و
لیهاته کان پشتگوی ناخات. واته به رده وام ته او کاری له
پیکوپیکی به کاندا ده کات و ده بازه خسینیت. به واتایه کی تر: ئه و
کردگاره هر گیز "دهست لى هەلگرتن" ی هەمیشه بی و "نه بعون"
- که هیوا کان ده مرینی و که ماله کان ده سریته و - به سه مرؤقدا
زال ناکات. که واته ده بی "به خته و هری کی هەمیشه بی" بیت).

باشترين نمونهش له سه رئمه: (رووی سیهه می جیاوازی یه کانی نیوان مرؤف و
ئازله) که له ناوهندی باسه کانی "پنجه مبه ریتی" دایه له پیشه کی شایه تی دووههمی
وتاری سیهه مدا^(۱).

● خالی سیهه:

ئه و شته که واده کات تنهایه ک "ئەنجام" چەندین ئەنجامی یه ک له دوای یه کی لى
بیتیه و، بریتی یه له: کۆز کردنیه و باسکردنی چەند ئەسل و بناغیه کی جیا جیا. چونکه
ھەریه ک لهو بناغه و ئەسلا نه، ئەگەر راسته و راست په بیونهندی بە ئەنجامه بلنده کەو
نه بیت و ئاما جیشی نه بیت، خۆ لانی کم پلے یه ک دەیله رینیتھو و تا را دهیه ک دەری
دەخات. وەک بلىي "گوفtar" بە جیا جیا بیونی بناغه کانی - کە دەرخەر و ئاوینەن - و بە
یه کیونی ئەنجامه کەی و ئه و شته که تیايدا دەر دە کەویت، ئاما زه بز بلندی و
موجە پرە دی ئاما بىخە کە و بز پەیوه ست بیونی هیزى ژیانی دە کەن بە راستی ژیانی
ھەمە کی یه و، واته ژیانی جیهان که پى دەوتى: دەوەرانى گشتى.

(۱) بروانه لاپدەر (۲۲۳-۲۲۲) ئى ثەم كەتىه. (وەرگۈز)

جا مه بهستی به که می سئی مه بهسته کهی کزتایی و تاری سیههم، نمونه هی ئمههیه. هروهه ائه "ئامازه" و "رینماهی" و "وریا کردنوه" و، ریازی "داوه ربی زیری" یهش که له مه سلهی چواره می و تاری سیهه مداریه، نمونه یه کی تری باشی ئمههیه. [فانظر إلى كلام الرحمن الذي علّم القرآن. فبأي آيات ربك لا تخلّى هذه الحقيقة؟ فويل حينتم للطاهرين الذين يحملون ما لا يفهمون على التكرار.] واته: (سهیری گوفتاری ئه دلوقانه بکه قورئانی فیری ئاده میزاد کردودوه! ئایا به کام له ئایه ته کانی په روهرد گارت ئهم راستی به به دره خشانی دهنا که هوی؟ ده سا وای له دهست ئه و پواله تبیانه که ئه و شتانه خویان لیبی تینا گهن به "دووپات بوونوه" لی له قەلم ددهن).

● خالقی چواره:

ئهم خاله بریتی به له دار شتنی تهواوه تی گوفتار و به خشینی توانایه کی تهواو پئی، به راده یه که تزوی چەندین لق و پهلى زور لە خز بگرنیت و، بیتھ سەرچاوهی گەلنی بپیار و، بەلگە بیت له سەر چەند روویه کی جیاجیا و چەند دانیه کی جوزراو جوزر. وەک بلىتی گوفتاره که، به لە خز گرتتی ئهم توانایه، ئامازه بەو ھېزى گەشە کردنی کە تیابدایه و، به زور و زەبەندی بەروبوم و داھاتە کانی ده دات. چونکە له مه سلهیه کدا هەممو ئه و لق و پووه زۆرانە کۆ دە کاتەوه، تاکو بەراوردی نیوان جیاوازی و تاییەمەندی يە کانی بکات و، هەممو يە کېنکى لقە کان بەر و ئاماڭىنى دىاريکراو بدانە بهر و، هەر يەک لەو رووانەش لە ئەركېتى تايیەتىدا داھەزىرىت.

[فانظر إلى قصة موسى فإنها أجدى من تفاريق العصا، أخذها القرآن بيده البيضاء، فخررت سحرة البيان ساجدين لبلاغته]^(۱).

(۱) پسته: (أجدى من تفاريق العصا) پەندىنەکى عەرەبى يە، بۇ شىتىك دەوتىرى کە خېرى لە شىتىكى دى زىاتر بىت. هەندى سەرچاوهی زمان و ئەددەبی عەرەبى دەگىزىنوه کە ژىنگى دەشە کى كۆپىنگى لاسار و لاواز و شەپانى دەبىت، چەند جارىلەك شەر لە گەل خەلکىدا دە کات و، ئەوانىش لە هەر شەپىنگىدا ئەندامىنى؛ جارى لەوتى، جارى گۈنى، جارىنەكى تەلىۋى دەپىن و، دايىكىشى هەممو جارى خۇينى بېرىنى ئەو ئەندامى كۆپە کەی وەردە گىرنىت و، لەو بېنە دەولەمەند دەپىن و دە حەمىتىمە! بۇ يە به كۆپە کەی دەلتى: أقسٰم بالمرءة حَقًا وَالصَّفَا إِنَّكَ خَيْرٌ مِّنْ تَفَارِقِ الْعُصَمِ

واته سويندى پاستى بىت به سەفا و مەروھ کە تۆ لە كەرت و پەرتە کانى عەسە باخىزوپىزىرىت! مەبىستى ئەوه بۇوه کە لەناو عەرەبدا ئەگەر دار عەسايەك كەرت بىووايە فېيان نەدەدا، بىلەك تو مۇقى ملى سەگىان لى

واته: (سهیری چیز که کهی حهزره‌تی موسسا بکه - له قورئاندا - چونکه له ئه رکه زؤره کانی عه ساکهی به سودتره. ئوهتا قورئان به دهستی سپی خۆی هەلی گرت و جادوو گرانی "بەیان" يش سهربی سوژدەیان بۇ نایه زهوی!)
براکم!

ئەو ئەندىشە "رەوانبىزى" يەی کە لەم مەسەلەيەدا ھەيە، بەم چەشىنە شىپوازانە، وىنەي درەختىكى مەزنى ئەوتۇت بۇ دەكىشىت کە رەگە کانى ئەستورو و لېڭ ئالاون و، گرى درىزە کانى پىكەوە گۇنجاقون و، لقە كانيشى پەل پەل و دەست لە ملانىن و، مىوه و بەر بوبومە كانيشى جۇراوجۇرن. فەرمۇو سەر بىجى مەسەلەي شەشم بىدە، چونكە هەر چەندەش ئاللۇز و شىپواوه، بەلام نمۇونەيە کە بۇ ئەم مەسەلەيە.

ورياڭىزدىن و پۆزش هيئانەوەيەك:

برام!

بە دلىيابى دەزانم کە ئەم مەسەلەيەت بە تەماوى و داخراوى لى دەردە كەھوي. بەلام چار چىيە؟ سروشتى "پىشەكى" وايە؛ كورتى و پوخى دەخوازى. دوايى لە سى كىنە كەدا بە جوانى بۇت روون دەبىتەوە.

دروست دەكرد، ئەگەر ئەويش بشكايىھە مىخيان لىن دەتاشى، ئەگەر ئەويش بشكايىھە تالمىزە كەيان دەكرد بە مۇورووى گۈورە بۇ دەسىكى جەوال، ئەگەر ئەويش بشكايىھە سەرەتەشى يان لىن دەتاشى، دواي ئەويش شىنىكى تريان لى دروست دەكرد، نىجا شىتى تر و شىتى تر.. هەت. واتە لە ھەمۇ شەكاندىزىكىدا سوودىكىيان لىن وەردە گرت! جا ئەو دايىكە پىن وايە كورپە شەرانى يەلىنداوە كەھى لەو كەرت و پەرتانەي دار عەمسا خىزى زىاتە!

بىرونە: القاموس الخيط للفiroزابادي: ۲۸۵ مادة (فرق). البيان والتبيين للحاظط: ۴۹/۳، تحقيق عبد السلام محمد هارون، مطبعة لجنة التأليف والترجمة والنشر، القاهرة، ۱۹۴۹ م. جمجمة الأمثال للميدانى: ۱/۵۱، منشورات مكتبة دار الحياة، بيروت، ۱۹۶۱.

مامۇستا نۇورسى بەھىزى قەرىنە وشە "عەسا" ئىستىعارە كى تەمىلىنى جوانى بە كارھىتىاوه. لەۋەدا كارە زؤرە کانى عەساكەي حهزره‌تى موساسى، كە لە ئايەتى: «هەي عصاي أتوڭا غىلە وأهشۇ بەها غلى ئىنمى ولى فەھا ماربُ أخرى بەدا ھەي، شوبهاندوووه بە لەت و كەرەت كانى دار عەسالەناو عەرەبداو، دەھىۋى بىنى: چىزى كەھى حهزره‌تى موسسا - دروودى لە سەر بىن - له قورئاندا گەللى سوودى "رەوانبىزى" ئى زىاترى تىدايە لەچاو سوودە کانى عەساكەي دەستى! (وەرگىز)

مهسه‌له‌ی دهدهم

رهوانی (سلامه)‌ی گوفتار به: ئاللۆز نەبۇون و، بازندان لە ھەستىكەوە بۇ ھەستىكى تر دەبىت، ھاودەم لە گەل لاسابى كردنه‌وهى سروشت و، لەخۇدا نواندى پاستى يە دەرە كىي يە كان و، پۇشتنى پاستەوراست بەرەو ئامانج و، لىك جىابۇنەوە دەركەوتى ھەرىكە لە "مەبەست" و "ئاكام" .. بەم جۈزەي خوارەوە:

بازدان لە ھەستىكەوە بۇ ھەستىكى تر، پىش ئەوهى يە كەميان تەواو بىت و تىكەل كردنى لە گەل ئەوي تردا، رەوانىي گوفتارە كە دەشىپىنى و دەيگۈزى. كەواتە ھەنگاونانى يەك لە دواى يەك بەناو واتا رېزبۇوه كان و، خۇبارىزى لە ئاللۆز بۇنى ھەرەمە كىيى بى پىسا و بىن جى، كارىكىي پىۋىستە..

ھەروەها دەبىت سەنعتى ئەندىشەي بىزەر شان بە شانى سروشت ھەنگاۋ بىت و شاگىرى بىت، تاکو ياساكانى سروشت لە سەنعتە كەيدا دەربەكمۇئى و رەنگ باداتەوە.. ھەروەها پىۋىستە بۇچۇونە كانى بىزەر چاولىنېكىدەن و ھاوشىۋە شتانى دەرە كى بن، بە رادەيدەك كە ئەگەر ئەو بۇچۇونانە لە مىشكى ھەلىپىن و لە دەرەوەدا بەرجەستە بىن، "دەرەوەي زەين"‌ى دەست بە رۇويەوه نەنیت و، نەباتەوە سەرقىسى بىزۇ، نكۈولى لەمۇ نە كات كە لە رەچەلە كى خۇرى بىت، بەلكو بلىت: ئەوه منه.. يان: دەلتىي منه.. ياخود: جىڭەر گۈشەمە!

ھەروەها دەبىت راستەوخۇرۇوھو ئامانجە كەمى بىرپوات و بە راست و چەپدار نەبىتەوە، تاکو رى لە بلاڭبۇنەوەي بىگىرى لەناو لافاوجەي ئامانج و، پەرتەوازەبۇنى لە چەم و دۆلى مەبەستدا، ئەممەش بۇئەوهى ھىزى لاكانى بە لىمۈزىن لاواز نەبن، بەلكو ئەو لايانە، بە وىنەي حەوز، بە تەرى و پاراوىي خۇيان پتە پشتى ئەو ئامانجە بىگەن و ھىزى بىن بىدەن..

ھەروەها زەق دەرخستى دوانىشەجىي مەبەست و، دەستىشان كردنى بەيەك گەيشتنەوەي ئامانج، بۇ ساع و سەلامەتىي رەوانى يە كە، كارىكىي پىۋىستە.

مهسه‌له‌ی یازدهم

ساغی و تندروستی "رهاشی" ی گوفار بریتی به له چه سپاندنی پریاره که‌ی به‌و شنانه‌ی که "پنداویست" و "بنه‌ما" و "نامپارازی داکوزکی لینکردن" ی ئهون.. بمن جوزه‌ی خواره‌وه:

ده‌بین پنداویستی به کانی پریاره ئه‌و گوفاره تینکنه‌دریت و، ئارامی نه‌شیوینریت، هاوده‌م له گه‌ل گه‌پانوه‌دا بز بنه‌ما کانی، به نیازی ئوه‌هی که زیندوویی گوفاره که‌یان لئی به‌ده‌ست بهینریت، ئوه‌ش له پنی پابه‌ند بونه‌وه به بستینه کانی و‌لامی هه‌موو پرسیارینکی گریان کراو له ده‌می بـهـرـچـدـانـهـوهـیـ وـهـمـ وـگـومـانـهـ کـانـدـاـ.

وانه گوفار دره‌ختیکی بـهـرـدارـهـ؛ پـهـرـژـینـیـ درـکـهـ کـانـیـ بـزـ دـانـراـوـهـ تـاـکـوـ لهـ پـنـینـهـوهـیـ

بـهـرـ کـانـیـ وـهـرـ چـهـشـنـهـ دـهـسـتـدـرـیـزـیـیـ بـهـکـ بـیـپـارـیـزـنـ..

وهـکـ بـلـیـ گـوفـارـ ئـنجـامـیـ چـهـنـدـنـیـ وـتوـوـیـزـ وـ،ـ پـوـخـتـهـ گـهـلـیـ دـاـوـهـرـیـ ئـهـوـتـزـ

بـیـتـ کـهـ شـهـیـتـانـیـ وـهـمـ وـ گـومـانـهـ کـانـ نـهـ توـانـ دـزـهـ بـکـهـنـهـ ئـهـوـیـ بـزـ بـیـسـتـنـیـ هـیـجـ شـتـیـکـ وـ،ـ

توـانـایـ ئـوهـیـانـ نـهـ بـیـتـ بهـ نـیـازـیـ نـاـحـزـانـ بـزـ بـرـوـانـ،ـ چـوـنـکـهـ بـیـژـهـ شـوـورـایـهـ کـیـ بهـ

دـهـورـیـ هـرـ شـهـشـ لـایـ گـوفـارـهـ کـهـیـ خـوـیـدـاـ گـیـپـاـوـهـ.ـ وـاتـهـ:ـ گـوفـارـهـ کـهـیـ لهـ پـنـیـ

پـابـهـنـدـکـرـدـنـیـ "ـمـهـمـوـوـعـ"ـ یـانـ "ـمـهـمـوـولـ"ـ بـهـ بـهـسـتـیـنـهـ کـانـهـوـهـ..ـ یـانـ بـهـهـوـیـ وـهـسـفـ

کـرـدـنـیـ..ـ یـانـ بـهـ شـتـیـکـیـ تـرـ،ـ پـرـچـهـکـ کـرـدـوـوـهـ بـزـ بـهـرـگـرـیـ لـهـ خـوـزـ کـرـدـنـ لـهـ دـهـمـیـ وـهـلامـیـ

هـهـرـ پـرسـیـارـینـکـیـ گـرـیـانـ کـرـاـوـاـدـاـ،ـ دـانـانـیـانـ لـهـ چـهـنـدـ سـهـنـگـهـرـیـکـیـ ئـهـوـتـوـدـاـ کـهـ

چـاـوـهـرـوـانـیـ ئـوهـیـانـ لـئـیـ بـکـرـیـ وـهـمـ وـ گـومـانـهـ کـانـ لـهـوـیـهـ هـیـرـشـ بـیـهـنـ.

ئـهـ گـهـرـ غـوـونـهـتـ لـهـسـمـ ئـهـمـ دـهـوـیـ،ـ فـهـرـمـوـوـ سـهـرـانـسـهـرـیـ ئـهـمـ کـیـتـیـهـ غـوـونـیـهـ کـیـ

دـوـورـ وـ درـیـژـهـ لـهـسـرـیـ.ـ نـهـخـواـزـهـلـاـ وـتـارـیـ سـیـنـهـمـ،ـ کـهـ غـوـونـیـهـ کـیـ درـهـخـشـانـیـ ئـهـمـیـهـ.

مەسەلەی دوازدەھم

سەلامەتى و سفت و سۆلىيى گوفشار و، رېكىبۇنى مىزاج و ئارەزرووھ کانى، بە دابەشىرىدى "چاودىزى" و بىن بەخشىنى كالاى "شىوازە كان" دەبىت بەپىنى شايىتەمىي هەريەك لە بەستىنە كانى..

جا ئە گەر گوقتارە كە گىپر انوهى بەسەرھاتىڭ بۇو، ئەوا بىزەر دەبىن خۇزى لە شۇينى ئەو كەسەدا دابىنەت كە بەسەرھاتە كەى لەبارەوە دە گىپر ئەو، چونكە لە كاتى خىستە پۇرى بىر و ھەستە كانى ئەو كەسەدا پىويستە بىزەر برواتە ناو ناخى و، بىتە میوانى دلى و، لەسەر زمانى ئەو بدوئى..

خۇ ئە گەر ھەلسو كەوتى لە مال و سامانيدا كرد، دەبىن لە دابەشىرىدى چاودىزى و بايە خدا - كە بەلگەن لەسەر پلە و بەها - داد گەر بىت. ئەمەش بەوه دىتە دى كە ھەممو بەستىنە كان، تەنانەت پلە و تواناكانىشىيان بە ھەند ور بىگىرىن و، هەريە كەيان بە ئەندازەي قەد و بالاى خۇي پۇشاکى شىوازە كانى لەبەر بىرىت، تاڭو ئاماڭە كە بەو جۆرە شىوازە پۇشتە و پەرداخ بىت كە بۆزى دەست دەدات..

چونكە بناغەي شىوازە كان سىيان:

يە كەم:

شىوازى پەتى (المجرد).

وەك شىوازى پەوانى سەيىد شەرىفى جورجانى و، نەصىرىەدىنى تۈرسى.

دۇوهەم:

شىوازى رازاوه.

وەك شىوازى رۇون و درەخشانى عەبدولقاھىرى جورجانى لە "دلائل الإعجاز" و "أسرار البلاغة" دا.

سی هم:

شیوازی بلند.

وهک هندی گوفتاری شکنوداری سه کاکی و، زومه خشیری و، ئىبن سينا. يان هندی بېرىگەی عورەبىي ئەم كىتىبە، بە تايىهتى لە تارى سىھەمدا. هەرچەندەش ئالۋۇز و شىۋاوا دەردە كەون، بەلام چەند بېرىگەيەكى قايم و توندو تۈلىان لەخۇز گرتۇوە، چونكە بەرزىي بابهە كە ئەم كىتىبە لە "شیوازى بلند" دا دارشتۇوە، كارى من تىايىدا تەنها شىئىكى جوزئىيە.

بە پوخى:

ئەگەر لە باسى "ئىلاھىيات" و "وينە كىشانى بناغە كان" دا بۇويت، فەرمۇو "شیوازى بلند" بە كاربەھىنە، چونكە توندو تۈلى و ھىزى و شكۈزى لە دووتۈندايە، بەلکو دەبىتى دەستبەر دارى ئەم شىوازە نەبىت.

ئەگەر سەرقاتى ئاراستە كەرنى گوفتار و قەناعەت بە خشىن بۇويت بە بەرامبەرە كەت، ئەوا "شیوازى رازاواھ" ئى بەئارايىشت و پۇشتە و پەرداخ و بېر لە تەرغىب و تەرهىب بە كاربەھىنە و، هەتا دەتوانىت دەستى لىنى ھەلمە گرە. بە مەرجى فيز و خۆنواندىن و شتى ئەتوزى تىكەل نەبىت كە عەوامى خەلکى بۇرۇۋۇزىنىت.

خۇ ئەگەر باسە كەت لەمەر مامەلە و گفتۇر گۇز، لە بابهە زانستە بەرزە كانە و بۇو، ئەوا تەنها و تەنها "شیوازى پەتى" بە كاربەھىنە، چونكە ھەر ئەم شیوازى ھە كە مااف بە بابهە كە و، پۇختىرىدەن وەرى باسە كە و، ساغ و سەلامەتىي ئامانجە كە دەدات و، لە سەر سەلەيقەي سروشىتىي بىزەر دەپروات، تەنانەت بە "رەوانى" يە كەي جوانىي خۇزى دەردىخات.

كۆتايى ئەم مەسەلە يە:

بىزانە كە:

قەناعەت و بىن نىازى و بىن لايەنگىرى گوفتار بە وە دەبىت كە: چاوبۇزەيچ شىوازىكى دەرەوەي مەقام و مەبەستە كە نەگىزپىت..

جائه گهر ویست شیوازیک به بھری و اتایه ک له و اتakan بپریت، ئمواھر همان واتاو، مهقام و، سنهعت و، چیرۆک و، سیفهت، به پنداویستی و پاشکز پەرش و بلاوه کانی خۆی یارمه تیت ده دات و، لەو سەره بېشانه پۇشاکى شیوازه کەت بۆ دەدۇریت..

کەواته مه گهر لە کاتى ناچاريدا دەنا چاوش بۆ دەرەوە مه گىزە..

ياخود بە دەستەوازه يە کى تر: لە گەل كەرسە ييانى يە کاندا مامەلە مەكە، چونكە ئەو مامەلە دا بېرىنە بناغە يە کى گرنگە بۆ ئەوهى بوار نەدرى سەروھتى ولات پەرتەوازه بېت..

کەواته مامەلە بېرىن لە گەل ييانى يە کاندا پەرە بە هيزي "گوفتار" دەدات. واتە هەرييەك لە واتا و مەقام و سنهعت بەمودە لالەتەي كە لە بناغەدا بۆ گوفتارە كە دانرا اوە (الدلالة الوضعية) سوود بە گوفتارە كە دە گەيەنن. جاھەروھە گوفتار بە "دە لالەتە بۆ دانرا اوە كە خۆی" واتا كە دەرەدەخات، سروشتى ئەم چەشىھ شیوازەش ئاماژە بۆ واتا دە کات.

ئە گەر غۇونەيە كەت لە سەر ئەمە دەوئى، فەرمۇو سەيرى دەقە عەرەبى يە کانى مەسەلەي نۆھەم بکە، وەك:

[فانظر إلى كلام الرحمن الذي علَّم القرآن. فبأي آيات ربك لا تتحلى هذه الحقيقة؟
فوويل حبنتُ للظاهرين الذين يحملون ما لا يفهمون على التكرار].
هەروھە:

[فانظر إلى قصة موسى فإنها أجدى من تفاريق العصا، أخذتها القرآن بيده البيضاء، فخرّت سحرة البيان ساجدين لبلاغته].

گەر غۇونەي تریشت ویست، ئەوا سەيرى دېباچەي كىيە کانى زانسته ئامېرازە کان بکە، چونكە ئەو سەرەتا قەشەنگانە(بەر اعەتى ئىستىھالل)ى كە لەو كىيىانەدا ھەيە، هەرچەندەش لە رۈوى "رەوانبىزى" يەوه ورد و ناسك نەبن، بەلام "سەرەتاي قەشەنگ" ن بۆ ئەم پاستى يە!

هەروھە لە سەرەتاي ئەم كىيە شدا چەند غۇونەيەك ھەن:

(چونکە پێغەمبەری ئازىز گەلەق مو عجيزە لە سەر پێغەمبەریتى يە كەي خۆزى دەرخستووه) ..

يان لە دىيماچەي و تارى سىھەمدا:

(ھەردو و شەئى شايەتمان ھەرييە كەيان شايەتە لە سەر ئەمۇي تر) ..

لە پېشە كىي حەوتە مىشدا بەو كەسانەي كە پېيان وابووه دواي مو عجيزە "لە تبۇنى مانگ" كەرتە كانى هاتۇونەتە سەر زەھى، پېيان و تراوه: (ئۇه بۇون بەھۆزى گۈرانى مو عجيزە درە خىشان و خۇرئاسى "مانگ" كە بەلگەي پێغەمبەریتى يە و، رەفتارى يەكتان نواند كە ئەمۇ مو عجيزە پۇون و ئاشكرايە بە وىنەي ئەستىرەي "سوھا" پەنهان بىت).

بەپى ئەمە، ئەمۇونە زۆر لە سەر ئەم راستى يە دەبىنيت، چونكە رېيازى ئەم كېتىيە: مامەلە نە كەردەن لە گەل سامانى دەرەوە و، ھىچ وەرنە گىرتە لېيان، مە گەر لە كاتى ناچارىدا، وەك حالى خۆيىشم كە ھەربەو جۆرەيە! تەنانەت لە مەسىلە و ئەمۇونە و شىۋازە كانىشدا مامەلە يەنلى دابېرىت. بەلام لەوانىيە لەو ئەندىشانەي كە بە يادى مروۋەدا دېن ھەندى لېكچوون پۇوبەدا، چونكە "راستى" ھەرييە كىكە و، لە ھەر دەرگایە كەمە بۆزى بېرىت پۇوبەپۇوي دەبىتەوە.

كۆتالى:

وتراوه:

(بۇ قىسە بېروانە، نەك بۇ قىسە بىز) ..

بەلام من دەلىم:

بېروانە كىن و تووېتى؟ بە كىن و تووە؟ لە بارەي چى يەوە دوا؟ بۆچى و تى؟ چونكە لە رەوانىنى "رەوانىيە" دا ھىنەدەي چاودىرىي خۇدى قىسە كە، چاودىرىي ھەمۇ ئەمانەش پۇستن، بەلكو لە ھەممۇ شىنى پۇيىست ترن.

ئاماژەيدەك:

بىزانە كە: مەرجىنگى گەنگى تايەتەندىيە كانى ھەردو زانستى گوزارە كارى و رەوانىكارى (المعانى والبيان) لە رۇوى رەوانىيەيەو، بىرىتى يە لە بۇنى مەبەست و

ئامانجیک لە گوفتاردا، لە پی دانانی ئەو نیشانانەی کە بەلگەن لە سەر ئامانجە کە.
کەواتە لەم دوو زانستەدا نرخ بۇ شتى لە خۇزپا و ھەپەمە کى دانانزىت..
بەلام لە زانستى "بەدیع" و جوانکارىي و شەدا: لە خۇزپا و مەبەست نەبوون، يان
نىزىكۈونوھە لە سروشتى ئەو واتايەي کە وە كۆ ھەپەمە کى و لە خۇزپابۇون وايە، بە مەرج
دادەنرېت.

نيشانەيەك:

شاراوه نىيە: "إنْ" ئى تەحقيقى تىئىزىرىن ئامىرە کە ۋالەت كوناودەر دەكەت و
دەپواتە ناخى حەقىقەتەوە و، دەپېتە بەلگە لە سەر سروشت و پاستىي دەرە کى و، بېيارى
زەنیش بە ياسای دەرە کى يەوە پەيوەست دەكەت. ھەر لە سەر بناغانەي ئەم
تايىەتمەندىيەشە کە لە قورئانى پىرۇزدا "إنْ" زۆر بە كار ھېنراوه.

براما

ئەو ياسا ورد و نيانانەي کە ئەم وتارە لە خۇزى گىرتۇون تۆ بە ھەلەدا نەبات، چونكە
ئەو ياسايانە بەرى بۇون و نەفرىنى خۇيان لەم شىوازە پەريشانەم دەرەبىن. كەواتە و
گومان نەبەيت کە بلىيىت:

(ئەگەر ئەم ياسايانە لە خۇياندا باش و پىتكى بۇونايد، واندە کى رەوانىبىزى بەھېزيان بە
دانەرە كەيان دەوتەوە و، ياساكانىشى پۇشاڭى شىوازە جوانە كانيان دەپۇشى، كەچى
ئەو كەسەي کە ئەم ياسايانە دانساوه بۇ خۇزى نەخۇيندەوارە و، شىوازە كانىشى
پەريشان و شىواون!)

واز لەم چەشىنە گومانە بەھېنە و بایەخى بىن مەدە.. چونكە ھېچى زانستىك مەرج نىيە
ھەمۇ زانايەك تىايادا كارامە بىت.

جىڭە لەوش، ھېزى كېشى مەلبەندەمېشە زىاتە لە ھېزى پالنەر و دەركەر،
ھەروەھا لە بەر ئەوھى "گۈئى" خزمائىيەتى لە گەل "مېشىك" دا و سىلەي رەھىشى لە گەل
"زېرى" دا ھەبى، كەچى "دل" - كە كانگاي گوفتارە - لە "زمان" وە دوورە و نامۇيە
لىيى، تەنانەت زۆر جار "زمان" لە قىسى دل تىنالىگات، بىگرە ئەگەر "دل" لە ناخى
مەسەلە و بابەتە كان و لە چەندىن قۇولايى دوورى وەك بىنكى بىردا بىنالىتىن، ئەوا زمان
ھەر گۈيى لىن نايىت، ئىز چۈن بتوانى گوزارشى لىن بىكتا؟

ئەنجامى ئەم قسانە:

تىنگەيشىن لە تىنگەياندن ئاسانترە. والسلام!

پۇزشىلەك:

ئەى براى بەغىرەت و ئارامىگە!

ئە ئەو كەسەي كە لەم پېزەو بارىك و تارىكانەدا ھاۋپىئەتىم دە كەيتى!

پىم وايد لەم وتارى دووهەمەدا تەنها يىنەرنىكى سەرسام بۇويت، نەڭ گۈئى بىست،

چونكە لېي تىنە گەيىشتىت!

لەمەشدا لە سەر حەقىت، چونكە مەسەلە كان تابلىقى قولۇن و، رەگ و دەمارە كانىان
ىسە كىجار دوور و درىزىن و، دەستەوازە كانىش پوخىت و داخراول و، زمانە
تۇر كىيە كە شەم تابلىقى ئالىز و ناتەواوە و، كاتىنلىكى يە كىجار كەميسەم بە دەستەوەيە. جىگە
لەمەسى كە من بە پەلە دەنۇرسىم و، تەندىرۇستىم تىكچۇوە و تۇوشى ھەلامەت بۇرم. دىيارە
نووسىن لەم چەشىنە حالتىدا ھەر تەنها ئەم جىزىرە كاغەزە شىپۇر و شىپۇرانەلى لىنى
دەردەچىت.

"والعذرُ عندَ كرامِ الناسِ مقبولٌ"

برام!

"تۇخى حەقىقت" بکە بە هيىزى ھەرە گەورە و، "تۇخى رەوانبىزى" ش بکە بە هيىزى
ھەرە بچۈرك و ئاوىتىم يان بکە، ئىجىا حەدسى راست، كە وە كوتىشكى كارەبا وايد،
بەناو ئەم ئاوىتىمەدا بىه، تاڭو "تۇخى باوەر" ئى پرووناڭى بەخشىت بۇز بەرھەم بەھىنەت و،
توانايە كىش بە زەينىت بېھەخشىت بۇ تىنگەيشىتنى.

والە (وتارى سىھەم) دا لە "تۇخى باوەر" دەدۇرىن.

بۇيە دەست پىنە كەم و، دەلىم: نەخۇو^(۱):

* * *

(۱) نەخۇو: وشىيەكى كوردىيى كەمانچىي ژۇورۇو، واتە: (كەواتە). (وەرگىن).

وتاری سی‌هه‌م

توخى باوه‌ر

بسم الله الرحمن الرحيم

أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله

ئم وشه بزره، بناغه‌ی ئسلام و، پووناکترين و بزرترین ئاليه‌تى كه به سه ره مورو
بوونوه رانه و ده شه كيشه و.

بهلى، "ئيمان" كه بهلىنى ئيمەيە لەگەل پەمانى ئەزەليدا، لم گوفتاره خاوينه دا
دانراوه..

"ئسلام" يش كه ئاوي ژيانبه خشە، لە سەرچاوه‌ی ژيانى ئم و شەيموھە تقولاوه.
ئم و شەيە، پەمانىكى ئەزەلى يە لە نیوان ئەو گرۇي مروۋەددا كە دەستىشانكراوى
نەمرى و هەتاھەتايىھ، بە دەستى ئەو كەسانە سېپرراوه كە مژدەي بە دەستەھىانى
بە خىيارىيەميشەيىان دراوهلى و بىز ئەو بە خىيارى يە دىيارى كراون.
بەلى، ئم و شەيە يەرنامەيە كى پەرورەدگارى و پاگىدەنەرىنگىزى
فەرمانە كانى خوايى گەورەيە، كە بە ھۆيەمە ئەو لايەنە پەرورەدگارى يە نىانەي پى
پووناك دەيىتمە كە لە سەر پەنجەرە دلى مروۋەدەيە و بە سەر جىهانە كانى پەنهاندا
دەروانىت.

ئم و شەيە پەيازىكى ئەزەلى يە، ئەو زمانەي بىن دە كەويىتە گۈز كە پاگىدەنەرىنگىزى ئەمېنە
لە لايەن "ئيمان بە خوايى دانا(حکىم) و و... گوفتارىنىكى پاراوه، ئەو وىزدانە
عەودالىيەتى كە لىپانلىيە لە نەھىيە كان بەرامبەر بە بوونوه ران.

ھەر دوو و شەي شايەتىن هەريە كەيان شايەتىنىكى راستن لە سەر ئەمە تىر، ئەوه تا
"خوايەتى" يى خوايى گەورە بەلگىدە كى "ليممى" يە بىز پەغەمبەر رايەتى سەرورەمان و،

محمده‌دی سه رو هریشمان ﷺ به زات و زمانی خزی بدلگه‌یه کی "ئینتی" یه بۆ خوایه‌تی خوای گهوره^(۱).

پاستی یه کانی بیروباوهری ئیسلام، به همه‌مو لق و پله کانیه‌وه، لەناو کتیبیه کاندا و لە شوینتی خزیاندا به راشکاوی و بدلگه‌وه پروون کراونه‌تهوه و له به رده‌ستدان. به لام له بەر ئەوهی پروونکردنەوهی "شتى ئاشکرا" ئاماژه‌یه بۆ به نەزان دانانی بەرامبەر، ئەواتنها سى چوار دانه له توخە کانی (باوهر) پروون دەکەمەوه و، پاشماوه کەیان به کتیبیه کانی کەلەزانایان دەسپېرم، چونكە مافى تەواویان دراوه‌تى.

* * *

(۱) دانەر له کتیبیکی تریدا و توبويه‌تى: (بدلگه، يان "ليمى" یه كە برىتى يه له: بدلگه هىنانه‌وه بە كاريگەر (الملوئر) لە سەر كارىنكرارو... يان "ئینتى" یه، كە برىتى يه له: بدلگه هىنانه‌وه بە ئاسەوار و كارىنكرارو لە سەر بۇونى كاريگەر، كە ئەمەيان سەلامەت ترە). (وەرگىز - له "ئاماژه کانی ئىعجاز" وە هىناویه‌تى)

پیشنه کسی مهبه‌ستی یه که م

وهك لاي ورده کاران زانراوه، ئامانجە کانى قورئان چوار دانهن:
 (سەلاندىنى بەديھىنەرى تاڭ و تەنبا.. پىغەمبەرىتى.. حەشرى جىسمانى..
 دادگەرى).

جا ئامانجى يە كەم تاييەتە بە بەلگە کان لە سەر كردگارى مەزن و، حەزرهتى
 مەممە دېش بەلگە يە كىكە لە بەلگە کانى.

لە راستىدا بۇون و تەنبايى كردگار بۇون و ئاشكاراتر و بى نىازىزە لە وەھى كە
 يۇيىسىتى بە چەسپاندن بىيىت، نەخوازەلە دەمى ئاراستە كەدنى گوفشاردا بىز
 موسىمانان! لە بەرئەوە، بۇوي ئەم گوفشارەم لە بىانى يە کان بۇو، بە تاييەت
 "زاپۇنى يە کان" كە پىشىر كۆمەلە پرسىارىنىكىان كردو، لە كاتى خۈزىدا وەلام دانەوە.
 والىردا باھىيىكى ئەو وەلامانە دەھىنەن.

يە كىكە لەو پرسىارانە ئەمە بۇو كە و تىيان:

[ما الدليل الواضح على وجود الإله الذي تدعوننا إليه؟ والخلق من أي شيء؟ أمن
 العدم أو المادة أو ذاته؟ إلى آخر أسئلتهم المرددة].

واتە: (ئايابەلگەى بۇون) چى يە لە سەر "بۇون" ئەو خوايى كە ئىمەى بۇلا
 بانگ دە كەن؟ بەديھىنەن لە ج شتىكە؟ ئايالە نە بۇون، ياخود لە ماددە، يان لە زاتى
 خۆيەتى؟ ... هەتا دوا پرسىارە دووپات بۇوە كانىان.

داواي پۇزش و لېبوردن دە كەم لە وەھى كە گوفشارە كەم تمماوى و ناپۇونە، چونكە
 ناسىنى خواي گەمورە، كە شتىكى بى سنورە، ناتوانىت لەم گوفشارە سنوردارەدا جى
 بىكىتەوە.

مه بهست لهم گوفتاره‌ی که لهمولا دیت پوونکردنوه‌ی "راستی" یه له سه رجه‌می هه‌موویدا، ئه‌ویش به دهرخستنی پئی داوه‌ری ژیری و سازدانی بـراورده‌کان، چونکه گـهـرـانـ بهـ دـوـایـ تـمـاوـاـیـ ئـاـکـامـ لـهـ هـمـموـ بـهـشـیـکـیـ کـتـزـیـ حـقـیـقـهـ تـدـاـ - لـهـ رـاستـیدـاـ - دـهـبـیـتـهـ دـاـپـرـشـینـ وـ شـارـدـنـهـوـهـیـ حـقـیـقـهـتـ بـهـ پـهـرـدـهـیـ وـهـمـ وـ گـومـانـهـ کـانـ، بـهـهـزـیـ ئـهـوـهـیـ زـهـبـیـ مـرـؤـفـ جـوـزـئـیـ یـهـ وـ هـیـزـیـ وـهـمـ وـ گـومـانـیـشـ بـهـسـهـرـیدـاـ زـالـهـ.

ئـهـوـ پـهـرـدـهـیـ کـهـ دـهـبـیـتـهـ پـیـگـرـ لـهـ بـیـنـینـ وـ دـهـرـکـهـوـتـنـیـ "حـقـیـقـهـتـ" بـرـیـتـیـ یـهـ لـهـ: مـهـبـلـیـ نـهـیـارـیـ وـ..ـ گـرـتـنـیـ لـایـهـنـیـ نـاـحـهـزـ وـ..ـ پـوـزـشـ هـیـنـانـهـوـهـیـ مـرـؤـفـ بـزـ خـوـیـ بـهـوـهـیـ کـهـ لـایـهـنـیـ دـهـرـوـونـیـ دـهـ گـرـنـیـ وـ..ـ گـیـپـانـهـوـهـیـ وـهـمـ وـ گـومـانـهـ کـانـیـ بـزـ بـنـهـچـهـیـ کـیـ جـنـبـیـ مـتـمـانـهـ وـ..ـ بـهـدـوـادـاـ گـهـرـانـیـ وـرـدـهـ هـهـلـهـ وـ نـهـنـگـیـ یـهـ کـانـیـ بـهـ اـمـبـهـرـ وـ..ـ هـیـنـانـهـوـهـیـ بـرـپـیـانـوـرـوـیـ مـنـلـانـهـ وـ..ـ شـتـانـیـ تـرـیـ هـاـوـشـیـوـهـیـانـ. جـاـنـهـ گـهـرـ توـانـیـتـ خـوـتـ لـهـ هـمـموـ ئـهـوـانـهـ دـهـرـبـازـ بـکـهـیـتـ، ئـهـواـ مـهـرـجـهـ کـهـیـ مـنـتـ هـیـنـاـوـهـتـهـ دـیـ.

کـمـواـتـهـ بـهـ دـلـیـکـیـ بـیـدارـ گـوـئـ رـابـگـرـهـ:

ههبوستی یه که م

ههمو یه کیک له گهر دیله کانی بونه و هران له و کاته دا که زات و سیفه ته کانی و سه رجم پروه کانی له نیوان گریمانه بین سنوره کاندان، کوپر دهینی پیازیکی دیاریک او ده گرینه بهر و، به ئار استه یه کی تایبه تیدا ده روات که چهندین سوود و بەرژه و ندیی ئوتق بەر هم دین ژیری یه کان سه رسام ده کەن.

ئمانه ش بەلگەن لە سەر پیوستی بونی خواي گەوره و شایه تیکی راستن لە سەرى. لە همان کاتدا درەخشانی ئیمان پىز روون دەکەن وە کە لەناو لاینه پەروەرد گارى یه نيانه کەی مروقدایه، ئەوهى کە غۇونەيە کی جىهانە کانى غەبى دەنۋىتىت.

بەلى، هەروەك هەمو گەر دیله يەلک لە گەر دیله کانی گەر دوون بە زاتى خۆى و، بە سیفه ته کانی و، تایبەتمەندى یه کانی، بەلگەم يە لە سەر بە دېھىنەری بە خشىنە، بە پارىز گارى كەردىشى بىز ھاو سەنگىي ياسا گشتى یه کانى گەر دوون، زۇر زىاتر دەبىت بە بەلگە لە سەر ئەو بە دېھىنەرە. چونكە لە هەمو پىزە و پەيوەندى یه کدا چەندىن بەرژه و ندیي جىاجىا و لە هەمو پلە يە كىشىدا گەلى سوودى مەزن بەر هم دەھىتىت، لە بەر ئەوهى بەشىكە لە چەندىن پىكەتەي تىيەل كىشى بەرە سەر ھەلچۇر لە بەشە کانى گەر دوونى فراواندا، ئەوش لە پووی ئەو گریمانەي کە لە هەمو پلە يە كدا دەيان گرینە بهر، بە رادەيەك کە هەمو بەلگە کانى بونى خواي گەوره لە خۆيدا دەخاتە پوو بىز خوينەرانى ..

لە بەر ئەوه، بەلگە کان لە سەر بونى خواي تاك و تەنیا زۇر زىاتر لە خودى گەر دیله کان!

ئەگەر دەلىتىت: كەواتە بۆچى هەمو كەسىك بە ژيرىي خۆى خواي گەوره نابىنیت؟
وەلام: لە بەر كەمالى دەركەوتى خواي گەوره (جىل جلال).

بهلئی، گھلئی تهنى ماددى هەن - به وېنهى خۆر - لەبەر زىدە ئاشکراپى و پۇونىان
بە چاۋ نابىزىرىن. ئەى دەبىتى كردگارى مەزن چۈن بىت كە پاڭ و خاوېنىڭ لە ماددىيەت؟

تأملُ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَإِنَّهَا مِنَ الْمَلَأِ الْأَعْلَى إِلَيْكَ رَسَائِلٌ^(۱)

بە چاۋى دانابى سەرنج لە لايپەرە كانى كىنېنى جىھان بىدە، بىنە كە چۈن
بە دېھىنەرە وېنە كېش زنجىرە پۇوداوه كانى لە دۇورى يە فراوانانەدا نۇوسىوھ و، بە
وردى بپوانەرە ئەم نامانەي كە لە لايەن ھاۋا زانى بلنىد (الملا الأعلى) ھە هاتۇون، تاڭو
بەرە بلىندىرىن پلە بالاً كانى دلىيابى بەرزت بىكانەوە.

ويژدانى مەرۆف لەبەر ئەوهى دوو خالى (يارمەتى وەرگرتىن و پشت بىن بەستى) تىدا
جيڭگىر كراوه، هەرگىز خواى گەورە لەبىر ناچىتەوە، تەنانەت گەر "مېشك"
دەستبەردارى كارە كانى خۇرى بىت ھېشتا ھەر "ويژدان"ى مەرۆف خواى گەورە
لەبىر ناچىت، چونكە سەرقالە بە ناو ھەمو شوپىن و لايەكى جەستەدا بلاۋ دە كاتەوە،
ھەروەك دلى مەرۆف ئىيان بە ناو ھەمو شوپىن و لايەكى كى جەستەدا بلاۋ دە كاتەوە،
"ھەويىنى ڑيان"ى ناو ويژدانىش - كە ناسىنى خواى گەورە بە - ڙيان لەناو سەرجمە
ئاواتە كانى مەرۆف و حەز و مەيلە جىاجىاكانى ناو بەھەرە و توانا بىن سەنورە كانى -
ھەريە كەيان بەھەرە كە بۇيى بگۇنخى - بلاۋ دە كاتەوە. ئىز لەم رېيەوە چىز و لەزەتى
تىدا دەپالىتىو، نىخ و بەھا و شان و شىكۈزى پتى بەرز دە كاتەوە، بىگرە فراوانى و
ساف و خاوېنىي بىن دەبەخشى. ئەمە (خالى يارمەتى لىن وەرگرتىن).

پاشان ناسىنى خواى گەورە، تاقانە "خالى پشت بىن بەستى" بۇ مەرۆف لە بەرامبەر
تەپاوتىل و ئاتۇ گۇرە كانى گىزەلتوو كە ئىيان و، پالەپەستزى گىرو گرفتە كان و، بەدوای
يە كەدەھاتنى گىرۇ دەھىيە كان..

چونكە ئەگەر مەرۆف باوھرى بەو بە دېھىنەرە دانابى نەبىت كە سەرجمە فەرمانە كانى
دانابى و پىسايە، بەلكو كاروبار و پۇوداوه كانى بۇرۇكموتە نابىنا كان گىزې اىھە و، پالى

(۱) كىنېنى (قول على قول) ئى خوالىخۇشىوو (حسين سعيد الكرمي): ۱۱/۱۵۷، بىنی وايد ئەم بىتە هى زانابى كە زانستە كانى "نحو و تفسير" بە ناوى "ركن الدين بن القريع" كە خەملكى تۈونسە و، بۇ خۇينىدىن پۇشتۇرۇ بۇ قاھىرە، ھەر لەويىش ڙياوه ھەتالە سالى (۸۳۸) دا كۆچى دوایى كردووھ. (وەرگىن)

بهو ریتکه‌وتانه و هیزه لاوازه کهی خویمهوه دا که بمرگری هیچ شتیکی پسی ناکری، ئهوا له سام و شکوئی ئهو بهلا و گرفتارهای که دهورهیان داوه مهترسی رووی تینده کات و، له بردەمیاندا دهرووخیت و، ههست به چهند حاله‌تیکی ئازار به خش ده کات که ئازاری دوزه‌خی یاد بخنه نهوه. خوئمهمش هەرگیز له گەل کەمالی رۆحی مرۆڤه بز دۆل و شیوی ناگونجى و يەك ناگریت. چونکە داخوازى شۇربۇونوهەی مرۆڤه بز دۆل و شیوی زەلیلی و رسوایی، دیاره ئەوهش دزی گیانی ئهو ریسا ریتکوییتکەیه کە له سەرانسەرى گەردووندا جى بهجى و دەستبە کاره.

ئەمەش (حالى پشت بىن بەستن) ۵۰..

بەلى، مرۆڤ هیچ دالىدە و پەنايە کى نى يە جىگە لە "ناسىنى خوا"!
کەواتە "ويژدان" هەر بز خۆى لەم دوو پەنجھەرەيەوه بەسەر راستى يە كاندا دەروانىت و، زالبۇنى ریسا بەسەر هەموو جىهاندا دەبىنیت. بەديھىنەرى بەخشىندەش هەر لەم دوو پەنجھەرەيەوه نۇورى ناسىنى خۆى بىلاو دەكتەوه و دەبهاوېتە ناو و يېۋدانى ھەموو مرۆڤىت. ئىتەر ھەرچەندەش "زىرى" پەلۇوه كانى لېك بىنی و چاوه كانى بتووقىنى، ھەر "سروشى مرۆڤ" خواوهند دەبىنیت و، چاوه كانى "ويژدان" ھەميشە والان و، "دل" يش ھەر دەم پەنجھەرەيە کى لەسەرپىشە.

ورياڭىردىنەوەيدىك:

رېبازارە كانى بەرزبۇونوهە بەرھەو عمرشى "كەمالات" كە ناسىنى خواي گەورەيە،
چوار دانىيە:

يە كەميان: رېبازارى زانا سۆفييە كانە، كە لەسەر بناگەي پاڭىز كەرنى دەررۇن و،
سلۇو كى ئىشراقى^(۱) دامەزراوه.

(۱) (سلۇو كى ئىشراقى): رېبازارى "تەسىوفى" يە بۇ گەيشتن بە خواي گەورە و بەلگەھەننەوه لەسەرى. لە باوەرەدان كە ناسىنى خواي گەورە بە وەرزشى بز خۆى و پاڭىز كەرنى دەررۇن دەخىنەتى ساخى مرۆڤەوە. سەرمەشقى ئەو رېبازار: كەسايەتىي فەلسەفەيى ناودارى كورد شەھابەدینى سوھەرەوردى (سوورەبەردى) يە (سالى وەفاتى: ۱۸۷۵). تېبىنى: ھەندىلەك لە لېكۈزىلەر ان دەچن "ئىشراقىيە كان" بە ئەھلى تەسىوف لە قەلەم دەدەن و، ھەندىلەك تېيش لە باوەرەدان كە لە دەرەرەي بازىنەي تەسىوفدا بىن، لە بەر ئەوهى را و بىزچۇونى جىاوازىيان ھەبۈوه كە ھەندىلەك كە لە گەل ئىسلامدا يەك ناگرېتىمەوه و، رېپەوه كەيان ئاۋىتىمەك كە لە فەلسەفەي ئەفلاتۇننى نوى و ئايىنى ئىسلام. (وەرگىز)

دووه‌هه‌میان: پی‌ی زانایانی "که‌لام"ه، که له‌سهر بناغه‌ی "حدووث و ئیمکان"^(۱) بنیات نراوه.

هه‌رچه‌نده ئام دوو بناغه‌یه دوو لقن له قورئانی پیرۆزه‌وه په‌لیان هاویشتووه، به‌لام مرۆف له چهند شیوه‌یه کی تردا داپر شتوونه‌تهوه و، دوو پی‌ی پر له گرفت و درېز خایه‌نیان پینکه‌هناواره.

سی‌هه‌میان: پی‌یازی فیله‌سووفه کانه.

ئام سیانه له دوودلى و گومانه کان پاریزراو نین.

چواره‌میان: ئهو پی‌ی میعراجی‌به‌ی قورئانه که به په‌وانیبیزی به ئیعجازیه خشنه که‌ی خۆزی رايده گدیه‌نیت و، له گشتگیری و پاسته‌پنیدا هیچ پیگایه‌ک هاوتا و هاو شیوه‌ی نی‌یه. که‌واته کورتتین و پوونتتین و نزیکتتین پی‌یه بز لای خوای گهوره و، له هه‌مووشیان گشتگیرتره بز ئاده میز اده کان.

ئیمه‌ش ئام پی‌یه‌مان هەلگه‌زارد که به‌لگه‌کانی دوو جوزن:

یه‌کم: (بەلگه‌ی چاودنیری)

سەرجه‌می ئهو ئایی‌ته پیرۆزانه‌ی قورئان که سووده کانی شتان ده‌ژمیرن، ئاماژه بز ئام بەلگه‌یه ده کەن و پینکی دەخەن.

پوخته‌ی ئام بەلگه‌یه بریتی‌یه له: چاودنیری "دانایی" و "بەرژه‌وندی" يه‌کان له پیسای هەرە تەواوی جیهاندا. که ئەوهش "ئامانچ" و "دانایی" كردگار دەسلەلینیت و، گومانی "پنکه‌وت" پوچەل ده کاتاهو.

پشە‌کی

هه‌رچه‌نده هه‌موو مرۆقیک بز خۆزی ناتوانیت به تەواوی چاودنیری بەرژه‌وندی‌یه کان و بۇونی پنکوپنکی‌یه کان له جیهاندا بخوبینیت‌سەو، به دوای هه‌موویاندا بگه‌پیت و، ناتوانیت دەوراندەوریان بىدات، به‌لام بەهۆزی بەدوای يه‌کدا هاتنى بىر و هزرە کان له گرۇزى مرۆقدا به گشتى، بز هەر يه‌کیك لە "جوز"ه کانى

(۱) (حدووث) و (ئیمکان): دوو زاراوه‌ن بز دوو جوز بەلگه‌ی "زانستى كەلام" لەسەر بۇونى بەدېھىنەر. مامۇستا نورسى بە شیوه‌یه کی ئاسانلى له چاود سەرچاوه‌کانى "زانستى كەلام" له چەند شوينىنکى پەيامە کاندا بۇونى كەردوونه‌تهوه. بز نۇرونە بروانە: (مەكتوبات، ل: ۸۴۸-۸۵۵). (وەرگىز)

بوونه‌وهران "زانست" یکی تایبەت پنگهاتووه. ئەو زانستەش ئەنجامى ئەو ياسا و دەستورە گشتى و بەردهوامانەن كە لە گەردووندا كار دەكەن و، تائىستاش ژيرى يە كان بەردهوام زانستى يەك لە دواىيەكى تر دەدۇزنهوه..

جا لە بەر ئەوهى هەر شىڭ رېسای تىدا نېيىت پېيارىكى گشتى ھەمۇرى ناڭرىتەوه، ئەواھەمە كى بۇنى ياسا و دەستور بەلگەيە لەسەر جوانىي پېنكۈپىكىي ئەو "جۇز" ەى بۇونه‌وهران. جالەسەر بناگەي ئەم ھەمە كى بۇنىي ياسا و دەستورە كان، ھەريەك لە زانستە گەردوونى يە كان بەھۆزى پشكنىن و لىكۈزلىنەوهى تەواو (الاستفراء التام) بۇوه بە بەلگەيەك لەسەر رېسای ھەرە تەواوى جىهان.

بەلتى، دەرخىستى ئەو بەرژەوەندىيانەي كە پەيوەندىيان بە زنجىرەي بۇونه‌وهرانەوه ھەيدى، بە ھۆزكارى زانستە كان و .. ۋۇونكىردىنەوهى سوودە كانى ئەو بەرۇ بۇومانەي كە لەو بۇونه‌وهرانەوه شىز بۇونەتەوه .. زەق كردىنەوهى دانايى و سوودە پەرش و بلاۋە كانى ناو پىچاۋىنچى ۋۇوداوه كانى ھەمۇ بارودۇخە كان.. ھەمۇ ئەمانە، شايەتى يەكى راست دەدەن لەسەر ئامانچ و مەبەستى كردگارى دانا و، ئامازەي بىز دەكەن و بە وىنەي ئەستىزەي كۇناوەر كەر (النجم الثاقب) شەيتانى وھم و گۇمانە كان دەرە كەن.

ئاماڙەيەك:

ئەگەر خۆت لەو پەردهي "پاھاتن" دەرباز بكمىت كە ھۆزكارى نەزانىنى ئالىزە، پوانىي روالەتى و سەرىپىي لايى مەرۆف دروست دەكات و، خۆت لەو بىن نياز كرد كە ھەولىي دەمكۈت كردىنى لايەنى نيار بىدەيت كە ھەولىتكە وھم و گۇمانە كان لە مەرۇقدا موتوربە دەكات و پېنگاى بەرەو ژىرى دادەخات، بەوهى كە تەنيا و تەنيا ملکەچى حەق بىت و .. بۇانىتە زىنده وەرنىكى ھىننە بچۈوك كە بە وردىن نەبىن نايىنرىت و، بە چاوى خۆت بىبىنت كە ئەو مەكىنە بچۈوك كە ورد و ناوازە خوايىھ چ بۇنىكى پېنكۈپىك و ورد لە خۇيدا دەرەخات، ئەواھەر گىز ناتوانىت قەناعەت و دلىيابى بە خۆت بىهخشىت كە ئەم ئامىرە ورداňە لە كار گەي ھۆزكارە سروشىتى يە بىن گىانە كانەوە سەريان ھەلدايىت، كە ھىچ ھەست و نەستىكىيان تىدا نى يە و، بوارە كانىشيان بىن سنۇورە و، ھىچ كام لە

توانا کانیشیان له پیش هیچی تریاندا نی به، مه گهر بتوانیست ئه و مه حالانه لا بدھیت که
ئه بخامی کۆبۇونەوەی دوو شتى دژ بە يەکن (واته هیزى کېش و هیزى پالنەر) لەو
گەردیلە دابەش نەبۇوهدا!

جا ئە گەر دەرروونت گەرمائىڭ بۆ ئەم مەحالانە دابىتت، ئەوا ناوت لە تومارى
ئادەمیز ادەکاندا لادەبرىت!

بەلام دەگۈنچى ھەرىيەك لە هیزى "کېش و پالنەر و جوولە" كە بە گومانى ئەوان
بناغەی ھەموو شىتىكىن، چەند ناوىتك و چەند ناونىشانىك بن بۇ ياسا دەست بە كارە كانى
خواى گەورە لە گەردووندا. بەلام بەو مەرجەي ياسا كان نەكرين بە سروشىتىكى
خولقىنه رو، لەوە دەرنەچن كە شىتىكى "زىھنى" بن و نەبن بە شىتىكى "دەرە كى" ئى
بىنراو، ھەروەھا لەوەي كە شىتىكى ئىتعىبارى (گۆپۈرەيى) ن گۇزۇرانىيان بەسەردا نېيەت و
نەكرين بە راستى يەكى بەرچەستە و، لەوش كە ئامرازىنکن لە ئىزىز كارىگەريدان،
نەكرين بە كارىگەرنىكى راستەقىنە.

﴿فَارجعُ الْبَصَرَ هُلْ تَرِى مِنْ فَطُورٍ؟﴾

(واته: چاو بىگىرە، بزانە هېيج ناتەواوى يەك دەبىنیت)?

نە خىر.. بىنەر ھەر گىز ناتەواوى لە بەديھەنانى هېيج شىتىكدا نايىنیت، مه گەر بىنابى
دەرروون و چاوى لە دەست دايىت، ياخود گەرفتارى كورتىبىنى بۇۋېت.

ئە گەر دەتەۋىت زىاتر لەمە تىنگىتى، فەرمۇو سەردانى قورئانى پېرۇز بکە، لەوى بە
تەواوتنىن شىۋە "بەلگەي چاودىرى" لە رۇخسارى بۇونەوەر اندا دەبىنیت، چونكە ئەم
قورئانە پېرۇزە كە فەرمان بە تىپامان لە گەردوون دەدات، سوودە كانىش دەزمىزىت و
نېعمەتە كانى خواى گەورەش دەختەمە ياد. جا ئەم ئايىتە مەزنانە دەرخەرى ئەم
بەلگەيدەن (بەلگەي چاودىرى).

ئەمە كە باسماڭ كەردى پۇختىمە كە، دەستى لى گىر بکە. درىزەپىدانە كەمە لەو سى
كىنېدا راھە دەكەين كە نيازمانە يىانۇرسىن لە بارەي باسى زانستە كانى ئاسمان و
زەوى و مەرۇف، وەك رېيازىتك لە تەفسىرى ئاسۇ و دەرروونە كان (الآفاق والأنسىس) دا،
ئە گەر خواى گەورە ويسىتى لە سەرەي بىت و پشتىمان بىگرى. ئەو كاتەش بە رۇونى يەكى
تەواو ئەم بەلگەي دەبىنیت.

دو و هم به لگه‌ای قورئان: "به لگه‌ای داهیان".^۵

پوخته که‌ی بریتی به لمه‌ی که: خواهی گهوره "بُوون" یکی تاییه‌تی بـه هـمـوـو "دانه" و "جـوـر" یـلـکـهـی بـهـخـشـیـوـهـ، کـهـ شـوـیـنـیـ سـهـرـهـلـدـانـیـ ئـاـسـهـوارـهـ تـایـیـهـتـیـ بـهـ کـانـیـ وـ سـهـرـچـاـوـهـیـ کـهـ مـاـلـاـتـهـ شـایـسـتـهـ کـانـیـ خـوـیـهـتـیـ. ئـیـتـ هـیـچـ "جوـرـ" یـلـکـهـ تـهـتـاـ نـهـزـهـلـ زـخـیرـهـ نـابـهـسـتـیـ، چـونـکـهـ یـهـ کـیـکـهـ لـهـ "مـوـمـکـینـاتـ". جـگـهـ لـهـمـهـیـ کـهـ پـهـیدـاـبـوـنـیـ بـهـشـیـکـیـانـ بـهـ چـاـوـ دـیـارـهـ وـ بـهـشـیـکـیـ دـیـکـهـشـ زـیـرـیـ بـهـ رـوـانـیـ دـانـایـیـ دـیـبـیـنـیـ.

"هـلـگـهـرـانـهـوـهـیـ رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ" مـهـحـالـهـ وـ زـخـیرـهـیـ "جوـرـیـ نـاوـهـنـدـیـ" شـبـهـرـدـهـوـامـ نـایـتـ. بـهـ لـامـ "تـالـوـ گـوـرـیـ صـنـفـهـ کـانـ" جـیـاـیـهـ لـهـ هـلـگـهـرـانـهـوـهـیـ رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ".^(۱)

(۱) لـهـ زـانـسـتـیـ مـهـنـیـقـدـاـ شـتـانـیـ هـمـهـ کـیـ (الـکـلـیـاتـ) دـهـبـنـ بـهـ دـوـ بـهـشـ: (خـوـیـیـ، لـاـوـ کـیـ). خـوـیـهـ کـمـشـ دـهـبـنـ بـهـ سـنـ بـهـشـ: (رـهـ گـهـزـ، جـوـرـ، فـصـلـ). نـمـوـنـهـ ئـهـمـانـشـ وـهـکـ: (زـینـدـهـوـرـ، مـرـزـفـ، ئـاخـاـوتـنـ). بـهـ پـیـشـ ئـمـ دـاـبـهـشـکـرـدـنـهـ مـهـنـیـقـیـ بـهـ ئـاخـاـوتـنـ بـهـ فـصـلـ دـادـهـنـرـیـتـ، چـونـکـهـ سـیـفـتـیـکـیـ تـایـیـهـتـ بـهـ جـوـرـیـ "مـرـزـفـ" هـ، کـهـ نـهـوـشـ لـهـ رـهـ گـهـزـیـ "زـینـدـهـوـرـ" هـ. ئـمـهـیـ بـاـسـانـ کـرـدـ کـوـرـتـهـ بـنـگـایـهـکـ بـوـ بـزـ بـهـمـوـنـدـیـ نـیـوانـ "جوـرـ وـ رـهـ گـهـزـ". بـهـ لـامـ بـزـ تـیـنـگـهـیـشـتـنـ لـهـوـ چـهـمـکـهـیـ کـهـ لـهـ دـهـقـهـ کـهـیـ دـانـرـدـاـ هـاـتـوـوـهـ، دـهـبـنـ بـزـانـنـ کـهـ زـخـیرـهـیـ تـمـواـهـتـیـ نـیـوانـ جـوـرـ وـ رـهـ گـهـزـ بـهـمـ شـیـرـهـ:

(رـهـ گـهـزـ بـنـهـرـهـتـیـ لـهـوـ شـتـانـهـیـ کـهـ زـهـبـنـیـ مـرـزـفـ دـهـرـکـیـانـ بـنـ دـهـ کـاتـ ← مـوـمـکـینـ ← مـوـجـوـودـ ← جـمـوـهـرـ ← تـهـنـ ← تـهـنـ بـهـ نـهـشـوـنـاـ ← زـینـدـهـوـرـ ← مـرـزـفـ). هـرـیـهـکـ لـهـ ئـلـقـهـ کـانـیـ ئـمـ زـخـیرـهـیـ سـهـبـارـهـتـ بـهـ ئـلـقـهـ کـهـیـ سـهـرـوـوـیـ خـوـیـیـ پـیـشـ دـوـتـرـیـ: "جوـرـ". جـاـهـ گـهـرـ رـاـسـتـهـوـخـوـ لـهـ سـهـرـوـوـیـوـهـ بـیـتـ، ئـمـوـاـئـمـ ئـلـقـهـیـهـ سـهـبـارـهـتـ بـهـ "جوـرـیـ نـزـیـکـ" هـ، دـهـنـاـ "جوـرـیـ نـزـیـکـ" هـ، دـهـنـاـ "رـهـ گـهـزـ". جـاـهـ گـهـرـ رـاـسـتـهـوـخـوـ لـهـ خـواـرـ خـوـیـهـوـ بـوـ، ئـمـ سـهـبـارـهـتـ بـهـ "رـهـ گـهـزـ نـزـیـکـ" هـ، دـهـنـاـ "رـهـ گـهـزـ دـوـوـهـ" هـ. کـهـوـانـهـ هـمـرـ لـهـ "مـرـزـفـ" وـهـ بـهـرـهـ وـ سـرـ تـاـدـهـ گـاتـهـ "مـوـمـکـینـ" پـیـانـ دـوـتـرـیـ: "زـخـیرـهـیـ جـوـرـهـ کـانـ". ئـنـجـاـ سـیـفـتـیـ "ئـاخـاـوتـنـ" - بـزـ غـوـونـهـ - لـهـ مـرـزـفـداـ پـیـشـ دـوـتـرـیـ: "فـسـلـ" چـونـکـهـ مـرـزـفـ لـهـ جـوـرـهـ کـانـیـ تـرـیـ زـینـدـهـوـرـ جـیـاـ دـهـ کـانـهـوـهـ. بـهـ لـامـ بـهـشـ کـانـیـ مـرـزـفـ: (کـورـدـ، ئـهـلـمـانـ، رـهـشـ پـیـشـتـ، سـبـیـ پـیـشـتـ.. هـتـدـ) پـیـشـ دـوـتـرـیـ: "صـیـنـفـ".

دواـیـ هـمـ بـوـونـکـرـدـنـوـهـیـ دـهـ گـهـرـیـتـهـوـهـ سـرـ نـهـ وـ چـهـمـکـانـهـیـ کـهـ دـانـرـ لـیـبـانـ دـوـاـ: کـهـ دـهـلـیـتـ: هـلـگـهـرـانـهـوـهـیـ رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ مـهـحـالـهـ. مـهـبـستـیـ نـهـوـهـیـ "بـوـونـ" یـ هـمـوـ دـانـهـ وـ جـوـرـنـکـیـ ئـمـ بـوـنـهـوـانـهـ حـقـیـقـهـتـهـ وـ، مـهـحـالـهـ بـهـ "نـهـبـوـ" دـابـنـنـ. کـهـ دـهـلـیـتـ: زـخـیرـهـیـ جـوـرـیـ نـاوـهـنـدـیـشـ بـعـرـدـهـوـامـ نـایـتـ: مـهـبـستـیـ نـهـوـهـیـ کـهـ - بـزـ غـوـونـهـ - لـهـ نـیـوانـ "مـرـزـفـ" وـ "مـوـمـکـینـ" دـاـ چـهـنـدـ ئـلـقـهـیـهـ کـیـ تـرـ هـدـیـهـ وـ هـرـیـهـ کـهـیـانـ سـهـبـارـهـتـ بـهـوـیـ سـهـرـوـوـیـ خـوـیـیـ بـهـ "جوـرـ" دـادـهـنـرـیـتـ، بـهـ لـامـ نـهـوـانـهـ لـهـ شـوـنـتـیـکـدـاـ کـوـتـایـیـانـ پـیـشـ دـیـتـ وـ هـرـ گـیـزـ نـاـکـزـتـاـنـ. کـهـ دـهـشـلـیـتـ: تـالـوـ گـوـرـیـ صـنـفـهـ کـانـ جـیـاـیـهـ لـهـ هـلـگـهـرـانـهـوـهـیـ رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ، مـهـبـستـیـ نـهـوـهـیـ کـهـ - بـزـ غـوـونـهـ - گـوـرـانـیـ "کـورـدـ" بـهـ ئـهـلـمـانـ دـوـاـیـ چـهـنـدـوـهـ چـهـیـهـکـ، نـهـوـهـ نـاـگـهـبـنـیـتـ کـهـ رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ هـلـگـهـرـابـیـتـهـوـهـ. (وـرـ گـیـزـ)

جاله بەر ئەوهى ھەموو "جۇر" يېك ئادەمیئك و باپىرە گەورەبە كى خۆى ھەيە، ئەوا وەچە كەوتەوهى ناو زىخىرىنى ھەموو جۇرە كان ھەرگىز ئەو ئادەم و باپىرە گەورانە ناگىرىتەوه و گومانى لەو جۇرە سەبارەت بەوان گومانىكى بەتالە..

ئەوهەتا فەلسەفە و زانستە كانى زەۋى ناسى و زىنده وەرزانى و پۇوه كەرانى شايەتى دەدەن كە جۇرە كانى زىنده وەران - كە لە دووسەد ھەزار جۇر زىياتىن - ھەريە كەميان سەرەتا و بىنەچەيە كى دىاريىكراو و باپىرە گەورەبە كى ھەيە كە وە كو "ئادەم" ئەو جۇرە وايە، ھەريەك لەو سەرەتايانەش بە سەربەخۇز و جىاجىلا لە غەيرى خۆى بەدى ھاتۇوە. يەك بە يە كى ئەو جۇرە زۇر و زەبەندانەش وە كو مە كىنەبە كى ناوازە ھەرسوورھېن وان كە تىنگەيشتنە كان سەر سام دە كەن..

كەواتە ناگۇنجىت ياسا وەھمى و گۈزىرەبە كان و ھۆكارە سروشى يە كۆپر و نەزانە كان بەدىھىنەرە ئەم زىخىرى سەرسوورھېنەرەي "دانە" و "جۇر" كان بن، تەنانەت لە بەدىھىنائىندا دەستە و سانى رەھان.

واتە ھەموو "تاك" و ھەموو "جۇر" يېك بىز خۆى پایدە گەيەنىت كە سەربەخۇز لە دەستى توانستى دانايى خواي گەورەوە بەدى ھاتۇوە.

بەلنى، كردگارى مەزن مۇرى "حدووث و ئىمکان" ئى لە ناوجەوانى ھەموو شىتىك داوه.

گۈمانى پىنكەھاتنى جۇرە كان لە ئەزەلىيەتى مادده و، جوولەي ھەپەمە كى و، بۇچۇونە نارەوا كانى تر، تەنھا لە بەر قەناعەت پىتىرىنى دەرۈونە بە شىتىكى دىكەي جىگە لە "ئىمان بە خوا"! ئەم گۈمانەش لە پەى نەبردن و، بى كەلگىي ھزر و، روانىنى پۇوكەشى سەرىپىي نەبىن سەرەلەنادات. بەلام ئەگەر مەرۆف ရاستە و خۇز بىھۇنەت بىگاتە "پاستى" لە قەناعەت بە خۆ كەردىندا ئەوا بىن گومان مەحالى و ئەستەمىي ئەو بۇچۇونە بۇ دەر دە كەۋىت و، دەزانى چەندە لە مەنتىق و ۋىرىبەوە دوورە. خۇ ئەگەر باوھەرپى بىن بىكەت مەگەر بە ناچارى و خۇ گىل كەردىن لە بەدىھىنەرەي مەزن!

مەرۆف، كە لە پۇوى گەوھەری مەرۆفەتى بە كەبەوە بۇونەوەرەتىكى بەپىزە، ھەمىشە عەودالى "حق" و، ھەر دەم بە شوين "حقىقەت" دادە گەپىت و، بەر دەوام سۇراخى

"بهخته‌وری" ده کات. به‌لام له ده‌می گه‌رانی به شوین حهقدا، به بئی ئهوهی ههست بکات، پئی له ناحهق و گومپایی ده‌که‌ویت و، لهو کاته‌شدا به شوین حهقيه‌تدا ده‌که‌ویتنه پشکنین و لیکزولینه‌وه، به بئی ئهوهی خۆی بیمه‌ی، ناحهق به‌مر سمری ده‌که‌وی..

واته ههـکات لـه دـۆزـینـهـوهـی "ـحـقـ" دـا دـهـسـتـهـوـسـانـ ماـوـلـهـ بـهـدـهـسـتـهـيـتـانـيـ "ـحـقـيقـهـتـ" يـشـ نـائـوـمـيـدـ بـوـوـ لـهـ نـاـچـارـيـداـ شـتـىـ مـهـحـالـ وـ بـهـدـهـرـ لـهـ ژـيرـيـ، بـهـ پـوـانـيـنـيـ سـهـرـزـارـهـ کـيـ وـ شـوـينـكـهـوـتـهـ، قـبـوـلـ دـهـ کـاتـ، هـرـچـهـنـدـهـشـ بـهـ سـرـوـشـتـىـ رـهـسـهـنـ وـ وـيـزـدانـ وـ بـيـرـیـ خـۆـیـ وـ بـهـوـپـهـرـیـ دـلـنـيـاـيـ دـهـ زـانـيـتـ کـهـ ئـهـوهـ ئـهـسـتـمـ وـ مـهـحـالـهـ.

ئـهـمـ "ـرـاستـىـ" يـهـ بـهـ گـرـنـگـ وـ بـايـهـ خـيـنـدـانـهـوهـ وـهـرـبـگـرـهـ وـ، لـهـ پـيـشـ چـاـوـداـ دـايـنـيـ..

ئـهـوـ شـتـهـيـ کـهـ ئـهـوانـ لـهـ ئـهـنجـامـيـ خـۆـ گـيـلـ کـرـدـنـيـانـ لـهـ پـيـسـاـيـ جـيـهـانـ، بـهـ گـومـانـيـ خـۆـيـانـ، بـهـ ئـهـزـهـلـيـيـهـتـيـ مـادـدـهـ وـ جـوـولـهـ"ـلـيـكـيـ دـهـدـهـنـهـوهـ..ـ هـهـرـوـهـهـاـئـهـوـ"ـ رـيـكـهـوتـ"ـهـ هـهـرـهـمـهـ کـيـ يـهـشـ لـهـ ئـهـنـدـيـشـهـيـانـدـايـهـ بـقـوـهـ بـهـ دـيـهـاتـنـيـ ئـهـمـ سـنـعـهـتـهـ نـاـواـزـهـيـهـيـ کـهـ ژـيرـيـيـهـ کـانـ سـهـرـسـامـ دـهـ کـاتـ وـ..ـ باـوـهـرـبـوـنـيـشـيـانـ بـهـ کـارـيـگـهـرـيـ ژـاسـتـهـقـيـنـهـيـ "ـھـۆـکـارـ"ـهـ بـئـ گـيـانـهـ کـانـ، سـهـرـبارـيـ شـايـهـتـيـدانـيـ هـمـموـوـ حـيـكـمـهـتـهـ کـانـ لـهـ سـهـرـنـهـبـوـنـيـ کـارـيـگـمـرـيـانـ وـ..ـ ئـهـوهـشـ کـهـ خـۆـيـانـيـ بـيـنـ بـهـ هـهـلـهـ دـهـبـهـنـ وـ دـلـىـ خـۆـيـانـيـ پـيـنـ دـهـدـهـنـهـوهـ کـهـ هـهـمـموـوـ شـتـيـكـ دـهـ گـيـرـنـهـوهـ بـقـوـهـ"ـسـرـوـشـ"ـيـكـيـ وـهـمـيـ وـ ئـهـنـدـيـشـهـيـ بـهـرـجـهـسـتـهـبـوـ، بـهـھـوـيـ بـهـرـدـهـوـاـمـبـوـونـيـ لـهـخـشـتـهـ بـرـدـنـيـانـ لـهـلـايـهـنـ وـھـمـهـ کـانـهـوهـ..ـ سـرـوـشـتـيـانـ سـهـرـجـهـمـيـ ئـهـمـ مـهـحـالـ وـ وـھـمـانـهـ پـوـوـچـەـلـ دـهـ کـاتـهـوهـ وـ دـهـستـ بـهـ رـوـوـيـانـهـوهـ دـهـنـيـتـ!

بهـلامـ هـهـرـکـاتـ مـرـؤـفـ رـاـسـتـهـوـخـۆـرـوـ بـکـاتـهـ "ـحـقـ" وـ مـهـبـهـسـتـيـ بـئـيـ پـيـ بـگـاتـ، لـهـ لـاـ وـ لـهـ لـاـيـ رـيـنـگـادـاـ ئـهـمـ وـھـمـانـهـ خـۆـيـانـيـ پـيـشـ چـاوـ دـهـخـهـنـ، بـئـيـ ئـهـوهـيـ کـهـ ئـهـمـ بـانـگـهـيـشتـ يـاـخـودـ دـاـوـاـيـ کـرـدـبـنـ، ئـنـجـائـهـ وـ کـهـ سـهـيـ کـهـ پـوـانـيـنـيـ خـۆـيـ ئـارـاسـتـهـيـ مـهـبـهـسـتـ کـهـ بـکـاتـ وـ ئـامـاجـهـ کـهـيـ لـهـ پـيـشـ چـاوـ خـۆـيـ دـابـنـيـتـ، بـهـ پـوـانـيـنـيـ سـهـرـبـيـيـ وـ رـوـوـکـهـشـ دـهـرـوـانـيـتـهـ ئـهـوـ وـھـمـانـهـ، بـئـيـ ئـهـوهـيـ بـرـوـاتـهـ نـاـوـ نـاـوـھـرـۆـكـ وـ نـاـوـاخـنـهـ پـرـ لـهـ چـهـپـلـىـيـهـ کـانـيـ.ـ خـۆـيـهـ گـهـرـ رـاـسـتـهـوـخـۆـرـوـ بـکـاتـهـ ئـهـوـ وـھـمـانـهـ وـ نـيـازـيـ وـايـتـ کـهـ بـيانـکـرـيـتـ، دـهـبـيـنـيـ شـايـانـيـ تـهـنـانـهـتـ ئـاـوـرـلـيـدـانـهـوهـشـ نـيـنـ، جـ جـايـ کـرـپـيـانـاـ!

بگره "ویزدان"ی بیزیان لئی ده کاته‌وه، "ژیری" به ئەسته‌میان دهزانی و، "دل"یشی پیمان تېکه‌ل دىت. مه گهر ئازاوه بۆ خۆی بنته‌وه و، "سەفسەتە" بیورووژینى و، له هەموو گەردیله‌یه کدا ژیری داتایان و سیاستى کاری‌دەستان قبۇل بکات، تاکو له گەل هەموو گەردیله‌یه کى تردا پرس و را بکەن و له گەل دەسته خوشکە کانیدا بىنه دراوسى و له سەرپىکىي يەك بىگرن! جائەم رېیازە - كە ئەمە حالىتى - تەنانەت ئازەلیش قبۇللى ناکات! بەلام چار چى يە كە لازمى بەلگە كە له هەمان رېیازەوه سەرچاوهى گرتۇرو و، ئەم رېیازەش بەم شىۋەيە نەبن پىش چاوا ناخرى.

بەلنى، سروشتى "ناحەق" وايە كە ئەگەر مەرۆف بە روانىنى شوينىكەوتە و سەرپىتى بۆى بروانىت، ئەوا گەرمانى ئەوهى بۆ دادەنیت كە راست بىت، بەلام ئەگەر بە وردى سەرخى بىدات ئەو گەرمانە لادەچى و دوور دەخريتەوه.

ئەوهى كە پى دەلىن "مادده" ھەرگىز لە شکل و شىۋە جىاوازە کان و جوولە بەديها تووه لەناوچووه کان داناپىت و جىا نايىتەوه. واتە: پەيدابۇن و بەديها ئەنلى مادده راستەقىنەيە كى بىن گومانە.

جا ئايا كە سېىڭ كە ژيرى يە كە ئىجىي تېڭەيشتنى ئەزەللىيەتى خواى گەورەي تىدا نەيتەوه - كە سىفەتىكى لازم و پىویستى زاتى شىڭەندى ئەوه - چۈن ئىجىي ئەزەللىيەتى ئەو مادده‌يە ئىيا دەيتەوه كە بە شىۋەيە كى رەھا دژى ئەزەللىيەتە؟! بە راستى ئەمە جىنى سەرسوورمانە!!

تەنانەت مەرۆف كاتى بىر لەوانە دە كاتەوه كە ئەم بەديها تووه ناوازانە بۆپىكەوتى كتو كۈزىر و جوولەي گەردیله کان دە گېپنەوه و، بە كارىتكى دوور و نامۇزى دهزانى كە لە دەستى كەردىگارى شىڭەندى خاوهەن هەموو سىفەتە كامىلە كانەوه سەرچاوهيان گەرتىن، مەرۆف كە بىر لەوانە دە كاتەوه لە مەرۆقىتى خۆى پەشىمان دەيتەوه!

ئامازەيەك:

ئەو هيىز و شىۋە و وىنانەي كە - وەك دەلىن - دەرەنچامى جوولەي گەردیله کانە، لە بەر ئەوهى "عەرەز" ن و "عەرەز" يش نايىت بە "جهوھەر"^(۱) ئەوابە جىاوازى

(۱) "عەرەز" (العرَض) ئەو شەتىيە كە بۆ "بۇون"ي پىویستى بە جىن بەك ھەبىت كە بەھۆيمۇدەر بىكەويت، بە پىچەوانەي "جەوھەر" كە زىاتر ماھىيەتى شەكان دە گېپنەوه، ج موجەپرەد بن، وەك "دەرروون" و "ژيرى" ج

"جهوهه‌ری" نیوان جوزه کان دانازین. به واتایه‌ی که "فصل" کانی ئم "جوز" انه^(۱) و تایبه‌ئهندی جوداکره‌وهی عمره‌زه کان به گشتی تیکراله "نهبوون"‌ی رووت و په‌تی داهیتراؤن و، وچه کم‌تنه‌وهی زنجیره لیبوونه‌وهش تنه‌ها به‌شینکن له مه‌رجه ئاساییه کان.

ئمه‌هه پوخته‌ی "بەلگه‌ی داهیتان". خۆ ئه‌گهر ده‌ته‌وئی به روونی و دریئی لیئی تیگه‌یت، ئهوا فه‌رمو بژ ناو باخچه کانی قورئانی پیروز، چونکه هیچ شتیک نی‌یه - له تەپ و له وشك - تیایدا پروون نه کرايیته‌وه.

خۆ ئه‌گهر خوای گهوره ویستی لەسەر بیت و، پشتم بگرتیت و، ئەجھەلیش يارمەتی بدان، ئهوا ئەم مرواریبانه‌ی که ئم بەلگه‌یه دەرازتنه‌وه پش چاو دەخەم و، له صەدەفی وشە کانی قورئان دەريان دەھینم.

نەگەر دەلیت:

ئەم "سروشت" و "یاسا" و "ھیز" انه چین که خوبانی بى دەخلاقین؟

ولام:

"سروشت" ياسایه‌کی فيتی خوای گهوره‌یه، که رېسایه‌کی وردی لەناو کردار و توخشم و ئەندامه کانی جەسته‌ی بۇن‌وھراندا، که پىسى دەوترى "جيھانى بىزراو" خستووه‌تە کار. هەر ئەم ياسا فيتی‌یە خوایه که پىسى دەوترىت "سروشت" و "چاپخانه‌ی خوابى".

بەلنى، "سروشت" دەرەنجام و پوخته‌ی ئەم كۆمەلە ياسا گۈزەييانى‌يە کە له گەردووندا رايى دەبن.. ئەوهش کە پىسى دەلین "ياساكان" هەريه کەيان بېيارىنکى ئەم ياسا و شەريعەتەه.. "ياساكان" يش هەريه کەيان بابەتىكە له بابەتە کانی ئەم شەريعەتە..

ناموجبرەد بن، وە كەو "تەن" و "شىوه". بىزىاده بۇونبوونه‌وهى ئەم زاراوه فەلسەفى يە بروانه: "التعريفات"ى جور جانى. (وەرگىز)

(۱) "جوز" (نوع) و "فصل": دوو زاراوه‌ی زانستى "مەنتىق"ن. لەم زانستەدا "نوع" بەو چەمکە گشتى يە دەوترىت ماهىيەتى هاربەشى ئەم شتە جياوازانه بگرىنتەوە كە خالىنکى هاوبىش يە كىان دەخات. وەك: "مرۆز، بولبول، ئاسك.. هەندى" كە هەريه کەيان "نوع" يىكن لە "رەگەز"ى (زىنده‌وھر). بەلام "فصل" چەمكىنکى گشتى يە تنه‌ها ئەم بەشى ماهىيەت دەگرتەوە كە "نوع"ە هاربەشە کانى ناو يەڭرەگەز لە يەڭ جىا دەكتەوە. بىزغۇونە كە بە (مرۆز) دەوترى: "گۈزىا" ئەموابە "فصل" دادەزنىت، چونكە مرۆز لە "نوع"ە کانى ترى رەگەزى (زىنده‌وھر) جىا دەكتەمۇو. (وەرگىز)

به لام له بهر ئوهی بپیاره کانی ئهم شەريعەتە بەردەوانن و، باپەتە کانیشى نەگۇرن و، لەبەر ئاماذه باشىي ئە دەروونانەش كە ئەندىشە بە حقىقەت دەبىنن و هەر بە جۆرەش پىشانى دەدەن، ئەوا "ئەندىشە" خۇرى سەپاند و، تىڭەيشتنە کانى لە سەنورىيکى بەرتەسکدا هىنايەوە يەك، ئىتەر "سروشت" بەرجەستە بۇوەتە بۇوە خاۋەن بۇونىيکى دەرەكى و، لە جىهانى "ئەندىشە" و دابەزى بۇ جىهانى مىسال. دىيارە "وھم" يش فۇرفىلى يەكجار زۇرى هەيە كە بېرىۋيان بېن دەدرىت.

به لام نە "ئىرى" قەناعەت دەكت و، نە "ھزر و بىر" يش بۇى دەچىت و، نە "روانىنى حەقىقەت" يش لە گەل ئەمەدا ھاودەنگە كە ئاسەوارە کانى ئە توانستەي ئىرى يە کانى تىڭدا سەرسامە، لە دەستى سەعەتى ئەم سروشتە دەرھاتىن كە لە چاپخانە دەچىت، يان لە شتائىكەمە كە ناوى "ھىزە گشتى يە کان" يان لى دەنیيەن. چونكە چ "سروشت" و چ "ھىزە کان" پۇيىستان بە توانا و لىيەتىنەكى ئەوتۈيە كە بە ھۆيەوە بتوانن "سەرچاوه" يان "ھۆكار" ئى بۇونى ئەم بۇونەورانە بن..

كەواتە هەر تەنها خۇر گىل كەردنە لە خوارى گەورە دانا و، رېنگۈپىكىي لە بەرچاۋى گەردوونە كە راياندە پېتچىت لە ئەنجامدا بكمونە ئەندىشەي ئەوهى "سروشت" سەرچاوه بىت، لە كاتىكدا كە جىگە لە راستەي پۇانە كەردن ھىچ شىنىكى تر نى يە. ھەولدىانى بەرھەمەتىنائى "الملىزم الاصح" يش لە "اللازم العام"^(۱) تەنها قىاسىكى نەزۆكە. هەر ئەم قىاسە نەزۆكەشە كە رېنگا زۇر و زەبەندە کانى بەرھو دۆل و شىوي گومپايسى و سەرسامى لە مرۆف كەردووته و.

"شەريعەت" و "ياسا" رېنگەخەرى كەردارە ئىختىيارى يە کانىن. وېرای زۇرىيى لادان و خرووقات لەو ياسايدى، كە چى زۇرىلە خەلکانى نەزان پىيان وايە "شەريعەت" دادوھەرەنەكى رۇحانى بىت و، ئىنجا "رېسا"ش بە وينەي پادشايدە كى معنەوى تىڭە گەن و، لەو ئەندىشەيەدان كە ئە دادوھ و پادشايدە كارىگەرييان ھەبىت!

(۱) ئەمانە زاراوهى زانسى "مەنتىق"ن. والىزەدا نۇونەيدەك دەھىنېتە بىز تىنگەيشتن: (بەركەوتى ئاولە زەموى داخوازى تېرىبۇونى زەموىيە). ئەم داخوازى يە پىنى دەلىن: (اللازم العام). بهلام مەرج نى يە لە ھەممۇ تېرىبۇونىكى زەويىدا باتىتىت: "ئەوهە هي بارانە". كە لىزەدا باران (الملىزم الاصح) ئى پى دەوتىرى، چونكە دەگۈنچى ئەو تېرىبۇونە هي ھۆكارىنەكى ترى جىگە لە باران بارىن بىت. (وھرگىز)

ئەو دەستە کى يەى كە شارستانىتىي نەديوه، گەر لەناو تىپىنگى سوپادا جوولەمى سەربازە كان بىينىت كە بەردەوام دۇوبات دەبىمەوە و، چەند رەفتار و بارودۇخىكى پىتكۈپىك و پەيوەستن بە يە كەوهە، دەكەونىتە گومانى ئەوهى كە يەك بە يە كى ئەو سەربازە زۇرانە، يان ئەو دەستە سەربازى يە، بە پەتىنگى مەعنەوى پەيوەستى يە كەز بن! يان كەسيكى نەزان، ياخود مرۆفېكى خاوهەن سروشتى شاعيرانه ئەو "ریسا" يە بە خاوهە بۇونىكى مەعنەوى دەبىنیت كە خەلکى بە يە كەوهە پەيوەست دەكەت.. ياخود "شەريعەتى گەردوونى" بە خەليفە و پادشاھى كى رۇحانى تىدەگات!

بەم جۇرە، ئەو كەسەش كە ياسا فيزى يە كەى خواى گەورە، كە پەيوەندىي بە بارودۇخە كانى بۇونوھەنەھەيە، بە "سروشت" دەزانىت، لە راستىدا زىفادەپەرى دەكەت، لە كاتىكدا كە ئەو شەريعەتە (لە بەر ئەوهى دەست بە كار و بەردەوامە) مە گەر لە بەر پىزنان لە پىغەمبەران - دروودىيان لە سەر بىنى - و پياوچا كان - خواالىيان خۇش بىت - دەنا بۇ كەسيكى تر لە كار نەخراوه. جا ئىز چۈن وەھمە كان لە سەر ئەم جۇرە بۆچۈونانە بەرجەستە و كەلە كە نابىن؟!

ھەروەك بىستن و ئاخاوتىن و تېبىنى و بىر كەردنەوهى مەرۆف شىتىكى جوزئى يە و، يەك لە دواى يەك پەيوەندى بە شتانى دەوروبەرە دەكەت، ھىممەتە كەشى بە ھەمان جۇر جوزئى يە و، تەنها بە نزەرە و يەك لە دواى يەك پەيوەندى و سەرقالىي بە شتانوھە بۇ دروست دەبىت.

پاشان نرخى مەرۆف بە پىزەھى ناوهەرۆك و ماھىيەتە كەمەتى، كە ئەويش بە پلسى ھىممەت و لېپەرانىتى، كە ئەويش بە ئەندازە گەرنگى ئەو ئامانجەيە كە سەرقالە پىيەوه. پاشان مەرۆف پۇو بکاتە هەر شىتىڭ تىايىدا دەتىتەوە و بەندى دەبىت، وەك بلىتى ناوهەرۆكى "الفناء فى المقصد" لەودا ھاتىتىتە دى.

جا لە سەر بىناغە ئەم خالە، دەبىنى خەلکى لە داب و عورفى خۇياندا شتى بىنى نرخ و ھەندە كى نادەنە پال كەسيكى گەورە، بەلكور دەيدەنە پال ھۆزكارە كان، چونكە بە گومانى خۇيان پىيان وايە سەرقال بۇونى ئەو كەسە گەورەيە بە شىتىكى بىنى نرخ لە گەل و يقارى ئەودا ناگۇنېتىت و، دانا بەزىتە ئاستى و، شتى بىنى نرخ جىنى ھىممەتى مەزنى

ئه‌وی تیا نایت‌هه و، شتانی بچووک و سووکه‌لش له گه‌ل ئه و هیمم‌هه مه‌زنه‌ی ئه‌ودا
هاوسه‌نگ نایت.

پاشان سروش‌تی مرؤوف وایه که هه‌ر کات بیر له شتیک بکاته‌وه، له "خۆی" دا بۆ
پیوه‌ر و بنچینه کانی ئه و شته ده گه‌ریت. خۆ ئه گه‌ر ئه پیوه‌رانه‌ی له خۆبیدا شک نه‌برد،
له ده‌ورو به‌ری و له‌ناو هاواره گم‌زه کانیدا چاوی بز ده گیپریت، ته‌نانه‌ت کاتیک بیر له
خواوه‌ندی "واجب الوجود" ده کاته‌وه - که له بیونه‌وهران ناچیت - هیزی و هس و
گومانی رایدەپیچن که ئه و وهمه خراپه ناوبراوه بکات به ده‌ستور و، ئه و قیاسه
خله‌تینه‌ره‌ش وەک دوورین به کاربھینیت! له کاتیکدا که نابنی لەم خاله‌وه بۆ خوای
گه‌وره بروانزیت، چونکه توانستی ئه و سنووری نی‌یه، لمبه‌ر ئه‌وهی توانست و
زانست و ویستی خواوه‌ند بە وینه‌ی پووناکی خۆر وایه - و الله المثل الا علی -
گشتگیر و گشتی به به‌همو شتیک، ئه و تاوه کو يەک په‌یوه‌ندی به گه‌وره‌ترين شت و به
بچووک‌ترين و بى نرخترین شتیش‌هه ده کات. که‌واته پیوه‌ری مه‌زنی خوای گه‌وره و
تەرازووی کەمالی خواوه‌ند، کۆزی ئاسه‌واره کانیه‌تی، نەک يەک بە يەک کی بەشە کانی،
چونکه ده‌ست ناده‌ن پیوه‌ری ئه و کەماله مه‌زنه بن.

بەم جۆره ده‌رکه‌وت که قیاسی خوای گه‌وره‌ی "واجب الوجود" بە بیونه‌وهره
مومکینه کان، قیاسه لە سەر شتیکی جیاواز لەو. هه‌روه که‌لەیه کی سەرتاسه‌ری بە که
مرؤوف بچیت بەو و وهمه ناحقە ناوبراوه داوه‌ریي ژیری ئەنجام بدات.

ھەر لە سەر بناغه‌ی ئەم هەلەیه که ئەدەب ناشیرین ده کات و، بەھزی زالبۇنى
و وھمی ناره‌وا، "سروش‌ت پەرستان" باوه‌پیان بە کاریگەری پاسته‌قینه‌ی ھۆکاره کان بۆ
پەيدا بۇوه و... "موعتمزیلەش و تۈۋىيانە": "زىنده‌وھر بۆ خۆی بە دىھىنەری كرداره
ئىختىيارى بە کانی خۆیه‌تى" و... "فەيلەسسووفە کان" يىش نەفيي ئەھىان كىردووھ كە خواى
گه‌وره زانىارىي لە باره‌ى شتە جوزئى بە کانه‌وه بىت و... "مەجۇو سەکان" يىش و تۈۋىيانە:
"شەر بە دىھىنەرەتكى ترى جىگە لە خواى گه‌وره‌ی هەيە". چونکه هەممو ئەوانه لە
و وھمی خۆياندا پېيان وا بۇوه خواى گه‌وره چۈن دەچى بە مەزنى و گه‌وره‌ي و
پاکو خاونىي خۆی داده بەزىتە پلەي سەرقالبۇون بەم كاروباره جوزئى و بى نرخانه‌وا!

دهسا نهفرهت له ژیری هریه کلهوان که خوی دیلی ئم و همه نارهوا به کردوهه!
برای بمریزا!

ئم و همه ئه گهر له پروی "باوه‌ر" و سه رهنه‌دات، ئهوا لهوانیه له پروی
"وهسوه‌سه" و بسمر ئیمانداراندا زال بیت.

ئه گهر دەلتى:

"بەلگەی داهینان" برىتى يە له بەخشىنى "بوون". خۇز بەخشىنى بۇونىش ھاودەمە
لە گەل نەھېشتن و لەناودانى شتى خاوهەن بۇوندا. لە كاتىكدا ژيرى يە كاغنان جىتى ئەوهى
تىدا ناييەوه كە "بوون" لە "نەبوون" ئى پەتى پەيدا بیت و، بۇونى پەتى و راستەقىنەش
ھەلگەریتەوه و بیت بە نەبوونى تەواوهتى؟

وەلام:

كاكە! ئەوهى ئىۋە بە لاتانمۇھ قورس و نامۇيە له تىڭگىيەشتى ئەم باسىدا، ئەنجامىكى
ترسناكە و هي قىاسىتكى خەلەتىنەرى سەرلىنى شىۋىتە. چونكە بەديھىنان و داهینانى
"خواي گمورە" بۇ ھەر شىتىك بە وىنەي دەسکەمەت و سەنەتى بەندە كان تىدە گەن و
لىتكى دەدەنەوه. لە كاتىكدا كە "بەندە" لە مراىندىن و زىندۇو كردنەوهى گەردىلەيە كدا
دەستە وسانە و، جىگە لە "سەنەت" و "دەسکەمەت" ھىچ بوارىتكى ترى لە شتە گۈزىرەيى و
پىكھاتۇوه كاندا بۇ نى يە.

بەلىنى، ئەمە پىوھەرنىكى خەلەتىنەرە، مەرۆف لېنى دەرباز نابى.

پۇختە ئەم قسانە ئەوهى كە:

لە بەر ئەوهى مەرۆف ھىز و توانيە كى ئەوتۆى لە بۇونەوەر اندا نەينى كە هي خۇيان
بېت و، بەھۆيەوه بتوانىت شستان لە نەبوونى تەواوهتى يەوه بەدى بەھىت، ئەوا دەچى
پىيارە كانى لە سەر بناغەي بىنېنە كانى دادەمەززىتى و بىناتىيان دەنیت، ئەوه تالە پرووي
مومكىنات (بۇونەوەر ان) وە دەپروانىتە ئاسەوارە كانى خواي گمورە، لە كاتىكدا كە
دەبۇولە پرووي (توانستى خوايى) وە بۇي بېرىانىيە، كە توانستىكە بە ئاسەوارى
سەرسوپەھىنى خۇزى بىن گومان و سەملاؤھ. دەبىنى گەرمانى كەردىگارى مەزن لە ھىزى و
توانى ئەو بەندانىيدا دەكەت كە كارىگەریيان تەنھا لە شتە گۈزىرەيە كان (واتە لە ھىزى

وهی) دا همیه، ئیتر لەم گۆشەیەوە دەپروانیتە باپەتەکە، لە کاتىكدا كە دەبۇو لە لایەنی توانستى تھواوى "واجب الوجود" وە بۆزى بپروانىيابە.
ئامازەيەك:

ئەگەر لە داوهرىيە كى ئىرىيدا ئاسەوارە كانى ھەر كەسىك بە ھەند وەربگىت، دەپىن تايىەقەندىيە كەشى لە گەلدا پەچاوجىكەيت. كەچى ئەم ياسايمە لەم مەسىلەيەدا وەرنە گىراوە! ئەوه تالە ناواھەندى دەستەوسانىي بەندە و لە ئىرپەردە قىاسى تەمسىلىي^(۱) توانستى بۇونەوەراندا سەپىرى توانستى خوالى گىراوە
كەچى ئېمە لە پىنكەتان و دروستكىدنى جىهاندا دەپىن كە خواى گەورە ھەندى لە بۇونەوەران بە داهىنان - واتە بىن ماددە - و بەشىكى ترىش بە دروستكىدن - واتە لە ماددە - بەدى دەھىنىت. ئىتە بەم جۆرە، ئەم ھەمۇ ئاسەوارە درەخشان و ناوازە و ئىعجاربەخشانەي لەم بۇونەوەرانەدا بىلەو كەدووەتمەوە و، بە ئاشكرا توانستى پەھاى خۆزى پىش چاوجى خستوو.

جا ئەگەر مەرۇف روانىنى خۆزى لەمە وەربچەرخىتنى و، بەھزى پۇھەزىكى خەلەتىنەر "نادىار" وەك شتانى دىيار و لە بەرچاوجى بىنىت، يان ھاۋىرە گەزە كانى خۆزى خستە ئەو داوهرىيە ئىرىيە، واتە لەم گۆشە سىنوردارەوە بپروانىتە خواھەندى "واجب الوجود" ئەوازۇر لەو شتانە كە ئىرىيى ساغ بەلايەوە پەست و پەوايە ئەو بە وەھى خۆزى دور لە "ئىرىي" يان دەپىنەت!

(۱) "قىاسى تەمسىلى" بىرىتى يە لە شوبەناندى شىنەك بە شىنەكى دىكە و ھەلىنجانى بېپارىڭ لە سەر ئەو بناغىدە. ئەقىاسىش دەر جۆرە. يە كېكىيان پۇھەزىكى ھەلەيە و پىنى دەلىن: "قىاسى فاسىد" وەك ئەمە كە ئەگەر كەسىك لە زانستىك يان لە پىشىيە كەدا كارامە بىت، ئىتە لە سەر ئەو بناغىدە و بە بىن ھېچ بەلگىيە كى تىر، وَا گومان بېرىت كە لە ھەمۇ زانست و پىشىيە كى دېكەشدا كارامە بىت! كورد بەم جۆرە قىاسە دەلىت: "قىاسى كەشك لە سەر مىشك!" (بۇرانە: "پەندى پېشىنەن" ئى مامۇستا شىيخ خەممەدى خال، چاپى چوارمە، ۲۰۰۷، پىتى قاف، پەندى ژمارە: ۱۱). دووهەميان قىاسىنەكى پەست. وەك ئەمە ئەندازىيارىكى بىناساز بە زانىارى و كارامىي خۆزى كۆشكىكى ناوازە بىنەت و، ئەمە كارەشى بېرىت بە قىاس (پۇھەز) بۇ ئەمە كە ھەمان ئەندازىيار دەتوانى كۆشكىكى تىر لە وىنەتى ئەمە پىشۇو دروست بىكەت. قورئانى پېرۇز ئەم قىاسە بە كارادەھىنىت و، كىدارى زىندۇو كىردىنەمە دوای مردن دەداتە پال ھەمان زىابەخىشى يە كەم جار، كە توانستى ناوازە و كارە دەرساكانى لە كىدارى بەدىھىنان يە كەمدا لە پىش چاودايدا. بۇ زىادە بۇونەوەنە وە ئەم پۇھەز بپروانە: (وتە كان) لاپەرە: ۷۷۷-۷۸۰، ھەروەها (بىيامى حەشر و پاشكۈز كانى كە لە (وتە كان) دا دە كەمەتە لەپەرە كانى: (۵۹-۱۷۱). (وەرگۈز)

ئەگەر روانینى خۆمان لە "شته داهىتراوه کان" وەرچەرخىنин، ئەواھەر ئەو ياسا سەرسوورپەينەرانەي "پۇناساکى" - كە سورى چاوى جىهان و درەخشانلىنى بۇونەوهەرانە - هەروەها ياسا ناوازە بچۈۋەك كەراوه کانى لە چاوى مەۋەقىدا كاتى وىنە شىۋە كان لەسەر تۈرى چاودا پېشان دەدات و ئىرىيە كان دەستەوسان ماون لە شىكىردىنەوەيدا..

دەتىم: هەر ئەم ياسايانەي كە بە دور لە ئىرىي دادەنرىن گەر بىكىن بە پۇوهەرلىك بۇ تىكىيەشىن لە كەمالى توانسى خواي گەورە، ئەوا مەۋەقىلەو توانستە تەواوهى خواي گەورە تىدەگات و، بە ئاسالى دەزانىت و، لە نىوان پېللۇوى چاوه کانى ئىرىيدا دەيىينىت و دەيسەلمىنىت.

ھەروەك شتاني "نەزەرى" لە شتاني "زەرۇورى" بەدەست دىن، بە ھەمان جۇز شتاني زەرۇورىي ئاسەوار و سەنەتى خواي گەورەش بەلگىيە كە - چۈن بەلگىيەك! - لەسەر سەنەتە نادىارە كانى و، ھەردوو كىان پىنكەو ئەم بابەتە دەسلەمىن.

ئايا دە كىرى ئىرىي مەۋەقى تەسەورى سەنەتىكى وردتىر و سەرسوورپەين تر و نامۇتر بىكات لە سەنەتى خواي گەورە لەم پىسايەتى جىهاندا؟ يان تەسەورى توانستىكى ناوازەتر بىكات لە هي خواي گەورە لە رەگەزى بۇونەوهەراندا؟

بىن گومان شتى وابە بىزچۈونى ھىچ كەسىكدا نايەت، چۈنكە ئەو دانايى و سوودانەي بۇونەوهەران كە زانستە كان رۇونىان كەردوونەتەو، بە جۇزىكى بەلگەنمۇيىت دەبنە شايەت لەسەر "مەبەست" و "سەنەت" و "دانستى" كەردىگار، بە رادەيەك كە ئىرىيە كائىش ناچار بۇون قبۇولى بۇونى ئەو كەردىگارە بىكەن. دەنا ئىرىي بە تەنبا خۆى بچۈۋەكتىن راستىي ئەم بەلگە نەويستانە قبۇول ناكات.

بەلىنى، ئەو كەسەي كە زەويىي ھەلگەرتووه و، بىن ھىچ سەتەۋەنلىك ئاسماڭە كانى راڭگەرتووه و، تەن و قەبارە كانى گۈپپايمەل كەردووه و، بۇونەوهەرانى خستووەتە ئىرىي سایەي پىسايەك كە لە فەرمانى لانا دەن، چۈن شتىكى بە چەندىن پلەي زۇر لەو ئاسانلىق سوو كەلەتر لەو كەسە بە نامۇ دەزانىتى؟

بهنی، گومان کردن له توanstی که سیکدا که "چیا" بزر ده کاتمهوه، لمهوهی که بتوانیت بمردیک هلبگری، جگه له "سدهفته" هیچی تر نی به.
پوختنهی ئەم قسانه ئەوهیه کە:

ھروهک ھندیکی قورئان تەفسیری ھندیکی ترى ده کات، دېره کانی کتیبی جیهانیش تەفسیری ئە وردە کاری و دانستانه ده کەن کە لە پشتیانووهیه.
ئەگەر دەلیت:

له قسهی بەشیتکی ئەو کەسانهی لە ریبازی تەسەوفدان واتای: "پەیوهست بۇون" و "یە کىگەرن" و "چۈونە ناو" دەردە کەوتىت، ئىز و ھەمى مەرۆف لە گوفشارى ئەوانەوه بۇونى پەیوهندى يەك دەبىنى لە گەل رېپەروی "و ھەدە الوجود" دا کە بەشىکى ماددىيە کان گرتوويانەتە خز و پاشتى دەگرن؟
وەلام:

"شەتمەحات" ای^(۱) لىكۈلەرانى زانسا سۆفييە کان کە لە شىوهى "موتهشاپىھات" دايە^(۲)، ماددىيە کان لىپى تىنە گەيشتۇون. چونكە پىرەھى ئەو لىكۈلەرانە (کە لە سەر بناگەي نوقم بۇون لە تىفکىرىنى خوايى گەورە و، چې كەردنەوه پۇانى بۆ زاتى خوايى گەورە و، دەستبەردار بۇون لە بۇونەوەران، دامەزراوه) بەرە و ئەوهى بىردىن کە ئاواتىيان بىنېنى ئەنجام بىت لە ناوهندى بەلگەدا، واتە ریبازى بىنېنى كەردىگارى مەزنيان لە ناوهندى جيھاندا گرتىبەر! ئىز لە بەر تەنگە بەرىي و شەکان بە: "الاًوھيَة السارِيَة" و "الْحَيَاة السارِيَة" گۈزارشىيان كەردى لە راستىيە کانى: خور بۇونەوهى بەردهو امى درەوشانەوه خوايىيە کان لە جۈگەي بۇونەوەراندا و..

(۱) دانەر لە کتىبىي "مەكتۇپات ل: ۷۵۷-۷۶۲" دا پىناسەي "شەتمەحات" و ھۆكارە کانى سەرەملەدانى خستۇوته بۇو، كە ئەمەدى خوارەوه پوختە كەيەتى: (رېنگاكانى ويلايەت يان "ئاقاقي" ن يان "ئەنفوسى" ن. ئەگەر رېپارى بىنى "ئەنفوسى" لە نەھىيەتتى دەرروونى بەدخوازىدا دەستەوەسان ما و نەيتانى بە واژەتىانى لە خواست و ئارەزووە کانى دەرروون "خزپەرسى" ئى خۇى نەھىيەت، لە مەقامتى شوکەرە بەردهېتىو بۆ مەقامتى شانازى، ئىز بەرە بەرە لە خۇى بائى دەبىت. خۇ ئەگەر مەستىي جەزبەشى ئاۋىتە بىت ئۇوا لافى شتى بەدەر لە تونانى خۇى لى دەدات، كە بىنى دەلەن: شەتمەحات). (پەراوىزى وەرگىپ)

(۲) بۆ واتاي "موتهشاپىھات" بروانە پەراوىزى لابەرە (۹۲) ئەم كتىبە. (وەرگىپ)

تپه‌ربونی ریزنه خواییه کان بمناو دیوی مله کووتی شستاندا و .. بینینی دره‌وشانوهی سیفه‌ت و ناوه کانی خوای گهوره له ئاوینه‌ی بعونه‌وهراندا.
جائه‌و ماددیانه لەم راستی بانه تینه‌گهیشتن، چونکه هاتن شەته‌حاتی سۆفی يه لیکۆلره‌کانیان بمسەر چەند و ھەمیکی لاوازی خۆیاندا شکانده‌وھ کە له بەد تىگه‌یشتەن و ھەزاربی تونانی خۆیانوه سەرچاوه‌یان گرتۇوە..
دەسا دوورى و رسوایي بو ئىریبیان!

ئەو ھزرە رپوت و پەتىيانه‌ی زانا لیکۆلره‌کان کە ھېشىدەی كۆئەستىرەی سورەبیا بەرز و بالاچى، زۆر دوورترە له ھزرە نزەمە کانی چاولىكەرە ماددىيە کان کە له پلە نزەمە کانی ناو خاکى زەویدايە!

بەلىنى، ھەولى پىكەوە گىرىدانى ئەم دوو ھزرە لەم چەرخى پىشىكەوتىدا، بەلگەمى تووشبوونى ژىرىسى مەرۋە بە دەردى لە كاركەوتى مېشىڭا مەرۋاپاھتىش بە داخ و خەفەتەوە دەروانىتە ئەم دىباردەيە و، ناچارە كە بە زمانى بەھرە و تواناڭانى بىز پىشىكەوتىن و لیکۆلینەوە زانستى بلىت:

[كلاً.. والله.. أين الشرى من الثريا، وأين الضباء من الظلمة الدامسة؟]

واتە: (نەخىر.. بە خوائىم دوانە زۇر لە يەكەوە دوورن.. زەوى لە كوى و كۆئەستىرەی سورەبیا لە كوى؟.. رپوناڭى لە كوى و تارىكىي چۈرپەلە كوى؟!)؟!
ئاماڭەيدەك:

ئوانە (لیکۆلره سۆفی يەکان) لە راستىدا شوينكەوتەي "وحدة الشهود"ن، بەلام لە پۇوي مەجازەوە بە شوينكەوتەي "وحدة الوجود" ناو دەبرىن، چونكە "وحدة الوجود"ى راستەقىنە پىيازىنلىكى بەتال و نارپاواي بەشىكى فەيلە سووفە دېرىنە کانە.
ورياڭىزدەنەيدەك:

گەورە و سەرۋەكى ئەو زانا سۆفی يانە^(۱) و تۈۋىيەتى:

(ھەركەسىيەك لافى "پەيوەست بۇون" و "يەكگىرن" و "چۈونە ناو" لىنى بىدات، بۇنى ھېچ شىيىكى لەمەر ناسىنى خواي گەورەي نەكردۇوە. چونكە چۈن "مومكىن" لە گەل

(۱) پىندەچى مەبەستى جونەيدى بەغدادى بىت، چونكە پىنى دەلىن: (شيخ الطائفة). (وەرگىزى)

"واجب" دایه کده گرت؟ تنهانهت "مومکین" چ نرخیکی همه تا "واجب" بپوشه ناوی؟ خوای گهوره بهرز و پاک و پیروزه له وهمی خواهنه و هم و گومانه کان^(۱). بهلئی، یه کیلک له ریژنه کانی خوای گهوره لهناو بونه‌هه راندا ده‌ردنه که‌ویت. که‌وشه ریبازی ئه‌مان هیچ پهیوه‌ندی‌یه کی به هی ئه‌وانه‌هه نی‌یه و، له هیچ خالیکدا بمریه ک ناکهون. چونکه ریبازی ماددی‌یه کان بریتی‌یه له ترنجاندن و ثاراسته کردنی روانینیان لهناو مادده‌دا و نوچم بونه تیايدا، به راده‌یه ک که بیز و زه‌ینیان له تیگه‌یشتني "خواهه‌تی خوای گهوره" دابراوه و دورر که‌وتووه‌تهوه، تنهانهت نرخ و باهه‌خیکی هیندنه مه‌زنیان به "مادده" داوه که همه‌مو شتیکیان تیدا بینیوه، بگره هه‌نديکیان روشتنه ناو ریبازیکی یه کجارت نزمه‌وه، چونکه خواهه‌تی خوای گهوره‌یان تیکمل به "مادده" کرد.. به‌لام شوینکه و تهی ریبازی "وحدة الشهود" که سوپی‌یه لیکوله‌ره کان، به راده‌یه ک روانینی خزیان تمنیا و تمنیا ثاراسته خوای گهوره‌ی "واجب الوجود" کرد که هیچ نرخیکیان بز "بونه‌هه ران" پهوا نه‌ینی و، و تیان: "تمنیا هر خواهه‌موجووه!" خملکینه!

ویژدان.. ویژدان!!

دووری نیوان ئهم دو پیوه وه ک هی زه‌وه و ئاسمان وایه. سویند بهو خواهه‌ی که همه‌مو جور و شیوه کانی مادده‌ی بهدی هیناوه، له همه‌مو دنیادا لهه ناشیرینتر و نزمرتم نه‌دیوه و، شتیکیش نی‌یه خواهنه که‌ی بلاوینتهوه له سه‌هه ترازانی میزاجی ژیری‌یه که‌ی وه ک ئه‌و را گه‌هجانه‌ی که به دواهی که‌هونه ئهم دو پیازه‌دا ده گه‌رینت! رپونکرنده‌یه ک:

گریمان - بز نمونه - گزی زه‌وه - وردہ شووشه‌ی په‌نگاواره‌نگی لعزماره بهده پیکهاتبی. ئهوا گومان له‌هدا نایی که هه‌ریه که له پارچه شووشاوه - به پنی پیکهاتن و قه‌باره و په‌نگ و پوخسار و شیوه‌ی خزی - له دره‌وشاوه‌ی رپوناکبی خزور به‌هره‌مند ده‌بین..

جا ئهم به‌هره‌مندی‌یه ئه‌نديشیه‌یه، نه خودی خزوره، نه خودی رپوناکبی خزوره!

(۱) دواهی گه‌هانیکی زور سه‌چاوه‌ی ئهم ده‌قهم ده‌ست نه که‌وت. (وهر گیز)

خوئه گهر ره نگه قه شه نگه کانی گوله همه میشه تازه بوروه کان - که دره و شاهوه‌ی پروونا کی و ره نگدانه‌وه‌ی حموت ره نگه که‌ی خورن - دم بکنه‌وه و بدوان، ئموا همر ره نگه‌یان ده لین:

"خور و هک من وايه" .. یان "خور به تایه‌تی هی منه"!

آن خیالاتی که دام اولیاست عکس مهرویان بوستان خداست^(۱)

به لام مه شره‌بی پرپه‌وانی "وحدة الشهود": بیداری و .. شت لیک جیا کردن‌وه و .. وریاییه. له کاتیکدا که مه شره‌بی پرپه‌وانی "وحدة الوجود": فهنا و .. مهستی‌یه! دیاره مه شره‌بی خاوین و بیگه‌رد و ساف ئوه‌یه که دارای وریایی و بیداری و لیک جیا کردن‌وه‌ی شنانه.

(تفکروا في آلاء الله ولا تفكروا في ذاته، فإنكم لن تقدروا)^(۲).

حقيقة المرء ليس المرء يدرکها فكيف كيفية الجبار ذي القدم

هو الذي أبدع الأشيا وأنشأها فيكيف يدرکه مستحدث النسم^(۳)

وریا کردن‌وه‌یه‌ک:

ئه‌مانه پوخته بهلگه کانی برونى پهروه ردگارن. دریزه‌پیدانیان له سى کتیبه‌که‌دا دیت.

ئه گهر ده لینیت:

ده‌مۇئى بهلگه کانی تەھییدم - تەنانەت گهر بە پوختیش بوروه - بۇ بروون بکەیتەوه؟

ده لینیم:

بهلگه کانی تەھیید گەلئ زیاترن له‌وه‌ی کە ئەم کتیبه له خۇیان بگرىت.

(۱) ئەم شیعره‌ی مولانا جهالله‌دینی پژمی‌یه. بروانه: "مثنوی معنوی" ج ۱ / ص ۱۶ چاپ انتشارات علمی. مامۆستا ملا محمدی شلماشی بەم جزره‌ی خواره‌وه بىزی کردم بە کورودی:

تەو خەپالانە کە داوى ئەولیان عە کسى مەھروویانی بىستانى خودان

(وەرگىزى)

(۲) حدیث حسن. انحرجه الطبرانی فی الاوسط ۶۵۴ و البیهقی فی الشعب ۷۵/۱ (الأحادیث الصحیحة ۱۷۸۸: ولہ شواهد اُخرى حسنة). (وەرگىزى - له چاپه عەرەبی‌یه کەمۇه)

(۳) ئەم دوو بىتە دراونەتە پال ئیمامی عملی، خوالىنى رازى بىت. بروانه: (دیوان الإمام علي، ص ۱۵۸، بیروت). (وەرگىزى - له چاپه عەرەبی‌یه کەمۇه)

خز به لگه‌ی "التمانع" که ظم ئایه‌ته پیروزه له خزی گرتووه: ﴿لَوْ كَانَ فِيهَا آللَّهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ (الأنبياء: ۲۳) به لگه‌یه کی سه روز زیاده و، ری نیشانده رینکی دره خشانه له سه ریم پیازه.

به لئن، "سه ره خزی" تاییه‌تمدی‌یه کی زاتی و لازم‌ینکی پیوستی "خواهی‌تی" یه... له بیه کچونی ئاسمه‌واره کانی جیهان و... باوهش بیه کدا کردنی لاکانی و... ده ستگرتني به کتری له نیوانیاندا و... ته او کاربی هنه‌ندیکیان بو رینکوینکی هنه‌ندیکی ترو... به دهم یه کمه‌ه چجونی لاینه کانی و... و لامدانه‌وهی هنه‌ندیکی بو پرسیاری هنه‌ندیکی ترو... روانینی همه‌موویان بو یه ک خال و... جو وله‌ی همه‌موویان به په‌پری رینکوینکی له سه ره ته‌وه‌هی یه ک رینسا... همه‌موو ئه‌مانه، ئاماژه‌یه بو "ته‌نیایی کردگاریان". ته‌نانه‌ت به راشکاوی ده‌بریت که کردگار و داهینه‌هی ئه‌م یه ک دانه مه کینه‌یه که سینکی تاک و ته‌نیایه و، ئه‌م بیه شیعره به سه ره گوئی همه‌مواندا ده خوینیت‌هه که ده لئن:

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدْلُلُ عَلَى اللَّهِ وَاحِدٍ^(۱)

(هه‌روه‌ها):

په‌ره و صه‌فحه‌ی کتیبی "عالم" نه‌نواعی نامه‌عدود و
وشه و پیتی ئهون سه‌رجه‌م همه‌موو ئه‌فرادی نامه‌حدود و
له ده‌گای له‌وحی مه‌حفروزی حه‌فیقه‌تدا و ههنا نووسرا:
(وشه‌ی به‌رجه‌سته‌یه؛ پاراوه؛ پر و اتایه؛ هه‌ر مه‌جود)

بنی گومان شاعیری به‌ریز "ته‌حسین"^(۲) مه‌بستی له "نامه‌عدود" و "نامه‌حدود" و اتار راسته‌قینه که‌یان نی یه، به‌لکو مه‌بستی شتیکی گویره‌یه.

(۱) ئه‌م بیه‌هی شاعیری سه‌رد مه عدبیاسی (أبو العناية) یه (۱۳۰-۲۱۱-۷۴۷/۲۱۱-۷۴۶-۸۲۶). واته: همه‌موو شتیک به لگه‌ی تایه له سه ره ته‌وه‌هی خواه‌نیایه

بروانه: (دیوان أبي العناية) شرح: د. وفاء البانی قمر. ص: ۷۱، نشر: دار الجليل، بيروت، ۲۰۰۳/۱۴۲۴هـ. (وهر گنبر)

(۲) ئه‌م شاعیره ناوی (حه‌سنه ته‌حسین عوسمان) و خملکی ئه‌لبانی‌ایه و له نیوان ساله کانی (۱۸۱۱-۱۸۸۱) دا زیاره. له پیش‌داله ئه‌سته‌مبول و دواتر زانسته تازه کانی له پاریس خویندوروه. کاتی خزی سرۆکی زانکزی ئه‌سته‌مبول بوره. زانایه کی به‌ریز و شاعیریکی هه‌ست ناسکه. دیوانی شیعره کانی چاپ نه‌کراوه. (وهر گنبر)

ناماژه‌یه ک:

کردگاری شکومهند هممو سیفه‌ته تهواوه کانی ههیه. چونکه سه‌ملاوه که هر پیژنه‌یه کی که‌مال له "بدهیهاتو" دا بیست، لس سایه‌ی دره‌وشانوه‌ی که‌مالی کردگاره که‌ی ورگیر او..

خۆ به دلنيابي و بىن گومانى، هيیندە جوانى و كەمال و شکومهندى له بدهیهینه ردا - جل جلاله - ههیه، كه به چەندىن پله‌ی ناكۆتايى، بەرز و زىاتر بىست لە جوانى و كەمال و شکومهندى يهیى كه لە سەرجەمی بۇونەوەر اندا ههیه. چونكە "چاکە" لقىكە لە سامانى "چاکە كار" و بەلگەيە لە سەرى .. "بدهیهاتن" بەلگەيە لە سەر بۇونى "بەدیهینه ر" .. "ئىجاد" بەلگەيە لە سەر بۇونى "موجىد" .. "جوانكاري" بەلگەيە لە سەر هەستى شايسته و گۈنخاوى جوانى بۇ "جوانى بەخش".

ھەروەها کردگارى مەزن و شکومهند پاڭ و خاۋىنە لە هەممو ناتەواوی يه ک، چونكە ناتەواوی يه کان لە بى توانلىي ماھىيەتى شتانى ماددىيەوە سەرھەلدەدەن، خراى گەورەش خاۋىن و دەستبەردارە لە "ماددىيەت" ..

ھەروەها خواى گەورە بەرز و خاۋىنە لە و پىداوېستى و وەسفانى كە لە "ئىمكان" ئى ماھىيەتى بۇونەوەر انەوە پەيدا بۇون و، خواى گەورە - جل جلاله - "واجب الوجود" و، ھىچ شىتىك نى يە كە لە و بىجىت: **﴿أَئِنَّ كَمْثُلَهُ شَيْءٌ﴾** (الشورى: ۱۱).

پیشہ کی

ئەگەر دەلیت:

له پیشه کیدا و ترا: دو و هم و شهی شایه تمان بینه ر و بینراوی و شهی یه که مه؟
وهلام:

بهلئی، به هیزترین پیاز له نیوان ئهو ریازانه‌ی که مرؤوف ده گهیدنه که عبه‌ی
که مالات "واته ناسینی خوا" و له همموشیان راست و رهوارت ئهو راسته شقامه
دره خشان و پوونا کمیه که خاوه‌نی مه‌دینه مونه ووره چیلچیل گرتويه‌تیه بهر. ئهو
پیازه‌ی که زمانی راستگو و پیروزی ئهو دهری بريوه، که زمانیکه چه‌شنى ئاوینه شتاني
ناو دلی پیروزی دهرده خات، ئهو دله‌ی که پنهانه‌رده که به سه‌ر جيحانه کانی غه‌بیدا
دھروانیت..

که و اته پیغمه بری خوشه ویست عَلَيْهِ السَّلَامُ گیانی هیدایه ته و، راسترن شایه تی زیندووه و،
ره و انترین به لگه ی گزیابه و، بنی گومانترین به لگه یه له سه ر کرد گاری شکومه ند.
چونکه له رووی "خه لیقه ت" (به دیهاتن) هوه زاتی خوی به لگه یه کی دره خشانه و، له
رووی "راستی" (حه قیقهت) یشه وه زمانی ئهو شایه تیکی راسته.

بهلنی، حهزره‌تی مجه‌ده ~~پیغمه~~ به لگه‌یه کی بین گومانه له سه‌ر: بونی خوای گهوره و، پیغمه‌هه ریتی و، حه شرو، حدق و، راستی. وه کله مهولا به دریئی باسی ده کهین.

ورپاگردنہو ۵۰

ئەمە "دەور"ى لىنى ناکەۋىتەمە، چۈنكە "راستگۇرى" ئەو بە چەندىن بەلگەمى ئەھوتۇ سەملاؤە كە پېيوەست نىن بە بەلگە كانى بۇونى بەدىھىنەر.

سہو ۵ تا:

پیغامبری خوشبیستمان صلی الله علیہ وسلم به لگهیه له سهربونی خوای گهوره. له بهر شهوه، پیویسته چ به شیوه و چ به مادده راستیی ئهم به لگهیه و، ئەنجامه کهی و، راستی به کهی بسەملەتین.. کەواتە:

مەبەستى دووهەم

بسم الله الرحمن الرحيم
اللَّهُمَّ صَلُّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي دَلَّ عَلَى وَجْهِكَ وَجُودِكَ

پاشان:

ئەی شەیداى حەقىقت!

ئەگەر لە پىنى خۇيىندەنەوەي وىزىدانى منهو بە دواى راستى يە كاندا دەگەپىت، ئەوا دلى خوت - كە لايەنېكى ناسك و نيانى پەروەردگارى يە - پاك بكمەرەوە لە "ژەنگ" واتە لە حەزى بەر بەرە كانى و، خىلاف و، گىرتى لايەنى دىز و نەيار.. هەروەھالە "پۈزش ھېتىنەوەي دەرروون" واتە بە گىپانەوەي گومانە كانت بىز بىنامىيەك تاکو بىنەدى و.. لە دواى بىنېنى ئەنجامى كۆزى باھته كە لە دانەدانەيدا، كە بە جىاجىا تواناي ھەلگىرنى ئەنجاميان نى يە و ئامادەيىيە كى بەد و بى كەللىكىشت بىز دەرە خسىنى كە ئەنجامە كە وەرنە گرىت.. يان ئەمەيى كە بە سروشتى منالان و پەفتار و خۇوى دوژمنان بپروانىت، واتە دەست بە داۋىتى چەند بەنگەيە كى لاوازەوە بگرىت.. يان سروشتى كېپار بپۇشىت كە بە دواى نەنگى و ناتەواوى يە كاندا دەگەپىت و.. لە شتانى ترى وەك ئەمانەش.. دەسائەو ئاۋىتىيە لە ھەمۇ ئەوانە پاك بكمەرەوە و، ئىجا دەست بىدەرە بەرامبەر كارى و بەراورد كىردىن و، ئەو پۇشنايىيە بىزۇ كە كە ئەنجامى تېكەلبۇنى زۇربەي نىشانە كان، بکە بە قەرىنەيە كى پۇونا كى بەخش لەسەر كەمترىنى نىشانە كان، تاکو ئەم بەشە كەمەي گومانە تارىكە كانت پۇونا كى بىتەوە و بېرەنەوە.. پاشان بە دلىكى بىدار و بە ورىيائى وىزىدانەوە گۈزى رابگەرە و، ھەتا قىسە كان تەواو دەبن پەختە و بىانوو مەگەر، چۈنكە ھەمۇويان تا كۆتۈپى يەك پەستەن، يەك بېپاران.. دواى ئەمە، ئەگەر ھەرقىسىيە كەت ما، بىلىنى.

که واته گویم لئی رابگره.. و امن له پیشدا به بدلگه همه بچوو که کهیان (واته بدلگه) پیغه مبهربنی به شیوه یه کی رهها) دهست پنده کم، پاشان له همه گمه کهیان (پیغه مبهربنی حمزه تی محمد علی‌الله) دهدویم.

بزانه که:

دانستی کردگاری مهزن و.. نهبوونی بیهودهی له کرداره کانیدا و.. چاودیری کردنی بؤریساله که متینی شتاني ناو جیهاندا و.. پشتگوئی نه خستنی بی ترخترین شتی جیهان و.. پیویستی گروی مرؤف بؤرابه ریک.. همه موو ئهمانه، بی هیچ گومانیک داخوازی بعونی "پیغه مبهربنی" نله ناو نهوهی ئاده میزاددا.

نه گهر دهليست:

لهم پوخته یه تینه گهیشتم، تکایه به دریزی بعونی بکمرهوه.
دهليزم:

که واته گوی رابگره.. ده بینیت "پیغه مبهربنی" به شیوه یه کی رهها، که وه کو کانزای ماددی و معنده وی ئاده میزاده و، مهلهندی ریکوپیک بعونی بارودخی زور له جوز و ره گهزانیه که هیزی ژیری خستونیه ته ژیر ده سه لات و چاودیری مرؤفهوه..
بدلگه ئه بیغه مبهربنی به رهایه، بریتی یه له بزر بعونهوه و سه رکه و تی "مرؤف"
به سه ر "ئازه لیتی" له سئی خالدا:

خاتی یه کم:

تینگه یشتنی مرؤف و پهی بردنیه تی به ریزیه ستن و به دوایه کداهاتنی شته کان، که ئه ویش ئهنجامی هنوز کاره یه ک له دوایه یه ک و زنگیره یه کانی ناو بدیهاتو وانه.. همروهها توانای زانستی و پنکه هنان و زانینه له لای مرؤف، که ئه ویش ده رهنجامی شبکردن ویهه تی بز پیکه اه ئالتززه کانی تزویی ره فتاره کامله کانی مرؤف بز چهند که ماليتکی ساده و گیرانه ویهان بؤ بنه چه کانیان.. همروهها توانای مرؤفه که به سنعت و کار امهی خزی لاسابی سرو شت بکاتمهوه و شان به شانی یاسا دهست به کاره کانی خوای گهوره له گهر دوندا بپرات، ئه ویش به ههی ئه و نهیتی یهی که لهم ده ستوره دایه:

(سه ره تای بیر کردنوه: کوتایی کاره و، کوتایی بیر کردنوه: سه ره تای کاره).

جائه و مروفه‌ی که نهم توانا و لیهاتانه‌ی همیه، پهی به کورت بینی خزی له سنه‌ته کهیدا و، پاله‌پهستوی گومانه کان له سه‌ری و، هژاری ناو سروشتنی مروفانه‌ی خزی، دهبات. ئەمەش رینمایی ده کات بهره و پنويستی لەراوه‌بەدھری بۆ "پیغەمبەرینکی رابەر" که هاو سەنگی پیسای وردی جیهان پاریزیت.
خالى دوروھەم:

بریتی يه له: توانای ناکزتای مروف و، ئاوات و حمزه نەبراوه کانی و، هزار و بۇچونه بىن سنوره کانی و، هیزه ئارهزووی و توره‌بیه دەستیشان نەکراوه کانی.. دەبینین "مروف" گەر ملیونان سال تەمەنی بدریتى و، هەمۇو لەزەتە کانی دنياش بچىزى و، فەرمانزەوايىك بىت کە لە هەمۇو شىتكىدا فەرمانى جىيەجى بىت، كە چى هەر ئاخ و پەۋارە دەردى بېت و، دەلىن: خۆزگە فلان شت ئاوا و ئاوا بوايە. ئەمۇش لە بەر ئەن ناکزكىيەی کە لە توانا کانىدا جىنگىر كراوه. وەك بلىي ئەم نارازى بۇونە ھىممايەك بىت و ئامازە بۆئەوه بکات کە مروف بۆ هەتاكەتايى پالىيوراوه و، بۆ "ھىز" موه بىگۈزۈت بۆ دۆخى "كىردار". ئەمەش لە جىهانىكى نەبراوهى بىن سنورى گەلىن فراوانىز لەم جىهانه.

نەبۇنى ھەرەمە كىتى و چەسپاندنى بۇونى پاستىي شتە کان، ئامازەن بۆئەوهى کە ئەم دنيا نزم و بەرتەسک و سنوردارە و، پاله‌پهستوی زۇرىڭىل لە ئامانجە کان تىايىدا، كە بەدەرنى يە لە حەسۋودى بە يەك بىردى و پشىوی و شىپاوى، ھەرگىز جىيى پەۋشت و رەفتارە كامىلە کانى مروفايەتىي تىدا نابىتەوه، بەلگۇ ئەو كەمالاتانه‌ی مروف پنويستيان بە جىهانىكى فراوانىز كە پاله‌پهستوی تىدا نېبىت، بۆئەوهى توانا و لیهاتنى مروف بە تەواوى گەشە بکات و گول بىگۈزىت. ئەم كاتەش بەھۇرى پىنكۈنىكىي بارودۇخە کانى، كەمالاتى خۆى لە گەل رىسای جىهاندا تەبا و شان بەشانى يەك دەبن.

لىزەدا بە شىپوھى كى سەرپىي ئامازە بۆ "حەشر" كرا. لە جىيى خۆيدا بەلگەي بىن گومانى لەسەر دەھىنەتەوه.

بەلام ئەو شتەي دەمەۋى باسى بکەم ئەوهى كە:

"توان‌اکانی مرؤوف" پووه‌وئه به‌دگار استه کراون..

ئه‌گهر ده‌تھوئ لەمە تېڭىگەيت ئەوا فەرمۇو سەرنج لە گەوهەرى مرۇۋايەتى و، نرخ و بەھاى لايەنى ھۆش و زېرى و گوفتارى و، خواستى توانا و لېھاتە كانى بده. پاشان بۇ "ئەندىشە" بپوانە كە بچوو كىرىن خزمەتكۈزارە كانى گەوهەرى مرۇۋايەتىن و، بېز بولاي و پىي بلى: ئەى ئەندىشە گەورە و مەزن! مژدە بىت، تەمنىكى زىاد لە ملىيۇنان سالت ھاوەدم لە گەل دەسەلاتى دنيا و ھەموو شىنکى ناو دنيات بىن دەبەخشرىت، بەلام كۆتايىھە كەت نەمان و نەبۇون و نە گەر انەوه دەبىت بۆ ژيانا! پاشان بپوانە كە ئايا "ئەندىشە" بە چى پووبەپووت دەبىتەوه؟ ئايا بە مژدە و دلخۇشى.. يان بە حەسرەت و پەشىمانى؟

دلنیابە گەوهەرى مرۇۋايەتىي مرۇف لە ناخى و يېزادىنەوه ھاوار دەكات كە:

"ئاخ و حەسرەت بۆ لەدەست چۈونى بەختە و ھەرىي ھەميشەبى"!

ھەروەھا بە توندى سەرزەنشتى "ئەندىشە" دەكات و، پىي دەلىت:

بەم دنيا فانى يە پازى مەبە!

براي ئازىز!

ئه‌گهر ھەموو دەسەلاتى دنياى فانى، نەتوانى خزمەتكارى پادشاى مرۇۋايەتى، يان شاعيرە كەى، يان پىشەسازە كەى، يان وينە گەر كەى - كە ئەندىشە ھە - تىز و پازى بکات، ئىز چۈن خودى پادشا تىز و پازى دەكات كە ئەو سەردارە مەزىنەيە چەندىن خزمەتكارى زۇر و زەبەندەي ئاوالە بەرددەستىدا كار دە كەن؟

بەلىنى، ناتوانى تىزى بىكەن. مە گەر "بەختە و ھەرىي ھەميشەبى" كە لەناو سەدەفى حەشىرى جىسمانىدا يە بتوانى تىزى بکات.

خالى سىھەم:

برىتى يە لە ميانەپەۋىي مىزاجى مرۇف و، نىانىي سروشتى و، حەزى بۆ جوانى و ئارا ياشت. واتە حەز و مەيلى سروشتى مرۇف بۆ ژيانىك كە شايانى "مرۇۋايەتى" بىت. بەلىنى، مرۇف وە كۆئاڑەلە كان نازى و، بوارى ئىيانى لەو جۈزەي ئىيە. ئەوهقا بۆ بەدەستەھىنانى پىداويىستى يە كانى لە خواردن و پۇشاڭ و نشىنگ، پۇيىستى بەوهە كە لە

موحکه‌مات

۲۲۳

پنی چند پیشه‌سازی به کی زور پیکوپیک و خاوین، نرم و پوختیان بکات که به ته‌نیا خزی توانای هم‌موه کار و پیشانه‌ی نی به. له‌بر ئوهه، پیوستی به تیکملبوونه له‌گەنل هاولر گەزه کانیدا، تاکو پیکمه‌وه هاوبهش و هاوکاری یەك بن و، پاشان به‌روبوومی ههول و کوششیان له‌گەنل یه کتردا ئالو گۇرپ بىن بکەن.

بەلام لەبر سنورش‌کاندنی هېزه مژوییه کان بەرامبەر بە خەلکانی تر (بەھۆی نھیتىي بىن سنورىي ئەو ھېزانه) كۆمەلتى مژوف لە ئالو گۇرپ بەرھەمى كوششیاندا پیوستيان بە "دادگەرى" ھەيە..

پاشان لەبر ئوهه ژىرىي هم‌موه يەكىنى ئوان ناتوانى پەمى بە "دادگەرى" بىات، ئواپە گەز و جۈرى مژوف پیوستى بە دانانى "چەند ياسايىه كى گشتى" دەبىت..
پاشان بۇ پارىز گارىي كارىگەرى و بەرده‌وامىي ئەو ياسايىانه دەبى "ياسادانەر" يەك
ھەبىت كە جى بەجى يان بکات..

پاشان بۇ بەرده‌وامىي حوكم و فەرمانى ئەو ياسادانەر بەسەر رۋالەت و پەنھاندا دەبىن لە رپوئى ماددى و مەعنەوی يەوه خاوهنى تايىھەندى و بەرزى بىت، پیوستىشى بە بەلگەيە كە لەسەر توندو تۈلىي پەيوەندى يەكانى لە نیوان خزى و خاوهنى مولكى ئەم
جيھاندا..

پاشان بۇ دامەزرايدىنى گوپرايمەلىي فەرمانە کان و دايىنگەرنى دوورەپەرىزى لە قەدەغە كراوه کان، پیوستە تەسەورى گەورەمىي كردگار و خاوهن مولكى جيھان لە زەينە كاندا بەرده‌وام بىت..

ئىجا بۇ بەرده‌وامىي ئەم تەسەورە و جىڭىزبۇونى بىر و باوهە کان پیوست بە يادخەرەوەيە كى دووباتكەر و كارىيە كەردهم تازەبۇو ھەيە، خز ئەو يادخەرەوە دووبات بۇوهش شىنىكى ترى جىگە لە "پەرسەن" نى يە..

ئەم پەرسەتىش ھزر و بىرە کان بەرهە كەرە كەرە كە دانان ئاراستە دەكەت و، رپوئى بىن دەكەت دامەزرايدى ملکەچى و گوپرايمەلىي. كە ئەوهش بۇ ئوهەيە مژوف بگاتە پىكۈپىكىي ھەرە تمواو لە جيھاندا و، پەيوەست بۇون بەو پىكۈپىكىي يە، شويىنگەوتىي رىسا لەبر ھىنانەدەي نھىتىي حىكىمەت، ئەو حىكىمەتى كە ورده كارىي سەنعت و
نەبۇونى بىھەودەي شايەتە لەسەرى..

جا ئه گهر ئەم سى لايەنەي جياوازىي مروقت لە سەرجەم زىنده وەرانى تر زانى، ئەوا بېپۈستى و بىن گومانى ئەنجامەت بىن دەبەخشىت كە پىغەمبەرىتى - بە شىۋەيەكى رەھا - لەناو گرۇي مروقدا جەمسەرىڭ، بىگرە مەلبەند و تەوەرەيە كە بارودۇخە كانى مروق لە دەورى دەخولىئەنەو، ئەويش بەم جۆرەي خوارەوە: بە وردى سەرنجى پۇوى يەكەم بىدە:

ئەوەتا لەبەر ئەوهى مەيلى سروشتىي مروق و، ھاندانى مروق قايدەتى يەكەمى و، كورتىي بىنىنى و، تىكەتبۇونى وەھمە كان لە پىنى ژيرىتى ئەودا بەشىان نەكەر و دادى ئەويان نەدا، ئەوا مروق ئەپەپەرى پىپۈستىي بە رابەر و مامۇستايەك بۆ پەيدا بۇو. ئەو راپەرەش برىتى يە لە پىغەمبەر ﷺ.

پاشان بىر لە پۇوى دووھەم بکەرەوە:

ئەو "ناكۆتايى" يەي كە لە مروقدا دازراوه و، مەيلى سنورشكاندى ناو سروشتى و، بىن سنورىتى هىزە كانى و، رېڭ ئەختىتى ئاواتە كانى.

ھەموو ئەم ناكۆتايىلە حەز و ئاواتە كانى مروقدا، ھەرگىز لە ياسايدى مروقدا جىنى ناپىتەوە كە ھىچ كات پراپېرى قەد و بالاى توانا و لىيەتە كانى مروق ئىيە كە وەك بەرۇبوومىنگى حەز و مەيلە كانىتى بۇ ئەو پىشىكەوتتە لقىنگى درەختىكى بەرەو كامەن چۈونە لە جىهاندا..

جالىبەر بەش نەكەدنى ئەم ياسا مروقانەيە، كە دەرەنچامى بەدوائىيە كىدا ھاتى هزرە كان و ئەزمۇونە پلەپلە كانە، بۇ گەشە كەدنى تۈۋى درەختى توانا و لىيەتە كانى مروق، ئەوا پىپۈستىي بە شەرىعەتىكى زىنلۇرى نەمر و خوايى بۇ دروست بۇو كە بەختەورىي ھەر دو دنیاى پىكەوە لە پۇوى ماددى و مەعنەوىيەوە بۇ بەھىنەتى دى و، بەپى قەد و بالاى توانا و لىيەتە كانى فراوان بىت و گەشە بكتات.

جا ئەو كەسەي كە ئەو شەرىعەتەي ھىنَا برىتى يە لە پىغەمبەر ﷺ.

ئەگەر دەلىتى:

ئىمە دەبىنن حالى مولحىدان و خاوهەن ئايىنە لە پى ترازاوه كان بەپى دادگەرى و پىنكۈنگى بەپىوه دەچىت؟

وهلام:

ئەو دادگەری و رېنکوپینکى يە تەنها بە ئامۆژگارى و پىتمانى خاوهەن ئايىنە كان سەريان ھەلداوه، چونكە پىغەمبەران - دروودىيان لە سەر بىت - بنااغە كانى "دادگەری" و "پەوشىت بەرزى" يان بىيات ناوه.

واتە هەر تەنها پىغەمبەران بۇون كە ئەو بىچىنە و بىناغانە يان دامەزرا ندووه. دواتر ئەوانىش لەم پەوشىت بەرزى يەيان وەر گرتۇوە و چەندەيان بىلسوادە ۋەفتارىان پى كردووه. زىياد لمۇش پىساكەيان - بە هەمان جۇز بەختىوەرەي كەشىان - ھەمىشەبى نى يە، بەلكو كاتى يە. چونكە ئەگەر بۇ ماۋەيەك و تەنھالە پەرويە كەمە پىنگەنە كەشىان بىت، ئەوالە چەندىن پەروى تەرەوە لار و لە پى ترازاواه. واتە هەرجەنە لە شىۋە و ماددە و وشە و ژياندا بە رېنکوپينكى دەربىكەۋىت، لە ژيان و ناواھرۆك و گىيانىدا ھەر بەد و بى كەللىك و ئالىزازاوه.

براڭم!

ئىستاش نۇرەرى پەروى سىن ھەم ھاتۇوە. بە باشى بىر لەمەى خوارەوە بىكەرەوە: "زىيادەرەوى" و "كۈرتەرەوى" لە پەوشىتە كاندا بەھەرە و توانا كان دەشىۋىتن.. ئەم شىۋاندىنەش "بىھۇودەبى" لىنى دە كەۋىتەمە.. ئەم بىھۇودەبىش پىچەوانەي دانسىتى زال و فەرمانزەواى خواى گەورەيە لە وەدا كە تەنانەت لە بىچۇو كەتىن شتى جىهاندا چاودىرىي بەرژە وەندى يە كان دە كات.

ئەوهى لەبارەي "ھەستى ناسىنى مافە كان" دەوتىرى، واتە ھەستىكەرنىكى ماددى بە زيانى ھەر شىپىكى بەد.. ھەر وەھا ئەوهەش كە باس دە كىرى لەبارەي "ھەستى چاودىرىي مافە كان" كە دەرەنجامى بىداربۇونەوە بىرە گشتى يە كان و بلازو بۇونەوە ھۆشىيارى يە لە بىر اندا، مولحىدان دەچن ئەم دوانە لە بىرىي "شەريعەتى خوابى" دادەنن..

ئەم بۆچۇونەيان و بى نيازىيان لە "شەريعەت" جىگە لە وەھىپىكى بەتال ھىچى تر نى يە! چونكە ھىچ شىپىكى لەم جۇرە تەنانەت پىشە كى يە كائىشى لە دىيادا - كە بىر بۇوە - دەرنە كەوتۇوە. بەلكو پىچەوانە كەرى راستە، چونكە هەتا چا كە كارى يە كان پىش بىكمۇن خراپىكارى يە كائىش بە هەمان جۇر بەرەوبىان دەبىت و، لەناو بەرەودار ترىن و خەلەتىنەر ترىن پۇشاڭدا خۇيان دەپازىنەوە

بهلئی، هیچ کاتی یاساکانی حیکمه‌ت له دهستورره کانی حکومه‌ت بین نیاز ناییت، هروهه ک مرؤفا‌یاه‌تیش پیویستی له‌ر اده‌به‌دهری به یاساکانی شه‌ريعه‌ت و ره‌وشت به‌رزی هه‌یه که به‌سه‌ر ویژداندا فه‌رمانزه‌وان.

بهم جوزره، "هه‌ستی ریککردنی ره‌وشت‌ه کان" که شتیکی و همی‌یه، به‌شی پاریزگاری هه‌رسنی هیزه که‌ی مرؤف ناکات له "دانایی و، داوین پاکی و، تازایه‌تی" دا. له‌به‌ر ئه‌وه، مرؤف به دلنيابی پیویستی به پیغمه‌ریکه ته‌رازووی "دادگه‌ربی خواوه‌ند" به دهسته‌وه بگرنیت، که له ویژدان و سروشته کاندا جیبه‌جی‌یه و خواوه‌نی کاریگه‌ری‌یه.

ئامازه‌یده‌ک:

هه‌زاران پیغمه‌مبه‌ر - دروودیان له‌سه‌ر بیت - هاتوون و، پیغمه‌مبه‌ریتی یان راگه‌یاندووه و، به هه‌زاران موعجیزه‌ش پیغمه‌مبه‌ریتی خزیان سملاندووه. جا هه‌موو ئه‌مو پیغمه‌مبه‌ر به‌پیزانه - دروودیان له‌سه‌ر بیت - له پنی موعجیزاتیان و، به يه‌ک زمان، بونی پیغمه‌مبه‌ریتی به شیوه‌یه کی ره‌هاله‌ناو گرۇی مرؤقدا راده‌گه‌یه‌ن. که ئه‌مەش بەلگەیه کی گومانزه‌له‌سه‌ر پیغمه‌مبه‌ریتی به شیوه‌یه کی ره‌هاله "که بچوو کتریتی بەلگە کانه و، پنی دهوترى "ته‌واتورى معنه‌وی" یان هه‌ر ناوینکی ترى لىتى دەنین که پیشان خوش بیت، چونکه بەلگەیه کی به‌هیزه.

وریاکردنووه‌یده‌ک:

لایه‌نی یه‌کبۇن لەم داوه‌ری یه‌ژیری یانه‌دا ئه‌وه‌یه که: ئه‌گەر هه‌موو زانسته کان پېنکەوه وەربگىرین و.. سەبرى ئه‌وه‌ریکى یەی گەردۇن بکریت کە ئه‌وه‌زانسته بە یاسا و دهستورره گشتى یە کانیان دەریان خستووه و.. بە وردى سەرخى چەند كرداریکى بىن هیز و کاروبارىنکى لاواز بدریت کە بە هەوینىك پەيوه‌ستى يەك دەبن و بەرژه‌وندی یە جوزئى یە بلاوه کانیان كۆز دەکاتمه‌وه کە "لەزەت" یان "خۇشەویستى" یان شتیکى تره و چاودىرىي خوايى لەو كردار و کاروبارانه‌دا دایناوه، وەك ئه‌وه‌یه کە له خواردن و نیکاحدايە..

ههروههای گهر به شایه‌تی حیکمه و پشتگوی نه خسته هیچ شتیک "نه بونی یه‌هودی له گهر دووندا" بزانزیست، ئهواهه و ئەنجامه‌ی، که له پیشکنین و لینکولینه‌هی تهواو (الاستقراء التام) وه به دهست دیست، بریتی دهیست لهوهی که: ئهوا "پیغامبهریتی" یهی جه مسمر و تهوره و کانگای بەرژه‌وەندی یه گشتی یه کانه، گەلئی پیویسته بۆرە گەزی مرۆڤ. خۆئه گهر "پیغامبهریتی" نه بوا یه ئاده میزاد لەناو دەچوو، چونکه وە کو ئهوا دەبوا که له جیهانیکی پشیوه‌وە فری درایتە ناو جیهانیکی ریکوپیک و، ئیز یاسا دهسته کاره گشتی یه کانی دەشیواند.

بیدار گردنەوەیهک:

برام! ئه گهر ئەم گریمانه قبۇل بکریت، ئایا - دواى ئهوا - مرۆفایه‌تی چۆن و به ج روویهک رووبه رووی بونه‌وەرانی ترى جیهان ده بیتەوە؟!
جا ئه گهر بچوو گەرینی بەلگە کانی گردگار لە زەینتدا نەخش بسوو، ئهوا ئاماذه بۆ ئهوا بپروینه ناو باسی گەورەترين بەلگە کانی، که پیغامبهریتی حەزرەتی مەمەدە صلوات الله علیه و آله و سلم.
ئامازه و ریتمایهک:

"بەلگەی هەرە گەورە" شایه‌تیکی راسته. جا ئه گهر سەبری ئاسهواری پیغامبهران - دروو دیان لە سەر بیت - بکەیت که لە سەر لابەرەی پەندە کانی جیهان نەخش کراون و، گویت لە حال و بە سەرەتایان گرت کە بە زمانی میژوو باس دەکریت و، توانيت "راستى" - واتە رووی یه کبۇون - لە کاریگەری شیوه کانی کات و شوین دامالیت، دەبینیت چەند شتیکی زۇر ھەن واي لە مرۆفایه‌تی كردووە ناوی

"پیغامبهران" يانلى بىتىت، کە بریتی یه لهوهی:

"ما فە کانی خوا" و "ما فە کانی بەندە کان" کە رووناکىي چاودىرىي خوا و رۇشىنىي جوانى یه پەقىي یه کانن، پیغامبهران - دروو دیان لە سەر بیت - كردوويانه بە دەستورى بزوو تەھەيان.. هەروهه ما مامەلەی پیغامبهران - دروو دیان لە سەر بیت - لە گەل نەتەوه کانىيان و .. پېشوازىي نەتەوه کانىيان لېيان و .. وازھىيانيان لە سوودە كەسى یه کانى خۆيان لە پىناوى بانگەوازىاندا و .. گەلئى شتى تريش، گۈزى مرۆفە ھان داوه کە ناوی "پیغامبهران" يانلى بىتىن.

ئه و بناغانهش که خولگهی پیغمه‌رایه‌تین، به ته‌واوترين و ئاشکراترين شیوه‌له پیغمه‌برى سه‌روه رماندا دلگل ده رکه‌وتوجه، چونکه ئه و سه‌روهه مامۆستاي نهوه کانى تاده‌میزاده له تەمهنى كەمالى مرۆقدا و، سەرچاوه و مامۆستاي زانسته بالاكانه له قوتا باخانه‌ی دورگهی عەرەبدا.

بە واتايەی کە لىنگۈزلىنهوهى تەواو، نەخوازەلا لەناو يەك جۇردا، بە تايىھەتى لە پىيىسى پشتگىرىي "القياس الأولوي" و،^(۱) بە يارمەتىدانى "قياسى پەنھان"^(۲) كە لەسەر بناغەي رېڭۈپىنگىسى بەرده وام دامەزراوه، ئەنجامى "پیغمه‌رایه‌تىي حەزرەتى مەھمەد دلگل"^(۳) بەدەست دىت. ئىجا بە پوخت و پەتى كىردىنى تايىھەندىيە كان كە پىيى دەوترىت "تنقىح المناط"^(۴) هەموو پیغمه‌ران - درووديان لەسەر بىت - بە زمانى موعجىز ايان شايەتى لەسەر پاستى حەزرەتى مەھمەد دلگل دەدەن كە بىلگەي درەخشانە لەسەر بۇونى كردگارى شىكتۈمىند.

(۱) "قياس" زاراوەي زانستى ئوسورولى فېقەھ. لەم زانستەدا دوو جۇز پەنوانە (قياس) ھەم، بە كەميان: "جملى" واتە ئاشكرا.. دووھەميان: "خەفى" واتە پەنھان. "قياسى جملى" شى سىن بەشە، بە كەم: "ئەولە" كە ئەوهە عىللەتى حوكىمە كە لە فەرغا دەھىزىت بىت تاڭو ئەسلە كە.. دووھەم: "موساوى" كە ئەوهە لە هەردوو كىاندا بە كىسان بىت.. سىھەم: "ئەدنە" كە ئەوهە لە فەرغا كەدا ھىنەدە ئەسلە كە بەھىز نەبىت. بۇوانە: (الوجيز في أصول الفقه، ص: ۲۱۸-۲۱۹). (وەرگىزىن)

(۲) "قياسى پەنھان - خەفى" پىيىشى دەوترىت (ئىستىحسان): وازھىنانە لە "قياسى جملى" بۇ قىاسىنىڭى تر، يان ھەلاؤزىانى باھەتىكى جۇزئى بەنەرەتىكى كوللى، لەبەر بىلگىدە كە موجەھيد دلىبايەلى. واتە: ئەگر مەسەلە كى فيقەھى بىز موجەھيدىنىڭ هاتە پىش كە بە "قياسى جملى" بېپارىنكى تايىھەتىي دەخواست و، بە "قياسى خەفى" شى بېپارىنكى جىاواز لەو، ئىجا بىلگىدە كە موجەھيدە كە دروست بىوو كە بېپار بە "خەفى" يە كە بىدات، بىي دەلتىن: "قياسى خەفى" يان "ئىستىحسان". بۇوانە: (الوجيز في أصول الفقه، ص: ۲۲۰-۲۲۱). (وەرگىزىن)

(۳) "تنقىح المناط": لە زانستى "أصول الفقه" و بابەتى (القياس) و بامى (مسالىك العلة) دا ئەم زاراوەيە بە كاردىت. مەبەست پوخت كىردىنى "عىللەت" ئى حوكىمە شەرعىي بە كەيە لەو وەسفانەي كە ئاۋىتىي بۇون و پەيپەندىيان بە "عىللەت" وە نىيە. ئەوهەش لە كاتىنگىدايە كە ئەو دەقەي حوكىمە شەرعىي بە كەي تىدايە "عىللەت" ئە كەشى لە خۇزگەتىت، بەلام چەند وەسفىيەتى كە ئەلدا بن پەيپەستى "عىللەت" ئە كە نەبن و، دەقە كەش بۇخۇزى عىللەتە كەي لەناۋىاندا دەستىشان نە كەرىدىت. كارى "موجەھيد" لىرەدا پوختىرىن و دەرھىنانى عىللەتە كەيە لە نىوان ئەو وەسفانەدا. دىارە ئەممەش جىايە لە "سەبر و تەقسىم" كە بىرىتى بە لەوهى دەقە كە هەر لە بناغىدا "عىللەت" ئى لە خۇز ئەگەتىت، موجەھيد لە نىوان چەند گېڭىانىڭدا بە شەن و كەم بىدۇزىتەوە. بۇوانە: (علم أصول الفقه، عبد الوهاب خلاف، ص: ۷۸)، (الوجيز في أصول الفقه، د. عبد الکریم زیدان، ص: ۲۱۵-۲۱۶).

پژوهش:

من گوفناره کام له چهند رسته‌یه کی ڪور تدا ناهینم که تمماوی و همندیکیش داخراو بیت، چونکه له بر ئوهی ئهم راستیانه ره گیان به همه‌موو لایه کدا بلاو گردووه تموا باسه که دریزه ده کیشیت..

له بر ئوهیه که نامه‌وی شیوه‌ی باسه که لهت لهت بکم و، تیکی بدهم و، ئازاریش به "حقیقت" بگهیم، بدلکو دهمه‌وی شوروایه کی بازنېی به دهوری حقیقت‌تدا بگیزم، تاکو بگیریت و له دهست ده رنه‌چیت، خر ئه گهه من نه متوانی بیگرم، با که سینکی تری غهیری من بیگرنیت.

ئه گهه پژوشم و هر ده گرن باشه، دهنا هر که س ئازاده له را و بیننه کانیدا و، هیچ ریگایدک بز زوره ملنی نی يه.

* * *

بەلگە کانى پىغەمبەرىتىي حەزرتى

محمد مۇھەممەد

پىشە كى

ھەمۇو حال و بارودۇ خىنکى پىغەمبەر ﷺ ھەروەھا ھەمۇو جەموجۇلىتىكى، بەلگەي راستىي ئەوھ.

بەلتى، دوودىن نەبۇونى لە ھېچ جەموجۇلىتىكىداو، سەل نە كىردىنەوەى لە رەخنە گۈرانى و، نەترسانى لە نەيارانى، شايىتە لە سەر راستى و جىدىيەتى ئەو سەرەرە ..

ھەروەھا پىكىانى گىيانى حقىقەت لە ھەمۇو فەرمانە كانىدا، بەلگەي ئەوھى كە لە سەر حەقى پۇون و ئاشكرايە. لەمانمۇ دەگەينە ئەو دەرەنجامەمى كە:

لەو كاتىدا كە لە ھەمۇو ترس و دوودلى و شەلەڙان و شتائىكى وەك ئەمانەوە دوورە، كە ئاماژەن بىز فيل و باوھر بەخۇنەبۇون و بىن مەمانەبى، دەينى سەرخى خەلتكانى ورده كار بۇ لای ھەمۇو كىردار و رەفتارىكى خۇرى رادە كېشى..

ئۇوهتا لە سەرەتاواھ سەرخىجان بۇلای "راستى" ئى خۇرى و لە كۆتايسىدا بۇلای ئەوھى كە "حەقى پىكاواھ" رادە كېشى!

چونكە لە مەترسیدارتىن شويندا، بىن ھېچ سلەمەنەوەيەك و، بە هېزى باوھر و مەمانەيەكى لە رادە بەدەر كار دەكت، دواي ئەوھش لە كۆتايدا دەگانه ئاماڭ، ئەويش بە دامەزراىدى ئەو ياسا و دەستورە زىندۇوانەكى كە بەختەوەربى ھەردو دنیا بەرھەم دەھىتىن. بە تايىبەتى ئەگەر تىبىتىنى كۆزى جەموجۇلە كانى و تىكەلبۇونىان لە گەل يە كىردا بىكىنەت، جىدىيەت و حەق پىكىانى بە وىنەي مەشخەلنىكى گەزۈك تىشك دەبەخشن و، لە پۇوناكىدانەوەيان و بەراورد كەردىيان بەلگەي پىغەمبەرىتىي ئەو لە پىش چاوانىدا دەرە كەۋىت.

ناماژه‌یهک:

کاتی "رابوردوو" و کاتی "ئیستا" - و اته چهرخی به خته‌وهربی پیغمه‌مبه‌ریتی ئهو - هاودهم لەگەل "داهاتوو" دا، چەندین بەلگەی رپوناکى به خشیان لە سەر پیغمه‌مبه‌ریتی ئهو لە خز گرتۇوە و، ھەمو زەمانە کان پىكەوە و بە يەك زمان بەلگەی زاتى ئهو پیغمه‌مبه‌رە گەللىرى دۇوپات دە كەنھو كە: کانگاى رەۋىشتە بەرزە کانە و، بانگخوازى راستى يە و، رې پىشاندەری پیغمه‌مبه‌ریتى يە.

ئەو زەمانە ناوبر اوانە دەبن بە بەلگە و، پیغمه‌مبه‌ریتی ئهو رادەگىيەن و رپونى دە كەنھو، تەنانەت بۆ ئەو كەسانەش كە بىنالى چاوابيان لە دەست داوه. لە بەر ئەو، ئەم سەن لايپەرە و باھتى ھەرە مەزنى ئەو كىيە دە خوتىنىدە، كە زاتى پىرۇزى ئەو ھەپەللىكى؛ سەردانى دە كەين و ئەم خواتىمان كە "بەلگەی ھەرە مەزنە" رپون دە كەينەوە. لە سەر بناگەي ئەم خالانە، رېبازار كانى پیغمه‌مبه‌ریتى چوار دانەن، پىنچەميشيان بەناوبانگ و نۇوسراوە.

يە كەم رېبازار پیغمه‌مبه‌ریتى

و اته دەبىن چوار سەرنج بىز ازىت تاكۇ زاتى پىرۇزى ئەو بىبىنەن: يە كەميان: "لەس الکھل کالتکھل". و اته: شتى سىنھەت و دەستىكىد - بالە تەواوتنىن شىۋەشدا يېت - ناگاتە پلسەي سروشى و فيترى و، ھەر گىز جىنى ئەو ناگرېتىمە، بەلکو ھەلە و زەللەي شىۋە گشتى يە كە ئاماژە بۆ كارى دەستىكىد و خۇنواندى دە كات.

دۇوھەميان: رەۋىشتە بەرزە کان تەنها بەھۇى "جىددىيەت" پەيوەست دەبن بە زەوبى حەقىقەتەوە.. بەر دەوامىي ژيانيان و رېتكۈيىكىي كۆزى ھەموشيان تەنها بە "راستى" دەبىت. خۇ ھەركات پەيوەندى يە كانى "راستى" و "جىددىيەت" بىران، ئەوا ئەو رەۋىستانە بە وىنەي درك و داتى وشكىيان لىنى دېت بە دەم رەشەباوه.

سىھەميان: يە كىنكى لە دەستۇورە کان: بۇونى مەيدىل و كىش بۇونە بەرەو يە كىز لە شتائىدا كە پىكەوە دە گۈنجىن و، بۇونى پالنان و دۇورەپەرېزى لە يە كىز لە شتائىدا كە دېزى يە كىزىن. جا ھەروەك ئەم دەستۇورە لە شتە ماددىيە كاندا جىئەجي يە، لە رەۋىشتە کان و شتائى معنەوىشدا جىئەجي و دەستىبەكارە.

چواره‌میان: "لکل حکم لیس لکل". (واته: ئهو بپاره‌ی که بۇ کۆی چەند شتىك
ھەيە، بۇ دانە دانە ھەمموو يە كىنگى نى يە).

ئاسهواره کانی حمزه‌تی محمد دیکیل هروهه ریانی پیروزی و میژووی ژیانی، شایه‌تی ددهن - تهناههت به سملاندنی دوژمنانیشی - لهسەرئوهی کە خاوهنى رەھوشت و خوویه کى گەوریه و، سەرجمەم رەھوشتە بەرزە کانی نېدا كۆيە.

خوئاشکرایه که تیکه‌لبون و کزبوبونهوه و گشتگیری زوریک له رو شتانه دهیته هزوی برهه مهینانی "دهروون برزی" یهک که برهه مهینی ئه و شهرهف و ويقارهيه به سه ر کاروباره نزمه کاندا بهرز و بلندن، به وينهه بهز و خاوینهه فريشته کان لمهوهی که تیکه‌لی شهستانه کان ببن، رهشته بهزه کانیش به ههمان جوزن، هه رگیز بوار به تیلهه لکیش بونی فیل و درو له نیوان خویاندا نادهن، به لکو پاک و بمری و بهرز و بلند دهین له ثاستاندا، بهینه خواست و حیکمهه دژایهه تی نیوانیان.

پاشان ژیان و گیانی ئەم رەوشتە بەرزانە بىرېتى يە لە: راستى و پىكاندىنى حەق، چونكە ئەم دوانە بە وىنەي رۇشىايى درەخشان "پۇوناڭى" پەخش دەكەن و ئەم رەوشتە بەرزانە پىش چاو دەخەن.

برای هریز!

ئايا نايىنى كەسىك كەتمانها بە "تازايەتى" ناوابانگى دەركىدىت چۈن خۇي بەرز و
بىلند رادەگرىت لە "درو" تاكۇ ئەو پلەپايدى نەشىيونىت كە ئەو چۈنلىقى و سيفەتە پىسى
دەبەخشى؟ ئەي ئەگەر ھەموو رەۋىشتە بەرزە كان لە كەسىكدا كۆزىنەوە دەبىن چۈن
يىت؟ بەلىنى، ئەو بېيارەدى كە بىز كىزى "ھەموو" (سيفەتە كان) ھەيە بىز دانەدانە كانى نى يە
(للكل حكم ليس لكـ!)

لهم سردهمهی ئىستادا ده بىنین ماوهی نیوان "پاستى" و "درۇ" ھىنلەدە پەنجھىيەك زىياتىر نى يە! ئەمەتا ھەردۇو كىان لە يەك بازاردا دەفرۇ شىرىن. بەلام ھەموو زەمانىيەك حۆكمى خۆى ھەيدە، چونكە له ھېچ كاتىنلىكى پېشىۋودا پرووى نەداوه كە ماوهى نیوان "پاستى" و "درۇ" بەو راھىدە فراوان بۇوېت كە له چەرخى بەختە وەرىي پېغەمبەر اىيەتىي ئەمۇدا پرووى دا. ئەمە بۇو "پاستى" بە جوانى و درەخشانىي راستەقىنەتى خۆى و بەۋەپرى سام و شىكتۇۋە دەركەمەت و، حەزىزەتى مەھمەدى "الصادق الأمين" يىش گەلەتىڭ گەيشتە پلەمى ھەرە بەرزى راستىگۈزىيان و، ئالىو گۈزىيەكى مەزنى لە جىهاندا بەرپا كىردى..

بهوهش دووری "پاستی" له "درو" وه هینده دووری نیوان خوره‌هلاات و خورئوا پیشان دا، ئیتر لمه سده و کاته‌دا بازار و کالای "پاستی" برهوی پمیدا کرد. که چی "درو" که وه کهندامه کانی تهرمی مردو وایه، ناشیرینی و قیزه‌ونی به کهی به ته اوی ده رکهوت و، تهوانه‌شی برهو نزمتین پله نزمه کانی مرؤفایه‌تی هینایه خوار که دهستیان لئی گیر کردبورو، به وینه‌ی "موسیله‌مهی دروزن". ئیتر لمه سده‌یدا بازار و کالاکه‌ی (دروف) رهواج و برهوی نه‌ما.

هر بهم جوره يه کیلک له سروشته کانی عمه‌ب فخر و شانازی و حمزه‌کردن له و کالایه‌ی که برهوی همه‌یه. له بمه‌نهوه، به خیرایی و پیشیر کنی خزویان به "پاستی" رازانده‌وه و، له "درو" دوور کهونه‌وه و، ئالای دادپه‌روه‌یان به سه‌ره‌هه مه‌موو جیهانه کاندا بهرز کرده‌وه.

هر لیزه‌وه‌یه که له رووی ژیری‌یمهوه "دادپه‌روه‌ی" (عدالله)‌ی هاوه‌لان سه‌ری هه‌لدا..

نه گهه مرؤف به وردی سهیری سیره‌ت و میژوو و ئاسه‌واره کان بکات و، له حالتی پیغمه‌بر پیکره‌هه ر له تمه‌نه‌ی چوار سالی‌یمهوه هه‌تا چل سالی ورد بیت‌مهوه، هه‌رچه‌نده‌ش قزناگی لاویتی و داگیرسانی گه‌رمی غه‌ریزه کان کاریک ده کات که شته پنهانه کان ده‌رده‌خات و فروفیله شاره‌اوه کانی ناو سروشت ده خاته روو، که چی ده‌بینی ئهم سه‌روهه - دروودی خوای له سه‌ر بیت - له هه‌موو ساله کانی تمه‌نیدا به پاسته‌وه‌یه کی ته‌واوه‌تی و، توندو تزلی‌یه کی له راده‌به‌دهر و، داوین پاکی‌یه کی ته‌واوه، هاو کات له گهه بمرده‌وامی و، پیکوپیکی ئم ره‌وشتانه‌یدا پله به پله سه‌ر که‌تووه و، هیچ حالیکی ئاماژه‌ی تیدانی‌یه بزه‌وه‌یه که فیلی به کاره‌هینایت، نه‌خوازه‌لله به‌امبه‌ر دوژمنانی سه‌رسه‌خت و زیره‌کدا..

له و کاته‌دا که ده‌بینی پیغمه‌بر پیکره‌هه بمو جوزه‌یه، سهیری ده کهیت له سه‌ری چل ساله‌ی تمه‌نیدا، که تمه‌نیکه حاله‌ته کانی مرؤف ده کات به "خwoo"‌ی بمرده‌وام و، عاده‌ته کانیشی ده گزوریت به سروشتنیکی دامزراو که ره‌فتاری پیچه‌وانه ناکات، ئا لەم تمه‌نیدا ئالو گزوریکی مه‌زنی له جیهاندا نایه‌وه. که ئمهوهش تنه‌هاله‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه‌یه. ئیتر نه گهه که سیک نه‌سهمه‌لینی که پیغمه‌بر پیکره‌هه سه‌ر پاستی و حه‌قیقه‌تی پروون و په‌تی‌یه، ئهوا "سۆفستائی" يه کله زه‌بینی ئهودا خزوی شاردووه‌ته‌وه..

ئایا نابینی حالت پیغامبر ﷺ له هاووینه‌ی رودادوی ئەشکمۇتە كەدا چۈن بۇوه كە به پىسى عادەت ئومىدى رزگارىي نەمابۇو؟ دەيىنى بە كەمالى باوھبۇون و بەپەرى مەتمانە و جىدىيەت ھەلسو كەوت دە كات!

ھەمۇ ئەوانە، شايەتىكى سەرۈزىدان لەسەر پىغەمبەرىتى و جىدىيەتى ئەو سەرورە بەلگە و، بەلگە يە كى گومان بىن لەسەر ئەۋەھى كە دەستى لە "حەق" گىر كەردووه.

رېيازى دوورەم

لاپەرەي "رەبوردوو" بەلگە يە كە لەسەر پىغەمبەرىتىي ئەو خۆشەويستە. ئەو يىش بە رەچاۋ كەرنى (چوار) سەرخۇجى:

يە كەميان:

ھەر كەسيك بناغە كانى زانست و ھونەرىك - بان ھى چىرۇ كە كان - بىگرىت و، گىان و ھەموينى ژيانى بزانىت و، بە باشى لە شوينى خۇياندا بە كاريان بەھىنېت، پاشان دەعوا كەدى خۆى لەسەر ئەوانە بىيات بىت، ئەو كارەي بەلگە يە لەسەر كارامەيى و شارەزايى ئەو كەسە لەو زانستەدا.

دوورەميان:

برام!

ئەگەر شارەزايى سروشتى مەرۆف بىت، كەسيك نابينىت كە بە ئاسانى پېكىشى درۇز و سەرپىچى يەك بىكات، تەنانەت گەر شىتىكى بى نزخىش بىت و لە نىوان خەلتكانىتكىدا كە زمارەيان كەم بىت و لە بابهىتكىدا كە بايەخى نەبىن و بە شىۋەيە كېش كە لاواز بىت..

ئەي ئىت چۈن كەسيك كە خاوهنى چۈنلىتى يە كى لەپەرى مەزنىدایە و، خاوهنى داوايە كە لەپەرى شىڭمەندىدایە و، لە نىوان كىزمەلتىك خەلتكىدا دەزى كە تابلىنى زۇرن و، سەرسەختى يە كى لە بەرامبەرە وە كە لەپەرى توندۇتىزىدایە؟! ئىنجا ھەرچەند بۇ خۆى نەخۇيندەوارە (ناخوبىتىمە و نانووسىت) كەچى لە چەند كاروبارىك دەدۇنى كە ئىرى بە تەنبا خۆى سەريانلى دەرناكەت، بەلام بەپەرى جىدىيەت و، لە پىش چاوى ھەمۇ دنیادا ئاشكرابان دەكات و پاياندە گەيەنلىت.. ئایا ئەمە بەلگەنى يە لە سەر پاستى ئە؟!

سی‌هه‌میان:

گهله‌ی لهو زانستاھی که له پئی فییر کردنی عاده‌تە کان و بارودو خە کان و پووداوه کان و کرداره کانه‌وه له لای خەلکانی شارنشین زانراون، لای خەلکانی گوندشین نەزەری و نەزاراون. له بر ئەوه، هەر کەسیک داوه‌بى ژیرى ئەنجام دەدات و به دواى حالتى گوندشىنە کاندا دەگەرتىت، دەبنى به گریمان خۆزى لەو دەشت و دەرەدا دابنیت..

جا ئە گەر پىست خۆشە لەمە تېڭگەيت، ئەوا بگەرپىرهو بۇلاي پىشە كىي دووهەم، چونكە ئەم سەرخەجە ropyون کردووه تەوه.

چواره‌میان:

ئەگەر کەسینى نەخويندەوار مونازەرەي لە گەل زانيايانى زانستىكدا كرد و، پاشان راي خۆزى لە باس و بابەتە کانى ئەو زانستاھدا دەرپى و، له شوينى يە كىگەتنى ئەواندا پېشىراستى كردنمەو، له شوينى را جياوازە کانىشدا ھەلە کانى بۇ راست كردنەوه، ئايما ئەمە نايىتە بەلگەي ئەوهى كە له سەررووى ئەو زانياانەوەيە و، زانستە كەشى بە خىششىكى خوايى، نەك دەستكەوتى مەرۆف؟

لە سەر بناغەي ئەم سەرخەجە دەلىپىن:

پىغەمبەرى سەرور ھەرچەندەش نەخويندەوار، بەلام دەلىپى بە گىانى گەشتىار و پەھايدى خۆزى "كات" و "شويىن" يى بېرىۋە و، پۇشتۇوەتە ناو قولايى "پابوردو" ئىنجا لەمۇئى بە وينەسى بىنەرەتكە حالتى پىغەمبەرانى پىشىنى - دروودىيان لە سەر بى - دەرخستۇوە و، له پىش چاۋى ھەممۇ جىهاندا نەنەنی يە کانى ئەوانى پۇون کردووه تەوه. ئەوهەش لە كىشىيە كى هيىنەدە مەزىندا كە پواپىنى خەلکانى ژيرەك بە لای خۆزىدا را دە كېشىت..

ئەوهتا بىن پەروا و، بە بىن دوودلى و، له پەپىرى باوهەر و مەتمانەدا بە سەرھاتە کانيان دە گېپىتەوه و، ھەۋىنى ژيانى چىزۈكە کانيان و بناغەي ئەو چىزۈكەنەش بە دەستمەو دە گەرئى و دەيكاتە پىشە كى بۇ دەعوا كەى. بۇ ئەمەش لە ھەر شوينىكدا ئەو كېپىيانە لە سەر "پاستى" يە كيان گەرتىت پشتىان دە گەرتىت و، ئەو شوينانەش كە جياوازىيان لە نىواندايە ھەلە کانيان بۇ راست دە كاتەوه.

ئەم حالەش دەیسەلەنیت کە بەلگەی پىغەمبەریتى ئەو، دروودى خواى لەسەر بىت.

كۆزى بەلگە كانى پىغەمبەریتى سەرجەم پىغەمبەر ان - دروودىان لەسەر بىت - بەلگەبە لەسەر راستى ئەم پىغەمبەرە سەرورە يىھىخە، ھەموو موعجىزاتىشيان موعجىزەيە كى معانەوين بۇ ئەم.

برام! ھەندى جار "سويند" لە شوينى "بەلگە" دا دەبىت، چونكە بەلگە لەخۇ دەگرىت. لەبەر ئەو:

[والذى قصَّ عليه القصصَ للحصصِ، وسَيَّرَ روحَه في أعماقِ الماضيِ وفي شواهدِ المستقبلِ، فكشفَ لَهُ الأسرارَ في زوايا الواقعاتِ، إن نظرَه التَّقادَ أدقُّ مِنْ أَنْ يُدْلِسَ عليهِ، ومسلكَهُ الحَقُّ أَغْنَى مِنْ أَنْ يُدْلِسَ عَلَى النَّاسِ!]

وانە: (سويند بەو كەسەي كە چىرۇ كە كانى بە مەبەستى روونكىردنەوە بۇ ئەو خۇشەويىستە گېڭىراوەتەوە و، گىيانى ئەمۇ بەناو قۇولايىسە كانى رابوردوودا و بەسەر بەرزايىسە كانى داھاتوودا گېڭىراوە و، نەھىنى يە كانى لە گوشەي رۇوداۋە كاندا بىز دەرخستۇو، روانىنى رەختە گرى ئەو خۇشەويىستە لەمە وردىرە كە چەواشە بىكرى و، رېبازارە رەواكەشى لەمە بىن نيازترە كە خەللىكى چەواشە بىكەت!

بەللى، "ئەندىشە" ناتوانىت خۇزى وەك "حەقىقەت" يېڭى بۇ نۇورى بىنېنى ئەو دەرىخات و، رېبازارە "حەق" و رەواكەشى زۇر لەمە بىن نيازترە كە فىنلى بە كاربەھىنیت و خەللىكى بە ھەلەدا بىات!

رېبازارە سىھەم

لەبارەي روونكىردنەوەي لاپەرەي حالى حازىر (مەبەستىم چەرخى بەختەوەزىي پىغەمبەریتى يە).

لېرەشدا چوار سەرنج و، يەڭى خالى ھەيە كە دەبىن بە وردى سەير بىكىن. يە كەميان:

ئەگەر سەرنج لە حالى جىهان بىدەيت، دەبىنى كارىتكى يە كىجار قورس و دۇوارە كە عادەتىك، با بىن نرخىش بىت، لاپىرىت لە ناو قەومىكدا، با كەميش بىن.. يان رەشتىك

هلهلگیریت، با لاوازیش بیست، له ناو دهستهیه کدا با زه لیلیش بن، که پادشاهیه که نه جامی
بدات، با مه زنیش بیست، به هیممه تیک هر چه ندهش توندو تیژ بیست، له ماوهیه کی
دریژ خایه نداو، به زه حمهت و رهنجیکی زور..

نهی چی دهلييت سهبارهت به کهسيك که کاربهدهست نهبووه و، له ماوهيه کي
که مدا هيهمه تينکي جوزئي سهبارهت به کارتنيکراو خستووهته کار و، چهندين داب و
نهريتي پيشه کهن کردووه و، چهندهها رهشتيشی لابردwoo که تهواو پيشهيان
داکوتاوه، له و شتانهی که به تمواوى پييان راهاتوون و تا بيشليي له ناوياندا بهرد هوام
بووه. ثنجا کتوپر له بري ههموو ئهوانه چهندين نهريت و رهشتى ترى به خيرابي له دلى
قهومينکي تابللي زوردا دامهزراند که بى شتاني خwoo پيوه گرتويان تابللي دهمار گير
بوون. ئايا ئيت به کهسيكى بازدهرى نايىنى بەسەر شتاني ئاساييد؟

خوژ ئەگەر ئەمە نەسەلەنیت ئەوا ناوت لە لىستى سۆفستائى يەكاندا تۇمار دەكەم!

دروهه میان:

"دولت" که سیتی یه کی مهعنوی یه. پیکھانیشی - به وینه گشه کردنی منال - پله پله یه، زیوونیشی به سه ر دولت کونه کاندا - که فرمانه کانیان و هک سروشتنیکی جنگیریان لئی هاتووه بتو میلله ته کانیان - له سه ر خزو و پله پله یه. ئهی ئایا ئه و حکومته مزننه حهزره تی محمد مهدی علیه السلام کاریکی به ده ر له عاده تی پیکھینانی دولت اهانی یه که له ما ویه کی کم و کورتا پیکی هینا و، به یه ک جار و کوپر به سه ر دولت مزننه کاندا زال بwoo، له گه ل هیشتنه وهی فرمانزه وا یه تی خزوی نه ک تنهها به سه ر پواله تدا، به لکو له پروی پواله ت و پنهان و مادری و مهعنوی یه و؟!

جائے گہر نہ تو ایت ٹھم شتہ دھر اسایا نہ بینیت، ٹھوا لہ کڑمہ لی نایبنا یا نیت!

مسیحہ میان:

به زهبر و زور ده تو انری خو سه پاندنی پرواله تی و پروو که شه نجام بدریت، به لام
زالبون به سه ر بیر و هزره کاندا و کاریگه ری تیايانداله ریی به خشینی تامی شیرینی
خویی به گیانه کان.. هر و هها زالبون به سه ر سرو شته کاندا، هاو دم له گهل

پاریزگاری ده سه‌لایتی خوی به همه‌میشه و به رده‌وامی له سه‌ر ویژدانه کان.. جگه له کاری ده راسا هیچی تر نی به و، ته‌نیا و ته‌نیا تایبه‌تمه‌ندی به کی نایابی پیغمه‌بریتی به. جائه‌گه‌ر ئه‌مه نه زانیت، ئموا نامؤیت له م راستی به.

چواره‌میان:

هـلسسووراندی بیر و هزره کانی همه‌موان و پینماییان به پینگاکسانی "ته‌رهیب" و "ته‌رغیب" کاریگه‌ریان جوزئی و پروکمش و کاتی ده‌بیت و، ماویه کیش پـی "داوه‌ری ژیری" ده گـریت..

به‌لام کـه‌سـیـک به پـینـمـایـیـه کـانـی خـزـی پـوـشـتـیـتـه نـاوـ قـوـلـایـی دـلـهـ کـانـ وـ، وـرـدـتـرـبـنـیـ هـسـتـ وـ نـهـسـتـهـ کـانـیـ وـرـوـوـرـانـدـبـیـتـ وـ، خـونـچـهـیـ توـانـاـ وـ لـیـهـاتـهـ کـانـیـ ئـهـوـانـیـ وـالـاـ کـرـدـبـیـتـ وـ، رـهـوـشـتـهـ کـانـیـ نـاخـیـ مـرـقـفـیـ بـیدـارـ کـرـدـبـیـتـهـ وـ، پـهـنـاهـهـ کـانـیـشـیـانـیـ خـسـتـبـیـتـهـ رـوـوـ، هـرـوـهـاـ گـهـوـهـرـیـ مـرـقـایـهـتـیـ ئـهـوـانـیـ بـهـ وـرـوـژـمـ هـلـقـوـلـانـدـبـیـتـ وـ، نـرـخـ وـ بـهـهـایـ هـوـشـمـهـنـدـیـ وـ مـرـقـایـهـتـیـ ئـهـوـانـیـ دـهـ خـسـتـبـیـتـ..ـ

ئـهـوـ کـهـسـهـ، لـهـ تـیـشـکـیـ حـقـیـقـهـتـ بـهـهـرـهـمـهـنـدـهـ وـ، کـارـهـ کـانـیـ دـهـ اـسـانـ..ـ

بـهـتـیـ، پـاـکـرـدـنـهـوـهـیـ دـلـ وـ دـهـرـوـونـ لـهـ هـاـوـشـیـوـهـیـ ئـهـوـ دـلـرـهـقـیـیـ کـهـ لـهـ زـینـدـهـ بـهـ چـالـ کـرـدـنـیـ کـجـانـدـاـ بـهـرـجـهـسـتـیـهـ وـ، نـهـرـمـکـرـدـنـهـوـهـیـ ئـهـوـ دـلـانـهـ بـهـ رـادـهـیـهـ کـهـ بـهـزـهـیـانـ بـهـ مـیـرـوـلـهـیـ بـچـوـوـکـداـ بـیـتـهـوـهـ..ـ لـهـ رـاـسـتـیـداـ، ئـالـوـگـوـرـیـنـکـیـ مـزـنـهـ، نـهـخـواـزـهـلـاـ لـهـنـاوـ ئـهـ دـهـشـتـ نـشـيـنـانـهـدـاـ، بـهـ رـادـهـیـهـ کـهـ خـاـوـهـنـ بـهـسـیـرـهـتـهـ کـانـ بـهـ بـنـیـ گـوـمـانـیـ دـهـسـهـلـیـنـ وـ، دـهـلـیـنـ: ئـهـوـ کـارـیـکـیـ لـهـ ئـاـسـایـیـ بـهـدـهـرـهـ وـ، هـیـچـ یـاسـایـهـ کـیـ سـرـوـشـتـیـ نـایـگـرـیـتـهـوـهـ.

جـائـهـ گـهـرـ خـاـوـهـنـیـ بـیـنـایـ دـلـ وـ دـهـرـوـونـ بـیـتـ، بـیـ هـیـچـ گـوـمـانـیـکـ ئـهـمـهـ دـهـسـهـلـیـنـیـتـ.

ئـیـسـتـاـشـ گـوـیـ بـوـ ئـهـمـ (خـالـ)ـهـ رـابـگـرـهـ:

مـیـژـوـوـیـ جـیـهـانـ شـایـهـتـهـ کـهـ "بـلـیـمـهـتـیـ هـلـلـکـهـوـتـوـ"ـ ئـهـوـ کـهـسـهـیـ توـانـایـ بـوـوـژـانـدـنـهـوـهـیـ توـانـاـ وـ لـیـهـاتـنـیـکـیـ گـشـتـیـ وـ بـیـدارـ کـرـدـنـهـوـهـیـ پـهـوـشـتـیـکـیـ هـهـمـهـ کـبـیـ هـهـبـیـتـ وـ، بـیـشـهـ هـزـیـ دـهـرـکـمـوـتـنـیـ هـهـسـتـ وـ نـهـسـتـیـکـیـ گـشـتـیـ.ـ چـونـکـهـ کـهـسـیـکـ گـهـرـ هـهـسـتـیـکـیـ نـوـسـتـوـوـیـ وـهـ کـهـ ئـهـمـهـ بـیـدارـ نـهـ کـاتـهـوـهـ ئـهـوـاـهـوـلـ وـ کـوـشـشـیـ کـاتـیـ دـهـبـیـتـ وـ، وـهـکـ تـهـپـوـقـزـ باـ دـهـبـیـاتـ وـ، بـهـرـدـهـوـامـ نـایـتـ.

هر بهم جزره، گهوره‌ترین که‌سی زیره‌ک و بلیمه‌ت توانیویه‌تی به‌ک دانه، یاخود دوان، یان سئی دانه لهم ههسته گشته‌یانه بیدار بکاته‌وه، وهک ههستی سه‌به‌ستی و، ههستی پهروشی نه‌ته‌وایه‌تی و، ههستی خوش‌هه‌ویستی.

جا ئایا بیدار کردنوه‌ی ههزاران ههستی به‌رزی پنهان و نوستوو که به‌یهک جار و به وینه‌ی ئاوی به‌وروژمی هه‌لقولاو ده‌بخرین، له نیوان قه‌ومینکی دهشت نشینی په‌رش و بلاو له دوورگه‌ی عه‌رهداد، لهو بیابانه فراوانه‌دا، به کاریکی نائاسیی دانازیت؟ گه‌ر که‌سیک ئدم خاله نه‌خاته ناو ژیری خزی، ئیمه به "دوورگه‌ی عه‌رہب" ته‌حدای ده‌که‌ین که له پیش چاویدایه..

وا پاش سیازده چه‌رخ و دواي به‌رزبوونه‌وهی مرفو ف به پله‌کانی پیشکه‌وتندابا نه‌باره سه‌سخته کان سه‌د کمس له فهیله‌سووفه تمواو کامله کان هه‌لیزین و، ئنجا سه‌د سالی ره‌به‌ق هه‌ول و ته‌قالا بدهن، بزانین ئایا به هه‌موویان له سه‌دا يه کی ئهو کارانه ئه‌نجام ده‌دهن که پیغامبئر ﷺ سه‌باره‌ت به زه‌مان و روزگاری خزی ئه‌نجامی دا! ئمازه‌یهک:

هر که‌سیک ده‌می‌ویت له کاره کانیدا سه‌رکه‌متوو بیت، پیویسته له گه‌ل یاسای عاده‌ته کانی خواي گهوره‌دا په‌یوه‌ندی خوش بیت و، ئاشنای یاساکانی سروشت بیت و، په‌یوه‌ستی په‌یوه‌ندی يه کزمه‌لایه‌تی يه کان بیت.
دهنا "فیتره‌ت" به پشت نه‌گرتن و سه‌رنه‌خستن وه‌لامی بینه‌نگه‌مری ده‌داتمه‌وه! ئنجا یاسا گشته‌یه ده‌ست به کاره کانیش هه‌موو ئهو که‌سانه ده‌هاؤنے بیابانی "نه‌بیون" که دژ‌ایه‌تیبیان ده‌که‌ن!

سرنج لمه بده، ده‌بینی راستی يه کانی "شه‌ريعه‌ت" - که چه‌ند یاسایه کی ورد و قوول و ده‌ست به کارن له سروشتی جیهاندا - چه‌نده پاریزگاری هاو‌سنه‌نگی یاساکانی فیتره‌ت و په‌یوه‌سته کزمه‌لایه‌تی يه کانیان کردووه که له‌بهر وردییان پیش چاوی ژیری ئهو که‌سانه ناکه‌میت!

به‌لتی، پاریزگاری کردنی راستی يه کانی شه‌ريعه‌ت لهم چه‌رخه دوور و دریز‌انه‌دا، بگره ده‌ر که‌متونی زیاتریان، هاوده‌م له گه‌ل ئهو گرفته مه‌زنانه‌ی رووبه‌پروویان بوروه‌تموه،

به لگه‌یه له سه‌رئوه‌ی که ریبازی پیغام‌به‌ری خوش‌ویست لله‌یه له سه‌رئوه "حهق"ه
دامه‌زراوه که له ناو ناچیت.

ئه گهر ئهم چوار سه‌رنجحت له گهله ئهم خاله‌دا زانی، ئموا به زهینیکی کراوه‌ی
فراوانی ئه‌توز که هیزی "داوه‌ری ژیری" و "وردی‌تیبینی"ی هه بیت گوئی بو ئمه‌ی
خواروه‌ه رابگره:

محم‌مهدی هاشمی لله‌یه هر چه‌ند نه خوینده‌هاریکه (نه‌ینویندووه و نه‌ینووسیوه) و،
له گهله نه‌بوونی هیزی رو‌الله‌تی و، نه‌بوونی حهزو مه‌بلی خوش‌پاندن و ده‌سه‌لات،
که‌چی به‌په‌ری باوه‌ر و متمانه و له شوینیکی پر مه‌ترسی و پله‌یه کی گرنگدا، له دله‌وه
ده‌ستی به شتینکی مه‌زنوه گرتووه و، له و ری‌یه‌وه به سه‌ر هزره کاندا سه‌ر که‌موتووه و،
خۆزی لای گیانه کان خوش‌ویست کردووه و، به سه‌ر سروشته کاندا زال بووه و،
نه‌ریت و ره‌وشته و حشیگه‌ری به خwoo پنوه گیراوه دامه‌زراوه بردده‌وام و زوره کانی
ناخی دلی ئه‌وانی له پیشه‌وه ده‌هیناوه.. پاشان به‌په‌ری هیز و توندو‌تولی، که ده‌تی
تینکه‌ل به گوزشت و خوینیان بووه، له جئی هه‌موو ئه‌وانه‌دا چه‌ندین ره‌وشتی به‌رز و
داد و نه‌ریتی جوانی رواندووه..

هه‌روه‌ک دلره‌قیی خه‌لکانیکی کش و ماتی ناو گوزشه کانی و هحشته‌تی گزپری به
چه‌ند هه‌ست و نه‌ستینکی نه‌رم و نیان و، گه‌وه‌هه‌ری مرؤ‌قینی ئه‌وانی ده‌رخست..
پاشان له گوزشه کانی له بیرچوونه‌وه‌دا ئه‌وانی هینایه‌ده‌ر و، به پله‌کانی پیشکه‌وتندادا
هه‌تا لوتکه‌ی شارستانیتی سه‌ری خستن و، کردنی به مامؤ‌ستای جیهانی خویان و، له
ماوه‌یه کی که‌مدا ده‌وله‌تیکی گه‌موره‌ی بو دامه‌زراندن که به وینه‌ی رؤشنایی بزؤک و
نووری پرووناکی به‌خش، بگره وه کو عه‌سای مووسا - دروودی له سه‌ر بیت -
ده‌وله‌تکانی قروت دا و سپینیوه.

بهمه‌ش راستی و، پیغام‌به‌رینی و، ده‌ستگرتنی به "حهق"وه، بو هه‌موو ئه‌وانه‌ی که
بینایی به سیره‌تیان له ده‌ست نه‌داوه، ده‌رخست.

جا ئه گهر ئهم راست‌گوزیه‌ی ئه‌و نه‌بینیت، ئه‌وا ناوت له توماری مرؤ‌قدا ده‌سپریت‌هه‌وه.

ریازی چواره

له مهسله‌ی لاپهره‌ی "داهاتوو" دا، به تاییهت مهسله‌ی شهربیعت، دهبن تیبینی
چوار سه‌رنج بکریت:

یه که‌میان:

که‌سیک له چوار پنچ زانستاد نایته پسپور و خاوون مله‌که^(۱)، مه گهر که‌سیکی
نائی‌سایی (خارق) بیت.

دووهه‌میان:

تنه‌یا يه که مهسله هندی جار جیاواز ده‌بیت، ئه گهر له دوو قسه که‌ری جیاجیاوه
ده‌بیخت..

چونکه يه کیکیان بز سه‌رها و کوتایی ئه مهسله‌یه‌ی روانی و، تیبینی ئه‌وه‌ی کرد
که له گه‌ل سیاق و سیباقی^(۲) رسته که‌دا ده گونجی و، ئه‌وه‌شی له‌یاد برو که له گه‌ل
ده‌سته خوشکه کانیدا ته‌بایه و، شوینیکی شیاوی دوزی‌یه‌وه به باشی به کاری هینا
تیابدا و، به دواى زه‌وی يه کی بېیتدا گه‌را، که دوزی‌یه‌وه تیابدا رواند. ئم گوفتاره‌شی
ده‌بیته بدلگه له سه‌ر لیهاتووی و کارامه‌ی ئه‌و..

بلاام ئموی تریان، لەبر ئه‌وه‌ی ئم خالانی پشتگوئی خست، ئموا گوفتاره کەمی لەم
مهسله‌یدا برو به بدلگه‌ی سه‌رزاره‌کی و چاولیکه‌ری و نه‌زانیي ئه‌و. لە کاتیکدا کە
گوفتاره کەم شەمان گوفتاره. جا ئه گهر (ژیری) ت ئەمە لە يه کاته‌وه (گیان) ت
ھەستى پىنده کات.

(۱) "مەلە کە": سیفه‌تیکی جینگىرە لە دەرۇنى مەزۇدا. واتە: بەھۆزى يە کەلک لە كىردارە كانوه شىتىك لە ناخى
مەزۇدا دروست دەبىت پىنی دەلىن: "چۈنۈتى دەرۇنى". جا ئه گهر ئه‌وه‌شى چۈنۈتى يە بە خىزايى نەما پىنی دەوتى:

"حالەت". بەلام ئه گەرنە جارىلەك دووبات بىووه و جىنى خىزى گىرت و برو بە چۈنۈتى يە کى بەرددوام كە
لاپردى ئەستەم بیت، پىنی دەوتى: "مەلە کە". خۇ ئه گەر بە كىردارىش بەرچەستە برو، پىنی دەلىن: بەرۋەت و
خۇو. بېرانە: (التعريفات) للسيد الشريف البرجاني. ص: ۱۲۶، طبع ونشر دار الشؤون الثقافية - بغداد.
ھەروەھا: (كتشاف اصطلاحات الفنون) للتلەنوي. ۱۶۴۲/۲. (وەرگىز)

(۲) واتە لە گه‌ل داپشتن و هېنانى دەست‌وازه‌کان و، پىشخەستن و دواخستى و شە‌کانیدا. (وەرگىز)

سی‌هه‌میان:

زور له و دۆزراوانه‌ی که پیش دوو چەرخ به کاری ده‌راسا داده‌نران، بەهۆی کامتلبوون و پىنگەیشتى بنه‌ما و ھۆکاره‌کان، تەنانه‌ت و ايان لى هاتووه که منالان يارىي پىدە كەن، وەك لە پىشە كى دووه‌مدا باس كرا.

ئەمە لە زەينى خۆتدا ئاماذه بکە و لە پىش چاوتدا دايىنى و، ئىنجا بە ئەندىشەت بگەرپىرەوە بۇ سيازدە سەددە پىش ئىستا و، خۆت لە گارىگەرى يە کانى كات و شوين دايىلە و، سەيرى كاروباره‌کانى ناو دوورگەى عمرەب بکە، دەيىنى: تەنبا مروققىك كە هيچ شاره‌ايىه کى پىشۈسى لە ئىشۇكارى رېساو كۆمەلگادانى يە و، بارودۇنى كات و ۋىنگە كەشى يارمەتى نەداوه، كەچى رېسايەكى بنيات ناوه و دادگەرى يە كى دامەزراندووه کە ئەو شەريعەتىيە وەك پۇختەي ھەمو ياسا‌كانى سەرجەم زانستە‌كانە و، دەلىي دەرنجامى گەلنى ئەزمۇنى زۆرە، تەنانەت زیرە كىيى مروققى چەندەش فراوان بىت هيىشتا پىسى ناگات. ئەو شەريعەتە پۇوي لە ئەزەلە و، رايىدە گەيەنیت كە لە گوفتارى ئەزەلىيەوە هاتووه و، بەختمۇرىيى ھەردوو دنیا دەھىنېتەدى..

جا ئە گەر وېژدان بىخىتە كار، دەيىنى ئەمە لەو رۇزگارەدا لە تواناي مروققىدا نى يە، بگەر بەدەر لە وزەى سەرانسەرەي رەگەزى ئادەمیز ادە. مە گەر چەند وەھمیتى كى بەد، بەهۆي رۇچۇونى لە شتاني ماددىدا، ئەو لاينەي "سروشت" ئى تۈزى تىكىدايىت كە پۇوي لەم راستيانەيە!

چواره‌میان:

وەك لە "پىشە كىيى دەھەم" دا وتراب، وەك ئەوهش كە لە وەلامى خالى ۋەخنە كەى وەك ئەمە خوارەوەدا دېت:

"پىنمابى" كاتنى سوودى دەبى كە بەپىي پلەي ئاماذهبى بىر و پىنگەيشتى زۇرىنەي جەماوەر بىت، خۇ جەماوەريش لە پۇوي زۇرىنەوە "عەواام" ن، عەوامىش تواناي بىنېنى "حەقىقەت" يان بە شىپۇھى كى پەتى نى يە و لە گەلەيدا رانايىن، مە گەر ئەندىشەي پۇوه راھاتووی خۇيانى بەپەزىشلىك..

لە بەر ئەوه، شەريعەت ئەو حەقىقتانەي بە چەند موتەشايىھە و تەشىھىك پىشان داوه. دەبىنى لە بابهەتكانى زانستە گەردوونى يە كاندا، لە بەر ئەوهى بنه‌ما و ھۆکاره‌کان ئەو

کاته پنهنگه گهیشتیوون، جمهماوهه به گوئرده ههستی پوالتهتی و بهپنی باوهه‌ری خویان پنچهوانه‌ی واقعی پاستهقینه‌یان به پیویست زانیوه، بؤیه "شمریعت" به ته‌ماوهی و په‌هایی لهو زانستانه دواوه. له گهله ئوه‌شدا به دانانی چهند نیشانه‌یه که ئاماژه‌ی بز حه‌قیقتی ئهو بابه‌تاهه کردووه.

وریاکردنوه‌یه که:

"پاستی" له هه‌ممو کردار و حاله‌تیکی پیغمه‌مبه‌ردان عَلَيْهِ السَّلَامُ ده‌بریسکیت‌هه.

بهلام ئامه نابیت‌هه هزوی ئوهی که هه‌ممو کردار و حاله‌تاهه کانی ده‌راسا (خارق) بن. چونکه موعجزات و کاری ده‌راسا بز پشت‌راست کردنوه‌ی بابه‌تی ده‌عوا له‌سهر کراوه. خزوئه گهر پیویست نه‌بیت ئه‌موا مل بز یاسای عاده‌تاهه کانی خوای گهوره که چ ده‌کریت، ئه‌میش به شوینکه‌وتئی ئه‌میش یاسا گشتنی‌یانه‌ی که له گه‌ردووندا پیاده و ده‌ستیه کارن.

برام! ئام وریاکردنوه‌یه له ده‌سته‌ی پیشه‌کیي "ریبازی یه که‌م"ه، بهلام به‌هزوی له‌بیرچوونه‌هه له رینگاداون بوبو، ئیتر خزوی کرد بیزه‌دا!

به وریابی لهم چوار سه‌نجه تیبگه.. وا ده‌ریونه ناو ئه‌نجامه‌وه:

ثایین و شمریعتی ئیسلام - که له‌سر "بهلگه" دامهزراوه - پوخته‌ی چه‌لنین نور و زانسته و، هه‌ونی ژیانی سه‌رجم زانسته بناغه‌یه کانی له خزوگرت‌تووه، وەک: هونه‌ری پاکئزه‌دنی "گیان" و، زانستی مال به‌پیوه‌بردن و، هونه‌ری سیاستی شارستانی و، زانستی پژیمه کانی جیهان و، هونه‌ری مافه‌کان و، زانستی مامه‌له کان و، هونه‌ری داب و نه‌ریته کۆمەلایه‌تی یه کان، هه‌روهه‌ها و هه‌روهه‌ها.. هتد.

"شمریعت" پروونکردنوه و پراقه‌یه له شوینی پیویستدا پیشکهش کردووه و.. له و شوینانه‌شدا که پیویست نین، یان زهینه کان بزی ئاماده نین، یاخود رۇزگار يارمه‌تی نه‌داوه، مه‌بسته‌که‌یی به پوخته‌یه که کورت کردووه‌تاهه و بناغه‌یه کی بز داناده، ئیتر لىن هەلینجان و لق لېکردنوه و نه‌شونخای ئه‌میش شته‌یی به پاویش و پرس و پرای "ئیری" یه کان سپاردووه. له کاتیکدا که نه هه‌ممو ئام زانستانه و، نه سئی یه کیشیان، دوای سیازدە چەرخ و له شوینه شارستانی یه کاندا و، له‌ناو که‌سە زیره که کاندا، له یه که‌سدا ناینریت!

که سیک ناخی خزی به ویژدان را زاندیته و، دهیسه‌ملینی که راستی نهم شهربعهده همیشه به‌در له وزه‌ی مرؤفه، نخوازه‌لله زه‌مانده.

"چاکه ئه‌وهیه که دوژمنان شایه‌ت بن له‌سهری."

ئوه‌تا "کارلایل"ی فهیله سووفی جیهانی نوی^(۱)، له که سیکی دانا و سیاسه‌تمه‌داری ئلمانی یوه ده گنپیته‌وه که دوای وردبوونه‌هی له راستی‌یه کانی ئیسلام، و توبیه‌تی: "ئه گه ر ئیسلام ئاوا بیت، ئایا شارستانیتی ئیستاده کرئ له چوارچیوه ئیسلامدا بئی؟"

هر خزی و لامی داوه‌تموه که:

"بەلی، تەنانەت ئوانه‌ی که له راستی ده کۆلن‌هه‌وه ئیستاده ناوه‌ندی ئه باز نهیدا ده‌ئین!"

پاشان کارلایل دەلی:

(هیشتا ئیسلام به ته‌واوی سه‌ری هەلنه‌دابوو که بت په‌ستیبه کانی عه‌رەب و جمده‌لی نه‌صرانیهت تیايدا گری گرت و سووتا. هر شتیک حق و ره‌وا نه‌بورو له راستیدا تەخته داریکی بىن گیان و مردوو بورو بلیسیه ئیسلام هەموویانی کرد به خۆل‌میش)^(۲). بەلی، ماوه‌ی سیازده سه‌ده‌یه، ویپاری ئالوگۇر و گرفته‌کانی رۆزگار، ئیسلام پاریزگاریبی راستی‌یه کانی خزی کردووه، تەنانەت ئەو ئالوگۇر انە تەپوتوزی و هەم و گومانه‌کانی له‌سەر شانی ئیسلام تە‌کاندووه.

(۱) تزماس کارلایل (۱۷۹۵-۱۸۸۱/ز۱۲۰-۱۲۹۸) نووسەر و میزووزان و فهیله سووفی‌تکی ئینگلیزه. باوکی ئاوانه‌خواز بوده کوره کەی بیت به قەشە، بەلام گومان و دوودلییه زۇره کانی لە بارە ئایینه‌وه رېنى لە هیناندی ئاوانه‌کەی باوکی گرت. زنجیره بازىکى لمەپ پەرنیشانی دەرۈونى بە خزوه بىنى کە تزىکى حەوت سالى خايائند، لە ئاکامدا ئاسەر بابەتە کانی ئیمان دامەزرا. گەلنى موحازەرە گەرنگى پېشکەش كردووه، كە لە يەكىنیاندا سەبارەت بە مەزىنى پىغەمبەرى ئیسلام پەلە دواوه و بە رېزەوە سنايشى كردووه، دەرى خىستووه كە يېغەمبەرى راست و رەوايە. هەروەك چەندىن بوخاتانىشى لم بۇووه پۇچەل كردووه‌تموه. بابەتە کانى ئەوتار و موحازەرەنىش لە كېنېيىكدا بە ناونىشانى (قارەمانە کان) كۆكراوە‌تموه و بە چەند زمانىكى جىاجىا چاپ كراوه. وەسىتى كردووه كە سەرۋەت و سامانە‌کەی بە سەرقوتايىھە ئەۋارە كاندا بېخشرىتەوه، كېنېخانە‌کەشى بىرىنتى (زانكۆي هارفارد) لە ئەمریكا. كارىگەربىي گەلنى قۇولى لەسەر رۇشىرىي ئىنگلیز و تېپواينىيان بۇ جىهان بەجى ھىشتىووه. بە پۇختى لە فەرەنگى توركى (Yeni Lugat) موه. (وەرگىز)

(۲) وەرگىزانى عەرەبى بە كەی لەم دەقە دە كەۋىنە لابىرە (۷۳-۷۴) ئى چاپىكى كۆنلى كېنېي (الأبطال) ئى تزماس کارلایل، وەرگىزانى "محمد السباعي". (وەرگىز)

بهانی، وجود و کاتی ئیستای جیهان شایه‌ته له سهر ئەمه.

ههروهها دهپن پیشە کى يە کانى "وتارى يە كەم" بە هەند ور بگىرىت.

ئەگەر دەلىت:

زانىنى پوخته و كورتەيەك لە هەموو زانستىڭ لە تواناي تاکە كەسىكدا هەيم.

وەلام:

بەلەن.. نەخىر..

چونكە زانىنى پوخته ئەو زانستانه بەو شىۋىھەي كە بتوانى لە شۇنىنى گۈنجاوى خۆزىدا بە جوانى دايىنېت و، لە زەھىرى يە كى بەپىتدا بە كارى بەھىنېت، ھاودەم لە گەن چەند كاروبار و چەند خالىتكا كە زووتر باس كراون، كە ئەمەش - بە وىنسى شۇوشە - مەلە كەيە كى رەگدا كوتاولەو زانستەدا و ئاگادارى يە كى تەواوەتى تىايادا دەرددەخەن. ئەو كاتەش زانىنى ئەو پوخته يە لە حوكى زانىنى هەموو زانستە كەدا دەپن. خۇ ھاوشىۋە ئەمە بىز يەك دانە كەس لە توانادا نى يە و ھەرگىز ناگۇنخى.

تەنها يەك گۇفتار كە دوو قىسە كەر بىكەن - لەبرەندى لەو شتانە باس كران و، تا ئىستا نەپىستراون - دەپىتە بەلگە ئەنزاپ ئەم و كارامەيى ئەو!

ئەى براي بەويژدانم!

ئەى ئەو كەسەي كە لە يە كەم مەنزلى ئەم كىتىپەوە بە ئەندىشە خۇزى ھاوارپىتە تىم دەكەت!

فەرمۇو بە چاولىكمەيە كى فراوان بېوانە و، شتە كان بەراورد بىكە و، لە ئەندىشە خۇتدا ئەنجومەنلىكى بالا بۇ ئەنجامدانى چەندىن داوهەرىي ژىرىي پىنكەبىنە و، سەرجمەي ئەو شتانە بىخەرە پىش چاولە كە ھەر دوازدە پىشە كى يە كان ھەللىان دەبىزىرىت.. پاشان راۋىز بەم دەستورانە خوارەوە بىكە:

تاکە كەس لە چەند زانستىنى زۇردا پىسپۇر ناپېت و..

تەنها يەك گۇفتار كە دوو كەس بىلەن جياواز دەپىت و..

زانستە كان ئەنجامى بەدواي يە كەدا ھاتنى ھزرو بىرە كانە و، بە تىپەرپۇونى كاتىش كامىل دەبن و..

ئەوهى لە داھاتوودا بەلگە نەپىستە لەوانەيە لە راپوردوودا نەزەرلى بۇوېت و..

ٿو شته‌ی لای خەلکى "شارستانى" زانراوه لهوانه‌یه لای که‌سى "دەشته‌کى"
نزازانراو بیت و ..

قیاس کردنی حالتى "رابوردوو" له سمر "داهاتوو" پۇھرینگى خەلەتینه‌رى سەرلى
شیپورینه و ..

ساده و ساکاربى دەشت نشين، فرت و فيله‌کانى خەلکى شارى پىن هەلناگىرى.
بەلىنى، فيله‌کان لهوانه‌یه له ڙىر پەردەي شارستانىتىدا خۇيان بشارنه‌وه و ..
زۇرېنگى لە زانتىه کان به تەلقىنى عادەتە کان و پۇوداوه کان بەدەست دىن و ..
پۇوناکىي روانىنى مروڻ نارواوه ناو داهاتوو، هەروهك چۈنۈتى يە تايىتە کانيان
نابىنېت و ..

ياسا‌کانى مروڦىش به وينه‌يى مروڻە کان تەمەنېكى سروشتى يان ھەيە؛ له شۇينىڭدا
دەبرى و كۆتايى پىن دېت و ..

دەرورىبەر و ژىنگەي كات و شۇين كارىگەری يە كى مەزنيان لە حالت و
بارودۇخە کانى دەررۇنە کاندا ھەيە و ..

زۇر لە شتائى كە لە رابوردوودا "دەراسا" بۇون، لهوانه‌یه ئىستا بهھۇى كامىل
بۇونى بنەما‌کانه‌و "ئاسانى" بن و ..

"زىرە كى" ش با ناوازە و دەراسا بیت، بۇ كەمالى تەنبا يەك زانتى سەرزىيادنى يە،
چ جاي چەند زانتىكى زۇر.
برا كەم!

پاۋىز بەم دەستورانه بکە و، ئىنجا خىزت لە كارىگەرې شى تر دايىالە و، پۇشاكى
ئەندىشە کانى دەرورىبەر و وەھمە کانى زەمان فېنى بىدە و، له سەرلىوارى ئەم چەرخە
دەرياي زەمانه‌وه بە كەشى يە كى ڙىر دەريايى بىرۇھەتالە دورگەي چەرخى
بەختەوھرىي پىغەمبەرېتى ئە دېيىتە دەرھوھ.. لەوئى يە كەم شت كە پىش چاوت دەكەۋىت
ئەوە يە كە دەبىنى:

مروڦىكى تەنباي بىن پشت و پەنا و بىن دەسەلات، بە تەنبا خۇى، رۇشتۇوەتە
زۇرانه‌وه لە گەل ھەمۇو جىهاندا و، حەقىقەتىكىشى لە سەر شانى خۇى ھەلگەرتووە كە
لە گۇئى زەۋى مەزنەتە و، شەرىعەتىكىشى بە دەستەوھ گەرتووە كە بەختەوھرىي

موحاکه‌های

۲۴۷

سهرانسری مرؤوفایه‌تی دهسته‌بهر ده کات، ئەو شەریعەتەی کە دەلتىپەنچەنە پۇختەی سەرچەم زانسته خوايىه کان و کاكلەی ھەموو ھونەرە راستەقىنە کانه..

ئەو شەریعەتە ژيانىكى وەھاي تىدايە کە نەك وە كو پۇشاڭ بەلگۈ بە وىنەي پىست وايە به گەشە كىرىنى توانا و لىيھاتنە کانى مەرۆف ئەويش فراوان دەبىت و، بەختەورى ھەردوو دنيا بەرھەم دەھىتت و، حالەت و بارودۇخە کانى سەرچەم گۈزى مەرۆف - وەك بلىنى تەننە يەڭ ئەنجومەن بن - رېنىڭ دەخات.

جا ئە گەر پرسىيار لە ياسا کانى بىكەيت: لە كويۇھ؟ بەرھە كوى؟

ئەوا بە زمانى ئىعجازە كەى دەلىت:

لە گۇفتارى "ئەزەلى" يەوهە دىنن و ھاۋىپىنى بىرى مەرۆقىن بە مەبەستى دەستە بهر كىرىنى سەلامەتىي مەرۆف و ۋۇومان لە "ئەبەد". كاتىكىش كە ئەم دنيا فانى يە دەبپىن، مەعنەویاتى ئىيمە بە رې پىشاندەر و خۆراكىكى رۆحى دەمېتتەوە بۇ نەوهى ئادەمیزاد، ھەرچەندەش بە رۇالەت لېيان جىا دەبىنەوە.

كۆتايى:

سەرچاوهى شوبەھە و گومانە کان سىن شىتە كە بىرىتى يە لەھەي: ئە گەر خۆت گىل بىكەيت لە ئامانجى خاوهنى شەرع و، لەھەش كە "پىنمايى" بە رېزەي ئامادەبىي ھزر و بىرە کانە و، لە رېنى خۆ بەھەلە بىردنەوە - كە ھىلانەي گومانە خراپە کانە - رەخنە لە قورئانە پىرۇزە بىگرىت كە بناگەي شەریعەتە و، پىت و اپىت سىن خاتى تىدايە:

يە كەميان:

بوونى چەند موته شايىھە و گرفتىك لە قورئاندا، كە ئەمەش پىچەوانەي ئىعجازى دامەزراویه‌تى لە سەر پەۋانىيى، كە ئەويش لە سەر بناگەي پەۋونىيى بەيان و ئاشكرايى گەياندەنە کانى دامەزراوه..

دووھەميان:

رەھاكىرن و تەماوى بۇون لە باسە کانى لەمەر زانستە گەردوونى يە کاندا، لە كاتىكىدا كە ئەمە پىچەوانەي رېبازى فېركەن و رېنمايىھە، كە ئەويش ئامانجى راستەقىنە شەریعەتە.

سینه میان:

به شیک له رو الـ تـه کـانـی قـورـئـانـ بـهـ لـای پـیـچـهـ وـاـنـهـ بـهـ لـگـهـ یـ زـیرـیدـاـ دـهـ بـیـنـرـیـتـ وـ،
گـرـعـانـیـ پـیـچـهـ وـاـنـهـ وـاـقـیـعـ هـلـدـهـ گـرـیـتـ،ـ کـهـ ئـهـوـهـشـ دـژـیـ رـاستـگـزـبـیـ قـورـئـانـ.
برام!

پـشتـ بـهـ خـواـیـ گـهـورـهـ دـهـ بـهـ سـتـمـ وـ دـهـ لـیـمـ:

ئـهـوـهـیـ کـهـ ئـیـوـهـ لـهـ مـسـنـ خـالـهـ دـاـ بـهـ هـزـیـ نـاـتـهـوـاـوـیـ بـیـنـدـهـ گـهـنـ،ـ هـرـ گـیـزـ بـهـ جـزـرـهـ نـیـ بـهـ،ـ
بـهـ لـکـوـ رـاـسـتـرـیـنـ شـایـهـ تـهـ لـهـ سـهـرـ ئـیـعـجـازـیـ قـورـئـانـ!
سـهـ بـارـهـ تـهـ وـهـ لـامـیـ گـومـانـیـ بـهـ کـمـ،ـ کـهـ دـوـوـ جـارـ بـهـ شـیـوـهـیـ کـیـ نـاوـهـ کـیـ ئـمـ

وـهـ لـامـهـتـ بـیـنـیـ،ـ دـهـ لـیـمـ:

بـزـانـهـ کـهـ زـۆـرـینـهـیـ جـهـماـوـهـ "عـهـوـامـ"ـ نـ،ـ کـمـمـایـهـ تـبـیـشـ لـهـ رـوـانـگـهـیـ خـاـوـهـنـیـ شـهـرـعـهـوـهـ
شـوـنـکـهـوـنـهـیـ زـۆـرـینـهـنـ.ـ چـونـکـهـ ئـهـوـ گـوـفـتـارـهـیـ کـهـ ئـارـاسـتـهـیـ "عـهـوـامـ"ـ دـهـ کـرـیـتـ
تـایـیـغـهـنـدانـ"ـ یـشـ سـوـودـ وـ بـهـرـهـیـ خـوـیـانـیـ لـیـ وـهـرـدـهـ گـرـنـ.ـ خـۆـ ئـهـ گـهـرـ ئـمـهـ پـیـچـهـ وـاـنـهـ
بـوـایـهـ،ـ ئـهـوـاـعـوـامـ بـیـبـیـهـشـ دـهـ مـانـوـهـ.

ئـنـجـاـ جـهـماـوـهـرـیـ عـهـوـامـ زـینـیـ خـوـیـانـ لـهـ شـتـانـیـ پـیـراـهـاتـوـوـیـانـ وـ لـهـ ئـهـنـدـیـشـهـ کـانـیـانـ
دانـاـمـالـنـ،ـ کـهـوـاـتـهـ توـانـایـ تـیـگـهـیـشـتـنـیـ رـاـسـتـیـ بـهـ پـهـتـیـ بـهـ کـانـ وـ ئـهـوـ شـتـانـهـیـانـ نـیـ بـهـ کـهـ تـهـنـهـاـ لـهـ
بـازـنـهـیـ "زـیرـیـ"ـ دـانـ،ـ مـهـ گـهـرـ بـهـ چـاـوـیـلـکـهـیـ ئـهـوـ شـتـانـهـیـ کـهـ لـهـ ئـهـنـدـیـشـهـیـانـدـایـهـ وـ،ـ بـهـ
شـیـوـهـیـ شـتـانـیـ لـهـ گـهـلـ رـاـهـاتـوـوـیـانـ پـیـشـانـیـانـ بـدـرـیـتـ،ـ بـهـ لـامـ بـهـ مـهـرـجـهـیـ کـهـ رـوـانـیـانـ هـهـرـ
لـهـسـهـرـ وـیـنـهـ کـهـ نـمـیـنـیـتـهـوـهـ،ـ تـاـکـوـ مـهـ حـالـهـ کـانـیـ چـهـشـنـیـ بـوـونـیـ "جـهـسـتـهـ"ـ وـ "لـاـ"ـ سـهـرـ
هـلـنـهـدـاتـ،ـ بـهـ لـکـوـ رـوـانـیـانـ لـهـ وـشـیـوـهـیـوـهـ بـرـوـاتـ بـهـرـهـوـ "رـاـسـتـیـ بـهـ کـانـ".ـ

بـوـنـوـونـهـ:ـ جـهـماـوـهـرـ رـاـسـتـیـ هـلـسـوـکـهـوـتـیـ خـواـیـ گـهـورـهـ لـهـ بـوـونـهـوـرـانـداـ بـهـ شـیـوـهـیـ
هـلـسـوـکـهـوـتـیـ پـادـشـایـهـ کـهـ سـهـوـورـ دـهـ کـهـنـ کـهـ لـهـسـهـرـ تـهـخـتـیـ پـادـشـایـیـ نـیـشـتـهـجـنـیـ بـوـوبـیـتـ،ـ
وـهـ کـهـ لـهـ گـوـفـتـارـهـ پـیـرـۆـزـهـیـ خـواـیـ گـهـورـهـدـاـ دـهـ بـیـنـرـیـ:

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ (ط: ۵) ..

جاـ مـادـهـمـ هـهـسـتـ وـ نـهـسـتـهـ کـانـیـ جـهـماـوـهـرـ لـهـ نـاوـهـنـدـهـدـایـهـ،ـ ئـهـوـاـرـیـبـازـیـ رـهـوـانـبـیـڑـیـ وـ
پـیـگـاـکـانـیـ پـیـسـمـایـ وـاـپـیـوـیـسـتـ دـهـ کـهـنـ کـهـ چـاـوـدـیـرـیـ بـیـگـهـیـشـتـنـیـ جـهـماـوـهـرـ بـکـرـیـتـ وـ،ـ پـیـزـ

له هست و نهستیان بگیریت و، شان به شانی ژیری یه کانی هنگاو بنریت و، هزار و بیره کانیان به هند و هربگیریت..

جاءم مه نزلگایانه که چاودیزی یه کانی مرؤثیان تیدا ده کریت و، پیزیان لئی ده گیریت، پیشان ده و تریت "التنزلات الالهیة" (واته: دابهزاندن کانی گوفتاری خوای گوره بوز استی تیگه یشتنی ژیری مرؤف). ئەم دابهزاندنمش به مدهبستی نهاده که به زهینی نهوان ۋاشنا و ھاپراز بیت.. سەر لە "پیشە کیی دەھم" بىدەرەو..

لە بەر ئەمە، شیوه‌ی شتە موتەشاییه کان - که چاودیزی نەو جەماوەرە دەکات پابەندی هست و نهست و ئەندیشە کانیان - به وینه‌ی چاولىکمەیەك لە سەر بینینیان دانراوە، تاکو راستی بە پەقانیاندا بە زۆری "خواستن" (استعارە) بە کاردەھیتەن، تاکو لە شیوه‌ی کی سادە و ئاساندا تەسەھورى و اتا قولە کان بکەن، يان وینه‌ی واتا پەرش و بلاوە کان بکیشەن. بە واتایەی کە ئەم موتەشاییهانە لە هەممو بەشە کانی "ئىستىعارە" تەماوى ترن، چونکە چەند وینه‌ی کی ميسالىن بۇ پەنھانلىرىن راستی بە تەماوى و نادىارە کان. واتە گرفتە کە لە وردى و قولىي و اتادايە، نەك لە داخراوى و گرئى بەستراوى و شەکان.

ئى کەسى خاوهن گومان!

بە وېڈانەوە بىروانە! ئایا نزىك خستتەوەی ئەم راستی بە قول و دوورانە بە رېگایە کى چۈون و ئاسان لە بىرى خەلکى، نەخوازەلا عەواام، هەر بۇ خۇزى خودى "رەوانبىزى" نى يە کە بىرىتى بە لە: "يە کاوايەك بۇونى گوفتار لە گەل خواستى حال و مەقام" دا!؟ ئایا ئەمە لە گەل واتادا بە چۈونى يە کاوايە کە، يان ئەو وەھمە کە لە زهینى تزدایە؟ خۇت لەمەدا دادوھر بە!

سەبارەت بە وەلامى گومانى دووھەميش، کە لە "پیشە کیی دووھەمدا" بە درىزى باس كرا.. نەوا بىزانە کە:

درەختى جىھان مەيلى بەرھو كاملىيونى تىدايە، ئەمۇ لقەش کە لە مرۇف بۇۋەتموھ مەيلى پىشكەوتى لە خۇز گرتۇوھ، زانستە کانىش - کە وەك پلىكانەی پىشكەوتىن وان - لە بىرۇ بۇوە کانى ئەمە بىلەن كە بە ئەزمۇونى زۇر و بە دواي يە كداھاتنى هزار و بىرە کان بەدەست ھاتۇون. ئەم زانستانە زنجىرە يە کى رېز بەستۇرى يەك لە دواي يەك و

هاو کارن که ههتا ئەوهى پىشۇويان پېڭ تەيەت ئەوهى دواتر دروست نايىت، هەروەھا ئەوهى پىشۇو نايىتە پىشە كىي زانستە كەى دواى خۆرى هەتا بە وىنىمى زانستە ناسراوه کان ئاشناييان لە گەلدا بۇ دروست نايىت.

لەسەر بناغەي ئەم نەھىيى يە: ئەو زانستە كە بە ئەنجامى چەندىن ئەزمۇنى زۇر لەم سەردەمەدا پەيدا بۇوه و سەرى ھەلداوه، گەر دە چەرخ پىش ئىستا بۇوايە و كەسىكىش بىوپەستايە خەلتكى يانلىنى تېكىگە يەنەت، ئەوا سەرى لىنى دەشىۋاندىن و، دووجارى سەفسەتە و ھەلەي دەكردن!

بۇ غۇونە، گەر ئەو دەمە بورايە: "سەيرى وەستانى خۇزۇر و جۇولەي زەھۆر و كۆبۈونەوهى يەك مىليۆن زىندهوھر لە يەك دلىپىدا بىكەن، تاكۇ بەي بە مەزنىي كەدگار بىهن" .. ئەوالەبەر ئەوهى روانىنى جەھەماوھرى عەمەم بەھۆرى ھەستى پوالتى، يان بەھۆرى ھەلەي ھەستەوە، پىچەموانەي ئەو بەلگەنەپەستانىيە كە پىيان و تراوه، بەدرۇيان دەخستەوە.. يان خۆيان بەھەلەدا دەبرە.. ياخود سەرسەختى يان بەرامبەر شىتىكى دىارييکراو دەرەدەپىرى! لە كاتىكىدا كە شىۋاندىنى زەينە کان - نەخوازەلا لە ماوهى دە چەرخدا - دۈزى پىيازى "پىنماعى" يە.

وريا كەردىنەوەيەك:

ئەم چەشىنە بابهاتانە بەو شىنە نەزەرە يانە قىاس ناڭرىن كە لە داھاتوودا دەرددە كەون، چۈنكە ھەستى پوالتى پەيونىدى بەو شتانەوە ناڭات كە هي "داھاتوو"ن. لەبەر ئەوه، گۈيمانى ھەردوو ڕۇووه كە ھەمە. چۈنكە لە بازنهى "مومكىنات" دايە و دەكىرى باوھەر و مەتمانەي پىن بىرى. كەوانە مافى ئاشكىراي خۆرى لەمەدaiيە كە بە راشكارى باس بىكىت، بەلام ئەوهى كە لىپى دەدويىن لە پلەي ئىمكەن و گۈيمان دەرچۇووه، گەيشتۈۋەتە پلەي "بەلگەنەپەستى" ، واتە نەزانىيى ئالىزۇ..

كەوانە مافى خۆرى لە پىش چاواي ئەو رەوانبىزىيەي كە ناگونجى ئىنكارى بىكىت ئەوهى بە نادىيار و رەھا باس بىكىت، تاكۇ زەينە کان نەشىۋىن. بەلام لە گەل ئەوهشدا بىوپەستە ھىما و ئاماڻە بۇ "حەقىقەت" بىكىت و، دەرگاڭان لە ڕۇوىي ھىزىر و بىرە كاندا بىخىنە سەرىپىشت و، خۇلتكى چۈرۈوه بىكىن، وەك ئەوهى كە شەرىعەتى خاۋىن و بىنگەرد ئەنجامى داوه.

دهسا کاکه!

تایا گومان بردنی ئهو شته‌ی که رینماییه کی بینگه‌رد و خودی رهوانیبئری و کاکله‌ی هیدایه‌ته، بهوهی که دزی رینمایی بیست و، لیبی جیا بیست و، ئهو شتەش که کەمالی رهوانیبئری يه، لە ئەندىشە‌تدا بە ناتەواوی بىبىنیت.. تایا ئەمە کارى ويژدان و هەقویستى يه؟!

تایا "رهوانیبئری" لە زەینى نەخۇشى تۆدا بەو جۆرەيە کە ئەركىنکى ئەوتۇ بخاتە ئەستۇرى خەلکى: زەینە کانيان بە ھەلەدا بیات و، بىرە کانيان بشىوپىنى بە جۆرەي کە بە زیرىسى ئەوان ھەرس نە كرېت، چونكە لە گەل ژىنگە و ئامادە باشىي پۇزگارىاندا ناگونجىن؟!

نەخىر.. بەلتکو دەستورى: (كَلْمَ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ) واتە: (بە ئەندازەي تىڭىشتنى زیرىنى خەلک لە گەلەيان بدوى)^(۱) دەستورىنى دانايانەيە. ئەگەر دەتموپىت لەمە تىڭىگەيت، ئەوا سەر لە پىشە كى يە كان بىدە، بە تايىھەت "پىشە كىي يە كەم" و، بە باشى لىبى پەتكەنە.

وەلامى گومانى سىھەميش:

كە لار كردنوھى هەندى روالتى تايىھە كانە بىز ئەو شتائەيى كە پىچەوانەي بەلگەي عەقللىن، ئەوا:

سەرنج لە "پىشە كىي يە كەم" بىدە و، ئىجا گۈنى بىگە بىز ئەوهى كە: ئامانجى بەرەتى خاوهەن شەرعى دانا لە رینمایى جەماوەردا، تايىھە بە "چەسپاندىنى بەدەھىنەرە تاك و تەنبا و، پىغەمبەرىتى و، حەشىرو، دادگەرى" ..

(۱) (كَلْمَ النَّاسُ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ) دەستورىنىكە لە "حىكىمتى بانگەواز" دا، زانايابان لە چەند بىوابەتىك وەريان گىرتۇرە كە لە نىوان "موقوف" ئىصەحىج و "مەرفۇوع" ئىزەعىفدا، وەك: روى البخاري عن علي موقوفاً: "خَدَّنَا النَّاسُ بِمَا يَعْرَفُونَ، أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟" البخاري : ۱/۵۸ رقم ۱۲۷.

روى مسلم عن ابن مسعود موقوفاً: "مَا أَنْتُ بِمُحَدِّثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لَا تُبَلِّغُهُ عَقُولُهُمْ إِلَّا كَانَ لِبَعْضِهِمْ فَتَّةٌ". مسلم: ۱۱/۱ رقم ۵.

روى الديلىي عن ابن عباس مرفوعاً: "أَمْرَتُ أَنْ نَكْلِمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ". الفردوس. مائور الخطاب: ۱/۳۹۸ رقم ۱۶۱۱.

ئەمانە و چەندىن بىوابەتى تىريش. (وەرگىز)

له بهر ئوه، باسی بورو نمه و ران له قورئاندا باسیئکی لاوه کی و شوینکه موته‌ی باسه سره کی یه کانه، به نیازی ئوه‌ی بکرین به بەلگه. و اته بەلگه‌هینانه‌وه به پیساي ناو ازه‌ی بەدیهاتووان، که له پیش چاواي تېڭىھېشتى جەماوه‌ردايە، له سەر پىساداھینەرى پاستەقىنە، کە خواي گەورە يە. خۇ ئاسەوارى سەنھەتى خوا و پىكۈپىكى پىساكەی له ھەممو شىئىكدا دەبىنرى، ئىت پىكەتەنە کەي ھەرچۈن بۇويتىت، ئىمە كارمان بەسەريي و نى يە، چونكە پەيوەندىي بە ئامانجى سره کى يەو نى يە.
بىتار كىردىنە وەيەك:

يە كېڭىك لە سەلاوه کان ئوه‌يە كە: پىش ئوه‌يى "داوا" (دەعوا) ئى هەر كېشىيەك بىز ازىزىت چى يە، دەبىن بەلگە كەي زانراو بىت. دەبىنى لە بەر بۇونىي بەلگە و راھاتى بىرە کان له گەل باوه‌رى جەماوه‌ر بەو شتائەيى كە ھەستى پىنده كەن، رۇالەتى ھەندى دەق بۇلای ئەو بىرۇ باوه‌رانە خوار كراوه‌تەمە، نەك بىز ئوه‌يى بەلگە بىت لە سەريان. بەلكو قورئانى بىرۇز لە پىنجاۋپىنچى ئايەتە كانىدا چەندىن نىشانەيى داناوه کە لايلىكىزلىم ران ئاماژە بۇ گەوهەرە كانى ناو ئەو سەدەفانە و پاستى يە كانى ناو ئەو رۇالەتائى بکەن.
بەلتى، ئەو كېتىبە بۇونىي كە گۇفتارى خواي گەورە يە، ھەندىنلىكى تەفسىرى ھەندىنلىكى ترى دەكەت، و اته ھەندى لە ئايەتە كانى ئەو شتائە دەردەخەن كە له ناو دلى دەستە خوشكە كانىدا يە. لە بەر ئوه، رى دەكەويت ھەندى ئايەت نىشانە بن لە سەر چەند ئايەتىكى تر. كەواهە مەبەست تىياياندا واتاي رۇالەتى نى يە.
بۇ نمۇونە، ئەگەر لە بوارى بەلگە‌هینانه‌وهدا بوترايە:

بىر لە وەستانى خۇر بکەسەوە، ھاودەم لە گەل جۇولەت رۇالەتى يە كەيدا و .. سەيرى جۇولەتى رۇۋزانە و سالانەي زەوي بکەن، ھاودەم لە گەل وەستانى رۇالەتىيدا و .. سەرنج لە كارە ناو ازه كانى كېشى گشەتىي نىوان ئەستىزە كان بىدەن و .. بۇانە كارە سەرسوور ھېنەرە كانى كارە با و .. كارە نامۇز كانى ئاۋىتە كىميابىيە كانى نىوان تو خە كان كە لە حەفتا تو خەم زىياتن.. تاكۇ بەدېھىنەرى شېڭىزەند بناسن!!
ئەگەر ئاوا بوترايە، ئايا بەلگە كە - كە سەنھەتى بەدیهاتووانە - پەنهانىز نەدەبۇ لە ئەنجامە كە، كە ناسىنى كەرد گارە ۱۹!
خۇ دىيارە ئەمەش پىچەوانەي دەستۇورى بەلگە‌هینانه‌وهەيە.

له بهر ئمه، همندی لە واتا پوالتی يە کان بەپى بىر و هزرە کان خوار كراونەتمەوه، چونكە ئەم كاره لە جۇرى "پاشكۆزى داپشتە کان" و، جۇرىيەكە لە "كىنايە". واتە راستى و درۇپۇو ناكاتە واتا كانيان. نابىنى ئەلمى "قال" ئەسلىھە كە ج "واو" يان "قاف" بىت كار لە هيچ شتىك ناكات!

برام! بە ويىدان بە! ئابا ئەم سىن خالە نابنە چەند بەلگەيە كى روون لە سەر ئىعجازى ئەو قورئانى كە بۇ سەرجمەن خەلکانى ھەمۇو چەرخە کان نازىل بۇوه؟
بەلتى، (والذى عَلِمَ الْقُرْآنَ الْمُعْجَزاً إِنَّ نَظَرَ الْبَشِيرِ الْأَنْذِيرِ وَبِصِيرَتَهُ الْأَنْعَادَةَ أَدْقُ وَأَحْلُّ
وَأَجْلِى مِنْ أَنْ يَلْتَبِسَ أَوْ يَشْتَبِهَ عَلَيْهِ الْحَقِيقَةُ بِالْخَيَالِ، وَإِنَّ مُسْلَكَهُ الْحَقُّ أَغْنَى وَأَعْلَى وَأَنْزَهُ
وَأَرَفَعَ مِنْ أَنْ يُدْلِسَ أَوْ يُغَالِطَ عَلَى النَّاسِ)!

واتە (سويند بهو كەسەي كە قورئانى خاوهەن "ئىعجازى رەوان" ئىفيرى مىزۇف كردووه، روانىنى ئەو خۆشەويستە مەددەھەر و ترسىنەرە و، بىناسايدە تىۋە كەي، لەمە وردتر و گەورەتر و ئاشكرا تەرە كە حقىقەت و ئەندىشە لىنى بشالىزى و، رېيازە رەواكەشى لەمە بىن نيازى تەر و بلندتەر و خاوېنلىرى و بەرزى تەرە كە فيل لە خەلکى بىكات و بەھەلەياندا بىات)!

بەلتى، "ئەندىشە" لە كۈي دەتوانى خۆزى بە "حقىقەت" پىشان بىدات لە ئاستى ئەم قورئانەدا كە نۇوري لىن ھەلدە قوللىت؟

بەلتى، رېيازى قورئان خودى حقە و، پېزەرە كەشى خودى راستى يە. خۆز "حق" يش لەمە بىن نيازى تەرە كە فيل بىكات، يان خەلکى بە ھەلەدا بىات.

رېيازى پېشجەم

ئەم رېيازە تايىھەتە بە كاره دەراسا بەناوبانگە کان و، موعجيزە ئاشكرا اکان، كە كىتىبە كانى سىرهەت و مىزۇو پېن لەمە باسانە و، زانايانى بەپېزىش - خوا پاداشتى خىرپىان بىداتەوه - مافى تەواوى تۆمار كىردىن و لىكىدانەوەيان داوهتى. بۇ يە درېزەي ئەم باسمان بە كىتىبە كانى ئەوان سپارد، چونكە فېر كىردى شتى زانراو كارىنگى يېھوودەيە.
ھەرچەندەمۇو يە كىتكى كاره دەراسا ئاشكرا اکان لە خۆيدا "مۇھەواتىر" نەبىت، بەلام رەگەزە كەي و زۆر لە جۇزە كانى "مۇھەواتىرى مەعنەوى" ن.

پاشان یه کاره نایا سایانه چهند جو رویکر:

هەندىكىان:

ثیرهاصه جوزراو جوزره کانه^(۱). و هک بلیتی ثهو چهرخهی که پیغمه بری خوشوهویستی
تیدا له دایک بووه، بهره مهندسی ریژنهی پیت و بهره که تی ثهو بووه، ئه ستیرهیه کی
خاوهن کرامه تی و های به دهست هیناوه و، له پینی ثیرهاصه کانه وه و به هه متی پیش
روودان مژدهی هاتنى فەخرى عالەمی - دروودى لە سەر پیت - را گەياندووه.

ہندیکے تریان:

هه والدانه غهیبی به زوره کانه. به را دهیه که دهلي "گیان" ای پهتی و بالنده ای ئه،
بهر بسته کانی سات و شوینی دیاریکراوی بپیوه و، بنهناو لاینه کانی "رابوردوو" و
"داهاتوو" دا گهراوه و، باسی ئه شستانه بز گیپراوینه توه و پوونی کرد وونه توه که له
هه مهو ئه شوینانه دا بىشونه ..

ہندیکے تیان:

نهو کاره نائی اساییه ههست پنی کراوانه به که له ده می تهمددی و راگه یاندنی دواکه بیدا پیش چاوی خستون. ئەم جزوره یان ده گاته نزیکی ههزار دانه. بهو واتایه ی کە کۆئی ئەم جزوره "مۇ تەۋاتىي مەعنەوی" يە، هەر چەندەش دانە دانە یان "ئاحداد" بین.

هندیکے تریان:

بریتی یه له هله‌لقولانی ئاو له نیوان په نجه پیروزه کانیه‌وه. وەک بلىي بە هله‌لقولانی ئاوی زیانیه خش لە دەستی پیروزی، كە کانگای سەخاوه‌ته، شیووه‌یە کى هەست پى كراو بکیشیت بۆ هله‌لقولانی ئاوی زولالی هیدایەت كە گیانه کان دەبۇۋېنىتەوه، لە زمانی بە زىيەد كە سەھ، جام، هیدا، هیدا،

هندستک تیان:

بریتی یه له قسه کردنی دره خست و برد و ئاژه‌ل له خزمەتیدا. وەک بلىئى ئەو ۋىيانە مەعنەوى یەھى كە له رېنمايىھە كانى ئەھى پىغەمبەرەدایە عەلە تەنائەت بى گىان و ئاژه‌لە كانىشى، گۈز تو و دەته و خىستە و نىھە تە گۆ !

(۱) "تیرهاص" برو و داده له عادهت بد هر آنی زیانی پنجه مبار **پکیل** ده تری که له پیش پنجه مبار تیدا برو و یان داده، به لام "موعجزیه" هی کاتی پنجه مبار نیشه (و فرگیز)

یه کینکی تر:

بریتی یه له دوولهت بعونی مانگ. وه ک بلیتی ئمو مانگه‌ی که دلی ئاسمان دهنونیست، له شموق و تاسه‌ی ئهودا و به ئامازه‌یه کی پهنجه‌ی پیروزی ئمو، دوولهت بعوه، تاکو پهیوه‌ندی یه ک له گه‌ل دلی پیروزی ئهودا یه سنت!

"لهبونی مانگ" به دهقی ئایه‌تی پیروز چه‌سپاهه و، موته‌وانیری معنی‌یه. تهناهت ئمو که سدهش که سره‌ختی له ربووی قورئاندا تواندووه، دهستکاری و اتای ئایه‌تی پیروزی **﴿وَانْشَقَ الْقَمَرُ﴾** نه کردوده و، مه گهر بز گرمانیکی لاواز دهنا لیکدانه‌وهی تری له سه‌ر ئدم ئایه‌ته نه‌بوروه و له واتا رواله‌تی یه که‌ی خزی نیگزپریوه.

له‌بهر جیاواری هه‌لاتگه کان و، بعونی هه‌ور و، سهیرنه کردنی ئاسمان وه ک ئهوده‌ی که لهم روزگاره‌دا سهیر ده کریت و، رپودانی لهبونی له ده‌می بین ئاگانی خملکی و، له شهودا و، که‌می ماوه که‌ی.. له‌بهر ههمو ئه‌مانه، پیویست ناکات که ههمو خملکی یاخود زورینه‌یان "لهبونی مانگ" بینن.

ئنجا له ریواهه‌تکاندا سه‌ملاوه که زور له و کارو انانه‌ی هه‌لاتگه‌یان هه‌لاتگه بعوه، بینیویانه.

پاشان گه‌وره‌ترین و یه که‌مینی ئهم موعجیزه‌انه بریتی یه له قورئانی پیروز، که له حهوت ربووه بدلگه له سه‌ر ئیعجازه‌که‌ی هینراوه‌تهوه و، پیشتر ئامازه‌ی بز کراوه^(۱). پاشماوه‌ی موعجیزه‌کانی تر به کتیبه باوه‌پین کراوه کان ده‌سپیرم^(۲).

کفرتایی:

ئه‌ی ئمو به‌ریزانه‌ی که قسه کامن ده خویننه‌وه!

تکام وایه به بیریکی فراوان و، روانینیکی تیژ و، به‌سیره‌تیکی هه‌لسنه‌نگینه‌ر سه‌رنج له کزی قسه کامن، واته هر پینچ رپیازه که بدنه و، بیخنه نیوان شوروایه‌ک که له خویدا کزیان بکاتمه‌وه و، پیغامبه‌ریتی حهزره‌تی مجه‌مدیش بِحَمْدِ اللّٰهِ بخنه‌نه چهق و نساوه‌ندی ئمو بازنه‌یه و، ئنجا به وینه‌ی سه‌ربازه جزر او جزره‌کانی ریز به‌ستووی دهوری پادشا بزوی

(۱) پهیامی "موعجیزاتی قورئانی" - که وته بیست و پینچه‌می کتیبی (ونه کان) ه - به باشتین شیوه ئمو روانه‌ی ئیعجازی قورئانی پیروزی چه‌سپاندووه. (وهر گیز)

(۲) خوینه‌ری به‌ریز ده‌توانی له "پهیامی موعجیزاتی نه‌هدی" دا - که مه کتووبی نززده‌هه‌می کتیبی (مه کتووبات) ه - دریزه‌ی ئمو موعجیزانه و سرچاوه باوه‌پنکراوه کانیان بینیت. (وهر گیز)

پروان، تاکو سه رجهم لاکان بتوانن ئهو و هم و گومانانه دوور بخنه نه و که له گزشە و تەنیشتە کانه و هیرش دەھینەن.

بەم جۆرە و، لە وەلامى پرسىyarى ژاپونى يە کاندا كە و تىان:

[ما الدليل الواضح على وجود الإله الذي تدعوننا إليه؟]

(بەلگەدى پۇون لمىر بۇونى ئهو خوايە چى يە كە ئىمەى بۇ لابانگ دەكەن) ..

دەلىم:

ئهو بەلگەيە مەمەدە پەقىش!

ئامازە و رېنمایى و ورىياڭىز دەنەوە يەك:

كاتىن رەگەزى مرۆف بۇوي لە داھاتوو كرد، ھونەرى حىكمەت، كە لەلايەن

بۇونەوران و حىكۈمەتى بەدىھاتۇوانەوە بەوانە كراوه، ھاتە گز و پرسى:

ئەى ئادەمیزادە كان لە كۆپۈھ ھاتۇون؟ بۇ كۈنى دەرۇن؟ چى دە كەن؟ كىن پادشاھانە؟

سەرەتاي ئىيۇھ لە كۈنى و كۆتايىستان بەرەو كۈنى يە؟

لەو كاتەدا كە ئەم گفتۇرگۈزى لە ئارادا بۇو، يە كىسر گەورەرە رەگەزى مرۆف و،

وتارىيىز و رابەريان، كە حەزرەتى مەمەدە پەقىش ھەلسا و، وەلامى دايەوە و، و تى:

ئەى خاوهنى پرسىyar!

ئىمەى بۇونەوران بە فەرمانى پادشاي ئەزەل ھاتۇوين و.. لە نساوەندى بازىنەى

توانستى خوادا كارمان بىن سېپىرراوه و.. خوايى گەورەرە "واجب الوجود" كە خاوهنى

ھەموو سىفەتىكى تەواوه و فەرمانپەواى ئەزەل يە، ئەم پۇشاڭى "بۇون" ھى لەبەر

كىردووين و.. توانا و ليھاتنىكىشى بىن بەخشىوين كە سەرمایى بەختەورى يە و..

ئىمەى مرۆقىش ئىستا سەرقالى ئامادە كەردنى ھۆكارە كانى ئەم بەختەورى يە

ھەميشەيەين و.. ئامادە سەفرىن كە لە رېئى حەشرەوە بەو بەختەورى يە ھەميشەيە

شاد بىين.

دەسا ئەى حىكمەت!

تۇ شايەت بە و، چى دەبىنيت بەم جۆرە بدۇى و، لە رېئى "سەفسەتە" وە شتە كان

مەئالىزىنە!

مهبەستى سىھەم

كە حەشىرى جىسمانى يە

بەلنى .. بەدىھىنانى "بۇونەوەران" بە بىنەتىنە دىي "حەشىر" كارىتكى بېھۇودەبە.
تەنانەت گەر "حەشىر" نەبىت بۇونەوەرانىش نەدەبۇون.
كەواتە "حەشىر" راست و رەوايە و، رۇوناڭتىن بەلگە كانىشى حەزەرتى
مۇھەممەد ﷺ.

پىشەكى

قورئانى پىرۇز ھىندا بە رۇونى و ئاشىرىنى
"حەشىرى جىسمانى" يى رۇون كرددۇوه تەۋە كە بوارى
بىنەتىنە ژۇورەوەي ھىچ گومانىك نەھىشتۇوه تەۋە.
ئىمەش لىرىدا ئاماڙە بۇ بەشىك لە ئامانج و
ھەلۋىستە كانى "قورئان" دە كەين و، بە
لىكدا نەوەيە كى جوزئى بۇ حەشىرى جىسمانى پاشت
بە بەلگە كانى قورئانى پىرۇز دەبەستىن.

ئامانجى يە كەم

بوونەوران پىسايەكى هەرە كامەل و بەدىھاتۇوانىش حىكمەتىكى تابلىق تەواويان
تىدایە و ..

بېھۇودەبى لە جىھاندا نى يە و ..

ئىسراپ و زىادەرەۋىش لە فيۋەتدا نە كراوه و ..

لىكۆزلىنەوهى تەواوهتى كە بە ھەمۇ زانستە كان سەلاوه و ..

قىامەتى نەوعى كە بە وىنسەرى رۈز و سال و لە زۇربەى جۇرە كاندا دووبات
دەبنەوه و ..

گۇوهەرلى توانا كانى مەرۇف و ..

ناكۆتايى ئاواتە كانى و ..

مېھرەبانى بەخشنىدە مېھرەبان و ..

زمانى پىغەمبەرلى راستىڭىز و ئەمین ئەڭلىق و ..

پۇونكىردنەوهى قورئانى خاوهن ئىعجاز ..

ھەمۇ ئەمانە .. شايەتى راست و، بەلگەى حەق و راستەقىنەن لەسەر حەشىرى
جىسمانى .

ھەلتۈست و ئاماڙەيەك:

۱ - ئەگەر بۇونەوران بەرھو "بەختەورىي ھەميشەبى" نەپۇن، ئەۋائەم ياسا و
پىسايە دەبىتە وىنسەكى ساختە خەلەتىنەرلى لاواز و، سەرچەم مەعنەوييات و
پەيوەست و پەيوەندىيەكى ناو ئەم پىسايەش وەك تەپوتۇزى بارىدووبىان لىنى دىت. واتە
تەنها "بەختەورىي ھەميشەبى" يە كە كەرددۇويەتى بە ياسا و پىسا!

۲ - حىكمەتى خوايى گورە، كە غۇونەھى چاودىرىبى ئەزەلىي ئەوه، "بەختەورىي
ھەميشەبى" رادەگەيەنیت. چونكە بە چاودىرىبى بەرژەوەندى و دانستە كان لە

بوونه و راندا پرچه ک کراوه. لبه رهه و هری گهر بهخته و هری همه میشه بی نه بیت، ده بی تینکاری ئهم هه مه و حیکمه و سوودانه بکهین که "بهلگه نه ویستی" ناچارمان ده کات دانیان پیدا بنیین.

۳ - نه بونی بیهوده بی و همه مه کیتی، که به شایه تی ژیری و حیکمه و لیکزلینه و سهلاوه، ئاماژه بز بهخته و هری همه میشه بی له حه شری جیسمانیدا ده کات، بگره بهلگه بیه له سه ری، چونکه "نه بونی تهواوه تی" هه مه و شتیک ده کات به "بیهوده بی".

۴ - نه بونی ئیسraf له فیتره (واته له بدیهینانی شتان) دا که به شایه تی زانستی سوودی ئهندامه کان، نه خوازه للا له جیهانی همه بچووک (مرؤف) دا سهلاوه، بهلگه بیه له سه ره بونی ئیسraf و زیاده پهه وی له توانا و لیهاتنه مهعنوي بیه کانی مرؤف و، تا اته کانی و، ببره کانی و، حمز و مهیله کانیدا. ئمهش رایده گهه نیت که مرؤف بز بهخته و هری همه میشه بی پالیوراوه.

۵ - بهلی، گهر "بهخته و هری همه میشه بی" نه بایه، سه رجم لایه نه مهعنوي بیه کان دههاتنه وه یه ک و، ده پو کانه وه و، ده بونه تهپوتوزی با برده له.

گهلى سهیره! ئه گهر بهر گی گهه و هری بروح، که "جهسته" بی، تا ئهم را دهه بایه خنی بین بدریت و چاودیزی بکریت، برا دهه بکه که ده پاریززی لوهه تهپوتوزی بز بروات، ده بی چاودیزی کردنی خودی گهه و هری "روح" چون بیت؟ ئیتر چون له ناو ده برت؟ نه خیز.. بایه خدان به جهسته تمنها لبه رهه و گیانه بیه!

۶ - ئه وریسا ورد و ریکوپیکه که بهولینکولینه وه تهواوه سهلاوه که - وک زووتر بس کرا - هه مه و زانسته کانی پنکه بیناوه، بهلگه بیه له سه ره بهخته و هری همه میشه بی. چونکه هر تهنا بهخته و هری همه میشه بی نیو حه شری جیسمانی بی که ریکوپیکی گردونن له تیکچوون ده باریزی و، پووی بین ده کاته خزو کردن و، تهمنی همه میشه بی.

۷ - هه روهه کاتز میزی ئاسابی چهند چه رخنکی جبا جبا و بزؤک و خولاوهی ئه و توزی تیدایه که میلی چر که ژمیز و ده قیقه ژمیز و سه عات ژمیز و روز ژمیزه کان

بیزوین و، هریه کهیان هموالی هاتنی ٹموهی دوای خوی ده گهیه نیت، به همان جوز پژو و سال و تمهنه نی مرؤوف و خولانه وهی دنیا وهک ٹمو سه عاته وان و، هریه کهیان پیشه کیی ٹهوی تریانه..

که واته دیاردهی هاتنی بیانی له دوای هممو شهونک و، هاتنی به هار له دوای هممو زستانیک ٹهوه راده گهیه نک دوای مردنیش قیامه تیک ههیه.

به لئنی، هممو که سینکی مرؤوف وه کو "جور"ی غهیری مرؤوف وايه. چونکه "پوونا کیی بیر" فراوانی و کرانه وهیه کی ٹهو تزی به ئواته کان و گیانی مرؤوف به خشیوه که ئه گهر هممو کاته کان هتلبلو و شیت هیشتتا تیز نایت..

که چی ماهیه تی دانه دانه جوزه کانی ترو، نرخ و بههیان و، رو این و، کهمال و، له زهت و، ئازاره کانیان جوزئی و کسمی و سنوردار و کاتی و دیاری کراوه، به لام له همان کاتدا ماهیه تی مرؤوف بلند و، گشتی و، همیشه یه. که واته قیامه ته نهوعی یه دووپات بووه کانی ناو روز و شه و هیما و ئاماژه ن بز قیامه تی که سیی مرؤفایه تی، ته نانهت شایه تیشه له سه ری.

۸ - بیر و بز جوونه ناکز تا کانی مرؤوف.. که له ئواته نه براوه کانیه وه پهیدا بوون.. که ٹھویش ده ره نجامی حمز و مهبله پیک نه خراوه کانیه تی.. که ٹھویش له توانا بی سنوره کانیه وه پهیدا بووه.. که ٹھویش له لیهاتنه کوتا نه هاتووه کانیدا شارراوه تموه.. که ٹھویش له گه وه ری ئه و گیانه یدا چینراوه که خوای گهوره پیزی لئی ناوه.. هممو ئه مانه.. به پهنجه ی شایه تی ئاماژه بز ئه و به خته و هریه همیشه یه ئه و دیو حه شری جیسمانی ده کهن و بزی ده روان!

۹ - به لئنی، سوز و میهره بانی بخشنده میهره بان و کردگاری دانا، مژدهی هاتنی به خته و هریی همیشه یی دهدن. چونکه به هوی ئمو به خته و هریه وه میهره بانی ده بیت به "میهره بانی" و نیعمه تیش به "نیعمه ت" و ده ره بازی ده کات لموهی که به لاؤ و گرفت بیت و، بونه وه رانیش له گریانی جودایی پزگار ده کات. چونکه ئه گهر به ختیاری همیشه یی - که گیانی نیعمه ته کانه - نهیه ته کایه وه، ئه وا سه رجه می نیعمه ته کان ده بنه گرفت و، ئه کاته ش ئینکاری ئه و میهره بانی یه ده بیتہ شتیکی پیویست که به شایه تی سه رجه می بونه و هر ان و به پیویستی و به لگه نه ویستی سه ملاوه.

دهسا برام!

سـهـيرـيـ نـاسـكـتـرـيـنـيـ تـاسـمـوـارـهـ كـانـيـ مـيـهـرـهـ بـانـيـ خـواـ،ـ وـاتـهـ:ـ "ـخـوشـهـ وـيـسـتـيـ وـ شـهـفـهـقـهـتـ وـ عـيـشـتـ"ـ بـكـهـ وـ،ـ تـجـاـ بـيرـ لـهـ جـودـاـيـيـ هـمـيـشـهـيـ وـ لـيـكـدـاـبـرـانـيـ هـتـاهـهـ تـايـيـ بـكـهـرـهـ وـ،ـ بـزـانـهـ كـهـ چـزـنـ ٿـهـ وـ خـوشـهـ وـيـسـتـيـ يـهـ دـهـبـيـتـ بـهـ گـرـفـتـيـكـيـ يـهـ كـجـارـ گـهـورـهــ.ـ وـاتـهـ جـودـاـيـيـ هـمـيـشـهـيـ هـاـوتـايـ خـوشـهـ وـيـسـتـيـ نـيـ يـهـ وـ هـاـوـسـهـنـگـيـ دـهـرـنـاـچـيـتــ.ـ كـهـوـاتـهـ "ـبـهـخـتـهـ وـهـرـيـ هـمـيـشـهـيـ"ـ زـلـلـهـيـ خـزـىـ لـهـ وـ "ـجـودـاـيـيـ هـمـيـشـهـيـ"ـ يـهـ دـهـسـرـهـ وـيـنـيـتـ وـ فـريـيـ دـهـدـاـتـهـ نـاوـ نـهـبـوـونـ وـ نـهـمانـ!

۱۰ - زـمانـيـ پـيـغـهـمـبـرـيـ خـوشـهـ وـيـسـتـ ڪـلـيـلـيـ ڪـهـ بـهـ هـرـ پـيـنـجـ رـيـياـزـهـ كـهـيـ پـيـشـوـوـ چـهـسـپـاـوـهـ وـ بـهـلـگـهـيـ لـهـسـهـرـهـ،ـ كـلـيـلـيـ ٿـهـ وـ بـهـخـتـهـ وـهـرـيـ يـهـ هـمـيـشـهـيـيـهـيـ نـاوـ حـهـشـرـيـ جـيـسـمـانـيـ يـهـ.

۱۱ - بـهـلـئـيـ،ـ قـورـئـانـيـ پـيـرـؤـزـ كـهـ بـهـ حـهـوـتـ روـوـلـهـ مـارـهـيـ سـيـازـدـهـ چـهـرـخـداـ ئـيـعـجـازـهـ كـهـيـ چـهـسـپـاـوـهـ،ـ دـهـرـخـهـرـ وـ كـلـيـلـيـ حـهـشـرـيـ جـيـسـمـانـيـ يـهـ.

ئامانجى دووهەم

لەمەولا دوو ئايەت تەفسير دەكربىت كە "حەشر" پۈون دەكەن، وە ئاماژەي بىز دەكەن:

"نەخو^(۱): بسم الله الرحمن الرحيم".

* * *

مامۆستاي دانەر (بەديعوززەمان سەعىدى نۇورسى) لە سەھرتاي تېشكى نۆھەمى "سەرجەمى پەيامە كانى سورا" دا، كە دواي سى سال دایناۋە، دەلتى:

لە راستىدا ئەو چاودىرى و ئاۋرلىدانەوە يەكى نەخشىن و جوانى پەروەردگار بۇ كە "سەعىدى كۆن" سى سال پىش ئىستالە كۆتسايى ئەو كېيىھەي كە ناوى: "موحاكەمات" دا پىشە كېيى تەفسىرى "ئاماژە كانى ئىعجاز" دا، ئەمە خوارەوە نۇوسى:

(ئامانجى دووهەم: لەمەولا دوو ئايەت تەفسير دەكربىت كە "حەشر" پۈون دەكەن، وە ئاماژەي بىز دەكەن).

بەلام ئەو باسە ناوبر اوە بەھو دەست پى كىرد كە نۇوسىي: "نەخو: بسم الله الرحمن الرحيم". ئىز لە نۇوسىن راوه ستا و بۇي نەرخسا تەواوى بىكەت، وائىستا هەزار و يەڭ جار و بەئەندازەي ژمارەي بەلگە و نىشانە كانى حەشر، سوپاس و پىزازىن بىز بەدېھىنەرەي بەخشىنەم كە دواي تىپەربۇنى ماوەي "سى" سال بەسەر ئەو نۇوسىنەدا، يارمەتىي دام ئەو تەفسىرە پۈون بىكەمەوە.

(۱) نەخو: وشەيە كە بە شىنە زارى كرمانجى ژۇرۇرۇ، بە واتاي: "كۈواتە" دىن لە شىنە زارى كرمانجى خواروودا. (وەرگىز)

بدره‌همی درو هم:

مونازه‌رات

پره‌چه‌ته‌ی پزشکی بزو:
کیشوه‌رینکی فراوانی گرنگ.. به‌لام بن شانس و..
دوله‌تیکی به‌ناوبانگی خاوه‌ن را بوردوی شکودار.. به‌لام بن بهخت و..
نه‌ته‌وه‌یه کی خاوه‌ن عیززه‌تی مه‌زن.. به‌لام بن پیشمو.
با خود: مونازه‌راتی به‌دی‌عوززه‌مان.

به دی‌عوززه‌مان
سه عیدی نورسی

دایناوه

فاروق په‌سوول یه‌جیا
کرد دویه به کوردی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تیپینی:

له هر شوينيکي ئەم كىيىددا وشەى (رجتة الأكراد)
بەكارهات، مەبەست لەم پەيامى (مونازەرات) بە كە دانەر
وە كورىچە تەبە كىيىددا وشەى (رجتة الأكراد)
گەلى كوردەلە شىۋەي گفتۇرگۈزدا بە زمانى كوردى
پېشىكەشى كردوون. پاشان وە كورىچە تەبە كىيىددا وشەى
دايرەشتۇرۇۋەتەوە بە ناوى (مونازەرات). ئىنجا هەر خۆى
وەرى گىپراوه بۇ زمانى عەرەبى بە ناوى (رجتة العوام).
(وەرگىپ)

ریونکردنەوەیەک لەم وەرگیزىانە گوردىيەى (مونازەرات)دا

خۇينەرى ئازىز!

پىشەكىيە كەي مامۆستا "ئىحسان قاسىم صالحى" لە شەش لاپەرىيەدا كە دېت، زانىاربى پىويسىتى سەبارەت بە دۆخ و مىژۇوى دانانى پەيامى "مونازەرات" و، قۇناغەكىانى پۇختە كاربى دانرى بەرىزى لەم بەرھەمەيدا، باس كەردووه. لە بەرئەمە، بە پىويسىتمان نەزانى شىنىكى تر - لەم بارەيمە - بۇ ئەم وەرگىزىانە گوردىيە بنووسىن.

بەلام ئەمە كە لېزەدا بە پىويسىتى بىزىن لېنى بەدۇين، ئەمانەي خوارەوەيە: يە كەم: قىسە زۇر كراوه و دەكىرىت لە سەر ئەم بەرھەمەي مامۆستا نۇورسى. بەلام لە پۇوي "بابەتى" و "زانستى" يەوه تەنھا ئاۋۇر لەو قىسانە دەدىتەمە كە "بەلگە" پشتىان بىگرىت.

دۇوھەم: ھىچ گومانىك لەوەدا نىيە كە دانەر لە سالى (١٩١٣) دا ئەم بەرھەمەي خۇزى بە هەر دەن زەمانى (تۈركى و عەرەبى) بلاو كەردووه تەمە. نوسخەي چاپكراوى ئەم دەمە شايىتە لە سەرەي. بەلام - تائىستا - نەسەملاؤھ كە وەك دەستتۇرس يان چاپ نوسخەي (گوردىيە) يە بىت.

سىھەم: گومان لەوەشدا نىيە كە دانەر لە دوا سالە كانى تەمەنيدا پۇختە كاربى لە بەرھەمە كۆنە كانىدا كەردووه (كە يە كىيىكىان ئەم بەرھەمەيە). چونكە بە گۇزىن و، لىنى زىاد كەرن و، لىنى كەم كەرن و، نۇرسىنى بەراوىزى نۇى، قەللەمى تىن بىردوون.

چوارەم: مەرۇنى بە وىزەدان پىنى ئەستەمە - بىن ھىچ بەلگەيەك - پەنجەي تاوانبار كەردن رابكىشىت بىزىيە كەم دەستەي ئەم قوتا بىيانەي مامۆستا نۇورسى كە هەرچەندەش

زوریه‌یان به ره‌گهز له نمهوهی دانه‌ر نه‌بوون، به‌لام نمونه‌ی پاستی و دلسوژی و خوبه‌ختکاری ببوون. چونکه تمه‌نی گرنگی خویان له به‌ندیخانه و دادگا و کویره‌وریدا برده‌سهر له پیناوی به‌گری کردن له "پیامه کانی نور" و بلاو کرنه‌هیان و، له خزمتی ماموزتا‌که‌یاندا.

پیش‌جهم: تنه‌ها رینگای زانستی و باوه‌پئی کراو بتو سه‌ماندنی ئمهوهی که ئەم دەستکاری‌یانه به قەله‌می ماموزتا نورسی خوی کراون، نەک کەسی تر، سەردانه‌وهی له و نوسخانه‌ی کە به خەتى خوی ئەو پوخته کاری‌یانه‌ی تىدا ئەنجام داون و، له لای قوتابیه دېرینه کانی پاریزراون. خۆ دوای ئەوهی کە لەم رینگاییوه سەلما دانه‌ر بتو خوی خاوه‌ن مافه لە‌ودا، ئىت کەسانی ترى بىن ماف و بىن بەلگەی مەنتىقى ج كاره‌ن؟

شەشم: سەبارەت به خۇم و بتو دلىباونم لەو دەرەنخامەی کە لەو رینگاییوه به دەستم ھینابىت، چەندىن پاڭز کارىي خودى دانه‌رم بە خەتى خوی بىنى کە له چەند نووسىنیكى بەرهەمە کانی پىشىوپىدا ئەنجامى داون، تەنانەت فۇتنى كۈپىسى ھەندىك لەوانه‌شىم لای خۇم ھەلگرت.

من له لايەنى خۆمەوه ئەم مىشتە دلىباونم دە كەمە نمۇونە بتو خەرمانى پاڭز کارىي کانى تر، بە تايىبەت کە ويژدانم رېم بىن نادات بىن ھىچ بەلگەيەك ئەو کەسانە تاوانبار بىكم کە جىئى مەتمانى دانه‌ر ببوون. خۇ ئەگەر كەسىلەت بە "بەلگە" پىچەوانە ئەمە بتو سەلاندەم، بە چاوان قبۇولى دە كەم.

حەوتەم: له وەلامى ئەو پرسىارەشدا كە ئايلا يىكدا‌نەوهەت بتو ئەو دەستکاری‌یانه‌ی دانه‌ر چى يە؟ دەلىم:

ھۆکارى ھەندىك لەو دەستکاری‌یانه خودى دانه‌ر لە دوو ناميدا باسى كردوون كە لە شارى "قەستەمۇنى" و "ئەميرداغ" وە ناردوونى بز قوتاييانى^(۱). ئەم بەشەيان پىويسىتى بە لېكدا‌نەوهى كەسی تر نى يە.

ھۆکارى ھەندىكى تريان بوارى لېكدا‌نەوه و ئىجتىهادى تىدايە..

(۱) لە دواي ئەم پىشە كىيانە و لە پىش دەقى كىنبە كە، ئەو دوو نامەيە دانه‌رمان ھیناوه. تاڭو خوينەرى بەریز بە ئاسانى سەردانىان بىكتا. (وەرگىز)

مەبەستم ئەو چەشىنە دەستكارييانى يە كە دانەر بە خەتى خۆزى و شەكانى "كوردستان"ى لەو بەرهەمانەدا گۇرپۇرۇھ بە "ولىاھىتە كانى خۇرھەلات". ھەروەھا ئىمزاى "سەعىدى كوردى"ى كردووھ بە "سەعىدى نۇورسى". ھەروەك ھەندى باسى لابردۇوھ كە پەيوەندىي تايىھتى و پاستەخۇزىيان بە كورد و كوردستانمۇھ بۇويتت.. ئەمەش لە كاتىڭدا يە كە دەزانىن مامۇستا نۇورسى ھەتا دواساتە كانى تەمەنى بىرى لای خاك و خەلتكى ولاتە كەى خۆزى بۇو.

تەنانەت ھەولى داوه كاربەدەستان بخافلىقىن و لە چاودىرييان ھەلبىت و، بگەرىتەوھ لە ويستگەي كوردستانەوە دواھەمین كۆچى بەرھو بارەگاي پەروەردگارى بەرپى بىكەت و، لەناو خاكى خۆزى و باپيرانيدا ئەسپەرەد بىكەت. خوا كردى بەو ئاواتەي گەيشت و لە شارى "ئورفە"ى كوردستان كۆچى دوايى كرد.

جا ئەو كەسانەي شارەزاي بارودۇخى تۈركىيان لە سالانەدا كە مامۇستا نۇورسى تىدا ئىياوه، دەزانى كە:

ھەتا دەولەتى عوسمانى مابۇو، بە كارھىناني هېچ كام لە و شەكانى وەك: كورد و كوردستان لە ropyى ياساوه قەدەغە نەبۇو، تەنانەت ناوى ئاشكراي ناوجە كوردنىشىنە كانى دەولەت و خەلتكە كەى بۇون.

بەلام بە ھاتنى كەمال و كەمالىستە كان بۇ سەر كورسىي دەسەلات، ئەو وشانە و و شەكانى ترى ھاۋچەشنىيان بە تەواوى قەدەغە كران. بە رادەيە كى وا كە نەوهى نۇپى تۈرك - بە ئىستاشەوھ - لەسەر نەفرىن كىردى لەو وشانە گۆش كراون!

ھەر لە بەر ئەوه بۇو كە مامۇستا نۇورسى لە قۇناغى دەستەلاتى نوپىدا ھەتا بەرھەمە كانى بە دەستتۈوس بلاۋدەبۇونۇھ، دەستكاريي ئەو وشانە نە كردووھ لە بەرھەمە كانىدا، چونكە لەناو خەلتكانىكدا بلاۋ دەبۇونۇھ كە دۆستى بۇون و كاردانوھى نادر و سەتىيان بەرامبەر و شەكانى نەبۇو.

بەلام كە لە سالە كانى پەنجاي سەددىي راپوردوو بە رەسىرىي بە چاپكەرنىيان دراو، مامۇستا نۇورسى زانىيى ئەبجارتىيان نۇوسىنە كانى دەگەنە ھەموو دەستىك و ھەموو شۇنىيەك، تەنانەت دەستى ئەوانەش كە لەسەر ئەو پەروەردە چەھوتە گۆش كراون، ئەوا تەنها دوو رېنى لە بەر دەمدا بۇو:

یان هه‌ر چاپسان نه‌کاته‌وه.. یاخود چاپسان بکاته‌وه، به‌لام ئه‌و وشانه‌ی که دژه‌هه‌ستیک بهرامبهر به نووسینه کانی لای زززرنیک له‌و خله‌لکه دهورووزینن، بگزورنیت به چه‌ند وشه‌یه کی تر که بزو مرؤوفی به سمه‌لیقه همان واتا بگه‌یه‌ن، بئی ئه‌وه‌ی ده‌ماری که‌سیکی بئی گرژ بیت، یان هه‌بوونی ئه‌و وشانه بکاته بیانو بزو په‌تکرن‌نه‌وه‌ی سه‌رجه‌می بهره‌مه‌کانی!

ئه‌هه‌بوو پی دووه‌هه‌میانی هەلپارادا

لە‌بهر ئه‌م خویندن‌نه‌وه و تىنگه‌یشتته‌مان بزو نیازی مامۆستا نوورسی، هاتین لە‌م و‌ه‌ر گیپرانه کوردی‌یه‌دا، سه‌باره‌ت بەم به‌شەی پوخته کاری‌یه‌کانی دانه‌ر، وشە‌کانی يه‌کەم جارمان دانایه‌وه، چونکه لەم بە شە ئازاده‌ی کوردستاندا هیچ به‌هانه‌یه‌ک نی‌به بزو نه‌گیپرانه‌وه‌ی ئه‌و وشانه.

ئه‌و پرگانه‌ش که دانه‌ر لە دوا چاپه‌کانی ئه‌م بهره‌میدا لایردوون، لە‌بهر ئه‌و هزیه‌ی که لە دوو نامه‌که‌میدا بزو قوتایانی باسی کردووه و، لە‌بهر هه‌مان هۆلە چاپه عەره‌بی‌یه کە‌شدا نی‌یه، ئیمە ئه‌وانه‌شمان لە جئی خزیاندا دانایه‌وه و شوینه‌کانیمان بزو خوینه‌ر ده‌ستنیشان کرد. ئەمەش نەك لە‌بهر ره‌فتار کردن بە پیچه‌وانه‌ی ویستی دانه‌ر، نەخیز. تەنها لە‌بهر ئه‌وه‌ی که لای تویزه‌ران بایه‌خینکی مىزۇوییان هەبیه سه‌باره‌ت بە خودی نوورسی و گەله‌کەی و نیشتمانه‌کەی. خز ئه‌م کاره‌ی ئیمەش و‌ه‌ر گیپرانی ئه‌و بهره‌میده‌تى بزو زمانی نەتموه‌کەی خزى و، لە بھشیکی نیشتمانه‌کەمیدا بلاو ده‌بیته‌وه.

ئىنجا دواي ته‌واوبونی کاری و‌ه‌ر گیپرانی ئه‌م پەيامه، براي دلسۆزم (مامۆستا حسەين حسەن کەزرمى) لە زانکۈزى سلىمانى بە دارشتى ئه‌م کوردی‌یه‌دا رۇشتەوه و لە گەل دەقە عەره‌بی‌یه کە‌دا بهرامبهرى کرد و، كۆلئى تېبىنىي گرنگى خسته‌پوو کە سوودى زۇرمان لى و‌ه‌ر گرت.

دواي ئه‌و، ھاوارپى لام (دكتور ديدار کامه‌ران) لە گەل دەقى تورکىي كۆن و نوندا بهرامبهرى کرد و، گەلىي رېنمائى بەنرخى پېشکەش كردىن و، چەند بزو گەيەكىشى پاسته‌و خۇلە تورکىي يەكەوه کەرد بە کوردى.

خواي گەورە پاداشتى چاکەی هەردوو كيان بداته‌وه.

فاروق ره‌سوول يەحىا

پیشە کىي وەرگىزى چاپە عەرەبى يە كە

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله ومن والاه، وبعد:

لە بەروارى (٢٣/٧/١٩٠٨) دا سولتان عەبدۇلھەمیدى دووهەم "مەشرووتىت" ئى راڭھىياند^(١)، كە دامەزراڭدىنى سىستەمى پەرلەمانى دە گەيەنېت لە دەولەتى عوسمانىدا. بۇ بىن يە وزارەت لە بىرى ئەوهى لە بەردمەم سولتاندا بەرپرس بىت، لە بەردمەم پەرلەماندا بەرپرس كرا و، دەستەلاتى ياسادانانىش بۇو بە ئەركى پەرلەمان. دواى ئەوهەش، ئازادىي پامىارى و ئازادىي رۇزئىنامە گەرى و ئازادى يە كانى تر راڭھىيەنزا.

تىپۋانىن و بۇچۇونە كانى خەلتكى ئەو رۇزگارە بە گشتى و پای رۇشنىيەن بە تايىەتى سەبارەت بە "مەشرووتىت" زۆر جۇراوجۇر بۇو، چونكە دەستە و كۆملە جىاجىاكان ھەرييە كەيان بەو شىپۇرىيە پى خۇش بۇو "سەربەستى" ئى لىك دەدайەوە.. ئەوه بۇو لە لايە كەوه دەستەيەك زۆر بە توندى پاشى سەربەستى يان دە گىرت و، دەيان ويسىت بەرەو چەند ئاماڭىچىكى پامىارى و كۆزمەلايەتى كىشى بىكەن، تاڭو بىگەن بە ئاماڭىيان لە رۇوخاندى دەولەتى عوسمانىدا..

(١) مەبەست لە "مەشرووتىت" راڭھىياندىنى سىستەمى پەرلەمانى يە لە دەولەتى عوسمانىدا. سولتان عەبدۇلھەمید دوو جار "مەشرووتىت" ئى راڭھىاندۇوو. يە كەم جار لە سەرەتاي هاتە سەر حوكى، كە پىنى دەوتلى "مەشرووتىت" يە كەم" و لە بەروارى ١٩١٨/٣/٢٧ زىدا بۇوە. بەلام دواتر لە بەر چەند ھەزەر يەنلىكى ناوخۇز و بەھزى بىرودانى جەنگى (دەولەتى عوسمانى لە گەل بىرۇسىما) دا، ئەو ئەنخۇمنەي ھەل تو شاندەوە بىن ئەوهى خودى "مەشرووتىت" ھەلبۇوه شىپۇرىتىدۇو. پاشان لە ٢٣/٧/١٩٠٨ زىدا جار يەنلىكى تىر مەشرووتىتىندا يەنلىكى كە پىنى دەوتلى "مەشرووتىت" دووهەم. ئەمشى درىزىھە كىشا هەتا پەھانى مۇندرۇزىس لە ٢٠/١٩١٨ زى.

پیشه‌کی و هر گیرانه عذر بی‌یه که

که چی له لایه کی ترهو که سانیکی تر ههبوون مهترسی یان لئی نیشت لم
ئالو گوره‌ی که له سیسته‌می دهوله‌تدا هاته کایه‌وه..
هر لهو کاته‌دا خه‌لکانیکی تر سه‌رسام مان، بین ٹهوهی هنگاویک بهرهو پیش یان
بهرهو دواوه بنین و رایه کیان هه‌بیت..
شهیدایانی ئوروپا و ئوانه‌ش برقه‌ی شارستانیتی به که‌ی به شهواره‌ی خستبوون
که‌تونه چه‌پله لیدان..
بهم جوزه، رای جوزه‌جوزه دروست بمو.

به‌لام "بدیعوززه‌مان سه‌عیدی نورسی" میانه‌په‌ویی هله‌لیزاردو، پینمایی له پیازی
خاویتی ئیسلام و هرگرت، که دووره لهو "ده‌مار گیری" به‌هدی کۆسپی سه‌رپی
هموو تازه‌گه‌ری‌یه که و، لهوهش به‌زتره که به دوای خورئا‌ادا هه‌ناسه‌پر کیتی بیت و
بین هه‌لوئستانه چاوی لئی بکات..

بهو بین‌یه پشتی چه‌مکی "سه‌ریه‌ستی" و "شورو"‌ی گرت، بهو شیوه‌یه که له
ئیسلام‌دا روون کراونه‌وه و، داکزکی لهو "مه‌شروعتیه" کرد که له سنوری
شهر عدا بیت.

نهوه‌بمو لهو ده‌مه‌دا چه‌ندین وتاری زوری له رۆژنامه ناوچویه کاندا نوسی و،
گه‌لنی گوتاریشی لهو کۆبونه‌وانه‌دا ئاراسته‌ی جمه‌ماهه کرد که له گوره‌پانه گشتی و
مز گمته گمراهه کاندا ده گیران. له هه‌مۇوشیاندا چه‌مکی نازادی و شوروای له
پروناکبی ئایینی ئیسلام‌دا روون ده کرده‌وه و، ئاکامه ترسناکه کانی هه‌ریمه‌ک له
"ده‌مار گیری"‌ی بیزلىکراو هه‌روهه "چاولیکه‌ری"‌ی ئابرو به‌ری پیش چاو ده خستن.
چونکه هه‌ستی کرد که به نهینی و له پشتی په‌رده‌وه چه‌ند هه‌مول و ته‌قالایه‌ک خراونه‌ته
کار بۆ قوزنمه‌ی "مه‌شروعتیه" و ئاراسته کردنی له به‌رئه‌وه‌ندی خه‌لکانیکی رق له
دل و نهیاری ئیسلام.

هر لهو کاته‌دا که ههوله کانی خۆی لم بواره‌دا خستبووه گه‌ر، که سانی
سیاسه‌تمه‌دار و بیریار و رۆژنامه‌نووسانیشی پشتگوئی نه‌خست، بەلکوله چه‌ندین
چاویتکه‌وتن و دیداردا ئامۆژگاری و پینمایی پیشکەش ده کردن و، ئه‌و پیازه ساغ و
پاسته‌ی ئایینی ئیسلامی بۆ روون ده کردن‌وه که خیزی بزولات و هاول‌لاتان تیدایه.

دوای ئوهه‌ی که ههستی کرد ههرجی له توانایدا بیووه له مەلبەندی خلافه‌تدا خستوویه‌تیه کار، له سالى (۱۹۱۰) دا پرووی کرده‌و خۆرەللاتی ولات و، گەشتیکى فراوانى بەناو هۆزه کورد و تور کە کاندا کرد و، چەندىن كۆپ و كۆبۈنەوهى لە گەل بەستن كە گەلنى باس و گفتۇگۆزى جۇراوجۇرى كۆمەلایەتى و پاميارى لە نیوانىاندا پرووی دا و، لايەنە باشە کانى "مەشروعوتىھەت" لە پوانگەی ئىسلامەوه بىرپۇن كىردىنەوه..

شىوازى پرسىيار و وەلامى بىز ئەو گفتۇگۆيانە ھەلبۈارد، كە تېڭىيەشتى بىز ئەوان ئاسانە و لە زەينيانەو نزيكە. ھەرچەندەش چەند رىستەتى كى ئەوتۆزى بە کارھيناوه كە ھیندە چۈپپەن وە كو پەرلە(شفرە) وان و، ھەندىكى ترى لە شىوه‌ي مەجاز و تەشىبىدە ھیناوه و، ھەندى جارىش گوفتارى ئاراستەتى ئوهه‌کانى داھاتتوو كردووه.

مامۇستا نورسى ھەموو ھەول و بايە خدانىتكى بە چېرى ئاراستەتى تېكشىكاندىنى كۆت و زنجىرە کانى ئەو نائومىدى يە كردىبوو كە لەو رۆزگارەدا خەلکى پىوه‌ي گىرۇدە بیوون. لەبەر ئەمە بە ھەموو توانى خۆئى تىنە كۆشا ترووسكابى ئومىد لە دل و دەرۇنیاندا ھەلبىگىرىسىت..

ھەروەك چەندىن پىوه‌ر و تەرازووی شەرعى و مەنتىقىي بىز دادەنان، تاکو بە عەقلەتكى ھىمنانە و ھاوسمەنگ و ئىماندار ئەو پرووداوانە ئىپن ھەلبىسەنگىن كە ھاتىبۇونە پىش، دوور لە ھەموو جۇرهە لەچۈون و كاردانە وەيەك.

دوای گەشتە كەى، ھەموو ئەو گفتۇگۆيانە بە زمانى تور كى لە نامىلىكە بە كدا نۇرسى و، سالى (۱۹۱۳) لە چاپخانەي "أبو الضياء" لە ئەستەمبۇرل چاپى كرد و، بە ناوى (بىدۇغۇز ئەلمانىكى مناظراتى) واتە "مونازه‌رات (گفتۇگۆزكەن) بە دىعوززەمان" بلاپۇووه.

پاشان ھەر خۆئى وەرى گېڭىرا بىز زمانى عمرەبى و، بە ناوى (رجتة العوام) بلاپۇي كرده‌و. دەستەوازە کانى ئەم وەر گېڭىرانە عمرەبى بە تەماوى و داخراو بیوون، ئەمەش مامۇستاي ناچار كرد (پۇزشىتكى درىز داۋىن) لە پىشە كى يە كەيدا بنووسىت، كە تىايادا دەلىت:

پیشه‌کی و هرگیرانه عهره‌بی‌یه که

(ئەم نامیلکە عهره‌بی‌یەم لە تور کى بەهە و هرگیراوه، كە ئەويشىم لە كوردى بەهە و هرگیراوه، كە ئەويش وەلامى زارە كى و سەرىيىم بۇو بۇ پرسىيارى كورده دەشتە كى يەكان. كەواهە و هرگيرراو، لە و هرگيرراو، لە گوتارىيىكى زارە كى و سەرىيىنە خۇينىدەوارىيىك (مەبەستى خۆزىهتى) كە ئاراستە خەلکانىيىكى گوندنىشىن كرايىت، هەرگىز لە زېرىيى واتا و شەرزگارى نايىت).

دواى چىل و پىنج سال لە دانانى ئەم كىتىبە ئىجاحا مامۇستا نۇورسى بۇى پەخسا چاوى پىدا بېخشىنىتەوە. چونكە لە ماوهەيدا چەند گەردەلولۇلىيىكى وېر انكار بە سەر نەتهوھى ئىسلامدا بە گشتى و ولاتى توركىيادا بە تايىھتى ھەللى كردد.

ئەو بۇ دواى بە شدارىيى دەولەتى عوسمانى لە جەنگى يەكمى جىهانىيدا، شكسىتى لەو جەنگەدا، بىانى يە كان رۇشتە ناو ولاتەوە، ئىجاحا زېخىرە جەنگىكى خۇينىاوي لە دەيان بەرپا بۇ تالە ئەنجامدا وەدرناران و، رۇوداوه كان بە راگەيىاندىنى "سېستەمى كۆمارى" و هەتلەۋاشاندە وهى "خەلافەت" كۆتساپى پى هات. دوا بە دواى ئەم رۇوداۋانەش دۈزمنايدەتى يەكى بىن شەرمانە لە دۈزى ئايىنى ئىسلام لەو ولاتەدا هاتە كايدەوە كە زىاد لە چارە كە سەدە يەكى خايىاند.

لە قۇناغە تارىيەدا "مامۇستا نۇورسى" گىرۈدەي دژوارتىرىن جۇرە كانى سەتم كرابۇو، چونكە بەردهوام لە شۇينىكەوە بۇ شۇينىكى تر بادە گوينزراو، هەر ھېنەدە لە داد گايدە كىدا بىن تاوانىي پادە گەيەنرا يەكى سەر بۇ داد گايدە كى نوئى راپىچ دە كرا. سەرانسەرى ئەو ماوهەيى زىيانى بەم جۇرە لىنى گۇزەرە هەتا دواى سالى ۱۹۵۰، ئىجاحا بوارى بۇ پەخسا بەم كىتىبە يەدا بېۋاتەوە و قەلەمى تىىدا بېگىزىت.

كاتى پىايادا رۇشتەوە گەللى پۇختە كارىيى تىىدا بە ئەنجام گەياند، چونكە هەر لە سەرتاى پەيامە كەوە نزىكەي "سى يە كى" لىنى لاپىردى، ئەوانەشى فەرامۇش كرد كە گۈمانى ئەو ھەبىت تىنگىشتنى ھەلەي لە بارەوە دروست بېتى يان كاتى بە سەرچووبىت، ھەروەك بۇ زىيادە رۇونكىردىوە ھەندى پەراوېزى نوېيى بۇ دانا. كاتىيىكىش كە سالى ۱۹۵۹ زويستيان لە چاپى بىدەنەوە دانەر زۇر بە وردى جارىيىكى تر

پاییدا رُوشتوه و، به لابردن و لئی زیاد کردن قله‌می پوخته کاری و راستکردنوهی تیندا گیرا. نیمهش ئم چاپه دوا پوخته کراوهی دانهرمان ورگیرا.

جگه لمهش، خودی ماموزتای دانهرکاتی بزو شاری "قەستەمۇنى" دوورخرابوووه، نامه‌یه کی تاییه‌تى بز قوتاییانی نووسیووه کە تیایدا رای خۆی سەبارەت بە نووسینه کانی "سەعیدی کۆن" بە گىشتى و ئەم پەیامە بە تاییه‌تى، دەرده بېرىت. دواتریش کە دوورخرايەو بزو شاری "ئەمیرداغ" نامه‌یه کی ترى لە ھەمان باھەت بز ناردۇون و، ھەردو نامه کە گىرنگىبى خۆيان ھەيە بزو تىڭەيشتن لە ناوه‌رۇكى بەرھەمە کانی "سەعیدی كۆن"^(۱).

* * *

كارەکانى من لەم ورگىزان و لېكۈلىنەۋەيدا، بىرىتى يە لەم ھەنگاوانەي خوارەوه:

۱ - دانانى دەقى توركىيى: (Munazarat) بە بناغە و نوسخە سەرەكى، كە چەندىن جار دەزگاى چاپ و پەخشى (سۆزلەر) لە ئەستەمبوول چاپى كردووه و، دانهر خۆى پاییدا رُوشتۇوه تەوه.

۲ - بەرامبەر كردنى ئەم دەقە لە گەل چاپى يە كەمدا كە سالى ۱۹۱۳ ز لە چاپخانەي (أبو الضباء) لە ئەستەمبوول چاپ كراوه.

۳ - بەرامبەر كردىنىشى لە گەل ورگىرانە عمرەبىيە كەيدا كە خودى دانهر ورلى گىراوه و، لە ناوه‌ندى كىتىبى (الصيقل الإسلامي) دا بلاو كراوه تەوه كە سالى ۱۹۵۸ ز لە چاپخانەي نور لە ئەستەمبوول چاپ كراوه.

۴ - بەرامبەر كردنى بە نوسخە عمرەبىيە كە لە كىتىبىخانەي نىشتمانى لە شارى ئىزمىر بە ژمارەي: (۲۰/۲۲۶۲/۲۲۸۸) پارىزراوه، بى ئەوهى ناوى چاپخانە و سالى چاپى لە سەر يېت.

(۱) ئىميش دوابىدواي ئەم پىشە كىيە، ئەو دوو نامه ناوبر اووه مان دانا، تاڭو خۇينەرى بېرىز بە ئاسانى بتوانىت ئاگادارى ناوه‌رۇكى ھەردو نامە كە بىت و، لە نيازى دانهر تىڭگات كە بۇچى لە قۇناغى نۇنىي ئىباندا ئەو دەستكاريي ناوبر اوانەي لە كىتىبە كەيدا كردووه. (ورگىز)

۵ - هیشتنهوەی دەستەوازە و بىرگە عەرەبی یە کانى دانەرلەناو دەقە تورکى یە کەدا وە کو خۆیان و دانانیان لە نیوان دوو کەوانەی گۈشەداردا وەڭ ئەم دوو کەوانەیە: []. کەواهە ھەر دەقىكى عەرەبی یە نیوان دوو کەوانەی لەم جۇرەدا بۇون دەستەوازەی خودى دانەرن.

۶ - نۇوسىنى چەند پەراوىزىك بۇ ھەندى لەم شستانەی كە ئەو كاتە لاي خويتىر زانراو بۇون، بەلام ئىستا پېۋىستان بە رۇونكىردنەوە ھەيە، ج لە بارەي پۇوداوه مىژۇوېيە كانەوە بن، يان شوئىنە كان، ياخود دەستەوازە سىاسىيە كان.

۷ - گىرمانەوە ئايەتە پېرۇزە كان بۇ ژمارە و شوئىنى خۆیان لە سوورەتە كانىانىدا و، تەخرىجى فەرمۇودە پېرۇزە كان لە سەر كىنې مەتمانە پىنگراوه كانى فەرمۇودە. لە خواي گەورە داوا كارىن كە يارمەتىمان بىدات بۇ نىازى جوان و تىڭەيىشتى راست و راستىي گوفتار و تەواوبى كىردارە كان. وصل اللهم وسلم على سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه أجمعين.

ئىحسان قاسم صالحى

دوو نامه‌ی دانهر سه‌باره‌ت به په‌يامي (مونازه‌رات)

◆ نامه‌ی يه‌کم:
روانیتک به په‌يامي "مونازه‌رات" دا^(۱)

دواي تپه‌ربونی سی و پنج سال به‌سمر دانانی په‌يامي "مونازه‌رات" دا، چاویکم پندا خشانده‌وه. بینيم ئەم په‌يامي و دائز اووه کانی ترى "سەعىدى كۆن" هەندى شتى نادر وست و هەلەی سوو كەلەيان تىدایه. چونكە ئەو بەرھەمانه لە حالتىكى رۆحىسى ئەوتدا نووسرابونن كە ئاتۇ گۈزۈرە سیاسىيە كە^(۲) و چەند كارىگەر يىكى دەرهە كى و هەندى ھۆكاري لەمەر دەورو بەر پېكىان هيتابوو.

وا من ئىستا بە ھەموو توانييە كم داواي لېبوردن لە خواي گەورە دەكەم لەسەر ئەو قسورو و ناتەواوي يانم و، لە مىھەربانى يە كەشى ئومىدەوارم چاولەو ھەلآنم پېۋشىت كە بە مەبەست و نيازىكى جوان و، بۆرەواندنه‌وهى نائومىدىي ئىمانداران، دووچاريان بۇوم.

بەرھەمه کانى "سەعىدى كۆن" - وەك ئەم په‌يامي - دوو بناغەي گەرنگ بەسەرياندا زالىن. ئەو دوو بناغەيەش حەقىقەتن، بەلام ھەرۋەك كەشفي ئەولىاكان پېۋستيان بە تەۋىلە و خەونە راستە كانىش پېۋستيان بە تەعبيرە، ئەو حەقىقەتەش كە "سەعىدى كۆن" لە پىيى ھەستى پىش رپودانەوهەستى پى كرد، ئەوپىش بە ھەمان جۆر پېۋستى بە لېتكىدانەوهە و تەعبيرە، بەلام تەعبيرىكى ورد.

(۱) دانهر ئەم نامەيە لە دوا سالى مانەوهى لە شارى قەستەمۇنى يەوە ناردووھ بۆ قوتايىانى، كە تىايىدا بە چاوى "سەعىدى نوئى" په‌يامي (مونازه‌رات) ئى "سەعىدى كۆن" ھەللىدە سەنگىتىت. ئەم نامەيەمان لە بەرگى بلاؤ كەر دووه‌ته‌وه. (وەر گىنپە)

(۲) مەبەست راڭگىياندى "مەشروع تىيەتى دووه‌هم" لە دولەتى عوستانىدا. (وەر گىنپە)

کەچى لەبەر ئەوهى بە بى هىچ ليكدانەوه و تەعېرىڭ ھەوالى ئەرووداوهى راگەيىندۇ، ئەدو دوو حەقىقەتە دەخستە روو، ئەوا ھەندى ناتەواوى و شىنى پىچەوانەمى واقىع لە ھەوالە كەيدا دەركەوت. (دوو بناغە كەش ئەمانەن):
بناغەى يە كەم:

برىتى يە لەم مۇزدە خۆشەى كە ئە دەمە دەيدا بە ئىمانداران سەبارەت بە سەرەتلەدىنى توورىنىڭ لە ئايىندهدا، تاڭو نائومىدۇ يان لە سەر ھەلبىگەرت و بى ھىوابى لە دلىاندا لابىات..

چونكە بە ھەستىنەكى پىش پروودان پەمى بەھە بىردىبوو كە "پىامە كانى نور" ئىمانى زۇر كەس لە ئىمانداران دەپارىزىن و لە رۇزگارىنىكى سەخت و گىزەلۇو كاویدا پشتىان دەگەن. بەلام لە ناوهندى ئەم پرووداوه سىاسى يانەى كە لە گەل ئەم ئالو گۈرەدا پەيدا بۇوبۇن بۇ ئەم نورەرى روانى و، ويستى بى هىچ تەعېر و ليكدانەوهىك بە سەر واقىعى حالدا بىشكىنېتەوە و، پىي وابوو ئەم نورە لە جىھانى سىاسەت و بوارى ھىز و مەيدانىكى فراواندا دەرە كەمۇيت!

كەواتە ھەستە كەرى پاست بۇو، بەلام بە تەواوهتى لە ليكدانەوه و تەعېرى ئەم مۇزدەيدا سەر كەمۇتنى بە دەست نەھىئا!

بناغەى دوروھەم:

"سەعىدى كۆن" بە وىنەى چەند كەسىك لە سىاسەتمەدارانى بلىمەت و ئەدىياني ورپا و زىرەك، زووتر ھەستى كەرىدبوو كە "ئىستىداد" يكى سامانىك بۇ ئەم نەھەۋە بە پىوهە، بۇ يە ھەموو يان بەرەنگارى بۇونەوه. بەلام ئەم ھەستە پىش وەختە پۇيىستى بە ليكدانەوه بۇو..

چونكە ئەوان ھېرىشيان بۇ سەر سىيەرىنىكى لاوازى شىتىك بىر كە بىنېبۈيان و لە "ئىستىداد" دا ھەر تەنها ناوه كەى بىن بېر بۇو، بەلام ھى چەندىن ئىستىدادى تر بۇو كە دواى ماوهە كى درېزخایەن ھاتە گۈرە و، ھەر ئەم كاتە ترس و سامى ھاۋىشتبۇوە دلى ئەمانەوه.

كەواتە ئاماڭە كەيان پاست بۇو، بەلام نىشانە كەيان نەپىكاپۇوا

سه عیدی کوزن "یش - به همان جزور - کاتی خوی هستی بهم ئیستیبداده ترسناکه کردبوو، هروهه ک له هندی برهه‌می ئهو کاته‌یدا به پروونی هیرشی بردووه‌ته سه‌رو، پسی وابووه که تنها "مه شرووتیه‌تی شه‌رعی" هزوی رزگار بروونه له و ئیستیبداده سامانا کانه. بزیه تینه کوزشا که به "سەربەستی شه‌رعی" و "شۇورا" و له چوارچیوه‌ی "ئە حکامە کانی قورئان" دا پشتی ئهو مەشروعوتیه شه‌رعی يە بگرت، بهو هیوايیه که ئهو گرفت و موسييي‌تەيان بىن بگېرىتە دواوه.

بەلتى، رۈزگار دەرى خىست كە دەولەتىك بە هەلگىرى بانگەوازى "ئازادى" ناو دەبرىت، ماوهى سى سەد سال بە سى سەد كەسى كارمەندى سەتمەكىر و خۆسەپىنى خوی، سى سەد ملىيون كەسى لە هيىندى يە كان بە كۆت و زنجىرهو چەوسانده‌و، هىچ بوارىكى نەدان كە بجۇولىتىمەو، بە سەخت ترین شىيوه سەتمى درېندا نە ياساي خوی بە سەردا سەپاندن و، لە سەرتاوانى يەك كەسى تاوانبار ھەزاران بىن تاوانيان تىۋو دەگلاند. ئىنچا ناوى "دادگەرى" و "سەقامگىر كەدى ياسا" يان لەم سەتمەيان ناو، بەم كارەشيان ھەموو جىهانيان خەلمتاند و بە ئاگرى ئەم سەتمە ئەوانىشيان سووتاندا! جا ئەم دەولەتە، ئىستا بووه بە پىشەنگىكى چاولىتكراو بۇ ئهو ئىستيبدادەي كە لە ئايىنده دا هات!

پەيامى "مونازەرات" چەند تىبىنى و كورتە پەراوينىزىكى تىدايە كە لە شىيوهى نوكتە و قىسى نەستەقدا لە گەل قوتايى يە وریا و قىسە خۇش و زىرە كە کانى ئهو کاته‌یدا كراون، چونكە كاروبار و پۇوداوه کانى بە شىيوازى دەرس و پىنمايى بۇرۇون كەردوونەتەوە. پاشان پۇختە و گىان و بناغىدى ئەم پەيامى مونازەراتە بىرىتى يە لە راستىي دامەزراندىنى "قوتابخانە زەھراء" كە لە كۆتاپىيە كەيدا باسى هاتووه. كە ئەويش - لە راستىدا - بىرىتى يە لەو لانكەي لە ئايىنده دا سەرھەلدانى "پەيامە کانى نۇور" دەبىنېت. ئەوه بۇو بىن ويستى خوی بەرەو دامەزراندى ئەو قوتاپخانەيە دەدرایە بەر و، بە هەستىنگى پىش پۇودان لە شىيوه يە كى ماددىدا بە دواى ئەو راستى يە نۇورانى يەدا دەگەر، تەنانەت پۇوه ماددىيە كەشى دەر كەمۇت، چونكە سولتان رەشاد نۆزىدە ھەزار لىرە زېرىنى بۇ دامەزراندى ئەو قوتاپخانەيە بەخشى و، بناغە کانى ئەو قوتاپخانەيە دامەزران و بەر زىرەن و، بەلام ھەلگىرسانى جەنگى يە كەمى جىهانى پىنى لە تەواو كەدى ئەو پېرۈزەيە گرت.

پاشان دوای نزیکه‌ی شهش سال پُر شتم بُز ئەنقره و له پىتاوی جى بهجى كىرىنى ئەو راستى يەدا هەولەكانى خۆم خستەوە گەپ. ئۇوهبوولە كۆزى دووسەد ئەندامى پەرلەماندا سەد و شەست و سى ئەندام رەزامەندى يىان لە سەر ئەو نواند كە پازدە هەزار لىرەي وەرقى بۇ بنىاتنانى قوتاچخانە كەمان تايىبەت بىكىرت.

بەلام هەزار هەزار داخ و ئەسەف بۇ ئەمەسى كە هەموو قوتاچخانە ئايىنى يە كان داخران و، منىش ئىز ئەمتوانى لە گەل ئەواندا خۆم بگۈنجىتىم و، دىسانەوە پرۇزە كە دواكەوتەوە.

بەلام مىھەربانىي فراوانى خواي گەورەي بەتوانا تايىه تكارى يە كان و كاكلە و جەوهەرى ئەو قوتاچخانە يەلى "ئىسپارتە" دا دامەزراند و، "پيامەكانى نور" يى هېنایە و جوود. پشت بە خوا "قوتايىانى نور" پووه ماددى يە كە ئەو راستى يەش دەھىننەدى و دايىدەمەزريىن.

ھەرجەند ئەو كاتە "سەعىدى كۈن" زۇر بە توندو تىزى لە دىزى رېكخراوى "ئىتتىحاد و تەرقى" راوه ستا، بەلام لايەنى حكۈممەتە كەى، بە تايىت سوپا كەى، گىرن. ئۇوهبوو ھەلۋىستى پىزى و سەرسوورمان و گۈپىزىلىي لە بەرامبەرەوە نواندن. ئەمەش هي ئۇوهبوو كە بە ھەستى پىش پۇودان پەيى بەوه بىردىبوو كە ئەو دەستە و تاقمە سەربازى و كۆمەلە مىللەييانە، دوايى حەوت سال، يەك ملىيون شەھيديان لە نیواندا پەيدا دەبىت، كە لە پلهى ئەولىادان. بۇيە بىن ويسىت و ئىختىيارى خۆزى، دوايى چوار سال لايەنى گىرن، كە ئەمەش پىچەوانەي مەشرەبى خۆزى بۇو.

بەلام ھەر كە جەنگى يە كەمى جىهانى بەرپا بۇو، هەموو ئەوانى راتە كاند و، پۇن و كەرەي پىرۇز و بەنرخى لەو ماستە جىا كىرده و، پاشماوه كەى كىرد بە دۆيە كى بىن نىخ. ئىز "سەعىدى نور" دەستى دايىھەدە كە ئىختىيارى خۆزى و بە پىچەوانەي سەعىدى كۆنەوە رەفتارى نواند.

◆ نامه‌ی دووه‌هم:

په‌خنه‌ی وه‌لی‌یه‌کی مه‌زن^(۱)

با سمه سبحانه

برا فازیزه کاتم!

کتیبه‌کی چاپکراوی سه‌عیدی کۆن دهست کهوت که ناوی "مونازه‌رات" و، به وردیتی و تاسمه‌ندی‌یه‌مه تیم پوانی. يه کس‌هه ئەم بې‌گەیه‌ی خواره‌وه هاته دلمه‌وه: يه کەم:

ئەم کتیبه‌ی که سالى ۱۳۲۹ لە چاپخانه‌ی "أبو الضياء" چاپ کراوه، بريتى يه لە دەرسەی کە لە سالى سى‌ھەمى سەردەمی سەربەستىدا و بۇ ئەمەی ھۆز و خىلە‌کان بە راستى و دروستى لە شۇوراي شەرعى تېگەن و وەرى بىگرن، سەعیدى کۆن بە عەشرەتە كانى "ڭەرتۇوش" بە تايىهت "گەفەدان" و "مامە خۇوران" ئى وتووھتەمە. بەلام ھەرچەند سى سال بە دواى ئەم نۇو سراوه‌مدا دە گەرام بە داخمە دەستم نە كەوت، تا لەم نزىك‌اندا يە كېڭ نوسخىيە کى دەست كەوت و بۇي ناردم.

كتىبە كەم بە وردى و بە عەقلى سەعیدى کۆن و بە سەنۋەتلىقى سەعیدى نوئى خۇيندەمە. تېگەيىشتم کە سەعیدى کۆن بە ھەستىنکى سەير و سەرسوورھىنەرى پېش وەخت نزىكەی چل سال پېش ئىستا ھەستى بەم پۇوداوه ماددى و مەعنەمۇي يانە كەردووھ كە ئىستا رۇو دەدەن. چونكە لە پاشت پەرده‌ی ھۆز و عەشيرەتە كوردە كانه‌وه ئەم خيانە تكارانەي بىنى كە ئەم پۇزىگار و زەمانەيان كەردبۇ بە پۇوپۇشى خۆيان و، بريتىن لە مو لەيد و جاھىلە راستەقىنە و كۆنەپەرستانەي كە دەيانەويت لە ژىز بەرده‌ی نىشىمان پەرورىدا ئەم نەتەمە بەرە داب و نەريتە پېشىنە كانى پېش سەردەمى ئىسلام بۇونىان بېگىر نەمە و، سەعیدى كەزنىش بە توند و تۈزى لە گەليان دواوه.

دووه‌هم:

ئەو لاپرائەم لەم كتىبەدا خۇيندەمە كە تىاياندا دەرده كەويت وه‌لی‌یه‌کی گەورە لەناو گۈئى بىستانى ئەو دەرسەمدا بىيىت، بىن ئەمەي من پىسى بىزانم. چونكە لەم مەقامەدا په‌خنه‌يە کى توندى گىرت و وتى:

(۱) (پاشبەندە كان) لاپرە (۵۴۶-۵۵۲). (وەر گېر)

- تۆزیاد لە پیویست رۇ دەچىت و پىى لىنى را دە كېشىت، چونكە "ئەندىشە" بە "حقيقەت" پىشان دەدەيت و، لەو روووهە كە پىت و اىسە ئىمە "ئەزان" بىن. سوو كايمەتىمان بىن دە كەيت. خۇ ئىمە لە چەرخى تا خىزەماندىن و فەساد و خراپىكارى پەرە دەسىنېت و لەمە ولاش لە خراپەوە بەرەو خراپىت سەرەدە كېشىت.

وەلامى ناو كىتىبە كەمش بەم جۈزە بۇو كە:

بۇچى دەبى دىنيا بۇ هەموو كەسىك گۈزەپانى پىشىكەوتن بىت و، تەنها بۇ ئىمە مەيدانى دوا كەوتن بىت؟! جا ئە گەر وا يە، ئەوا سوپىند بىت لە گەل ئىۋە نەدويم و پشتستان لىنى ھەلبىكم و، رووى گۇفتارم بىكەم ئەوانەي كە لە ئايىنەدا دىن:

(ئەي ئەو كەسەي والە پېشت چەرخىكى بلىندى دواي سى سەد سالەوە و بە ئەسپابى و بىن دەنگى گۈئى لە و تەكانى "نوور" را دەگرىت و، بە تەماشا كەردىنەكى غەبىي و پەنهان بۇمان دەرواتىت!

ئەي ئەوانەي ناو تان: "سەعىد و حەمزە و عومەر و عوسمان و تاھير و يووسف و ئەحمد" و ئەم چەشىنە ناو انەيە!

من لە گەل ئىۋە نەدويم.. سەرتان بەرز بىكەنەوە و تەسىقىم بىكەن و بلىن: "پاستت وت" با ئەم تەسىق كەردىنەش قەرز بىت لە ئەستۇتاندا!

با وا زەمە ھاوجەر خانەم بىتىن كە گۈئى بۇ و تە كانم پاناڭرن. من لە گەل ئىۋەمە و، ھەر لە شىوه قولەكانى را بوردووھە - كە ناوى مېزۇوى لىنى نراوە - تا دە گاتە لوتكە بلىندە كانى ئايىنەي ئىۋە و، لە رىئى شەپۇلە كانى "ئەثيرەوە" لە گەلتان دەدويم..

چى بىكم؟ ناچار بۇوم زوو يىم و بە دەستى خۆزم نەبۇو، ويستى قەدەر وا بۇو كە لە زىستانى ئياندا يېمە ناو ئەم ژيانە. بەلام خۇزگەم بە ئىۋە، لە بەھارىنکى خۇشى بەھەشت ئاسادا دىنە مەيدان و، ئەو تۇوانەي "نوور" كە ئىستادەچىتىن، لە زەۋىي ئىۋەدا بە چەندىن گولى گەش دەميان دەپشكويت.

ئىمە بەرامبەر بە خزمە تگۈزارى يە كاغان تەنها داواي ئەۋەتان لىنى دە كەين كە ھەركات ھاتن و بە قەدباتى را بوردوودا گۈزەتان كرد، سەرىڭ لە گۈزە كاغان بىدەن و دىيارى يە كانى ئەو بەھارەتان لە سەر لەووتىكى قەلا كەدا بېرىن).

(واته و هک ئوهه له ئومىدى سيازده‌هه مى "په‌يامى پيران" دا باس كراوه كه: به مردنى قوتايانه‌ي خورخورى ئىر قەلا سەخته كه‌ي وان، كه قوتايانه‌ي سەرەتايى قوتايانه‌ي زەهرايە و، به مردنى سەرچمى قوتايانه شەرعى يە كانى ئەنادۇل، هەمۇو قوتايانه‌كان مەدن و گيانيان لەدەست دا. و هك بلىنى قەلا كه‌ي وان بۇوه بە كېلىك بۇ گۈزە مەزىنە كەيان. دەسانەئى ئەوانەئى كە دواى سى سەد سال دىن ا گولى قوتايانه‌ي كى نوور لە گەل خۇزاندا بەھىن و لە سەر لوتکە ئەم قەلا يە بېرىنن).

واته جەستەئى ئەم قوتايانه‌ي زەهرايە بىيات بىنىن كە گيائى كەي لە ناوەندى دەستىيە كى فراواندا دەزى و هيشتا جەستە كەي نەبۇۋزاوەتەوە. هەرچەند "سەعىدى كۆن" زۇربەي ژيانى لە پىناوى هيئانەدېي ئەم قوتايانه‌يەدا بە سەر بىردى، گەلنى راستىي گۈنگۈشى - ج لە بارەي دامەزراندىن و ج لە بارەي سوودە كانى ئەم قوتايانه‌ي - لە دانرا وەيدا تۆمار كردوووه.

جىنى خۆشحالى و مايهى گەشىنى يە كە دواى شىكست هيئانى زەبر و زەنگى ئەم ئىستىدادە ترسناكەي كە بىست و پىنج سالى خايىاند و كۆتايى بە ژيانى قوتايانه شەرعى يە كان هىنبا، "تۆفيق ئىلەرى" ئى وەزىرى پەروەردە بېيارى دامەزراندىن قوتايانه‌ي زەهراي داوه لە "وان" دا بە ناوى "زانكۆي خۇرەلات" و، "جه لال بایار" ئى سەرۇڭ كۆمارىش - بى ئەوهى پىزايىت - بېيارە كەي وەزىرى پەسىند كردوووه و خستۇويەتىيە ليستى مەسەلە گۈنگە كانەوە. خۇ ئەمەش ئەم شتەيە كە چىل سال بېش ئىستا "سەعىدى" ئاواتەخوازى بۇو. پاشت بە خوا ئاواتە كەي دېتە دى.

لېرەدا سى "راستى" بۇ رۇونكىرىنى وەي ئەلامەي سەعىدى كۆن پىش چاو دەخەين كە چىل و پىنج سال پىش ئىستا دايدەتەوە:

راستى يە كەم:

"سەعىدى كۆن" بە هەستى پىش وەخت هەستى بە دوو پرووداوى سەرسوور ھېنەر كردىبو، بەلام بە وىنەي خەونە راستە كان ئەمەنەش پىويسىتى بە تەعىبر بۇو. چونكە هەروەك ئەگەر كەسىك لە پاشت پەردەيە كى سورەوە سەيرى شىنىكى سېيى بىكتا بە سورە دەيىيەت، سەعىدى كۆنیش لە پاشت پەردەي سياسەتى ئىسلامىيە و سەيرى ئەم

پاستی یه کرد، ئیتر تا راده یه ک شیوه‌ی پاستی یه ک له بەرچاویدا گزرا. ئەو وەلی یه پیاچاکه‌ش کە ئاماده‌ی گزره کە بیو، بەو ھەلەبەی سەعیدی کۆنی زانی و، لەو پروووه رەخنه‌ی لئى گرت.

ئەو پاستی یه ش دوو بەشە:

بەشى يە كەم:

"نورىتکى درەخشانى گەورە لە ولاتى دەولەتى عوسمانىدا سەرەتەدات". تەنانەت لە پىش سەرەدەمى سەربەستىدا سەعید چەندىن جار ئەم مژدەبەی - وەك دىدانەوەبەك - بە قوتايى يە كانى داوه..

ھەروەها "سەرەپای ئەو کاولکارى و فەصادەی لە پىش چاودايى، ئەو نورە بەختەوەرى ئەم نېشتمانە دەھىنېتە دى". ئەو بیو لە دواي چل سال "پەيامە كانى نور" ئەم پاستى یە تەنانەت بىر چاوه نابىنا كانىش دەرخىست.

"سەعیدى کۆن" ھەستى بە سوودە مەزن و فراوانە كان و جۈزە بەرز و بىلندە كەم ئەو نورە كردى بىو، بەلام لە ناوارەندى "سیاسەت" وە بۆى ۋوانى و، بە چەشىنىك لىكى دايەوە كە وەك بىلىي لە هەموو ولاتى عوسمانىدا سەرەتەدات، بى ئەوەي "چەندايەتى" يە كەمە كەم ئەو نورە و ئەندازە تەسکە كەم رەچاوجا بىكەت.

كەواتە سەعیدى کۆن تا رادەبەك حەقى پىڭاواه و، ئەو وەلی یه ش هەر لە سەر حەق بىوە كە رەخنه‌ی لئى گرتۇوە لە وەدا كە باز نە تەسکە كەم بە فراوانى بىنیو..

چونكە باز نە تەسکە كەم "پەيامە كانى نور"، لە پرووى پاراستى ئىمانەوە، گەلسى فراوانە، چونكە ژيانى ھەميشەبىي رىزگار دەكەت. ئەو تا يەك مىليۆن كەمس لە قوتايىانى لە حوكىمى مiliارىنکىدان. واتە ھەولى بەختەوەر كىردىنى ئەمۇنىيەتى ھەزار كەس زۇر چاكتە و، لە ناوارەرۇ كەدا گەلى ئەنۋەرە لە وەدى كە لە ژيانى دنيا و شارستانىدا بەختەوەر بىكەن.

جا ئەمە ئەو پاستى یه بىو كە "سەعیدى کۆن" بە ھەستى پىش وەختى چەشىنى خەونە پاستە كان بىنېنى. واتە ئەو نور و پروونا كىي يە كەم و تەسکە، دەوراندەورى سەرانسەرەي ولاتى عوسمانى دەدات.

جینی ئومىدە كە خواي گەورە لە رېنى نەشۇغا كىردى ئەو تۈزۈھ نۇورانى يانەسى كە "پەيامە كانى نۇور" دەيانچىن، ئەو باز نە فراوانە پۇوناڭ بىكاتمۇھ. ئەو كاتەش راستىي تەعىير و لېكىدانەوە ھەلە كەسى سەعىدى كۆن دەردە كەۋىت.

راستىي دوروھەم:

سەعىدى كۆن لە نۇوسراوه كۆنە كانى و لە "إفادة المرام" ئى "إشارات الإعجاز" دا ھەوالى بە قوتايىيە كانى دەدا و بە دووبات كىردىنەوەي يەك لە دوايى يەك پىنى دەوتن كە: بۇ مەلەر زەيىھە كى ماددىي و معنەووئى كۆمەلایەتىي بە كىجار گەورە لەناو گۈزى مەرۇقىدا رۇو دەدات و، ئەو كاتەش خەلکى خۇزگە بە گۆشە گىرى و ژىن نەھىنام دەخوازان.

تەنانەت لە يە كەم سالى سەردىمى سەربەستىدا "شىخ بەخىت" ئى موفىتىي مىسر لە "سەعىدى كۆن" ئى پرسى:

- سەبارەت بىم سەربەستىيە دەولەتى عوسمانى و، شارستانىتى ئەوروپا، رات
چۈنە؟

سەعىدى كۆن وەلامى دايەوە:

- دەولەتى عوسمانى سكى بە دەولەتىكى ئەوروپايى پې بۇوه و پۇزىلە دېت دەزىت..
ئەوروپاش سكى بە ئىسلامەتى پې بۇوه و پۇزىلە دېت دەبىت!
شىخى بەرىزىش وتى:

- منىش تەسىدىقىي قىسە كەمى دەكەم.

پاشان بە زانايانى دەرورىھە خۆى وەت:

- من مونازەرە ئەم لاوه ناكەم و ناتوانم بە سەرىدا زال بىم.

ئەو بۇ دوايى بە چاوى خۆمان لە دايىكبوونى يە كەمان بىنى، كە بىرىنى بۇو لەوەي دەولەتى عوسمانى لە دوور كە وئەنەيدا لە ئايىن چارە كە سەدەيەك پىش ئەوروپا كەمەنەوە بە لام لە دايىكبوونى دووهەم - پشت بە خوا - دوايى نزىكە ئى سالىك دېتە دى و،
چ لە خۇرەھەلات و چ لە خۇرئاۋادا دەولەتىكى ئىسلامى پەيدا دەبىت.

پاستی سی هم:

سەعیدی کۆن و نوئى، بە ھەستىيکى پىش وەخت و جەختىيکى لەرەدەبەدەر و دووبات گەردنەوە، ھەوا تى رووداوتىكى گەورەي ماددى و مەعنەوى و سەرھەلدانى بۇوەلەرزەيە كى مۇزىي كۆمەلایەتىي تىرسناك و پۇوخىنەرى لە دەولەتى عۆسمانىدا، رادە گەياند.. ھەر بە ھەستە پىش وەختەش ئەو رووداوانە باز نە يە كچار فراوانە كەي لە باز نەيە كى بچۈر كەدا بىنى.

خۇ ھەرچەندە پۇرگار بە "جەنگى جىيەنلىي دووهەم" تەسىدىقىكى تەواوەتىي ئەو ھەوا تىي كرد، لە گەل ئەمەشدا ھەر "سەعید" بۇ خۇي بىنى ئەو باز نە فراوانە لە ولاتى عۆسمانىدا بەمەي خوارەوە لېك دەداتەوە:

سەرەرای فراوانىي لەرەدەبەدەری ئەو كاولكارىيەي كە جەنگى جىيەنلىي دووهەم بەرھەمى ھىينا، كەچى ھىشتا بە كەم و بەرتە سك دادەنرىت لەچاۋ ئەو كاولكارىيەي كە لە دەولەتى عۆسمانىدا پۇرى دا. چۈنكە كاولكارىيە كەي لەمەر جەنگى جىيەنلىي پۇرى لە ژياني دنيا و شارستانىتىي قەلب و ساختەيە، بەلام ئەمەي لە دەولەتى عۆسمانىدا پۇرى دا كاولكارىي ژياني نەپراوه و بەختەوەرىي ھەميشەيە، لە ناوارىز كەدا بۇوەلەرزەيە كى ئىسلامىي گەلنى سەخت و تىرسناك تە لە هي ئەو جەنگە!

بەم جۈزە "سەعیدى نوئى" سەھووە كەي "سەعیدى کۆن" راست دەكتەوە و، خەونە راستە كەي لېك دەداتەوە و، ھەستە پىش وەختە كەي پىش چاۋ دەخات و، لە ھەمان كاتىشىدا بەرپەرچى پەختە كەي ئەو وەلى بە پېزەش دەداتەوە كە وا دەر دە كەونىت لە سەر حەق بىت. بەھەي كە دەيچە سېپىتىت ھەستە پىش وەختە كەي سەعیدى کۆن لە چاۋ رەختە كەي ئەو زىاتر لە سەر حەقە.

* * *

پیشہ کیی دانهر بۆ تەرجەمە عەرەبی یەکەی خۆی:

پۆزشیگی درێز داوین^(۱)

ئەی ئەو کەسەی کە دەروانیتە بەرھەمە کامن!
مرۆڤیک کردارە باشە کانی بەسەر گوناھە کانیدا و پاستە کانی بەسەر ھەلە کانیدا
زال بۇویت، چاپوشی لى دەکریت.

ھەردوو ئالوگۆزپ(کوودەتا)ه کە^(۲) مینان ناچارى نووسینى دوو دانراوی ئالۆزکاو
کرد کە قەد و بالایان تورکى يە و^(۳)، ھەردوو گەشتە كەش بۇونە هۆزى نووسینى دوو
كىپ كە لەشولاريان عەرەبى يە و^(۴)، دوانى تريش بۇونە تورك^(۵) و، يە كىكى دىكەش
كە وە كۆ خۆم كورده^(۶)!

جاھەرەك شىوه دروومانى عەرەبى بە ھەموو يانەو دەيىزىت، لە لاي
خوارەوەشيان داينى كورد بە سرتە دەدوى و، لەناو پىچاۋىپچى لۇچە كانىشىدا
كراسى ئاودامانى تورك راز و نيازى لە گەل بىنەردا دەگۆرپىتمەو.

(۱) دانەر لە دواچاپە کانى (مونازەرات) دا كە پاكىز كاربىي تىدا كردوون، ثەم بۆزشى لابردووە. ئىمە لە دەقە عەرەبى يە كەي يە كەم جارەوە كردىمان بە كوردى. (وەرگىز)

(۲) ئۇ دوو ئالوگۆزپ بىرىتىن لە: راگىياندنى مەشروعتىيەت دووھەم (۱۹۰۸/۷/۲۲) ھەرەھە پۇوداوى (۲۱/ مارت ۱۹۲۵) بە تەقىيى پۇزمى) كە دە كانە (۱۳/ ۴/ ۱۹۰۹). (وەرگىز)

(۳) وانە دوو كىپىي خۆزى بە زمانى توركى، كە پېم وايە بىرىتى بن لە: (نوتق) كە سالى ۱۹۰۸ نووسراوە، سالى ۱۹۱۲ چاپكراوه، ھەرەھە كىپىي (پروانامە ھەردوو قوتاڭخانى موسىيەت وەباخود دىوانى حەربى عورفى و سەعىدى كوردى) كە سالى ۱۹۱۱ دانزاوه و ھەر لەم سالەدا چاپى يە كەم و سالى دواى ئەۋىش چاپى دووھەم كراوه. (وەرگىز)

(۴) مەبەست دوو كىپىي خۆزىتى بە زمانى عەرەبى، پېم وايە بىرىتى بن لە: (وتارى شام) و پاشكۈز كەي بە ناوى (دەستىشان كردىنى نەخۆشى) كە يە كەم جار (۱۹۱۱) بە زمانى عەرەبى بۇون. (وەرگىز)

(۵) لەوانىيە مەبەستى ئۇوە بىست كە وەرى گېپاون بىز توركى، پىنەچىن كە (مۇحاكەمات) و (مونازەرات) بىن كە سالى (۱۹۱۱) كردوونى بە عەرەبى و دواتر بە زمانى عەرەبى يە كەميان بە ناوى (رجتە العلماء) و دووھەميشيان بە ناوى (رجتە العوام) چاپكراون. (وەرگىز)

(۶) لەوانىيە مەبەست ئۇوە دەستنوسە كوردى يە بىست كە لە پۇوداوه كانى جەنگى يە كەمى جىهانى لە مالى تاھىر پاشاي والىي واندا تىچچوو. (وەرگىز)

ده سائیوهش له زات و سیفه‌تی بهره‌مه که مدا چاوپزشیم لئی بکهنه، چونکه دانراویکی ثاوا که شکل و شیوه‌یه کی سهیری هه‌بیت، تو نازانیت چون چونی دانراوه! که حق برو بیده‌نگ برومایه، چونکه "دهسته‌سانی" خاوم ده کاتمه و دامده‌نیشینیت.

من خوم باش دهزانم که بهره‌مه کانم شایانی ئوه نین که مس حمزیان بین بکات.. به‌لام له بهر ئو هیممته‌ی که لهو بهتی "سه‌علی شیرازی" یوه سمری هه‌تلداوه، کاتنی نوه‌ی ئاده‌میز‌ادی لهم سرووده‌ی خزیدا لاواندووه‌ته‌وه، و تتوویه‌تی:

غرض نقشیست که از ما باز ماند که هستی رانی یام بقائی^(۱)

هه‌روه‌ها به هیوای ئوه‌ی بیمه نمونه‌یه بز پیاده کردنی جه‌ساره‌تی چوونه مه‌یدانی غیره‌ت و په‌رؤشی، به لابردنی په‌ردی سام و شرم له که‌سانی بین توانای هاو‌شیوه‌ی من..

هه‌روه‌ها ره‌جاو کردنی گریمانی حه‌ز به شتی عه‌نتیکه، له ده‌رچوونی بهره‌مه‌یک - هرچه‌ندesh جوزئی بیت - له که‌سیک که شتی لهو جزره له هاو‌شیوه‌ی ئوه به نامز دابنیت..

ئهم سیانه.. بز دانانی ئهم کتیبه‌هانیان دام.

ده سائی خوبینه‌ری به‌ریز!

من بین ئاگا نیم له‌وه‌ی که بهره‌مه کم هه‌روه‌ک حه‌قیقه‌ت تیکده‌شکینیت، هزینی دار‌شتنیش په‌رت ده‌کات.. هه‌روه‌ک شیواز ده‌تال‌تازیت، هنديشه‌ی مرؤفیش بهم لا و ئوه‌لادا په‌رته‌وازه ده‌کات.. هه‌روه‌ک به ناره‌وابی هه‌ست به کارده‌هینیت، ده‌شکه‌ویته ناو زیاده‌هه‌وه‌یوه.. به‌لام چی بکم، هم بهم شیوه‌یه به دهسته‌وه‌هات..

چونکه ئوه شه‌وقه‌ی لهو کووده‌تا "تموز" یه‌وه سمری هه‌لدا که چه‌رخینکی ترنجانده سالیک و^(۲)، هنديشه‌ی منی له سه‌ده کانی ناوه‌را استمه‌وه کیش کرده ناو

(۱) واته:

مه‌به‌ست نخشینکه دوای من جن‌عینی که "بون" بز مانوه‌ی خزی داهه‌مینین ئهم بهتی سه‌علی شیرازی له سره‌تای کتیبه "گلستان" دایه و، له چاپه که‌ی بردده‌سته‌دا بهم جزره‌یه: غرض نقشیست کز ما بازماند که هستی رانی بین بقائی

بروانه: (کلیات سعدی) ص ۳۵، به اهتمام محمد علی فروغی، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۶۹. (وهر گنگ)

(۲) ئاماژه‌یه بز راگه‌یاندنی مدشروع‌تیه‌تی دووه‌م له ۷/۲۳ آد. (وهر گنگ)

خوی و، سهده له دوای سهده تلوری کرده و، له هر چه رخیک کاریگه ری و ههستیکم و هر گرت، ئنجا ئیلهامی يه کم دانراوی پئی به خشیم..

ههروههائمو هەلچونهی که پشیوبی ئهو "مارت" بەرهەمی هینا که بازنه هاوجەنە نزمبۇوه کانى تویىزە کانى مەزۇنى كىردى ئازاوه و هەراوەھورىايە کى بنى شىۋە و پۇخسار و^(۱)، ئهو دانراوهی منىشى تەواو كرد كە له دەرگای نەخۆشخانە له "نېبۈن" وەھاتە " وجود" بەھۆزى زللەی پىزىشكانى ژىرى و گوشارى ئىستىبدادى دېوانە و، ناچارى كىردى (بپروانامەی هەردوو قوتاڭخانە موسىبەت) بىخەمە پۇوو..

ههروههائمو وانە و فەرمانەی کە بىرى نەتموايەتى يه کى ئەوتقى پئى به خشیم هەستى ئىسلامىيەتى لەخۇز گەرتسووه و، دەرەنچامى چەندىن ھەست و نەستى جۇراوجۇر و سروشىتى جىاجىياتى تویىزە جىاوازە کانە و، دەستى ئەم دوو رەچەتىيە بەرھەم ئەنەن ئەنەن گەرت كە بۇوەتە نەخۆشخانە..

نەمانەی کە باس كران، هەر تەنها ئاكامى شىۋاوى لەم جۇرە بەرھەم دەھىن. بەممەش سەلما كە ھەمۇ يەكىنى دانراوه کام وە كوپىزىتىك وايە بىز چەندىن چەرخ و، پۇختەي گەلى تویىزى چەندىن ھەست و نەستە و، ئەنۇنەيە كە له سروشىتە کانى تىرىھ كوردە كان و، ناونىشانى قۇناغە جىاجىيا كانە.

كەوانە بۇ سۇراخىركەدنى رېنکوپىنكىي راستەقىنە لەم بەرھەمانەمدا، خۆتان ماندۇو مەكەن، چۈنکە كارىتكى بىھۇودىيە! لە گەل ھەمۇ ئەوانەشدا.. حەوت ھۇزكارى تر بىز ئەن ئالىزى يەھەيە: يە كەم:

ھەر لە منالىيمەوھەتا ئىستا حالەتە کانى تېڭىيەشتىم لە يەكىن جىاوازن. ئەۋەتا كاتى واھەيە وە كو ئەمەم كە لە سەر منارەيەك ھەم، كەچى لە كاتىتكى تردا لە بنى بىردا.. گەلى "راستى" ھەن كە خۆشەويىستىن و دەمناسن، كەچى لە ماۋەي چەركەيە كەدا ئىم دەبنە بىانى و ئىنكارى بىان لىنى دەكەم. پاشان لە كاتىتكى دىكەدا، بىن ھىچ بانگھەيىشتىك،

(۱) ئاماژە بۇ رووداوى بىن سەرھەبرە (۳۱ مارت/ ۱۳۲۵ پۇمى) لە ۱۳/۴/۱۹۰۹ زىدا. (وەرگىز)

"پاستی"‌ی هینده وردم دینه دهست که تهناهه‌ت ناویشم نه بیستون.. همروه‌ک هندئ کات له "باقل"^(۱) نهانتر دهیم، که‌چی له سیاسه‌تدا خوّم به وینه‌ی "سه‌حبان"^(۲) دهینم.

دووه‌هم:

پیشتر له دارشتندا عه‌جهم و له نوسیندا نه خوینده‌وار بوم، هه‌تا بروم‌ه قوتاپی لای "مه‌شروروتیه‌ت". چونکه همرثه وانه‌ی پن و تمه‌وه و ئیجازه‌نامه‌شی پنی به‌خشیم. که‌واهه به‌رو بروم‌ه کان له باخی دلدا هیشتا پنه‌گه‌یشتبوون که من به برسیله‌بی لیم کردن‌وه. جائه‌گه‌ر تامیان لای ئیوه‌ه ترش بوم، پووی خوتانم لئی گرژ مه‌کمن!

سی‌هه‌م:

ئه ناوبانگه دروینه‌یدم که ئه‌نجامی رووتیکردنی خملکی به لیم و منیش شایسته‌ی نیم، ئه‌رکیتکی گرنگی خسته‌هستم و، له‌به‌ر دهسته‌وسانیم ناچاری ئه‌وهی کردم بپرم‌ه غایشکردنی شایسته‌بیه کی ساخته بۇ شتیک که من شایانی نیم.

چواره‌م:

ئه‌و لە‌خوبایی بونه‌ی که به سروشت له مندا همیه و، شانازی کردم لە‌پووی نه‌تمواهه‌تیمه‌وه و، ریزازی باسکردنی نیعمه‌ت که من گرتوومه‌ته‌به‌ر و، مه‌شره‌بی سه‌ر که‌وتیش به‌سه‌ر که‌سانی تردا و، مه‌بلى خزراگریم و خۆنواندند و ئازابه‌تی نه‌ته‌وییم، ئه‌وه پیشانی چاوخیلی سه‌یر که‌ری ئاسه‌واره کامن دده‌ن که خزویستی و خوپه‌سه‌ندی‌یه کی زیاد‌له‌وهی له‌پاستیدا همیه، له مندا هه‌بیت..

پاسته، "خزویستی"‌هه‌یه، به‌لام‌هی من نی‌یه.. بەلکو خزویستی گەل و رەگەزمە.. بەلنى، "خوپه‌سه‌ندی"‌یان تیدایه، به‌لام‌هی من نی‌یه، بەلکو سه‌ر بەرزىي هاوریپیازانه که فریشته‌ی قوتاپخانه کانن.

پنجم:

من کوردانه بۆچونه‌کامن به بيردا دین، پاشان به عه‌ره‌بی يان تور‌کی ده‌رياندەپرم. ئیت ور گیپیکی عه‌جهم له چاپخانه‌ی ئه‌ندیشەم داده‌نیشیت. ئه‌وه‌ر گیپەش همروه‌ک

(۱) باقل: ناوی که‌سینکه له ئەددەبی عەرەبیدا به غۇونەی بىن توانابى لە قىسە کردىدا دەبېئىتەوه. (وەرگىز)

(۲) سه‌حبان: كورى زوقىرى كورى ئىسا. بە سه‌حبانى وائىل ناسراوه. گوتاربىزىكى زمانپاراوه بوم، بە غۇونەی قىسەزانى و رەوانىپىزى و حازرۇھلامى دەبېئىتەوه. لە پىش ئىسلام لەدايىك بوم و هه‌تا سالى

(۴) كۈچى(زىاوە. (وەرگىز)

ههندی جار له گوفتاری دل تیناگات، ههندی جاری تریش ئاشنای زمانی زمان نی يه ههتا لمیانی و هربگریت و بهوی تریانی بسپیریت..

ههروهها و هک ئوههی که سهرف و نهحوی زمانی تورکی نازام، سهليقهشم له پېيوهندی يه کانی زمانی عمره بیدانی يه. ههر لەبەر ئوههیه که ئوه شیوازانی بە بهرى و اتاكام بېیوھ و، ئوه پۇشاکەش کە بۆم دووریون و پىسم پۇشیون، دوگمە کانیان نارپىك دەرچۈون..

تەنانەت دووبات بۇونەوهی (ئوههت، ئىشته، هەمدە، زىرا، شۇو، بۇو) ههروهها دووباره بۇونەوهی: (ئَعْمَ، إِلَّا، إِنْ، ثُمَّ، فَ، الَّذِي، ذَلِكُ...) .. هەتد، منىشى وە كۈئىوه بىزار كەردووه.

لە گەل ئوههشدا بە هەله گىرى و راستىكىنى ترى جىگە لە خۆم رېازى نام. چونكە ههروهك كارنىكى نە گۈنجاوە، تەنانەت قېبە و ناقۇلا و قورسە لە سەرم كە گۈلنگەئى "تەربووش" ئى تورك بە "كالاوه كەم" دا هەلبوا سەرىت، بە هەمان جۇر و شەمى جىگە لە خۆم لە گەل و شەكانى مندا ناسازىن، تەنانەت هيىنده پىيان نامۇيە كە لييان هەلدىن.

شەشم:

تىپەللىكىش بۇونسى "ھەلە" و بۇشتى بۇ ناو بېر كەرنەوەم بەھۆى زىيادەرەوبى سروشتم، ههروهها بۇ ناو وەرگىزىانى وەرگىزىانى كە ئەندىشە و، بۇ ناو ئىملاى نووسەر و، بۇ ناو چاپىكەر و، بۇ ناو تىڭىيەشتى خوينەر، زۇر جار حەفيقەتىكى جوانخاس بە ناشيرىن و ئالىۋىز پىش چاودەخات.

حەوتەم:

ئەم دوو پەيامە (صيقل الإسلام)^(۱) و (رجحة الأكراد)^(۲) لە ماوهەي چىل بەنخا پۇزدا هەم سەوز بۇون و، هەم لە سەرقىدى خۇيان راوهستان و، هەم بەريشيان گرت! ئەوهش لە دەمى ئەمە شەتمەدا بۇو كە چيا كان منيان هەلدىايە دەستى زېرى دۆل و شىيە كان، ئىت دەستى شىيە كان بە من زللەيان لە دەموجاوى يىابانە كان وەشاند، ئىجا پەرۇشىي ئىسلامى و غىرەتى نەتەوهەي ئەم دوو بەرۇبوومەيان بە كىرج و كاتى و

(۱) وانە: كىنېي (موحاكەمات). (وەرگىزى)

(۲) وانە: كىنېي (مونازەرات). (وەرگىزى)

به رسیله‌یی له سمر لوتکه‌ی شاخه کان لئی کرده‌وه، یان لهوانه‌ی که به ناو شیوه کاندا پهرش و بلاو بعون، پاشان بز ده رمان هردوو کیان ناردن بز بازاری شاری شارستانیتی. تهنانه‌ت هندئ له به رو بومانه چیای "باشید" بهره‌میان هینا و، هندیکیشیان میوه‌ی ده‌شتی "فراشین" ن و، به شیکیشیان له دؤلی "بیت الشباب" سوره‌هله‌گه‌ران.. ئیتر بزانن که کاتی من ئم دوو کتبیم دانا:

کات کورت و، شونین چژل و سامناک و، زهین ئالتوز و، ئم هه‌زاره گه‌شتیار و، جه‌سته‌ش نیوه نه‌خوش و، نووسینیشیان به پله بیو.. کواته به ناچاری هر ده‌بی بهم جوزه ئالتوز ده‌بچن!
له گه‌ل ئه‌وه‌شدا، ور گیپانی "رجحة الاکراد" بز زمانی عه‌ره‌بی له دیه‌شقدا، که شاری کانزای حقیقه‌تی دامه‌زاوه، به ماوه‌ی پنج پرۆز ئه‌نخام درا.
ده سا ئه‌ی که سانی به‌ویژدان!

ئه‌مه پوزشی منه که بوم هینانوه. جا ئه گه‌ر ئیوه‌ی به‌پیز وره‌ی بگرن، ئموا فه‌رمانی ویژدان جیبه‌جن ده‌که‌ن. به‌لام گه‌ر به چاوی رازی بعون بزی نه‌پوان، ئه‌وا دور و بکونوه‌ه لیم و منیش گوئی ناده‌مه ره‌تکردنوه‌ی ئیوه. ده‌با منه‌تنان له سمر ده‌گا و بانی خوتان بیت. من بز ئه‌وه کتبیه کدم دانه‌ناوه که له به‌رچاوتاندا بیرازینمه‌وه و مه‌رايتان بکمم، به‌لکو ته‌نها له‌بر خزم‌تکردنی "حق" دامناوه. جا ئه گه‌ر حقیقه‌ت پیشواری لئی کرد، ئدوازور باشه و جیبی دلخوشی‌یه.

پاشان ئم نامیلکه عه‌ره‌بی یم له تور کی‌یوه ور گیپاوه، که ئه‌ویشم له کوردی‌یه‌وه ور گیپاوه، که ئه‌ویش و‌لامی زاره‌کی و سه‌ریبیم بیو و سو پرسیاری کورده ده‌شته‌کی به‌کان. کواته ور گنپراو، له ور گنپراو، له گوتاری‌کی زاره‌کی و سه‌ریبی نه‌خوینده‌واریک (مه‌به‌ستی خویه‌تی) که ثاراسته‌ی خه‌لکانی‌کی گوندن‌شین کراابت، هر گیز له زیری و اتا و وشه پزگاری نایبت.

به‌لتی، "لیس الکحل کالتکحل". ده‌با که‌سی گوئی بیست گیانی خزی به‌ریسواری بنیریته جه‌سته‌ی مرفیکی ده‌شته‌کی، هه‌تا به ئه‌ندیشنه‌ی ئه‌وه ده‌شته‌کی به‌لهم گوفتاره تیبگات. کواته که‌سیک نه‌بیته کورد و، چژل نشین نه‌بیت، گوئی لینگرتی ئه‌مه‌ی پی حه‌لآل نی‌یه و، تامی ئه‌وه بیستن‌شی له لا شیرین نایبت.

باو کی هیج:

سەعید

دەقى پەيامى:

مۇازەرات

بسم الله الرحمن الرحيم
وبه نستعين
والصلوة والسلام على سيد العالم.

بىزانن كە: كاتى دووهەم سالى "مەشروعتىيەت" گەشتەكەم دەستى پىكىرد و، لەو سەرددەمەوە كە ئەستەمبۇول نويئەرايەتىي دەكتات بەرھو دوا گەپامەوە، بەرھو چەرخەكانى ناواھېراست شۇپ بۇومەوە و، بەناو ھۆزە كوردەكاندا گەپام و، "هاوينە گەشتەكەم" لە باخى بەھارھو بەرھو پايىز دەستى پىكىرد، ئىنجا له ويىشەوە كەوتەم بى بۇ "گەشتى زستان" لە ولاتە عمرەبىيەكاندا... لەم كاتەدا، چىا و دەشتەكانىم كىرده قوتابخانەيەك وانەي "مەشروعتىيەت" م تىندا پى وتنەوە.

ھەر ئەو كاتە لە دوودلى و گومانەكانىيانەو بۇم دەركەوت كە بە شىيەھەيەكى نامۇ لە "مەشروعتىيەت" تىكەيشتۇن، ھەروەك زانىم زۇرىبىسى گومانەكان و پرسىيارەكانىيان ھى يەك دۇل و شىيون. ئىتر بە مەستى دەستىنىشان كىرىنى ئەو نەخۇشىيە، كلىلى گوفتارم دايە دەستى خۇيان و، وتم:

"پرسىيار بىكەن" تاكو وەلامەكەم نەخۇشىيەكەتان چارەسەر بکات.

ئەوانىش ئەم شىيوازەيان پەسەند كرد، چونكە سروشتىيان وايە كە لە پىسى و توپىز و كفتوكۈركەنەو وانەكانىيان وردىگەن.

جا بەو نيازەي كە سوودەكەي گشتى بىيت، پرسىيارەكانى ئەوانم لەگەن وەلامەكانى خۆمدا نۇوسى، تاكو پىشى ئەو وەلامانە بگەن و، نۇوسراوەكەم لە بىسى من بدویت و، پووى گوفتارى لە كوردەكان و ھاوشىيەيان بىيت كە نەمبىينىن، ھەروەها بۇ ئەوهەش كە بە زمانى پرسىيارەكان مەبەستى ئەو كەسانە دەرىپېرىت كە زمانىيان توانىاي دەرىپېنى ناخى خۇيانى نىيە.

واتە ئەم كتىبە لە بىرى من وەلام دەداتەوە و لە بىرى ئەوان پرسىيار دەكتات. ھەروەك يارمەتىي پىزىشكانى سىاسەتىش دەدات بۇ دىيارى كىرىنى نەخۇشىيەكە.

دهسانی که سانی به پهروش و خاوهن غیره!
 ئاگادار تان دهکه مهوه که وەک بىر و هزر کورده کان و هاوشنیوه کانیان بۇون و
 دەشىن بە "مەشروعتىيەت خواز". بەلام هەندى لە کارمەنان بە "کرداريان" شۇورا
 بەرچەستە ناکەن. كە ئەمەش گرفتى لەو زىياتە، لە كاتىكدا كە مامۆستاي ئەو
 عەوانەنەي ژىرىييان لە چاۋىياندا يە بىرىتى يە لە "کردار"!

* * *

وا من دەست بە پرسىيار و وەلام کان دەكەم:
 پ: مامۆستا! تۈز پۇشتىت بۇ ئەستە مبۇول و ئالوگۇپىكى مەزنت بىنى و خوت
 ھاوېشته ناو چەندىن پۇوداوى گرنگەوە، ئايا چ دىيارى يەكت لەو بازارە گەورەيەوە
 بۇ ھىتاۋىنە تەوه؟
 و: مىزگىنى!

پ: مىزگىنىي چى؟ خۇ دەيانوت وریا بن زيانى تىدايە؟
 و: خوانەكەت. "پۇوتاڭى" زيان بەرەم ناھىنەت، مەگەر بۇ كەلاك و
 شەمشەمە كويىرە.

وا من بە دەنگىكى وا بەرز پايدە گەيەنم كە ھەموو دنیا بىبىستىت:
 سېپىدەي پاستى بەختە ورېي ئىسلام ھەلھات، با ئەبولعەلای مەعەپپى لۇوتى لە
 خۆل بىزەنلىق. خۇ ئەگەر (لەم پىيىنا وەدە و بۇ پامالىنى ئەو تارىكىيە) نىوهى ئەم
 نەتەوەيە لەكەل تارىكىدا بىسۋەتتىت ھېشتا بە گران دانانرىت!

پ: سبحان الله! ئىمە وامان نەبىستۇوه!
 و: بەلى، شەيتانە كان يارىدە دەريان ھەيە؛ ئەوان لە پىش ئىمەوە گەيشتۇونەتە
 لاتان!

پ: مادەم وايە، وەلامى گومان و پرسىيارە كانمان بەدرەوە، تاكو دوودلىيە كانمان
 نەمەننەت.

و: "شارەزاتان دىوهتەوە" .. بەلام من مائى خۇم تەنھا بە كەسىك دەفروشىم
 كېرىار و نرخشناسى بېت!

پ: ئىستىبىداد چىيە و مەشروعتىيەت چىيە؟
 يەكىكى تىز: گەرانە دواوه و مىشۇھەرىت^(۱) چىيە؟
 كەسىكى تىز: چۆن چۆن ئەرمەنە كان بۇونە سەركىرە و ئىمەش كەوتىنە
 لاي خوارەوە؟ چۆن ناموسلمان دەچىتە سەربازىيەوە؟

(۱) پىندەچى وشەي سەر زارى نەخوئىنەوارىتكى عەرەبى نەزان بېت، دانەر وەك زارى كەسەكە خۇى
 گۇنارشىلىنى كەپتىت. (وھرگىن)

یه‌کیکی تر: سه‌ریه‌ستی چی‌یه؟
 یه‌کیکی تر: ئایا زیانی بۇ ئایین هې‌یه؟
 کسیکی تر: "جۇن تۈرك" ناوا و ئاوان، دەرسىن زيانمان پىن بگەيەن.
 یه‌کیکی تر، یه‌کیکی تر.. هتد..
 (پرسىيارەكانىيان تا بللىت زۇر و تىكەل و پىكەل و بە غەلبەغەلب و پېرلە ھەلم
 بۇون!)

* * *

و: چۇن چۇنى وەلامى ئەم ھەممو پرسىيارە تىنەلکىش و ئالۇزكَاوانە بەھەمەوە كە
 نارىكوبىنگىتان دەردەپرىت؟!
 پ: دە فەرمۇو تو خۆت دەستتۈرۈك دابىنى.
 و: ياساي مەشروعتىيەت پىيادە بىكەن.. واتە يەكدىوانىكىتان ھەلبىزىن كە لە بىسى
 ئىۋە پرسىيار بىكەت و، ئىۋەش گۈئ پاڭىرن.

* * *

پ: كەواتە "ئىستىبىداد" چى‌يە و "مەشروعتىيەت" چى‌يە؟
 و: ئىستىبىداد خۆسەپاندە.. واتە مامەلە ئارەززووکارانەيە.. واتە "زەبر"ى
 پشت بەستوووه بە "ھىز" .. واتە پاي تاڭرەوانەيە.. واتە پىخۇشكەرە بۇ خراپە رەفتار
 كردن.. واتە ئەۋەيە كە دەرگاكانى لەسەر پىشتن بۇ خۆتىنەلکىشانى
 خراپكارىيەكان..

ئەۋەش لە پاستىدا بناغەي سىتم و لەناوبەرى مەرقۇقىتىيە.. ھەر ئەۋە كە مەرقۇقى
 پىزىلنىڭىراوى بەرەو نزمتىينى نزىمىيەكان تلىور كردهوە.. ئەۋەيە كە جىهانى ئىسلامى
 خستە ژىانى زەللىيىەو.. ھەر ئەۋە كە ئامانجە بەدە كەسىيەكان و
 رقەبەرایەتىيەكانى بىندار كردهوە.. ھەر ئەۋە كە ژىانى موسىلمانانى زەھراوى
 كردوووه و زەھرەكەشى بەناو دەمارەكانى جىهانى ئىسلامىدا بىلۇ بۇوهتەوە.. ھەر
 ئەۋىشە كە جىاوازىيە سەرسوورەتىنەرەكانى خستە ناۋەندەكانەوە..

تەنانەت ئەۋە ئىستىبىدادە زانستىيە كە جەڭرگۈشە ئىستىبىدادى سىاسى و
 باوكى چاولىكىرىيە، ھەرىمەك لە تاقىمەكانى (جەبرىيە و مورجىئە و موعتعەزىلە و
 پافىزە) و، دەستە و پىنە گومبراكانى ھاوشىۋە ئەوانى بەرھەم ھىندا.
 پ: زۇر سەپەرە! پىشتر نەماندەزانى كە ئىستىبىداد زەھرىيەكى كوشىندەي وەھايدە.
 سوپاس بۇ خواي گەورە كە لە تۈپەت بۇو.. كەواتە ئىستا پىويىستمان بە
 پۇونكىردىنەوەي دەرمانەكەيەتى كە مەشروعتىيەتە.

و ئەو مەشروعوتىيەتەنان بۇ راھە ناكەم كە هەندى لە كارمەندان فيريان كردوون، چونكە ئەوه لە بەر پىپانەھاتن و نەشارەزايى تىايىدا هەندى ھەلەي لە دوو تويندایە.. ئەوه شستان بۇ شى ناكەمەوە كە لە حائى حازرەوە خۇتانلىقى تىكەيشتۈن، چونكە ئەوهش لە بەر تىزىپەرى و ھەلپەي زۇرەوە شىۋىنراوە. بەلكو بۇوي ئەو مەشروعوتىيەتەنان بۇ دەرەدەخەم كە ئامانجى حکومەتە.

مەشروعوتىيەت دەرخەر و راھەكارى ئەم دوو ئايەتىيە:

﴿وَشَارِحُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹) ..

﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى يَنْتَهُمْ﴾ (الشورى: ۳۸) ..

كەواتە مەشروعوتىيەت "شۇوراي شەرعى" يە. ھېزى ئەو بۇونە بۇوناڭەش بىرىتى يە لە "حق" و.. ژيانەكەي "دادگەرى" يە و.. دلىشى بىرىتى يە لە "زانىن" و.. زمانەكەي "خۆشە ويستى" يە و.. ژىرىيەكەشى بىرىتى يە لە "ياسا" نەك ھىچ كەسىن!

بەلىنى، شۇورا بىرىتى يە لە حوكىمانىي مىللەت. ئىۋەش بە ھەمان جۇر بۇونەتە مىللەتىكى حوكىمان!

ھەر شۇورايە كە ھۆكىارى بەختە وەرىي ئەتە وەكانە، وا بەم جۇرە دەرگاي بەختە وەرىتەن لە پۇودا كرايەوە!

ھەروەها شۇورا بىيداركەرەوەي ھەستە بەرزەكان و شەوقە گىرگەتووە كانە. كەواتە ئىۋەش ورىيابن. ئاي چەندە خەوتان درېئىخايەن!

ھەروەها شۇورا مەرقۇقا يەتى لە ئاژەللىتى بىزگار دەكتات. كەواتە ئىۋەش بىنە مەرقۇقا..

ھەر شۇورايە كە بەختى جىيهانى ئىسلامى دەكتەوە و چارەنۇوسى ئاسىيا دەرەدەخات. كەواتە مىزدە بىت شۇورا ئاوى ژيانە و، ھەتا مىللەت بىمېنیت تەمەنیكى ھەتاهەتايىش بە دەولەت دەدات. لەبەر ئەوه نائۇمىد مەبن..

ھەروەها تەنها شۇورايە كە ئەو تاڭپا ئىستىبدادىيەت تەنها بە ھەلگەرنى باي ھەوا و ھەوهەس ئاماھىدە بە وىنەي تاڭە مووپەكى بارىك لە رىزەي پىن بىھۇت، دەگۇپىت بەو ھەز و بېرە گشتىيەتى كە بە وىنەي ستۇونە ئاسىنىنە كان لە رىزەي پىن ناكەۋىت و، بە وىنەي شەمشىرى ئەلماسىش وايە كول نابىت. كەواتە ئىۋەش وەكى كەسىك چووبىتە ناو كەشتىيەكەي نووح پىشى پى بىھەستن..

ھەروەها شۇورا ھەموو تاڭە كەسىك لە جىيهانەكەي خۆيدا وەكىو پادشاھىكى سەرىبەست لىن دەكتات. دەسا ئىۋەش بە خۆشۈستىنى مەشروعوتىيەت و پەفتار پىنگەرنى بىنە پادشاھى خۇتان..

هر شورایه که هموین و بناغه‌ی مرؤفایه‌تی (که جوزئی نیختیاری‌یه) نازاد دهکات. ده ئیوهش رازی مهبن بهوهی که وشك و بن کیان بن! هر شورایه که "ست سهد مليون" مولمان وەکو خیلیکی هاوپه‌یوهندی لى دهکات. دەسا ئیوهش ئەو پەیوهندی‌یه بپاریز، چونکە مەشروعوتییەت پەردەی لاداوه، ئیتر "نەتهوايەتی" کەوتە جوولە و هەناسەمی ئاسوودەی ھەنگىشا و "ئیسلامەتی" شن لەریبەوه و درەوشایه‌وه. بەلئى، نەتهوايەتیمان لە دووانەی "حەقیقى" و "نیسبى" پىكھاتووه. دەسا بزانە چەندە توندوتولە!

پ: ئەم دەعوايىكە دەيلىتىت، بەلگە لەسەر بەھىنەرەوە. بەلگە لەسەر ناشىرىنىيى ئىستىبىداد تا ئەم پلە نىزەمە و جوانىي مەشروعتىيەتىش ھەتا ئەو پادە بەرزە چىيە؟ و: لەپەر نەوهى ئىتۇھ "عەواام" ن، بە ئەندىشەتان بىردىكەنەوە و، زىرىيتان لە چاوتاندىايە، ئەوا نىمۇنەھىتىنانەوە خۆشتەرە بەلاتانەوە ھەتا بەلگە نەزەرى. و ا نىمۇنەيەكتان بۇ دەھىنەمەوە كە ناوارەرۇكى ھەرييەك لە "ئىستىبىداد" و "شۇورا" تان بۇ رۈون بىكانەوە:

بزانن که حکومهت و هکو پزیشک وايه و ميلله تيش نه خوشه. وا دابنین که من پزیشکیم لهم خیمه يهدا دانیشتوم. لهم ناوچانهش - خوا نه کات - چهندین نه خوشی هن، که هي هر گوند جوره نه خوشی يهکه. متیش نه خوشی يهکانم دیاری نه کردووه و که سم نه بینیوه جگه له خه لکانیکی خوبیه ره و پیشه وه که نایانه ویت دهسته وسان به.. ئه گهر من لهم حالمهدا و بن هیچ پیو دانیکی زانستی، ره چته و چاره سه رینک نارد بو نه خوشیک که هر نه مدیوه و بو نه خوشی يهک که دستنیشانم نه کردووه، ئایا نه خوشکه چاک ده بیته وه؟ یان مردن ده بیته میوانی؟!

بهلئی، بهم چاره‌سره بwoo که نهینی (موتوا قبل ان تموتوا) له ئیوهدا هاتهدی!
بهلئی، ئەگەر کوردستان بەهۆی دەردی برسیتى بەدەست سك ئىشەو نالاندی،
ئنجا پزىشك چاره‌سەرى هەرسکەرنى خواردنى بۇ نارد.. يان ئەگەر کورده‌كان بە
دەردی دوزەمناچىتى و بەدبەختى نەخوش كەوتى و جەستەيان دووچارى هەوکەرن
بwoo، كەچى پزىشك بە دەرماتىك چاره‌سەرى كەرن كە زىياد بکات، وەك
ناردنى "سەربازانى ئالائى" كە پىر هيىز بە ئىستىپىدادە پەرتەوازە‌كان دەبەخشىت..
ھەروەها كاره‌كانى ترى هاوشيۋەيان.. ئايا ئەمانە چاره‌سەرن؟ يان ژەھراوى كەرن و
پارمه‌تىدانى مەلاشىكتى گيان كىتشان؟!

ئەمە نمۇونەيەكى تارىيە ئىستىپادا. چونكە پادشا لە سەرەتەمى پېشۈودا وەكۆ بەندىرىۋىلەنلىك وابوو لەناو خانوو كەيدا، ئاكى ئەحالى مىللەت نەبۇو.. يان

به‌هۆی لاوازیی دل و هیزی و همه‌کانی حەزی نەدەکرد بزانیت.. یا خود به‌هۆی
ھەوھس و دله باوکیئى خۆیەوە ھۆکاریکى يارمەتیدەر نەبۇو بۇ زانینى شتەکان.

ئیتر ئەم ئیستیبادە سیاسى یە بکە بە نمۇونە یەك بۇ ئیستیبادە کانی ترا
تەنانەت ئەو ئیستیبادە زانستى یە کە بەرھەمەنی لاسایی کردنەوە یە،
ئەویش بەرھەمەنی جیا جیابىي ئامانجەکانە، ھەر لەم پشتە یەدا ھۆنراوهتەوە!

بەلام نمۇونە نۇورانى یەتى ئەو مەشروعتىيەتەی کە حکومەتى ئیسلام پۇوی
تىيکرددووھ و دەشبىت پۇوی تىبکات.. ئەوا فەرمۇن وَا دابىن کە من پېزىشىم و ئەم
پەشمالەش کە تىايىدا دانىشتۇوم بەرمانخانى یەکە، لە ھەر گۈندىكىش كە
نەخۆشەکانى تىدایە کەسىکى ھەلبىزىرداو دېت بۇ لام كە نەخۆشەکانى ئەوینى
دیوه و بە رەچەتە یەك دەرده جۇراوجۇرەکانى دەستنىشان كرددووھ..

بۇ نمۇونە: لەپەرھى ھەندىكىيان ئەو نەخۆشى یە دەرده خات کە:

"ئىمە بە دەردى نەزانى دووچارى سەرىيە بۇوين".

منىش يەكم جار لەناو دەفرى زمانىان و دواجارىش لە پېرھىز پەسمىي
زمانىاندا دەرمانى زانستە شارستانى یەکان بۇ دەكەم..

نووسراوى يەكىنى تىريان بەوە دەدۋىت کە:

"دلى بە نەخۆشىي لاوازىي ئايىن نەخۆش كەوتۇوه".

منىش ھونھەرە تازەکان لەگەن زانستە ئیسلامى یەکاندا تىكەن دەكەم و
ھەۋىرېكىيان لى پىتكەدھىتىم، ئىنجا دەيدەمە دەستى وانەبىتە زاناکان و دەيانىتىم بۇ
لايان..

لە نامە یەكى تردا ئەم سکالا یەھىيە کە:

"ئىمە بە دەردى دوزمنايەتى و دووبەرەكى تامان لىن ھاتووه".

منىش ھىزى نەتەوايەتىيان تىدا بىدار دەكەمەوھ، ھاوکات "پۇوناكى" ئاراستەي
ئەو ھىزە دەكەم و، دەرمانى "خۆشەویستى و دادگەرى و سۆزى ھاپرەگەزى" شى
لەگەلدا تىيەلکىش دەكەم و چارھى ئەو غیرە تەنەندى یەيان دەدەمنى.
ئەي پىرسىاركەرى بەپىزىن!

ئەمە یە ئەو پېزىشكە كە مەنالانى ھەۋار و ھەتپو لە خەستەخانەي نىشتىماندا لە
تىياچۇن پىزگار دەكەت. جا بە پىيى حىكىمەتى: "كۈكُم راع و كۈكُم مسۈول عن رعيىتى"
دەبىن ئەم ياسايە لە پىيش چاوى ھەمو سەرۆكىكدا ھەبىت.

پ: دەرمان ھەر دەرمانە.. ئەدى بۆچى و تىت: دەگۈرپىت بە "زەھر"؟

و: دەرمانى دەردىك، لەوانە یە سەبارەت بە دەردىكى تىرىبىت بە نەخۆشى.. بە
زىابۇونىشى لە سنوورى خۆى لەوانە یە بگۈرپىت بە "زەھر".

پ: تو مروقی ناوساوت به قله‌مو زانیوه! ئایا نابینیت که ئم حکومه‌ته ئیستا، له ستم و لاوازی و زوریک له خراپه‌کاتیدا، لهوهی پیشوا دەچیت؟ خۇّو و مەشروعوتیبەته کە تو راچەی دەکەيت هىشتا سلاؤی لى نەکردووین ھەتا پىنى بلىن: بەخىر بىيىت سەرچاۋ؟!

و: نەخىر.. من خوازىيارى نوشىرىدى كويه ئاويكى سازگارم و، بە ئەسپىكى تىزىھويس غارغاريئن دەكەم و، مەدھى ئازادى يەكىشىم كردووه كە له خۇيدا حۆرىيەكى ئازادە، بەلام چونكە له شىتىي ئىيۇدە ترسا نەھات بولاتان! كەواتە ستمەكە ھەنەي "شۇورا" ئىيە، بەلكو ستمەكە له تارىكىي ئو نەزانى يەدايە كە لەناو سەرى ئىيۇدایە، چونكە له حۆكم و دەسەلاتى مىللەت تىنەكىشتوون. كەواتە ئو نەزانى يەتان كەسانى خاوهن غېرەت دەكاتە خۆسەپىن و، بەو نەزانى يەش پىڭا كورتەكە له خۆتان درىز دەكەندوه.

بۇ نموونە:

ئەگەر پىت بلىن: "گوچىكەتم پىشان بىدە" دەستت لە پاشتى ملتەو بولاي گوچىكەت دەسوورپىننیت!

زۇر سەپەر! ئەگەر ھۆزەكانى: "گەودان و مامەخۆران و هاجان" باجەكانى دەولەتىان پىش هاتنى سەربازەكان ئامادە بىردايە، كە ناچارن بىدەن، ئایا ستم و دەستدرىزىلى لهو جۇرە رووی دەدا؟ دىارە نەخىر.

ھەروەھا ئىيۇدەلىن: ئم حکومەت وەك ئەوهى پىشوا لاوازە..

بەلىن، مانلىكى نۇسائە و پىرينىكى تەمنەن نەوەد سال لە بۇوي لاوازى و بىنەيزىيەوە لەيەك دەچىن، بەلام ئەميان بە شۇقىبۇونەوەيەكى كەوانەيى بەرەو گىۋە دەپروات و، ئەوى دىكەشيان بەرەو لاوى گەشە دەكات و بەرز دەپىتەوە.

پ: بۇچى بە تەواوى حکومەت دانەمەزرا و سىاسەتىش پالفتە نەبۇو. ئەھەتا حکومەت لەرزۇك و لارە و، سىاسەتىش لىلە؟

و: قەلايەك بەرەو بۇوخان لار بۇوبىتەوە و سەدان سان بىتلىي ھەلبۇورىت، چۈن دەكىرى بە تەنها يەك ھەلمەت نۆزىن بىرىتەوە؟ جوان سەرنج بىدەن كە ئەگەر سەرچاوهى ئاويكى گەللى شتى پىس و زەھراوى و گەنمىيى لە دېر زەمانەوە تىكەوتبىت و، ھەول بىرىت پالفتە بىرىت و، سەرچاوهى "ئاو لىيھاتوو" بىرىت بە حەوزىكى "ئاو بۇھاتوو" ئایا ھەتا ماوهىەك ئاوهەكەي ھەر بە لىللى و بە پەنگ و بىن و تامى گۇپاوا لەيەر تابروات؟!

كەواتە بە "نائومىدى" خۆتان لىل مەكەن. دوا ئەنجام بۇ ئەساف و بىنگەردىيە دەبىت کە خەمەكتان دەشواتەوە. ئىتىر بە زوڭال و سازگارى نوشى دەكەن.

پ: زورمان لهو لاینه جوان و خزمه تکوزارانه مهشروعوتیه بدر گوئی که وت
که تو پیناسه یان ده کهیت، ئهی بوجی خویشی له گەل ئه و خزمه تکوزارانه یدا نههات؟
و: یەك له دەیتان بۇ ھاتووه. چونکە مهشروعوتیه تى نەرم و ناسك و شارستانى
ھېچ كات پېرىشىي ئەوھ ناكات كە سەلامەتىي مير بخاته بەر مەترسىي
دۇزمىنايەتى و، گۈرگى پەكەبىرى و، مارى نەزانى و، ورچى سامناكى و، بەناو شىوه
قۇولەكانى ئىۋەدا تىپەپرېت كە دۇزمىنايەتىي لى دەپرويىت و، بپواھ سەر چىا كانستان
كە لەمەركەي نەزانى و سامناكى يە، ئىنجا بگات لاتان و بىت بۇ سەردانتان.

كەواھە ئىۋە بە لەناوبىرىدىنى ئەو مېرروانە سەلامەتىي پىي بۇ دەستە بەر بکەن. خۇ
ئەگەر سىستى بنوينىن و پېيەكى بىن وھى و ئەمېنى بۇ ساز نەكەن، ئەوا مەگەر دواى
چەند سالىيەكى زۆر دەنا چاوتان بە بوخساري جوانى ئەو ناكەويت. چونکە
ھەرچەندە ماوهى نىوان ئىۋە و ئەستەمبۇول مانگە پىيەكە، بەلام ماوهى نىوانستان
له گەل مهشروعوتیه تدا هەزار مانگە! لە بەر ئەوهى ئىۋە لە خەلکى سەرەدمى ئادەم
دەچن كاتى دەھاتنە وجود، گەر پادەوەستان دەكەوتتە ئىز پىي پېبوارانەوە.

ھەرودە ئەگەر شوراى نەرم و نيان و خوش گۈزەران بۇ خویشى لە
ھەزىيەكانى دەرورىيەرى ئەستەمبۇول بىزگارى بېتت و، بەسەر ئەم ماوه دوور و
درېزەدا تىپەپ بېتت، ئەوا دەبىن ئەو زەۋىيە بېرېت كە بەھەلمىزىنى نەزانى بۇوهتە
زەۋىيەكى ناتەندروست و بۇگەن و، بەناو قوبولىتە خىكىنەر و لمى ترسناكى
ھەزىيەدا گۈزەر بگات و، بەسەر ئەو چىا بەرداوېيانەدا بپوات كە بەر دەكەن ئەنلىكىان بە
”دۇزمىنايەتى“ نووکيان تىز بۇوه! له گەل ئەوهشدا پىي لە ھەندى چەتە و تالانچى
دەكەن ئەنلىكىان تىدایە كە بە وىنەي ئەو بەكتاشىيە بەناوابانگە
لە خۇى بايى دەبىت. هي وەهاشىان تىدایە كە بىانووی واژه ئەنلىكىان لە نويىز بەو ئايەتە
دەھىنەتتەو كە دەفرمۇي: ﴿لا تقربوا الصلاة﴾.. ھەندىيەكى ترىشىيان دەيەويت بە^{۱۰}
بىانووی نەبۇونى مەركەزىيەتى سىاسەت ئەو پاستىيانە لە تۈپەت بگات.

جا ئەگەر ئەم ئاوا بېتت، ئەوا ئەھى خەلکانى غېرەتمەند! پېتەپەكى وەكۆ ھەلى
ئاسن بۇ ھەلگىرى بەختە وەريتان لىپىدەن، يان بە كەرەستە ئەنلىكىان فېرۇكەيەك لە
ئاسمانى سىاسەتدا بەدەست بەھىنن؟

پ: زۇرىيى پېگەرە كان دەمانخاتە ئائومىيدى يەوه؟
و: ”ئائومىيدى“ لە دەستە و سانى يەوه پەيدا دەبىت، ھەرودە رېگەرە لە ھەموو
كەمالىك. ”غېرەت“ يېش بېرىتى يە لە گورجو گۆل بۇونەوهى ”توندو تۆلى“ لە دەمى

توندو تیزی پیگره کاندا. له کاتیکدا که نهم پوژکاره پیگره ناساییه کان داده به زینتیه پله‌ی "ئیمکان". پیگره کانیش بەو نیازه خراونته بۇو کە غیره و پەرۆشیتان بېزۇنیت و له تەمبەلی بىزگارتان بکات. نیزانیبۇو غیره‌تی ئیوھ بەم جۇزه لاۋاھ و خىرا دەگۈپىت بە نائومىدېيىھى کى نابىتا و كويىركراوه.

جا ئەگەر دەتانه‌ویت له کاتیکى نزىكدا "شۇورا" سلاۋاتان لى بکات، دەبى بە کانزای زانیارى و ئاكاره بەرزەکانه‌وە وابهسته بن و ھىلىکى ئاسنینى لى دروست بکەن، تاكو "مەشروعتىيەت" سەرىكە وىتە سەرى و بە سوارى شەمەندە فەرى كەملاالت کە پېنى دەوتىيەت "شارستانىتى" بىت و تۆۋى "پېشكەوتتەکان" يىش له گەنل خۆيدا بەھىنیت بۇتان و، له نزىكتىرين کاتدا سلاۋاتان لى بکات. واتە هەتا ئیوھ زۇوتر بېڭاكەي بۇ ئامادە بکەن، ئەویش خېراتر دەگاتە لاتان!

پ: بە پشتیوانىي خوا ئەگەر بەختمان ھەبىت بە ھەلھاتنى ئەو خۆرە شەرەقەند دەبىن. بەلام ئايا "تەوهكۈل" سەرۈزىياد نى يە بۇ ئەو؟

و: بەلۇن، بەلام دەبىن يارمەتىي بەختە ھەزارەكەتان بەدهن و، بە وىنەي گىرلان بىر و تەمەلەکانى بەغدا نەبن، چونكە ئەگەر مەبەست لە "تەوهكۈل" رەتكىرنە وەي پىسای ھۆکارەکان بىت ئەوا لە پاستىدا دەبىتە پەتكىرنە وەي ئەو ويسىتە خوابىيە كە پېڭخەرى ئەو پىسا و سىستەمەيە. ئەو کاتەش تەوهكۈلەكەتان خۇزى ھەلەدە وەشىننەتەوە.

پ: چاکە و خراپەش دەبىنин. ئاييا كاميان لە سەرچاوهى شۇوراى بۇوناکى بەخشەوە ھەلقولاوه و، كاميشيان لە كەلاكى ئىستىبىدادەوە پەيدا بۇوه؟

و: چاکە كارىيەکان ھەندىنەن لە بۇوناکىي مەشروعتىيەت سەبارەت بە خراپكارىيەکانىش ئەوا يان لە تارىكىي ئىستىبىدادى پېشىۋو پەيدا بۇون، يان لە سەتەمى ئەو ئىستىبىدادەي كە ناوى مەشروعتىيەتى لە خۆى ئاۋە و، لە دواكە وتۇوە تاكو خواحافىزى و سەرەخۆشىي لى بىرىت، پاشان دوا بە دواي ئىستىبىداد ئەویش بەرەو نەمان دەپروات.

كەواتە دلنىا بن كە دواپۇز بۇ زالبۇونى بۇوناکى دەبىت، هەرچەندەش ماوهىيەكى پىن بېچىت.

پ: زۇر بە گەورە "مەشروعتىيەت" دەبىنیت و لە پىاھەلدىنیدا زىادە پەروى دەكەيت. خۇلە پاستىدا لەوە بەدەر نى يە كە جاران تەنها يەك را دەسىپىنرا و مىللەتىش بىيەنگ دەبۇو، بەلام ئىستىتا شۇورا ھەيە و مىللەتىش دەپرسىت و پرسىنە وەشى لى دەكەرت. لەوە زىاتر نى يە. كەواتە ئىتەر ئەو شتە زىادانە چىن كە ھەلياندە واسىت پىاياد؟

و: هەردۇو خالى "شۇورا" و "پرسىنەوە" سەرجەم زىادكراوه‌کانى من لەخۇدگەن. چونكە لەبەر ئەوهى "شۇورا" لە حکومەتدا دەركەوت، ئەوا بە بىرى ئازادى جۇزە شۇورايىكى خستە ناو ھەموو جۇزە دەستە و كۆمەلېكەوە، تەنانەت ناو زانيان و قوتاپخانەكان و قوتاپيانى زانستىش و.. هەند. بەلى، پاستەۋەپاست ئاگادار كرانەوە كە لە رېبازارەكانىاندا پىۋىستىيان بە "شۇورا" ھەيە.

پاستە ئەم بىرىسکانەوانە لە دوورەوە ئامازە بۇ ئەو خۇرى بەختەوەرەيە دەكەن كە "مەشروعتىيەتى سىياسى" ئى لەلا خۇشەويست كىرمەن.

من پىيم وايە ئەو شتەيى كە بناغەي "چاولىكەرى" ئى دامەززاندۇوه.. كە ئەويش بەرھەمەيىنى جىياوازىي ئامانجەكانە.. كە ئەويش هوڭكارى پەيدابۇونى دەستە و كۆمەلە گومراكىان لەناؤ موسىلماناندا چەشنى "جەبرىيە" و، مورجىئە و، موجەسىسىمە" و هاوشىۋەيان، تەنها بىرىتىيە لە ئىستىيبدادى زانستى لە بايەتە ئاينىيەكاندا و، پەهاكىرىنى ئەو شتانەيە كە بەستىنراون.

جا ئەگەر "شۇوراى زانستى" بە شىۋەيەكى پاست و دروست و بە حەقى خۇى دابىمەززىت، هاوكات لەگەل پشتىگىرىي مەيلى سۇراخكرىنى حەقىقت و، هاوكارىي زانستە پاستەكان و، ميانە خۇشكىرىن لەگەل وىرېداندا، ئەوا بىن ھىچ گومانىكە ئەو دەستە و پىيە ناوبر اوانە دىننە پىزەوە و لەگەل ئەھلى سوننەت و جەماعەتدا يەكىدەگەن.

پىتان وانەبىت كە ئەو پىپانە ئىستىتا دەستە و كۆمەلى خۇيان نەبىت، نەخىن. بەلکو لەناوماندا پەرش و بىلۇ بۇونەتەوە. جىڭ لەوهش: كەسىك نىيە كە مەيلەتكى بەلای ئەو شتانەدا نەبىت كە مەيلى ئەوانى بەلادا رۇشتۇوه! خۇ ئەگەر مىشكى يەكىكىيان ھەلبۇوهشىت و واتاكانىش بەرچەستە بىن، ئەوا ئەو دەستە و پىپانە لە مەيلەكانىاندا و لە كۆپى ناو مىشكىياندا بەرچەستە دەبن! ئەمەش چىزۈكىكە لىزەدا جىنى نابىيەتە!

پ: حىكمەت لە پووخانى زۇرىك لە سەردار و سەرۆكەكانمان چىيە؟ هەرچەندەش ھەندىكىيان شايىتە بۇون و، هەر تەنها ناوى "شۇورا" يان بىستىبوو، بە بىن ھىچ كارىگەرىيەكى ماددى؟

و: ھەموو زەمانىكى حوكىمەتى تايىبەتى و هەر وختەش حوكىدارىكى تايىبەت بە خۇى ھەيە، يان بە زاراوهى ئىيۇھ ئاغايىكى خۇى ھەيە كە مەكىنەي كۆمەلگا ھەلددەسۈرپىنىتىت.

ئەوهش بىزانن كە كارىبەدەستى مەعنەوى لە ئىستىيبدادا تەنها ھەر "ھىز"، كەواتە كى شەمشىرەكە ئىيۇ و دلى پەق بىت لە ئىستىيبدادا پىش دەكەوەت.

به‌لام کاربیه‌دهست و زه‌مبه‌لهک و گیان و هیز و ئاغا له "مه‌شروع‌تیه‌ت" دا
بریتی‌یه له: حق و، ژیری و، زانین و، یاسا و، هزره گشتی‌یه‌کان (مه‌به‌ستم پای
گشتی‌یه) ..

جا هر که‌سیک ژیری تیز و دلیشی گرم و پووناک بیت پیش ده‌که‌ویت!
ده‌سا ئهی کورده‌کان!

ئه‌گه‌ر گه‌وره‌که‌تان پائی به "هیز" وه دابیت و، تنه‌نا بایه‌خی به ده‌مه‌زه‌ردکردنی
شمშیره‌که‌ی خۆی دابیت و، هست و نه‌سته‌کانیشی بیروپاکانی ئه‌میان به دوای
خۆیاندا هینابیت، ئه‌وا بئی گومان بەردەبیت‌وه و ده‌که‌ویت. شایانی ئه‌وه‌شه.

به‌لام ئه‌گه‌ر پائی به ژیری‌یه‌وه دابیت و، له بريی زه‌بر و زور "خوش‌هیستی"
بەکاربیه‌تیت و، بير و هزره‌کانیشی هست و نه‌سته‌کانی ئه‌و بخاته خزمتی خۆی،
ئه‌وا نهک هر بەرنابیت خواره‌وه، بەلکو بەره و پیش ده‌پوات و سه‌ردە‌که‌وی.
پ: بۆچی ئالوگۆرە سیاسی‌یه‌که جۆرە ئالوگۆریکى له هەموو جۆرە شتیکدا
تنه‌ناهت له ره‌وشت و نه‌ریتە‌کانیشدا هینایه ناو؟

و: ئیستیبداد بەپیئی نهینی "الناس علی سلوك ملوكهم" هەنگاو دەنیت و، بەناو
مولولو‌کانی خويیندا ده‌پوات و، دەماری کۆمەلگاش دەیخوات‌وه.
پاشان ئیستیبداد له چەند شیوه‌یه‌کی زوردا خۆی دەرخستووه و، چەندین ناوی
جۇراوجۇریشى لەخۆی ناوە و، گەلنی داوى پاوى ناوه‌تەوه. تنه‌ناهت چەندین پیاوى
وەکو من "زانست" ئى كردووه بە ھۆکارى خۆسەپاندن و، گەلنی كەسى ھاوشیوه‌ی
ئه‌و شیخەش بە فىلى "نەجاھت" خۆیان هەنده قورتىنن و، لەو وەھمەدان كە
خاترگرتنى ئهوان شتیکى پیویسته لەسەر خەلک! ھەروەك كارىكى گەلن خراپىيان
ئه‌نجام دا كاتى كە بە ئاواي سەخاوه‌تى نەتەوەي زەویيە‌کى بئى پىتى لماوييان
ئاودىرى كردا!

پ: ئەم قسەيەت ئەوهى لى وەردەگىریت كە ئیستیبدادى حکومەت يارمەتىي لە
چەند جۇریکى دىكەي خۆسەپاندن وەردەگرت بۇ كوشتنمان؟
و: بەلنى، ئەو شتەي زيانى ئىمەي ژەھراوى كردووه و بە چەكى نەزانىمان پارچە
پارچەي كردووين، ئەم ئیستیبدادە دابەشبووانەن كە چەندین شیوه‌ی نامۇيان لەخۆ
گرتتووه.

بەلام ئەسلى گوناھەكە لە ئەستۆي باوکياندايە، كە مەبەستم خۆسەپاندى
حکومەتە، كەواته بەم پىيىھ سەر و سەرۆكەكان دوو بەشىن.
پ: جياوازىيان چىيە؟

و: به وینه‌ی جیاوازی نیوان نیستیبداد و مشرووتیبیه‌ت. ماده‌م وایه ناووه‌رۆکی هردوو بهشەکه‌تان بۇ لیکدەدەمه‌و، تاكو ناووه‌رۆکی نیستیبداد و مشرووتیبیه‌ت برجه‌سته ببیت.

پ: چون؟

و: ئەگەر گوره‌کە‌تان پشتى بە هېزى ماددى بەستیبت، يان بە خەيال‌کردنى هېزى مەعنەوی ياخود فرتوفىل و، خەلکى وەکو كۆيلە بەكارهینابىت و، بە ترساندن و زەبر و زۇر تەنگى پى هەلچىبن و، لە پلهى مۇۋقۇتىيەو دايىبەزاندېن پلهى ئازەللى و، حەزى مىللەتى تىكشەكاندېت و، ئاواتەكانى ئەوانى بە با دابىت و، گەر خىرىئە دەرىكەویت زەوتى بکات و بە هي خۆپىشانى بىدات تاكو پىنى بلۇن: مەردىئىكى لىن ھاتووه، بەلام گەر خراپىيەك پووبىدات بىخاتە ئەستۆي مىللەت..

گوره‌ئى ئاوا بە كەسىكى قەلمە دانانزىت، بەلكو ئاوساوايىكە بە هوئى بچووكىسى شويىنكە‌تىوانىيەو نیستیبداد برجه‌سته دەكتات. چونكە شويىنكە‌تىۋووه‌كانى بۇ بىگارى بە خەلک و خاتىگىتنى ئەتىيدە كۆشىن. ئەگەر كارىيەكى باش بکەن مەرأى دەكەن و، بە درۇ و خۇبىردىنە پېشەو و چەورەبى خۇييانى لە لا خۇشەویست دەكەن. ئىتىر بەرهو نزمرتىنى پلەكان تلىور دەبنەوە، چونكە لە و بىئىيەو ئەۋە شەوقە دەكۈشىتەوە كە وەکو ھەلم وايە بۇ بەگەرخىستى مەكىنەي كۆشىشە مەرىيەكەن. ئىتىر سەر و سەرۆكەكەيان لەبىرى ئەوهى بپواتە ژىير بالىيان تاكو ھەلیان بىيىنت، سوارى شانىيان دەبىت تاكو تەنها خۆپىشىتىت و، لە گۆشتى ئەوان دەخوات تاكو بئاوشىت و، دەبىتە پەردا و بەرىبەستىك پۇوناڭى پېشانى توانا و لىيەتەكانى ئەوان نادات كە وەکو گول وايە لە توپى خۇنچەكاندا، بەلكو تەنها خۆى گەشە دەكتات و بلاودەبىتەوە دەرده‌کەویت و گولى دەگەشىتەوە.

جا ئەگەر دەتانەوی نیستیبدادى برجه‌سته ببىن، فەرمۇن سەيرى ئەم پىاوه بکەن!

پ: زۇر سەيرە! ئەي ئايا چۈن ئىيمە تا ئىستا ماوين، لە كاتىيەدا كە ئىستىبداد ئەم زەھرەي لەخۇز گرتۇوه؟

و: سوودتان لە جیاوازى و جۇراوجۇزى و ناكۆكىي "خۇسەپاندەكان" وەرگىرتۇوه!

پ: بەشى دووهەمى تايىبەتكارىيەكەن چىيە كە شۇوراى تىدا بەرجه‌ستەيە؟ و: گەورەي بە پاستى گوره ئو كەسەيە كە پشتى بە "حق" بەستىبت و، "زىرى" ئى بەكارهینابىت و، "خۇشەویستى" ئى كەبىتە خزمەتكۈزار، ئىتىر مىللەت بەرهو پۇوى كىش دەبىت. ئىنجا لەبەر ئەوهى ناچىتە سەر سەريان، بەلكو دەپواتە

ژیر بالیان و بهزیان دهکاته‌وه و شهوقیان تیدا بیّدار دهکاته‌وه، ئەوا ئەگەر "چاکه" يەك پووبات لە ناوەرۆکدا دابەش دەبیت بەسەر شوینکەوتتوانیدا. ئىنجا بە قەدەر ئەو بەشە شانازىيە كە بەرھرىيەكىكىيان دەكەويت، پلەي شەرقى ئەو كەسە زىياد دەكات.

ئەو گەورەيە لەپىناروى ئەوھى كە "حەق" پىنگەي خۆى بىبىنېت و تىايادا نىشتەجى بىبىت، مىللەتكەي خۆى دەبىنېت تاكو پۇوناكيي زانىن بەدەست بەھىن. ھەروھا بۇ ئەوھى كە ئەو خۇنچە و گۈلانە بە ئاواي زۇلالى خۆشەويىسى و ژىرى بىدىرىن تاكو گەشە بىگەن و پىن بىگەن و گۈل بىگەن. ئەمە بىرىتىيە لە نموونەي "سید القوم خادمهم". جا ئەگەر دەتانھەويت بىروانە شۇوراي بەرجەستە، ئەوا فەرمۇن ئىيۇھ و ئەم مەزۇق، چونكە ئاۋىنەي شۇورايە. پ: كەواتە دەركەوت "گەورە" ئەو كەسەيە "ژىرى" ئى بەپېشت بىبىت، نەك شەمشىزەكەي.. ھەروھا خۆى بەخت بکات بۇ مىللەتكەي، نەك مىللەت بکات بە قورىبانى خۆى.

و: ئائىستا پۇوناكيي "حەقىقەت" تان بىنى! بەلنى، مورىدەكانى شىخىنلىكى پىياواچاڭ و خزمەتكارەكانى سەرۆكىنى سەتمەكارىيەكىسان نىن. زۇر بە داخھوھ دەللىم: تايىبەتمەندىيى كەسانى خەواص ھەرچەند ھۆكارييکە بۇ خۆنھەويىسى و خاکى بۇونى ئەو كەسە، كەچى بۇونەتە ھۆكارييک بۇ خۆسەپاندىنى. ھەروھك دەلنىرمى و دلسافى و كىش بۇون بەرھو كۆپرایەلىي كۆپرەنە كە لە تۈنىشى عەوامدا ھەيە، ھەرچەند ھۆكارييکە بۇ شەفەقت و بەزەيى پىداھاتنەھەيان، كەچى بۇونەتە ھۆكارييک بۇ دىلى و پابەندىيەيان. پ: لە چ كاتىكەوه ئەم ئىستىبىدادە چەپەلە دەستى پى كردووه و ھاتووه پىشىلمان بکات؟

و: لەو كاتەوه كە مەزۇق لە ولاتى ئازەللىتىيەوه هات، بى ئەوھى بە خۆى بىزانىت ئەم ھەزدىيەيە لەگەل خۆيدا ھىننا!

پ: ژيانى ئازەللىتى چۇن بۇوه ئىشىتمانى ئىستىبىداد و لەوييە بلازو بۇوهوه؟ و: بەلنى، زالبۇونى "بەھىز" بەسەر "لاواز" دا، يەكىنە كە ياسا بىنەپەتىيەكانى ژيانى ئازەللىتى، ئەوهش بەپىنى دەستوورى مەملانى لەسەر مانوه! نابىن كە چۇن گورگى خۆسەپىن مەپى داماوا پارچە پارچە دەكات؟

پ: پاشان چىيى تى؟ و: پاشان پىنەمبەران بەوانە كىران، هەتا ئەم شەرىعەتە بىنگەردە هات و بەرھو زھوئى شۇپ بۇوهوه تاكو پۇوي زھوئى لەو شتانە پاك بکاتەوه كە چەپەلى دەگەن و،

پووی مرؤفیش لهو شتانه سپی بکاتهوه که پهشی لهکنهن! له پاستیدا "زمان" چهنده هاوکاریی کردبیت شهريعهت ئهو كرداری پاکئی و سپی كردنوهه یهی ئهنجام داوه.

بهلام به داخهوه دهوروبهري کات و شوین کاريگهري خوي ھهيه، ئوهبوو کاتى بهو کاريگهريي "خلافهت" گۈپا به "پادشاھيەتى" ئىستىبىدادىش جۇره بووزانوهه یهکى بەخويھوھ بىنى؛ زەمانىش له كەسى "يەزىد" دا پتر بۇۋەنديھوھ. جا ھەرئەوندەي "خۆسەپاندن" سەرى بەرز كردهوه "پىشەوا حسەين" - خوا لىنى پازى بىت - شمشىرى سەرىيەستىي شەرعىي ھەلبى و ناراستەي گەرمدنى "خۆسەپاندن" يى كرد، بهلام نەزانى و وەحشىگەرى كە دوو پايە و دەمارى ئىستىبىدادن، له ھەموو لايھكى جىيانهوه ھېرىشيان هيىنا بۇ پېشتىگىرىي يەزىد له كەرىلادا، بهو کارەش دلى حق و دادگەريان له تىنۋاندا سووتاند!

پ: مەشرووتىيەت و ئىستىبىداد جىاوازن له خلافهت و پادشاھيەتى، ئىتىر چۆن دەيانكەيتە هاوتاي يەكتى و دەستيان دەخەيتە دەستى يەكتىر لە كاتىكدا كە چەندىن سەدەيان لە نىيواندای؟

و: گيانى "مەشرووتىيەت" بىرىتى يەلوهى كە ھىزى لە ياسادا بىت و؛ فەرمان و نەھى بە دەستى حق بىت و، مرؤفیش خزمەتكۈزار بىت..

گيانى "ئىستىبىداد" يىش بىرىتى يەلوهى كە ھىزى بە دەستى كەسەوه بىت و؛ فەرمان لە دەستى كەيف و ئارەزۇوى ئەودا بىت و، ياسا شوينكەوتەي ئهو بىت و، ھىزى حق بەزىو بىت.

ئەم دوو "گيان" د، له ھەر زەمانىكدا بە شىيەھەك لە شىيەھەكان بەرجەست دەبن و ئەو پوشاكە دەپۈشىن كە پۇزگارەكەيان بەھەرى دوورىيون. جا ئەم زەمان و پۇزگارە ئاوا دەنۈننەت و بەم شىيەھەش پۇشك دەدۇرۇت.

دەسا ئەي ئەو كەسانەي كە گۈي بىستى من!

پىتىان وا نەبىت ئىستىبىداد ھەركاتى زال بۇو بە تەواى دەستەلات پەيدا دەكات و، شۇورايسىن كاتى شىكستى هيىنا بە تەواوى نامىنى و تىيادەچىت! نەخىر..

بەلكو لە بەر ئەوهى لە بۇونەھەراندا "خىر" زالى پەھايە، ئەوا بە درىيەيى پۇزگار و، لە نۇر لق و لە چەندىن كۆمەلگادا "شۇورا" فەرمانزەوا و قىسە پۇيىشتۇر بۇوه. بهلام مشتومپى نىيائىيان بەردىۋامە و جەنگىش ھەر لە گەرمەدايە.

پ: ئايا چۈنە والە راپوردوودا راي تاکە كەس سەرۆزىياديان بۇوه، بهلام لە داھاتوودا جىيان بۇ ناگىرىت؟

و: گهر بیسنه‌لمینین که سه‌روزیادیان بسووه، ئهوا لبه‌ر ساکاریی ژیانی ده‌شته‌کیتی بسووه. به‌لام له کاتی ئیستادا، لبه‌ر ئه‌وهی په‌یوه‌ندییه کۆمەلایه‌تی يه‌کان جۇراوجۇن و لقە وردەکانى سیاسەتیش نۇر و زەبەندەن و، پۇزگار خەلکى ناچار كردووه که پېداویستى يه‌کانیان نۇر بېتت و، بۆنە و پیوستى يه‌کانیش فراوان بسوون، ئهوا جىڭى لە دەن و زمانى مىللەت (مەبەستم ئەنجومەنی شۇورا و پاي گشتى يه) شتىكى تر ئەو بازىگانى يه‌هاوبىشەي پىن هەلناسوپپىت.

پ: ئەم شتە گەورە و ئاواتانە چىن کە دلى خۇتىان پىن خوش دەكەيت، لە کاتىكدا كە خەلکانى داھاتوو ھەر لەوانى رابوردوون و لە يەك جۇن؟

و: بە حۆكمى ئەو سەردەمەي رابوردوو، بازىنەي بۈچۈنەکان و بوارى هيئەت و لىپانەکانى ھەموو تاكىك ھىننە تەسک بوبۇووھە كە وەك زىننەوەرنىك دادەنرا لە شىۋەي مىۋىدا و، بىرى ھەر تەنها لە خۇى دەكىدەوە. وەك بلىنى "جۇر" يېك بېت لەناو "كەس" يكدا قەتىس مابېت! بەلام کاتى كە ئەو بەربىستانە لەت بسوون و بازىنەكەش فراوان بسوو، ھەروەھا هيئەتەكانيش تا ھىشۇوه ئەستىزە سۈرەيىا بلندىيان بەدەست ھىننا، ھەموو تاكە كەسىك لە پىنى كرانە وەي هيئەت و فراوانىسى ھەزەکانىيەوە وەك مىللەتكەن و بە وينەي تاكىكى لىنى هات كە "كرانە وە" و "فراوانى" يەكەي سەرجەمى "جۇر" ئىگرتەوە، دەلىنى پەگەزى مەرۆف لەمودا كۆبۈوهتەوە.

پ: دەوتىرى مەشروعتىيەت لە ھەندى كەسدا سەنورى شەريعەت دەبەزىننەت؟ و: ھەموو ئەو شتانەي كە دەوتىرىن گوپىيانلى ناگىرىت! من ئەوھەم بە گوپىدا دان كە گىيانى مەشروعتىيەتى پاستەقىنە لە شەريعەتەوەيە و، ژيان لەم بەدەست دەھىننەت، فەرمانىش لەم وەردەگىرىت و، بۇوۇ لە كەعبەي كەملاڭتە. لەگەن ئەوەشدا دەگۈنچى لە ھەندى سەركەوتىنى و لە ھەندى لق و ھەندى ھېرىشىدا بۇ سەر بەرامبەرەكەي "پېویستى" ناچارى ئەوهى بکات پىچەوانەي شەريعەت پەفتار بکات، لە کاتىكدا كە ئەو پەفتارە پىچەوانەيە شتىكى كاتى يە نەك بەردەۋام. مەرجىشنى يە ھەر شتىك لە سەردەمى مەشروعتىيەتدا بۇوي دايىت لە مەشروعتىيەتەوە سەرچاوهى گرتىيەت. بىريا ئىئۇ پەپەي دلىتەن ھەلبىدایەتەوە تاكو بىزانن كامەيان لە مەشروعتىيەتەوە پەيدا بسووه و كامەشيان بە تەواوى لەگەن عەزىزىمەتەكانى شەرعدا يەكىدەگىرىتەوە؟ كوا ئەو كەسەي كە بە پىنى شەريعەت لە ھەموو حالەتەكаниدا پەفتار دەكتا؟

كەواتە حکومەت كەسىكى معنەویيە و وەكى گەردىلەكانى وايە ھىچ كاتى لە ھەل بەدەر نابېت، مەگەر لە شارە خەيالگىرىدە بەناوابانگەكەي ئەفلاتووندا نابېت!

ئنجا وېرىاي بەدەرنەبۇونى ئەو فەيىلەسۈوفە لە ھەلە، لە پىرى بەكارھىنانى حىكمەتى "شۇورا" وە زۇرىبەي ئەو دەرگايانەش دادەخرىن كە لىيانەوە فەساد و بەكارھىنانى خراپ دەپۇزە ناو شارى شارستانتىتى يەكەي، لە كاتىڭدا كە ئەو دەرگايانە لە دەمى "ئىستىبداد" دا لە سەرپىشت بۇون.

پ: بۆچى وەلامى ئەو رەخنانە دەدەيتەوە كە پىشتر خۇيشت دەتگرتەن؟

و: (جىاوازى يەك ھەيە لە نىوان رەخنەي من و رەخنەي ئىۋەدا) من رەخنەم لە خودى حکومەت نەگرتۇوه، بەڭلۇ لە شىيە و پۇشاكەكەي. چونكە من حکومەتى دەستتۇرى بە مەرقۇتىكى پىاواچاك وىتنا دەكەم كە پۇشاكى كەسىتكى فاسقى لە بەر كەربىت. بۆيە دەمۇيىت ئەو پۇشاكە بىرىنەم ياخود بىشۇم، بەلام "زەمان" پۇخسەتى نەدام، منىش بە زەمان سپارىد تاكو بەرە بەرە دووقارى بىزانى بىات، چونكە ھەلبىزدارنى سووکەلەتىرىنى دوو شتى خراپ بە "دادگەرى يەكى نىسبى" دادەنرېت..

بەلام بەپەپى تاسەمەندىيەوە دەلىم و دەنگى لى ھەلدىپرم: ئاۋىتەبۇونى ئەو بىرى تولەسەندەنەوەيەي كە ھەلگەپايەوە بۇ توندوتىزى، ھاوكات لەگەل ئەو بىن ئەزمۇونى يەي كە بەرھەمەيىنى رووژاندەكانە، كارەكەيان بە پادەيەكى والەسر توند كە جۆرە ئىستىبدادىكەتە كايەوە دىنیاى لە ئىمە تارىك كرد، بەلام لەمەولا بچۈرك دەبىتەوە و دېتەوەيەك. بەلنى، حکومەت نويىزى دەكرد، يان نىيەتى نويىزى دادگەرىيى هيىنا، بەلام نەشارەزاي قىبلە بۇو، ئىمە پىمان ناساند!

پ: بۆچى چەرخەكانى حکومەت بە شىيەي شياو ناچەرخىن و پىك ئابن؟
و: چونكە ئەوانەي كە غىرەت و ئەزمۇون، ياخود پۇوناكييى دال و پۇوناكييى هىزىيان پىكەوە كۆكىردووهتەوە، بە تەواوى لە كارەكان تىنالىغان. ئەوهتا مەيلى وېرەنكارى لە ھەندى كەسى پەرۇش و بە غىرەتدا بۇوهتە خۇويەكى دامەزداو كە ھەندى جار دەگۆپىت بە توندوتىزى لە جۆرى لەخوبىايى بۇون، خۇ ئەگەر كارى نۇزەنكردنەوە ئەنجام بىدەن، تىكى دەدەن!
خاوهن ئەزمۇونەكان و ئەوانەش دەيانەويىت ئاوهدا نكارى ئەنجام بىدەن، لەودا سەركەتوو ئابن كە پىيۇرهەكانيان لەگەل ئەم مەكىنە نوپىيەدا پىك بەخەن.
كەواتە كرائەوەي بەختمان بە هاتنى نەوهى نوئى دەبىت.
پ: لە ھەر دوو حالەتكەدا كارى پىنچەوانەي ھەندى دەستتۇرى ئىسلام پۇو دەدات؟

و: بهلی، ئەگەر "شۇورا" بە ئەندازەی بالىك لە "شەرع" دوور بکەۋىتەوە، ئەوا
ئەو حالەتەي پېشىو سەد باڭ دوور دەكەوتەوە!
پ: بۇچى؟

و: چونكە دەنزووی بارىك لە دەمى ھەلکىرىدىنى "با"دا دووقچارى شېرىزى دەبىت و
لەسەر يەك حالەت پاگىر نابىت، كەچى پەتى تۇندۇتۇلى دەرەنجامى كۆپۈونەوە و
يەكگىرتەن "رەشەبا" يىش ھەلبات لەرزەي پىنى ناكەۋىت. ئىنچا كۆدەنگىيى نەتەوە و
پاي جومسەورلە شەرىعەتدا بە دوو بناغەي تۇندۇتۇلى دادەنلىرىن و، مەيلى
گشتىنەش بايەخ و پىزى خۇي ھەمە لە شەرعدا و، گەپانەوش لە ھەر سەنەتىندا بۇ
لای خاوهەن سەنەت پەھچاو كراوه تىايىدا.

جا لەسەر ئەم بناغەيە:

سەرنج بەدەن كە ھەركات باي بەلەزەخەرى "ئەرمەن" و گىزەلۇوكەي "بىيانى" و
وەسوھسەي "گومان" ھەلنى دەكىرد، چۈن ويستى پادشا لە سەرەمەي ئىستىبىدادا
لەرزەي پىن دەكەوت و، ھەندى جارىش "دادگەربىي شەرع" ئى بە وىنەي بەرتىلىكى
مەعنەوى دەكىردى قورباقانى تاكو ئەو بايە لە ھەلکىرىدىن بکەۋىت!

بەلام ئەو زەمانەي كە دەستى پېتىگىرى بۇ پاكلەشىۋىن، تاكو لە دەستى ئەم
زەمانە پىزگارمان بکات كە بەزەبىي پىياماندا نايەتتەوە و، بە نەرمى رەفتارمان لەگەن
ناكاكات و، لىيماڭ راپىزى نابىت بەوهى كە دەستى دەكەۋىت، ئەوا ئىمە لە چاولىكەي
ئەم زەمانەي خۆمانەوە دەپروانىنە بۇخساري و لە جوانىيەكىيىدا ناشىرينى دەبىنин..
بىزانن كە سى سەد پا و ھىزى پووتناك و جىاواز و ئازاد و رووبەپۇو، تەنها لەسەر
"حەق" و "بەرثەوندى" پىيەكىدىن و يەكىدەگىن. خۇ "بەرثەوندى" و "ھەلبىزەرنى
سۇووكەلەتلىرىنى دوو شت كە شەپىان تىيدا بىت" دوو بناغەي بەھىزىن. لەگەن
ئەۋەشدا بە پىيى دەستىورى "إن الضرورات تبيح المحظورات" ھەندى جار
"پىيۆستى" شتى حەرام دەكتات بە واجب و، ئەو پەنچەيەش دەپرىتىتەوە كە
گەنبىت تاكو ھەممۇ دەستەكە دووقچارى بېرىنەوە نەبىت و، ھەندى دەكىرت بە¹
فيدائى سەلامەتى و مانەوهى مىللەت.

بەلی، ئەگەر سەلامەتىي مىللەت بەند بىت لەسەر بەختىرىنى كىانەكان، لىنى
پاناوەستىن. ھەروەك لىيى راپانەوەستىان!
كارىيەكى سەيرە!

ئا يَا ئەو ئامانچ و سوودە جوزئىيانە چىن كە پارىزگارىييان لى دەكىرت و بەخت
ناكىرىن؟! ئا يَا لەو كەسە سەرسوورھىنەر تەرى ھەمە كە كىانى خۇي بەخت بکات، بەلام
پەزىلى لە بەخشىنى ئەو ئامانچەيىدا بکات كە بە وىنەي گەزندەيەك پىيوهى دەدات؟!

ئوهش بزانن که ئهو كەسەئ داواي شەريعەت دەكتات، گەر لە پىسى بەراود كردن و داوهرييەوه بىت، پىويستى و بەرژوهندىي لەبەرچاو گرتىپەت، ئوه خۆيەتى و شتىكى باشە. بەلام ئەگەر وەكىو بەكتاشى يە بەناوبانگەكە بىت و پىكايىكى داخراو بگرىتەبەر، ئەوا لە ثىرىيەكەيدا فريودراوه، لە مامەلەكەشيدا مافى خوراوه و، گەر دۆستىش بىت دۆستىكى شىتە!

پ: ئەنجومەننى نويىنەران ديان و جوولەكەي تىدایە. ئاييا پاي ئەوان چ نرخىكى ھەيە لە دىدى شەريعەتدا؟

و: يەكەم: لە "شۇورا" دا بېيار بۇ زۆرىنەيە. لەپىش زۇرىنە موسىمان، تەنانەت حەفتا زانىيان تىدایە. نويىنەريش ئازادە، دەشىنى ئازاد بىت و لە ژىر ھىچ كارىكەرىيەكى نادىاردا نەبىت. جا ئەگەر ئەو ئەنجومەن بە شىۋەيەكى پاست و دروست پىك بخىت، ئەوا جلەوى فەرمان ھەر بە دەست ئىسلام دەبىت.

دووهەم: ئەگەر "خاچۇ" و "خاخان" وەستايى مەكىنە و سەعاتىن، ئەوا پاۋىزى پى كردىيان لە كارپىيەكىنى مەكىنە و دروستكىرنى سەعاتدا جىنى بايەخە و شەريعەت پى لەوە ناگرىت. بەھەمان جۆر، زۇرىبەي ئەو شتانەي كە لە ئەنجومەننى شۇورادا سەرقالى دەكتات برىتى يە لە بەرژوهندىيە سىياسىيەكان و سوودە ئابورىيەكان، كە بە وىنەي سەنھەتى مەكىنە و سەعاتەكەن. كەواتە دەبى شەريعەت پاي ئەوان لەو شتانەدا پەت نەكتاتەوە كە تىياناندا پىپۇن.

بەلام خودى "حوكىم" و "مافەكان" گۈپانىان بەسەردا نايەت، بەلكو جىبەجى كردىيان و هەلبىزاردىنى ھەندىكىيان بەسەر ھەندىكى تىرياندا پىويست بە "شۇورا" دەكتات.

بەلىنى، ھەزار جار بەلىنى، ئەگەر "شۇورا" سىنور بېمەزىتىت و بناغانەكەي خۆى بىگۇرىت، ئەوا حکومەت كارىتكى خۆكۈزى دەكتات. كارى "نويىنەرايمەتى" لەوە زىياتر نىيە كە ھەندى دەستوور بە وىنەي قەلا و شۇورا لە دەوري حوكىم و مافەكاندا دروست بىكەن، تاكو "بەكارەھېنانى خрап" بۇ ئەو حوكىم و فەرمانانە و "فرتوفىلى ھەندى لە دادوھەكان و ئەھلى فەتوا" دزە بۇ ئاوا ئەقەلايە نەكەن.

پ: تو باسى دادگەرى و بەختەورى دەكتەيت. بەختەورى چۈن دېتەدى ئەگەر ئەركە قورسەكانى دەولەت لەسەر شانى ھەڙاران سوووك نەكىت؟

و: جىاوازىيەكى تەواو لە گۈپىدا ھېيە. پىشىت ھەرشتىكتانلى وەردەگىرا لە تارىكىدا بە زايە دەچوو. بەلام ئىستا مىللەت بۇ خۆى چاودىنە و دەبىنەت چۈن سەرف دەكتەيت. واتە لە پابوردوودا وەكىو ئەوه وابۇو فېرى بىرىتە ناو ئاوا يان زەھىيەكى قوبولىتىاوي. بەلام ئىستا، مەبەستم لە داھاتوودا، ھەرچىتانلى

و مرده‌گیریت ده خریت‌وه ناو کیلگه‌که‌ی خوتان. خوئه‌وهش جوژه کارئاسانی‌یه که بوتان.

پ: حکومه‌ت و تورک هم‌رجون بن، ئیمه نه قازانچ دهکه‌ین و نه ده‌حه‌ویینه‌وه و نه بەرزیش ده‌بینه‌وه. که‌واته پیویسته ئیمه خۆمان سه‌ر بەرز بکه‌ینه‌وه تاکوله سه‌رووی ئهوانه‌وه، له نیوان سه‌ر و ناوشانی ئهوانه‌وه بروانینه دنیای شارستانی ئه‌ودیوی ئهوان و، له‌گه‌ل ئهواندا دهست بۇ ئاواخ اوی خاونی سازگار پابکیشین و، پیشانیان بدهین که ئیمه‌ش نه‌ته‌وه‌یه کی خاترگیراوین. واته پشت به خۆمان ببەستین، چونکه حکومه‌ت ئالۆزه و ئهسته مبۇولیش گۇراوه، جا ئىگەر پشت به‌وان ببەستین، ئهوان دەبىن لە ئاوه بۇگە‌نەکه بخوینه‌وه.

و: دلنىا بن که نەك تەنها ئیوه، تەنانەت رەگەزه‌کانى تريش.. نەك هەر ئىستا، بەلکو هەتا چل سالى تر ناتوانن بى نياز بىن لە پىنمايى تورک و، جوژه چاودىرى يەکيان بەسەرتانه‌وه و، ئاوايتەبۇون له‌گەلیان و، برايمەتىي پاستەقىنە لە تەکياندا. که‌واته لە يەكتار دامەپىرين: «فتقلشلۇ وتىذېپ رىحىمُ!»

سەبارەت بە حکومه‌تىش، ئهوا چەندىن جار دوپاتم كردەوه کە دەستورى "شۇورا" برىتىيە لە حۆكم كردنى مىللەت. واته ئەنجومەننى شۇورا، كە نمۇونەيەكى بەرجەستەر پاي گشتىيە، فەرمانزەوا و ئەندازىارە، حکومه‌تىش خزمەتكار و بنیاتنەرە. که‌واته سکالا لە خوتان بىكەن، نەك لەوان. كېرانسەوهى ھەموو خراپكارىيەكان بۇ حکومه‌ت و تورکەكان خۆخەلەتاندە و بى ئاكاچىيە لە نەھىيىنى مەشروعتىيەت.

بەلنى ئەمە مىللەت پاستە! ئەگەر پارىزگارىي حۆكمرايىي خوتان نەكەمن، خەلکانىكى تر زەوتى دەكات لىتانا و ئىستىبداد دەسەپىنیت بەسەرتاندا. و نمۇونەيەكتان لەسەر ئەمە بۇ دەھىنەوه:

ئەو سەرچاوه‌يەى کە جۆگەلەي زۇرى لىن جىابووه‌تەوه، ئەگەر ئاوه‌کەي بگۈرىت لقەكانيشى دەگۈرىن. که‌واته يەكەم شت کە پیویست بىت بايەخى پى بىرىت سەرچاوه‌كەيە. خۇئەگەر سەرچاوه‌كە بۇو بە حەوزە و جۆگەلەكانيش بىن بە كانى و بېرىزىنە ناو حەوزەكە، ئهوا حەوزەكە چاوه‌پىي كانىيەكانه و دەبىتە شوينىكەوتەي ئەوان. ئىتەگەر حەوزەكە - خوا نەخواستە - گۇپانى بەسەردا بىت يان تىڭبېت ئهوا كارىگەرلى لەسەر كانى و سەرچاوه‌كان نابىت، گەر بە پاستى سەرچاوه بن و، دووجارى نابىنايى و يەكچاوه و چاۋىشە نەبوبىن!

زەمانى پىشۇو، بەلکو بەشىكى ئەم زەمانەش، حکومه‌ت وەکو سەرچاوه‌كە وابۇو، سکالا كانتان لە جىيى خۆياندا بۇون. بەلام ئىستا، مەبەستم ئەوه‌يە كاتى کە

دەرگا لەسەر داھاتتو خرایە سەرپىشت، حکومەت بۇو بە حەوز و تەواوی یەکەشى لەمەولايە، ئەستەمبۇولىش بۇو بە ئەستىر و، تۈرك تەنکە ئاو و، ئىمەش سەرچاوه، كەر چاومان بە كلى زانست بېرىڭىن.

كەواتە ئەي كوردەكان و ئەي ئەوانەش كە شوين پىي ئىيە هەلەگرن!

گلەيى چاونووقاندن و خۆگىل كردن لە خۆتان بىكەن، چونكە كانى و سەرچاوه لەناو خۆماندا نابىئىم. لەبەر ئەوهى لەو ئاوه تىكچووه دەخۇينەوە كە لە دوورەوە دىيت و، ئىستىبدادە يەك لە دواي یەكەكان بەسەرماندا زال دەبن.

جا لەسەر ئەم بناغەيە، پىيوىستە غىرەت بىنۇنىن و، پاشتى لى شل نەكەن. بەلكو هەولى بەھىزىرىنى ئەو مەشروعتىيەتە بىدەن كە ھۆكارى بەختەوەريمانە. ئەۋەش بەوهى ھىزى مىللەت پەرەھرى بکرىت بە وەستايىكى زەوي ھەلکەن و، ئامىرى ھەلکەندىنى زانست و رەشت بەرزىشى بدرىتتە دەست، تاكۇ لە داۋىنى ئەم چىا دوور لە ئاوه دانىيائەدا كانىياوى كە مالاالت بەقىنیتەوە. دەنا دەبىنە سوالكەر، يان لە تىنۇاندا دەمنىن. لە كاتىكدا خۆكىدە سوالكەر ئىستا ھىچ سوودىيەكى نابىت. خۆ ئەگەر كەسىك سوال دەكات دەبا سوال لە خۆى بىكت.

من پىيم وايە ئەو كەسەي كە داۋى بەزەمىي لە خەلکى دەكات، يان لەسەر ناحەق، يان دەستەوسانە، يان تەمبەلە، ياخود گومانى خрап دەبات..

جا ئەگەر ئىيە مەرۇف بن، ئەواج حکومەت وچ ئەستەمبۇول وچ تۈرك ھەرچى چۇن بن، ئىيە كارتان بەسەريانەوە نەبىت، چونكە ئەگەر خىرەكىيان تىدا بىت، بەر ئىيەش دەكەويت، گەر شەپېكىش بۇو بىدات، ئەوا بەرەو ئىيە خل نابىتەوە.

پ: يۈچى شەر لەگەل خىردا نايەت؟ خۆ ھەر دووكىيان دەستە بىران؟

و: بەپىزان! كەمىك پىش ئىستا و تىمان: حکومەت بۇوەتە حەوز. حەوزىش لاي خوارەوەيە. "شەپ" يىش قورسە. قورس بەرەو لاي سەرەوە خل نابىتەوە و حەوزەكەش ئەو ئاوه پىس ناکات كە بۇي دىيت، مەگەر بە نەزانى خۆتان ئەو "شەپ" كېش بىت.

ئىنجا "خىر" يىش وەكىو پۇوناڭى وايە لە خوارەوە بەرەو سەرەوە پۇوناڭى دەداتەوە و بۇ ئەھۋى كېش دەبىت^(۱).

(۱) هەتا ئىيە ئەو بەشەي (مونازھرات) بۇو كە دانەر خۆى لە سەرتاتى دوا چاپەكاندا لايىر دووه. بەلام ئىيە نەك لەبەر ئەوهى پىمان وابىت راي دانەر لەگەل بلازو كەنەمەيدايە، بەلكو لەبەر بايەخى مىڭۈۈسى ئەم بەشە، هاتىن لەبەر دەقە عەرەبىيەكەي خودى دانەرەوە لە چاپە كۆنەكەدا كەردىمان بە كوردى و، لىزەدا بەم فۇنتە جىاوازە بلازمان كەردىوە. (وەركىن)

(بەشیکه^(۱) لە وەلامە کانى "سەعیدى گۈن" بۇ ئەو پرسىارانەى كە
چىل و پىنج سال پىش نىستا^(۲) ھۆزە کان ناراستەيان كىردىبوو).

پ: هەر ئايىن زىيانى بىن نەگات ئىتىز چى دەبىت با بېيت، گۇنى نادەينى!
و: ئىسلام وە كۆ خۇزۇر وايە؛ رۇوناڭىيە كەى بە فۇو ناكۈزىتمەو.. بە وىنەى رۆزىش
وايە؛ بە چاونۇوقاندىن ناگۇرى بە شەو. خۇ ئەو كەسى كە چاوى دەنۇوقىنىت تارىكى
ھەر تەنها بەشى خۇى دەبىت.

گۈمان ئەركى پاراستىنى ئايىن بە سەر كىردىيە كى شىكىت خواردوو.. يان چەند
بە پرسىكى خۆبەرە پىشىدەو.. يان دەستە ئەفسەرىتىكى لىنەھاتوو بىسېررىت.. ئايَا ئەو
باشتە، يان پىشت بەو ستوونە نۇورانى بە بېەستىت كە شىشىرىنىكى ئەلماسە، ئاكامى
ئاوىتە بۇنى پزىسلىكى پۇشىنىيە كانى پەرۇشىي ئىسلام و، بىرىشكە ئۇورە كانى خواى
گەورەيە كە لە سۈزى ئىمانەوە لە دلى ھەمۇو كەسىكەوە تىشكە دەدات و، كانگاى ئەو
ھەست و نەستە ئىسلامى يەشە كە يارمەتى بەخش و پاشتىگىرى ھزر و بىرى گشتى
خەلکە؟

بۇ خۇزان دەتوانن بەراوردى بىكەن كامىان باشتە كە بۇ پاراستىنى ئايىن پاشتى پى
بېەستىت؟

بەلى، ئەم ستوونە نۇورانى يە^(۳) پاراستىنى ئايىن دەخاتە سەرشانى مەردايەتى و چاوى
چاودىرى و ئەستۇرى غېرىت و پەرۇشىي خۇى. ئەوەتا خۇزان دەبىن كە بىرىشكە
پەرتەوازە كان خەرىيەكە دەدرەۋىشىنەوە. بە پاشتىوانىي خواى گەورە بە كېش بۇونىان
بەرەو يە كىز ورده ورده تىكەل بە يە كىدى دەبن. چونكە لە ھونەرى "فەلسەفە" دا
چەسپاوه كە ھەست و نەستى ئايىنى - نەخوازەلاھى ئايىنى پاستەقىنە - پىز لە ھەمۇو

(۱) لىزىوه دەقى پۇختە كراوى پەيامى (مونازەرات) دەست پىندە كات كە دانەر لە دوا سالە كانى تەمىزىدا
بلاوى كىردىۋەتەوە. (وەرگىز)

(۲) مەبەستى دانەر سالى (۱۹۱۰) يە. (وەرگىز)

(۳) ئەو كاتە ھەستى بە "پەيامە كانى نۇور" كىردىبوو، تەنانەت وەلامى پرسىارە كەى بە سىن لەپەرە دايىمۇو. بەلام
پەرده كانى سىاسەت بە رەنگىنىكى تىرەنگىان كىردىبوو. (دانەر)

ههست و سوزنیکی تر قسه‌ی دهروات و بپیاره کانی بهرز و بالاتره و کاریگه‌ریشی
گله‌ی زیاتره.

به پوختی:

هر که سیک پشت به خه‌لکانی تر نه به ستیت، ههول و ته‌قالاکانی خوی ده خاته
گه‌پ.

نمونه‌یه کتان له سمر ئمه بۆ ده هینمه‌وه:

ئیوه ده شت نشین و سرمایه که تان مه‌پر مالاته. خویستان له کاروباری خوتاندا
باشت شاره‌زان. هریه‌ک له ئیوه به‌شیک له مه‌پر مالاته که‌ی به شوانیک سپاردووه،
که‌چی شوانه که تمبه‌ل و توهزه‌ل و، یاریده‌دهره که‌شی سارد و سر و که‌مته‌رخمه و،
سه‌گه کانیشی ترسنؤکن. خوئه گه‌ر پشت بهو شوانه بیهستن و بی خهم له ماله‌وه بخهون،
مه‌ره به‌سته‌زمانه کانتان ده که‌ونه ئیز زهبر و زنگی گورگی درنده و، دزو، چه‌ته و،
بلا و گیرو گرفته کان..

جا ئایا ئەم کاره باشه، يان ههست کردن به لینه‌هاتووی شوانه که له پاراستنی
مه‌پر مالاته کاندا و، ئىجا هریه که تان ودک قاره‌مان له مالی خوی پاپه‌ری و له خموی
بی ئاگایی به‌خه‌بئر بیت و، بۆ پاریز گاری مه‌پر مالاته که‌ی تیکوشیت و، له بربی یه‌ک
دانه شوان ببن به هه‌زار.. ئیتر ئه و کاته هیچ گورگ و هیچ دزیک نه‌بئری تو خنى
مه‌ره کانتان بکه‌ویت؟

ئایا هر ئەم نه‌بئنی به نه‌بئو که چه‌ته کانی "مامه خوران" (۱) گزیری به که‌سانی
توبه کار، ته‌نانه‌ت به "موریدی سوْفی" ش؟ به‌لتی، "گیان" (۲) ئه‌وان واى لىتی‌هات که
ئاره‌زووی گریان بکات و، که‌سیک (۳) بیو بـه‌هـزـی و روـوـزـانـدـنـی گـیـانـیـانـ و، فـرـمـیـسـکـی
گـهـرـمـیـ پـهـشـیـمانـیـ يـانـ هـلـرـشـتـ..

به‌لتی.. به‌لتی.. ئه‌ری.. ئه‌ری.. گه‌ر ویزه‌ی میشوله و گیزه‌ی هـنـگـ لـهـ دـنـگـ و
هـهـرـاـ بـکـهـوـنـ، ئـیـوهـ خـهـمـ مـهـخـوـنـ وـ حـهـزـ وـ تـاـسـهـتـانـ باـهـرـ گـیـزـ نـهـ کـوـئـیـهـ وـهـ، چـونـکـهـ
مـؤـسـيـقـايـ مـهـزـنـيـ خـوـايـيـ کـهـ سـهـرـانـسـهـرـيـ گـهـرـدـوـونـيـ خـسـتـوـوـهـ تـهـ مـهـسـتـيـ وـ هـيـنـاوـيـهـ تـهـ

(۱) هوزنیکی باکوری کورستانه، له دهور بدری شاره کانی: (پاتنوس.. ئه‌رجمس..) دا نیشنه جین. (وهر گیپر)

(۲) مه‌بەست "شیخ ئەحمد" (۳)، که یه کېنکه له پیاوچا کانی ئەن اوچمیه. له مهولا باسی دیت. (وهر گیپر)

سەما و، بە پەزارە خەم بزوئىنە کانى نەپىنىي پاستى يە كانىشى راچلە كاندۇوە، ھېمن نەبۇوه تەوە و لە ئاوازى خۆى رانەوە ستاوە، بەلكو بە دەنگىكى بەرز و زولال^(۱) ئاوازە کانى ھەر بەردەوامە.

پادشاي سەرجەم پادشاييان، مەليكى ئەزەل و ئەبەد، بە قورئانە پېرۋەزە كەى - كە مۇسیقا خوايىيە كەيەتى - بانگ دە كات و، لە گومەزى ئاسماندا گەردوونى لە دەنگىكى زولال و دلىپەر كردووە و، زايەلەي ئاوازى خاوتىنى ئە بانگە پېرۋەش گەراوە تەوە ناو صەدەفى سەرى زانىيان و دلى ئەموليا كان و ئەشكەوتى زارى وتارىيەزان، ئىجا ئەو زايەلەيمەش لە سەر زمانىيان بە ليشائىنە بىزۈك و جۇراوجۇز رەنگى داوه تەوە و سەرجەمى دىنیا بە توندو توپلىي شەپۇلە کانى ھىناوە تەلەر زە و بە بەرچەستەمى لە سەرجەم كەتىيە کانى ئىسلامدا پىش چاۋ كەم توپو و، بە وىنەي ئىپى سەمتۈرۈك يان ھى ئامىرى قانۇونىيەكى لى كردووە و، ھەرىكە لە و ژىيانە جۇرۇك لە جۇرە کانى ئەم زايەلە ئاسمانى يە پاڭەياندۇوە ..

جا ھەركەسى بە گۇنۇي دلى ئە و زايەلەي نەبىستى يان گۇنۇي لىنە گىرى كە جىيەنە لە پۇوناكى پەر كردووە، لە كۈنى گۈنى لە وىزەي مىشۇولە ئاساي مىرى دەولەت و گىزەي مىش ئاساي پىاوانى حکومەت دە گىرىت؟!

ناكام:

ئەم كەسەي لە روودانى ئالىو گۇرۇكى سىاسىدا خەمى ئايىنە كەى لىنە دىت، جىگە لە "نەزانى" كە بە وىنەي تانۇپۇزى جالجالۇ كە لاوازە و دووچارى ترسى دە كات، بېچ شىنەكى ترى سەبارەت بە ئايىنە كەى تىدا نى يە و، تەنها "چاولىنەكەرى" يە كى ئەم توپى پى بېراوە كە دەيھاوارىتە ناو باوهشى شەلە ئاوازى و پەشۇ كانەوە. چونكە لە بەر ئەمەوە بە دەستە و سانى و مەتمانە بەخۇ نەبۇون لەم گومانەدا بۇو كە بەختەورى يە كەى تەنھا لە ناو گىرفانى حکومەتدا يە ئەمە پىي و ايدە "دل" و "ژىرى" "شى و ان لە ھەمبانەي حکومەتدا! ئىتە بىن گومان دلى لە ترس پە دەبىت.

پ: ھەندىنەكىيان وە كور توپ نالىن.. بەلكو دەلىن:

(۱) مامۇستا نۇرسى لە دەقە توركى يە كەدا و شەي كوردىي (زرم زرم) يە كەكارھىناوە. (وەرگىز)

پیویست به هاتنی "حجزه‌تی مهدی" ده کات، چونکه دنیا - له بهر پیری خوی - ثالتوز و شله‌زاوه و، ئیسلامیش - به‌هۆی بووژانه‌وهی به‌رژه‌وندی یه کەسی و ئامانجە دنیاییه کان - قهواره کەی شل و لەرزۆك بووه.

و: ئەگەر "حجزه‌تی مهدی" پەلە بکات و هەر ئىستا بیت، با تەشريف بهیت.. لە سەر چاومان و سەرمان دايىدەنیئن. چونکە کاتى هاتنی هاتۇوه، ئەۋەتا ھەملىكى باش و بارىيکى گۈنخاوى بۇرەخساوه. كەواتە كەش و ھەواي هاتنی تېڭى نەچووه، وە كو ئەوهى كە ئىۋە گومان دەپەن. ئەۋەتا گولە پىنگەپىشتۇوه کان لە بەهاردا گەشە دە كەن. سۆز و مىھەرە بانىي خواي گەورە بەرامبەر بەم نەتەوە يە ئەوهى لىنى چاوه‌روان دە كەرىت كە كۆتايى بە زەبلەيى یە كەي بیت.

لە گەل ئەوه شدا، گەر كەسىنگ بلىت: رۇزگار بە تەواوى خراپ بۇوه و لىمان تىكچووه، بەمش مەيلەك بەلاي سەردەمى پىتشۇودا دەربېرىت، ئەوا - بە بىن ئەوهى ھەست بە خۆزى بکات - ھەموو خراپكارى یە كانى سەردەمى پىشۇو، كە ئەنجامى رەفتارى پىچەوانى ئىسلام بۇون، دەدانە پال خودى ئىسلام، كە ئەمش گومانى ھەندى لە بىيانى یە كانە.

پ: ئوانە كىن كە هزر و بىرە كان دەشىپۇن و پىزى شاياني (سەر بەستى و)^(۱)
"مەشرووتىهت" ناگر ؟

و: كۆمەلە كە بە سەرۇ كایەتىي "نەزانى ئاغا" و، "سەرسەختى ئەفەندى" و، "ئامانج بە گ" و، "تۈلە سەندنەوە پاشا" و، "حجزه‌تى چاولىنگەرى" و، "مسيز چەنە بازى" پىنكەتىووه!

كۆمەلە خەلکانىن كە و "شۇورا" يە دەشىپۇن و لىلى دە كەن كە سەرچاوهى بەختەوەر يانە^(۲). لەناو گۈزى ئادەمیز اددا ئەو كەسانە پەيوەستى ئەم كۆمەلە كە دەبن كە يەڭ درەھەمى حسابى خۆيان بۇ مەزنەپىن سوود و بەرژەوندىي نەتەوە بەخت ناكەن.. ئوانەن كە سوودى خۆيان لە زىيانى خەلکىدا و، قەلمۇرى يان لە لاوازىسى كەسانى تردا دەبىتن..

(۱) ئەوهى ناو كەوانە كە دانەر خۆى لە چاپە كانى درايىدا زىادى كەردووه. (دەرگىز)

(۲) لېرەدا ھەوالى لەبارە ماسۇن و كۆمەلە كانى ئەو سەردەمانە دەدات و، ھەوالى ئەوهى كە بۇ ماوهى چارە كە سەددەيەك دەسەلاتىكى بەنهان بە ئىستىبدادى رەھا حۆكم دە كات. (دانەر)

ئەو کەسانەن کە بىن هېچج "داوهرى يە كى ئىرىبى داد گەرانە" شتان لىك دەدەنەوە و بە هەرەمە كى و لە خۇزپا ئەو واتا و مەبەستانەي دەيانەوى، دەريان دەپرەن.. دەبىنى لەو كاتەدا كە هېچج كامىان ناتوانىت خۇزى رابىگىرت و تۆلە نەسىنەتىھە، دەست لە بەرژەوندىي كەسى خۇزى ھەلبىگىرت؛ بەۋەرى لە خۇبایي بۇونمۇھە لافى ئەوھە لىنى دەدەت كە ئاماذهىيە گىيانى خۇزى لە پىناواي نەتەوەدا بەخت بکات!

ھەر ئەوانەن كە چەند بېرەلۇ كەيە كى نازىر انەيان ھەلگەرتووھ، چەشىنى: پىنكەھىنانى مىرنىشىنە كان (بە گلەك) يان تۇتۇنۇمى (خودموختارى) - كە پىشە كى يە كە بۇ تىرىھى پادشايان (طوائف الملوك)^(۱) - (ياخود كۆمارى بە واتاي خۆسەپاندىنى رەھا)^(۲)..

ئەوانەن كە سەھەميان بىنى دلىان پېر بولە رق و حەزى تۆلەسەندەنەوە، بە رادەيەك "ليپوردنى گىشتى" و "ئاسايشى گىشتى" يان بۇ ھەرس نە كرا كە لە كە كەم چا كە كارى يە كانى "سەربەستى" و "مەشروعتىھەت" ن، ئەوھەتا دەچىن خەلکانى تر ھان دەدەن ئاسايش تىڭ بەدەن و دەيان و رووژىنەن تاڭو ئالىزى و پشىوی بىنېنەوە، ئەمەش بۇ ئەوھە داخى دلى خۇيان بە تۆلە لىنى سەندەنەويان و تەمنى كردىيان سارپىز بکەن! پە: بۆچى ھەممۇيان بە خراپىكار دادەنېت و رەتىان دە كەيتەوە؟ خۇ ئەوان وَا دەردە كەون كە ئامۇز گارىي ئىتمە بکەن؟

و: خراپىكارىكىم پىشان بەدەن كە بلىنى: "من خراپىكارم!" ئەوانە ھەرچەندەش خراپىكارن كەچى ھەمىشە لە شىۋەيى حەقدا خۇيان دەردەخەن، ياخود ناحەق بە حەق دەزانىن.

بەلتى، (كەمس بە دۆي خۇزى نالى تىرشە)^(۳)! كەواتە هېچ شىنى لە كەمس وەرمە گەرن ھەتا لە سەنگى مەحە كى نەدەن. چۈنكە لە "بازار گانىي بىر و را كاندا" و تەي ساختە و قەللىپ يە كىجار زۇر بۇوە. تەنانەت ئەو و تانەش كە لە منى دەبىستان، لەبەر خۇش باوھەپىتان بە من، راستە و خۇ وەرى مەگەن. دەگۇنخى من خراپىكار بىم، يان بىن ئەوھە بە خۆم بىزانم ئەوانەي دەيانلىيم و دەيانكەم خراب بىن ا

(۱) واتە ھەر دەستىيە و خۇزى حوكىمەنلىي خۇزى بىت. مەبەست پاشاكەردانى يە. (وھر گىز)

(۲) ئەوھە ناو كەوانە كە دانەر خۇزى لە چاپە كانى دوايدا زىيادى كەردووھ. (وھر گىز)

(۳) دانەر ئەم پەندە كوردىيە وەڭ خۇزى بە تور كى و عەرەبى دارپشتوو نەتەوە! (وھر گىز)

کهواهه وریا بن! هر کم‌س له ده‌گای دلتان بـدات یه کـسـهـرـلـبـیـ مـهـکـهـنـهـوـهـاـ
هر شـتـیـکـ منـپـیـشـانـ دـهـلـیـمـ بالـهـ دـهـسـتـیـ ئـهـنـدـیـشـهـ تـانـدـاـ بـیـنـیـتـهـوـهـ وـ لـهـ سـهـنـگـیـ مـهـحـهـ کـیـ
بـدهـنـ،ـ جـاـئـهـ گـهـرـ دـهـرـ کـهـوـتـ "زـیـنـ"ـ بـوـوـ ئـهـوـاـ بـیـنـیـرـنـ بـزـ دـلـتـانـ وـ لـهـوـئـ پـارـیـزـ گـارـیـ لـئـیـ
بـکـهـنـ.ـ خـوـئـهـ گـهـرـ دـهـرـ کـهـوـتـ "مـسـ"ـ بـوـوـ،ـ ئـهـوـاـ غـمـیـهـ تـیـکـیـ زـوـرـ لـهـ ئـهـسـتـزـیـ ئـهـ وـ تـهـ شـوـوـهـ
بـکـهـنـ وـ،ـ بـهـ دـوـعـایـ بـهـدـهـوـهـ رـهـاـنـهـیـ بـکـهـنـهـوـهـ وـ بـیـلـهـنـهـوـهـ بـهـ سـهـرـوـ چـاـوـیـ خـوـمـداـ.

پ: بـزـچـیـ گـوـمـانـیـ خـرـاـپـ بـهـ گـوـمـانـ باـشـیـ ئـیـمـهـ دـهـبـهـیـ؟

خـزـ پـادـشـایـانـ (وـ حـکـوـمـهـتـهـ کـانـ)ـ^(۱)ـ یـ پـیـشـوـ نـیـاـنـتوـانـیـ تـؤـلـهـ "حـقـ"ـ بـتـازـینـ وـ،ـ
ئـهـنـدـامـانـیـ "جـوـنـ تـورـکـ"ـ یـشـ^(۲)ـ لـهـ توـانـیـانـدـاـ نـهـبـوـ بـخـخـهـنـهـ نـاـوـرـیـزـهـ کـانـیـ خـزـیـانـهـوـهـ وـ،ـ هـیـجـ
کـاتـنـیـ مـهـرـایـیـتـ بـزـ نـهـکـرـدـنـ تـاـئـهـوـ رـاـدـهـیـیـ تـوـیـانـ خـسـتـهـ بـهـنـدـیـخـانـهـ وـ نـزـیـلـ بـوـوـ لـهـ سـیدـارـهـتـ
بـدـهـنـ،ـ کـهـچـیـ هـرـ سـهـرـیـ بـهـرـزـتـ بـزـ نـهـوـیـ نـهـکـرـدـنـ وـ زـهـلـیـلـیـتـ بـزـ نـهـنـوـانـدـنـ،ـ بـهـلـکـوـ بـهـ
وـهـرـنـهـ گـرـتـنـیـ ئـهـوـ مـوـوـچـهـ گـهـرـهـیـ بـهـلـیـیـانـ پـیـ دـایـتـ،ـ بـوـوـیـتـ بـهـ قـارـهـمـانـیـکـیـ مـهـرـدـ وـ
ثـازـ..ـ

کـهـواـهـهـ تـؤـ هـرـ لـایـهـنـگـرـیـ حـمـقـ وـ رـاـسـتـیـتـ وـ لـیـیـ لـانـاـدـهـیـتـ وـ،ـ قـسـهـ کـانـ بـزـ
لـایـهـنـگـرـتـنـیـ ئـهـوـانـ نـیـ یـهـ.

وـ:ـ بـهـلـیـ،ـ ئـهـوـ کـهـسـهـیـ "حـقـ"ـ یـ نـاسـیـبـیـتـ بـهـ هـیـچـ شـتـیـکـ نـایـگـزـرـیـهـوـهـ.ـ چـونـکـهـ شـانـ وـ
شـکـوـیـ "حـقـ"ـ هـیـنـدـهـ بـهـرـزـ وـ بـلـنـدـهـ کـهـ نـابـیـ لـهـ بـیـنـاـوـیـ هـیـچـ شـتـیـکـدـاـ بـهـ خـتـ بـکـرـیـتـ.ـ بـهـلـامـ
منـ ئـمـ گـوـمـانـ باـشـیـیـهـیـ ئـیـوـهـمـ پـیـ قـبـوـلـ نـیـ یـهـ چـونـکـهـ هـنـدـیـ جـارـ گـوـمـانـ باـشـیـانـ
تـهـنـانـهـتـ بـهـ اـمـبـهـرـ فـیـلـبـازـ وـ خـرـاـپـکـارـانـیـشـ هـیـهـ!ـ بـاشـتـ وـایـهـ لـهـ بـرـیـ ئـهـوـ گـوـمـانـ باـشـیـیـهـ،ـ
سـهـیرـیـ بـهـلـگـهـ وـ ئـهـنـخـامـیـ بـیـرـ وـ بـزـچـوـنـهـ کـهـیـ بـکـهـنـ.

(۱) ئـهـوـهـ نـاـوـ کـهـواـهـهـ کـهـ دـانـهـ لـهـ چـاـپـهـ کـانـیـ دـوـیـداـ زـیـادـیـ کـرـدـوـوـهـ.ـ (وـهـرـگـیـنـ)

(۲) "تـورـکـیـاـ لـاوـ"ـ یـانـ "جـوـنـ تـورـکـ"ـ لـهـ دـهـسـتـوـاـزـهـیـ فـرـهـنـسـیـ (Jeunes Turces)ـوـهـ وـهـرـگـیـراـوـهـ وـ،ـ بـهـوـ
کـمـسـ وـ کـوـمـلـانـهـ دـهـوـرـیـتـ کـهـ لـهـ سـهـرـدـهـمـیـ سـوـلتـانـ عـبـدـولـعـزـیـزـهـوـهـ تـاـکـوـ لـهـ سـهـرـکـارـ لـاـبـدـنـیـ سـوـلتـانـ
عـبـدـولـحـمـیدـلـهـ سـالـیـ ۱۹۰۹ـ زـادـاـ نـهـیـارـیـ فـرـمـانـزـهـوـاـ بـوـونـ لـهـ دـهـوـلـتـیـ عـوـسـمـانـیـداـ.ـ لـهـوـانـ هـرـدـوـوـ
شـاعـیـرـیـ بـهـنـاوـیـانـگـ:ـ نـامـیـقـ کـهـمـالـ وـ ضـیـاءـ پـاـشـاـ بـوـونـ کـهـ دـاـواـکـارـیـ "ثـازـادـیـ"ـ بـوـونـ.ـ پـوـخـتـهـیـ دـاـخـواـزـیـیـهـ کـانـیـ
ئـمـ کـمـسـ وـ کـوـمـلـانـهـ رـاـگـدـیـانـدـنـیـ دـهـسـتـورـ وـ دـامـزـرـانـدـنـیـ سـیـسـتـمـیـ بـهـرـلـهـمـانـیـ بـوـوـ.ـ لـهـ هـمـروـیـانـ بـهـنـیـزـتـرـ:
کـوـمـهـلـیـ "ئـیـتـیـحـادـ وـ تـمـرـهـقـیـ"ـ بـوـوـ،ـ کـهـ تـوـانـیـ یـانـ بـهـ هـاـوـ کـارـبـیـ هـیـزـهـ دـهـرـهـ کـیـ بـهـ کـانـ سـوـلتـانـ عـبـدـولـحـمـیدـ
لـهـ سـهـرـ کـارـ لـاـبـدـهـنـ.ـ (وـهـرـگـیـنـ،ـ لـهـ چـاـپـهـ عـرـهـبـیـ یـهـ کـهـوـ)

پ: جا چزن لمهه تیگه‌ین؟ له کاتیکدا ئیمە كەسانیکى "نەزان" بىن و، چاولە زانایانى وە كۆئیوھ دەكەين؟

و: ئیوھ ئەگەر "زانان" نەبن، خۇز "زېر و ھۆشەند" ن. بە بەلگەھى ئەمۇھى كە ئەگەر میۇۋۇز لە گەل يە كىنكتاندا بەش بىكم لەوانىيە (بە زىرە كىسى خۇزى)^(۱) گۈزىم لىنى بىكەت ا كەوااتە "نەزانى" تان نايىتە بەھانە.

باش بىزانن ئەم دەختانە كە لە يەك دەچن، بەروبوومە كانىان لە يەكىان جىا دەكاتەمۇھ..

لە بەر ئەمۇھ، بە وردى بېوانىنە بەروبوومى بىر و ھزرى من و ئەنجامى بىر و ھزرى ئەوانىش. ئەمۇھ تالە يە كىنکىاندا بىن وەنى و گۈزىپايھلى دەبرىسىكىتەوە، لەمۇى ترىشىياندا خراپکارى و دووبەرە كى خۇزى شاردۇوه تەوە. وانۇونەيە كى تر تان بىز دەھىنەمۇھ:

گۈزىمان لەم دەشتايىيەدا ئاگرېنىكى رۇوناكى بەخش لە دوورەوە دەربىكەۋىت.. من مژدەتان دەدەمنى كە ئەمۇھ "رۇوناكى" يە و ئاگر نى يە. تەنانەت گەر ئاگرېشى تىدا يېت هەر تەنها چىنېنىكى سەرەوە و لاواز و پاشماۋەيە.. دەبا بېرۇين لە نزىكەوە شارەزاي بىن و، لە دەوراندەورىدا بە وىنەي باز نەيەك كەز بىنەوە و بىزى بېوانىن و، لە رۇوناكى يە كەى بەھرمەند بىن و، هەتا توپىزى ئاگرە كەى تەواو دەبىت سوودى لىنى وەرېگرین..

جا ئە گەر رۇوناكى بۇو، وەك ئەمۇھى من پىم وتن، ئەمۇا سوودى خۇمان لىنى وەرگەرتۇوه.. بەلام ئە گەر وە كۆئوان دەلىن "ئاگر" بۇو ئەمەواھىچ زيانىكىمان نەكىر دۇوه، چونكە نەرۇشتۇرىنەتە ناوى.

بەلام ئەوان دەلىن: "ئاگر سووتىنەرە". جا ئە گەر "رۇوناكى" بۇو ئەمە دەل و چاوابان كۆپۈر دەكەت، خۇز گەر ئاگرېش بۇو ئەوان بەرگ و پېشاڭ و گىانىشىان دەسووتىنېت..

چونكە ئەمۇ رۇوناكى يە ئەوان بە ئاگرى تىدە گەن لە راستىدا "نۇورى بەختە وەرى" يە^(۲)، لە هەر شوينىك ھەلىيەت ناكۈزىتەمۇھ، تەنانەت گەر ھەزاران كوندە

(۱) ئەمۇھ ناو كەوانە كە دانەر خۇزى لە چاپەكاني دوايدا زىادى كەر دۇوه. (وەرگىزى)

(۲) لېرەشىدا ھەستى بە "پەيامە كانى نۇور" كەر دۇوه، بەلام لە پشت پەر دەھى سىباسەتەمۇھ بۇي ۋانى و، شىبۇھى حەقىقەتى لىنى گۈزرا. (دانەر)

خوینی ملیون‌ها خەلکىشى بەسەردا بېرىت. بىگرە ھەندى كەسى ناو ئىمە لەم دوو سالەدا چەند جارىك ھەولى دا بىكۈزۈننەوە، كەچى شىكتى هىنە^(۱).

پ: تۇرتۇت: "ئاڭر"نى يە.. بەلام قىسە كانت ئاماڙە بىز ئەمە دەكەن كە ئاڭر بىت! و: بەلتى، "رۇوناڭى" بىز خراپىكاران "ئاڭر"ە.

پ: سەبارەت بە كەسانى بەپىز و باشى ناو ئە و پېرە چى دەلىتى؟ و: زۇر كەسى باش ھەيە رەفتارى خراپ دەنۋىن و پىيان وايە كارىتكى باش ئەنجام دەدەن.

پ: ئايا "باش" چۈن "خرابە"لى دەۋەشىتىمۇ؟

و: داوا كىرىنى شتى مەحالىن گەوجى يە، ناكامى يە بۇ خاۋەنە كەمى. ئە و كەسى بە نيازى فېرىن لە شاخىتكەوە خۆزى فېرى بىدات، بىن گومان پارچە پارچە دەبىت. جائە و كەسى كە ئامانىجى هىننانە كايىھى حكىومەتىنىكى بەرى و بىن تاوانە، داوا كارىيە كەمى مەحالىنىكى ئاسايىھى! لە كاتىكىدا كە نەگۈنخى يەك دانە كەس ئىستا بەرى و بىن گۇناھ بىت، چۈن دەكىرى كەسى معەنەوى (حكىومەت) كە ھەموو گەردىلە كانى گۇناھبارىيە، بىن تاوان بىت؟!

كەواتە لەم گۈشەيەوە دەبىن بۇ زالبۇونى چاکە كارىيە كانى حكىومەت بەسەر خراپە كانىدا - چ لە رۇوى چەندايەتى وچ لە رۇوى چۈنپىيەوە - بپوازىت.

من ئەوانە بە ئازاوه چى دادەنیم و دەيانىبىنم. چونكە ئەگەر يەكىن لەوانە - خوا نەخواستە - ھەزار سال بىزى و وينە مومكىن و گۇنحاوى حكىومەتە كانى ئە و ماوه درېئىخايەنە بىيىنتىت، بە هيچيان رازى نايىت. لەبەر ئە و بۇ چۈرونە لە ئەندىشەيدايە بۇ حكىومەتى بەرى و بىن تاوان! ئىت ئە و خەيان و ئەندىشەيە ئارەزووى ويرانكارىي تىدا دروست دەكەت و ئە و وينە گۇنحاوانە دەدرېنىت^(۲).

(۱) ئەوانەي ھەولىان دا بىكۈزۈننەوە، خۇيان كۈزاندۇر^{*} (دانەر)

* ئە و حىزبەي بىست و پىنج سال ئازارى "سەعىد"ى دا، بە كۈزاندۇر و نەمانى خۆزى، ئە و سەمكارىيە پشت راست كەرددوو. (دانەر)

(۲) ئە و دەمە وەك ئەمە كەمالىزم و سەرددەمى كۈرۈدە تاڭىيەنلىي بىنېتىت، كە لە واتايدا كۆمۈنېتى و ئازاوه گېزىيە، ئاۋەھا ھەوالىان لەبارمۇر دەدات! (دانەر)

هر لە بەر ئەوھىيە كە تەنانەت ئەندامە خراپكارە كانى "جۈن تورك" يىش - كە بە حسابى ئەوان خراپكارەن - ئەو جۆرە كەسانە بە دەستەيە كى ئازارەچى و گىزەشىۋىن دادەنин، چونكە لە بەر ئەوھى داواي شىتىكى مەحال دەكەن، ئەوان ئەنجامى كارە كەيان خراپكارى و تىكىدانى ئاسايىشە!

پ: بۇچى نابى ئەو حكىومەتەي كە ئەوان بە دوايدا وىلىن، ئەوھى سەردەمى پىشىو بېت؟

و: من ياسايدى كى كورتە بالاى بلند هييمەت بە گۈنئى ئېوهدا دەدەم، كە دەتوانى بىپارىزنى دەسا فەرمۇن راۋىيۇنى بىن بىكەن.. كە برىتى يە لەوھى: (ئەو حالەتە مەحالە. جا يان ئەوھى كە بەم حالە را زى بن، يان تىا دەچن و نامىن)..

* * *

پ: كەواتە ئايىجا جارىكى تر پادشاھىكى وەكى سولتان عەبدولحەمید ناچىتەو سەر حۆكم و تەختى پادشاھىتى؟ ئايىا ئەو بارودۇخە پىشۇومان چىتى بۇ پىش نايەتەوە؟

و: ئەگەر ئەم چادرە پەشە كە تىايىدان پارچە بىرىت و بسووتىنرىت، ثنجا سووتۇوهكەشى بىرىت بە بادا، ئايىا دەگۈنچى سەرلەنۈي يەك چادرى تر لەو سووتۇوه دروست بىرىت و لەناویدا دابىنىشىن؟

پ: بۇچى؟

و: چونكە پىشتىر لە كاتىكىدا كە لەناو هەزار كەسدا دە كەسيان ورييا و بە ئاكا بۇون، ئىستىبىداد بەو هيىزە سامانكە خۆيەو نەيتىوانى خۆى لە بەردىمىاندا بابىرىت، ئەوه بۇو وردوخاش بۇو.. خۇ ئىستىتا هيىزى ئىستىبىداد لە هەزارەوە بۇ يەك دابەزىيەو، ورييائى و وروۇزانى بىركىرنەوە خەلکىش لە يەكەوە بۇ هەزار زىيادى كىدووھ.

پ: مادەم ئىستىبىداد هىننە خراپە، ئەدى بۇچى هەموو كەسىن بە جۈرىك لە جۈرەكان بەكارى دەھىننا؟

و: چونكە چىزىكى بىن خىر و نەگبەتى فيرۇعەونانە و، حەز و ئارەنزوویەكى نەمروودانەت تىدا بۇو.

پ: لەم بۇڭكارە ئىستاماندا زىز شتى پىچەوانەتى شەرىعەت دەكىرىت؟

و: بە بىرۋاي من نە شتانەتى كە پىچەوانەتى شەرىعەتن، دىرى مەشروعتىيەتىشن. ئەوانە يان گوناھ و تاوانەكانيانە، ياخود ئەوھى كە "پىويىستى" نۇرى بۇ هىنناون.

گریمان سیاسه‌تیش شتیکی ناته با بیت له‌گهان شهریعه‌تدا، ههر دیسان پیویست به ترس و په‌شونکان ناکات، چونکه له همزار به‌شی شهریعه‌تدا یه‌ک به‌شی په‌یوه‌ندی به سیاسه‌ته‌وه هه‌یه. به پشتگوی خستنی ئه و به‌شی، شهریعه‌ت پشتگوی ناکه‌ویت.

به‌لئی، نه‌گونجان له‌گهان شتیکدا و نه‌کردنی به نمونه بو خوت، ئینکاری کردن ناگه‌یه‌نیت له و شته.

خو پازده هیندھی ئه و موسلمانانه‌ی که له قله‌مراه‌وی عوسمانیدان، موسلمان هن که به ته‌واوی له ژیر ده‌سەلاتی سیاسه‌تی بیانی‌یه‌کاندان. نه‌وهش زیانی بو ئایینه‌که‌یان نی‌یه.

مادهم وايه، ئیتر سه‌باره‌ت بهو شوینه‌ی که حکومه‌تکه‌ی موسلمان و ئه و میللەت‌ش که حوكمی ده‌کات میللەتیکی موسلمانه، ئنجا سه‌رجه‌م بناغه‌کانی سیاسه‌تیش ئه‌م ده‌ستوره‌یه که ده‌لیت: "ئیسلام ئایینی ده‌وله‌تە و پاراستنی ئەركى سه‌رشانمانه، چونکه مايه‌ی شانازی نه‌ته‌وه‌که‌مانه"، ئه‌وا هەرگىز زیانیکی ئه‌وتۆ به بىردا ئایه‌ت که پوو له ئایینه‌که‌مان بکات^(۱).

* * *

پ: ئایا له‌مه‌لا حکومه‌ت له خزمه‌تی ئیسلام و به‌هیز‌کردنی ئاییندا به‌ردوام ده‌بیت؟

و: به‌لئی، بمویه‌پری شادمانی‌یه‌وه. چونکه، جگه له چەند مولحیدنیکی نازان که له‌ناو حکومه‌تدان، ئامانجى حکومه‌ت - هرچەنده پنهانه و له ئیم‌وه دووره - پارىزگارى لىنگردنی زنجيره‌ی نورانى ئیسلامه و، به‌هیز‌کردنی په‌یوه‌ندی‌یه‌کانیه‌تی که به‌هۆی نه‌مینى براي‌هه‌تىي ئیمانه‌وه سى سەد ملىون موسلمان ده‌کات به يه‌ک قمواه. چونکه هەر تەنها ئه و براي‌هه‌تىي بى ئیمانى يه "خالى پشت بىن بەستن" و "خالى يارمەتى لىن وەرگەتن"ى سه‌رجەمی موسلمانانه. ئابىنى دلۋىيە کانى باران و بىرىشكە کانى پۇوناکى هەتا پەرتەوازه بن و له يه‌ک دا بېرپىن خىرا و شىك دەبنووه و دەكۈزىنە‌وه؟

(۱) ئەم چەند بېرگە و پرمىار و ولامەی کە له‌سەرەوە بە فۇنتى جىاواز نۇو سىمان، دانەر لە چاپه تازە کاندا لايىر دوون و، تەنها دوا بېرگەي بەم جزره‌ی خوارەوە داناؤھەتەوە: (چونکه حکومه‌ت موسلمانه، ئه و نەتەوەيەش کە حوكمی ده‌کات نەتەوەيە کى موسلمانه. ئنجا بناغە‌ی سه‌رجەم بناغه‌کانى سیاسه‌تى حکومه‌تىش ئەم ده‌ستوره‌یه کە: "ئیسلام ئایینی ده‌وله‌تە". كەواته ئەركى سەرشانى ئېم پاراستنی ئەم بناغه‌یه، چونکه كاكلەي زيانى نەتەوە كە‌مانه). (پەراوىزى وەرگەن)

بُوْيِه په روهر دگاری مدن بانگمان ده کات و پیمان ده فرموي: ﴿وَلَا تَفْرُّقُوا﴾ (آل عمران: ١٠٣) ، ﴿لَا تَقْتُلُوا﴾ (الزمر: ٥٣) تاکو نهیه لیت بکوژینه و با خود تیابچین .
بلئی، ئاواز و زایله کانی ﴿لَا تَقْنَطُوا﴾ له شەش رۇوه وە به دەم يە كەوه دەرۈن :
ناچارى .. كېيش بۇون .. مەيل بەلاي يە كىزدا .. ئازموونە كان .. به دەم يە كەوه
چۈون .. تەواتور ..

همو ئەمانە، ئە دلۋىپ و بىرىسکە پەرتەوازانە بە تەمۇقە و دەست لە ملى يە كەر كىردىن كۆ دەكاتەوە و، ماوهى نیوانىان دەپېچىتەوە و، حەوزە ئاۋىتكى ژيابىنە خش پېكىدەھىنەن و، رۇوناكى يەك دەھىننە كايەوە كە سەرانسەرى جىهان رۇشىن بەكاتەوە. چۈنكە ئايىن: جوانىي گەردۇون و، رۇوناكىي بەختەورى و، گەشە كەردىنى ھەست و نەستە بەرزە كان و، سەلامەتىي و يېزدانە^(۱).

پ: تیستا له باره‌ی "سهربه‌ستی" یهوده پرسیارت لئن ده کهین.. ئایا ئام سهربه‌ستی یه
چی یه که لیکدانه‌وه جزر او جزره کان به لای خزیاندا کیشی ده کهن و، خهونی نامزو و
سهبر و سههره‌ی یهوده دهینه بیت؟

و: ئەم كەسەي بىست سال لە گەل شەبەنگى سەربەستىدا ژىايىت و، تەنانەت لە خەونە كانىشدا شۇين يېسى ھەملەرىتىت و، لە يېتاویدا دەستى لە ھەممۇ شىتىك داشۇردىت، دەتوانى وەلام بىداتوه، چۈنكە شارەزاي وەسفە كانىيەتى ..

پ: "سر بهستی" یان به جزئیکی ههله بولینکداینهوه، وهک بلیی مرؤوف له سایهیدا ههر چه شنه ههرهزهی و کرداریکی بهدو بئی ثابرووی بکات لیپرسینهوهی له سمهه نه کریت، مادهم زیانی به خهلك نه گهياندیت..

بهم شیوه‌یه سه رهستی یان تیکه‌یاندروین؟ جا ثایا بهم جوزه‌یه؟

و: ئەو كەسانەي كە بە جۇزە لىنگىان داوهەتەوە، تەنھا ئەۋەيان كردووە كە بە ئاشكراولە پىش چاوى خەلکىدا پەردىيان لە سەر ھەرزەبى و رەفتارە چەپلە كانى خۆيان لاداوه! ئەوانە بەو چەنە بازى يە دەچىن بە وينەي منال بىانۇرى لواز دەھىنەتەوە،

(۱) لە سەر خۆبە! ئەمانە چەند ئامازىھە كىيان تىدايە كە وە كۆپەرلە (شفرە) وايە. (دانەر)

چونکه سرهبستی قهشنهنگ و جوان ئوهیه که پابهند بیت به ئادابی شهربعدت و، به پهلوت بهزی یه کانی شرع رازابیتهوه..

دهنا ئوه نی یه که لە هەرزهی و کرداره بەد و چەپله کاندایه. بەلکو ئوه هەلسوکەوتیکی ئازلەنە و، خۆسەپاندنیکی شەيتان ئاسایه و، بەند بۇونە لە دىلىسى دەروونى بەدخوازدا!

سرهبستی گشتى ئاکامىتىکى وەھايە کە لە ئەنجامى سرهبستى تاکە كە سەكانەوه بەدەست دېت و، سروشى وايە کە زيان نە بە خۆى و نە بە خەلکانى تر ناگەيەنیت. (على أَنْ كَمَالَ الْحُرْيَةِ، أَنْ لَا يَتَفَرَّغَ، وَأَنْ لَا يَسْتَهِزَ بِجَرِيَةِ غَيْرِهِ، إِنَّ الْمَرَادَ حَقٌّ لِكُنَّ الْجَاهِدَةَ لِيَسْتَ في سَبِيلِهَا)^(۱)!

واتە: (سرهبستى تەواوهتى لەوەدایه کە مەرۆف نەبیت بە فېرۇەون و، گالتە بە ئازادى و سرهبستى کەسانى تر نە كات. مەبەست "موراد" کە حەقه، بەلام تېڭۈشان "جيھاد" کە لە پىناوى ئازادى و سرهبستىدا نى یه)!

پ: زۇر كەسمان بىنى کە بە وينە ئەم لېكىدانوهى تۇ "سرهبستى" لېك ناداتەوه. جىگە لەمەش، كردارى ھەندى لە ئەندامانى "جۈن تورك" دىرى لېكىدانوه كە ئۆزى و، گوفشارە كانيشيان پىچەوانە گوفشارە كاتە، چونکە ھەندىكىان لە رەمەزاندا بەرۋۇزۇو نابىن و ئارەق دەخۇنەوه و واز لە نويىز دەھىنن..

جا كەسىك خيانەت لە خوايى گۈورە بکات و لە گۈپايەلىي فەرمانە كانىدا راست نە كات، گەلنى دوورە لە گەن نەتەوەدا راست بکات.

و: بەلىنى، حەق لاي ئىۋىيە.. بەلام "پەرۋىشى" جىايە لە "كىردار".

من پىم وايە گەر دل و ويئۇدان بە رەوشتە بەرزە كانى ئىسلام نەرزاينەوه ھەرگىز چاوه روانىي پەرۋىشىي راستەقىنە و، وەفای راست و، دادگەرىي خاوىن و بىنگەردى لىنى ناکرىت.. بەلام لە بەر ئوهى "سنعت" جىايە لە "رەوشت بەرزى" ئەوارى دەكەۋى كەسىكى لە پى ترازاو بە پىكۈپتىكى شوانى مەروممالات بىت و، ئارەق خۇرىك بە باشى سەعات چاك بىكانەوه كاتى كە مەست نەبىت.

(۱) لە سەرخۇبە! مەبەستى ئەم پەستىي ئوهىيە كە "موراد" ئىخاودەنلىرى بۇزۇنامەي (مېزان) لە سەر حەقە و، "حىسىن جاھيد" ئى سەرنوسرى بۇزۇنامەي (تەنین) ھەلە و ناحقە. (دانەر)

بلاام به داخه‌وهم بۇ دەگمەنی ئەو كەسانەيى كە هەردوو پۇوناکىي بە كەيان پىكەوه
كۆز كەرىدىتەوە: پۇوناکىي "دل" و پۇوناکىي "ھزر و بىر" .. يان بە دەستەوازەيە كى تر:
"پەوشىت بەرزى" و "سەنعت"! چۈنكە ئەو جۆرە كەسانە ھىننە كەم و دەگمەن كە
بەشى پېكەرنەوەي كارمەندىيە كان ناكەن. كەواتە يان باشىي كەسە كە، يان كارامەبى
لە سەنعتىدا. خۆئە گەر تەنها يە كىتىك لەم دوانە لەو كەسەدا ھەبۇو، حساب بۇ كارامەبى
سەنعتە كەمى دەكرىت.

ئىچا ئەوهش بزانىن كە ئەو كەسە ھەرزە رەفتارانەي وا زيان لە نويزە ھينناوه "جۈن
تورك" نىن، بەلكو "شەين تورك"ن. واتە خراپىكار و را فزىن ا كەواتە ئەوانە "را فزىي جۈن
تورك"ن. جا ھەروەك ھەموو شتى را فزىي خۆئى ھەيە، را فزىي "سەربەستى" ش ھەرزە و
خراپىكاران.

دەسانەيى كورد(و تورك^(۱)) كان! بە ويژدان بن! ئايا گەر كەسىنى كى را فزى
فەرمۇودەيە كى پىرۇز بە خراپىلىنى كەتەنەتەوە، يان كەردار بە پىچەوانەي ئەو فەرمۇودەيە
بىكەت، ئايا دەست بە رۇوي فەرمۇودە كەمە دەنرىت و ئىننەكارى دەكرىت؟ يان دەبى لە
پىشاۋى پاراستىن پلە و پايە و رېزى فەرمۇودە پىرۇزە كەدا را فزىي بە كە ھەملە دابنرىت؟
دەبا بزانىن "سەربەستى" بىرىتىيە لەھەيى كە مەرۆف لە ھەلسۇ كەوتە رەواكانيدا
جلەويى بۇ شل بىكىت و، دەستدرېزى نە كەرىتىن سەرى و، مافە كانى پارىزراو بن و، كەس
لە كاروبارى كەسى تردا خۆئى ھەلئە قورتىيەت، تاڭر واتاي ئەو نەھىيە خواى
گەورەي تىدا دەركەمەي كە دەفەرمۇى: ﴿وَلَا يَتَحَدَّدُ بَعْضُكُمْ بِعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾
(آل عمران: ۶۴) .. ھەروەها جىڭلە ياساي "دادگەرى" و پابەند بۇون بە ئەدەب، ھىچ
شىتىكى تر فەرمانى بە سەردا نەسەپىنى، تاڭو "سەربەستى" بىرایانى تىڭ نەدات.

پ^(۲): كەواتە ئىمەي دەشته كى ج كارىكىمان پىيەتى؟ خۆ ئىمە ھەر لە دېر زەمانەمە
سەربەستىن و، ئازادىمان - بە وينەي منالى دووانە - لە گەلدا لە دايىك بۇوە. كەواتە با
كەسانى ترى جىڭلە ئىمە دلىان پىي خۇش بىت.. ئەم باسە پەيوەندىيى بە ئىمەوە نى يە!

(۱) ئەوهى تاو كەوانە كە دانەر لە چاپە كانى دوايدا زىيادى كەردووە. (وەرگىز)

(۲) ئەمە پەرسىيارى دەشته كى يە پەوهەندە كانە كە لە رەشمەلە كاندا نىشتەجىن. (دانەر)

و: بهلتی، به هزوی خوش و بستی نازادی و سر برستی یه که تانه و یه ئیوه ده توانن
به رگهی ئه و گیرو گرفتارهی زیانی ده شته کیتی بگرن که له توانای که سدانی یه. هر ووه
ئه و ره فتاره تان، که ئاویتنهی قه ناعه ته، پیوستی نیوهی نه خستو و ته لای لایه نه
جوانه کانی شارستانیتی.

به لام ئه دهشت نشینان! بزانن که ئه و سر برستی یه لای ئیوه همیه نیوهه تی..
نیوه کهی تری بریتی یه له دهست نه دان له سر برستی و نازادی که سانی تر. ئنجا ئه ووهش
بزانن که ئه و سر برستی یه ئاویتنهی زیانی ده شته کیتی و گوزه رانی مایهی بژیوه،
نه نانه ت به شینکی له لای نازه لانی کیوبی ناو همرد و ده شته کانیشدا همیه. له پاستیدا
هر چیز و دلنماییه ک گهر لای ئه و نازه لانه همیت ته نهانه له و سر برستی یه دایه.
به لام ئه و سر برستی یه ئیوه له کوی و ئه و نازادی به مرؤفانه یه ش له کوی که ووه
خوز دره خشانه و، هممو گیانیک شهیدایه تی و، هاوتسای جه و همیزاده و،
له سر کوزشکی به ختمه و همی شارستانیتی دانیشتو و، به پوشاسکی زانیاری و خشنل
ئاکاری به رز و پهرو و ردهی ئیسلامی پرازاوه ته وه.

پ: له بارهی ئه سر برستی یه تر باسی ده کهیت، و تراوه:

حُرِيَّةٌ حَرِيَّةٌ بِالثَّارِ لَا نَهَا تَخْصُّ بِالْكُفَّارِ^(۱)

رات چی یه بهرام بهر بدم و تهیه؟

و: ئه و شاعیره هه ژاره "سر برستی" به پیازی به لشه فی و پیچکهی بهره لانی
تیگه بشتو وه. نه خیز.. به لکو سر برستی سه باره ت به مرؤف بهندایه تی ئه و بز خوای
گهوره به رهم ده هینیت..

که سانیتکی زورم بینی هیر شیان ده کرده سه "سلطان عه بدو لجه مید" زیاتر لمو
هیر شهی که دهیانکرده سه "نازادی خوازه کان"^(۲) و، دهیان و ت:

(۱) واته:

نازادی یه که شایسته ناگر چونکه تاییه ته به پیزی کافر
(وهر گیز)

(۲) (نازادی خوازه کان) حیزینکی رکه بری دهستهی "ئیتیحاد و ترمهقی" بیون لمو ماوهیهی پیش لابردنی
سلطان عه بدو لجه میده و هم تا به تمواوی ئیتیحادی یه کان دهستیان به سه حوكما گرت. (وهر گیز، له چاپه
عدره بی یه که وه)

(گهلى هله بووه که سى سال پيش ئىستا "سەرەستى" و "ياساي بنه‌رتى" ئى^(۱) پەسەند كرد).

جا ئايادىئووه را و بۆچۈونتان بەرامبەر بەو كەسە چى يە كە ئەو "ئىستىبىداد"ە سۇلتان عەبدولخەمید ناچار بۇو بىكەت بە "سەرەستى" دادەنیت و، لە تاو ئەو "ياساي بنه‌رتى" يەش لەرزى لىنى دېيت كە ناوارىنى كى بى ناوارەرۇ كە؟ ئايادى ئەرخى ئەو قىسىمەي چەندەيدى؟ لە گەل ئەوه شدا، موجاھىدەك - كە بىست سال خزمەتى پېشىكەش بە ئايىنى ئىسلام كەرد - وتۇرىۋەتى:

حُرِيَّةٌ عَطِيَّةُ الرَّحْمَنِ إِذْ إِنَّهَا خَاصِيَّةُ الْإِيمَانِ^(۲)

پ: چۈن چۈنى "سەرەستى" بە تايىەتمەندىي "ئىمان" دادەنرۇت؟

و: ئەو كەسە بە پەيوهەستى "ئىمان" پەيوهندى بە پادشاھى گەردوونەوه دەكەت و دەبىت بە بەندەي، سۆز و شەفەقەتى ئىمانە كە لەو خاۋىننىز دەبىت كە دەستدرىزى بىكاتە سەر ئازادىي كەسانى تر. ھەروەك سەرەستى و جوامىرىي ئىمانە كە لەو بەرز و بىلەت دەبىت كە بە زەللىي سەر بۇ خەلکانى تر نەوي بکات و خۆزى بخاتە ژىزىر كېف و خۆسەپاندىيان.

بەلتى، خزمەتگۈزارىنى كى راست و دىلسۈزى پادشا، خۆزى زەللىل و ژىزىدەستە خۆسەپاندىنى شوانىڭ ناكات، ھەروەك دانا بەزىتە ئەو ئاستەش كە دەستەلات و زەبر و زەنگى خۆزى بە سەر ھەۋارىنى كى لاوازدا بىسەپتىت. كەواتە بە ئەندازەي ھېزى ئىمان "سەرەستى" يە كەشى دەرىيىكىتە و درەخشان دەبىت. باشتىرىن سەددە.. چەرخى بەختەورى... كە چەرخى پىغەمبەر كەلەپ و ھاوهلانە - خوايان لىنى رازى بىست - باشتىرىن نۇونە و شايەتە لە سەر ئەمە.

پ: بەلام ئەم سەرەستى يە لە ئىمەوه گەلى دوورە! چونكە ئىمە چۈن دەتوانىن بەرامبەر بە كەسايەتى يە مەزىنە كان، يان ئەولىا و پىاواچا كان و زانا گەورە كان، ئازاد و

(۱) مەبەست لە ياساي بنه‌رتى "دەستورور"ە. (وەرگىز)

(۲) پىناسەيەكى جوانە!^{*} (دانەر)

* واتە:

ئازادى يە كە بە خىشىزى رەھمان چونكە وەسفىكە تايىت بە ئىمان (وەرگىز)

سه‌ربه‌ست بین؟ ئایا ئهوان به‌هزی تایبەئەندىيە کانىانەوە مافى ئەمۇيەن نى يە لە كاروبارماندا خۆپان بىسىپتەن؟ ئىمە چۈن لە ژىر تىنى تايىھەندىي و تەۋزىمى ئاكارە بلتنىدە کانىاندا ناپىن؟

و: ويلايەت و شىخايدەتى و مەزنايدەتى، داخوازى "تەوازع" و "دەستېردارى" ن لە هەممو شتى. ئەم دوانەش لە پىداوىستى يە کانى بەرزايەتى و كەمالى مەرقۇن، نەك خۆ بە گەورە زانىن و خۆسەپاندىن. جا ھەر كەسى خۆزى بە گەورە بىگرى، ماناي وايدى منالىكى خۆ بەتمەن زانە، ئىۋەش مەيكەن بە گەورە خۆزان!

پ: بۇچى خۆ بە گەورە زانىن نىشانەي بچۈركۈ بۇونەوەيدە

و: هەممو كەسىك پەنجەرەيە كى هەمە؛ لېيىھە دەپروانىت و لە كۆزمەن دەردە كەمۈت. ئەويش پلە و پايەي رېز و ناوبانگە.. جائە گەر ئەمۇ پەنجەرەيە لە بالاى توانا و لېھاتنى بەرزىر بۇو، ئەوا بە "تەكەپۈر" بالاى ترخ و بەھاى خۆزى درېزى دەكتات.. بەلام گەر پەنجەرە كە لە بالاى ھىممەتى ئەمۇ نزىمەت بۇو، ئەوا بە "تەوازع" و خۆزى دەنوشىتىنەتەوە و دادەنەوەيت تالەو پلەيدا دەبىنەت و دەشىپنەت!

پ: زۇر باشە.. بەمە رېازى بۇوين كە "سەربەستى" جوان و قەشەنگە. بەلام سەربەستىي (بۇم و)^(۱) ئەرمەنە كان ناشىرين و ئالىز دەپىزىن، هانغان دەدەن بۇ دوودلى و نىڭەرانى.. ئايا رات يەرامبەر سەربەستى ئەوان چى يە؟

و: يە كەم: سەربەستىي ئەوان لەوەدايە كە سەتمىيانلىنى نەكىرى و حموانەوەيان تىك نەدرىت، كە ئەمەش فەرمانى شەرعە. بەلام لەوە زىاتر ھەرچى بىت، دەستدرېزىي ئەوانە بۇ سەرھەلەشىي و رەفتارى خرايى ئىۋە، يان قۇزىتەمەي نەزانىتىنە.

دووھەم: گەر ئازادىي ئەوان - وەك ئىۋە دەلىن - زىاتنان بىن بىگەيدەن، ئەوا ئىمە مۇسلمان دووچارى زيان نەبووين، چونكە ژمارەي ئەرمەنە كان كە لەناو ئىمەدا دەزىن ناگاتە سى ملىيون و، هەممو نامۇسلمانە كانىش لەناوماندا ناگەنە دە مليۆن، كە چى نەتەمەي مۇسلمان و بىرایانى پاستەقىنە و هەميشەيىمان لە سى سەد مليۆن زىاترن، بەلام بە سى كۆت و زنجىرى ساماناكى ئىستىبداد پابەندن و بەستراونەتەوە و، لە ژىر ئەو ئىستىبدادە مەعنەوىيەي بىانى يە كاندا مۇسلمانان دەپلىشىنەوە.

(۱) ئەوهى ناو كەوانە كە دانەر لە چاپەكانى دوايدا زىادى كەرددوو. (وەرگىن)

بهم جزوره، سهربهستی و ئازادی نامسلمانه کان - که لقینکه له سهربهستی و ئازادی ئیمە - پىشەکى و باتج و سهراھنې به بۇ ئازادى و سهربهستی سەرچەمى نەتهوھەمان و، هەلگرى ئەو ئىستىپىدادە معنەوی يە ترسناكەيە له سەرمان و^(۱)، كلىلىسى كردنەوە ئەو كۆت و زنجىرانە و، لابرى ئەو خۆسەپاندىنە معنەوی و ساماناكەشە كە ييانى يە كان خىستۇپيانە سەر شانغان.

بەلتى، ئازادىي قەلەمپەرى عوشانى، پىشەکى و پىشاندەرى بەختى ئاسىيە مەزن و، كلىلى بەختەورىي ئىسلام و، بناغە شۇوراى يە كېتىي ئىسلامى يە.
پ: ئەو سى پۇوهنە چىن كە "ئىستىپىدادى معنەوی" جىهانى ئىسلامىي پى بهستۇوه ئەوه؟

و: بۇ نۇونە: ئىستىپىدادى حکومەتى رۇوسىيا پۇوهنىكە.. خۆسەپاندىنى گەلى رۇوس پۇوهنىكى تىرى.. زالبۇونى نەرىتە سەتمكار و كافرانە كەيان بەسەر نەرىتە ئىسلامى يە كاندا پۇوهنىكى ترى سېھەم..
ھەروھە حکومەتى ئىنگىزىز هەرچەند وادەردە كەوى كە خۆسەپىن نەيت، بەلام لە راستىدا خۆسەپىنە و، داب و نەرىتە كانيشى زال و بەدەستە لاتن. فەرمۇن ئەوھە "ھىندستان" بەلگىيە كە له سەر ئەمە و "ميسىر" يىش نىيۇ بەلگىيە.

ئايا هيشتى ئەو نەسەلماوه كە نەتهوھى ئىسلامىي ئىمە بە سى كۆت و زنجىر پۇوهند كراوه، يان بە پۇوهند و نىويڭ؟ ئىمەش بەرامبەر بەوە تەنها پۇوهنىكى درۈپىنە و وەھمى و لاوازمان ھەيە كە خىستۇمانە تەپى نامسلمانە كانى ناوخۆمان و، لە بىرىي ئەمەش گەلى نازمان هەلگىتن. ئەۋەتا وەچە و سامانيان زىيادى كردو، وەچە و سامانى ئىمەش لە بەرامبەر ھەمم بۇونەوە، بەھىز ئەوهى "كارمانىدى" - كە جۈزىكە له كارى خىرمەتگۈزارى - ھەروھە "سەربازى" شەتايىت كران بە خۆمانەوە.
بىرى مىللەي (نەتهوایەتى)^(۲) باوکى "سەربەستى" يە، دىلە كانيش تەنها كورد و تور كە كان بۇون.

(۱) دەبوو ئەم گۇفتارەي دواى چىل و چوار سان بوتايد، كەچى ئەو كانە وتى ا (دانەر)

(۲) مامۇستاي دانەر لە لايپەرە كانى دواتردا بەوە پىناسەي دەكەت كە: (مېللەيەتى ئىمە بۇونىكى سەربەخزىيە؛ "گىان" ھەكىي ئىسلام و "زېرى" شى قورئان و ئىمانە). (وھرگىز، لە چاپە عەرەبىي يە كەوە)

بهم جوزه‌ئه و کوت و زنجیره درزینه‌یه له پسی سین ملیون بیان ده کهینه‌وه، تاکو بوار بره‌خسی و پیگا خوش بیت له بردهم سره‌به‌ستی سین سه‌د ملیون مسلماندا که به سین کوت و زنجیر پیوه‌ند کراون^(۱). بنی گومان که سین ئیستا سین ببه‌خسی و ماوه‌یه کی تر سین سه‌د بیاته‌وه هر گیز تووشی زیان نهبووه.

[وَسَيَأْخُذُ الْإِسْلَامُ بِيمِينِهِ مِنَ الْحَجَّةِ سِيفَاً صَارِمًا جَزَارًا مُهَنَّدًا.. وَبِشَمَالِهِ مِنَ الْحَرَّةِ لُحَامَ فَرَسٍ عَرَبِيَّ مُشْرِقِ اللَّوْنِ.. فَالْفَالَّاقًا بِفَائِسِهِ وَقوِيسِهِ رَؤُوسَ الْإِسْتِبْدَادِ الَّذِي بِهِ أَنْدَرَ سَبَاتِنَا]^(۲).

واهه: (له ئاینده‌دا ئیسلام شمشیریکی ئیڑی به برشت له بەلگە سەلینه‌ره کان به دهستی راستی هەلده‌برئ و، به دهستی چەپشی جلموی سره‌به‌ستی ئەسپیکی عەرەبیی رەنگ گەش دەگرتیه دهست و، به کەوان و تەوره‌کەشی سەری ئیستیداد دوو کەرت دەکات کە باخ و بیستانه کانی ئیمەی لەناو برد).

پ: ئای چەندە ئەم بۆچونه له راستی‌یه‌وه دووره! چۈن سەرەستی ئیمە دەبیت به پیشە کی بۇ سەرەستی و سپىدەی راستی جىهانى ئیسلام؟
و: له دوو رۇوه‌وه:
یەکەم:

ئەم ئیستیدادەی لەناو ئیمە‌دايە بەرەستیکی ساماناکی سەمکارانەی له بەردهم ئازادىي ئاسيا دانابوو. كەواته هەر گیز رۇوناکىي ئازادى ناتوانىت له ناوەندى ئەم پەرده چېرە تارىكەوه بپواهه دەر و چاوان بکاتىوه و ئاکارە تەواوه کان پىشان بىدات. بەلام بە تېڭچۈونى ئەم بەرەستە، بىرى ئازادى و سەرەستى بلاو بۇوه و دەشىتىوه تا دەگاتە چىن. (بەلام چىن زىادەرەويى تىدا كرد و بۇ به شىووعى)^(۳).

(۱) سوپاس بۇ خوا ئیستا خەریکە دەست بە كردنەوە دەكەن. (دانەر)

(۲) چاوى پىدا بېگىرۇوه؛ چونكە چەندە بېگىرە كەن پەرلەيان لەخۇز گەرنووه. وەك بلىنى ھەۋالى پەيدا بۇونى كۆمەلە پەيامەكانى نور دەدەن، وەك: "زولفەقار"، "حجۃ اللہ البالغة" .. ھەروەك ھەۋالى گەلە مسلمانە كان رادەگەنەن، چەشنى: يەمن و ميسر و جەزائير و هیند و فاس (مەغrib) و قەقاس و فارس و عەرەب. (دانەر)

(۳) لە (آثار بدیعە) دا ص: ۵۳۱ (ج ۲) ئەوهى ناو كەوانە كەن پەراوىزدا دانراوه. (وەرگىز)

جاله بهره‌های له تهر ازووی جیهاندا تای "ئازادی" قورسی هیناوه، ئموا به تهواوه‌تی وە حشیگەری و ئیستیبادادی تاکەی ترى ھەلگرتۇوھ و، بە پۇشىن و بە سەرچۈونى كات دەپۇن و نامىن.

ئەگر ئىئۆ لەپەھى بىر و ھزرە كان بخۇنىشەوھ و، لە رېنگاكانى سیاسەت پەمپىن و، گۈئى لە گوتارىيىزە گشتى يە كان - واتە ئە و پۇزۇنامانەی ھەوالى پاست بلاو دەكەنەوھ - رابگەن، ئەوا دەزانىن كە لە ئەنجامى ھەلچۈون و قولپىدانى بىرۇ كەي "ئازادى" ئالو گۈزۈنکى مەزن و سەرسوورھىن لە ھزر و بىرى جىهانى ئىسلامىداو، پىشىكەوتىنگى فيكىرى و، بىداربۇونەوھى كى تهواوه‌تى لە جىهانى عمرەب و ھىندو جاوه و قەفقاس و ئەفرىقيا و ھاواچەشنىاندا ھاتۇوه‌تەدى.

خۆ ئەگر لەو پىنواھدا سەد سالمان لە نىخ و بەھايدا بىدایە ھەر ھېشىتا ھەرزان بۇو، چۈنكە ئازادى "مېلىيەت" ئى دەرخىست و ئاشكراى كرد و، ورده ورده جەمۇھەرى نۇورانىي ئىسلام لە صەدەفەي مېلىيەتدا دەركەوت.

ئىنجا بە بزووتنى ئىسلام و جموجولە كەي رايگەياند كە: مۇسلمان يەك بەشى تاڭ و بەرباد و تەنها نى يە، بەلكو بەشىكە لە پىشكەتەيە كى ئاوىنە و بەرھەوسەر كە لە پۇروى ھىزى كېشى گشتىي ئىسلامەوھ پەيوەندىي سىلەھى رەھى لە گەل سەر جەم بەشە كانى تردا ھەيە.

ئەم ھەوا ھەيوايە كى بەھىز دەبەخشى بەوهى كە خالىي پشت بىن بەستن و خالىي يارمەتى وەرگەرنىمان لەپەرى توندو تۆلى و تۆكمەيدايە. ھەر ئەم ھەيوايەش ورەي ئىمەي زىندۇو كەردهوھ، دواي ئەوهى كە "نائومىدى" گىانى كېشاپوو.

جا ئەم ژيانەي كە لە بىرۇ كە و چەمكى سەربەستى يەوھ بەدەست ھاتۇوه و ئەم چەمكەي تىدا قولپ دەدات، لەمەلا سەر جەم پەرده كانى ئىستىباداد دەرىپىنى كە بە سەر ھەممو جىهانى ئىسلامىدا زالە^(۱). (بە كۈزۈايى چاوى باو كى نائومىدى).

پۇروي دووھەم:

تا ئىستاش بىانى يە كان بە چەند بېرىيانتوو يە كى لاواز و بىن نىخ نەتەوھ كەمان بە فېوفىل ئىزىز دەست و زەللىل دەكەن. بەلام ئىستا بەلگەيە كى ئەتويان بە دەستەوھ نەماوه

(۱) سوباس بۇ خوا، دواي چىل و پېنج سال ئەو پەرداھە دەستىان بە دران كەرد. (دانەر)

کار بکاته سهر ده‌ماری مرؤ‌فایه‌تی یان، یاخود ده‌ماره کانی ده‌مار گیری یان بورو و زینیت، یان ژنی فیل‌بازه خله‌تینه‌ره کانیان بیزوینیت. خو ژه گهر هم ریانو ویه کیش بدوزنه‌وه ناتوان بیکه‌ن به بهانه. چونکه یه کیک له خواسته کانی شارستانیتی و تایه‌تمه‌ندی یه کانی: خوش‌بیستنی مرؤ‌فایه‌تی یه.

پ: ئای چه‌نده بزچوونیکی دوروه! له کوئی ئه میوا مدنیه‌ی که دلى ئیمه‌ی پن خوش ده که‌یت لهو ماره ترسناکانه‌ی ده‌ورو برمان چاوه‌روان ده کریت که ده‌میان والا کردووه تاکو ژه‌هره کانی خوبان ب هناو ژیان‌ماندا بپرژین و، ده‌ولته‌که‌مان پارچه پارچه بکه‌ن. که ئه‌مهش کاریک ده کات ئه‌و هیوا و ئاواته گه‌شه بگوریت به نائومیدی یه کی پهش و تاریک^(۱)؟

و: مه‌ترسن. وا هریک له (شارستانیتی و فهزیله‌ت و ئازادی) خه‌ریکه بال به‌سهر جیهانی مرؤ‌فایه‌تیدا ده کیش، که ئه‌مهش ئای تهرازووه که‌ی ئه‌موی قورس کردووه، دیاره برام‌بر به‌مه تاکه‌ی تر ورده وردہ کیشی سووک ده‌بیت.

به گریمانی مه‌حالیش گهر وا دابینین که - خوا نخواسته - ئه‌وان ئیمیان کوشت و پارچه پارچه‌یان گردین، دل‌با بن که لهو کات‌دا ده‌مرین ته‌نها بیست که‌سین، به‌لام که زیندووه ده‌بینووه سین سهد که‌سین و، تپوتزی ره‌فتاره نزمه کان و دوویه‌ره کی له خومان ده‌تے‌کینین و، یه کدھ‌گرین و، ریزی شایانی ئه‌رکی سه‌رشامان ده‌زانین و، ئالاکه وردہ‌گرین تاکو سه‌ر کرده‌ی کاروانی مرؤ‌فایه‌تی بگرینه ئه‌ستز.

جا ئیمه له مرنده‌ی که ژیانیکی توندو تولت و به‌هیز تر و به‌رد و ام‌زمان بز به‌ره‌م دینی، ناترسین. تمناهت گهر بی‌شمرین، ئه‌وا خز ئیسلام به زیندوویی و بی و می ده‌مینیت‌موه. ده‌سا هر بزی ئه‌و ئایینه پاک و پرژوهه.

* * *

پ: ئه‌رمه‌نی‌یه‌کان "زیممی" ن. ئایا چون ده‌گونجی ئه‌وان که زیممین و ئیمه‌ش که زیممه‌تیانین، یه‌کسان بین؟

و: ئیمه ئابی له ئاوینه‌ی دینویکی گه‌وره‌وه بخ‌خومان بپوانین. گوناهه‌که هس ئیمه‌یه که نه‌مان‌توانی ئه‌وان بگرینه خومان و به‌پاست و دروستی دادگریی شه‌رعی

(۱) پرسیاریکی سه‌سوپرهین و خاوه‌ن حقیقه‌ته. (دانه‌ر)

پیشان بدهین. چونکه نه مانتوانی به رهفتاره به دهکانی ئیستیبداد پاریزگاری له مافه شهرعی یه کانی ئوان بکهین. له دوا کاتیشدا که ویستمان ئه و کاره ئه نجام بدهین، هیزمان نه مابوو! بؤیه منیش ئرمەنە کان وەك "زیمیبی موغاهەد" پەیمان له گەن بەستراو" دەبینم.

پ: له کاتیکدا ئرمەنە کان دوزمنایه‌تى و فیلکارى و خیانەتمان له گەلدا دەکەن، چون دەکریت یەکبگرین و ھەموو ھاودەنگ بین له سەر دۆستایه‌تى كردئيان؟ و: ئه و ئیستیبدادەي که ھۆکاري دژایه‌تى بۇو، مرد. بە نه مانی ئیستیبدادىش دۆستایه‌تى بۇ خۇی دېتە زیان.

با بە دلتىايىھەو ئەوهتان پى بلۇم:

بىگومان بن له وەي کە ژیانى ئاسوودەي ئەم نەتەوەي وابەستەي دۆستایه‌تى كردئەن له گەل ئرمەنە کاندا. بەلام نەك دۆستایه‌تى زەليلانە، بەلکو برىتى يە لە درېڭىزدى دەستى چاكسازى و چاکخوازى بۇيىان، ھاودەم له گەل پاراستنى سەروھىرى نەتەوەي.

با شتىكتان پى بلۇم:

ئەگەر بىگونجىت لە ناكاودا "با" ئرمەنی یەکان لە لاپەپەي "بۇون" دا بسپىتەو، ئەوا لهوانىيە دوزمنایه‌تى تەنها يەك سوودى ھەبووبىت بۇتان. لە راستىدا "دوزمنایه‌تى" بە تەواوى برىتى يە لە زیان. نەك ھەر تەنها نەمانى پەگەزىك، کە لە سەرەدەمى ئادەمەو لە گەلمان ھاتۇن و لە پى و باندا ھاپىيمان بۇون، بەلکو سپىنەوەي نەتەوەي بىكى بچووكىش كارىكى مەحالە.

ھۆزى "عەمر دەللان" ھەزار سالە ھەر عەمر دەللانە. وا ئوان پاپەپىون، كەچى ئىۋو تا ئىستاش لە خەوي بىن ئاگايىدان و خەون دەبىنن..

ئەوان له سەر بىرى نەتەوايەتى خۆيىان يەكگەرتۇو و بەھىن، بەلام ئىۋو بەھۆى دووبەرەكى يەوە لواز و بەتالن.

ئەگەر دەتانەوئى پېشيان بکەون، ئەوا دەبىت بە ھەمان چەك بجهنگن، ئە و چەكەي كە ئەوان بەكاريان ھېتىاوه و بەھۆى ھەپىشان كەوتان. واتە دەتوانى بە چەكى "شىرى" و "بىرى نەتەوايەتى" و "ئارەزوو پېشىكەوتن" و "مەيلى دادگەرى" شىكتىيان پى بېتىن.

بە بىرأى من ئەوەي كە ئەمۇ شمشىر بەكاردەھېتىت بۇ ئەوەي لە خەلکى بىات، بۇزىك دېت كە ئە و شمشىرە دەگەرىتەو و لە ھەتىوھەنەن خۇى دەدات.

ئەمۇ سەركەوتن بە شمشىر نى يە. راستە پىنۇستە شمشىر ھەبىت، بەلام دەبىن بە دەستى "شىرى" يەوە بېت!

دوای ئەوەش چەند ھۆکارىك ھەن بۇ ئەوەي ئىۋو دۆستایەتىيان بکەن: ئەوان دراوسيتان. "دراوسيتى" ش دراوسيتى دۆستایەتى يە.

وا ئەوان لەخەو پابوون و بە دنیادا بلاو بۇونەوە، تۆۋەكاني پىشىكە و تىيان كۈركۈدۈۋەتەوە، لە داھاتووشدا لە لاتى ئىمەدا دەيچىن، ناچارى شارستانىتى و پىشىكە و تىمان دەكەن و، يېرى نەتەوايەتىشمان تىدا بىدار دەكەنەوە.
ھەر لەبەر ئەمانەيە كە پىويستە لەگەل ياندا پىك بىكەوين.

دۇئەمنە پاستەقىنە كانمان كە ئىمەيان لەتاوبرىد، بىرىتىن لە: "نەزانى ئاغا" و، كۈپەكەي: "زەرۇورەت ئەفەندى" و، كۈپەزاكەي: "دۇزمىايەتى بەگ"! كاتنى ئەرمەنە كان دۇزمىايەتىي ئىوهىيان دەكىر ئىيۇھە لە ئىزىز فەرماندەيى ئەو سى خراپىكارەدا بۇون^(۱).

* * *

پ: چۈن لەگەل نامو سلمانە كاندا يەكسان دەيىن؟

و: يەكسانى لە فەزىلەت و شەرەفمەندىدا نىيە، بەلكۇ لە مافە كاندىايە. ئەوەتا لە رۇووى مافە كانەوە پادشا و ھەزار يەكسان.

بە خوا گەلىنى سەيرە! ئايا ئەو شەريعەتەي كە نەھىيى لە ئازاردانى مېرۇولە كردووە و فەرمانى داوە بە ئەنقەست پىنى پىدا نەنزىت، ئايا مافى ئادەمېز اد پىشىل دەكت؟ نە خىرا!
بە لام ئىمەين كە شەريعەمان لە خۇماندا بەرجەستە نە كردووە.

ئايا بىز راستىكىرنەوەي ھەلە كە تان ئەو سەرۇزى ياد نىيە كە مىرى ئىمانداران ئىمامى عملى - خواىلىنى رازى بىت - لە گەل جوولە كەيە كى ھەزار پىكەوە لە بەردم دادوەردا دادگايى كران؟ ھەروەها صەلاحىددىنى ئېيىوپى - كە مايەي شانا زىتىانە - لە گەل دىيانىكى ھەزاردا وەك يەك لە بەردم دادگادا ئامادە بۇون^(۲)؟

(۱) ئەم چەند بىرگە و بىرسىار و وەلامەي كە لە سەرەوە بە فۇتنى جياواز نۇوسىمان، دانەر لە چاپە تازە كاندا لاپىردوون. (وەرگىزىپ)

(۲) لە كاتىدا كە سەعىدى كۈن بە حەماستەمۇھە لە پىناوى "ئازادى"دا ئىندەكۈشاو، سىاستى كىرىبو بە ھۆزكارىلەك بۇ خزمەتى ئىسلام، لە سەر بناگەي ئەو ھىوا بەھىز و دىلدانەوە تەواوھى كە لە تايىەتكارىبى درەخشانى "نور" دا پېشىنگ دەدات و، بە ھەستىكى لە جۈزۈ ھەستى پېش وەخت پەپى بەوە بىردىبو كە: ئىستىيدادىنىكى رەھا و ترسناڭ و دوور لە ئايىن بەپۇھەيە. كە ئەۋەشى لە واتاى فەرمۇدەيە كى پېرۇز وەرگىرتىو. ئىتپەنجا سال پېش بۇودانى، ھوالى لە بارەوە دا. ئىنجا ھەستى كىرد ئەو ھوا لە دلخۇشكەر و ھىوا و ئاوانە گەشانە، ماوەي بىسەت و پېنچ سال ئەو ئىستىدادە رەھا يە بە درۈزى دەخاتمۇھە. لە بىر ئەمە، سى سال پېش ئىستادەستى لە سىاستەت ھەلگەرت و، وەتى: "أعوذ بالله من الشيطان والسياسة" و، بۇو بە سەعىدى نوئى. (دانەر)

پ: به خشینی تازادی به پرم و ئرمەن نیگەر اغان دەکات، چونکە جاریک دەستدریزی دەکەنە سەرمان و، جاریکى تر شانازیمان بەسەردا دەکەن و، دەلیئن: تازادی و مەشرووتیت بەرھەمی کۆششى ئیمەيە. ئیز ئیمە لە چاکەی ئەو تازادی يە بى بەش دەکەن.

و: لام وايە سنور بەزاندنى ئىستاييان لە داخى ئەوهى كە گومانيان وايە ئىۋە لە راپوردوودا دەستدریزیتان كردووته سەريان.. يان خۇنواندىن و ھەرەشىيە كە لە لاپەن ئوانوھ بەرامبەر بەو دەستدریزیيە كە بە وەھى خۈزىان ئىۋە لە داھاتوودا دەيىكەن سەريان.

جا ئە گەر ئەوان مەتمانەيان بىن كردن و لەھە دلىيا بۇون كە هيچ دەستدریزیيە كىان ناکەنە سەر، ئەوا بىن گومان مل بۇ داد گەرى دەنھۇپىن و باوھرى بىن دەھىنن. خۇ ئە گەر ئەو قەناعەتەشيان بۇ پەيدا نەبىت، ئەوا "حق" بە ھېزى خۇى لووتىان بىن نەوى دەکات و بە ناچارى بەرھە ئەو قەناعەتە دەيانداتەبەر.

ئەو و تەيەشيان كە دەلیئن:

"ئیمە مەشرووتیەقان بەدەست ھىتا.." ..

درۇيە كى ئاشكرايە.. چونكە تەنها بە نىزەي سەربازە كاغان و، قەلەمى كۆمەلگەكمان، كە ھەلگىرى گىانى نەتەوەيە، تازادى و مەشرووتیت هاتە كایمە. تەنانەت ئاماڭى ئەوان و چەنە بازە كانى ھاۋچەشىيان "ناناوارەندى (اللامر كزىيە) سىياسى" بۇو كە ئامۇزاي "ميرنىشىنى" و "خود مۇختارى" يە. لە گەل ئەۋەشدا لە سەدا نەوەدى ئەوان شۇيىنمان كەوتۇن و، پىنج لە دەي ئەوانەش كە مانمۇھ چەنە بازى دەکەن. ئەوانى تىريش دەستيان دايە پۇزىش ھىتائىمە و نايانەمە لە وەھىمە كانى راپوردوويان لابدەن.

پ: چۈن ئامازەمان بىن دەدەيت بە خۇشويىستى جوولە كە و ديانە كان، لە كاتىندا كە قورئانى پىرۇز نەھىي ئەوهى لىنى كردووين، بە دەقى ئايەتى: ﴿لَا تَنْجِذُوا إِلَيْهُمْ وَالنَّصَارَىٰ أُولَئِإِنَّهُمْ (المائدە: ۵۱)﴾؟

و: يە كەم: ھەروەك دەبىن بەلگە "قطعىي المتن" بىت، دەبىن "قطعىي الدلالە" ش بىت. لە گەل ئەۋەشدا بوارى گىغان دانان و تەئوپىل ھىتائىمەي تىدايە، چونكە نەھىي يە كەي

قورئان "گشتی" نی‌یه، بـلکو "رـهـا"‌یه. خـزـهـاـشـهـنـدـیـجـارـبـهـ"ـبـهـسـتـینـ"ـ(ـقـيـدـ)ـپـكـ سنـوـورـیـ بـوـ دـادـهـنـرـیـتـ،ـ تـنـجـاـزـهـمـانـیـشـ مـوـفـهـسـسـیـرـیـکـیـ مـهـزـنـهـ،ـ گـهـرـ"ـبـهـسـتـینـ"ـهـ کـهـیـ دـهـرـخـسـتـ ئـهـوـاـئـیـتـ هـیـچـ رـهـخـنـهـیـهـ کـیـ لـنـیـ نـاـگـیـرـیـتـ..

هـهـرـوـهـهـاـهـ گـهـرـ حـوـکـمـیـکـ لـهـسـهـرـ"ـمـوـشـتـهـقـ"ـ بـنـیـاتـ نـرـایـیـتـ ئـهـوـهـ دـهـ گـهـیـهـنـیـتـ کـهـ چـاوـگـیـ"ـمـوـشـتـهـقـ"ـ کـهـ عـیـلـلـهـتـیـ ئـهـوـ حـوـکـمـیـهـ.ـ جـاـ بـهـ پـیـیـهـ ئـهـوـ شـتـهـیـ کـهـ لـهـ نـایـهـتـهـدـاـ نـهـهـیـ لـنـیـ کـراـوـهـ خـزـیـ مـایـهـیـ خـزـشـهـوـیـسـتـیـ نـیـیـهـ،ـ بـلـکـوـ لـهـبـهـ سـیـفـهـتـهـ کـهـیـ یـاخـودـ سـنـعـهـتـهـ کـهـیـهـتـیـ.ـ چـونـکـهـ هـهـرـوـهـکـ مـهـرـجـ نـیـیـهـ هـهـمـوـ سـیـفـهـتـیـکـیـ مـوـسـلـمـانـ وـهـکـ خـزـیـ مـوـسـلـمـانـ بـیـتـ،ـ بـهـهـمـانـ جـزـورـ مـهـرـجـ نـیـیـهـ هـهـمـوـ سـیـفـهـتـ وـ سـنـعـهـتـیـکـیـ مـرـؤـثـیـ کـافـرـوـهـکـ خـزـیـ کـافـرـ بـیـتـ..

لـهـسـهـرـ ئـهـمـ بـنـاغـهـیـ دـهـلـیـمـ:

بـوـچـیـ دـهـبـیـ درـوـسـتـ نـهـبـیـ سـیـفـهـتـیـکـیـ مـوـسـلـمـانـانـهـ،ـ یـاخـودـ سـنـعـهـتـیـکـیـ مـوـسـلـمـانـیـ ئـهـ کـافـرـ وـهـرـنـهـ گـرـیـنـ؟ـ خـزـ ئـهـ گـهـرـ هـاـوـسـهـرـیـکـیـ"ـکـیـتـابـیـ"ـتـ هـهـبـیـتـ بـنـیـ گـوـمـانـ خـوـشتـ دـهـوـیـ!

دوـوـهـمـ:ـ لـهـ سـهـرـدـهـمـ بـهـخـتـهـوـهـرـبـیـ ژـیـانـیـ پـیـغـمـبـرـیـ ئـازـیـزـداـ ﷺـ ئـالـوـ گـوـرـیـکـیـ مـهـزـنـیـ "ـتـایـینـیـ"ـیـ ئـهـوـتـوـ رـوـوـیـ دـاـ کـهـ هـهـمـوـ بـرـ وـ زـهـینـهـ کـانـیـ بـهـرـوـ لـایـ ئـایـینـ ئـارـاسـتـهـ کـرـدـ،ـ ئـیـترـ هـهـمـوـ هـهـسـتـ وـ نـهـسـتـ وـ سـوـزـیـکـ بـهـ ئـایـینـهـوـ پـهـیـوـهـسـتـ بـوـوـ..ـ "ـدـوـرـمـنـایـهـتـیـ"ـ وـ "ـخـزـشـهـوـیـسـتـیـ"ـ لـهـ تـهـوـهـرـهـیـ ئـایـینـداـ دـخـولـانـهـوـهـ.ـ لـهـ ئـهـوـهـ،ـ بـزـنـیـ نـیـفـاقـ لـهـ خـزـشـوـیـسـتـنـیـ کـهـسـیـکـیـ نـامـوـسـلـمـانـ دـهـهـاتـ.

بـهـلـامـ ئـهـمـ ئـالـوـ گـوـرـهـ سـهـیرـ وـ سـهـمـرـهـیـ ئـیـسـتاـ کـهـ لـهـ جـیـهـانـداـ رـوـوـیـ دـاـوـهـ ئـالـوـ گـوـرـیـکـیـ"ـشـارـسـتـانـیـ"ـ وـ"ـدـنـیـاـیـیـ"ـیـهـ،ـ ئـهـوـهـتـاـ شـارـسـتـانـیـ وـ پـیـشـکـوـتـنـیـ دـنـیـاـیـیـ سـهـرـجـمـیـ ژـیرـیـیـ کـانـ بـهـ لـایـ خـزـیـانـداـ کـیـشـ وـ سـهـرـقـالـ دـهـ کـهـنـ وـ هـهـمـوـ بـرـ وـ زـهـینـهـ کـانـیـ پـیـوـهـ گـرـیـ دـهـدـهـنـ.ـ ئـهـمـ سـهـرـبـرـایـ ئـهـوـهـیـ کـهـ نـامـوـسـلـمـانـهـ کـانـ هـهـرـ لـهـ بـنـاغـهـدـاـ بـهـ گـهـرـمـوـ گـوـرـیـ پـاـبـهـنـدـیـ ئـایـینـهـ کـهـیـانـ نـیـنـ!

لـهـسـهـرـ بـنـاغـهـیـ ئـهـمـهـ،ـ دـهـلـیـمـ:

ئـهـوـ خـزـشـهـوـیـسـتـنـهـمـانـ بـوـیـانـ تـهـنـهاـ بـرـیـتـیـیـ لـهـ وـهـرـ گـرـتـنـیـ ئـهـوـ شـتـانـهـیـ کـهـ لـهـ شـارـسـتـانـیـ وـ پـیـشـکـوـتـنـیـ ئـهـوـانـداـ بـهـ دـلـمـانـ وـ،ـ بـهـ مـهـبـتـیـ پـارـاستـنـیـ سـیـسـتـمـ وـ ئـاسـایـشـیـ وـلـاـتـهـ کـهـ

بنجینه‌ی بهخته و هر بی دنیان. که واته ئم ها پری یهتی یه هرگیز نارواهه ناوهندی نه هی یه که هی قورئانی پیروزه وه.

پ: هندی کمس له دهسته‌ی "جوون تورک" دلیل: به گالته بین کردنه وه به دیانه کان مه لیل: "له هی کافر" چونکه ئوان ئه هلی کیتاین!

ئایا بزوجی ناین به کافر بلیل: "له هی کافر"؟!

و: وه ک ئوه وی که سیلک که چاوینکی نایین بیت، پسی نالیل: "له هی یه کچاو"! تا کو ئازاری بین نه گات، چونکه نه هی کراوه له ئازار دانیان، وه ک له فرموده دا هاتووه: (من آذی ذمیا.. الح)^(۱).

پاشان "کافر" دو و اتای همیه:

یه کم: ئه و اتا باوهیه که خیرا به زهیندا دیت، که ئه و که سهیه ئینکاری بونی به دیهیه بر بکات و، مولحیدی بین ئایین بیت. دیاره ما فی ئوه مان نی یه که ئم و اتایه بز ئه هلی کیتاب به کار بھینن.

دو و هم: ئه و که سهیه که ئینکاری پیغمبه ری مه زمان عَلَّامٌ و ئایینی ئسلام بکات. ئیمه ما فی ئوه مان همیه که ئم و اتایه بز ئوان به کار بھینن، خوشیشان پسی پازین..

به لام له بر ئوه وی که له گهله و تنس و شه که دا، به هزی داب و نه ریه وه، پاسته و خو و اتای یه کم به زهیندا دیت، ئهوا بوروه به و شهیه کی سوو کایدی و ئازار دان. جگه له مهش، هیچ پیویستی یه کی ناچاری له ئارادا نی یه بز تیکه ل کردنی بازنیه "باوه" له گهله بازنیه "مامه له" دا.

له وانیه یه هر ئمهش مه بهستی ئه و به شهی ئندامانی "جوون تورک" بورو بیت.

پ: زور جار هه والی دلته زین و رووداوی ناخوش ده بیستین، به تاییه ت له ناموسلمانه کانه وه، وه ک ئوه وی که یه کیکیان ژنیکی موسلمانی ماره کرد بیت.. همراهها فلان و فلان شت له شوینیکدا و.. فیسار و فیسار له شوینیکی تر و.. ئه و شته له جی یه کدا رهوی دا.. هتد..

(۱) فرموده که به تهواری بدم جزریه: (من آذی ذمیاً فاناً خصمہ). رواه أبو داود عن عده أبناء أصحاب رسول الله عَلَّامٌ. قال في المقاصد: وسنه لا يأس به. بروانه: العجلوني: كشف الخفاء ۲۸۵/۲ (۲۳۴۱); الخطيب البغدادي: تاريخ بغداد ۳۶۷/۸؛ الذبيهي: ميزان الإعتدال ۳۸۱/۲؛ السحاوي: الأحوية المرضية ۱/۴۳۵، الشرکان: الفوائد المجموعه ۳۱۳. (وهرگیز، له چاپه عمره بی یه کمه هینواره بی)

و: به‌لئن، روودانی ئەم شتە ناخۆش و خراپانە و ھاوشیووه‌یان - به داخموه - وەك شتىنگى ناچارى ييان لى هاتۇوه لە دەولەتىنگى نۇنىي دانەمەزراودا، لە نەتەۋەيە كى نەزان و دواكەتوودا.

دەپىن بىزانين كە لە راپوردوودا لەمانە ناخۆشتىرىش پرووى داوه، بەلام لە ئىمە پەنھان بۇوه و ئىستا پېش چاوه كەتوووه. خۆز ھەر نەخۆشى يەك دەرىكەويت، چارەسەرى ئاسان دەبىت.

ھەروەھا ئەم كەسەى كە لە شتە مەزىنە كاندا جىگە لە كەمۇ كۈرىيە كان ھېچ شتىنگى تەرىنابىنىت، بە ھەلەدا دەچىت و بە ھەلەشەيى چەپەلى خۆزى خەلکانى تىرىش دەخالەتىنگى. چونكە ئەم رەفتارە دەبىتە ھۆزى پواندىن و وەبەرھېتىنى يەك خراپە تاڭو بەسەر چااكە كارىيە كاندا زال بىتت. (۱)

جا ئەو رەفتارە سەيرەي كە لەم ھەلەشەيەوە پەيدا دەبىت، بىرىتىيە لەھەي شتە پەرش و بلازوھە كانى ناو كات و شوپەن جىاجىبا كان يېكىدە كۆزدە كاتەوە و لە ناوەندى ئەم پەرده رەشمەوە دەپۋانىتە شتان.

بە پاستى ھەلەشەيى - بە ھەمۇ جۆرە كانىيەوە - بۇوە بە مەكىنە و كارگەي شتانى سەير و نامۇ. نابىنى عاشقىيەكى ھەلەشە و جەربەزە چۈن بۇونەوران لە سەما و يېكەزىن و خۆشەويىتى و كېشىبووندا بۇ يەكتى دەبىنگىت، دايىكىيەكى خەمبار بە مردىنى منالە كەمى چۈن بۇونەوران لە بەرچاويدا بە جەرگ سۇوتاوى خەمناك و چاوه بە گرىان دەرددە كەدەويت؟

ديارە هەركەسە بەرى ئەمە حەزەرە كەنەنە كەنەنە بۇ دەھىنەمەوە: وانۇونەيە كىنان لە سەر ئەمە بۇ دەھىنەمەوە:

سەرنج بىدەن، گەر كەسىك لە ئىۋە بېۋاتە ناو باخىنگى رەنگىن و جوان، كە پېرىت لە گۈل و بەروبومى جۇراوجۇر، تاڭو بۇ ماوهى سەعاتىك بىگەپىت و بىھەسىتەوە. لە چەند شوپەنگى باخە كەشدا چەند چەپەلى و بۆزگەنلىيەك ھەبۇو - چونكە بۇونى

(۱) لەم شوپەنگى چاپە كۆزە كەدا دانەر غۇونەيە كى بۇ نزىمىي چىزى ھەندى كەمسەندا دەنەنەمەوە، تاڭو مایەي بىزلىكىدەنەوە بىتت. خۆزى لە چاپە تازە كاندا لاپىردووە. ئىنمەش وەك خۆزى بە كارىنگى شىاومان نەزانى ئەم غۇونەيە دابىتىن. (وەرگىزى)

"ناته‌واوی" شان به شانی "ته‌واوی" شتیکه له داخوازی‌یه کانی ئەم جیهانیه و، جگه له به‌هەشت هیچ شتیک له ناته‌واوی به‌دەرنی‌یه - ئەو کەسە له بەرچەوتی‌یه ک له میزاجیدا، تەنها به دواى بۆگەنە کاندا دەگەرا و تەنها بۆ شتانی پیس و چەپەلی دەروانی، وەک بلیتی لەوانه زیاتر هیچ شتیک لهو باخه دلگیرەدا نېیت..

ئىنجا بەھۆى گومان و ئەندىشەوە، ئەو خەيالله نارىنکە له پىش چاودىا ھىننە فراوان دەبىت و گەشە دەکات تا ئەو رادەيەى كە سەرانسەرى باخه رەنگىنە كەى لىنى دەبىت بە قەسابخانىيەكى پۇخلۇ و سەرەنۈلىكىنى پیس و چەپەل. ئىز تووشى ورپى و گىز بۇون دەبىت و، دلى تېكەل دېت و، دەست بە رىشانەوە دەکات و، بەرەو دوا دەگەرپىتەوە! جا ئايا پۇروي گەشى "دانابى" و "بەرژەوەندى" بەم چەشىنە خەيال و ئەندىشانە رازى دەبن كە چىز و لەزەتى ژيانى مەرۋە لېلى و تال دە كەن؟

ئايا نايىن كەسى بىينىنى بۆ شستان جوان بېت رەفتار و بىر كەردنەوەشى جوان دەبىت و، ئەو كاتمش خەونە کانى خۇش و جوان دەبن و لەزەت لە ژيانى وەردە گىرىت^(۱)!

پ: لە كۈنى دروستە ناموسلمان بىكىرت بە سەرباز و بىخىتە ناو پىزە کانى سوپا؟
و: بە چوار پۇو:

يە كەم:

"سەربازى" بىرىتى يە لە جەنگ.. خۇ ئىبوه دوينى لە گەل ورچىكى كەتكە و زەبەلاحدا كەوتىنە جەنگەمۇھە و، ئىنان و منالان و تەنانەت قەرەج و سەگىش، يارمەتى يان دان و پشتىيان گىرتىن.

ئايا ئىز هىچ خىرابى يەك يان هىچ عەيب و عارىنکى تىدايە؟

دووھەم:

پىغەمبەر ﷺ لە نیوان "بىت پەرستان"ى عەرەبدا ھاوپەمانى ھەبۇ كە لە گەلدا دەپۇشتن بۆ جەنگى دۈزمنان. خۇ ئەمانە "ئەھلى كىتاب"ن. ئىنجا لە بەر ئەوهش لەناو سوپادا پەرش و بىلائون و كۆنин، ئەوازۇرىي زالى ئىمە، ورە و ھىزى ھەست و نەستمان سەنورىتىك بۆ ئەو زيانە دادەنин كە بە وەھمدا دېت.

(۱) "مەدەن" جۈزۈنک "خەوتەن"ە. (دانەر)

سی هم:

له سوپای دولته کانی ئیسلامدا نامسلمان - با به ده گمه نیش بوویت - له سوپادا به کارهینراون. سوپای "ئینکیشاری"^(۱) بەلگەیه له سەر ئەمە.

چوارم:

ھۆی دواکە و تى ئىمە و پېشکەوتى نامسلمانە کان له بۇوي نەوه و سامانەوه، بىرىتى يە له وەي كە لاي ئىمە "سەربازى" تايىبەت بۇوه بە خۇمانەوه! چەند سەدەيەك پېش ئىستا ژمارەي موسىلمانان لهم دەولەتەدا له چىل ملىون زياتر بۇو، ئەو نامسلمانانەش كە ئىستا له ناوماندان ئەو كاتە ژمارەيان پىنج تا شەش ملىون دەبۇو.

ئەو كاتە بازىگانى و سەروھەت و سامان بە دەستى ئىمەوه بۇو. بەلام ئىمە كەوتىن و ژمارەمان بۇ بىسەت ملىون دابەزى و، كەوتىنە لىتاوى "ھەزارى" يەوه. ئەوانىش لە ۋىر پىسى ھەزارى بىزكاريان بۇو و سوارى سەروھەت سامان بۇون و، ژمارەيان بۇ دە ملىون زىيادى كرد.

ھۆکارى ھەر گرنگى ئەوهش بىرىتى بۇو له وەي كە - بۇ نمۇونە - ئەگەر تو چوار كۈپتە بىت، جارى لەبەر "سەربازى" ژن ناھىيەن. خۇ ئەگەر بىيەتىن ئەوا بە ئەركى زۇرى مەتمۇرەيىت دەچن بۇ ھەمو شوينىك و بە وينەي بىنچووه پېشىلە ھەمو شوينىك دەگەپىن، ئىتە وەت تو لە ژيانىدا دەستت كەوتتووه ئەوان بە زايىدى دەدەن.

ئەگەر بەلگەشت دەویت، فەرمۇ بېر بۇ "وان" و لە دەرگائى مالە ئەرمەنىيەك و مالە موسىلمانىك بده و، تەماشا بکە!

(۱) سوپای ئینکیشارى بىنخراونىكى سەربازى بۇ كە دامەزرنىسىرى دەولەتى عوسمانى: (ئۇرخانى كورى عوسمان ۱۴۶۱-۱۳۲۶ م. ز) دايىناوه. سەرتالە چەندىن بەنچە و رەگزى جىزاوجۇز بىنكەتابوو كە له بەنمالە و كەسوکاريان دابەزكارابۇون و، جىگە لە سولتان كەس باولۇق و فەرماندىيان نەبۇرۇ. سوپايەكى پىشەگەر و كارى تەنها راپەراندىنى ئەركى سەربازى بۇوە. ئەم بىنخراوه سەربازى يە لە سەرتادا خزمەتىكى زۇرى پېشکەش بە دەولەتى عوسمانى كەردى. پاشان ورددە ورددە گەندەللىي تىندا پەيدا بۇو تا گەيشتە ئەو راپادەيە كە گەرفىنەكى گەورەي بىز دەولەت بىنكەينا و چارە سەر كەرنىشى گەلسى دۇوار بۇو، بەلام سولتان مەھمۇودى دووھەم ۱۸۰۸-۱۸۳۹ م. ز) توانىيەتلىي بۇوه شىپىتەوه و "سيستەمى نۇنىي سەربازى" لە بىرى دانا، كە سىستەمىنەكى ھولى تازە گەربى دالىناو سوپاي عوسمانىدا. بېرانە: (الدولة العثمانية من الميلاد إلى السقوط) د. عدنان العطار. ص: ۲۳۷-۲۴۰، ۱۳۷-۱۳۸، ط ۱. دار القلم دمشق. م ۲۰۰۶. ھەروەها: (الدولة العثمانية، عوامل النهوض والسقوط) د. على محمد الصلاي. ص: ۶۷-۷۰، ۳۷۰-۳۷۲. ط ۵. دار المعرفة، بيروت، لبنان. ۲۰۰۸ م. (وەرگىز)

بیگومان ده بینیت ماله ئەرمەنی يەكە دە بەلگەی بەھیزیت پیشان دەدات و، ماله موسلمانە كەش دوو بەلگەی لاواز بۇ پەندلى وەرگرتە دەخاتە بۇو^(۱)!
پ: ئەو کاتە "دەولەمەندە كان" موسلمانان و، ئەوانى تىر "ھەزارە كان" بۇون..
كەچى بايەتە كە ئىستا لە هەممۇ شوينىڭ يېچەوانە بۇوهتمە..
ئايا چ حىكىمەتىك لەمەدا ھەيە؟

و: بە پى زانىارىي من ئەممە دوو ھۆكاري ھەيە:
يە كەم:

خابۇونەوە لە ھەول و كۆشش و حەزىن نەكىدىنى، بە يېچەوانە ئەو وانەيە كە لەم ئايەتە پىرۇزە وەردە گىرىت: ﴿وَأَنَّ لَيْسَ لِإِلَٰهٖ إِلَّا مَا سَعَى﴾ (النجم: ۳۹)، ھەروەھا كۆزانەوە پىشكۈشى شەوقى كار و كەسابەت كە لەم فەرمانەي پىغەمبەر ﷺ وەردە گىرىت: (الكافب حبب اللہ^(۲)).

ئەمەش لە ئەنجامى تەلقىنداو و پىشنىاز كەنلىنى ھەندى لە واعيزە نەزانە كان..
ئەوانەي كە نازانى بەرز كەنەوە ئالا ئىسلام لەم رۇزگارەدا پشت بە پىشكۈتنى ماددى دەبەستىت. ھەروەھا لە نرخ و بەھاى دنيا لە و روووه كە (كىلگەي دوارۇزە)
تىنە گەيشتۇن و، ئەو شتائى كە خواتى سەدە كانى ناوەراست بۇون لە خواتى سەدە كانى تى جىايىان نەكىدووهتمە. ئىنجا بە جىاوازىي نىوان دوو قەناعەتى دوور لە يە كىان نەزانىيە: قەناعەت لە ھەول و كەسابەتدا، كە باش نى يە و زەم كراوه. قەناعەتىش لە داھات و پاداشتدا، كە باشە و پەسەند كراوه..

ھەروەھا جىاوازىي فراوانى نىوان ئەم دوانىيان بۇ دەرنە كەوتۇو: "تەواكول" (واتە
پالىدانوھ) كە ناونىشانى تەمبەلىي و، "تەوه كکول" (واتە پشت بەستن بە خوا) كە لەپكەي ئىخلاسى راستەقىنەيە..

(۱) ئەم رووهى چوارم كە لە سەرەوە بە فۇنتى جىاواز نۇرسىمان، دانەر بۇ خۇزى لە چاپە تازە كاندا لايىر دووھ. (وەرگىز)

(۲) ئەم وتهىيە فەرمۇودەن يە. بىلەم نزىك لەم واتايە ئەم فەرمۇودەيە ھاتۇوە: (ما أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قُطْ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدْهُ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَوَادَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدْهُ). رواه البخاري: رقم: ۱۹۶۶. ھەروەھا بۇوانە: الطبراني: المعجم الأوسط / ۳۸۰؛ البىھقى: شعب الإيمان ۲/ ۸۸؛ القضاوي: الشهاب ۱/ ۱۴۸.

(وەرگىز، لە چاپە عمرەبىي يە كەمە ھېتاۋىدەتى)

یه که میان: تمهیله‌لی کردنه له ریکخستنی "پیشه کی یه کان" و، وه کو هله لگر انده وه وايه له مو سیسته‌م و پیسا یه‌ی که له ناو هنوز کاره کاندا دائزون و، خواستی ویستی خوابی گهوره‌ن..

ئه‌وی تریان: پشت به سنتیکی ئیمانی یه به خوابی گهوره بز بهدهست هاتنی "ئەنجامه کان". که ئەمەش یه کیکه له خواسته کانی ئیسلامتی و، دهستی خاوه‌نە کەی بەره و سەرکەوتن ده گریت، تەنانه‌ت له ئەنجامه کانیشداد، بە مەرجى خۆی له تەقدیراتی خوابی گهوره‌دا هەلتە قورتیت.

جا ئەوان ئەم دوو شته‌یان له لا تېکەل بۇو..

ھەروەك له پەيىر دندا بە نەبىنى (أمي .. أمي) ^(۱) بىن فيرا سەت بۇون و، له حىكىمەتى: (خیر الناس أفعهم للناس) ^(۲) تېناگەن. ھەر ئەوانەشن کە ئەمەيلەیان تېکشکاند و ئەم حەزەشيان كۈزاندەوە.

ھۆکارى دووھەم:

برىتى يە لەوەى کە بز زیان و گوزەر اغاچان پیازىنکى ناسروشىمان گىرتووە تېبەر، پیازىنکى وا كە له گەل تەمەلیدا بگۈنچىت و، ختۇر كەی لە خوبىايى بۇونى مەرۆف بىدات و ئافەرىنى بىكەت. ئەمۇيىش پشت بەستەت بە كارمەندىيى حكىومەت بز زیان و گوزەران. ئىتەر پۇوبەرپۇرى سزاى ئەمەيلەیمان بۇويىنمەوە کە بە دەستى خۆمان دووجارى بۇوين.

پ: چۈن؟

و: پىرى سروشىتى و رەوا بز بەدەستەپەناني مايەى زیان و گوزەران برىتى يە له (پېشەسازى، كىشتوكال، بازىر گانى). بەلام پېنگاى ناسروشىتى كارمەندىيى حكىومەت و ھەمۇ جۈزە کانى "میرايدى" يە!

من بىم وايه ئەمە سانەتى "میرايدى" يان - له ژىر ھەر ناو يىنکدا بىت - كردووه بە مايەى بېئىوی خوبىان، له راستىدا له پىزى سوالىكەرانى دەستەوسان و خەلەتىنەر و

(۱) رواه البخاري و مسلم والترمذى. (وھرگىن)

(۲) حدیث حسن آخرجه القضاعی فی مسند الشهاب و ابن عساکر فی تاریخ دمشق ۲/۴۲۰ و انظر الصحیحة ۴۲۶ و صحیح الجامع الصغیر و زیادته برقم ۶۵۳۸. (وھرگىن)

فیلبازاندان. هروه‌ها لام وایه ئهو که سه‌ی ده‌پواته ناو ریبازی "کارمه‌ندی" بیان "میرایتی" یهود با تنهایا له پیتناوی په‌رؤشی و خزمتی نتهوه‌دا پروات، دهنا گهر تنهایا بز زیان و سوودی خوی بیت، ئوا له راستیدا جوزینک له سوالکه‌ری ئەنجام ده‌داد.^(۱) چونکه به دلیابی ده‌که‌وت که تایبەتکردنی "کارمه‌ندی" به خۆمانه‌وه سه‌روهت و سامانی ئیمەی بے زایه دا و به ده‌ستی ئیسرافی سپارد. هروه‌که تایبەتکردنی "سەربازی" بە خۆمانه‌وه پۇلە و نەوه کانی ئیمەی تەفروتوونای ھەموو لایه‌ک کرد. خۆ ئەگەر ئەم دیارده‌یه هەر ئاوا بېرۇشتایه، ئەوا به تەواوی تیا دەچۈوپىن و قېر دەبۈوپىن.

لە سەر بناگە ئەمە، مەسەله‌ی بىردى ئەوانه بز سەربازى، بەرژەوەندىي دەستتىشان نەکراو (مصلحة مرسلة)^(۲) ئىزىك لە "زەرۇورەت" ئى تىدایه. وېرائى ئەوهى کە ئیمە تا بلەنی ناچارىن بۆ ئەم کارە. خۆ (بەرژەوەندىي دەستتىشان نەکراو) يىش لە پېرەوی ئىمامى مالىيکدا بە ھۆکارىكى شەرعى دادەنرىت.

پ: چۈن دە گۈنچى ئەرمەنى بیت بە پارىزگار و قايقىام، وەك ئەوهى کە ئىستا پۇو دەدات؟

و: وەك چۈن دەبیت بە سەعاتساز و مىكانىكى و کارمه‌ندى ئىنگەپارىزى! چونکە مەشروعتىت بىتى يە لە فەرمانىزەۋاپى نەتمە. خۆ حکومەتىش لە خزمتىكار زىاتر شىتىكى تر نى يە.

ئەگەر مەشروعتىت بە راستى پىادە بىرىت، ئىسا قايقىام و پارىزگار لە خزمتىكارىكى كىرى گرتە بە ولاده زىاتر نىن، ناموسلمانىش نابى بە سەرۋىكى رەھا بە سەر مۇسلمانانوھ، بەلام دە كىرى بیت بە خزمتىگۈزار.

خۆ ئەگەر وا دابىنین کارمه‌ندى و میرایتى جوزينكى سەرۋىكایتى و گەورەمى بن، ئەوا بەشدار كىرىنى سى ھەزار ناموسلمان لە گەورەمى و سەرگەردايەتىماندا رېنگاي

(۱) ئەم کارمه‌ندان!

لەم گۇفتارە "سەعىدى كۆن" ئىنگران مەبن کە چىل و يېنچ سال پىش ئىستا توتوپىتى (دانەر) (المصالح المرسلة) بىتى يە لە هەر سوودىنک لە ناوارەندى ئاماچە كانى شەرعى ئىسلامدا بیت، بى ئەوهى هېچ پاشتىگىرنىكى ھەبىن (لە دەقە كاندما) بە وەرگىتن يان وەرنە گىتن. بىوانە: (ضوابط المصلحة في الشريعة الإسلامية) نۇرسىنى زانى ھاوجەرخى كورد: پەزىزەر دەكتۈر (محمد سعيد رمضان البوطي) ص ۳۲۰ ط ۲، مؤسسة الرسالة، بيروت. (وەرگىزى)

سهر کردایه‌تی ده کاته‌وه له بردم سئ سهد هزار برای موسلمانان له جیهاندا. دیاره ئو که سه‌ی که له برامبه‌ر "یهک" زیانه‌وه "هزار" قازانچ ده کات تووشی زیان نهبووه. پ: ئایا نابینی هندي فه‌مانی شه‌رع - بزغونه - پهیونه‌ندیي به دانان و پشتگیریي (والی)وه همه‌ي؟

و: بنی گومان ئهو لاینه‌ی که له مه‌ولانوینه‌ری خله‌لافته: مه‌شیه‌خه‌تی ئیسلامی (و سه‌رۇ کایه‌تىي کاروبارى ئايىنى)^(۱) يە، شتىكى ناياب و خاۋىن و بەرز دەبىت. هەروەك سەربەخۇ و چاودىر دەبىت بەسەر ھەموانەو.. ئەوهى كە ئىستا دەسەلاتدارە تاکە كەمس نى يە، بەلكو بىزورا گشتى يە كانە. لەبر ئەوه، پۇيىست بە (كەسايەتى يە كى مەعنەوى)^(۲) يە، وەك خۇزى دەكات كە ئەمیندار بېت لەسەر دەركىرىدىنى فەتۋا.

* * *

که واته که سیتی مه عنده ویی ئوهی که ئیستا ده سه لاتداره - که ئەنجومەنیکی پەرلەمانی زانستی یە؛ له چل پەنگا زانای پایە بەرز و لىکۆلەر لە هەر چوار مەزھەبەکە پىكەھاتووه - ئەركى ئەمیندارىتى له سەر فەتوا بۇ کەسیتى مه عنده ویی نەوهەكانى، تۈرادىدەر ئىنىت.

خوئه‌گه رکاریه‌دهست و موافقی له یه‌ک په‌گه زنه‌بن، له زمانی یه‌کتر تیناگه‌ن.
چونکه یه‌ک که‌سی تنه‌نا ناتوانیت که سایه‌تی یه‌کی معنهوی بخه‌له‌تینیت، یاخود
شته، فیبر‌بکات^(۲).

* * *

پ: ئىمە لە مىزە و تا ئىستاش دەبىستىن كە زۇربەي ئەندامانى "جۇن تورك" ماسۇنىن، كە دوڑمنايدىتىي، ئايىن دە كەن؟

و: ئىستىپىداد لە پىناوى ھېشىتىهە وە خۇيدا ئەم جۇزە پۇرپاگەندانە ئى خىستۇرۇۋە تە ناوئانە وە⁽⁴⁾! بایەخ نەدانى ھەندىنگىيان بە ئايىن، پشتى ئەم گومانە ئى گىرتۇرۇ و ھىزى داۋەتى!

(۳) نهم دوو برگمیه که به فوتی جیاواز نووسیمان، دانهر بز خزی له چاپه تازه کاندا لاپردووه. (وهر گیز)

(۴) هروهک هواندی که بیست و پنج سال نیستیدادی رهایان ده کرد، ظایینداره کانیان به "کونهپه رست"

وهسف ده کرد، تاکو نهوله ری ترازانهی پنی بشارنهوه که هاودهمی ئىستېدا دادى رەھايە! (دانر)

به لام دلنيا بن ائوانه يان که نه روشتوونه ناو ماسزنيي به ته و، ئاما بيجيان زيان گمه ياندن
نى يه به ئايين، بىلكو خزمەت كردن و دايىن كردنى ئاسايىشى نته و بىه. به لام هەندىي كيان
زياد لە پۇيىست هېرىش دە كەنه سەر ئەم دەمار پەرسىي يە نەفرەت لېكراوهى كە شاياني
ئايين نى يه.

وا دیاره ئىوه ناوى "چۈن تورك" لەو كەسانە دەنیئەن كە پىشىز چەند خزمەتىكىيان
پىشكەشى (سەربەستى و^(۱) مەشرووتىت كىردووه، يان ئەوانەي كە بە سەربەستى و
مەشرووتىت راازى بۇون.

بەلام باش بزانن کە هەندىك لەوانە موجاهيدى ئىسلامن و هەندىكى ترىشيان خۆيىان بۆ سەلامەتى و ئاسايىشى نەتهوە بەخت كردووه. بەشى هەرە زۇرى ئەوان و پىكەتىنەرەي گرىپى ئىزىيان لە غەيرى ماسۇنى يەكانن و، زۇرىنەي ئىتىحاد و تەرەقى لەوان پىكەتاتووه. ئەوهتا بە ئەندازە ئۇمارە ئۆزە كانى ئىۋە شىيخ و زانالەناو پىزە كانى "جۈن تورك" داھىيە؛ هەرچەندەش تاقمۇكىي هەرزە و خراپكارى ماسۇنىشيان لە نیواندایە، بەلام ئەوانە ئۇمارەيان كەمە و لە سەدا دە زياتر نابن. لە كاتىكىدا كە نەوهە كەسە كە ئىريان موسىلمان و باوهەدارى وەك ئىۋەن. خۇ دىيارە بېيارىش بە گۈپەرەي زۇرىنە دەر دە كەرتىت..

که و اه گومانی باشیان پین بیه، چونکه گومان خراپی زیان به ئیوهش و به وانیش ده گمهنه نیت، به پی دهستوری:

[إن زين عين الرضا، حسن النظر باللطف والشفقة، وإن نور الفؤاد بالرفق والرحمة، ولقد سما على الحق بآقدم التوفيق وسعد من اختار الاستضاءة بمصباح: "أنا عند ظن عبدي في "(٢) : "(٣) .

و اته: (جواني چاوي را زى بون له جوان پوانيدايه به سوز و نيانى، پووناكىي دليش له نرمى و ميهربانيدايه. ئهو كەسەئى پووناكىي له فەرمۇدەئى قودسىي: "أنا

(۱) ئەمە ئاپىرىخىزى دانەر خۇزى لە چاپە كانى دوايىدا زىبادى كردووھ. (وھر گىز)

(٢) رواه البخاري ومسلم. (وهرگز)

(۳) چار بم پر گه عده‌هی بهی دواییدا بگیزه رهه، چونکه چهند پرله‌یه کی تینایه و چهند ئامازه‌یه کیشی لەخۇڭىرتووه. (دانر)

عند ظن عبدي بي " وهر گر توروه ثموا به هنه نگاوي سه ركه وتن به رز بووه تهوه و
به خته و هربى به دهست هيئاوه .

پ: بزچی گومانی خراپی ٹیمه زیان بھوان ده گمیه نیت؟

و: چونکه زور که سی ئهوان - وه کو ئیو - له ئیسلام نه کۆزیونه ته و تاکو بگنه
کاكله کهی، بەلکو له رېی چاولیکه ری يەوه تەنها به روالله ته کەھی ئاشنا بیوون. خۆ^١
ئاشکرايە کە "چاولیکه ری" خۆی راناگری و به هاویشتى دوودلى و گومانە کان
لە تويەت دەبىت.

بز نمونه: گهرئیوه به هنهندیک لهوانه بلین: (ئیوه بى دین!)! به تاییهت ئهوانهیان کە ئایینی به پروکەشی ورگرتیوه و له فلسەفەی ماددیدا رۇچۇوه، ئهوا لهوانەیە بكمەویتىھ دوودلىيەوە لەمەھى کە رېبازە كەھى لە دەرەھوھى ئىسلام بىت. ئىز لە نائومىدىدا دەست دەداتە کار و جموجۇولى پىچەوانەی ئىسلام و، زمانى ئەوە دووباتات دەکاتەوە كە: چى دەبىت با بىت، من گۈنې نادەمنى.

دهسا ئەی دوور لە ویژدانە کان! ئایا بینیتان کە چۈن ئىوھ دەبىنە ھۆزى گومۇرا كىردىنى ھەندى کەسى كلىزلى؟! ئەمەش بزانىن كە زۇر جار مۇۋقۇ خىراپىكار و لە پىتى ترازاو گەپاوه تەمە و بۇوە به مۇۋقۇنى باش، تەنها بەھەي كە چەند جارىلەك پىپى و تراواھ: "تۇ مۇۋقۇنى باشىت.. تۇ بەرپىزىت" ..

به همان جوز مرؤوفی باش گهر پی بوتری: "تو که سینکی خراپیت.. باش نیست" له
ری ده ترازی و ده بیت به که سینکی خراپ.
ئەمەش تاپیکار او مید و زور جار روروی داوه.

پ: بزچی؟
و: چونکه ئەگەر ھەندى كەس نيازى خراپى لە خۇدا شاردىتە وە، دەبىن ھىرىش
نە كېرىتە سەرى. ئەوه تا زۇر شتى "خراپ" ھەن ئەگەر لە ژىر پەردى "چاكە" دا
بشاررىنە وە، پەردىان لە رۇو ھەلەنە مالىرى و، مەرۆف خۇى گىلىكات لىيان، ئەۋالە
چوارچىوھىبە كى تەسکىدا دەمەنچە وە، لەوانھىيە خاۋەنە كەھى لە ژىر پەردى شەرم و
ھىمادا ھەولى، چاك كەرنى، بىدات.. بەلام ئەگەر بەر دەلەسەر رۇوى لايىزى، ئەوا

شرم و حمیا ده خاته لاوه! خز ئه گهر له گەل ئوه شدا هیرشی بکریتە سەر، دیبارە ئەو
کاتە خراپە کە لەو سنورەدا نامینیتەوە و پىز گەورە و فراوان دەبى!

لە پرووداوى (۳۱ مارس) دا^(۱) بە چاوى خزم حالەتىكى نزىك لەمەم بىنى:
ئوه بىر كاتى ئەو كەسە هييمەت بەرزانەي كە گياني خۇيان پىشكەش بە ئىسلام
دەكەن، بانگشەيان بۆ مەشروعتىت كردو، ئەوانەي كە لەو باوھرەدا بۇون نىعەتى
مەشروعتىت ئوه يېرى ئاوات و كاكلەي ژيانە، بە چوست و چالاكى بۆ جىبەجى
كىردى لق و پەلە كانى ليپەران بەپى شەريعەت و، بەرپرسانى دەولەتىان پىنخايى دەكەد
تاڭو لە نويىزى دادگەريدا پۇو لە قىيلە بکەن و، داواكارى ئەمە بۇون كە بە هيىزى
مەشروعتىت و بە راستى "شەريعەتى خاونىن" بەرز پابكىرىت و، شەريعەتىش بە هيىزى
مەشروعتىت بىنیتەوە، هەموو خراپكارى يە كانى پىشۈويان خستە ئەستۆي گۈنى
نەدان بە شەريعەت..

ھەر هيىنەي ئەو كەسانە دەنگى ئەم بانگشەيان بەرزا كەرده و ھەندى كاروبارى
لاوه كىشيان جىبەجى كرد، چەند كەسيكىيانلىنى پەيدا بۇو لەوانەي كە راست و چەبى
خۇيان لە يەڭ جىا ناكەنەوە، لەو گومانەدا بۇون كە - حاشا وانى يە - شەريعەت

(۱) پرووداوى ۳۱ مارس / ۱۳۲۵ (بە تەقىمىي پۇمىسى) بىرىتى يە لە ھەلگەر انوھىيە كى سەربازى و ملنەدانى سەربازە كان بۆ فەرمانىي فەرمانىدە كانيان. ئەم پرووداوه يە كەم جار لە سەرباز گەدى "تاش قىسلە" ئى ئەستەمبوول سەرى ھەلدا، پاشان سەرباز گەكани ترى شارى گىرته و، ئىنجا سەربازە ھەلگەر اوھ كان بڑانە ناو شەقامە كان و ھەندى وھىزىر و پەرلەمانثار و ئەفسەريان كوشت. خۇ لە گەر ئەو و تارانەي "ماۋستا نۇورسى" نەبوايە كە دەرۋىشت لەناو سەرباز گەكانياندا ئاراستەي دەكەرن، لەوانەبۇو گەلىنى ئاكامى ناھەموارتى لەو ھەلگەر انوھى سەربازى يە بىكموتايەتمو، بەلام و تارە كانى ماۋستا ھۆ كارىنەي گىرنىڭ بۇون لە ھېنىدى كەردنەوەي سەربازە ھەلگەر اوھ كاندا. ئەم پرووداوش لە بۆزى ۱۳ نىسان ۹/۱۹۰۹ زىدا دەستى پىن كەردد، واتە دواي راڭ كىيانىنى مەشروعتىت (بىزىنى پەرلەمانى) يى دووھەم و ھانتە سەرحو كى كۆمەلەي تىتىحادو تەرەقى. ئىنجا سوتان عەبدولھەمید تاوانىبار كرا بە سازدانى پرووداوه كە، كۆمەلەي ناوابراو كۆزمەكى سەربازىي لە شارى سەلانىكەو - كە بىنكەي سەرە كى يانى لىنى بۇو - ھەنبايە ناو شارى ئەستەمبوول. دوايە دواي گەيشتنى هيىزە سەربازىي كەش بە كىسر بارى ناثاسايى لە شاردا راڭ بەنزاو، ھەلگەر انوھى كە سەركوت كراو، دادگاي سەربازىي پىنكەنزاو، گەلىنى كەسى بىن لە سىندارە درا. ئىنجا كۆمەلەي تىتىحادو تەرەقى ئەم پرووداوه قۇزىتەوە و لە ۲۷ نىسان ۹/۱۹۰۹ دا سوتان عەبدولھەمیدى لە سەر كورسىي خەلاقفت و پادشائى لابرد. بەم جۈزە و لە ماۋەيە كى كورتدا دەركەوت كە پرووداوه كە ھەر لە بناغەدا بۆ ئەم دەرەنچامە ساز كىرابووا (وھر گىز)

پشتی یستیبداد ده گریت. ئیز وه کو توتولی لاسایی ئهوانیان کردده و ویان: (ئىمە دواکاری شەریعەتین) ! ئەوه بۇ ئامانجە کە بەم جۆرە لە ناوهداون بۇو، تەنانەت وای لى هات مەبەستە راستەقىنە کە نەدەزانراو، بارودۇخە کە گەيشتە ئەوهى کە بىنیتان. تاشکراشە کە پىشىر پلانە کان ساز کراپۇن و دارپىژراپۇن!

جا کاتى کار گەيشتە ئەوه، هەندى لەوانەی کە بە درۇ دەمامكى پەرۇشى و غېرەتىان پۇشىو، ھېرىشيان کردى سەر ئەو ناوه بەرز و پىرۇزە، رەخنە و تەنانەت دەستدرېزى يان ئاراستە کرد.

جا ئەمەي سەرەوە خالىتكى رەشى شاياني پەندلى وەرگىرتە!
[ولقد قعدت الهمةُ بتلك النقطة ولم تقدر على النهوض. ولقد شوّشتْ ططننةُ
الأغراضِ صَدَى موسيقى الحرية، ولقد تقلصت المشروطيَّة منحصرةً إسماً على قليلين،
فتفرقَ عنها حُمَّاةُ ذمارها] ^(۱).

واتە: (بەو خالە "ھىممەت" لە دەست و پىن كەمۇت و نەيتوانى ھەلبىسىتمەوە. زرم و ھۇپى ئامانجە کان زايەلەي مۇسيقى ئازادىي شىۋاند. مەشروعەتىش ھىنەدە ھاتەوەيەك كە تەنها ناوه كەمى مايەوە، ئەوهش چەند كەسىكى كەمى گىرەوە و، پارىز گارانى بلاۋەيان لىنى کرد).

پ: بۈچى زىغانمان لەوانەوە بىن دەگات کە گومانغان وايدى دىن؟
و: والەسر تابلوى ئەندىشە وينەي غۇونەيە کان بۇ دەكىشىم كە زيانە کانى ئەۋەتان بۇرۇون دەكتەمە:

وا دابىن لەم يىاباندا كۈشكىكى لە ناوهندى باخىنلى دلگىردا بىت. گۇشەيە كى كۈشكە كەمش گەرماوىنلى ئاوه كاڭزايىيە کانى وەك ئەو گەرماوەي ئىيە ئىيە تىدا بىت كە لە دۇلى "بەيتۈشىشە باب" ^(۲) دا ھەدە..

(۱) لە بىرددەم ئەم بىرگىيدا بۇوەستە و بەجىنى مەھىتە.. جوان سەرنخى بىدە.. لەو بۇوداوهدا كەسانى مەرد و بە غېرەت و نەجيب و بېرىز لە خاوهەن عەزم و ھىممەتە بىلندە کان، بى دەنگ و كىش و مات بۇون و، پۇزۇنامە پىق لە دەلەكائىش دەنگى ئازادىيەن كېپ كەرد. ئىز مەشروعەتىت لە چەند كەسىكى يەكجار كەمى خەلکدا مايەوە، خۇزبەختكار و گىيان لە سەر دەستە کانى بلاۋەيان لىنى كەردى و لىنى دۈور كەوتەنەوە (دانە)

(۲) ناوجىمە كى باكۇرۇي كوردىستانە، مەلەندى هۇزۇزە كورده کانى (ئارتۇوش). (وەرگىز، بە سوود وەرگىتن لە چاپە عمرەبى يە كە)

ئیوهش لە بەر ئەوهى لە سەرمادا لە رزتانلىٰ ھاتۇوه و بەفر و پەشمە بازلىكتان تى دەسرەوین، ناچارن بىرۇنە ناو كۆشكە كەمە. بەلام لە بەر ئەوهى بىستوتانە - يان بىنيوتانە - كە ناو كۆشكە كە چەند كەسىكى نابينا و، حەوزى ئاوه كەش چەند پىساويكى پۇوت و قۇوتى تىدايە، ئىز لە مەوه گومانى ئەوه دەبەن كە سەرانسىرى كۆشكە كە خانە ئابىنایان و نىشتەجىنى پۇوت و قۇوتان بىت!

خۆ كاتى كە بە وەهم و گومانمۇھ و يىستان بىرۇنە ناو كۆشكە كە، ئەوا بۇ ئەوهى خۆتان لە گەلياندا بىگۈنچىن، پۇشاڭى گۈپۈرائىلى لە بەر خۆتان دادەمالان و چاوى حەقىقەتىش - كە بىرۇباوهە - دەنۇوقىنن تاكو بۇ ئەندامى شەرمىان نەرۋان!

لە كاتىكدا كە ئەوان چاوابان كراوه و شەرم و حەياشىان داپۇشراوه و، لە نېوان خۆياندا و لە چەند ژۇورىكى بەشەرم و شکۇدا بە وردى و تېرىامانەوه گفتۇ گۇ دە كەن و، لە چەند گۇشەيە كەدا سەر گەرمى تىمارى ئابىنایان و خزمەتى پۇوتە كانن تاكو پۇشتنە و پەرداخيان بىكەن..

كەواهە ئەگەر تۇ بەم شىيە شىتىانە يە بىرۇتىنە ئاپىان، كە شەرم و حەيات بە دەرهە و چاوابىشت بە سترارە، ئايا لەم دىمەن ئاپرو بەرتەرەيە كە مايەي سوو كايدى و گالتە پى كردن بىت؟!

من يېم وايە وەچەيەك كە بە پاستى لە موسىلمان كەوتىتەو، ئەگەر ژىرى و بىرىشى لە ئىسلام دەستىبەردار بىن، ھىشتا و يۈزدەن و سروشتى بە تەواوى دەست لە ئىسلام ھەلتىگەن. تەنانەت ئەوانەش كە لە ھەمو كەس ھەرزە و گەوجىز، نەخوازەلا ئەوانەيان كە شارەزاي سىاسەتن، ھەر لايەنگىرى ئىسلامن، كە شۇورايەكى قايمى پىشت و پەنامانە.

مېزۇوى ئىسلام، ھەر لە سەردىمى زېرىنى پېغەمبەرە و بىلەت هەتا ئىستا، موسىلمانىكى بەخۆيەو نەديوە كە بە "داوەربى ژىرى" ئايىننىكى ترى لە ئىسلام بىن باشتى بۇوېت، يان لە پىنگەي بەلگەي عەقلىيەوە پۇشتىتە ناو ئايىننىكى ترا!

بەلتى، كەسانىك ھەن لە ئايىن دەردىچىن، ئەوه باسىكى ترە!

سەبارەت بە "چاولىيکەرە" ش ئەوا ھىچ بايەخىنلىكى نى يە.

که‌چی شوینکه‌وتی ئایینه کانی تر له ئەنجامی داوه‌ری ژیری و له پئی بەلگەی گومان بېره، هاتعون و تائیستاش پۇل پۇل دىنە ژیر سایه‌ی ئایینی ئیسلام. خۇ ئەگەر ئیمە ئیسلامی پاست و رەوانیان نیشان بدهین و، راستی و دروستی شایانی ئیسلامیان بخەبىنە پىش چاو، ئموا پۇل پۇل دىنە ناو ئایینی ئیسلاممۇه..

ھەروەھا "مېزۇو" شایه‌تە و بىزمان دەگىرېتىمە كە پىشىكەوتىن و شارستانىتىي مۇسلمانان ھاۋپىزە و بەندە بە شوينکه‌وتىيان بۇ پاستى و كاكلەی ئیسلام، لە كاتىكدا كە پىشىكەوتىن و شارستانىتىي ئەوانى تر دۇھ ھاۋپىزە لە گەل پابەندى يان بە ئایینە كەيانەوە..

ھەروەك "پاستى" شایه‌تى ئەمە بە كە مرۆڤى "بىدار" ناگونجى فەراموش و بى ئايىن بېت. بە تايىھەت ئەم بىدارە كە تامى مرۆفيتىي چەشتىوو و، ماھىەتى خىزى ناسىوو و، زانىويەتى ئاماھە كراوه و، بەرەن نەمرى و ھەتاھەتايى نېرراوه.

ئەم جۈزە كەسە ھەرگىزاو ھەرگىز ناگونجى بى ئايىن بېرى. چۈنكە كەسى بىدار گەر دەست لە ئايىنى پاست و پەوا گىر نەكەت، كە كاكلەي حەقىقەتە، ئموا ناتوانى بە بىن "خالى پىشت و پەنا" بېرى لە بەرامبەر ھېرىشى بۇونەوران لەسەرى. بە بىن "خالى يارمەتى لى ورگەرن" يىش بۇ و بەرھەيتانى ئاواتە لە سىنور بەدەرە كانى، ناتوانى ھەمل بکات.

ھەر لەم نەھىيى بەوهى كە ئىستا حەز و مەيلى گەران و پىشكىن بە دواي ئايىنى پاست و پەوادالە لاي ھەموان خرۇشاوه، كە دەيسەلمىن ئەم دەستپېكىكى ناوازە و چالاکانىيە بۇ ئەمە كە ئیسلام ئايىنى سروشىتىي گۈزى مەرۇفە لە ئايىندا. ئەم ئەوانى كە وېزدان ناخەنە كار!

چۈنەوا "پاستى ئیسلام" كە توانى ئەمە بە سەرانسەرى جىھان بىگەتىمە و يەكىان بخات و پەرورىدەيان بکات و بە نۇورى خىزى رۇوناكىان بکاتمە، لە بەرچاوى ئىسوھدا ھېنە بچۈوك بۇوهتىمە كە ترپخاندو تانەتە ھەزاران (و ھەندى لە زانا دەمار گىرە كان)^(۱) و، دەتانەوى نیوهى مۇسلمانانى لى بەدەر ئىن؟

(۱) ئەمە ناو كەوانە كە دانەر خىزى لە چاپە كانى دوايدا زىادى كەرددوو. (وەرگىز)

چون پرکیشی ئوهستان کرد ئم نیسلامه مازنەی کە لە راستیدا كۆشكىكى
نورانىي ئهوتىيە هەممۇ رەوشتە كاملە كانى مرۇقايدەتىي لەخۇدا كۆكردۇوه تەوه و،
سەرجەم ھەست و نەستە بەرز و بلنە كانى ئادەمیزادى پۇخت و پەروەردە كردووه، لە
ئەندىشە تاندا بە خىوەتىكى رەشى ماتەمینيتان دانا كە بەسەر دەستەيدەك ھەزار و
دەشتە كېيى برسىدا ھەلدرابىت؟!

بەلى، بىرى ھەممۇ مرۇقىكى بەپىي ئوهىي كە ئاوىنە كەيى پىشانى دەدات.. كەواتە
ئاوىنە رەشە درۆزىنە كەستان ئوهىي لە بەرچاودا واپىشان داون!
پ: تۆزۈر زىادرەرەسى دەكەيت، چونكە "ئەندىشە" وەك خودى "حقىقەت" پىشان
دەدەيت و، بەو گومانەشت كە بە نەزاغمان دادەنېت سوو كايەتىمان پى دەكەيت. ئىمە
لە سەرددەمى ئاخىر زەماندا دەزىين و^(۱)، خراپكاري تەشەنەي كردووه و لە خراپمۇو
بەرهو خراپتە دەپروات.

و: بۇچى دەبىن دىنيا بىز ھەمoran گۇزەپانى بەرزاونەوە و پىشىكمۇتن يىت، كەچى
تەنها بۇ ئىمە مەيدانى نزم بۇونەوە و دواكەمۇتن يىت?
جا ئابا وايە؟ دەسا سوينىد بى من لە گەل ئىۋە نەدويم، واپشت لە ئىۋە ھەلدىكەم و،
پرووي گۇفتارم ئاراستەي ئوهانە دەكەم كە لە ئايىندهدا دىن:
ئەي ئەو كەسەي والەپشت چەرخىتكى بلنەدى دواى سى سەد سال و، بە ئەسپايى و
بى دەنگى گۆئى لە وته كانى (نور)^(۲) رادەگرئى و، بە تەماشا كەرنىتكى غەبىي و پەنھان
بۇمان دەپروانى!

ئەي ئوهانە ئاوتان: "سەعىد و حەمزە و عومەر و عوسمان و تاھير و يووسف و
ئەحمد" و ئەم چەشىنە ئاوانىدە

(۱) لەوانىدە ئەم رەخنىدە لە لايدىن وەلىيە كى مازنەوە ئاراستە كرابىنت كە ئەو دەمە ئامادە بۇوە و، رەخنىدە
لەوە گۈرتۈرە كە "سەعىدى كۈن" چىل و پىنج سال پىش ئىستا بە "ھەستى پىش پۇودان" و اھەستى كردىبو
مەيدانى بەرتسىكى "پەيامە كانى نور" زۆر فراوانە و "مەيدانىكى سىاسى" يە. بۇزى زۆر بەي و لامە كانى لە بەر
پۇوناڭيى ئەو ھەست كەرنەيدا داوه تەمە.

جالىلەوانىدە ئەو وەلىيە مازنە رەخنىدە كەيى تەنھا لەم خالە گۈرتىبت. (دانر)

(۲) لە چاپە كۆنە كەدالە بىرى ئوهىي ناو كەمەنە كە نوسراوه: "من". (وەرگىز)

من له گهلهٔ ئیوه دهدویم.. سه‌رتان بەرز بکەن‌هە و تەسدىقىم بکەن و، بلتىن: "پاستت
وت". با ئەم تەسدىقەش قىرز بى لە ئەستۇزاندا!

با واز لەم ھاواچەرخانەم يىننىن كە گۈرى بۇ وەتكەنام راناگىن. وامن بە تەلە گرافىئىكى
بى تەمل لە گهلهٔ ئیوه دهدویم كە هەر لە شىوه قوللە كانى پابوردووه - كە ناوى
مېزۇوى لىنى نزاوه - تالوتىكە بىلندە كانى ئايىندهى ئیوه، درىز دەپيتەوھ..

چى يكەم؟ ناچار بۇوم زۇو يېم و بە دەستى خۆم نەبوو، ويستى قەدەر وابوو كە لە
زستانى ئىياندا يىمە ناو ئەم ئىيانە، بەلام خۆز گەم بە ئیوه، چونكە لە بەھارىنىكى خۆشى
بەھەشت ئاسادا دىنە مەيدان و، ئەو تۇوانەي "نۇور" كە ئىستا دەچىئىرین، لە زەوبى
ئیوهدا بە چەندىن گولى گەش دەميان دەپشكۈ.

ئىمە بەرامبەر بە خزمەتگۈزارى يەكانمان تەنها داواى ئەوهەتان لىنى دەكەين كە هەر
كات هاتن بە قەدپالى پابوردوودا گۈزەرتان كرد، سەرىڭىك لە گۈزە كاغان بىدەن و
دىيارى يەكانى ئەو بەھارەتان لە سەر لۇوتىكە قەلاكە^(۱) بىرىن كە وەك كېلىك وايە بىز
گۈزى قوتاچانە كەم و، ئىسىكى پىرتوو كاۋى ئىمە لە ئامىز گىرسووه و پاسھوانى خاكى
"خورخور"^(۲).

ئىمە وەسيەت بۇ ئەو پاسھوانە بە جى دەھىلىن و بىرى دەخەينەوە. ئىوهش هەركات
هاتن بانگمان بکەن.. دلىبا بن كە زايەلەي: "لىتان پىرۇز يىت" لە گۈزە كاغانىمەوە
دەيىستن! [ولو من الشاهد على طيف الصيف]. (واتە: تەنائەت گەر ئەو زايەلەيمەش لە
شاپەتىي تارمايى ميوانە كەمە بىت).

(۱) مەبەست "قەلاى وان" كە وەكى كېلى گۈزى قوتاچانە بۇو خاوه كەي "خورخور"^{*} وايە، كە ئەويش
غۇونىدە كى قوتاچانە زەھرا بۇو لە وان. (دانەر)

* ناوى قوتاچانە كەي مامۇستا نۇرسى يەلە شارى "وان" كە هەتا جەنگى جىهانى يە كەم ئەر كى زانستى
خۆزى را دەپەراند. ناوه كەشى لە ناوى كانىي "خورخور" وەھاتووه كە لە بىن قەلاكە و نزىكى قوتاچانە كەوە
ھەلەدقۇلتىت. (وەرگىز)

(۲) ئەم بېڭىدە لە چاپە كۆزە كەدا بېم جۈزە يە:

(من بەرامبەر بە خزمەتگۈزارى يەكانم چاوهپوانى ئەوهەتان لىنى دەكەم كە هەركات هاتن بە
قەدپالى پابوردوودا گۈزەرتان كرد، سەرىڭىك لە گۈزە كەم بىدەن و، چەند گولىك لەو گولانە
بەھىنەن و بە بەردى گۈزە كەمدا ھەلىبىواسن كە پىي دەوتىئى "ھەلەن" و، دەرگاوان و پاسھوانى
ئەو گلەيمە كە میواندارىي ئىسىكە كانم دەكات). (وەرگىز)

ئەم ھاوچەرخانەم، کە وەك ئىمە گۆشکراوی مەمکى ئەم سەرددەمە و پەروەردەی باوهشى ئەم چەرخەن، چاوليان لە پاشتى سەرياندايە و ھەميشە بەرەو دواوه بۆ رابوردوو دەپوان و، بۆچۈونە كانيشيان - وەك خۇزيان - لە راستى دوور و لە واقع داپراوە! جا ھەرچەند ئەو منالانە كە سەيرى راستى يە كانى ئەم كىتىبە^(۱) دەكەن بە ئەندىشىيان دادەنин، من گۆنیان نادەمنى! چونكە دلىام لەوەي كە ناوەرۆ كە كانى ئەم كىتىبە چەند راستى يە كەن بە ئاشكرا لە ئېۋەدا دىنەدى!

ئەم ھاوچەرخانەم، كەن بە ئاشكرا لە گەلتان دەدويىم!

ئىمۇرن كە من لە سەر لوتىكەي مnarەي چەرخى سيازدەھەمى كۆچى يەوه بە دەنگى بەرزاوار دەكەم! چونكە بانگى ئەوانە دەكەم بۆ مزگەوت كە بە شىۋە و ۋوالت شارستانىن و، لە كاروبارى ئايىندا بە راستى سىست و كەم تەرخەمن و، بە بىركىدىمۇش لە چال و شىۋە كانى پابوردوو دا دىن و دەرپۇن:

دەسائىي ئەم گۆپە بۆز كانەي كە بە دووپىن بەرىيدا دەرپۇن
ئەم تەرمە بەرچەستە كان!

ئەم بە دەختانى و ازھىنەر لە گىانى هەر دوو ۋىيان كە ئىسلاما!

لە سەر بىي بەرەي ئايىنده لاقىن، مەبن بە كۆسپ لە رېياندا..

گۆپە كاتان چاولپۇرانىن.. بىي چىول بىكەن تاڭر بەرەي ئايىنده بىنە مەيدان،

ئەوانەي كە ئالاى راستى يە كانى ئىسلام بە بلنىدى ھەللىدە كەن و بە سەر پۇوى بۇ نەوهاراندا دەيىشە كېتىنە!

پ: پىشىنامان لە ئىمە باشتى بۇون، لانى كەم وەك ئىمە وا بۇون. ئايا نەوهە كاغان لە ئىمە خراپىز دەبن؟

و^(۲): ئەم كورد(و تۈرك)^(۳) كان! ئەگەر بىت و من كۆبۈون نەوهە كى مەزن ساز بىكم و، باپرانى پىش ھەزار سالنان ھاودەم لە گەمل نەوهە كاتان كە دواى دوو چەرخى تر

(۱) بە هەستىنگى پىش وەخت، ھەوالى دانانى "سەرجمى پەيامە كانى نۇور" دەدات لە داھاتوودا. (دانەر)

(۲) ئەم وەلامە لە بىر عەنتىكەبىي نۇوسراوه. (دانەر)

(۳) نەوهە ناو كەوانە كە دانەر لە چاپە كانى دوايدا زىيادى كەر دووه. (وھر گىز)

دین، بانگهیشت بکم بُئم کۆبۈنۈھە و ئەنجۇمەنە جەنجالە ئەم چەرخە ئىستا، ئایا باپىرانتان كە لە لاي راستەمە رىز بۇون، پىتان نالىن:

ئەی رۇلە بى نىخ و نەوە ھەلەخەرچ و دەست بلاۋە كان! بۆچى ئىۋەن پۇختە و
ئاکامى ژىغان؟ چەندە لە ئىمەوە دوورىن؟ ئىمەتاناڭ كىرىدە پىشەنگىنى كى نەزۆك و
كەسانىيىكى وەجاخ كۈپىر!

ههروههار پوله کانیشтан، که له لای چهپووه ریزیان بهستووه و له لایهں شارستانیتی
ئائیندەوە هاتوون، ئایا پشتگیرى له باپرمانی لای پاستیان ناکەن و پىتان نالىن:
ئەی باو کانى تەمپەل و تەۋەزەل!

ئایا ئیوهن کە ورد و درشتى ژيامان دەنويىن؟ يان ئایا ئیوهن هيماى ژيامان و ناوەندە سنور بۇ پېوهندىمان بەو باپىرە قارەمانانەوە؟ چەندە دوورە ئیوه لە ئىمە بچىن! ئەوهەتا بىرونەتە "غۇونەيەكى بىن نىخ و دوور لە راستى" و "پېوهەرنىكى تىكەل و پىكەل"^(۱).

نهی دهشته کی یه روهونده کان (و ئەی لاف لىدەراني گودەتا)!^(۲)

خۆلەسەر تابلوی ئەندىشە^(۳) بە چاوى خۆرتان بىنیتىان كە چۈن لەم كۆبۈونە وەيە دا
ھەر دوو لا ئىپەن بە پەلگە يەستەوە!

پ: ئىمە شاييانى سووكايهەتى پى كىردىنى تائىم را دەھىيە نىين. بەلىن دەدەن كە لە پابەند بۇوغان بە پاشىنان كە مەتەر خەممى نە كەھىن و، چىيى تر دەست بە داۋىنى پېشىنانە وە نە گرىن. وا گۈئى بىستى قسە كانى دەبىن و پېشوازى لىنى دە كەھىن.
و: ئىستا دەتوانى بىگەپىنە و بۇ ئاراستە كىردىنى پرسىيارە كانتان، چونكە پەشيمانىتان دەرىرى.

ب: ئايا زانىيانى يېشىن لە لايمەنە خراپەكانى ئىستىپىداد^(٤) دواون؟

(۱) نهانه له دهستوازه کانی زانستی "مہنتیق" ه. بزویه به کاری هیناون چونکه - ثو دهمه - نامادهی کوزری قورتایی بکانی بوروه که پیشتر و آنده کیان له مہنتیق خوئیدبورو. (دانهر)

(۲) دواتر زیاد کراوه. (دانه‌ر)... له پیشدا بهم جزوه بیووه: (لهی کورده کان!). (وهر گینز)

(۳) گەندىشەيش لە لايدەن خۆزىھە وە كۆ دىكەنە سىنەمايىھە كان وايە. (دانەر)

(۴) کو وانهی که چل و پنج سال پیش نیستا پیشکمکش کراوه، وانهی کی گهلو پنوبیتے بتوهه کاتمهش. چونکه هم گفتور گویه که به پرسیار و هلام خراوهته برو، ده توانی له گهلو زیاندا هاودم بیت و همورو کاتیک بزی، تفانهت نیستا له گرمدی زیاندایه! (داندر)

و: بهلئی، ههزار جار بهلئی..

زورینه‌ی شاعیران له قه‌سیده کانیاندا و، زوریک له نووسه‌ران له پیشه‌کیی
کنیبه کانیاندا، سکالایان له دهست زه‌مان ده بپیوه و، رهخنه‌یان له روزگار گرتووه و،
هیرشیان بز فله‌ک^(۱) بردووه و، دنیایان خستووه‌ته ژیرین و وردوخاشیان کردووه..

جائه‌گهر ئیوه به گونی دل گونی بیستیان بن و به چاوی ژیری بزیان بروان، دهین
که هه‌مو و تیری پرهخنه کان بدر سنگی ئو ئیستیبداده ده که‌موی که به په‌ردده‌ی تاریکی
پابوردو و خۆی پیچاوه‌تموه و، ده‌بیستن که هه‌مو قیزه و هاواره کان له ژیر چنگ و
چرنوو کی ئیستیبداده ده‌ردده‌چیت.

خۆ هه‌رچه‌نده ئیستیبداد نه‌ده‌بینرا و ناویکی تاییه‌تی و روونی نه‌بوو، به‌لام گیانی
هه‌موان به واتاکه‌ی ژه‌هراوی ده‌بیون و ئازاریان پنی ده گهیشت و، ده‌بیانزانی که‌سېک
هه‌بیه ژه‌ره که ده‌ریزیست. ته‌نامه‌ت هه‌ندی له زیره که بلىمه‌ته کان هه‌کاتنی هه‌ناسه‌ی
هه‌لله‌کیشا له ناخووه هاواری لئى بەرز ده‌بیووه..

به‌لام "ژیری" به باشی ده‌کی حه‌قیقه‌ته که‌ی نه‌ده‌کرد، چونکه له‌سەر شیوه و
حاله‌تیک کۆ نه‌بوو، بەلکو له‌ناو تاریکاییه کاندا پەرش و بلاو بیوو. هەر لە‌بەر ئەوه بیوو
لەو ده‌مانه‌ی پیشان وابووه کە ئەو به‌لایانه‌ی لا‌بردنیان ئەسته‌مە چه‌ند به‌لاییه کی ئاسانین،
ئەوا هیرشیان ده‌کرده سەر زه‌مان و، کرداری روزگار و، تیره کانیان ئاراسته‌ی فله‌ک
ده‌کرد.. چونکه يەکنی لە ده‌ستوره بپیار دراوه کان ئەوه‌یه کە ده‌لئی:

ھەر شتیک ده‌چوو لە بازنە‌ی جوزئی ئیختیاری بی مرۆف و، لە هه‌نده کیتی‌یمه‌و
رۆشتبوروه بازنە‌ی هەمە کیتی و گشتی بونووه، ياخود بەپیی توانای ئاسایی لا‌بردنی
ئەسته‌م بیوو، ئەوا ئۆباله کەی ده‌خربیتە ئەستۆی "زمان" و گلەبی لە "روزگار"
ده‌کرینت و، گومەزی "فله‌ک" بەردەباران ده‌کرینت.

خۆ ئەگەر به وردی سەرچ بدهیت بەردە کان لە گەران‌هە‌یاندا دەبن به نائومىدی و
دلی خاوه‌نە‌کەیان ده‌کەن به بەرد.

(۱) واته: چەرخی روزگار. مەبەست روزگاره کانی ژیانه. (وەرگىز)

(انظر کیف اطالبوا فيما لا یلزم. وَكُلُّمَا أضاءتْ لَهُم السعادَةُ أَنْتُوا عَلَى مَنْ سَادَهُمْ، وَكُلُّمَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ شَتَّمُوا الزَّرْمَانَ) ^(۱).

وَاتَّه: (پروانه چُون دریزه‌یان به شتی وَدَاوَه که پیویست نی‌یه و، هر کات "بهخته‌وری" پرووناکی خوی تاراسته کردن، سوپاس و ستایشی سه‌رُوه که کانیان کردووه و، کاتیکیش تاریکی‌یان لئی داهاتووه جنیویان به "زهمان" داوه).
پ: ئایا سکالاً کردن له "زهمان" و پهخته گرتن له "رُوزگار" به رهخته دانانزیت له سنه‌ته نوازه کانی کردگاری مهزن؟

و ^(۲): نه خیر.. نه خیر. بلهکو لهوانیه سکالاً کردن ئەمەی خواره‌وه بگەیه‌نیت:
کەسی سکالاً کار وەک ئەوه وایه که بلىت:

ماھیبەتی جیهان، کە به دەستوری دانستی ئەزەل رېئک خراوه، بۆئەنجامدانی ئەو شتەی من دەمەویت و ئەو حالتەی حەزم لېیەتی ئاماذه نی‌یه و.. ئەو یاسایەی گەردۇون کە به دەستى چاودىزىي ئەزەل نەخشىنراوه، بوارى پىن نادات و.. سروشى رُوزگار، کە لە چاپخانەی ويستى ئەزەلیدا چاپ كراوه، لە گەلیدا يەك ناكەویت و.. دانستى خواوه‌ندىش، کە لە سەر بناغەی بەرئەوندى يە گشتى يە کان بنيات نراوه، پوخستى ناداتا

بۇيە، ئەو بەروبوومانەی کە ئىمە لە جیهانى "مومكىنات" دا بە ئەندازىيارىي مىشكى خۆمان و حەزى هەوا و ئارەزووە كامان داواى دەكەين، دەستى توانستى پەروەردگار بە جیهانى مومكىناتى نابەخشىت. تەنانەت گەر "توانستى خوايى" ش ئەو بەروبوومانە بە مومكىنات بېخشىت، ئەوا مومكىنات ناتوانن وەرى بىگرن و پارىزگارى لىنى بىكەن. ئەگەر بەروبوومە کان بۇ خۆيان دابكەونە خواره‌وه، ئەوا هەر مومكىنات ناتوانن ھەليان بىگرن.

بەتى، هەرگىز ناگۈنچىت لە بەر ئارەزووى كەسىئە بازنه‌يە كى گەورە لە جوولە و بزووتى گرنگى خوی رابووهستىت!

(۱) لە سەرخۇز بە، ئەم بېگىدە بەجى مەھىلە، باش لىنى تېڭىگە. مەيدىت ئەوهىيە کە ئەوانە هەرچى چاکە كارى ھەدە بە هي سەر كىرده كانى دادەنلىن، خرابكارىيە كانىش دەلکەين بە "زهمان" ووه، ئىز لېزەوه سکالاً كان لە شىۋەيىدا جىنپىدا دەرەبىن. (دانەر)

(۲) ئەمە وەلامىنگى زۇر گىرنگە. (دانەر)

پ: چی سه‌باره‌ت بهو شاعیر و زانایانه ده‌لیست که - له رُوزگاری خُزیاندا - زیاده‌رُوهی‌یان له مه‌دح و سه‌نای میر و ده‌سه‌لاتداره کاندا کردووه؟ له کاتیکدا که تز زوربه‌یان به که‌سانی خُوسه‌پین ده‌بینیت؟ که‌واته ئهوانه بهو ستایشه‌یان خراپه‌یان ئهنجام داوه؟

و:

ولولا خِلالْ سَنَةُ الشِّعْرُ مَا دَرَى بُنَاءُ الْمَعَالِي كِيفَ ثَبَّنَ الْمَكَارُ^(۱)

نیازی ئهوان به‌پئی ئم ده‌ستوروه:

هاندانی میره کان بوروه، به فیلیتکی نهرم و نیان، تاکو خزیان به‌رز رابگرن له خراپکاری‌یه کان و، بیانخنه‌مه‌یدانی پیشیر کیی کردوه چاکه کان، به‌وهی که خه‌لاتی شیعریان خستووه‌ته بواری پیشیر کنی له ناوه‌نده کاندا.

به‌لام به ورگرتني ئه خه‌لاتی که له‌سهر و تسى شیعره که به‌خشر اووه، رهفتاریکی خُوسه‌پینیان ئهنجام داوه، چونکه ئه خه‌لاته له ئاره‌قی ناوچاوانی پهنج و کوششی میله‌تیکی مهزنه‌وه دارپزاوه.

واته هرچه‌نده نیازیان باش بوروه، به‌لام کاره‌کمیان به خراپ شکاوه‌توموه.

پ: بۆچی؟

و: ئایا نایین بره‌نخاما هموو گوفتاره کانیان له قه‌سیده کانیان و هه‌ندی کتیبیاندا له راستیدا په‌لاماردان و ده‌ست به‌سهر داگرتنیکی ناوه‌کیی چاکه کاربی قه‌ومیکی مهزنه و، پاشان به‌خشینی ئه و چاکه کاری‌یه زه‌وتکراوه‌یه به که‌سینکی خُوسه‌پین؟ ئهوان به‌پیشاندانی ئه‌وهی که ئه و چاکه کاری‌یانه هی ئه و که‌سه خُوسه‌پینه بن، لهم گوشی‌یوه و به بئی ئه‌وهی به خزیان بزانن، سه‌نا و ستایشی ئیستیبدادیان کردوه.

(۱) ئم شیعره هی "ئېبوو تەمام" و. واته: (له گر چەند ئاکارنیکی جوان نەبوایه که شیعر چەی بۆ شکاندن، بیانه‌رانی سەربەرزی نەبانده‌زانی په‌وشه باشە کان چۈن بىيات دەنرىت).

له دوو چاپی جیای دیوانه کەيدا بەم جزوره‌ی خواره‌وه هاتووه:

ولولا خِلالْ سَنَةُ الشِّعْرُ مَا دَرَى بُغَاةُ اللَّذَى مِنْ أَيْنَ ثَبَّنَ الْمَكَارُ

بروانه: (شرح دیوان ای گام) شرحه وضبطه شاهین عطیة. دار الكتب العلمية. بیروت. ۱۹۸۷م/۱۴۰۷ھ. هرووه‌ها: (دیوان ای گام) مؤسسة الأعلمی للطبعات، بیروت. ۲۰۰۰م/۱۴۲۱ھ. (وەرگىز).

پ: ئیمەئ تورك و کورد پر به دل، بەلکو پر به جەستەمان خاوه‌نى "ئازايەتى" يىن، تەناھەت ئازايەتىمان لەناو ئەم دۆل و شىۋانەدا ھېنده پەلى ھاوىشتووھ كە لەم شاخ و چىا سەخت و سەركەشانەدا بەرجەستە بۇوه. ھەروەك سەرمان لە زىرىھ كى و سىنگىشمان پەرە لە غېرەت و، پر به جەستە و تەندامە كامان گۈپۈر ايەتىمان تىدایە. ئەوه تا كە سەكاني ئىمە دۆل و شىۋە كانيان پر لە ئىيان كەردىووه و چىاكامان بەوان خۆيىان رازاندووھ تەوه^(۱).

ئىزىز بۆچى ئاوا بە نزمى و زەللىلى و مایەپۈوج ماوینەتەوه؟ بە رادىيەك بۇوين بە فېيدراوى سەرپىز و بانە كان و، ھەموو ئەوانە پېشىلمان دەكەن كە بەرهو بەرزى و پېشىكەوتىن ئەسپىان غار داوه و، بە پەلە و چوست و چالاکى و لىپەرانەوه بەرهو داھاتۇر ھەنگاۋىيان ناوه. لە كاتىكىدا نەتەوه كانى دراوسىن ھەرچەندەش ژمارەيان لە ئىمە كە متە و ھېندهى ئىمەش بەھېز نىن، كەچى دەستدرېزىمان دەكەن سەر و خۆيىان بە سەرماندا زال دەكەن [إنَّ رِكْسَهُمْ يَعْلِبُ طَاهِرَنَا]^(۲)!

و: مادەم بە "مەشروعىتىت" دەرگايدىكى تۆزبە و پەشىمانى كرايەوه و خەلکانىكى زۇر تۆزبەيان كەرد، ئەوا مافى ئەوهەم نى بە سەر زەنلىقى سەرۇكە كانى ئىستا بىكم، بەلام بەرد دەگەرمە پېشىنانى ئەوان و ھەر ئەوانىشىم مەبەستە. خۇ ئەگەر ھەست و ۋېزى ھەندىيەك بە قىسە كامى زامدار بۇو بايىمورىتى، چونكە رېزگەرنىن لە "حەق" و زامدار نەكىدىنى پېویست تر و لە پېشىزە، ئەوه تا رېزنان لە ھەست و نەستى نەتەوه بەرزىر و بەنرخەزە لە ھى ئەوان.

بىزانن كە ھۆكارييەكى ئە نزم بۇونەوهەيە ھەندىيەك لە سەرۇكە كان و ئەمە فيلبازانەشىن كە بە روالەت پەرۇشى بۇ نەتەوه دەردەپېن و، وا پېشان دەدەن كە خۆيىان لە پېتاویدا بەخت دەكەن. يان بەشىك لە خۇ بە شىيخ زانانەيە كە لافى ناشايىستەي ويلايەتلىنى دەدەن.

جا ئەم رەفتارە بەد و بى كەلکەي ئەوان، كە دىز بە رەفتارى سوننەتى خاونىنى پېغەمبەرە ﷺ، يە كىيىكى ترە لە خراپىكارى يەكاني ئىستىبداد.

(۱) كەواتىن ورەيان سارد نېبۈوه تەوه. (دانەر)

(۲) گەر دەتەۋى ئېنگەيت ئەوا فەرمۇ بە وردى بىوانە ئەم دەستەوازىيە ئامازە بۇ (وارتكىس) ئى تەندام پەرلەمانى ئەرمان و، سەيد مەلا (طاهر) دەكات كە ئەم دەمە توپىنەرى "ھە كارى" بۇوه لە پەرلەماندا. (دانەر)

پ: چون؟

و: هممو نتهوهیه که حوزه‌یکی معنی‌بی همیه که "بویری" ای ئه و نتهوهیه پنکده‌هینیت و ئابرووی ده‌پاریزیت و هیزه که شی تیدا کو ده‌هینیت و همروه که گه‌نجینیه کی معنی‌بی همیه که سه خاوه‌تی نتهوه ده‌نونیت و سووده گشتی به کانی له‌خو ده‌گریت و زیاده مال و سامانه کانیشی تیدا پاشه که‌وت ده‌کریت..

جائه و دوو بهش ناوبر اووه سرکرد کان - به خویان زانیت یان نهیان زانیت - چه‌ند کله‌ین و کله‌به‌ریکیان لمو حوز و گه‌نجینه‌دا کرده‌وه، هممو ده‌رامه‌ت کانی مانه‌وهی نتهوه و مایه کانی ژیانیان لئی هینایه‌دهر و، حوزه کمیان وشك و گه‌نجینه که‌شیان خالی و چوں کرد.

(خو ئه گهر لەسەر ئه و حاله کاره که‌یان بەردەوام بیت، ئەوا دەولەت لە ژیز پالەپەستۆی قەرزه کاندا کە خۆی لە ملیاره‌ها دەدات، شکست ده‌هینیت و داده‌ریت^(۱)).)

جا همروه که گهر مرزف هیزی توورمی و هەلچوونی - که بەرگری لى دەکەن - همروه‌ها هیزی حمز و ئاره‌ززووھ کانی - که سوود و بەرژوه‌ندی به کانی بۇ کېش دەکەن - لە دەست بدادات، دەبىن بە کەسیکی مەردوو، بالە روالەتیشدا زیندۇو بیت.. همروه‌ها وک ئه‌وهی کە ئه گهر کون بکریتە عەمبارى ھەلمى شەمەندە فەر ئەوا لە کار دەکەویت.. يان ئه گهر کشته کى تەزیع پېچپیت، ئەوا دەنکە کانی ھەلددە وەرین و بلاو دەبنەوه..

نەتهوهش - کە لە خۆیدا کەسايەتی يە کی معنی‌بی يە - به هەمان جزرە؛ چونکە ئه و سەرۆکانه کە حەوزى هیزه کەی وشك دەکەن و گه‌نجینه‌ی سامانه کەی به با دەدەن و پەتى بىرى نتهوا یەتى دەقىتىن، ئەوا بمو کاره‌یان نتهوه پارچە پارچە دەکەن و، بۇون و قەواره‌ی لى داده‌ماڭن و، بەرسوانى و بەربادى دەتلىنتەوه.

بەلنى، (حقیقت كتم نمى كنم براى دل عامى چىند).

واتە: لە بەر زامدار نەکردنى دلى چەند کەسیکی عەوام، پاستى ناشارمەوه.

پ: ئەم شوينه زیاتر شایانى درېزه پىدانە، بە كورتى و تەماوى بەجىي مەھىلە!

(۱) ئەوهی ناو كەوانە کە لە چاپى يە كەمدا نى يە، دانەر خۆى لە چاپە کانى دوايدا زىادى كردووه. (وەرگۈز)

و: سه رده می پیش رو ده رفته تی له ده شته کیتی و نه زانیتان و هر گرت بیو، بؤیه چهند پلانیکی دار شتبیو. هنه ندیلک له خاوه ن پله و پایه گهوره کان به شیوازینکی چه پهمل قوزتیوه و، زه بر و هیزی زوره ملیتی به کارهینا، بهوهش که لین و کله بریان کرده ئهو گهنجینه و سه رچاوه به، ئاوه زولاله که هی ژیانیان رشتہ ناو بیابانیکی و شک و برنگ و زه اوی یه کی شوره کات. ئیتر جگه له که سانی تمهذهل و هله په رست شتی تری لئی سهوز نه بیو.

ته نانهت لایه نی لاوازی مرؤف و سوژه هه ستیاره کانی ئهو هه ژارانه میان ده قوزتموه که له هه ژاریدا ده ستیان بؤ نیچیرینکی بچوو کیش ده برد، بهوهی که وايان لئی کردن بیزان له سروهت و سامانی دیبا بیمهوه، بؤ ئوهی په بخهیان له و نیچیره شل بیت و له ده ستیان ده بچیت، تاکو ئوان به چرنوو که کانیان بؤ خویانی بفرینن!

به لئی، هه موو نه تمهوهیه ک خاوه نی سه خاوه ت و مردایه تی خویه تی، که بربیتی به له به خشینی پرینکی سامانه که هی له پتباوی سوود و بمرژه و هندی نه تمهوه دا. که چی لای ئیمه ئهم سه خاوه تی نه تمهوهیه به جوزینکی بهد به کارهینرا، به پیچووانه هی نه تمهوه کانی تر که سه خاوه تیان له ناو خویدا پاشه کمودت ده کریت، تاکو به وینه هی حمه وزنکی گهوره و فراوان باخ و بیستانی زانست و زانیاری ئاودیزی و پاراو بکات..

هه رو ها سرو شتی هه موو نه تمهوهیه ک تازایه تی و جه ساره تیکی تیدایه، تاکو شره ف و ئاپرورو نه تمهوه که بپاریزیت. که چی ههندی کمس له بپرسه کانی سه رده می پیش رو ئه میان ٹازایه تی و جه ساره تیان به جوزینکی خراب به کارهینا، ئه و بیو خستیانه بیابانی دووبهره کی و له ناویان دا، به راده یه ک که هه ریه کهیان کیلانیکی ئه و هیزهیان به گه ردنی ئه موی تردا ده کیشا، هه تا شکاندیان و هیزه که شی له گه لدا شکا. ته نانهت ئه و هیزه مهزنه هی که له پینچ سه د پاله و ای ئه تو پیکهتابوو ئاما دهی پاراستنی شره ف و ئاپرورو نه تمهوه بیوون، ئه وان له نیوان خویاندا و له زه اوی دووبهره کی و جیاوازی یه کاندا له ناویان برد و، خویان شایسته هی ته منی کردن و سه رزه نشت کرد.

جا ئه گه سوود تان له "مه شروع تیهت" و "سه ره ستی شه رعی" و هر گرت و، ئه و که لین و کله برانه تان گرت، ياخود به وینه هی "حهوز" ٹازایه تی یه کانتان تیدا کز کرده و، ئه و هیزه جوانه شтан خسته ده ستی دهوله تمهوه تاکو بؤ دوژمنی ده ره کی

به کاریان بهینیت، ئه واله برامبهر ئمه‌دا نرخ و پاداشته که‌ی وردە گرن که:
میهره‌بانی و دادگه‌ری و شارستانیتی يه.

پ: ئه گه ریستان خۆشە لەمە‌لا شیوازى گفتۇرگۆز کەمان دە گۈرپىن.. من دەپرسە و
ئیوه وەلام بدهەنەوە؟
و: [فاسالُ ولا تجَدُّ بِهِ خبیراً!]

واته: (پېرسە و، كەسى شارەزاشى تىدا نايىنت) ا

پ: ئایا دە گۈنجى نەتەوەي ئەرمەن لە ئیوه ئازاتر بن^(۱)؟

و: نە خىر.. نە خىر.. نە شتى وا بۇوه و، نە دەشىبت..

پ: گەر وايە بۇچى گيانفیدايە کى ئەوان تەنانەت ئە گەر پارچە پارچەش بکرىت و
بسووتىرىت نەھىنى يە كانى خۆى و هىچ شتىنگى براكەي نادر كېتىت، لە كاتىنگىدا كە
ئە گەر ئەو كەسە نۇو كە خەبىخەرىڭ لە كەسىنگى ئازاي ئیوه بىدات، هاودەم لە گەل خونىنە
پژاوه كەيدا هەمو نەھىنى يە كانىشى هەلددەرپىزىت؟!

ھۇزى ئەم جىاوازى يە گەورەيە ئازايەتىي نیوانان چى يە؟

و: ئىمە لە راستى و حەقىقەتى ئەم جىاوازى يە ئاگادار نىن، بەلام ھىنندە دەزانىن كە
شتىنگى ھەيە گەر دىلە دە گۈرپىت بە چىايە كى گەورە و شىرىش ملکەچى رېۋى دە كات!
ئەوە ئەركى سەرشانى تۈرە كە وەلامى ئەو پەرسىارە بەدەتەوە، هەلگەرنى ئەو ئەركە لە
تواناي ئىمەدا نى يە. ھەر ھىنندە دەزانىن كە ئەو شتە ھەيە، دەسا تۈرىش حەقىقەتە كەمان بىز
پۇون بىكەرەوە.

و: كەواتە گۈئى رابگەن و ھەمۇوتان گۈئى بىست بن:

ھىممەتى كەسىنگى ئەرمەنی كە بە بىرى مىللەي و نەتەوەي بىدار بۇويتەوە، بىرىتى يە
لە گۆئى نەتەوە كەدى. وەك بلىئى نەتەوە كەى لىمۇدا بچووك بۇوهتەوە و بۇوه بەو كەسە
خۆى، ياخود لەناو دلى ئەودا جىڭىر بۇوه. ئىز چەندەش گىانى خۆى بەلاۋە ئازىز و
بەنرخ بىت، ھېشىتا نەتەوە كەى بەرز و ئازىز تەرە بەلايمۇھ. تەنانەت گەر ھەزار "گىان" شى
بىت ئەوا ھەموويان بۇ ئەو بىرەي كە ھەلتى گرتۇرە و بەلايمۇھ بەرزە، بەخت دە كات.

(۱) لەبەر ئەوەي تۈرك و كورد زاناي مەزنن لە ھونەرى ئازايەتىدا، ئەوان وەلام دەدەنەوە و منىش پەرسىارىان
ثاراستە دە كەم. (دانەر)

له کاتیکدا ئاز اترین کەسی پېشیتانا - نەك ئەمانەی ئىستا - كە بىدار نەبوویت و نەکەتىپەنە رۇوناکى يەوه و لە شەرەف و شىكتى نەتمەدەي ئىسلام بى ئاگا بۇويت، ئەپەپى بىرۇ بىزچۇونى ئەو تەنھا لمەپ شەرەف و ئابرووی خۆزى و بەرژەندى يە كانى بۇوه، يان شەرەف و ئابرووی عەشىرەت ياخود سەرۋە كە كەى. كەواتە ئەو كەسە بە رۇانىتىكى كورت دەپوانىت و بە بىرىنگى تەسکىش بىر دەكانەوه.

بى ئۆمان ئەو كەسانە زۇر كەمن كە ئامادە بن لە پېناوى ئەم چەشىنە ئاماڭچە بچۇو كانەدا گىانى ئازىزى خۆيان بەخت بىكەن!

جا ئە گەر ئىۋە بىر و بۇچۇونە كاتنان بەپى نەتمەدەي ئىسلام^(۱) بوايە، وەك ئەمەدە كە ئەوان بە نەتمەدەي خۆيان دەپوانە كاروبارە كان، ئەوا ئازايەتى و قارەمانىتى خۆستان لە پىش چاوى هەموو جىهاندا پادەگەياندۇ، بەرەو بلندى يە كان بەرز دەبۇونۇوه.

ئە گەر بىرۇ بىزچۇونە كانى ئەرمەنە كانىش وەك كەن ئىۋە كورت و رووكەش بوايە، ئەوا بە وينەى شتى فەيدراوى سەرپى و بانە كان، بىن فەر و پېشىل كراو دەبۇون.

لە راستىدا ئىۋە توانا و لىھاتستان بۇ ئازايەتى يە كى بىن وينە و بىن ھاوتا تىدایە، بە بەلگەى ئەمەدەي راتان ھىيە لە پېناوى شتە بچۇو كە كانى وەك سۈرۈنگى ساڭار، ياخود عىزىزەتىكى جوزئى، يان شەرەفيكى رەمزى و ئىعتىبارى، يان لەبەر ئەمەدەي پىنى بوتى ئازايە، ياخود لەبەر بە گەورە زانىنى شان و شىكتى سەرۋە كە كەى، زيانى خۆزى بە سووک دەبىنېت و گىانى خۆزى بە ئاسانى بەخت دەكەت.

ئە ئە گەر ئەوانە بىدار بىنمەدە بىن چۈن بن؟

ئايدا بەپەپى ئاسانى گىانى خۆيان - گەر ھەزار گىانىشىيان ھەبىت - ناكەنە قوربانى نەتمەدەي ئىسلام كە بە هېچ نرخىك ھەلناسەنگىزىت؟ چونكە برايەتى و پشتگىرى يارەتىي مەعنەوېي سى سەد ملىيون موسىلمانىيان دەست دەخات، بى ئۆمان ئەو كەسە

(۱) نەتمەدەي ئىمە بۇونىتىكى سەربەخۆيە، گىانە كە بىرىتى يە لە "ئىسلام" و زىرىيە كەشى "قورئان" و "ئىمان"*. (دانەر)

* ئەم پەراوۇزىزە لە چاپە كۆزە كەدا بەم جۈزە يە:

(نەتمەدەي كە جەستەيە كە بۇجە كە ئىسلامەتى يە، زىرىيە كە عۆسمانىيەت، جەستەشى ئەو كوردايەتى ياخود تۈركايەتى يە ئىۋەيە. (وەرگىز ھىنارىيەتى)

ژیانی خوی بز ده قورش بهخت بکات، بموپه‌ری حجز و شهو قوه ئاماده‌یه بز ده لیره ئه و
ژیانه‌ی ببه‌خشیت.

به داخمه‌ه! ههروهه کاکه کاری‌یه کانمان روشتن بز لای ناموسلمانان، هر ئهوانیش
ره‌وشه باشە کانیان لى دزین. وەک بلىتی بھشیک لە ره‌وشه کۆمەلایه‌تی بە بلندە کانمان
لای خۆمان بره‌ویان نهما، لە بەر ئه و له لیمان بیزار بون و روشتن بز لای ئهوان. بھشیک
لە ره‌وشت و خووه نزمه کانی ئهوانیش لای خۆیان ره‌واجی نهما، بزیه هینرانه ناو
بازاری نهزانیي ئیمه!

ئایا بموپه‌ری سەرسامی بەوه نایین کە چۈن ناموسلمانە کان ئه و شە سبى و رەفتارە
سۇورەی ئیمەيان بز خۆیان دزى، چەشنى ئه وەی کە دەلىن: (گەر من مردم، با
دەولەتە كەم بى وە بىت و نەتمە و خۆشەویستانىشەم بېرىن و بېتىن) کە وشەيە کە
بەردى بناغەی كەمال و بەرزبۇنەوە و پىشىكەوتى ئەم رۆزگارەيە، تەنانەت خواتى
ئايىنى خاۋىيىمانە. ئەوهتا گىانفیدا يە كى ئهوان دەلىت: (گەر من مردم، با نەتمە و كەم
بېرى.. بە ژیانى ئهوان من ژیانىكى مەعنەویم دەبىت).

لە كاتىكدا ئه و وته گەوجانىيە و، ئه و رەفتارە خوار و خىچەي کە بناغەي زەللىي و
خۆپەرستى يە و، سەر كەردىيە تىمان دەكات و، ھىممەتى ئیمەي لە دەست و بىن خستوو،
ئەم دەستەوازەيە کە دەلىت:

(إِذَا مِنْ ظُلْمَانَ فَلَا تَنْزَلَ الْقَطْرُ)^(۱)

بەم جۇرە، بەر زىرىن پەۋەشتى ئیمە و خواتى ئايىنە كەمان ئەوەيە کە بە گىان و
جهستە و وىزدان و هزر و بىر و ھەمۇو ھىزىكمان بلىيەن:
(گەر ئیمە مردىن، نەتمە وە ئىسلامان زىندىوو و دەمېتىمە و دەسا با نەتمە و كەم
بېرى و بىن وە بىن. من پاداشتى دواپۇرمۇم لى سەرۇزىيادە. چونكە ژیانى مەعنەویي من
کە لە ژیانى نەتمە دەمۇزىتىت و، لە جىهانى بلند و بەرزى خۆمدا دەمەخاتە چىز و
لەزەت و خۆشحالى بەوه).

(۱) ئەمە نیوه بەيتىكى (ئەبۇو فېراسى حەمدانى) يە (۳۲۰-۳۵۷). بەواتاي: (ئەگەر خۆم لە تىنۇواندا مردم،
ياخوا ئىزەت ھەر باران نەبارىت). (وورگۈز)

کەواتە با دەستورە رۇوناڭى بەخشە کانى نۇورۇ، پەرۋىشى نەتەوە بىكەين بە دەستورمان و، بىلەن:

[والمولُ يوْمُ نُورُوزِنا].

واتە: (مردن رۈزى نەورۆزمانە).

پ: چۈن ھىزە كامان كۆبکەيىھە و پارىزگارى لە شەرەفى نەتەوە ئىسلام بىكەين^(۱)؟

و: بە فيكىرى مىللە لەناو نەتەوەدا حەوزىتكى وەك حەوزى كەوسەر بۇ زانىن و خۇشەويىsti ھەلبەن و، بە زانىيارى و زانستە كان ھەموو كەلىنىكى بىنكى حەوزە كەش بىگرن كە ئاوايلى دەروات..

ئىجا بە ئاكارە بەرزە كانى ئىسلامىش ئەو پلۇو سىك و جۇزگانە ئى بىكەنە سەر كە ئاوايانلى دەروات ناو حەوزە كە..

كانيابىنىكى گەورە بەفيزىدراو ھەيدە كە تائەمپۇ به خرابى بە كارھېنزاوه و كراوهە سەر زەۋىيىلىساوى و شۇزە كات و، تەنھا كەسانى سوالىكەر و دەستەوسانىلىنى پىتىگەيشتۇوە. دەسائىتە جۆگىدە كى جوانى بىز دروست بىكەن و، بەھەول و كۆششى شەرعى و پەروا ئاوابكەنە ناو حەوزە كەمە و، پاشان باخى كەملاًتى خۇتانى بىن بدېرەن.. ئەو كانيابىنگە هەرگىز وشك ناكات و تەماو نابىت.

پ: ئەو كانيابو چى يە؟

و: زە كاتە، ئىتە حەنەفى و شافىعىن.

پ: [جَبَّنَا وَنِعْمَتْ إِنْ لَمْ تَذْهَبْ غَائِصَةً، بَلْ فَاضَتْ إِلَى تِلْكَ الْخَزِينَةِ]^(۲).

واتە: (شىتىكى زۇر باشە، گەر بە زەۋىدا پۇ نەچىت، بەلكو بېرىتە ناو ئەو گەنجىنەيدە).

(۱) ئەوە بە دلداھات كە: دەگۇنچى ئەم وانانە ئىچل و پىنج سال پىش ئىستا بە ھۆزە دەشتە كى يە كان و تراوە، بىكىن بە چەند وانىيەك بۇ قوتايىانى نۇورى ئىستانش. وا منىش پەۋانە كەسە گەورە كانى قوتاخانە ئىزەرای دە كەم، با ئاوان ئەو وشانە لىنى دەربەيىن كە نە گۇنخاون و پىنۋىست نىن و، لەو بەشانە بىنۇستۇوە كە لە گەل ئەم رۆزگارەدا و لە گەل شۇينكەتووانى رېبازى نۇوردا گۇنخاون. تاكو سەعىدى كۆنلىش لەو زەمنىدا بە تەنھا نەمەنلىكتۇر، ئەويش بىبىت بە شۇينكەتوە ئىرېبازى نۇور. (دانەر)

(۲) بىزار مەبە، ئەم گوقتارە بېشاڭى زە كاتى بېشىۋە. (دانەر)

و: [أَحَلْ إِنْ فِيْكُمْ ذِكَاوَةً إِئْمَانًا تَتَزَاهَرُ بِالزَّكَاةِ].

واته:

(بهلئی، ظیوه بینی گومان زیره کی یه کی و هاتان تیدایه که تنها به زه کات گول ده گرئی).

پ: چون؟

و: ئه گهر زیره که کان زه کاتی زیره کی یان بدنه و، دهولمه ندانیش گهر تنها زه کاتی زه کاته کهیان بز سوودی نه تهوه بیه خشن، ئوا نه تهوه که مان ده که و یه پیشیر کتی له گهله نه تهوه کانی تردا.

پ: پاشان چیی تر؟

و: یاریده دهه ری ئه و سه رجاوه یهش بریتی یه له یارمه تی میللیبی مسلمانان، ئه ویش ئه و سه دهقه و نه زرانهن که ئامززای زه کاتن و، ده ماریان به هی زه کات لئی ده دات و، یارمه تیده ریکه بز خزمه تگوزاری یه کان.

پ: بز چی زور جار گالته به داب و نه ریته بمرده و امه کانهان ده کهیت و به قمهیان له قله م ددهیت^(۱)؟

و: چونکه هه مو زه مانیک حوكم و برباری خوی ههیه. ئه م زه مان و بؤز گاره‌ی ئیمهش حوكمی مردن و ههلوه شانه وهی بز چهند داب و نه ریتیکی پیر ده کردووه، چونکه زیانه کانیان گله لی زیاتره له سوودیان. ئه م زیادبوونی زیانه شیه‌تی که فه توای ئعدام و له ناودانی بز ده کردووه.

پ: یه کم شت که پیویسته ئه بخاما بدهین چی یه؟

و: راستگزی!

پ: پاشان؟

و: درونه کردن!

پ: پاشان؟

(۱) واهمست ده کهیت که ههندی له پرسیاره کان پهیوه ندی یان به باسه که وه نی یه و، ده لیبی چندند شیویکیان له نیواندایه، بهلام گهه نهندیشه برواته ناو بالزنیک و دور بینیکیش له گهله خزیدا بیات، له وانه شوینی شیاریان بز بینیته وه. (دانه)

و: راستگزی (و دلسوزی و وفا و دامغزاوی و پشتگزی به کتر) ^(۱).

پ: هر ئوهنده؟

و: بەلتى.

پ: بۇچى؟

و: حەقىقەتى كوفر بىرىتى يە لە "درۇ" و .. حەقىقەتى ئىمانيش بىرىتى يە لە "پاستى". ئايال ئەم بەلگىمە سەروزىاد نى يە كە: مانەوهى زيانغان بەندە بە بەردەوامىي ئىمان و راستگزى و پشتگزى نىوانغان؟

پ: ئايال پېشىدا چاكسازى سەرۇ كە كامان پۇيىست ناكات؟

و: بەلتى، سەرۇ كە كان ھەروەك سامانە كانى ئىۋەيان برد و لە گىرفاباندا ھەليان گرت، ئىرىيە كانى ئىۋەشيان بردووه، يان لەناو مېشكەناندا بەندىان كردوون! لەبەر ئەم، من پۇوي دەمم دە كەمە ئىرىيە كاتان، كە لاي ئەوانە و، دەلىم: ئەى سەرە كان و سەرۇ كە كان ا نە كەن كەمەرخەمى بکەن و پالى لىنى بەندەنە، كە خۆى لە خۈيدا تەمەلتى يە. كارە كاتان دوا مەخەن و مەيانخەن ئەستزى يە كۆز. بەو سامانەمان كە لاتانە و بەو ئىرىيە يانەي ھەنانە خزمەمان بکەن. ئىۋە پېشىر لە پىنى خزمەت كارى ئەو ھەۋارانمۇھ كىرى و پاداشتى خوتان ورگرتووه، وائىستا كاتى كار و خزمەت ھاتورەتە پېش. [فَعَلَيْكُمْ بِالثَّدَارُكِ لَا ضَيْعَمُ فِي الصَّيفِ] ^(۲).

وائە: (فرىای بەدەستەنائەنە وئۇ ھەلە بکەون كە ھاوين لە دەستان دا).

پ: يەڭ دوو سالە وادەر دە كەمە ئارەزووی دىندارى و بىداربۇونە وئى ھەستى ئايىنى و لايەنگىرنى "حەق" لاي خەلکى وریا بۇوهتەوە، تەنانەت چەتە و پىنگرانى "گەۋەدان" و "مامە خۇوران" بە يەڭ نەسيحەتى شىيخ ئەحمد تۆزبەي يە كىجاري يان كردووه و، بۇون بە صۇفى. [وَقَدْ قُطِعَ الطَّرِيقُ عَلَى الشَّقاوَةِ هَذَا الْمِيلَانُ].

وائە: (ئەم مەيل و ئارەزووە پىنى لە پىنگران و خراپىكاران داخستووه).

(۱) مادەم شونىنگەن بۇوانى بىيازى نۇورىش ھاتنە ناو ئەوانە كە پۇوي گۇفتارم لېيانە، ئەوا و شەكەنە وەك: دلسوزى و، وفاو، دامغزاوی و، پشتگزى كردنى يە كۆز، دەخىرەن سەر و شەي "پاستگزى". (دانەر)

وائە: و شەكەنە دواي و شەي "پاستگزى" دانەر خۆى لە دوايدا زىادى كردووه. (وەرگىن)

(۲) ئاماڙەيە بۇ پەندى بەناوبانگى عەربى: (فِي الصِّيفِ ضَيْعَتِ اللَّسْنِ) كە بە كەسىك دەوتى بە دواي ھەلىتكەدا بىگەرنى كە ھەر بۇ خۆى پېشىر لە دەستى دايىت. (وەرگىن)

و: تنهایاً "مهشروعوتیهت"ی ژیر و هزشیار (و شیخ پهیامی نور) ^(۱) ثوانی پینماشی کرد، چونکه کاتنی مهشروعوتیهت لاهسر تهخت و عهرشی هزر و بیره کان دانیشت، پهت و گوریسی قایمی نهتوایه‌تی براته کاندو، "نیسلام"یش - که دهستاوینیکی مه‌حکمه - له لایه‌نی خزیه‌وه راته کانی پنی کهوت و، هممو موسلمانیک تینگه‌بیشت لهوهی که بهری بتو بهره‌لنه کراوه، بهلکو به چهند هزکاریکی وهک: بهره‌وهندی و، سودوی هاویهش و، هستی موجه پرده‌پهیوه‌ستی که‌سانی تره، لبه‌ر ثمه‌ی مسلمانان به وینه‌ی یهک هوز و تیره و ان ههمویان پهیوه‌ندی‌یان به یه‌کتره‌وه همیه.

نایینی گهر کرده‌وهیه کی باش له لایه‌ن یهک تاکه که‌سی هززینکه‌وه ئەنجام درایست هممو که‌سانی ترى هوزه که شانازاری پیوه ده کمن و هاویه‌شن تیایادا و، ئەو شەرف و شانازاری یه له تاکه که‌سەدا نامینیته‌وه، بهلکو به وینه‌ی ئەو مۆمەی کە دەبیت به هەزار مۆم له هەزار ئاوینه‌دا، ئەو کرده‌وه چاکه‌ش به هەمان شیوه دەبیت به هەزار. بیتر پهیوه‌ندی ژیانی ئەو هوزه پت به‌ھیز و پووناک ده کاته‌وه..

به هەمان جوز گهر يه کېکیان تاوانیک ئەنجام بىدات ئەوا هممو کەسینکی هوزه کە تا را دەبیک لە گەل ئەمودا بە تاوانبار داده‌نرین. بتو نۇونە: ئەگەر کە‌سانی ناو ئەم كۈرە خۆیان بە پەتىك بەستەوه و، پاشان يه کېکیان خزى فرى دايى ناو قوراونىکەوه، ئەوا يان هاوارىکانىشى دەخاتە ناو قوراوه کەوه، يان بە جموجۇوتى زۇر بىزاريان دەکات.

لاسەر بناخەی ئەمە: تنهایا یهک خراپه هەتا بتو هەزار سەرده کەوپىت و، تنهایا

چاکەيە كىش دەبن بە:

﴿كَمَثِيلٌ حَجَّةٌ أَبْتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُبْلَهِ مِئَةً حَجَّةً﴾ (البقرة: ۲۶۱).

و اته: (وهک دەنكى دانەوېلەمە کى لى دېت کە حەوت گول بىگرىت و هەرىدەک لەو گولانەش سەددەنکى تىندا بىت).

جا ئەم نەھىنى يەی کە مرۆف بەرە توپە کردن دەبات، هممو ئەوانەی خستە گربيان کە بە هزر و گیان بىدار بۇونەتمە. بەلام ئەو ژیرى يەی کە لەسەر لوتكەی منارە کە دايى بە باشى هزکارى ئەوه نازانىت کە لە بىنکى بىرى و يېزدانىدایه.

(۱) مادەم پىيازى ن سور پۇشتۇرۇتە ناو چەتە کانى "مامە خۇوران"و، ئەوا دەبىت لە بىرى "شیخ مەشروعوتیهت" بورتىت: "شیخ پهیامە کانى نور" کە بەرگى سەرەستى و غېرەت و پەرۇشىي نەھوپى و ئايىنېي پۇشىو و، بە دلىنایمە لە بازىنە "يە كېتىي محمدەدى" دايە. (دانەر)

به پوختی:

موسلمانان بیدار بعونه تمده، یان لمه دان بیدار بینده^(۱) و، خمریکه "خیر" به خیر و "شهر" یش به شهر بیبنن! هر ئم نهیئی یه شه که واى له هوزه کانی ئم دول و شیوانه کردووه که به یه کجاري و به راستی توبه بکنه و بگهربنده بو لای خواي گهوره. موسلمانانیش له لایه نی خویانه ورده ورده خویان بو به دهستهینانی ئم نهیئی یه ئاماذه ده کنه.

به لام ئیوه له بر ئه وهی ده شته کین و سروشتی ئه سلیتان تیک نه چووه، له نمه و ایه تی ئیسلامی یه وه نزیکترن.

پ: تو ده زانیت که ریز گرتن له میوان داب و نه ریتیکی جوانی ئیمه بیه. ئهی بوجی ناییت به میوانی هیچ که سیکمان و خویمان لئی ده بویریت؟ خو ئم نه ریته مان دیرین و په سنه. که واته له بعرچی ئم دابانه ی ئیمه به سوو کایه تی سهبر ده کهیت و، ری له وهش ده گریت که قوتاییانت خوار دغان بخون و دیار عمان لئی و هر بگرن؟ له کاتینکدا که خزمه تکردن تان و چاکه نواندن له گه لتاندا ئه رکی سرشامانه و مافی ئیوه شه به سه رمانه وه؟

و:

یه کهم: زانست ئازیزه و نامه وی زه لیلی بکهم.. هروهها دهمه وی پیشاندان بدhem که له ناو زانیاندا که سیک هه یه دانابه زیت بو دنیا و، سنه تی زانست ناکاته هز کاری به دهستهینانی گوزه ران و، قوتاییانت زانستیش سوالکه ر و ده روازه گه ر نین.

دورو هم: دهمه وی به کردوه ئاموز گاری هندی له فه رمانه ران بکهم که له ئه رکی سه رشاندا که متهر خمه و ته مبه لی ده نوین و، قه ناعه ت پیشان دهدن، به لام قه ناعه ت به مروچه کانیان ناکنه. ده بینی خه رجیب ریگاوبان دهستیان له میوان داریتی ناگیر بینوه. سئی هم: هندی له سه رو کانه ی که ریگای ده رامه تی ستمکارانه یان براوه، داده بزنه تاریکستانی ستمکردن، ئه ویش به کردن وهی چهندلین ده رگای خه رجی و مه سره ف. منیش دهمه وی ریگایه کیان بو داخستنی ئه و ده رگایانه پیشان بدhem.

(۱) بەلنى، دواى چىل و پىنج سال هوزه کانى هرى يك لە ولانه عەرەبى یه کان و پاكسنستان سەر بە خویان بە دهست هینا و، پشتى سەعىدى كۆنیان لەم وانىمیدا گرت. لە داھاتو شدا هەر پشتى ده گرن. (دانەر)

چواره‌م: دهمه‌وی پیوه‌ریکتان نیشان بدhem ئەم کەسانه‌ی پى هەلبىسەنگىن كە گەشت و گەران بەناوتاندا دەكەن، تاڭو بەھۆيمەۋە بىزانن ئايا لەبەر مىللەت ئەم كاره دەگۈنە ئەستۇ، يان بۇ ھەوا و ئارەزووی دەررونى خۆيان؟ كەواته بەم كارهەم مەحە كېڭ لە نیوان حىلە و حەمييە (واڭ فېيل و پەرۇشى) دا دەخەمە پىش چاو.

پ: ئاخىر بەمە دەيىتە پىڭىر لە بەردهم چاكەي خەلکىدا.. ئايا ئەنجامى ئەمە سوو كایەتى نابىت بە سەخاوه‌تىان؟

و: چاكە كاتى لە راستىدا بە چاكە دادەنرىت كە بۇ نەزاد و بە گەزى مەرۇف بىت، يان بۇ نەبوو، ياخود ھەزار. تەنها لەم كاتەدا سەخاوه‌تى راستەقىنەيە. جا ئە گەر ئە و سەخاوه‌تە لە پىناوى نەتهوە، يان بۇ ئە و تاكە كەسە بۇو كە نەتهوە لەخۇز گەرتۇوە، ئەمە سەخاوه‌تىنىكى جوانە، بەلام گەر بۇ كەسيكى ناموحتاج بىت، ئەوا فيرى تەمەلى و سوالى دەكەت و، لە سەرە رايىدەھىنېت.

بە گورتى: نەتهوە دەمېنېتەوە، بەلام تاكە كەسە كان دەرۇن و نامېن.

پ: [ما تقول في الإحسانات الشخصية في السلف، أمناء الأمة، ورشداتها، وسيوف الدولة وصلاحها.. تخلت العبوسية عكاراتها بإهداء عشرة دنانير لشاعر لا يوزن شعيرة؟]

واته: (رات بەرامبەر چاكە كارىيە كەسىي يە كان چىيە كە پىشىناني دەستپاڭى نەتهوە و ھۆشمەندانى و شەمشىراني دەولەت بەخشىويانە، ئەوهتا مۇنى و پۇو گۈزى يان لە سەخاوه‌تىاندا دەركەمتووە، بەھۆي كە دە دىنارىيان لە خەللاتى شىعىرىكىدا بەخشىوە تەنائەت دەنكە جۈيە كىش ناھىنېت؟)

و: ^(۱) [فيه ما فيه.. مع أنها بالنهاية قد انحرَّت إلى النوع والملة، لأن اللسان الذي خدمَهُ الشعرُ خيطُ الملة، مع أن هذا الزمان هو الذي كشفَ عن احتياج الملة وفتحَ البابَ لهذا المقصِدِ العالى].

واته: (ئەوهى تىايە كە تىايەتى.. لە گەل ئەوهشدا ئەنجامە كە خىرى بۇ رە گەزى مەرۇف و مىللەت تىيدا بۇو، چونكە ئەم زمانەي كە شىعە خزمەتى كرد تالە دەزۇوی

(۱) ئەم دەستووازە يە لە كارگەي بايدە كەمە سەرچاوه‌ى گەرتۇوە و، ئەو شىۋاازە خىزجىيە پۇشىوە كە پىشكەشى كراوه. (دانەر)

میللى یه ته. هەرچەندە ئەم رۆزگار و زەمانەش بۇو كە پىویستىي مىللەيىتى دەرخست و دەرگاي بۇ ئەو ئامانجە بەرزە كردهو.

پ: ئەو سەرۋە كانى خۆيان زال كىدبوو، ئىستا كەوتۇونەتە خوار و ، دەرگاي سەتمىان لىنى داخراوه. كەواتە واز لەوانەيان بەھىئە بەرىبۇنەتەو، با به دەردى خۆيانەوە بتلىئىنەوە. ئەوانەش فەراموش بکە لە گىانەلادان، با سەرەمە گى خۆيان تەمواو بکەن.

و: من دەمەوى پارىزگارى پى و پەسى سەربەستىي شەرعى بىخەمە ئەستۇزان، تاڭو ئەوان ھەتا لە ئىياندان لە خۆياندا بەرجەستە بکەن. بەلتى، ئەو سەرۋە كانى كە تەنها به ھېز و زەبرى ئىستىباداد يېڭەشتىپۇن، يەك بە يەك ھەلۋەرین. شاياني ئەوهەشىن. بەلام كەسانىڭى پارىزەر (ى مىللەت) يان تىدايە.

[نعم إن بينهم حُمَّةٌ للملية فتشكُرُّهم .. ومتكاسـلين فنشـكـوـهـم .. وـمـتـحـيرـين فـنـرـشـدـهـم .. وأـمـواـتـاـنـاـ فـنـحـافـظـ عـلـىـ مـيـرـاتـهـمـ لـثـلاـ يـأـخـذـهـ مـنـ ..] بـرـزـ حـدـيـثـ إـلـىـ المـيـدـانـ.

وائە: (بەلتى، كەسانىكىيان لە نىواندىايە كە مىللەيىت دەپارىزىن، سۇپا سيان دە كەين و .. چەند تەمبەلىكىش، سـكـالـاـيـانـ لـهـ دـهـسـتـ دـهـرـدـهـ بـرـىـنـ و .. چـەـنـدـ سـەـرـگـەـرـدـانـيـئـىـكـ، رـىـنـمـاـيـيـانـ پـىـشـكـەـشـ دـەـكـەـينـ و .. كـەـسانـىـكـىـ مـرـدـوـشـ، مـيـرـاتـهـ كـەـيـانـ دـەـپـارـىـزـىـنـ تـاـكـوـ كـەـسـيـكـىـ نـيـبـاتـ كـەـ ..) تازە ھاتووەتە مەيدانەوە.

پ: پىشـتـ تـۆـھـمـوـ شـىـخـهـ كـانـتـ خـۆـشـ دـهـوـيـسـتـ و~ گـومـانـىـ باـشـتـ ھـەـبـوـ بـەـرـامـبـەـرـيـانـ، تـەـنـاـنـهـتـ بـەـ وـانـشـ كـەـھـەـنـاـوـ شـىـخـ بـوـونـ. ئىستـاـ ئـەـمـ هـىـرـشـەـ چـىـ يـهـ دـەـيـكـەـيـتـ سـەـرـ بـەـشـىـكـىـ ئـەـوـ خـۆـ بـەـ شـىـخـ زـانـاـنـهـىـ كـەـ دـوـوـچـارـىـ يـىـدـعـەـتـ بـوـونـ؟

و: هـەـنـدـىـ جـارـ دـوـرـمـانـيـتـىـ لـهـ خـۆـشـوـيـسـتـىـ زـۆـرـ وـ زـيـادـهـوـ پـەـيدـاـ دـەـبـىـتـ! بـەـلتـىـ، هـەـرـوـكـ لـهـ بـەـرـ خـۆـمـ خـۆـشـ دـهـوـيـسـتـنـ، چـەـنـدـيـنـ ئـەـوـنـدـەـشـ لـهـ بـەـرـ خـۆـدـىـ ئـىـسـلـامـ شـەـيدـاـيـانـ بـوـومـ.

[لقد انتقشَ في سويداءِ قلوبِهم الطاهرةِ الصبغةُ الربانيةُ وفي خَلْدِهِم ضياءُ الحقيقةِ]^(۱).

(۱) ئەم شىوازە لە پارچە پارچە كانى خەرقەي پېرۈزى يەكتىك لە زېخىرە كانى پياوچا كان چىزاوه. وائە: ئامازەي تىدايە بۇ چەند ولىيە كى مەزنى وەك: شاھى نەقشىبەند و، ئىمامى رەبىانى و، مەولانا خالىد ضيائەددىن و، سەيد طاها و، سەيد صىيغەتللاؤ و، سەيدا. (دانەر)

و اته: (لنهانو کرزو کي دله خاوينه کانياندا په نگرپئي په روهردگاري و، له ناخيشياندا رووناکي حقيقه نه خشينراوه).

ندیمان بادها خوردن و رفتند تهی خخانها کردند و رفتند^(۱)

به لام بمردي بناغه‌ي پيمازه کهيان روناک کردن وهه دلان و په یوه سست کردنiane به سيفه‌ته جوانه کانی ئسلام و بمرده وام بعون له سهري. و اته: په نگ گرتنيان به په نگي په روشى و غيره‌تى ئسلام. به واتايه کى تر: ده ستبردار بعون له سووده کهسي يه کان به نيازى به ده سته‌تىانى ئيخلاس. كه ئمهوه ده گىيەنېت پوو بکنه دامه زراندنى خوشەويستى گشتى. و اته خزمە تکردنى يه كېتىي ئسلامى و بانگشە بز کردنى.

[فوا أسفًا لقد أساوا متكثرين وتكلسلا في خدمتهم، فحيثُ أريدُ تحويلَ هِمَمِهم إلى
بحراها الحقيقى القدس].

و اته: (به لام به داخموه به پال ليدانمه و كمهتر خمه ميان، خراپهيان بمرامبهر خزمە ته کهيان نواند. بويه منيش دهمه وي هيئمه ته کانيان ئاراسته بكمهوه برهه و پيره وي پيشوويان).

پ: هەميشە تو باسى "يه كېتىي ئسلامى" مان بز ده کهيت.. ئايا پىناسەي ناكەيت بزمان؟

و: له كېتىيە كەمدا: "داد گاي عورفىي سەربازى" پىناسەم كردووه. وا بەردىكى ئەو كوشكە بلندە و نەخشۇنىڭارىكىتىان پىشان دەددەم:

"كەعبەي پيرۆز" بەرده پەشى كەعبەي بەختووه رىمانە، كە يە كېتىي ئسلامى يه.. "پەزەي خاوين" يش گەھرى سېپى ئەو بەختووه رىيەمانە.. "دۇور گەي عمرەب" يش مە كە پەزە كەيەتى و.. "دەولەتى عوسانى" ش كە بە تەواوى سەربەستىي شەرعى جىيەجى دە كات "مەدینەي منمۇوه رە" ي شارستانىتى يە كەيەتى.

ئەگەر دە تەھونىت نەتەوايەتىي ئسلام و بەردى بناغه و نەخسى يە كېتىي ئسلامى بىينىت، ئدوا فەرمۇو:

(۱) شىعرىنلىكى فارسى يە، بۇم ساغ نېبۈوهە هى كىي يە. و اته:
ياران دواي ئەوهى بادەيان تۈشى پۈشىن، مەيخانەش ما بە خامۇشى
(وەرگىن)

پینگرتنی شایسته و به غیره تانه، که له شهرم و پهروشی یه و هتل قول او.. خنه ندهی خاوین و بهری، که له پینگ و میهره بانی یه و پهیدا بوروه.. شیرینی پوچی، که ئەنجامی جوانی و زمان پار اوی یه.. مهستیی ناسانی، که له عیش قیکی گەنچ و شەوقیکی به هارانوه سه ری هتلداوه.. تام و چیزیکی مەله کووتی، که به رهه می پەزاره ده می خورئاوا و دلخوشی کاته کانی سەحمره.. ئارایشتی خاوین و پیروز، که له جوانی بی موجه پرەد و قەشەنگی کاشکراوه دەر کەوتۇوھ^(۱) ..

دەتوانزى له پەنگی نورانی بەرەنجامی تىكەلكردنی ئەم پەوشەتە بەرزانوه، شتىك لە دىمەنی پەنگی ئەرخەوانی بىيىرىت لە نیوان حەوت پەنگی پەلكە زېرىنە دوو كەوانەی خورەلات و خورئاوا، تاقى بلند كراوی كەعبەی بەختە وەرى يان. بەلام ئەم "يە كېتى" يە بە نەزانى دروست نايىت، بەلكو يە كېتى بىتى يە لە تىكەل كەدنى بىر و هزرە کان..

ئەم تىكەل كەدنەش تەنها بە نورى درەخسانى "زانىن" دېتە دى.

پ: بۆچى لە پابور دوودا بىن دەنگ بۇويت؟

و: [لأنَّ الإِسْبَدَادَ كَانَ مَا نَعَمَّا، فَكَنْتُ سَكُّتٌ عَلَى جَمْرِ الْعَضْىِ]^(۲).

و اته: (چونكە ئەم دەمە ئىستىداد رېڭر بۇو، منىش وە كو كەسىك پىنى لە سەر پشکۈزى "غەضا"^(۳) دانا بىت، بە ناچارى بىدەنگ بۇوم).

پ: هېرىش كەرن بۆ سەر ئەو شىيخانەي كەوتۇونەتە ناو بىدەتە کانە وە، مەترىسى لە سەر خۆت ھەيدە. چونكە ئەوان كەسانى ئەوليا و پياوچا كيان تىدا يە.

[أَلَا تَخَافُ أَنْ تُصِيبَهُمْ بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحَ عَلَى مَا فَعَلْتَ مِنَ التَّادِمِينِ]؟

و اته: (ئايا لەو ناترسىت كە بە نەزانى خۆت ئەوان تووش بکەيت و پاشان لە كەر دەوە كەت پەشىمان بىيەتھو؟)

(۱) ھەموو يەكىن لە بېگە کانى ئەم شىۋازە، ئاما زو يە بز يە كېتكە لە تىشكە کانى ئىسلام و، جوانى يەك لە جوانى يەكاني و، رەوشىتكى بەرزا و، يە كېتكە لە پەيەندى يە كانى و، بنا غەيەك لە بنا غەيەكاني. (دانەر)

(۲) كاتى ئەم گوفتارەم وتۇوھ كە بىرم لە پىيىستى زمانى عمرەبى دە كەر دەوە. (دانەر)

(۳) درەخنىتكە ئاگرى دارە كە زۇر تىز و سووتىنەرە. (وەرگىز)

و: [إِنَّ الْمُولَى - جَلَّ جَلَالُه - قَدْ وَسَمَ بِقَدْرِهِ عَلَى جَبَاهِهِمُ الرَّفِيعَةِ نَقْشَ الْحَقِيقَةِ.
وَمُرَادِي أَنْ أَرْشِدَ مَنْ طَاشَ فَهُمُ مِنْ ذَلِكَ النَّقْشِ].^(۱)

واته: (خوای گهوره به توانستی خزوی نیشانه‌ی حقیقتی له سهر ناچاوانی یهوان
نه خشاندووه، مهستی منیش پینمایی یهوا که سهیده که تیگه‌یشتی له نه خشنه سهري
کردووه).

بدلی، هیرشی من له دژی یهوان نی‌یه، به لکو له به رژه‌وندی یهوانه. تاکو یهوا که سه
بن توانا و لینه‌هاتووانه که پزشاكی یهوان ده پزشن، له شان و شکزیان که م نه که نهوه.
له سهر ئم بناغه‌یه و بن پهروارایده گهیده نم که:
برپاری ته اوی و یه کجاريم داوه که:

له پیناوی ئاماچه که مدا - که سه لامه‌تیبی ئیسلامه - رووبه‌پروی ههموو مدترسی یهک
بیمهوه و، هیچ هره‌شه و گوره‌شه یهک هر گیز له نیاز و برپاره که م نه مگیرپنه دواوه.
ئایا ده بی ئم زیانه‌ی دنیا چ نزخنیکی ھەبیت که نزمرتین ئرمەنی له پیناوی
نه تهوه که بدا بهختی ده کات؟! چون ترسی "زیان" م ھەبیت له کاتیکدا که په یهندیم
پیوه‌ی لاوازه، نه خوازه‌لا که حهوت جار نزیک بورو بفری و به جیم بهیلتیت، به لام خوای
گهوره به ئه مانه‌ت ھیشتیه‌وه له لام؟ که واته مافی ئه وهم نی‌یه منه‌تی بهخت کردن و
به خشینی بکم! خزو هرچه‌نده "گیان" ویستی له قه‌مس درچن و بز سهر دره‌خت
بفریت، "زیری" ش لایه‌نی ئه وهی ده گرت که بهره و نائومیدی ھەلیت، که چی
ھردو کیانی ھیشتیه‌وه له لام تاکو له ئایینده‌دا "زیان" هر خزوی خزوی بهخت بکات!
که واته هره‌شه‌ی لئی سه‌ندنه‌وهی ئم "زیان" ه، هیچ نرخ و با یه خبکی لای من
نی‌یه..

ھر ته‌نها "زیانی یهودنیا" ماوه بیکن به ما یه‌ی هره‌شه‌یان. به لام گھر لامو یه‌یانه‌ش
بن بمش بکریم ھیشتا هر له ئاماچه کم پاشگەز نایمهوه و، رازی نایم برومه ژیر منه‌ت و
قورسالی ته‌نانه‌ت یه‌ی زیانه‌ش!

(۱) مورشیده کان لام ته کیهیدا (واته لام دهسته‌وازه) یهدا کزبونه‌تهوه. تؤیش به بن زیارت و سه‌رلیندان
به جنیان مهیله. چونکه ئاماچه‌ی تیدایه بز هریمک له تاریقه‌تە کانی: مولسوی و، قادری و، نقشبندی و،
به کاشی. (دانه‌ر)

خز ئه گهر "گیان" م که ئیستا به ئاگری خەم و پەزارە ھەلەدەقرچى، ئەوان دوعاى لى بىكەن كە بە ئاگری دۆزەخ بسووتى، با بسووتى باكم نى يە؛ چونكە بە دەرچوونى تلىيسي خەم و خەفەتى ناخى ويۇدانم، ئەم "ويۇدان" پېرى بەھەشتىك ئامانج لەخۇ دەگرىت، هەروەك "ئەندىشە" ش بەھەشتىك بۇ خۇى لە ئاوا تەكاني پىكىدەھەنپەت.

باھەموان بىزانن كە من هەردوو ئىيانى خۆزمە سەرەردوو دەستم دانادە، سەرگەرمى جەنگى دوو دۆزەنم لە دوو مەيدانى زۇران و كېبەركىدا. دەسا بائەو كەسە ئاخوەنى يەك ژيانە نەيەتە مەيدانى زۇرانما! پە: داواي چى لەم شىيخانە ئىستا دە كەيت؟

و: ئەو "ئىخلاس" ئى كە هەميشە ئاواي لە سەر زاريانە و..

ئەو "جييادە هەرە گۈورە" يەي كە لە پىتاویدا بۇونەتە ئىشىكگەرى ناو ئەو خانەقا و تەكىانە ئە بەھۆى تەرىقەتەوە - كە خۇى لە خۇيدا سەربازىتىپ رۇجانى يە - بۇونەتە چەند سەربازگەيە كى مەعنەوى و..

وازھىنان لە "لايەنى خۇڭىرنى" و دەستبەردارى لە "سۇودە كەسى يەكىان" كە هەر ئەم وازھىيانە واتاي ئەو زوھەدى لە خۇڭىرنى دە كەردوويانەتە دروشى خۇيان و.. پىادە كەردىنى ئەو "خۇشەۋىستى" يەي كە ئىدىدىعائى دە كەن و كاكلە ئىمىزاجى ئىسلامە.

خۇ ئەوان، بەھەي كە ئىمەيان بە كارھيناوه، پاداشتى خۇيان وەرگەرتووە. وا ئىستا ئىيمە داواي كار كەردىيان لىنى دە كەين كە قەرزە لە ئەستۈياندا.

پە: دەتەۋى ئەنچۇن بن؟

و: يان بېرۇن و لە كۆلمان بىنەوە.. ياخود "سەرسەختى" و "غەيەت" و "لايەنگىرى" لە نىۋائىاندا لايەن. چونكە بەشىك لە خۇبەشىخ زانە بىدۇھەتكارە كان بۇونەتە هۆزى پىكھاتنى چەند دەستبەيە كى گومراو بىدۇھەتكار.

پە: جا چۇن دە گۈنخى لە نىوان خۇياندا يەك بېگرن لە كاتىكدا كە هەريە كەيان ئىنكارىي ئەو تر دە كات و، لە ياسا و دەستورە كانىشىاندا خۇشەۋىستىي ئەم كەسە حەرامە كە ئىنكارىي بىكەت، تەنانەت دلىشى پىي بىرىتەوە؟ بىن گومان ئەم مەسەلە ئىنكارە شتىكى گەنگە؟

و: که واته من مافی ئوهوم هدیه بدم گوفتاره‌ی خواره‌وه بدۇنیم:
ئەی نەزانە کان ا

ئایا نەتان بىستوھ يان نەتان زانیوھ کە ئەم ئايته پېرۋۆزه: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْرَجُوا﴾
(الحجرات: ۱۰) ياساھى کى خوايىھ؟

ئایا چاوتان له و دەستووره بەرزه نەبەوى يە نۇوقاندوووه کە دەفرمۇئى:
(لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبَّ لِنَفْسِهِ)^(۱)؟

زۇرمایى سەرسوورمانه! ئایا چۈن دەگۈنجى ئەم مەسەلەی "ئىنكار"ەي کە له
خۆزىدا لاوازه و له نىوان راست و درۆزدایه، ئەم دوو بناغە مەزن و پىویسته بىرىتىھە و
ھەلىان بۇوه شىنىتىھە؟ خۇمەسەلەی "ئىنكار" گوفتارى خوانى يە هەتا سېرىنەوه
ھەلتە گىرىت..

ئایا نازانن رۇزگار ئەو ئىنكارەي بە فەتواي: "زالبۇونى زيانى بەسەر سوودى" دا
سېرىيەتھە و، دروستىش نى يە كار بە شىى سېراوه و ھەلتەشاوه بىكىرىت؟
پ: ئایا ناگۈنجى دوژمنايەتىي نىوانيان ھى ئوه بىت کە ھەندىكىان كارى نارھوای
لە ھەندىكى تريان بىنېتى؟

و: زۇر جىسى سەرسوورمانه! بە ج حەق و ج وېۋەنېك و بە ج بىانووبىك
ھۆكاري كانى "دوژمنايەتى" - كە لە چەند رەفتارىيکى لاواز و نارھوای چەشنى
پروپىانووی مەلائىنه سەرى ھەلدابە - بەسەر ھۆكاري كانى ئەو "خۇشمەویستى" يەدا زال
كراوه کە وەك چىاي سوبجان^(۲) مەزنە و، لە ئىمان و ئىسلام و مەرۋەقايەتى و
هاورە گەزىيەوه سەرچاوه گىرتۇوه؟!

بەلتى، ئىسلام و مەرۋەقايەتى كە داخوازى خۇشمەویستىن، وە كو چىاي "ئوحود" وان.
بەلام ئەو ھۆكاري كە دوژمنايەتى بەرھەم دەھىن، وە كو بەردە ورده وان. جائەمۇ
كە سەمى كارېتك دەكتات كە "دوژمنايەتى" بەسەر "خۇشمەویستى" دازال بىتىت، لە
راستىدا گەوجايەتى يە كى گۇرە دەردىخات و، بە وىنەي كەسىتك وايە له نىخ و بەھاى
چىاي ئوحود دابشكىتىت و لە ورده بەردىك بچوو كەرىش سەيرى بىكتات.

(۱) صصح رواه البخاري و مسلم. (وھرگىز)

(۲) ناوى چىايە كە لە باكىورى كوردىستان، بىيىشى دەوترى: سېپان. (وھرگىز)

"دوژمنایه‌تی" و "خوش‌ویستی" به وینه‌ی تاریکی و پووناکی وان؛ هرگیز پنکمهوه کونابنهوه! جا ئه گهر "دوژمنایه‌تی" يه که زال بwoo، ئهوا "خوش‌ویستی" دهیته ریا و خوپنکمهوه گونج‌ساندنی دروینه. به‌لام ئه گهر "خوش‌ویستی" زال بسوو ئهوا "دوژمنایه‌تی" يه که ده گورپت به: سوژ و، بهزه‌بی هاتنهوه و، دلنه‌رمی. من پیاز و پنجه‌ووم نواندنسی خوش‌ویستی يه بۆ "خوش‌ویستی" و، ده‌رخستنی دوژمنایه‌تی يه بۆ "دوژمنایه‌تی"!

وانه: خوش‌ویست ترین شت به‌لامهوه لەم دنیا‌یدا: "خوش‌ویستی" يه و.. بیزراو ترین شتیش به‌لامهوه: "دوژمنایه‌تی" يه.

پ: جیاوازی چی يه له نیوان شیخیک "ولی" بیت و، خوبه‌شیخ زانیک که لاف لیده‌ری ویلایه‌ت بیت؟

و: که‌سیک به‌هزوی يه کگرتني پووناکیي "دل" و نووری "فیکر" ووه ئامانجی يه کگرتن" بیت و.. "خوش‌ویستی" پیازی بیت و.. دروشیشی بریتی بیت له "خونه‌ویستی" و ده‌ستبه‌رداربوون له خوش‌ویستنی خزی و.. مشره‌بی توانه‌وهی خزی(مه‌حويه‌ت) بیت و.. ته‌ريقه‌ته که‌ی بریتی بیت له په‌رۆشی بۆ ئیسلام، ئهوا له‌وانه‌یه بیت به شیخیکی پا به‌ری راسته‌قینه..

به‌لام ئه گهر پیازاه که‌ی ده‌رخستنی تایبه‌تمه‌ندی يه کانی خزی بیت، به پیشاندانی هله و ناته‌واوی يه کانی ئهوانی ترو.. له پئی دوژمنایه‌تی که‌سانی ترهو خوش‌ویستی خزی بخاته دلی موریده کانی و.. به جوزریک لایه‌نی خزی بگرت که جیاوازی و چهند به‌ره کی له نیوان موسلماناندا بینتهوه و.. واپیشان بدادات که خوش‌ویستی ئەم به‌نده له‌سر دوژمنایه‌تی که‌سانی تر، که ئه‌وهش غهیبەت و پیخوشبوونی غهیبەت به‌ره‌م ده‌هینیت..

که‌سیک گهر وا بیت، ئهوا خو به‌شیخ زانیکه ئامانجی به‌ده‌ستهینانی سه‌رۆ کایه‌تی يه. ياخود گور گه له پیستی مەردانه‌ندی بین ناجین ئایین ده کاته هۆزکاریک بۆ کیش کردنی ده‌ستکمه‌وته کانی دنیا.. يان به تام و چیزی لەزه‌تیکی شووم خەلەتاوه.. ياخود به ئىجتیهادنیکی هەلە هیندە له‌خشته چووه که گومانی باش به خزی ده‌بات و، ده‌رگاش ده‌خاتە سه‌رپشت بۆ گومانی خراپ بەرامبەر شیخه به‌ریز و که‌سايەتی يه به‌رزه کان.

پ: قسه کانت نایاب و جوانن، به لام کتی ده بیستی؟ ریازه کدت به رز و بلنده، به لام
کتی شوینی ده کمويت؟
و: [ما لا يُدِرَكُ كُلُّهُ لَا يُتَرَكُ كُلُّهُ] ^(۱) .. [إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَاتِ] ^(۲) .. [المَلَامُ عَلَى
مَنْ أَتَيَ الْهُوَى وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ أَتَيَ الْهُدَى] ^(۳).

واته: (هر شتیک همووی که بهدهست نهیت، واز له هه موویشی ناهینرت) ..
(پاداشتی کردهوه کان تنهایا له سهربازی دله) .. (گلهبی له وانه بئ شوین هه واو
تارهزوو ده کمون و .. سلاویش لموانه شوینکه و تهی پنی پاسن).

پ: رات برامبه جیاوازی یه ترسناکه کانی نیوان زانیانی جیهانی ئیسلامی چی یه؟
چیبان له بارهوه دهليت؟

و: جیهانی ئیسلامی له پیش چاوی منداوه کو "پهلهه مان" یکی نارپیکوپیک وايه..
یان به وینه "ئەنجومەنی شۇورا" یه که پیساي تېكچۈپیت..
ئىچا ئەوهش که له فيقەدا ده بیستیت و دەوتى: (ئەمە راي جومەھورە و فەتوا
له سەر ئەمەيە) به وینه راي زۇرىنه ئەنجومەنی شۇورا وايه..
وته و پاکانى ترى جیاواز له راي جومەھور، گەر به تەواوى له کاكله و ناوه رۆك
خالى و بەتال نەبن، ئەوا به راي خاوهەن توانا و بەھرە و لیھاتنە کان دەسپېرلىن، تاکو
ھەر خاوهەن توانا و بەھرەيەك ئەوهيان لىنى ھەلپىزىرت کە له گەل پەروھرەدى ئەمودا
بگونجىت..

به لام لېرەدا دوو خال ھەيە^(۴):

يە كەم:

ئەو "وته" یە کە به مەيلى ئەم توانا و لیھاتنە ھەلپىزىرراوه و تا رادەيەك حەقىقەتى
لە خۇ گىرتۇوه و لەناؤ كەمايەتى يە كى خەلکدا ما وەتمو، خۆزى لە خۆيدا وته و پايە كى
بايەندە به سنورىيک (واته موقىيەدە) و، تايىتە بهو توانا و لیھاتنە کە ھەلى بىزادۇوه،

(۱) ئەمە دەستورىنگى زانستى يە، نەڭ فەرمۇودە. لە واتاي ئەم تايەتە وەرگىراوه: ﴿فَاقْتُلُوا اللَّهَ مَا أَسْتَطَعْتُمْ﴾ (التغابن: ۱۶) و، ھەرۋەھالە فەرمۇودە: (اتق اللَّهَ مَا أَسْتَطَعْتُ). بېرانە: (جامع العلوم والحكم) لابن رجب
الحنبلى، ص: ۱۶۵ . ط ۱ دار المعرفة، بيروت ۱۴۰۸ھ. (وەرگىز، لە چاپە عەرەبى يە كەمە

(۲) صحيح رواه البخاري ومسلم. (وەرگىز)

(۳) زۇر بە وردى تماشاى ئەم دوو خالە بکە. ئەگەر بايەخيان بىن بەدەيت كارىنگى باش دە كەيت. (دانەر)

به لام خاوهنه کهی ئهو موقعه یه دی یهی فه راموش کرد و به رههایی (موتلەقی) هیشتیه وه. تنجا شوینکه و تووانیشی پابهندی بوون و به شتیکی "گشتی" و هریان گرت. ته نانهت "چاولینکه ری" هیندە ده مار گیری بز نو اند که له پناوی پار استنیدا هه ولی شکاندنی نهیاره کانی دا..

ئىتر لەم خاله و پىكدادانى پاكان و، دەمقالىي نیوانيان و، زامدار كردن و بەرپەر چدانه وھى يە كىز پەيدا بۇو، بە رادەيەك كە له تەپوتۈزى ژىز پېيان و ئەو ھەلمەي لە دەميان و ئەو بىرىسکانەش لە زاريان دەرچوون ھەورىتكى بە "بروسكە" و ھەندى جارىش "مېھرەبان" پىكھات، كە بۇو بە پەرده و بەرپەستىك لە بەردهم خۆرى درەختانى ئىسلامدا.

كەچى ئەو ھەورە مەزدەدەرە مېھرەبانى كە له پىزىنەي پۇوناکىي خۆرەوە پۇوناکى بە توانا و ليھاتە کان دەبەخشىت، ھەروەك بارانى نەباراند، پۇوناکىي خۆريشى شاردهو!

دووھەم:

ئەو "وته" یەي كە لەناو كەمايەتىدا ماوهتمەو، گەر ئەو حەقىقەت و گەوهەرەي تىايىدابەسەر "ھماو ھەوەس" و "ئايىندارىي بۇماوە" و "ميزاج" ئى ناو ئەم تووانا و ليھاتەدا زال نەيت، ئەوا مەترسى يە كى زۇرى دەيىت، چونكە لە بىرى ئەمەي توانا و ليھاتە كە رەنگى ئەو بىگرىت و خۆى بەپى ئەو بىگۇرىت، كەچى دەچى بز خۆى بەكارى دەھىنىت و دەپېتىنىت و بز كاروبارى خۆى پام و ژىزىبارى دەخات.

ئا لىزىھەو "ھودا" (واتە: پېتىلىي پېي راست) دەبى بە "ھماو" و ئارەزوو. ھەروەك مەزھەب و پىزىھەو كەش رەنگ و پۇخساري ميزاجە كە دە گرىت. ھەنگ ئاۋ دەخواتەوە و ھەنگۈين دەچۈرىنىت، بە لام مار ئاۋ دەخواتەوە و ۋەھە دەپۈزىت.

پ: ئايى ئەم ئەنجومەنە ئىسلامى يە بلنەدە جارىتكى تر لە سەرزەمەيدا رېنکوبىتكى بەخۆيەوە دەبىنىت؟

و: لەو باوەرەدام كە سەرانسەری جىهانى ئىسلامى لەناو گەرۈي ئادەم بىزاد و مەۋھىتىدا وە كە پەرلەمانىتكى خاوبىن و پېرۇزى لى دېت و، پېشىنەن و پاشىنەن لە نېوان

خوزیاندا ئەنجومەنیتکى شۇورا پىشكىدەھىنن و، بە درىزىابى سەرددەمە کان پۇو دەكەنە يەكتىر. بەلام بەشى يەكم - باپىران - بە ئەسپاپى و ھىمنى گۈنى بىست دەبن.

پ: ^(۱) ھەندى ئەسانى يىانى چەند گۆمانىتک لەبارەي ھەندى مەسىھە ئەرىيەتەوە دەھىنن، وەك "فرە ژنى" و "كۆپلەيەتى". وەك بلىن ئەمانە لە گەل شارستانىتىدا ناگۇنچىن. ئىت لەم پىرىيەوە دوودلى و گومان لەبارەي شەرىيەتەوە بلاۋ دەكەنوه.

و: وا بە پوختى دەستورىتکان بۇ باس دەكەم، چونكە نيازم وايە بە درىزى لە پىامېتکى سەرىيە خۇدا بلاۋى بىكەمەوە:

ئەحکامى ئىسلام دوو بەشن:

يە كەم: ئەوهى كە شەرىيەتى لە سەر بىيات دەنرىت، كە خىر و جوانىيى يېڭىردو راستەقينەيە.

دووھەم: شەرىيەتى راستىنەر (تەعديل كار). واتە: كاتى شەرىيەت دى ئەمۇ شەلە دەھوروبەردا گۇنخاوا بىت و، بەپى سروشى مەرۇف شايابىنى جىبەجى كىرىدىن بىت..

ئەم كارەي شەرع بۇ وەرگەرتى شىۋە "تەعديل كراوه كە" مەبەست هەلۈزۈاردنى ئەم يە كەيانە كە زىيان و شەپى كەمترى تىدىيە، تاڭو كاتى دىنە پېشىمە كە هيتابىنى جوانىي راستەقينە بە تەھاوايى لە توانا دەبىن. چونكە لا بردىنى كۆپۈرىنى شىنى كە لە سروشى مەرۇقدارە گى دا كوتايىت، داخوازى سەرەمۇخۇون كە دى سروشى مەرۇقە!

جالىھە سەر بىناغى ئەم دەستورو:

شەرىيەت "كۆپلەيەتى" يى دروست نە كە دووھە، بەلكو تەنها شەرىيەت بۇ كە پىنى بۇ ئەوه ئاسان كەرد كۆپلەيەتى لە توندترىن و سەخت ترىن و ناخوشىزىن شىۋەيەوە بىگۈزىت، هەتا ورده ورده بە ئاسانى دە توانرى بۇ "سەرىيەستى" و ئازادىي تەھاوا بىگۈزىزىنەوە. واتە شەرىيەت ھات ئەم شىۋە ناپەوا و ناشيرىنە ئەعديل كەرددو دىاردا كەشى كەم كەرددو.

پاشان "فرە ژنى" تا پادەي چوار، ھەرچەند كارىيەكە لە گەل سروشت و عەقل و دانايىدا گۇنخاوه، لە گەل ئەوه شىدا شەرىيەت نەھاتۇوە لە يە كەمە بىگەيەنەتە چوار،

(۱) ئەم پرسىارە لە لايىن كەسىنە ئەرنائۇوت (ئەلبانى نىزاد) وە ئاراستە كرا. (دانەر)

به لکوله ههشت و نزوه که می کردووه ته و بز چوارا به تایهت که چهندین مه رجی نه و توی داناوه که ئه گه ره چاو بکرین زیانیکی نه و توی تیدا ناییت. جا ئه گه ره ههندی خالیدا "شه" یک پرو بدات ئموا شپریکی "سووکتر" و "که متر"ه. خو "شپری که متر" داد گه ری یه کی نیسی یه، چونکه زور دور و مه حاله خیری پروت و بینگرد له هم مو حالتیکی ئم جیهانه دا دهست بکه ویت!!

* * *

پ^(۱): ده سان پیش پودانی کووده تاکه، له کاتیکدا که به ته اوی په خنه گریکی توند بوویت له حکومه، که چی په خنه شت له وانه ده گرت که هیرشیان ده کرده سه ری..

جاری وا ههبوو به زیاده ره ویه وه ستایشی پادشا عوسمانی یه کانت ده کرد، ته نانهت ده تووت: له وانه یه له توانای عهد بولحه میدا نه بیت رسی به ناسووده یی و خوشبختی میلههت بدات و جلهه ویان بوقل بشل بکات، یاخود له وانه یه له بار نیجتیهادیکی خوی هوکاریکی هه بیت که بیکاته به هانه.. یاخود بوروه ته دیلی دهستی وهم و ئه و بیر بوجوونانه ی که له خراپه دا یارمه تی ددهدن..

دواتر له پیتکدا هم مو ئوبانه کانت خسته ئه ستوى ئه!

بوجی هم په خنهت ده گرت و هم هیرشت ده برد؟ که چی له لایه کی دیکه وه به گریت له ههندیکی تر ده کرد؟

و: شازده سان پیش ئیستا له ده رو به ری شاری "ماردین" دا زاتیکم بینی که بوقی پاست پینهایی کردم و، پاستی کاری سیاسه تی پیشان دام. منیش تا ئه و کاته له خوننیکی وهک (خون) که که مالدا^(۲) بوم.

* * *

به لام به هزی هه لکوتی بدهو، له ده می هیرشم بوسه ر حکومه و په خنه لئى گرانی، پیم له په خنه گره "زیاده ره وه کان" و "کور تپه کان" که ووت.. به شیک له و "زیاده ره وان"ه، تور کیان - که له دوای عره ب ماددهی ئیسلامن - به گومرا داده نا، ته نانهت ههندی نه زانی ئم به شه یاسادانه رانیان به کافر له قله م ده دا، به

(۱) ئم پرسیار و ولامه، هر چند دش گرنگ نین، به لام يه کدوو خالی گرنگیان تیدایه. (دانه)

(۲) مدهست که نیکی نووسه ری تورک "نامیق که مال"ه به ناوی "خوننیک" سالی ۱۹۰۸ از له میسر بلاو کرایمه. تیایدا "تازادی" به حوزی ده چوینیت و به "خون" و هسفی ده کات! (وهر گیز، له ئاساری به دیعیه و چاپه عره بی یه که وه)

(۳) ئم چهند بې گهیه که به فزنتی جیاواز نووسیمان، دانه بز خزی له چاپه تازه کاندا لاپر دووه. (وهر گنې)

بيانووی دانانی "ياسای بنه‌ره‌تی" و "رآگه‌ياندنی سره‌به‌ستی" پیش سی سال. ئەم ئايىته پىرۆزه‌شيان دە كرده بەلگەيان: **﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَتَوْلَ اللَّهُ﴾** (المائدە: ٤٤).

ئەو هەۋارانە نەياندەزانى كە **﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ﴾** لە واتاي (ومەن لەم يۇصدۇق) دايە.. چەندە سەيرە! چۈن رەختە لە كەسىڭ ناگرم كە ئىستىپادى پېشىووی بە سەربەستى داناوه و هېرىشى كىردووه تە سەر "ياسای بنه‌ره‌تى"!

بەلام ئەوانە هەرجەندە نەبارى حکومەت بۇون و رەخنىميانلىقى دەگرت كە چى ئىستىپادىنىكى سەخت و دژوارتىيان دەۋىست. لەبر ئەوه، دەستم بە ropyانەوە دەناو بەرىپەرچم دەدانەوە. جا لە خىشىتە بەراني "ئازادىخوازان" ئىستا لەم بەشەن.

بەلام بەشى دووھەم، ئەم "كەمەترخەمانە"ن كە شارەزاييان لە ئايىندانى يە و، بە ناحەق و سەتم رەخنە لە موسىلمانان دەگرن و، بە بىن و بىزدانى و بە بيانووی "دەمارگىرى" هېرىشيان دەكەنە سەر..

جا ئەوانەي كە خۇيان لە "عوسمانىتى" يان دامالىيە و، ئەوانەش كە دەيانەوەي بە تەواوى وەك ئەورۇپا بن و لاساييان بکەنەوە.. ھەممو ئەوانە، ئىستا لەم بەشەن.

* * *

لەگەن ئەمەشدا، ئىستىپاداد بۇ ئەوهى خۇى پارىززاو بىت، ھەممو كەسىڭى دووچارى گومان كرد. تەنانەت دە سال پىش بۇودانى كودەتاكە منىشى هەلخەلەتائىد كە گوایا زۇرىنەي راپەپەريوھە كان ماسۇنىن. سوپاس بۇ خوا ئەو گومانەم لە ماوهى يەكدوو سالىدا ئەما. ئىترلەو كاتەو تىگەيشىتىم كە زۇرىنەي سەرۇكەكانمان بە دلىنايىيەوە موسىلمان.

بە پۇختى: ئەوانەي كە هېرىشيان دەكرىدە سەر حکومەت، ھەندىكىيان ھاواريان دەكىرد: (حەيدۇ.. حەيدۇ).. ھەندىكى تىيان دەيانووت: (حەيدەر ئاغا.. حەيدەر ئاغا). بەلام من ئەو كاتە دەممۇوت: (حەيدەن). ئىستاش ھەر دەللىم: (حەيدەن). ^(۱) والسلام.

* * *

دەسا ئەي چىنى "عەوام"!
ئىستا بە خواتان دەسپىرم.. چاوه روان بن.

(۱) ئەم دوو بېرىگەيە كە بە فۇنتى جياواز نۇرسىمان، دانەر بىز خۇزى لە چاپە تازە كاندا لايدەر دووه. (وەرگىز)

داوایه کم هه به ده مه وی له گه ل تایبه ته ندان (خواص) دالی بکولمه و،
مه سه له یه کی گرنگیشم هه یه له گه ل حکومه و شرافدا.. له گه ل ئوانه که
ماسوئی نین له ناو کزمه لی "ئیتیحاد و تمره قی" دا:
ئهی چینی تایبه ته ندان!

ئیمه هی عه وام و که سانی ناو قوتا بخانه ی تایبی، داوای مافی خۆماننان لئی ده کهین:
پ: چیتان ده وی؟

و: داواتان لئی ده کهین گوفتاره کاننان به کردار بسەلینن و.. قسوروی غەیری
خۆتان به بەھانه مەھینته و.. له نیوان خۆناندا کار مەخنه ئەستۆی يە كزه و.. لە
خزمەتی ئیمه شدا - کە واجبی سەر شانتانه - تەمبەلی مەکەن و.. ئەو شنانە کە بەھۆی
ئیوه و لە دەستمان دەرچوون، فربایان بکەن و بىانخە و دەستمان و.. گوئ لە
بارودۇخى ئیمه رابگەن و، لە پىداویستى يە کانناندا راۋىژمان پى بکەن و، لە چۈنېتى
زیان و گوزەر اىغان بېرسن و.. گالتەو گەبى خۆتان بىخەنە لاوه!

بە پوختى:

داوای دەستە بەر کردنی دوارۇزى (کورده کان و زانایانیان)^(۱) ده کهین و، داوا کارى
بەشى خۆمانین لە واتاي "ئیتیحاد" و واتاي "تەرەقى" نەك ناوە کەی اداوای شىتىکان
لئی ده کهین کە لای ئیوه ئاسانە و بە لای ئیمه شەوە گەلنی گرنگ و مەزن و بايە خدارە.
پ: مەبەستە کەت روون بکەرە و، بە ئالۇزى و تەماوى بەجىي مەھىتە.. راست و
راست تو چىت دەوی؟

و: داواي دامەزراندى (قوتابخانەي زەھراء) ده کهین، کە خوشكى مز گەمونى
ئەزەرە و زانکۇ لە خۇ گەتسووە. داوا کارىن لە "بەتلىس" (کە وەك مەلبەندى
کور دەستان وایه)^(۲) دامەززىت و، لە ھەر دوو بالە كشى كە "وان" و "دیار بە كر"ە
زانکۇ ھاوشىوه ی ئەوهى بەتلىس بکرىتەوە. بى گومان ئیمه ی كورد وەك خەلکانى تر
نیین؛ دلىاين لەوهى کە زیانى كۆمەلايە تىمان لە زیانى كۆمەلايەتى و بەختە وەرىي
تور كە كانەوە سەرچاوه دەگرىنت.

(۱) لە چاپە تازە کاندا بەم جۇزەيە: (زانایان و وىلايەتە کانى خۇرەھەلات). (وەرگىز)

(۲) ئەوهى ناو كەوانە کە ھى چابى يە كەمە. (وەرگىز)

پ: چون؟ و ه کو چی؟ بُچی؟

و: ئهو زانکۆبە چەند ھەلۇمەر جىنگى پەروەردەبى ھەيدە، پۇيىستى بە چەند سەرچاوه يەكى دەرامەت دەبىت، چەند بەروبۇومىنگى جوانىش پېشىكەش دەكەت.

پ: مەرجە كانى چىن؟

و: ھەشت مەرجەن^(۱):

يەكەميان: ناوى "قوتابخانە" لىنى بىزىت. چۈنكە خەللىكى لە گەل ئەم ناواهدادا پاھاتۇن و سەرنج پاکىشە و بەلايانەوە ئاسايىھە.

خۇز ھەرچەندە ناوى "قوتابخانە" ناوئىشانىنگى ئىعىتىبارىيە، بەلام پاستى يەكى مەزن لە خۇز دەگرىت، كە ئەمەش دەبىتە ھۆزى بىزواندىنى حەز و شەوقە كان و بىندار كردنەوە ئارەزووە كان.

دووھەميان: تېكەل كردن و خوينىندى زانستە گەردوونى يە نويكەنە لە گەل زانستە ئايىنى يە كاندا، ھاودەم لە گەل ئەمەشدا زمانى عەربى واجب و كوردى دروست و توركى پۇيىستىن كە زمانى خوينىندى ناو ئەم قوتاھانە يە بن.

پ: ج حىكىمەتىك لەم ئاوىتە كردنەدا ھەيدە و اھەميشە و بە داڭزىكى يەوە بانگەشەي بۇ دەكەيت؟

و: بۇ دەرباز كردىنى داوهىرى زەين و ژىرىي بە لە تارىكىستانى فېل و گۈسى چوار پۇھەرى غۇونەبىي بەدۇ بىن كەلتىك و^(۲)، لەبر لابردى ئەم بەھەلمەدا بىردىنى كە بەھەر و تووانى "خۇز بە دانا زان" لە بوارى چاولىنگەر بىي خۇزەللىقورتىتىر و مشەخۇردا بەرھەمى دەھىيىت.

(۱) دانەر خۇزى لە چاپە كانى دوايىدا حەوت مەرجى ھەنباھ و مەرجى ھەشمەمى لابردووە. (وھر گۈنپ)

(۲) لە غۇونەكانى ئەم بۇھەرە ھەلە و بىن كەلتىكانە:

يەكەم: قىاس كردىنى شانى معنەوى يە لەسەر شتانى ماددى و، بە بەلگە دانانى ھەرجى ئۇرۇپا لە بوارى معنەویاتدا دەھىلى. واتە: ھەرۋەڭ لە شتانى ماددىدا كارامەن و چاوبىان لىنى دەكىرى، وا بىزازىت لە بايەتە كانى عەقىدە و باوھىشدا ئاوا كارامە بىن... دووھەميان وەرنە گەرتى و تەمى ئەم زانابانە ئاشارەزاي زانستە نويكەن نىن، لە بوارى زانستە ئايىنى يە كاندا... سىن ھەم: پىشت بە خۇزى سەن و بە خۇنازىن لە بوارى ئايىندا، تەنھا لە بىر ئەمەش كە لە زانستە نويكەندا كارامەيە.. چوارمەم: قىاس كردىنى پېشىنائە لەسەر پاشىن و، پاپوردووە لەسەر ئىستا، پاشان ھېرش كردىن و دەرپىتى رەختىنى ناپەوا و نابەجىن يە. (عبدولەجىدى براى دانەر)

پ: چون؟ و هکو چی؟

و: پووناکیی دل: زانسته ئایینی یه کانه و، نوروی عەقلیش: زانسته گەردۇنی یه نويکانه. بە تىكەل كردنی ئەم دوانه "پاستى" دەرده كەھىت و، ھىممەتى قوتاپى پەروردە دەبىت و بە ھەردوو بالە كە بەرز دەبىتەوە. بە لېڭ جىاپۇنەوەشىان: دەمارگىرىيى بىن كەلتىك و نەفرەت لىكراولە يە كەمياندا و، فۇفيلى و گومانىش لە دووهەمياندا، سەر ھەلدەدات.

مەرجى سىھەم: ھەلبازاردىنى وانھىئە كائىھەتى يان لە زانايانى كوردى خاۋەن دوو بالى، واتە لەوانەى كە لە لاپەن زانايانى كوردى (و تۈرك) ھە^(۱) بۇايان پى كىراوه و پشتىان پى دەبەسلىرى... يان لەوانەى كە زمانى خۆجىيى ناوجە كە دەزانىن، تاكو ھۇڭرى و ھاودەميان لە گەلدا دروست بىت.

مەرجى چوارەم: پاۋىزۇ پرس و پايە بە توانا و لېھاتنى كورده كان و، رەچاۋ كردنى قۇناغى منالىي مىللەي يان و، سادە و ساكارى يان. چونكە گەلىنى پۇشاڭ ھەمە بە قەد و بالايدىك جوانە، بەلام بۇقەد و بالايدىكى تر ناشىرىيە. دىارە فير كردن و پى خوينىدىنى مەمال يان بە زۇرەملى و سەپاندىن دەبىن، يان بە ناز ھەلگەرنى حەز و ئارەزۇپان.

مەرجى پىنچەم: جىبەجى كردنى سەرتاسەرىي ياسايى (كار دابەشكىرىن)، تاكو ھەممو لق و بەشىك كەسانى پىپۇزۇ و كارامەى لىنى دەربىچىت، لە گەل ئەۋەشدا ئەم لق و بەشانە تىيەللىكىشى يەكتۈزۈن.

مەرجى شەشم: دواى تەواو كردنى خوينىدىن و دەرچۈونى خوينىدىكارانى ئەم قوتاپخانەيە، چەند رېنگايىك بىگىرىتە بەر بىز دەستە بەر كردنى بەرھە پېش چۈون و سوود و ھەرگەرنىيان، تاكو لە گەل دەرچۈوانى قوتاپخانە بالاكان و پەيمانگا رەسمى یە كاندا يەكسان بن و، بە ھەمان شىيەرى ئەوان مامەلە يان لە گەلدا بىكىت و، تاقىكىردىنۇھە كانىشىيان بە وىسەئى ئەم قوتاپخانە بەرھەم بەخش بىت، نەك نەزۇك و بىن ئەنجام.

مەرجى حەوتەم: بە جۈزىكى كاتى (خانەي مامۇستايىان) بىكىت بە كۆزە كە و پالپىشى ئەم قوتاپخانەيە و تىكەل بىكىت لە گەلدا، تاكو "رېسا" و "بەھەرە و ھەرگەرن لە

(۱) ئەوهە ناو كەوانە كە دانەر خۇزى لە چاپە كانى دوايدا زىيادى كردووھە. (وەرگىز)

زانست" لەو خانەیە و بۆ ناو ئەم قوتاچخانەیە و، پەوشەت بەرزى و ئائينداريش لەم قوتاچخانەیە و بۆ ناو ئەو خانەیە بپروات و تەشەنە بکات، هەتا ھەردوو کيابن بەم ئالو گۈرە دەبن بە خاوهنى ھەردوو بالە كە.

* * *

مەرجىيەشتەم:

كۆپىنى ئەو نەرييەتە بەردەواامەي كە لە كوردىستاندا ھەيءە، ئەوهى كە خويىندىن و فېرىكىرىن بۇ تاكە كەسە. بەوهى كە تايىبەت بکرىت بە كۆمەل و بازنه يەك لە خەلكان. [إنَّ هذه عادة درس عليها الدهر و درب]. (واتە نەرييىتكە كۆن بۇوه)^(۱).

* * *

پ: دەرامەتە كانى ئەم قوتاچخانەيە چى دەبىت؟

و: غېرىھەت و پەرۋىشى.

پ: پاشان؟

و: ئەم قوتاچخانەيە بە وىنەي "تزوو" درەختىكى تۈوبا - لە دۆخى ھىزدا - لەخۇز دەگرىنەت. جا ئەگەر بە "غېرىھەت" و "پەرۋىشى" سەوز بۇو، ئەوا پىويسىتى بە ئىۋە و گەنجىنە وشك و برىنگە كاتان نايىت، بەوهى كە بە جۈزىنگى سروشتى ژيانى ماددىي خۇزى كېش دەكتە.

پ: لە ج پۇوې كەمە؟

و: لە چەند پۇوې كەمە:

يە كەم: ئەوقاف. ئەگەر بە جۈزىنگى راستەقىنە پىلىك بخىرىت، ئەوا بە يە كەخسەتى قوتاچخانە كان كانياوېنگى بەخۇر دەكتە سەر ئەم حەوزە.

دۇوھەم: زەكتە. چونكە ئىئەم (ھەم حەنەفى ھەم)^(۲) شافعىيەن^(۳). جا ئەگەر دوای ماوەيدەك ئەم قوتاچخانەي زەھرا يە خزمەتگۈزارى يە كانى بۇ ئىسلام و مەرۋىيەتى خستە

(۱) ئەم مەرجەي كە بە فۇنتى جىاواز نۇرسىمان، دانەر بۆ خۇزى لە چاپە تازە كاندا لاپىردوو. (وەرگىز)

(۲) ئەوهى ناو كەوانە كە دانەر خۇزى لە چاپە كانى دوايدا زىادى كەردوو. (وەرگىز)

(۳) مەبەست ئەوهى كە بە پىنى ئەو دوو مەزەبە ناوبر او دەتوانرىت بەشىڭىك لە زەكتە بدرىنت بە قوتايانى زانست كە بە راستى لىپاون بۆ خويىندىن. (وەرگىز)

پرو، ئهوا بى گومان و، به شايسته‌يى، بهشىكى زه کات رپروي تىلە کات و بز خۇرى دەستەبەرى دە کات. تەنانەت گەر زە کاتى زە کاتىش بىت سەرۈزىيادىتى.

سىھەم: نەزر و سەدەقە کان. چونكە هەروەك ئەم قوتاپخانە يە لە لای ژىرى يە کان بەرزتىن قوتاپخانە پىنكىدەھېنىتى، لە بەرچاوى دل و ويژدانە کانىش خاۋىپتىن تەكىھ و خانەقا دەنۇنىتى، ئەوهش بەھۆى ئەو بەرپۇومانە باڭلۇيان دە کاتەوە و، ئەو پۇوناکى يانە كە بە ھەموو لايەكىان دە گەيەنىت و، ئەو خزمەتە مەزنانە پىشكەشيان دە کات بە ئىسلام.

واتە: هەروەك قوتاپخانە ئايىنى يە.. قوتاپخانە نۇئى يە.. بەلگۇ تەكىھ و خانەقا شە. دىارە ئەو کاتە بهشىكى نەزر و سەدەقە کان - كە لە نىوان ھاوا بەرپىسى كۆمەلائەتى موسىلماناندان - پرو دە کاتە ئەو قوتاپخانە يە.

چوارەم: خواستن. ئەويش بە فراو انكردنى پىزەتى دەرامەتە کانى خانەي مامۇستايىان، دواى ئەو تىنكمەل كەردنە لە بەر ئالوگۇپرى ناوبر او ئەنجام دەدرىت. چونكە دەگۈنچى بە جۈزۈكى كاتى دەرامەتە كەي بۆ ئەو قوتاپخانە بخوازى. خۇز كە دواى ماوھىەك ئەو قوتاپخانە يە كەوتە سەرخۇ و دەولەمەند بۇو، ئەو دەمە ئەمانەتە خوازراوه كە دەدرىتەو بە خاواهەنە كەي.

پ: بەرپۇومە کانى ئەو قوتاپخانە يە كە وادە سالە^(۱) بە چوست و چالاکى و پەرۇشمە ھاوار و بانگەشە بۆ دە كەيت، چىن؟
و: بە كورتى و پوختى:

داينى كەردىنى ئايىنە زانىيانى كورد(و تورك)^(۲) و^(۳) .. تىخزانى زانستە بەناو كوردىستاندا لە پىي قوتاپخانە وو.. دەرخستى لايەنە جوانە کانى "مەشروعتىت" و "سەرىيەستى" يە و، سوود وەرگەرنە لېيان.

(۱) تەنانەت واپېنجا سالىشە. (دانەر)

(۲) ئەوهە ئاو كەوانە كە دانەر خۇزى لە چاپە کانى دوايىدا زىيادى كەردووه. (وەرگۈز)

(۳) سىنھەم سالى راگەياندى "سەرىيەستى" ئەم باسانەم لە شىنەھە و تاردا بە گۈنچى خەللىكى شارە کانى بەتلىس و وان و دىاريھ كەر و شوينە كانى تردا دا، ھەممۇوشيان پاشتكىرىيەنلىكى كەرمەن و پىيان وابرو كە ئەمە باپەتىكى پاستەقىنە يە و، لە توانادا ھېيە بېتىھ دى. بۇيە دەتوانم بلىيم: من لەم مەسىلەيدا ھەممۇ ئەو شانەم دركەنلىدۇر كە بە دلى ئowanدا ھاتووه. (دانەر)

پ: باشت وایه که زیاتر پوونی بکهیمه و دریزه‌ی بین بدھیت.

و:

یه کم:

یه کخستنی قوتاچانه ئایینی يه کانه و ئەنجامدانی چاکسازی يه تیایاندا.

دووه‌م:

پزگار کردنی ئىسلامه له ئەفسانه و ئىسرائىلیات و دەمار گىرى بىزلىكراو، كە هەر ئەمانە بۇون شىشىرى يه بېرىتى ئىسلاميان ژەنگاوى كىرد.

بەلنى، ئىسلام داخوازى تۈندۈتۈنى مۇسلمانه له ئايىندا، كە بېرىتى يه له دين قايمى و دامەزراوى و پابەند بۇون بە "حەق" وە.. نەك "دەمار گىرى" كە ئەنجامى نەزانى و بەكار نەھىنانى داوهربى ژىرىيە.

من لام وایه مەترسىدار تىرين جۇرە كانى دەمار گىرى ئەوهى كە لاي ھەندى چاولىكەرانى ئەوروپا و مولىخانى دەيىرىت، چونكە بە سەرسختى يەوه سوورن لەسەر گومانه بىن بىنەماكان !!

دیارە ئەوه هەر گىز پەفتار و خۇوى زانىيان نى يه كە پابەندى بەلگە كان.

سىھەم:

كە دنه وەھى دەر گایە كە بۇ بلاۋىوونەھى لايمەنە جوانە كانى مەشروعتىت.

بەلنى، لەناو ھۆزە كاندا هيچ ھزر و بىرىڭ نى يه "مەشروعتىت" زامدار بىكات. بەلام

گەر بەلايانەو جوان نەبىت سوودى لىنى وەرناڭرن.

دیارە ئەمەش زيانى گەلنی زیاتره.

بىن گومان نەخۇش دەرمانىك بە كار ناھىنېت كە بىنی وايت ژەھرى ئاوىتە بۇوه.

چوارەم:

كە دنه وەھى دەر گایە كە بۇ پۇشتنى زانستە گەر دوونى يه نويكان بۇ ناو قوتاچانه ئايىنى يه كان. ئەوهش بە كە دنه وەھى كانياوينكى سازگارى بىن خلتە لەو زانستانە، بە جۇرىڭ شوينكەوتووانى قوتاچانه ئايىنى يه كان نەفرەتى لىنى نە كەن.

چەندىن جار و تۈوەم:

تیگه‌یشتنیکی هله و گومانیکی شووم تا ئیستا دوو بەربەستیان لە بەردەم رۆشتى زانسته کاندا (بۇ ناو قوتاچخانه ئایینى‌یه‌کان) داناوه.

پېنچەم:

ئەو دووپات دە كەمەوە كە چەند جار - بەلكو سەد جارىش - و تۈرمە: ئەم قوتاچخانه يە ئاشتى و سازش دەخاتە نیوان ئەھلى "قوتاچخانه ئایینى" و "قوتاچخانه ئۆزى" و شوينكە و تۈرۈنى "تەكىيە و خانقاقاكان" و، وايانلى دەكەت - بە لاي كەمەوە - لە ئامانغا يەك بىگرن، بەھۆى گۈرىنەوە مەيل و بىرورا كان كە لە نیوانىاندا پېنگىدىت. بەلتى، بەپەرى داخ و پەزارەوە دەبىن كە هەر روەك جياوازى بىر و بۆچۈونە كابىان يە كىتىنى نیوانىانى لە تۈپەت كىردووه، جياوازى مەشرە بە كانىشىان پېشىكە و تۇن و بەرزبۇونەوە ئەوانى لە شۇنى خۈزىدا راڭرتۇو..

چونكە بەھۆى دەمار گىرىپى هەرىيە كەيان بۇ رېبازە كەمى و، پوانىنى ساكار و پوالەتى بۇ رېبازى ئۇمى تر، ملىان بەرەو زىادەرەوى و گۈنى پى نەدان ناوه. ئەۋەتا ئەميان بەوە زىادەرەوى دەكەت كە ئەو بە "گومپا" دادەنىت و، ئەويش بەوە تەقسىر بارە كە ئەم بە "نەزان" لە قەلەم دەدات!

پۇختە ئەمانە:

ئەگەر ئایینى ئىسلام بەرجەستە بىيىت، ئەوالە شىوهى كۆشكىنىكى هيىنلە رۇوناك و درەخشاندا دەبىت كە سەراتسەرە زەوى رۇوناك دەكاتەوە و دەبىخە ملىيىن..

يە كېيىك لە مەنزىلە كانى ئەو كۆشكە: "قوتاچخانە يە كى ئۆزى" و، ژۇورىكى: "قوتاچخانە كى ئایینى" و، گۆشە يە كېشى: "تەكىيە" و، هەيوانە كەشى شۇنى كۆبۈنەوەي ھەموويان و ئەنجۇمەنلى شۇوراى نیوانىان دەبىت، بە جۇرە كە هەرىيە كەيان ناتەواوېي ئەوانى تر پېكەتەوە.

جا هەر روەك ئاوىنە خۇرى تىدا دەرددە كەمەئى و وىنە كەى دەداتەوە، ئەم قوتاچخانە زەھرا يەش بە ھەمان جۇز لە لاي و لاتە يىانى يە كان و لە پېش چاوابىاندا وىنە و شىوهى ئەو كۆشكە ئىلاھى يە ئىدا دەرددە كەمەئى.

ده سا نئی پیاو ماقوو لان!

خزمه‌تمان بکنه‌وه، و هک ئىمە خزمه‌تمان کردن.. دهنا..

ئەی داموده‌سته‌ی حکومەت کە لە گومانه‌دان ئىمە نابالغین و لافى سەرپەرشتىيارىمان بە سەرەوهلى دەدەن! ھۆکارە‌کانى بە خەمە‌ورىمان دابىن بکەن، تاکو گوپىز ايلتان بىن.. دهنا..

ئى ئەندامە پېشىنە‌کانى "يىتىحاد و تەرقى" کە پەيمانتان داولە راستىشدا ئەركى كۆزمەلايەتىي كورد(و تورك)^(۱) كاتستان خستە ئەستۇر، بەم ئاۋىتە كردىنىش كارىنکى باشتان ئەنجام دا! ئەگەر چاكە ئەنجام بدهەن، باشە.. دهنا: [فَرُدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا]^(۲). واتە: (سپارده‌کەی ئەستۇران بە دەست كەسانى شايىستەي ھەلگىرنى بىپىرن).

پ: گلەيىھى كى زۇر لە سەر زانىيان ھەمە، تەنانەت..

و: ئەوه سەمىتىكى گەمورە و بىن و يۈزدەنلىي كى دژوارە.

پ: بۇچى؟

و: چونكە گەوجايەتىي كى وەڭ ھى ئەو كەسە وايە كە "بۇون" بە گۇناھىتكى دەبەخشىت لە "نېبۇون" ھوھ دەرچووبىت!

پ: مەبەستت چى يە؟

و: تاوانىار كردىنى "زانست" لە سەر تاوانىك ئەنجامى "نائارامى" كە سېك بىت كە زانستە كە ئەندامە بىت لە گەل نائارامى يە كەيدا، چەندە نەفامى و گەمزەيىھ، بە ھەمان جۇر تاوانىار كردىنى ئەۋە زانا يېچارە و داماوانەي كە ھەميشە رابەرى خەلکى بۇون بۇ بەرزى و خاوىنىي ئىسلام و، بېپى توانىاي خۇيان ئە حکامى ئايىيان راگەياندووه و، لەم كات و سەردەمدە شايىانى پىز و خۇشمەۋىستى و مىھەرەبانىي زىاتىن..

(۱) ئەوهى ناو كەوانە كە دانەر خۇى لە چاپە‌کانى دوايدا زىيادى كردووه. (وھرگىز)

(۲) يىدار كردىنوه بىدەك: ئەی ئەندامانى حکومەت و ئەو سىاسەتەدارانەي خۇزان بە تۈزۈ ئابىيەندان (خواص) دادەنلىن! دلى خۇزان بەوه مەددەنوه كە ئەم كېبىھ ئاراستى تۈزۈ "عەوام" كراوه و وانەي تىشكەنلىنى تالۇمىتىي يان بىن دەلىتىوه. نەخىزير.. چونكە خراپ بە كارھىنلى ئەو ئەركەي لە ئەستۇر ئېۋەدايە گەللى بەد و خراپتە لە خراپ تېگىشتنى ئەوان! جا بۇ ئەوهى رېنمایستان بىكم "زەمان" كرده بىرەكارى خۇم. كەچى گۈنلان بە وانەي "زەمان" نەدا، لە ئەنجامدا زىللەي كى ئەمنى كردىنان چەشت. (دانەر)

تاوانبارکردنی ئهوانه له سهرتاوان و گوناھیک که ئەنجامی "نهبوون" ی چەند زانایه کی شایسته ئەستى ئەم سەردەمەیه، پاشان خستنە ئۆبالتی ئەوتاوان و گوناھه له سەر ئەستۆی ئەو هەزارانه، ئەگەر ئەمە گەورەترين گەوجى نېیت چى يە؟! بەلئى، زيانمان لە "بوون" ی ئەوانەوه بىن نەگىشتۇوه، بەلكو لە "نهبوون" ی ئەو زانا بەرزە ھەلکەوتووانە پۈيىستانمان پېيانە!

چونكە زۇربەي كەسە زىرە كە كان رۇويان كىردى قوتاچانە تازە كان و.. دەولەمەندانىش دانەبەزىن بۇ ئاستى ئەو شىيۆ گوزەرانەي كە لە قوتاچانە ئايىنى يە كاندا ھەيە و.. خودى قوتاچانە ئايىنى يە كانىش - لەبر نەبوونى پىكۈپكى و، زىياد نەكىرىنى سوود وەرگەرن لە زانستە كان، بېرىنى پىرى دەرچۈون تىايىاندا - نەيانتوانى چەند زانایەك بىي بىگەيەن كە بەپىي خواتىسى سەرددەم بن.

وريا بن! قىن ھەلگەرن لە زانايىان و پۇ لىنى بۇونىان مەترسى يە كى گەورەيە^(۱). پ: ئەگەر نيازىت پاك بىيىت، سەركەوتوو دەبىت. كەم كەسيش ھەيە نيازى پۇخت و خاۋىن بىت. سەيرى نيازە كەت بىكە!

و: سوپاس و ستايىش ھەر تەنها بۇ خوايە. ئەمەش دەيلەيم شانازى نى يە^(۲): توخە كانى بەرژەوەندى و ئاماڭە كەسى يە كان كە نياز خاۋىننى مەرۆف دەشىيەن - وەك نەسەب و نۇوه و ترس و تەماع - نە دەمناسن و نە دەياناسم. بەلكو ھەر نامەوى پېيان ئاشنا بىم، چونكە من خاۋەنى نەسەبىكى بەناوبانگ نىم تاڭو ھەولى پاراستى پابوردوى بىدەم. مەنالىشىم نى يە ھەتا بۇ دەستە بەرگەرنى داھاتوويان تېيىكۈش.

بەلام شىتى يە كە تىدايە - چۈن شىتى يەك - كە تەنانەت دادگاي بەسام و شىكزو توقيئەرەي "سەريازى" ش لە چارە سەركەرنىدا دەستەوسان ما! نەزانى يە كېشىم تىدايە - چۈن نەزانى يەك - كە لە رادەيە كەدايە منى كەردوو بە نەخويىندهوارىڭ ناتاوانم نووسراوى سەر دىنار و درەم بەخويىنمهوه!

(۱) ئەمەنلىق قوتاچانە ئايىنى يە كان! ناڭمەندەمەن. لەم وەخت و بىزىڭارەي ئىستادا زانستادا زانستە ئەنجام زالىن. پىنگاي پىشكەوتىن و بەرزاپۇنەوەش بە ھەموو جۈرە كانى "زانست" دەبىت، ھەر بەر زە كەيان دەگاتە بلەندتىرىن چىن و پايدە. (دانەر)

(۲) باسگەرنى نىعەتمەدە كەنلىخوايى گەورە جۈزىكە لە شوڭرەن بېزىرىنى ئەو نىعەتمەدانە. بە وىنەي ئەو شىخەدى كە بە مەبەستى دەرپېرىنى شوڭرەن بۇ نىعەتمەدانى خوا كەرامەتى خۆزى دەگىپېتەوە. (دانەر)

ئىچا "بازرگانىي دواپۇز" يش، ئەواپىيارم داوه و سوپىندىم خواردووه كەلەو
رىنگايىي گرتۇومەتەبەر پاشڭىز نەممەوە، تەنانەت گەر سەرمایە كەشم دابىتىم تىايىدا. ھەر
لە ئىستاشەوە لە زيانكىردىن و دانانى سەرمایە كەمدام، چونكە دە كەۋە ناو گۇناھى
زۇرەوە.

كەۋاتە جىگە لە "ناوبانگى درۆينە" ھېچى تر نەماوهتەوە، خۇ من لەويش بىزار بۇوم و
لە دەستى ھەلدىتىم، چونكە چەند ئەركىتىكى وەھام دەخاتە ئەستۆ كە توانام نى يە ھەلىان
بىگرم.

پ: بۇچى - ھەركات بۇت بلۇنىت - گۇمانى باش بەرامبەر حکومەتى
مەشروعىتەت و كەسانى نامولحىدى دەستەتى "جۈن تورك" دەردەپرىت؟
و: لەبەر ئەوهى ھەركات ئىۋە بۇتانا بلۇنىت گۇمانى خراپىان پى دەبەن، ئەوا من
گۇمانى باشىيان بىن دەبەم! جائە گەر بە جۇزە بن ئەوا شىتىكى باشە، دەنا بەو باسکردنەم
پىتىمايان دەكەم بەرەو پىنى پاست، تاكو بىگەنەبەر.

پ: رات سەبارەت بە "ئىتىجاد و تەرەقى" چى يە؟
و: ھەرچەندە من نىرخ و بەھايىان دەزانم، بەلام رەخنە لە توندوتىزىسى سىاسىيە كانىيان
دەگرمۇ، لە ھەمان كاتىشدا و تاپادىھەك پىرۇزبىايى لە بەمش و لقە رۇشىنىرى و
ئابورىيە كانىيان دەكەم، بە تايىھەت لە پارىز گاكانى خۇرەھەلاتدا^(۱).

پ: چى ئىمەتى بە زايە داوه و لە كاروبارى بەرز سىستى كەردووين؟
و: "زىيان" بىرىتى يە لە جموجۇول و چوست و چالاکى.. "شەوق" يش ئەسپە بۇز ژيان و
ھىممەتى مەرۇف..

جا ھەركات ھىممەتى ئىۋە سوارى ئەسپى شەوق دەبى، ئەوالە مەيدانى ژياندا بە
دواى كاروبارە بەرزە كاندا دەگەرى. ئالىم كاتەدا يە كەم شىت دېتە پىنى "نائومىدى" يە،
كە دۈزمنىكى سەرسەختە و ھىزى ھىممەت لاواز دەكتات..

(۱) "ستم" لە دابەشكىرنى نادادگەرەنەي "دادگەرى" دا دەردە كەۋەتى! چونكە ناڭرى لەبەر خراپىي يەك
دانە كەمس ھەست و نەستى ھەزاران زامدار بىكىتت. "توندوتىزى" جىابە لە "پەرۇشى". چونكە ئەگەر
كەسىنلىخۇزىبىلى و لەخۇزىزى لايەنى "حەق" بىگەنەت ئەوازۇر كەمس بەرەو "ناحەق" دەبات، لەواندەشە
لەبەر ئەو توندوتىزى يە دەينوئىتت، بەرەو ناحەق راپىچيان بىكتات! (دانەر)

ئیوهش به شمشیری ئەم ئایته پیروزه لېی بىدەن كە دەفرمۇی: ﴿لا تَقْنُطُوا..﴾
(الزمٰ: ۵۳) ..

پاشان "حەز لە خۆدەرخستن" و "ئارەزووی سەر كەوتىن بەسەر كەسانى تردا" دىتە مەيدان، كە مەيىل و ئارەزوویە كە لە مەرۇقدا رەگى داكوتاوه و دەبەۋى لە ئىشوكارى خزمەت كەردىنى حەقدا - كە خزمەتىكە لە حەسۈددى و قېرە دوور و يېڭەردە - زال بىت. بەم بىن يە دەستى خۆى لە سەروگوپىلاڭى هيىمەت دەۋەشىنى و لەسەر ئەسپە كەى دەيىخاتە خوار..

ئیوهش لەم كاتەدا حەقىقەتى ئەم ئایته پیروزه ئاراستە بىكەن كە دەفرمۇی:
﴿كُونوا قَوَامِين..﴾ (النساء: ۱۳۵) ..

پاشان "پەلە كەردىن" لە مەيداندا دەرەدە كەۋى و پىنى هيىمەت دەخلىيىكىنى و، بازى بەسەر ھەنگاوه كانى رېنگىخستى "ھۆكار" و "بەھۆكراوه كان" بىن دەدات و، قۇناغە يەك لە دواى يە كە كانى ھۆكارە كانى لىنى تېك دەدات، بەمەش بەرە دواوه پاشەپياش دەبىاتوه..

ئیوهش دەبىن لە سەنگەرى بىن وەبى ئەم ئایته پیروزه دا خۇتان پارىزىن كە دەفرمۇی:
﴿اصبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا..﴾ (آل عمران: ۲۰۰) ..

پاشان "رای شەخسىي خۆسەپىن" و "بىر كەردىنەوە تاکە كەسى" كە ئەنجامى كەردىنەوە مەرۇف تەفروتوونا دەكەت، لە هيىمەت دەرەدەپەرى، كە دەبۇو ئەمەن نە كەردايە و بەپىنى سروشتى خۆى لە نېوان مافى كەسانى تردا چاودىرىي مافى خۆى بىكەدايە..

دەبىن ئیوهش بە حەقىقەتى بەرزى ئەم فەرمۇودە پیروزه بەرەنگارى بىنەوە و بەرەستى بىكەن كە دەفرمۇی: (خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمُ الْنَّاسُ) ^(۱) ..

ئىجا دۈزمنىڭى تر دىتە مەيدان؟ ئەويش "چاولىنگەرى" يە. ئىتىز بەمە دەرفەتى دەست دە كەۋى بۇ چاولىنگەرنى تەمبەلآن و دواكەوتowan. ئەم چاولىنگەرى يە پشتى هيىمەت دەشكىنى..

(۱) تەخىرىجە كەى لە لاپەرە (۳۴۰) دا راپورد. (وورگىز)

ئیوهش به حقیقتی بزرگی ئم ئایه‌تە لیبى دەرپېرىن کە دەفرمۇئى: ﴿لَا يضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا أَهْتَدَيْتُم﴾ (المائدە: ۵). تاکو دەستى دوژمن نەگاتە داویتى هىممەت.

پاشان دوژمنىكى غەددار دەردە كەمۇئى، كە "كار دواخستن". ئەمەش لە ئەنجامى دەستە و سانى و مەتمانە بە خۇ نەبۇونەوە پەيدا دەبى و، لەمەشەوە دواخستى كارە كانى دوارۇز "لەمپۈزۈ بۆ سېھىنى" دروست دەبى و، ئم كارەش درىزە دە كىشىنى هەتا دەستى هىممەت دەبەستىت و نايەلتى هەلتىسيتەوە..

ئیوهش دەبى شوين نەھىتى ئم ئایه‌تە پىرۇزە بىكمۇن کە دەفرمۇئى: ﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾ (ابراهيم: ۱۲).

واڭە: تەنها پشت بە خوا بېستن، نەڭ غەيرى خوا. كەواتە "تەوه كىكول" بىكەن بە قەلائى هىممەت..

پاشان دوژمنە مولحىدە كە دىتە مەيدان كە "خۇزەلۇقۇرتاندە لە ئىشىو كارانەتى تەنها هي خواي گەورەن". ئم دوژمنە، زىللە توند و سەخت و بە ئازارە كانى خۇزى لە سەرو گۇنىي هىممەت دەۋەشىنى، تا كۈزى دە كات..

ئیوهش ئەو حقیقتە جىددى و ھەمىشە سوودە خشە ئم ئایه‌تە پىرۇزە ئاراستە بىكەن کە دەفرمۇئى:

﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ﴾ (ھود: ۱۱۲)..

تاکو لە سنورى خۇزى راپىگرى و نېھلى ئەو سنورە بشكىنى، چونكە بەندە بىزى نى يە بېيت بە فەرماندە ئەگەر كە ئى خۇزى.

لە كۆتايدا "حەز لە حەوانەوە راپواردن" دىتە گۇزپى، كە سەرچاوهى ھەمۇو بەلايەك و ھىللانەتى گىشت كەرده و بە كى خراپە و، بە كۆز و زنجىرە كانى خۇزى هىممەت دەبەستىتەوە و، نايەلتى بە دواى كاروبارە بەرزە كاندا بىگەرپى و، بەم حالەوە دەيھاۋىتە ھەلتىرى نزمى و زەللىپى يەمە..

دەبى ئیوهش بەرەو پۇوى ئم ساحىرە خۇپىن مۇھە ئەو پالەوانە موجاھىدە بنىرەن كە وا لە ئایەتى: ﴿وَأَنَّ لَيْسَ لِإِلَٰسَانٍ إِلَّا مَا سَعَى﴾ دا (النجم: ۳۹).

به لئن پاسته، له جيهد و هله لگرتنى ئەركە قورسە كاندا گەلئى حموانەوه تان دەست دە كەمۆى. هەركە سېنکىش خاوهنى سروشىنىكى ھەستىار بىت، حموانەوهى خۆى تەنها له كار و كۆشىشدا دەبىنېتەو.

* * *

ئەوانەى كە له دەمى گەشت و گەپانە كە مدا نەياندەناسىم و سەيرى پۇشاكە كانى منيان دەكرد، وايان دەزانى بازىر گانم و، دەيانپرسى:

پ: ئايا تۆ بازىر گانىت؟

و: بەلئى.. كىيمىا گەريشىم!

پ: چۈن؟

و: دوو مادده ھېيە تىكەلىان دەكەم دەرمانىنگى شىفابەخش و پۇوناكى يەكى وەك ھى كارە با بەرھەم دەھىين.

پ: كامانەن؟

و: له بازارى شارستانىتى و رەشت بەرزىدا، سندوقىقىك ھېيە لە سەر دوو پى دەپوات لە سەرى نۇوسراوە: "مۇۋە". گۇوهرىنگى تىدايە كە درەخشانە، يان رەش و تارىكە، ئەويش بىرىتى يە لە "دل"!

پ: دوو مادده كە چىن؟

و: ئىمان و خۆشەويىتى.. وەفا و پەرۋىشى.

پۇزىنامەى گەپۈك

باو كى هيچ، كورپى زەمان، براى شتانى سەرسوور ھىنەر، ئامۇزىاي شتە نامۇ كان بەدىعوز زەمان

سەعىدى كوردى نۇورسى

بهره‌هه‌می سی‌هه‌م:

پروانمه‌ی هه‌ردو و قوتابخانه‌ی موسیبہ‌ت

یان

دادگای عورفی سه‌بازنی و سه‌عیدی کوردی

به دیوززه‌مان

سه‌عیدی نورسی

دایناوه

فاروق په‌سوول یه‌جیا

کردوبه به کوردی

پروونکردن و هدیه لهم و هر گیز انه کوردی یهدا

ئەو پۆزشەی "مامۆستا عەبدولقادر بادللى" كە دواى ئەم پروونکردن و هدیه دىت و، سەبارەت بەم بەرھەمەی مامۆستا سەعیدى نۇورسى لە كىيىنى (ئاسارى بەدىعىيە) دا نۇوسىویەتى، چەند تېبىنى يەكى باشى لە خىزگەرتووه لە بارەى نۇسخە جياوازە كانى ئەم بەرھەمە. بەلام بە پىويسىم زانى لە پىش ھىنانى ئەو پۆزشەدا ئەم چەند خالەى خوارەوە بىخەمە پىش چاوى خويىنەرى بەرپىزى ئەم چاپە كوردى يە:

- ١ - بىن گومان ئەم كىيىنى بە پىتى كۈن (عوسمانى) دوو جار (سالى ١٩١١ و ١٩١٢) چاپكراوه (خۆم و ئىنەيە كى چاپى يە كەمم لە لا يە).
- ٢ - گومان لەۋەشدا نى يە كە ھەممۇ نۇو سەرېڭىك مافى خۆبىتى پاكسازى و دەستكاري لە بەرھەمى خۆيدا بىكات بۇ ھەر بلاو كەردن و هدیه كى نوبىي بەرھەمە كەمى. ھەر لە راستىدا نۇو سەرەران ئەم مافەى خۆيان ئەنجام دەدەن.

ئەوهش دىياردەيە كى ئاسايىيە بۇ مرۆفە كان كە ئەستەمە لە كارىگەرېي دەورو بە لە سەرەيان و، كاردانمۇھىيان بەرامبەرى، رېزگارىيان بىيىت. بۇيە دەبىنى نۇو سەرەران بە چاوى ھەلسەنگاندەن و بەرھەمە كانيان بە سەرەدە كەنەمە، قەلەمى تىا دەگىزپۇن و، ئەوهى بە پىويسىتى بىزانن دەيگۈزپۇن، يان بە شىۋىيە كى جياواز دايىدەرپىزىنەوە، ياخود ھەندى مەبەستى نوبىي بۇ زىياد دەكەن و ھەندىتىكى دېكەلىنى لا دەبەن.

- ٣ - ئاسەوارە كۆنە كانى مامۆستا نۇورسىش لەو ياسايدى بەدەر نى يە، بە تايىەت كە وەڭ مامۆستا عەبدولقادر لەو پۆزشەدا ئامازەي پى داوه لە چەند كات و شۇتىتىكى جياجيا و، لە چەند نۇسخەيە كى جياوازدا دەستكاري و ھەلەگىرى و چاكسازى و پىداچۇنەوە بە خەتى خۆى ئەنجام داوه. ئەمدەش بە ھەمان جۇر گومانى تىدا نى يە. من بە چاوى خۆم ھەندى لەو دەستكاري و ھەلەگىرى يانەي مامۆستا نۇورسىم بە خەتى خۆى يېنىوە، لەوانەي كە لايى مامۆستا عەبدولقادر پارپىزراون.

۴ - ئىنجا ئام نووسىنەي مامۇستا سەعىدى نوورسى لە نىوان بەرھەمە كانى پىشۇويدا تايىەتىنى خۆى ھەيم، ج لە ژيانى دانەردا، ج سەبارەت بە مېزۇرى نۇبى مىللەتى كوردلە رۇوى فەرھەنگى يەوه..

چونكە ئەم رۇودا وانەي لەم كىتىپدا باسپان ھاتۇوه ھى ئەم كاتەن كە مامۇستا نوورسى لە سالى (۱۹۰۷)دا بە نىازى ئەمەدەي داواى كردنەوهى "قوتابخانەي كوردى" و دامەزرا ئاندىنى "زانكۆ" لە كوردىستاندا بىكەت و، داواكەي بختانە بەردەستى كارىيەدەستان، رۇشتۇوه بۇ ئەستەمبۇول. لەوي، لە پىسى چاپىنكەمۇتنى ھەندى لە بەرپرسان و بلاۋى كردىنهەي داواكاري يەكەمى لە رۇئۇنامە كاندا، ئامانجى ھاتنە كەمى بۇ رۇون كردوونەتهو.

بەلام كاردا نەوهى دەسەلات بەرامبەر بەم ھەولەي نوورسى، بىرىنى بۇ بۇز بەندىخانە، لە بىرىپىز و قەدرزانى! ئىنجا بە بىانووى ئەمەش كە داواى كردىنهەي "زانكۆ" دەكت، تۆمەتى "شىتى" يان دايە پال و رەوانەي نەخۇشخانەي شىستان كرا!

كانتى كە بۇ ھۆكۈرانەي پىشۇو نەباتۇوانى لە داواكەي پەشىمانى بىكەنمۇ، ھەولىان دا بە مۇوچە و پارە لە خىشتەي بىمن و دوورى بىخەنەوە. دىيارە لە وەشىدا سەركەوتىيان بەدەست نەھىنە، چونكە مامۇستا سەعىدى نوورسى كەسىنگى وانبۇوه كە لە ژىر ناوى "خزمەت بە گەل و نەتهو" دا ھېچ ئامانجىنگى تايىەت بە خۆى ھەبىت! تەنانەت ئامادە بۇوە ژيانىشى لەپىناوارى نەتەوە كەيدا بەخت بىكەت!

ھەر لەم ماوەيدا كە مامۇستا نوورسى بە نىازى ھېنانەدىي ئاواتە كەمى لە ئەستەمبۇول مابۇوه، لە بەروارى ۱۹۰۸/۷/۲۷ زىدا سىستەمى پەرلەمانى لە دەولەتى عوسمانىدا پاڭكىيەنرا، كە پىسى دەلتىن "مەشروعتىيەتى دووهەم". داواى ئەمەش رۇودا دا (۳۱ مارت) و لا بىرىنى سولتان عەبدۇلھەمیدى بەدوادا ھات لە ۱۹۰۹/۴/۲۷ زىدا. ئىنجا رۇودا دا ئاوبرار قۇزىرىيە بۇ ئەمەدەي كە زۇرىك لەم ئازادىخوازانەي بە نەمانى ئىستىيەدادى تاكە كەمس دلخۇش بوبۇون، ئىستىيەدادى بە كۆمەتى "ئىتتىحادىيە كان" بەرھەم بەندىخانە كان راپىچيان بىكەت و بىاناتە بەردىم داداگای عورفىي سەربازى.. يە كېڭ لەم ئازادىخوازانە مامۇستا سەعىدى نوورسى بۇوا

دانەرى بەرپىز لەم بەرھەمەيدا گرنگىرىنى ئەو پرووداونە تۆمار دەكتات كە لە قۇناغە ئالۋەزەدا بەسەرى ھاتۇن.

۵ - ئىنجا لە بەر ئەوهى لە سەرددەمى عوسمانىدا وشە كانى (كورد، كوردىستان) لە پرووي ياسايىيەوە قەدەغە نەبۇون، بەلكو ئاسايى بۇون، ئەوا زۇر كەس لە تور كە كانى ئەو كاتانە - بە پىچخوانەي زۇرىيىك لەوانەي ئىستا - كاردانەوەي سەلبىيان بەرامبەر بە وشانە نەبۇو. بۇيە دەيىنەت دانەر لە چەند شۇينىكى ئەم بەرھەمەيدا ئەو وشانە بە كارھيناوه و، گۇفتارى تايىېتى و پاشاكاوانە ئاراستەي گەلمە كەي كردووه.. بەلام دواتر لە سەرددەمى كۆمارىدا، بە تايىەت لە لايەن دەولەت و رېنځراوه نەھىنى يە كانى پشتى پەردهو، سل نە كراوه تەوه لە هېيچ جزورە دژايەتى بەك بەرامبەر بە "كورد" و "ئىسلام" كە دوو ئامانجى گرنگى دانەرن. تەنانەت نەوهە كانى نوبى تورك لەسەر ئەو پەروردەيە گۇش كراون كە ئامادەي بىستىنى وشە كانى "كورد" و "كوردىستان" نەبن! مە گەر كەسىك دىندارىي "راستەقىنه" پىنى لىنى بىگرىت.

ئەوهش دەرى دەختات كە مامۇستا نۇورسى چەندە وەك (زانايە كى گەورەي مۇسلمان) نىشانەي تىرى دوڑمنانى ئىسلام بۇوه، ھىنداش وەك كەسايىتى يە كى (كورد) چاوى ئەو دوڑمنانە ھەلتەھاتۇرە بەوهى كە ساتىك بە ئاسوودەمىي بىيىن!

لە لايەكى دىكەشەوە ئارامىي لە رايدەبەدەرى مامۇستا نۇورسىيمان بىز دەردە كەوپىت كە ئەو سى و پىنج سالەي دوابىي تەمدەنى، لە پرووي جەستەبىي و دەررۇنى يەوه چەندە بە سەختى ژياوه، لە دەررۇبەرىيىكدا كە چ دەولەت و چ مىللەت - كەسانىكى كەم نەيىت لە قوتابى و دۆستانى - بە چاوى دوڑمن بۇيان روانىيە. كەچى ئەو ھەولى داوه بەپەرى دانايى و وريائىي بەسەر درك و خاشاكدا بەفرىت و، پىنى خۇزى لە نۇوكى ئەو دركانە و چىمكى پۇشاكى لە تەپوتۈزى ئەو خاشاكانە پەرپەزىت!

ئىستاش وەك يادخىستەوەيەك، ئەو چەند بېرىگىيە دەھىننەوە ئېرە كە لە پىشە كېي پەيامى "مونازەرات" دا نۇرسىيمان سەبارەت بە وشە كانى "كورد" يان "كوردىستان".

تاڭو ئەو مەبەستە پتەپروون بېتەوە كە لەم كەتىيەدا زىاتر رەچاو كراوه: "مامۇستا نۇورسى لە قۇناغى دەستەللاتى نويىدا ھەتا بەرھەمە كانى بە دەستتۈرس بلاؤدەبۇونەوە، دەستكاريي ئەو وشانەي نە كردووه لە بەرھەمە كانىدا، چونكە لەناو

خه‌لکانیکدا بلاو دهبوونهوه که دهستی بوون و کاردانهوهی نادر و ستیان بهرام‌بر وشه کانی نهبوو.

به‌لام که له ساله کانی پهنجای سده‌هی رابوردو به په‌سمی پئی به چاپکردنیان دراو، مامؤستا نورسی زانیی ئه‌مغاره‌یان نووسینه کانی ده‌گنه همه‌مو دهستیک و همه‌مو شوینیک، ته‌نانه‌ت دهستی ئواهش که له‌سهر ئه‌مو پهروه‌رده چه‌وته گوش کراون، ئه‌وا ته‌نها دوو پئی له بمرده‌مدا بوو:

يان هر چاپیان نه کاته‌وه.. ياخود چاپیان بکاته‌وه، به‌لام ئه‌مو و شانه‌ی که دزه هه‌ستیک بهرام‌بر به نووسینه کانی لای زوریک لمو خه‌لکه دهورووژین، بگوریت به چه‌ند و شه‌یه کی تر که بتو مرؤقی به سه‌لیقه هه‌مان و اتا بگه‌یه‌ن، بئی ئه‌وهی ده‌ماری که‌سینکی بین گرژ بیت، يان هه‌بوونی ئه‌مو و شانه بکاته بیانوو بتو په‌تکرنوهی سه‌رجه‌می به‌ره‌مه کانی!

ئه‌وه‌بوو پئی دوه‌هه‌میانی هه‌لیزارد! ^(۱)

به‌لگمش له‌سهر ئه‌وهی که دانه‌ر هه‌تا به‌ره‌مه کانی به نووسینه‌وهی دهستی بلاو ده‌بوونهوه ئه‌مو و شانه‌ی نه گوزریوه، دوو تو سخه ده‌ستنوو سه که‌ی ئه‌م کتیبه‌یه که مامؤستا عه‌بدولقادر ئاماژه‌ی پیداوه، که له ساله کانی (۱۹۴۶) و (۱۹۴۴) له لایه‌ن دوو قوتایبی نزیکی دانه‌ره‌وه نووسراونه‌ته‌وه، خویشی هه‌له گیری تیدا کردوون، چونکه له دوو تو سخه‌یدا ده‌ستکاری و شه‌کانی (کورد و کورستان) نه کراون، مه‌گدر دانه‌ر خزی په‌گه‌یه کی به ته‌واوی لا بدیت که ئه‌مو و شانه تیدا برو بیت.

به‌لام کاتنی له دوا ساله کانی پهنجای سده‌هی پیش‌وودا و له پیش و هفاتی خزی ویستی له چاپی بدا، ئه‌وا به‌پئی ئه‌مو دانسته‌ی باسماں کرد که له حیکمه‌تی (ما لا یدرک کله لا یترک کله) و هر گیر او، ده‌ستکاری چه‌ند شوینیکی ئه‌م به‌ره‌مه‌ی کردووه، ته‌نانه‌ت هه‌ندئ و شه و په‌گه‌شی لئی لا بد دووه که بتو میژووی فرهمنگی کوردی و میژووی ژیانی خودی نورسی، لای ئیمه‌ی کورد گرنگی يان هه‌یه.

ئه‌مو تو سخه‌یه‌ش که به خه‌تی دانه‌ر خزی ده‌ستکاری‌یه کانی تیدا کردووه، هه‌تا سالی (۱۱) ش نه که‌وتبووه دهستی مامؤستا عه‌بدولقادر بادللى، که قوتایبی دانه‌ره و، بتو

(۱) بروانه لابره (۲۶۷-۲۶۸) ئه‌م کتیبه.

پاراستنی ئاسمواره دىرىنەكانى مامۆستاكەي لېپراوه. بۇيەلمۇ پۆزشەي كەلەكتىنىي
(ئاسارى بەدىعىيە)دا نوسىيەتى، كەپىش دەسکەوتى ئەو نوسخە ناوبر اوھ چابى
كىردووه، تەنها ئاماژە بەوه دەدات كە لە لايەنی خۆزىھە هېيج كەسىك بەو دەستكارىيانە
تاوانبار ناکات و، دەبىن كارى دانەر خۆزى بن.

بەلام لە سالىدا فۇرقىزىي بەكى ئەو نوسخەيە كەوتە دەستى مامۆستايى ناوبر او.
لەم نوسخەيدا بە جوانى خەتى نورسى دىيارە كە بۆ خۆزى ئەو بېرىگانەي لابردووه و،
ئالتوڭۇرى لە ھەندى و شەيدا كىردووه!

بە دۈزىنەوەي ئەم نوسخەيە، ئەو قىسە سەير و سەمەرانە لايى مۇزقى بە وېئدان
كۆزتاييان بىن دىنت كە پېنچەوانەي فەرمانى ئەم ئايەتە پېرۋەن:

فَهُبَا أَيُّهَا الَّذِينَ آتَيْنَا إِجْتِنَمْوًا كَثِيرًا مِّنَ الظُّنُنِ... (الحجرات: ١٢).

ئەو سەم و ناخەقى بە ئاشكرايەي كە لە رۇوي "نىشتمانى" و "نەتمۇھىي" يەوه تورك بە^١
كوردى كىردووه و، كاردانوھە كوردىش بەرامبەرى، شىنگە و.. كارى باھتىيانەي
"نۇرسىن" يىش شىنگە ترى تمواو جىاوازە!

دەبىن نۇرسەر و توپۇزەر لە دەمى توپۇزىنەوە كانىدا ھېنلە قەدرى "نۇرسىن"ى لە لايىت
كە ئەمەي دەيىنۈسىت "باھتىيانە" بىت و، خۆزى لەو بېيارانە پېارىزىت كە تەنھالە
خانەي "زاتىيەت" دا جىيىان دەپىتەوە، تاڭو دەرەنخامى بەھەلە بەردىن خۇنىشىلىنى
نە كەپىتەوە، تەنانەت گەر نيازىشى پاڭ بىت اچونكە پەتى ئەو چەشىنە رەفتارانە كورتە و
لە دوایدا ھەمۇ راستى يە كان دەرە كەون^(١).

٦ - ئىستاش دېنە سەر باسى رېبازمان لە ورگىزانى ئەم پەيامەدا ، كە بەم جۇزەي
خوارەوە بە:

أ - بە سوود ورگرتىن لە تەرجىمە عەربىي بە كەى مامۆستا ئىحسان، پاشىز لە كۆتىنىي
(ئاسارى بەدىعىيە) دەقە كۆزە كەى دانەرمان كەد بە بناغەي ئەم ورگىزانە كوردىيە،
لەبئر ئەو ھۇيانەي كە لە پېشە كېي پەيامى مۇنازەراتدا خستمانە رۇو.

(١) بە پېشىوانىي خوارى گەورە لە چابى سەرىيە خۆزى ئەم بەرھەمەدا روونكىردىنەوەي زىاتر لەم پۇوهە دەخەمە
پېش چاواي خۇنىشىران، لېزەدا ھەر ھېنلە بوارى ھەيە.

ب - دهستکاریه کانی دانه‌رمان بۆ چاپه کانی دوایی دهستنیشان کرد و، له پهراویزدا ئامازه‌مان پىدان.

ج - دانانی پهراویز له شوینانه‌دا که به پیویستمان زانیبیت.

د - دوای پاکۈز کردن و پىداچوونه‌وهی ورد، براى بهپىزم مامۇستا "حسەین حەسەن كەرىم" بەم وەرگىپانه‌دا رۇشتەوە، لە گەل وەرگىپانه عەرەبى يەكەدا بەرامبەرى كرددو، سوودمان له تىيىنى يەكانى وەرگرت.

ه - "دكتور ديدار" يىش هيىنده ماندو بىو له پىداچوونه‌وهی ئەم پەيامە، بەرامبەر كەرنى لە گەل دەقى كۈن و نوبى توركى يەكە، دهستنیشان كەرنى جياوازىيە کاندا، كە مەگەر تەنھا خوا بتوانىت پاداشتى بىاتەوە. خواي گەورە بە سۆزى خۆزى لېيى وەربىگىت.

لە كۆتايدا عەرزى خويىنەرى بەپىز دەكمە كە:

مرۆف هەرچەندەش تەقالاي باشکەرنى كارە كانى بىات، هيىشىتا هەر لە هەلە و ناتەواوى بەدەر نايىت. بە تايىهت ئەم چەشىنە كارە وردانەى كە لەم بەرگەدا بە گشتى و، لەم پەيامە و پەيامى مۇنازەراتدا بە تايىهتى پىيانەوە ماندو بىوين.

ھيوادارم خويىنەرى بەپىز هەر تىيىنى يەكى بەسوود، يان هەر رەخنەيە كى بىيانەرى هەبىو، درېغى نەكەت لە ناردىندا بۆمان، تاڭو بە سوپاسەوە وەرى بىگرىن و، بۆ چاپه کانى داهاتو مايەى سوودى ئەم كىتىبە بىت.

ھەروەك لە خواي گەورە دەپارىمەوە كە ئەم رەنجانەى لە پەيامە كانى نووردا خۆم و ھاو كاراڭ دەيىكىشىن، بە مىھەرە بانىي خۆزى وەريان بىگىت و، خويىنەرانى خۆشەویست بەھەمند بىكەت لېيان و، مايەى بەختوھەرىي ئەودنیاى ئىمە و ئەوانىش بىت. ئامىن.

وصلى الله على النبي الأمى محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.
والحمد لله رب العالمين.

فاروق پەسول یەجا

پۆزشیک^(۱)

به پیووسی مامۆستا
عەبدولقادر بادللى
قوتابىي دانەر و ئاماھە كارى ئەم بەرگە
بە زمانى توركى

لە كاتى چاپكىردى ئەم كىنېدا (پروانامەي ھەردۇو قوتابخانەي موسىيەت) پىنج
نوسخەيان لە بەردىستا بۇو:

* دۇو نوسخەي يە كەم كە بە پىتى كۈن چاپكراپۇن^(۲).

* نوسخەيەك بە خەتى "ئىبراهىم فاقازلى"^(۳) نۇرسراوهتىۋە، لە لايدەن مامۆستاي
خواپىخۇشبوومان بەدىعوززەمان سەعىدى نۇورسىيەوە پىداچۇونەوە و ھەلە گىرىي تىدا
كراوه.

* نوسخەيەك كە بە پىتى نوى چاپكراوه.

(۱) ئەم پۆزشەي مامۆستا عەبدولقادر لەناو كىنېي (ئاسارى بەدىعىيە) دا سالى (۱۹۹۹) لە ئەستەمبۇول
بلازكراوهتىۋە. (وەرگىزى)

(۲) مەبەستى سەرۇ نوسخەي لە چاپى يە كەم دۇوھەم كە بە پىتى كۈن چاپكراون. (وەرگىزى)

(۳) سالى ۱۹۱۰ لە ناحىيى "ئەينبىلۇرۇ" لەدایك بۇوە. سالى ۱۹۴۱ از لە "قەستەمۇنى" سەردارى مامۆستا
نۇورسىي كردووه. لە پىتى بەيامە كانى نۇورەوە خزمەتى ئىمانتى بە ئەنجام گەياندۇوە. لە بەندىخانەي ئافبۇون
لە گەل مامۆستا نۇورسیدا بەندكراوه و لە دادگاڭە كەنۇنىدا بەرگرىي بە كى پەنگىنى لە بەيامە كانى نۇور
كىردووه (دەقى ئۇو بەرگرىي بە لە لايپەرە ۸۱۵-۸۱۳ كىنېي "تىشكە كان" دا بلازكراوهتىۋە).
۱۱/۳ ۲۰۰۳ زىكىچى دوايى كردووه. خواپى خوش بىت. (وەرگىزى)

* نو سخه‌یه‌ک به خه‌تی خوالیخو شبوو "جهیلان"ی ئەمیر داغی^(۱) نو سراوه‌ته‌وه و، له لایه‌ن مامۆستا خۆیه‌وه هەله‌گىرىي تىدا کراوه.

ئىمە له نىوان ئەمانه‌دا ئەمو دوو نو سخه‌یه‌مان بە بناغه دانا كە له لایه‌ن مامۆستاي خوالیخو شبوو مانوه پىداچوون‌وه و هەله‌گىرييان تىدا ئەنجام دراوه.

پاشان هەر پىنج نو سخه‌كەمان بە وردى و وريايىه‌كى زۇرەوه بەراورد كردى.. بۇمان دەركۈوت كە هەر دوو نو سخه‌ي دەست نو سووس و هەر دوو نو سخه‌ي چاپه كۆزە كەش لە يەك دەچن، جىگە لە شوينانەي كە مامۆستاي خوالیخو شبوو چاكسازىي تىدا كردوون.

زۇر بەي ئەو شتائىش كە له چاپه نوييىه كەدا هەبۈون بەلام لەم دوو نو سخه‌يەدا نەبۈون ياخود لە شىۋەي روونكىردنووهدا بۈون، ئىمە لېرەدا وەك پەراوىز نو سىمان.

بەشىنى تىرىشمان لە شىۋەي روونكىردنووه و سادە كىردنووه ئەندى و شەي ها وواتادا يىنى و، ئەو قەناعەتەمان بىز دروست بۇو كە شىوازى بەرز و شىكتىدارى مامۆستا نىن.

لە بەر ئەوهى ئەم كىتىبە ئاسەوارىتكى مامۆستايىه، ئەوا ئىمە بە نىازى پاراستى پۇخسالار و شىوازە ئەسلىيە كەى و هيىشتىنوهى وەك بەرھەمېتكى بەرپىزيان بىلاوى دە كەينووه، كە چەند تابلوزىي كى پېرواتامان سەبارەت بەو كاتە پىش چاود دەخات كە پەراوه كەى تىدا نو سراوه.

(۱) ناوى (عبدول قادر جەيلان چالىشقان). سالى (۱۹۲۹) لە شارى (ئەمیر داغ) لە خۇرئاواي تور كىيا لە دايىك بۈوه. بەمالەتى چالىشقان (محمد دۇعى سەمان و خەليل و جەيلان خۆيىشى) لە ماوهى مانوهى مامۆستا نوورسى لە ئەمیر داغ گەلن خزمەتى مەزىيان پېشىكەشى پەيامە كانى نوور كردووه. جەيلان لە بەندىغانە ئافىيون لە گەل مامۆستا نوور سيدا بەند كراوه و لە دادگاكەي ئۇيىشدا بەرگرىيە كى جوانى لە مامۆستا نوورسى و پەيامە كانى نوور كردووه (دەقى ئەو بەرگرىيە لە لاپەرە ۷۹۸ - ۸۰۰ ئى كەينىي "تىشكە كان" دا بىلۇ كراوه توه). كاتى كە بە رووداونىكى هاتو و چۈز لە سالى ۱۹۶۳ زىدا كۆزچى دوايىي كردى، ئەم بەلگە تامىدە دۆززىيە كە گىرفانىدا كە بەخەتى مامۆستا نوورسى يە، جەيلان لە بەر تەموازۇ عى خۆي بە درېزايىي تەمنى پىشانى كەسى نەدابوو:

(جەيلان بىر يكارى منه، ئەو كارانەي كە تايىبەتن بە نوورەوه لە بىرى من ئەو جىنې جىنیان دەكەت. سەعىدى نوورسى). (پەراوىزى وەرگىز).

ئىجا هەروەك زاتى ئەوەمان نەكىد دەستكاريي ئەو شوپنانە بىكەين كە مامۇستا بىز خىزى دەستكاريي نەكىدوون، ئەمەشان بە خۆمان رەوانەبىنى سېرىلە ھەلە و كەمۇكورتى يان بىكەينەوە.

ھەروەها بىز پۇونكىردىنەوەي بناگەي ئەو گومان و ئەندىشانەي كە بە پىيى دەستورى: (مرۆف دۈزمنى ئەو شتىيە كە نايىزانىت) ھەندى كەسى نەزان و كالفام سەبارەت بە مامۇستا و پۇونكىردىنەوەي ھۆكاري نۇرسىنى چەند وتارىنىكى دەبورۇۋەتنى، كە لە دەمارى وەھمى ھەندىكىيان دەدات، تىپپىنیمان كىرد گەياندىنى پەستىيە كان وە كو خۆيان بە كەسانى زانا و بەويژدان، سوودى دەبىت..

بۇيە بېيارمان دا وەك خۇى بىھىلىنەوە و دەستى لىنى نەدەين.

ئىجا ئەو نوسخانەش كە مامۇستا پىداچوونەوە و ھەلە گىرىي تىدا كىردوون^(١) و ئامازەمان بىن دان، لاي ئىمە پارىزراون. ھەركەسىك بىھۆيت دەتوانى بىت و بىانىنىت.

عەبدولقادر بادلى

(١) بىپىي گېپانەوەي ھەندى لەوانەي كە خزمەتى مامۇستا بەدىعوززەمانىيان كىردووه و خۆيان شایە تھالى بىرۇداوە كان بىرون: سەرچاوهى ئەم نوسخە نوبىيانە كە بە نۇرسىنى نوى چاپ كراون، ئەو نوسخانەن كە مامۇستاي بەپىز خۇى دەستكاريي تىدا كىردوون.

بەلتى، ئەم گېپانەوانە رەستىن و، ئىستاش و چەشىنە نوسخانە بە نۇرسىنى نوى بىلاؤ دەكىرنىمۇرە. ئىمە - خوانە كىرده - رەختىيە كىمان لەو كارەنى يە. بەلام وەك پىشتۇغان، ئىمە لەم كارەي خۆماندا ھېشتىمۇرە و پاراستى ئەسلىيەتى ئەو بەرھەمانەمان مەبەستە.

بەلتى، ئۇمۇر رەستە كە مامۇستا چەند جارىك دەستكاريي و ھەلە گىرىي لەم بەرھەميدا كىردووه. لە ھەندىكى ئەو دەستكاريي گەرنىڭ و پۇيىستانەشدا كە لە چەند كات و شوپنىكى جىساوازدا ئەنجامى داون، بە مەبەستى ئاسانكارى لە بىلاؤ كىردىنەوەي خزمەتى نۇوردا، كات و شوپنى پەچاو كىردووه. بەلام لە پال ئەماندا چەند نوسخىيە كى تەھن كە يە كەم جار چاپكراون. ئىمەش لەم كىنەدا ھەست دە كەين كە ناچارىن ئۇمۇ نوسخانە لە بەرچاوجىرىن. (عەبدولقادر بادلى)

سہ، ۵ تا یہ ک^(۱)

روونکردنەوەی بڵاوکار

سالی ۱۳۲۳^(۴) هه والیک له هه مورو لایه کمهوه ده نگی دایه وه که له پشتی چیا سه خت و لو تکه بلنده کانی کورستانه وه که سیک به ناوی "سه عیدی کوردی" به سهر ئاسوی ئه ستە مبوبولدا هەلھاتووه و، يه کیکه له مرۆفه هەلکه و توروه ده گمنه کان و بليسەيە که له زيره کي ..

هنهندی کهمس لموانهی که به سروشت حمسود بون، کاتنی ئهه بلیمهته ناوازههیان پرووبهپوو بینی، نهیانتوانی ئهه بهخششی خواهی گهورهیان پئی ههرس بکریت که له گهنجینههی نهبر اووهی خۆی بهوی بهخشیو. ههرووه که تیگه شتتیان لمهه ناسان نهبوو که چۈن بلیمه تیگی ناوازهی ئاوا له پۇشاکی شال و شەرۋالى كوردىدا هەلکەوتۇوه! ئهه زۇرىنه تەله كە باز و بىن بەھرە يە (بە نيازى ئەھەی) كە هەر خۆيان له پېش چاودا بېتىنە و نە كەونە سېيھەرە وە) هەمەو توڭى دلى خۆيان بەرامبەر بەھە و شەيە كەدا بە پۇختى دارشت كە وتيان: "شىيت"^{۱۵}

لە راستیدا زیرە کبی لە رادە به دەری "سەعیدی کوردى" گەیشتووەتە سىنۇرى "شىئىتى" .. بەلام ئەم شىئىتى يەى كە ئەم بەيتانە خوارەوە وەسفى بلندىي "گىان" و لوتىكەي "زېرى" يى ئەم دە كەن:

(۱) بیندار کردن توهیه کش: تم بدرهمه له ساله کانی (۱۹۱۱) و (۱۹۱۲) ز دادو جار چاپکار او. هردوو چاپه کمک له لاین "کوردی زاده ن محمد رامیز" موه بلاو کراوه توهه. له سرهه تای چایی دووهه می (۱۹۱۲) ای تم بدرهمه داله لاین چاپکار و بلاو کار "محمد رامیز" موه تم پیشه کی به بلاو کراوه توهه که شه ویش گرنگی خوی ههی، چونکه دوای شهودی که مامؤستا به دیعوزه مان پایدا رُشت ووه توهه و هـندی ده ستکاری و چاکسازی تیندا کر دووه ئنجاله گەن گـرنگـتـرـینـ بـهـشـهـ کـانـیـ بـهـرـهـمـهـ کـمـیدـاـ بلاـوـ کـراـوهـ تـوهـهـ. وا ئیمش، هـمانـ شـتـ وـهـ کـخـوـیـ بهـ تـمـاوـیـ پـیـشـ،ـ چـاوـ دـهـخـینـ.ـ (عبدـلـقـادرـ بـادـلـلـ)،

(۲) به تدقیقی، دوست، که ده کاته سالی ۱۹۰۷ آن ۱۹۵۹ گذشت

رپوونکردنهوهی بالا و کار

۴۰۵

شیتیی سه رم ..

ئاگریکه بتو "سمر بهرزی" هملگیر ساوه
یداک زیره کیی ته او اول بلند له ناو شیتیی سه ری مندا ..
دانراوه

له شیتیمدا: مەشخەلی پایه به رزه کان
رپوناکى و راپاهرى رېمە
نیازیکى يە كچار مەزن .. لە شیتیمدا
چاوه رېمە.

بەلتى، هاتنى سەعىدى كوردى بتو ئەستەمبۇول لەو كوردىستانوه - كە بە پىچەوانەي
ئىرە - لە زانست بى بەشە و ھەول دراوه بە نەزانى لەناوبىرىت، بەو نيازە بۇو كە
سياسەتى كۆشكى "يىلدىز"^(۱) بەر زىنلىت.
لە پىش هاتنى بتو ئەستەمبۇول چەند جارىتكى ترىيش لە وان و بەتلىس و سىرت و
ماردین و ئەرزىرۇم دووچارى دور خستنوه بۇوە^(۲).
هاو كات لە گەل گەشتى بتو ئەستەمبۇول لە لايەن عەبدولھەمیدەوه خraiىە ئىزىز
چاودىرىيى وردو، دواجار برا بتو بەندىخانە.

لە ئەنجامدا رۇزى هاتە پىش كە سەعىدى كوردىيان بتو "تۆپ تاشى"
(نەخۇشخانەي "تۆپ تاشى" بتو چارە سەرى شىستان) بەپى كەردى لە ناوچەي
"ئوسكودار". چونكە دەترسان لە بەندىخانەدا بەندىكراوان يىدار بکاتەوه!
ناو بەناو دەچۈون لەناو شىتە كاندا دەيانەنیايدەر و، وەك ھەولىيەك بتو كارتىكىرىدى
بەلىنى بىرىنەوهى مۇوچە و بەخشىنى پایەي بەر زيان بىن دەدا^(۳) ..

(۱) "يىلدىز" ناوى ئەو كۆشكە بەناوار بانگەي ئەستەمبۇولە كە جىنى يادشايانى عوسمانى بۇوه و، سولتان
عەبدولھەمیدىش هەندى جار لەۋى دەمايمۇوه. (وەرگۈز)

(۲) خوالبىخۇشىبو "ئەممەد پامىز" كەمنى زىادەرەوبى لەمدا كەردووه، چونكە مامۇستا لە قۇناغى پىشىوو
زىيانىدا بەو راھىدە دووچارى دور خستنوهى زۇر نەبۇوه. بۇ بۇودا انمش لە كىنە كەمدا تۆمار كراون كە
بتو مىزۇوى زىيانى مامۇستا نۇرسىووم. (عەبدولقادر بادلى)

(۳) "ئەممەد پامىز" لەمەدا نېپەنگاوه. چونكە لەناو خەستەخانە كەدا ئەم ھەولە لە گەل مامۇستا نەدرابو،
بەلكو لەناو دىوانى وزارەت و دواى دەرچۈونى لە تىمارخانە، دواى وەرگەتنى "مۇوچە" و "پارە" لىنى
كراوه. (عەبدولقادر بادلى)

به لام جهناپی ماموستا سه عید ده یقه رموو:

"من له کوردستانه‌وه به نیازی کردنوه‌ی قوتاچانه (زانکن) هاتووم بزئیره و، هیچ نیازینکی دیکم نی‌یه.. هر ئەم داواکاری‌یەم ھەیه و هیچ شتیکی ترم ناوی".

به دەسته‌واژه‌یه کی دی: به دیعوززه‌مان داوا‌ای دوو شتی دەکرد:

دەبیویست له ھەموو ناوچه‌کانی کوردستاندا قوتاچانه بکریته‌وه.. بهرامبهر به‌وهش هیچ شتیکی نهويت.

"قەناعەت" وەک عەرشیک وایه

بەھەشت ئاسا بەرزه لامان

دانابەزین بەرھۆزه‌وی "پۇپامائى"

بۇناھەزان

لە تاخماندا بىلەتلىرىن پله و پايە

سۈرۈكايەتى نۈرانىدە

بە كۆمەللى سەمكاران.

شەھىيکيان له ناوچە‌ی "شەھزاده باش" ئى نەستەمبول لە كۆنفرانسييکىدا پۇشته سەر سەكزكە و، گوتارىنکى هيئىنده رەوان و ميانپەوانە‌ی ئاراستە ئاماده بۇان كرد كە ھەروەك بەلگە بۇو لەسەر فراوانى و ھەمە لايەننى زانستى ماموستا سەعید، به ھەمان جۇر حەماستە و فيداکارىي ئەۋيان دەنواند.

ئىنجا ج ئەو شەوه و، ج لە رپوداوى شۇومى (۳۱ مارت) لە دەمى ئاراستە كردنى ئامۇزگارى‌یه‌کانىدا، كاتىن ماموستاي دانا ئاگادار كرايەوە و پىنى و ترا كە:

"لەم كاتە ترسناكەدا خۇپارىزى بۇونى بەنرخى ئىۋە پۇيىستە بۇ سۇودى گىشتى" ..

وەلامى دايەوە:

"گەورەترين وانەيەك پىشكەش بکرېت وانە‌ی نەسلە مىنەوەيە لە مردن لە پىناوى رپوونكىردنە‌وەي پىنى راستدا"!
كە پىنى و ترا:

رپونکردنوهی بالا و کار

۴۰۷

"نهوهی تز دهیلیت راسته.. بهلام پاراستنی ئەم ژیانهش پیویسته هەتا کاتی مردن دېته
پیشنهوه" ..

بەم بەیته وەلامی دانەوه:

لامان نامتویه.. هەرچەند پىشەشىنى:

"ئەندىشەی "مردن"

گیانمان لە رېگای حقوق و دادگەرى

ھەرزۇو داناوه، بىر بەخت كردن.

جا بۇ ئەوهى مەوداي ھۆشىيارى و يىنگەردىي گیانى ئەم بىانىن، ھەروھالە
ئازايەتى و چابوکى و ناكوتايى فيداكارىيە كانى ئىنگەين و، ئىمەش تا رادەي شەيدا
بۇون پابەندى بىن، ھېنلە بەسە كە گۈئى يىستى ئەم پارچە شىعرە حەماسى يەى
"قەھريات"^(۱) بىن كە بەرپىزيان زۇر جار لە بەرخويەوە دەيوەوه:

كۇشكى زىندا ان بىر بەختىنە ..

بەرده كانى بەسەرپاندا بىار ئىنە

خىر بىر زەھرى دابەزىنە

"يىلدز" و "كان"^(۲) رپوه خورلۇك كانى ئاسمان

بېرەتىنە

ئەستۇرى زۇردارى و يىدادى بەرەتىنە

دىلى سىتم بىسوو ئىنە

ئەي ئاگىرى بە خورپى "مەرگ"^(۳)!

"غاوى ژيان" يىش بىر ئىمە

لە گەل دەستى خۆرتىدا بىنە.

رۇئىيەكىان كەسىنلىق قوشە باسى ئەوه لە گەل بە دىعوزەماندا دەكەت كە پیویستە
پۇشاكىڭ لە بەر بکات لە گەل پلهى زانتىيى ئەودا بىگۇنخىت^(۴)!

(۱) ناوى خوازراوى عەبدوللا جەودەتە. (وەرگىز)

(۲) يىلدز لە زمانى توركىدا واتە: (ئەستىرە) لېرەدا ئامازە يە بىر كۇشكى يىلدز. (وەرگىز)

(۳) چونكە مامۇستا بەرگى كوردىي دەپۋشى. (وەرگىز)

و هلامی ده‌دانه‌وه که:

"ئیوه گوايا بايکوت له دژى نەمسا راده گەين، كەچى ئەو شەپقانەش لەسەر دەكەن كە ئەوان ناردوويانه. بەلام بايکوتى من هەموو ئەورۇپا دەگرىتىمە، دەيىن تەنها بەرھەمە كانى ولاتە كەم دەپۈشم"!

وائەمپۇ سەعىدى كوردى گەپايەوه كوردستان، پاش ئەوهى كە ئەمەموو ساختە و فرت و فيلەى لە ئەستەمبۇولدا بىنى.. كە بىنىسى ھەندى لە رۈزنامە كان سەرچاوه و ھۆكاري روودانى ھەلە و كىشە كان، لە كائىكدا كە دەبۇو پۇھەرىنىكى راست و دروست بۇونايد بۇ ھزره رۇونا كە كان..

ھەر بۇيە ئارامى بۇ نەگىرالەسەر ئەم تاوانانەى كە دەرگىيان بۇ خراوهە سەرپشت و، بە نائومىدى و دلىشكاوى گەپايەوه بۇ ئەدوچىا بەرزانەى كە ھەرچەندە سەخت و ساماناك، بەلام و مفاو ھاودەمى و غيرەتىان لە ئامىز گىرتۇوە.. كارىنکى باشى كرد كە گەپايەوه.. چونكە كىن دەزانى؟ لەوانەيە ئەم ھەلۇيىستەشى يە كېڭى بېت لە شاكارە كانى!

كوردى زادە: ئەحمد رامىز^(۱)

(۱) قەدرى جەمیل باشا (زنار سلوپى) لە ياداشتىماھ كانى خۇيدا "ئەحمد رامىز"ى بە خۇنىھەرانى ناساندۇو، كە پۇختە كەىپى بەم شىۋىيە:

"ئەحمد رامىز يەكىن لەپۇشىنېرە كوردانەى كە بە خۇشويىتىي كىشەى گەلە كەيان ناسراون و، خەلکى قىزاي "ليجنى"ى سەر بە پارىزگايى "دياربەك"ە. سالى ۱۹۰۰ اپەيەنەنلى بە "كۆملەى خۇراغىرىسى كوردستان" وە كرددووە و، سالى ۱۹۰۴ رۇشتۇرە بۇ مىسر و لمۇئى توپىنەرى كۆملەى ناوبرار بۇوە. دواتر بۇوە بەپەنگەپەرەي ئەمەنگايىي كە "كۆملەى بانۇ كردنەوهى زانستى" لە ئەستەمبۇول دواي راگەيانلىنى دەستورول دايەزرايىد. چەندىن بەرھەمى بەجىپەشتووە، لەوانە: "پاشقانَا كوردان و كوردستان"، "حىمايەت كرنا ممعاريف". دواسالە كانى تەمنى لەناو كورده كانى دىمەشقىدا بەسەرپەدووە و، هەر لەۋىش كۆچى دوايى كرددووە و نېزراوە). بۇانە: (مذکرات زنار سلوپى، ترجمە: ر. على، من منشورات: رابطة كاوا للثقافة الکردية، ص: ۲۲-۲۳). (وھرگىن)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين. والصلوة والسلام على سيدنا محمد،
وعلى آله وصحبه أجمعين.

پیشه‌گی:

کاتنی که "سر بهستی" ببو به هاوتای "شیتی"، ئیستیبدادی لاواز "خهسته خانه‌ی شیستان"‌ی بز کردم به قوتاچخانه..

کاتیکیش "دادگه‌ری و راسته ری" لە گەل كۆنەپەرسىدا تىكەل و ئالىز بۇون، ئیستیبدادی بەھیزى مەشروعىتەت "بەندىخانە"‌ی بز کردم به قوتاچخانه.

ئەو بەرپیزانە کە بز ئەم شایه‌تى يەم دەپروان!

تکام وايە گیان و ئەندىشەتان بە میوانى بىنېن بز لای زەین و جەستەی قوتاپى يە کى (كوردى)^(۱) توورە، كە پەرپیشان حال و شلمۇراوه، تازە كى پۇشتۇوه تە ناو زیانى شارستانى يەوە.. تاكۇ نە كەونە ھەلتى بە ھەلتە دانانى كەسانى تەرەوا

لە دادگای عورفى سەربازى و لە دەمى پۇوداوه كەى (۳۱)‌ی مارتدا وتم:

من قوتاپى شەرىعەت. ھەر لە بەر ئەۋەش ھەمو شىتىك بە تەرازووی شەرىعەت ھەلدىسەنگىنیم. تەنھا ئىسلام ئايىن و پىيازمه و، پىور و پۇانىنە كام بز ھەر شىتىك بەپىنى پۇانىنى ئىسلامە.

لە كاتەدا كە من لە دەرگای ئەو جىهانى بەرزە خەدا راوه ستاوم كە ناوى "بەندىخانە" تانلى ناوە، لە وىستىگای سىدارەدا چاواھەرانى ئەو شەمەندە فەرم كە دەمگۈزىتەوە بز ئەودنیا، رەخنە و نارەزايى خۆم لە بارودۇخە غەددار و سەتكارانى يە دەر دەپرم كە لە كۆمەلگاى مەرۇۋاھىتىدا پىادە دەكىرت.

(۱) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەۋە ئاو كەوانە كە نۇرسراوه: (گۈندىشىنى)، (وەرگىزى).

پروی ئەم گوفتارەم تەنھا لە ئىۋە نىيە، بەلکو ئاراستەسى سەرچەم پەگەزى ئادەمیزادى ئەم رۇژ گارەدى دەكەم. ئۇدەتا بەھۆزى نەپىنىي ئايىتى : «يۈم ئىلىي السّرائىر» (الطارق: ۹) ھەمۇ راستىي يەكان بىنى پەردە لەناو گۇزىرى دەلەوە ھاتۇونەتەدەر. دەبا ئەو كەسەئى نامە حەرمە بۇيان نەروانىت.

من بەپەرى حەز و شەوقەوە ئامادەسى سەفەرم بۆ ئەمۇدىنا و لە سەرپىيى كۈچ كەردىن لە گەل ئەوانەئى كە بە سېدارە كاندا ھەلۋاسراون.

گۇندىشىنىيکى شەيداى شتانى نامۇ، گەر لايەنە سەپىر و سەرسوورھىن و خۇشى و جوانىيە كانى ئەستەمبۇول بىيىستىت، دەبىن چەندە تامەززۇرى يىنин و سەرلىيەدانى ئەستەمبۇول بىت؟

منىش وە كۆ ئەو دەشتە كى يە بۇوم؛ گەلنى تاسەمەندى كۈچ بۇوم بەرھو ئەمۇدىنا، كە كۆنگا و پىشانگاى شتانى نامۇ و سەرسوورھىنە. ئىستاش ھەر وام.

كەواتە دوورخستتەوە و نەفى كەردىن بۆ ئەويى، سەبارەت بە من بە "سزا" دانانىت. بەلام گەر دەتوانى سزاى، وېزدانى "م بىدەن، چونكە جىگە لەو شىيە سزا يە هيچ شتىيکى تر بۇ من سزا نىيە، بەلکو شان و شەرهەف و بلندىيە.

ئەم حکوومەتە چەتەيە لە رۇژ گارانى "ئىستىبداد" دا دوڑمنا يەتىي "زېرى" دەكەد. كەچى وا ئىستا دوڑمنا يەتىي سەرانسەرى "زىيان" دەكەت. جائە گەر حکوومەت بەم شکل و شىيەيە بىت، ئەوا با بىزى "شىتى" .. بىزى "مەردن" .. دۆزەخ "يش ھەر بىزى بۇ ستەمكاران.

من بۇ خۆم لە زەمینىيەك دەگەرەم كە بىرۇ بۇچۇونە كانىي تىدا بىخەم پۇوو. وائەم دادگا عورقىيە بۇو بە باشتىرىن شوين كە لىيەوە هزىر و بىرە كامىن بلاو بىكەمەوە.

(ئەم وتانەئى خوارەم يە كەم جار لە دادگاى سەربازىدا لە سەر زار ھەتقۇلاؤھ. پاشان دوو لە سەر سىيى و تارە كەم ئاراستەدى دووھەم دادگاى سەربازى كەرددووھ و لە ھەمان كاتىشىدا وەلامى چەند پەرسىيارىك بۇون كە لە چەند كاتىيکى جىاجىادا ئاراستەم كراون. بەشى پەرسىيارە كامىن لە دووھەم رۇژ ئازاد بۇغۇدا جارىك نارد بۇ "خورشىد پاشا" ئى سەرۋىكىي يە كەم دادگاى سەربازى و، چەند جارىتكىش بە مەبەستى بەرگىرى كەردىن لە

گیراوه بئ تاوانه کان ئەم پرسیارانه ئاراسته کردووه. پارچه‌یه کیشیم له چەند شوینیکی
جیاوازدا به شیوه‌ی وتوویز دهرپریوه^(۱).

له يه کەم رۇزه کانی لىكۆلئىنه وەدا لىيان پرسیم، وەڭ لە كەسانى تريشيان پرسى:
"تۆپىش داواى شەرىعەتت کردووه؟"

وتم:

ئەگەر هەزار "گیان" مەھبىت، ئامادهم ھەموو يان لە پىناوى يەڭ دانە پاستىي
"شەرىعەت" دا بەخت بکەم. چونكە شەرىعەت ھۆكاري بەختهورى يە و.. دادگەربى
پىگەرد و خاوېنە و.. فەزىلەت و سەربەرزى يە.. "شەرىعەتى راستەقىنە" دەلىم، نەڭ بە
وينەي داوا اكارىي ھەلتگەر راوه کان.

ھەروەها و تىان:

ئايا پەيوەندىيت بە "يە كىيىتى مەھمەدى"^(۲) يەوه کردووه؟

وتم:

بەلىنى، من بە سەربەرزى و شانازى يەوه بچوو كەرىنى ئەندامە كائىم. بەلام بەو پرووهى
كە خۆم دەيناسىتىم.
دەسا فەرمۇون كەسىنکىم نىشان بىدەن - جىڭ لە مولحىدان - كە لە دەرهەوە ئەو
يە كىيىتى يەدا بىت؟

* * *

وا من ئەمېرۇ بەم جۈرەي خوارەوە وتارە كەم بىلاو دە كەمەوە، تاڭو "مەشروعتىت"
لە چەپەل بۇون بىارىزم و، "ئەھلى شەرىعەت" يىش لە نائومىدى پىزگار بکەم و،
رۇلە كانى ئەم چەرخ "ش لە بەرچاوى ۋەنەننى مىزۇودالە ناتورەي شىتى و نەزانى
دەرباز بکەم و.. "راستى" ش لە ناو گومان و دوودلى يەكان دەرېھىن.

(۱) ئەم بىرگىيەي ناو كەوانە كە لە چاپە تازە كاندا نى يە. (وەرگىز)

(۲) ئەو كۆمەلمەيە لە بەروارى: ۵/۴/۹۰۹ زىدا يېكەت و، لە كۆبۇنەوە يە كى ئايىنى پىشكۈزدالە مزگەوتى
ئەباسۇفيا راڭىيەنرا. "مامۇستا نۇورسى" وتارىنکى رەنگىنى تىندا تاراستە ئاماذه بۇوان كەرد. (وەرگىز)

وا دهست به وقاره کم ده کم:

ئەی سەر کرده کان! ئەی ئەفسەرە کان!

پۇختەی تاوانە کام کە داخوازى بەند کردنم بۇون ئەوھىيە كە:

إذا محسّسٍ الّاتِي أَدْلُّ بِهَا كائِنٌ ذُئْبِي، فَقُلْ لِي كِيفَ أَعْتَنِرُ^(۱)؟

واتە: ئەگەر ئاكارە بەرز و جوانە کام کە مايەي شانا زىيمىن بە تاوان دابىرىن، دەپىم

بلىنى ئىز چۈن پۇزىش بېھىنمەوه؟

لە سەرەتاوه دەلىم: مەرۆنى مەرد دانابىزىتە ئاستى ئەنجامدانى تاوان. حۆز ئەگەر پىنى
تۆمەتىبار بىكىت لە تولە و سزا ناترسىت..

جا ئەگەر من بەناحەق لە سىدارە بىرىم، دەسکەوتىم پاداشتى دوو شەھىد دەبىت.
(چونكە شەھىدانى تر نىوهى پاداشتە كەيان بە ناوبانگى دىنيايى دەگۈرنىمۇ)^(۲).. ئەگەر
لە بەندىخانە شىدا بىنەمەوه، ئەوا بىن گومان باشتىرىن شۇينە لە سايەي ئەم حكۈمەتە
ستەمكارەيى كە لە ئازادى و سەربەستىدا تەنها و شە كەي پىنى بىراوه! كەۋاٹە مەرۆف بە
ستەملىكىراوى. بىرىت باشتە لەوھى بە ستەمكارى بىزى!

ھەروەھا دەلىم:

ھەندى كەس لەوانەيى كە سياسەتىان وەك ئامېرازىك بە دەستى ئىلخادەوە
بە كارھىتىاوه، خەلکانى تر بە "كۈنەپەرسى" و "قۇزىتەھەي ئايىن لە پىتاوى سياسەت" دا
تۆمەتىبار دەكەن، تاكو خرابىكارى و تاوانە کانى خۇيان بېزىش.

جاسووس و سىخورە کانى دەستەلاتداران، گەلنى لەوانەيى پىش خۇيان دلپەقتەن،
ئىز چۈن مەمانەيان بىن دەكىرت و پشتىيان پىن دەبەستى و، "دادگەرى" لە سەرقىسى و
گوفتارى ئەوان بىنیات دەزىت؟

جىڭە لەوھى كە مەرۆف لە كەمە كۈورى و ناتەمواوى دەربازى نابىت، ئەمەتا لە
كائىدا كە بە جەربەزەيى ھەولى "دادگەرى" دەددات، دەكەۋىتە نىوان "ستەم" وە!

(۱) ئەم بەيىتە شىعرە هي وەلیدى كورى عوبىيدى ناسراو بە (بۇحتورى) بە (۲۰۵/۸۲۱-۸۹۷-۲۸۴) كە
يەكىنکە لە شاعيرە ناودارە كانى سەرەتمى عەبىاسى. بروانە: ديوان البختى: ۴۶۸/۱. دار الجليل، بيروت.
دون تارىخ. (وەرگۈز)

(۲) لە چاپە تازە كائىدا كەم پەستىيە ئاو كەۋاٹە كە نەنۇ سراوه. (وەرگۈز)

بِلَام كُتُوكْردنوهى چەندىن كەموکۇپرى زۇر و زەبەندە كە لە چەند ماۋەيە كى درېڭىخايىن و لە هەلسۆ كەوتى چەندىن كەسى زۇرەوە پۇويان دايىت - كە بىكىن بىو چا كە كارى يانەي كە ناوېنهناو لە نیوانىساندا رۇويان داوه، چاپۇشى لە كەموکۇپرى يەكان بىكىن - و، گومان بىردى ئەمە كە ئەمە مو كەموکۇپرى يانە هي يەك كەس بن و لە يەك كاتىشدا ئەنجامى دابىن، كارى دە كات ئەمە كەسە شاياني سزايدى كى گەلن سەخت بىت. دىيارە ئەمەش لە خۇيىدا سەمنىكى يەكچار گەمورەيە! و ائىستاش لە تاوانە كامى دەدويم كە يازىدە تاوان و نيون^(١). بەم جۈزەي خوارەوە: تاوانى يەكەم:

سالى پار لە سەرەتاي راڭھەياندى "سەرەستى" دا تىزىكەي پەنجا شەست بروسكەم لە پىيىدىوانى سەرۆكایەتىي وەزارەتەوە بىز (ھۆزە كورده كان)^(٢) نارد. ناوه رۆزكى ئەم بروسكانەش بىرىتى بۇو لمۇھى كە:

(ئەم مەسىلەيە بىستۇرتانە، كە "مەشروعتىم" و "ياساي بەرەتى" يە، لە راستىدا بىرىتى يە لە داد گەربى راستقىنى و شۇوراى شەرعى. ئىۋە بە نيازىكى باش وەرى بىگىن وەولتى پاراستى بىدەن، چونكە بەختە وەرىي دىنيامان بەندە بە "مەشروعتىم" وە. ئەم بۇ ئىمە لە هەمەو كەسى زىاتر تالى و سوپەرمان لە دەستى "ئىستىداد" چەشت). وەلامى ئىچايى ئەم بروسكانەم لە هەمەو شوينىكەوە بىز ھاتەوە. بەو واتايەي كە من (كورده كانى)^(٣) يىدار كردهو و نەمەپىشتلىتى بىن ئاگا بن و ئىستىدادىكى نۇئى بىانخەلەتىنەت.

جا لەبەر ئەمە من نەموت: "ھەقىم بەسەر خەلکەوە چى يە؟ ئەوا تاوان ئەنجام داوه، بە رادەيە كى وا كە گەيشتمە ئەم داد گایە!

تاوانى دۇرەم:

لە يەك بە يە كى مىز گەوتە كانى: "ئەياصۇفيا و بايەزىد و فاتىح و سولەيمانىيە" دا چەندىن وتارم ئاراستەي زانىيان بە گشتى و زۇر كەس لە قوتاييانى شەرىعەت كرد و،

(١) هەرييڭ لەم تاوانانە پۇختەي چىل لاپەرەي بەرىشانە لە وەلامى داداڭاي سەربازىداو، وەلامى چەند بىرسىارىكى چاوه روانگراوه كە لە چەند شوينىكى جىاوازدا ھاتۇرنەتە زەنەمەوە. (دانەر)

(٢) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەمە ناو كەوانە كە نۇرسراوه: (ھۆزە كانى خۇرەلات). (وەرگىن)

(٣) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەمە ناو كەوانە كە نۇرسراوه: (وپلايەتە كانى خۇرەلات). (وەرگىن)

په‌بیوه‌ندی پراسته‌قینه‌ی نیوان شه‌رعی پراسته‌قینه و مه‌شروع‌و‌تیه‌تم ده‌رخست و، ئوه‌شم پروون کرده‌وه که: ئیستیبدادی خو‌سه‌پین هیچ په‌بیوه‌ندی به کی به شه‌ريعه‌تی خاوینی ئیسلام‌موه نی‌یه. شه‌ريعه‌ت بز ئوه هاتوروه که سه‌رانسه‌ری جیهان هیدایه‌ت بدان، تاکو خو‌سه‌پاندنی سته‌مکاران و ئیستیبدادیان نه‌هیلت، وەک ئوه‌هی له ناوه‌رۆکی ئوه فه‌رموده پیرۆزه‌دا هاتوروه که ده‌فرمومی: (سید القوم خادمه‌مهم)^(۱).

(ئەگه رئیستیبداد و شه‌ريعه‌ت برجه‌سته بین ئوه‌ئیستیبداد له شیوه‌ی "دیو" ئىکی درنده و، مه‌شروع‌و‌تیه‌تی سولیمان و شه‌ريعه‌تیش له شیوه‌ی "مستیله‌ی سولیمان" دا ده‌رده که‌ویت. جا ئوه مستیله‌یه که تایبه‌غمه‌ندی فه‌رمانزه‌وابی تیدایه و شایانی په‌نجه‌ی سولیمانی مه‌شروع‌و‌تیه‌ته، بریتی‌یه لەو شه‌ريعه‌تی که لە سه‌رتەختی شارستانیتی دانیشت‌تووه و بیری گشتی قبولتی ده‌کات. بەلام تائیستا دیسوی ئیستیبداد زه‌وتی کردوو)^(۲).

ئاماده‌شم بەلگه‌ی گومان بەل‌سەر هەموو يەكىكى ئوه و شانم بھېنم‌موه که لە هەر کامىكى و تاره‌کانغا هاتۇن، بز هەر كەسىك پەخنەی لېيان هەبىت. هەروه‌ها و تم: پەيازى پراسته‌قینه‌ی شه‌ريعه‌ت لە پراستیدا بریتی‌یه لە حەقىقەتى "مه‌شروع‌و‌تیهت" يېڭى كە مه‌شروع و پەوا بىت.

بە واتايىه کە من بە مه‌شروع‌و‌تیهتىڭ رازىم بەلگه‌کانى شەرع پاشتى بگرىت، نەك بەو جۈرهى کە هەندى لە هەلگرانى باڭگەشەی شارستانىتى خۆزئاۋايى پىسى رازىن. چۈنكە ئوه‌انه بە چەشىنىكى چاولىتكەرى وەريان گىرتووه و بە پىچەوانەي شه‌ريعه‌تیش لىيى تېڭدىش‌تۇن. بۆزىه من هەر گىز دەستم لە شه‌ريعه‌ت هەلئەگرت و نەمدا بە بەرتىل بز هېچ شىئىك.

جا لە بەر ئوه‌هی بەپى تواناي خۆم هەولتم بز دەرباز كردنى شه‌ريعه‌ت و پاراستى زانىياتى داله و هەم و گومانه خراپە‌کانى ئەورۇپا، ئوه‌داياره کە تاوانم ئەنخام داوه، بە پاده‌يە كى وا كە ئەم جۈره ماماھەلەيم بىنى كە ئىوه لەگەل مندا نو‌اندەن.

(۱) بروانه: البيهقي، شعب الإيمان: ۶/ ۳۳۴؛ المنواري، فيض القدير: ۴/ ۱۲۲. (وەرگىز، لە چاپە عەرەبى يەكەوە)

(۲) ئەم بېرگىيە ناو كەوانە كە لە چاپە تازە‌کاندا نەنووسراوه. (وەرگىز)

تاوانی سی هم:

ههستم به مهترسیی ئهوه کرد که دلپاکبی (کورده کان)^(۱) بیته هزی ئهوهی ههندئ لە بانگشەچیانی حیزبە کان پۇلە کانی نهتهوه کەم لە خشته بىهن و، بەمەش (نهتهوهی کورد)^(۲) لە کەدار بکەن، کە ژمارەیان نزىكەی بىست ھەزار کەس دەبىت و لە ئەستەمبۇولدا کارى حەمالى دەکەن و خەلکانى ساوبىلکە و خۇش باوەرن. بۆیە سالى پار رۇشتىم بۇ ھەموو ئەو شوپىنە گشتنى و چايخانانەي کە ئەو (کوردانەي)^(۳) تىدان و، بە رادەي تىگەيشتنى خزىيان "مەشرووتىھەت" م بۇ رۇون كەردىنەوە و، بەم واتايەي خوارەوە پىم وتن:

"ئىستېيداد" ستم و خۆسەپاندە بەسەر خەلکانى تردا، بەلام "مەشرووتىھەت" دادگەرى و شەريعەتە.

سۈلتان گەر گۈپىراھلى فەرمانە کانى پىغەمبەرى سەروھرمان جەللىق بىت و لە سەر رېبازە پىرۇزە کەي ئەو بروات، ئەوا خەلیفەيە و ئىمەش گۈپىراھلى دەبىن. دەنا ئەو كەسانەي کە سەرپىچى لە فەرمانە کانى پىغەمبەر جەللىق و ستم لە خەلکى دەکەن، تەنانەت گەر سۈلتانىش بن ھەر چەته و رېڭىرن.

دوئمنانى ئىمە (ھەزارى و، نەزانى و، دووبەرە كى) يە و .. بە چە كى (پىشەسازى و، زانست و، يە كىگەتن) بە گۈزى ئەو سى دوئمنەدا دەچىنەوە.

(بەلام بەوبەرى خۇشحالى يەوه دەبىنە دۆستى ئەرمەنە کانى دراوسيمان، كە تا رادەيەك و لە پۇويە كەوه ھەز کارى بىداربۇونەوەمان بۇون لە بىنى ئاگانى و ھاندانغان بۇ گەرنە بەرە پىشىكەوتن، ھەروەھا دەست لەناو دەست ھاۋىكارى و ھاۋپىيەتىي ئەو تور کانەش دەكەين كە براى پاستەقىنەمان)^(۴).

(۱) لە چاپە تازە کاندا لە بىرىي ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (ھاۋشارىيە کانم). (وەرگىز)

(۲) لە چاپە تازە کاندا لە بىرىي ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (وپلايدە کانى خۇرھەلات). (وەرگىز)

(۳) لە چاپە تازە کاندا لە بىرىي ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (حەمالانەي). (وەرگىز)

(۴) لە چاپە تازە کاندا ئەم بىرگىبىي ناو كەوانە كە بىم جۈزە نۇو سراوه: (ھەروەھا دەست لەناو دەست ھاۋىكارى و ھاۋپىيەتىي ئەو تور کانە دەكەين، كە براى پاستەقىنەمان و، تا رادەيەك و لە پۇويە كېشىمە ھەز کارى بىداربۇونەوەمان بۇون لە بىن ئاگانى و ھاندانغان بۇ گەرنە بەرە پىشىكەوتن). (وەرگىز)

بهانی، له گهان ٿوan و همموو هاو سینکاندا هاو کاری ده کهين، چونکه ناکفري و دوڑمنايمه تي کاري نكى له راده به دهه تيکده رانه بيو. تيّمهش کاتي دوڑمنايمه تيماي به دهسته وه نئي يه.

هروه‌ها خومنان له کاری حکومهت هله‌ناقورتینین، چونکه حیکمه‌تی کاره‌کانی نازانین.

ئەم ئامۇزگارى يانەش كاريگەربى خۆيان لە سەر ئەو حەمالانە بە جى هىشت كە بەرامبەر كەلۋېلى نەمسا - بە وىنەي من بەرامبەر كەلۋېلى ھەممۇ ئەوروپا - مامەلەيان داپرىبوو. ئەوه بۇو لەو بارودۇخە يەكجار شەلمىزاوهدا ژىرانە رەفتاريان نوازد. جالە بەر ئەوهى كە من بۇوم يەھۋى پاستكەرنەوه و پىتكەختەوهى پەمپەندىيان بە سۈلتانەوه و كەرنەوهى جەنگىنەي ئابورى لە گەل نەمسادا، ئەوا تاوانىنىكى وام ئەنجام دا كە بەھۈيەوه كەوتمە ئەم گەرفتەوه!

نهوروبا و اگومان دهبات که "شهریعت" هیز و پیز به ثیستیداد دهات و پشتی ده گریت.

نه خیر هر گیز وانی یه.. له راستیدا ائه و نهzanی و دهmar گیری یهی لهناو ئیمەدا
بلاوبوره تهوه، يارمه تیي ئهوروپایان داوه که لهو گومانه ھەلەیەدا بیت گوایا شەریعەت
يارمه تیدەرى ئىستىيدادە. بۇیە لە ناخى دلەوە گەلنى ئازارم بهم گومانه ھەلەیە چەشت
کە بەرامبەر شەریعەت ھەيانە.

جا من بز نهودی گومانه کهیان بدرو بخنه مهود، نهوا له هه مهو که هس زیاتر به ناوی
شدر یعده ته و چه بلدم به "مشرو و تیهت" لیندا..

بەلام ترسىملىنىشت كە ئىستىيدادىنگى تىرىپا بىيىت بۆ پاشت راستكىردىنۋە ئەو
گۇمانە ئەورۇپايىھە كان. لەبر ئەوه، بە هەمەو ھېزىكىمەوە لە و تارىكىمدا لە مىزگەوتى
ئەياصەفيا بە يەرلەماتتارە كاغە وت:

که سی‌یه کانی خزی و هک قه‌لغانیک به کار نه‌هیئت. همه‌ول بدهن که "سربه‌ستی" به "ئادابی شه‌رع" هوه گری بدهن، دهنا عه‌وامی خملکی و نمزانه کان دهبن به که‌سانی هه‌رزه و چه‌ته و ملنه‌در. ئهو کاته‌ش که سربه‌ستی بین قمید و شه‌رتیان پئی درا، مل بزو فهرمانه کان که ج ناکه‌ن.. با قبیله‌تان له نویزی "دادگه‌ری" داله‌سمه هه‌ر چوار مهزه‌به که بیت، تاکو ئهو نویزه‌تان دروست بیت، چونکه من ئهو ده‌عوايم راگه‌بیاند که ج به "راشکاوی" و ج به جوزینکی "ناوه‌کی و پوه‌خسنه و هرگرن" ده‌توانزیت راستی‌یه کانی "مه‌شروع‌تیهت" له چوار مهزه‌به کان ده‌ربه‌یزیرت.

جاله‌بهر ئوهه من که (کوردینکی)^(۱) ئاساییم، سه‌جهه‌می ئهو کارمه‌ندی و ئه‌ر کانه‌م خسته ئه‌ستزی خزوم که ئه‌ر کی زانیانه به‌جیان بهین، ئه‌وا تاوانیکم ئه‌نجام داوه. هه‌ر لبه‌ر ئوهش بwoo که ئهم چه‌شنه سزايم چه‌شت!

تاوانی پشجهم:

"پژوئنامه کان" له پئی دوو پیوه‌ری ناپهوا و بین که‌لک و، به چه‌ند بلاو کراوه‌یه کی سه‌ربه‌ر زی شکین، لهرزه‌یان به په‌وشهتله ئیسلامی يه کان خست، به پاده‌یه کی ئه‌وتق که بیروپای گشتی‌یان له‌ناوبرد. بؤیه منیش به چه‌ند و تاریک پووه‌پوویان بwoo مههوه که له پژوئنامه کاندا بلاو کرانه‌وه و، پیم و تن:

ئه‌ی پژوئنامه نووسه کان! دهین ئه‌دیبان پابهند بن به ئه‌ده‌به‌وه و، بهو ئادابه‌ی شایانی ئیسلامه په‌فتار بکدن. هه‌روه‌ها ده‌بئی گوفتاره کانیان له سینه‌یه کی دوور له لایه‌نگری ده‌ربچیت و له دل و ده‌روونیکه‌وه سه‌رجاوه بگریت که گوزارشت له پای گشتی خملکی بکات و، سه‌رانسه‌ری نه‌ته‌وه له و تاره کانیاندا هاوارا و هاو‌سوزیان بیت. هه‌روه‌ها ده‌بئی ئهو هه‌سته ئایینی و نیازه‌پاکه‌ی که له ویزدان و ناخیاندایه، بمنامه‌ی چاپه‌منی پریک بخات..

که‌چی ئیوه به پیوه‌ریکی بین که‌لک، و اته: سه‌یر کردنی لادی به چاوه ئه‌سته مبوقول و ئه‌سته مبوقولیش به چاوه ئه‌وروپا، پای گشتی و بیروپای باوه ناو کۆزمەلتان خستووه‌ته ناو زملکاویکی بزگه‌نه‌وه. بهم کاره‌شتان ده‌ماری ئاماچه که سی‌یه کان و، سووده خوییه کان و، حمزی توله سه‌ندنه‌وه‌تان له و خەلکه‌دا بیدار کردووه‌ته‌وه..

(۱) له چاپه تازه کاندا له بربی ئوهه ناو کهوانه که نووسراوه: (قوتابی‌یه کی). (وهر گیز)

"فهله‌سه‌فهی سروشتی" به گوئی مندالیکدا نادریت که هیشتا نه‌رُوشتووه‌ته قوتاچخانه!
جا هه‌روه‌ک پُوشاسکی (ئافره‌تان)^(۱) شایانی پیاو نی‌یه، به همان جوز نابنی ههست و
نه‌سته ئهوروپاییه کان له ئهسته مبوقلدا پیاده بکرین. چونکه جیاوازی نه‌هه و
شونبند کان وه کو جیاوازی کات و سه‌ردمه کان وایه؛ پُوشاسکی ئه بُز ئه و ناییت. و اته
شورپشی فرهنسی ناگونجی بکریت به ده‌ستور بُز ئیمە. هله‌له لوه‌دایه که تیزره کان
جنی به‌جنی بکرین و، ئاول له داخوازی به کانی پُزگار و سه‌ردم نه‌دریت‌وه.

جا منی (کوردی)^(۲) گوندنشینی نه خوینده‌وار، که به تهواوی نوسین نازانم،
ئامزژگاریم پیشکەش بمه رُوزنامه‌نووسانه کرد که ئاماڭىچى كەسى يان لەخۇدا
ھەلگرتتۇوه و، به زیرە کيي خۇيان و له بوارى رُوزنامه‌نووسىدا خەلکى به هله‌دا دەبەن.
که واته من، بەم کارم، تاوانم ئەنجام داوه!

تاوانی شەشم:

لە چەند كۆر و كۆبۈنەوهىه کي گەورەدا ههستم کرد خەلکى و رووژاوه، ئىز ترسى
ئه‌وهە لى نىشت کە عەوامى ئه خەلکە به خۇھەلقۇرتابىن لە کاروبارى سیاسەتدا
سیستەم و ئاسايىشى ولات تېكىدەن. بۇيە به گوفتارىنىكى گۇنخاو بُز زمانى (کوردىكى
زانستخواز)^(۳)، ئه وهست و نه‌سته و رووژاوه مەپور کرده‌وه.

بُز نۇونە: لە كۆبۈنەوهى قوتاياندا لە مزگەوتى بايمىزىد و، ئاهەنگى يادى
لە دايىكبوونى پېغەمبەر ﷺ لە مزگەوتى ئەياصىز فىا و، لە شانزى فەرەحدا، تا رادەيەك
ھەلچۈون و توورەبى خەلکە كەم هيمن کرده‌وه. خۇ ئەگەر ئه و تارانە نبۇونايە، ئه‌وا
زىيانىكى گىزەلتوو كاوى دەپېچەنەوە!

جا منى گوندنشين، كە هىشتا تىكەلى شارستانىتى نه‌بۇوم، بەلام ئاگادار و شارەزاي
فرتوفىلى شارستانى يەكانم، بەم پەفتارم، خۆم لە کاروبارى ئەواندا ھەلقۇرتابىندۇوه.
که واته تاوانم ئەنجام داوه!

(۱) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئه‌وهى ناو كەوانە كە نووسراوه: (ئافره‌تە تىاترۇ كان)، مەبەستى دانەر لە وشى (تىاترۇ) چاپە تازە كاندا "سەماکار"، نەك "ەكھرى شانز" بە گىشتى. (وەرگىز)

(۲) لە چاپە تازە كاندا ئه‌وهى ناو كەوانە كە نه‌نۇوسراوه. (وەرگىز)

(۳) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئه‌وهى ناو كەوانە كە نووسراوه: (زانستخوازىكى گوندنشين كە تازە كى فيرى
زمانى توركى بۇوبىت). (وەرگىز)

تاوانی حه و تهم:

بیستم کۆمەلەیەک بە ناوی "یە کیتىيى مەھمەدی" دامەزراوه. لە لایەنی خۆزمەوە مەترسى بە کى زۇرمىلىنى نىشت كە لە ژىرى پەردەي ئەم ناوە پېرۋەزەدا ھەندى لە ئەندامە کانى جوجولى ھەلەيان لى بۇوهشىتەوە.

پاشان بیستم كە چەند كەسييکى دىيار و بەرپىزى چەشىنى "سوھەيل پاشا" و "شىخ صادق"^(۱) ناوەرۇكى ئەم ناوەيان گۇرپىوه بە شىتىكى ساكار و ئاسان، چونكە تايىەتىان كەردووە بە تەنھا پەرسىتش و شۇينىكەوتى سونەتى خاوبىن و، پەيوەندىيان بەو (كۆملە)^(۲) وە پەچىرىپە و دەست وەرنادەنە سپاسەت..

بۇيە جارىكى تىرلىرىم لىنى نىشتەوە و، پىنم وتن: ئەم ناوە مافى سەرجەمى مۇسلمانانە، تايىەتكىردىن و سئۇور بۇ دانان ھەلتاڭرىت. جا ھەرۋەك لە بۇويە كەمە من پەيوەندىيم بە (حەوت كۆملە)^(۳) مۇھەممەد، چونكە بىنیس ئاماڭىھە كانىيان يەكتىكە، پەيوەندىيشم بەم ناوە پېرۋەزەوە ھەيە.

بەلام ئەو "یە کیتىيى مەھمەدی" بەيى كە من دەپىز انم و پەيوەندىيم پىوهى ھەيە (و، لە رۇۋىنامە كاندا بۇونم كەردووەتەوە)^(۴): باز نەيە كى پەيوەستە بە زنجىرى يە كى نۇورانىي ئەوتۇ كە ھەر لە خۇرھەلاتەوە بۇ خۇرئاوا لە باشۇورەوە بۇ باكۇر درىيەت بۇوەتەوە.. ئەم كەسانەش كە لە ژىرى ئالا كەيدا پىزىيان بەستووە لەم سەرددەدا ژمارەيان لە سى سەددە مىليۆن زىاتەرە و.. لایەنی يە كېبۈون و پەيوەندى لەم كۆملەيەدا "تەوحىد"ى خواى گەورەيە و.. سوينىد و پەيمانى بىرىتى يە لە ئىمان و.. ئەوانەش كە پەيوەندىيان پىوه كەردووە ھەموو ئىماندارانى ھەر لە سەرەتاي بەدىھىناتى مەرۋەقەوە و.. تۆمارى ناوى ئەندامە كانىشى لەوحى مەحفۇزە و.. بلاو كەرەوەي بىر و بۇچۇونە كانىيان سەرجمەن كەتىيە ئىسلامى يە كانە و، رۇۋىنامە كانىشىيان ھەموو ئەو رۇۋىنامە ئايىنىي يانەيە كە ئاماڭىيان بەرزى كەردنەوەي ئالا ئىسلامە و.. شوينى كۆبۈونووھە كانى سەرجمەن مزگۇوت و تەكىيە و خانەقا و قوتاچخانە ئايىنىي يە كانە و.. مەلەندە كەشى ھەردوو حەرەمى پېرۋەزە..

(۱) لە ئەندامانى دامەزرىنەرى كۆملەي "یە کیتىيى مەھمەدی"ن. (وەرگىزى)

(۲) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەوەي ناو كەوانە كە نۇرسراوه: (كۆملە سىاسىيەوە). (وەرگىزى)

(۳) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەوەي ناو كەوانە كە نۇرسراوه: (بە چەندىن كۆملەي ئايىنى). (وەرگىزى)

(۴) لە چاپە تازە كاندا ئەوەي ناو كەوانە كە نۇرسراوه. (وەرگىزى)

ئیز کۆمەلیه کی وەڭ ئەمە، سەرۋۆ كە کەی فەخرى عالەم پىغەمبەرى سەروھرمانە
بېگلىكىن... بەرنامە و پىيازىشى ئۇوەيە كە ھەموو كەسىك موجاھەدە دەرۈونى خۇزى
بىكەت، واتە رەفتار كەردنە بەرۋەشتە بەرزا و بىلندە كانى پىغەمبەرى خۇشەویستى گەلەكەن،
زىندۇو راگرتنى سوننەتى پىرۇزى و، خۇشەویستى خەلکانى تر و، ئامۇزگارى يان بە
گوفارىنىكى هيىنە نەرم كە زيانى لىنى نەيتەوە.

پىرۇزگرامى ناو خۆيىشى سوننەتى پىرۇزى پىغەمبەرە گەلەكەن... ياسا كانى فەرمان و
نەھىيە كە كانى شەرعە و... شىمىزىرە كانى بەلگە بەھىز و گومان بېرە كانە، چونكە سەركوتەن
بە سەر خەلکانى شارستانى و پۇشىنيردا بە قەناعەت پىي بە خشىن دەيت، نەك بە
گوشار و زۇرەملەن. سۇراخ كەردن و بە دادا گەپانى "پاستى" شى بە "خۇشەویستى"
ئەنجام دەدرىت، كەچى دۈزايەتى تەنها بەرامبەر وە حشىكەرى و دەمارگىرى دەيت.
(ئە) كەسانەش وە حشىكەر و دەمارگىرن، زىللەي دەستى سەردەم و شارستانىتى
دەخۇن^(۱).

ئاماڭىشى بەرزا كەردنە وە ئالاى ئىسلامە.

ئەوەش ھەيدە كە پىزەرى پەۋىش و پەرسىش و پەرفتارە بەرزا كان^(۲) لە شەرەدالە
سەدا نەوە دونزىيە و، پىزەرى سىاسەتىش لە سەدا يەڭ تىپەپ ناكات. دەبا كار بە دەستانام
بىرى لىنى بىكەنەوە.

ئىستاش ئاماڭىمان و رووژاندىنى شەوق و حەزى ناو و يېزدانى ھەمووانە لە پىزى
پىشىكەوتەنەوە بەرەو كە عبەى ئاكارە بەرزا و بىلندە كان. ئەمەش بە بزواندىنى ئەو زىخىرى
نوورانى يە، چونكە پىشىكەوتى ماددى لەم سەردەمدە ھۇكاريىكى گەلەنە مەزن و گىنگە
بۇ بەرزا كەردنە و شەى (الله) و ئالاى ئىسلام.

بەم جۈرە، من يە كېنگىم لە تاڭە كانى ئەم كۆمەلەيە و، ھەولىدەران بۇ شە كاندىنەوە ئىلاڭەي و، دەرخستىنى ناوە كەي. دەنا ھەرگىز لەو جۈرە حىزب و كۆمەلآنەدا نىس كە
دووبەرە كى و جىاوازى لە نىۋان خەلکىدا دەنینەوە.

(۱) ئەوەي ناو كەوانە كە لە چاپە تازە كاندا نىيە. (وەرگىن)

(۲) لەم شۇينەي چاپە تازە كاندا ئەممىش نۇوسراوە: (كەرگەن بۇ ئىيانى دواپۇز). (وەرگىن)

بە پوختى:

من بەيىعەتم بە "سولتان سەلیم"^(١) داوه و بىرۇكەى ئەم سەبارەت بە "يە كىگرتى ئىسلامى" لە لا پەسەنەدە، چونكە هەر ئەم بىرۇكەى بىرۇ (كوردە كانى)^(٢) بەخەبەر هينا و، لە سەر ئەم بەيىعەتىيان بىن داوه^(٣)..
(كوردە كانى)^(٤) ئىستا هەر ئەوانى پىشۇون و نە گۇراون.

پىشىنائى من لەم مەسەلەيدا: سەيىد جەمالەددىنى ئەفغانى يە و، لە زانا پايەبەرزە كانىش: شىيخ مەحمدە عەبدەدى موفىتىي ولاتى ميسىرە و، عملى سواعى و، زانا: تەحسىن و، نامىق كەملى شاعيرە^(٥) كە بانگەشەى بىز "يە كىگرتى ئىسلامى" كردووھە..

(١) سولتان سەلیم "كۈرى سولتان بايدىزىدى دووھەمە و كورھازاي مەممەد فاتىحە. لە نىوان سالە كانى (١٤٧٠-١٥٢٠) زادا ئىياوه و، لە بەروارى (١٥١٢) شدا بۇشتۇرۇتە سەر تەخت و، يە كەم خەلیفەيدە لە سولتانە عۆسمانى يە كاندا. (وەرگىزى)

(٢) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەمە ناو كەوانە كە نۇرساراوه: (ويلايەتە كانى خۇزرهەلاتى). (وەرگىزى)

(٣) دانەر ئامازىز بەمۇ فەرمانى خۇد مۇختارى يە دەدات كە سولتان سەلیم سەبارەت بە كوردستان دەرى كىرىدبوو. ئەمە بۇ دواى جەنكى بەناوبانگى "چالدىزىان" (١٤٥١) و سەركوتى سوبای عۆسمانى بەسەر سەفووئى يە كاندا و دابەشۈونى كوردستان بە دوو بەشمەرە، بەھۆزى تېڭۈشانى "مەلا ئىدرىسى بەدللىسى" كە راپۇزكارى سولتان بۇرۇلە كاروپبارى كورد و كوردستاندا، سولتان سەلیم "قەرمان" يېكى دەر كەردى بۇ مېرىنىشىنە كوردى يە كانى سەنورى عۆسمانى كە سەرپەخۇز لە لايەن مەرە كانىانە بەرپۇھە بىرپەن، بەرامبەر بەمۇش باجىنگى سالانە بەدەن بە دولەتى عۆسمانى و، لە كاتى پىنۋىتىشدا بە ناردنى جەنگاھەر يارمەتى دولەت بەدەن. بە پىنى تەور فەرمانە مېرىنىشىنە كانى (بۇتان، بادىتەن، سۇران، بابان) خاۋاھەنى خۇد مۇختارى بۇون و، كۆمەلە ماف و ئىمەتىزىكىان ھەبۇو، دولەتىش دەستى نەدەخىستە ناو كاروپبارى ناوخۇزىان. بەلام بە درېزايى كات دوا حوكومەتە كانى دولەتى عۆسمانى ئەمە بەمانىان لەپىر خۇزىان بىرەتە دەسەلەت كوردى يە كانىان نەھىشت. بروانە: (الأكراد حتى معاهدة سيفر، ١٩٢٠، سايىتى: (<http://www.kdps.info/tarikh>). (وەرگىزى)

(٤) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەمە ناو كەوانە كە نۇرساراوه: (خۇزرهەلاتى يە كانى). (وەرگىزى)

(٥) (سەيىد جەمالەددىنى ئەفغانى): كەسايەتىي ناو دارى خۇزرهەلاتە. داواكاري يە كېنى و شۇرۇرى ئىسلامى بۇوە. بە زۇرىبەي ولاتىنى ئىسلامىدا گەراوه و بىرۇباھەرى خۇزى بە گەلان و حكۆمەتە كانى گەباندۇوو. سالى (١٨٩٧) لە ئەستەبۇول كۆچى دواىي كردووھە. (شىيخ مەممەد عەبدە): (١٨٥٠-١٨٥٠) زانايەكى ھەللىكتۇرى ميسىرە. لە ھەلگرائى ھزرى سەيىد جەمالەددىنە. دوور خراوەتە دەن بۇ سورىا. پاشان بۇشتۇرۇتە بىز پارىس. كە گەراوهتە دەن بە مامۇستا لە ئەزەھەر، پاشان هەتا كۆچى دواىي موفىتىي ميسىر بۇوە. (عمل سواعى): (١٨٣٩-١٨٧٨) شاعير و نۇرسەرنىكى شارەزاي زانستە ئىسلامى و كۆمەلەتى يە كانە و، نىيارى سىاسەتى عۆسمانى و ئىستېيداد بۇوە. ماۋەيەك لە فەرەنسا ماۋەنمە. لە دامەزىزەنارى كۆمەلە ئىتۈرگىاي لار"ە. لە رووداپىكدا كۆرۈراوه. زانا (تەحسىن): ناوارى حەمسەن تەحسىن عۆسمانە (١٨١١-١٨٨١). خۇرىندىنى لە ئەستەمبۇول و پارىس تەواو كردووھە. كراوه بە سەرۋىكى زانكۆزى ئەستەمبۇول. دیوانىكى شىعى

داوه‌ری‌یه‌کان

ههروه‌ها "سولتان سه‌لیم" یش که وتوویه‌تی:

(جیاوازی و دووبهره کی تهناهه‌ت له‌ناو گوره که شمدا
حهوانه‌وه ملی ده‌سینیت. چه کمان له شکاندنی هیرشی
دوژمناندا تهناهه یه کگرنه. گهه نتهوهه ئیسلام یه‌ک
نه گریت، من به خهفته‌وه ده‌تلیمه‌وه). (سولتان سه‌لیم)

من له پیناوی دوو ئامانجی مهزندا به ئاشکرا بانگهیشتنی خەلکیم بزوئم "یه کیتىي
محەممەدی" یه ده‌کرد:

ئامانجی یه کەم؛ پاراستى ئەو ناوه لموهى کە بخريتە ناو سنورىكەوه و تايىهت
بىكىتى پىنى، بەلكو رايىگەيەنم کە سەرانسەرى ئىمانداران دەگۈرىتمەوه، تاكو جیاوازى و
دووبهره کى رۇو نەدات و، شوبەھ و گومانه کانىش رۇوی تى نەكت.

ئامانجى دووهەم: بزوئه‌وه بىيىت به بەربەستىڭ لە بەردهم جىابونەوه و لېكىتازانى
ئەو حىزب و دەستە و تاقمانەي کە ھۆكاري رۇوداتى ئەم گرفتە مەزنه بۇون کە
رٌابورد^(۱)، ئەوهش بە ھەولى يە كخستىيان. كەچى يە داخه‌وه كات يارمەتىي نەداین و،
لافاوه کە هات و منىشى لە گەل خۆيدا رامالى!

پاشان من دەموت: گەر ئاگریك بکەويتەوه، لانى كەم ھەولى كۈزاندنەوهى
بەشىكى دەدەم، كەچى تهناهه بەرگ و پۇشاکە زانسى يە كەي خۆىشىم سووتا و، بە
سوپاسەوه ئەو ناوبانگە درۇينەيم تياچوو كە ناتوانم پارىز گاربى لى بکەم.

جا من، كە جىگە لە پىاويىكى ئاسابى زىاتر نىم، كىشىيە كى هيىنلە گرنگم خستە
ئەستۇرى خۆم كە والە نوينەران و پىامقاۋولان و وزىزىه كان بىكەنەوه. كەواتە
تاوانىكىم ئەنجام داوه!

چاپ نەکراوى جىنى هيىشتووه. (نامىق كەمال): (1840-1888) زەدېب و شاعير و بۇزىنامنۇو سىنېكى
نوېخوارىزى بەناوبانگى تور كە. يە كېكە لە دامەزىنەرانى كۆملەئى "توركىي لاؤ". گەلى شىعىر و بۇزىمانى
نووسىيە. باوه‌ری يە كېتىي ئىسلامى و، شەرىعەت بە سەرچاوهى ياسا، بۇوه.

تىپىنى: ھەموو يە كېكى ئەو كەسايەتى يە ناوبراوانە - وەك ھەموو مەرقۇنىكى تر - لايەنلى ئىيجابى و
سەللىي يان ھەبۇوه. مامزۇستا نۇورسى وە كۆزانايىه كى چاكساز و شەرىعەخوارى ئەو دەمە و، بەپەن ئەو
دەستروهرى ئىيانى: (خۇذ ما صفا، دۇغ ما كەدر) سوودى لە لايەن ئىيجابى يە كانيان وەرگرتۇوه. (وەرگىز)

• (۱) مەبەست رۇودادى (۳۱) مارتە. (وەرگىز)

تاوانی هەشتەم:

کاتى بىستم بەشىك لە سەربازە كان پەيوەندى يان بە هەندى "كۆمەلە" وە كردووه، يە كىسر پۇوداوه ترسناكە كەى "ئىنگىشىارى" م^(۱) وە بىرھاتەوە، بۇيە گەلى نىڭەران و پەشىو بۇوم و، لە رۇزئانەمە كدا نووسىم:

(بەرزىرىن و پىرۇزىرىن "كۆمەلە" لەم كاتەي ئىستاماندا كۆمەلەي سەربازانى ئىماندارە. سەرجەمى ئەو كەسانەي پۇشتۇونەتە رېزى سەربازىيەوە، هەر لە سەربازىكى ئاسايىھە تا دە گاتە سەركەدە، هەموويان لەم كۆمەلەيەدان. چونكە پىرۇزىرىن ئامانجى خاوىنلىق كۆمەلە لە سەرانسەرى جىهاندا بىرىتى يە لە: يە كېتى و برايەتى و گۈپەيلى و خۇشەويسىتى و بەرز كەرنەوەي ئالاي ئىسلام. ئەوه تا سەرجەمى سەربازانى ئىماندار بانگھىيەت بۇ ئەم ئامانجە رادە گەيەن. بەلام سەربازە كان خۇيان مەلبەندن و، دەپى سەرجەمى نەتهوە و هەموو كۆمەلە كانيش پەيوەندى بە سەربازە كانوو بىكەن. چونكە هەموو كۆمەلە كانى تر تەنها بۇ ئەوهەن كە نەتهوە بىكەن بە سەرباز لە رېبازى خۇشەويسىتى و برايەتىدا. سەبارەت بە "يە كېتىي مەممەدى" يىشەوە، ئەوا هەموو ئىمانداران دە گەرىتەوە و، نە كۆمەلەيە و نە حىزبە. چونكە مەلبەندە كەى و پىزى پىشەوەي: موجاهيدان و شەھيدان و زاناييان و راپەرە كان. ھىچ ئىماندار و سەربازىكى گىانفیدا نى يە - ج ئەفسەر بىت و ج سەرباز - لەم يە كېتىي يە بەدەر بىت. كەواتە ھىچ پۇيىستى يەك نى يە بە پەيوەندى كەردن بە كۆمەلە كانى ترەوە. لە گەل ئەوهەشدا خۇم لە كاروبارى هەندى لەو كۆمەلە خىرخوازانە هەنقاورىتىم كە مافى خۇيانە ناوى يە كېتىي مەممەدى بۇ خۇيان دابىنن).

جا من كە جىگە لە قوتاپى يە كى ئاسايى زىاتر نىم، بەم كارەم ئەر كى زانا مەزىنە كائىم بۇ خۇم قورخ كرد. كەواتە تاوانىنكم ئەنجام داوه!

تاوانى نۆھەم:

بۇ ماوهى چەند خولە كىيىك ئەو جموجۇولە ترسناكەم لە دوورەوە بىنى كە لە (۳۱) ئى مارت(دا) رۇوى دا..

(۱) بۇ زانىيارى لە سەر "سوپای ئىنگىشىارى" بِرَوَانَهِ پەراوىزى لابېرە: (۳۳۸) ئەم كېتىيە. (وەرگىن)

گلئی داواکاریم بەر گوئی کەوت، بەلام هەمروەك ئەگەر حەوت رەنگ لە بازنەیە کەدا بە خېراپى بەخولىتىنەوە تەنها رەنگى سېي دەردە کەھۆيت، بە هەمان جۇر لە نېوان ئەم داواکارى يانەدا تەنها وشەي "شەريعەت" دەركەوت، كە ئەمۇش پىزەھى خراپى ئەم داواکارى يە جۇراوجۇرانە لە هەزارەوە دەھېتىتە خوارەوە بىزىمەك و، عەوامى خەلکى لە تانەوەي ئاژاۋە و پشىرى دەپارىزىت و، بە شىۋىيەكى دەراسا سىاستەت لەمەر رېزگار دەكات كە بىكىتىت بە گەمەي دەستى تاكە كەسە كان.

پاشان ھەستم كەردى رووداوه كە بە خرابى دەشكىتىوە، چونكە گۈپىرايەلى شىۋاوه و ئامۇزىگارى بىن سوودە. دەنا ھەلمەتم دەبرد بۇ كۆزاندۇنەوە ئەم ئاگرە، وەك ئەمەي كە ئاگرە كانى ترم دە كۆزاندۇوە. بەلام كە سەربىجم دازۇرىنى خەلکە كە لە توپتۇي عەوام بۇون و، (كۆرە كانىشمان)^(۱) كە سانىكى بىن ئاگا و ساويلكەن و، منىش بە رۇالەتى ناوبانگى درۈپەنەوە دەردە كەوەم..

بۇيە دواى سىنى خولەك كشامەوە و، رۇشتىم بۇ (مەقرى كۆزى)^(۲) تاكۇنەھىلەم ھاوا له لام خۆيانى تىپە بىگلىن و، هەر كە سىنكم بىنى ئامۇزىگارىم كەردى خۆزى دورىر بىگرىت.

خۇ ئەگەر ھېنەدەي گەردىلەيەك خۆم تىپە بىگلاندابە ئەوا به جوانى دەردە كەوەتم، چونكە بەرگ و پۇشاكە كەم دەرم دەخات و ناوبانگە كەشم^(۳) لە ناو خەلکەدا بىلاوە، بەھۆيەوە دەردە كەوەتم. لەوانە بۇونى خۆزم بەوە دەرېختىتابە كە - تەنانەت گەر بە تەنەيا خۆيىش بۇومايمە - بەرھەلسىتى سوبايى بىزۇتنە كەم تا "ئەياسەفانووس" بىكىدايە، پاشان بە مردىنىكى شەرفەندى و مەردانە بىردىمايمە. ئەم كاتەش خۆھولقۇرتاندىم شىتىكى بەلگەنۇيىت دەبۇو، بىن ئەوهى پۇيىت بە لېتكۈزۈنەوە بىكات!

لە رۇزى دووهەمدا پرسىيارم لە سەربازە گۈپىرايەلە كان كەردى، كە گىرىي زىيانى ئېمە دەنۋىن، وتيان: ئەفسەرە كان پۇشاكى سەربازيان پۇشىبىوو. كەواتە "گۈپىرايەلى" زۇر نەشىۋاوه.

(۱) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (ھاوشارى يەكانم). (وەرگىز)

(۲) يە كېكىھ لە گەرە كە كانى "ئەستەمپۇرۇل". شاياني باسە لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي "مەقرى كۆزى" نۇو سراوه: (باقر كۆزى). (وەرگىز)

(۳) لەم شۇينەي چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراوه: (كە نامەوى و پىنم خۇش نى يە). (وەرگىز)

پاشان پرسیم: چهند ئەفسەر پىڭراون؟

خەملەتاندەمیان و، و تیان: تەنیا چوار، ئەوانەش لە خۆسەپتە کان بۇون، دواتر ئادابى شەریعەت و سزاکانى جى بهجى دەكىزىن.

پاشان دەستم دايىھ پۇزىنامە کان، يىنیم كە ئەوانىش رووداوه كە بە بزووتنەوە يەكى رەوا دەبىن و، لە سەر ئەو شىيۇھە وىنە كەى دەكىشىن. ئىز لە پۇويە كەوە دلخۇش بۇوم، چونكە پېرۇزىتىرىن ئامانجى من جى بهجى كەردىنى تەواوەتىي فەرمانە کانى شەرعە. بەلام لە لايەكى ترەوە گەلىنى نائۇمىد بۇوم و، بە تىكچۈونى گۈپىرایەللىي سەربازى ئازارم بىن گەيىشت. بۇيە بە زمانى پۇزىنامە کان گوفقا رام ئاراستەي سەربازە کان كرد و، پىم وتن:

ئەي سەربازە کان!

ئەگەر ئەفسەرە کان بە يەك دانە گۇناھ سىتم لە خۆيان بىكەن، ئىۋە بە ھەلگەرانەوە و سەرپىچىتان لە فەرمانە کان، سىتم لە مافى سى ملىيۇن ھاواولاتىي دەولەتى عوسمانى و سى سەد ملىيۇن مۇسلمان دەكەن، چونكە شەرەف و بەختمۇھەرلىي و ئالاى يەكىتىنى ھاواولاتىيانى عوسمانى و سەرجەمە مۇسلمانان لە پۇويە كەوە بەندە بە گۈپىرایەلەتەنەوە بۇ فەرمانە کان.

پاشان داواكاريي ئىۋە جىبىھ جى كەردىنى شەریعەتە، كەچى بەم سەرپىچى يەتان كارىنگى پىچەوانە خواستى شەریعەت ئەنجام دەدەن.

ئافەرین و پېرۇزىبايم بۇ بزووتنەوە كەيان و ئازايەتى يەكەيان دەربىرى، چونكە پۇزىنامە کان - كە زمانىتىكى درۈزىنى راي گىشتىن - بزووتنەوە كەى ئەوانى بە "پەوا" پىشان دا.

جا بەپى ئەو ھەلسەنگاندەنە ئەوان، توانىم كارىگەرلىي ئامۇزگارىي يەكامىن لەواندا بەجى بەھىلەم و، تا رادىيەك ھەلگەرانەوە و سەرپىچى يەكە ئەوان ھىور بىكەمەوە، دەنا كارە كە ئاسان نەدەبۇو.

جا من كە ھەر لە راستىدا رۇشتىبۇوە خەستەخانە ئىشىتەنەوە و، نەمۇت: "چىم لە خەلکى داوه؟ با خەلکانى خاوهن ئىرى لىنى بىكەنەوە" ئەواتاوانىتىكم ئەنجام داوه!

تاوانی دەھەم:

پۆزی ھەینى ھاوارپى لە گەل زاناياندا پۇشتم بۆ لای ئە سەربازانەی کە لە وەزارەتى جەنگدا بۇون..

لەوئى بە چەند وتارىنىكى يە كجار كاريگەر، ھەشت تىپى سوپام ھىنايە وە ژىز فەرمان و گۈنپەيەلى. ئامۇز گارى يە كانىشىم پاش ماۋەك سوودە كانىان دەركەمەت.

واوينەي و تارە كە متان بۆ دەھېنم:

ئەى سەربازە يە كتايپەرسە كان!

شەرهەف و كدرامەت و بەختەورى و ھىمماي يە كىتىي سى ملىيون ھاولولاتىي عوسمانى و سى سەد ملىيون موسلمان - لە پۇويە كەمە - پەيوەستە بە گۈنپەيەلىتائىمە بۆ فەرماندە كاتنان.

گەر ئە سەرماندانە بە يەك دانە گۇناھ سەتمىان لە خۇيان كەدىيەت، ئىپوھ بەم سەرىپچى يە تان سەتمە لە سى سەد ملىيون موسلمان دەكەن، چونكە بەم كارەتان برايەتىي ئىسلامى دەخەنە مەترسى يەوه.

باش بزانن كە پى و شوتى سەربازان گەللى مەزنە، چونكە وە كو كار گەيمەك وايە. ئەوەتا ئە گەر هەر كار گەيمەك چەرخىنلىكى تىنگبچىت ئەوا سىستەمى كار لەناو سەرجەمى كار گە كەدا دەشىۋىت.

ھەر گىز نابى سەربازە كان وەك تاكە كەمس خۇيان لە سياستىدا ھەلبقورتىن. "تىنگىشارى يە كان" باشتىن بەلگەن لە سەر ئەمە.

ئىپوھ داوا كارى شەريعەتن، كەچى رەفتارى پىچەوانە شەريعەت دەنۋىتىن و بە ناشيرىنى ناوى دەزپىتىن.

بە شەريعەت و قورئان و فەرمۇدە و دانىست و ئەزمۇونە كان سەملاؤھ كە: گۈنپەيەلىكى كاربەدەستى دىندارى راستەھوئى پابەند بە حەق كارىنىكى فەرزە. كاربەدەستان و مامۇستايانى ئىپوھش ئەفسەرە كاتنان.

جا ھەروەك ئە گەر ئەندازىيارى لىزان، يان دكىزى شارەزا، گۇناھبارى و رەفتارى ناپەوايان لىنى بۇوهشىتەمە، زيان لە پىشەي "پزىشىكى" و "ئەندازىيارى" نادات، بە ھەمان

جۆر ئەفسەره رۇوناکىرىھ کاتان كە شارەزاي ھونمرى جەنگن و كەسانى ئىماندار و خاوهن غىرەت و حەماستى ئىسلامىن (كە هەرىيە كەيان بەرامبەر بە ھەزارن)^(۱)، گەر ھەندىكىان لە ئەنجامى جۈجوولىتكى جوزئىيەوە كارىنگى ناپەواى لىت پرو بىدات، نابىت بىكىت بە يىانو بۇ سەرىپچى نواندىن لە فەرمانە كانيان و، لەم پىرىيەوە سەتمەلە ھاوللاتىانى دەولەتى عوسمانى و سەرچەمى مۇسلمانان بىكەن..

چونكە سەرىپچى لە فەرمان تەنها يەك دانە تاوان نى يە، بەلگۇ دەستدرېزىيە بۇ سەر مافى ملىزىنەدا كەس.

دەزانن كە ئالاى يەكتابى خواتى گەورە^(۲) لە دەستى ئازايەتىي ئىۋەدایە و، ھىزى ئەو دەستەش لە گۈپىرايەلى و پابەندبۇوندىايە بە سىستەمى سەربازىيەوە، چونكە ھەزار كەسى گۈپىرايەل و رېتكخراو سەد ھەزار كەسى وىل و بەرەلا دەھىنېت.

ئاشكرايە كە سى ملىزىن عوسمانى لە ماوهى سەد سالدا نەياتوانى ئەم دوو ئالو گۈپ (كودەتا) ھ خۇيناوىيە بەرپا بىكەن. كەچى ئىۋە بە گۈپىرايەلىتان ئەنجاماتان دا. زىياد لەوانەش، لە دەستدانى يەك دانە ئەفسەرى بە پەرۇش و شارەزا و پۇشنىپ، لە دەستدانى ورە و ھىزى معنەوەي خۇتان دە گەھىنېت. چونكە لە رۈژگارى ئىستادا پىز ئازايەتىي ئىمانى و عەقلى و زانستى زالە و، ھەندى جار يەك دانە رۇشنىپى ناو ئەوان سەد كەسى ترى جىڭلەوان دەھىنېت..

بىانى يە كان تىدە كۆشىن بەم ئازايەتىيەيان بە سەرتاندا زال بىن. واتە ئازايەتى سروشتى بە تەنبا خۆى داد نادات.

بە پۇختى:

من فەرمانە كانى پىغەمبەرى مەزناتان ئەللىقىلىق بىن پادە گەيدەنم، كە: گۈپىرايەلىي ساربەدەستان فەرزە..^(۳).

بىزى سەربازە كان.. بىزى مەشروعتىتى رەوا.

(۱) لە چاپە تازە كاندا ئەۋە ئاۋە كە نەنۇو سراوە. (وەرگىز)

(۲) لەم شوينەي چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراوە: (لەم سەردەمدە). (وەرگىز)

(۳) لەم شوينەي چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراوە: (كەواتە سەرىپچى لە ئەفسەرە كاتان مە كەن). (وەرگىز)

جا من که ئەم ئەر کە هەرە قورسانەم خستە ئەستۆی خۆم - لە کاتىكدا كە چەندىن زاناي بەتوانا هەبۇون - ئەوا تاوانىتىك ئەنجام داوه.

تاوانى يازدهەم:

من بارودۇخى پەريشانى (كوردەكانى دانىشتۇرى كوردىستانم)^(۱) بىنى و، تىنگەيشتىم كە پۇويە كى بەختەوەرىي دىيامان بە زانستە نوبىكانى ئىستا دېتىھ دى. زانابانىش يە كىك لە پۇوبارە سازگارە كانى ئەو زانستانە دەبن و، سەرچاۋە كەى ترىشى بە بىن گومانى، قوتاپخانە ئايىنى يە كان دەبىت، تاكو زانابانى ئايىن لە گەل زانستە نوبىيە كاندا راپىن.

جالىبەر ئەوهى جلمۇرى ئىختىيارى (كوردەكان)^(۲) بە دەست زانابانەوەيە، ئەوا ئەم ھەستەم ھانى دام بىم بىز ئەستەمبۇول، چۈنكە ئەو كاتە پىم وابۇو كە بەختەوەرى (السعادة) لە "دار السعادة"^(۳) دا بەدەست دەھىن!

كەچى بىنیم ئىستىبداد - كە ئىستا بە چەند شىيەھە كى جۇراوجۇرە و پىز بەھىزىش بۇوە - بە گشىتى دەدرایە پال^(۴) سولتانى لە سەركار لابراو..

ئەوه بۇو بە چاکەي خۆى لە پىتى وەزىرى ئاسايىشەوە مۇوچەيە كى وەڭ بەرتىلىك بىز بىندەنگ كەردىم بۇ بېرىمەوا بەلام من وەرم نەگرت و، نەمۇيىت و، ناوى مىللەتە كەى خۆم لە كەدار نەكىرد^(۵)!

ئىتى بۇ كارەم قوربانىم بە "زىرى" ئى خۆم دا! بەلام دەستىم لە "ئازادى" م ھەلنە گرت و، سەرىشىم بىز ئە سولتانى مېھرەبانە دانەنەواند و وازم لە سوود و بەرژەنلىيە كەسى يە كانى خۆم ھينا.

(۱) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوە: (ھۆزە كانى ويلايەتە كانى خۆرھەلام). (وەرگىز)

(۲) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوە: (هاولاتىانى ئەو ويلايەتە نىمچە دەشتنە كىيانە). (وەرگىز)

(۳) "دار السعادة": يە كېنکە لە ناوە كانى "ئەستەمبۇول" لە كانەدا. (وەرگىز)

(۴) لەم شۇنىھى چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراوە: (خوالىخۇشىوو). (وەرگىز)

(۵) لەم شۇنىھى چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراوە: (ئەم پەفتارەشم ھەلتىيەك بۇرا بەلام ئەو ھەلەيم بۇر بە خېز، چۈنكە ھەلەي لەو كەسانەي دەرخىست كە نيازى بەدەستەنەنائى مالى دىيابان بە زانستە ئايىنى يە كانىان ھەيدە). (وەرگىز)

ئمو میشولانه‌ی تر^(۱) به "خوشم‌ویستی" و به ویستی خۆم، نەک بە ناچار کردن و زۆرەملئى، دەتوانن ھاوارايى من بۇ خۆیان دەستەبەر بکەن. من وا سال و نیونىكە لىزە ھەولتى بلاو کردنەوهى زانستە کان دەدەم (لە کوردستاندا)^(۲). زۆربەی ئەستەمبوول ئاگادارى ئەمەن.

جا منى کوره حەمالىتكى ھەزار، لە خۆم نەگۈرام و حاشام لەمەن نەکرد كە کوره حەمالىتكى ھەزارم، ھەرچەندەش ھەل و مەرجە کانى دنياشىم بۇرەخسا. ھەروھا پېيەندى يە کانى خۆم لە گەل دنيادا توند وتول نەكىد، بەلكو خوشم‌ویست ترىن ناوچەم بە لای دلمەوە بەجى ھېشت، كە لوتكەی چيا کانى (کوردستانه)^(۳) و، ھاتم بۇ ئىزە تاکو بۇز بەختەورىي نەتمەوە كەم ھەول بىدەم، كەچى رۇشتمە خەستەخانە شىستان و بەندىخانە کان و، لە سەردەم مەشروع تىدا گرفتارى ئەشكەنبە و سوو كایەتى كرام.. ھەموو ئەوانەش لەبەر ئەمەوە كە سەرم بۇ ئەم چەشىنە كاروبارانە بەرز كرده‌وە. تا گەياندىيانه ئەم دادگا ترسنا کانه..

کەوانە تاوانىكەم ئەنجام داوا!

نيو تاوان:

لە ropyوي چەمكى پارىز گارى كردنى مەلبەندى خەلافەتمەوە، كە لە راستىدا مەلبەند و چەقە خاتى موسىمانانە و شوينى پېيەندىيانە و، بۇ ئەمەر ئىندرى بەوهى گرفتارى تىاچچوون بىيىت..

ھەروھا بەو بىچچوونەي كە وامدەزانى سولتانى پىشىوو^(۴) ئامادەيە كارەكان پۇوون بىكاتەوە و لە ھەلە كۆزمەلایتى يە کانى رابوردووی پەشيمان بىيىمەوە..

ھەروھا بەپىزى پەفتار كردن بە دەستورى: ﴿وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾ تاکو ropyوداوه کانى ئىستا كە بە توندو تىزى يەوە ropyويان دا و تزوی ئاشووب و دووبەرە كى يان چاند، سووك و تەنك بىكىنەوە..

(۱) مەبەستى ئىتىيەخادى يە کانه. (دانەر)

(۲) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەمەي ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (لە ولاتە كەمدا). (وەرگىز)

(۳) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەمەي ناو كەوانە كە نۇو سراوه: (وېلاپەتە کانى خۆرەلەتىدا). (وەرگىز)

(۴) لەم شوينى چاپە تازە كاندا ئەمشى نۇو سراوه: (خوالىخۇشىو عەبدولھەمید خان). (وەرگىز)

له بهر هموو ئه‌مانه، به زمانی رۇزىنامە کان بە^(۱) سولتانى پىشۇوم وت: (كۆشكى يىلدىز كە ئەستىرەيە كى كىرى تىنلى بىراوه، بىكە به زانكۈزى زانىست، تاڭو به وينى ئەستىرەي "كۆز" (ئىريا) بەرزا بېيتەوە.. لە بىرى گەشتىاران و دەرگاوانى دۆزەخ، راستىخوازان و فريشته‌ي مىھەرە بانىيى تىدا نىشىتەجى بىكە، تاڭو به وينى بەھەشت خۇش و دلپۇقىن بىت.. ئەو سەروھت و سامانانەي ناو كۆشكى كە نەتەوە پىشىكەشى كردووېت، لە پىتى دامەز زاندۇنى زانكۈز ئايىنى يە كانەوە بىانگىزەوە بۇيان، تاڭو ئەو نەزانى يە لەناو بېھىت كە دەردىيەكى كوشىنده‌يە و ئەم نەتەوەيە پىوه‌ي گۈرۈدەيە.. پېر بە دل مەمانەت بە خۇشەويىتى و جوامىرىي نەتەوە كەت بىت، چونكە هەر ئەو كە ويستى پادشاھى ئىنۋە لە ئەستۇ دەگرىنەت.. پىش ئەوەي دنيا واز لە تۆز بەھىنەت تۆز واز لەو بېھىنە و.. زەكاتى تەمنەت لە پىناواي تەمنى داھاتۇرۇدا سەرف بىكە. دەبى لە دواي ئەم تەمنەت تەنها بىر لەو دواپۇرت بىكەتەوە.

ئىستا با بەراوردىيەك لەنیوان ئەم دوانەدا بىكەين، تاڭو بىزانىن كامىيان باشتە: ئايا كۆشكى يىلدىز شوينى گەمە و گالتە بىت، يان زانكۈزەك بۆز پىشىكەش كردنى زانستە كان؟ ئايا گەشتىاران تىيايدا بگەپىن، يان زانايابان وانەي تىدا بىلەنەوە؟ دەستى بەسەردا بىگەرىت، يان بىھەخشىرىت؟ دەبا كەسانى خاوهەن وېزدان لەم كېشىيەدا بېپار بىدەن).

جا منى هەزارى كەمەست، بەم وتارانەم ئامۇزگارىم پىشىكەش بە سولتانىكى مەزن كەنەت. كەواتە نيو تاوانم ئەنجام داوه! بەلام نىوه كە ئىرى تاوانە كە هيشتا كاتى باسکەردىن نەھاتۇوە^(۲).

بە داخەوە، ئەو كەسانەي كە زىيادەرەوى يان بىن خۇشە، لەم رووداوهدا بەرەستىنلىقايىيان لە بەرددەم حەز و ئارەزووە كانى ئەم نەتەوەيەدا دانا كە تاسەمەندە بۇ ئەو

(۱) لەم شوينى ئەچىپ تازە كاندا ئەممەش نۇو سراوه: (خوالىخۇزشىوو). (وەرگىز)

(۲) سەيرى ئەو باسە بىكەن كە لە كۆتۈلى كۆمەلە پەيامى "سراج النور" دايە، تاڭو بۆخۇزان نىوهى ترى تاوانە كە بىزانى، كە بىست و هەشت سالە دانەر لە سەرى سزا دەدرىنت. (دانەر)^(*)

(*) مەبەست: "تىشكى پىنچەم" لە كىنېي (تىشكە كان). (وەرگىز)

مه شروروتیه‌ت رهوایه‌ی بهخته و هر بی‌ئیمه‌ی لە خۆ گرتسوو و، سەرچاوه‌ی ژیانی کۆمەلایه‌تیمانه.. ئەم نەته‌وەیه‌ی کە تىنۇرى ئەو چەشە زانستانیه و ئەو زانستانش کە لە گەل ئىسلامدا تەبا و گونجاون.

بەلئى، ئەو زىادە پەوانە بەر بەستىكى قايىيان لە بەردەم ئاواتە كانى ئەم نەته‌وەيەدا دانا، بەوهى کە ئاماڭچە كەسى و ئازاۋە كانىان خستە ناو مەشروعوتىه‌تەمە. جىگە لە كىردارە ئىلخادى يە كانى رۇشنبىران و بايەخ نەدانيان بە ئايىن..

جائەو كەسانەي کە ئەم بەر بەستەيان دانا، دەبى لايىمەن. ئەمەشيان بە ناوى نىشتىمانە و لىنى چاوه‌پروان دەكەين.

ئەپاشا و ئەفسەرە كان!

شايدەتە كان لە سەر ئەم يازدە تاوان و نىوەم ھەزاران كەس دەبن، تەنانەت لەوانەيە نىوەي خەلکى ئەستەمبوول شايدەت بن لە سەر ھەندىتكى.

بەلام منىش داواي وەلامدانەوەي يازدە پرسىار و نىرو دەكم. وىپراي پازى بۇونم بە هەر سزايدەك لە سەر تاوانە كانم.

لە گەل ئەوهشدا، لە بىرى ئەم ھەمو خراپكارى يانە، تەنبا يەك چاكم ھەمە. كە ئەمەيە:

من نەيارى ئەو لقە خۆسەپىنه ئېرەي "ئىتىحاد و تەرەقى" بۇوم كە شەوقى خەلکىي نەھىيەت و، خۆشحالىي لىنى زپاندىن و، دەمارى دوورپۇوبى و لايمەنگىزىي تىدا و رووۋۇزاندىن و، بۇو بە ھۆزى نانەوەي جىاوازى و پەرتەوازەي لە نىوان خەلکىدا و، حىزب و دەستە و تاقىمە قەمۆمىيە كانى ھىنايى گۈپى و، بە پوالتە ناوى "مەشروعوتىت"ى لە خۆزى نا، بەلام لە راستىدا "ئىستىبداد"ى راستەقىنەي نواند، تەنانەت ناوى ئىتىحاد و تەرەقىشى چەپەل كەرد.

ھەر كەسەو بىر وبۇچۇونى خۆزى ھەمە. منىش لە دەر بىرىنى ھزر و بىرى خۆمەدا ئازادم. من پىم وايە كە ئاشتەوالىي ھەمە لايەنە و لېپوردى گشتى كارىنکى گەللىي پۇيىستە، تاكى سووكايدەتى كەردى خاوهن ئىمتىياز بە كەسانى تر "دۇو پۇوبى" لىنى پەيدا نەيىت.

بین ئوه‌هی نیازم ده‌برپینی فه‌خر و شانازاری بیت، ده‌لیم:
 ئیمه‌ی (کورد)^(۱) ده‌خنه‌له‌تیزیین، به‌لام کمس ناخله‌تینین و له پنواوی ژیانیکدا
 دانا به‌زینه ئاستی درو کردن. چونکه ده‌زانین که: "فیل لوه‌دایه واز له فیل به‌یتریت!"
 به‌لام من له‌بهر ئوه‌هی په‌یمانم به مه‌شروع‌تیه‌تی راسته‌قینه و پروا داوه، گهر ئیستیدادم
 بیته‌ری - همر پوشاش‌کیتکی لم‌به‌ردابیت - زلله‌تی ده‌سره‌وینم، ته‌نانه‌ت گهر به‌رگی
 مه‌شروع‌تیه‌تیشی پوشیبیت، ياخود ناوی ئوه‌ی له خزوی نایبیت!
 من له‌و باوه‌رده‌دام که دوزمنانی مه‌شروع‌تیه‌ت ئوه‌انه که شیوه‌که‌ی ده‌شیونن و، به
 شتیکی پچه‌وانه‌ی "شهریعه‌ت"‌ی پیشان دده‌هن و، به وینه‌ی سته‌مکاریک ده‌خه‌ن.
 بهم کاره‌یان دوزمنانی "شورا" زیاد ده‌کهن. له کاتیکدا که ده‌ستوریکی چه‌سپاوه‌هیه
 ده‌لیت: "به گزپرنی ناو راستی‌یه کان نا گزپرن".
 ئنجا له‌بهر ئوه‌هی گه‌وره‌ترين هله‌له ئوه‌هیه که مرؤوف گومانی وایت خزوی هله‌ه
 ناکات، ئه‌وا من دان بهم هه‌لایه‌ی خزمدا ده‌نیم که:

ویستم ئامزگاری خه‌لکی بکه‌م، پیش ئوه‌هی ئامزگاری ئه‌وان و هربگرم و..
 هه‌تی پیتمایی که‌سانی ترم دا، پیش ئوه‌هی پیتمایی خزم بکه‌م! بهم کاره‌ش له شان و
 شکتی "فه‌رمان به چاکه" م داگرت و، خستمه ئه دوخه‌ی که هیچ سوودیکی نه‌بیت.
 تاقیکردنوه کان چه‌سپاندوویانه که "سزا" ئه‌نجامی "گوناهیک" ه. که‌چی هه‌ندی
 جار "سزا" ده‌رده‌چیت له‌سهر گوناهیک که نه‌کراوه، به‌لام له بری گوناهیکی تر
 شیوه‌ی گوناهی له‌خز گرت‌تووه. جا‌ئو که‌سه هه‌رچنه‌نده لم تاوانه به‌ری‌یه، به‌لام له‌بهر
 گوناهیکی تری نادیار شایانی ئه‌و سزا‌یه ده‌بیت. که‌واته خواهی گه‌وره تووشی گرفتیکی
 ده کات و داد گه‌ری ده‌هینیتیه دی و ده‌یخاته به‌نديخانوه له‌سهر گوناهیکی په‌نهان. به‌لام
 "دادوه‌ر" سته‌می لئی ده کات، چونکه سزا‌ی تاوانیکی ده‌دات که ئه‌و که‌سه ئه‌نجامی
 نه‌داوه.

(۱) له چاپه تازه کاندا له بريي ئوه‌هی ناو که‌وانه که نور‌سراوه: (موسلمانی راسته‌قینه). مامزستا عه‌بدولقادر بيداللى له په‌راويزى ل (۷۳۴)‌ي (ناساري به‌ديعه) دا ده‌لني: له نوسخمه‌كدا نور‌سراوه: (ئيمه که موسلمانی راسته‌قینه‌ين). (و هرگي).

دەسا ئەي كاربەدەستان!

كەرامەت و سەر بەرزى يەكىم ھەبوو دەمويىست خزمەتى نەتهوھە كەمي پى بىكم، كەچى ئىيۇھە سوو كايەتىنان بىن كردى.

بە بىن حەز و ئارەزووى خۆم ناو باڭگىكى درۈينم ھەبوو بە ھۆپەو ئامۇز گارىنى عدوامە كائىم دە كردى، كەچى ئىيۇھە - بە سوپاسەوە - لەناوتان بىردا! ئېستاش تەنها ژيانىتكى لوازم ماوه، لىپى بىزازم.. خوالەنام بەرى گەرلە ترسى ئىعدام ھەولى پاراستنى بىدەم.. نامەردەم گەر بە رۇوى گەشەوە پىشوازى لە مردن نە كەم!

ھەر بېيارىتكە - بە روالەت - لەسەر من دەركىرىت، بېيار دەركىردنە - لە رۇوى ويئىدانوھە - لەسەر خۆتان.

ئەمەش زيانم بىن ناگەيەنىت، بەلكو شەرف و سەربەرزى يەبۇم. بەلام بەھو كارەتان زيان بە نەتهوھە دە گەيەن، چونكە كارىگەرنى ئامۇز گارى يەكائىم دەسپنەوە. جىگە لەھوھى كە زيان لە خۇشتان دەدەن، لەبەر ئەھۋە دەبن بە بەلگەيە كى بىن گومان بە دەست دوڑمناتانەوە.

ئىيۇھە متان خستە سەرمەھەك. ئەي ئەوانەي كە بېيان دەلىن: پېرە خاوېنە كان (واتە حىزىبە كان) ئە گەر لەم چەشىنە مەھە كانە بىرىن، ئايا چەندىيان بە سەلامەتى دەرباز دەبن؟ خۇ ئە گەر مەبەست لە "مەشرۇوتىھەت" رەفتارى پىچەوانەي شەرىعەت و خۆسەپاندىنى كۆمەلىتكى دىيارى كراو يېت، ئەوا باھەمۇ گۈزى جىنى و ئادەمیزاد شاپەت بن كە من كۆنەپەرسەت^(١)!

چونكە ھەر يەكىتىيەك لەسەر بىناغەي درۇ دامەزرايىت، ئەويش ھەر درۈيە و.. مەشرۇوتىھەتكەنچىنە كەي بىن كەلەك و كەرمۇل يېت، خۇيىشى بىن كەلەك دەيىت.

(١) ئەم وتمىيە ھاوشۇرە بەيىتە شىعرە كە ئىمامى شافعىي يە كە دەفرمۇيت:
ان كان رفضا حبُّ أَلْ حَمْدٍ فَلَيَشَهِدُ الشَّفَانَ أَنِ رَافِضٌ
بِرَوْانَه: (ديوان الإمام الشافعي ص: ٥٥) جمع وتعليق: محمد عفيف الرعبي، نشر: دار النور، بيروت، ١٩٧١م. (وەرگىزى)

مه شروتیه تی پاسته قینه که سیفه تی مانه و برد و امی هه بیت ئوه و یه که لە سەر بناغە کانی حق و پاستی و خوشەویستی بنیات نرا یېت، نەک لە سەر بناغە جیاوازى.
بەو پەری داخ و نیگەرانی یە و ئەم بىدار كردنەوە یە دەخەمە رۇو:

بۇ نۇونە:

زانایە کى ھەلەشە سیفەتى "زانست" پى خراپکارىيلىنى دەگرىت، بەلام ھەركات باسى زانستە کەي بىكىتىت لە گەلەشىدا باسى ئەو خراپەيە بىكىتىت کە لە ئەنجامى "ھەلەشەبى" يە كەيمەدە پەيدا بۇوە، ئىت لە مەدە سیفەتى "زانست" بە خراپى ناو بىرىت. ئايا ئەم کارە ئاماژە نى يە بۇ دۈزمنىا یەتى كەن لە گەل زانستاد؟

بە ھەمان جۆر، كاتى دەستە و پىزە كان (حىزبە كان) بە پىچەوانە خواتى "شەريعەت" مە دۇۋىي دۇوبەرە كى و ئازاواھىان چاند و، يەك ملىئۇن گوللە بە ھەرەمە كى تەقىراو، سياسەت و سىستەم كەوتە دەستى كەسانى ئاسابى و، بەرەلائى و كارى بەربادى ھەموو ناوەندە كانى كۆمەللى گىرتوو.. لە كاتەدا، جىڭە لە موعىجىزە "شەريعەت" ھېچ شىتىكى تر ئە تو زفانەي ھېئۈر نە كرددو، بە پادەيەك كە ئەو زىريانە بەن پاشتى تەنانەت دلۋىھ خۇينىك و بە بىن وەي كۆتايى پى هات. بەن واتايەي كە ناوى "شەريعەت" ئى خاواين و يە كېتىمى مەھمەدى كارىگەرەي ئەو خراپکارى يە ترسنا كەيان لە پىزە ھەزارەوە ھىنایە خوارەوە بۇ يەك..

لە كاتىكدا مەسەلە كە بەم جۇرەيە، كەچى ناوەھىناني ئەو ناوە پىرۇزەي "شەريعەت" لە گەل ناوەھىناني ئاشۇوبىگىزەن و كردى بە قەلغانىك بۇ ئەوان، لە پاستىدا دەستدانە لە خالىتكى يە كچار مەترسیدار. تەنانەت دەست وەردا نە لە جەرگە و كاكلەي ژيان، بە پادەيە كى ئەوتۇز كە ھەموو خاوهەن و يېڈانىكى ساغ لە تاوا تەزووى پىدا دىت و بە داخىيە سەرددەنەتەوە.

ئەو كەسى كە پىنی وايە دەتوانرىت ھېشىووھ ئەستىرە كۆ(سورەيە) وەك گىشك بە كار بەھىرتىت، يان دەتوانى بە فۇوي دەم بىكۈزۈنىتەوە، تەنها گەلخۇبى خۇزى دەردىخات!

ئەگەر فریشته‌یەك لە بەرزایی ئاسمان، بۆ نۇونە لە سەر ھەسارەتى كەمپان(زوحەل) تەرازوویەكى ھیندە گەورە بە دەستەوە بىگرىت كە ھەردوو چىاي ئەرارات و سوچان بىكىشىت، ئىنجا ھیندە ئىكىشى درەھەمەنگىز قورسايى بىخىشە تاي چىاي ئەراراتمۇ، ئەوا كەسانى كورت بىن كاتىن دابەزىنى تاي ئەرارات بۆ زەموسى و بەرزبۇونەوهى تاي سوچان بۆ ئاسمان دەبىنن، دىياردە كە و قورسايى كە دەدەنە پال ئەو كېشە ساكارەتى كە ھیندە ئىكىشى درەھەمەنگىز.

بە ھەمان جۇر، رېز و حورمەتى سەربازى و، پەرۇشى و خەم بۆ ئىسلام و شەرىعەتى مەممەدى، بە وىنەتى ئەو چىا گەردن كەشانەن، ھۆزکارە دەرە كى يە كانىش تەنها كېشى درەھەمەنگىان ھەمە. جا دانانى ئەو ھۆزکارە بىن نرخانە بە بىناغەتى كارە كان بىلگەتى نەزانىنى نىرخى مەرۋىقايدەتى و ئابىنى ئىسلامە و سووكايدەتى بىن كەردىنانە.

وا من تەنها حەقىقەت دەلىم و ھەرگىز لېنى لانادەم، چۈنكە پلە و پايدە حەق گەلسى بەرزە و، لە پىناوى ھىچ كەسىكدا بەختى ناكەم. لە بەر ئەو، لېرەدا كى دەرەنچى با پەنچىت، بەلام حەق و پەستى شىتىكى لىنى نەيدەت:

ئەو تۆفانە ترسناڭ و زىريانە سووتىنەرەتى كە ناوى پۇوداوى (٣١ مارت) لىنى نراوە، لە ئېر كارىگەرلىي چەند ھۆزکارنىكى ئاسايىدا توانا و لېھاتنىكى سروشتى ئەوتقى ئاماھە كە ناوى ئەو "شەرىعەت"ەي ھەمبىشە موعجىزەتى خۆزى دەرەخات، لە لايەن خواي گەورەوە، بە سەر زمانى ھەلسۇپەنەرانى ئەو پۇوداوهدا ھينا، ھەرچەندەش ئاكامە كە پېشىرىي و ئالۇزى بۇو.

جا لە بەر ئەوهى ناوى "شەرىعەت" ئەو تۆفانە بەھو ئاراستىيەدا بىردى كە بىن وەتى تېپەر بېت، ئەوا ئەم ناوە لە بەر دەم خواي گەورەدا ھەمۇ ئەو پۇۋەنامانە تاوانبار دەكەت كە لە ناوەرەستى مانگى نىسان بەوللاوه زمانى بەدىان درېئە كەردى.

خۆ ئەگەر ئەم حەوت ھۆزکار و بارودۇخەتى خوارەوە پەچاو بىكىن كە ئەو پۇوداوهيان ھينايە گۆزپى، ئەوا "پەستى" بە پۇونى دەرەدە كەۋېت:

١ - لە سەدا نەوهەدى ئەم بىز و ئەنەوە بە لە دىرى ئىتتىخاد و تەرەقى و دىكەتلىرىمەتىان ئاراستە كرابۇو.

- ۲ - ههروه‌ها ئاماڭىچىكى ترى: گۈپىنى ئهو و وزيرانه بۇو كە مايەي قسە لە سەر كىردىنى پېپ و حىزىزەكان بۇون.
- ۳ - دەرباز كىردىنى سولتانانى سەتم لېنگراو لەمۇھى لە سەر كار لابىرىت، كە پىشتر بېرىار و نەخشەي بۆز دارپىزرا بۇو.
- ۴ - رې نەدان و كۆزتاپىي هيئان بەمۇھى و دەرس دادانەي كە لە گەل نەرىتى سەربازى و ئادايى ئايىنيدا يەك ناگىرنەوه.
- ۵ - دۆزىنەوەي بىكۈزى بەپىز "حەسەن فەھمى"^(۱) دواي ئەمۇھى كە باپتى كوشتنەكەي گەلىنى بە گەورە گىرا.
- ۶ - چارەسەر كىردىنى بە وىزدانانەي كېشەي ئەفسەرانى "ئەلايلى"^(۲) كە لە خزمەتى سەربازى كەنار دران.
- ۷ - رې گىرتىن لە گىشتانلىنى چەمكى "ئازادى" بۆز رەفتارە هەرزەكان. واتە: سەنۋوردانانىك بە ئادابە كانى شەرع بۇز واتاي "سەرەبەستى". پاشان جىي بەجى كىردىنى ياسا و سزا كانى شەرع كە عەواام جىگە لە دەست بېنەوه و تولە سەندنەوه ھىچى ترى لى تىنە گەيشتۇون.
- بەلام پىشىز زەمينەي بۆز گەن ساز كرابۇو، هەروهك پىلان و پېخلىسکە ئاماڭە كانىش بە رادىيەك دارپىزرا بۇون كە گۈپايەلىي يەكجار بەرز و بىلندى سەربازى لەمۇ پىناوهدا كرا بە قوربانى.
- بناغەي هەموو بناغە كانى ئهو ھۆكاريەنەش و تۈۋەتىز تۇندوتىز و لايەنگىرىي دەستە و پېپە كان بۇو، ھاودەم لە گەل رۇچۇونى پۇزىنامە كان لە گفتۇر گۈيانەدا كە لە بىرى پەۋانبىزىي گۇفتار زىادەرەھوئى درۇزى تىدا بە كارھاتىبو.

(۱) حەسەن فەھمى: پۇزىنامەنۇسىكى نەيارى كۆملەي ئىتىخاد و تەرەقى بۇوە. لە سەرپەردى "غەلەتە سەرای" لە ئەستەمبۇرلۇ لە لايەن ئەم كۆملەيەمە تېزۈر كراوە. ئەم كەردارە، بىزدارى و رېقىكى گىشتىي لە دىزى ئىتىخادىيە كان لە ناوهندى خەلتكىدا و رووۋازاند. (وەرگىز)

(۲) ئەفسەرانى ئەلايلى: ئەوانە بۇون كە لە پىشىدا سەربازى تاسايى بۇون و دواتر پەلەيان بەرز كرابۇوە، بىن ئەمە قۇناغە كانى خۇينىنى كۆلۈچى سەربازى يان بېرىتت. (وەرگىز)

جا هه رو هه ک خولان دنه مو هی خی رای ته نی کی ره نگا و په نگ به خری، هه ره نه ره نگی سهی ده رده خات، به هه مان جوز له نیوان ئه م حه و دا اکاری يه ناو بر او هه دا ته نه را وی شه ریعه ت "ئی خاوین ده ره که وت و، پئی له په و دانی خرا پکاری يه کان گرت.
 (هه رو هه ائه گه ر بیر له و حه وت پیش کی يه بکریتھو، موع جیزه هی ناوی په روزی شه ریعه ت له هه مو و يه کین کیان ده بینریت)^(۱).

به پوختی:

به هزی ئه و تاره هاند هر انهی که ره زنامه کان له ما وهی هه شت نز مانگدا بلا ویان کر دوه و .. ناو نووس کردنی خو به ختکاران له لا یه ن دهسته و پیپه جیا جیا کانه وه و .. زال بونی سه رکرده کانی کرو ده تا که و .. ته شه نه کردنی سه ربه سستی ره ها بز ناو سه ریازه کان به شیوه يه ک که دزی بنه مای گوییر ایه لی سه ریازی بیت و .. ته لقین دانی سه ریازه کان له لا یه ن که سانی نابه رپرس و بین ئاما بجهموه بھو شتانه هی که پیمان وابو و دز و پیچمه وانه هی ئادابی ئایین بیت..
 به هزی هه مو و ئه مانه، توقان دن و بھربادی و هه ره مه کینی سه ران سه ری ناو هنده کانی گرته و.

ئنجا دواي ئه وهی که شیرازه هی گوییر ایه لی پچرا، که سانی خو سه پین و ده مار گیره نه زانه کان و ئه وانه ش که بین به شن له دا و هر بی ژیری له ئایین دا، به گومانی چا که کاری تزوی خو بیان لھو زه لکا و بز گه نه دا چاند و، سیاستی گشتی دھوله ت کھو ته دهستی نه فامان و، نزیکه هی يه ک ملیون گولله بھه مو دا تھقینرا و، دهسته ناو خزو و دھر کی يه کانیش خو بیان لھ بارو دز خه کھدا هه لقور تاند.

جا لھو کاتھدا که چا ور پی ئه وه لھو په و دا وه ده کرا بھ شیوه يه کی سرو شتی هه را و هوریا و پشیوی لئی بکھو تھو و، بیانی يه کان دهست لھ کارو باری ولات و هربدهن، که چی بھ چا و دیزی و چا که هی خواي گموره، ناوی "شه ریعه ت" سه رجھمی ئه و گیانه چھ په لانه هی که لھو هز کاره ناو بر او وانه و سه ریان هه لدابو و گه ران ده و بز ناو هیلانه کانی

(۱) ئه وهی ناو که وانه که لھ چا په تازه کان دا نی يه. (وھر گیز)

خویان و، بهم کارهش - دواى سیازده سهده - موعجیزه به کی ترى شەریعەت
دەركەوتەوا!

پاشان ئەو دەنگە دلیر و زولالەی زانایان و سوپا لەو كۈودەتا راپوردووھ مەزنەدا كە
دەبیوت: "مەشروعتىيەت پاتى بە شەریعەتەوا داوه"، بە وىنەتى تەزۇوی كارهبا ويژدانى
مۇسلمانانى پاچەلە كاندۇ، واى لەو كۈودەتايە كرد كە ياساى سروشتىي كۈودەتاكان
بىرىت و بازى بەسەردا بىدات و، كارىگەريي نىعجازبەخشى شەریعەتى خاۋىن
دەربخات..

بە پشتىوانىي خواى گەورە ھەمېشە ھەر دەرىشى دەخات.

من رەخنە لە بناغەي ئەو بىرۇچۇونانەتى پۇئىنامە كان دەگرم كە لە ناوه‌راستى
مانگى نىسان بە دواوه سەرى ھەلدا.

چۈنكە ئەوان دەلاقە و پاساونىكىان بۇ رەخسا بۇ لەدەستدىنى سەرەزى و
كەرامەت و بەنمای گۈپىر ايمەلىي سەربازى، كە چەند شىتىكەن لە "ئىان" بەنرخىزنى،
تەنانەت ئىانىيان لە پىناودا بەخت دەكرىت، ئەمەش لە پىناوى چەند كىردارىنىكى ناپەوا و
نزمى ئەوتۇدا كە لاي كەسانى خاوهن ويژدان ئەو كىردارانە بە "خزمەتكارى خودى
ئىان" دادەنرىن.

ئىنجا ئەو "شەریعەت" دى كە ھەموو راستى و حال و بارودۇخە كان بە لايدا كېش
دەبن و پەيوەستن پىۋەتى، ئەوان لەو گۆمانە ھەلەيدا بىوون كە شوينىكەوتەتى
دەستەلاتدارانە و، جىلھوئى بە دەست خەلافتەۋەتى، يان ئامرازى دەستى ھەر
سياسەتىكى ترە..

بەم باوه‌رەشيان وايان پىشان دا كە خۇرى درەخشان شوينىكەوتەتى ئەستىرەتى كى
گىراوى رۇچۇوى پۇوكاوه بىت. بەمەش ناپەوايان كرد^(۱).

وامن بە ھەموو ھىزىتىم دەلىم:

بە پىشكەوتى ئەم ئىسلامە نەبىت كە ئايىن و نەتەوەمانە، ھىچ پىشكەوتتىك بە
خۇمانەوە نايىين و.. بە دەركەوتى راستى يەكانى شەریعەتىش نەبىت، ھىچ

(۱) لەم شوينىتى چاپە تازە كاندا ئەمش نۇوسراوه: (و بە ھەلدا چۈون). (وەرگىز)

به رزبوونه و هیه ک به دهست ناهین. دهنا هر کاریکی پیچه و انه‌ی ئەمە و اتای ئەو پەندەمان تىدا بەرجەسته دەکات کە دەلتىت: "أضاع المشيّتين"^(۱).

بەلىٰ، دەبىت ھەست بە شەرف و سەربەرزى نەتمەو، پاداشتى دوارۇز و، کاروبار و بەها كانى كۆمەل و، پەرۋىشى ئىسلامى و، خۆشەويىتىي نىشتمان و ئايىن بىكەين. چونكە لە دووچەندانه كاندا هيىزىكى گەورەي لەبن نەهاتوو ھەمە، ئەى ئەفسەر و سەرکرددەكان!

داواتانلىٰ دەكەم لە سەر تاوانە كام سزام بىدەن و، هەر ئىستاش وەلامى ئەم پرسىيارانە خوارەوەم بىدەنەوە^(۲)، چونكە ئىسلام مەۋۋاپىيەتىي مەزنە و تەنها شەرىعەتى خاوائىش شارستانىتىي ھەرە چاڭى غۇونەيىه. لە بەرئەوە، جىهانى ئىسلامى شابانى ئەوھەيى كە ئەو شارە نمۇونەيىه بىت ئەفلاتوون بىرى لىنى دەكىرددو:

پرسىيارى يەكەم:

سزاى ئەو كەسە خۆشباوەر و ساولىكانە چى يە كە بە پۇئىنامە كان لە خىستە چۈون و، ئەو تەۋەزە گىشتى يە رايالىيون كە ئىستا لەو نەريتەنەوە پەيدا بۇوە كە بە پەواى دەزان؟

پرسىيارى دووهەم:

سزاى ئەو كەسە چى يە كە لە پۇوي مەزقىيەت دەوەستىتەوە شىيەتىي مارى لە خۆ گىرتۇوە و، بەرامبەر پىاواچاڭىك پۇشاڭى كەسىنە خراپىكارى پۇشىوە و، دېزى مەشروعەتىي بەرگى ئىستىبادى لە بەردايە.. كە لە پاستىدا جىڭە لە مار و خراپىكار و خۆسەپىن ھېچى تەن ؟

پرسىyarى سىھەم:

ئاييا خۆسەپىن (مىستىد) يەك دانە كەمس دەبىت، يان دە گۈنچى كە چەند كەسىنە كى زۇر بن؟

(۱) پەندىنەكى عەرەبى يە. لە واتاي ئەو بەندە كوردى بەدايە كە دەلتىت: (بۇو بە كورده كەمى لە هەردوو جەزىن بۇو) واتە هەردوو كىانى لە كېس دەچىت. (وەرگىز)

(۲) ئەم پرسىيارانە بۇونە ھۆزى بىز گاربۇونى چىل تا پەنجا بەندىكراوى بىن تاوان. (دانەر)

نهوهش ههیه که من پیم وایه دهین هیز له یاسادا بیت، دهنا ٹیستیبداده که دابهش ده بیت و، له رئی ریکخر اوه کانه وه زیاتر توندو توژلی بهدهست ده هیبیت.

پرسیاری چوارہم:

ئەم دوانە كاميان زيانى زياتره: له سيدارەدانى بى تاوانىك، يان ليخۇشبوون لە دە تاوانىار؟

پر سپاری پنجھم:

ئايا گوشار خستنه سه رخاونهن ریباز و بير و هزره کان، رېڭاكاني دوورۇويي زياتر ناکات؟ لە کاتىيىكدا كە دەزانىن ئەم گوشارە دەرقەتىان نايەت؟

پرسیاری شہشہم:

دنه تو از نیت یه کیشی نه توه بیته دی، که کانگای ژیانی کومه لایه تیمانه؟

پیشگاهی حه و تهم:

شیواندنی "یه کسانی" و تایمهت کردنی به تنهای چهند که سینکوه و، جئی به جنی
کردنی یاسا تنهایا سه بارهت بموان، هر چهند به روالت "دادگه ری" ده گه یه نیت، به لام
له پوویه کی ترهوه نمبوونی "یه کسانی" ستم و دوورپویی به رهم ده هینیست. و پرای
نهوهی که بئی تاوانی زوربهی بهند کراوان به ئازاد کردنی له سهدا هه شتایان
دەر کھوت و، ئاشکرا بیو کە هیچ تاوانیکیان نمبووه. جائے گه رله گوشە نیگای
زورینهوه ئەم حالت فرمانپرەوا بیت، ئایا رق و بیری تزلە سهندنوهی لئی ناکەونیتهوه؟
من لیزەدا شتیکم نی يه به دادگای بلیم، بەلکو ده بئی هەوالگرە کان بیری لئی

卷之三

گهر دهستهيه کي دياريکراو خوي به خاوهنه ئيمتياز دانا بى سەر خەلکانى تردا و ئەوانى ناچار كردى له شىوه ئەيارى مەشروع تىپەتدا دەرىكەون، لە بەر رەخنه ئىزۇرى ئەو دهستهيه لېيان و زامدار كردنى هەست و نەستيان.. گهر هەمو خەلکە كە رەخنه يان لە و ئىستىبادە سەرسختەي ئەو دهستهيه گرت كە لە ئۇپەر دەھى مەشروع تىپەتدا خوي شار دەۋەتھو، ئايىا كەم، بە گۇناھيا دادەنېت؟

پرسیاری نۆھەم:

ئەگەر باخموانىڭ دەرگايى باخەكەي بە كراوهىي بەجىنەتىت، بە شىۋىيەكى وا
كە هەركەسىنەتىنەتىت بىت بپرواتە ناوى، پاشان دەركەوت دزى لەناو باخەكەدا
پروى داوه.. ئايا كىن بەرىرسە؟

پرسیارى ٥٥٥ھەم:

ئەگەر سەربەستىي بېرۇچۇون و ئازادىي قىسە بە خەلکى درا، پاشان لېپرسىنەوە لە
كەسىيەك كراالەسەر بېر و بۇچۇون و گوفتارە كانى، ئايا دەرناكەوتىت كە پلانىكى
دارېزراو بۇوه بۇ پال پىوهنانى ئەمەش نەبوايە هەر بەھانەيەك بۇ ھەمان مەبەست
ئايا ئەمەش بە خەيالدا نايەت كە ئەگەر ئەمەش نەبوايە هەر بەھانەيەك بۇ ھەمان مەبەست
دەدۇزرايەوە؟

پرسیارى يازدەھەم:

دەبىنەن ھەمووان پەھمان بە "مەشروعتىت" دەدەن و سويندى پىن دەخۇن، كەچى
رەفتارە كانى خودى پەماندەر دژى ناواھرۇكى مەشروعتىتە، يان لە كەسانى دژى
مەشروعتىت بىن دەنگە..

ئايا ئەمە دىياردەيە پىويستى بە كەفارەتى سويندى يە؟ ئايائىز نەمەش بە درۈزىن
دانانزىت؟ ئايائىمە راي گشتىيە كە دەبىن لەو كاتانەدا خاونىن بىت، بە درۈزىن و
كەودەن و گەمزە لە قەلەم نادرىت؟

بە پوخىتى:

ئەمەش بە سەر بارۇ دۆخى ئىستادا زالە ئىستىبىداد و خۆسەپاندىكى توندوتىزە،
ئەمەش بە قۇزىتەمەن ئەمە نەزانىيە كە بە ھەمو لايەكدا بلاپۇوهتەمە. وەك بلىنى
"جاسووسى" و "خۆسەپاندىن" گىيانىان لە گەل يە كىزدا گۇرپۇوهتەمە. وادەرە كەمۇئى كە
مەبەست لەو پۇوداوه سەندنەمەن "سەربەستى" نەبوولە سوتان عەبدۇلخەمید، بەلكو
گۇرپىنى ئىستىبىدادىكى بچووك و لاواز بۇو بە ئىستىبىدادىكى گەورە و بەھىزى (چونكە
كېرىن و فرۇشتىن بە سەربەستى يەمە ناكرىت)^(۱).

(۱) لە چاپە تازە كاندا ئەمە ناو كەوانە كە نەنۇو سراوه. (وەرگىزى)

نیو پرسپار:

که سینکی لاواز و پیست ناسک به همه مهو توانایی کی همه ولی دور رخستن و هی
میشووله و زهر ده واله کان لە خۆی دهدات، چونکه توانای ئازاری پیوه دانی ئەوانەی
نی یە..

ئایا کە سیک ھەیە تەنانەت گەمۇرچىلە کى نەفام قەناعەت بې بکات كە ئەو مەرۆفە پىست
ناسكە بۇيە ئەو مېشۇولە و زەردەۋالانە لە خۇزى دوور دەخاتەوە تاڭو (ھەڙدېھايە کى
گەورەي نىيە مردوو زىندۇو بکاتەوە)^(۱) و بە سەر خۇزىدا زالى بکات؟

نیوہ کہی تری پرسپارہ کہ:

روزنگاری

دده سا تهی سه رکر ده و ثه فسسه ره کان!

به هه مو و هیز نکم ده لیم:

ههروهها گهر له لایه‌نی "داهاتنو" و دادگای ژیر و هؤشمەندە پەخنە گرە کانى دواى سى سەد سال بە ناوى مىزۇووه باڭ بکرىم، ھەمان ئەم راستى يانە بە بى دەستكاري دەخەممەوە رۇو، مە گەر نۈزەنکردنوھ و گرتى ھەندى كەلەپىن و شويىنى درز بىردووی^(۳). بەو واتايەي كە "راستى" ناگورىت بە شتى تر. چونكە حەق ھەر حەقە. وەك فەرمۇودە رۇونى كەرددۇوه تەوه:

(۱) له چاپه تازه کاندا له بربی ثوهی ناو کهوانه که نووسراوه: (شیرینک بیدار بکاته وه). (وهر گیز)

(۲) لدم شوینه‌ی چایه تازه کاندا نم پر او زیره همه:
مامور مسنا به دیعوز زمان به دریز ای هم چل و پیچ ساله له همه مو دادگاییه مه ترسیداره کاندا نم بیازده توان و
نیوه و، هم بیازده پرسیار و نیوه‌ی به همان شیوه دووبات کرد و همه تووه و دهیشیکات تووه. (به ناوی قوتایرانی
نو و رووه: خه سر وو)

"الحق يعلو ولا يعلى عليه" (۱) ..

نهوهش بیداره. تنهانه‌ت گهر به فرتوفیل بخافلیتیریت و بههله‌دا بریت، ئهوا دریزه ناکیشیت و چاو ده کاته‌وه.

ئهوا ئهندیشه" یهش که وا گومان دهبریت "پاستی" بیت، تمهنی کورته. پشت به خوا ئه‌هزر و بیره له خشته‌به رانه‌ش له به‌ردەم هەلقولانی پای گشیدا پەرتەوازه دەبن و، "پاستی" به دره‌خشانی و بینگەردی له مەيدانا دەردە کەویت.

بس کنم، چون زیر‌کانرا این بس است بانگ ده کردم اگر در ده کس است (۲)
وپرای ئهوهی که:

بارودۆخى ناو زيندانه کە تان ئازار بە خشە و.. رۇزگارە کە ترسینەرە و.. شوينە كەش ترسنا کە و.. بەند کراون بىزازن و.. رۇزئىنامە کان درۇ و دەلەسە هەللىدە بەستن و.. هزر و بیره کان ئالۋازاون و.. دلان زويىر و خەمبارن و.. وېژدانە کان بە ئازار و نائومىدىن و.. کارمەندان رەشىيەن بە بارودۆخە کە و.. پاسهوانە کانىش مەرۋە وەرس دە كەن..
وپرای هەموو ئەمانە، بارودۆخە کە سەبارەت بە من جىئى خۆشحالى بۇوا! چونكە وېژدانە ئازارى نەدام. بەلكو جۇراوجۇرىي گرفتە کان بۇ من وە كو جۇراوجۇرىي
تاوازى مۇسيقا کان بۇوا!

(۱) كتبىي "كتشف الخفاء" بەم جزءە پۈوايىتى دە كات: "الإسلام يعلو ولا يعلى". پاشان دەليت: "رواه الدارقطنى والروياني عن عائذ بن عمرو المري رفعه، والطبراني والبيهقي عن معاذ رفعه، وعلقه البخاري في صحيحه. والمشهور على الألسنة زيادة (عليه) آخر، بل هي روایة أحد. والمشهور أيضاً على الألسنة: (الحق يعلو ولا يعلى عليه)... أهـ. بروانه: "كتشف الخفاء" ج ۱ ص ۱۲۷ الحديث رقم ۳۶۲. (وهرگىبى)

(۲) بەيىت شىعىرىنىكى فارسى مۇولانا جەلالەدەنىي بۆمىيە. واتە: (لېزەدا كۆتۈلى بە قىسە كام دەھىتىم، چونكە ئەوهى توومە كەسانى ھۆشمەند وزىرە كەلىنى تىنە گەن. بانگى خەلکى گۈننەدە كەم كەردوو، خۇ ئە گەر كەسىنىكى تىندا بىت دەبىيەتى). بە واتاي: (كەسى شارەزا تەنها ئامازەيە كى بەسە بىز تىنگەيشىن) هەروھە: (ئهوا كەسە حەرفىنىكى بەسە)! لەم سەرچا اندا لە بىرى (بانگى دە) نۇو سراوە: (بانگى دو). واتە: (دۇو جار بانگى گۈننەدە كەم كەردى).

بروانه: (مثنوى معنوى) تاليف (مولانا محمد جلال الدين بلخى) دفتر چهارم، ص: ۶۵۴، انتشارات علمى، چاپخانه مهارت، تهران، ۱۳۷۴ هـ.ش. هەروھە: (شرح جامع مثنوى معنوى) ۴/۷۸۱، نۇو سراوى: (كريم زمانى) انتشارات اطلاعات، تهران، چاپ چهاردهم ۱۳۸۷ هـ.ش. (وهرگىبى)

ههروه‌هالم بهندیخانه‌یهی ئىزه‌دا ئهو وانه‌یم ته‌واو کرد که سالی پار لە خەستەخانه‌ی شىستان خويندم^(۱). ئەوه بۇو له بەر درېژخايىنى ماوەی موسىبەتە كە، گەلنى وانه‌ی دوور و درېژ فير بۇوم. چونكە ئەم "خەم" بى تاوان و سەتمە لېڭراوهى كە چېزىتكى رۆحى يەلم دنیايدا، سۆز و بەزەبى بە لاوازاندا و، نەفرىنى توندو تېرى لە غەدر و سەتمە، فير كردى.

ئۇمىدىتكى گەورەم ھەيە كە ئەم داخ و حەسرەت و ھەناسە گەرمانەي كە بە وىنەي ھەلەم لە دله شىكاوه بى تاوانە كانەوە بەرز دەبنەوە، دوايى ھەورىتكى رەھمەت پېنكەھىن، ھەر لە راستىشدا ئەم ھەوارانە دەستيان بە پېنكەھىنانى چەند دەولەتىكى ئىسلامىي نوى كەرددووه لە سەرانسەرى جىهانى ئىسلامىدا.

(لە درېژەي وته كانىدا قىسىمە كى خۇشتان بۇ دە كەم "مە بەستىشىم لەمەم" كە لەم كاتە جىلدىي يەدا قىسىمە خۇشتان بۇ دە كەم ئامازەدانە بەھەم كە من وە كۈريارىگايەك دەپۋانە دنیا و، كاروبارە كانىشى - لە خۇياندا - ھەر لە يارىسى شەترىزج دەچن":

من سالى پار خەربىوززەمان بۇوم.. دواتىر بۇوم بە بەدىعوززەمان.. ئىستاش بۇومەتە بىلدۇھە تۈززەمان!! من كەسىكى شۇوم بۇوم بۇ ئەستەمبوول و، ئەويش بۇ من شۇوم بۇو! ئەوه تالەسەر رپووی خىزى وەرم ناگىزىت و دەيەۋىتى بەخاتە ئاواھەمە! بە تايىھەتى مانگى مارت و مايس دوو مانگى خۇسەپىنن..

پۇيىستە مانگى "مارت" لە نىوان مانگە كانىدا بىكىزىتە دەرەھەم و، "مايس" يىش خانەنىشىن بىكىزىت، تاكۇ ھاوسەنگى يېتىدى، چونكە ھەر دوو كىان ئامازەن بۇ زېڭايەكى داخراو.

بە پۇختى:

يان ئەوهەيە من لە ئەستەمبوول دەمېنەمە، يان ئەم دوو مانگە. خۇئەگەر ئەوان نەپۇن، ئەوا من دەرپۇم و مالغاۋىي دە كەم!

(۱) لەم شۇنىدەي چايدە تازە كانىدا ئەم پەراوىزە ھەيدى: ئەو وانىيەي كە بەرنىز جەنابىي مامۇستا بە بەدىعوززەمان سەعىدى توورىسى چىل و پىنج سال يىش ئىستا لە دادگا سەتمەكەرەدا خويندى كە لە حوكىمى خەستەخانە شىستاندا بۇو، لەم قوتاخانە بىنى بەزەبىي ئىستادا ئىمەتىخانە كە دا و، بەم جۆرە دوو بېۋانامەي وەرگرت. (نەزىف، خەسرەو)

مالشاواسى لە ئەستەمبۇول

ئەى ئەستەمبۇولى گەورە و فراوان!

"سەردەمىي ئىستىپىداد" لەناو تۇدا بىرايەتى و يە كىمانىم تەنھا لە خەستەخانەي شىستاندا بىنى و... لە "سەردەمىي مەشروعتىت" يىشىدا تەنھا لە بەندىخانە!

مالشاوا ئەى ئەو پىرەزىنە چىرچەى كە جلى بىووكىنىي پۇشىۋە! بىزار بۈوملىت اتۇلە هەنگۈينى ژەھراوى دەچىت، يان وە كۇ كەسىكى كىنوي و دەشتە كى وايت كە بەرگى شارستانىي پۇشىپىت. لە رۇالەتىدا چەندە شارستانىت لە ناواھەرقىدا ھېننە دوورپۇيى و ھەرزەمىي ورۇق و وەحشىيگەرىت لە خۇدا ھەلگەر تۈرۈ؟ ھەرتەواولە دنیا دەچىت! منىش پەشىمانىم لە ھاتنە دنیام. ھەركات لە زەينى خۇمداتۇردىھەنەمەوە پېش چاوم، وشەمى "پىاكارى" م بىر دە كەۋىتەوە)^(١)!

جا ئە گەر شارستانىتىي ئىستا زەوييە كى ئاوا بەپىت بىت بۆ گەشە پىكىرىنى ئەم رەفتارانە كە دەستدرېزىن بۇ سەر رېنىز و حورمەتى مەرۆف و... ئەم بوختان و درۇيانە بىت كە ئاكامە كەى دوورپۇيى و... ئەم بىر و بۇچۇونانە بىت كە پەرە بە رۇق و تۇلە دەدات و... ئەو فەرتو فىلە شەيتانانە بىت كە خەلکى بە ھەلەدا دەبەن و... بىرىتى بىت لە دەست داشۇردىن لە دابە ئايىنى يە كان..

ئەوا با ھەمووان شايىت بن كە من لوتكەى چىا گەردىكەشە كانى (كوردستان)^(٢) و ژيانى گۈندىشىنيم لەناو چىا كانى و لاتە كە مەدا^(٣) كە ئازادى و سەربەستىي رەھاي تىدايە، گەلتى بىن خۇشرە لەو نىشتمانى نىفاقةى كە جىنى مار و دوپوشكە كانە و ناوى "شارستانىتى" تانلى ناواھ! ھەرىك لە سەربەستىي بىر و راۋ، ئازادىي قىسە و، نىازىماكى و، دلىساغى، كە (لىزىرەدا)^(٤) نەمبىنин، بە ھەمو و اتاكانىانەوە بە سەر چىا كانى (كوردستاندا)^(٥) زال و فەرمانپەوان!

(١) ئەم بې گانە لایپەرى پىشىو ھەتا ئېرە كە لەناو كەوانە كەدا بە لارى نۇو سراو، ھى چاپە كۆزە كانە، لە چاپە تازە كاندا ئى بى.

(وەرگىز)

(٢) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناوا كەوانە كە نۇو سراو: (وپلايەتە كانى خۇرەلەت). (وەرگىز)

(٣) لېزىرە چاپە تازە كاندا ئەمەش نۇو سراو: (و لە ئېرە دەوارى كۆزچەرى و نەخونىشەوارىدا). (وەرگىز)

(٤) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناوا كەوانە كە نۇو سراو: (لەم مەدەنېيەتىنە بىن مىمەدا). (وەرگىز)

(٥) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناوا كەوانە كە نۇو سراو: (خۇرەلەتى ئەنادۇلداد). (وەرگىز)

به پی زانیاری‌یه‌کانم "ئەدیب‌کان" بە ئەدەبن (و پەروەردەی بیرى خەلکى دەکەن)^(۱)! كەچى دەبىنم ھەندى لە ئەدیب‌کان لە ئەدەب بى بەشىن و لە رۇژىنامە کاندا دوورۇسى
پلاز دەكەنەوە..

جا ئەگەر "ئەدەب" بىرىتى بىت لەمە و، بىر و پا گىشتى يە کان تائىم رادىيە تېكەل و
پېكەل بن، ئەوا ئىيۇ بە شايىت بن كە وازم لەم ئەدەبە هېتىاۋە و تىايىدا بەشدار نىم. بەلكو
دەچم لە سەر لوتكەرى چىا بەرزە کانى (كوردستان)^(۲)، لە سەر دوندى چىاى "باشىد" لە
بىرى خۇينىنەوە ئەو رۇژىنامانە، تەن و قەبارە کانى ئاسمان و تابلو رەنگىن و
پۇوناکە کانى دەخۇينەوە.

جيهانى فەيزى ئىمە پاكە لە و عەيىتى تەممەننایە
ئەزەل بېرىارى بەرزىي دام بە سەر چى زېپى دىنایە
لە چىزى نۆشى ئاوات و درېز ھىوابىي بېزارم
كە مەجنۇن بەلام "وازھىنەرم" لە و وەصلى لەيلەيە^(۳)

* * *

ولولا تکاليف العلا ومقاصد عوال وأعاقاب الأحاديث في غدر
لأعطيت نفسى في التخلصى مرادها وذاك مُرادى مُذ نشأت ومقاصدى^(۴)

* * *

(۱) چاپە تازە کاندا ئۇھە ئاوار كەوانە كە نەنۇوسراوە. (وەرگىز)

(۲) لە چاپە تازە کاندا لە بىرى ئۇھە ئاوار كەوانە كە نۇرسراوە: (نىشىمانە كەم). (وەرگىز)

(۳) شىعرىنىكى توركىيە، كەردىمان بە كوردى. دەقە كە خىزى بەم جۇزەيە:

معاردر فضاي فيضمىز شىن مىنادن

بىز داد ازلىز زىردىن بالادن استغنا

چىكىلدك نشوهء أمىددىن طول أمللىرىدىن

او بىنۇز كە ايتىك وصلت لىلادن استغنا

بە دلىنالى ئاوى شاعىرە كەم دەست نەكەوت. (وەرگىز)

(۴) واتە: ئەگەر لە بىر ئەر كە کانى سەر بەرزى و، ئاماڭە بلنەدە كان و، قىسەلىزى كى ئايىنە نەبوايە، وازم لە ھەمۇ
شىئىك دەھىنە و ئەو ئاماڭە دەھىنایەدى كە لەو كاتەوە پىنگەيشتۇوم ئاۋائە.

ئەم دوو بەيىتە هي "حىسىئىنى كۈرى عەلىي كۈرى عەمەدى توغرائى" يە. بەلام لە دىوانە كەميدا لە بىرى: (مقاصد
عوال) نۇرسراوە: (معارم ثقال). بېۋانە: (دىوان الطفاني)، ص: ۵۶ ۱۳۰۰ هـ. (وەرگىز)

وَأَكْتُمُ أَشْيَاءَ وَلَوْ شَتُّ قَلْتُهَا وَلَوْ قَلْتُهَا لَمْ أَبْقِ لِلصَّاحِ مَوْضِعًا^(١)

بِيَدَارِ كَرْدَنَهِيَهِكَ:

وازهینام له شارستانیتی ئیوه سەرسام دەکات!

بەلتى، من ژيانى دەشتە كېتىم گەلنى پى باشىرە لەم شارستانیتى يەى كە ئاوىتىمى ئىستىبداد و ھەرزەبى و زەللىلى يە. چونكە ئەم شارستانیتى يە خەلکى دەکات بە ھەزار و ھەرزە و بەدرە وشت..

بەلام شارستانیتىي راستەقىنه بۇ بەرەو پېش چۈونى رەگەزى مروۋەت تىنە كۆشىت و بەرەو تەواو كارى ھانى دەدات. ھەرۋەڭ كاڭلە و جەوهەرى مروۋايەتى لە قۇناغى لە كارخراوى و نادىيارى دەردەھىنېت و دەيخاتە كار و بەرجەستە دەکات. لە بەر ئەمە، لەم گۆشەيەوە نەويىستنى شارستانیتى، نەويىستنى مروۋايەتى يە.

ھۆى شەيدا بۇونم بە "واتا"ي مەشرووتىت، ئەوهى كە لەم باؤرەدام يە كەم دەروازەي پىشىكەوتى ئاسيا و جىهانى ئىسلامى لە ئايىندەدا بىرىتى يە لە "مەشرووتىت" يېك كە رەوايىت و، "سەربەستى" يېك كە لە چوارچىوهى شەرىعەتدا بېت..

كىلىلى بەختەوەرى و پىشىكمۇتى مۇسلمانانىش لەم "شورا" يەدایە كە "مەشرووتىت" لە خۆى دەگرىنت. چونكە - تائىستا - (سى سەد)^(٢) مىليۆن مۇسلمان لە ژىرى پىنى ئىستىبدادى مەعنەوبىي بىانى يە كاندا پلىشاونەتەوە.

جا لە بەر ئەوهى ئىستا فەرمانزەرەوايەتىي ئىسلام لە جىهاندا - بە تايىت لەمەدۋالە ئاسىادا - زالە، ئەمەممو مۇسلمانىك بەشىكى راستەقىنهى لەم فەرمانزەرەوايەتى يەدا ھەيە. ھەرۋەھا پىنگا چارەي پزگار كەردى (سى سەد)^(٣) مىليۆن مۇسلمان لە دىلى،

(١) واتە: من ھەندى شت نادر كېتىم، ھەرجەندەش گەر ئازەزۈوم لە و تىيان بېت دەيانلىم، بەلام بە در كاندىن و و تىيان ھېچ بوارىڭ بۇ ئاشتى و بىنگىكەوت ناهىئىمەوە. تىپىنى: دواي گەرائىكى زۇر، سەرچاۋەي ئەم بەيتىم دەست نەكەوت. (وەرگىپ)

(٢) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوە: (سى سەد و حەفتا). (وەرگىپ)

(٣) لە چاپە تازە كاندا لە بىرى ئەوهى ناو كەوانە كە نۇو سراوە: (سى سەد و حەفتا). (وەرگىپ)

تنهها "سەربەستى" يە. خۆئەگەر بە گریمانى مەحالىش لە کاتى دامەزراىندن و سەقامگىر كىرىنى "سەربەستى" دا بىست ملىون كەس زيانيان پىن بىگات، ئەوا با ئەو زيانە بىست بە قوربانىي ئەو ئاماڭىھە، چونكە بىست دەبەخشىن و سى سەد وەردە گرىن.

بە داخووه كە رەگەز و نەتهوھە كانى لاي ئىمە بە وينەى بەشە كانى هەوا لە گەل يە كەدا تىكەل بۇون و هيىشتا وە كو بەشە كانى ئاو ئاۋىتەي يە كىرى نەبۇون. لەمەولا ئەم رەگەز و نەتوانە، بەھزى ئايىنى ئىسلامەوە، بە تەواوى تىكەلى يە كىز دەبن، كە ئايىنېكە بە وينەى تەزووى كارەبا كارىيان تىدەكت. پاشت بە خواى گەورە ئاۋىتەي ئەو دادگەرى يە بەۋىزدانەي كە لە گەرمى و تىنى نورى زانستە ئىسلامى بە كانەوە سەرى ھەلداوه، دېتە كایەوە.

دەسا ھەر بىزى "مەشروعوتىپەتى رەوا" .. ئەو "سەربەستى" يە پۇوناكمش ھەر بەردوام بىت كە رېنمايى لە پەروەردەي پاستىي شەريعەت وەردە گرىت^(١).

غەرپۈزۈزەمانى ئىستىبداد
بەدىعوژزەمانى مەشروعوتىپەت
بىدۇھەتۈززەمانى ئىستا:
سەعىدى (كوردى)^(٢)

* * *

(١) تا ئىستا ئەم ئومىنەد و ھىوا سىاسىيانت مائىپۇرچ دەرچوون. بە پشىوانىي خوا لە داھاتوودا بە شىۋەپە كى تر دەردە كەون. (دانەر)^(٣)

(٤) تىبىنى: ئەم پەراوېزەدى دانەر، كە تىايىدا لە گەل خۇزى دەدوى، هي چاپە كۆزئە كانە. (وەرگىپ)

(٥) لە چاپە تازە كاندا لە بىرىي ئەۋە ئاو كەوانە كە نۇرسراوه: (نورمى). (وەرگىپ)

خەباتى سەعىدى كوردى لە دەورى ئىستىبادادا^(۱)

بەسەرهاتى نىوان من و پىشىك لە نەخۆشخانەدا:

ئەى پىشىكى بەرپىزى
من دەدۇيم و، توش ئۈنىم لىن پابگە..
وا بەلگەيە كى ترت دەدەمىن لە سەر شىتى يە كەم ا ئەمېش و لامدانمۇھى خەلگە، بى
ئەمە ئەرىپسيارم لىن كرايىت!
بىن گومان ئىۋە حەز لە بىستى گۇفتارى شىتىكى نامۇ دە كەن!
من داوا كارم لە شىۋە داوهەرى يە كى ژىرىدا پىشكىننەم بۆ ئەنجام بىدەن، با ويىزدانىشت
لەمەدا حە كەم بىت.
دياره و تەنھەي و انهىك لە زانستى پىشىكىدا بە پىشىكىك كارىكى بىنھۇودەيە، بەلام
دەپن نەخۆش لە دەستىشان كەردىنى نەخۆشى يە كەيدا يارمەتىي پىشىكە كەي بىدات.

(۱) لە چاپە تازە كاندا سەرتاسىرى ئۇم باسە نى يە. ئىنە لەم سەرچاوانمۇھى وەرمان گېپىز:

- ۱ - سیرە ذاتىي، بدىع الزمان سعيد النورسى، إعداد و ترجمة: إحسان قاسم الصالحي. ص: ۷۹-۷۴. ط. ۱. دار سوزلىر، استانبول، ۱۹۹۸ھ/۱۴۱۹ھ.
- ۲ - پۆزىنامەي تەعاون و تەرقىي كورد: (كىرد تەعاون و ترقى غۇزىتسى) ژمارە (۵) لەپە (۳۶-۳۸).
- ۳ - چاپى يە كەمى كىنې كە بە تۈركى: (ايکى مكتب مصيىتك شەدادنامەسى، ياخود ديوان حرب عربى و سعيد كردى) ۱۹۱۷ پۆزمى / ۱۹۱۱ز.
- ۴ - آثار بدىعية. چاپى دووھەم: ص ۷۴۹-۷۵۵ كۆز كەردىنەوە و لىنگۈلىنەمۇھى مامۇستا عەبىدولقادر بادلى.
- ۵ - نۇسخەيە كى پاكىز كراو بە دەستى خودى مامۇستا عەبىدولقادر كە خۇزى بۆزى ناردم، مالى ئاۋەدان بىت.
- ۶ - دەستنوسىنىكى وەرگىزىنى (ئامساري بەدىعىيە) بۆ كەرماجىي ژۇورۇو لە لايەن سەيدا مەلا ئىبراھىم خەليلى ئامىدىيەوە. (وەرگىزى)

ههروه‌ها به پیویستی ده‌زانم که به باشی گوئی بیستم بن، تاکو ئاینده به دروتان نه‌خاتوه..

که‌واته به بایه خ پیدانه‌وه سه‌رنج لم چوار خاله بدهن:
 (ئەمە وینه‌یه کی هەندى لە رۇونكىرىدنه وانه‌یه که دوايى لە نەخۆشخانەدا پېشکەشم كردن):

يە كەمیان :

من لە چیاکانى كوردىستاندا گەورە بۇوم. كەواته ئەمۇ حالتانەى من كە ئىپوھ پەسەندى ناکەن و بە قەبەى دەزانن، دەبىن بە تەرازووی كوردىستان ھەلبىسىنگىتىن، نەڭ بە تەرازووی ھەستىيار و شارستانىي "ئەستەمبۇول" ..

خۆ ئە گەر بە تەرازووی ئەستەمبۇول ھەلبىان بىسەنگىتىن، ئەوا بەرەستىكى ئەوتۇ لە بەر دەماندا دادەنیئەن كە رېنى سەرچاوهى بەخته وەربى دواپۇزمانلىنى دەگىرن و، دەبى ئەو كاتە زۇرەبەى كوردە كان بەرە خەستەخانە شېتىان بەرئى بىخەن ا چۈنكە ئەو رەموشتانەى كە بەلائى خەلکى كوردىستانه‌وه پەسەند و جوانان، بىتىن لە: جەسارەت و، عىززەتى نەفس و، دىن قايىي و، يە كىبۇنى دل و زمان.. كەچى ئەو شتەى لە شارستانىيىدا پېي دەلىن نەزاکەت و نەرمۇنيانى، بەلائى ئەوانه‌وه رېيا و دۇوپۇرۇيىه!

دووھەمیان :

خۇو و پەفتارە كام - بە وينه‌ی بەرگ و پېشاكم - پىنجەوانەى خەلکى يە. كەواته سەرېنى خۆتان ئاراستەى واقعى و راستى بکەن و، ئەو نەرىت و باوه خراپانە مە كەن بە تەرازوو بۇ بىوانەى شتانى كە پۇزگار بەرەوي بىن داون و بۇونەتە غۇونەى سەرمەشق بۇ خەلکى ..

من موسىلمان و، لم پۇوه ئەركى سەرشانە كە وەفادار و پابەندىم بە ئايىنە كەمەوه ..

كەواته دەبىن بىر لەو شتانە بىكەمەوه سوودى نەتىوه و ئايىن و دەولەتىيان تىدايە و، ئەو قىسە بىن گىيان و مردووه نەلىمەوه كە خەلکى دەلىن:

(من چیم لمه داوه، با خه‌لکانی تر بیری لئی بکه‌نموه)!

سینه‌هه‌میان:

زووتر گه‌لئی که‌سی "ده گمهن" هاتعون و رؤشتعون لموانه‌ی که هه‌ریه که‌یان پیش
کات و زه‌مانی خویان که‌وتبوون..

خه‌لکی ئه سه‌ردہ‌مانه‌یه که‌م جار هه‌لسوكه‌وت و ره‌فتاری ئه‌موانیان به شیتی و بنی
سه‌ره‌وبه‌ره ده‌دایه قه‌للم، پاشان به سیحر و شتی نائی‌سای..

دیاره دژایه‌تی نیوان خاتی‌یه کهم و دووه‌هم ئاماژه‌یه بز دژایه‌تی نیوان ئیددیعا و
به‌لگه کانی ئه‌موانه‌ی که بپیاری "شیتی" یان بز ده‌رکردوون. چونکه به کرده‌وه و زمانی
حال و تبوویان:

"ئه‌م که‌سه شیتی؛ چونکه و‌لامی هه‌موو پرسیاریک ده‌دات‌وه و گشت گرئ
کوپریه‌یه کیش ده کاتنه‌وه"!

خز بن گومان ئه‌و که‌سه شیتی که ئه‌م به‌لگه‌یه ده‌هینیت‌وه!

چواره‌هه‌میان:

هر که‌سیئک خاوه‌نی میزاجیکی تووره‌ی - به تاییه‌ت - و هک میزاجی من بیت، بنی
هیچ گومانیک ده‌بین که‌سینکی تووره بیت! چونکه ئه‌و که‌سه‌ی که ماوه‌ی پازده ساله
بیرنکی بهرزی - و اته سه‌ریه‌ستی شه‌رعی - له گه‌ل خویدا هه‌لگرتووه و، نزیک ببو به
چاو بیینیت هاتبیت‌دی، که‌چی له‌م کاتدا خزی له مه‌ترسیدا بیینیت‌وه و، خه‌ریک بنی
تیابجیت و، به‌هزی بروودانی ئالو گوزریکی مه‌زنوه له بیینی ئاواهه‌که‌ی بی‌بەش بیت..
که‌سینکی وا چون تووره ناییت؟!

پاشان و هزیری ئاسایش گه‌لئی له من شیت‌تره، چونکه له‌چاو من تووره‌تره‌ا له
کاتیکدا که مه گه‌ر بیک له هه‌زاری خه‌لکی، ده‌نا که‌س له‌م شیتی‌یه کاتی‌یه پزگاری
ناییت:

فکلُ الناسِ مجنونٌ ولكنَ على قدرِ الهوى اختلفَ الجنونُ!

جائه‌گه‌ر ماستاو‌چیتی و مه‌رایی و لالانه‌وهی پشیله‌ئاسا و کلکه‌له‌قی سه‌گانه و
بختکردنی بھرژه‌وندی گشتی له پیناوای بھرژه‌وندی تاییه‌تیدا، به "زیری" دابنریت..

ئهوا ئیوه شایهت بن که من دهست لەم جۆره "زیرى" يە هەلەدەگرم و، شاناڑى بمو شىتىيەوه دەكەم كە بە راي من وەك پلهىدەك وايە لە پلە كانى بى تاوانى. ئىنجا "چوار خال" يش هەن كە گومان و دوودلى يان سەبارەت بە من وروۋۇزاندۇوە. لە كاتىيىكدا كە من لەسەر بناھەي زانىن و لەبىر ھەندى حىكىمەتى پەنھان ئەنجامىم داون.

○ يەكەميان: شىكل و شىيە نامۆكەمە.

من بەم بەرگ و پۇشاكانەم كە لە هى خەلکى ناچىت، رايىدەگەيەنم كە هيچ نىازىكىم بە ئاماڭىھە دىنيا يە كان نى يە و... بەھانە دەھىنەمەوە بۇ گۈز نەدام بە عادەتانەي كە لەناو خەلکى ئەم ولاتەدا پىادە دەكرىن و، دەرى دەخەم كە خۇو و رەفتارە كام وەك هى خەلکى نىن و، ئەوهش دەخەمە پېش چاوش كە مەرۋىھا ئەتىيە كەم برىتىيە لە يە كېبورنى ناوەوه و رۇالتى دەرەوەم.. هەروەھا خۇشويىستى مىللەتە كەم بەمە دەرەخەم..

پاشان "واتاي نامۆ" بۇ ئەوهى سەرنج رابكىشىت دەبى لەناو "وشەيە كى نامۆ" دا بىت.. ئىجالە رېنى ئەم شىيە نامۆيەمەوە بە رەفتار و كىردار ئامۆزگارى پېش چاوى خەلکى دەخەم كە ھاندەرى بەرھەمى ناوخۇزى بىن و بىرھەمى بىن بىلدەن.. هەروەھا ئەو شىيەم ئامازەيە بۇ ئەو مەيلى نوى بۇونەوەيى كە لە زاتى خۇمدا ھەستى بىن دەكەم، لە ھەمان كاتىشىدا ئامازەيە بۇ تازە بۇونەوەي زەمان و رۇزگار.. هەروەھا من پەيمانم بە سولتان سەلیم داوه.

○ دووهەميان: مونازەرە كىردىغە لە گەڭل زاناياندا.

ھۆكاري ئەمە بىرەتى بۇ لەوهى كە كاتى هاتىم بۇ ئەستەمبۇول بىنیس قوتاڭانە ئايىنى يە كان، بە وىنەي بوارە كانى ترى ئىيان، لە ولاتىدا پېش نە كە وتۇون. ھۆز ئەمەش دەگەپىتەوە بۇ ئەوهى كە ئەمە كىتىپ خۇينىنە ئامادە كارىيە بۇ ھەلەنچانى مەسەلە كان، خراوەتە جىيى "مەلە كەي زانست"^(۱).

ئىجالە ئەنجامى نەبۇونى مونازەرەي زانسى و پرسىيار و وەلام لە نېوان قوتاپىاندا، ھەندى حالەتى وەك پشتگۈز خىستى خۇينىن و، نەمانى شەوق و، لاوازىي "مەلە كە" لەناو ياندا سەرى ھەلەداوه.

(۱) "مەلە كە": بۇ واتاكەي بىرۋانە پەرأويىزى لابېرە (۲۴۱) ئى ئەم كەنېيە. (وەرگىز)

دەبىن بزاين كە "زانسته خوايىه كان" بە وينهى زانسته كانى تر بە دەست ناھىئىن، چونكە خۆيان لە خۆياندا مەبەست و جىنى ئاماڭىن و، لەزەتىكى راستەقىنە بەرھەم دەھىئن. كەواتە نە وە كور زانسته گەردوونى يە كان - كە سەرسامى و سەرسوورمان دەورووژىن - نە وە كور زانستانەشىن كە بۇ گالىتە و گەپ بە كاردىن و كاتىان پى به سەر دەبرىت ..

لە بەر ئەو، فيرىبوون و دەستخستىيان پۇيىستى بە هييمەتىكى بەرزا، يان رۇچۇونىكى تەواوەتى، يان ھاندەرەتىكى شەوق بزوين و دەرە كى ھەيدە كە بە وينهى پېرسىار و وەلام پېشىپ كەن بەرھەم بەھىنەت، يان دەبىن بەپىن جىنىھىنى كەردىنى دەستتۈرى "كار دابىش كەردن" هەر يەك لە قوتا بيايان بە گۆزىرەت تواناي خۆى لە ھەندى زانستدا رۇبچىت، تاكو تىايادا بىيىت بە پىپۇر و زانىنە كەن روو كەش و سەرىپىنى نەبىت. چونكە ھەموو يە كېڭىك لە زانستانە "وينهى كى راستەقىنە" ئى خۆى ھەيدە، جا ھەركاتى مەرۆف "مەلە كە" ئى نەما زانستە كەشى وە كور وينهى كى ناتەواو دەر دەچىت ..

چارھەسەر ئەمەش بەو دەبىن كە ھەموو قوتا بىيىت كى لىيھاتۇوى بە توانا يە كېڭىك لە زانستە كان بکات بە بەردى بناغانى زانستە كانى خۆى، ئىنجا چەرددە يەك لە يەك بە يە كى ئەو زانستانە تىريش دەستى خۆى بخات كە پەيوەندىيان بە زانستە سەرە كى يە كەمە ھەيدە، تاكو "وينهى راستەقىنە" ئەو زانستە تەواو بکات. چونكە ھەموو پۇختە و چەرددە كى ئەو زانستانە تر دە كەرىت بىيىت بە تەواو كەرى زانستە سەرە كى يە كە، بىن ئەوهى بتوانىت "وينه" يە كى سەربەخۇ پېشكەھىنەت!

ئەى قوتا بيايانى زانستە شەرعى يە كان لەوانە كە گۆنیان لە دەنگەمە!

دەبا وەك ئەوهى كە قوتا بيايانى قوتا بخانە نوي يە كان بۇون بە باشتىن "جىنىشىن" بۇ "پېشىنەن" ئە ناتەواوە كانىيان، با ئىمە بىيىن بە باشتىن "جىنىشىن" بۇ "پېشىنەن" مان كە گەيشتىبونە چەلەپۈپە ئەواوى!"

جا مەبەستى من لەو مۇنازەرەنە ئەوهەبۇو كە - بە كردهو - بۇ ئەم دوو خالە بىّداريان بکەمەوە.

○ سی‌همیان: من - ویرای ناشایسته‌یم - ئم دو چەمکەی خواره‌وەم پروون
کردەوە:
یەکەم:

ئىسلام - كە بىرىتى يە لە شارستانىتىي پاستەقىنە - لەم چەرخى پېشىكەوتىنەدا بە وىنەي
شارستانىتىي ئەم رۇزگارە ھەنگاوى بەرەو پېش نەناواه.

گۈورەتىن ھۆكاري ئەمە بىرىتى يە لە جىاوازىي بىرۇرا و مەشرەبە كان لە نیوان ئەھلى
قوتابخانە ئايىنى يە كان و، قوتابخانە نوئى يە كان و، تەكىيە و خانەقا كاندا، ئەوانەي واتاي
ئەو پەندەيان تىڭدا ھاتۇرەتە دى كە دەلىن:
(ئامانجىيان يە كە و جىا جىا لىيى دەدۋىن)..

ئەوەتا ئەھلى قوتابخانە ئايىنى كەسانى قوتابخانە نوئى يە كان بەھوھ تۆمەتىار دەكەن كە
دەلىن: بىرۇباوەريان لاوازە، لەبەر ئەوھى دەچىن ڕوالىتى ھەندى ئايىت و فەرمۇودەي
پېرۇز بە شىۋەيەك لېكىدەدەنەوە كە واتايى كى ترى جىگە لە مەبەستى خۆيىان بە دەستەوە
بىدەن..

ئىجا ئەوانىش ئەمان بە باوھ پىنە كراو دادەنин، چونكە بايەخ بە زانستە نوئى يە كان
نادەن..

پاشان ئەھلى قوتابخانە (ئايىنى يە كان) خەلکانى ناو تەكىيە و خانەقا كان بە ئەھلى
بىدۇھەت لە قەلەم دەدەن و، ئەم را و بۆچۈونە بەتالەشىان لەسەر ئەو گومانە نارپاوايەي
عەوام و ھەندى نەزان بىيات ناواھ كە پىيىان وايە ھەندى لەو جەمچۈرۈل و ھەلسۈكۈتە
شەوق بەخش و موباحانە لە زېكىدا دەكىرىن لە خودى زېكىرە كە بىت..
لە كاتىكدا ئەوھى "عىيادەت" تەنها زېكىرە كەبە، ئەمە جەمچۈرۈلەنەش بەشىك لە
زېكىرە كە نىن..

ئىجا كەرنەوەي دەرگايى گۈئى بىن نەدان و چاپۇزشى لە ھەندى شىت، لە پىتى گۈئى
نەدانى ئەوان و پۆچۈونى زىاد لە پىويىستى ئەمانىش، كارىنلىكى كەرد كە ھەندى
"بىدۇھەت" ئاوېتەي زېكىر بىت!

ئەم جیاوازى بىهى كە لە نېوان بىر و بۇچۇن و مەشرە بە كاندا بەدى دەكربىت،
رەشتى مۇسلمانانى ترازاندۇوه و لە كاروانى شارستانىتى دواى خستۇن.

چارەسەرى ئەمەش بەوه دەبىت كە:

بە چەشىنىكى دروست و راستەقىنه زانستە ئايىنى يە كان لە قوتاچانه نوى يە كاندا
بخويتىرىن..

لە قوتاچانه ئايىنى يە كانىشدا لە جىنى ئەو زانستى حىكىمەتە كۆنەي كە هيچ جىيەك
ناگىرت، هەندى لە زانستە نوى يانە بخويتىرىت..

ھەروەھا دانانى زاناي پايدار و ئاگادار بۇ تەكىيە و خانەقاكان..

ئەم كاتە دواى ئەم چارەسەرانە، ئومىدىيىكى توندوتۇل دەبىت بەوهى كە ئەم سى
لايەنە بىن بە دەزگايدىكى هاو كار و تەبای ئەوتۇز كە پىنكەوە پلە كانى پىشكەوتىن بىرن.

بىرى دووهەم:

(تايىەتە بە واعيزە كان، كە وانەبىزى گىشتىن)

كاتىن گوئىم لە واعيزە كان راگرت، بىنیم وەعزمۇز گارىيان هىچ كارىنىكى تىن
نە كىرم.

كە بىرم لە هۆزكارى ئەمە كردهوه، بۆم دەركەوت، جىڭە لە دلىرەقىي خزم، سى
هۆزكارى تر هەن:

يە كەميان:

ئەم واعيزانە لە دەمىپ روونكىردنەوهى مەبەستە كاندا، بە يەك چاوشىرى ئىستا و
كاتە كانى رابوردو دەكەن و، ئەمە بەرەچاونا كەن كە سەرددەمە كانى پىشىو لەبر ئەمە
خاۋىنىي دەل و دەرروون و چاولىنكردنى زانيايان بەسەر خەتكىدا زال بۇو، ئەوا زانيايان
پۇيىستيان بە هيئانەوهى بەلگە نەبوو لەسەر قىسە كانيان..

بەلام ئىستا هەركەسەو بۇ خزى حەزى بەدوا داچۇونى حەقىقەتى تىدا ورروۋۇزاوه.
لەبر ئەمە، روونكىردنەوهى كان بە بىن هيئانەوهى بەلگە بۇيان كاريان تىناكتا.

جا بۇ ئەمە لەم سەرددەمدا كارىگەرپىان ھەبىت، پۇيىستيان بە سەلماندن و قەناعت
بىن بەخشىن ھەيە.

هزکاری دووه‌دهم:

ئوان کاتی خەلکى بز کارنیکى چاڭ هان دەدەن.. يان مەترسى يەکانى كىدارنیکى خراپان پېش چاۋ دەخەن، دەچن لەو پىناوهدا نرخ و بەھاى شتە گەورە كان دەھىنە خوارەوە!

بۇنمۇنە دەلىن:

دوو رکاتى شەنۈيىز خىرى حەجىكى ھەيە و، ھەركەسىش غەيىھەت بىكەت ھىنلەدى زىنایەك پىنى گۇناھبار دەبىت!

سېھەميان:

ئوان گوفتارىڭ ئاراستەمى خەلکى ناكەن، كە وەك "رەوانىيىزى" دەخوازى، لە گەل سەردەمە پىشۇوە كان كېش بىكەن، ئىنجا بە زمانى ئەو سەردەمانە لە گەليان بدويىن! من دەموىست ئەو بىنەمە روو كە مەرجە "واعىزە كان" ھەم "زاناي لىكۆلەر" بن، تاكۇ بتوانى گوفتارە كانيان بچەسپىن.. ھەم "داناي ورده كار" بن، تاكۇ ھاوسمەنگى شەرىعەت لىيڭ نەترازىن.. ھەم "رۇوانگۇزى قەناعەت بەخش" بن.

چوارەميان:

من وتوومە: "زەينم شىۋاوه".

مەبەستىشم لەم قىسىم ئەو بۇ كە "بىر" م گەرفتارى لە بىرچۈونەوە بورو و، ھەست بە زەين تەسکى و بىن تاقەتى لە سروشىمدا دەكەم. خۇ مادەم شىت بە خۇى نالىت "شىت" ئىت چۈن ئەم قىسىم دەبىت بە بەلگە لە سەر شىتىم؟!

ھەروەها و تېبۈم:

دواي خۇينىنى كىتىپى "إظهار" تەنھا سى مانگ دەرسىم خۇيندۇو.

جا ئەم قىسىم لە دوو رووهەوە گومان و دوودلى دەرەۋەزىتىت: چونكە يان ئەو بەي پىچەوانەي راستى يە، لە كاتىكدا كە زېرىبەي خەلکى كوردستان پشتىسى دەكەنەوە..

یان هه‌رچه‌نده‌ش راسته، به‌لام ئاماژه‌ی تیدایه بز مەدھى خۆکردن و لە خۆ باي
بوون - کە يە كىنكە لە تو خە كانى شىتى - وەك تز دەلىيىت كاكى دكتزار!
وەلامى ئەمەش:

ئەو قىسىم بە ويستى پاست و دروستى خۆم بولە وەلامى پرسىيارىڭدا كە يە كىنك
لە پىاوانى دەولەت لىيى كردم، هه‌رچەند خۆمەد حەكىرىنى پۇوه دەيىنرىت.
ئېستاش پىم وايد دواى نەمانى گومانتان لە "ھەست و شعور"م، دوودلىتان لە "بىر و
بۇچۇون"م ھەبىت. خۆ ئەوهش بە بچوو كىرىن داوهربى ژىرى نامىنىت..
چونكە مەۋھىتكى كوردى دەشتەكى و ئازاد، گەر وەفا و پاستى تىدا نەپەت بز
نەتەوەيە كى پىشكەوتۇرى چەشنى ئەلماس و، لە خۆيدا خاوهنى بىرىنگى بەرزى وە كو
گەوەر نەپەت، چۈن دەتوانىت فۇرفىلە كانى و بىرى بىن كەللەك و خراپى خۆى بە
درېڭىز ئەم ھەموو كاتە بشارىتەوە، بەم ھەموو جياوازىيانەوە كە پۇوهى دەيىنرىت؟
لاي من فيل لەوەدایه كە واز لە فيل بەيىنرىت!

كەواتە لە دلى خۆيدا ھەستى بە وەفایە كى بىنگەردى ئەوتز كردووە كە لە ھەموو
كەس زياتر بىت، چونكە كەسى پاستگۇم لە گەل مىللەتدا نەبىنى. بۇ يە خۆى لە جزورە
بارودۇخانەدا بىنى يەوهە.

وكم من عائب قولأ صحيحاً وافتھ من الفھم السقیم^(۱)!
بەو واتايىدى "تىنگەيشتن" اى پزىشكە كامان تىنگەيشتىنگى نەخوشە و، ھەر ئەوان بەبىنى
رایپۇر تە پزىشكى يە كانيان تووشى شىتى بولۇن!

يە كىنگى تر لەو شىتانا وەزىرى "ئاسايىش"م، چونكە زىاد لە پۇيىست ھەلەچىت!
جائەي كاكى پزىشك!

تۇپزىشكىنى كەرما و كارامەيت.. فەرمۇ ئەو بىچارانە پىش من چارەسەر بىكە!
ئەدى ئەم كەسانەش كە سەيرى ئەم گۇفتارەم دە كەن!

(۱) ئەم شىعرە هي مۇتەنەببى يە. واتە:
ھەندى ترا بىجان لە قىسى جوانە دەردى ناساغىي تىنگەشتىانە
بروانە دىوانە كەمى: ۴/۲۶۰. (وەرگىن)

گهر ئەم قسانەم شتىكى ئەوتۇرى تىدايە ھەستى ئىپوھ زامدار بکات، يان گەدەي
لاوازتان پىي هەرس(ھضم) نەكريفت، داواى ليپوردن دەكم، چونكە لە كاتى شىتى و
لە نىوان چوار دیوارى خەستەخانەي شىستاندا وتۈومە!
خۆ كارىگەربى دەوروبەر لە گوفشاردا شتىكى سەلماوه چونكە: "ديوانەرا قلم
نىست" واتە: قەلم لەسەر شىت ھەلگىراوه.
ديارە نەخويىندهوارىتكى دەشتەكى، واتە كوردىكى ئازاد كە توركى بە باشى
نازانىت، هەر ئەوهندە دەتوانىت مەبەستى خۆى دەربرېت.
والسلام^(۱).

بەدیعوززەمانى گوردى

* * *

(۱) مامۇستا عەبدولەجىدى براي مامۇستا سەعىدى نۇورسى، سەبارەت بە كاردانووهى پىريشك لەسەر ئەم
وەلامى مامۇستا، كاردانووهى كۆشىكىش لەسەر راپۇرتى پىريشككە، ئەمەي خوارووهى لە¹
يادداشتىما كە خۈيىدا نۇرسىۋە:
(پاش بىستى ئەم گوفشار، پىريشكە كە نوقىمى سەرسامى بۇو، چونكە مۇدادى دلىسۈزى و ھەول و تىكۈشانى
ئەوي بۇ دەركەوت لە پىشاوى خزمەتى نىشتمان و سوودگەياندى بە ھاولولاتىان لە پىنى بەدەستەنەناني
زانستوھە. ھەروھە بۇيى دەركەوت كە چۈن لە چىلەپۇزىپەزىزىرە كىدايە. بۇيە راپۇرتىكى ئاماھە كەرد و ئەم
گوفشارە تىدا نۇرسىۋە:
- لە نىوان ھەموو ئوانەي كە ھاتۇونەتە ئەستەمبۇرلۇوھە ھېچ كەسىك نىيە كە وەك ئەورىا و زىرەك بىت. لە
ھەموو جىهاندا دەگەمن و بىن وينىدە.
لە ئەنجامى ئەم راپۇرتەدا سەرسامى و ترس كەوتە رېزە كانى بەربرسانى كۆشك. بۇيە لە گەل "شەفيق پاشا"²ى
وەزىرى "ئاساپىش" دا فەرمانىكى كارگىزىيەن بۇ نارد كە مۇوچىدە كى مانگانەيەن تىدا بۇ بېرسىۋە بە بىرى
سى لىرەزىزىر، جىڭە لەو بەخشىشانەي كە بۇيەن دەستىشان كەرىدبوو، ھەموو ئەمانەمش بۇ مەدەستى
دوورخىستەوەي لە ئەستەمبۇرلە (پەرأوپىزى وەرگىز)

گفتوگوم له گهلهن (شهقيق پاشا)ي و هزيرى ئاساييش

كاتى لە بەندىخانە بۇوم

دواى دەرچۈونم له نەخۋىشخانە لە دەورى ئىستىداددا^(۱)

وهزيرى ئاساييش:

سۇلتان سلۇوتلىق دەكەت و، "ھزار قروش" مانگانەشى بۇ بېرىۋەتەوە و، دەلتى كە دواىي بۇت دەكەت بە "بىست - سى لىرە".

ولامم دايەوە:

من سوالىكمىرى موروچە نىم. ئەگەر ھزار لىرەشم بىدەنلىق ھەر وەرى ناگىرم. من بۇ مەبەستى كەسىي خۆم نەھاتووم، بەلكو لە پىناوى بەرژەوندىي نەتەوە كەمدا ھاتووم. ئەمە ئىبوھ دەتالىنى يېشكەشى منى بىكەن بەرتىلىكە بۇ بىندەنگ كەردىم.

(۱) لە چاپە تازە كانادا سەرتاسىرى ئەم باسە ئىي يە. ئىئە لەم سەرچارانەوە وەرمان گىزىرا:

۱ - سيرة ذاتية، بدیع الزمان سعید النورسى، إعداد وترجمة: إحسان قاسم الصالحي. ص: ۷۴-۶۹. ط. ۱. دار سوزلر، استانبول، ۱۴۱۹ھ/۱۹۹۸م.

۲ - بىزىنامى تەعاون و تەرقىي كورىد: (كىرد تعاون و ترقى غزىتىسى) ۈمارە (۵) لابېرە (۳۸-۳۹).

۳ - چاپى يە كەمى كىتىبە كە بە تور كى: (ايکى مىكىب مصىبتىك شەhadتىماھىسى، ياخود ديوان حرب عربى و سعید كىرىدى) ۱۳۱۷ بۇمى / ۱۹۱۱.

۴ - آثار بدیعية. چاپى دووھەم: ص ۷۴۹-۷۵۰ كۆزكەرنەوە و لىتكۈزلىنەوەي مامۇستااغە بىدولقادار بادلى.

نوسخىدە كىي پاكىزىكراو بە دەستى خودىي مامۇستااغە بىدولقادار كە خىزى بۇزى ناردم.

۵ - وينەي دەسنووسيكى وەرگىپانى عەرەبىي (شو كىرى ئەسلام) بۇ پەيامە كە.

۶ - دەسنووسيكى وەرگىپانى (ناسارى بدیعىيە) بۇ كەمانجىي زۇورۇو لە لايەن سەيدا مەلا ئىبراھىم خەلبلى تامىدى بۇوە. (وەرگىپانى)

وزیر:

بهم کارهات دهست به رووی فهرمانی سولتانه‌وه ده‌نیست، فهرمانی ئەم‌ویش رهت ناکریته‌وه.

له وەلامدا وتم:

رهتی ده کەمه‌وه، تاکو سولتان لەم کارەم بیزار بیت و بئیریت به شوینمدا، ئەم کاتە دەتوام راستەو خۆ لای خۆی قسەی هەق بکەم.

وزیر:

ئاخر ئەنجامى ئەمە باش نایت!

وتم:

ئەگەر ئەنجامە كەمە كەمە بیت بىخەنە ناو دەرياوە، ئەوا دەريا دەبىتە گۈزپىكى فراوان بۆم.. گەر لە سىدارەشم بىدەن ئەوالە ناو دلى نەتمەوە كەمدا ئەسپەردە دەكەن. بىشزانە كاتى كە هاتىم بۇ ئەستەمبوول گىانى خۆم - لەو پىناوهدا - بەخشىبۇو.. چىتىان لىنى دېت درېغى مەكەن.

من بە دلسۈزى پستان دەلتم:

ويستم بە كىردار رۇلە كانى نەتمەوە كەم بىدار بىكەمەوە كە هەر كامىنکىان پەيوەندىي بە دەولەتەوە هەبىت با تەنھا لە پىناوى خزمەتى نەتمەوەدا بىت، نەك بۇ لىكىيىشانەوە مۇوچە و مانگانە.

ھەرووھا خزمەتى كەسيكى وە كۆ من بۇ مىللەت و دەولەت تەنها بە پېشکەش كەردنى ئامۇزگارى دەبىت، ئامۇزگارىش دەبىن كارىگەرلى جوانى ھەبىت، ئەوهش بە واژەتىنان لە بەرژەوەندىي خۆلى دېتى دى، ئەوهش بەوە دەبىت كە ئامۇزگارى يە كە بىن بەرامبەر بىت و واز لە سوودە كەسى يە كان بەھىرىت.

بەم بىن يە من بەھانەم بە دەستەوەي بۇ وەرنە گىرتى مۇوچە و مانگانە.

وزیر:

ئەم بەھانەم بە دەستەي بۇي ھاتوویت، كە بلاو كەردنەوە زانستە لە كوردىستاندا، لە بەردهستى ئەنجومەنلى وە كىلان (وزيران) دايە و لىيى دەكۆلەنەوە.

وهلام دایهوه:

ئەمە جىي سەرسۇرمانە!

بەچ ياسايەك دەچن مەسىلەي بلاو كردنەوهى زانست دوا دەخەن و، بۆ بىنەوهى
مانگانەش پەلە دەكەن؟

بۇچى بەرژەوندىي كەسىم بەسەر بەرژەوندىي يە گىشتى يە كانى مىللەتدا پىش
دەخەن؟!

(وهزىز لەمە تۈورە بۇو) ..

وتم:

من هەر بە ئازادى ئىياوم و لە چىاكانى كوردىستاندا - كە لانكى ئازادىي رەھا يە -
گەورە بۇوم ..

بە تۈورە بۇون خۆت ماندوو مەكە، چونكە سەبارەت بە من تۈورە بۇون ھېچ
جىنيە كەت بىز ناگىرىت.

بى منەتىش بن بۆ هەر جىڭگايەك نەفيم دەكەن، ج "فەززان"^(١) يېت و ج "يەمن"
يەكەن، ئەم كاتە ئىۋەش لە پىنه كردن و پۇپامائىي پىزگار تان دەيىت و، منىش لە ئازارى
كەوتنە خوارەوە دەرباز دەم.

وهزىز:

مەبەستت چى يە؟ دەتەوى ئىلىي چى؟

لە وەلامىدا وتم:

ئۇۋە ويستان بە ناوى ياساوه ھەست و بىرى ھەتچۈرى خەلکى بە پەردەيە كى تەنكى
وەك ھى كاغەزى جىڭگەرە داپۇشىن.

ھەموو كەسىلەك لە ئىزىز بىر و زۇرى ئۇۋەدا و كە مەردوو يە كى بىزۇك دەنالىنىت!
من نەشارەزاي ئەم شتانە بۇوم، بۆزىلە سەررووي ئەم پەردا نەمامەوه و نەرۇشىتمە
ئىزىريان.

پۇشاڭى بەرىشىم، بە وينەي رەوشتىم، قورس بۇو لە لاتان.

(١) ناوى بىبابانى گەورە لىبىيابە كە ئەم دەمە لە ئىزىز دەستەلەتى دەلتەتى عەسەمانىدا بۇوه. (وهرگىز)

ئیز پەردەی رېزی نیوانان يە كەم جار لە "ما بهین" دا^(۱) لاچوو، پاشان كەوتە مالى ئەرمەنى يەك لە "شىشلى"^(۲) لەويش جاريڭى تر پەردە لە نیواندا لاچوو، ئىجا كەوتە "خانى شە كەرچى"^(۳) لەويش جاريڭى دى ئەو پەردەيە لە نیواندا لادراو، پاشان كەوتە بەندىخانە و لەويش جاريڭى تر ئەو پەردەيە لاچوو، دواى ئەو خرامە نەخۆشخانەي شىستان و، ئىستاش لە بەندى و زىر چاودىرىدام.

بە پوختى:

ھەروەك ئىۋە ناتوانن تائىم پادەيە لە سەرپىنه كەردن بەردەوام بن، چونكە: (اتسۇ الخرق على الرائع)^(۴) منيش لە شوبىنى خۆمدا ئازارى ئەم بارودۇخانەم بىن دەگات. ھەروەها كاتى لە كوردىستان بۇوم ئىۋەم بە باش دەزانى، بەلام ئەم بارودۇخانە ھەمۇ نەھىئى يە كانى ئىۋەمى بە باشى بىن ناساندەم، بە تايىھتى نەخۆشخانەي شىستان ئەم دەقانەي بە باشى بىز پاڭە كەردىم.

ھەروەك سوپاس و پىزانىن ئاراستەمى رۈووداوه كان دە كەم، چونكە پىش ئەۋەمى ئەم رۈووداوانە بىيىم لە بىرى گومانى خراب گومانى باشم بىن دەبردى!

بەدىعوززەمان

سەعىدى كوردى

* * *

(۱) "ما بهين" زاراوهى كە بۇ ئۇ بەشە زۇر مەحرەمەي كۆشكى پادشايانى عوسمانى بە كارھىنراوه كە پىشوارىي میوانى تىدا كراوه. (وەرگىز)

(۲) ناوى گەرە كىنكى ئاستەمبوللە. (وەرگىز)

(۳) ناوى ئەو ئۇرتىلەيە كە مامۇستا نۇورسى لە ناوجەي "فاتىج" ئى شارى ئەستەمبوللۇ تىايىدا دەمایرە. ھەمۇ نە شوبىنانەش كە لە سەرەوە ناويانەت مامۇستا نۇورسى تىايىاندا لە گەل پىارانى دەولەت كەوتورەتە گەفتۇر گۆلەسەر كارگىزى دەولەتى عوسمانى لە كوردىستاندا. (وەرگىز)

(۴) پەندىنەكى عەرەبى يە. واتە: "درَاوِيَّة كە بەرە بەرە فراوانىز دەبىت و پىنەچى بىنى راناگات!" مەبەست ئەۋەمى بۇز لە دواى بۇز گەرفتە كان لە زىيادبۇوندان. (وەرگىز)

کوتایی

پیم وایه نه گهر چهند و شهیدک ثاراسته‌ی رزله کانی هاوره گهزم
نه کلم، نعم باسه به ناته اوای دهم بنته و.

ئەی شىرە كورده كان! ئەي نەوهى سەربازە ئازاكانى سوپايى بە ھەلمەتى پېشۈرى
ئاسوورى و كىيانى يە كان^(۱)!

بینج سه سال خو بهسه! له خمو هه لمسن.. وا بانگی بهيانه..

دهنا له دهشتاني وشك و برنگي نه زانيدا، دهشهه كيتي و بني ناگائي هيرستان بوز ديني! ئهو "دانستي خوايى" يهى كه بريتى يه لە سيسىتمى مەكىنەي جىهان و، ، دامەز زىنەرى ئەو ياسا نورانى يهى خوايى گەورە يه كە بە وينەي هيلى تەلە گراف بە ھەمۇو لايە كدا بىلاۋە و لە سەرانسەری جىهاندا دەست بە كارە.. ئەو دانسته خوايى، ھەر لە ئاسۆى ئەزەلەوە پېنجەي قەدەری ھەلىرىيە و، فەرماتان بىن دەدات كە:

(ئەو پەرۇشى و ھېزە لەناوچووەتان، كە بە وينەي دلىۋە كانى ئاو لە دووپىرە كىدا زايە و پەرتەوازە بۇوه، لە گەل بىرى "مېلىلىيەت" دا يەك بىخەن و تىيەللىكىشى يەكتۈرىي بىخەن و، ھېزىنکى كىشى گشتىي لە جۇرى كىشى جوزئىي گەردىلە كان لىنى يېكىھىن و، بارستايىھە كى مەزنى وەك كورد بە وينەي گۆزى زەھى لە خولگەي خۆيدا بىخوللىتنەوە و، ئىنجا بەشە كانى كۇرەھە خۆزى شەكۈزدارى ئىسلام و عوسمانىيەتىش بە وينەي ھەسارەيە كى درەختىشان بە دواى ئەمودا بەھىن و، ھاوسمەنگى و ئاهەنگى گشتىي بىمارىپەن) (۲).

(۱) له چاپه تازه کانداله بری یم پر گدیه، نورو سراوه: (ئەی رۆلە کانی نیشتمانە کەم و برايام! ئەی نەوهى سەريازە تازاکانى سۈپاي بى ھەلمۇتى سەدە کانى يېشۇرى ئاسىا!). (ورگىز)

(۲) نهاده که هر جایه که نه کانه، نه کاندا بهم جو، و به:

(کدو پرورشی و هیزه لمناوچووهتان، که به وینهی دلخیوه کانی ثاوله دوبودره کیدازایه و پهتموازه ببووه، له گکل بیری "میللیت" (روانه ندهمهی نیسلام) دا یهک بخنه و تنهلهکشی به کتری بکهن، و هیزکنکی کیشی

(ههروههائمهو "سربهستی" یهی)^(۱) که له‌سهر لوتکه‌ی ثاینده و به وینه‌ی گه‌ردنه‌شیبی چیاکانی "سوجان" و "ئاگری" له‌سهر پنی راوه‌ستاوه و، پشتی به شهریعت به‌ستووه و پنی ملکه‌چ بوننان بۇ ده‌روونی به‌دخواز لئى ده‌گرئی و، له مهترسیی ده‌ستدریزی بۇ سهر خەلکانی تر بیدارتان ده‌کاته‌وه و، به ده‌نگیکی به‌رز فهرمان به (نتموه‌ی)^(۲) ئیوه و بىن ئاگایانی هاو‌شیوه‌تان ده‌دات، له‌وانه‌ی که له شیوه قووله‌کانی رابوردوودا دووچاری په‌رت‌هازه‌بی و جیاوازی بعون و، پیتان دەلتی: به چه‌کی زانست و پیش‌هاسازی هیرش بۇ سهر نەزانی و هەزاری بېن.

(ههروههائمهو "حەقیقتەت" دش که هموالى پاستى يەکان پاده‌گەيەتىت و له ژىز چەندىن چىنى ئىستىبدادا دىل و شاراوه بۇو، وا ئىستالە ئەنجامى سپىنەوه و نەمانى ئىستىبداد خەرىكە چىنە کانى نەزانى و بىن ئاگایى لە‌سەر شانى خۆى دەتە كىننەت و، له هەمۇو لايە كەمەه پیتان دەلىت: ئەو توانا و ليھاتنانەي کە دەستى قەدەر لە سروشى ئیوه‌دا چاندۇونى تاکو رەۋشە پەنھانە کاتان دەرېكەمۇن و بىنەدەر، ئىستا کاتى ئەمەيان هاتورو کە به "ئاواي ژيانى زانسته کان" ئاودىرى بىكىن. دەنا وشك دەبن ياخود بۇگەن دە كەن)^(۳).

ههروههائمهو مامۇستاي "پۇيىستى" يەش کە باوکى شارستانىتى و دامەززىنەرى پىشكمۇتنە کانە، دەستى هەلپىرە تاکو زللەتان تى بسرەپىنى و، فەرماتان پنی ده‌دات كە: يان (ژيان و سربهستىيان)^(۴) لەم دەشتايى ساماناكەي نەزانىدا بىدەن دەستى تالانچى يان، ياخود دەبىن بە هەلەداو ان بەرهو كەعبەي ئاكارە بلنە کان هەنگاوشىن و، لە مەيدانى شارستانىتىدا سوارى بالۇنى زانست و شەمەندە فەرى پىش‌هاسازى بىن، تاکو بەرهو پىشوازىي ئايىنده‌يە كى گەش بېۋن و، سامانى زەوتىڭراوى "يەكگىرن" بىگىنەنەوا!

گىشتىي نىشتمانى لە جۇرى كېنىي جوزىبىي گەردىلە کانى لىنىكەنەن و، بارستايى كى مەزنى وە كۈنگۈ زەمىن بىخلىنتىمە و، ئىجا كۈزبەرى جەماوهرى يە كىڭىرتووی مۇسلمان و خۇرى شەكزدارى ئىسلام بە وينەي هەسارەيە كى درەخشان بە دواي ئەودا بېھىن و، هاوسىنگى و ئاھەنگى گىشتى بىارىزىن). (وەرگىز)

(۱) لە چاپە تازە کاندا: (ههروههائمهو "سربهستىي شەرعى" يەي کە پاستى يە كى كۆمەلائىتى يە). (وەرگىز)

(۲) وشەي ناو كەوانە كە هي چاپە كۈزە كانه و لە تازە کاندا نى يە. (وەرگىز)

(۳) لە چاپە تازە کاندا ئەم بېرگەيە نى يە. (وەرگىز)

(۴) لە چاپە تازە کاندا نۇرساواھ: (ژيانى سربهستىيان). (وەرگىز)

ھەروهە ئەو "نەتموایەتى يە" (۱) كە خېۋەتى خۆى بەسەر شىوه کانى رابوردوودا و لەسەر دەشتايىھە كانى ئىستا و لوتكە و دوندە كانى ئايىندهدا ھەلداوه، باپراتان لە چەشنى: (پۇستەمى زال و صەلاھە دىنلى ئەبىوبى و ھاوشاپىوهيان لەو كوردە قارەمانانەتى) (۲) كە لە ژىر ئەو خېۋەتەدا بە وىنەي يەك دانە خېزان ژىاون و، ھەرىيە كەيان بە چۈزىتى و پلهى ئەملى تىرى شەرە فەندى بۇوه (و، نۇونەتى هەست و نەستە بلندە كان و نەتموایەتى ئىسلاميان تىكىملى كەردىووه) (۳).. ئەم "بىرى نەتموایەتى يە ئىسلام" فەرمانىڭى تۈندۈتلەتان بىن دەدات كە:

دەبىن ھەرىيە كەتان ئاۋىنەتى كى وىنەدەرە وە ئىيانى (مېلەت) (۴) و، پارىزەرلى شان و شىكتى و، نۇونەتى كى بەرجەستەتى بىت. (ئىز وە كە ئىستا گەورە بۇون و بەرزى بۇونەتەنان لە تاكە كە سدا قەتىس نەدەما، بەلكو ھېننەتى مېلەتىك بە گىشتى پىنگە بىشتنى بەخۇوا دەپىنى) (۵).

چۈنكە هەتا ئاماڭىھە كانى مەرۆف بەرز و بلند بىن ھىممەتىشى پىز بەرز دەپىتە و، رەوشتە كانىش هەتا بە غىرەت و پەرۋىشى (ئىسلامەتى تۈرك و كورد) (۶) قولپ بەن زىات تەواو كارى و بەرزى بەدەست دەھىن.

ھەروهە ئەو "مەشروعتىتە" (۷) كە يەكىكە لە ھۆكىارە كانى بەختە وەرلى دىنلى مەرۆف، بە دەستە بەر كەردى سەرەتە و، ئەو "ويستە جۈزى" يە ئە دىنامۇي مەكىنە ئىيانە لە خۆسەپاندى ئىستىبىداد پىز گار كەردى.

جا ئەم مەشروعتىتە كە بە ھەرىتى شۇوراى شەرعى ھەلھاتووه، ئىسوه بىز تاقىكىردىو بانگىشىت دەكەت و، دەيمۇي بىتابىنىت كە گەيشتۇرنەتە تەمەن ئاۋازان و فامىن و، پىرسەستان بە سەرپەر شىتىكار و ئامۇز گارنى يە!

(۱) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (ئەو نەتموایەتى يە ئىسلامى يە). (وەرگىز)

(۲) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (صەلاھە دىنلى ئەبىوبى و جەلالە دىن خوارەزم شا و سولتان سەلیم و خىمیرە دىن باربارۇس و پۇستەمى زال و ھاوشاپىوهيان لەو قارەمانانەتى). مامۇستا عەبدۇلقدار لە پەراوىزدا نۇوسىپىتى كە ئەمە لە نوسخى يە كەدا ھەيە. (وەرگىز)

(۳) ئەم پىستىيە ئاۋە كەوانە كە ھى چاپە كۆزە كانە و لە تازە كاندا ئى يە. (وەرگىز)

(۴) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (مېلەتى ئىسلام). (وەرگىز)

(۵) ئەمە ئاۋە كەوانە كە لە چاپە تازە كاندا ئى يە. (وەرگىز)

(۶) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (ئىسلامەتى). (وەرگىز)

(۷) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (لەو مەشروعتىتە رەوايەتى). (وەرگىز)

دهسا خوتان بۇ تاقیکردنەوە ئامادە بىكەن و، بە "يە كىتى" ئى نېواتنان بۇونى خوتان بىسەلىئىن و، بۇ مەشروعتىھەتى دەرىجىخەن كە بىر و وىزەدانى كەسى خوتان وەك دل و زىرىپى ھاوبەش وان لە غىرەت و پەرۋىشى (نەتەوايەتىدا)^(۱). دەنا سفتراتان دەداتى و، بىروانامەي "سەربەستى" تان بىن نادات!

بەلىٰ، ئەو پشىپى و ئالىزى ييانەي كە لە ئەنجامى: حەزى سەروھرى و، خۇويستى و، بىرى كەسىي ھەر يە كىكتانەوە لە دەشتايىھە كانى راپوردوودا بۇوي دا، بە پشىپىانى خواى گەورە لە ئايىندەدا دە گۈرپىت بە بىرى بەرھەمھىنەن و ھەولى بەردەوام و چەمكى سەربەستى.

تەنائەت دەتوانم بلىم:^(۲) قوتاپخانە پەلە دەنگ و جەنجالە كاتنان لە چاۋ قوتاپخانە ھېبورە كانى تردا وە كو پەرلەمانىيکى زانستى وايە، لە بەر زۇرىسى و تووپىز و گفتۇگۆز زانستى تىياندا..

پاشان ئىپە^(۳) لە پشت سەرى ئىمامەوە فاتىحەي نویزە كاتنان بە دەنگىكى ئاسمانى و پۇچانى دەخويىن و، بەپىي مەزھەب و قوتاپخانە و (نەتەوە) تان^(۴) لە لايدەن قەدەرەوە نىشانە و ھىممايىھەك لە ماھىيەتى ئىپەدا ھەيە كە ئامادەيىتان بۇ مەشروعتىھەت دەرەخات و، وەك خواى گەورە فەرمۇۋەتى: ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِإِلَٰسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ (النجم: ۳۹) بۇ تىڭۈشان و ھەولۇ و تەقلاى كەسى هانتان دەدات.

ھەروەھا ئەمۇ "ئازايەتى و شەرەفى نەتەوەبى"^(۵) يەى كە بناغە و پارىزەرى ھەمۇ ئاكارە بىلندە كانە، فەرماتان بىن دەدات كە:

ھەروەك ئىپە لە نۇوسىنى شىشىرە كاتنانەوە فيرى زانستە كان بۇون و، لە بوارى ئازايەتىي ماددىدا پېشىكە وتىنان بەدەست ھىتىا و، پىيەكتان لە "مېشىك" وە بەرھە دل لىيدا و، "زىرى" تان ئاوىتىھى "ھىز" كەرد، ئىستاش راپەۋىتكە دل "وە بەرھە بىر" لىنى

(۱) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (نەتەوايەتىي ئايىنیدا). (وەرگىز)

(۲) لەم شۇنىھى چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (ئىھى ھارو ولايام لە ويلايەتە كانى خۇرەھەلاتدا). (وەرگىز)

(۳) لەم شۇنىھى چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (لە سەر زېرھەوى "شافىعى" ن). (وەرگىز)

(۴) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (فيۋەت) تان. (وەرگىز)

(۵) لە چاپە تازە كاندا نۇوسراوه: (ئازايەتى و شەرەفى نەتەوەبى ئىسلامى). (وەرگىز)

بدهن و، یارمه‌تی له "هیز" ووه بتو "ژیری" و له ههست و نهسته کانیش‌مه وه بتو نهودیوی هزر و بیره کان بنیرن، تاکو شه ره‌فی (نهتهوه)^(۱) له مهیدانی ئازایه‌تی عه‌قلی شارستانیتیدا به تالان نهبریت.

دهسا شمشیره کانی زانست و پیشه‌سازی و پشتگیری یه کتر پنکبهین.

دهسا شمشیره کانی زانست و پیشه‌سازی و پشتگیری یه کتر پنکبهین.

ههروه‌ها^(۲) "زمانه که‌تان" که "زمانی دایلک" و .. ئاوینه‌ی پیشاندھری ههست و نهستی نهتهوه‌یه و .. دره ختیکه "ئەدەب" بەر بوبومیه‌تی و پرووباری زانسته کانیش ئاوی زیانیتی و .. پیوه‌ری بەها و پیشکەوتتانا و .. لە برئوه‌ی پاسته و خۆ پنپه‌ریک بەر و ویزدانی هممو و کەسیک داده‌مەزرنیت ئەوا بە وینه‌ی تیشك کاریگری خزی دەبیت..

ههچه ندئم زمانه ئیستا بەهزری کە متەر خەمیتanhو وحالى پەشیو و هەندی لە لقە کانی بە بیری بیانی موتور بە کراوه، بەلام ئاماذه و شایانی ئوه‌یه بیت به دره ختیکی وەک دره ختی تووبا، کەچی بەم چەشنه‌ی ئیستا و شلک و پەریشانه و، بى بە شە لە و ئەدەبیاتی کە زمانی شارستانیتی يه. بويه ئەم زمانه لەلای پەرۇشى و غېرەتى نهتهوه‌ی بە کەساسى و خەمبارى بەوه سکالاتان لى دەکات.

"زمان" مۇزى رېزه لە مرۇقدا.. "رەوانبىزى" شکل و شیوه‌ی مروۋاچاھتى لە سەر لابېرەی زمان دەنە خشىنیت. زمانی دايکىش چونكە سروشتى يه، ئەوا بە بى بانگھىنىت كىردن دەسته‌وازه کانی دەرېزىنە ناو زەينەوە. ئىچالە بەر ئەوهش ئالىو گۆرە کان تەنھا لەن او واتا کاندا دەبیت، ئەوا بەملا و ئەولادا پەرتە‌وازه نايىت و ناشيپىت. ئەوا زانستانەش كە دەپونە ناو ئەو زمانه‌و وە كە نەخشى سەر بەرد نەمرى بەدەست دەھىن و، زمانی نهتهوه‌بىش لە هەر بەرگىنکدا دەربکەوېت، جوان و رەنگىن دەبىت.

والىرە دامۇونى يه کى پەرۇشىتىان بە نمۇونە بتو دەھىنەمەوە، ئەمۇش بەرېز "خەملىل خەبىاتى" ئى مۇتكى يه^(۴)، كە وەک لە هممو بوارە کانی غېرەتى نهتهوه‌بىدا دەستى بالاى

(۱) لە چاپە تازە کاندا نۇو سراوە: (نهتهوه‌ی ئىسلام). (وەرگىز)

(۲) ئەوه‌ی ناو كەموانە كە زىيادە چاپە تازە کانه. (وەرگىز)

(۳) لېزەرە تاڭزىتايى پەيامە كە هي چاپە كۆزە کانه، لە تازە کاندا نى يه. (وەرگىز)

(۴) يە كىنکە لە كەسایەتى يە كورىدە ناسراوە کانى ئەستەمبوول لە سەرەتاي سەددە بىستەمدا. لە هۆزى مۇدان و خەلکى نارچە ئى مۇتكى سەر بە پارېزگاي بەدلەسە. لە قوتاپيانى دېرىنى مامۇستا نۇورسى يه. وېر اي

ههیه، له بواری زمانیشدا پیشپر کیی بردووه‌ته‌وه و، بناغه‌ی زمانه که‌مانی به ئەلفوبی و سەرف و نەحووه دامەزراندووه..

تەنانەت دەتوانم بلىّم:

بە ئاویتە کردنی چەرخی پەرۆشی و غیرەت و فیداکارى و پاراستنی لاوازان، قەوارە و بۇونى مەعنەوبى زمانه کەمانی پىكھەتىناوه.

جا مادەم لە کانزاکانى كوردىستاندا گەوھەرىيکى بەپەرۆشى وەها ھەلکەوتۇوه، ئەوا تومىيد دەكرئ لە داھاتۇدا چەندىن گەوھەرى وەك ئەو بدرەوشىنىھە. ئەۋەتا ئەم زاتە نۇونەيە كى غىيرەتى نەتەوھىيە و شاياني شوين پىن ھەلگەرنە و، بناغەيە كى بۇ زمانى نەتەوھىمان دارشتۇوه كە پىويستى بە پىشخىستن و گەشە كردنە. ئامۇزڭارىي مەردانى خاوهن پەرۆشى و غیرەت دەكەم كە چاوى لىنى بىكەن و لەسەر بناغە كەى ئەو ھەولە كانيان بىيات بىنن.

سەعىدى گوردى

* * *

ھەلگۈزىنى زانست و دانابى لە خزمەتى ئەم مامۇستايىيەدا، غیرەت و ئازايىتى لەپادە بەدەرىشى گەلنى جىنى سەرسووبەمان و رېزى خەليل خەبىالى بۇوه. خۇيىندىنى لە ئەستەمبۇول تەواو كەردووه و ھەرلىۋى بە كارمەندى دامەزراوه. لە ھەردوو زمانى عەرەبى و فەرەنسىدا گەلنى شارەزا بۇوه. لە دامەزرتىنەرانى "كۆملەم تەعاون و تەرەققى كورد" و "كۆملەم نەشرى مەعاريف" و "قوتابخانەي كوردى" بە لە ئەستەمبۇول. رېزمانى كوردى و فەرەنگىكى بە كرمانجىي ژۇورۇو نووسىيە. لە ئەستەمبۇول وەفاتى كەردووه و نېزراوه. بېوانە: مذکرات زئار سلوبى (قدىرى جەھىل باشا) ص: ۲۰-۲۱. (وھر كېپر)

بهره‌هایی چواره‌م:

وَارِي شَام

به دلیل عززه مان

سه عیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره سوول یه جا

کرد و بیه کوردی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَتَهْبِكَ بُزْ ئَمْ وَهَرْ گَيْرَانَهْ كُورْدِيْيَهْ:

خويينه‌ري به‌ريز!

پيشه‌کي يه‌كه‌ي ماموزتا "ئيحسان قاسم صالحی" لەم چوار
لاپه‌ريدا كە دىت، زانياربي پيويسىتى سەبارەت بە مىزۇرى ئەم
وتارە و قۇناغە كانى پىشكەش كردووه. لەبر ئەوه، بە پيوىستان
نهزانى لەم و تە كورتە زياتر پيشە كى بُزْ ئَمْ وَهَرْ گَيْرَانَهْ كُورْدِيْيَهْ
بنووسىن. هېنىدە دەلىيىن كە: ئىمەش لە پىشدا ھەمان دەقى
وَهَرْ گَيْرَانَهْ كە‌ي ماموزتا ئيحسانمان وَهَرْ گَيْرَابُزْ كُورْدِيْ، دواى
ئۇوه‌هاتىن وَه كو دوابەشى ئەم بەرھەمە دەقى كۆنلى و تارە
عەرەبى يه‌كه‌شان كرده كوردى كە تەنها بايەخى مىزۇویي ماوه.
ئۇوهش بە مەبەستى ئاسانكارى بُزْ هەر توپزەرنىكى بەرنىز كە
يەويىت لەو رۇوه‌وو لىكۈزلىنەوهى لەسەر بىكەت.

(فاروق دەسۋول يەحىا)

پیشە کىي وەرگىزىنە عەرەبى يە كە

بە پىنۇسى:

مامۆستا ئىحسان قاسم صالحى

مامۆستا "بەدىعوززەمان سەعىدى نۇورسى" لە تافى لاۋىدا ئەم وتارەى بە زمانى عەرەبى لە سەر مېنېرى مىگەوتى ئەمەوى لە دىمەشق، بە تکا و جەختى زانايانى شام، ئاراستەى جەماوەرىيىكى زۇر كردووه كە بە شەوق و تاسەمەندىيەو گۈيىستى بۇون و، ژمارەيان لە دەھزار كەمس زىاتر دەبۇو. تەنانەت كاتى گۇتارە كەى بۇ يە كەم جار لە چاپ درا، لە ماواھى چەند رۇزىنىكى كەمدا ھەممۇ نوسخە كانى قۇزرانەوه و لە بازاردا نەمان، بۇ يە سەرلەنۈي - ھەر لەو ھەفتەيەدا - چاپ كرایەوه.

ئەمەش لە زستانى سالى ۱۹۱۱ زدا بۇو، واتە پىش ھەلگىرسانى جەنگى جىهانىي يە كەم.

پاشان رۇزىنى خۇينابىي ئەمەنگە هاتە پىش، كە بە ئاوابۇونى ئەستىرەى دەولەتى عوسمانى كۆتابىي بىن ھات. دواي ئەوهش رۇزگارانى پېلە مەينەتى ھاتنە سەرپىز ژيانى مامۆستا نۇورسى، كە بىرىتى بۇون لە زىنجىرىيەك "گىرتىن" و "دۇورخىستەوه" و "دادگابىي كردن". ھەممۇ ئەوانەش ھەتا سالى ۱۹۵۰ زى بەردهوام بۇون.

بە درىزايى ئەم وشكە سالانە، مامۆستا نۇورسى پىداچۇونەوهى ئەم وتارەى بىز نەپەخسا، تەنانەت ھەر چاوشى بىن نە كەوتەوه، ھەتا سالى ۱۹۵۱ زى، كە ئەم دەمە لە تاراوجى شارۇچىكە ئەمېرداغ ژيانى بەسەر دەبرد، يەكىك لە ھاوارپىيانى لە شارى "وان" نوسخەيە كى چاپكراوى بۇ نارد..

ماموزتا نوورسی چاوی بهم گوتاره‌ی خویدا گیپایه‌وه که چل سال له و هو پیش ئاراسته‌ی کردبوو. ننجا دهستی دایه و هر گیپانی بق زمانی تورکی. یان وا شایانزه که بلیین: دهستی کرد به پاکڑ کردن و داراشتنه‌وهی سهره‌له‌نوئی به زمانی تورکی. چونکه چه‌ند پرگه‌یه کی گرنگ و چه‌ندین پهراویزی به‌نرخی بز زیاد کرد و، هوانه‌شی لئی لابرد که لهوانه بیت گشتگیری و تاره که سنوردار بکهن و، هه‌ندی له باسه کانیشی حه‌واله‌ی بهشہ کانی (پهیامه کانی نور) کرد، ننجا له شیوه‌ی وانه‌دا به چه‌ند که سیکی له قوتاییانی خوی و ته‌وه.

مهلا عه‌بدوله‌جیدی برای، له سه‌ر داوای دانه‌ر، ئه‌م دهقه تورکی‌یه‌ی به شیوازه‌که‌ی خوی و هر گیپایه سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی و، به نوو سینه‌وهی دهستی و له ناوه‌ندی‌کی ته‌سکدا بلاو کرایه‌وه، چونکه ئه‌مو ده‌مه چاپ‌مه‌نی به پسته عه‌ره‌بی‌یه کان‌له و ولاته‌دا قده‌غه کرابوو.

ننجا له سه‌ر تای شهسته کاندا "دكتور محمد سه‌عید ره‌مه‌زان بزتاني" ئه‌م و هر گیپانه‌ی مهلا عه‌بدوله‌جیدی به شیوازه ساز‌گاره‌که‌ی خوی داراشتنه‌وه و، له کاتی خویدا چه‌ند جاريکی زور له چاپ درایه‌وه..

به‌لام له بره‌ئه‌وه و هر گیپانه عه‌ره‌بی‌یه که له بناغه‌دا به ناته‌واوی مابورووه و، ته‌رجمه‌هی هه‌موو باه‌ته کانی له خونه گرتبوو، ئموا به داخه‌وه ئه‌م داراشتنه‌وه جوانه گه‌لئی پرگه‌ی گرنگ و مه‌سله‌ی گوره‌ی تیدا نه‌بوو که پهیوه‌ندیان به رووداوه کانه‌وه هه‌یه، جگه له‌وه‌ی که تنه‌ها داراشتنه‌وه و هر گیپانی ناوبراوی و تاره که ببوو، بئی ئه‌وه‌ی پاشکز و پاشبه‌نده کانی له خنز بگریت.

پاش ئه‌وه، ماموزتا " العاصم الحسيني" دهقه تورکی‌یه که‌ی سه‌رله‌نوئی و هر گیپایه‌وه سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی. ئه‌م و هر گیپانه‌ی ئه‌مو، ج له پووی شیواز و ج له پووی گه‌یاندنی و اتادا و هر گیپانیکی باش ببوو. له بره‌ئه‌وه، قوتاییانی نوور سالی ۱۹۷۴ له چاپخانه‌ی "بولسیه" له بھیروت له چاپیان دا.

منیش له لایه‌نی خومه‌وه هاتم و هر گیپانه‌که‌ی کاک " العاصم " م سه‌رتاسه‌ر له گه‌مل دهقه تورکی‌یه که‌دا بھرام‌بهر کردووه و، گه‌یشتمه ئه‌م دهره‌نچامانه‌ی خواره‌وه:

۱ - بینیم هینده بهنرخه که وهر گیپانی تر ناگاته ئاستی، نه له گهیاندنی و اتاكان و نه له دارېشتی توندو توچی پسته کانداو، وخته له گهل دهقی تور کیی و تاره کهدا پینکاو پیک دهربچیت، مه گه رله هنهندی رسته، يان له چهند بهشیکی هنهندی پر گهیدا نه بیت.

۲ - بهلام وا دیاره ئهو برا بهریزه دهرفته بىز نەلواوه که وهر گیپانه کهی تەمواو بکات، ئەمەتا ھەموو پاشکۆز کانی و تاره کهی بە تەمواوی وەرنە گیپاوه. چونکە ئهو و تارانش کە مامۇستا نۇورسى لە پۇئىنامە ناو خۆيىھە کانی سەردەمی ئىتىحادى يە کاندا بلازى كردوونە تەۋە و دوازى كردوونى بە پاشکۆزى دەقە تور کىي يە كە، گىنگىي خۇيان ھەمە يە لە پىشاندانى وينەيە كى تەمواھتى و بۇونى بارودۇخە سیاسى و كۆمەلایەتى يە کانى ئهو دەمە، تەنانەت ھى تەۋەزە فېكىرى يە کانىش كە ئهو كاتە له كۆزمەلگادا شەپزلىان دەدا.

۳ - لە بەرھەموو ئەمانە، بە پىويىستم زانى كە سەرلەنۈي دەقى تور کىي و تاره کە له گهل تەمواوی پاشکۆز کانيدا بۇ زمانى عەرەبى وەربىگىرم، تاڭو خۇينەرى بەریز بۇ خۆى پەي بە ھەموو لاکانى ئهو باهتانە بیات كە مامۇستا نۇورسى لېيان دواوه، له ھەموو رپووبەرە شارەزايان بېيت.

لە دەمى وەرگىپان و بەرامبەر كردنى دەقە تور کىي و عەرەبى يە كەدا، بەم ھەنگاۋانە خوارەوەدا پۇشتم:

۱ - دانانى ئهو دەقە تور کىي يە كە خودى مامۇستا نۇورسى دايپەشتۈۋەتەوە، له گهل پاشکۆز کانيدا، بە بناغەي كارە كەم. ئەويش ئهو دەقە يە كە مامۇستا نۇورسى خۆى لە نېوان باسە کانى كىنىي (تأریخچە حیات: Tarihce-i Hayat)دا دابناوه، كە ژیاننامەي خۆيىھەتى و، قوتاپى يە نزىكە کانى نۇو سیوبانە و، دواى پىداچۈونەمە و بەسەرپەرشتىي خۆى پىي قابىل بۇوه و، لە ژیانى خۆپىشىدا چاپ كراوه.

ئهو نوسخەيە و تاره كەش كە پىشتم بىي بەست لە بلازى كراوه کانى سالى (۱۹۷۹) يى دەزگاى "سۆزلەر"، لە ئەستەمبوول.

۲ - بەرامبەر كردنەوەي ھەموو پرگەيە كى دەقە تور کىي يە كە له گهل نوسخەي عەرەبى دەقى و تاره كەدا، ئەمەي كە سالى ۱۹۲۲ از بۇ يە كەم جار لە ئەستەمبوول لە چاپخانەي ئەمۇقاۋى ئىسلامى چاپ كراوه.

دوبی ئەوهەش بزاپىن كە ئەم يە كەم دەقە عەرەبى يە و تارە كە، تەنھا گەرنگىي مىۋۇوپى ماواه، چونكە وەك رۈوغان كىردىوھ دانەر خۇرى پاڭىز كارىيى تىدا ئەنخام داوه.

۳- هیشتنهوهی ورگیزرانه کمی کاک "عاصم" و کو خزوی له همر شوینیکدا که پنیکی دقهه تور کی به که برویست، له گمل ئالتو گزوری پیویست له برگه و رسته کاندا، تا کو زیاتر له دقهه تور کی به که نزیکی بخاتنهوه و به تهواوی ئامانجی دانه ر به دهستهوه بدادات. هاو کات له گمل تهواو کردنی ورگیزرانی رسته و برگه ناتهواوه کانی ورگیزرانی ناو پراو.

۴- وهر گیرانی ته او وه تی سه رجهم پاشکوکانی و، همه مو وه و تارانهش که خراونده ناو وه پاشکوکانه.

۵- دانانی چهند پهراوینزیکی پنویست بُخونینه‌ری به‌ریز، تاکوئه‌وزاراوه سیاسی و میژوویانه‌ی بُزروون بیتهوه که ئه‌و کات و سه‌ردنه باویان هه‌بورو.

۶- دهستیشان کردنی ئایه‌ته کانی قورئانی پیروز و، دیاری کردنی ناوی سوره‌ت و ژماره‌ی ئایه‌ته که.

۷- تهخربجی فرموده پیروزه کان، به پشت بهستن به کتیبه باوه رین کراوه کان.

ئیحسان قاسم صالحی

مانگی موچہرہ می ۱۴۰۹ ک

پیشہ کیی دانهر بۆ (وتاری شام)^(۱)

باسمه سبحانه

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ﴾

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته أبداً دائماً

برا ئازيز و بعوه فاكام!

ئەم پەيامە عەرەبى يە چىل سال پېش ئىستا بە دەرس لە مزگەوتى ئەمەوبى دىمەشقدا و
لە سەر جەختى زانىيانى ئەھۋى پېشىكەش كراوه و، نزىكەى دەھەزار كەس گۈنيانلىنى
پاڭرت، كە بەلاي كەمەوه سەد كەس لە گەورە زانىيانى شامىيان لە نىواندا بۇو.
”سەعىدى كۈن“ بە ھەستى پېش رۇودان ھەستى بەو راستى يانە كەردىبوو كە بە
دىلىيابى و يەقىنەتكى تەواوهتى وەك مژدەيەك لەو و تارەدا پایگە ياندن، چۈنكە پىي وابۇو
ئەو راستى يانە نزىكىن بىتنە دى. بەلام ھەر دوو جەنگە گەورە كە و ئىستىبىدادى پەھايش،
كە چارە كە سەدەيە كى خايىاند^(۲)، بۇون بەھۆى ئەھۋى چىل پەنجا سال ھاتىھەدىي ئەو
راستى يانە دوا بکەۋىت.

(۱) ئەم پېشە كى يە مامۇستا نۇرۇسى بۇ دەقى تەرجمەمى ”وتارى شام“ى نۇرسىيە، كە خۆزى وەرى گېڭىراوه بۇ
تۇر كى. (وەرگىزىپ)

(۲) واتە لە كۆزتائى خەلافتى عەمەنەيەوە لە سالى (۱۹۲۴) تاڭو سالى (۱۹۵۰). (وەرگىزىپ)

وانیستا خەریکە نیشانە کانی ھاتنەدی ئەم مژدانەی کە ھەوالي لە بارەیانەوە دا، لە ئاسوی جیهانی ئیسلامیدا ھەلدىت..

بەو واتایەی کە ئەم وانە گرنگە تەنها و تارینگى کۆن نی یە کاتى بە سەرچووبىت، بەلکو وانیە کى ئیسلامىي كۆمەلایەتبى وەھايە کە بە درېزايى ئەم ماۋەيە تازەيى و تەپى و پاراوى و پاستى خۆزى پاراستۇوە. تەنھا ئەوهندە نەيىت کە سالى (١٣٢٧ك) بۇوه بە سالى (١٣٧١ك) و، مزگەوتى "جیهانی ئیسلامى" شى كە سىنى سەد و حەفتا ملىيون دانىشتۇرى لەخۆ گرتۇوه^(١) رۇشتۇرۇتە شوپىنى "مزگەوتى ئەمەوى". لەو باورەدام وانیە کى وە كۆ ئەمە شابانى وەرگىزىانە.

سەعىدى نورسى

* * *

(١) ڈمارە ئیسلامانان بۇوه لەو كاتەدا. (وەرگىزى)

ریازی پهیامی نور له گهیاندنی بانگهوازیدا

(لیزهدا و هلامنکی بایه خدار بز پرسیاریکی ته او گرنگ توamar ده کریت، چونکه "سەعیدی کۆن" بەھۆی "ھەستى پىش روودان" وە، وانه ده راساکانی پهیامه کانی نور و کاریگەربى نەو وانانەی وەک به چاو بیانبینیت ناوا لەو وانیهدا خستورەتە رۇو كە چىل سال پىش ئىستا بە و تار ناراستەی گرددبوو).

زۇر كەس لە من و لە برايانى نورىيان پرسیيە و ئىستاش هەر دەپرسن كە:
بۇچى پهیامە کانی نور لە بەردم ئەم كۆزمەلە زۇرەتى گومرایان و فەيلە سووفە نەيار و سەرسەختە کانىدا نابەزىت و شىكىت ناهىتىت؟
خۇز هەرچەندە بەرەستىنکى - تا پادىھەك - وەھايىان داناوه كە رىن لە بلاۋ بۇونەوهى ملىيونان كەتىنى بەنرخى ئىسلامى بىگرىت و، وىنراي ئەمەش كە زۇرینە خەلکىيان بە تايىھتى لاۋانىيان لە راستى يەکانى ئىمان بى بەش كەردوو، بەھۆي ئاسانكىردىنى پېنى هەرزەمى بۇيان و لە خىشته بىردىيان بە تام و چىزە کانى ئىمانى دنيا و، سەربارى ھەولدان بز شىكىنەنلىكى شان و شىكىز پهیامە کانی نور بە ھەموو ھۆكاريىكى غەدر و سىتم و، شىۋاژە کانى ھېرشى توندوتىز و، ھەلبەستى درۇ و دەلەسە و، بلاۋ كەردىنەوهى بېرپاگەندە ساختە و، ترسانىنى خەلکى لەو پهیامانە و، ھاندانىيان بز دەست لىن بەردايان.. كەچى سەربارى ھەموو ئەمانە باس كران، پهیامە کانى نور ھەر بلاۋ بۇونەو.

ئايا ج حيكمه تىك لەم بـلاـوـبـونـهـوـهـ بـئـنـيـهـ دـاـهـيـهـ، كـهـ بـهـ رـادـيـهـ كـهـ تـهـنـهـاـ ئـهـ وـ پـيـامـانـهـيـ بـهـ دـهـسـتـ نـوـوـسـرـاـوـنـهـوـهـ گـهـيـشـتـوـونـهـ تـهـ شـهـشـ سـهـدـ هـهـزـارـ نـوـسـخـهـ وـ، بـهـ پـهـپـرـيـ شـهـوقـ وـ تـاسـهـمـهـنـدـيـهـوـهـ بـهـ پـهـنـهـانـيـ بـلـاـوـ دـهـبـنـهـوـهـ وـ، خـهـلـكـيـشـ جـ لـهـ نـاـوـخـزـيـ وـلـاتـ وـ جـ لـهـ دـهـرـهـوـهـيـداـ بـهـوـپـهـرـيـ خـقـشـهـوـيـسـتـيـ وـ شـادـمـانـيـهـوـهـ پـيـشـواـزـيـ لـسـيـ دـهـكـهـنـ وـ دـهـخـوـيـنـرـيـهـوـهـ؟

جاـلـهـ وـهـلامـيـ چـهـنـدـ پـرـسـيـارـيـكـداـ كـهـ بـهـمـ وـاتـايـهـيـ سـهـرـهـوـهـ ئـارـاستـهـمانـ دـهـكـراـ، دـهـلـيـنـ: وـهـلامـ:

پـيـامـهـ كـانـيـ نـوـورـ - كـهـ تـهـفـيـرـيـ رـاـسـتـهـقـيـنـهـيـ قـورـئـانـيـ پـيـرـوـزـنـ - بـهـ رـوـونـكـرـدـنـهـوـهـيـ ئـعـجـازـيـ وـاتـاـمـزـنـهـ كـانـيـ قـورـئـانـ، رـوـونـيـ دـهـكـهـنـهـوـهـ كـهـ: "گـومـرـايـيـ" دـوـزـهـخـيـنـكـيـ مـهـعـنـهـوـيـ هـرـلـمـ دـنـيـاـيـهـداـ بـوـ مـرـوـفـ تـيـداـيـهـ. هـهـروـهـكـ دـهـيـچـهـسـپـيـنـ كـهـ "ئـيـماـنـ" يـشـ بـهـهـشـتـيـنـكـيـ مـهـعـنـهـوـيـ - هـرـلـمـ دـنـيـاـيـهـداـ - بـوـ ئـيـماـنـدارـانـ لـهـخـزـ گـرـتـوـهـ.

هـهـروـهـهـاـ بـهـلـگـهـ دـهـهـيـنـهـوـهـ لـهـسـهـرـ ئـهـوـهـ كـهـ گـونـاهـ وـ فـسـادـ وـ چـيـزـ وـ لـهـزـهـتـهـ حـهـرامـهـ كـانـ گـهـلـىـ ئـازـارـيـ مـهـعـنـهـوـيـ دـهـرـخـوارـدـيـ گـيـانـيـ مـرـوـفـ دـهـدـهـنـ، هـهـروـهـكـ كـرـدهـوـهـ چـاـكـ وـ رـهـوـشـتـهـ جـوـانـهـكـانـ وـ رـهـقـتـارـكـرـدـنـ بـهـ رـاـسـتـيـهـ كـانـيـ شـهـرـعـ هـيـنـدـهـ چـيـزـ وـ لـهـزـهـتـيـ مـهـعـنـهـوـيـ ئـهـوـتـيـانـ تـيـداـيـهـ كـهـ زـوـرـ لـهـ هـيـ لـهـزـهـتـهـ كـانـيـ بـهـهـشـتـ دـهـچـنـ. پـيـامـهـ كـانـ - بـهـمـ شـيـواـزـهـيـانـ - گـومـرـايـانـ وـ كـهـسـانـيـ هـهـرـزـهـ لـهـوـهـ رـزـگـارـ دـهـكـهـنـ كـهـ لـهـسـهـرـ هـهـلـهـ وـ گـومـرـايـيـ بـهـرـدـهـوـامـ بـنـ، بـهـ مـهـرجـيـ هـيـنـدـهـيـ تـقـزـقـالـيـكـ ژـيـرـيـسانـ ماـيـتـاـ چـونـكـهـ ئـمـ چـهـرـخـهـيـ ئـيـمـهـ دـوـوـ حـالـتـيـ تـرـسـنـاـكـيـ تـيـداـيـهـ: يـهـ كـهـمـيـانـ:

هـهـسـتـ وـ نـهـسـتـهـ مـادـدـيـيـهـ كـانـيـ مـرـوـفـ پـاشـهـ بـرـؤـزـ نـاـيـيـنـ. هـهـرـلـهـ بـهـرـ ئـهـوـهـيـهـ كـيـشـىـ "درـهـمـ" يـكـ لـهـزـهـتـيـ حـاـزـرـىـ ئـيـسـتـاـيـانـ لـهـ چـهـنـدـهـهـاـ "يـائـانـ" (١) چـيـزـ وـ لـهـزـهـتـىـ درـهـنـگـ وـ دـوـاـ وـهـختـ بـيـنـ باـشـتـرـهـ.

(١) "درـهـمـ" كـيـشـىـكـهـ بـهـامـبـرـ بـيـسـتـ گـرامـ. (هـنـبـانـهـ بـقـرـيـنـهـ) مـهـبـسـتـ كـهـمـيـيـهـ. "بـاـغـانـ" يـشـ كـيـشـىـكـهـ لـهـ تـورـكـياـ بـهـامـبـرـ هـهـشـتـ كـيـلـزـ دـهـرـدـهـچـنـ. (Yeni Lugat) لـيـزـهـداـ مـهـبـسـتـ زـوـرـيـيـهـ. (وـهـگـيـزـ)

بهتی، لم چه رخه‌ی ئیمەدائم چەشنه هەست و نەستانە بەسەر ھوش و ژیرى و بىرى
مرۆفدا زال بۇوە. لەبەر ئەمە، تاکە پىنگاى پزگار كردنى كەسى ھەرزە، لە
ھەرزەفيه كەى، لەمەدایە كە ھەر لەناو خودى چىز و لەزەتە كانىدا ئازارى ئەم لەزەتەي
پىشان بدرىت و، يارمەتى بدرىت كە بەسەر ئەم ھەست و نەستانەدا زال بىت..

چونكە مەرۆف لەم رۆزگارە ئیمەدائم ھەرچەندەش شارەزا و ئاگادارى چىز و ناز و
نیعەمەتە بەنرخە ئەلتماس ئاساكانى دواپۇز بىت، كەچى لە گەل ئەمەشدا فەزلى چەند
تام و لەزەتىكى بى نىخى دىنیابان بەسەردا دەدات كە لە بى نىخىدا وەك چەند وردد
شۇوشەيە كى شايىستە شىكان و ورد بۇونن. وەك ئەمە كە ئەم ئايەتە پېرۇزە ئامازەي بۇ
كردووه:

﴿الَّذِينَ يَسْتَحْيُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ﴾ (إبراهيم: ۳).

جا لە سەر بىناغەي ئەمە و، لەبەر خۇشويىستى لە رايدەدەرى بۇ دىن، شوپىن گومپايان
دەكەۋىت، ھەرچەندەش لە پىشدا لە ئىمانداران بۇو!

تاقاانە پىتى پزگارى لە مەترىسى ئەم شوپىنگەوتى: دەرخستن و نىشاندانى ئازارە كانى
دۆزەخە - ھەر لەم دىنبايدا - بۇ ئەم كەسانەي گىرۆدەي بۇون.

ئەمەش ئەم پىيازەيە كە "پىيامە كانى نور" لە سەرى دەپۇن.

سەرسەختىي ئىلحاد لەم چەرخەدا و.. بەرەستە كانى ئەم گومپايانە كە لە
غۇرۇر و سەتمى زانستە نويكائىمە سەرچاوهى گىرتووھە و.. ئەم ملنەدان و پشت
ھەلکەرنەي كە ئەنجامى راھاتە لە سەر ھەرزەيى و لە پى ترازان..

ھەموو ئەمانە، كارىنگىيان كردووه كە پىزەي ئەم كەسانەي پەند ورددە گىرن لە دە
كە سدا تەنها يەك، تەنانەت لە بىست كە سدا يەك كەس بىت! ئەمەش دواي ئەمەي كە
بەدىھىنەرى شىڭەندى پى دەناسىتىت و، بۇنى دۆزەخى بۇ دەچە سېتىت و
دەترىتىت لە سزاکەى، تاکو خۇرى لە كرددەوهى خراپ و گوناھە كان پىارىتىت.
كەچى دواتىرىش دەلىت:

"خواي گدورە لېبوردە و مىھەبانە.. دۆزەخىش گەلى دۈورە!"

پاشان لەوانىيە لە سەر گەمە و كارى يېھەودەي بەرددەم بىت. ئىت "دل" و
"گىان"ى لە بەرددەم زەبر و زەنگ و خۇسەپاندى ئارەزۇوە كانىدا دەپروخىن.

بم جزوره "پیامه کانی نوور" له زوربه‌ی ئهو بەراوردانه‌ی کە سازیان دەکات، ئهو تەنجامه ئازاربەخشانه پروون دەکاتمۇه کە هەر لەم دنیايدا کوفر و گومپالىي دەیھېتىنە پىنى مەرۆف و، لەم پىتمۇه تەنانەت سەرسخت ترىن مەرۆفى ئارەزوپەرسىت لە هەرزەپى و راپواردنە حەرام و شۇومە کانیان دوور دەخاتەوە، لە پېش چاوبىانى ناشىرىن دەکات. هەروەك ھانى مەرۆفانى ژير و ھۆشمەندىش دەدات کە لە دەرگای تزبە و لېخۇشبوونى خواوەند بىدەن.

بۇ نۇونە:

بەراورده پروون و ئاسانە کانى و تەھى شەشم و حەوتەم و ھەشتەمى "و تە بچۇو كە كان" و، بەراورده دوور و درېزە کانى ھەللىيىتى سىھەمى و تەھى سى و دووھەم، گومپاھىنەن و ھەرزەتىن كەمس دەخەنە ترس و لەرزاھە لەپا شەپۇز و تەنجامانە و، ھانىان دەدەن کە پەند و دەرس و پېنمايىانلىق و ۋېرېگەن.

لېرەدا وەك نۇونەيەك بە پۇختى ئاماژە بۇ ئهو راستى يانە دەكەين كە "سەعیدى كۈن" لە دەمى گەشت و گەرانى ئەندىشىيەيدا و لە ناوەندى وردىبورنۇوھە و تېرەمانى لە "ئايەتىنە" نوور" ھەستى پى كردن و بىنېنى. درېزە كەھى لە كۆتايى كىيىمى "مۇرى تەسىدىقى غەبىي" دايە، هەركەسىڭ بىنى خۇشە ئاگادارى ئهو درېزەپىدانە بىت با سەرىنلە و كىيىھ ناواپراوە بىدات. ئهو پۇختىيەش بەم جزورەيە:

لە دەمى ئهو گەشتە ئەندىشىيەمدا جىھانى "زىنلەوەر ان" م دى، كە جىھانىكە پۇيىتى بە رۈزى و بېزىوھە. جا كاتى لە گۇشەنىگاي فەلسەفەي ماددىيەوە سەرنجىم دا، جىھانى زىنلەوەر انى بە جىھانىكى ترسناك و ئازاربەخش پىشان دام، لەپەر ئهو لاوازى و دەستەوسانىيە تىياپاندايە و بەھۆي موحتاجى و بىرىتىي لەپادەبەدرىيان.

لەپەر ئەوهەش كە من لەو سەرنجىدا بە چاوى بىنى ئاگا و گومپالىيان بۇ ئهو جىھانەم دەرۋانى، ئەوالەتاو ئهو دېمەنە ھاوارىتكى پېلە داخ و خەم و ئازارم ھەللىكىشىا! كەپەر ئهو جىھانەم بە چاولىكەي ئىمان و حىكمەتى قورئان ھاتە بەرچاوا دەبىنە ناوى جوانى: "الرەمن" لە بورجى "الرزاق" وە بە وىنەي خۇرى درەخشان ھەللىتىت، ئىز ئهو جىھانە بىرسى و بەدېختەي زىنلەوەر انى پرووناڭ كەرددەوە، نوورى سۆز و مىھەبانىي خۇرى بەسەردا پەخشانىدەن.

پاشان هر له ناوەندى ئەم جىهانى زىنده و رانەدا جىهانىكى ترم بەدى كرد كە جووجەلە و يېچۈوه بچۇو كە كانە و، لە ناوەندى لاوازى و دەستەوسانى و مۇحتاجىدا دەتلىئۇوە. كە لە سۈنگەي يەكمەوە سەيرى ئەو جىهانەم كرد، بە جۇرىنىڭ هاتە بەرچاوم كە تارىكايىھە كى خەمناك و ئازاربەخش دايپۇشىببۇو، بە رادىيەك كە ھەموو مەرۆفەتكە بەزەمىي پىياندا دەھاتوھە. جا لە بەر ئۇوهى بە چاوى گومپايان بىز ئەو جىهانەم دەپۋانى، ئەوال تاوا ھاوارىنەم كرد و وتم: ئاخ و داخ بۇ ئەم بارە ناھەم موارە!

يە كىسر ئىمان چاولىكەيە كى پىتى بەخشىم و، لە ناوەندى ئەم چاولىكەيەمۇھە ناوى "الرحيم" م بىنى كە لە بورجى "شەفەقەت" ووھەلدەھات و، رەنگە نەخشاوه جوانە كانى خۇزى بلاو دە كردوھە، بە رادىيەك كە ئەو جىهانە خەمناكەي گۇزىرى بە جىهانىكى شاد و كامەران، ھەروەك فەمىسىكە كانى سكالا و ئازار و خەم و خەفتى ھەردو چاوه كانىشىمى گۇزىرى بە فەمىسىكى خۇشى و شوکرانە و سوپاسگۇزارى.

پاشان جىهانى "مەرۇف" م بە وينەي پەردىيە كى سىنەمايى هاتە بەرچاو. منىش بە چاولىكەي گومپايان سەرېنەم دا، بىنیم جىهانىكى تارىك و ترسناكە. ئىت خۇم بۇ رانەگىراو، لە ناخى دلەمەوھ ئاخ و ھاوارىنە ئازاربەخشىم ھەللىكىشىا و، وتم: ئاخ، بە داخمۇھە!

چونكە هيوا و ئاواتە كانى خەلتكى كە ھەتا ئەبەد درېڭخايىنە و.. بىر و بۇچۇونە كانىشىان كە دەوراندەورى گەردوونى داوه و.. ئارەززۇوه بەتىن و، توانا و ليھاتنە سروشتى يەكانيان كە تاسەمنىدى ھەتاھەتايى و بەھەشت و بەختەوەرىي ھەميشەيە و.. ھېزە كانىان كە ھەر بە سروشت بىنى سنورە و.. پۇيىستى يەكانيان كە ڕووى لە ئامانچ و مەبەستە لە سنور بەدەرە كانە و.. تووشبوونىان بە چەندىن ھېرلىشى بىنى كۆتايى و نەبرابەي بەلا و موسىيەت و دۇزمانىيان، سەربارى دەستەوسانى و لاوازى يان..

كەچى لە گەمل ھەموو ئەمانەشدا، تەمەنە كەيان تابلىتى كورتە و.. ژيانىكى بېر لە نىگەرانى و غەلبە و ھەر ابەسەر دەبىن و.. ھەموو رۈزىيەك تەنانەت ھەموو سەعاتىيەك لە ئەندىشەي مەندان و.. دووچارى دەردىسەرىنى گوزەران دەبىن و.. ڕووبەرۇوي ئازارى جودايى و لېكىدا بېر دەبنەوە كە لە ھەموو شىنى زىاتر ئازارى دل و دەرۇون دەدات و پېز

قورسه له سه‌ر ناخ و ويژدانی مرۆڤ.. سه‌ره‌ای ئەوهى كە به چاوى بىن ئاگايىھەوھە يېرى گۈزۈ و گۈزۈستان دە كەن و، لەمەشەوھە وينەھى دەرگاي تارىكىستانىكى ھەميشەبى دەيىبن و، چاوه‌پوان بەك لە دواى يەك و كۆزمەل لە دواى كۆزمەل فېرى بدرىئە ناوى!

لەم كاتەدا كە جىهانى مرۆقىم بەم جۈزە بىنى نوقمى ئەم چەشىنە تارىكىيانە بۇ بۇو.. لەم دەمدەدا كە خەرىك بۇو لە ناخى دل و پۇح و ۋېرىمەوھە، تەنانەت بە ھەموو ھەست و نەستە كامىن و بىگە بە ھەموو گەردىلە كانى وجىودم، ھاوارم لىنى ھەلبىسىت.. ئا لەم كاتەدا، ئەو نۇورەھى كە لە قورئان و ئىمماڭى دامەزراو بە قورئانەوھە سەرچاوهى گىرتۇوھە، هات و ئەو چاولىلەكە گومپاڭەر و پى ئىنگىدەرە ئىنگىشكەنەن، چاونىكى بىن بە خشىم كە بە ھۆيەوھە ناوى "العادل" م بىنى لە بورجى "الحکيم" ھوھ - واتە لە واتاي ئەودا - ھەلھاتبۇو.. ناوى "الرحن" يىش لە بورجى "الكريم" و.. ناوى "الرحيم" يىش لە بورجى "الغفور" و ناوى "الباعث" لە بورجى ناوى "الوارث" و.. ناوى "الخبي" لە بورجى ناوى "الحسن" و.. ناوى "الرب" يىش لە بورجى "المالك" ھوھ چەشىنى خۇر ھەلھاتان..

ئىز ئەو ناوانە، بە نۇورە درەخشانە كانى خۇزىيان، چەندىن جىهانى زۇرى ناو جىهانى تارىكى مرۆقىان بۇشىن كەرده و گۆپى يان بە جىهانىكى گەش و شادمان.. ھەروەك بە كەردنەوھە ئەندەن پەنجەرىيەك بە سەر جىهانى دواپۇزى قىامىتىدا ئەو حالتە دۆزەخ ئاسايانەشى رەواندەوھە، بە رادەيەك كە بۇوناڭى يە كانى گەيشتنە ھەموو لايەنېكى ئەو جىهانە داماوهى مرۆڤ. ئىز لە بەر خۇمەوھە و تم:

بە ۋەمارەھى گەردىلە كانى جىهان "شوكى و سوپاس بۇ خواى گەورە" ..

ھەروەك بە "عين اليقين" بىنیم و بە "علم اليقين" يىش زانیم كە: "لە راستىدا ئىمان بەھەشتىكى مەعنەویي تىدايە و، گومپايش دۆزەخىنکى مەعنەویي ھەر لەم دنیايدا لە خۇ گىرتۇوھە".

پاشان لەو گەشتەمدا جىهانى "گۆزى زەوي" م لىنى دەركەوت. بەلام ئەدو ياسا زانستى يانەى كە فەلسەفەي دابپارا لە ئايىن تارىكايى خۇزى ھاوېشتووھە سەريان،

جیهانیکی له پهپری نامؤبی و سهرسامی یان پیشانی ئەندیشەم دا. چونكە سەرنجىم لەم زھوی يە دا كە:

حەفتاھیندەي خېرایي گوللە تۈپ خېراتە و .. لە تەنها يەڭ سالىدا ماۋەيەكى بىست و پىنج ھەزار سالى دەپرىت و .. ھاودەم لە گەل پىر بۇنىدا ھەممۇ چىركەيەك لەوانەيە دووچارى تىكىشكەن و پارچە پارچە بۇون بىت و .. لەناوجەر گەي خۆزىدا چەندىن بۇومەلەرزەي ترسناكى حەشار داوه و .. ئەم مەرۆفە بەدبەختەشى لەسەر پشتى خۆزى ھەلگەرتۇوە كە شۇينە بىن سنورە كانى ئەم گوردوونە فراوانەي بىن دە گىپرىت .. ئىز لەم پوانىنەو بەزەيىم بە حالتى ئەم مەرۆفەدا ھاتمۇ كە لە ناوەندى ئەم تارىكايىھ ترسناكەدایە و، سەرم دايە زان لەتاو سام و ھەبىتى ئەم دىمەنەي كە بىنیم و، دنيام لە بەرچاودا تارىك داھات.. بۇيە لە تاوا چاولىكەي فەلسەفەم فرى دا و بە تەواوى تىكىم شىكاند.

ئىجا بەھۆى بىنايىھە كەوە كە بە دانىتى قورئان ٻۇوناڭ بۇوبۇوھو، سەيرى زھويم كەد.. يە كىسر ناوه جوانە كانى بەدىيەتىرى ئاسمانە كان و زھوی، چەشنى : (القدير، العليم، الرب، الله، رب السماوات والارض، مسخر الشمس والقمر) لە بورجى مىھرمباني و مەزنى و پەروەرد گارىتى يەوە بە چەشنى "خۆز" ھەلھاتن و، ئەو جىهانە تارىك و ساماناكەيان بە ٻۇوناڭى يەكى ھيندە جوان و درەخشان ٻازاندەوە كە بەم دوو چاوه ئىماندارەم بىنیم:

گۆزى زھوی لە پەپری پىكۈپىكى و تەواوى و ملکەچىدایە بۇ مەرۆف و، لە دۆخىكى ئارام و ئاسايىشدايدە و، پۇزىي ھەممۇ ئەوانە لە خۆ گەرتۇوە كە لەسەر پشتى ژيان بەسەر دەبەن و، چەشنى كەشتى يەكى گەشتۇگۈزار وايد؛ بۇ سەيران و حەوانەوە و بازىر گانى ئامادە كىراوه و، ھاودەم لە گەل بەدىھاتۇرانى سەرنىشىندا و لە قەلەمەرەپەيتى كەپەرەرد گارى و فراواندا بە دەورى خۆزدا ھاتوو چۈز دەكت و، لە وەرزە كانى بەھار و ھاپىن و پايزدا ھىندا رېزق و پۇزىي لە ئەستۇ نراوه كە وە كوشەمەندە فەر يان كەشتى ياخود فېرۇكەيە كى پېر لە پۇزى وايد..

ئىز كە ئەممە دى، يە كىسر وتم: بە ژمارەي گور دىلە كانى زھوی سوپاس بۇ خوا لەسەر نىعەتى ئىمان (الحمد لله على نعمة الائمان).

له رؤشنایی ئەم نمۇونەيدا دەتوانىت زۆربەی ئەو بەراوردانەی تر لېك بىدەيتەوە كە "پەيامە كانى نور" لە خۆزى گىرتۇون و، دەيچە سېپىن كە:

ھەر زە و گومۇرايان ھەر لە دىنلادا ئازار و سزاى دۆزە خىتكى مەعنەوى دەچىزىن.. ھەر وەك چاكە كار و ئىماندارانىش - ھەر لەم دىنلادا - لەناو بەھەشتىنلىكى مەعنەوى دەدا دەزىن و، دەتوانىن لە پىنى ھەست و نەستە ئىسلامى و مەرىيە كانىيان و دەركەوتى ئىمانە كەيان تامى لەزەتە كانى ئەو بەھەشتە مەعنەوى يە بچىزىن. تەنانەت بە گۈۋەرەي بەرزى و نزمىي پلە كانى ئىمانيان دەتوانىن لەو چىزانە سوودەمند بىن.

بەلام سروشتى ئەم چەرخە زرياناوى يە كە ئەو تەۋۇزمانەتى تىدا بالا دەستەن ھەست و نەستە كان لە كار دەخەن و، سەرپنجى مەرۇف بۇ ئاسىز چۈل و بەتالە كان و نوقم بۇون تىياناندا را دەكىشىن..

ئەم چەرخە كە سروشتى وايمە، پاتە كاندىنلىكى هيئاۋەتە كايىمەوە لەو جۈزەرە كە ھەستە كان لە كار دەخات و مەرۇف لە ھۇشى خۆزى دەبات. لەبەر ئەمە يە كە گومۇرايان بە جۈزەنلىكى كاتى ھەست بە سزا مەعنەوى يە كانىيان نا كەن. پىپەوانى پىنى ھىدايەتىش لە لايەنى خۆيانەوە بىن ئاگاپى داۋىتى بە سەرياناندا، بۇ يە ناتوانان پىزى شايىتە لە چىزى راستەقىنه ئىمان بىگەن.

* * *

دووهەم حالەتى ترسناڭى ئەم چەرخە:

ئەگەر جۈزە كانى گومۇرايى ھەلقلۇلۇي ئىلحاد و زانستە سروشتى يە كان و، سەرسەختى نواندى بەرھەمى كوفرى عىنادىبى رابوردوو لە گەل ھى بارى ئىستادا بەراورد بىكىرىن، هيئىنده لە چاۋ ئەمانەتى سەردەمدا بچۈوك دەنۇنىن كە ھەر شايىانى باس نابىن.

بۇ يە بىلگە كانى زانىيانى ئىسلام و لېكىزلىنەوە كانىيان، سەرۈزىادى نەھىشتنى يېۋىستى و، پېكىرىدەنەوە كەلىنە كانى رۆزگارى خۆيان بۇون..

چونكە "كوفر" يى سەردەمە كانى ئەوان، لەبەر ئەمە لە سەر بناغەي "گومان" دامەزرابۇو، بە خىراپى لايان دەبرد. ئەمە بۇ "ئىمان بە خوا" لەو دەمەدا هيئىنده شىتكى

گشتی بتو که دهیانتوانی له پنی ناساندنی خواو یادخستتهوهی سزای دوزه خمهوه
خه لکانیکی زور له هرزه بی و گومراپی دهربهین و بیانگیرنهوه.

به لام ئەمپۇ حال گۇپراوه؛ چونکه له رابوردوودا ئەگەر تەنها يەك مولحىدله
شارىنکدا بپوایه، ئىستا دەتونارى سەد كافر له شارۇ چىكىيە كەدا بدۇزىرىتىوه! ژمارەی
ئوانەی كە بەھۆى لەخشته چۈونىيان بە زانستە نويكان خەلکى لەپى دەتازىن و، به
سەرسەختى و ھەلگەر انووه له پۇوى راستى يە كانى ئىمان رادوهستن، چەندىن ئۇوهندە،
بىگرە سەد ھېندهى جاران پەرهى سەندۇووه..

جالىبەر ئەوهى سەرسەختە كانى ئەمپۇ بە خۇپە سەندىيە فېرۇھون ئاسا و
گومراپىيە كى تەسناكەوه نېيارى و بەرھەلىستى راستى يە كانى ئىمان دەكەن، ئەوا دەبىي به
چەند راستى يە كى خاۋىن و پىرۇزى ئەوتۇز بەرھەلتىست بىكىنەوه كە ھىزى بۆمىسى
ئەتزمى يان ھەبىت، تاكو بىنەما و بناغە كانىيان لم دىنايەدا ھەلبەتكىنىت، ھېرىش و
پەلاماريان له شۇينى خۇيدا را بىگرىت، تەنانەت ھەندىيەكىشيان بەرھو تەسلىم بۇون و
باوھەننان بىيات.

شوڭر و سوپاسى بىنى كۆتايى بۇ خواى گەورە كە "پەيامە كانى نۇور" - كە
موعجىزە يە كى معنەرېي قورئانى حەكىم و، بىرىسکەيە كى تىعجازە كەدى ئۇون - بۇون
بە دەرمانىكى شىفابەخش لە دىزى ژەھرە كانى سەرجەم زامە كانى ئەم چەرخە
خۇينىاوى يەمان، چونكە توانىيان له پنی بەراورده زۇرە كانىيان و شىشىرى ئەلماسىي
قورئانى پىرۇزەوه لە گەمل سەرسەختىن كەللەرەقدا بىخەنگىن و، بە ئەندازەي
گەردىلە كانى گەردوونىش بەلگەتىن دۆنۈتۈل و بەھىز لەسەر "يە كابى خوا" و
"راستى يە كانى ئىمان" بىخەنە پۇو.

لەوانەيە ئەم نەھىنى يە بىت كە واماوهى بىست و پىنج سالە ئەم پەيامانە له پۇوى
دۇوارترىن ھېرىشى دېندانە راوه ستاون و شىكستىش ناھىن، بەلكو ھەميشە و بەردهوام
لەو بەر بەرە كانى يەدا ھەر زال و سەركەوتۇون.

بەلتى، بەراورده كانى نىوان "كوفر و ئىمان.. ھىدايەت و گومراپى" كە پەيامە كانى
نۇور لە خۇى گرتۇون، ھېنده بە ئاشكراپى ئەم راستى يە ناوبر اوھ دەچەسپىن كە بە چاو
دەبىزىت. ئەوهتا - بۇ نموونە - ھەركەسيك بەلگە و بىرىسکە كانى ھەر دوو مەقامى

"وتهی بیست و دو و هم" ده خوینته‌وه.. یان سهیری هملویستی به که‌می "وتهی سی و دو و هم" ده کات.. یاخود پهنجه‌ره کانی "مه کتووبی سی و سی هم" ده بینیست.. یان به وردی سه‌رنجی یازده به لگه که‌ی کزمله‌ه په‌یامی "عدسای موسا" ده دات و، به همان شیوه سه‌رجم بهراورده کانی تری ناو په‌یامه کانی نور لینکده‌داته‌وه، به باشی په‌ی بهوه ده بات که:

ئه‌و راستی یانه‌ی قورئان که له په‌یامه کانی نوردا ده دره‌و شینه‌وه، ده توانن دواز ئیلحاد و سرسه‌ختبی گومرايانی سمرکه‌شی ئه‌م پژوگاره‌ی خومان بېن و، له پیشه‌وه ده‌ریان بھینن.

جا همروه‌ک ته‌و به‌شه په‌رش و بلاوانه‌ی په‌یامه کانی نور که په‌رده له پووی متمل و راستی به‌کانی به‌دیهینانی جیهان لاده‌دهن و گرنگترین ورده کاری نهینی به‌کانی ئایینیان له خو گرتوه، له کزمله‌ه په‌یامی "شیکردنوه‌ی متمله کان" دا کن کرانه‌وه..

ئومیدیکی زورم به خوای گهوره همه‌یه که ته‌و پارچه بلاوانه‌ش به هه‌مان جوز کتوبکرینه‌وه که به بدلگمه دهیسه‌ملین گومرايان همر لەم دنیايدا الـناو دۆزه‌خدا ده‌زین و، ئیمانداران و ئەھلی هیدايه‌تیش همر له دنیادا تام و چیزه کانی به‌هه‌شت ده‌چیزه و، ئیمان تزوینکی معنیوی به‌له تزووه کانی به‌هه‌شت و کوفربیش ناو کنکه له ناو که کانی زه‌ققومى دۆزه‌خ. بەلئى، ئومیده‌وارم ئه‌م به‌شه په‌رش و بلاوانه‌ی "په‌یامه کانی نور" له کزمله‌ه په‌یام (بەرگ) يكدا كزبینه‌وه و به پشتیوانی و پشتگیری خوای گهوره بلاو بکرینه‌وه^(۱).

سەعیدی نورسى

* * *

(۱) مامۇستاي دانەر هەر له ژيانى خزىدا ئەم ئاواتەي ھاتەدى، چونكە ته‌و باسە ناوبر اوانه‌ی "په‌یامه کانی نور" لە بەرگىنىكى خنجبىلانەدا كۆزکرده‌وه بە ناونىشانى: (بەراورده کانی نیوان ئیمان و كوفر.. هیدايه‌ت و گومرايان). (وەرگىز).

دھقی و تاری شام

بسم الله الرحمن الرحيم

یه کم شت ئهو دیاری يه مەعنە و بیانە پىشکەش دەكەين كە هەموو گیاندارىڭ به زمانى حالتى ژيانە كەي پىشکەشى بە دېھىنەرە خۆزى دەكات و، ئەو شوڭرۇ سۈپاسەشى ئاراستە دەكەين كە هەرىيە كەيان بە زمانى حالت لە بارەگاي ئەو خواوهندە "واجب الوجود" دا دەرى دەبرى كە فەرمۇويەتى:

هروههاصهلاٽ و سهلامیکی بئی کۆتایی له سهرهئو مەمەدە هەلیزاردەی پىغەمبەرمان ﷺ كە فەرمۇويتى: (إِنَّمَا بُعْثَتُ لِأَنَّمِّ مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ). واتە: خواي گوره تەنھا له بەرئەوە منى بۇ لاي خەلکى ناردووه كە تەواوکارى بە رەۋشتە جوانە كانى ئادەمیزاد بېخشم و، مەۋھىتى لە رەفتار و خۇوەنەفەرتلىٽ كراوهە كان رىزگار بىكم.

پاش حمد و صه لات و سه لام..

نهی برایانی عهره م که گوئی بستی ئهم و اندیهن لەم مزگەوتی ئەمەوی بەدای من بە نیازی پینمايی کردنی ئىۋە سەرنە كەتوومەتە سەر ئەم مېنېر و مەقامەی كە لە سەرۇوی سۇورى خۇممۇھىءە، نەخىر... ئەوه كارىكى بەدەر لە وزە و تواناى منه. چونكە لەوانەنە نزىكەي سەد گەورە زاناي بەریز لە نىپۇان ئىۋەدا ھەپتى.

حالی من له ئاراسته كردنی ئەم وتارەمدا بۆ ئىوھى بەپىز وەكوهى ئەو منالە وايە كە
بەيانىان دەرۋات بۆ قوتاڭخانە و، ئىوارانىش دېتەوە ھەرچى فيز بۇوه بۆ باوکى
دەگىپرىتەوە، تاڭو ھەلە كانى بۆ راست بکاتەوە و، بە نەرمۇنیانى و لەسەرخۇبى پىنماسى
بکات. كەواتە پەيپەندىي ئىمە لە گەل ئىوھدا وەك هى منالە كان وايسە لە گەل
گەورە كانىاندا. چونكە ئىمە سەبارەت بە ئىوھ بە قوتاپى دادەنرىپىن و، ئىوھش مامۇستاي
ئىمە و سەرجەمى نەتهوھى ئىسلامن. و ا من ھەندى لەو شتانەي فيزى بۇوم، دەيانخەمە
روو لە پېش چاواي مامۇستا كانىدا:

من و انه کام له قوتاچخانه‌ی ژیانی کۆمەلایه‌تی ئاده‌میز اددا خویندووه و، لم کات و شوینه‌دا فېرى ئهود بوم که شەش نەخۇشى هەن ئىمەيان - لە پرووی ماددىيەوه - لە دەرگای سەدە کانى ناوه‌راستدا راگرتۇووه، لە کاتىكدا كە بیانی‌یه کان - بە تايىھەت ئەرۇپاپايەکان - بەرهە داھاتۇو ھەلۋېرىون.

ئەو نەخۇشى يانەش ئەمانەی خوارەوەن:
يە كەم: ژیانى نائومىدی و بى ھيوابى، كە لەناو ئىمەدا ھۆكاري سەرەتلەدانى بەدەست ھيناوه.

دووھەم: مردنى "پاستى" لە ژیانى کۆمەلایه‌تى و سیاسىيماندا.
سېھەم: حەز بە دۈرۈمنايەتى.

چوارەم: نەزانىنى ئەو پەيوهندى يە نوورانى يانەي كە ئىمانداران پىشكەوه گىرى دەدهن.
پىنجەم: بلاۋبۇونەوه و تەشەنە كەردى خۆسەپاندن (ئىستىبىداد) بە وىنەي تەنینەوهى پەتا و درمە جۇراوجۇرە کان.

شەشم: پەستاندىنى ورە و چالاکى لە بازنه‌ى بەرژەوەندى يە كەسى يە کاندا.
وا بە مەبەستى چارەسەر كەردى ئەم "شەش نەخۇشى" يە كوشىنده يە، بە "شەش وشە" ئەو رىنگا چارانە دەخەمە پۇو كە لە دەرمانخانە قورئانى حەكىم - كە وەك كۆزلىزىئىكى پىشىكى وا يە لە ژیانى کۆمەلایه‌تىماندا - وەرم گرتۇون، چونكە ئەوانە بە بناغەي چارەسەرە كە دەزانم.

وشەي يە كەم

(ھیوا)

واتە:

پشت بەستى توندوتۇل و تەواوهتى بە "مېھرەبانى خواي گەورە" و مەمانە بى بۇونى.

بەلىنى، ئەي جەماوه‌ری موسىلمان الەسەر بناغەي و انه کام كە لە ژياندا فېرىان بوم، خۆشحالىم مژدەي ئەۋەتان بەدەمنى كە نزىكە نىشانە کانى سېپىدە بەيان لە ئاسزدا

دەربکەون و، خۇرى بەختوھەر بى ئەم دنیاى جىهانى ئىسلامە، بە تايىەت قەلەمپەروى عوسمانى و پىشکەوتىنى ئىسلام ھەلىيەت، نەخوازەلا عەرەبە كان كە يېدارى و پىشکەوتىنى جىهانى ئىسلامى بەندە بە راپۇون و يېدارىي ئەوان.

وا من بە كۈزۈرلۈسى چاوى "نائومىيەتى" و، بەپەرپى هىزىز توئانى خۆم و، بە دلتىيابىكى ئەوتۇز كە ھەمەو گىتىي بىبىستى، رايىدە گەيەنم كە^(۱):

ئايىندا تەنها ھەر بۇ ئىسلامە و، جىلەوى فەرمانپەروايىش تەنها بە دەست راستى يە كانى قورئان و ئىمامانوھە دەلىيەت. كەواتە با بەو قەدرەي خواى گەورە و ئەم بەشمى كە بۇي دىيارى كەردووisen پازى بىن، چونكە ئىمە ئايىندا يە كى گەش چاوهپروانانە و، بىانى يە كانىش راپۇردوویە كى ئالىز و شىۋاوايان تۆمار كەردووە.

ئەمە دەعوا كەمە و، گەلنى بەلگەشىم لە سەرى ھەبە. بەلام - دواى پى خۆش كەردىن بە چەند پىشە كى يەڭى - تەنها بەلگە و نىوبىكىان لى باس دە كەم. پىشە كى يە كانىش ئەمانەن كە:

راستى يە كانى ئىسلام بەو تايىەتىندا كە بە تەھۋاوى ئاماھە و لە سەرى بىن يە بۇ پىشخىستى موسىلمانان بەرھەو پىشکەوتى ماددى و مەعنەوى.

● سەبارەت بەھەي كە ئاماھە بۇ پىشکەوتى مەعنەوى:

بىزانن كە: ئەم مېڙۇوھە پۇوداوه راستەقىنە كان تۆمار دەكەت، راستىگۈزۈرەن شايەتە لە سەر راستىي پۇوداوه كان. ئەمەتا مېڙۇو پىشانغان دەدات كە ئەم سەركەر دە ئاپۇنى يەھى پۇوسى تېڭىشكەنەن، سەبارەت بە مەزنى و حەق بۇونى ئىسلام ئەم شايەتى يەھى خوارەوەي داوه:

(مېڙۇو پىشانغان دەدات كە بە رېزەي توندو تۈلىپى راستى يە كانى ئىسلام و رېزەي پابەند بۇونى موسىلمانان بەو راستى يانوھە، لە پىشکەوتىدا ھەنگاوى زىاتەر دەنین.

(۱) چىل و پىنج سال پىش ئىستا "سەعىدى كۆن" لە پىنى ھەستىنلىكى پىش پۇودانوھە ھەوالى ئەمەي دا كە جىهانى ئىسلامى - لە پىشەنگىيانوھە ولانە عەرەبى يە كان - لە خۇسەپاندىن و زالىبۇونى يە كان بىزگاريان دەلىيەت و، سالى (۱۳۷۱ك) چەندىن دەولەتى ئىسلامى پىنكىدەھەتىن. بەلام ئەم كاتە بىرى لە دووجەنگە جىهانى يە كە و ئەم ئىستېيدادە رەھا يەش نە كەردىبووھە كە تىرىكەي چىل سالى خايىاند، بۇيە مۇدەي ئەمەي كە لە (۱۳۷۱ك) دا ھاتەدى وا راڭگىياند كە (۱۳۲۷ك) پۇو بەدات، بىن ئەمەي ھۆى دواكەوتە كە رەچاوبكەت.

(دانەر)

ههروههک به ئەندازهه لواز بونسی دهستگرتیان بهو راستی يانهوه، دووچاری دواكمون و پووكانمه و ئاللۆزى و پشیوی دهبن و شکست دههینن).

بەلام ئایينه کانى تر بە پېچمۇانە ئىسلامەوهە؛ واتە هەتا شوينكەوتۇوانىان بە لوازى دەست بە ئایينه كەيانهه بىگرن و دەمارگىرى و توندوتۇلى يان لە ئایيندا پوولە كىرى بىت، پەپىش دە كەمون و.. تا چەندەش دەمارگىر و پابەند بن بە ئایينه كەيانهوه، دووچارى دواكمون و پشیوی و ئاللۆزى دهبن!

ئەمە بېيارى مېڙووه.. رۆزگارىش تائىستا هەر وا گۈزەراوه.

ھەر لە باشتىنى سەدە كان و چەرخى بەختمۇرەيەوهە هەتا ئىستا، مېڙووه مۇسلمانىكى پىشان نەداوين كە لە ئەنجامى داوه‌ری ئىرى و بەلگەي يەقىنى يەوه دەستى لە ئایينه كە خۆزى هەلگرتبىت و ئايىننەكى ترى پى باش بۇوبىت. لە كاتىكدا كە خەلکانىكى زۇر لە شوينكەوتە ئایينه کانى تر - تەنانەت دەمارگىرە كانىشيان، چەشنى رپوس و ئىنگلىز - لە ئەنجامى داوه‌ری ئىرى و بەلگەي عەقلى يەوه ئايىنى ئىسلاميان لە ئايىنى خۆيان بەلاوه باشتى بۇوه، مۇسلمان بۇون. لىرەدا ئاپەر لە چاولىكەرەي خەلکانى عەوام نادىتەوه، چۈنكە پاشتى بە هيچ بەلگىيەك نەبەستووه. هەروههك بایخ بە كارى لە ئايىن دەرچۈون و هاتانەدەرەوه لە راستى يەكانى نادىتىت، چۈنكە ئەمە بابەتىكى ترە. لايى هەموانىش ئاشكرا و زانراوه كە مېڙووه بۆمان دەردەخات ژمارەي ئەوانەي دواى بە كارهەينانى "داوه‌ری ئىرى" دەستە دەستە و كۆمەل بە كۆمەل دېنە ناو ئايىنى ئىسلامەوه، رۆز لە دواى رۆز لە زىادبۇوندايە^(۱).

(۱) بەلگە لەسر ئەم دەعوایه ئەمۇيە كە سەربارى بۇودانى دوو جەنگى جىهانى و سەرەلەدانى ئىستېبادى رەھا و دۈزار، دەيىننەك دواى چىل و پىنج سال:

۱ - ھەندى دەولەتى بچۈركى چەشنى سوپىد و نەروىچ و فەلەندا و تىھەوەي وانە كانى قورئانىان لە قوتاڭخانە كانىاندا قبۇل گىردووه، تاڭو بىت بە بەرسەتىك لە بەردم شىووعىيەت و ئىلخاددا.
۲ - ھەولەدانى چەند و تارىزىنىكى بەناوابانگى ئىنگلىز كە قەناعەت بە هاولاتىانى خۆيان بەخشن سەبارەت بە قبۇل كەردىنى قورئان.

۳ - لايەنگرتىنى گەورەتىرىن دەولەتى ئەمپۇزى جىهان - كە ئەرىكايە - بە ھەموو ھېزىنەكىدە بۇ راستى يەكانى ئايىن و، دان نانى يەوهدا كە ئاسيا و ئەغريقا بەخەوەرەي و ئاسوودەيى و ئاسايشيان لە سايىسى ئىسلامدا دەست دە كەۋىي. وېرائى ھاوسۇزىلى لە گەل چەند دەولەتىكى ئىسلامىي تازە لەدایكىبوو و ھەولى رېنکەوتەن لە گەلياندا.. ھەموو ئەمانە، راستى ئەم دەعوایه دەسەلەتىن كە چىل و پىنج سال پىش ئىستا و تراوه، شايەتىكى بەھېزە لەسرى. (دانر)

خوئه گدر ئىمە به كردار و پهتاري خۆمان رەوشتە به رزه کانى ئىسلام و بلندىيى راستى يە كانى ئىمامغان پىش چاوى خەلکى بخستايە، ئەوا پۇل پۇل و دەستە به دەستە شويىنكەوتە ئايىنە كانى تر دەھاتنە ناو ئايىنى ئىسلامەوه، تەنانەت دەولەتان و كىشورە كانى جىهانىش لەوانە بۇ مiliان بۇ ئايىنى ئىسلام كەچ بىكرايە.

گروی ناده میزد که له پی نینجامه به دهست هاتوه کانی زانسته نوینکانه وه ورده
ورده خه ریکه بیدار دهیته وه، ههستی به راستی و کاکله و حهقيقه تی "مرؤف"
کردووه. جا به دلنياییمه ناتوانن به بهربادی و بین ثایین بژین. تهناهه سه رسه خت ترین
که سی مولحید و دژ به ثایین ناچاره له دوا قزناناغدا هانا بتو ثایین بیات.. چونکه:
"خالی پشت بین بهستن"ی مرؤف له کاتی هیرشی گیرو گرفت و دوزمنه ناو خزو
دهره کی یه کاندا، هاو ددم له گهله بین دهسته لاتی و دهسته وسانی خویدا..

ههروهها "حالی یارمه‌تی لئى وەرگرتن" ئى بۇ ھینانەدیي ئاواـتە بىن سـنورە ھـەـتا ئـەـبـەـدـ خـايـهـنـەـ کـانـىـ،ـ ھـاوـکـاتـ لـەـ گـەـلـ دـەـسـتـکـوـرـتـىـ وـ ھـەـزـارـيـدـا..

نهاله ناسين و باوه‌ر پن هينانی "بهديهنه‌ر" و، باوه‌ر کردنديه به "دواروژي ههوندنا". جگه له دان نان بهمدا، هيچ رينگايه کي ترى رزگاري له بهردهم ئەم مرۆفه يىداربووه دانى يە.

خوئه گهر کاکله و ناوه روز کی ئایینی راسته قینه و په واله ناو له پکهی دلدا نه بیت،
ئهوا چەندین قیامه تی ماددی و معنھوی لە سەر ئەم مرۆڤە ھەلەستیت و، دەبیت بە
رسو اترين و بەدې خترین زىنلەھور:

یو ختهی ئەم قىسانە:

مرؤوفی هاوچرخ له رپی زانسته کان و به هوی هه په شهی جنه نگه کان و مه ترسیی
پووداوه سه رسور هینه کانه وه بیدار بوروه ته وه و، هه ستی به نرخ و به های کاکله و
جهوهه ری مرؤوفایه تی و تو انا و لیهاتنه همه مه لایه نه کانی کرد ووه و، پهی بوه بر دووه که
"مرؤوف" بهم هه مو تو انا کومه لاتی يه سه رسور هینه هیوه بز ئوه به دی نه هینزاوه که
ئهم ژیانه پر له ئالو گزبر و کم و کوتایه دنیا به سه ر بریت، بدلکو مرؤوف - به بدلگه دی
هیو اتا ئه بد خایه نه کانی - بز ژیانی هه تاهه تایه و نه مری به دی هینزاوه. هروه که به

گویزه‌ی توانا و لیهانه کانی خویشی هستی بهوه کردوه که ئم دنیا فانی و بهرت‌سکه جبی هینانه‌دیی ئو همو حمز و ئاوات و خواسته بى سنورانه‌ی ئموی تیندا نایته‌وه.. تنانه‌ت گر به توانای "نهندیشه" - که يه کیکه له خرمە‌تگوزارانی ماهییه‌تی مرؤوف - بوتری:

"فرموده‌هاده له گەل دەسته‌لاتداری هەمو دنیادا يەك ملیون سال بزی، بەرامسەر بەوهی کە دواي ئو زيانه‌غريت و هەتاھەتايیه زيندوو نېيته‌وه". ئەوا بى گومان ئەندیشەی ئو مرۆفعه بىنداره کە مرۆفيتى خۇزى له دەست نەداوه، له برىي دلخوش بۇون، ئاخ و داخى خەفتە‌هەلدە كېشىت بۇ لە دەستچوونى بەختمە‌هەمىشەبى. هەر تەنها ئەمشەز ھۆکارى سەرەت‌دانى حەزىكە له ناخى هەمو مرۆفيكدا بز پشکىن و گەران بە دواي ئايىنى راست و پەۋادا. ئەوهتا مرۇف پىش هەمو شتنى عەداتى دۈزىنەوهى راستىي ئايىنى پەوا و راستقىنە، تاكوله مەدنى هەتاھەتايى پزگارى بکات. بارودۇخى ئىستاي جىهان باشتىن شايەتە لە سەر ئەم راستىي يە. وا ئىستا كىشىوەرە کان و دەولەتانى جىهان، دواي چىل و پىنج سال و بەھزى سەرەت‌دانى ئىلحادەوه، بە وىنەي هەمو تاكە كەسىك، خەرىكە هەست بەم پىویستى و خواسته مرۇيىه بەتىن و تۈزۈمە دەكەت.

پاشان سەرەتا و كۆتايى زۇرىك لە ئايەتە کانى قورئانى پىرۇز مرۇف بۇ لای "زىرى" رەوانە دەكەن و پىنى دەلىن: ئى ئادەمیزاد! سەر لە بىر و ژىرىت بده و پاوىزىان بىن بکە، تاكو راستىت بۇ دەربىكمۇنى.

بۇ غۇونە سەيرى سەرەتا و كۆتايى ئەم چەشىن ئايەتانە بکە:

﴿فَاعْلُمُوا﴾ .. ﴿فَاعْلَمُ﴾ .. ﴿أَفَلَا يَعْقِلُون﴾ .. ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا﴾ .. ﴿أَفَلا يَتَذَكَّرُون﴾ .. ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُون﴾ .. ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولَى الْأَبْصَار﴾^(۱).

ھەر كاتى سەيرى ئەمانە و ئايەتە کانى ترى ھاوشىۋەيان دەكەيت، كە مرۇف رەوانەي پاوىز بە بىر و ژىرى دەكەن، دەبىنى هەمۇويان دەپرسن:

(۱) تېبىنى: دەقە توركىيە كە واتاي ئايەتە کانى هىناوارە. بەلام تەرجمە عەرەبىيە كە دەقى ئايەتە کان. ئىمەش لەم كوردىيەدا دەقى ئايەتە کانغان هىنا، چونكە دانەر دوا بە دواي هېنانى واتاي ئايەتە کان، لە شىنوهى پرسىاردا ئو تەفسىرەشى بۇ هىناون كە دەكىرى لەو ئايەتانە بدرىنەوه. (وەرگىز)

بۇچى واز لە زانست دەھىئىن و پىنى نەزانى ھەلەبۈزۈن؟
لەبەر چى چاوه كاتنان دەبەستن و خۇتان لە بىنېنى راستى كۆپۈر دەكەن؟
چى ھاتنان دەدات كارى شىتائە بۇتىن لە كاتىكىدا كە خاوهنى عەقل و ۋىرىن؟
ج شىتىك پىنى بىر كەردىمەوتان لە پۇوداوه كانى ڙيان لىنى دەگرىست بە رادەيەك كە
پەندىان لىنى وەرناگرن و پىنى راست نادۇزىنەوە؟

بۇچى بە وردى سەرەنج نادەن و پرس و پا بە ۋىرىتائى ناكەن، تاڭو بە ھەلەدا نەچن؟
پاشان ھەر ئەم ئايەتائىن دەفەرمۇون:
خەلکىنە! يىدار بىنەوە و پەند وەربىگرن.. بە سوود وەرگەتن لەو ئامۇزگارى يانەى
كە سەدە كانى پىشىن بە جىيان ھېشىتروون، خۇتان لەو گرفقانە پەارىزىن كە لەوانىبە
بە سەرتاندا بىارىت.

* * *

دەسا ئەى برا كاڭىم كە ئەم مزگەوتى ئەمموى بە لە خۇى گىرتۇون! ئەى ئەو برايانەشم
كە لە مزگەوتى جىهانى ئىسلامىدان!
ئىۋەش پەند وەربىگرن و، كارە كان لە پۇشنايى ئەو پۇوداوه گەورانەدا ھەلبىسەنگىن
كە ماوهى ئەم چىل و پىنج سالەي پىشىو روويان دا. كەواتە ئەى ئەوانەى خۇيان لە
پىزى بىريار و زاناباندا دەيىنەوە! ژىرى و وریا بن!
لەمانەى پىشەوە دەگەينە ئەوهى كە:

ئىمەمى مۇسلمانى خزمەتگۈزارى قورئان شوينى بەلگە دە كەوىن و، بە دل و بىر و
ژىرىغان راستى يە كانى ئىمان وەردەگرىن. ھەرگىز بە وينەى شوينىكەوتە ئايىنە كانى تر
نایىن كە دەچن لەبەر چاولىتكەرىي راھىيە كانيان دەستەر دارى بەلگە كان دەبن!
جا لە سەر ئەم بناغىيە، ئەو ئايىنەيە كە تەنها زانست و ژىرى جلمۇ بە دەستى
بىريارە كانى دەبىت، بىن ھىچ گومانىك فەرمانە كانى ئەو قورئانە پىرۇزە تىايىدا دەمپە است
دەبىت كە بىريارە كانى پالىيان بە ژىرى و بەلگە و مەنتىقەوە داوا!
نایىنى ئەو پەردانىي كە لە پاپور دەدە خۇرى ئىسلاميان داپۇشىپۇو، ورددە وردە
لا دەچن و دەپەونىمەوە و، لەمپەر و پىنگە كانىش خەرىكە دەچنەوە يەك و دەكشىنە

دواوه؟ نوبه‌ره کانی سه‌ره‌تلدانی ئه و بهره‌بهیانه چل و پینچ سال لمه‌و‌بهر ده‌که‌وت. وا ئیستاش (سالی هزار و سئ سد و حه‌فتا و يه‌ك) سپیده‌ی ئه و بهیانه هله‌تاهاتووه، ياخود له‌وه‌دایه هله‌لبیت. خۆ ته‌نامه‌ت گهر بهیانی يه کی دروینه‌ش بیت، ئه‌وا به پشتیوانی خوای گه‌وره سپیده‌ی بهیانی راسته‌قینه دوای سی چل سالی تر هله‌لبیت.

بەلتى، جاران هه‌شت پىگر هەبۈون كە نەياندەھىيىشت راستى يه کانى ئىسلام بە ته‌واوه‌تى بەسەر زەمانى "پابوردوو" دازال بیت، كە ئەمانەن:

پىگرى يەكەم و دووهەم و سىھەم:

◆ نەزانىي بىيانى يه کان.

◆ دواکەوتىيان لە چەرخە کانى خۆيىان، (واتە دوورىيان لە شارستانىتى).

◆ دەمار گىريييان بۇ ئايىنە كەيان.

ئىستا بەھۆزى پىشكەوتى زانستى و چاکە كارى يه کانى شارستانىتى، خەرىكە ئەم سئ پىگرە نامىنن.

پىگرى چوارم و پىنچەم:

◆ خۆسەپاندى قەشە كان و زالبۇونى سەركىرە پۇچانى يه کانىان بەسەر بىر و زەينى خەلکىدا.

◆ چاولىنکەربى كۈپرەنەي بىيانى يه کان بۇ ئەو قەشانە.

ئەم دوو پىگرەش، دواي بلاوبۇونەوهى ئازادىي بىرورا و، حەز و ئارەزووى گرۇزى مەرۆف بۇ گەران بە دواي راستى يه کاندا، بەرەو نەمان دەپۇن.

پىگرى شەشم و حەۋەم:

◆ بەرەسەندىنى گىيانى خۆسەپاندىن (ئىستىيداد) لەناو ئېمەدا.

◆ بلاوبۇونەوهى رەوشتە نابەجى كان لە ناوماندا، كە ئەنجامى دوور كەوتەنەوەمانە لە شەريعەت و گۈپىيەلتى نە كەرنەتى.

نه‌مانى زەبر و هيىزى خۆسەپاندى تاکە كەس لە كاتى ئىستادا، ئاماژىيە بۇ ئەوهى كە سى چل سالى تر ئىستىيدادى كۆمەن و پىنكخراوه كانىش نامىنن. ئىنجا قولپىدانى غىيرەت و پەرۇشى ئىسلامى و، ئاگادار بۇونەوه لە ئاكامە ترسناكە كانى رەوشتە

نزمه کان، سه روزی ادن بز لابردنی ئەم دوو پىتگرە. تەنانەت ھەر ئىستالەودان كە لابرىن و، بە پشتىوانىي خواي گەورە بە تەواوى نامىئىن.

پىتگرى ھەشتم:

◆ گومان بردى ئەوهى كە ناسازى لە نېۋان چەند باس و با بهتىكى زانستى نوى و واتاي پوالەتىي پاستى يە كانى ئىسلامدا ھەيت. ھەر ئەم ھۆ كارەش بۇ لە راپوردو دا تا پادىيەك پىتى لە زالبۇونى پاستى يە كانى ئىسلام گىرتبو.

بز نموونە:

"گا و نەھەنگ" كە دوو مەلائىكەتى جىهانى رۇحانىن و بە فەرمانى خواي گەورە سەرپەرشتىي گۈز زەۋىيان بىن سېپىراوه، ئەندىشەي ھەندى كەس بە دوو گىانەورى پاستەقىنە و بەر جەستە (واتە گایەكى زەبلاح و نەھەنگىكى مەزن) وەرى گىرتبوو. ئىتەر ھەلگەرانى زانستى نوى، لە بەر نەشارەزايىان لە پاستىي شتە كان، ھەلرپەستى نەياريان بەرامبەر بە ئىسلام نواند.

سەدان نموونەي وەك ئەمە هەن..

جا دواي شارەزايى و ئاگادار بۇون لە پاستى يە كان، سەرسەخت ترین فەيلە سووفىش جىگە لە تەسلیم بۇون و ملکەچى بز ئەو پاستى يانە پىتگای ترى بز نامىئىتەوە.

تەنانەت پەيامى "موعجزاتى قورئانى" بە ئامازە كىردىن لە ھەموو ئەۋەتانە دواوه كە لە لاپەن ئەھلى زانستە نويكەنەوە رەخنەيان لىنى گىراوه و، دەرى خستووه كە ھەرييەك لەو ئايەتانە بىرىشكەيەكى پەنگىنى ئىعجازيان لە خۆ گىرتۇوه و، ئەو پىستە و وشانەي قورئانيش كە زانايان بە گومانى خۆيان بە مايەي رەخنەيان زانىوە، ئەو پەيامە بە پۇونى دەرى خستووه كە ھەرييەكەيان ھېننە پاستىي بەرزيان تىدايە ھەرگىز دەستى زانستيان بىن ناگات و، فەيلە سووفە سەرسەختە كائىشى ناچارى ملدان و قايل بۇون كەرددووه.

ئەم پەيامانەش لە بەر دەستى ھەموو كە سېڭىدان و، بە ئاسانى دەتوانرىت زانىارىيان لىتى بە دەست بەھىزىت و، پىۋىستە ھەموو كە سېڭى يىانىبىت، تاڭو بۆ خۆى بزاپىت كە

ئەم رېنگرە، دواى تىپەر بۇونى چل و پىنج سال بەسەر ئەوهى كە لە بارەيەوە و ترا، چۈن لە راستىدا ھەرسى ھىتىا.

بەلىنى، گەلنى كىتىبى بەنرخ لەم بوارەدالە لايەن زانايانى ئىسلامەوە دانراون. ھەموو نىشانە كائىش بەلگەن لەسەر ئەوهى كە ئەم رېنگرى ھەشتەمە بە تەواوى دەپەرىتەوە.. خۆ ئەگەر ئىستا ئەمە روو نەدات، ئەوا دواى سى چل سال ھەرىيەك لە "زانست" و "مەعرىفەي راستەقىنە" و "چاڭە كارىيە كانى شارستانىتى" خۆيان بە كەرەسەي پىويسىت و تەواو پېرچەك دەكەن و .. گىانى پشكىن و گەران بە دواى راستى يە كاندا و، وىزدان و، خۆشۈستى مەرۋاپايەتى، بۇ ھەر ھەشت بەرە كەنگى ئەم ھەشت دوژمنە دەنیزىن و لەناويان دەبەن. ھەر لە راستىشدا خەرىيىكە شىكستىيان پى دەھىنن و، بە پشتىوانى خواى گەورە لە دواى نيو سەددە بە تەواوى لەناويان دەبەن.

بەلىنى، وەك و تراواھ: چاڭە ئەوهى كە تەنانەت دوژمنىش شايدەت بىن لە سەرى و دانى پىدا بىتىت: (الفضلُ ما شَهِدَتْ بِهِ الْأَعْدَاءُ).

والە خوارەوە و لە نېوان سەدان نۇوونەدا تەنها دوو دانە دەھىنن:

غۇونەي يەكەم:

"مېستەر كارلايل" كە يەكىكە لە فەيلەسۇوفە ناودارە كانى سەددەي نۆزدەھەم و بەناوبانگىرىنى فەيلەسۇوفە كانى كىشۇورى ئەمرىكايە^(۱)، بەم و تەيەي خۆى - بىن ھىيج سلمەمینەوەيەك - سەرنجى فەيلەسۇوف و زانايانى نەصرانى رادە كىشىتىت: (ئايىنى ئىسلامەت بەسەر ئەو ھەموو ئايىنە درۈپىنە و پېچىكە ناپەروا و بەتالانەدا و ھەمۇريانى ھەللووشى، مافى خۆيشى بۇو كە ھەليان بلىووشىت، چونكە ئىسلام راستى يە كە لە ناخى سروشىتە ھەلقولاوه (واتە: تاقانە رېبازە لە گەل سروشى مەرۋىدا تەبا بىتت). خۆ ھىشتا ئىسلام بە تەواوى سەرى ھەلنىدابۇو كە بىت پەرسىتى يە كانى عەرەب و جەدەل نەصرانىت تىايىدا گېرى گىرت و سووتا. ھەر شىتىك حەق و پەروا نەبۇو لە راستىدا تەختە دارىتكى بىن گىان و مەردوو بۇو بلىسەئى ئاگرى ئىسلام ھەمۇريانى كەرد بە خۆلەمیش و خۆى مایمە).

(۱) بۇ زانىارى لەبارەيەوە بېۋانە پەراوۇزى لەپەرە (۲۴۴) ئى ئەم بەرگە. (وەرگىزى).

میستهر کارلایل دریزه به قسه کانی دهدات و، سهباره ت به پیغمه بری خوشهویست ^{نه} دهانی:

(نه پیاوه مهزنه بیه که خوای گهوره زانایی و دانایی فیر کرد ووه. دهی له پیش هه مو و شتیک گوی له و بگرین).
هروهها دهانی:

(نه گهر گومانت له راستی بیه کانی ئیسلام هه بیه، ئهوا باشت وایه گومان له هه مو شتیکی بین گومان و بله لگه نه ویست بکهیت، چونکه ئیسلام له هه مو و راستی بیه کی پیویست بین گومانز و بله لگه نه ویست تره).

بهم جوزه ئەم فیلە سووفه بناوبانگه له چەند شوتینیکی جیاجیای کتیبه کەیدائەم راستی يانه سهباره ت به ئیسلام تۆمار دە کات.
غۇونەی دووهەم:

ئەمیر "بسمارک"، کە بە ناودارتىرىنى بىريارانى مېزۇوى نۇيى ئەوروپا دادەنریت^(۱).
ئەم فیلە سووفه دەلیت:

(بە وردی لە کتیبه ئاسمانی بیه کانم كۆلۈپ تەمەو و، بەھۇ ئەم دەستکاری يانە تیاباندا ئەنجام دراوه تەنانەت دانستینیکی راستەقىنەشم تىدا نەبىن کە بەختە وەرى مەۋھەتى دەستە بەر بکات. بەلام قورئانە کەی مەھمەد ^{پەلە} لە سەرروپى هه مو کتیبه کانمۇھى و، هەمو و شەيە کى دانستینىكىم تىدا دەبىنی. هېچ كتىپىك نى بیه ھاو شىپەي بیت و بتوانىت وەك ئەم بەختە وەرى ئادەمیزاد بەھىتىدە. هەرگىز ناگۇنچى كتىپى وا گۇفتارى ئادەمیزاد بیت. ئەم كەسانەش وا پىشانى دەدەن کە ئەم گۇفتارانە ھى مەھمەد بن، لە راستىدا سەرسەختى و ناحەقى دەنۈنچەن و ئىنكارى بىلە لگە نه ویستىنیکى زانسى دە كەن کە ئەمە بە قورئان گۇفتارى خوايە).

منىش بە پشتىگىرى لەو راستى بىي کە كىنلەگە کانى زىرە كىيى ئەوروپا و ئەمریكا ئەم چەشىنە توپۇزەرە زىرە کانە وەك "كارلايل" و "بسمارک" ئى بەرھە مەھىناو، بەپەزى دلىيابى و قەناعە تەمە دەلیم:

(۱) يە كىنکە لە سياستىدارە بناوبانگە کانى ئەلمان و، لە نیوان سالە کانى (۱۸۱۵-۱۸۹۸) دا زىياوه، لە سەر كەدانى بىي کە كىنلى ئەلمانى يان هىنايەدى و، خىستانە پىشەنگى دەولەتە مەزنه کانى سەدە ئۆزدەھەم. (وەرگىز)

ئەوروپا و ئەمریکا سکیان بە ئایینی ئىسلام پېرە، رۇزئىك دىت كە دەولەتىكى ئىسلامى يان دەبىت، بە وينەي ئەمەرى كە دەولەتى عوسمانى سكى بە ئەوروپا پېر بۇو، دواتر دەولەتىكى ئەوروپايىلىنى كەمەتەوە.

دەسا ئەرى برايانى ناو مزگەوتى ئەمەرى!

ئەمە برايانەشم كە دواى نيو سەددە دىن بۇ ناو مزگەوتى جىهانى ئىسلامى!

ئایا ئەمە پىشەكى يانەى كە تا ئىستا لىييان دواين ئەمە بەرھەم ناھىيەن كە:

تەنها ئىسلام لە ئايىندا باه شىۋىيە كى راستەقىنە و مەعنەھەى بالا دەست و فەرمانزەروايىھەمەو كىشىرە كان دەبىت و، جىگە لە ئايىنى ئىسلام و ئەمە نەصرانىتە حەق و رەوايەش كە - دواى پالقىتە بۇونى لە دەستكارى و خورافات - دەگۈزۈت بە ئىسلام و يەك دەگرىن لە گەلتىا و شۇنىن قورئان دە كەمەرى، ھىچ شىتىكى تر مەرۆفایەتى بەرھەم بەختە وەرىي دنيا و دوارۇز نابات؟

● لايەنلىك دووهەم كە بىرىتى يەلەمە ئىسلام ئامادەيە بۇ پىشەكەوتى ماددى:

ئەمە ھۆكىارانى كە ئىسلام بەرھەم بىش دەبەن، دەرى دەخەن كە لە رۇوي ماددىشەمە ھەر ئىسلام لە ئايىندا بالا دەست دەبىت.

ھەر وەك لە لايەنلىك كە مەدا بۇمان سەلما كە ئىسلام لە رۇوي مەعنەھەمەيە بۇ پىشەكەوتى، ئەم لايەنەش بە ھەمان شىۋە ئامادەيى ئىسلام دەرەخات بۇ بالا دەستى و پىشەكەوتى ماددى لە داھاتۇودا. چۈنكە لەناو دلى كە سايەتىي مەعنەھەمەي جىهانى ئىسلامىدا پىنج ھىزى شىكىت نەخواردو كۆبۈونەتەمە و ئاوىتەي يەكتى بۇون كە لەپەرى دامەزراوى و توندو تۆلىدان^(۱):

(۱) بەلتىن، لە مامۇستانىي قورئانى پىرىزىر ئاماھەى وانە كانىمەمە ئەمە تىنە گىن كە: قورئان بە باسکىردىنى موعجىزاتى پىغەمبەران - دروو迪ان لەسەر بىت - ئادەمیزاد بۇ ھاوشىۋە ئەمە موعجىزانە بىنمايى دە كات كە لە داھاتۇودا و لە بىنى پىشەكەوتى شارستانىي بەمە دېنەدى و، ھاتى مەرۆف دەدات بۇ بەدەست ھېنائىان. وەك ئەمە قورئان بە مەرۆف بلىت: ھەلسە پاپەرە و بۇ بەرھەمەھېنائى ھاوشىۋە ئەمە موعجىزانە تەقلا بىدە. بۇ غۇونە: لە يەك بىزىدا ماھە دوو مانگ بىزە، وەك ئەمە كە حەزەرتى سليمان - دروودى خوارى لەسەر بىت - دەپىرى... بۇ چارەسەر كەردىنى دىزار تىرىن نەخۆشىي قورس و بى دەرمان ھەول بىدە، وەك ئەمە كە حەزەرتى عيسىا - دروودى خوارى لەسەر بىت - ئەمە جزۇرە نەخۆشىي يانەي چارەسەر دە كەردى... ئاوارى ژيانەخش لەناو بەرده كاندا دەرېھىنە و مەرۆفایەتى لە تىنۇتى بىزگار بىكە، وەك ئەمە كە حەزەرتى موسىا -

□ هیزی یه که م:

بریتی یه له "راستی یسلام" که مامؤستای هممو و هفتار و ئاکاره به رز و بلنده کانه و، سین سده و حفتا ملیون مسلمانی به وینه تاقه که سیک یه کخستوه و، به شارستانیتی راسته قینه و زانسته راست و دروسته کان پرچه کبووه و، هیند بتوانایه که هیچ هیزیک نه توانیت شکستی بین بھینیت.

□ هیزی دووهه م:

بریتی یه له "پیویستی له راده به ده" که مامؤستای راسته قینه شارستانیتی و پیشه سازی یه و، به هز کار و بنه ما تمواوه کان تهیار کراوه.. همروهها بریتی یه له "ههزاری" که پشتی ئیمه شکاندووه. جا "پیویستی و ههزاری" دوو هیزی شکست نخوار دووی ئه توتون که بینه نگ ناکرین.

□ هیزی سی هم:

بریتی یه له "سهره ستی شه رعی" که مرؤفایه تی بوز ری پیشپکنی و بمرده کانی پاست و رهوا، به مده ستی به ده ستھینانی ئاماچه به رز و بلنده کان، پینمایی ده کات و.. هممو جوزه کانی خۆسەپاندن لەناوده بات و.. ئهو هوش و برسنه بلندانه مرمۇش دهورو و ئیت که بئه چەند هه ستینکی چەشنى: ئیره بى و، بمرده کانی و، ئاوان خوارازی و، تمو او بیداری و، حەزى تازه گەرى و، ئارەزووی به ده ستھینانی شارستانیتی، تهیار و پرچه کراون.

درورو دی خوارای لە سەر بیت - به عەساکەی دەستی ئاوی لەناو بەردە کان دەرده هینا. ئەم مادده و كەره مانە پەيدا بکە لە زیانی سووتان بە ئاگر دە تپاریزىن و لە بەريان بکە، وەك حەزرەتى ئیراھيم - درورو دی خوارای لە سەر بیت - لە بەرى كردد.. دورو ترین دەنگ بەينه و گونى لى بىگەرە و، وينه کانى ئەمسەر و ئەسەرى خۆزەلات و خۆز ئاپا بېيە، وەك تۈوهى كە هەندى لە پىغەمبەران - درورو دی خوارای لە سەر بیت - كارى لە شىۋە ئەنجام دا.. به چەشنى حەزرەتى داود - درورو دی خوارای لە سەر بیت - تۈش ئاسن وە كە مۇزم و ھۇبىر لە دەستى خۆزدا نۇرم بکە، تاڭو بېت به تەورەتى سەر جەم پیشه سازى يە كانى ئادەمیزىد.. همروه ك سوردى يە ك بجار گەورە و مەزنيش لە "سەعات" و "كەشتى" و مەرده گەرن كە هەندى بکە لە موعەجىزاتى حەزرەتى يۈوسەف و نۇروح، درورو دی خوارايان لە سەر بیت. همروهها سوود لە هممو ئەم موعەجىزانە تىرىش وە بىگەن و چاوبىان لى بىگەن كە پىغەمبەرانى دېكە فيرتان دە كەن.

بەم جزە و بەيىن ئەمانە پىشۇر، دەيىن قورئانى پىدرۇز مەرۇفایه تى بەرە پىشەكەوتى ماددى و معنەوى دەدانە بەر و وانە کانى خۆزمان بىن دەلىتىدە و، دەپەلمىننى كە مامؤستاي هممووان. (دانەر)

جائمه هیزی سی‌همه (سربه‌ستی شرعی) پایه‌ند بیوون ده گهیه‌نیت به بلندترینی پله کانی که مال و تاسه و چاوه‌پوانی به کی ئوتز که شایانی مرؤفایه‌تی بیت.

□ هیزی چواره‌م:

"جوامیری نیمان" که به هه‌ستی "سوز" و "میهره‌بانی" ساز و ئاماذه کراوه. واته: رازی نایت زهیل و رسای بردام سته‌مکاران بیت و، ناشچیتہ پیزی ستم لیکراوانووه. به دهسته‌وازه‌یه کی تر: مهراپی له پووی که‌سانی خوش‌پندانانوینیت و، خویشی به‌سهر هەزاراندا ناسه‌پنیت و، به گهوره‌تر له‌وان بۇ خۆی نارووانیت. ئەمەش بناغه‌یه کی گرنگی سربه‌ستی شرعی يه.

□ هیزی پېتجەم:

"سربه‌رزبی ئیسلامی" يه، که واتای بەرز پاگرتى ئالای ئیسلام ده گهیه‌نیت. لەم پۇژگاره‌ی خۇماندا بەرز کردنووه‌ی ئالای ئیسلام بەندە بېشکەوتى ماددى و پۇشتە ناو گۆرەبانی شارستانیتى پاسته‌قىنه‌و. بىن گومان کەستیتى معنەویي جىهانى ئیسلامى لە ئایىنده‌دا بە تەواوی ئەو فەرمانه جىبەجى دەکات کە سربه‌رزبی ئیسلام وەك خواستىنکى ئىمانى دەرى كردوووه.

ھەروەك پېشکەوتى ئیسلام لە راپوردوودا بە لەناو بىردى دەمار گەربى دۇزمۇن و شىپەردى سەرسەختى يە كەى و گىپانه دواوه‌ی دەستدرپۇزى يە کانى لە پىزى هیزى چەك و شىشىرەوە ھاتەدى، پاشت بە خوالمەولاش دۇزمان، لە بىر شىشىری ماددى، بە شىشىری معنەویي شارستانیتى پاسته‌قىنه و پېشکەوتى ماددى و حدق و پاستى، شىكست دەھىن و پەرتەوازه دەبن.

دەسا برايام!

بىزانن کە مەبەستىمان لە شارستانىتى: لايەنە جوان و سوودبەخشە کانىيەتى بۇ ئادەمیزاد، نەك خراپکارى و گوناھە‌کانى، وەك ئەوهى کە خەلکانى دەبەنگ پېيان وابو ئەو لايەنە بىن كەلکانى شارستانىتى شتىنکى جوان بىن و، دەستىان دايە لاسلى كردنووه‌ی و، ولاتىان وېران كرد و ئايىيان دا بە بەرتىل بۇ بەدەستەپەنانى، كەچى نە بەدەستىان هىنا و نە هيچ شتىنکى ترىشىيان بىن بىرلا

به هزئی زالبونی گوناوه کانی شارستانیتی به سه راینه جوانه کانیدا و، قورس بعونی تای خراپه کانی به سه رای تای چاکه کانیدا، مرؤفایه‌تی دو زلله‌ی توندو تیزی به دو جهنگی جیهانی لئ دراو، ئهو شارستانیتی به تاوانیاره‌ی تیابرد که بهو جهنگانه خوینیتکی وای له گهرووی خزوی پشانده‌و سه رانسری پرووی زهوبی چهپل کرد.

به پشتیوانی خوای گهوره و به هزئی ئهو هیزه‌ی ئیسلام که له داهاتو دازال ده بیست، لاینه باشه کانی شارستانیتی سه زده که ویت و، پرووی زهوبی له چلک و چهپلی يه کانی لاینه که‌ی تر پاک ده کاته‌و، ئاسایشی گشتی بوز تیکرای مرؤفایه‌تی ده هیئتهدی.

به لئن، له بهر ئوهی شارستانیتی ئهورو پا له سه راینه مای چاکه کاری و رینگای راست دانه مه زراوه، بملکو ههوا و ههومس و ئاره زوو، هاو کات له گهله حمسودی و خوسمه پاندن، جلموی شارستانیتی پۇژگاریان به دهسته‌و گرتووه، ئهوالم کانه‌ی ئیستادا تای لاینه خراپه کانی به سه رای تای چاکه کانیدا زال بعوه و، وەک دره ختیکی لئ هاتووه که به کرمی پىخراوه توقیت‌هه کان پوو کابیت‌هه و دارپزاییت. ئه مه‌ش بدلگمیه کی به هیزه و ئاماژه‌یه بوز نزیکی کاتی دارمانی و، هزکارینکی گرنگه بوز ده که‌وتی پیوستی جیهان به شارستانیتی "ئیسلامی" ئاسیا که له داهاتو ویه کی نزیکدا زال و فرمانپهوا ده بیست.

جا نه گەر ئەم چەشنه هۆکاره به هیز و راست و دروستانه له به ردم ئیمانداراندا هەبیت بوز پىشكەوتی ماددی و معنەوی و، رینگایه کی تەخت و ئاسانی وەک هیلتی شەمنەندە فەریان بیست که بیانگە يەنیتە بەخته و هربى ئائیندە، ئیت چۈن دەپن ئیو نائومىد بین و، ورهی جیهانی ئیسلامی سارد بکەنمه و، گومانی بەد بیه و، به هیوابراوی و نائومىدی يەوە بلىن: دنيا بوز بیانی يە کان و هەموو خەلکانی تر خانە پىشكەوتە و، تەنها بۆ موسىمانە هەزاره کان خانه و لانه‌ی شۇربۇرونوه و دواکەوتە؟
ئیو بەم کاره تان هەلەيە کی گەلن مەزن دەکەن..

چونکە مادم حەز و مەيلى پۇشتىن بەرەو كەمال ياسايە کى سروشىتى يە لە ناخى گەر دووندا و، لەناو سروشىتى ئادەمیز اديشدا دانراوه، ئهوا به پشتیوانی خوای گهوره له

تاینده‌دا حق و راستی له سهر دهستی ئیسلام له شیوه‌ی بهخت‌وهری دنیادا دیته‌دی، وەك کەفاره‌تىكى ئەو تاوانانه‌ی كە گرۇئى مەرۋە ئەنجامى داون، بە مەرجى لە تۆلەمى خراپکارى و سەتمە كاندا قيامەتىكى كەپپەرى بەرپا نېيىت!

فرمۇن سەبىرى "كات" بىكەن.. ئەوهتا بەسەر راستەھىلدا ناپروات هەتا سەرهەتا و كۆتايىھە كە لە يە كەر دوور بىكمونەوە، بەلكو بە وىنەي خولانەوە گۈزى زەيمان ئەويش لەناو بازنىيە كەدا دەخولىتەوە؛ تاوى هاۋىن و بەھارمان لە دەمى پىشىكەوتنداد، تاوىتىكى تر زستان و پايىzman لە حالى دواكەوتنداد پىشان دەدات..

خۇزەرۇھە زستان بەھارى بە دوادا دېت و، شەويش رۇزى رۇوناڭ جىسى دە گرېتەوە، بە پشتىوانىي خواى گەورە گرۇئى مەرۋەقىش بەھار و رۇزگارىتىكى رۇوناڭى لە پىدايە.

دەتوانن لە لايەن مېھرەبانىي خواى گەورەوە چاوه‌پوانى ھەلھاتى خۇزى حەقىقەتى ئیسلام بن و، بە چاوى خۇزان لە ئىر سايىھى ئاشتى يە كى گشتى و ھەمە لايەنداد شارستانىتىقىنە پەيپەن.

لە سەرهەتاى ئەم وانەيدا وغان:

بەلگە و نېۋىڭ لە سەر دەعواكەمان دەھېننەوە..

وائىستا بە پۇختى "بەلگە" كە كۆتايى بىن هات و، كاتى ئەوه ھاتووه كە:

○ "نيو بەلگە" كەش باس بىكەين.. كە ئەمە خوارەوەيە:

بە توپىزىنەوە و پشىكىنىي وردۇ، بە دوادا گەران و ئەزمۇونى زۇر و زەبەندەي زانستە كان چەسپاوه كە:

خىر و، جوانى و، پىنكۈپىكى و، تەواوى، بە جۈزىتىكى رەھالە رېسا و سىستەمى گەردووندا زالىن و، ھەر ئەوانەش ئامانج و مەبەستى ئەو بەدېھىنەرە شىڭەندەن كە فەرمانپەواى زالى رەھايە و ھەر خۇزى جىنى مەبەستە. بە بەلگەي ئەمە ئەمەو يە كېڭ لەو زانستانەي كە پەيوەندىيان بە گەردوونەوە ھەبىءە، لە پىي ياسا و دەستورە گشتى يە كانىانەوە، تىمان دە گەيەنن كە ھەمۇ "جۇر" و "دەستە" و "كۆمەل" يېكى بەدېھاتووا ان پىنكۈپىكى و داھنەنائىكى ئەوتۇپان تىدايە كە ھەر گىز بۆچۈونى "ئىرى" لەوە تەواوتى و ناوازەت شىك نابات.

بۇغۇونە:

زانستى توينكارى، كە تايىتە بە پزىشىكىيەوە.. زانستى كۆمەلەئى خۆز، كە تايىتە بە گەردوونناسىيەوە.. هەر وەها زانستە كانى تىرىش كە پەيوەندىيىان بە رۇوەك و گىانەوەرائەوە ھەيە.. ھەر يە كەيان لە رېئى ياسا و دەستورە ھەمە كىيە كانىان و توپۇزىنەوە زۆرە كانىانەوە، ئۇ رېتكۈنىكىيە ورددى "كەردىگارى شەكتەمند" و توانستى داھىنەرائە و دانستى تەواوى ئەومان لە جۇرەدا تىيەگەيەن و، ھەمووشيان پاستىي ئۇ دايىتە پەرۈزە پۇرون دەكەنەوە كە دەفرەمى:

﴿الَّذِي أَخْسَنَ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقَهُ﴾ (السجدة: ٧).

ھەر وەك بەدوا داگەپانى تەواوەتى و، ئۆزىمۇونە ھەمە لا يەنە كان دەيسەلمىتىن كە: شەپ و، ناشىرىنى و، ناپەوايى و، خراپىكارىيە كان، چەند شەتىنەكى پاشكۇ و پە دووهەمن لە بەديھەنانى گەردووندا.

بۇغۇونە:

ئۇ "ناشىرىنى" يەلىناؤ گەردوون و بەديھاتۇراندا دەيىنەتىت، خۆزى لە خۆيىدا ئامانج و مەبەستىكى سەربەخۆزى تىدا نى يە، بەلكو يە كەيە كى پۇانەيە، تاكو تەنەها يەك دانە پاستىي "جوانى" بىيىت بە چەندىن پاستىي زۆر و زەبەندە.. "شەپ" يش بە ھەمان جۇر.. تەنانەت خودى "شەيتان" يش لەبەر ئۇ دەيىنەتىت خەلکىدا زال كراوه تاكو بىيىت بە ھۆيەك بۇ ھاتنەدىي پېشىكە و تەنە بىن سنورە كانى ئادەمیزىد بەرەو سەرجەمى ئۇ ئاكارە تەواو بلەدانە كە تەنەها بە پېشىپكى و بەر بەرە كانى نەبىيىت بە دەست نايەن..

ھەموو ئەم چەشىنە شەپ و ناشىرىنى يە جوزئىيانە، بە مەبەستى دەرخستىنى جۇرە كانى خىر و جوانىي ھەمە كى، لەناؤ ئەم گەردوونەدا بەدى ھېنراون.

بەم جۇرە و، لە رېنى پېشىكىن و بەدوا داگەپانى تەواوەتىيەوە دەچەسپىت كە: ئامانجى راستەقىنە و بىنەرەتىي بەديھەنانى گەردوون "خىر و، جوانى و، تەواوى" يە. لەبەر ئۇ دەيىنەتىي، كە بە كۆفرى ستەمكەرائە و سەرپېچىي فەرمانە كانى خواي گەورە رۇووي خاۋىن و جوانى گۆزى زەوبى ناشىرىن و چەپەل كردووھ، ھەرگىز لە چىنگى سزا دەرباز نايىت و، بىن ئۇ دەيىنەتىي بەدىھەنانى گەردوونى لەسەر

جی به جی بکریت، ناتوانیت بپروات بتو "عدهم". بـلکو دپرواته ناو بهندیخانه‌ی دوزه‌خمه‌ه.

هـروهـک لـه پـنـی بـهـدوـادـاـگـهـرـانـی تـهـواـهـتـی وـپـشـکـینـ وـتـوـیـزـیـنـهـوـهـی زـانـسـتـهـ کـانـهـوـهـ چـهـسـپـاـهـ کـهـ:

"مرـؤـفـ" بـهـرـیـزـتـرـینـ وـپـایـهـدـارـتـرـینـ بـهـدـیـهـاتـوـانـهـ، چـونـکـهـ دـهـتـوـانـیـ بـهـ"ـزـیرـیـ"ـیـ خـوـیـ پـلـهـ پـوـالـهـتـیـ بـهـ کـانـیـ بـهـدـیـهـیـنـانـیـ بـوـونـهـوـرـانـ وـئـنـحـامـهـ کـانـیـشـیـانـ دـهـبـخـاتـ وـ، پـهـیـوـهـنـدـیـ بـهـ کـانـیـ نـیـوـانـ زـنـجـیرـهـ هـوـکـارـهـ کـانـ بـنـاسـنـیـتـ وـ، لـهـ کـارـاـمـهـبـیـ وـلـیـهـاتـهـ جـوـزـئـیـ بـهـ کـانـیـ خـوـیـداـ لـاـسـایـ سـنـعـتـهـ خـوـابـیـ وـ بـهـدـیـهـیـنـانـهـ پـهـرـوـهـرـدـگـارـیـ بـهـ پـلـهـ دـانـایـ وـ رـیـکـوـپـیـکـهـ کـانـ بـکـاتـهـوـهـ وـ، بـهـ زـانـسـتـهـ کـمـ وـ کـوـتـاـکـهـیـ وـ تـوـانـاـ وـ لـیـهـاتـهـ جـوـزـئـیـ بـهـ کـهـشـیـ دـهـتـوـانـیـ پـهـیـ بـهـ وـرـدـیـ کـارـهـ کـانـیـ خـوـایـ گـهـورـهـ بـیـاتـ. ئـوـهـشـ بـهـوـهـیـ کـهـ جـوـزـئـهـ ئـیـختـیـارـیـ بـهـ کـهـیـ خـوـیـ دـهـکـاتـ بـهـ پـیـهـرـیـکـیـ هـنـدـهـکـیـ وـ بـجـوـوـکـ بـتوـیـگـهـیـشـنـ لـهـ کـارـوـبـارـهـ هـمـهـ کـیـ یـانـهـیـ خـوـایـ گـهـورـهـ وـ سـیـفـهـتـهـ مـهـزـنـ وـ رـهـهـاـ کـانـیـ..

هـمـوـوـ ئـهـمـانـهـ دـهـیـچـهـسـپـیـنـ کـهـ:

مرـؤـفـ بـهـرـیـزـتـرـینـ بـهـدـیـهـاتـوـانـیـ خـوـایـ گـهـورـهـیـ.

هـرـوـهـکـ بـهـ شـایـهـتـیـ ئـهـوـ رـاستـیـ یـانـهـیـ تـایـبـهـتـنـ بـهـ مـرـؤـفـ وـ بـوـونـهـوـرـانـهـوـ، ئـیـسـلـامـ پـیـشـکـشـیـ مـرـؤـقـایـتـیـ کـرـدـوـونـ، چـهـسـپـاـهـ کـهـ:

مـوـسـلـمـانـانـ بـهـرـیـزـتـرـینـ وـ پـلـهـ بـهـرـزـتـرـینـ نـهـوـ کـانـیـ مـرـؤـقـنـ وـ، شـوـینـکـوـتـهـیـ حـقـ وـ رـاستـنـ..

هـرـوـهـکـ بـهـ شـایـهـتـیـ مـیـثـوـوـیـ مـرـؤـفـ وـ روـودـاـوـهـ کـانـ وـ بـهـدوـادـاـگـهـرـانـیـ تـهـواـهـتـیـشـ سـهـلـاـوـهـ کـهـ: گـهـورـهـتـرـینـ وـ پـلـهـ بـهـرـزـتـرـینـ شـوـینـکـوـتـوـانـیـ حـقـ وـ رـاستـیـ لـهـ نـیـوـانـ مـرـؤـفـهـ رـیـزـلـیـ گـیـراـوـهـ کـانـدـاـ، ئـهـوـ حـزـرـهـتـیـ پـیـغـمـبـرـهـیـ ﷺـ کـهـ هـمـزـارـانـ مـوـعـجـیـزـهـیـ خـوـیـ وـ، بـهـرـزـیـ پـهـوـشـتـهـ کـانـیـ وـ، رـاستـیـ بـهـ کـانـیـ ئـیـسـلـامـ وـ قـوـرـئـانـ شـایـهـتـیـ بـتوـ دـهـدـهـنـ.

ئـنـجـاـ دـوـایـ ئـهـوـهـیـ کـهـ ئـهـمـ نـیـوـ بـهـلـگـیـهـ ئـهـمـ سـنـیـ رـاستـیـ بـهـیـ روـونـ کـرـدـهـوـ، ئـایـاـ بـهـدـبـهـخـتـیـیـ رـهـ گـهـزـیـ مـرـؤـفـ دـهـتـوـانـیـ شـایـهـتـیـ سـهـرـجـمـیـ ئـهـوـ هـمـوـ زـانـسـتـانـهـ زـامـدـارـ بـکـاتـ وـ، ئـهـمـ لـیـکـولـینـهـوـ وـ بـهـدوـادـاـگـهـرـانـهـ تـهـواـهـ هـلـلـیـوـوـهـشـیـنـیـهـوـ وـ، لـهـ روـوـیـ وـیـسـتـیـ

خوای گهوره و دانستی ئەزەلیدا - کە ھەموو بۇنەوەران لەخۆ دەگریت -
ھەلبگەپىتەوە و، لە دەرېقىي سىتمەكارانە و كوفرى ياخى بۇوانە و كاولكارىيە
تر سنا كە كانىدا ھەر بەردهوام بىت؟

ئىيا دە گۈنجى ئەم حالەي دۇزمىنايەتى كىردىنى ئىسلام ھەر بەم جۈزە كېيىتەوە؟

من لە لايمى خۆمەوە بە ھەموو ھىزىيکم، تەنانەت گەرچەندەھا زمانى
لەئىمارە بەدەرىشىم ھەبىت، بە ھەر ھەموو يان سوينىد دەخۆم بەو خوايمى كە ئەم جىهانەي
لەم سىستەمە ھەرە تەواودا و گەردوونىشى لەپەرى دانايى و پىكۈنىكىدا بەدى
ھىناوە، ھەر لە گەردىلە كانەوە ھەتا ھەسارە گەرۋە كە مەلەوانە كانى ناو بۇشائى و، لە
باتى مىشەوە تا دە گاتە گلۇپى ئەستىرە درەخشانە كانى ئاسمان..

بەلتى، بە چەندىن زمانى بىن سىنور سوينىد بەو دانا شىڭىمىندۇ كەردىگارە خاوهەن

جوانى بە دەخۆم كە:

ھەر گىز ئادەمىز اد ناتوانى لەو ياسا خوايمى دەربچىت كە لە سەرانسەرى گەردووندا
دەست بە كارە و، بەھۆى شەر و خراپە ھەمەكى و گشتى يە كانى خۆى رەفتارى
پىچەوانەي برايانى ترى لە بىشە كانى بەدىها تووان بىويتىت و، ئەو زەقۇومانە بىخوات و
ھەرسىان بىكەت كە ھەزاران سالە لەناو گۈزى ئادەمىز اددا ھۆكاري ئەوهەن "شەر"
بەسەر "خېر" دازال بىت؟

نەخېر، شتى لەو جۈزە ھەر گىز نا گۈنجى روو بىدات.

بەلتى، شتى وانا گۈنجى.. مە گەر بە دانانى گۈمانلى مەحالى ئەوهى كە: "مرۆف"
جىشىنى خوالە زەۋىدا و، ھەلگىرى ئەمانەتى ھەرە مەزن و، براى گەورەي بەرىزى
سەرجم بۇنەوەرانى تر نەبىت. بەلکو نىز مەتىن و بىن كەلکتىن و پىسواتىن و
زىيانەخشتىن و بىن نىز خىتنى بەدىها تووان بىت و، بە دزىيەوە خۆى بەناو گەردووندا
كەردىت، تاكو بىشىۋىنن و تىنکى بىداتا

خۆ ئەم گۈمانە مەحالە ھەر لە بناغەدا بەتالە و لە ھېچ پۇويە كەوە وەرنە گېرىت.

لە بەر ئەم پەرأستى يە، دەتوانرى لەم نىسو بەلگەيەمانەوە بىگەينە ئەم دەرەنخامى

خوارەوە:

هروهک بعونی بههشت و دوزهخ پیوسته بزئهونیا، به همان جوز زالبونی
رهایش له ئاینده‌دا تنهها بز "خیز" و "ئایینی راست" دهیت و، بمو راده‌یه که وهک له
به‌دیهاتووانی تردا دهیتریت، لەناو گرۇی مرۆقىشدا خیز و چاکه و ره‌وشت بەرزى زال
دەبن و، مرۆف و برایانی ترى بعونه‌وهرانی له لاینه کانی چاکه‌دا يە كسان دەبنهوه، تا
ئو راده‌یه که بوترى:

نەھنی دانستى ئازەلەي خواي گەورە له رەگەزى مرۆقدا هاتووه‌تەدى.
پوخته‌ی ئەم قسانە ئەوه‌يە كە:

مادەم بەئى ئو راستى يانەي ياس كران "مرۆف":

باشتىن ئەنجامى ھەلبزاردە ناو بعونه‌وهرانه و، بەپىزىرىنى به‌دیهاتووانه لاي
به‌دیهەندرى به‌خشننده..

مادەم ژيانى ھەميشه‌يى به روونى و بەلگەنەويستى داخوازى بعونى بههشت و
دوزهخه، چونكە ئو سەمانەيى كە تائىستا گرۇی مرۆف ئەنجامى داون دوزهخ
دەخوازان، هروهک توانا و ليهاتنه تەواوه کانى ناو سروشتى و راستى يە ئىمانى يە كانىشى
كە مایەي بايەخى سەرانسەرى بعونه‌وهرانن، به پوونى داواكارى بعونى بههشتىن..

ئوا دەبىي به بى هيچ گومانىك گرۇی ئادەمیزاد لهو تاوانانه خوش نەبن كە له
ناوندى ئو دوو جەنگە جىهانى يە گەورەيەدا ئەنجام دران كە چەندىن گرفت و
كارەساتى بەسەر ھەمو جىهاندا هىنا و، بعونه‌وهرانى خستە گریان و، زەقۇمى شەپەر و
خرابەكانى - كە بۇي قوقوت نەچۈو - ھەلھېتىيەوە و پووى زەۋىي بىن چەپەل و ناشىرىن
كىرد و، مرۆفایەتىي به نەگبەتى و به‌دېختىي خۆيىدە تلانىدەوە و، كۆشكى ئو
شارستانىتىيەشى پووخاند كە مرۆفایەتى به ماوهى ھەزار سال بىياتى نابوو.

جا ئە گەر قيامەتىكى ناكاولەسەر ئادەمیزاد بەرپا نەبىت، ئەوا ئومىدمان بە سۆزى
خواي به‌خشننده و مىھربان وايە و چاوه‌پوانىشىن كە راستى يە كانى قورئان ھۆكاريڭ
بن بۇ رېزگارىي گرۇی مرۆف له بەريونه‌وھى بەرھو بنكى نزمائىيە كان و، پووى زەۋى
لە چىلک و چەپەلى يە كان پاڭ بکاتەوە و، ئاسايشىنلىكى گىشتى و ھەممە لايەنە دلەھەزرىتىت.

وشهی دو و هم

(نائومیدی ده دیکی کوشندہ یہ)

یه کیک له وانه کانی ئەزمۇونە کانی ژيام و بىرھە مىتکى ئالو گۇۋە فيكىرى يە کانم ئەمۇدە كە:

ناؤمیدی ده دیکی کوشندیه". که به داخمه‌هه ناوجهرگهی جیهانی ییسلامیدا ته شنه‌هی کردووه و، هر ئوهشە که - به وینه‌ی مردوو - ئیمەی خسته بەردەستى دوژمن، به راده‌یەك دەولەتیکی خۆرئاوا كە ژمارەی دانیشتۇوانى دوو ملیزۇن نایيەت توانیویەتى خۆی بەسەر دەولەتیکی موسلمانى خۆرەلاتىي بىست ملیزۇن كەسىدا بسەپتىت و داگیرى بکات!

هر ئەم "نائومىدى" يەشە كە رەوشتە بەرزە كانى لە ئىمەدا كوشتووە، روانىنى ئىمەى لە بەرژەوندىي گشتىيە وەرچەرخاندووە، تر بىخاندوو يە سوودە تايىھەت و كەسىيە كانەوە..

هر ئم "ئائومىدى" يه، وره و گيانى معنه‌وبي لە ئىمەدا مراند، ئەو گيانەي كە مولىمانانى پىشىن بەھزىيە و توانىييان تەنها بە هيپىتكى كەم دەستەلاتى خۆيان بەسەر خۆرەلات و خۆرئاواى زەويىدا بلاو بکەنەوه، بەلام هەر ھيندەي ئەو هيپە معنه‌وبي يە دەراسايە بە "ئائومىدى" مەرد، يەك سەر بىانى يە سەتمكارە كان - و اما وەي چوار سەدەشە - توانىييان خۆيان بەسەر سى سەد ملىون مولىماندا بىسەپتەن و بە كۆت و زنجىر بىان بەستەن و ..

نهانه‌ت که سی وا هیه به‌هزی ئم "نائومیدی" بیهود سستی و که مته‌رخه‌می خه‌لکانی تر ده کات به بیانووی خودزینه‌وهی له بـهـرـپـسـیـارـی و تـهـرـکـی سـهـرـشـانـی و، بـزـ خـزـی پـاـلـ دـهـدـاـتـهـوـهـ وـ دـلـیـ: "من حـقـیـ خـهـلـکـبـیـمـ چـیـ بـهـ؟ خـزـ ئـهـوـ خـهـلـکـهـشـ وـهـ کـوـ منـ سـارـدـ بـوـ نـهـتـهـوـهـ وـ وـهـ بـیـانـ بـهـ دـاـوـهـ".

ئىر بەو جۇرە دەست لە جوامىرىنى ئىمانى ھەلە گرىت و، واز لە كارى
گەرمۇگۇر و مەرداňە دەھىنېت لە خزمەتى ئىسلامدا.

جا ماده‌م ئەم دەردە هەتا ئەم را دەیه قەللاچۇی کردووین و، ھەر لە بەرچاواي خۆماندا دەمانكۈزى و لەناومان دەبات، ئەوا ئىئىمە بېپارمان داوه تۆلەي خۆمان لە بىكۈزە كامان بىسېننەوە و، بە شىشىرى ئايەتى: ﴿لَا تُقْنِطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ﴾ (الزمر: ٥٣) لە گەردىنى ئەو "نائومىدى" يە بدەين و، بە حەقىقەتى فەرمۇودەي پىرۇزى: (ما لا يُدْرِكُ كُلًّهُ لَا يُسْتَرِكُ جُلُّهُ) يش^(۱) پشتى بشكىنин.

"نائومىدى" چەشنى شىيرىيەنجە وايد؛ دەردىتكى سەخت و ساماناکە گەل و نەتمەوە كان دووجارى دەبن و.. رېنگەرە لە گەيشتنى مەرۇف بە ئامانچ و رەفتارە بلند و تەواوە كان و.. پىچەوانەي گىانى ئەو فەرمۇودە قودسى يە پىرۇزەيە كە دەفرەمى: (أَنَا عَنِّ ظُنُنِ عَبْدِي بِي)^(۲) و.. كار و بىانووى كەسانى ترسنۇك و نزم و دەستەوسانە و.. ھەرگىز كار و پىشەي جوامىرىي ئىمانى نى يە و.. لە شان و شىكزى عەرەبە كانىش ناوەشىتەوە كە بە چەند رەۋوشتىكى ھىننە جوان تايەتەندن مايمەي شانازىبى ئادەمىزاد يېت. ئەھەبوو جىهانى ئىسلامى لە دامەزراوى و خۇپاڭرىي ئەوان پەند و ئامۇزىگارىي وەرگرت.

ئىستاش ئومىدى زۇرمان بە خواى گەمورە ھەيە كە دەستېردارى "نائومىدى" بىن و، دەستى يارمەتى و يە كىگەرنى راست بىن ئەنۇ تور كانە درېز بىكەن كە سوپايى قارەمانى ئىسلامن، تاكو پىنكەوە و بە پشتىوانى خواى گەمورە ئالاي شەكاوهى ئىسلام لە سەرانسەر ئىسلامى لە جىهاندا بە بەرزى رابگەن.

و شەي سىھەم

(راستى بناغەي ئىسلامە)

ھەممو بە دواڭەران و لېكۆتىنەوە كانى ماوهى زىيانم و، پوخته و سەرتويىزى ئالۇ گۆرە كانى زىيانى كۆمەلایەتى، بە دلىيابى تىبىان گەياندۇرم كە:

(۱) ئەوهى لە دەقە كەدا ھاتۇرە فەرمۇودە نى يە، بەلكو دەستورىنە زانىيانە. بېۋانە پەرأۈزى (۱) ئى لابەر (۳۷۵) ئەم كىتىبە. (وەرگىز)

(۲) حەديث قدسى صحيح، رواه البخاري ومسلم. (وەرگىز)

"پاستی" (الصدق) بنچینه‌ی توکمه‌ی بناغه کانی نیسلامه و، پمیوه‌ندیده‌ری نیوان ره‌وشته جوان و هست و نهسته برزه کانیه‌تی. که اته دهی نه "پاستی" یهی که به‌ردی سه‌گزشی ژیانی کومه‌لایه‌تیمانه، له دهروونی خزماندا زیندو بکمینه‌وه و، نه خوشی یه معنه‌وهی یه کانی خزمانی بین تیمار و چاره‌سهر بکمین.

به‌لئن، "پاستی" پمیوه‌ندیده‌ری ژیانی کومه‌لایه‌تی مسلمانانه. به‌لام "مرابی" جوزینکی درزیه که به کردار ئېنجام دهدریت.. "زمان لووسی" و "خۇنواندن" درزیه کی ترى نز و پسوایه.. "دۇ روویی" ش درزیه کی یه كچار زیانبه خش.. خودى "درو" نى بۆ خۆزى بوخنانه به دەم توانستى كردگارى شکۈمىنده‌وه

"كوفر" به هەمۇ جوزره کانیه‌وه برتی یه له "درو" .. كەچى "ئیمان" تەنها "پاستی" و حەقىقتە.. که اته هیندەی دوورىي نیوان خۇرھەلات و خۇرئاوا جىساوازى نیوان پاست و درۆش بەرين و فراوانه. هەر وەھا دهی بە وىنەتىكەل بۇونى پروناسى و ئاگىر، پاست و درۆش بەو شىۋىيەتىكەل بە كىز نەبن. به‌لام "سياسەت" ئى غەددار و پۇپاگەندەی سەتمكار ئە دوانەتىكەل بە كىزى كردووه و، لە ئېنجامى ئەمەشەوه ره‌وشت و رەفتاره بىلندە کانی مەۋھىتى تىكەل بە ناتەواوى و نزمايىه کانی بۇون^(۱).

(۱) برايانم! لەم وانىيەوه كە چىل و پىنج سال پىش ئىستا "سەعىدى كۆن" ئاراستەي كردووه، دەرددە كە وىنەت كە: سەعىدى پمیوه‌ندى یه کى توندو تولى بە سیاسەت و كاروبارى کومه‌لایه‌تى نیسلامەوه ھەبۇوه. به‌لام هەر گىز گۇمانى ئەوه نەبەن كە رېپازە كەي بە كارهينانى ئايىن بۇويىت وەك ئامراز و ھۆكاريڭ بە دەستى سیاسەتەوه. نەخىز! بەلكو بە هەمۇ ھېزىنەتى خۆزى ھەوتى دەدا سیاسەت بىكات بە ئامراز بە دەستى ئايىنەوه و، دەبۈت: "من يەك دانە پاستى ئايىن لە ھەزار كېشى سیاسىي دنيا بىن باشزە".

بەلئن، ئەو كاتە - تىزىكەي پەنغا سال پىش ئىستا - ھەستى كردى بەوهى كە هەندىل لە مولحىدانى دوو پۇرۇ تىنەتىزىش ئايىن بىكەن بە ئامرازى دەستى سیاسەت. ئەميش بە هەمۇ ھېزى و توانايدە كى خۆزى بۇوې برووی نىاز و ھەول و تەقالا فيكىرى بە کانى ئەوانە بۇوه و، تىكۈشا كە سیاسەت بىكات بە يە كېنىڭ لە خزمەتگۇزار و ھۆككارە کانى هېننەدەي پاستى یه کانى ئىسلام.

بەلام دوای بىست سال ئىينى كە هەندى كەس لە سیاسىي ئايىندا رەكان ھەول دەدەن ئايىن بىكەن بە ئامرازىك بە دەستى سیاسەتى ئىسلامى يەوه، لە بەرامبەر ئەو مولحىد و دوورۇوانە پاشى پەرده و كە بە بىانووی خۆزەخۇرئاوابى كىردىن دەچن ئايىن دە كەن بە ئامرازى دەستى سیاسەت. بەلام هەر گىز خۆزى ئىسلام ناگۇنەن بىبىت بە شوينىكەوتەي بۇوناکى بە کانى زەوى، يان ئامرازى دەستى. ھەولى ئەوهش كە بىكىت بەو ئامرازە، لە پاستىدا كەم كردىوه و داگرتى شان و شىكۈرى بىزى ئىسلام دەگىيەنەت، كە ئەوهش تاوانىنگى يە كچار گۇرە بەرامبەرى. تەنانەت "سەعىدى كۆن" ئەو جوزە لایەنگىرنەتى سیاسەتى لە بۇوادا يېنكىدا بىنى كە: زانايەكى پىاواچاڭ بە گەرمى ستايىشى مۇنافيقىنى كرد لە بەر ئەوهى ھاوېرى سیاسىي خۆزى بۇو، كەچى

"پاست و درو" هینده‌ی دووری "کوفرو ییمان" له به کتله‌هه دوورن. چونکه به رزیونه‌هی حمزه‌تی مخدوم‌دله و سمرده‌م به پست و بمهه که تهه ایسلامدا به رهه پله هره بمرزه کان بهه‌ی "پاستی" یمه بمو، همه‌هه کردنه‌هی گهنجینه کانی سره‌جم راستی به کانی ییمان و نهینی به داخراوه کانی گه‌ردون له لایه نه مو زاته راستک‌گوزه‌ه، پله‌ی "پاستی" ی هینده به رز کردنه که له بازاری ژیانی کومه‌لایه‌تی نه مو رپه‌گاره‌دا به بره‌ترین و بهترخترینی که ره‌سه و شمه که کان بیت.. که‌چی موسه‌یله‌مه‌ی دروزن و هاوشیوه کانی بهه‌ی "درو" و دابه‌زینه خواره‌هه بتو ناو بتکی هممو نزمایه کان..

چونکه له بمر نه مو ثالتو گوپه مه‌زنی له کومه‌لگادا پووی دا، بتو خه‌لکی ده رکه‌وت که "درو" کلیلی ده رگای کوفرو یه‌فسانه کان و، بی که‌لکرین و چه‌په‌لترینی که ره‌سه کانه. که واته که ره‌سه و شمه کیک تا ئه و راده‌یه بیز کردنه‌هه و بیزاری لای هه‌مو خه‌لکی بورو و زینت، هر گیز ناگونجی دهستی نه و که‌سانه‌ی بتو دریز بیت له پیزی پیشه‌هه‌ی نه مو ثالتو گوپه مه‌زنیه بموون، که نه مو هاوه‌له به‌پیزانه سروشیان له سهر و هر گرتني باشترين و بهترخترين کالا خولقاپوو.

له همان کاتدا ره‌خته‌ی له زانیه کی پاچاک گرفت له بمر نه موی له دزی بمو را سیاسی به کانی ئه م بمو، ته‌نانه‌ت به "فاسق" بیش ناوزه‌دی کرد! "ساعیدی کون" پنی و ت: "گه شه‌بیانیک پشتی بیورای سیاست بگرنیت بارانی ره‌حمنی به‌سمردا دهباریت، که‌چی گه رکه‌سینک بیزینکی پنجه‌وانه‌ی ببری سیاسی نزی هه‌بینت، ته‌نانه‌ت گه ره‌لاییکه‌تیش بیت له‌عنه‌تی بتوه‌نیزیت! له بمر نه مو بمو که سی و پنچ سال پتش پیستا "ساعیدی کون" و تی: "اعوذ بالله من الشيطان والسياسة" و، ده‌سته‌داری سیاست بمو. (دانه‌ر) له بمر نه موی "ساعیدی نوی" به ته‌واوی دهستی له سیاست دانه کاند و به هیچ شیوه‌یه ک بتو ناپوانت، نه‌واله بربی درسه که‌ی "وتاری شام" که تایبه‌ته به سیاست‌تله نه م ترجمه‌یه بلاو ده که‌بینه‌هه. پاشان هر گیز نه مو نه‌سملاره که له دریزایی ژیانی سیاست‌یدا که زیاد له چاره که سه‌دهیه کی خایاندوروه ئایینی وه که‌تماریزیک بتو سیاست قوزتیت‌هه. هه‌روه‌هه له نووسن و پیامه کانشیدا که له سدد و سی دانه زیاتون و، له لایه کارشناسانی دادگاکانه‌هه لئی وردوونه‌هه‌یان له سمر کراوه، ته‌نانه‌ت له دزوارت‌ینی نه دو بازوده‌خانه‌شدا که بهه‌ی توندو و پیزی گوشاره کان هر که‌سینکی تر له جنی نه مو بایه ناچار ده‌بورو بنا بتو به کاره‌بینانی سیاست بیات، که‌چی نه مو توخنی نه که‌وت. بگره له و کاته‌شدا که به نهینی برباری له سیداره‌دانی ده‌کرابی‌بو، هیچ که‌سینک نیشانه‌یه کی لئی نهینی که بدل‌گهه نه مو بیت ئایینی له پشاوی سیاست‌تدا به کاره‌بینایت.

ئیمه‌ی قوتایانی نور که له نزیکه‌هه چاوردینی ده که‌ین و شاره‌زای هممو لایه‌نیکی ور دین له ژیانیدا، به‌امیر بیم حاله‌ت دوچاری حده‌سان و سرسوپرمان بموین و، به بدل‌گهه کی داده‌نیین له سمر ئیخلاصی راسته‌قینه‌ی ناو بازنه‌ی پیامه کانی نور. (قوتايانی نور)

خوانه کائهوان دهسته پیروزه کانیان به ئەنقتست بى "درو" بىمن و، پاڭ و خاوېنى يەكى لەدەست بىدەن و، چاولە موسەيلەمەي درۆزىن بىكەن.. بەلکو لە پىنى حەز و نيازى خزىيانەوە كە هەر بە سروشت ساغ و بىن عەيىھە، بە ھەموو ھىزىتكىانەوە لە پىشەنگى كېپيارانى كەرەسەى "پاستى" يەمۇ بۇون كە بە بىرەوتىرىن و بەنرخترىنى كالا و سامانە كانە، تەنانەت كلىلى كىردىنەوە سەرچەم پاستى يەكانە و، پلىكانەسە سەركەوتى حەزرەتى مەمەدە ﷺ بى پلە ھەرە بەرزە كان.

جا لەبەر ئەمە ئەواھەلە بەرپىزە كان بە ھەموو توانيە كىان پابەندى "پاستى" بۇون و لېيان لانەدا، زانىيانى فيقە و فەرمۇودە بىرياريان داوه كە:

(هاۋەلە بەرپىزە كان "دادگەر" ن و، شايەتتىيان پىوېست بە ھىچ پاشتىگىرى يەك ناكات. بەلکو ھەر فەرمۇودە يەك ئەوان لە زارى پەغەمبەرەوە ﷺ يېگىزەنەوە، پاست و دروستە). ھەر وەھا ھۆكاري سەرە كىي يە كىگرتى ئەھلى شەرىعەت و ئەھلى حەدىسىش ئەم پاستى يە يە كە باسان كرد.

بەم جۆرە، ئەم ئالىو گۈزۈرە مەزنەي كە لە باشتىرىنى سەدە كانى مېزۇودا بىرۇمى دا، بۇ بەھۆى ئەمە ئەندازە دۇورىي ئىمان لە كوفەرەوە مەمۇدای نىوان "پاست و درو" دەرىش لە يە كىز دۇور بىت.

بەلام بە تىپەرپۇنى كات و بە سەرچۈونى رۇزگارە كان ماوهى نىوان "پاست و درو" هەتاھات كەمى كىرد و بە تەواوى لە يە كىز نزىك بىووهە. تەنانەت ھەندى جار بىرۇپا گەنەدە سىاسى بىرەوى زىساتر بە "درو" دەدات. ئىتە درو و خراپىكارى ھاتە مەيدانەوە و تا رادەيەك بواريان بىز پەخسا.

لە سەر بناغە ئەم پاستى يە:

ھىچ كەسىك ناتوانىت بىگاتە پلەي ھاۋەلە بەرپىزە كان.

لېرەدا ئەم ئەندازە يەمان لەم باسە بىن سەرۇزىيادە و، خوينەرى بەرپىزە رەوانەي (پەيامى ھاۋەلەن) دە كەين، كە پاشكۆى و تەي بىست و حەوتەم (پەيامى ئىجتىيەد).

ئەي بىرایانم لەم مز گەوتى ئەمەوي يەدا! ئەي چوار سەد ملىيۇن بىرائىماندارە كانىشىم كە دواى چىل سال دىنە ناو مز گەوتى گەورەي جىهانى ئىسلامى يەوە!

تاقانه پنی پزگاری "پاستی" یه.. چونکه هم "پاستی" دهستاویزینکی مه حکم و
قایمه..

"درؤی مسله حمت" يش پژوگار هەلی وەشاندەوە. پاسته هەندى زانا به شیوه یه کى
کاتى و لەبەر ناچارى و بەرژوهەندى فەتوابان بز درؤی لەو جۆرە داببو، بەلام لەم
پژوگارەدا كار بەو فەتوابى ناگرىنت، چونكە هيپنەدە به شیوه یه كى خراپ بە كارھېنرا كە
مەگەر لە نیوان سەد شتى خراپدا يەك سوود و بەرژوهەندى تىدا بەدەست بىت. هەر
لەبەر ئەوهەشە كە حوكىم و بېيارە شەرعى يە كان لەسەر بناغەي "بەرژوهەندى" بىيات
نانزىن.

غۇونەي ئەۋە:

حىكىمەت و ھۆزى كورتىكىرنەوەي نويژە كان لە سەفردا "مەشقەقت" ە. بەلام
"مەشقەقت" نايىت بە عىللەتى شەرعىي ئەو كورتىكىرنەوەي، چونكە سىنورىك نى يە
دەستىشانى بىكەت و، لەوانىيە بە خراپى بە كاربەھېنرىت. لەبەر ئەوهە عىللەتە كە هەر
خودى "سەفر" ە كە خۇزىتى.

ھەروەك ئەمە لەم غۇونەيدا بەو جۆرەيە.. "مەسلە حمت" يش بە ھەمان شیوه یه و،
ناگۇنخى بىكىنەت بە عىللەتى حەلائى كەنلى "درؤ" ، چونكە درۇ سىنورىكى دىبارى
كراوى نى يە تىايىدا راگىر بىكىنەت. ھەروەك زەلکاۋىنکى لەبارىشە بز بە كارھېننانى
خراپ، بۇيە ھىچ حوكىمكى شەرعىي پىۋە نابەستىت.

كەواڭىن مەرۆف تەنها دوو پنی لە بەردىمدا يە كە سىھەمى نى يە: (يان پاستى.. يان بىن
دەنگى). ھەرگىز درۇ لەو ناوەندەدا نى يە هەتا بوتى: يان پاستى.. يان درۇ.. يان بىن
دەنگى!

پاشان نەمانى ئاسايش و ئارامى لەم كاتە ئىستاماندا بەھۆزى ئەو درۇ ترسناكەى كە
مەرۆف ئەنجامى دەدات و پاستى يە كان ئاوازۇ دەكەت و دەيانشىپەننى و بوخستان
ھەلەدەبەستى، تەنها ئاكامى درۇ كەردن و بە كارھېننانى خراپىتى لە پىناوى بەرژوهەندىدا.
ھىچ پىنگا چارەيەك لە بەردىم گۈزى مەرۆفدا نى يە جىگە لە داخستنى پنی سىھەم (درۇ).
دەنا ئەو ھەموو جەنگە جىهانى و ئالوگۈزە ترسناڭ و كاولكاري بە تۈقىنەرەي كە لە
نیوهى ئەم سەدەيدا رۇويان دالەوانىيە قىامەتىك لەسەر گۈزى مەرۆف بەرپا بىكەن.

بهلئی، دهین له ههموو گوفاره کانتمارا راستگو بیت. بهلام کارینکی پاست نی به که ههموو پاستی یهک بلیت. چونکه ئه گهر و تنسی پاستی همندی جار زیانیکی لئی ده کمومه، دهین مرؤف بین دنگ بیت و، درؤیش به هیچ جزرئی پنی بین نادری. دهین هه رچی ده لیت "حق" بیت. بهلام مافی تمهود نی به ههموو حه قیک بلیت. چونکه ئه گهر ئه و حقه پاک و ینگه رد نهبوو، لهوانه یه کاریگه ربی خراب به جنی بهیلیت و، حقه کمک له ناحقی یه کدا به زایه بچیت.

وشەی چوارم

(خۆشەویستى)

بە کېلک لە شتانەی کە لە ماوهى تەمدەندا لە ژیانى كۆمەلایەتى ئادەمیز ادهو و فېرى بۇوم و، گەران و پشکىن و لىنکۈلىنەوە كامن داويانە بە دەستمەوە، ئەوهە کە: شايستەترين شىت بۇ خۆشۈستان خودى "خۆشەویستى" يە و .. شايانترين سىفەتىش بۇ دوڑمنايەتى كىردىن خودى "دوڑمنايەتى" يە ..

واتە سىفەتى "خۆشەویستى" كە دەست بەرى ژیانى كۆمەلایەتى گرۇيى مەرۇفە، هاندەری هيتابەدی بەختە وەرىيەتى، شايستەترين شىتىكە مەرۇف خۆشى بۇىت.. هەروەك سىفەتى "دوڑمنايەتى" و پق و قىن، كە ھۆكارى پووخىنەری ژیانى كۆمەلایەتى يە، ناشىرەنترين و زيانەخشتىرين سىفەتە كانە و لە هەموو يان شىاوترە بىز ئەوهى دوورەپەرېزىلى لئى بىرىت.

جالىبەر ئەوهى لە مەكتۇوبى بىست و دووهەمدا (واتە پەيامى برايەتى) ئەم پاستى يەمان پۇون كردووهەوە، ئەوا مىرەدا تەنها بە پۇختە ئاماژە یەك لەن دەدونىن: سەرددەمى دوڑمنايەتى و پقە بەرایەتى كۆتالى بىن هات. هەر دوو جەنگە جىهانى يە کە پادەي ئەو سەتمە چەپەل و وزىرانكارى يە ساماناكەيان دەرخىست كە لە "دوڑمنايەتى" دا هەيە و، دەركەوت كە هىچ سوودىنىكى تىدا نى يە. كەواتە نابىخ خراپكارى دوڑمنە كانمان - بە مەرجى سنور نەشكەندن - پقى ئىمە لە دېيان بورۇۋۇنىتتى. سزاى خوا و ئاگرى دۆزەخ سەرۇزى ياديانە.

له خوبایی بعونی مرؤوف و خوشویستی خوی، هندی جار به ناحمه و ستم و بنی ئوهش به خوی بزانیت، دهیمهن بهره و دوژمنایه‌تی برا ئیمانداره کانی و، لای واده بنی که خوی له سمر حق بیت.

له کاتیکدانم دوژمنایه‌تی به - له راستیدا - سووکایه‌تی کردنه بهو پهیوه‌ندی و هز کارانه‌ی که ئیمانداران پنکوه گری ددهدن و، شکاندنسی پیز و شان و شکویانه، چه‌شنی: ئیمان و ئیسلام و مرؤفایه‌تی. هروه‌ها وله نه فامیی ئه و که سه وايه که چه‌ند هز کارینکی دوژمنایه‌تی بنی نرخی وله بمرده ورده بـهلاوه باشت بیت له چه‌ندین هز کاری مه‌زنی خوشویستی که هینده‌ی چیا گهردن که شه‌کان ده بن.

جا ماده‌م "خوشویستی" دزی "دوژمنایه‌تی" يه، ئموا به وینه‌ی تاریکی و بعونا کی وان؛ هر گیز پنکوه کونابنوه. ئیتر هز کاره کانی کامیان به سمر هی ئه‌وی تردا زال بیت، ئوهیان به راستی جئی خزی لهناو دلدا ده کاته‌وه. به‌لام دزه‌که‌ی هر گیز به جوزریکی راسته‌قینه له‌وی جئی نایته‌وه!

بۇ نمۇونە:

ئه گەر خوشویستی راسته‌قینه له دلدا هېبیت، دوژمنایه‌تی به کە دەگۆزبىت به سۆز و بەزه‌ی. دهیم ئیمانداران له نیوان خۇياندا حاتیان وا بیت.

بەلام گەر دوژمنایه‌تی راسته‌قینه له‌ناو دلدا جىنگىر بۇویست، ئه‌وا خوشویستی به کە دەگۆزبىت به خۇگۇنجاندن و له گەلدا رۇشتىن و هاوارپىتى پوالەتى. ئەمش ده بى تەنھا له گەل ئه و گومپايانه‌دا به کار بەھىزىت کە سنورىان نەشكاندووه.

بەلىن، هز کاره کانی خوشویستی برىتىن له ئیمان و ئیسلام و هاواره گەزايىتى و مرؤفایه‌تى و زنجىرە نورانى يه توندو تۈل و قەلا و شوورا سەخت و پۇلاپىنە کانى ترى هاوا چەشىيان. به‌لام هز کاره کانی رق و دوژمنایه‌تى برا مېر به ئیمانداران چەند شتىكى تايىتى و بى نرخ و بى به‌های وله بمرده ورده وان.

بۇيە دوژمنایه‌تى و رق ھەلگرتى راسته‌قینه‌ی موسىمان بىرامىر برای موسىمانى، له راستیدا ھەلەيە کى يە كچار گەورە، چونكە سووکایه‌تى کردنه بهو هز کارانه‌ی خوشویستى کە به وینه‌ی چیا مەزنه کان.

لهمانهوه ده گهينه ئهو ئەنجامه‌ي كه:

خۇشەويىsti و برايەتى هەندىتىن لە سروشت و ھۆكارەكانى پەيوەندى لە نىوان مۇسلماناندا. كەواتە ئەو كەسەي دۇزمىاھتى لە دلى خۇيداھەلەدەگرېت، وە كو منالىتكى بى زەوق وايە كە بچۇو كەزىن بىانو دەيھەوي بىگرى و، لەوانەيە شىتىكى لە بالەمېش بچۇو كەزىش سەرۈزىياد بىت بۇ ئەوهەي بىخاتە گەريان! يان وە كو پىساۋىنىكى رەشىبىن و بىن وېزدانە كە هەتا بوارى بىردى گومانى خراپى لە بەردىمدا بىت، گومانى باش بە هيچ شىتىك نابات! ئىز لە بەر تەنها يەك دانە خراپە دەچى دە چاكەي براكەي دەشارىتىو. دىيارە ئەمەش لە گەل رەوشى ئىسلامىدا ناگونجىت، كە داواي گومان باشى و بە كارھىنانى وېزدان لە مۇسلمان دەكەت.

وشەي پىتىجەم

(دوو چەندانە بۇونەوهى خراپە و چاكە)

ئەو وانەيەي كە لە شۇوراي شەرعىيەوه وەرم گەرتۇوه، ئەوهەي كە: خراپەي يەك كەس لەم رۇزگارەدا ھەر بە يەك دانە خراپە نامىنېتىو، بەلكو لەوانەيە گەورە بىت و پەرە بىسېتىت تا دەگاتە ئەوهەي كە بىت بە سەد كەردهوهى خراپ. ھەروەھا يەك دانە كەردهوهى چاكىش بەو يەك دانە چاكەيەوه نامىنېتىو، بەلكو لەوانەيە دوو چەندانە بىتىو هەتا دەگاتە ھەزاران چاكە.

حىكمەت و نەھىنى ئەمەش لەوەدایە كە: سەربەستىي شەرعى و شۇوراي رەوا، سەرەرەيى راستەقىنەي نەتەوه كەي ئىمەي دەرخىست. چونكە بەردى بىناغە و راڭرى گىانى نەتەوه كەمان تەنها ھەر ئىسلامە. خەلافەتى عوسمانى و سوبای توركىش لەمۇ رۇوهە كە ھەلگىرى ئالاى ئەو نەتەوه مۇسلمانەن، وە كو لەپكە و شۇوراي قەلائى نەتەوه وان. عەرەب و توركىش دوو براي راستەقىنەن و، ھەر بەو جۇرەي ئىستايىان بە پاسەوانى ئەمەنى ئەقەلا پۇلاين و لەپكە قايم و توندو توڭلە دەمېنەوە.

بەم جۇرە و بەھۆي ئەم پەيوەندىيە پىرۇزەي كە نەتەوهى ئىسلام پىنكەوە دەبەستى، سەرجەمى مۇسلمانان بە وىنەي يەك دانە ھۆزىيان لىنى دىت. ئىز ئەمە مۇ تىرە كانى ئىسلام،

به وینه پهیوهندی به کانی نیوان یه ک هوز، به هزی پهیوهندی برا یه تی یسلامه وه پنکه وه پهیوه ست ده بن و به جزر یکی معنی وی، ته نامه ت گهر پیویست بکات له پرووی ماد دیش وه، ده بنه پشتگیر و یارمه تیده ری یه ک تری. وه ک بلی سه رجم ده سته و تیره مسلمانه کان به وینه ئه لقہ کانی زنجیر یه کی نورانی هز نرا بنه وه.

جا به وینهی ئوههی که تاکه کەسیک لە ھۆزىكدا گەر تاوانيكى ئەنجام دايىت،
ھەمۇو كەسانى ئەو ھۆزە بە لای ھۆزە كەى ترەوە بە تاوابار دادەنرىن، وەك بلىتى يەك بە
يەكىان تاوانە كەى كردىت و، ئەو يەك دانە تاوانە بۈويت بە ھەزاران دانەي ترى وەك
خۆزى.. ھەروەها گەر كەسیكىان كردهو يەكى چاكى لە سەر دەست روو بىدات، ئەوا
يەك بە يەكى كەسانى ئەو ھۆزە شانا زىپىوھ دە كەن، وەك بلىتى ھەمۇو يەكىكىان ئەو
چاكەيە ئەنجام دايىت..

به همان جوز و له بهر ئه راستي يه، لهم سه رد هم و پژوهگاره خۆماندا - به تاييهت دواي چل پەنجا سالى تر - مرؤوفى خراپكار تەنها خۆى بەرس نى يە لە كردەوە خراپە كەي، بەلكو هەموو نەتهوهى ئىسلام بە ملىونەها كەسيەوه لەو تاكە خراپەيەوه دووجارى زيان دەبن. لە دواي چل پەنجا سالى تر غۇونەئ ئەم راستى يه بە زۇرى بەرجاۋ دەكەون.

ئەی براياني گۈنى يىستى و تە كانم لەم مزگەوتى ئەممەوييەدا، ئەي براياني
موسلمانى ناولو مزگەوتى جىهانى ئىسلامىش لە دواى چىل پەنجا سال!
كەستان پىانو بەوه نەھىتىنەو كە پېلىت:

(تیمه زیانمان بتو که مس نی به، به لام ناشتوانین سو و دمان بتو که سیک هه بیت. که و اته
یو ز شمان همیه و گله بیمان لئه، ناکری)!

ئەم بەھانەيە تان وەرنا گىرىت. چۈنكە ھەر تەنها تەمبەللى و گۈئى نەدان و سارد و سېرىتان لەھەي كارىئىك ئەنجام بىدەن بۇ ھېنانەدىي يە كېتىي مۇسلمانان و يە كىگرتى راستەقىنەي نەته وھى ئىسلام، خۇى بې خۇى زىيانچىكى، گەورە و سەتمەنچىكى، تاپرو و بەرە.

جا همراهه که تنها یه ک کرده و هی خراب ده بی به هزاران خرابه، لهم رُؤْتُ گاره دایه ک
دانه کرده و هی چاکیش - و اته هر کرده و هیک پهیوه ندیی به پیروز را گرتني ئیسلامه و
هه بیت - سو و ده که هی تنها بتو ئهنجامده ره که هی ناگه رینته و، به لکوله رووی

مهنهوی یهود پهله ده سینیت ههتا سووده کانی ده گاته ملیونه ها موسلمان و، پشتگیری ده به خشیت به ژیانی مادری و معنهوی بیان.

کمو آنه ئەم سەردهم و رۆزگاره ھى پالدانهوهى ناو پىتھەفی تەمبەللى و حەوانەوهە بايەخ نەدان بە حالى موسلمانان نى يە و، نابىن ھىچ كەسىك بلى: "من حەقى نى يە .. چىم لە خەلکى داوه"؟

ئەی برايانى ناو ئەم مزگەوتەم و، ئەی برايانى ناو مزگەوتى گەورە جىهانى ئىسلامىش لە دواى چىل پەنجا سال!

وا گومان نەبەن كە من بۇ ئەمە هاتۇو مەتە سەر ئەم مىنبەرە رېنمایى و ئامۇزگارىتان بىكم، نە خىرى ..

بەلكو بۇ ئەمە هاتۇو مەتە سەر تانەوهە داواى ئەمە ماھەشان لە ئىۋە بىكم، چۈنكە بەرۋەندى يە کانى دەستە و تىرە بچۇو كە كان و بەختەوەری يە کانى دنيا و قيامەتىان پەيوەستە بە ھاوشىۋە کانى ئىۋە لە دەستە و تىرە مەزىنە كان و، مامۇستايان و كاربەدەستانى تۈرك و عمرەب، چۈنكە تەمبەللى و ساردو سېرىي ئىۋە زىيانىكى بە كىجار گەورە لە دەستە و تىرە بچۇو كە کانى وەڭ ئىمە دەدات.

ئەم و تەيەشم بە تايىھەتى ئاراستەي ئىۋە دە كەم ئەمە عەرەبە گەورە و بەرنىزە كان! ئەمە ئەوانەى كە بەشى خۆتان لە بىدارىي رۆزگار بەدەست ھىناوە، بىان لە داھاتۇدا بە تەواوى بىددار دەبنەوهە چۈنكە ئىۋە مامۇستا و پىشەواى ئىمە و ھەمەو نەتەمە موسلمانە کانى ترو، موجاهيدانى يە كەمە ئىسلام بىرون. ئىجا دواى ئىۋەش نەتەمە گەورە تۈرك ھات تاڭلۇمۇ ئەر كە پىرۇزەتاندا يارمەتى يە كى گەورەتان بىدات. ئىۋە ھەروەك كەر دەوە چاڭكە كاتان گەللى بەرزو و مەزنە، سىسى و تەمبەلېشان تاوانىكى يە كىجار گەورە يە

ئىمە ھىوابىيە كى زۇرمان بە خواى گەورە ھەيىە كە ھەروەك جەماوەرانى ئەمرىكى يە كىيان گىرت، ئىۋەش بە ھەمان جۇر دواى چىل پەنجا سالى تر لە نیوان خۆتاندا يەك بىگرن و، پلە و پايەي بىندى خۆتان بەدەست بەھىنەن. ئەمە كاتەش خواى گەورە پشتىواناتان دەبىت لە گىزانەوهە سەرورىي لە دەستچۈرى ئىسلامدا و، بە وىنەي رابور دوو ئەمە

سه‌روه‌ری‌یه‌له نیوه‌ی گوی زه‌ویدا، به‌لکو له زور‌بی‌یدا داده‌مه‌زرنن. جا‌ئه‌گهر قیامه‌تیکی ناکاو به‌پا نه‌بیت، نموده‌ی داهاتوو هاتنه‌دیی ئوم ئاواهه‌ده بینن.
برایانی به‌پیزم!

تکام وايه گومانی ئوه نه‌بهن که من بدم قسانه‌م، مه‌ویت هیممەت و لیپرانی ئیوه‌هان بدهم بۆ خەریک بۇون بە سیاسەت‌هە خوا‌نە کاشتى وام مەبەست بیت. چونکە راستى ئیسلام لە ھەموو سیاسەتیک بەرز و بالاًزە. به‌لکو ھەموو جۆرە کانى سیاسەت دە‌کرى لە خزمەتی ئیسلامدا ھەنگاو بینن و، ھەول و تەقالای بۆ بدهن و، ھېچ سیاسەتیک مافى ئوه‌ی نى يە كە ئایینى ئیسلام بۆ ھینانه‌دیي ئاماچە کانى خۆی بە‌کاربھیت.

من بە تېگەيىشتى كەم و كۆتاي خۆم، كۆملەگاي ئیسلامىم بە گشتى لەم رۆژگارەدا وە كو كارگەيە كى پىكھاتوو لە چەندىن چەرخ و ئامىرى جۆراو جۆر دېتە پىش چاو، كە ئە‌گەر چەرخىك لەو كارگەيە‌دالە كار بکەویت يان سنورى پىچكە و چەرخە كە ئە‌نىشتى بەزىنېت، بەن گومانى سىستەمى ئەو كارگە ئۆتۈماٽىكى يە تىكىدە چىت. جا لە‌بەر ئوه‌ی كاتى ئوه‌هاتوو كە يە كىتىي ئیسلامى بىتەدى يان نزىكە بىتەدى. ئەوا دەبىن چاولە قسوروى كەسى خۆتان پېۋشن و لە يە كۆتى خۆش بىن.

ھەر لىرەدا بەپەرى پەزارەوە لە‌وەش ئاگادارتان دە‌کەمەوە كە بەشىك لە بىانى يە‌كان ھەروەك نىشتمانيان زه‌وت كردىن و بە نرخىكى كەمى چەند در اوينىكى قەلىپش سامانى بەنرخيان لە دەست دەرھىنائى..

بەشىكى رەوشتە بەرز و جوانە کانى ئىمەشيان، لەوانەي كە كۆملەگا كامانان پىكمەو گرئى دەدات، بە تالانى برد و، كردىان بە تەورەي پىشكەوتى خۆيان. لە بەرامبەر ئە‌شەوە رەوشت و خرووە ရسوا و نالەبار و ھەرزە رەفتارە کانى خۆيان خستە ئىوانمانەوە!

بۇ نمۇونە: يە كېڭىك لەو رەوشتە نەتەوە بىانى لە ئىمەيان و ھەر گرت ئوه‌يە كە ھەموو يە كىكىيان دەليت:

"ئە‌گەر من مردم، ياخوا نەتەوە كەم ھەر بىزى. چونكە بە ژيانى ئەو منىش ژيانىكى نەبراوەم دەبىت".

ئەم پەشىھە ئەم بەھىزىرىن توپۇرىنىڭ بىناغە كانى پېشىكەو تىيانە، لە ئىمەيان بە تالانى بىردووه. چونكە ئەم وتهىي تەنھا لە ئايىنى پاستەقىنە و پاستى يە كانى ئىمانووه سەرچاوه دەگرىت. كەواهە ھى ئىمە و ھەمو ئىماندارانە لىيەن زەوت كراوه.. كەچى لە بىرى ئەمە، چەند پەشىھە خەۋىيە كى نزم و بى كەلك ھاتووه تە ناومانووه. دەيىنى مەرۆڤى خۇپەرسىي واهەيە دەلىت:

(ئەگەر من بە تىنۇرىي مىدم، ياخوا دلىپىك باران نەبارىت!)

يابان دەلىت:

(گەر خۆم بەختەوەری نەبىنم، با ھەمو دىنالەناوجىت!)

ئەم چەشىنە و شە گەوجانىيە تەنھا لە نەبۇنى ئايىن و ئاشنا نەبۇون بە دوار ئۆزەوە سەرچاوه دەگىن. كەواهە بە ئىمە نامزىيە و ژەھرمان دەرخوارد دەدات.

ھەر ئەو پەشىھە جوانە ئىمە كە گېشىتە دەستى بىانى يە كان، نىخ و بەھايە كى گەورەي بە ھەمو يە كېڭى ئەوان بەخشى، بە رادىيەك كە ھەر يە كېڭى لەوان دەلىتى نەتەوەيە كە بىن خىزى، چونكە نىخ و بەھايە ھەر كەسىك بەندە بە ھىممەتەوە؛ جا ئەگەر ھىممەتى ھەر كەسىك نەتەوە كەي بىت، دلىيابە ئەو كەسە نەتەوەيە كى بچوو كى سەربەخزىيە لە خۇيدا!

بە سەر ئەو ھەمو بەرزى و پىرۇزى يەشەوە كە لە نەتەوە كەماندا ھەيە، كەچى بەھۇى بىدار نەبۇنەوەي كەسانىيەكى ناو ئىمە و، وھر گەرتى پەشىھە خەۋىيە كەلك و خراپە كانى بىانى يە كان، كەسى و امان تىدايە دەلىت:

"ھەر خۆم.. ھەر خۆم!"

جاھزار كەسى وەك ئەمەي كە تەنھا بىر لە بەر ئۆھەندىيە كەسىي خۆى دە كاتەوە و بايەخ بە بەر ئۆھەندىيە نادات، لە جىنى يەك دانە كەسى دەدايە!

(منْ كائِنْ هِمَّةُ نَفْسَهُ فَلِيسَ مِنَ الْإِنْسَانِ، لَأَنَّهُ مَدَنِيٌّ بِالظَّبْعِ!)

وائە: "ھەر كەسىك ھىممەتى تەنھا بۇ خۆى بخانە كار مەرۆڤ نى يە، چونكە مەرۆڤ بە سروشىت شارستانى يە و پەيواھىتە بە كۆمەلەوە!" كەواهە ناچارە چاودىرىي ھاوارە گەزى خۆى بکات، چونكە دەگۈنجى ژىانى كەسىي خۆى بەھۇى ژىانى كۆمەلایەتى كۆمەلە كەيەوە بەردەوام بىت..

بۇ نۇونە:

ئەو كەسەي كولىرىھەيەك دەخوات، دەبى بىر لەو بکاتەو كە پىويسىتى بە چەند دەست ھەيە تا ئەو كولىرىھەيى بۇ ئامادە بىكەن؟ كەواتە لە راستىدا ھەمو ئەو دەستانە ماج دەكەت.

يان ئەو بەرگەي دەپۈشىت، چەند دەست و ئامىز و كەرسە و تفاق بۇ ئامادە كەدنى لېپراون و پشتى يە كىان گەرتۇو؟

لە روانگەي ئەم دوو نۇونەيەوە دەتوانن گەلىنى شتى تەلىكىدەنەوە، تاڭو بىانىن مەرۆڤ لە سەر ئەو سروشتە بەدى ھاتۇوە كە پەيوهندىي بە رۇلە كانى ھاۋەرگەزى خۆيەوە بىت، چونكە ناتوانىت لىيان داپېرىت و بە تەنبا بىزى. بەلكو ناچارە نرخىكى مەعنەوى يان لە بەھا ئەمەدا پى بېھىشىت كە پىويسىتى يە مەعنەوى يە كانى لە كۆن دەكەنەوە. كەواتە مەرۆڤ ھەر بە سروشت بەدىھاتۇوە كى شارستانى و كۆمەلائەتى يە.

خۆ ئەو كەسەي كە ھەمو بىر و تىپۋانىنېكى خۆزى دەترنجىنېتە سوودو بەرژەندىي بە كەسى يە كانى، لە راستىدا خۆزى لە مەرۆقىتى دادەمالىت و دەبى بە گىانمەورىنېكى درنە. مەگەر كەسىك ھېچ چارە و دەسەلاتىنېكى خۆزى لەمەدا نەبىت، ياخود پۇزش و بەھانە يە كى راستەقىنەي بە دەستەوە بىت.

وشەي شەشم

(پاۋىز)

كىلىلى بەختە وەرىي مۇسلمانان لە ژيانى كۆمەلائەتى ياندا بىرىتى بە لە پاۋىز (شۇورا). ئايەتى قورئانى پىرۇز فەرمانغان بىن دەدات كە لە ھەمو ئىش و كارىكدا پاۋىز بە يەكتى بىكەين. خواي گەورە لە وەسفى مۇسلماناندا دەفرمۇئى:

﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى يَئِنْهُمْ﴾ (الشورى: ٣٨).

بەلتى، ھەروەك بە دواى يە كەدا ھاتنى بىر و بۇچۇنە كانى رەگەزى مەرۆڤ لە راستىدا پاۋىزىكى نەچىپاوى نىوان ھەمو سەردەمە كانە لە پىنى مېزۇوەوە، بە رادەيە كى ئەوتۇ كە بۇوە بە خولگەي پېشىكەوتى ئادەمىزاد و بناغەي زانستە كانى..

به همان جزر، به کیک له هز کاره کانی دواکه و تی کیشوه‌ری مه‌زنی ئاسیاش له ره‌پره‌وهی شارستانیتی: ئەنجامنده‌دانی ئو را اویزه‌یه به جوزرینکی راسته‌قینه.

کلیل و ده‌خره‌ی داهاتووی کیشوه‌ری ئاسیا تنه‌اله را اویزدایه. و اته به وینه‌ی ئوه‌ی که خەلکی بز کاروباره کانیان را اویز و پرس و پا به یه کتری ده کدن، ده بى هەمۆ دهسته و تیره کان و سرجەم ھەریمە کانیش له نیوان خۆیاندا هەمان پیاز بگرنەبەر و، له پىچی را اویزه‌وه پا و بۇچونه کان بخنه‌نه پوو، تاکو ئەنجامی باش بەدەست بھېنن.

کردنوه‌ی هەمۆ جوزرە کانی ئو کزت و زنجیرانه‌ی کە سى سەد ملىون، بەلكو چوارسەد ملىون موسىلمانی بەستووه‌تەوه و، لاپدنسى خۆسەپاندن (ئىستىيداد) لەسەریان، تنه‌ها بە شۇورا و سەربەستىي شەرعى دەبىت، کە لە جوامىرىي ئىسلامى و سۆز و بەزهى ئىمانى بەوه سەرچاوه‌ی گرتىبت. ئو سەربەستىي يە شەرعى بەی کە بە دابه جوانه کانی شەرع را زايىتەوه و دەستبەردارى خراپکارى يە کانی شارستانیتی ئەوروپا بورویت.

سەربەستىي شەرعى و ھەلقۇلاؤی سەرچاوه‌ی ئىمان فەرمان بە دوو شت دەدات:

۱ - موسىلمان زەلیل نەکریت و خۆیشى خۆزى زەلیل نەکات، چونكە ئو كەسەی بەندەی خواى گۈورە بىت ھەر گىز ناپىتە بەندەی كۆزىلە کان.

۲ - ھىچ كەسىكىان كەسانى تر، لە بىرى خوا، نەکات بە چەند پەروەرد گارىڭ بەسەر خۆيەوه.

و اته "ئىمان" داخوازى ئوه‌یه کە بە خۆسەپاندن و ئىستىيداد كەسانى بەرامبەر زەلیل نەكرين و، لە بەرامبەر سەتكارانىشەوە زەللىي پىشان نەدرىت. چونكە ھەر كەسىك بە ناسىنى شايستە و شياو خواى گۈورە نەناسىت، لە هەمۆ شتىكدا و بە گۈپەرە پەيوەندىبى بە شتەوه، گومانى جۈرە پەروەرد گارىتى يەك دەبات و، بەسەر خۆيىدا زالى دەکات!

بەلتى، سەربەستىي شەرعى بەخىشىكى مىھەرەبانى خوايىه و، يە كىكە لە درەوشانەوه کانى بەدىھىنەرى بەخىشندەي مىھەرەبان و، تايىەغمەندى بە كى ئىمانە.

دهسا با هر بژی "پاستگوئی" و .. نه‌زی "نائومیندی" ..
به رد هوا م بیت "خوش‌ویستی" و .. به هیز بیت "شورو را".
گله‌بی و سه‌رزه نشت له شوینکه و توانی هموا و ثاره‌زوو .. سلا‌ویش له پیچه‌وانی
پی‌ی هیدایت. ئامین.
نه گهر بو تریت:

بزچی تائم پاده‌یه بایه خ به "پاویژ" ده‌هیت و .. چون ده گونجی مروق‌فایه‌تی به
گشتی و، ئاسیا و ئیسلام به تاییه‌تی بهو "شورو را" يه پیش بکهون؟
له ولامدا دەلیم:

وەك بريسکەي بىست و يە كەمى "ئىخلاس" پۇنىسى كردووه‌تەوه: شورواي
پاسته قىنه ئىخلاس و پشتگىرى بەرھەم دەھىنېت. چونكە ھەروەك كۆبۈونەوهى سىن پىتى
ئەلف لە شىۋەي سىن دانه "يەك" دا بەم جۇره: (۱۱) دەھىت بە سەد و يازدە، سىن دانه
كەسىش بە ئىخلاس و پشتگىرىي پاسته قىنه دەتوانى سوودى سەد دانه كەمس بە
نەته‌وە كەيان بىگەيەن. مىزۇو بە چەندىن پۇوداوى زۇر ھەوالمان دەداتى كە تەنها دە
كەمس، بەھۆي ئىخلاس و پشتگىرىي پاسته قىنه و پاویژى نیوانىيان، دەتوانى كارى ھەزار
كەمس ئەنجام بدهەن.

جا مادەم پۇيىستى يە كانى مروق بى سنورىن و دوژمنە كانىشى لە ژمارە نايەن و،
ھىزە كەى و سرمایه كەشى تابلىقى كەم و جوزئىن، بە تايیهت كە لە ئەنجامى پەرەسەندىنى
ئىلخادەوە ژمارەي تىكىدەران و وەحشىگەرە درېنە كان بەردەوام لە زىادبۇوندایه..
ئەوا دەبىن لە بەرامبەر ئەو دوژمنە لە ژمارە بەدەر و پۇيىستى يە بى سنورانوھ،
خالىكى پشت بىن بەستى ئەوتۇ ھەبىت كە لە ئىمانەوە ھەلقو لاپىت. جا ھەروەك ژيانى
كەسىي ئىماندار پال بەو خالىمەو دەدات، ژيانى كۆمەلایەتىشى تەنها بهو "شورو را
شەرعى" يە دەتوانىت بەردەوام بىت و خۇزى پابگەرت كە لە پاستى يە كانى ئىمانەوە
سەرچاوهى گىرتىت. ئىت ئەو دوژمنە درېندا نە سنورى خۇياندا دەوەستىتىن و، بە دەم
جى بەجى كەرنىي پۇيىستى يە كانىشەوە دەپروات.

پاشکزی یه که‌می (وتاری شام)

دەستنیشان کردنی نەخۆشى

(ئەم پاشکزی یه فارەماتىتى يە كى مەعنەولى ھەلقۇلاؤى "ئىمان" رۇون دەكاتەوه كە ھەرگىز كەل نايتىت. ئەوهش لىسە ناوهندى چىرۇكىكى ناسكۈلدەدا كە بە بۇنەي ئەم مەسەلانەي لىيان دوايس، پوخته كەدى دەھىتىن).

بە نۇينەرايەتىي پارىزگا كانى خۇرەھلات ھاپپىتىي "سولتان رەشاد"^(۱) كرد لە گەشتە كەيدا بىز "پۇرمۇن ئېلى"^(۲) لە سەرتاي سەرەتەمىي "سەربەستى" دا^(۳). لەناو شەمەندەفەرە كەماندا گفتۇرگۈزى يە كە دالە نىوان من و دوو براادر لەوانەي كە زانستيان لە قوتاچانە تازە كاندا خوينىدبوو.. لىيان پرسىم: غىرىت و پەرۇشىي "ئايىنى" و "نەتەوەبى" كاميان بەھىزىر و باشتە مەرۆف شۇنىنى بىكەۋىت و پىشى بىن بىھستى؟ هەر ئەو كاتە و لام دانوه كە:

لای ئىمەمى مۇسلمان "ئايىن" و "نەتەوە" يە كىان گىتسۇو. خىز ئەگەر جياوازى يە كىش ھەيىت، تەنها روالەتى و لاوه كى يە. تەنانەت ئايىن لای ئىمە گىان و ئىيانى نەتەوايەتىمانه.

بەلام گەر بەو چاوه تەماشا بىكىزىن كە لە يەڭ جىا بن، ئەوا دەبىنин حەماس و پەرۇشى ئايىنى سەرجەمىي كەسانى تايىھەندە خەلکانى عەواامىش دەگرىتەوە، كەچى غىرەتى

(۱) رەشاد: سولتان محمدىدى پىشچەمىي عەسمانى يە، دواي لابىدىنى سولتان عەبدۇلھەمیدى دوورەمەمى براى لە سالى ۹۰۹ از رېشتە سەر تەخت. (وەرگىز)

(۲) بۇ ناوجانە كېشۈرە ئەورۇپا دەوترا كە لە قەلمەرەوى عەسمانىدا بۇون. (وەرگىز)

(۳) زاراوەيدك بۇ ئىتتىچادى يە كان بىز سەرەتەمىي حوركىي خۇيان بە كاريان دەھىتا. (وەرگىز)

نه ته و هی تایبیه ت ده بیت به یه ک له سه دی خم لکی له وانه هی که بتوانن سو و د به رژه و ندیی که سبی خزیان له پیناوی نه ته و هدا به خت بگهن.

که و اته ده بی له مافه گشتی یه کاندا په رؤشی ثایینی بکریت به بناغه، ئنجا هی نه ته و هیه که ش خزم تگوزاری گوییر ایه ل و پشتگیر یکی توندو تزلی ته و بیت.

ئیمه هی خزوره لاتی له خزوره او ایه کان ناچین، چونکه هست و نهستی ثایینی به سه ر دل ماندا زاله. ئوه تا قده ری خوای گهوره به ناردنی پیغمبران - درو و دیان له سه ر بیت - له خزوره لاتدا ئامازه ده کات بز ئوهی که تنهها هست و نهستی "ثایینی" یه بیداری به خمل کانی خزوره لات ده به خشیت و بره و پیشکم و تن دهیانبات. چه رخی به خته و هری و سه ده نزیکه کانی دوای ئوه، بدلگه یه کی زور باشن له سه ر ئمه.

ده سائی هارپری یانم له قوتا بخانه گه رُوك (شهمه نده فهر) هدا!

ئی ئوهانه هی پرسیار له مهرب جیا کاری نیوان غیره تی ثایینی و نه ته و هی ده که نا! ئی ئوه قوتاییانه ش که له ناو قوتا بخانه شهمه نده فهری زه ماندا له گه ل ئیمه دان و ده رون بز داهاتروا!

پروی گوفتارم له هه مو و تانه و، ده لیم:

په رؤشی ثایینی و نه ته و هی ئیسلامی به ته اوی و به جزریک که نه تو ازی له یه ک جیا بکریت نهود له نه ته و کانی تورک و عمره بدا تیکه لی به کتری بیون. جائیم په رؤشی به ئیسلامی یه ئاویتھیه، به هیز ترین و توندو تزلی تین په تی نورانی یه که له عمرشی همه ره مه ز نهود نازل بیوه و، قایم ترین ده ستاویزه که هر گیز ناپیچریت و، ئوه قهلاً پز لایینه یه که نارپو خیزیت.

ئه و دوو مامؤستایه و تیان:

به لگه ت چی یه؟ ئه م ده عوا مه زن پیوستی به بدلگه یه کی گهوره و به هیز هه یه .. هر له و کاته دا شهمه نده فهر که مان له تو نیله که هاته ده ره و، له په نجه ره و جامه کانه و بز ئه م لا و ئه و لامان پوانی.. له و ده مه دا منالیکمان بینی که ته مه نی شه ش سال زیاتر نه ده بیو له ته نیشتی هیلی ثاسنی شهمه نده فهر که وه راوه ستابوو..

یه کسهر به دوو ها پریکه مم و ت:

ئەم منالە بە زمانى حالتى خۆى وەلامى پرسىارە كە مان دەداتەوە. دەبالە برى من، ئەم منالە لەم قوتاچخانە گەرۇكەدا مامۇستامان بىت؛ چونكە زمانى حالتى دەلىت:
بۇ ئەم شەمەندەفەرە بروانى كە دەلىتى گىانەوەرىكى گەورە و زەبەلاحە و، گۈئى لە دەنگ و هەرای بىگرن و، بىيىن كە چۈن لە تۈنۈلە كەوە دەردىپەرى..

سەرنج لەم منالە رۇوخۇشە بىدەن كە چۈن بە لە سەرخۇبى و بە بىن ترس لە تزىكىيە و پراوه ستاوه، هەرچەندەش هاتنى ئەم گىانەوەرە زەبەلاحە (شەمەندەفەرە كە) ھەپەشەيە كە ھېرىش دەباتە سەر ئەو شتانەي دىنە پېيى و دەلىتى: ھاوار بۇ حالتى ئەمەي دىتە سەرپىم و بەرددەم دەگرى.. وېپاي ئەوهش، دەبىنى ئەو منالە بەپەرى دەنلىيى و ئازادى لە نزىك ھېلىتى شەمەندەفەرە كەوە پراوه ستاوه و، بايەخ بە ھەرەشە و گۇرەشەي نادات و، ئازايەتى يە كى ھېننە ناوازە دەردەپەرىت دەلىتى گالانەي بەو ھەپەشانە دېت.. چونكە بە زمانى پراوه ستان و نەجۇولانى لە شوينە كەيدا و، بەو منالى يە خۆى

دەلىت:

ئەم شەمەندەفەرە كە!

ھەرگىز تۇ بەم دەنگ و هەرایەت كە دەلىتى ھەورە گەرمەيە من ناتىرىسىنىت، چونكە پابەندى سىستەمەيىكتى ناتوانىتلى لىنى لا بدەيت. ئەوەتا جلمۇت بە دەستى شۇقىرە كەتە و، لە تواناتدا نى يە لەو سنورورە لا بدەيت كە بىز دانراوه و، بىت بە سەرمندا داخنۇرىت. بېرۇ بە پېيى خۆتەوە.

دەسا ھاۋپىيانى ناو شەمەندەفەرە كەم و.. ئەم برايانى دواى پەنجا سالىشىم كە توپىزىنەوە لە زانستە كاندا دە كەن!

بە ئەندىشە تان گۈرىمانى ئەمە دابىتن كە "پۈستەم"ى فارسە كان و "ھەرقىل"ى يۇزنانى يە كان، بەو قارەمانىتى يە سەير و سەمەرانەي خۆيانەوە بىن و باز بە سەر زەماندا بىدەن و ئىستالە شوينى ئەو منالەدا پراوه ستى..

دەبىنى لە بەر ئەمە زانىارى يان لە بارەي شەمەندەفەرە نى يە و لەو باوهەشدا نىن كە بەپى سىستەمەيىك كاربکات، ئەوالەو كاتەدا ئەم شەمەندەفەرە لە تۈنۈلە تارىكە كەيەوە رۇوه و ئەوان بىتەدەر و، دووكەلەكىشە كەى لە سەرەوە ئاگر فېرى

بدات و، دهنگی بگاته ئاسمان و، چاوه کانیشی به گلزپه کانی ببریسکیتەوە، بەو دهنگ و نەعرەتەیەوە رۇوبەرۇویان بىت وەك ئەوهى هېرىشيان بۇ بىات..

بەلى، بە ئەندىشەتان ئەم حالت بەھىنە پىش چاوتان و، ئىنجا رادەی ترس و بىمى ئەو دوانە لىتكىدەنەوە كە دووچارى دەبن و، چۈن بەو ھەموو قارەمانىتىيەوە تا بتوانى ھەلدىن و، ھەرچى ئازايىتى يان ھەيە لە بەردم ھەرەشە ئەم شەمەنەدەفەرەدا، كە دەلىتى گىاندۇرەتىكى يەكجار زەبلاحە، دەپۇرەتىهە!

ھۆى ئەو ترسەشيان لەودايە كە نازانن ئەو شەمەنەدەفەرە شۇقىرى ھەيە و، باوەپىان بە بۇنى سىستەمېڭى نى بە لەسەرى كار بىكەت، تەناھەت ھەر ناشزانن ئامىزىتىكى دەستەمۇيە، بەلكو بە شىتىكى وەك شىئىنلىكى ترسناڭ و دېنەدەيە كى گەورەتىيەتىدە گەن كە چەندىن شىئىر و دېنەدەيە تر لە پشتىيەوە پىزىيان بەستىيەت دەسا ئەى برایانم!

ئەى ھاۋپىيانى دواى پەنجا سالىم كە گۈئى لەم گۇفتارە دەگىندا ئەو شەتەي كە ئازادى و ئازايىتىيە كى زۇر لە ھى ئەو دوو پالەوانەي بەو منالە بەخشىوە و لەوانىش زىاتر دلىيابى و ئارامىي داوهتى، ئەوهەيە كە "ناوکىنلىكى حەقىقەت" لەناو دلى ئەو منالەدا ھەيە و، بىرىتىيە لەوهى كە: بە دلىيابىوە باوەپى بەوهەيە شەمەنەدەفەرە كە بەپى سىستەمېڭى دەرروات و جىلمۇي بە دەستى شۇقىرى ھەيەتى و لە ژىز فەرمانى ئەودايە و لېيى لانادات.

ئەو شەتەش كە دوو پالەوانە ناودارە كە ئىترساند و وېزدان و ھەناوى دېل كىردن: بىنى ئاگايىيانە لەوهى شەمەنەدەفەرە كە شۇقىرى ھەبىت و باوەپ نەبۇونىيانە بەوهى كە سىستەمېڭى بىت لەسەرى پروات. واتە نەزانى و بىنى باوەپىيانە.

ھاوشىوە ئەم قارەمانىتىيە كە لە باوەپى ئەو منالەوە ھەلقولاۋە، بە درېزايى ھەزار سال لە دلى دەستە و تىرە كانى ئىسلامدا (لە تۈرك و ئەوانەش چاوبىانلىقى كىردن) لە شىپوھى ئىمان و باوەردا پېشىكى داكوتاوه و، پالەوانىتىيە كى واى پىن بەخشىن كە بەھۆيە توانىييان چەندىن دەولەتى ئەوتۇز فەتح بىكەن سەدھېنەدە خۇزىيان بەتواناتر و لە پىشىر بۇون و خۇزىيان لە بەردهمدا راپاگەن. ئەوهبوو رەفتار و رەۋشە كامەل و بلندە كانى

ئیسلامیان لە ھەموو شوینیکی دنیا: ئاسیا، ئەفریقا، نیوه‌ی ئەموروپادا بىلەو كرده‌و، بە شادمانی و دلخۆشی يەكى لەرايىدەر دەرۋىشتەن بە پىشوازىي مىرىندەوە، دەيان وەت: "ئەگەر كۈزۈرمەش شەھىدەم، ئەگەر دۇزمىنىش كوشت موجاھىد!"

تەنانەت ھەر بەھۆى ئەم ئىمانەوە لە بەردىم ھەموو ئەو شتائىدا خۆيان راڭرت كە ھەلويىتى دوژمنايەتى لىنى گىرتىپون، ھەر لە مىكىرۇبە كانەوە تا دەگاتە كىلدەرە كانى ئاسمان، وەك بلىتى ھەرىيە كەيان شەمەندە فەرىتىكى ترسناك بىت، كەچى ئەوان بايەخيان بە ھەپەشە كانى نەدا.

كاتى سەرجەم تىرىه و نەتەوە كانى ئىسلام (لە پىشەنگىانەوە تورك و عەرەب) جۈزە بەختەوەری يەكى دنیايان بەدەست ھىنما، تەنها هي ئەو بۇو كە كارە كانىان دەدایە دەست خواو.. بە قەزايى ئەو رازى دەبپۇن و.. دانايىان لە ھەموو شىتكىدا دەبىنى و.. پەندو ئامۇرۇڭارىيان لە رۇوداوه كان وەردە گىرت، لە بىرىي ئەوھى لىيىان بىرسن.

دەربېرىنى ئەو ئازايىتى يە لەرايىدەرە ئەو مۇسلمانانە - بە وينەي دەركەوتى ئازايىتىي منالە كە - بەلگىيە كە رېنمايمان دەكەت بۇ ئەوھى كە نەتەوەي ئىسلام ھەروەك لە دنیادا براوه دەبن، سەرۋەريي ئەم دنیاش لە ئايىنداھى ئەوان دەبىت.

ئەو شەتەي كە ترس و يىم و نىڭەرانى و بېسارى ھەلھاتى خستە دلى ئەو دوو قارەمانەوە، بىن بەھەريانە لە ئىمان و باوەر و، نەزانى و گۈمرۈپايانه..

ئەوەتا "پەيامە كانى نور" بە سەدان بەلگىي گومان بىر ئەو راستىيەيان چەسپاندۇوە كە لە سەرەتاي ئەم پەيامە شدا چەند نۇونەيە كى لىنى باس كراوه و، بىرىتى يە لەوھى:

"كۆفر" و "گۈمرۈپايى" گەردوون بە شىيەيە پىشانى شوينىكمۇ تۈۋانى خۆيان دەدەن كە پېر لە دوژمنى ترسناك. تەنانەت ھەر لە كۆمەلەي خۇرەوە تا دەگاتە مىكىرۇبە كانى سىيل، زنجىرەيە كى يەك لە دواي يە كن كە ھەموويان بە دەستى ھىزە كۆپر و رېتكەوتە ھەرەمە كى و سروشى كەپو كاسە كان دوژمنايەتىي ئەم مەرۆفە ھەۋازارە دەكەن، بەلکو بە ترس و ئازار و نىڭەرانى و پىشىوئى يە كى بەردهو امەوە دەيتلىيەنەوە. ھەرچەندەش ئەم مەرۆفە چىيەتى (ماھىيە) يە كى گشتىگىر و توانا و ليھانىكى گشتى لە خۇدا ھەلگەر تۈۋە و چەندىن پۇيىستىي لە ۋەزارە بەدەر و حەز و ئارەزووى بىن سنورى ھەيە.

تنهانه‌ت "کوفر" و "گومرایی" هر له دنیادا مرؤوف دهخنه باریتکی سهختی و هک سزای دوزه‌خمه‌وه، به راده‌یه که دهليٽی زه‌قوومی ده‌خوارد در اووه و بوی قووت ناچیٽ.

ئیز هزاران هونه‌ر و زانستی به‌دهر له ئایین و پیشکه‌وتني مرؤفایه‌تی، دادی نادهن و فربایی ناکهون، به وینه‌ی ئه‌وهی که قاره‌مانیتی دوو پالموانه ناوداره که فربایان نه که‌وت. بدلکو گمه و هرزه‌بی له‌ناو خوینه که‌یدا هاتوچز ده‌کات بز له کارخستنی ههست و نه‌سته کانی، تاکو به شیوه‌یه کی کاتی به ئازاره کانی خۆی نه‌زانیت و ههستیان بین نه‌کات!

ههروه‌ک براوردی نیوان ئیمان و کوفر لە دنیادا ئاکامه که‌ی به‌ههشت و دوزه‌خ ده‌بیٽ، هر لەم دنیاشدا "ئیمان" جۆره به‌ههشتیکی معنه‌وی ده‌هینیت‌دی و، واله مرؤوف ده‌کات که مردن به پشوودانیک له ئەرکی سەرشان بیینیت.. که‌چى "کوفر" هر له دنیاشدا ده‌یخاته ناو دوزه‌خیکی معنه‌وی‌بیمه و بەخت‌ههربى لىنى ده‌سینیت‌ووه، چونکه مردنی به له‌ناودان و تیاچوونی هه‌میشەبى پیشان ده‌دات.

ئەمەشمان لە "پەيامه کانی نوور" دا به بى گومانى تەواوه‌تى و تا راده‌ی پلە‌ی بىنین بەچاو چەسپاندووه. بۆیه خوینه‌ری بەریز رەوانه‌ی خویندنه‌وهی ئەو پەيامانه ده‌کەين. جا ئیوه - برايانم! - ئەگەر پىستان خۆشە پاستىي ئەم غۇونەبى بىنن، ئەوا فەرمۇون سەرتان بەرز بکەنمه و بۆ گەردۇون بىوانن، بىانن لەو بۆشایىھى سەرەوەدا چەندە گۆی ئەستىرە کان و تەمن و قەبارە جىهانە کان و زنجىرە پۇوداوه يەك لە دواى يە كە کانى چەشنى شەمەندەفەر و بالۇن و ئۆتۈمىلى خوايسى دەبىنن كە دەلىٽی كەشتىي دەريابىي و وشكايىي و فەرگەيى هەواين كە دەستى توانستى خواي گەورە به رېساو دانابىي بەدبىي هيئاون!

ههروه‌ک توانستى خوالى لەم جىهانە ماددىي بىنزاوەدا هاۋوینە ئەمانەيى هەبىه، لە جىهانى معنه‌وی و گىانە کانىشدا زنجىرە هاوشىوهى لەوانه سەرسوور ھېنەرترى هەبىه. هەر كەسىك خاوهنى ئىرىي بېت به ئىرىي دەيسمەلىنى، تنهانه‌ت ئەو كەسەي خاوهنى بىنابى دلە زۆر بەشى دەبىنیت!

جائمه هممو زنجیره شته هاوپه بیوندی یانه‌ی ناو گه ردوون، چ ماددی بن ج معنه‌وی، هیزش بتو سره گومپایانی بن بهش له ئیمان دبهن و، هره شهیان لئ ده کدن و، دهیانترسین و، هیزی معنه‌ویان تیکده شکین. که چی ناتوانن ئیمانداران بترسین یان هره شهیان لئ بکدن، بلهکو شادمانی و بهخته‌وری و هاوده‌می و ثوابات و هیز و وزهیان تیدا دهبووژتنهوه.

چونکه ئهوان به نوری ئیمان بعونه‌وران دهیبن و، دهزانن که ئه و شه‌مه‌نده‌فره ماددی و معنه‌وی و جیهانه گه‌رۇك و زنجیره چووداوانه له لايمن کردگارینکی داناوه بەره و ئەنجامدانی ئەركىنکی دیاریکراو دەبرین، تاکوله ناووندی پىسا و داناییدا و بن هېچ تېکەل بۇون و سنور شکاندىنىڭ ئەنجامى بدهن.

کهواته "ئیمان" ئهوه پىشانی "ئیماندار" دەدات که هممو شتېك پۇشنايەك لە درەوشانه‌وی ناوە جوانە کانى خواي گەورە و ورده کاربى سەنعتى ئه و بەدەست دەھىنېت. هەروەك هیزىكى معنه‌ویی ھېنده مەزن بە ئیماندار دەبەخشتىت کە چەندىن نۇونەی بەخته‌ورىي هەميشەي پىش چاۋ بخات.

بەم جۇرە، دەبىين کە ئازارە ترسناكە کانى ئەنجامى لەدەستدانى ئیمان کە گومپایان پىوه‌ی دەتلېنەو، ئه و ترس و بىمە سەختەش کە لە كۈلىان نايىتەو، هممو پىشکەوتىنىكى مرۆڤايەتى لە ئاستىدا دەستە و سانە و ناتوانىت دىداھوھى كيان پى بېخشتىت، تەنانەت هەر ناشتوانىت هیزىكى معنه‌ویان بتو دەستە بەر بکات. ئىزەت ھەلمەت و ئازايەتىيان تېكده شکىت.. مەگەر "بى ئاگايى" پەردهى لەپىرىدىنەوەيان بەسەردا بدانەوە و بىانخەلەتىنىت!

بەلام ئیمانداران بەھۆزى ئیمانە كەيانووه - بە وىنەی نەترسانى منالە كە - هەرگىز ئه و چووداوانه نايانترسىنىت و ورەيان نارپو خىنېت، بلهکو پەر هیزى معنه‌ویان توندو توپ دە كاتەوە. چونکە لە روانگەي راستىي ئیمانە كەيانووه بتو چووداوه كان دەپۋان و، تىايىدا ويستى كردگارى دانا و، بەرپىوه بىردىن و، كارسازىي ئەولە ناووندی دانسته فراوانە كەيدا دەبىين.

ئیتر لە وەهم و گۆمانە کان خۆیان ئازاد دەکەن. لە بەر ئەمەوەی دەزانىن كە ئەگەر بە فەرمان و پۇخسەتى كىردگارى دانا نەبىت، هەر گىز ئەم جىهانە گەرپۇكانە نەياندە توانى بھۇولىن.

دەبىنى ئەم ئىماندارانە، بەم ئىمان و زانىنەيىان، دلىبايىه كى ئەوتۇ بەدەست دەھېن كە ھەممويان - هەر كەسە و بەپىشى پلەي ئىمانە كەى - بەختەوەر بکات.

ئە كەسەش كە تزوئى ئەم پاستى يەى لە دلۇ و ھەناودا نەبىت، كە لە ئىمان و ئايىنى پاستەقىنەوە ھەلقۇلاؤھ و، پالى بە پشت بەستىنىڭ قايم و مەحکەمەوە نەدابىت، كە تومت وە كو ئەدو دوو پالەوانە بەناوابانگەي لىنى دېت؛ چونكە ئەويش بە وىتەي دارمانى ئازايىتى و قارەمانىتى يە كەى، ھىزىھە مەعنەوى يە كەشى لە گەلدا دەرپۇخىت و، دەبىتە دىلى پۇوداوه كانى لەمەر بۇنۇهران. ئىتر وىزدان و ھەناوارى دادەرزىت و، لە بەردىم ھەر پۇودايتىكدا وە كو سوالىكەرىنگى زەللىل و پرساى لىنى دېت!

بۇ پۇونكىرىدىنەوەي ئەم پاستى يە فراوانە لىزىرەدا ئەم ئەندازەيەمان پى سەرۈزىدە، چونكە "پەيامە كانى نۇور" بە بەلگە بەھىزە كانىيان پۇونىيان كەرددۇوەتەوە كە ئەم نەھىنى يە لە ئىماندارى، بەلام "گۆمرابى" ھەر لە دىنياشدا بەدبەختى بۇ شۇينكەمەتتۇوانى ھەلگىرتوو.

ئەم مەرفەي كە لەم چەرخەدا ھەستى بە پۇيىستى بەتىنى كەرددۇوە بۇ ھىزىتىكى مەعنەوى و، بۇ توندوتۇلى و دامەرزاوى و دلىدانەوەيەك كە پشتى پى بىھەستى، كە چى وازى لەو پاستى يانەي ئىمان ھەتىاوه كە مەزنەتىن پالپىشتن بۇى و، ھىزى مەعنەوى و دلىدانەوە و بەختەوەر بىي بۇ دەستەبەر دەكەن و، حەزى لە چاولىتكەرىي خۇرئاوا كەرددۇوە و، پالى بە ھەرزەبى و گۆمرابىيە داوه.

ھەروەھا لە بىرىسى ئەمە سوودى لە نەتەوايەتىي ئىسلام وەربىگەتايە، دەستى دايە تىكشىكاندىنى تەواوهتىي ورە و ھىزى مەعنەوىي خۇرى. ئىتر بەو جۈزە و بە ھەناسەبېرىكى و پاکىرىدىنى بە دواى گۆمرابىي و ھەرزەبى و سياسەتى درۈپىنەدا، ھەمە دلىدانەوەيە كى لە پىنى خۇيدا لاپىد و توندوتۇلىي ورەي مەعنەوېشى لَاواز كەرد.

جا بین گومان له داهاتوویه کی نزیکدا هەموو مرۆڤایهتی، به تایبەتی موسلمانان، لەوە تىنە گەن کە ئەم کارە چەندە له سوود و بەرژوهەندىيە کانى مرۆفەوە دوورە. پۇزىڭ دېت - ئەگەر دنيا تەمنى بە بەرىمۇھ ماپىت - پەى بە راستىي قورئان بىات و ، بە توندى دەستى پۇھ بىگرىت.

* * *

لە سەرەتاي سەردەمى "سەربەستى" دا چەندەندام پەرلەمانىيىكى ئايىندار لە "سەعىدى كۆن" يان پرسى:

تۈلە ھەمو شىتىكدا سياسەت دە كەيت بە شۇينكەوتەي ئايىن، تەنانەت بەھۆ كارىتكى گۈپىرايمەل بۇ شەرىعەت و ، تەنھا لە سەر بناگەي شەرعى و پەروا "سەربەستى" قبۇلل دە كەيت. واتە: بى شەرىعەت بە مەشروعتىيەت رازى نابىت. ھەر لە بەر ئەمەش بورو لە رىزى ئەوانەدا دايىان نايت كە لە رووداي (۳۱) ئى مارتدا داواى جىيەجى كىردى شەرىعەتىيان دە كەرت.

"سەعىدى كۆن" يىش بەممى خوارەوە وەلامى دانەوە:

بەلىنى، نەتهوھى ئىسلام بە هيئانەدىي راستىي بە کانى ئىسلام بەختوھر دەبىت، دەنا بىن ئەوھەر گىز بەختوھرى بە خۆيەوە ناينىت..

بە جىيەجى كىردى شەرىعەتى ئىسلام نەبىن ئەم نەتهوھى بە تامى بەختوھر بىن ئىرانى دنيا ناچىزىت و بە ژيانىتكى كۆمەلائىتى بەر ز و بلند نازى، دەنا ھەر گىزاو ھەر گىز بە هېيج شىتىكى تر دادگەرى و ئاسايش لە ژيانىدا نايدەتىدى. چونكە ئەو كاتە، پەوشىتە بىن كەلەك و سىفەتە خراپە كان زال دەبن و ، جىلھۇي كاروبار بە دەست درۆزىن و مەرايىكەر انھوھ دەبىت!

والە نىوان ھەزاران بەلگەدا، وەك غۇونەيە كى بچۈوك، چىرۇ كىكخان بۇ دەگىز مەھو كە ئەو راستىيەتىان بۇ دەچەسپىنیت.

كەسىك بە سەفتر رۆشت بۇ ناو تىرىدە كى دەشته كى لە يىباباندا و ، بورو بە مىوانى پىاوىتكى بەرپىز..

سەرنجى دا بايەخ بە شاردنمۇھى شتومە كە كانىان نادەن و، خاوهەن مالىش پارە كانى
خۆى بە ئاشكرا او بىن شاردنمۇھ، لە گۆشە و قۇزبىنېكى مالە كەيدا فېرى داوها

ئەم ميوانە بە خانە خويىكەي وەت:

ئايا ئىيۇھ بەو بىن خەمىي بە مال و سامانتان فېرى دەدەنە ئەم قۇزبىنانە، لەمە ناترسن
بىذرىت؟

وەلامى دايەوه:

لای ئىيمە دزى پۇو نادات!

ميوانە كە وەتى:

ئىيمە پارە و پۈولىان لە قاسە و سەندوقى ئاسن و داخراودا ھەلەدە گرین، كەچى
لە گەلن ئەمەشدا زۇر جار دزى لە ناوماندا پۇو دەدات.

خانە خوى وەتى:

ئاخر لای ئىيمە گەر دزى يەك پۇو بىدات، بە فەرمانى خواى گەورە و بەپى خواتى
داد گەربى شەريعەت، دەستى دزە كە دەپرین.

وەتى:

كەواتە دەبىن زۇر كەس لە ئىيۇھ دەستىكىيان نەماينى!

خاوهەن مال وەتى:

وا گەيشتوومەتە پەنجا سال تەمن، لەم ماوهەيدا يەك جار بىنیومە دەستىك بىرابىن.

ميوانە كەش وەتى:

لە ولاتى ئىيمەدا ھەموو رۈزىكى نزىكەي پەنجا كەس بەھۆى دزى يەوه بەند دەكىرىن،
كەچى وپىراي ئەمەش مە گەر هيىنەدەي يەك لە ھەزارى ئەم داد گەربى يەي ئىيۇھ خەللىكى
بىسلەمەنەوە و واز لە دزى بېھىن!

وەلامى دايەوه:

ئىيۇھ راستى يەكى مەزنتان پشتگۈنى خستووه و، لە نەھىنى يەكى سەرسوور ھېنەر و
رەسەن بىن ئاگان. بۆيە لە "داد گەربى" بىن دەبن. چونكە لە بىرىي "بەرژەنەندى" يى

مرؤفایه‌تی، ئاماڭىھ كەسى يەكان و لايمىنگىرى و شتانى ھاواچەشنىان لە كارى ئىۋەدا خۇرى ھەلەدە قورتىيەن كە سروشتى بېپارە ياسايىھ كان دەگۈرن و دەيشىۋىن.

حىكىمەتى ئەو راستى يەش ئەوهە يە كە:

لاي ئىمە گەر كە سېتك بېھۇنت دەست بۇ دىزى يەك بىات، لەو چىركە وەختەدا ئەوهە وەبىرىدىتەوە كە فەرمانى شەرعى لە سەر جى بەجى دە كىرىت، ئىجا بىر دە كاتەوە لەوهە كە ئەو بېپارە فەرمانىتىكى خواي گەورە يە و لە عەرسى ھەرە مەزىنەوە ھاتۇوە. وەك بلىتى بەھۆى تايىھەندىي ئىمانەوە و بە گۈيى دل ھەر بە راستى ھەست دەكات و ئەو گوفتارە ئەزەلى يە دەيىستى كە دەفر موئى:

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطُعُوا أَيْدِيهِمَا﴾ (المائدة: ٣٨) ..

ئىز ئەو ئىمان و باوەرەي كە ھېبەتى دەورووژىت و ھەست و نەستە بەر زە كانى دەھەزىن و، بارىتكى پۇچىسى واي بۇ دروست دەبىت وەك ئەوهە وايىت كە لە ھەمو لايەكى "ويژدان" و ناخى "گيان" يەوهە ھېرىش بىكىتە سەر ئەو مەيلى دىزى يە. ئىز ئە ئارەزووھە كە لە دەرروونى فەرماندەرى خراپكارىيەوە سەرى ھەلداوە، نامىنېت و تەفروتوونا دەبىت و، خۇرى دە كىشىنېتە دواوە..

بەم جۇرە و بە ياد كەر دەنەوە يەك لە دواي يە كى ئەم زنجىرە بىر كەر دەنەوە يە، ئەو مەيل و ئارەزووھە بە تەواوى دەپروات و نامىنېت. چونكە نەك ھەر تەنها بىر و وەھە كەھە ھېرىش دە كەنە سەر ئەو مەيلە بۇ دىزى كەن، بەلكو جىڭە لەوانەش چەندىن ھېزى مەعنەوېي وەك "زېرى" و "دل" و "ويژدان" ھەمو بە يەكچار و پىنكەوە ھېرىش دە كەنە سەر ئەو مەيل و حەز و ئارەزووھە.

جا ئىز بە بىر كەر دەنەوە سزاى شەرع سەرزەنلىكى ئاسمانى و سلەمىنەوە يە كى ويژدانى بەرامبەر بەو مەيلە دەوەستەنەوە و يېنەنگى دە كەن.

بەلىتى، "ئىمان" ھەميشە پاسەوانىتىكى مەعنەوى و ئەمین لەناو دل و ئېرىبى مرۇفدا دادەنېت، ئىز ھەر كاتى لە حەز و ھەست و نەستە ماددى يە كانى دەرروونەوە مەيل و ئارەزووھەك دەر بچىت، ئەو پاسەوانە رى ئىندەرە دەرى دەكات و، پىنى دەلى:

پنگکات بین نادری.. قده‌غمه‌ایا

کرداره کانی مروّف تنهاله مهیل و ثاره‌زوووه کانی دل و هست و نهسته کانیمهوه سه‌چاوه ده گرن.. ئوانیش له گوروتینی هست پنکردنی گیان و پیویستی به کانیمهوه دهرده‌چیت..

جائه‌گهر ئه و کرداره "چاکه" بتوئه‌وا مروّفه که جیبه‌جیبی ده کات، دهنا هه‌ولی کشانه‌وه و دووره‌په‌ریزی دهدات، ئه و کاته‌ش هست و نهسته ماددی به دوارپوز نه‌بینه کان به سه‌ریدا زال نابن.

پوخته‌ی ئه‌مانه‌ی باس کران:

کاتنی "سزا" به مه‌بستی گوپراپه‌لی فهرمانی خوای گهوره و به نیازی هینانه‌دیبی داد گهربی په‌رورد گار جیبه‌جنی ده کری، ئه‌وا گیان و ژیری و ویزدان و هممو لاینه ناسکه کانی مروّف ده کهونه ژیز کاریگه‌ریبی ئه‌سو زایه و، هریه که‌یان په‌بیوه‌ندی‌یه کی تایبه‌تیبی پیوه‌وه ده‌بی.

له‌بهر ئهم و اتا و ناوه‌رزوکم بتوو که يەك جار جنی به‌جنی کردنی سزا له ماوه‌ی په‌نجا سالدا سوودی گەلنی زیاتری به ئیمە گەیاند، له‌چاو ئه‌و گرتن و بەندی‌یه‌ی که لای ئیوه رۆزانه رپو دهدات..

چونکه سزا کانی ئیوه که به ناوی "داد گهربی" یه‌وه جیبه‌جیبی ده کەن کاریگه‌ریبی تنهاله و هم و ئەندیشە‌تانا ده‌بیت و، کەسیلک لای ئیوه لەو کاته‌دا ده‌ست بۆ‌دزی ده‌بات ئه‌سو زایه‌ی بە ئەندیشە‌دا دیت که تنهاله‌پیتاوی بەرژوه‌ندیبی نه‌تموه و ولاتدا دانراوه و، دەلتی:

ئه گهربەلگەشم لەسەر روون بتووه حکومهت دەخاتە بەندیخانه‌وه.

ئیتر تنهاله و هم و ئەندیشە‌ی بە شیوه‌یه کی جوزئی لەو کاره ناره‌وایه دەسلەمیت‌یه، کەچى لە‌لواوه ئاره‌زووی بەتینی بۆ‌دزی کە لە دەرروونی بە‌دخواز و هست و نهسته ماددی‌یه کانیمهوه سه‌چاوه‌ی گرتووه بەسەریدا زال ده‌بیت، بە تایبەت گهربەحاج بیت.

دیاره ئهو کاتهش سزاکەی ئىپوھ هىچ سوودىئىكى بىن ناگەيەنىت و لەو کاره بەده نايگېرىتە دواوه.

ئىجا مادەم سزاکەتان لەبەر جىيەجى كىردىنى فەرمانى خواى گەورەنى يە، ئەوالە راستىدا بە "دادگەرى" دانانزىت. بەلكو ھەر لە بناغەدا ناپەوا و بەتالە و، وە كۈنۈز كىردىن وايە بە بىن دەستتۈزۈش و بىن پۇو كىردىنە قىبلە!

واڭە دادگەرىي راستەقىنه و سزايمەك سلەمینمۇھ و واژھىنانى تەواوەتىي لە تاران بەدوادا بىتت، تەنھا لەۋەدايە كە بە مەبەستى گۆپرایەلىي فەرمانى خوا بىتت، دەنا كارىگەرلىي يە كىچار كەمى دەبىت.

جا ئەگەر سەرچەمى فەرمانە كانى ترى شەرع بە گۆپرە ئەم بابهە جوزئى بە لىنكىدەيتىمۇھ، تىدە گەيت كە بەختەوەرلىي گرۇپى مىرۇف بەندە بە پىادە كىردى "دادگەرى" يەوە ..

ئەويش ھەرگىز نايەتمەدى بەو جۇزە نەبىت كە "فورئانى پىرۇز" پۇونى كردووەتەوە.

(پۇختەي چىرۇ كە كە كۇرتايى ھات)

* * *

ئەوەم بە دلتا ھات كە:

ئەگەر مىرۇف بە زۇوتىرىن كات لە بىن ئاگالىي خۆى بىندار نەبىتەوە و ..
بە پىنمابىي ژىرىبىي ھەنگاۋ نەنیت و ..

لە ناوەندى راستى يە كانى ئىسلامدا دەرگائى دادگاكانى لە پۇوى جىبىھە جىن كىردى "دادگەرى خواى گەورە" دا و الانە كات ..

ئەوا چەندىن قىامەتى ماددى و مەعنەوىي لە سەر بەرپا دەبىت و، چەك دادەنیت بىز گىزەشىۋىن و تۆقىتەران و ئەوانەي وە كۈيەنجىوج و مەنجىوج وان!

* * *

بم جۆره، "سەعیدی کۆن" ئەم چىزى كەى بۇ هەندى لە پەرلەمان تاره ئايىنداره كان گىپايدوه و، چىل و پىنج سال پىش ئىپستا خرايە نىوان پاشكۈزى (وتارى شام) ھو، كە بە زمانى عەرەبى يە و كاتى خۆزى لە ماوهى يەك ھفتەدا دوو جار چاپ كرايدوه. پەرلەمان تاره ئايىنداره كانى ئىپستا لەوانەي پىشۇو زىاتر سوود لەم چىزى كە و ئۇونە كەى يە كەم وەردە گرن. بۆيە وەك وانەيە كى پەند و ئامۇزگارى دەيگەينە پىش چاوابان^(۱).

* * *

(۱) تىكامان لە مامۇزستانان كىد كە ئۇ (وتارى شام) ھى بە زمانى عەرەبى يە لە ماوهى دوو بىرۇزدا بە درس پىمان بلىتىوه، چونكە بە باشى زمانى عەرەبى نازارىن. ئۇيىش ثەركى كېيشا و بۇزى رافە كردىن. لە لايدىنى خۆزمانوھ ئىمەش لىكىدانوھ كەيمان نۇرسى یەوه، مامۇزستان لە كاتى و تەورەيدا هەندى رىستە دووبارە دەكىدەوە تاڭولە زېئماندا جىڭىرى بىكەت. جا لە بەر ئۇوهى چىزىك و غۇونە كەى دوايى زۇر پۇرون بۇ لە لامان، ئۇما لە پىشدا بە زەقى خىستمانە پىش چاوى قوتاييانى زانكۇ و پەرلەمان تاره ئايىنداره كان، چونكە مامۇزستان لە سەرتايى دەرسە كەوه و تى: من ئۇنە لە بىردىمى خۆمدا لە بىرى دوو مامۇزستانى ناو شەمنەۋەرە كە و، پەرلەمان تاره بە راستى ئايىنداره كائىش لە بىرى ئۇ پەرلەمان تاره دىندارانە دادەنیس كە چىل و پىنج سال پىش ئىپستا لە بارەي شەرىعەتەوھ پەرسىياريان لىنى كەرم. وادەرۇانە كارە كە و لە بۇشنانى ئۇوهشدا دەدونيم. كەواهە لە پىشدا و اتا كانى ئەم پەيامە بۇ خاواون مەعرىفە و پەرورەد كاران و پەرلەمان تاره ئايىنداره كان بۇون دەكىنەوه. ئەگر ويسitan ئۇ وانانەشيان بۇ بۇون دەكىنەوه كە لە دەمى رافە و لىكىدانوھ و تارە كەدالە مامۇزستانان وەرگىت. گەر پاشيان لە سەرە بىت چاپى دەكىن و بىلۇي دەكىنەوه. پىمان خۇش بۇو وانىدەك لە بارەي ئۇ سیاسەتە ئىسلامىيەي ئىپستا لە جىهانى ئىسلامىدا ھەيە فير بىن، بەلام لە بەر ئۇوهى مامۇزستانى و پىنج سالە وازى لە سیاسەت ھىناوه، ئۇما ئەم وتارە كە پەيوهندىي بە سیاسەتەوھ ھەيە يە كېىكە لە وانە كانى "سەعیدى کۆن".

قوتابيانى نورور:

طاهرى، زوبەير، بایرام، جەيلان،

صوننگۇر، عبدولتلا، ضياء، صادق،

صالح، حوسنلى، حەمزە

پاشکزی پاشکز^(۱)

جهه قیقهت

رُوزنامه‌ی ظایینی (وولقان) ژماره (۷۰)
به روازی ۷ مارس / ۱۹۰۹ از

ئیمه هر له ئازده‌لوه له ناو "کۆمەلەی محمد مەدی" داین. چونکە لایه‌نى يە كبۇن و
يە كىتىي نېوانغان بىرىتى يە لە "تموحىد" و، سوينىد و پەمانىشمان بىرىتى يە لە "ئىمان".
جا مادەم ئیمه يە كتاپەرسەت و يە كىگرتووين، ئەواھەمۇ ئىماندارىك ئەرکى
بەرز كردنوهى ئایينى ئىسلامى لە ئەستۇدايد. گۇورەترين ھۆ كارىش بۇ بەرز كردنوهى
ئایينى ئىسلام لەم رۇزگارەماندا بەرز كردنوهى ماددىيە. چونكە بىانى يە كان بە چە كى
زانست و پىشەسازى يە كان ئیمه لە ژىز خۆسەپاندىنى مەعنەوبى خۆياندا دەھاپن. ئىمەش
بە چە كى زانست و پىشەسازى جىهادى نەزانى و ھەزارى و دووبەرە كى دە كەمین كە
سەرسەخت ترین دۈزمنانى بەرز كردنوهى ئالاي ئىسلامن.
سەبارەت بە "جىهادى دەرە كى" شەوا بە شەمشىرى ئەلماسىي بەلگە گومان بې كانى
شەريعەتى خاوبىنى دەسىپىزىن، چونكە سەركوتىن بە سەر خەلکانى شارستانىدا تەنها بە
قەناعەت بىن بە خشىن دەبىت نەك بە زۆرەملەن، بە وىنەي ئەو نەزانانەي كە لە ھېچ شىتىك
تېناڭەن.

(۱) ئەم و تارانەي لىزەدا نووسەر كردوونى بە پاشکزى "پاشکزى يە كەم" پىشىز لە سالى (۱۹۰۹) و لە¹
رۇزنامەي (وولقان) دا باڭلۇي كردوونەتتەوە. ئىجا دواى پۇخت و پاكىز كردىان - كە خۆم ئەو پۇختكىردنەي
نووسەرم بە قەلەمى خىزى بىنیوھ و، لاي ما مۇستا عەبدولقادر پارىززراون كە لە قوتاپانى دانەرە و، خۇشىم
وينەي ھەندىكىيام لایه - كردوونى بەم پاشکزىي "وتارى شام". ئیمه لىزەدا دواى وەرگىزانىان لە²
عەرەبىيەوە، ھاتىن سەرلەنۇي بەرامبەر مان كردنوهى لە گەل تور كى يە پۇختە كراوه كەدا، ئىجا بەپىن بە روازى
باڭلۇبۇ نۇوهيان لە رۇزنامەي ناوبر اودا، رېزىنلىغان لەم كوردىيەدا پىنداان. شايابانى باسە خۆم وينەي نۆ دانەم
لەو ژمارانەي (وولقان) لە لایه. (وەرگىز)

ئیمە گیانفیدای خۆشەویستیین، جىنى دۇزمىاپتى لە نىۋاناندا نابىتەوە.
پۈزىمى كۆمارى^(۱) برىتى يە لە: دادگەری و، شۇورا و، كۆكىرىنەوەي هىزەكان لە^۱
ياسادا. ئايا سوالىكىرىنى ياساكان لە ئەوروپا لە كاتىكىدا خۆمان شەرىعەتىنىكى خاۋىپىنى
ئەوتۇمان ھەيە سىياز دە سەدەيە دامەزراوه، تاوان نى يە بەرامبەر بە ئىسلام؟ ئەم سوالىكىرىنى
وەڭ ئەوه وايە كە لە نۇزىدا پۇو بىرىتە شۇينىكى ترى جىگە لە قىبلە!

دەبىن ھىز لە ياسادا بىت، دەنائىستىبىداد لە لاي زۇر كەمس تەشەنە دەكەت.

دەبىن ئەم فەرمائىشە خواى گەورە: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَقَوْيٌ غَزِيزٌ﴾ (الحج: ۷۴، ۷۰)
دەستەلەتدار و فەرماندەری و يېزدانى بىت. ئەمەش بە زانىارىي تەواوەتى و شارستانىتىنى
گىشتى، بە دەستەوازەيە كى تر: بە ئىسلام دېتەدى. دەنائى مىشە ئىستىبىداد زال و
خۆسەپىن دەبىت.

يە كىگىرن تەنھا لە پېنى ھىدايەتدايە، نەڭ ھەوا و ھەواس.

بەلىنى، مەرۆفە كان ئازاد و سەربەست بۇون، بەلام ئىستاش ھەر بەندە خواى
گەورەن. ئەوەتا ھەموو شىئىك سەربەست و ئازادە. جا ئىمە بە گۈپۈرىيەلىمان بىز
شەرىعەت ئازادىن و بە دەست گەرتىمان بە مەشروعتەمەوە بە ھەمان جۇز سەربەستىن و،
ھەر گىز لە باھەتە شەرعىيە كەن دەست ھەلتىنگىرىن و ناياندەن بە بەرتىل. كەمەرخەمىي
كەسىك سەبارەت بە ھەر شىئىك نابىتە بەھانە بۇ ناتەواوى و كەمەرخەمىي بە كى تر.

بىزان كە "ناڭومىدى" رېنگە لە ھەموو تەواوى و كەمالىتىك.

ديارى و يادگارى ئىستىبىداد برىتى يە لەمە:

(من حەقىم چى يە؟ با يە كىنگى تر بىرى لىنى بىكتەوە)!

پەيوەندىي نىوان ئەم رەستانە بە بىرى خوينەرى بەرپىز دەسپىرەم، چونكە بە باشى زمانى
توركى نازانم.

سەعىدى نورسى

* * *

(۱) ئەم وشمە تازەكى دانراوه، لە بىرى وشەي "مەشروعتەت" كە پىشىز دانرابوو. (دانەر)

بزی شهريعه‌تی خاوین

ئەمە و تارىنکى سەعىدى كۆنە، چل و دوو سال پىش ئىستا^(۱)
لە رۇژنامە ئايىنى يە كاندا بلاۋ كراوهەتەوە.

رۇژنامە ئايىنى (ولقان) ڈمارە (۷۳)
بەروارى ۱۴ / مارت ۱۹۰۹ ز

ئەپەرلەمانتارە كان!

تەنها يەك رىستەتان ئاراستە دەكەم، هەرچەندەش دوورودرىزە. ھيوادارم بە
گۈرنگى يەكى زۇرەوە رەچاوى بىكەن، چونكە وىزىرى دوورودرىزىيە كەى پۇخت و پېز
واتايە. كە ئەمە ئىخوارەوە يە:

"مەشروعتىيەت" و "ياساى بىنەرەتى" بىرىتىن لە:
دادگەرى و، شۇورا و، كۆكىرىنە كەن لە ياسادا.

وىزىرى ئەم ناونىشانەش، دەلىم: ئايىنى ئىسلام و شەريعەتە پاك و خاوېنە كەدى:
خاوەنى راستەقىنە ئەم ناونىشانە مەزنە يە و ..
كارىگەرى راستەقىنە و لەخۇرگى دادگەرىي تەواوەتى يە و ..
خالى پشت بىن بەستىمان دەھىنەتى دى و ..

لەسەر بناغىيە كى توندو تۇل مەشروعتىيەت دادەمەزرىتى و ..

ئەوانەش گومانىيان لە دىلدايە، لە گىزى اوى سەرسامى دەرىان دەھىنەت و ..
دەھاتۇرمان دەستەبەر دەكەت و ..

دەربازتان دەكەت لەوەي كە بە بىن رۇخسەتىكى خوابى دەستكاريي ئەمە مافانەي
بىكەن كە بەرژەونلىي سەرجەمى خەلکىيان لەخۇرگەرتووە و ..

(۱) بەروارى ئەم تىپىنى يە كە دانەر نۇرسىيەتى: (۱۹۵۱) زىيە. (وەرگىز)

پاریز گاری ژیانی نته و هیمان ده کات و ..
 ژیری و زهینه کان به لای خویدا راده کیشیت و ..
 دامه زراوی و ته او بیان دهرده خات و، بونی یئمه له بردم بیانی یه کاندا ده هینیتنه
 دی و ..

له بہر پرسیاری بی دنیا و قیامت پز گارتان ده کات و ..
 له ئنجامیشدا یه کیتی گشتی و هه ملا یه نه داده مه زرینیت و ..
 هزر و بیره گشتی یه کان (بای گشتی) که گیان و کاکله یه ئمو یه کیتی یه، بہ رهم
 ده هینیت و ..

ری له هانه ژوره وهی خراپکاری یه کانی شارستانیتی بز ناو سنوری ئازادی و
 شارستانیتیمان ده گرت و ..

له زه لیلی سوال کردن له ئوروپا ده مان پاریزیت و ..
 له ماوه یه کی که مدا و له سه بناغه ی نهینی یتعجاز ئمو ماوه فراوانه مان بز نزیک
 ده خاتمه که تیايدا له پیشکم و تونی شارستانیتی دواکه و تبورین و ..
 له ماوه یه کی که مدا به یه کخستی عره ب و توران و ئیران و سامی یه کان، له شان
 و بالی یئمه بہر ز ده کاتمه و ..

که سایه یهی معنیوی دهولت له شیوه و پوالتی ئیسلامدا پیش چاو ده خات و ..
 به پاریز گاری کردن له مادده ی یازده همی یاسای بنم پهتی، له سویند شکاندن
 پز گارتان ده کات و ..

ئمو گومانه خراپانه ش که پیشتر ئهوروپا له دلی خویدا هه لی گرت بون، پوچه ن
 ده کاتمه و، هانیان ده دات دان بنین بمه و دا که مجه مه د پیغمه مبه ریگه دواهه مینی
 پیغمه مبه رانه و، شریعه ته که شی هتاهه تایی یه و ..

بهر یه ستیک له بردم ئمو بین ئایینی یه دا داده مه زرینی که شارستانیتی ده رمینیت و ..
 به پووی پووناک و دره خشانی خوی تاریکی جیاوازی هزر و بیره کان و
 په توازمه را و بچوونه کان، ده ره و نیتمه و ..

سهر جم زانیان و ئامزه گاران له پنساوی بهخته و هری نته وه و پالفته کردنی
 به پیوه بردنی کار و باره کانی دهولت دا یه کده خات و، دهیانکات به خزمه تگوزاری
 مه شرو و تیبیه تی پهوا و ..

دلی ناموسلمانه کان يه کده خات و زیاتر په یوه ستیان ده کات به شهریعه ته وه، چونکه دادگه ربی سه رتاسه ربی شهریعه ته يه که پارچه میهربانی يه و..
ترسنج کترین و پله نزمترین کمک ده کات به ئازاترین و به رزترین مرؤوف و، همراه بدو شیوه يهش مامه له میان له گەلدا ده کات و..
ھەست و نەستى پېشکەوتىن و فیداکارى و خۇشویستىنى نىشتىمانيان تىدا دەورو روژئىتىت و..
لە ئارەزو و پەرسىتى و زیادە رۆزبى و خواستە ناپېویستە کان - كە ئەمانە شارستانىتى دەرمىن - پزگارمان ده کات و..
چالاکىمان تىدا دەبۈرۈنېتىدە سەبارەت بە کار كەردىغان بۇ دنيا، ھاودەم لە گەل ياد كەرنەوهى دواپۇرۇڭدا و پارىزگارى لە كەردىنى و..
ئەروپەشت و رەفتارە پەسەندانەي كە ۋىسانى شارستانىتىن و، دەستورە كانى ھەست و نەستە بەرزە كانىشمان فيئر دە کات و..
ئىوهى نويىھەرانى نەتمەوش لە داواكاري مافى پەنجاھەزار كمەس، بىن تاوان دەردە کات و..
بە وينەيى غۇونەيەكى رەواي ئىجماعى نەتمەوش پېش چاوتان دەخات و..
كەردىوە كاتنان بەپىي نىازى خاۋىنلى خۇرتان وە كو "پەرسىش" لە دە کات و..
لەو تاوانە پزگارتان دە کات كە بەرامبەر ۋىيانى مەعنەوېي سى سەد ملىزۇن موسىلمان ئەنجام دەدرىت.

جاڭگەر ئايىنى ئىسلام و شەريعەتە پاك و خاۋىنە كەيتان پېش چاو خىست و، بە بناغەي بېيار و فەرمانە كانى خۇرتان دانا و، ياسا و دەستورە كانىتان جى بەجى كەردى..
ئايادوای دەستكەوتى چەندىن سوودى تائىم پادەيە، ھىچ شىتىكەن لە دەست دەچىت؟ والسلام.
با بىزى شەريعەتى خاۋىن.

سەعىدى نورسى

بژی شهزاده‌تی ئەممەدى

(دروودى خوالىسىر خاوهنى)

رۆزئامەى ئايىنى (وولقان) ژمارە (٧٧)

بەروارى ١٨ / مارت / ٢٠١٩ ز

شەريعەتى خاوىن ھەتاھەتايە دەمىنېتەوە، چونكە لە گوفشارى ئەزەلى يەوە ھاتووە.
رېگار بۇنىش لە خۆسەپانلىنى دەرۈونى بەدخواز تەنھا بە پشت بەستىن بە ئىسلام و
دەست گىرتىن دەبىت بە پەتى مەحکەم و تۈندۈتۈلى ئەو (واتە قورئانى پېرۇز).

بەرچىنى سوودە كانى سەربەستىي پاستەقىنە، بە جۈزىنىكى تەواوەتى، پەيپەستە بە
سەرچاوه گىرنى ھەموو ھەلسوكەوتىڭ لە "ئىمان" ھە. چونكە ھەر كەسىك خوازىيارى
بەندايەتى پۇخت و خاوىن بېت بۇ پەرورەدگارى جىهانيان، نابى لە لاي خەملەكى خۇزى
زەللىك بىكەت و بىبىت بە بەندەي كۆزىلە كان.

ئىجا مادەم ھەموو مەرۋىقىك لەناو مۇلىك و جىهانى خۇيىدا سەرپەرسىتىيارى ئەو
جىهانىيە، ئەوا جىهادى گەورەي لەو جىهانە بىچۈزۈلەيدە دالە ئەستۆدايە و، دەبى
رەوشت و رەفتارە شىرىنە كانى پېغەمبەرى خۇشەوبىست گۈل لە خۇيىدا بەپىنەتى دى و
سوننەتە خاوىنە كەي ئەو زىندۇو بىكەتەوە.

ئەي كاربەدەستان!

ئەگەر دەنانەوى لە كاروبارتاندا سەركەوتتوو بن، ئەوا بە يەكخىستى كارە كاتان
لە گەلن ياسا گەردوونى يەكانى خواي گەورەدا ئەو سەركەوتى بەدەست دەھىن، دەنالە
ھەر كارىتكى پىچەوانەي ئەمەدا جىگە لە بەزىن و شىكىت ھىنان دروينەي ھىچ
بەرھەمەنىكى تر ناكەن..

چونکه سرهله‌لدانی پیغمه‌بران - درود و دیان له سر بیت - به گشتی له ولاته کانی نیسلام و قهله‌مپه‌وی عوسمانیدا هیّما و ئاماژه‌یه کی قهده‌ری خوای گهوره‌یه بزئه‌وهی که تنهاین رژوله کانی ئهه ولاته بدره پیش دهبات و، گولزاره کانی کیتله‌گهی ئاسیا و ئهفیرقا و بیستانه کانی نیوه‌یه هوروپاش به نوری نیسلام ده‌پشکوین.

باش بزانن که: هر گیز ئایین له پیناوی بهده سته‌هینانی دنیادا بهخت ناکریت.

جاران بابه‌ته کانی شه‌ریعه‌ت ده‌دران به به‌رتیل له پیناوی هیشتنه‌وه و پاریز گاری کردنی ئیستیبدادی له‌ناو چووودا^(۱). ده‌فرمۇون پیشام بدهن جگه له زیان و ناتومىدی چی‌یان دروینه کرده له بختکردن و واز لئی‌هینانی بابه‌ته کانی ئاییندا؟ پیکان و زامدار کردنی جه‌رگ و دلی نتهوه‌هی لاوازی ئایینه و، هر گیز نیعمه‌تی ته‌ندره‌ستی بهده‌ست ناهیئریت گهر هیز و گور و تین به ئایین نه‌دریته‌وه.

مه‌شره‌بی ئیمه: خوش‌ویستنی خوش‌ویستنی و، رقمه‌رایه‌تی دوژمنایه‌تی يه. و اته پشت گرتني سه‌ربازه کانی خوش‌ویستنی يه له نیوان موسلماناندا و، په‌رتموازه کردنی سوپای دوژمنایه‌تی يه له نیوانیاندا.

رېبازمان: پابه‌ندبۇونه به په‌وشتە مەھمەدی يه کان پېچەلگە و، زیندوو کردنوه‌ی سونته‌تی خاوینئی ئهوه.

رابه‌رمان له ژیاندا: شه‌ریعه‌تی خاوینه.

شمیشیرمان: بەلگە گومان بره کانه.

ئامانچمان: بەرز کردنوه‌ی ئالائی ئایینی نیسلامه.

ھەموو ئیماندارىڭ لە واتا و ناوه‌رۇڭدا پەيوه‌ندىي بە كۆمەلە كەمانه‌وه کردووه^(۲).

(۱) مەبەست سەردەمى سولتان عەبدۇلخەمیدى دووه‌مه. مامۇستا نوررسى هەرچەند لە دىرى ئیستیبداد دەدوا، بەلام گومانى باشى بە خودى سولتان ھەبۇو، چونکە لەو کاتەدا خراپکارىيە کانى ئیستیبدادى دەخستە پروو كە بە ناوى سولتانوه ئەنجام دەدران، سولتانى بە بىرى و بىن تاوان داده‌نا و، لەباره‌مۇ دەبۈت: (سولتانى سەم لىتكراو.. يەكىكە لە ئەولىيا و پىاواچا‌کان). (وەرگىز، لە چاپه عمره‌بى يە كەوه)

(۲) ئەم و تاره و تاره كەدى دواى نەمش بانگکوازىنىكى پۇون و تاشكرايە بزى يە كىگرتى ئىسلامى و، گەرانوه بېلاى شەریعەت و، دەست گرتىن بە داۋىنى ئایینه‌وه و، دەست بەردار بۇون لە ھەموو شىنوه‌کانى جىاوازى و دووبەرە كى. لە ھەمان كاتىشدا بىنى خوشکردنە بزى ھەموو بىر و زەينە کان كە "ئىتىحادى مەھمەدی" بە واتا فراوانە كەى لە نیوان ھەموو موسلماناندا قىبول بىكەين، كە بە پەسى لە ۱۹۰۹/۴/۵ لە ئاھەنگىكى پر شكىزدا لەناو مزگوتى "ئەيا صۇفيا" دا لە ئەستەمبۇول راگەيەنرا. (وەرگىز، لە چاپه عمره‌بى يە كەيمەوه)

شیوه‌ی ئەم پەیوه‌ندى كىردىش بېيارى يەكجاري و بىن گومانىيەتى بۇ زىندۇو كىردىوهى سوننەتى خاونىنى يېغەمبەر ﷺ لە جىهانە تايىھەتى يەكەن خۆزىدا.
ئىجا ئىمە به ناوى شەرىعەتەوە داوالە ھەممۇ راپەران (الەزانىيان و شىخان و قوتايىانى ھەممۇ زانستەكان) دەكەين كەپىش ھەممۇ خەلکانى ترى يەكبىگەن.

سەعىدى نۇورسى

* * *

(بىتدار كىردىوهى كى تايىھەت)

رۇژۇنامەنۇرسەكان - كە وتارىيىزى گىشتىن - به دوو پىوهرى ھەلە نەتەۋەيان خستووهتە ناو زەلکاوايىكى بۇ گەنەوە:
يەكەم:

بە چاوى ئەستەمبۇول سەيرى پارىزىڭاكانى تى دەكەن. لە كاتىڭدا دەزانىن كە ئەگەر وانەي فەلسەفە بەو منالانە بىترىتەمۇ دەكەن. لە كاتىڭدا دەزانىن كە ئەگەر دەرس و تەنەۋەيە كى روو كەش دەبىت.

دووھەم:

بە پىوهرى تەورۇپا سەيرى ئەستەمبۇول دەكەن. ئاشكرايە كە ئەگەر بىاپ پۇشاڭى ئافەت لەبرىكەت، نزم دەبىتەمۇ دەبىتە مايەي گالتە پىنگەنلىكى!

سەعىدى نۇورسى

* * *

زایه‌له‌ی حقیقت

پژوهش‌نامه‌ی تایینی (وولقان) زماره (۸۲)

بهرواری ۲۷ / مارت ۱۹۰۹ از

شارینگای محمدی صلی الله علیه و آله و سلم بهر ئوهی رینگایه کی پاکه له هه موو فیل و گومانیک، ئهوا
بئ نیازه له "شاردنوه" که هیمامیه که بز فیل و گومانه کان!
پاشان راستی يه کی گهوره و فراوان و گشتگیری تا ئم راده‌یه - به تاییه‌ت برامیه
خەلکانی ئم پژوگاره - هر گیز ناگونجیت بشارریتهوه.
ئایا دهربایا مەزن لەناو پیاله‌یه کدا دەشارریتهوه؟
دووپاتی دەکەمەو کە:

تەنها (تەوحیدی خوای گهوره) لایەن و ھۆکارى يه کبوونه له "ئىتىحادى
محمدی" دا، کە راستیي يه كىتىي ئىسلامە (يە كىتىي ئىسلامى).
سويند و بېيعەتىشى برىتى يه له: ئىمان.

بارەگا و شويىنى كۆبۈننەوە کانى: مز گەوتە کان و قوتاچانە تایینى يه کان و تەكىھ و
خانەقاکانە.

شوينىكە وتۇوانى: سەرجەمى ئىماندارانە.
پەپەو و پەزگەرامى ناو خۆيىشى برىتى يه له: سوننت و پەفتارە کانى پىغەمبەر صلی الله علیه و آله و سلم و،
ياساكەشى برىتى يه له فەرمان و نەھى يه کانى شەرع.

ئەم يە كىتىي يه له عادەتتەو سەرچاوهى نە گەرتۇوه، بەلكو "عىيادەت".
شاردنوه و ترس له مەراتى و پىاوه پەيدا دەبن. فەرزە کانى ئايىنيش پىايان تىدا نى يه.
خۇلە هەموو فەرزىك پىویست تر و واجب تر لەم پژوگارەدا: يە كىتىي ئىسلامى يە.
مەبەست و ئاماڭىچى ئەم يە كىتىي يه: بزواندى ئەم پەيمۇندى يە نۇورانى يەمە كە پەستگا
ئىسلامى يە بەش و پەرش و بلاوه کان بە يە كەمە گەرنى دەدات و، بىدار كەردنەوەي

ئه و که سانه‌یه که بهم بزواندنه پهیوه‌ستن پیانه‌وه و، هاندانیانه به فهرمانیکی ویژدانی بهره و رنی پیشکه و تن.

مه شره‌بی ئهم يه کیتی يه: خوشەویستی يه.
دوژمنه که شی: نهزانی و ناچاری و دوورپووبی يه.

با ناموسلمانه کان دلنيا بن که مده‌ستی يه کیتیمان ته‌نها هیزش کردنه بۆ سه‌ر ئه‌م سى سیفه‌ته ناوبراوه. تاکه رینگای نیوان ئیمه و ئهوان: (قەناعەت پى كردن)ه، چونكە له و باوه‌رەداین که ئهوان خەلکانیکی شارستانىن و ئیمەش ئه و ئه رکەمان خراوه‌ته ئەستز که ئایینى ئىسلام لە روالەتىكى جوان و خوشەویست و قەشەنگدا بخەينه پوو، چونكە پیمان وايه ئهوان خاوه‌نى ویژدان بن.

دەسا با ئهوانه‌ی بە بى بايەخى يسەو ئایینه کەيان پشتگوئى دەخەن، بزانن بە خۇددامالىييان لە ئایین ناتوانن لای هېچ بىانى يەڭ خۇربان خوشەویست بىكەن!
بەلکو دەرى دەخەن کە بى هېچ بەرچاپرۇشنى و رى دۈزىنەوە يەڭ هەنگاۋ دەنин.
خۇ دىارە كەسىك بە سەرگەردانى رىنى ئاڑاوه چىتىي گىرتىتە بەر هەرگىز لە لايەن هېچ كەسىكەوە خوشەویست نايىت. ئهوانەش کە دواى توپىزىنەوە و پاشكىن و ورده‌كارىي زانستى يانه پەيوەندىييان بەو يە كىتىي يەوە كردووه و رۇشتۇونەتە ناوى، هەرگىز بە چاولىكەرلى ئهوانى تر دەستىبەردارى ناين.

ئىمە بىر و بىرچۇونە كانى يە كىتىي ئىسلامى کە بىتى يە لە "ئىتىحادى مەممەدى" و راستى و رېيازە كەى، بۆ سەرچەمى خەلک دەخەينه پوو. ئاماذهشىن بۆ بىستى هەر رەخنەيەڭ كە ئاراستەمان بىكىرت.

جەلە شىران جەھان بىستە اين سلسەلە اند
روبە از حىلە چەسان بىگىلدە اين سلسەلە را

واتە:

سەرانسەر شىرانى جىھان پابەندى ئەم زىخىرەيدن

رېيوي بە فيل چۈن دەتوانى ئەم زىخىرە بىرىتىنى

سەعىدى نۇورسى

بەرپەرچدانەوەی گومانەکان

پۆزىنامەي ئايىنى (ولقان) ڈماره (٩٠-٩١)

بەروارى:

٣١/مارت ١٩٠٩

١/نيسان ١٩٠٩

لېرەدائە نزدانە گومانە ھەلەيە دەھىنەم كە دراونەتە پال كۆزمەلى "يەكىتىمى
محەممەدى":

گومانى يەكەم:

باسكىردىنى بابهتى ئايىنى لە ناوەندە كاندا بۆ ئەم چەشىنە بارودۇخە ناسكە ناگۈنچىت.

وەلام:

ئىمە ئايىنمان خوش دەۋىت و، ھەر لە بەر ئايىنىش دنيامان خۇش دەۋىت (لا خىر في
دنيا بلا دين).

دووھەم:

مادەم لە سىستەمى مەشروع تىيەتدا مىللەت فەرمانپەوايى، ئەوا دەبى مىللەت بۇونى
خۆى بەرجەستە بىكەت.

مىللەتى ئىمەش ھەر تەنها مۇسلمانە. چۈنكە جىڭ لە ئايىنى ئىسلام ھىچ پەيوەستىيىكى
راستەقىنە و بەھىز نى يە كە (عەرەب و تورك و كورد و ئەلبان و چەركىس و لاز) پىكەوه
گۈرى بىدات.

ئاشكارا يە كە پەشتىگۈنى خستىيىكى يەكجار كەمى ئايىن، بۇو بەھۆى قايىكىردىنى
بناغەدى دەستە و تىرىھى پادشایان و، زىندۇو بۇونەوەدى دەمار گىرىي جاھىلىي مەردوى
پىش سىيازىدە سەددە و، سەرەمەلدىانى ئاشروب و پىشىرى. ئۇوه بۇو ھەمەو ئەمانە ھاتە
دى و بە چاوى خۇشمان بىنیمان.

گومانی دووه‌م:

تاییه‌ت کردنی ئەم ناویشانه (واته يه کیتیی مەھمەدی) ئەو کەسانه دەخانه گومان و دوودلی يەوه کە پەیوه‌ندییان پیوه نەکردووه.

وەلام:

پیشتر وەلامی ئەمەم داوه‌تهوه، يان نەخویندر اووه‌تهوه، ياخود بە هەلە لىڭدراوه‌تهوه.
بۆیە ناچارم دووپاتى بکەمەوه و بلىم:

ئىمە کاتىڭ كە دەلىن: (يە کیتیی مەھمەدی) كە يە کیتیی ئىسلامە، مەبەستمان ئەو يە کیتیي بە جىنگىر و دامەزراوه‌بە كە ج لە راستىدا ھەبە و ج لە دۆخىي ھىز و توانا و لىھاتندايە لە نىوان سەرچەمى ئىمانداراندا و، ھەر گىز مەبەست كۆمەلە خەلکىكىن نى يە لە ئەستەمبۇول يان لە ئەنادۇلدا. چونكە يەك دلۇپ "ئاۋ" سيفەتى ئاوى لە خۆگرتۇووه.
كەواته كەس لەم يە کیتیي بەدەرنى يە، ئەم ناویشانەش تاییه‌ت نەکراوه بە ھېيج كەسىنکەوه.

پىناسە راستەقىنە كەى ئەمەيە:

بناغەي ئەم يە کیتیي يە: لە خۇزرهەلاتەوه بۇ خۇزئاوا و لە باش سورەوه بۇ باكۇر درېئەرى ھەبە و ..

مەلبەندە كەشى: ھەردوو حەرەمى پىرۇزە و ..

لايەنى يە كىبوونى: تەوحىدى خواى گەورەيە و ..

سويندە پەيمانى بىرىتى يە لە: ئىمان و ..

پەپەو و پېزگەرامى ناو خۇزشى: سوننەتى پىرۇزى پېغەمبەرە گەلگەل و ..

ياساكانى: فەرمان و نەھىي يە كانى شەرعە و ..

شۇنىي كۆپۈونووه كانى: سەرچەم قوتا بخانە و مزگۇت و تە كىبە و خانەقا كانە و ..

بلاو كەرەوه ھەميشەيە كانى بىر و بۇچۇونە كانى ئەو كۆمەلە: ھەموو كیتىي ئىسلامى يە كانە، كە لە پىشەنگىانەو قورئانى پىرۇز و تەفسىرە كانىيەتى (پەيامە كانى نوور يە كىنکن لەو تەفسىر انە لەم رۇزگارە خۇزماندا) ھەروەھا سەرچەمى ئەو رۇزىنامە

ئايىنى و خاۋىننانىيە كە ئاماڭچىان بەرز كردنەوەي ئالاي ئايىنى ئىسلامە و ..

شۇينكەوت تووا نىشى: ھەموو ئىماندارانە و ..

سرو که که شی: فه خری عالمه علیه السلام.

ئیستا ئو خاله مده ستمانه: بیدار بونه وهی ئیمانداران و رؤشتنيانه برهه و ئیسلام.
دیاره کاريگر بى راي گشته ئینكارى ناکریت..

ئامانج و مده ستى ئەم يه كېتىي يه: بەرز كردنە وە ئالاي ئیسلامە و ..

پىازىشى: جىھادى هەرە گەورە دەرۈون و پېنمايى خەلکانى تە و ..

ھىممەت و لېپرانى ئەم كۆمەل و دەستە پېرۇزە بە پېزە لە سەدا نەوهە دەنۋە لە شتانى
غىرىي سىاسەتدا وەك: پاڭز كردنى پەۋشت و پېككىردنە وە پەفتارە كان و ئامانج و
فەزىلەتە رەواكاني ھاوشىۋەياندا بە كار دەپرىت، چونكە ئەم كۆمەل آنەي كە بايەخ بەم
شتانە بىدەن زۇر دە گەمن و كەمن، لە كاتىكدا كە بۇونىان زۇر گەنگە. تەنها يەك لە
سەدى ئامانجە كانى ئەم كۆمەلە پەيوەندىي بە سىاسەتە وە هەيە، ئەو يېش پېنمايى كردنى
سياسى يە كانە.

شىشىرە كانىشى: بەلگە بەھىز و گومان بېرە كانە.

مەشرەبى: خۇشەويسىي يە و پەرەپىدانى ئەم خۇشەويسىي يە كە لەناو تۈۋى
برايەتىي ئیمانداراندا هەيە، تاكو بىيىت بە درەختىكى تۇوباي بە فەر و پېرۇز.

گۇمانى سىھەم:

ئەم كۆمەلە زىياد لە وە كە دووبەرە كى دەنېتە و كەسانى تە تۇوشى نائومىدى
دەكات، ج سوودىنلىكى هەيە؟
وەلام:

ئەم دووبەرە كى نى يە، يە كىڭرەنە.. نائومىدى نى يە، بەلکو ئومىد بەخشىنە.
ئەم راستى يە زۇر گەورەيە كە وەك گەنجىنە يە كى ئالتوون وايە، بە دۆزىنە وە
سوچىكى لە نىوهى گۇزى زەيدا، وەك مەشخەلىك درەشاۋەتە و ..
ھەر وەك دەريايە كى گەورە لە پىالەيە كدا جىيى نايىتە، يە كېتىي مەممەدى "ش نە لە
بەپىوه بەرایەتىي پۇژنامەي "وولقان" و نە لە ئەستەمبوولىشدا قەتىس نايىت.
بەلکو ئەم "يە كېتىي مەممەدى" يە كە ئىستا بەشىكى لە دۆخى "ھىزە" وە رۇشتۇرۇتە
دۆخى "كىردار" - چەشنى لىدانى دكتورىك بە مەبەستى پېشكىن - بىرىتى يە لە
وريا كردنە وە يەك.

هروه‌ها بزواندی ئهو زنجیره دریز و یهك له دواي يه که نورانی‌یه‌ی که مهلهنه‌کانی موسلمانان به يه کمه ده به ستيه‌وه، بيدار كردن‌وه‌ی هممو ئهو موسلمانانه ده گه‌يەنیت که پئيه‌وه پیوه‌ستن، هاندانيانه - به حمز و فهرمانیکی ويژدانی - بز پیشکه‌وتني ماددي و معنوی که لام سمرده‌مدادا گموره‌ترین هزکارن بز بررا گرتني وشهی "الله" (ثلاثی تیسلام) ..

چونکه رزگار بعون له یستبداد، به هانده‌ری حمز و شهوقي ويژدان ده‌بیت.. ده‌بینیت له نیوان هزار که‌سدا تنهایا يهك دانه‌یان رؤشنبره و، له ناخی ويژدان‌یدا هست بهو حمز و شهوقة ده‌کات، جائه‌گه‌ر به هستی ئایینی بیت، ئمواهه پیش‌کمودندا تاییه‌ترین که‌سی چینی تاییه‌ندان و عه‌وام‌ترین که‌سی ئاسایی و کو رؤشنبره که وان و، لام هسته ئایینی‌یدا يه کسانن.
هروه‌ها له‌بهر ئمه‌ی زانیاري گشتی و شارستانیتی تدواه‌تیمان له بردده‌ستدا نی‌یه - که هزکاري رؤشنبر کردن - ئوا ده‌بیت ئایینی تیسلام، که رؤشنایی هممو پووناکی‌یه کانه، بکه‌یه ممشخه‌لیکی رپوناکی به‌خش، تاکو ئاهه‌نگی پیشکه‌وتون نه‌شیونت.

گومانی چوارم:

ناموسلمانه کانی ناومان ده‌ترسن، ياخود ورك ده‌گرن!

و‌لام:

ورك گرتن پیشه‌یه کي متأله‌نه و ناپاکانه‌یه.. ترسانیش نه‌زانی‌یه، يان خزدانه له نه‌زانی..

به‌رزی ئایینی تیسلام و نه‌بونی ئه و گرفته‌ش که نه‌وان به گومان دروستی ده‌کمن، لیزه‌دا وهک خور تاشکرایه، چونکه ناموسلمانان له سده‌کانی ناوه‌راستدا و لهو کاته‌دا که نه‌زان و ناشارستانی بعون، به فهرمانی: ﴿لا إِكْرَاهٌ فِي الدِّينِ﴾ هاپری له‌گه‌ن سه‌رجهم ئایین و نه‌ته‌وه جیاوازه کانی ناو شارستانیتی تیسلامدا به پاریزرا اوی ماونه‌ته‌وه. هروه‌ها سه‌لامه‌تیبی ناموسلمانان له ئاسووده‌بی و‌لام‌ایه.

"بدرده‌وامی گیان" و "حالی پشت بین به‌ستن" و "پابه‌ر"‌ی مه‌شروع‌تیبیتیش ئایینی تیسلامه، که شه‌ريعه‌ت و نه‌تموایه‌تیمانه.

که وانه نامو سلمانه کان نایت لەم يه کيٽي يه بٽسن، بەلكو ده بٽت دليان پى خوش بٽت و بە پىرۇزى رايىگەن.

گومانى پىتجەم:

لەوانه يه بٽانى يه کان لەم يه کيٽي يه بٽزار بٽن.

وەلام:

ئەو كەسەي كە ئەم گۈمانە دادەنیت بىن گومان كەسىنکى بىن ئاگا و نەزانە، چونكە ئەو ھەممۇ و تار و موحازەرەنى كە لە كۆنفرانسە كاياندا سەبارەت بە گۇورەمى و بەرزىي ئىسلام لە مەلبەندى دەمار گىرىپى پايتەختە كانى ئەواندا پېشکەش دەكرىن^(۱) دەست بە رووی ئەم گۈمانە دەنیت:

پاشان دوزمنانى ئىمە ئەو بٽانىانە نىن، بەلكو ئەو شتەى كە ئىمە بەرهە ئەم بارودۇ خەرى ئىستامان دابىزاند و بىنى بەرز كەرنەوە ئالاي ئىسلامى لىنى گىتنىن، تەنها سەرىيچى كەردىغانە لە فەرمانە كانى "شەرىعەت" كە ئەويش ئەنجامى "نەزانى" مانە و، هى "زەرورەت" يىكە بەدرەۋەشتى و بەدرەفتارى لە ئىمەدا بەرھەمى ھىتاو، ھۆكاري "دووبەرە كى" ئى نىوانماه كە ئاماڭىچە كەسى يە كان و دوورۇوپى لە ئىمەدا ھىنايە دەرخىستن. كە ھېرىشى ئەم يه کيٽي يە ئىمە بۇ سەر ئەم سى دوزمنە بىن وېژدانەيە.

نەزانى و بىن ئاگا يى بٽانى يە كائىش سەبارەت بە ئىسلام لە سەدە كانى ناوهراستدا، ئەوا ئىسلام ھەرچەندە ناچار بۇوە دوزمنايدىنى نەزانى و وەحشىيگەرى بىكەت، كە چى پارىز گارىپى داد گەرەي و ميانەرەپى لە گەل ئەواندا كەردوو، ئەوه تالە مىژۇوپى ئىسلامدا شتاني وەك "داد گا كانى پىشكىن" نەبىنراوە. ئىنجا لە بەر ئەوهى لەم سەردەمى شارستانىتى يەدا "بٽانى يە كان" ھېز و شارستانىتى يان بە دەست ھىتا، ئەوا دەمار گىرىپى نەفرەت لېكراويان لە لا نەما.

لە روانگە ئايىنه و سەر كەوتىن بە سەر كەسانى خاوهە شارستانىتىدا بە "قەناعەت" بىن كەردن دەبٽت، نەك بە زۆرەملەن.. ھەروەها بە پىشاندانى ئىسلام لە پېش چاوياندا لە شىۋە يە كى بەرزو خۇشەوپىستدا، ئەويش بە گۈنۈپاھلىپى جوان و پىكىپىنى كە فەرمانە كان و پېش چاوا خىستى رەۋشتە بەرزو كان.

(۱) ئامازە يە بۇ تار و پۇونكەرنەوە كانى بىمارك و مىستەر كارلايل و ھاوشيۋە كايانان. (دانەر)

به‌لام دوژمنایه‌تی و به‌کارهینانی زهبر و زهنج ته‌نها بدرامبهر درنده‌یی
وهشیگره کانه.

گومانی شاهشم:

هندئ کمس ده‌لین:

همه‌لیزاردنی "په‌یره‌وی کردن له سونه‌تی خاوینی پیغمه‌بهر رَجَلُكَلَّا" وله‌ک ثامانجی
"یه‌کیتی" يه‌که، سنوریک بز نازادی داده‌نیت و له‌گه‌ل خواسته‌کانی شارستانییدا
نا‌گوچنی.

و‌لام:

ئیماندار له ماف و زاتی خزیدا نازاده. چونکه ثنو که‌سی بنده‌ی خوای گهوره‌ی
په‌روه‌ردگاری جیهانیانه، هر گیز نابی زه‌لیلی بز هیچ که‌سیک بنوینیت. به‌و واتایه‌ی
که: هتا ئیمان دامه‌زراوتر بیت نازادی و سه‌ربه‌ستی پتر به‌هیز دهیت.

هه‌رجی نازادی و سه‌ربه‌ستی ره‌هایه، له راستیدا بریتی‌یه له: وهشیگره‌بی‌رها،
ته‌ناتهت "ثاژه‌لیتی" يه. له گوشه رو‌انینی مرؤ‌فایه‌تی به‌وه سنور دانان بز نازادی گملی
پیویسته.

دووه‌هم: ثوانه‌ی که وه کو منال حمزیان له هم‌وا و هم‌وه و ئاژزووه کانه،
خرابکاری‌یه کانی شارستانیتی به چاکه ده‌زانن. له کاتیکدا که هیچ چاکه‌یه کی
پاسته‌فینه‌ی شارستانیتی نی‌یه له ئایینی ئیسلامد، ج به راشکاوی و ج به شیوه‌یه کی
ناوه‌کی نه‌بیت، ياخود رو‌خسته‌تی بین نه‌دراایت، يان له‌وه‌ی ئیسلام جوانز و باشت‌بیت.
سی‌هم: هندئ که‌سی هه‌رزه و بین ئامانچ ده‌یانه‌ویت هر له زه‌لیلی و دیل‌بی
ده‌روونی به‌دخوازدا بیتنه‌وه و، زیانی نازادانه و سه‌ربه‌ستی بان بین خوش نی‌یه.
به پوختی:

ئه‌و نازادی‌یه‌ی که له بازن‌هی شه‌رع به‌دهره، له راستیدا بریتی‌یه له ئیستیداد، يان
دیل بورونه به ده‌ستی ده‌روونی به‌دخواز، ياخود درنده‌بی و ئاژه‌لیتی‌یه.
جا با ئه‌مو لحید و بین ئامانچانه‌ی که ئایینیان پشتگوی خستووه، بزانن که هه‌گیز
به ئیلحاد و هه‌زه‌بی ناتوانن له لای هیچ بیانی‌یه کی خاوه‌ن و بیزدان خزیان
خوش‌ویست بکهن، ته‌ناتهت هر ناشتوانن کاریک بکهن له‌وان بچن. چونکه ثمو

هرزه و نهفامه‌ی بین ئامانچ و بین بەرنامه‌ید و بین هیچ بەرچاو پۇشنى يەكە، لە راستىدا كەمس خۆشى ناوىت. ئەوهتا پۇشاكىيڭ بۇ قەد و بالاى ئافرهت بشىت گەر پىاو لەبەرى بىكەت دەبىتە مایھى سوو كايەتى و گاتەجارى!

گۇمانى حەوتەم:

كۆملەئى "يەكتىپى ئىسلام" لە راستىدا دووبەرە كى لە نىوان سەرجمى كۆملە ئىسلامى يە كانى تردا دەنېتەوە و حەسسوودى و نەفرىن بەرھەم دەھىپت.

وەلام:

يە كەم: كاروبارە قىامەتى يە كان حەسسوودى و پالپالىن و موناقەشەيان تىدانا يە. جا هەر موناقەشە و ئىزەرىيەك سەبارەت بەو كۆملەلەنە، وە كۆئەوە وايە كە دوورپۇوبى و پىاكارى لە خواپەرسىتسا بىكەت.

دوورھەم: ئىمە بە دوو مەرج لە گەل ئەو كۆملەلەدا يە كە گىرين و پىرۇز باييان لى دە كەين كە بە هاندەرە خۆشۈپىستى ئايىن و خزمەتكەرنى پىكھاتۇون:

مەرجى يە كەم: پاراستى ئاسايىشى گىشتىي ولات و سەربەستىي شەرعى.

مەرجى دوورھەم: گەرتەبەرى رېبازى خۆشۈپىستى لە ھەممۇ جەجۇولىكداو، ھەول نەدان بۇ لە كەدار كەرنى كۆملە كانى تر بۇ ئەوەي بەها و بەرھەم زىاتەر بە خۆى بىدات. خۆ ئەگەر ھەلەيە كېش پېش چاۋ كەوت، بۇ مەبەستى چارەسەر كەرنى بۇ لاي موفىتىي نەتەوە و كۆملەئى زانىيان بىگەرنەوە.

سىھەم: ئەو كۆملەئى كە ئامانچى بەرز كەرنەوە ئالاى ئىسلام يېت ھەرگىز نايىت بە ھۆكار و ئامېراز بۇ ھېچ چەشە ئامانچىكى، ھەرجى يەك يېت..

خۆ ئەگەر دەست لە داۋىنى ھەر ئامانچىكى تر بىكەت ئەوالبەر ئەوەي دەبىت بە نىفاق و دوورپۇوبى ھەر گىز سەر كەوتەن بەدەست ناھىپت. كەوانە شان و شىكۈزى حەق بەرز و بىلندە و لە پىناوى ھېچ شىكىدا بەخت ناکەت. چونكە چۈن دە كەرى ھېشۈرۈ كەسىتىزەرى سوورەيا بىكەت بە گىشك؟ يان بە وىنەي ھېشۈرۈ ترى بخورىت؟ ئە كەسەي دەبىھەوتىت بە فۇوى دەم خۆرى "حەقىقەت" بىكۈزۈتىتەوە شىتىي خۆى دەردەخات!

دەسا ئەئى پۇزىنامە ئايىنى يە كان!

ئاماً بچمان يه كگرتنى كۆمەلە ئايىنى يه كانه لە مەبەست و ئاماً بچە كاندا. چونكە يه كگرتن لە پىياز و مەشرە به كاندا هەروەك لە توانادا نى يه، دروستيش نى يه، چونكە چاولىكەرى پىي خۇى لەۋى دا دە كاتەوە و والە مەرۆف دە كات بلى: "من چىم لەم كارە داوه؟ با يه كېنگى تر بىرى لى بكتەوە".

گۇمانى ھەشتم:

زۇربەي ئەوانە پەيوەندىيىان بە "يە كېتىي ئىسلام" وە كردووە - ج لە راستىدا و ج لە ناوه‌رۇ كىدا - لە چىنى عەوامن و، هەندىكىشيان نەناسراون. ئەمەش ھۆكارييکە بىز سەرەتلەنانى ئاشۇوب و دۇوبەرە كى.

وەلام:

پەيوەندى كىدى ئەوانە تەنھا لەبەر ئۇوهىيە كە لەم يە كېتىي يەدا بوار بە جىاوازى و ئاماً بچە كەسى يە كان نەدرىت. پاشان لەبەر ئۇوهى مەرۆف لەم يە كېتىي يەدا بانگەشە بىز بەرز كەردنەوهى ئالاى ئىسلام دە كات ئۇواھەر كەدارىنلەم و پىناوه‌دائەنخام بىدات پاداشى پەرستىشى بۇ دەنۇرسىت. نابىنى مزگۇوت كە شويىنى خواپەرستى يە پادشا و سوالكەر بە بىن ھىچ جىاوازى يەك تىايادا يە كىسانان، تەنانەت يە كىسانىي راستەقىنە دەستورىنگى جىيەجى كراوه و، ئىمعتىاز بىز كەس نى يه، چونكە بەرپىزلىكىن كەس لاي خوا ئۇوهىيە لە ھەموو يان زىياتر خاوهنى تەقاۋىيەت، خۇ ئەم كەسە ھەرە بە تەقاۋىيە بىرىتى يە لە مەرۇقى خۇنۇويست.

جا لە سەر بناغەي ئەم ياسايدى، ئەم كەسە بە نىازى خزمەتى ئايىن و بانگەواز بىز قىامەت پەيوەندى بەم كۆمەلە ئايىنى و قىامەتى يەمە دە كات، خۇى شەرفەندى و سەرەپەزى بە دەست دەھىنەت، دەنە ھىچ شەرەف و سەرەپەزى يەك بىز ئەم يە كېتىي يە زىاد ناكات، چونكە بە دلىزىتكە ئاو ھىچ لە دەرييا زىياد نايىت..

پاشان ھەروەك مەرۆف بە كىدى گۇناھى كەبىرە كافر نايىت، دەرگاي پەشىمانى و تۈبەش ھەتا ھەلھاتنى خۇر لە خۇر ئاواوه ھەر كراوه تەوه و، دەرياش بە لەۋىچىتكە ئاو پىس نايىت، بەلكو دەستە كە پاڭ دە كاتەوە.

جا ئەم كەسە بەم غۇونە بچوو كەي "يە كېتىي ئىسلامى" يەمە دە كات، ئۇوهى لىنى دە گىرىت بە مەرج كە: شوين سوننەتى پىغەمبەر ﷺ بكمەيت و، لە زىيانى

خۆزىدا زىنلۇوی بىكەتىمە، فەرمانە كانى ئەو سوننەتە جىنى بەجى بىكەت و، لە شتانەش دۈورەپەرىزى بىكەت كە سوننەت نەھىيى لىنى كىردىوون و، ئاسايىش و سىستەمىمە لەلات تېڭ نەدات.

جا ائه گهر که سینکی نه ناسراو به نیازی خراب پهیوهندی بهم یه کتني یه و بکات، هر چهندنهش ههول بدادات ناتوانیت ثهم راستی یه چه پهله بکات، تهناههت گهر مرؤوف سه بارهت به خوی گوناهباریش بیت، خو ییمانه که هی پاک و خاوینه و، ئه و پهیوهندی یه شش به یه کتني ییسلامه و پهیوهستی ده کات ته نهها "ییمان" ه، نه کشتی تر.

ئیتر شیواندن و ناشیرین کردنی ئەم ناویشانه پاڭ و پىرۇزە بەم چەشىنە بېرىپانووە لوازانە، تەنھا ئەنجامى بى ئاگايىلە مەزنيي ئىسلام، جىگە لەمەسى كە ئەو كەسەمى بەھانە و بېرىپانووى لەم جۆرە دەھىپتەوە دەرى دەخات كە لە ھەممۇ كەسىك گەوج و نەزانىتە.

ئىمە بە ھەموو ھېزىكىمانە و پۇوبەرپۇرى ھەر ھەولىيڭ دەۋەستىن كە بىھۆيت ناوابانگى باشى "يە كىتى" يە كەمان بشىۋىنىت كە غۇونەرى (يە كىتى) يە، يان بە وىنەرى كۆمەلە دنیايىھە كان توانخى تى بىگرىت. ئىمە ئەپەرلى ئامادە باشىمان بىز وەلامدانە وەرى ھەر پىرسىار و رەختەيدەك تىبىدابە.

نه کزمه لهی که په یوه نديم پیوہ کردوه ئهم يه کيتي به ئىسلامى يه يه که به درېزى
ليي دوا. نه وەتا شتىك نى يه لەوانەي کە ييانو گران بە ئەندىشە نارهواي خۇيان بىرى
لى دە كەنەوه. تاڭ تاڭ كانى ئەم دەستە و كزمه له ئايىنى يه ھەمىشە پىنكەوهن، چ لە
خۇرە للات ين بان خەۋئا، چ لە باشۇر ين بان باكۇر.

گوہانی نوہہم:

له کاتیکدا که کۆمەلە کانی تر "نھینی پاراستن" ئى تىدایە، كەچى لە "يەكىتىي مۇھەممەدى" دا دەرخستىي نھینى يەكان بە پۈريست زانراوە؟

وہلام:

ئايينى ئىسلام ئاشكرايە.. خۇ ئەگەر ئەو ھېزى فراوانبوونەي كە لە خۇي گرتۇۋە، بەرته سەك بىكىيەتىوھ، ئەوا يۈومەلەر زە بە ھەمەو "بۈون" يى دەخات..

ئنجا "شاردنوه"ش لەبەر ئەوهى فىل و گومان لەگەل خۆيدا دەھىنېت، ئەوا ئەو پاستىيە كە لە فىل و گومان بەرىيە، لە "پنهانى"ش بى باكە! فيلىش - لە پاستىدا - برىتى يە لە واژهينان لە فىل.

"سەرپاستىي" ئەم كۆمەلەيە، لەگەل كۆمەلە كانى دىكەدا بەراود ناكىرت. چونكە ئەوان و اتازە خەرىكەن بناغە دادەنин، كەچى ئەم لە كاتىكدا كە خۆى دامەززىنەرە، لە هەندى گۈشەيەوە خەرىكە دەبرىسىكتىمۇ.

ھەروەھا ئەم لە سەرەتاي ئىسلامدا - كە ژمارەي ھەلگرانى چىل كەس بۇو - نەشاررایدۇ، ئىستا چۈن دەشاررىتىدۇ كە ھەلگرانى سى سەد ملىيون كەس؟ ھەروەھا شىتىك كە "ژىرى" يېبىنېت و پەسەندى بىكات، "ھزر" يىش سەرقال دەبىت پېيەوە و ملى بىز نۇوى دەكات.. "حەقىقەت" يىش پەردەي پەنهانى قبۇل ناكات.

* * *

پرسىار^(۱):

تۆ كۆتايى و تارە كانت بە ناوى (بەدىعوززەمان) و اژوو دەكەيت، خۆ ئەمەش ھىنمايد كە بۇ مەدھى خۆ كردى!
وەلام: نەخىر بۇ مەدھ كردىنى يە، بەلكو دەمىسى بىم و اژووە قسۇورە كام و بەلگەي كەمۇ كورتىي خۆم دەرىجىم.
پۇونىكىرنوھى ئەمەش برىتى يە لەوهى كە:
"بەدىع" واتە: نامۇ: چونكە رەوشتە كام بە وىنەي روالتەم غەریب و نامزىن،
شىۋازى نۇوسىنە كانىشىم و كۇ بەرگ و پىشاڭ كە كام پىچموانەي خەلکانى تىن.
جا من بە زمانھاتى ئەم ناونىشانە تكاي ئەوه دەكەم كە داوه‌ری يە ژىرى يە كان و
شىۋازە باوه كانى نۇوسىن نە كرپت بە پىوهرىنەك بىز داوه‌ری يە ژىرى يە كام و سەنگى
مەحدەك بۇ شىۋازە كانى نۇوسىنەم.
پاشان مەبەستىم لە بەدىع "عەجىب"، چونكە واتاي ئەو و تىبەم تىدا ھاتووهتە دى كە

و تراوه:

(۱) لېزەوە هەتا كۆتايى باسە كە و تادەگاتە و اژووى دانەر، بە شىنکە لە و تارىتكى ترى خۆى بە ناوى: (پۇوناڭىيى حەقىقەت) هەر لە لايەن خۆپەوە لە چاپە تازە كاندا ھېنراوه بۇ ٹېرە. (وەرگىز)

إِلَيْكُمْ يَعْرِفُ كُلُّ عَجَيْبٍ كَائِنٌ عَجِيبٌ فِي عَيْنِ الْعَجَائِبِ^(۱)

نمونه‌ی روونی ئەمەش، بىرىتى يەلەھى كە:

ماوهى سالىكە هاتۇرمۇ بۇ ئەستەمبۇل، كەچى هيئىدە ئالوگۇزپ و پۇوداوم بىنى كە لە سەد سالىدا رۇو دەدەن.
والسلام على من اتبع الهدى.

لەسەر زمانى ھەموو ئىمانداران و بە ژمارەي ھەموو مەرۋە كان دەلىيىن:
بۇ شەريعەتى ئەحمدى، سەلات و دروود لە خاوهنى.

بچوو كۈزىن ئەندامى (يەكىتىي مەھمەدى)

بەدىعوززەمانى كوردى: سەعىد

* * *

براى بېرىزم سەرنوسرە^(۲)!

دەپىن ئەدىيان بە ئەدەبەوە رەفتار بىكەن و پابەندى ئادابى ئىسلامى بن.. دەبا ئەو ھەستە ئايىنى يەى كە لە وىزدان و ناخياندا ھەبە سىستەمى چاپەمنى پىك بىخات. چونكە ئەم ئالوگۇزپ ئىسلامى يە دەرى خىست كە:
ئەو شتەي بەسەر وىزدان و ھەناوى خەلکىدا زال و دەمراستە تەنھا غىرەتى ئىسلامى يە. ئەوش زانراوه كە: ئەم "ئىتىحادى ئىسلامى" يە ھەموو ئىمانداران و سەراتىسىرى سويا دەگرىتەوە. كەواتە كەسىك نى يە لە دەرەوەي بىت.

سەعىدى نۇرسى

(۱) واتە: بۇ ھەموو شىنىكى سەرسوپرھىندر يېڭىمان رۇو لە من دەكىرتى، وەك بلىتى من شىنىكى سەيرم لە پېش چاواي شتە سەيرە كاندا. (وھر گېز)

(۲) مەبەست سەرنوسرى رېزىنامەي "ولقان" (واتە: گۈركان) كە ناوى "دەروپىش وەحدەتى" يە و، خەلکى قوبىرسە. كەواتە واتارى تۈندۈتىزى لە دىرى كۆمەلەي ئىتىحاد و تەرقى بلاز دەكىدەوە و ھەست و سۆزى خويىنەرانى دەورووژاند. مامۇستا نۇرسىش جار بە جار لە نۇرسىنگەي رېزىنامەكە سەردانى دەكىدۇ، لەسەر ئەمەش بىھىيەي ھۆشىيارى پى دەدا. بەلام سوودى لە ئامۇزىگارى يە كانى مامۇستا وەرنەگرت و، سۆز و ھەلمىشىدە كانى بەرەو پەتى سىنارەيان بىردى. (وھر گېز)

دواپارچه‌ی پاشکوی پاشکو

ئەم پارچە‌ی بىرىيىدە لە دوو وانە كە ئاراستەي ئەو ھەشت تېبە سەربازى يە كىران لە رووداوى بەناوبانگى (۳۱ مارت) دا لە فەرماندە كابىان ھەلگەرانەوە، بەلام دواي ئەم دوو وانەيە قەناعەتىان كرد كە بىگەرىنىمۇ بىز گۈزىپايەتلى و، رېتەرى گرفتەكە لە سەددەوە دابىزى بىز يەك سالى ۱۹۲۵ ئى رۆمى (۱۹۰۹) ئەم دوو وانەيە لە رۆژنامە ئايىنى يە كاندا بلاؤ كىرانەوە^(۱).

بۇ سەربازە قارەمانەكان

رۆژنامەي (میزان) ژمارە (۱۲۸)
بەروارى ۱۷ / نیسان / ۱۹۰۹ ز
رۆژنامەي (سەربەستى) ژمارە (۱۱۱)
بەروارى ۱۵ / نیسان / ۱۹۰۹ ز

ئەم سەربازە يە كىتاپەرسىتە پالموان و بەرپىزە كان!
ئەم ئەو قارەمانانە كە ئەم نەتمەوە سەتم لېڭىراوه و ئايىنى پىرۆزى ئىسلامتان لە دوو
كارەساتى گەورە پىزگار كردا!

(۱) ئەم پەراوىزە لە كۆنلەپەتىرى (بۇ سەربازە قارەمانەكان) دايىھى خودىي دانەرە و، كىشىي (آثار بدېعىي) لە رۆژنامەي (میزان) و (وولقان) وە هېتايىۋەتى. جا لە بەرئەمەي روونكىرىنەوەي زىياتىرى دواپېرىگەي و تارە كەدى لەخۇز گىرتۇرۇ، ئىمەش لە شۇينەدا دامانلەپەتىرى، بىرای بەرپىز "دكۈز دىدار كامەران" ئەركى وەرگىزىنى ئەم پەراوىزەشى گىرته ئەستز، خوا پاداشتى بىدانەوە و، هاۋوپىنى زۇر بىكات. (وەرگىزى)

سەربرزى و جوامىرىي ئىسوه لە گۈپۈر اىھەللى و پابەند بۇوندایە بەمۇ فەرمانانەمى ئاراستەنان دەكىرىت.

ئەمەشتان لە ئالىزىزلىرىن بارودۇ خدا پېش چاوشتۇروه.
زىيان و هىزى ئىسوه لە گۈپۈر اىھەللىدایە.

دەسا ئەم تايىھەتكارى يە پىرۇز و خاوىنە بىز بچوو كەرىن فەرمانانەشتان دەرىپەن. چونكە شەرەفى سى مiliون ھاولاتىبى عۆسمانى و سى سەد مiliون موسلمان پەيوەستە بە گۈپۈر اىھەللىنەوه بىز فەرمانانە كاتنان.

ئالاى ئىسلام و تەوحىدى خواى گەمورە لە دەستى ئازايىتى و قارەمانىتىي ئىسوهدايە و،
هىزى پىرۇزى بازوتان لە ئەنجامدانى گۈپۈر اىھەللىدایە. ئەفسەرە كانى ئىسوه وە كور باوکى دلسۈزتان وان.

بە دەقى قورئان و فەرمۇودە و بەپى خواتى حىكىمەت و بە تاقىكىردنەوهش چەسپاوه كە:

گۈپۈر اىھەللىي فەرمانانە لە شتى حەقدا فەرزە.
خۇشتان دەزانىن كە سى مiliون كەس لە ماوهى سەد سالدا نەياتوانى ئىم دوو ئالىو گۆز(كودەتا) بەرپا بىكەن..

كەچى ئەو هىزى ئىسوه كە لە گۈپۈر اىھەللىنەوه سەرچاوه دە گىرى نەتەوەي ئىسلامى خستۇوەتە دۆخى رېز و سوپاسەوه.

مانوھى ئەم شانازىيەشتان و پارىز گارى لىنى كردىنى تەنھا لە گۈپۈر اىھەللى كردىنى ئىسوهدايە بىز ئەفسەرە كاتنان.

من دەزانم كە ئىسوه خۇتسان لە پشىۋى و ئالىزىيە كاندا ھەلنى قورتائىد، تاڭو ئەفسەرە كاتنان دووچارى لىپرسىنەوه نە كەن كە بە وىنە باوکى دلسۈز وان بۇتان.
بەلام وائىستا كۆتايى بە كېشە كە ھاتووه.

كەواتە بىرۇنەوه باوهشى بە شەفەقت و مىھەربانى فەرمانى ئەفسەرە كاتنان.
شەريعەتى خاوىن بەم جۇرە فەرماغمان بىن دەدات..

چونکه ئەفسىرە کان "أولو الْأَمْر" ن و، لە پۇوى بەرژەوەندىيى نىشىتمان و نەتەوە - بە تايىەت لە سىستەمى سەربازىدا - گۈنپۈرایەلىيى كاربەدەست فەرزە و، پارىزگارى كىردىن لە شەرىعەتى مەھمەددى گۈنپۈرایەلىدە (۱). لە گۈنپۈرایەلىدە (۱).

سەعىدى نۇورسى

* * *

وقايرىڭ بۆ سەربازەکان

پۇرۇنامەسى ئايىنى (وولقان) ڈمارە (۱۲۹) (۱۱۰)
بەروارى ۲۰ / نيسان / ۱۹۰۹ ز

ئەى سەربازە کانى يەكتاپەرستان!
من فەرمانە کانى فەخرى عالەمەтан گۈنپۈرایەلىيى رادە گەيدىم، كە:
گۈنپۈرایەلىيى كاربەدەستان لە بازىنە شەرەدا فەرزە.
كاربەدەستانى ئىۋەش ئەفسىرە كاتنانە و، سەربازگە كانيشىستان وە كو كارگەيە كى
پىنكۈيىك وايە؛ كە ئە گەر چەرخىنلىكى لە كار بىكەۋىت و سەركىشى بىنۋىتىت،
كارىگەرمى دەبىت لە ئالۇزى و لە كار كەوتى سەرجەمى كارگە كەدا.

(۱) لە پۇرۇنامەسى (مېزان) و (وولقان) دا دانەر ئەم پۇونكىرنەۋەشى داوه:
بە پشت بەستىن بە شەرىعەت ھەموومان "ياساي بەنرەتى" مان بىن قبۇلە. ھەزار كەسى ئەوتۇز كە گۈنپۈرایەلىيى
فەرمان بن، دەتوانىن بە سەر سەد ھەزار كەسى نارپىنگ و ناگۈنپۈرایەلدا سەربىكۈن. ئەم دوو كودەتا يە ئەمەى
سەلاند، چونكە ئەمەى كە بە ھەممۇ مىللەت نە كرا، ئىۋە كەرتان! خۇز ئە گەر دۇزمۇن كەمن لەوازى لە
گۈنپۈرایەلىيى ئىۋەدا بىنۋىت، جەسارەتىنلىكى گۇرەرى بۆ دروست دەبىت و سەنۋورە كان دەبىزىتىت. ئىۋە ئە گەر
گۈنپۈرایەلىان پىز زىاد نە كەن بۆ فەرماندە كاتنان، ئىوا بەرامبەر شەرىعەت لېپرسراو دەبن. پىغەمبەرى
خۇشويىست گۈنپۈرایەلىيى ھەر وەك لە سەردەمى بەختە وەريدا فەرمانى داوه، ئىستاش لە ھەر دوو ھەرەمى بىرۇزە و
دەستى بەرزا كەردو وەتەوە و، فەرماتان پى دەدات كە گۈنپۈرایەلى بىكەن، چونكە مانسەرە و بەرزاڭىزنى
شەرىعەت بەندە بە گۈنپۈرایەلىيى سەربازە كانمۇه. (دانەر)

کارگهی بهیز و پنکوپیتکی سهربازی یوهش خالی پشت بی بستن و یارمه تیده ری
سی میلیون ها و لاتی عوسمانی و سی سه ملیون موسلمانه.

کوشتنی دوو یستییدادی گهوره له سه دهستی یوهدا، به بی پشتی دلزیه خوینیک،
کاریکی نائاسایی بوو.

جاله بر ئوهی یوه دوو موعجیزه شهربیعتی خاوینتان پیش چاو خست، ئه واله
دوو بدلگهدا هیزی حه ماسه تی یسلامی و بهرزی و خاوینی شهربیعتان پیشانی ئوانه
دا که بیروباوه ریان لاوازه.

خز ئه گه ره زاران شه هیدمان له پناری ئم دوو کوده تایه دا به خت بکردایه هیشتا
به كەمان دهزانی. بهلام ئه گه ره که له هزاری گوپرایله لیتان به خت بکرنیت ئعوا گەلى
گران ده کەمیت له سه رمان، چونکه کەم بۇنەوە گوپرایله بى یوه - به ونەی کەم
بۇنەوە پلهی گرمە و ئەو شته مایھی ژیانه - مردن بەرھەم دەھینیت.

مېژوروی سه رانسەری جیهان شایته له سەر ئەوەی کە خزە لقور تاندی
سهربازە کان له سیاسە تدا گەلنى زیانی گهورە بە دەولەت و نەتەوە لئى كەوتۇرۇتەوە.
بىن گومان پەرۇشیتان بۇ ئایینى یسلام لەو چەشە زیانانە دەتاپاریزى کە دۇوچارى ئەو
ژیانى یسلامى يە دەبىت پاراستى خراوەتە ئەستۇنانەوە.

ئەو كەسانەي کە بىر كەنەوە کاروبارى سیاسە تيان له ئەستۆزدایه، لە
ئەفسەرە کان و کاربە دەستان، لە جىنى هیزى بىر كەنەوە یوهدا. ئەو شته کە یوه
ھەندى جار بە زیانى تىدە گەن ئاكامە كە خېز دەبىت، چونکە لە بوارى سیاسە تدا
زیانىكى گهورە تر دوور دەخاتەوە..

جا ئەفسەرە کان تان، بەپى ئەزمۇونى خۆيان، ئەو شته دەبىن و، ھەر بەو بىيەمش
فرمان بۇ یوه دەر دە كەن.

دەبى یوهش بىن دوودلى و چەند و چۈن گوپرایله لى فەرمانە کان بن، چونکە
دوودلى و سىتى نواندى لە جى بە جى كەن دەندا كاریكى نابە جى بە و دروست
نى بە.

کاره تاییه‌ته ناپهوا کان هرگیز ری له کارامه‌بی و به سه‌لیقه‌بی سنه‌تکاری چابوک و به توانا ناگرن له سنه‌ته که‌یدا و، کاره نایابه که‌ی له پیش چاو ناخهن. نایبنت - بز نمونه - دکنوری شاره‌زا، یان ئەندازیاری لیزان، گهر ره‌فتاریکی ناپهوا ایان لى بوده‌شیمه‌وه، نایتله هۆی ئەوهی سوود له زانستی "پزشکی" و "ئەندازیاری" یه‌که‌یان و هرنه گیریت!

هونه‌ری جه‌نگیش به هه‌مان جۆره، ئەوه‌تا ئەفسه‌ره خاوه‌ن ئەزمون و کارامه و چابوکه کاتنان که هزر و بیریان به غیره‌ت و حه‌ماسه‌تی ئیسلامی پرووناک بوده‌ت‌وه، گهر هەندیکیان کارینکی ناپهوا ئەنخام بدات، نایبنت بکریت به بیانو بز سه‌ریچی کردن لییان و جیه‌جن نه‌کردن فرمانه کانیان، چونکه هونه‌ری جه‌نگ کارامه‌بی یه‌کی گرنگه.

شەریعه‌تی خاوین، که مایه‌ی ژیانی ئیوه‌یه، به وینه‌ی ده‌ستی سپی حەزره‌تی موسا - دروودی خوای له‌سەر بیت - که ساحیره کانی ناچاری کېنۇوش بىردن کرد بز خوای گه‌وره، هەموو ئەو کۆمەلانه‌ی ھەللۇوشى که بىر و زهینه کان پەرتەوازه دەکەن و دووبه‌ر کی و جیاوازى له نیو خەلکیدا دەنیته‌وه.

کاره کاتنان تا ئیستا "چاره‌سەر" بۇون بز ئەم بزووتنه‌وه کوده‌تایيانه. بەلام ئەگەر کەمیک زیادی بکەن ئەوا دەبیت به ۋەھرینکی کوشنده و، ژیانی ئیسلامی دوچاری چەندىن نەخۆشى سەخت و دۈزار دەکەن..

پاشان ئەو ئیستىداده‌ی کە لەناو ئىمەدا ھەبۇو، بە ھىممەت و لىپرانى ئیوه نەما. بەلام ھېشتا له بوارى پىشكەوتىدا له ۋېر ئیستىدادى مەعنەویي ئەوروپادىن.

دەبىن پابهندى ئەوپەری پلە کانى حەزەر و ھىمنى و له‌سەرخۇبى بن.

بزى شەریعه‌تی خاوین.. بزى سەربازه کان.

سەعیدى نۇرسى

بهشی دووهه‌می
پاشکۆزی دووهه‌می
وقاری شام

(واته: بهشی دووهه‌می ناوکە کانی حەقیقت^(۱))

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين، والصلوة والسلام على محمد سيد المرسلين

ھیمایەکی سوره‌تی (ئىخلاس)

﴿ھُوَ﴾ دەستىشان كردى رەھا لىزەدا^(۲) ئاماژە يە بۇ " تەوحىدى شەھرود ".
(واته: لە بەرچاواي حەقىقتىدا ھېچ بىنراوىڭ نى يە جىڭە لەو).
﴿الله أَحَد﴾ پاڭەياندىنىكى پاشقاوانىيە سەبارەت بە " تەوحىدى ئولۇوھىيەت ".
(واته: ھېچ پەرسىتاوىڭ نى يە جىڭە لەو).
﴿الله الصَّمَد﴾ ھىنما بۇ " تەوحىدى پەروەردگارى " دەكەت . (واته: جىڭە لەو ھېچ
بەديھىنەر و پەروەردگارىڭ نى يە). ھەروەك بەشىۋە يە كى رەھا ئاماژە شە بۇ " تەوحىدى
جەبەررووت ". (واته: جىڭە لەو ھېچ پاڭىرى كەرىڭ بۇ ئىم گەردوونە و ھېچ
دەولەمەندىنىكى رەھاي تىدا نى يە).

(۱) بەلام بەشى يە كەمى (ناوکە کانى حەقىقت) لە كۆتائى كۆمدەلە پەيامى (مەكتۇوبات) دا بلاۋ كراۋەتىدە، با خۇيىتەرى بەپىزىلەوى بىخۇيىتىدە. (وەرگۈزۈ)

(۲) واته: "لا ھو إِلَّا ھو ". (دانەر)

﴿أَلَمْ يَلِدْنَهُ﴾ ئاماره‌یه بز "ته‌وحیدی شکومندی" و، دهست به رووی هه‌موو جوزه‌کانی شیر‌که‌وه ده‌نیت و ده‌ریان ده کات. واته: ئه‌و شته‌ی ئالوگوری به‌سمردا دیت و لهت لهت و پارچه پارچه ذه‌بیت، یان و‌چه‌ی لئی ده که‌ویته‌وه، هر گیز ناگونجی خوا و په‌رسزاو بیت. که‌واته ئهم ده‌سته‌واژه‌یه کورایه‌تی ده ژبری‌یه کان و، فریشته‌کان و، عیسا و عوزه‌یر - دروودیان له‌سمر بیت - بز خوای گهوره، پوچه‌ل ده کاته‌وه.

﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ ته‌وحیدی‌که ئه‌زه‌لییه‌ت بز خواوه‌ند ده‌چه‌سپینیت و، ده‌گا له‌سمر هاویش دانانی هؤ‌کار په‌رست و ئه‌ستیره په‌رست و بست په‌رست و سروشت په‌رستان داده‌خات و دهست به رپویانه‌وه ده‌نیت. واته: هر‌شتبک په‌یدا بروویت، یان له ئه‌سلبک جیا بروویته‌وه، یا خود له مادده له دایک بروویت و سری هه‌لدا بیت، ناگونجی خوا و په‌رسزاو بیت^(۱).

﴿لَوْلَمْ يَكُنْ لَهُ كَفُواً أَحَدٌ﴾ ته‌وحیدی‌کی کزکه‌ره‌وهی ته‌وحیده‌کانی تره. واته: نه له زات و نه له سیفه‌ته کانیدا هاو‌شیوه‌ی نی‌یه و، له کرداره کانیشیدا بی هاوی‌به‌شه:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (الشوری: ۱۱).

ئهم سووره‌ته بره‌پرچی هه‌موو جوزه‌کانی شیرک ده‌دامه‌وه و، هه‌ر شه‌ش پسته‌کانی حه‌وت پله‌ی ته‌وحیدیان له‌خنخ گرتووه و، هر یه‌ک له و پلانه‌ش ئه‌نجامی ئه‌موی تره و له هه‌مان کاتدا به‌لگه‌شه له‌سمری.

* * *

دوو به‌لگه‌ی گهوره‌ی ته‌وحید

گه‌ردوون که خوی له خزیدا یه‌کانانسی هه‌ره مه‌زن و به‌لگه‌ی هه‌ره گهوره‌ی ته‌وحیده، زمانی پایه و ئه‌نダメه کانی، ته‌نانه‌ت زمانی خانه کانی، بگره‌هی گه‌ردیله کانیشی به "ته‌وحید" که‌وت‌ت‌ه گوفتار؛ ئه‌وه‌تا هه‌موویان پیکمه‌وه - به

(۱) واته: که‌سپیک "واجب الوجود" و ئه‌زه‌ل نه‌بیت، ناکرئ خوا بیت. (دانه‌ر)

وینه‌ی موریدی تاریقه‌تی مولموی - له خوشبوستی و کیشی زایله‌ی ئەم بەلگە مەزنداد بەشدارن و، زیکری "لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" دەکەن.

قورئانی پیرزیش - كە بەلگەی گۈزىای تەوحىدە - گەر گۈشت بە سىنگىھە بىنووسىنىت، دلىابە كە زايىلەيە كى ئاسمانىي ئەوتۇرى لى دەيىستىت كە لە قولايى ناخى دلىھە و بەپەرى جىددىھەت و ئىخلاس و ھاوارازىيەوە دەردەچىت و، بە بەلگەی گومان بىرى قەناعەت بەخش پېچەك كراوهە، زیکری (لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) دوپات دەكتەوە.

بەلتى، ھەر شەش لای ئەم بەلگە رۇوناڭى بەخشە: تەنك و ناسكە و.. مۇرى ئاشكراي ئىعجازى لە سەر نەختناوە و.. ناوهەشى نۇورى ھيداية تە و.. لای ژىرەوەشى مەنتىق و بەلگەيە و.. لای پاستى ھىنانە گوفشارى ژىرىيە كانە و.. لای چەپىشى بە شايەتگەتنى ويىۋدانە و.. ئامانچە و بەردەمىشى خىر و بەختە وەرىي دنيا و قيامەتە و.. خالى پېشت بىن بەستىنىشى سرۇوش(وەحى)ى پاك و خاوېنە.

كواتە ئىز وەهم و گومان لە كۆنیوە دەتوانن بېرۇنە ژۇورەوە؟!

* * *

ئامانچى ئامانچە كان

چوار توخەكانى ويۇدان و چوار ھەستىيارە كانى گيان بىرىتىن لە: "ويست و زەين و شعور و لايدىنىكى ناسك و نيانى پەروەردگارى" ..

ھەر يەك لە ماھەش ئامانچىكى ئامانچە كانى ھەمە. بۇ نۇونە: ئامانچى ھەمۇ ئامانچە كانى ويست: خواپەرسىتى يە و.. هي زەينىش: ناسىنى خوايە و.. هي شعورىش خوشبوستى خوايە و.. هي لايدە ناسك و نيانە كەش: بىنېنى خواي گەمورەيە.

"تەقاواش كە خواپەرسىتى تەواوهتى يە، ھەمۇ ئەم چوارە لە خۈيدا كۆكىردووهتەوە..

هر تنهای "شهریعت" که گهشه بهم چواره ده دات و، پاکزی ده کات و،
هر یه‌کمیان بره و ئامانجى ئامانجە کانى خۇی ده داتەبەر.

* * *

جگە لە خوا ھېچ شتىك كاريگەرى لە گەردۇندا نى يە

ئەگەر بۇنى ئەو ھۆکارانى کە لە بەدېھىنانى شستاندا ھەن، بۇنىڭى پاستەقىنە
بوايە و كاريگەرى پاستىي بوايە، واتە روالەتى نەبوايە، ئەوا دەبۇو ھەست و
شۇعورىنىڭى ھەمەكىيان پىنى بدرايە و، ورده كارى و تەواوېي سەنعت لە
بەدېھاتۇوە كەشدا جۇراوجۇر دەرېھاتايە..

كەچى دەينىن ورده كارى لەپەرى تەواویدايە و، پەرأپەرى قەدو بالاى
بەدېھاتۇوە كەيە، ھەر لە ئاسايىترين شتەۋە تا دەگاتە ئالىزترىن و، ھەر لە
بچۇو كەزىنیانوھە تا دەگاتە گەورە ترىنیان.

كەۋاتە ھېچ كەمۇكۇرۇي و ناتەواوېيەك لە بەدېھىنانىاندا نى يە.
بەو واتايەي كە:

لەناو بەدېھاتۇاندا شتىك نى يە دۈور يان نزىك ياخود ھەندىك بەھۆكار پەيدا
بۇويىت و هي تىريش بە بىن ھۆكار بىت.

ئەو ناتەواوېي كە لە ئاسەوارە ئىختىارى يە کانى مەرۇفدا بەدى دەكىيت، دەست
بە رووى "جهبر" وە دەنیت و "ۋىست و ئىختىار" ئى مەرۇف دەچەسپىنیت.
شايانى تىپىنى يە كە:

بەشە کانى شارىك كە مەرۇف بەھۆزى ئىختىارى جوزئى خۇى بىناتى نايىت، كە
ئەوەش ئاسەوارىنىڭى زىرە كى و ژىرىيەتى، لە پۇوى رېتكۈپىنى يە و ناگاتە كارى
كۆمەلى ھەنگ لە شانە كەيدا كە بەرۇبوومى سرۇوش و ئىلھامە.. ئىنجا شانە کانى
ھەنگىش كە شارى ھەنگ دەنۈنىت كەم و كىزتايم لە چاۋ ئەو رېتكۈپىنى يە كە لە
"ھەنار" دا ھەيە!

به و اتایه‌ی که: ثمو قله‌مهی هیزی کیشی همه‌لایه‌نگری گهردوونی نووسیوه،
کیشی بچوو که کانی ناو گهردیله و گمه‌هره یه کاکانیش که دابه‌ش ناکرین، هم‌له و
قله‌مهوه داچوراون.

* * *

پوانیی ئیسلام و نهصرانیهات بۇ پیاوچاگان و ئازیزان

دروشمی ئیسلام بربیتی یه له: (لا خالت إلا هو). و اته جگه له خوا کمس بەدیھینه
نى يه. بۆیه ناوەند و ھۆکاره کان بە کاریگەری راسته‌قینه دانانیت، بەلکو بە وىنهی
"پىتە کان" (واته: بە واتاي حەرفى) بۇ ھەموو ھۆکاره کان دەپروانیت..
چونكە باوھرى يەكتابه‌ستى و، تەسلیم بۇون بۇ خواو، سپاردنى ھەموو کارىڭ
بەو، وادەخوازى..

كەچى نەصرانیهتى ئىستا - و اته هي دواى تەحرىف - لەو باوھەدايە كە ھۆکار و
ناوەندە کان خاوهنى کاریگەرېي راسته‌قینه بن و، بە واتاي "ئىسمى" بۇيان دەپروانیت..
چونكە بىرۇباوھرى "كۈرايەتى" (واته: ئەوهى كە خوايى گەورە كۈرى ھەبىت) وَا
دەخوازى و، چەمكى "رەبەنایەتى" شەو ئاكامەى لىنى دەبىتمەو..
ئەوهتا بە واتاي "ئىسمى" دەپروانە گەورە و ئازیزانيان، و اته بېيان و ايھەنخىنەي ئەو
چرايەن كە هي پۇوناکىي خۇرە و ئىستا لەواندایە. بە واتایه كى تر: لەو باوھەدان كە
ئەو گەورە مەۋقاتە خاوهنى پۇوناڭى بن. كەو اته سەرچاوهى پېژنە و کانگاى نۇورىنکن
كە هي خۇريانە!

بەلام ئىمە بە واتاي "حەرفى" دەپروانىنە پیاوچاگان. و اته: هەرۋەك ئاۋىنە وىنهى خۇر
وەردەگرئى و ئىنجا دەيداتمەو و بىلاؤى دەكتەمە، پیاوچاگانىش پۇوناڭى لە نۇورى
نېۋەت وەردەگىن، كەو اته تەنها پۇوناڭى دەرەوەدى درەوشانەوە ئەو نۇورەن^(۱).

(۱) "پایتە" لە تەرىقەتى نەقشەندىدا لە سەر ئەم نېبىتى يە بىيات نزاوە. و اته ئەگەر شىيخە كە خاوهنى تايىەتىنىدى و پلەي بىرز بىت، ئەواوە كە ھەموو شىئىكى ترى فانى بۇيى دەپروانىت. خۇز ئەگەر خاوهنى ئەوهش نېيت، ئەوازىانىكى نى يه. (دانەر)

ئالیره و یه که گرتنه بمر (سلوک) ی ریتی خواناسی و پیاوچا کی لای ئیمه له ته او زو عه و دهست پن ده کات و، به "توانه وه" (مه حور) دا تینده په ری تا ده گاته پله هی "الفناه فی الله".

واشه: لای ئیمه ئهو که سه ی ریتی خواناسی و بمه ره خوا چوون ده گرتنه بمر به چهندین مه قامی بمن کوتاییدا ده روات، ئیتر "من" ی ئه و که سه، لە خوبایی بعونی ده شکنی و نامینیت، همروه که ده رونی بد خواز و که ش و فشی ده کوریتنه وه.
بهلام له نه صرا نیه تدا - مه به ستم راسته قینه کهيان نی یه - که به هزی ده ستکاری و ئاویتنه بعونی فەلسەفەوە لە رزه ی پن که و توه، "من" ی مرۆف و هەرچی یه کيش پیوه نلدي پیوه هە یه، بمه ره به هیز ده بیت.

واشه هەر کەسیک "من" ی کی بھیزی لە خۆدا هەلگرتیت و ئنجا خاوه نی پله و پایه و تایبه تکاری بھرزیش بیت، به توندی دهست لە ئایینه کەی گیر ده کات و ده مار گیری بز ده نویتنه ..

کەچى لە ئىسلامدا ئەم جۇرە کە سه ی کە "من" ی تىدا بھیز بورو، بايەخ بە ئايىن نادات!

* * *

چىز لە "كارابى" دايە

ئهو چىز بە تىن و جۇر او جۇرە کە لە توپى "كارابى" (الفعالىة) دا هە یه کاتى لە دۆخى ھېزه و ده رواته دۆخى بعونی راسته قینه، لە راستىدا ناو كى ياساى ته او كارى و ھە یتى ئالتو گۈزى جىهانە.

بۇ نموونە ئهو چىزه لە هاتىن ده روهە مەۋە ئەنگە بەری بەندىخانە و بۇ ناو باخچى يە کى فراوان، ھەمان چىزه کە تتو ھەستى بىن ده کات کاتى ده رواته دۆخى گولە گەنمودە. خۇ ئە گەر "كارابى" چەند ئالتو گۈزىنىكى لە دۆخىنىكەوە بۇ دۆخىنىكى تر لە خۆ گرتىبو، ئەوا چىزه کەش پىز زىاد ده بیت.

واشه هەر تىنها ئەم چىزه يە کە قورسىي ئەرك و كارمندىي ھەر شتىك دە خاتە ئەستۆي خۆي و گرفته كانى لە سەر شان سووڭ ده کات.

جا هیزی کیش کردنی ئو تهواوی (کمال) بیه که هەموو گیانه و هەریک هەول بز به دەستهینانی دەدات، همان هیزی کیشە کە بدیهاتوو بىن ھەست و گیانه کانیش بەرهو کارابىي و تېتكۈشان دەداتە بەر.

ھەر لە سۇنگەي ئەم نەپنى يەوهەيە كە رەحمەت زەھەمەتە و، زەھەمەتىش رەحمەت ا

* * *

ھەلپە كردن ھۆى بىن بەشى يە

"ھەلپە" و "پەلە" بىن بەشى و نائومىدى بەرھەم دەھېنن. ئەوتا ھەلپە كار ھەمىشە نائومىدى و زەھەرمەندە. چونكە جموجولە بە پەلە و خىراڭانى ئو كەسە، بە ھېچ جۈرۈ ئەچاوى ئو رېزبەندى و زنجىرە يەك لە دواى يەك ھاتنەئى نە كردووھ كە بە وىنسە پلە كانى پلىيكانە وايە و، خواى گەورە لە "سروشت" و "بەدیهاتنى ھەموو شىتىك" دا دايىناوه.

جا ھەر ھېندهى كەسى ھەلپە كار ئەم رېزبەندى بەيى ناو سروشتى بەدیهاتووانى پشتگۈز خىست و، لەبەر پەلە كردن بازى دا بەسەر پلە كانى ئو پلىيكانەيەدا، ئەوا دووچارى نائومىدى دەبىن كاتنى دەبىن دەرگای ھیوا و ئاواتە كەھى لە پروودا داخراوه. چونكە ئەگەر لە ناوەندى ئو رېزبەندى بە سروشتى بەدا رېنگاى بۇ نە گىرىتە بەر و مەرۇف پلە پلە بۇزى سەرنە كەۋى، ئەوا دەرگالە پرووي كەس ناكىرىتەوە.

كەواتە كورتەكىرنەوەي ماوه و كات، ناتەبايە لە گەل ئو حىكىمەتەي كە لە سروشتى بەدیهاتوواندىايە و، مەرۇف ناگەيەننە ئامانچ و، خاوهە كەى دووچارى ئو نائومىدى بە دەبىت كە بىن ئاگاپى و كەمتەرخەمى بەرھەم دەھېنن.

خواى گەورە ناوەوەي دلى مەرۇفى بۇ ئىممان بىن ھېننانى و ناسىنى و خۇشۈستى و، دەرھەشى بۇ شتانى تر بەدى ھېنناوه. بەلام "ھەلپە" تاوانىكە بەرامبەر "دل" كە كونى تىنە كات و بىنە كانى بۇ دەباتە ژۇورەوە، ئىز خواى گەورەش لەم كارە تۈورە دەبىت و، بە ھېنناندەيى پىچەوانەي نياز و مەبەستى ئو ھەلپە كارە، سزاى دەدات.

ئو کەسانەی کە بەھۆزی هەلپەی خۆیانەوە چەندىن بىروپىزچوونى سىاسىي يان تەنانەت ھىنایە ناو بىروباوهەرى ئىسلاممۇ، لە بىرى بەدەستەتەنائى ناوبانگ و شانازى، جىگە لە خراپكارى و سوو كايەتى، بەرچىنىي هېچ شىتىكى ترىيان نەكىد.

ھەر لەم روانگىدە:

○ ئو گىرفت و شىكست و ناتۇمىدىيەي کە لە خۆشەمۈستىيى ھەوا و ئارەزوودا ھاودەمى مەرۆفە، تەنها ھى ئەم نەھىنىي ھەلپە كەردنەيە.

○ سەرجەمىي دىوانە كانى ئو چەشە شەيدايانە جىگە لە ماتەمېنى و ئاخ و داخ شتى ترى تىدا نى يە.

○ سووربۇونت لە سەر خەولىنگە وتن لە سەرەتاي شەمودا، پاشماوه كەي ترى شەم خەولە چاوت دەزرىنېتى!

○ گەر دوو سوالكەر پۇو بە پۇوت بىنەوە؛ يە كېڭىيان: بە ھەلپە و ورک گىرتىن پىنى لە سوال دابگىرى و، ئەملى ترىيان: قايىل و دوورە پەرنىز لە ورەقشارە.. لە خۇتكە حەز دە كەيت خىر بە دووهەميان بىكەيت! ئەوهەش نۇونەيە كى بىچۇو كى ئەم ياسا فراوانىيە.

* * *

مەترسىي رەخنە لە يەڭىڭىرنى

رەخنەيەك لە سەر بناغەي لە خۆبایى بۇون و جەربەزەبىي دامەزرايىت، ترسناكلىن نەخۇشى يە كە ئىمە لە ناو دەبات و دۈزارلىرىن گىرفتە ھاتووەتە رېمان. چونكە ئەگەر "رەخنە" لە وىۋدانوھ سەرچاوهى گىرتىيەت مەرۆف دە گەيەننە "راستى" و، ئەو راستى يە بوخت و خاۋىن دە كاتەوھ. بەلام گەر "لە خۆبایى بۇون" ھاندەرى ئەو رەخنەيە بىت، ئەوا داپمان و پەرتەوازەبىي لىنى دەبىتىمۇ.

مەترسىدارلىرىنى ئەم چەشە رەخنە ترسناكە ئەوهە كە رۇشتىيەت ناو بىروباوهەرى ئىمامى و بابەتە ئايىنىيە كانوھ. چونكە "ئىمام" ھەروەك باوەرەتەنائى، لە ھەمان كاتدا ملکەچ بۇونىشە.. ھەروەك پابەندبۇونە، گۈنپۈرەيلەلىي مەعنەوېشە..

جا نهم چه شنه رهخنه به گویپ ایه لی یه که زامدار ده کات و، له را دهی پابهند بونه که داده گرئ و ملکه چی یه که ش ده شکنیت و، له ئاستی باوه رهینانیشدا به بنی لا یه نی ده مینیتمه و با یه خنی بنی نادات.

له م رؤژ گارهی ئیمه دا، که رؤژ گاریکه به زوری دوودلی و گومانه کان ناسراوه، ده بئی به گومان باشی - نه ک رهخنه - بروازیتنه ئه و روونکردنوه ئاشکرا و بیرون پا نورانی و ئیجایی یانه که له دلایتکی گه شاوه به ئیمانه و سه چاوه ده گرن و، په ره به ملکه چی و پابهند بون دده ده.

خز ئه و شته ش که پسی ده تری: "داوه ری بئی لا یه ن" له بواره کانی ئاییندا - له راستیدا - کوفرینکی کاتی یه، له وانه یه که سینکی نز مسلمانی تازه هاتو و بز ناو ئایین شتی وا بلنی.

* * *

نهو بیناییه که نه کمس ده خله تینی و نه بز خویشی ده خله تی

به و خوا یه که قورئانی خاوه ن ئيعجازی فیبری مرؤف کردووه، روانی پیغمبری خوشبویست للہ و بینایی رهخنه ئامیزی نه، له و مه زنتر و وردتر و روونتر و تیزتره که راستی له گهل ئهندیشده دالی بحالوزیت و، ریبا زه که شی بئی نیازتر و خاوینتر و به رزتره له وهی که فیل بکات و، خه لکی به هله دا بیات..

چونکه نهو بیناییه که "حق" ده ناسیت ناخله تی و، نه دله ش "حق" ی خوش بویت کمس ناخله تینیت ا

* * *

قیزه و نی "غهیهت"

"قورئانی پرور" ناشیرینی و قیزه و نی "غهیهت" ی لهم فرمایشده با هر جه سته کردووه که ده فرمومی:

﴿أَيُحِبُّ أَخْدُوكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾ (الحجرات: ۱۲).

ده‌بینی له شمش وشهداو به شمش پلهی زه‌مکردن ناشیرینی ثاو ره‌فتاره ده‌خاته پروو.

وااته بهو پیتی "همزه"‌یهی که به وینه‌ی ثاو خور ده‌بینتهوه بتو ناو پسته‌کان، ده‌پرسنی:

بتو ژیری خوت بروانه.. ئایا ئام کاره به‌دهی بین باشه؟

خز ئه گهر له ژیری ساغ بین به‌شیت.. سه‌بری دلت بکه، ئایا ده گونجی ئام شته

ئازار بخشەی بین خوش بیت؟

ئه گهر دلتی ساغ شک تابهیت.. ده بتو ویژدانست بروانه، ئایا به تېکدانی ژیانی

کزملاپتی رازی ده‌بیت، که ووه کو ئوه وايه به ددانه کانت گازله گوشته که‌ی خوت

بکریت؟

خز ئه گهر خاوه‌نی ویژدانیکی کزملاپتی نیت، سه‌بری مرؤفایه‌تیت بکه بزانه حمز

له راوکردنیکی و ھشیگره‌رانه‌ی له جوزه ده کات؟

ئه گهر له ناوه‌رۇكدا له مرؤفایه‌تی بین به‌شیت.. بروانه‌رە شەفەقت و بەزه‌بیت بتو

هاوره گەز و خزمانت، ئایا مەيلت ده‌چیت بەلای ئوهدا کە هەر بتو خوت پشتى خوت
بشكىتیت؟

خز ئه گهر ئام شەفەقت و بەزه‌بیت تېدا نی‌یه، ئایا سروشىنیکی ساغ و خاونىشىت

نى‌یه وا به ددانه کانت له‌شى مردوو پارچە پارچە ده کەیت؟

به واتايەی کە:

"غەيىت" له روانىنى: ژيرى و، دل و، ویژدان و، مرؤفایه‌تى و، سىلەي رەحم و،

سروشى مرۆف و، شەريعەت‌وو، دەست به روویه‌وو نزاوه و رەت كراوه‌ت‌وو.

* * *

نەيىتى ھاوكاري

ئه و مرؤفەی کە بەی بە نەيىتى "ھاوكاري" نابات، له بەرد رەق وين گىانزه. چونكە

بەردى واھىي شىۋەي ده گرىتە خز بتو يارمەتى و ھاوكاري براکەي؛ نايىنى

بهرد له بنمیچی چهماوهدا همر هیندهی له دهستی و هستای بهننا ده رده چیست يه کسهر لار
ده بیته وه و سه ری خزی نه وی ده کات تاکو بگاته وه به سه ری برآکهی بزو ته وی هیچجان
نه کهونه خواره وه؟!

* * *

مرؤفی ریز لینگراو

هر له بچوو کترینی به دیهاتو وانه وه، و اته هر له به شه کانی گه دیله وه هه تا ده گاته
مرؤف و، له مرؤف بشه وه تا ده گاته خزوری خزوره کان (گله هستیره کان) گوهه ری
یه کتای نیوان ئدم قووچه که زنجیره بیه تنهها ئدم مرؤفه ریز لینگراو بیه.

* * *

چهند ههستینکی تر

جگه له پنج ههسته زانراوه کان، مرؤف چهندین ههستی تری هه بیه.

بز نمودونه:

ههستینکی له وینهی "ههستی چیز" بیه که دهیداته بهر بزو ته بخامدانی کاره کان،
ههستینکی تریش که شهوقی تیدا ده هه زینت..
گلنی ههستی تریش که پنی نازانریت.

* * *

وینه کانی هزر و بیز

ههندی جار حهز و ثاره زورو شیوهی هزر و چه مک ده پوشیت. ته وه تا که سی
"هه لپه کار" بیی وايه حهز و ثاره زوروه ده رونوی بیه کانی چه مک و هزر و بیز ا

* * *

فریوی دهروون

هندنی جار مرزف ده کهونته ناو چلپاونیکی پژخلهوه، که‌چی خزی فریو ده‌دات و
ده‌موچاوی بین دهه‌نوی، وله‌ئوهی میسک و عهنه‌ر بیت‌ا

* * *

شهید و هلی به

شهید و هلی به.

جیهادیش دوای ئوهی که فهرزی کیفایت بورو، ئیستا بورو به فهرزی عهین.
تهنانت حوكمه که‌ی هیندنه دووچه‌ندانه بورو تمهه که بورو به فهرزی عهینی چه‌ندین
جاره.

جیده‌ستی نیه‌تیش له جیهاددا - وله‌ل له زه‌کات و حه‌جدا - تا بلتی که‌مه.
تهنانت له گوشه روانینی سدره کی‌یهه نه‌بورو نیه‌ت وله‌ک بورو نایه.
واته: ئه‌گهر به دلنيایه وه بزانری دژه نیه‌تی جیهاد له ثارادا نی‌یه، ئه‌وا جیهاد
شه‌هیدی پاسته‌قینه بهرهم ده‌هینیت، چونکه واجب بورو نی هر شتیک گمر
دووچه‌ندانه بیت‌وه هیندنه ده‌بیت به فهرزی عهین که ئیز کاریگه‌ری نیه‌تی تیدا کم
ده‌بیت‌وه، که شتیکه له ئیختیاری مرؤقدایه.
شتیکی کم نی‌یه که دهیان هزار ئهولیا، له کاتیکی که‌مدا، لەم نه‌تمو و گوناهباره‌دا
هه‌لبکه‌ونت.

* * *

رهوشه کاغان بندن به تائینه که‌مانه‌وه

گهر که‌سیکی ئیمه له ری لابدات، زوربه‌ی جار بمدره‌وشت و بئ ویژدان
ده‌ردہ چیت. چونکه حمز و ثاره‌زووی گوناهکردن کاتنی سمر هەلدەدات که زایله‌ی
ئیمان لەناو ویژداندا بیّدنه‌نگ کراپیت..

و اته: ناگونجی که سیلک همیت که به تیختیار و نازادی تهواوه‌تی خزوی کرده‌وهی خراب نهنجام بدان، مهگر دوای رووحاندن و سووکایه‌تی کردن به ویژدان و لاینه معنه‌وری یه کانی خزوی.

هر لام سزنگیه وه ئایینی ئیسلام که سی فاسق به خائین داده‌نیت و شایه‌تی و هرناگریت و، که سی مورته‌دیدش لەناوده‌بات و خوینی ده پریزیت. که چی ژیانی نه صرانی زیممی و کافری پهیمان له گەل به ستر او ده پاریزیت، ههروهه لای پېپه‌وانی مهزه‌بی "حنه‌فی" ش شایه‌تی نام‌مسلمانی زیممی و هردہ گیریت.

* * *

پاده‌کردنی دادگمری

جیبه‌جنی کردنی "دادگری" ده بین بناوی ئایینه‌وه بیت، تاکو هه‌ریه‌ک له: ژیری و، دل و، گیان، بکونه ژیر کاریگریی ئه و دادگرییه و لەخزیاندا جنی به‌جئی بکمن. دهنا دادگری ته‌نها له "وه‌هم" دا کاریگریی ده بیت، ئیز جگه له سزای دهوله‌ت - گهه ئه و سزایه بیت‌هه‌دی - له هیچ شتیکی تر ناترسیت و، دووره‌په‌ریزیش ته‌نها له سه‌رزا نشت و لۆمه‌ی خەلکی ده کات، له حالیکدا گهه تاوانه‌که‌ی ئاشکرا بیت.

* * *

مافي ئیماندار بەسەر ئیمانداره‌وه

نابن که شتی یه ک نغرو بکریت ئه گهه تاوانباریکی له گەل چەندین بى تاواندا تىدا بیت!

که‌واته دروست نی به دوزمنایه‌تی ئیمانداریک بکریت لەسەر ئه‌وه که سيفه‌تیکی تاوانباری تىدا بیت، ماده‌م گەلئی سيفه‌تی ترى بى تاوانی هه‌بیت. نەخوازه‌لا که ھۆکاری "خزوش‌ویستی" ھېنده‌ی چیاچ توحود مەزنه و، ھۆکاری دوزمنایه‌تیش بە وینه‌ی وردە بەردە بى نرخ و بەهایه.

جا هه روک پیشخستن و فهزلدانی وردہ بمرد به سهر "چیای ئورحود" دا ئه پېرى
گئیزی و گەلخوییه.. دوڑمنایه‌تى ئیمانداریش بىز برای ئیماندار، بە هەمان شىوه،
بەلگەی نەمانى دل و ویژدانە.
کەواتە دوڑمنایه‌تى لە نیوان ئیمانداراندا دەبى تەنھا بە واتاي بەزهېي پىّدا ھاتسەوە
بېت، نەك شتى تر.

لەمەوە دەگەينە ئەو ئەنجامەی كە:
ئیمان داخوازى "خۆشەویستى" يە و ..
ئىسلامىش خوازىيارى "برايەتى" يە.
(گوفتار وە کو سامان وايە؛ نابى ئىسرافى تىّدا بىكىت).

سەعىدى نۇورسى

دەقى يەكەمچارى (وتارى شام)

كە دانەر بە زمانى عەربى لەسەر دوانگەى مزگۇتى ئەمەوى
لە دىمەشق پېشکەشى كردووه^(١)

بسم الله الرحمن الرحيم

التحيات لله الذي قال:

﴿لَا تَقْطُلُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ﴾ (الزمر: ٥٣) ..

والصلوة على محمد ﷺ الذي قال:

(جِئْتُ لِأَتُّمَّ مَكَارِمَ الْأَنْحَافِ).

پاشان..

ئەى براياني عەرەب!

من بە نيازى پىنمابىي كىردىنى ئىۋە نەھاتۇو مەتە ئەم مەقامەى كە لە سەررووی سنورى خۆمۇدە.

حالى من لە گەل ئىۋەدا وە كۈھى ئەو منالە وايە كە بەيانيان دەپرات بىز قوتايانە و، ئىوارانىش دىتەوە هەرجى فير بۇوە بىز باوکى دەگىزپىشەوە. كەواتە ئىمەى كورد سەبارەت بە ئىۋە وە كۈھى منالە واين و، ئىۋەش مامۇستاي ئىمەن.

من لەم رۇزگارەمانەوە فيرى ئەمۇو بۇوم كە شەش نەخۇشى ھەن ئىمەيان لە سەدە كانى ناوهراستدا راڭرتووە، لە كاتىنگىدا كە بىانى يە كان بەرە داھاتۇو ھەلفرىيون. ئۇ نەخۇشى يانەش بىرىتىن لە:

(١) ئەم دەقە عەرەبى يەم لەبر فۇرۇتلىكىيى نوسخىيە كى دووھەم چاپى (وتارى شام) وەرگىزپاوه كە لە لەستەمبوول سانى (١٩١٢) چاپكراوه و، بە خەتى دانەر ھەلە گىرى و دەستكارىي تىدا كراوه. (وەرگىز)

ژیانی نائومیدی.. مردنی "پاستی" .. حجز کردن به دوڑمنایه‌تی .. نه زانینی پهیوه‌ندی‌یه نورانی‌یه کان.. تشهنه کردنی ئیستیبداده جزر او جزره کان.. پهستاندنی هیممەت لە بەرژه‌وندی‌یه کەسی‌یه کاندا.

وا "شەش و شە" تان پېشکەش دەکم کە بە بناغەی چارە سەریان دەزانم.

وشەی یەکەم: (ھیوا)

لە لاينى خۆمەوە مژده‌ی ئەۋەتان دەدەمى کە بەخته‌وھرىي جىهانى ئىسلام بە تايىھەت ھى عمره‌بە کان، کە بىدارى و پېشکەوتى جىهانى ئىسلامى بەندە بە رابۇون و بىدارى ئەوان، سېپىدە لە ئاسۆدا دەركەم تووه و، بە كۈزىايى چاوى "نائومیدى" شى نزىكە خۆرى بەخته‌وھرى ھەللىت.

وا من بە دەنگىزىكى ئەتو تۆ كە ھەموو گىنىي بىبىستى، رايىدە گەيەنم كە:

ئايىندا تەنها بۇ ئىسلامە. بەو بەشە رازىبىن كە داھاتو بۇ ئىمەيە و، رابوردوسى ئالۇزىش بۇ خەلکانى تر.

ئەمە دەعوا كەمە و، گەلتى بەلگەشم لە سەری ھەيە. بەلام تەنها بەلگە و نيوىكىان لىنى باس دەكەم.

بەلگە كەمش چەند پېشە كى يە كى لە خۆ گرتۇوە، كە بىرىتى يە لەھەي:

پاستى يە كانى ئىسلام بەھە تايىھەندىن كە بە تەواوى ئامادەن بۇ پېشکەوتى مەعنەوى و ماددى.

● لە رووی یەكەمەوە:

بىزانن كە ئەمۇ مىزۇوھى پاستىگۇ تۈرين شايەتە لە سەر پاستى، ئەۋەمان پىشان دەدات، وەڭ كەسايىتى يە كى ژاپۇنى بە راشكاوی دەرى بېيە، كە:

(بە رېزەي تۈندۈتۈلىي پاستى يە كانى ئىسلام و پابەند بۇونى مۇسلمانان پېيانەوە، مۇسلمانان دەبنە شارستانى. بە ئەندازە لە لەواز بۇونىشى دووچارى دواكەوتى و ئالۇزى و پېشىوی دەبن).

بەلام ئايىنە كانى تر بە پېچەوانەوەيە؛ هەتا شوېنگە تووايانان لە ئايىنە كەياندا لەواز بن، پېز پېش دەكەون و، تا چەندەش بە تۈندۈتۈلىي پابەند بن بە ئايىنە كەيانەوە، دووچارى دواكەوتى و پېشىوی دەبن! تا ئىستا ھەر وا گۈزەراوه!

هروهها میزوو، هر له چه رخی بهخته و هر یمه هتا نیستا، مسلمانیکمان پیشان نادات که له ئەنجامی داوه‌ری و بهلگه‌ی ژیری بهوه رۇشتبىتە ناو ئایینىکى ترى كۈن يان تازه‌وه و ئەموي بىن باش بۇويت. لىرەدا ئاپر لە چاولىكىرى نادىتىمۇ و، كارى له ئايىن دەرچۈونىش بابهتىنلىكى ترە..

له كاتىنلدا كە شۇينكەمۇتە ئايىنه كانى تر - تەنانەت زۇر دەمار گىرە كانيشىيان، چەشنى پووس و ئېنگلىز - بهلگه‌ی بىن گومان رۇز لە دواى رۇز رۇز بە دەستە دەستە مسلمان دەبن.

خۆ ئەگەر ئىمە رەوشتە بەرزە كانى ئىسلاممان پىش چاوى خەلکى بخستايد، ئەوابە چەندىن پۇل و دەستە زۇر دەھاتە ناو ئايىنى ئىسلاممۇو.

هروهها گرۇي ئادەمیزاد بە تايىھەت گەر بەھۇى زانستە شارستانى يە كانه‌وه يىدار بىنەوه، ناتوانىن بە بىرپادى و بىن ئايىن بىزىن، چونكە "خالى پشت بىن بەستن"ى مرۆف لە دەمى هېرىشى دۈزمنە دەرە كى يە كان و گىرو گرفتە كانى جىهاندا.. هروهها "خالى يارمەتى لىنى وەرگىتن" بۇ هيئانەدىي ئاواتە بىن سنورە هەتا ئەبەد خايىنە كانى مرۆف.. تەنھا لە "ناسىنى بەدىھىئەر" و باوهپ كردنى پاست و دروستدايد بە "ئايىنى رەوا" لەناخى دىلدا.

پۇختەي ئەم قىسانە:

مرۆف يىدار بۇوه‌تەوه و، لە كاكىلە و جەوهەرى مەۋھىتىي تىنگەيشتۇرۇ و، پەيى بەوه بىدووه كە "مرۆف" بۇ ژيانى هەتاھەتايى بەدى هېنزاوه و، ئەم ژيانە بەرتەشك و فانى يە دنیا جىنى ھاتىنەدىي ھيوا و ئاواتە هەتا ئەبەد خايىنە كانى ئەوي تىدا نابىتەوه.

تەنانەت دنیا ناتوانىت يە كېڭ لە خزمەتكۈزارانى ماھىيەتى مەرۆف و هەستەوەرە كەي (مەبەستم ئەندىشىيە) تىر بکات، بە رادەيە كى ئەوتۇز كە ئەگەر بە تواناي "ئەندىشە" بۇترى:

"ھەمۇ دنیا بۇ تو و يەك مىليۆن سالىش بىزى، بەرامبەر بەوهى كە دواى ئەمو زيانە لەناوبىچىت و هەتاھەتايە نە گەرىتىتەوه". ئەوالە بىرىي دلخۇش بۇون، ئاخ و داخى خەفتە ھەلده كېشىت بۇ لە دەستچۈونى بەختە و هەرىي ھەمىشىيە.

هر تنهایا همه‌ش هزکاری سره‌مدانی حمزیکه له ناخی همه‌مو مرؤفیکدا بز
گه‌ران به دوای ئایینی راست و په‌وادا. بارودخی جیهان شایه‌ته له سره‌ئم راستی‌یه.
هر وها سره‌تا و کۆتایی زورنیک له ئایه‌ته کانی قورئانی پیروز مرزف بز لای
ژیری" و "شورا" هاودهم له گەل "بیر کردنوه" دا په‌وانه ده کەن..

په‌وانن چۈن دەفرمۇون:

﴿فَاعْلَمُوا﴾ .. ﴿فَاعْلَمَ﴾ .. ﴿أَفَلَا يَعْلَمُون﴾ .. ﴿أَفَلَا يَعْقِلُون﴾ .. ﴿أَفَلَا
يَنْظُرُون﴾ .. ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُون﴾ .. ﴿أَفَلَا يَتَبَرَّوْن﴾ .. ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولَى
الْأَبْصَار﴾ .. هتد.

کەواته ئیوهش ئەی مرۇقە ژیرە کان! پەند وەربگەن.

لەمانەی پېشەوە دەگەینە ئەوهى كە:

ئىمەی موسىلماش شوينى بەلگە دەکەوین و، بە وىنەی شوينىكەوتهى ئایينە کانى تر نىن
كە دەچىن لە بر چاولىتكەربى پاھىبە کانيان دەستبىردارى بەلگە کان دەبن ا
هر وها ئەو پەردەبەي كە خۇرى ئىسلامى داپوشىبۇو، لادراوه و، لەمپەر و
پىنگەرە کايىش خەرىكە دەكشىنە دواوه.

بەلىنى، ئەو پىنگەرەنەي كە نەياندەھىشتى راستىيە کانى ئىسلام بە تەواوه‌تى بەسەر
زەمانى "پابوردوو" دا زال بىت، بىتىن لە:

نەزانىي بىانىيە کان و، دوورىيان لە شارستانىتى و، دەمارگىرييان. ئىستا بە هيئەتى
زانست و شارستانىتى، ئەم پىنگەرە نەمان..

هر وها چاولىتكەربىان بۇ قەشە کانيان و، سەركەرەبى و زالبۇونى ئەو قەشانە
بەسەرياندا. ئەم دوو پىنگەرەش بە بلاوبۇونەوهى بىرى ئازادى و، حەز و ئارەزۇوى
گەران به دوای راستىدا، نەمان..

هر وها ئىستىيداد و بلاوبۇونەوهى رەۋىشتە نابەجى كان لە ناوماندا، كە ئەنجامى
گۈپىرایەلى نە كەردىغانە بۇ شەرىعەت. وا بە قولپدانى غېرەت و پەرۇشى مىللەي ھېزى
ئىستىيداد نەما و، لەرزەش بە رەۋىشتە نزەمە کان كەوت..

هروهه‌ها گومان بردنی ژوهه‌ی که ناسازی له نیوان چهند بام و با بهتیکی زانستی نوئ و هنهندی رواليه‌تی ئىسلامدا ههیئت. ئەم پىنگرهش بە ھيممەتى هنهندی لىكۈلەرى مولمان نەماوه و نامىنيت. خۆيىشم كېتىپىكم بۇ بەرپەرچى ئەو گومانە نۇرسىۋە. بەلنى، ئىستا زانست و شارستانىتى هەرىيەك لە: "مەيلى گەران بە دواى راستى يەكاندا" و "ويژدان" و "خۇشويىستى مەرقۇيەتى" يىان بە كەرەسەمى پۇيىست پېچەك كردووه و، بۇ بەرەي جەنگى ئەم پىنگانەيان ناردۇون و، پەرتەوازىيان دەكەن و لەناويان دەبەن.

(والفضل ما شهدت به الأعداء)..

ئەوەتا "میستر کارلایل" كە يەكىكە لە فەيلەسۈوفە ناودارە كانى ئەمریكا، لە وتهىيە كىدا، كە ئەمە واتا كەيەتى، بە دەنگى بەرز دەلىت:

(ئايىنى ئىسلام بە وينهى بلىسسى ئاگر ھەموو ئايىنه كانى ترى ھەللووشى كە وە كو پەلى وشكى درەختيان لى ھاتبۇو، مافى خۈيىشى بۇو كە ھەلتىان بلووشىت، چونكە ئايىنه كانى تى بەرامبەر بە ئىسلام، كە ناوه رۆز كى ئىسلاميان تىدا نى يە، وە كو نەبۇو وايە. شايانتىرين گوفشار بۆ بىستەن وته كانى مەممەدە ﷺ. چونكە تەنھا وته كانى ئەم گوفشارى راستەقىنهن. خۇ ئەگەر گومانت لە راستى يە كانى ئىسلامدا ھەيە، ئەوا دەبى گومان لە ھەموو شتىكى بى گومان و بەلگە نەويىست بىكمىت).

منیش بین پهروا و به پشت بهستن بهو راستی یهی که کیلگه کانی ئوروپا و ئەمریکا
هاوشیوهی "بسمارک" و ئەم چەشنه توپزدەرەی بەرهەمهیناوه، بربار دەدەم و دەلتیم:
ئوروپا سکە، بە ئاپىنى، ئىسلام يەھو، رۇزئىك دىت كە دەپېت.

دهسا برایان! ثایا ئهو پىشە کى يانەي كە تا ئىستا لىپیان دواين ئەمۇ بەرھەم ناھېن كە:
تەنھا ئىسلام بالادەست و فەرمانزەواى لوتكە بەلندە كانى ئايىنلە دەبىت.

● بـهـلـام لـاـيـهـنـي دـوـهـهـم، هـهـيـهـسـتـم يـشـكـهـوـتـنـي مـادـدـيـهـيـهـ:

نهوا بزانن که لمناو دلی جیهانی ئىسلاميدا پىنج هىزى توندو تولى شىكست
نه خواردو كۆپۈونەتەوە و ئاۋىتەي يەكترى بۇون:

□ هیتری یه کم:

بریتی یه له "پاستی ئیسلام" که مامۆستای هەموو پەفتار و ئاکاره تەواوه کانه و^(۱)، سى سەدو سى ملیئون موسلمانی بە وىنسە تاقە كەسىك يە كخستووه و، بە شارستانىتى پاستەقىنە و زانستە پاست و دروستە كان پېچەك بۇوە.

□ هیتری دوروھەم:

بریتی یه له "پۇيىستى لە رادەبەدەر" کە مامۆستاي شارستانىتى و ئەو پېشەسازى يەشە كە بە هۇزّكار و بىنەما تەواوه کان تەيار كراوه.. هەروەها برىتى یه لەو "ھەزارى" بەى كە پشتى ئىمە شىكاندۇووه.

□ هیتری سىھەم:

بریتى یه لە "سەربەستى شەرعى" يى ئاوىتە لە گەل مەيلى سەربەرزىدا. كە ئەۋەش مامۆستاي ئاکاره بەرزە کان و، لەناوبەرى ئىستىبدادە کان و، ورۇۋىزنىرى ھەستە بلنەدە کانه و.. بە ئىزەبى و، بەربەرە کانى و، بىدارىي تەواوهتى و، شەوقى پىشىر كى و، حەزى تازە گەرى و، ئارەزووى بەدەستەھىنانى شارستانىتى تەيار و پېچەك كراون. لە كاتىكدا ئىمە لە نزمى و دواكەمۇتىكى تەواودايىن.

□ هیتری چوارەم:

"جوامىرىي ئىمان" كە بە ھەستى "سۆز و مىھەبانى" ساز و ئامادە كراوه. واتە: راىزى نايىت زەلیل و پرسوای بەرددەم سەمکاران بىت و، كە سىش زەلیل بىكتا.

(۱) تەنائەت من لە ئاماژەي مامۆستايى قورئانى بېرۈزۈوە لە باسکەرنى چىرۇكى موعجىزاتى پىغەمبەراندا - دروو迪ان لە سەر بىت - كە بۇ پەند وەرگرتە، ئەوه تىنە گەم كە قورئان پىشانى مۇزقىان دەدات و پەنجە دەخاتە سەر ھاوشىۋە ئەنجامى ھەول و كۆششى مۇزقى بۇ پىشىكوتەن لە داھاتوودا كە ئاوىتىنى راپوردوو. وەك بلىنى قورئان دەستى خىزى بە سەر پشتى مۇزقىدا بەھىتىت وىنى بلىت: بە هۇزّكاره كانت ھەول بەدە تاكو بىگىتە ھاوشىۋە ئەم كاره ناتاسايىان. وەك: ھەدوھا شەھر و رواحىھا شەھر و ھۇتىرى ئاكىمە والأبرص ياذنە و ھافنەجىرەت منه انسا عىشە ئىنەن و ھىبا نار كۈن بىردا و سلامانە و ھەلولا ان راي بىرھان رىبەن واتە وىنە يەعقوب - دروودى لە سەر بىت - هەروەها ھاوشىۋە كانيان. هەروەها و تراوه كە "سەعات" و "كەشتى" يە كەم دىيارىي دەستى موعجىزە پىغەمبەران بۇ گۈزۈ مۇزقى. (دانەر)

ئەم دوانەش بناغەی سەربەستىي شەرعىن.

□ ھېزى پىنجەم:

"سەربەرزىي ئىسلامى" يە، كە فەرمان بە بەرز پاڭرتىي ئالاي ئىسلام دەدات، كە ئەوهش لەم رۇزگارەدا بەندە بە پىشكەمۇتىي ماددى و رۇشتەنە ناو گۈرپەپانى شارستانىتىي پاستەقىنهو، وەك ئەوهى كە لە رابوردوودا بە لەناوبردنى دەمار گىرىبى دۇزمۇن و، شىكانلىنى سەرسەختى يە كەمى، هاتەدى.

بىزانن كە مەبەستىم لە شارستانىتىي: لايەنە جوان و سوودبەخشە كانىھتى بۇ ئادەمیزاد، نەك گۇناھە كانى كە پىتان وايە لايەنە جوانە كانى بن.

بەلى، لە بەر ئەوهى شارستانىتىي يىانى يە كان لە سەر بىنەماي چا كە كارى و رېڭاي پاست دانەمەزراوه، بەلکو لە سەر بناغەي ھەوا و ھەوس و ئارەزوو دامەزراوه، ئەوا لايەنە خرائە كانى بە سەر چا كە كانىدا زال بۇوه و، وە كو درەختىنەكى لىنى ھاتۇوه كە بە كرمى رېنگەخراوه تۆقىنەرە كان پۇو كاپىتەوە و داپزايىت. ئەم حالەش خولگەيە كە بۇ زالبۇونى شارستانىتىي.

جا ئە گەر رېنگامان بەرەو ئائىنەدە رېنگايە كى ئاوا تەختى وەك ھىلى شەمەندە فەر بىت، ئىز چۈن دەبىن تائۇمىد بىن؟ چۈن پىتان وايە كە دىنيا بۇ ھەموو خەلکانى جىهان، بەھۇي مەيلى بەرەو كە مال رۇشتىيان، خانەي پىشكەمۇتە و، تەنها بۇ ئىمە خانە و لانە شۇرۇبۇنەوە و دوا كەوتە؟

فەرمۇون سەيرى "كات" بىكەن.. ئەۋەتا بە سەر پاستەھىلدا ناپروات ھەتا سەرەتا و كۆناتىيە كەى لە يە كىز دوور بىكەونەوە، بەلکو بە جۈولەيە كى بازنىمى لەناوهندى پىشكەمۇتىنەكى بەرەو سەرروودا دەخولتىنەوە؛ ئەۋەتا لە دواي ھەموو زىستانىك بەھار دېت و، دواي ھەموو شەۋىنگىش رۇز دەبىتەوە.

○ "نېر بەلگە" كەش ئەمەيدە:

بە پىشكەنلىنى تەواوهتى و لە پىيى ھەوالىگەيەنەرى زانستە كانوھە سەملاؤھ كە: خېر و، جوانى و، تەواوى، بە جۈزىكى رەھالە سېستەمى گەر دووندا زالىن و، ھەر ئەوانىش ئامانچ و مەبەستى بە دىھىنەرن، بە بەلگە ئەوهى كە ھەموو يە كېڭ لەو

زانستانه‌ی که په‌یوه‌ندیان به گه‌ردو نمه‌وه‌هیه، له‌پنی‌یاسا و ده‌ستوره گشته‌یه کانیانه‌وه، پنکوینکی و پیسایه‌ک ده‌دهخه‌ن که هه‌رگیز بژچونی "زیری" نمه‌وه تمواوت شک نابات.

هه‌روه‌ها به‌دواه‌گه‌رانی تمواوه‌تی نمه‌وه‌یه به‌ده‌ستوه‌ه دا که:
شہر و، ناشیرینی و، ناره‌وابی، چهند شتینکی جوزئی و پاشکن و داپوشراون له‌ناو به‌دیهاتو و‌اندا.

هه‌روه‌ها سملاؤه که:

"مرؤف" به‌پنیزترینی به‌دیهاتو و‌انه، به‌هله‌گه‌ی نمه‌وه‌یه زنجیره‌ی هزکاره‌یه‌ک له دواه‌یه که کانی به‌دیهینانی بونه‌وه‌رانی ده‌رخستوه‌ه و، به‌سنعته که‌شی لاسانی به‌دیهینانه په‌روه‌رد گاری‌یه کانی کردووه‌ته‌وه.

هه‌روه‌ها سملاؤه که:

موسلمانان به‌پنیزترینی نمه‌کانی مرؤفن و، شوینکه‌وه‌یه حق و پاستین..
هه‌روه‌ها گه‌وره‌ترینی هه‌مورویان مه‌م‌ه‌ذی سه‌روه‌ه پلکان، به‌شایه‌تی موعجیزه و ره‌وشه به‌رزه کانی.

جا اه گه‌ر ئه‌مه و‌ایست، ئایا به‌دبه‌ختنی ره‌گه‌زی مرؤف ده‌توانی شایه‌تی سه‌رجه‌می ئه‌وه‌هه‌موو زانستانه زامدار بکات و، ئهم لیکولینه‌وه و به‌دواه‌گه‌رانه تمواوه هه‌لبوبه‌شینته‌وه و، له‌پرووی ویستی خواهی گموره و دانستی ئهزه‌لیدا هه‌لبگه‌پنیوه؟ سویند به‌هو خواهی که ئهم جیهانه‌ی له‌م سیسته‌هه هه‌ره تمواوه‌دا به‌دی هیناوه، ئاده‌میزاد په‌فتاری پیچه‌وانه‌ی برایانی تری له به‌شه کانی به‌دیهاتو وان پن هرس ناکریت، که هه‌زاران سال له‌ناو گرۇی ئاده‌میزاددا "شہر" به‌سهر "خیز" دازال بیست، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌مرؤفه‌ی که هه‌لگری پله‌ی "جینشین" به‌مشه‌خۆزىك دابسزیت له‌م جیهانه‌دا!

ئهم نیو به‌هله‌گیه ئه‌وه‌ده‌رخامه به‌ده‌ستوه‌ه ده‌دادت که:
له ئاینده‌دا تمنها "خیز" و "ئایینی پاست" زالی په‌ها ده‌بیست که چاکه و ره‌وشت به‌رزبی لەخۆ گرتووه. به‌راده‌یه کی واکه مرؤف و برایانی تری بونه‌وه‌رانی له لاینه‌کانی چاکه‌دا يه‌کسان ده‌بنوه، تا ئه‌وه‌راده‌یه‌ی که بوتری:

نهینی دانستی نه زهلي خواي گدوره له په گهزی مرؤفذا هاتووه تهدي.

وشهی دووههم: (نائوميدی ده ردیکی کوشندده به)

به رهه ميکي نه زموونه کامن نهوه به که:
 "نائوميدی" ساخت ترين درده که مسلمانانی پنهو گيرزده بوروه و، هر ئهويشه
 ئيمه له ناوداوه و رهوشته بهزه کانی له ئيمهدا مراندووه.
 ته نانهت که سی وا هيه به هزی سستی و کمته رخه می خەلکانی ترهوه دورچاري
 سستی و نائوميدی ده بیت و، پئی وا يه کمته رخه می که سانی تر ده بیت به هانه و پاساو بز
 که مته رخه می خزی.

ده سا با تولهی خۆمان له بکۈزه کەمان کە "نائوميدی" يه بىينىنه و، به شمشىرى:
 ﴿لَا تُقْتُلُوا﴾ (المر: ٥٣) له گەردنى بدەين و، به: (ما لا يُذَكِّرُ كُلُّهُ لَا يُتَرَكُ كُلُّهُ) يش
 پشتى بشكىنин.

به تى، "نائوميدی" شىريپ بجهىد كە نه توهه کان دوورچاري ده بن..
 به تى، "نائوميدی" رېنگره له گەيشتى مرۆف به ئاماچىه ته اووه کان و، پىچەوانى:
 (أنا عند ظن عبدى بي) و، کاري کەسانى دەسته و سانه و.. هەر گىز نه نائوميدى يەي
 كە له "دەسته و سانى" يەوه سەرھەلددات لە شان و شىكۈزى جو امىرىي مسلمانان
 ناوه شىتمۇوه، بەتايمىت عەرەبە کان كە بە چەند رەۋوشىكى ھىنده جوان تايىه ئەندن مايەي
 شانازىيانە.

به تى، لە گومانهدا بورىن كە ئىمە تزمن، ئىتە تزم بورىنەوه!

وشهی سىھەم: (پاستى بناغەي ئىسلامە)

پوخته لىتكۈلىنە و کامن تېيگەياندم كە:
 "پاستى" (الصدق) بىچىنە تۆكمەي بناغە کانى ئىسلامە و، پەيوەندىدەری نىوان
 رەوشته بلندە کانى و، ئاوتىنە ناو ھەست و نەستە بەرزە کانىھتى.
 دەسا ئەو شتە زىندىو بىكەنەوە كە مايەي ژيامانە و، نەخۇشى يە كابىشى بىن تىمار و
 چارە سەر بىكەن.

بهلتی، "پاستی" په یوندیده ری ژیانی موسلمانانه. به لام "مهرابی" جزورینکی درؤیه که به کردار نهنجام دهد ریست.. "دوو روویی" جزورینکی تری درؤیه.. خودی "درؤ"ش بوختانه به دم توانستی کردگاری شکوژمه ندهوه..
"کوفر" بریتی یه له "درؤ" ..

که چی "ئیمان" برتی یه له "پاستی" ..
کمو اته هیندەھى دوورىسى نیوان خۇرھەلات و خۇرئاواو، جىاوازىي نیوان ئاگر و
پۇوناڭكى، ماوهى نیوان پاست و درۇش بەرین و فراوانە و، بە چەندىن قۇناغ لەيە كەمەو
دوورن.

له دریزه‌ی ئەمەدا سەرچىكتان له زانستي فەرمۇودەوە بۇ باس دەكەم، كە برىتى يە لهوھى:

ریوایتی هاوهله بپریزه کان پیویستی به تهز کیه نی یه، چونکه همموویان "دادگهر" ن و دادگهریان جینی دلنیایه. به پیچهوانهی خه لکی سه رده مه کانی تر که پیویستیان به تهز کیه همه.

نهیّنی ٿئم حیکمه ته ٿئو ھیه که:

له بهر ئوهى "پاستى" له سەردەمى بەختە وەرىدا ھەموو چاکىيە كى خىستە پىش
چاوه کان و، پلەشى لە "دروز" دوور كەمتوهە و، ئالىو گۈزىنگى سەرسوور ھېنەرى خىستە
ناو جىهانەوە، ئىتىز بەھۆزى "پاستى" يەوه حەزىزەتى مۇھەممەد ﷺ لەو سەردەمدە باھەرە و پلە
ھەرە بەرزە کان بەرزبۇوەوە، ئەوا "پاستى" لە بازارى جىهانى ئەو رۆزگارەدا بە وىنەى
ئازادى" لەم رۆزگارەدا بېرىۋى پېيدا كەرد..

ئنجا هر لەو سەردەمەدا "درۇز" ئەپەرى ناشىرىنى خۆزى و دۇورىسى لەپادەدەرى لە "پاستى" يەوهە دەرخىست، بە پادەيەك كە ھاو شىيە كانى موسەيلەمەدى درۆزىن بەھۆزى "درۇز" وە دابەزىنە خوارەوە بىز ناو بىنكى نزمايىە كان، ئىستەر بە وىنەي ئەوهى كە "جاسوسى" لەم پۇزەدا بىرەوى نەماوە، باز اپى درۇش لەم پۇزەگارەدا بىرەوى نەماو كە سېتىكى دەست نە كەمۇت كەپەرىيەت.

بهو جوړه، نیوانی "پاست" و "درو" ماوه و میدانیکی فراوانی تیکهوت. ئیتر گوهه‌ری "پاستی" برهوی پهیدا کرد و، که رهسه‌ی له خوبای "درو" ش دووچاری بئ باز اپری بولو.

کاتنی که ئهو ئالو ګزره مهنه رپوی دا، ئهو عهربانه که مهیلی ئاکاره به رزه کان له فیتۀ تیاندایه و، سروشیان وایه که له هه شتیکدا ئهو دهستی خوبیان دهخن برهوی هه بیت و، حمزیان له پهیدا کردنی ئهو شتانه که مایه‌ی شاناڑی بیت، به پله رپوشن که رهسه‌ی "پاستی" یان کېری و به "حهق" یش خوبیان را زانده‌وه. ئیتر ئالاکانی شایه‌تیدانیان له سه‌ر داد گهري هاوه لان هتلکرد.

پاشان به تیپه‌ربونی کات ماوهی نیوان "پاست و درو" ته سک بولو و هیندہی پهنجه‌یه کی مایه‌وه. ته نانه‌ت و ای لئی هات که پیاو ګوئی ناداته ئمهه‌ی پاست ده لیت یان درو! بارو دوخته کان و ها شیواوه که خوتان به چاوی پهزاره‌وه دهیبینن. خوئه ګهر به وردی سه‌رنج بدنه دهیبینن پیاواني سیاسه‌ت بتوئه‌وهی زیانی درو بکېرنه دواوه چون ناچار بولون چهند کارمه‌ندی به ک دایه‌زرنېن که له وانه‌یه به شیوه‌یه کی زنجیره‌یی دریزه بکیشیت.

ده سا برایان! تاقانه پی پزگاری "پاستی" یه.. چونکه هم "پاستی" ده ستاویزیکی مه‌حکم و قایم..

"دروی مسله‌حهت" یش پژگار هملی و هشانده‌وه.

چونکه "مسله‌حهت" به وینه‌ی "مهشه‌قههت" وایه له سه‌فردا؛ سنوریک نی یه ده ستیشانی بکات، ههتا عیللته‌تی حوكمی له سه‌ر دایه‌زرنېت.
که اوته یان "پاستی" .. یان "بئ دهنگی"!

وشی چواره‌م: (خوش‌ویستی)

مه‌به‌ستم ئوهه‌یه که یه کېلک له و شتانه‌ی لیکولینه‌وه کام داویانه به دهستمه‌وه، ئوهه‌یه که:

شايسه‌تین شت بتو خوش‌ویستی "خوش‌ویستی" یه و.. شابان‌تین سیفه‌تیش بز دوزمنایه‌تی "دوژمنایه‌تی" یه!

جا نه گهر ویستان دوژمنایه‌تی شتیک بکنه فه‌رمون هی "دوژمنایه‌تی" بکنه،
چونکه دوژمنی غه‌ددار هه‌ئوه.
سه‌ردنه‌می دوژمنایه‌تی و پقه‌بهرایه‌تی کوتایی بین هات. تهناهه‌ت هیچ سوودنیکی تیدا
نی‌یه.

کدو اته بهوه له خشته نه‌چن که ده‌روونتان پستان بلیت:
دوژمنایه‌تیمان به‌رامبه‌ر خراپکاری دوژمنه کامانه.
نه‌خیز.. به‌لکو هی له خزوبایی بعون و خزوویستیانه.

چونکه بین ئوهش به خوتان بزانن و به خووی دوژمنایه‌تی، ده‌چن هۆکاره کانی
خوشویستی که له‌چاو هۆکاره کانی دوژمنایه‌تیدا ئوهنده گمهوره‌ن که هیندەی چیا
گه‌ردن که شه کان ده‌بن، داده گرنه خوار و به سووکی و کەمی بزی ده‌روان.
"خوشویستی" و "دوژمنایه‌تی" به وینه‌ی تاریکی و پووناکی وان؛ هه‌ر گیز پنکموه
کۆنابه‌وه..

جا يان ئوهیه "خوشویستی" زال ده‌بیت، ئدوا ئه‌و کاته دوژمنایه‌تی‌یه که ده گۆریت
به سۆز و به‌زهی و ئازارچەشتەن.

یان "دوژمنایه‌تی" زال ده‌بیت، ئمو کاته "خوشویستی"‌یه که ده گۆریت به
خۆگونجاندن و هاوارپنیه‌تی پوالەتی.

هۆکاره کانی "خوشویستی" برتین لە ئیمان و ئیسلام و هاواره گەزایه‌تی و
مرۇفایه‌تی، که له چیاکان قورستن.

هۆکاری "دوژمنایه‌تی" ش هەندى خراپه‌ی تاییه‌تی‌یه که به وینه‌ی خانزچکه کان
وايە.

جا هه‌ر کەسیک دوژمنایه‌تی له سروشتیدا به‌رامبه‌ر موسلمان زال بیت، وه کو ئه‌و
کەسە وايە که گالتە به چیاى ئوحود بکات و بلئى له بەرده ورده‌یک بچوو كزه.
به پوختنی:

"خوشویستی" ئاویتەی موسلمانیتی‌یه.

پیم وايه ئه و چەشنه دوژمنايەتى يە وە كۆ كارى منالىيەك وايه كە ميزاجى ناپېلىك بىت و بىيەويت بىگرى.. ئىت بۇ ييانوو يەك بىگەرى تاڭو يىكاتە بەھانەي گرىيانىيکى دەستكىدا! ئايا كاتنى كە بوارى گومانى خراپتان لە بەردىمدا يە بۇچى گومانى باش نابەن!

وشەي پېتىجەم:

يە كېلىك لەم وانانەي كە لە شۇوراى شەرعىيەمەن فېرى بۇوين، ئەمە يە كە: خراپەي تاڭە كەس لەم ٻۇزگارەدا تەنھا يەك دانە خراپە نى يە، بەلکو لەوانەيە لە هەزاران زىاتر بىت.

ھەروەھا يەك دانە كرددەيە چاكىش بەم يەك دانە چاكىيە نامىنېتەوە، بەلکو لەوانەيە زىاد بىت هەتالە هەزاران چاكە تېپەر دەكەت.

نەينىي ئەمدەش لەمەدaiە كە "شۇورا" سەرەربى مىللەتى دەرخىست. مىللەيەتى ئىمەش خشتەيە كى تۈركىمە و تۈندۈزلىھە، ئاوىتىيە كە لە ئىسلاميەت و عوسمانىيەت و پەگەز و مىللەيەت پىنكەتا تووھە و لەپكەي ئىسلاميەتە و، پەيوەستىنە ئەوتۈزىيە كە سەرجەمى مۇسلمانان بە وىنەي يەك دانە "ھۆز" لىتى دەكەت كە پەيوەندىيان بە يە كەتكەرە ھەمە و پاشتى يە كەتكەرە دەگەن. وە كۆ ئەمە وان كە بە زنجىرىنىكى نۇورانىيەمەن پەيوەست بن.

جا بە وىنەي ئەمە كە تاڭە كەسىكىن لە ھۆزىكدا گەر تاوانىيکى ئەنجام دايىت، ھەمەو كەسانى ئەمە ھۆزە بە لای ھۆزە كەي ترەمە بە تاوانبار دادەنرەن، وەك بلىنى يەك بە يەكىان تاوانە كەي كەرىدىت..

ھەروەھا گەر كەسىكىان كرددەيە كى چاكى لەسەر دەست ٻۇو بەرات، ئەمە يەك بە يەكى كەسانى ئەمە ھۆزە شىنانازىي پېۋە دەكەن، وەك بلىنى ھەمەو يەكىكىان ئەمە چاكىيە ئەنجام دايىت..

بە هەمان جۇر، لەم سەرددەم و ٻۇزگارە خۆماندا خراپەي مەرۇنى خراپكار تەنھا لە خۆيىدا نامىنېتەوە، بەلکو سەنورى مافى ملىيەنەها كەس دەبەزىنتىت.

بيانو بەمەھىنەوە كە بلىنى:

(ئىمە زيانان بىز كەس نى يە و، ناشتوانىن سوودمان بىز كەسيك ھېبىت)!
نەخىر.. چونكە تەمبەلتى و دوورەپەرىزيتان، خۆزى بىز خۆزى زىيانىكى
يە كجارتىلىق.

به همان جوز سوودی یه ک دانه کردوه‌ی چاکیش تنهایا بزئه نجامده‌ر که‌ی
ناگریته‌وه، به لکو پهره ده سینیت هه تا ملیونه‌ها که‌س ده گریته‌وه، دهیته هزوی
پتهو کردنی پهیوه‌نديي نیوان ژیانی ټهوان.
بر ايان!

واگومان نه بهن که من بزئوه هاتزو مهته سهر ئهم مينبهره تاکو پىنمایي و
ئامۇز گاريتان بكم. نەخىر..

به لکو بُوههاتووم که داوای مافینکی خومانتان لئی بکم به سه رتانوه. چونکه برزه و هندی یه کانی نیمه په یوهسته به ییوهوه و، تمبه لهی و ساردو سرپی ییوهش زیان به نیمه ده گنه نیست.

نهم و تهیه شم به تاییه‌تی ثار استهی ئیوه ده کەم ئەی عەرەبە کان! چونکە ئیوه مامۆستا و پیشەوا و پاریزگارى ئیمە بورون.

گوناهی ئىوھ يەكجار گەورەيە و، كردهوهى چاكىشان گەلنى بەرز و بلىنده!
براياني بەرىزىم!

تکایه و اگومان مهبهن که من بهم قسانهم. بهویت هانی هیممه‌تی نیوه بدهم بوز خهربیک
بیون په سیاسه‌تهوه! نه خیز.

چونکه ئىوه ئهو خىته وردانە ناخويىننەوە كە لە پەرأوينزى سياسەتدا نۇو سراوەن.
من كۆمەلگا له شىيوه ئىيە كارگەيە كى پىكھاتۇو لە چەندىن چەرخ و ئامىرى
هاوپېيەندىدا وىنە دە كەم كە ئەگەر چەرخىك لەوانە سىستى لە كارە كەيدا بىكەت، يان
سنورى پىچكە و چەرخە كە تەنيشتى بىهزىنېت، ئەوا مېكانيزمى ئەو مەكىنىيە
تىنگىدە جىت.

لله گهله نمه شدا، بهو پهري داخ و پهزاره وه دهليم:

بیانی به کان همروه ک به نرخنگی کهم سامانی به نرخیان له دهست دهرهیناین، به همان جزور رهشته به رزه کانی ئیمهشیان، لهوانه که له کانگای ئایینی پاست و رهواوه پهیدا بوبوون به تالانی بردو، له برآمیریه و رهشته خرووه خراپه کانی خرخیان خسته نیوانماههوا!

بۇغۇونە:

مرۆقىيکى ئهوان دەلىت:

"ئەگەر من مردم، ياخوا نەتموھ كەم هەر بىزى. چونكە بە ئیانى ئەم منىش ئیانىكى نەبراوم دەبىت".

ئەم وتهىه لە بنچىنەدا هي ئیمەيە و لە ئایينى راستەقىنەوە سەرچاوهى گرتۇوه. هەروه ک بناگەيە كى توندوتولى پېشىكەوتىيانە، لە ئیمەيان زەھوت كردووه..

كەچى لەناو ئیمەشدا كەسى واھىيە دەلىت:

(ئەگەر من بە تىنۇويى مردم، ياخوا دلۇپىڭ باران نەبارىت)!
يان دەلىت:

(ئەگەر خۇزم نايىنا م، دنيا چۈن دەبىت با بىبىت)

ئەم وته گەوجانىيە كە لە نەبوونى ئايىن و، باوهەر نەبوونەوە بە دواپۇز سەرچاوهى گرتۇوه، لە دەرهەوە هاتۇوه ناومان.

ھەروھا بەھۇزى بىرى نەتموھيەوە ھەمۇو يەكىنى ئهوان وە كو نەتموھيە كى لىنى دىت، چونكە نرخ و بەھاى ھەر كەسيتىك بە رېزەي ھىممەتە كەيەتى؛ جا ئەگەر ھىممەتى ھەر كەسيتىك نەتموھ كەي بىت، ئەوا ئەم كەسە لە خۇيدا نەتموھيە كى سەرەخزىيە! ئىنجالە بەر ئەوهى ھەندى كەس لە ئىمە بە كورتى دەپۋانىت، ھەرچەندەش توانا و لىيەھاتى گەورەمان تىدایە، ئەوا ھەندى جار ھەزار كەسى ئىمە لە جىنى يەك دانە كەسلايە!

ھەر كەسيتى ھىممەتى تەنها بۇ خۇزى بخاتە كار، مەرۆف نى يە. چونكە مەرۆف بە سروشت شارستانىيە و پەيوەستە بە كۆمەلمۇدا

وشمي شهشم:

كليلى به خته و هربى موسلمانان بريتى يه له را ويژ (شورورا).

له باره ي راستى و ناوه روزكى را ويژه وه كيپيکم داناوه. هر كەس دەيمونىت با
بگەريته وه بز ئەمو كېيىه.

دەرخەرى بەختى ئاسيا و، كليلى كىردىنەوهى كۆت و زېخىرى ئىستىيەدەد
جۇر او جۇرە كان لە پىسى سى سەد ملىئۇن موسلمان تەنھا ئەمو ئازادى يەيمە كە لە^{كە}
مەردايەتى و سۆزى ئىمانەوهە لە قوللائىت و بە ئادابى شەرعى را زايىتمەوە.
مەبەستم ئەوهە كە:

موسلمان زەلیل نە كرىت و خۆيىشى خۆى زەلیل نە كات، چۈنكە ئەمو كەسەى
بەندەى خوايى گەورە بىت هەر گىز نايىتە بەندەى كۆزىلە كان.

ھەروەها ھەندىيكتان ھەندىيكتى ترتان، لە بىرى خوا، نە كات بە چەند پەروەرد گارىزك
بە سەر خۆيەوە.

بەلىنى، "سەرىيەستى" بە خىشىيەتكى مىھەرە بانىي خوايە و، تايىەتەندى يەكى ئىمانە.
دەسا با هەر بىزى "راستىگۈزى" و .. نەزى "ناڭومىدى" ..
بەر دەوام بىت "خۆشەويىستى" و .. بەھىز بىت "شورارا".
گلەبى لە شۇينكەم تووانى ھەوا و ئارەزۇوو ..
سلاۋىش لە پېرەوانى پىنى ھيدايەت.

بهره‌های پنجم:

واره‌کان

بديع‌زهمان

سعیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره‌سول یه‌جا

کردوبه به کوردی

پیشە کی یەك

بۆ ئەم گۆمەلە و تارە

بە ناوی خوای گەورە و میھرەبان

ئەم بەشمى بەرھەمە کانى مامۇستا نۇرسى دە گەپتەمە بۇ قۇناغى "سەعىدى كۈن". ئەوانەش دوو دانىيەن نەيىت كە لە سالى (۱۹۲۰) دا بلاۋىبو نەتەو، ئەوانى دىكە لە سالانى (۱۹۰۸ و ۱۹۰۹) دا، يان بە نۇرسىن لە رۇزىنامە کانى ئەم دەمە ئەستەمبۇلتدا بلاۋى كردو نەتەمە، ياخود وەك بىزەوتار (خطبە) كە خۇى ناوى (أُطقى) لى ناون، ئاراستەي گۈنى بىستانى كردو.

مامۇستا سەعىدى نۇرسى لەو كاتەمە كە سالىك پىش راڭەياندى "مەشرووتىيەت" (دەستور) رۇشتۇرۇتە ئەستەمبۇول و چاوى بە سەر دەوروبەردا كراوهەتەو، هەتا ئەو كاتەي گەپراوهەتە بۇ كوردىستان لە سالى (۱۹۱۱) دا ھەموو ھەل و دەرفەتىكى قۇزىيەتە بۇ ھېنغانەدىي ئەو ئامانجاھەي كە لە پىناويدا ئەو سەفەرەي كردو، كە بىرىتى بۇوه لە:

يە كەم: كردىنەوەي قوتا بخانە بە زمانى كوردى لە شار و شارۇچىكە کانى كوردىستان و ناوهندى ھۆزە كورده كاندا.

دۇوهەم: كردىنەوەي زانكۈزى مۇذىرن لە شارە گەورە کانى كوردىستاندا كە بە وينەي زانكۈزى ئىزەھەر زانستى نوى و زانستى ئايىنى يە كانى تىدا بخۇنۇنىت و، بىنتە مەلبەندىكى پۇونا كىردىنەوەي زانستى لە كوردىستان و ولاتانى دراوسىيدا.

سىھەم: ھەولى چۈرۈپ بۇ يە كخستى پىزە کانى گەلى كورد و پىزگار كردىنى لە دەردى دۇوبەرە كى و ناكۈزكىي نىوان ھۆز و تىرە كان.

لە پىناوى ئەم ئامانجاھەشدا ھەموو پىنگالىيە كى گۇنجارى گرتو وەتەبەر.

یه کیک له و روینک گایانه: دیدار و چاوبینکه و تنبیه بووه له گهمل همندی له به پرسان و،
روونکردنوهی تمو ئامباچانه که له پیناویدا هاتووه.

هز کاریکی تر: سه رنج پاکیشانی نوخبه‌ی کاریهده ستانی دولت و نوخبه‌ی پوشنبه‌ایش بوده، له پنی زیره کی و زانایی و وریایی و بنی نیازی خویمه‌ه، به لای ثوهداده که هم که سینکی ئاسایی نی به و، زور به پهرو شه بز پیشخستنی ولاته که‌ی. ئوهه‌تا ئه گهر هه ممو دنیاشی بدهنی بز خوی نایمه‌وت، بله‌کو ئاماچنی تنهها نه و حاله ناوبر او آنده، به بنی منه‌ی هیچ ده سکه‌و تیکی که سی بز خوی، له وانه‌ی که خمه‌لکانی تر له هه ممو رویه که موه ره‌نچی فرهادانه‌ی بز دهدهن!

هۆکارینگی تر، بەلکو گرنگزبینیان، ئاراستە کردن و بلاو کردنەوەی ئەم وتارانە بۇوە كە لەم كىيىەدا خويىنەرى بەرپىز دەيانخۇپىنىتەوە.

ئەم تەقلا جۆربەجۆر و وتارە يەك لە دواى يەكانە، چەندە بۇ زانىنى بەسەرھاتە كانى ئەو قۇناغەي زيانى مامۇستا بەدىعوززەمان گىرنىڭ، پتە لمۇھەش داراي بايەخ و گىرنىگىن بۇ مىزۈسى كاروانى رۇشىبىرى و خەباتى زانىتى يانەي شىرە كوردانى ئەو دەمە، كە وە كە سەربازى گۇمناۋ رۇز و شەويان خىستبۇوه سەرييەك بۇ بەرھەپىش بىردىنى گەلە كەيان لەو قۇناغە دواكەم تووهدا كە لە لايەكىم دەولەت و، لە لايەكى دىكەم نەزانى و هەزارى و ناكۇكىي ناوخۇ بە دەرددە كوشىدە كانى بىردىيون.

لهو بروایه دام که ئەگەر هەر توپىزەرىنىكى بىن لايەن، دوور لە پېپار و كاردانەوهى پىش
و خەخت، بە ويژدانەوه بۇ دەستىشان كردنى يلهى مامۆستا نۇورسى لە نىۋان ئەمە مەردە
دلىسۈزانەدا ھەلسەنگاندىن و لىكۆلىنەوه بىكات، دەگاتە ئەمە دەرەنجامەي كە
بە دىعو زەزەمان لە پىشەنگى، ھەممۇ يانەوه دېتىت، لھو رووھو كە:

یه کم: داواکاری یه کانی بناغه یه کی توندو تول و برپه پشته ی پشکموتنی گهلى
کورده له سره جم بواره کانداو، دورو بینی یه کی یه کجارتانایانه ی تیدا ره چاو کراوه
بز داهاتوو، که ئاسته مه که سانیلک تنهایا ئاماڭى سیاسىي هەنۇو كەپیان ھەبىت بەو جۈرە
بېرىكىرنەوە بېن درىزە داهاتوو بېنە رەنگى بز بېكىشى!

سی هم: تاقانه که سینکه هیچ جوزه ئامانجینکی گهوره يان بچووک، دنیابی يان قیامه‌تی، له هیچ تهقالا و خهباتینکیدا و له ژیر هیچ ناوینکدا بۆ خۆی نه ويستیت! ئەمەشی وەنەبى تەنها به يەكدوو ھەلۋىست پىش چاوش خستىت، بەلكو به سەرجمەم پۇوداوه کانى ژيانى بۆ دور و نزىكى سەلاندۇوه!

* * *

وەك پىشىز وقمان، بەشىكى ئەم وتارانە لە شىبۇھى خوتىبەدا ئاراستى گردوون. ئەمانە لە لايمەن خوالىخۇشبوو "ئەحمد رامىز ئەفەندى" ئى خاواھنى كېيىخانەئى (ئىجتىهاد) ھوھ كۆكراواه تەمە و بە ناوى (أُنطق) سالى (۱۹۱۲) چاپ كراوه. من تو سىخەيە كى فۇرتۇ كۆپىي ئەو چاپم لە لايە، وىپاى كىنېيى (آثار بدیعیە) ش كە ئەو بەرھەمەئى لە خۇ گەرتۇوه.

ئەم جوزه وتارەم كىرده بەشى يە كەمىي وتارە کان و، ناوى (بېزە وتارە کان) ملى نا، بە مەبەستى جىا كىردنەوەي لە بەشى دووهەم كە ناوى (نووسىنە وتارە کان) ملى نا و، مەبەستىش وتارە بلاو كراواه كانىتى لە رۇزىنامە كاندا. خۇ ئەگەر لەم ناونانەدا بە ھەلەدا چۈرمە، ھىرادارم خويىنەرى بەپىز پىنمايمان بىكات بۆ ناولىيەنلى باشتى.

سەبارەت بە بەشى يە كەم (بېزە وتارە کان) بە دورى نازام - وەك لە سىاقى ھەندىيەكىانمۇھەستى بىن دە كرىت - كە لە پىشدا وەك خوتىبە و دواترىش وەك وتارى بلاو كراواه لە رۇزىنامە كاندا بلاوى كىرىدىنەوە. ھەروەك ھەندىيەكى دىكەشيان پىنەچى ھەر وتارى ناو رۇزىنامە بۇويىتن، يان بۆ بلاو كىردىنەوە ئامادەيى كىرىدىن، بەلام لە ناوهندى ئەو خوتىبەدا لە چاپى دايىن. بە ھەر حال ئەم گۈغانانە لە سەرپشتىن بۆ لىدىوان و لىكۆلەنەوەي دامەزراو لە سەر بەلگە.

ئەم بەشە لە (حەوت) وتار پىنكەتاتووه. بەلام تەنها يە كەميان كە بىرىتى يە لە (وتارىڭ بۆ سەربەستى) دانەر لە دوا سالە كانى تەمەنيدا بايەخى پىسداوه و بە ھەندى دەستكارى يەوە جەختى لە سەر كىردووەتەوە. ھەر لە بەر ئەوەش بۇوە كە تەنها ئەو دانىيان تەرجمە كراواه بۆ زمانى عەرەبى.

سەبارەت بەم وتارەیان، يەکەم جار لە عەربى يەکەمە كىردى، دواتر
هاو كارى لاوم كاڭ دكتور ديدار كامەران لە گەل دەقە كۆنە توركى يەكمدا بەرامبەرى
كىردو، بېرىگە لابراوه كانى وەرگىزرا، منيش وەك داپشتن بە تەرجمە كەيدا پۇشتمەوە.
بەلام ھىچ كام لە شەش وتارە كەى ترم بە زمانى عەرەبى چىنگ نە كەمەت. بۆيە ئەو
ئەركەم بە كاڭ دكتور مەممەد خالىد سپارد كە ناوهەرۇ كە كەيام بۆ بکات بە كوردى.
ئەوش، مالى ئاوهدا ئىستە كەى مامۆستا نۇورسى، پۇحى گشتىي پەيامە كامە كىرده پابەرم و
تىنگەيىشتن لە مەبەستە كەى مامۆستا نۇورسى، بەوش قابىل نەبۇوم، بەلكو بۆزىدە
بە شىوه داپشتنى خۆم سەر لەنوي دامپەشتەوە. بەوش قابىل نەبۇوم، بەلكو بۆزىدە
دىلىبابۇن لە پىشدا كاڭ دكتور ديدار و، ئىنجا خۆم و ئەممەدى كورم يېكەمە لە گەل
دەقە توركى يە كۆنە كەمدا بەرامبەرمان كىردنەوە.

* * *

بەلام بەشى دووهەم، كە (نووسىنە وتارە كان)ن، ئەوازمارىيان زىاتە. مامۆستاي
دانەر كاتى لە سالە كانى كۆتايى تەمەنيدا چاوى پىدا خىشاندو نەتەوە، هەندىيەكىيانى لىنى
كەنار داوه و جارىنەكى دى بلاۋى نە كردو نەتەوە، هەندىيەكى تىريشى بە قەلەم تىرىدىن و
زىاد و كەمكىرىدىن بلاۋو كردو نەتەوە.

ئەمانەش كە بلاۋى كردو نەتەوە، (حەمەت) دانەيانى كردو و بە پاشكۆتى كەنېنى
(وتارى شام). ئېمەش بە هەمان شىوهى كارى دانەر خۆزى، ئەو حەمەت وتارەمان لەمۇئى
داناوەتەوە. با خۇينەرى بەرىز لە پاشكۆتى بەرھەمى ناوبر اودا يىاخۇينىتەوە.

(دۇو) وتارىشى لە قۇناغى سەعىدى كۆندا خىستبووە كۆتايى كەنېنى (پروانامە)
ھەردو قوتا بخانە موسىبەت) وە، يەكىكىيان بە ناوى: (خەباتى سەعىدى كوردى لە
دەورى ئىستىيداددا، بە سەرھاتى نىوان من و بېرىشك لە نەخۆشخانەدا). دووهەميان بە
ناوى: (گەفتۈرگۈم لە گەل شەھقىق پاشاي وەزىرى ئاسايىش كاتى لە بەندىخانە بۇوم). بەلام
لە قۇناغى سەعىدى نوېدا لاپىرىدبوون. ئېمە وەك چاپە كۆنە كە لە شۇينى خۆزىان لە
بەرھەمى ناوبر اودا داماننایمە.

(دوو) وtarی تریشی خستووهه نیوان باسه کانی کتیبی (سنوحات) ووه. يه که میان به ناوی: (فهرمانزه وابی پرهای قورئانی پیرۆز) و، دووه میشیان بابه تیکی يه کجارت که مونینه و نوازه يه، تیایدا داواي ئەنجومه نیکی راونیز کاری ده کات بز ئیجتیهاد. ئیمە ئهو دوو وtarه مان جیا نه کرده ووه و، هر لە ناوەندی (سنوحات) دا هیشمان ووه.

واته کۆی ئهو وtarانه ئى كە بۇ خۆی ھەلی بژار دونون و لە كۆتايى تەمەنیدا بلاوی كردوونەتهوه، (نق) وtarه.

ئەوانەشیان كە سەرلەنوي بلاوی نه كردوونەتهوه، (جگە لە دوو وtarه كە) قوتا بخانە موسىبەت) ئیمە دواي سۈراخىردن، تا ئهو را دەيە ئى توانىمان، (دوازدە) وtarى دىكەمان بەدەست هىتنا..

ئەمانە، (ده) دانەيان مامۇستا عەبدول قادر بادللى لە كتىبىي (آثار بدیعە) دا بلاوی كردوونەتهوه و، (دوو) وtarى تریشیان لە رۇژنامە ئى (تەعاون و تەرقىي كورد) دا بلاو كراونەتهوه. پىندەچى ئەۋۇرما رەبىدەستى مامۇستاي ناوبر او نەكە وتبىن تاكۇ لەو كتىبەدا بلاویان بىكاتەوه، بۇيە لە لايەنى خۆمەوه فۇتۇز كۆپىي ئەو وtarانم پىشكەشى مامۇستا بادللى كىرد، بەو هيوا يە لە چاپە كانى داھاتوودا سوودىيان لىنى بىبىنت.

يە كېتىكى ئەم دوو وtarەش، لە بەر دوورۇ درېزى يە كە، لە دوو ۋۇرما رەدا بلاو كراوەتهوه.

ئىجا هەر وtarە و لە شوينى خۆيدا ناوی رۇژنامە و ۋۇرما رە و بەروارە كەيم نۇرسىوھ. هەندى وtar لە يەڭ ۋۇرما رەدا و ھەندىكى دىكەش لە دوو ۋۇرما رەدا، تەنانەت وtarىنىكى تىدایە لە چوار ۋۇرما رە يەڭ لە دواي يە كى رۇژنامە يە كدا بلاوی كردوونەتهوه.

ئەم (دوازدە) وtarە، دوانىان نەبىن كە وەر گىپر انىم بە زمانى عەربى دەستكەمەت و لە عەربى يەوه كردم بە كوردى، ئەوانى دى ھەموو يان بە زمانى تور كى بۇون. بز وەر گىپر انى ئەمانەش بە كوردى هەرىيەك لەم ئازىز انەم بەشدار كىرد، بەو جۆرە كە لە پەرأوپىزى وtarە كاندا باسیان دە كەم، خوا پاداشتیان بدانەوه:

كاك دكتور ديدار كامەران ؟ ئەممە دى كورم ؟ كاك دكتور مەممەد خالىد.

لىرىدە وەلامى پرسىيارىنىكى گۈيانكراو دەدەمهوھ، كە:

ئایا تەرجه‌مەی با بهتىك لە توركى يەوه ئەو ھەموو ماندووبنوهى دەۋىت؟ دەلىم: توركى زانە كانى ئەمپۇز، زمانى توركىي سەرددەم دەزانىن كە پىنى دەوترى: (توركىي نوى) و جىاوازە لە (توركىي عوسمانى). ئەمەيان تەنانەت نەوهى نوپىسى توركىش بە باشى لىنى تىنالگات.

نووسىنە توركى يە كانى مامۇستا نۇورسى ھەمۈريان بە زمانى توركىي عوسمانىن. خۇ ئەم بەشەي نووسىنە كانى (واتە وتارە كان) ھەر زۇر قورسۇرە لە نووسىنە كانى دواترى كە لە سەرجهمى پەيامە كاندا دەبىنرىن، چونكە مامۇستا نۇورسى بە گەورەبى فېرى زمانى توركى بۇوه و، يە كەم ئەزمۇونە كانى لە نووسىنە توركىي ئەم كاتىدا ئەم وتارانىيە!

با خۇينەرى بەرپىز شىيە نووسىنە مەلايەكى كورد بەھىنەتە پىش چاوى خۇى كە بە گەورەبى فېرى زمانى توركىي عوسمانى بۇويت و، ئىجاواشە و زاراوهى عەرەبى و فارسى و كوردى مۇتۇرەبى نووسىنە كانى بىكەن! ئایا توركى زانى نوى چەندە تونانى بەسەرتىنگەشتىدا دەشكىت، جى جاي وەرگىزەنلى؟

مامۇستا نۇورسى ھېشتالە دەمى نووسىنیدا و لە سەرددەمى عوسمانىدا بۇوه كە ھەستى بە نامۇنى دارشتتە كانى لاي خۇينەرانى كردووه، بۇيە گەللى جار پۇزىشى بىز خۇينەرانى ھىناوهتەوه.

لەو بېرايەدام كە تەنھا لەبەر ئەم زانىارىيانە كە لەبارەي ئەم وتارانەوە خىستمانە پىش چاوا، نووسىن!

ئىستاش دواى ئەم زانىارىيانە كە لەبارەي ئەم وتارانەوە خىستمانە پىش چاوا، خولكى خۇينەرى بەرپىز دەكەين بۇ خۇينەنەوەيان.

وصلى الله على النبي الأمى محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.
والحمد لله رب العالمين.

فاروق رەسوللە یە حا

بەشی یەکەم

بیڑە و تارە کان (أُطْقَ)

روونگردنەوەی مەبەست

"قەدەر" زمانى توركىسى كەم پى بەخشىوم.. بەلام خەتى ھەر پى نەبەخشىوم، "زمان" يىشم بە باشى لە زمانى دالىم تىنەگات تاڭو تەمرىچەمىي بىكەت.. ھەروەها واتاكانىش لە شۇينىڭ قۇولتۇرۇ دىنە دەرەوە، ھەندى لە راستى يەکان بەملا و ئەولادا پەرتەوازە دەبن. دەبا وردىكاري و تىنگىشىتى ئىۋەي ئازىز يارمەتىم بىدات.

بەذىعوززەمانى كوردى

وقاری یہ کہم:

میوه‌ی کیوی هرجه‌نده تاله له‌گهله نهودشدا دوزمانه، به‌لام
هرس کردنی قورس و گرانه!

(یہ ذمہ دشیک) ^(۲)

شتيكى سروشتى يه كه: يه كم ئازمۇون.. يه كم داپشتىن.. يه كم گوفتار، داخراو
يېت و هەندى ناتەوارىي پىوه دىيار بىت.
ئەگەر پۇزىشم بىزانن سوپاستان دە كم، گەر نەشىز اىن من پۇزىشتان وەردە گىرم،
چونكە ئاز ادى ھەيم.

جا همراه و کپوش اکه کام له پیستی پلنگ ده چن، شیوازی به یانیشم پیچه و انهی
مزدیلی روزگاره، چونکه شیوه‌ی درومانی تور کی نازانم، تاکو پوش اکی باش به بهری
نهم و اتایانه پیوشم و دو گمه‌ی لئی بدhem.

تکام وایه دهر گای خانه‌ی ئەندىشەتاني لى دامەخەن، وە كۆ من بن كە دەر گای ئەندىشەم لەسەر پشتە، تاڭو بپواھ ناو دلەوه، چونكە ئىشىيان بە غىريت و پەرۇشى و ئايىستان ھېيە و تاقىيىان دە كەنھوھ و، لە گۈزە تارىكە كانى دىلدا رۇوناڭى دادە گىرسىن.

(۱) ئەم سىنى دىزەر لە پىشە كېيى ئەم وتارەدا، روونكىردىنوهى بلاو-كار "ئەممەد رامىز". (وەرگىزى)

(۲) پژوهنامه‌ی (مصباح) له زماره‌ی ۱۰/۲ ۱۹۰۸ از داله سهره‌تای یه کم بهشی نهم گوناره‌دا پنساسه‌یه ککی بهم جزوی یه ته مار کم ۵۵۰ه:

(ماموزتای کوردی ناسراوی هسته مبوبولمان بمریز و ناودار به دیعوززه مان سمعیدی کوردی له سدهه تای کوکهه تای بئرخوهه به کم جار له هسته مبوبول و دواتر چه ند جاريک له سه لانیک ثم گوتاره تیر تیجالي يهی فاراسته کردووه و پاشان به تایهه تی پشکشی روزنامه کهی ئىئمه کردووه). (بادللىي)

و تاریک بُو سه ربه ستی

ئەی سەر بەستىي شەرعى!

گوینم لیبیه که تو به دهنگینکی دلیر بانگمان ده کهیت.. به لام دهنگینکی خوش و سازگار که مژده به کی خوشی بین به و، کوردینکی گوندنشینی و هک منی پنی یندار ده کهیته و که له ژیر چینه کانی بین ئاگاییدا خه وی لئی که و توروه. گهر تو نه بیوویتایه من و سره جمهی نه ته و هش له بهندیخانه کزت و دیلیدا دهماینه وه.

من مژده هی ته مه نپیکی، بین کز تاییت ده دده می.

خۆ ئەگەر شەريعەت - كە كانىساوى ژيانە - بكمىت بە سەرچاوهى ژيان و لەو
بەھەشته دلگىر و خەملاۋەدا گەشە بكمىت، ئۇوا مژدەيە كى تر پادە گەيدەنم كە ئەم نەتمەو
ستەم ليىكراوه ھەزار ھېننەدى حالتى راپوردووئى پىش دە كەھويت. جا ئەگەر نەتمەو تۆ بە
رابەرى خۇرى پەسەند بىكەت و، بە رەنگى ئامانجە كەسى يە كان و حەزى تۆلە سەندنەوە
رەنگاوارەنگت نە كات، ئەوا ئىئر ئەو كەسى كە خاوهنى گەورەبى و منەت لىنانە
ئىمەى لە گۇرى سەتم و بىزارى دەرھېنناوە و، بۇ ناو بەھەشتى يە كېتى و خۇشەویستى
بانگھەيىشتى كەردووين.

دھسائی پھروہر دگار!

چه نده ئەم قيامەت و زيندووبونوھە يە خۆشە! چەندە ئەم حەشرە مەزىنە جوانە كە لەم رۈزگارەدا وينە راستىي: "زيندووبونوھە يە پاش مىردى" بە شىۋىيە كى بېچۈركۈز كىشاپىن... ئەو يېش، يەم جۇزەدى خۇارەھە:

ئەو شارستانىتى يە پېشۇوهى كە لە گۈشە كانى ئاسيا و پۇرم "ئەيلى" دا^(۱) لە ژىز خاڭدا ئەسپەرەد كرابۇو، وا ئىستا ئىبانى تىدا بۇۋۇتەمەوە. ئەو كەسانەش كە لە ناو زيانى زۇرىنە خەلکىدا بە دواى سوودى خۇزىاندا دەگەران و ئاواتەخوازى ئىستىبىداد يۇون، ئىستا خەرىكىن دەلىتىن:

(۱) بزم نیلی بتو ناوچانه کیشواری ثوروپا دهوترا که ئهو دەمە لە زىز دەستەلاتى حۆكمى عۆسمانىدا بیوون. (ورگۈر)

﴿هَا لِيَتَنِي كَنْتُ تِرَابًا﴾ (النَّبَا: ٤٠)

ئەم حکوومەتە نوئىيەمان، كە حکوومەتى مەشروع تىبىتە، وەك "موعجىزە" يەك لە دايىك بۇو، لەبىر ئەمە بە پشتىوانى خوالە ماۋەسى يەك سالىدا نەھىنى ئەم كەسە بەدەست دەھېتىن كە هيٺتالە يېشكەدا بۇ لە گەل خەلکىدا قىسى دەكىد(۱).

سى سالى راپوردوو كە تىايىدا رۇزۇومان لە قىسە گىرتىبوو، ئارامى و خۇرماڭرىمان كەردىبوو بە پىشە، پشتىمان بە خواى گەمورە بەستىبوو، بە كەردىمەتى دەرگاكانى بەھەشتى پېشكەمۇتن.. دەرگاكانى شارستانىتى يەك كە ئازار و ئەشكەنجەتى ئەنلىقى، پاداشتى ئەم سى سالە دەدرىيەنە.

ياساى شەرعى، كە سەرەتايە كى جوانە بۇ فەرمانپەوايەتى نەتمەو، وەك دەرگاكانى بەھەشت وايە و، خولكمان دە كات بىرپۇينە ناوى.

دەسا ئەم بىرايانى سەمدىيەتى نىشتمان!

وەرن با پىشكەمە بىرپۇينە ناو ئەم بەھەشتە. چونكە دەرگاكانى ئەمانەن: يەكەم: يەكىتىي دەكەن.

دۇوھەم: خۇشەويىتىي نەتمەو.

سىنھەم: زانستە كان.

چوارەم: هەول و كۆشىمى مەرۇفانە.

پىنجم: وازھېتىن لە هەرزەبى..

زانىنى پاشماۋەتى دەرگاكان بۇ زەينى خۇوتان بەجى دەھېتىم.

دەبىن بىشزاين كە بە دەمەوە چۈونى بانگكەپىشەت واجىنلىكى شەرعىي يە.

ئىنچا مادەم دەستپېنىكى ئەم ئالىو گۆزە مەزىنە وەك دەمەنە، وابۇو، ئەواھەر ئەم سەرەتايە گەشىنى يە بۇ ئەمە كە كۆتايىيە كەشى باش دەبىت.

ئەويش بەم جۈرەتى خوارەوە:

(۱) ئاماڙە يە بۇ ئەم موعجىزە يە حەزرەتى عيسى - دروودى خواى لە سەر بىت - كە لە قورئاندا بىم ئايەتىنە رۇون كەراوهتىمۇ:

﴿كَيْفَ تُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَيَّابًا﴾ (مرم: ۲۹).

﴿وَيَكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ﴾ (آل عمران: ۴۶). (وەرگىزىر)

ئم ئالو گۇرە، كۆت و زنجىرە قورسە كانى هزرى ئادەم مىزاد ئىكىدەش كىتىن، ئەم بەرسانەش كە رې لە پىشكەوتىن دەگرن دەپرو خىنى و، حکومەت لە كارەسات و چەلەمەي مردن بىزگار دەكەت و، كاكلەي مروقايدەتى لەم نەتمە دەرسە مەدىدە يەدا دەردەخات و ئازادى دەكەت و، بەرە كەعبەي پەوشە بەرزا كان رەوانەي دەكەت.

بەلى، ئەم گەشىبىنى يە خۇشە مەۋەمان پى دەدات كە كۆتايى ئەم ئالو گۇرە بە رەۋىنەوەي ئەمەورە چېر و تارىكە دەبىت.. ئەويش بە بۇرۇانەوەي حەز و ئارەزووى گىشتى لە لاي خەتكى و ھەست كەردىيان بە زيانى مادىبى خراپىكارى يە كانى شارستانىتى بىزگار كە بە جۇرە كانى ھەرزەبىي و ئىسراف و چىز و لەزەتە ناپەوا كان و شتائى ترى وەك ئەمانە داپۇشرابون و، بە وينەي نەمانى حکومەتە ئىستىيدادى يە كە، دەولەتى شارستانىتىشى بەرە دواپەران و لەناوچۈن دايە بەر.

ھەر لەو كاتەدا خۇرى شەريعەت و مانگى شارستانىتى لە كەش و ھەواي ئاسمانى گەش و خاۋىندا بە درەخشانلىقىن شىيە ھەلدىن و، ئاسيا و پۇم ئەيلى پۇوناك دەكەنەوە، ئىنجا بە داڭىرىنى بارانى سەربەستى تۈزۈ توانا و لىيەنە كان گەشە دەكەن و، گۈزى زەويش بە جوانلىقىن پۇشاڭە رەنگاورەنگە كانى، خۇى دەپازىنەوە. بەلى، ئەمە معجيزە يە كى يېغەمبەر ئەللىق و چاودىزى يە كى خوايى بۇ ئەم نەتمە دەستەم لىنگراوه و، كەرامەتى نىيەت پاكىي سەرجەمى كۆملەنگايدە.

ئەم يە كېتىيە، واتە يە كېتىي دلان و خۇشويىستى سەرجەمى نەتمە لە بازنىھى شەريعەتدا، كە كانگاي بەختەوەرى و ئازادى يە، خوايى گەورە بە خۇپايى و بىن بەرامبەر پىي بەخشىبىن، لە كاتىكدا نەتمە كانى تر دواى بەخشىنى ملىۇنەها گەوەرى بەنرخى مەرفە كان بەدەستىيان ھېتىاوه.

زايەلەي "سەربەستى" و "دادگەرى" لە فۇوى ئىسرافىل دەكەت و، ژيان لە ناو ھەست و نەستى شارستانىتى ئېمە و ئاواتە كېپ بۇوە كامان و حەز و ئارەزوو نەتمە و بىن بەرزا كامان و رەوشە ئىسلامى يە جوانە كاماندا دەبۇرۇزىنەمە، بە رادەيەك كە گۈنى زەوبىي حال لىيەناتوو چەشىنى مورىدى مەولەوي دەزرنگىتىمە و، سەرجەمى نەتمە دەھەزىنەت و، بە وينەي كەسىنگى جەزبە لىيەناتوو رايدەوەشىنەت.

ده سا ئهی برایانی نیشتمام!

نه کهن جارینکی تر به هرزه بی و پشتگوی خستنی ئایین بپیاری مردنی بۆ دهربکه‌ن.
ئه‌و یاسا بنهره‌تی بیهی که له سه‌ر بناغه‌ی ئه‌م شه‌ریعه‌تە خاوینه دامه‌زراوه، بسووه به
مه‌لائیکه‌تی گیان کیشانی سه‌ر جهه‌م بیر و هزره بی که‌لک و په‌وشتە ناشیرین و پلانه
شه‌یتانی و پیا نزمه‌کان.

ده سا برایانی به‌مرؤشی نیشتمان!

هم‌گیز به ئیسرااف و ره‌فتاری پیچجوانه‌ی شه‌ریعه‌ت و تام و چیزه حمراوه کان،
ژیان به بئر ئه‌و شتە نزمانه‌دا مه‌که‌نه‌وه.

که‌واهه تا ئیستاله گوردابوون و ئیسکه کاغان پرتتو کابوون.. به‌لام وا ئیستا به
یه‌کگرتنی نته‌وه و پاگه‌یاندنی مه‌شروع‌تیه‌ت رو شتووینه‌تە په‌حی دایکه‌وه و نه‌شوغنا
ده‌که‌بین.

تپه‌ربوونی سد و ئه‌وه‌نده سال که تیایداله ره‌پره‌وهی پیشکه‌وتون به‌جئی ما بوبون، به
پشتیوانی خوای گهوره و به موعجزه‌یه کی پیغامبر ﷺ به‌جئی ده‌ھیلین و، به کردار
سوار شه‌مند‌هه‌فری یاسای بنهره‌تی شه‌رع ده‌بین و، به هزر و بپریش ده‌پریش سه‌ر پشتی
بوراقی شوروای شه‌رعی و پیش ده‌که‌بین..

ئیز ئیمه‌ش به‌کاتیکی کم - له پروی ته‌واو کاری بنه‌ما کانه‌وه - ئه‌م ده‌شتاییه
ساماناکه ده‌پرین و، شان به شانی نته‌وه خاوه‌ن شارستانیتی بی کان ده‌که‌وینه پیشبر کنی..
چونکه ئه‌وان به سواربوونی ئه‌و گالیسکانه راهاتوون که گاکان رایان ده‌کیشن،
به‌لام ئیمه - به ته‌واو کاری بی هز کارانه‌ی زانست پشتیان بی ده‌به‌ستیت - پاسته‌و خز
سواری فرۇکه و بالۇن ده‌بین و، به چەندىن قۇناغ پېشیان ده‌که‌وینه‌وه، به‌هۆی ئه‌وه‌ی
که راستیی ئیسلام، که ره‌وشتە جوانه کانی ئیسلامی له خۆدا کۆز کردووه‌تەوه و، به
توان او لیهاتنى سروشتىي خۆمان و پېشىنەی ئه‌و ئیمانه‌ی که له خۆماندا ھەلمان
گەرتۇوه و، ئه‌و برسیتی بی زۇرهش ھەستى پىنده که‌بین، هەرس کردنی ئه‌و هز کارانه‌مان بز
ئاسان ده‌که‌ن.

ئیز بی پشتیوانی خوا پېشیان ده‌که‌وینه‌وه، وەك ئه‌وه‌ی که له را بوردوو دا پېشیان
کەوتبورون.

من به هوی ئەو ئەرکەی کە وەك قوتايى يەك خراوه تە ئەستۇم و ، بە بپوانامەي پلەي
دەرچۈونىش لە پىيازى ئازادى و سەربەستىدا ، ئەمەي خوارەوتان ياد دەخەمەوە:
ئەي پۇلە كانى نىشتمان!

نە كەن بە هەلە و شىپوھىيە كى خراب سەربەستى لىيڭ بەنەوە، بالە دەستمان
دەرنەچىت .. بە دەرخوارددانى كۆپلايدىيە بىنى كەلكە كەي پىشۇو لە دەفرىنىكى تردا
مەمان خنكىنەن^(۱).

چونكە تەنها بە چاودىرى كەن دەرمان و دابەكانى شەريعەت و رەفتار كەردىن بە
رەوشتنە جوانە كان، سەربەستى و ئازادى پەرە دەسىنى و گەشە دەكتات.

بەنگەي درەخشانىش لە سەر ئەم دەعوايە، بىريتى يە لەو سەربەستى و دادگەرى و
يەكسانىيە كە وېرائى وەخشىگەرى و خۆسەپاندىنى نەفرەتلىكراوى ئەو قۇناغەي
مېۋۇو، كەچى سەرەدەمى ھاولە بەرپىزە كانى - خوايان لىنى راىزى بىت - بىزەندبۇوە.
دەنا كارى پىچەوانە ئەمە و لىكىدانەوە "سەربەستى" و "كار پىكىرىنى" بەو
تىنگەيشتنە كە رېزگاربۇون بىت لە پابەندى بە ياسا و نوقم بۇون بىت لە ھەرزەيى و
چىز و لەزەتە نارپەوا كان و ھەلەخەرجى و ئىسرافداو، شىكەندىنى سنورى ھەموو شىتك
بىت لە پىتاوى ھەوا و ئارەزۇرى دەررۇندا..

كارى لەم جۆرە، وەك رەفتارى ئەو كەسە وايە كە خۆى لە دىلىيى دەستەلاتى يەك
پادشا دەرباز دەكتات و ، دەپرواتە ژىنرپ كىتفى خۆسەپاندىنى چەندىن كەسى نزمى بىنى
نرخەوە! ئەمە وېرائى ئەوەي كە تىنگەيشتنى لەم شىپوھىي بۇ "سەربەستى" دەرى دەختات
كە ئەم نەتوھىي نايقاوزى و ھېشتالە قۇناغى مەنالىدایە و شايىانى "سەربەستى" نىيە.
كەواتە ھەرزەيە و ، دەبىن مامەلە كەن دەقەدەغە بىكىت. ئەوهش بە گىزەانەوەي بۇ ژىنر
دەستەلاتى ئىستىيەدارى پىشۇو.

شايىستە نەبۇون بۇ سەربەستىي شەرعىيى نوئى و درەخشان و فراوان، يە كېتىيى مەزنى
نەتەوە بەرەو نەخۇشىيە كى سامانلاڭ دەبات و ، نەتەوە دووجارى چەند بارىنەكى بىتى
كەلكى بۇ گەن دەكتات.

(۱) بەلنى، بە ئىستىيەدارىكى ترسناكىز و توندوتىزىز، كۆپلايدىيە كى يە كىچار لەوە ژەھراوى ترىيان دەرخوارد
داین. (دانەر)

کچی لینکدانهوهی که سانی خاوهون ته قراو و بیزدان بز "سربهستی" بهو جوزه نی یه و، ریبازیان پنچهوانهی ئهو لینکدانهوه و تهفسیریه.

چونکه ئیمهی نتهوهی عوسمانی سيفهتی مهردایه تیمان تیدایه، کهوا ته کراسیکی ژنانه که به هەرزهی و ئیسراف و هەوا و ئارهزوو رازایتھو، هەرگیز بز قەد و بالاي توانا و ليھاتنى نتهوه پالەوانه کەمان دەست نادات.

لە سەر بناغەي ئەمانەي پىشۇو:

ئیمه نابىي بخەلتىين، بەلكو دەبى ئەم ياسايدى خوارهوه بىكەين بە ياساى كارمان، كە برىتى يە لە: "خُذ ما صفادع ما كدر" ..

ئىز لە بەر پۇوناكىي ئەم دەستورەدا بە سوپاسەوه ئەم زانست و پىشەسازى يانە لە بىانى يە كان وەردە گرین كە يارمەتىي پىشىكەوتى شارستانىمان بىدات. بەلام داب و رەوشە خراپە كان لە راستىدا برىتىن لە گوناھ و خراپىكارى يە كانى شارستانىتى، كە لە بەر ئەمەي چا كە كارى يە زۇرى كانى شارستانىتى دەورەي داون چەپەلى و ناشىرىنى يان بە زۇرى دەرناكەۋىت.

جا ئە گەر ئیمه بەھۆى بەدبەختى و خراپىي ھەلبىزاردەغانەوه، بە وىنەي منال، ئەم شتانە لە شارستانىتى وەربىگرین كە لە گەل ھەوا و ئارهزووھ كاندا يە كەدە گەن و، واز لە چا كە كارى يە كانى شارستانىتى بېتىن كە بز بەدەستەتەنائى دەبىن ھەمۇل و تەقلا بەدەين، كەمۇت وە كوپساوى ژنانى و ژنى نېرە كور كەمان لىنى دېت و دەبىنە گالتەجارى خەلتكى، چونكە هەروەك ڙن ئە گەر پۇشاڭى پاوان و پاپويش پۇشاڭى ژنان پېۋشت دەبىتە مايەي گالتە و سووكايدى، ئىمەش وەهامان لىنى دېت.

كەوا تە نابىي مەردى خاوهون ھىممەتى بلند بە وىنەي خاغىنەكى بەناز وايىت كە بە ھۆكارە كانى ئارايىشت رازىنرايىتھو.

پۇختەي ئەم قسانە:

بە مەبەستى پاراستنى پاراوى و لاوبى شارستانىتى يە كەمان بە كانياوى زولالى ژيانى شەريعەت، هەر بە شىشىرى ئەو شەريعەتە پى لە خراپىكارى و گوناھە كانى شارستانىتى دە گرین و نايەلەن بىتە ناو سنورى سەربەستى و شارستانىتىمانەوه.

دهبئی ئىمە لە بوارى شارستانىتىدا چاولە ژاپۇنى يە كان بىكەين؛ ئەوه تا پارىز گاربى داب و نەرىتە نەتمەۋەيىھە كانى خۆيان كردووھ كە ھۆكاري مانمۇھىانە و، لە ھەمان كاتدا چاکە كارى يە كانى شارستانىتىشىان لە ئوروپا وەرگرتۇوه. جا مادەم داب و نەرىتە نەتمەۋەيىھە كانىان لە ئىسلاممۇھ پەيدا بۇوه و ھەر بە ئىسلاممېش گەشە دەكەت، ئەوا پىۋىستى وادخوازى كە بە توندى لە دوو روووه دەست بە ئىسلاممۇھ بىگرىن.

ئەرى پۇلە بە غىرەتە كانى نىشتىمان!

دەبئى ئىمە بە واژەنەمان لە بەشىكى چىز و لەزەتە كان، يارمەتىي "كۆزمەلەئى مىللەي" بىدەن و پېشىان بىگرىن كە گىانى خۆيان بەخت كردووھ و رېنگاي بەختەورى يان بۇ كردووينەتەوھ. چۈنكە ھەموومان پىنكەوھ لە سەر سفرەي ئەو نىعەمەتە دانىشتووين. ھەلگرانى ھزر و بىرە بىن كەللىكە كان دەيانەۋىت لە ژىر پەرددى سەربەستى و ئازادىدا خۆسەپاندن و سەممەكارى بالادەست بىت.

جا بۇ ئەوهى جارىتكى تر ئەو خۆسەپاندنانەي كە لە گۇرى راپوردوودا ئەسپەردە كران و ئەو سەممەكارى يانەش كە لافاوى رۇزگار رايمالىن نەيانبىنىمىوه، دەمەۋى ئەرسەتىكى ئاسىنلە نىوان راپوردوو و داھاتوودا بىيات بىيىم، ئەوهش بە پۇونكىرىدىنەوهى "مېزرووی ژيانى سەربەستى" ..

ئەوهش بەم جۈزەي خوارەوه:

ئەم رۇلەي "سەربەستى" يەى كە ئەم ئالىو گۈزىرە بۇويەتى، گەر بىخاتە باوهشى شۇوراي شەرعىيەوه بۇ پەرەردە و بەخىپو كردىنى، ئەوا شانازارى يە كانى راپوردوو ئەم نەتمەۋە بە شىۋەيە كى بەھىز و دەستە لاتدار زىندوو دەكتەوه. بەلام گەر ئەو سەربەستى يە لە گەل ئامانجە كەسى يە كاندا بىكونە يەك، ئەوا دەبىت بە ئىستىبىدادىتكى رەھا.

"سەربەستى" لە كاتىتكى گۈنجاو دالە دايىك بۇو، گەشە كردىنىشى پىۋىستى بە چەند بارودۇخىتكى سروشتى ھېيە، نەك ھېنانە كايەي چەند بارودۇخىتكى دەستكەد كە پىۋىستان بە گەللىنى كىرو گەرفت دەبىت.

پهروش و غیره‌تی ئیسلامی که له را بوردوودا گکلنى تەنگانه و دەردىسەری ئەوتۆزى چەشت کە شایانیان نەبۇو، ئىستا به رادىيەڭ لە قولپىدان و ھەلچۈوندایە کە "سەرىيەستى" لەو رەجمەدا بە تەمواوى و كاملى خولقاوه. خۇز ھەر ھېندهى لە كاتى لەدایكبوونىدا ھاتە دنياوه، ئەوا دەستەلات و زالبۇونى خۆرى را دەگىيەنتى. ئەوكاتەمش ھېچ شىئىك ناتوانى بەرنگارى يېشىوه و لەرزەمى پىنى بخات. چونكە به وينەي "تەختى بەلقيس" ياخود "بەربەستى ئاسنین" لە سەر چەندىن بناگەي توندۇتۇلۇ و بنچىنەي ئەم پىنج راستى يە خوارەوه دادەمەززىت:

راستى يە كەم:

كىزى گشتىي ھەر شىئىك ھىزىنەكى ھېنده گەورەي تىدایە کە له دانە دانە و تاك تاكە كانيدا نى يە. وەڭ توندۇتۇلى ئەو پەته قايىمەي کە له چەند تالە دەزۈۋىيەكى وردو بارىك پىكھاتووه. يان وەڭ حڪومەتە نويكەمان کە بىرۇ راى گشتىي لە خۇزگەرتووه و، حڪومەتە كانى پىشۇومان.

دەسا ئەي نەتەوه! ئىستا ئىمە ئەو پەته قايىمەين. خۇز ھەر كەسىك بەھۆزى ئاماڭىھ كەسى و را و بىزجۇونە تاڭرەۋى يە كاندۇوه لاوازى بىكەت تاوانىنەكى واى ئەنجام داوه کە لىخۇشبوون ھەلناڭرىت، چونكە دەستدرىزىي بۇ سەرمافي سەرجەمى نەتەوه كردووه.

راستى دووهەم:

لە سەردەمانى پىشۇودا ئەو جۆرە دەستەلائە فەرمانپەوا بۇو کە پالى بە ھىز و زەبر و زەنگەوە دابۇو. دىبارە دەستەلائى لەو شىۋەيە لە بەر ئەوهى ئاكامى وەحشىيگەری يە، ئەنجامە كەشى ھەر نزىمبۇونەوه و تىاچۇونە. چونكە ھەر دەولەتىنەتىك خۇينى دەستەلائى خۇسەپىن بەناو دەمارە كانيدا ھاتۇرچۇز بىكەت، ئەوا ئەو دەستەلائە تەمەنى سروشىتى دەولەتە كەشى وەڭ خۇزى سەنۇوردار كردووه و خىستووپەتىيە بەر چىنگى ئەجەلى تىاچۇون و، دېپە كانى لابەپەي مىزۇوه كەشى بە وينەي خۇينىنى كونەپەپو ئاوازى قېرىڭىوتىن و نەمان دەلاوېتىوه.

بەلام لە سەردەمى شارستانىتىدا زانست و شارەزايى فەرمانپەوا يەتىي جىهان دە كەن. جا مادەم بەرھەمھىتىنى ئەم دەستەلائە بېرىتى يە لە شارستانىتى و ئەويش خۇزى لە خۇزىدا پەرە

ده سینی و تهمه‌نیشی هم می‌شیهید، ئهوا گهر ئەم چەشنه دەستە لاتە فەرمانپەر وایه بکریت بە ئەنجامدەر و کارسازی کاره کانى ھەر دەولەتیك حکومەتە كەي لە سنورى تەمنى سروشى و ئەجەللى تىاچۇون و نەمان رېزگار دەكەت و، ھەتا زەوی بىنیت ژیانى ئەمۇش ھەر بەرەوام دەبىت. كەنیتی ئەوروپا و لەپەرە کانى بە ئاشكرا ئەمە رادە گەيدەن. ئەگەر نۇونەشتان لە سەر ئەمە دەۋىت، ئەوا فەرمۇن سەيرى حکومەتى پېشۈمان و حکومەتى ئىستامان بىكەن.

ئەگەر بۇ تېرىتى:

دەتوانرا حکومەتە لاوازە كەي پېشۈر لە لايەن چەند كەسىنکى ئاسايىھە بەرپۇرە بېرىت. ئەي ئايى ئەنادۇل و پۇم ئەيلى ئىستا پاوانى ھېنە زىرەك و بلىمەتىان تىدا ھەلەدە كەدۇيت تائىم حکومەتە لە سەر شانىان ھەلبگەن كە ھەموو ئاواتىكمان بىنى بەستووه؟

لە وەلامى ئەم پەرسىارەدا دەلىپىن:

بەلىنى، ئەگەر كودەتا و ئالتو گۈزپىنىكى تر پۇو نەدات.

ئىستاش سەرنج بەدە لە:

پاستى سىھەم:

مرۆژىي جاران ھەر چەندە توانا و لېھاتنە کانى بىن كۆتايى بۇون، كەچى لە مەيدانىكى تەسک و بچووكدا جوجۇولى دەكەد. تەنانەت وېزاي ئەوهى كە "مرۆژ" بۇو كەچى بە وينەي "ئاڑەل" دەزىيا. ھەر لە بەر ئەمۇھ بۇو كە بىر و بۆچۈرون و رەھوشت و خۇوە کان، بەرپىزە سنوردارىي ئەو باز نە بەرتەسکەي، نزم و تەسک بۇو بۇونەمە. جائە گەر ئەم سەر بەستى يە شەرعى يە داد گەرە ھەر بىزى و تېك نەچىت، ئەوا كۆز و زنجىرە کانى بىر و ھزرى مرۆژ تېكىدەشكىنەي و ئەو رېنگرەنە ورد و خاش دەكەت كە لە بەر دەم توانا و لېھاتنیدا بۆ پېشکەوتىن دانزاون.

ئىز مەيدانى جوجۇولى ھېنەدە دنيا فراوانى بەدەست دەھىنەت، بە رادەيەك كە لادى نشىنەنکى وەك من دەتوانىت پروانىت بەرپۇرە بەرپۇرە دەولەت كە بە چەشنى ھېشۈرە ئەستىرە كۆ(سورەيىا) لە لوتكەي بەرزىي خۆزىدایە، ئاوات و توانا و

لیهاتنه کانی خزی پیوه پهیوهست بکات. جا له بدر ئمهوهی ههموو کردار و رهفتاریک که ژووبدات لمهوی دهنگ دهداوه، ئهوا به وینهی هیشوروه ئهستیرهی "کۆز" هیممەتی ئمهوه سەش بەرز دەبىتھوه و، بە هەمان پلهش رەوشتە کانی تەواوی و بلندی بەدەست دەھین و، هیندەی فراوانی قەلمەرەوی دەولەتی عوسمانی بیر و بۆچۈونە کانیشى فراوان دەبن و، بە پشتیوانی خوای گەورە پىش بلىمەتە هەلکەوتۇوه کانی چەشنى ئەفلاتون و ئىين سينا و بسمارك و دیكارت و تەفتازانی دەکەويتەوه.

ئىمە ئومىدىتىکى گەورەمان بەوه ھەمە كە كىلگەي ئەنادۇل و رۆم ئەيلى گەلەتكە لاوى بەغىرهەت بەرھەم بەھىنېت. بىن گومان و لاتە کانى قەلمەرەوی عوسمانى شوينى پەيدا بۇونى پىغەمبەران و لانکى دەولەتە خاوهەن شارستانىتى يە کان و هەلاتگەي خۆرى ئىسلامە. جائە گەر ئەم توانا و لیهاتنانە كە لە سروشتى مەۋاھىتىدا پىشكى داكوتاوه بە باراناوى سەربەستى گەشە بکات، ئهوا دەبىت بە درەختىكى توباباي درەخشان و، لق و پەلە کانى بە هەموو لايەكدا بلاو دە كاتەوه و، خۆرەلات دە كات بە هەلاتگەي خۆرى ژۇوناڭى بەخش بىز خۆرئاوا، بە مەرجى مۇزانەي "تەمبەلى" كەرمۇلى نەكەت و، ژەھرى ئامانجە كەسى يە کان "يش تىكى نەدات و نېشىپەتتىت.

راسىي چوارەم:

شەريعەتى خاونىن لە بەر ئەمەي گوفتارى ئەزەلى يەوه ھاتۇوه، ئەوا بەرھەو ئەبەدىش دەپرات. چونكە درەختى "مەيلى بەرھەو كامەل چۈون" بە رېزەي خۆرەك وەرگەتنى لە پوختەي تواناي "بەدوای يە كەدا ھاتنى ھزرە كان" گەشە دە كات، كە دەستكەوت و بەرھەمى مەيلى پىشكەوتىنە لە مەۋەقدا، كە ئەمۇش لقى "بۇون".^{۱)} بەلگەي درەخشان لە سەر ئەمە بىرىتى يە لەمەي كە شەريعەت بە وینەي گەشە كەدنى زىنەدەر گەشە دە كات و فراوانى بەدەست دەھىنېت.^(۱)

جا ئە سەربەستى و دادگەرى و يەكسانى يەي كە باشتىن سەدە كان و سەردەمى چوار جىنىشىنە كان لە سايەيدا دەزىيان، بە تايىەت لە كات و رۇزگارەدا، بەلگەيە

(۱) ئاشكرايە مەبەستى دانەر "فيقەي شەريعەت" و "بوارە كانى جىنبەجىن كەرنىيەتى". دەنا "شەريعەت" بىز خزى كامەلە، بەلگەي ئايەتى: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُم﴾ (المائدە: ۳). (وەرگىز)

له سه‌ر ئمه‌هی که شه‌ر بعه‌تی پاکی ئیسلام سه‌ر جم په‌یوه‌ندی يه‌کانی يه‌کسانی و داد‌گه‌ری و تازادی‌پاسته قبنه‌ی له خزیدا کۆز کردووه‌ته‌وه. ئاسه‌واره کانی ئیمامی عومه‌ر و ئیمامی عملی و صه‌لاحده‌دینی ئه‌بیووبی کوردی - خوايان لئی پازی بیت - باشترين به‌لگه‌یه له سه‌ر ئهم ده‌عوايه.

ئا لىرەوه من بېيارىنکى بىن گومان دەددەم كە:

دواكەوتن و نزمبۇونەوه و بەدحالىي ئىستامان، ئەنجامى ئەم چوار هۆكاري خواروه‌يە:

۱- چاودىرى نەكىردىنى فەرمانە کانى شه‌ر بعه‌تى خاوىن.

۲- هەلسوكەوتى هەرەمە كىيى هەندى كەس لە مەرايىكەران.

۳- دەمارگىرىي نەفرەت لىنگراوى نابەجى، ئىتىچ لە لاين زانايەكى نەزان وچ لە لاين نەزانىنکى زاناوه بیت.

۴- لاسابى كىردىنەوهى تۈوتى ئاسا بىز خراپكاري يه‌کانى شارستانىتى ئەوروپا، بەھۆى بەدبهختى، يان بەھۆى خراپ هەلىزاردىنى خۆمان. هەر ئەمەش بۇو بەھۆى واژه‌نامان لە چاکە كارى يه‌کانى شارستانىتى، كە بە چەندىن گىروگرفت و دەردىسەری بەدەست دىن.

جاڭەگەر كارمەندان بە رېكۈپىنکى ئەركە كانى سەرشانيان جىيەجى بىخەن و، خەلکانى تريش بەپىنى بارودۇخى دەوروبەر و خواستى زەمان و پۇزىگارى ئىستا تېيىكۈش، ئەواھىچ كەسىك كاتى زىيادى لئى نامىنېتەوه كە لە هەرزەيدا بەسەرى بەرىت..

خۆ ئەگەر هەر كاميان خۆى بە كارى هەرزەي يەوه سەرقالى بکات، ئەوا دەبىت بە مېكىرۇبىكى ترسناڭ لە جەستەمى كۆزەلگادا.

پاستىي پېنچەم:

جاران بىز بەرپىوه بىردنى كاروبارى دەولەت بىر و بۆچۈونى چەند كەسىكى كەم سەرۋىزىاد بۇون، چونكە پەيوه‌ندى يه‌کان و پۇيىستى يه‌کانى ژىسان و داخوازى يه‌کانى شارستانىتى ئەو كاتە زۇر و بەربلاو نەبۇون.

به لام له کاتی ئیستادا په یوه ندی يه کزمه لا یه تی يه کان و پیویستی يه کانی ژیان و ئار ایشته کانی شارستانیتی به پاده یه ک زیاد بیون و په یان سهندووه که دهولهت مه گهر به ئەنجومه نیکی نوینه رانی ئەوتز که وە کو دلی نەتەوە وابیت، به ترپهی دلی ئەولى بدات و، به شورای شەرعی کە لە جىنى بىر و ئىزىسى نەتەوە دايە و، به ئازادىي بىر و پاکانىش کە لە جىنى شەشىر و هېزى دەولەت دايە، بەرپوھ بېرى و پەروھرە بکریت.
غۇونەش لە سەر ئەم راستى يە حکوومەتى خۆسەپنى پېشىۋو و، حکوومەنی مەشروعەتى ئیستايە.

والە سەر بناغانە ئەو ئەركەي کە راستىي سى ھەم خستۇرۇ يەتىھ ئەستۇم و، بە پروانامە دەرچۈون لە قوتا بخانە سەربەستى، سى شىت يادى نەتەوە دەخەمە وە: يە كەم:

ھەر وەك مەحالە بە يە كىجار جەستە زىنده وەر ھەلبۇھ شېتە وە بېتە وە بە گەردىلە کان، ھەر بە و جۇزەش مەحالە بە كىپەرپى و بە يە كىجارى ئەو جەستە يە لە گەردىلە کان پىنكىيەت.

لە بەر ئەو، لا بىردى كارمەندە کانى پېشىۋو لە جەستە دەولەت و دانانى كارمەندانى نوئى لە جىياندا كارىتكى دۈوارە، گەر نەلىم مەحالە..

ئاشكراشە جەستە دەولەت دواتر ئەو كارمەندانە لادەبات كە چەپەلى يە كى ئەوتزىيان لە خۇدا شاردۇرەتىوھ چاكسازى ھەلنە گرىت، بەلام دەرگائى تۇرە و پەشىمانى بۇ ئەوانەيان لە سەر پىشە كە دە گۇنځىت چاكسازى يان تىدا بکریت، بە مەرجىيە خۇر لە خۇر ئاوا وە ھەلنە يەت.

ئەوانە دەبىت سوود لە ئەزمۇونىان وەر بىگىریت، چونكە پەكىدە وە شوينە كانيان بە كارمەندانى نوئى چىل سالى تر دەخايەنیت.

دەنا زمان درېز كىردىن بە خراپى بۇ ھەموو يان و سوو كايەتى پى كىردىيان كارىتك دە كات يە كېتىي ئەم نەتەوە مەزىنە دووچارى پەتا يە كى ترسناڭ و كوشىنە ئەزر و بىرە بىن كەللىك و پەوشە خراپە كان بىكات.

دوره‌هم:

من له ناو چیا کانی کورستاندا گمهوره بوم و، له ئەندىشەی خۆمدا مەلېنەندى خەلاقەتم بە جوان دەزانى. بەلام كە پىش حەوت ھەشت مانگ ھاتم بۇ ئەمەلەندە، ئەستەمبۇولىم بە وىنەي پىاويڭى وەحشى و دارستانىي واھاتە پىش چاوا كە پۇشاڭى مەرۆفيتى شارستانىي پۇشىپىت، بە هۇزى جىاوازى و له يەك سلەمینەوەي دەلەكان و بېزارىي خەلکە كانى له يەكترى.

وايىستا شارستانىي بە هۇزى يەكتىي نەتهوە (و خۆشەویستىي نەتهوەي) خۆيمان لە پۇشاڭىكى نىوه شارستانى و نىوه وەحشىگەریدا پىشان دەدات.

جاران پىم وابۇو تىڭچۈونى بارودۇخى کورستان ھى ئەۋەيە كە ئەندامىتىكى جەستەي گرفتارى نەخۇشى بۇوه. بەلام كە ھاتم بۇ ئەستەمبۇول و ترپسەي دل و دەمارەكائىم تاقى كىردهوە و نەشتەر گەريم تىدا ئەنجام دا، تىڭەيشتىم كە نەخۇشى يە كە لە "دل" وە پەرهى سەندۇوە و پاشان بە ھەموو لايەكى تردا بىلاو بۇوهتەوە. بۆيە ھەلوى چارەسەر كىردى ئەو نەخۇشى يەم دا، كەچى بە نازناوى "شىتى" رېزملىنى نرا!

ھەروەھا ئەۋەشم بىنى كە ئەو ئىسلامەي بىرىتى يە لە شارستانىي راستەقىنە، لە بۇوى ماددىيەوە لە شارستانىي سەرددەم دواكەوتۇوە. وەك بلىتى ئىسلام لە بەدرەوشتىي ئىمە بېزار بۇوه و گەراوهتەوە، تاڭو سكالاڭى ئىمە لە لاي باشتىرىنى سەدە كان بىكەت.

گۈرنگىزىن ھۆكاري دواكەوتىمان لە بوارى شارستانىيىدا، دواي ھۆكاري ئىستىبداد، بىرىتى يە لە جىاوازىي بىرۇپا و مەشرەبە كانى شوينكەوتۇوانى سىن لقى گەمورە كە بە رابەرى گشىتىي ھەمووان دادەنرېن، كە بىرىتىن لە پەيرەوانى قوتايانە تازە كان و قوتايانە ئايىنى يە كان و تە كىيە و خانەقا كان، ئەوانەي كە واتاي قىسى ئەو شاعيرەيان تىدا ھاتووهتە دى كە دەلىت:

عباراتنا شتى و حسنڭ واحد و كل إلى ذاك الجمال يشير

ئەم جىاوازىي بىرۇپا يە بناغەي رەوشتە ئىسلامى يە كانى جوولاندۇوە و، يەكتىي نەتهوەي لەت لەت كردووه و، لە كاروانى شارستانىي دواي خستووين. چونكە كەسى واھەيە يەكتىكى تر بە كافر و گومرالە قەلم دەدات، كەچى ئەوي تر كەسى

یه‌کم به نهزاںیک داده‌نیت که متمانه‌ی بین نه‌کریت. بهم جوزره، زیاده‌پرهوی و پشتگوئی خستن له بپیار و مامه‌له و ره‌فتاریاندا زال بوده..

چاره‌سهری ئەم دەردەش سولج و ئاشتى يەكى ئەوتۈيە كە لە يە كىگرتنى بىر و بۇچۇونە كان و پېيەست كەردىنى پەيوەندى يە كانەوه تا دەگاتە خالى ميانپەروى، سەرچاوه‌ی گرتىبىت. ئىتەھەمۇوان دەست لە ناو دەستى يە كىز دەتىن و پىنكەوه يە كەدە گرن تاكو شىرازەسى سىستەمى پىشكەوتىن نەپچىرىن و تىكى نەدەن.

سەنھەم:

كاتىيىك گۈنىم لە قىسى ئامۇزىگاران (ھەندى لە ئامۇزىگاران) پاڭرت، وەعز و ئامۇزىگارى يىان كارى تى نە كردم. كە سەرپىخ لە ھۆكاري ئەمە دا، يىنیم جىگە لە دلىپەقى خۆم، سىن ھۆكاري ھەيم:

۱ - ئەوانە جىياوازىي نىّوان كاتى ئىستا و راپوردوولە بىرى خۆيان دەبەنەوه و، گەللى زىادەپەروى لە وىنە كىيىسانى باسە كاياندا دەكەن و، دەيانەۋىي بېرازىتىنەوه، بى ئەمە ئەينىدە بەلگەي پىويسىتى لە سەر بەھىتىنەوه كە بۇ بەجييەپەشتى كارىيگەرى و قەناعەت بە خشىن بە توپىزەر و عەودالى پاسىي پىويسىتە پىشكەشى بىكەن. چونكە سەرددەمى ئىستا زىاتر پىويسىتى بە هەينانەوه بەلگە ھەيم.

۲ - ئەوانە كاتىيىك خەلتكى بۇ كارىيىك باش هان دەدەن ياخود لە كارىيىك خرالپ دەيانزىتىن، دەچن نرخ و بەھاي شتاني لەوە گەنگەنگەن پشتگوئى دەخەن. بهم كارەشيان پارىزگارىي ئەو ھاوسمەنگى يە ورده لە دەست دەدەن كە لە شەرىعە تدا رەچاو كراوه.

۳ - يە كاۋىيەك بۇونى گوفتار لە گەن خواتىي حال و مەقامدا بەرزىتىنى جۈزە كانى رەھوانبىيۇي "يە. كەواته دەبىت گوفتارى ئەمۇز لە گەن پىنداويسىتى يە كانى سەرددەمدا تەبا بىت.

كەچى ئەوان گوفتارىي ئاراستەي ئەو خەلتكە ناكەن كە لە گەن دەستتىشان كەردىنى نەخۇشىي سەرددەمدا بگۇنخىت، وەك بلىتى خەلتكى ئەم سەرددەم بۇرۇزگار و سەرددەم كانى پىشىو دەبەنەوه، ئىنجا بە زمانى ئەو رۇزگارەي پىشىو لە گەليان دەدونىن ا

به پوختی:

دهسا با ئامزىڭار و راپىرە بەپىزە کان "زاناي لېكۈلەر" بن، تاکو بتوانن وته کانيان
بچەسپىئن و قەناعەت بە كەسى بەرامبەر بېھىشىن..

ھەروەك دەيىت "داناي ورده کار" بن، تاکو ھاو سنگىي شەرىعەت لېك نەترازىن..
ھەروەها دەبىن "رەوانگۇرى قەناعەت بەخش" بن، تاکو گۇفتارە کانيان لە گەل
پىداوىستى يەكانى سەردىمدا يەك بىگرىتەوه..

ھەروەك دەبىن ھەموو شىتىك بە "تەرازووە کانى شەرىعەت" ھەلسەنگىن.

دەبا بىزى شەرىعەتى خاۋىن.. بىزى داد گەربى خوايى.. بىزى يەكىتىي نەتەوه.

لەناوچى جىاوازى و دووبەرە كى.. بىزى خۆشەويسىتىي نەتەوه.

با ھەر بىرىت ئاماڭىچە كەسى يەكان و بىرى تۈلە سەندنەوه. با بىزىن ئەو سەربازە
دىلىرانەي كە ئازايەتىي بەرجەستەن.. بىزى ئەو سوپايانەي كە گەورەبى دەولەت
دەنۋىن.

ھەر بەردهوام يېت كۆمەلەي ئازادىخوازانى دىندار كە ژىرىي پۇوناك و كارسازى
دانان.

ھەر بىزى ئەو خەلیفەيەي پىغەمبەر ﷺ كە ھەميشە لە بىرى تىمار كەردنى زامە كاندایە.

* * *

بەرى درەختى چىا کانى كوردىستان ھەرسكىردى قورسە، بە وردى لېي پەمپىن تاکو
ھەرسى بىكەن، دەنا پىتان حەللان نا كەم.

ئەگەر ئىپە، ھەروەك ھەردوو رۇزىنامەوانە كە چۈن گۇتاھە كە مىان دەسکارى كىرد،
ئىپەش ئاوا بىخۇيىتەوه مەگەر خوا يارمەتىدەر بىت.. من بە ئىرىتىجالى و تۈرمە، بەلام لە
ھەموو وشەيە كىدا مەبەستىكەم ھەيە، بە وردى سەرنجى بىدەن، تاکو ناوه رۇكى ئەم بېتە
لە ئىپەدا نېيدەدى كە دەلتى:

وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قُلَّا صَحِيحًا وَآفَتُهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ

والسلام.

و تاری دو و هم:

وو لامیک بُو هزري جوانی ئەمیر صەباھە دین، ئەو هزري

کہ تیکے پشتی خرابی لئی وردہ گیرا^(۱)

ژیان لہ پہ کیتیا یہ ..

له بهر ئوهى هزرى كەسىكى دەشتە كىي وەك من لە سروشى پەسەنەوە تۈزىكىزە و بە
ھەمان شىۋە داوهەرى يە كەشى سروشى يە، ئەوالەو هززەرى كە لە جۆرى دەستكىرد بىت،
رېكۈپكۈزە.

ئەو يىش بەم جۇرەيە:

"خوشهویستی نهنهوهی" نیوان تاکه کان به ویسی هیزی کیشکری جوزئی له نیوان گهر دیله کاندا، ئەنجامیك پنکده هینیت و چەند بنا گەیه کى سەرە کى بەرھەم دەھینیت له رپووی يە كبوونمانەوە. هەروەك لە رپووه شەوه كە يە كگرتەن و پەيوەندىي خۇشھویستى يە نەنهوهیيە کان پىشمە دەكەت ئەوا كارى دەكەت كە ئاواي پاكى شارستانىيى لەو پىزەرە دەخورپەرى يېت و، رە گەزە جىاوازە كانىش دەھینىتە يەك ئاست. لە بەر ئەوه، با "ئاھەنگى پىشكەوتەن" بە ئاوازىنىكى خۇش لە گۈنىي هەستىيارى ييانى يە کاندا بىر نىكتەرە.

هروهه دهیت حکومهت به شیوهه کی گونجاو له گهله داب و نهربتی نهمههی و زمانی نتهوههی و هیز و توانای بیر و بوجونه کاندا کار بکات، که هوزکاری مانمههی هر نتهوههه کن، تاکو به وینهی هلتی مه کینهی پیشکهه وتنی شارستانیتی "هستی ثیرههی" له نیواندنا پیدا بیت، که ئه ویش پیشبر کنی بەرھم دهھینیت..

(۱) نهادنوانی له روزنامه بلاو کراوه کانی نهو روزگارهدا دهقی نهو وه لامه که ۹اراستهی صه باحه دین به گر کراوه و، نوسخه دو سنت گوتاری پاش نهوش بدوزینمهوه. گههده رامیز خواهنه کیتیخانهی یئیجیهاد به سربه خزو و له ژیز ناوی "گوتاری ید کەم" دا بلازوی کردبورووه. جگه له مه سرچاویه کی ترمان نهبوو تاکو له گلیدا بمراور دی بکین. بهلام له گهان نهودستنووسدا بهرامپرمان کرد که ماموزستا خزوی هله گیرینی تندایا کو دوهه. (بادلک)

دهنا بیری "نامه رکه زی" که ئەم پەيوەندىيى و پېپەوانە لە ناو دەبات و نايابنەھىيەت.. ياخود ئامۇزا كەھى كە بىرىتى يە لە "يانە سىياسى يە كان"ى تايىەت بە رەگەزە كان، كە هەر لە خۇياندا پەقىان تىدا يە بەرامبەر "مەلېبەند" لە پەپووی ئىستىبىدادەوە و بەھۆزى جىاوازىي زۇرى نىوان رەگەز و پېپەوهە كان، لە ناكاودا دەگۈرپىت بىز ھىزى "دەرچوو لە مەلېبەند".

ئىنجا لە بەر ئەوهەش ئەم بىرە لە مەنچەلتى "فراؤانكىرىدىنى روخسەت پىدان" لە گەل "دواكە و تۈۋىي" دا جىيى نايىتەوە تاڭو پىكەوە بىكولىيەن، ئەمدا دەگۈرپىت بىز خۇدمۇختارى يەك كە بە پەلە پەردەي عوسمانىيەت و مەشروعتىيەت دەرىنېت و، پاشان دەگۈرپىت بىز "سەربەخۇبى" دواترىش بىز گروپە دەسەلاتدارە كان (ملوک الطوائف). ئىنجا بەھۆزى ھەستى ئىرەبى و بە يارمەتىي بىرى "زالبۇون" - كە زادەي وەحشەت و نايەكىسانى يە - مشتومىرى مەلەمانلىقى بەرھەم دەھىنېت.

ئەمەش دەيىتە گۇناھىيىكى ھىندا دەگەورە كە لە تەرازووى بەرژە وەندىيى يە گشتى يە كاندا لە گەل چا كە زۇر دەگەورە كانى سەربەستىدا ھاوا كىش باخود قورسەر دەرددەچىت.

لە ئاستى زانستى يەوە هەرگىز پۇشاڭى دەولەتنىكى شارستانىي وە كوئەلمان بىز بالاى توانا و ليھاتە كامان "كۈرت" ياخود "درېز" دەرددەچىت، چونكە ئاستى ئىمە و ئەوان يەك نى يە.

دەستورلىكى كۆزى پىشىكى يە كە: ھەمو نەخۇشى يەك بە دەزە سروشە كەھى خۇزى چارە سەر دەيىت..

ھەر لە سەر ئەم بەنەمايە لە كاتىكدا كە پۇيىستە بە ژەھرى ئىستىبىداد نەخۇشى "ئامادە بۇون بىز دووبەرە كى" ياخود "مەيلى دووبەرە كى"، كە بىز مىزاجى يە كېتىي مىللەت پىش ھاتۇرۇ، لەناوبىرىت ياخود بەرى بىن بىگىرنىت، كەچى بىرى "نامه رکه زى" ياخود برازا كەھى كە بىرىتى يە لە دەرگا بىز كەردنەوە و يارمەتىدانى ئەم يانە سىياسى يانە كە ئاۋىتىنە يە كەر نە بۇون..

ھەمو ئەمانە پېچەوانەي بەنەمايى دانابىي و دەستورلىكى يە.

جا ئه گدر زیره کی یه کی بەرجەسته کە سەرەتاي بەدەستھینانى سەركوتن و چاکەی هەرە گەورەی سەربەستى و يە كگرتى نەتموھىيە، بە گوناھىنىكى گەورەي وەك "دووبەرە كى" كۆتاينى پىن بەھىزىت، لە راستىدا ئەو كارە زىندۇو كردنوھى ئازاوه كەيە و برىتى يە لە ژياندۇھى ئەو دەمار گىرى يە جاھىلى يە كە سيازدە سەدە پىش ئىستا مردوھە. هەروەك گۇرپىنى ئاسىيى جىنى ئاسوودەيىان، بە دۆزەخ، بە كارىتكى شىاوى غېرەت و بەرزىي ئەوان نازام.

ئەو لىنكدانەوە يە جوانە و، لە پۇوى بىر و ھزرەوە دەتوانىن لىپى تىڭىن. بەلام بەم توانتايەمانەو ناتوانىن بە كردار جىپەجىنى بىكىن، چونكە ئەو جىپەجىنكردنە كاتى زۇرى دەۋىت.

بۇ ئىمەش كە زۇرىنەين و يە كگرتۇوين، ئەواھەرەوەك "يەكتابەرسى" خراوەتە ئەستۇمان، بە ھەمان جۇر ئەرکى ئەو خۇشەویستى نەتموھىيە شىان پى سېپەدر اوھ كە بنەماي "يە كبۇون" پىنكىدەھېنىت. خۇ ئەگەر پۇيىست بە رە گەزىش ھەبىت ئەوا ئىسلامىيەت بۇ ئىمە سەرۇزىيادە.

وتاری سی هم:

وتاریکه ئاراسته کورده کانی ئەسته مبول کراوه

"گیان" م به میوانى بى لای "جەستە" ئى حەمالەت نارد و، بە زمانى ئە رووی گوفارم كرده حەمالە کان و روونكىرىدە وەم ئاراستە كردن. دەپىت كەمۇ كۈورىيە کان بىرىتە پال ئەم سىفەتى حەمالىيە خوازراوهە!

ئەي حەمالە کان!

ئەم ھزرە لە دلى ئىۋەدا دەچىنەم. چونكە دلى ئىۋە خالىيە و تىكىنەچوو. اتاني ھواها قبل ئەن اغىرف الموى فصادف قىبا خالياً فتمكنا گۈنېيە كە ئىگىانى ئەم بەيىتە لە ئىۋەدا بەرجەستە بىكەت. بەلكو بە دل گۈنېم بۆ بىگرن.

سەن گەنجىنەي بەزىخان ھەيە كە بە ناوى شەربىعەت و ناموس و غېرەتەوە داۋامان لىدە كەن بىانپارىزىن:

يە كەم: ئىسلامىيەتە، كە خۇينى ملىيونە شەھىدى لەپىناودا پڑاوه. دووھەم: مەرۇقايەتى يە، كە مەرۇقى كىردوو بە سەردارى جىيەن. سىھەم: نەتەوە كەمانە كە پەيوەستىمان دەكەت بە بلىمەتلىنى پىشىتانا زىندۇومان. جىگە لەمانەش ئىتە سى دۈزۈنمەن ھەيە كە لە ئازىمان دەبەن: يە كەم: ھەزارى! بۇنى چىل ھەزار حەمالى كورد لە ئەستەمبولدا بەلگىيە لە سەر ئەمە.

دووھەم: نەزانى! بەلگەش ئەۋەيە كە چىل كەس لەو چىل ھەزارە ناتوانىت پۈزۈنامە کان بخۇينەتەوە، كە پەروەردە كارى بىر و ھزرە کانن لەم سەرددەمى پىشكەوتىدا. سىھەم: دووبەرە كى! ئىستا ئىتە خاوهنى ھىزىتىكى مەزنىن كە لە چوار سەد ھەزار جەنگاوهەرى ئازا پىكەتەنۋە، كە چى مەملەتىنى و ناكۆكىي ناوخۇ ئەم ھىزە تىنگىدەشكىنېت.

ئیمە لەم کاتەدا پیویستمان بە سى شىشىرى ئەلماس ھەيە. تاکو پارىز گارى لە سى گەنجىنە كەمان بکات و، ھەرسى دوڑمنە كەشان لەناو بەرىت:

يە كەم: يە كىتىي نەتەوەيى.

دۇوھەم: ھەول و تىكۈشانى مۇرۇيى.

سى ھەم: خۇشەویستىي نەتەوە.

بەم يە كىتىي يە ئەو ھېزە نەتەوەيى مەزىنە دەدەينە دەستى حەكۈمەت، تاکو لە رۇوبەر و بۇونەمەدى دەرە كىدا بە كار بەھىزىت. بەمە شاياني داد گەری دەبىن و، لە بەرامبەر يىشدا داواى دادپەرورى و مافە رەواكىغانان دەكەين لە حەكۈمەت.

ئەو نەتەوەيى كە بۇ ماھەي شەش سەد سالى پەھق ئالاي "ئەوحىد" لە بەرامبەر ھەموو جىهان نوھە بەرز پاڭرتىبو، ئەمپۇ بەھۆى گۈپۈر ايمەلىي بۇ ئىستىداد و پىشت ھەلكرىنى لە نەرىتىي نەتەوەيى، پىر بۇوه..

ئىمە هېز و بويىرى و غىرەتى خۆمان دەكەينە دىيارى و پىشكەشى تور كە پېشىنە بە شان و شەكتۈكۈنى دەكەين، لە بەرامبەر ئەمە شەھە سوود لە ژىرى و زانىارىي ئەوان و ھەر دەگرىن و، رەسەنایەتىي خۆشان دەردەخەين.

بە پوختى:

تور كە كان ژىرىي ئىمەن. ئىمەش هېزى ئەوانىن. ھەر دەوك پىنكەوھە مۇۋىقىكى باش پىنگىدەھىن. كارى سەربەخۇ و سەرەپۇ ناكەين. ئىمە بەم وىستەمان وانەي پەند بە لايەنە كانى تر دەلىيىنەوە. رۇلەي باش دەبىن وايىت. ئەگەر لە سەرەمە ئىستىدادا يەك باغان گۈپۈر ايمەلىيىن كەرىدىت، ئەمە ئىستا پىویستە دە باغان ھەول بۇ يە كىتى و گۈپۈر ايمەلىي بەدهىن. چونكە ئەم جارە تەنھا قازانچ و ھەر دەگرىن. لە بەر ئەوھە ئەم حەكۈمەتى مەشروع تىيەتە حەكۈمەتى شەرعىي پاستەقىنە.

بە كورتى:

لە پىنكەوتىدا هېز ھەيە.. لە يە كىتىدا ژيان ھەيە.. لە برايەتىدا بەختەوەرى ھەيە.. لە گۈپۈر ايمەلىي دەولەتىشدا سەلامەتى ھەيە. پىویستە بە گەرمى دەست بە گورىسى توندۇ توڭلى يە كىتى و پەتى خۇشەویستى يەوە بىگرىن.

وتاری چوارمه:

ده بیت هه رکه سه و کاری خوی بزانیت و به خرابی

که لکی لئی و زنه گرایت

پروز نامه کان دوو ئهر کی گرنگیان له ئهستو گرتلوه. چونکه دوو پله ده ده خنهن:
یه کم: پیشاندھری چاکه و خراپه.

دووهم: وتاریتی گشتی، ياخود په رو هر ده کاری بیر و هزره کان.
ناونیشانی يه کم داخوازی ئوهیه: زمانی بلاو کراوه کان، که به چه شنی شمشیریکی
تیزون بز ده سه لاتی ميللهت و بلاوبوونمهه حق، کاريگهري خويان پياريزن.
ناونیشانی دووهه ميش داخوازی ئوهیه که: کاتنی ئهر کی په رو هر ده و فير كردنی
هزره کان ئنجام ددهن به شيوه يه کي رwoo كمeh نه بیت. کهچي ده بینن به پيچه و انهوه يه
چونکه له ناوهندی ئهم هه ممو زورى و تىكمهل و پىكەلې يهدا کاريگهري يه کم بىش
بېش بوروه و، هېزى خوي لە ده ست داوه و، بير و هزره کانى رwoo كمeh كر دووه و، کاتى
ئوانش ده كۈزىت كە لە همول و كۆشىشدان.

خاوهنى پروز نامه بز دوزىتموهى زەمينه ده چىت كە سايەتى يە کان تىكەلى كاره كەى
ده كات، كە ئوهش كانگايە كى چەپەلە بز بيرى تولەسەندنمه. يان بز پەيدا كردنى چەند
پولىك چەندىن گالنەجارى و سرو كاپەتى و شتى بىزراوى ئەوتى بلاو ده كەنمه كە
رەوشت و ئاكارى ئىسلامى دەلەرزىنېت و تۇرى رەوشتە خراپە کان لە زەينه
خاونىنە كاندا دەچىنېت. ياخود گرنگىزىن و ناسكىزىن و پەنهازىزىن خاتى دەولەت
دەخنه پىش چاوى عەواام، بەمەش كارى نابەجى و خۆھەلۇر تاندىن لە كارى سەرروو
خوياندا دروست دەكەن. هەر ئەمەشە كە ئىمەى دووچارى ئەم بارەي ئىستا كر دووه.
بەم كاره شيان دەر گا بز چەندەها خراپە كارى دەخنه سەرپىشت.

پىكەختى كارى ئەم پروز نامانە، يان پىادە كردنى دەستورى دابەشكىردنى كار لە
نيوانىاندا، كاريگى پىويستە.

داوه‌ری‌یه‌کان

له ئاوینه‌ی پۇزىنامە جىددىيەكىندىدا وىنەي ناشىرىنى ئەو پېرىۋەنە تەمەن ھەشتا سالە دەبىتىت كە بۇ ئەوهى گواپا مەندالىتكى دوو مانگ زوو گەورە بىت، دەچى دەمى مەندالە كە پې دەكت لە نان و دەيكۈزىت.

لە ئاوينه‌ي ژەنگاوبى پۇزىنامە گالتەچى يەكانيشدا وىنەي سىھەم ھاۋىدى دەبىنин كە لە كاتى شەرە شىعردا بۇ ئەوهى سەرواي شىعرە كەي تىكەچىت كە پىتى (ث) بورو و تبۇرى: "امرأة طالق ثلاثة! و اته هەرسىن تەلاقى ژەكم كەم كەوتىت!

برادەرە كانىشى و تبۇرىيان: "ئەو ھەزارە گۇناھى چى يە؟" ..

تبۇرى: "بەرتەسکىي سەرواي شىعرە كەي يە"!

جا لەم ئاوينه‌ي رازاوه ژەنگاوبى يەدا وىنەي ئەمە دەبىنин.

ئەپۇزىنامەنۇسە كان!

ئىۋە بە جەربەزە و كارى بەھەلە بىردى خۇينەر توخە كان لېڭ ھەلەدەوەشىن، بەم كارەش ئاماڭىچە كەمان كە "يە كېتى" يە و، پابەرى ژيامان كە پىشە كى يە كانى "يە كېتى" يە، نەزۆك دەكەن .

ئەنجامى ئەم قسانە:

جاران (حەيدەر ئاغايەتى) ھەبۇو، ئىۋە ئىستا كەردو وتانە بە (حەيدەز). كەچى ئەوهى كە ئىمە پىویستمانە (حەيدەر) .^٥

زمانى بلاو كراوه كان لە شىشىزىنەكى ئەلماس دەچىت، دەسا دەمەزەردى بىكەن و ميانەپەھوبي بىن بىھەخشن، تاڭو ژەنگى زىادەپەھوى و كورتىپى نەگرىت.

وقاری پنجم:

بئه نيازى بهگ^(۱)

ئى پۇستەمى زالى سىردىم!

لە جىهانى ئەندىشىدا، كە نمۇونەيەكى بچوو كىراوهى جىهانى مىسالە، سەردانى (وينە) تۆز دەكەين. چونكە ئىستاوهك هەر جوانى يەكى چەشىنى وشە، (وينە) تۆش لە نىپو (واتا) دا دەرەدەكەۋىت و لە سەر بىلىلەي چاوى ئېرىدا دەنەخشىت.

ھاتى بئۇ سەلانىك بئۇ بەرامبەر كەرنى وينەي حەقىقەت بە شىبۇھە مەجازى يەكەت. بەلام پى نەدرا بە كۆز كەرنەوەي دوو وينە پايە بلند و مەزنە كەت، نەوهك حەسسىدە و پوانىنى خرەپ و بەختى بەد كارى تىكەت. وە كۆ سوپاستىكى كەردىيى بئۇ تۈندۈتۈل كەرنى ئەو تەلارى بەختەورى يەكە تۆز داتىمزراند، نىازم وايە بېرۇم بئۇ كوردىستان.

(۱) (نيازى بهگ): كەسايەتى يەكى ئەلبانى نەۋادە. گەلنى چالاکى و كارى بەنرخى ئەنجام داوه. مامۇستا بەدىعوززەمان ئەو كارە جوان و بە كەلگانە ئەوي بەرزا نىخاندۇوو، بە مەبەستى چاۋىنېكەوتى پۇشتۇرۇ بئۇ شارى "سەلانىك" (كە ئەو دەمە لە ئېز دەسەلاتى عوسمانىدا بۇوە). بەلام خوانىكەردوو بە نىسبە، چونكە هەتا دەگانە ئەوي "نيازى بهگ" كۆزچى دوايى دەكت. بەدىعوززەمان وىستۇرۇتى لە ھاوшиزەي كار و خەباتى نىازى بەگ گەلنى چالاکى لە كوردىستان و لەناو كورداندا ئەنجام بىدات، بەلام لە بەر ئەوهى ھەلۇمرەجى ئەو بۇزىزگارە بئۇ ھېنانەدىي ئەو ئامانجا نەزەر بۇوە، ئەوا خوارى گەمورە بئۇ ئەرەخساند، ئەوه بۇو نەبارە كانى دورىيان خىستەوە بئۇ خۇرۇشاوابى توركىبا. بەلام مامۇستا لە وىش بىندەنگ دانانىشىت، بەلكە لەپىتاوى پەزگار كەرنى ئىمانى مىللەتى ئەنادۇلدا گەلنى كارى بەنرخى ئەنجام دا. خوالنې بازى بىست. (پەرأۋىزى سەيدا ئىبراهىم خەليل ئامەدىي، بەزارى كەمانچىسى ئۇرۇرو نۇرسىبىيەتى، ئىئە گۇزىمان بەزارى كەمانچىسى خوارۇو)

وتاری شەشم:

وتاریکە دەربارەی "مەشروعوتییەت" ئاراستەی شىخان و زانىيان و سەزكىدە و تاكى خەلکى كۆردستان كراوه

ئەي شىخان و زانىيانى كوردى وەچەي پىغەمبەران!
 لەبەر ئەوهى من لە ناوهندىم، ئەوا ئاگادارتان دەكەممەوه كە:
 لەم زەمانەي دوايسدا ھەورى رەشى ھزرى ئىستىداد ڕووى بەرز و جوان و
 راستەقىنهى خۇرى ئىسلامى شاردۇوەتەوە. بە رادەيەك كە ئىسلام لە دىدى يېڭانە كاندا
 وە كور بەرەستىلە دەيىنلىت لە بەرددەم پىشكەوتن و دادپەرورى و سەربەستىدا، كە
 هەر گىزاو ھەر گىز وانى يە!
 چونكە سەربەستى و يەكسانى و دادگەربى يە كەم دەستەي موسىلمانان (بە تايىەتى
 لەو كاتەدا) بەلگەيە كى درەخشانە لە سەر ئەوهى كە شەرىعەتى خاۋىن سەرجەم
 پېۋەست و پىداوايسىتى يە كانى سەربەستىي پەستەقىنە و دادپەرورى و يەكسانىي لە
 مافە كاندا، لەخۇدا كۆز كردووەتەوە. (يەكسانى لە پەرسىشە كاندا پاشتى ئەمە دەگرىت).
 چونكە مادەم شەرىعەت گۇفارىنىكى ئەزەلى يە ئەتا ئەتەپەدىش بەرددەوام دەيىت.
 جا ھەروەك پىغەمبەران - دروو迪ان لە سەر بىت - بىنچىنە و ياسا كانيان لە رېتى
 وەھىيە دامەزرايدۇ، موجتەھىدە كائىش لە رېتى ئىجتىيەداد كانيانەوە ئەحکامە كانيان.
 ھەلگۈزى، ئىۋەش ئەو ئەحکامە دادپەرورانە بە سەر پىداوايسىتى يە كانى رۆزگاردا
 جىيەجى بىكەن و پەيوەندىبى نىوانىان رېلە بىخەن!
 ئەي سەركەرە ئازاكانى كوردا!
 ئىۋە تا ئىستا شۇنىي پادشا كەوتۇون و چاوتان لەو دەكردۇ، لە بەرامبەر مىللەتەوە،
 بەھۆى دەشتە كىتى و بىن ئاگايىان، زەبرۇزەنگتان بە كاردهەيىنا، كە لەخۇزىدا كارينىكە

مه حکومه به نزمبوونه و تیاچوون. ئیستاش پادشا دیسانهوه ئیمامتانه، شوینی بکهون. چونکه ئهو ئیستا به زانست و دادپروره ریه ک میللەت بەریوه دەبات کە تەمەنیکی ئەبەدی دەنوینیت. ئیوهش وە کو ئهو رەفتار بکەن، تاکو رېگارتان بیست. لە برى هېز و زەبر و زۆر، ئىری و دادپروره ری بە کاربىن! لە بىرى ترس و لەرز بەرھو بە خۇشمەویسىتى بدهن. تاکو سەرگەردایەتیان بەرداھام بیت.

ئەنجام:

گەورەمان عەبای بەشان و شکۆی ئاغايەتىي پىشكەشى نەتهوه كرد. ئیوهش عەبای كۆن و شىرى ئاغايەتىان بگۈزۈنەوه بە پۇشاڭى دادپروره رى.

ئەى يەك بە يە كى ئهو كوردانەي كە دەلىي شىرى ناو بىشەن!
ئیوهەتا ئەمۇز لە دوو رووھوھ دىل بۇون:
يە كەميان: ئەركى سەمكارانەي حکومەتى خۇسەپىن.

دووھەميان: بەھزى دەست بە سەرداڭتن و سۇور بە زاندىنەندى سەمكارى ترەوھ.

بەلام ئیستا دواي ئەم كودەتا مەزىنە، ئیوه ئازادن و ھەريە كە تان لە شوينى خۇيدا وە كو پادشا يەك وايە، بە مەرجىڭ گۈپىرایەلى خواتى دادگەرانەي حکومەتى مەشروع تىبەتى مەشروع بن و دەستدرىزى نە كەنە سەرمافى كەسانى تر. ھەولى پاراستى ئەم پادشا يەك كەسى يە خوتان بدهن و، لە رېنى ھەول و تەقالاي كەسى يەوه لە ھەموو لايەنېكەوە چىتان لە دەست دېت بۇ خزمەتكىرىدى ئەم يە كېتىي مىللەت و مەشروع تىبەت، درىغىيلى مە كەن! چونكە ژيانى ئىمە، بەلكوھى ھەموو نەتهوهى ئىسلام و عوسمانى لە سەر ئەم يە كېتىي مىللەتە بەندە.

ئەى كوردان بە تىنکىرا!

چاوتان بکەنەوه.. واسپىدەي بەيانە! بە ئاگاينەوه با بىر و بۇچوونە خراپە كان سوود لە جىاجىالى و دواكەوتستان وەرنە گىرىت، تاکو ئەم "بە كېتىي مىللەت" بەشان و شکۆيە نە كەنە ئامانجى نەخۇشى يە كى كوشىنە. دەنا ئەو كاتە ھەموو مىللەت و ئىسلام سکالاتان لىدە كەن.

پژگار زلله‌کانی خوی ده سره‌وینته ئه و ململانی و دووبه‌ر کییه‌ی نیوانسان و ده بورینت. جا ئه گهر له خمه‌ی پاراستنی نامووستاندان، پیش ئوهی زلله بخون ئه و ململانی و دووبه‌ر کییه‌ی فرن بدنه!

به دلنيایي و ئوهش بزانن که له برامبه‌ر ئه و شارستانىي يهی هېرش بۇ ھەموو لايەك دەبات، ناتوانن پارىزگارى له دواکەوتنه (وەحشەت) تان بکەن. دلتان له وشەي (وەحشەت) گەرد نە گرىت. چونكە يە كەم كەس بە خۆمى دەلىم. گۇناھە كەش هي حکومەتە. لەم خالەدا مەبەستم ئوهەيدە كە پارىزگارى له ناموس و كەرامەتى كوردانە بىكم.

دەسا شوين بىنى ئەلبانى يە قارەمان و نېبەر دە كان ھەلبگەن و خزمەتى دادپەروھرى و مەشروعتىيەت بکەن. چونكە ئەم كارە له حاتى حازردا له ھەموو كەس زياتر خزمەت بە بەختە وەربى ئىمە دە كات. چونكە له ھەموو كەس زياتر ئىمە زيانمان له ئىستىبادەوە بىشى.

گوایە ئowan له ئىمە زوپر بۇون و، ئىمە بەرھو لاي رابوردو دەدەنە بەر. مژده‌تان دەدەمئى كە بەم نزىكانە له سەرتاسەری كوردىستاندا قوتاچانە لەناوچووه کان زىندۇو دە كرىنەوە و، له و شوينانەشدا كە ھەرنى يە، قوتاچانە دادەمەززىنرېت.

وتاری حەوتمە:

چەند پەنمايىەك^(۱)

كەسىتكى توورە و ھەلچووی وەڭ من، كە "پاستى" ناکاتە فيداي ھىچ شتىك، ئەگەر لە سەر ئەم تۇندۇتىزى و زىيادەرەوى يە پەخنەى لىنى بىگرن، كە بىم و تانەيمە دىيارە و دەرى بىن و پەزىدانى يە كى پۇون و ئاشكرا كىردوونى، ئەوا ناوپەزىدانى يە كى تر دەخخەنە سەر ناوپەزىدانى.

گیانى "يانە كان" لە يە كىگەتنى دلاندایە و، تەندروستىي ژيانى حەكومەتىش لە تېكەللىكىردى يانە كاندایە.

پاستى يە كى گەنگم پېشكەشى ئەو بىرۇرَا گشتى يە كرد كە پەريشانە و بە تازە كى لە ناو چىنە كانى نىازە جىاجىا كاندا چاوى ھەلھەنباوه و بە ئاگا ھاتووه، كەچى بەرگى لېكىدانەوە يە كى نىخ نەناسى ھىننە ناشىرىينيان كىرده بەر كە غىرەت و مەردايەتى فەرمانى بىن چەند و چۈزم بۆ دەرەدە كەن ھەر حەوت ئەندامە كەى جەستەتى دەرىجەم. بۆزە ناچارم پەرەدى نەزاكەت بىرىنەم و، ھەرىيەك لەو ئەندامانە لە شىۋەتى "پاستى" يە كەدا بىخەمە پۇو.

پاستى يە كەم:

ئەگەر مەزۇقىل بىراتە "پله" يەك و لە پەنجھەر يە كەمە تەماشى جىهان بىكت.. گەر ئەو كەسە بالاى خۆزى لەو پلەيە بچۈو كەز بىت، ئەوا دووقشارى خۇدرىز كىردن و خۇبەرز كىردنەوە دەبىت، بەلام ئەگەر بالاى لەو پلەيە بەرزتر بىت، ئەوا تۇوشى خۇنوشتاندۇنەوە دەبىت.

جا ئەگەر كەسىك بەها و لىيەتلى لەو پلەي دەسەلاتە كەمەت بىت كە تىايىدایە، ئەوا زىيادەرەوى دەكەت و خۆزى بە گەورە دەنۇنىتت.

بەلام گەر لە كەسانى پايە بلند بىت، ئەوا بۆ خۇپاراستن لە زىيادەرەوى و دەرخستى پايە بەرزىي، خۆزى بە كەسىكى خاڭى و بىن فىز و دەمار دەنۇنىتت.

(۱) ئەم و تارە ناونىشانى بۆ دانەنرا بىو، ئىمە ئەم سەرباسەمان بۆ دانا. (وەرگىزى)

پاستي دووهم:

له بهر ئوهى هيوا و ئاواته کانى مرۆفه کان بى سنورون و، لم "دنيا" تەسک و سنوردارەدا جييان نايىتەوە، ئەوالە هەموو شىتكىدا چەندىن ئامانج و مەبەستى جۇراوجۇر جى بە يە كىرى لېز دە كەن و، لمەشەو ئىزەبى و كېبەركىن پەيدا دەيت. كە ئەمەش رى خوش دە كات بۇ ئوهى ململانىي ژيان بىت بە مەيدانى پېشىر كىن. بەلام "ئودنيا" له بەر ئوهى تابلىيەت فراوانە، ئەوا سەرجمەن ئاواته بى سنورە کان دەگرىتە خۆزى و جىنى ھەموويانى تىدا دەيتەوە..

ھەر لە بەرئەمەيە كە لە جىبەجي كەن دە كاروبارى سەر بە دوارۋۇزدا، كە يە كىكىان بەرژەوندىي بە گشتىي بە کانە و بە "ماۋە كانى خوا" گۈزارشىيان لىنى دە كرىت، كېبەركىن و پالپالىن نى يە.

ھەر بە هەمان پۇهر، لمو كاروبارانەشدا كە وە كۆ ئاوى زولالى "ویلايەت" وان و، كە مالى پاستەقىنەيى مرۆفەن و، ھىندهى ھىشۇوە ئەستىرەي "كۆز" بلندن، ئىزەبى نى يە. بەلام لە شتاني بەها نزەن و گۈزەبى و، لموانەشدا كە وە كۆ سەراب و گل وان و، لمو "جوانى" و "ھىز" ھشدا كە خىرا دەپروات و لەناو دەچىت، لە رادە بە دەر ئىزەبى هە يە.

پاستي سىھەم:

ئەگەر ئەمەن بە كسانى يە كە لە "پەرسىتش" و "مزگەوت" دا ھەيە بىكىرىتە بناغەمى كاروبارە کان و، وزەي جوامىرىي نەتەوەبى كە سەر بە كاروبارى دوارۋۇز، تەقلا و لېپەرانى "كەسى" بىكىرىتە پاشتىگىر و يارمەتىدەرى، ئەوا خۆشەويمىتى بە جوزىي بە کان كېشىكى گشتىي ئەوتۇ بە دەست دەھىنن كە دەتوان بارستىيە كى مەزنى وەك كورد بە وينەي گۈزىيەك بىخولىتىنەوە.

بەلام ئەگەر دەست لە كاروبارە تايىتە گۈزەنەيە کان گىر بىكىرىت و، ئەوهش بىت بە ھۆزى تىكدانى بە كسانى يە بەرەتىي بە كە، ئەوا بە وينەي خانەي مىكىرۇ بە کان دەيتىھە ھۆزكار و سەرچاوهى بلاۋبوونەوەي خۆزەيىتى و ئامانجە كەسى بە کان. دىسانىش چارە سەرەي ئەوه ھەر تەنها "يە كسانى" يە. چونكە ھەموو كەسىك (من) ئى خۆزى ھە يە.

ئەم بەيىتە شايىتە لە سەر ئەم پاستى يە:

نە بە وەچە و نە بە سالە
نە بە پلە و نە بە مالە
گەورەم! "مەزنى"
ھەر بە "كەمال"ە

پاستى چوارمە:

نە خۆشىڭ لە سى دۆخى جياوازدا دەبىت لە بەرامبەر پزىشىكە كېيە وە:
يە كەميان: نە خۆش چاوى دەنۇرۇقىنىت و هيچ شتىڭ ناتىت. پزىشىكە كەش ھېچ
گۈنگى يە كى بىن نادات، جارىڭ ژەھرى دەداتى و جارييکىش دەرمان. بە وىنەي حالتى
مېللەت لە سەردىمى ئىستىبداددا.

دووهەميان: نە خۆش لە دەستىشان كەردى نە خۆشى يە كېيدا يارمەتى پزىشىك
دەدات و، ئەو دەرمان و چارە سەرەش كە دەيدىرىتى بە رېتكۈنىكى بە كارى دەھىنیت و،
داواى شتى دەكات كە بۇ زىيانى پۇيىت بىت..

جا لە بەر ئەمەي نە خۆشە كە چاوى كراوهى، ئەوا پزىشىكە كەش ناچارە بە وردى و
ورىيائى چاودىزىي بىكەت و كارى خۇزى ئەنخام بىدات. بە وىنەي ئەو رېبازەي كە من پىم
خۆشە لە "يانە كان" دا ھەبىت.

سى هەميان: نە خۆش تەنها وەك "رەچەتە نۇرس" يىك دەپۋانىتە پزىشىكە كەي. ئىستەر بەم
نە خۆشى يەمە دەچىت بە چىزى لاسايى كەردىمەي پزىشىك، بۇ خۇزى دەرمان
و وردى گۈزىت و دروستى دەكات و بە وىستى خۆيىشى بە كارى دەھىنیت. بەلام
"نەشارەزايى" واي لى دەكات كە كارە كەي نەھىيى (إڭە أڭىرُ من نفعِه) ئى تىدا بىتە
دى، چونكە بە تامى شىرىنى "دەسلىات" مەست دەبىت. بە وىنەي رېبازى ئىستا ياخود
داھاتووى "يانە كان".

بە پوختى:

مېللەت نە خۆشە و حكومەتىش پزىشىكە. جا هەروەك لە خراپتىن كاتدا خۆمان دايە
دەستى. لە بەسۋو دىرىن كاتىشدا كارى سەربەخۇ و تاوانبار كەردن لە قازانچى كەسىكدا
نى يە كە بەرژە وەندىي گشتىي كەرىپتە ئامانج.

با هیز له یاسادا بیت، دهنا ئیستیبداد دابمش دهیت.

راستی پنجهم:

ئاغایه‌تی ترسناک و درندانه ئوهی به شهرهف و بها و پله‌پایه‌ی ئیتعیباری بنازیت
که سەرچاوه‌ی ئیستیبداده، میللەت به کار بھیزیت و، خاترگرتن و خۆسەپاندن و
لایدنگیری پنکوه گرئ بدریت.

جا باوکی ئاغاکان کە سولتان حەميد بۇو له ئامیزی دايکى ئاغاکاندا کە كۆشكى
"يلدز" بۇو، وازى له ئاغایه‌تی هینا. ئیز ئەم میش و مە گەزانەی تر بۇكۈنى رۇشىن!
بەلام ئاغایه‌تی ئازادى و شارستانىتى، پشت به خود و كەمالى خۆبى و به کارھینانى
تواناكان و خزمەتكىرنى میللەت دەبەستىت، كە دەستورى: (سید القوم خادمهم)
جىيەجىن دەكت.

كەسيك کە زۇر بە توندى لافى غېرهت و پەرۇشى لىت دەدات، ياخود ھەول دەدات
بۇ بەھىز كىرنى، خۆى بەگۇمانە لەو غېرهت و پەرۇشى يە!

راستی شەشم:

ھەندى لە "يانە کان" لە بەر ئەوهى ئەنجامى يە كىرىتى میللەتن، سروشتى و
توندو تۆلەن.

"يانە کان" ئىيمەش لە بەر ئەوهى بۇ چارەسەر كىرنى جىاوازى نىوان شىزە
كوردە كان دروستكراون و پىشە كىن بۇ "يەكتىي"، ئەوا پىوستى بەپەرى قابىھە كارى و
نيازپاکى و كارامەبى و ميانەپەۋى و فيداكارى ھەبە (تەنانەت گىيانىشى لەو پىناوهدا
بېخىشىت.. تا دەگاتە خۇوپىستى يە كانىش)..

چونكە بە "زىادەپەۋى" يە كى كەم، ھەست و دەمارى كەسانىتى زۇر دەورووژىت،
بە تايىتى هى گەورە کان!

لەم جۇزە بناغانەدا ھەلەيدە كى بچووڭ، وە كۆزمارە كەرتە كان و اىه، لە لقە كاندا
خرابىدە كى گەورە پىكىدەھىنېت.

باز نە كەمش ھېننە فراوانە كە جىگە لە "ھزرى گشتى" ھېچ چەتىرىكى تر نى يە بۇ
ئازادىخوازان. من بە ھەمو شىوهيدە دىئى "سەرۇ كایەتىي تاکە كەسى" م. سەرۇ كەمان
تەنها حکومەتە.

پاستی حەوەم:

"يانه کان" تىشىكىدەرەوەي بىرى گشتى و ئاۋىنە و تىشىكۇي بۇونى نەتەوەيىن.
جا ئىنمە، كە گوايا ژىرى و زانىارىمان ئاۋىنەي ھىز و ئازايەتىمان، گەر "بۇون" و
"نرخ" ئىھزرى گشتىي خۆمان بەوهى نەيارە كەمان بەراورد بىكىن، ئەوا ئاستى خۆمان
دەھېنىنە خوارەوە.

ئەو شتەي كە بىز ئىمە پىویستە ئەوهەي كە لە گەل تور كە كاندا يەك بىگرىن، ئەوانەي كە
گوايە ھىزى بە شان و شكۈزى راپوردوپىان، كە بەھەزى سەملەتكۈراوى يەوه تىاچووه، لە
ژىرى و زانىارىيەندا ئىتەللىكىش بۇوه.

دەبا ئەوان ئىمانپارىزىن، چونكە حەقدەست و كىرنى زۇرمان پىداون.
سَاكە! ئەگەر لەم راستى يە جوانانە تىنگەيشتۇويت، ئەوا بېۋانە كە چۈن بە^ل
لىكىدانەوەيى كى چەپەل بەربەستىان لە بەرددەم حەز و رەغبەتى گشتىدا دانا. ئەويش بەم
جۇرە:

ئەوەتا تەقلاى من بۇ يە كىڭىرنى كوردان، گوايا ئەنجامە كەي بۇ سەرۋەكايەتى
كەسانى تر بىت و .. رق و حەسوودىم بەرامبەر بە چەند زاتىك ھېيت كە بە هېچ
شىۋەيەك ئېرەبى لە نىوانماندا نى يە و .. هەول بۇ ئەو ناوابانگە بىدەم كە لىيى بىزازم و .. ئەو
سەرۋەكايەتى يەم بويت كە بە ناشيرىنى دەزانم..

ئىز ئەوانە، بەم جۇرە و شە دوور لە ژىرى و خۇپەرستانەيە، بەھا ئەنۋەن ئەنۋەن
خىست.

من هەتا ئىستالە بىرى ئەوەدام كە "دووبەرە كى" بىڭۈرم بە "يەكىنى". لە ترسى
خۇھەللىكىشانىش زىاد لە پىویست بە گۈزى خۇپەستىدا رۇشتۇرمەتەوە و، بە ئومىندى (إن
للباطل صولة ثم تض محل) "پاستى" م لە بىدەنگىدا شارەدەوە و، گەردەن چىنەرى تزووە
خراپەكائىش، كە ئىستا نابىزىن و لە كىلىڭەدى داھاتوودا بەرى زەرەر و زىان دەگىن، بە
زىللىە رۇزگارم سپارد. (منْ لَمْ يُؤْدَبْهُ الْأَبْوَانْ أَدْبُهُ الزَّمَانِ).

ئەگەر ھەزكارە كانى: تاڭرەوى و، دووبەرە كى و، خۇپەرسى و، مەيلى ئاغايەتى و،
مەيلەت كەردنە خزمەتكار و، خەلمەتىنار و، خەلمەتاندىن، بە خواتىنە ئەو كوردايەتى يە

دهستکرده پیش چاو بخربت، ئهوا ئیبوه به شایهت بن که من دهست لەو جزره کوردا یهتی به ده کیشمه و، شانازی بهو کوردا یهتی به سروشتی یهوده ده کەم کە ناونیشانی ئازایهتی و پاستگوئی و ئایینداری یه.

وهك ئەوهى کە له سەردەمى ئىستىپاداددا له سەر ئەم کوردا یهتی به سروشتی به خرامە شېتىخانە و، به بىزىشىكى شېتىام و ت:

(ئەگەر ماستارچىتى و مەرايى و لالانەوهى پشىلە ئاسا و كىلەقىنى سەگانە و بەختىرىدىن بەرژەوەندىي گىشتى لە پىناوى بەرژەوەندىي تايىھىدا به خواتى "زېرى" دابىرىت، ئهوا ئیبوه شایهت بن کە من دهست لەم جزره زېرى يەھلىدە گرم و، شانازى به "شېتى" یەوه ده کەم).

دەسائى ئەى کوردا کان!

من نەخۆشخانە ئىشتىام قبۇول كرد، بەلام بۇ ئەوهى "کوردا یهتى" لە كەمدا نە كەم ويسىتى پادشا و مۇوچە و چاڭە ئىشانەم قبۇول نە كرد^(۱)!

سەركەوتن ھاوارپىنى نيازى خاۋىنە.

من كان الله كان الله لە.

والسلام.

ماڭمۇل.

(۱) جىنى بەند و سەرسامى يە كە لە سالى (۱۳۲۴) دا و لە سىنەم بىزىرى ئازادىدا لە ئەستەمبۇول، پاشان لە مەيدانى ئازادىي سەلانىك، بە ھەموو ھېز و تواناي خۆم داواى شەريعەتم كرد، ئەمە لە كاتىنگدا كە ئازادى و مەشروعى ئەتم كىردىبووه خزمەتكارى شەريعەت. دواتر لە ۳۱ مارتدا سوپاى بىرۇنلىقى بەپەرى تۈندۈتىزى بۇشت بە گۈرى شەريعەقۇواز اندا. جالە كاتىنگدا كە ئەم و تە بلاو كراوانە ئىسىعىد لە (دادگاى عورفى) دا بېيارى بىن تاوانىيان بۇ دەر كرا، كەچى ئىستا كە ماوهى سى سالە^{*} وازم لە سىاسەت ھىناوه، بە بىانووى ئەوهى كە ئەم و تارانەم، با بە شىپۇرىيە كى زۇر كەميش بىت، پەپەنلىقى بە سىاسەتەوە ھەيە، ئەوا ماوهى بىست و حەوت سالە بىن ئايىنە كان بە ناوى بىن ئايىنە یەوه لەشكەنخە و سزا م دەدەن. بەمەش سەلاندىيان كە زۇر لە داد گا تۈقىنەرە كانى مەسېحىتى سەدە كانى ناوه راست سەتمەكارلىقى، كە بە ناوى ئايىنە ھەستەميان لە مېلەلت دەكەر. (دانەر)

* مامۇستاي دانەر ئەم بەراوىزە ئە سالى (۱۹۵۱) دا زىياد كەردىووه. (بادلىلى)

بهشی دووههم

نووسینه و تاره کان^(۱) (مقالات)

روونکردنوههیهك

نهم بهشه، بریتی يه له نووسینه و تاره کانی بهديعوززهمان مامؤستا سهخیدی
کوردي (نوروسی) که له ههردoo سالی (۱۹۰۸ و ۱۹۰۹ از) دا، پاشتر
هندنيکي ترى له سالی (۱۹۲۰ از) دا له رۆژنامه سياسي و نايسي يه کاندا
بلاو کردووهتهو.

عبدول قادر بادللى

(۱) لىزهدا سوپاس و دهستخزشى پيشكشكشى برای ئازىز و هاپپى دلسۈزم جەنابى مامؤستا سدىق صالح
ده كەم لە بنكەي رۆشىبرىي (ئىن) له سليمانى كەزماره كانى رۆژنامەي (تعالون و تەرەقىي كورد) يى خسته
بىرددەستم و، سوودى زۇرم بىز نەم بەرگە لىنى يىنى. خوا پاداشتى بدانەوە. هەروەها سوپاس و دوعاى خىزى
تاراستى بەپىز ئىسماعيل يازجى بەرپىوه بەرى پىشىوو دەزگاىي پەخشى "سۆزلەر" دە كەم لە ئەستەمبۇول كە
فۇتنى كۆپىي چەند ژماره كى رۆژنامەي (ولقان) يى بىن بەخشىم لەوانەي دەستى كەوتۇرون. (وەرگىن)

وتاری یه کام:

پروونکردنوه‌ی راستی سه‌باره‌ت به تیپه سه‌بازی‌یه‌کانی حه‌میدیه^(۱)

پژوهنامه‌ی: (شورای نویمه‌ت)

ژماره (۴۶) لاهه‌ر (۷)

۱۹۰۸/۱۱/۱۹

با چاپزشی لدو که موکوری‌یه بگرت که له پروونکردنوه‌یه کانی که سینکدا همه زمانی تور کی به باشی نازانیت و، جاری هونه‌ری نوسین فیر نهبووه و، تازه کی بمناگا هاتووه. هه‌روه‌ها رووی گوفاری ئم و تاره له "چینی تایه‌قنه‌دان"ه، خز سه‌باره‌ت بدوان تدهنا یه ک ناماژه سه‌روزیاده.

ئه‌و سه‌بازه نه‌تموه‌یانه‌ی کورد که پیان ده‌تریست "حه‌میدیه" پنویستیان به رنکوینکی همه و هه‌رمه کیتی قبول ناکات.. چونکه "رنکوینکی" هم زیان ناهیلت و هم سوده گموره کانیشی بز دسته‌به‌ر ده کات.

به‌لام "هه‌رمه کیتی"‌ی برای مردن و نه‌مان - که دوور خسته‌وه‌ی زیانه به زیانیکی تر - پیچه‌وانه‌ی یاسای ئوسوله. هه‌روه‌ها بناغه‌ی "یه کیتی" و په‌یوه‌ندیده‌ره گموره که‌ی، که کانگا ای پرژشی و پیش‌چاوخه‌ری نازایه‌تی و دامه‌زرنجه‌ری ژیانی کوردی‌یه، بریتی‌یه له "تیپه سه‌بازی‌یه‌کانی حه‌میدیه".

(۱) ئم و تاره کاک دکسز دیدار کامران ناوه‌ر که که‌ی کرد به کوردی و، منیش سه‌رله‌نوی بهم جزره دامې‌شتموه، نشجا نه‌حمدی کورم له‌گه‌ل ده‌قی تور کی یه که‌دا برامبری کرد. (و هرگیز)

گهر حالتی ئیستای ئهو تپه سەربازییانه بەراورد بکریت بە حالتی پىش سەربازییان، يان بەوانەی کە سوارەی حەمیدییە نىن، ياخود لە گەلن ئهو گۇندىشىنانەی کە تا را دەھەمەك شارستانىن، لەو رووەوه کە ئەمان زىاتر تواناسى بە شارستانى بۇونىان پېشانداوه، ئەوا ناونىشانى گەورەي "سەربازى" بۇونى نەتەۋەبى پېشان دەدات و، يە كەم پلەي پلىكانەي پېشىكەوتن و بەھەشتى شارستانىتى يە بۇ "كورد" كە نەتەۋەبى كى دەرروون بەرزە و، حەزى بە ئاكارە بىلندە كانە و، مەشروعتىيەت تازە كى بەئاگاي ھىناۋەتەوه.

ناونىشانى "سەربازى" بناغەي ئهو كانزايانە ئىيانى نەتەۋەبى دادەمەززىنېت كە بە دوورىبىنى ھزرى گشتى لە داھاتوودا دەياندۇزىتەوه و، "پاستگۈزى" و "وەفادارى" ش توندۇتۇل دەكەت كە هەر لە كۆنەوه پەيوەندىيە كى نەپچىراوى كورد بۇوه لە گەلن حەكومەتى عوسمانىدا.

ئەم ناونىشانە "سەربازى" يە نەتەۋەبى كى تر بە ئاسانى دەستى ناكەمۈت.

جا ئىستالە كۆين ئهو شىرە كوردانە؟!

بە داخستنى ئهو پەنجەرە بچوو كە كەم كەم بى عەشايەر ئى بىن دەلىن و، دەرگاي بەھەشتى شارستانىيەتە و، لە رووى سەربازىيەوه بە رووى يېستانى زانست و زانىارىدا كراوة تەوه، بۇ دامر كاندەنەوهى چالاکىي ئهو مندالە كورده بىچارانە كە بە روونا كىي حەقىقەت رووناڭ دەبنەوه و، ئهو تابلىز پەنكىغانە سەير دەكەن و، هەست بە چىزى راستىي ھەميشهي ئهو میوانە دەكەن..

ئەم كارە (واتە داخستنى ئهو پەنجەرەيە) بناغەيە كى گەورەي پاستگۈزى و وەفادارىي ئەوانى ھەڙاندۇوه، لەبەر ئەوهى كەتوون نەتە تارىكىي نائۇمىدىيەوه.

جالەمەوه پەند وەربىگەن.. ئەگەر بە داخستنى پەنجەرە كە ئەم شتانە رووبەدات، دەبىت بە پۇوهدانى دەرگاكە چى رووبەدات؟!

ھەروەها گەر ئەم خراپىيانەي كە دەرەنجامىتىي بىنگۈمانى بى حەكومەتى و عەشايەرىتى و ناڭزى كى دەشته كېتىي يە، بکریتە ھۆكاري داپېنى كورده كان لە "سەربازى" كە ھۆكاري بەرەپىش چۈونە سەبارەت بە كورده كان، ئەوا ئەم كارە وە كە ئەوه وايە كە "زانست" ئى زانايە كى گەورە بە سۈرك و زيانەخش سەير بکریت تەنھا لەبەر ئەوهى كە ئەم زانايە ھەلمىيە كى كەردىبىت!

"حەمیدىيە" تاکو ئىستا بەرگرىلى لە سنورى گرنگى حکومەتى لاوازى پىشىو كردووه و، كوتە كى هەپەشە بۇوه لە سەر دۈزمنانى ولات و، بىن ھىچ گومانى بەر بەستېكى ئاسىنيان لە دىزى چەندىن زيانى زۇر دروست كردىبو.

جا ئەو حکومەتە كۆزىنى كە ئىستا ددانە كانى كەوتۇون، تاوانىكى گەورە كردووه كاتنى كە ئەو "ئىستېبداد" لە تاواچووه ھىشتۇرۇتەوە كە دۈزمنى بىن ئەمانى بىر و بۇچۇونى گشتى يە، كە ئەو يىش حوكىپانى نەتەوە دەستە بەر دە كات..

ھەروەھا لە وەداھەلەي كردووه كە بە نانھەدە دووبەرە كى بىر و بۇچۇونى گشتى سېرىپەتەوە و، زانست و زانىارى لەناوبردووه كە بىر و بۇچۇونى گشتى پۇوناك دە كاتەوە و دەمەزەردى دە كات و، بە پاشتىگىرىلى لە "نەزانى" ئەو پۇوناكى بىھى كۆزانلىدۇرۇتەوە.

كەفارەتى ئەم تاوانە ئەۋە يە كە:

حکومەتى داد گەرى نۇنى تا چەند سالىك مۇلەمان بىدات و چاومانلى پۇشىت، هەتا سەر كەوتۇن بەدەست دەھىنин لە دامەز راندىنى ئەو "يەكىتى" يەدا كە زيانى نەتەوە بى دەستە بەر دە كات و مافە كان دەپارىزىت و بىر و بۇچۇونە گشتى يە كان بەرھەم دەھىنېت، كە ئەو يىش بىناغەي ئەو "زانىارى" يانە بىنیات دەنیت كە بۇ خىزى دووربىن و شىشىرى بە پېشىت و مەشخەلىتىكى را بەرە.

دوا تەر ئەگەر ئىمە حالتى خۇمان چاڭ نە كردى، با بە ئەندازەي ھەموو دنيا رەخنەمانلى بىگەن، لە راستىدا تاوانە كە ھەر ھى حکومەتە سەمکارە كە يە..

خۇ ئەگەر ھى ئىمەش بىت، ئەوالە بەر ئەۋەي ھىشتى خۇر لە خۇر تاواوە ھەلنەھاتووه، دەرگاى تۈزى كەراوهتەوە.

ھەروەھا ئەگەر ئەو گوناھبارانە كە شارستانىن و ھىچ پاساوىتكىشىان نى يە، كە چى رەوشت و زيانى حکومەتىان لە بناغەمۇ لەق كردووه، ھەروەھا خراپىكارانى تىرىش، لېپور دنيان بۇ دەربىرىت، ئەوا كارىتكى سروشتى يە كە ئىمە لە بەر عوزرى "نەزانى" شايىستەتىر بىن بۇ لېپور دن و لە ھەمووشيان زياڭتەر پۇيىستمان پىي بىت.

کاریکی هەله یە کە ئەگەر بە پنوهەرنىکى خەلەتىنەر، كوردە كان بە وينەي رەگەزىتكى تر تەماشا بىكرين و، وە كۈۋاڭ فەرمانە كائيان لە سەر جىيە جى بىكرىت و ھەر بە جۇرەي ئەوانىش پەروەردە بىكرين. چونكە مەنالىك ھەرچەندەش زېرەك بىت، بى ئەۋەدى ئەلەف و بىن بخويتىت و انهى زانستە بەرزە كانى بىن ناو تەرىتەوە.

بە پوخى:

ھەلىئاردنى سوو كەلەتىنى يە كېڭىلە دوو شتى خراپ، داد گەرى يە كى رېتۈھىسە.
با بە وينەي "عُحالە الراكب"^(١) لەمەشدا پەلە بىكرىت ھەتا ئامادە كارى بۇ داد گەرى بى
پاستەقىنە دىتە كايىمۇه.
والسلام.

بەدىعوززەمانى كوردى

(١) بەشىكە لە پەندىتكى عەرەبى. (عُحالە الراكب) بە تۈپشۈرۈيە كى خېرای وە كۈۋان و خورما دەوتىرى كە بىن ماندووبون بۇ ئەو كەسە ئامادە بىكرىت لە سەر بىنى سەفەرە و ئەسىي زىن كەرددۇوە. ئىم پەندە لە كاتىندا دەوتىرى كە هانى مەزۇف بىرىتىت بە پىداوېستىي بچۈركۈزى بازى يېت گەر لەمۇ باشتۇر لە بەرەستىدا نەبورو.
پروانە: (بىمع الأمثال للميدان، ٢١٠/١، مكتبة الحياة، بيروت، ١٩٦١). (وەرگىن)

وتاری دووهههه:

کورده کان پیویستیان به چی یه؟

رۆژنامەی (شەرق و کوردستان)

ژمارە (١)

١٩٠٨/١٢/٣

خەلکی کوردستان کە تو خەنگی گرنگی قەوارەی کۆمەلگای عوسمانی پىنکدەھېن،
ھەر چەندە بارودۇخیان لە لای حکومەت ئاشکرايە، بەلام داواکارم دەرفەتم بەن
ھەندى داواکارى يان بىخەمە پۇو كە تايىەتە بە خزمەتى پىرۇزى "زانست" ھوھ:
لەم دنیای شارستانىتىيەمان ولەم چەرخى پېشىكەوتن و پېشىپكىيەدا و بىز مەبەستى
بەرزبۇونەھەی پلهى زانىارى، کورده کان - وەڭ برايانى تر - پیویستیان بە کردنەھەی
قوتابخانە ھەيە لە ناوچە كانياندا.

ھەرچەندە كۆششى حکومەت جىي سوپاسە لە پۇوي کردنەھەي چەند
قوتابخانە يەڭ لە مەلبەندى قەزا و گوندە كاندا، بەلام جىگە لە منالە تۈرك زمانە كان
كەسى تر سوودىيانلى وەرناڭرىت، ئەو قوتايانەش كە كورد زمانن ھەر ئەندە لە
قوتابخانە تىدە گەن كە سەرچاوهى زانستە، يان دەزگايەكى زانستى يە و، ھىچى تر
سوودى لىنى وەرناڭرەن.

خۇ نەشارەزايى مامۇستايانى ئەو قوتابخانانە لە زمانى خەلکى ناوچە كە، كۆزىكى
ترى قورسى خىستۇۋەتە سەرئەستىزى قوتايان و، بۇۋەتە ھۆزى بى بەش بۇونىان لە
زانست لە ئەنجامدا.

ئەم بارە نامۇيە كارىنگى واى كردووه كە خۇرئاۋايە كان بە داواكەوتەي كوردان
خەنلى و شاد بىن، لە لايەكى ترىشەوە گەر خەلکى ئەو ناوچانە ھەر بە جۆرە لە
كەنار گىرى و زيانى دەشتە كېتى و سەرتايىدا بىننەوە، ئەوا چەندىن دوودلى و گومانيان
لە بارەوە دروست دەبىت.

ئەمپۇ به چاوى خۇمان دەيىن ئەو نەتەوانەى كە لە ھەممو رووپە كەمە پلەيان لە خوار پلەى كورده و بۇوه، وا ئىستا سوود لە بارى دواكەوتۇرى كورد وەردە گىرن و پېشىان دە كەمون، ئەم دۆخەيش كارىكى كردووھ كە غىرە ئەندانى كورد بىكەونە بىر كەردىنۇھ.

ئەم سى خالىھى باس كران وەك مىستە كۆلىكى جەرگىر وان ئاراستەى كورد كراون و، دلى كەسانى خاوهن بەسىرەتىان ئاگر تى بەرداوه..

چارەسەر كەردىشىان بە كەردىنەوەى چەنلىين قوتاڭخانەى نۇونەبىي دەيىت لە ھەممو ناوچەيە كى تىرە و ھۈزە كاندا، تاكۇ بىيىت بە ھۆيەك بۇ خۇيندن و ھانىان بىدات بۇ بەدەستەھەنەن زانست. ھەروەھالە شۇينە جياجىا كانى ناوا كورددا وەك: عەشىرەتە كانى "ئارتۇوش" و مەلبەندە كەيان كە "بىت الشباب". يەكىكى ترىش لە: مەلبەندى "مۇتكان، بەلکان، ساسۇن" دا. يەكىكى ترلە ناواھەندى: "سېپكان، حەيدەران" وەك ئەوهى كە لە "وان" داھىيە و، ھەر بە ناوى "مەدرەسە" وە زانستە ئايىنى و سرۇشتى يە كانى پېكەوە تىدا بخۇينرېت و، بەلاى كەمەوە پەنجا قوتايىي تىدا بىت و گۈزەر انىشىان لە لايمەن حڪومەتەوە مسۇگەر بىكىت.

بەم بىيى يە سى مەلبەندى زانستى پېۋىستە دایەززىن.

زىندۇو كەردىنەوەى ھەندى لەم قوتاڭخانە دەيىتە ھۆى زىندۇو كەردىنەوەى ژىانى ماددى و مەعنەوى لە كوردىستاندا و، ژىانى ئايىنلەشى دەستەبەر دەكتات و، دەبىن بە بەردى بناگەيى بىنائى زانستى. ھەر لەم سەرەتاي دامەزراندە شەوه يە كىتى دروست دەيىت.

ئىز ئەو ھىزە مەزىنە ئەوان كە لە ناكۇكىيى ناوخۇدا تىادەچىت، ئەو كاتە دەدرېتە دەست حڪومەت، تاكۇ لە بەرامبەر دەرەوە بە كاربەھىنرېت.

ئەمە ھەروەك مافى رەوا و دادگەرانە خۇيانە، بە ھەمان جۇر گۇھەرى ناوا سرۇشتى ئەوانىش دەردىخات لەوەدا كە شايىانى پېشىكەوتىن و شارستانىتىن.

وتاری سی هم:

ئەی گەلی کوردان!

ئامۆژگاری یەکانی بە دیبورزەمان مەلا سەعیدی گوردى^(١)

رۆژنامەی (تەعاون و تەرەقیی گورد)

ژمارە (١)

١٩٠٨/١١/٢٢ ز

ئەی گەلی کوردان!

ئىتىفاقى دە قۇوهت، ئىتىخادى دە حەيات، د برايەتى دە سەعادەت، حكۈومەتى دە سەلامەت ھېيە.

كايىكا تىخادى و شريتا موحىبەتنى قەويى بىگرىن، دا وەزى بەلايى خەلاس كە.

قەنج گوھنى خۇوە بىدەنى، دا ئەزى تىشە كى ژورا بىزىم:

ھۇون بىزانن كۆسى جەوهەرا مەھەنە، حىفزا خۇوە ژە دخوازن:

يەك: ئىسلامىيەت، كۆھەزار ھەزار خۇينا شەھيدان بەھابىي وى دانە.

ئى دوودووا: ئىنسانىيەت، كۆ لازىمە ئەم خۇوە نەزەر اخەلقى دە ب خەدمەتا عەقلى، جوامىرى و ئىنسانىيەتى ئۇ خۇوە نىشانى دىنەبىن بىدىن.

ئى سىسيان: مىللەيەتا مەيە، كۆ مەزەبەتنى دا مە.

ئى بەرنى كۆ ب قەنجى ئۇ خۇوە ساغىن، ئەم ب كارى خۇوە، ب حىفزا مىللەيەتا خۇوە، رۇوحى وان قەبرا وان دە شاد بىكىن.

پاشتى وى، سى دۇزمىنى مەھەنە، مە خەراب دىكىن:

(١) بە پىنى ئەۋازانىارىيانە كە تا ئىستالە بەرده ستدان، ئەم وتارە تاقانە بەرھەمى بىلۇ كراوهى مامۆستا سەعیدى نورسى بە زمانى كوردى (كىرماڭىچى ژۇرۇرۇ). ئىمە خىستۇرۇمانەت سەر شىۋە زارى كىرماڭىچى خواررو، دوابەدواى دەقى وтарە كە دامان ناوه. (وەرگىزىر)

يەك: فقيرتى يە. چىل هزار حەمالى ئىستەنبوولى، دەليلى وىيە.
ئى دوودوويان: جەھالەت و بى خواندەنى. كو هزار ژەدا يەك قازەتە نىكارن
بىخۇين، دەليلا وىيە.

ئى سسيان: دوزمنى و ئىختىلافە. كو ئەف عەداوهت قووهتا مە وندادكە، مە ئى
موستەحەقى تەرىيەتى دىكە، حکومەت ژى ژىن ئىنسافيا خووه زولىم لە دىكىر.
كۈوه ئەو سەح كر، بىزىن چارا مە ئەمە كۈھە كۈھە شۇورى ئەلماس ب دەستى
خووه بىگرىن، تاكو ئەم ھەر سى جەوهەرا خووه ژەستى خووه نەكىن، ھەر سى
دوڑمنى خووه سەر خووه را كىن:

ئەو شۇورى عەدل و مەعاريف و خواندە.

ئى دوودوويان: ئىتىفاق و موحەببەتا مىللەيە.

ئى سسيان: ئىنسانى ب نەفسا خووه شوغلا خووه يىكە، مينا سەفيلان ژە قىدرەتى
خەلقى هيقى نەكە و پشتا خووه نەدەنى.

وەسيەتا پاشى:

خواندە.. خواندە.. خواندە!

دەستى ھەف گرتىن.. دەستى ھەف گرتىن.. دەستى ھەف گرتىن.

مەلا سەعىد

* * *

گۆربىنى و تارە كە بۆ زارى كەنەنە خواروو

ئەي گەلى كوردان!

لە يە كەنەندا هېز و .. لە يە كەنەندا ئىيان و .. لە برايەتىدا بەختە وەرى و .. لە
حکومەتدا سەلامەتى ھەيدە.

بە توندى دەست بە گورىسى يە كېتى و پەتى خۆشەویستى يەوه بىگرن، تاكولە بەلا
پز گارتان بېيت.

باش گۈنئى لەن بىگرن هەتا شىئىكەن بىن بلەيم:

داوه‌ری‌یه‌کان

بزانن! ئىمە سى گەوھەرمان ھەيە كە دەخوازن بىانپارىزىن:
 يە كەميان ئىسلامەتىيە، كە هەزار ھەزار خۇينى شەھيدانمان لە بەھايدا داوه.
 دووهەميان: ئىنسانىيەتە، كە پىويسىتە لە پىش چاوى خەلکىدا، بە خزمەتى عەقلى،
 جوامىرى و مروقق پەروھرى خۆمان پىشانى دنيا بىدەين.
 سى ھەميان: نەتهۋايەتىمانە، كە تايىھەتەندىبى بە ئىمە داوه.
 پىشىنالىغان كە بۇ خۆيان كاردرۇست و رېتكۈپىك بۇون، دەبىن ئىمە بە كارەكانمان و
 پاراستنى نەتهۋايەتىي خۆمان، گىيانى ئەوان لە گۈزە كانىاندا شاد بىكەين.
 دواى ئەوه.. سى دوڑمنمان ھەيە كە ئىمە لەناو دەبەن:
 يە كەم: ھەزارى يە. چىل ھەزار حەمال لە ئەستەمبۇولدا بەلگەيە لەسەرى.
 دووهەم: نەزانى و نەخۇيندەوارى يە. كە لە ھەزار كەسدا يە كىكمان ناتوانىت
 پۇزىنامە بخۇينىتەوە، بەلگەي ئەوه يە.
 سى ھەم: دوڑمنايەتى و دووبەرە كى يە. كە ئەم دوڑمنايەتىبىش هيىزى ئىمە لەناو
 دەبات و، ئىمەش شايىتەتىيە تەمنى و پەروھرددە كات. حكۈومەتىش لە بىن و يېزدانىي
 خۆزىدا سەتمىلىنى دەكەدىن.
 دواى ئەوهى كە ئىۋە لەمە تىنگەشىن، بزانن چارەرى ئىمە لەۋەدا يە كە سى شىشىرى
 ئەلماس بە دەستەوە بىگرىن، تاڭو پارىزگارى لە ھەر سى گەوھەرە كانمان بىكەين و، ھەر
 سى دوڑمنە كەشان لە خۆمان دوور بىخەينەوە. ئەو سى شىشىرىش:
 يە كەم: دادپەرەرە و زانست و خۇيندە.
 دووهەميان: يە كىگرتن و خۇشەويىتىي نەتهۋەيىه.
 سى ھەميان: مروقق بۇ خۇى كارى خۇى بىكتە، بە وىنەي كەسانى نزم بە ھىوابى
 توانا و يارمەتىي خەلکى نېيىت و، پېشىان بىن نەبەستى.
 دواوهسىمەت:
 خۇيندەن.. خۇيندەن.. خۇيندە!
 دەستى يەك گەرتەن.. دەستى يەك گەرتەن.. دەستى يەك گەرتەن!

و تاری چوارمه:

کورده کان پیویستیان به چیه؟^(۱)

رۆژنامه‌ی (تمعاون و تمره‌قیی کورد)

ژماره (۲)

از ۱۹۰۸/۱۱/۲۹

ماوهی پازده ساله له نیوان ئهو پىداویستیيانهدا که بىرم لى کردوونه‌تهوه، دوانیانم کردووه به ئاماڭى سەره كيم. جىگە لە دوانەش هېچ ھۇكاريڭى تر شىڭ نابەم کە داھاتتووی گورستان دەستە بەر بکات.

يە كەميان: يە كېتىي نەته‌وهى.

دووهەميان: گشتاندنى ئەوهى کە ھاوکات لە گەل زانسته ئايىيە كاندا زانسته شارستانى يە تازە كانيش لە قوتاچانە كاندا بىخۇيىزىن، كە بناگەي ئەمەش سوارەي عەشيرە كان.

بە پىشت بەستن بەم نەھىيى يە، دەتوانم بىن پەروا بلىم:

پيویسته ئەو كەسانەي کە لە ناو عەشيرە كاندا نەبوونەتە سەرباز، بىكىن بە سەربازى مىلللى، تاڭو ئەو سەربازىيى يەي کە وەڭ تىشكى كارهبا وايە، پەيوهندى يە كى كىميابى ئاساله نیوان ئەم عەشيرە جياوازە ھاوسييانهدا پىكىھىنەت.

بە تىكەلكردنى ھزرە كان و ئاواتە كان، جەوهەرى ئەوان و بەھاين راستەقىنەيان دەردى كەھويت و، پۈوناكىي زانسته كان و گەرمۇ گۈپىي ھىزى كورده كانيش لە دايىك دەبن.

(۱) ناونىشانى ئەم و تاره بىز دووهەم جارە كە دانەر بە كارى دەھىنەت. ئەحمدى كورپ ناوهز كە كەد بە كوردى و، منىش سەرلەنۋى بەم جۆزە دامرەشمۇو. (وەرگىز)

چونکه دهشته کیتی و، ده‌مارگ‌گیری و، بئی حکومه‌تی، هه‌روه‌هائه‌و هه‌زاری و دووبه‌ره کی‌یه‌ش که ئه‌نجامی سته‌مکاری حکومه‌تن، له‌گه‌ن ئاماچه که‌سی‌یه‌کاندا به يه‌کدا دین.

ئه‌وان به وینه‌ی زایله‌ی مه‌رگ‌هه‌میشە سکالاً‌یان له ده‌ست ناوه‌ند ده‌نگى داوه‌ته‌وه، چونکه له برى سۆز و میهره‌بانی هه‌میشە له لایه‌ن حکومه‌ت‌وه زللمیان ئاراسته کراوه..

هه‌روه‌ک زایله‌ی دوزمن پئی شاد بونیان له لایه‌ن ناحهزانه‌وه ده‌نگى داوه‌ته‌وه، نه‌عره‌ته‌ی غیره‌تمه‌ندانیش له پشتى سه‌ریانه‌وه وره و هیزى معنوه‌بىي ئه‌وانى به چه‌پزکى نائومىدی شکست پئی هیناوه و، ئه‌هلى به‌سیره‌تىشى دووچارى داخ و په‌زاره كردووه.

هه‌روه‌هاله کاتىنکدا كه خاوه‌نى چوار سه‌ده‌هزار قاره‌مان و جه‌نگاوه‌رن كه له خۇيدا هیزىتكى مەزن پىنكىدەه‌بىنېت، كەچى ئه‌و هیزه هه‌روه‌ك به دووبه‌ره كىي ناوخۇبىي له‌ناوچووه، ئه‌و ئاشووبىش كه بەھۆى دووبه‌ره كىي نیوانیانه‌وه پەيدا بۇوه، له برى خۇشەويستىي باو‌كانه، خوتلک و بانگەپىشى رق و قىنى سته‌مکارانه ده‌كات.

هه‌روه‌ها سلەمینه‌وه‌ى كورده‌كان له زانست و زانىارى يه تازه‌كان، كه "گىان"‌ى ئىيانى شارستانىتىن، له بەر ئەمانه‌يە:

- ١ - له‌لایه‌ن بیانى يه‌کانه‌وه هاتۇون.

- ٢ - يەك نه كەه‌وتىن و پىچەوانه بۇونى هەندى لە بابه‌تە زانستى يه‌کان له گەل ئه‌و چىرۇڭ و تەشبيھاتانه‌ى كه هەندى كەسى عەواام بە شىۋەيە كى پووكەش، وە كو باوھر و حەقىقەت وەريانگىرتووه.

- ٣ - زانسته تازه‌كان له پىش چاوى كورده‌كاندا واده‌رده كەون كە دېزى دەستورو و بناغە‌ى قوتاچانه ئايىنى يه‌کان بىن، كە لاي ئه‌وان سەرچاوه‌ى هەممو كەمال و بەرزى يه‌كە.

- ٤ - هەندى لە ئه‌هلى زانسته تازه‌كان بە پوانىنىكى پووكەش و تەقلیدى هەندى پوالتى ئايىن فير بۇون و، بە بىرۇباوھرنىكى منالانه و بەو سەلېقە فەلەسەفى يەي كە لە

زانسته کانه وه و هر یانگر توه دهیانه وی به راورد و داوه ری بکه ن. به مهش ده کهونه ناو
شیوی گومان و دوودلی یه وه.

کورده کان زور له زانسته تازه کان ده ترسن.

تهنها چاره سه ری ئهم کیشیه ش بریتی یه له:

کردنوه وی ده گای بلندی سر بازی و سواره عه شیره ته کان به پووی قوتا بخانه و
زانسته تازه کاندا. هه رووهها زیندو و کردنوه وی قوتا بخانه ئایینی یه پوو کاوه کانیش که
کانزای به خته و هری بیانه و، و تنه وه و اانه وی زانسته پیویسته شارستانی یه کان، شان
به شانی زانسته ئایینی یه کان، له لایهن زانایانی کورده وه.

پوخته وی ئهم قسانه:

هه موو میللەتیک، به تاییهت کورده کان ده ستاویزی مه حکم و ماکی راسته قینه میان
"یه کگرتن".^۵

جا ئه گهر ئم یه کگرتنه کوشکیک بیت، ئهوا "سواره عه شیره ته کان" هه رووهها
"سر بازی" له ژیز هر ناو نیشانیکدا بیت، بناغه یه کی دریز و سه قفیکی تو ندو تو لی ئه و
کوشکه پنکده هینیت.

هه رووهها ئه و شته یه کرووناکی یه کوشکی یه کگرتن و یه کبوونه ده بخشیت،
یاخود سووری خوینی ژیانی نته وه کان، که به وینه وی سه چاوه یه گازی هوابه.
بریتی یه له زانسته کان..

سواره عه شیره ته کانیش ده بن به قوتا بخانه یه کی مه زنی زانسته تازه کان و
کار گکیه کی پیشه سازی یه کجارت گهوره. ده بنی حکومتی مامؤستاشیان، به پنی
ئاما ده بی و لیهاتنی سواره کان، وانه یه کی پنکویینکی بیان بین بلیته وه..
نعم المطلوب.

والسلام.

سەعیدی کوردى

وتاری پیشجهم:

یادگاری ئایین^(١)

وتاری بەدیعوززەمان سەعیدی کوردى بۆ نوینەرانى مىللەت

پۇژنامەی (ەعاون و تەرقىيى کورد)
 ژمارە (٣) ١٩٠٨/١٢/٦ ز
 ژمارە (٤) ١٩٠٨/١٢/١٣ ز

يا اىلها المبعوثون! إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ * لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥-٤﴾ (المطففين: ٤-٥)

ئەی نوینەرانى خەلک!

ئەو سوود و بەرژوهندىيائى مىللەت كە بە "مافە كانى خوا" گۈزارشتىيانلىنى دەكىرىت، لە يېستانى شارستانىتىدا بە "شەرىعەت" ئاودىزى بىكەن كە ئەو كانياوى زيانىيە خوا ناردۇويەتى، تاڭو شارستانىتى يەتە كەمان هەتاھەتايە بەم زيانە درىزە بە لاوىيە كەيى بىدات و، "دادگەربى خوايى" ش مافى بىن بىرىت و وەك خۆى دەرىبکەويت.

چونكە دادگەربى خوايى لە سەرەتە شەرىعەتدا دەردە كەويت..

ئەو ئەحکامانەش بىكەن بە بەرنامىي كارتان كە لە ويۋە ھاتۇونەتە خوارەوە، بۇ ئەوهى پىرىست بەوه نەيىت كە بىن پۇخسەت دەستكاري لە مافە كانى خروادا بىكىت.

دەست تىۋەردايان بىن مۇلتەتى خاوهەن ماف كارىكى دروست نايىت.

مرۆفە كان بەلىنى ئازاد بۇون، بەلام ھەر بەندەي خوان.

مىستىلەي دواھەمین ئايىن لە چىنگى سەتكارانە دىبۈى دېنەدەدا كە پىسى دەلىن "ئىمىتىبداد" دەنگى كې كرابىوو. بەلام ئىستا لە پەنجەي سولەمانى "مەشروعىت" دا شياو دەبىنرىت، كە پىنى دەگۇتىرتىت بىر و بىزچۇونى گشتى و لە سەر تەختى شارستانىتى

(١) ئەم وتارە كاڭ دىكىزۈر دىدار كامەران ناواھۇز كە كەيى كىرد بە كوردى و، منىش سەرلەنوئى بەم جۆزە دامرەشمە، ئىنجا ئەحمدى كۆرم لە گەل دەقى تور كىيە كەدا بەرامبەرى كىرد. (وەرگىز)

دانیشتوده و، به پشت بهستنی به شهربیعتی خاوینه و، خاوونی هممو تایبه تهندیه کی گوپرایه لکردن.

بەلئى، ئەمە بە شیا و بیین و، بە کرداریش پرۆزبای لئى بکەن و گوپرایه لى بن. مەھیئن چنگی پیسی ئیستبداد بەو شمشیرە خوابیه سېی يە بگات کە هەر لە دەستى دادپەروەرانە مەشروعتیيە تدا جوانە و، بوار مەدەن بەوهى کە ئیستبداد بیکاتە ھۆيەك بۇ گەيشتن بە ئامانجە کانى خۆى و ئەم شتە پرۆزە لە كەدار بکات.

ئەم گەنجینە نەپراوه و ناكۆتايدى چوار مەزھەبە كە، بە هەلینجان و نۇوسىنى بىن گومانى ملىيونان بلىمەت، بە وينەى درەختى تووبا پەلوپۇزى بلاۋ بۇوهتەوە و، ج لە رۇوى سیاست و ج لە رۇوى بەرژەنلىدىيەوە دەستگرتەن بە هەر بايەتىكى ھەر كامىكىان بە كارىزىكى دروست بىنراوه و، نەھىنى: «ولَا رطْبَ وَلَا يَابِسَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مَبِينٍ» تەفسىر كردووه.. ئەم گەنجینە لىيانلىيە لەو گەمۇھەرانە.

كەواڭە بۇ رېنگىخستن و بە دەستور كردنى ئەم ئەحکامە دادپەروەرانە و ئەم راستى يە بەرزانە شهربیعتی خاوین، سەردانى بىر و بۇچۇونى گشتىي ھەلگرانى شهربیعت بکەن، تاڭو راستى يە کانى مەشروعتیيەت و بىيارە کانى ياساى بىنەرتى بە شىۋەيە كى تۈكۈمەتر و رۇونتە لە شهربیعتى خاوینەوە ھەلبگۈزۈن و پىتكى بىخەن، وەك ئەوهى كە بە ھىممەتىكى كەم "مجلة الأحكام" يان^(۱) رېنگىخست. چونكە "يە كىتىي گشتى" كە پەتى توندو تولى دەست پىوه گىرنە بۇ ۋىغانمان، بەم شىۋەيە بەھىز دەبىت و دېتەدى.

جالىبەر ئەوهى "خۆز" ئىسلامىيەت ھەتا ئىستا بە هەورى تارىكى ئیستبداد داپۇزشرا بۇو، بە رەوشتى خراب و لاوازىش لە ئايىندا ریدا - كە ئەنجامى ئىستان - ئەم خۆزە گىرا بۇو، "مانگ" ئى شارستانىتىش كە رۇوناڭى دەرەوهى خۆزە، بە پەردى

(۱) (مجلة الأحكام) كىتىيەكە ياساى مەدەنلىي دەولەتى عوسمانىي تىدا تۆمار كراوه، كۆزمەلتىك زانىي فىقەي ئىسلامى بە سەرۇز كايەتىي زانىي گۇرە و وزىرى دادى ئەم پرۆزگارە "محمد جەودەت" باباتە كانى فىقەي مەزھەبى حەنەفى يان بە شىۋەيە قانۇون دارشتووهتەوە. دواتر "مامور ستاعەلى حەيدەر" كە سەرۇز كى يە كەمى داداگاي تمىز و ئەمېنى فەتوا و وانېيىزى ئەم كېتىيە بۇوه لە كۆلۈنچى مافە كان لە ئەستەمبۇول، شەرجىنلىكى گەنگى بۇ نۇوسىيە. لە لايەن پارىزەر "فەھىي حسەينى" يەوه بەشى "مۇعامەلات و جىتىيات" ئى كراوه بە عەرەبى. (وەرگىن)

نهزانی و دواکهونن کز کرابوو.. ئهوا لای هندئ کەس گومانیکى پۈوجى وا دروست بۇبۇو كە گوايا ئايىنى ئىسلام لمبارە بۇ ئىستىپداد و تەمبەللى و بىنكارى.

لە كاتىنكدا كە (الحكمة ضالة المؤمن، أخذها أينما وجدها) ^(۱) بناگەي شەرىعەتىك بىت، ئايىا بە ج بەلتگەيەك و بە ج شىۋەيەك ئەو شەرىعەتە رېڭىر دەبىت لە پىشىكەوتىن؟ دەسائىۋە مەشروعتىبىت بە ناوئىشسانى "مەشروعىيەت" پەسەند بىكەن و، وەرىيگەرن و، لە زەيتاندا دايىنن. تاڭو ئەو گومانە پۈچە بەدرۇ بىخەنەوە و، لە چاولىتكىرىدىن لە ئايىنە وىزدانىيە كانى دىكەدا، بە دامالىنى شەرىعەت لە سىاست، ئەو گومانە پۈچە پاشت راست مەكەنەوە..

چونكە ئايىنە كەمان هەروەك مەعنەوى و وىزدانى و قىامەتى و نەقلىيە، بە هەمان جۈريش ماددى و سىاسى و عەقلىيە و، ياساى ژيان رېكىدە خات و دايىنى دەكتات. هەندى لىكۆلەرى ئەوروپايى و تويانە كە:

(ئايىنى ئىسلام لە هەندى شويندا تاكە هەز كارە بۇ ئەوهى مەرۋە كان بېزىنە ناو ژيانى شارستانى).

ئەو ئايىنى ئىسلامەي كە تېكەلى گۆشت و خوینى مۇسلمانان بۇوە، كارىگەرىي لە سەر ھەست و بىر و بىزچۇونە كان ھەمە و پادشاھي كىشە لە وىزدانە كاندا فەرمانە كانى جىيەجىيە.

جالە كاتى ئىستادا بۇ دانانى بناگەي پىشىكەوتىن، پىويسىتە پاشت بە بنچىنەيە كى هيىنە توندو تۆزلى بېستىت كە لە نېوان ھىزرو زەينە كاندا بە وىنەي گوزھرى تەزووى كارەبالە گەل وىزدانى ئەواندا گفتۇر گۆبکات و لەناوياندا بىلاو بىرىتەوە.

ھەروەھا وەك ئەوهى كە فېركەرنى مەنالان بە ناچار كەرن و زۇرەملەيە، پەروھەد و فېركەرنى ئەو نەتموانەش كە وە كە منال و ان، دەپىن بە زۇر بىت.

بەلام زەبر و زۇر لەم زەمانى ئازادى يەدا تەنها بىرىتى يە لە شەوق و خۇشەويىسى..

(۱) واتە:

"دانست" گەھەرى و نبۇرى دىندا رە لە هەر شوينىك دىي خۇزى خاودەندارە (وەرگىز)

ئەو شتەش کە شەوقى راستەقىنە لىدەيىتە و زايەلە ئايىنە كە لە ويىدانە كانە و دەردىچىت..

ئەو تايىەتىنى يەش كە لەم كاتەدا بىورو وۇزىنېت تەنها بە فەرمانى جىبەجى كراوى شەرىعەتى ئەجەدى دەبىت، كە خاۋەنى كىشىكىرىنى كەناتىس ئاساى رۇحانى يە. ئەوانش كە لە كوردىستان و عەرەبستان و ئەلبانىادان، لەم دەعوا يەدا دوودىن نىن. موگنانىزە كردىنى زەينە كانى ئىستا بە هىزىتى كىشىكەرى رۇحانى تەنها بە ناوى شەرىعەت دەبىت.

دەبا شىكارىي نەخۆشى يە كە مان بىكەين و، ئىنجا بە دواى دەرماندا بىگەرىيەن. نەخۆشى يە كە مان:

نەخۆشىي بەدرەوشتى يە، كە لە تەمبەلى و نەزانى و رەفتارى پىچەوانە ئەرىعەتەوە پەيدا بۇوه.

ھەزارى و پىویستى و خراپكاري و فيل و ناوه كانى تر، كە ئەنجامى ئەوانە يە، دىرىي ئاشكرايە.

جيھانى شارستانىتى نەھىشتى ئەم خراپكاريي بانە لە ئىمە دەۋىت. خۇز تىمار كردى ئەو نەخۆشى يەش بە لاواز كردى ئايىن، وە كۆئە وایە كە بە مەبەستى تىمار كردى زامىك لە پەنجەدا "چاو" دەرىھىزىت! چونكە نەخۆشىي دلى ئەم نەتمەوە لە لازىي ئايىنە.

پۇختەي پۇختە:

بە دەستمەوە گۈرنى شىشىرى ئەلماسى شەرىعەتى مەشروعتىيەت شىتىكى پىویستە، بىز ئەوهى ئەو سى درەختى زەقۇومە لە بنەوە بىرىت و، ئەم سى گەنجىنە ئەم سى درەختى تووبايەش پارىزىت:

يە كەم درەختى زەقۇوم:

گۈمانى بەدى ئەورۇپايە بەرامبەرمان و، ھەستى نەفرەت و نامىھەبانى و شادبۇونىانى بە دواكەوتىن و زىيانمان كە ئەنجامى حالتى ئىستامان. چونكە ئەوان ھەر خۇيان گۈمانى ئەۋەيان بىرىدبوو كە ئىسلام رېڭە لە پىشىكەوتىن و لەبارە بۇ ئىستىيەداد.

دووههم درهختی زهقووم:

بریتی یه له بئن ٹایینی، که کانگای بهدره وشتی یه و، گهوره ترین خراپهی شارستانیتی یه.

زهوبی شوره کاتی ئهه درهختی زهقوومه ئهه و یه که:
ئه گهه ٹایینی ئیسلام، که هه مو پله یه کی که مالی له خۆ گرتووه، تنهاله ویزداندا قهتیس بکریت، ئهوا ٹایین له شوینیتکدا ده مینیتهوه و هەلگرانی شەریعەتیش له شوینیتکی دیکەدا..

ئیز بە حوكىمی تەبەعییەت هەتا بیت دوا دە کەون، بەمەش ئهه درهختی زهقوومه زه مینیتھ کی له باری بۆ دەرە خسیت.

ھەر کەسیک بە چاونیکی تەبەعی و پروکەش تە ماشای ٹایین بکات، ھەندى لەو حیکایەتە ئیسلامی و تەشییەت و ئیسرائیلیاتانەی کە بە دەمارگىرى و بە بئن لئى وردېرونەوە تىكەلتى ٹایین بسووه و، خەلکانىکى عەوام وەک باوەر و پاستىي ئیسلام وەريان گرتووه، ئهوا ئهه کە سانەش بە وينهی ئهه عەوامانە پییان وا دە بیت کە ئهه شتانە برىتى بن لە باوەر و پاستىي ئیسلام..

ئیز لەو کاتەدا کە داوهری زانسته کان دە کەن، دووچارى "لاوازى باؤەر" دەن، کە بۆ خۆی نەخۇشى یه کی وە کو نەخۇشى دل وا يه.

سیھەم درهختی زهقووم:

ئهه و یه کە بە دروپروپی دە چىت جىاوازى و ناکۆکى دە خاتە نیوان رە گەزە موسىمانە کان و، دلى تاکە کان دووچارى پەرتەوازەبى دە کات و، بىر و بۇچۇونى گىشتى تىكىدە دات و دە بىخاتە دووريانەوە و، حکومەتىش تۈوشى لەناوجۇون دە کات. چونکە عەواتىزىن و ترسنۇكىزىن كەس، بە وينهی تايىەتەندىزىن و ئازاترىن كەس، خاوهنى ھەستى ٹايىنى یه و، ھەر شتىنکى بە ناوى ٹايىنەوە بە گۈندا بدرىت گپانى خۆى لەپىناودا بەخت دە کات.

لە ھەزاردا يەك كەس، بە شىپە یه کى پاستەقىنە، ھەستە کانى بە خۆشە ويسىتى ولات و خۆشە ويسىتى نە تەوه و بەختەورىي دنيا دە بزوپت.

تەنانەت ئەوانەش كە هەستى خۇشەویستىي ولات و نەتەۋەيان تىدايە، بە رەچاو كردنى ئايىن و سەربەرزىي ئىسلام و ياساكانى ئايىن، ئەو هەستەيان تىدا دروست دەبىت.

كەواه ئەگەر ئايىن نەبىت، ئەوا حکومەت - كە سېتىي يەكى معنەوى يە - لە پىش چاوى خەلکى عەوامدا وە كۆ كەسەتكىي هەلگەراوه لە ئايىن يان مەرقىقىكى دوورپۇ دەبىت و، ئىنجا "يەكىتى" كە ژيامانە و "گۈپۈرەيلى" ش كە گىانى حکومەتە، لە تانپۇزى جالجالۇ كە لاوازتر دەبىت.

گۈيمان سەربازىك ھەبىت كە لە هەستى پاستەقىنهى وىزدان (واتە ئايىن لە ناخىدا) بى بەش بىت، ئاييا دەبىت چ فیداكارى يەك بتوينىت؟ ئەگەر شەرىعەت بەرجەستە بىوايە، ئەوا بە وىنەى لە عنەتىرىدىنى لە شەيتان ئىستىبىدادىشى بە لە عنەت دەكرد.

دەسا شەرىعەت بەلاوه مەننىن، تاكۇ ئىستىبىداد بە دەستى پىسى خۇزى ئەو وجودە خاوبىنە لە كەدار نەكەت.

يە كەمین درەختى تۈرۈبا، كە لە زەۋىي مەشروعتىيەندا نەشۇنما دەكەت: "يەكىتىي گشتى" يە. چونكە چ خەلکانى عەوام و چ تايىەندانىش وە كۆ يەك ھەستى ئايىنى يان تىدايە.

جا ئەگەر ئايىن نەبىت ئەوا عەوامى داما دەرپۇتەوە بىز لاي پابوردوو، لاي سەردەمى بەختە وەرى، سكالالاتان لە دەست دەكەن.

دۇوھەم درەختى تۈرۈبا:

شارستانىتىي يە كەمانە، كە لاۋى يە كى ھەميشەيى دەنۋىتىت. چونكە شەرىعەت ھاودەم لە گەل ئەمەدا كە فەرمان بە لايەنە باشە كانى شارستانىتى دەدات، نەھىش دەكەت لە ھەرزەبىي و زىيادەرۇبىي و ئەو نايەكسانى يە ترسناكەي گۈزەران، كە وا ئىستا لە پىربۇندان و، شارستانىتى بەرھە لەناوچۇون دەبەن.

سىھەم درەختى تۈرۈبا:

ئەو ئايىنە تۆكمە و تەواوەمانە كە بەختى داھاتوومان بىز دەستەبەر دەكەت.

چونکه له مه شروع و تیمه تدا "شهریعت" له جیگه سووری خوینه بۆ یه کەمین بناغەی شارستانی تیمان و، به کرانمه و پیشکوموتني بیر و بوجونه کانیش، لهو حیکایەت و ئیسرائیلیات و تەشیبەنانه پاک ده کریتەوە کە شتانیکی چەپەلن.. ئیتر بەم شیوه یه شهریعت ده چیته جیئی سووری خوین لە جەستە گزو زهودا..

یاخود له بر ئەوهی خزى یسلامیەت له ئاسمانی سیاست دالله ھەمۆرە رەشە کان پزگاری بورو، ثموا مانگی شارستانی پووناک ده کاتمه و، گولە کانی کێلگەی ئاسیاش دەخاتە نەشونما و ئارایشتدان..

چونکه، له بر ئەوهی کە ئایین بناغەیه، ئەواھە لگرانی شهریعت دەبنە بلىمەت و پیاواني سیاسى و، ئایینی یسلام لهو حیکایە تانەی کە پییان دەوترى ئیسرائیلیات پاک و جیا دەنەوه.

"والفضل ما شهدت به الأعداء".

بەناوبانگترین فەيلە سووفى دنیاى نوى و تويەتى:

"ئایینی یسلام کە هات بە وينە بلىسەتى ئاگر ھەموو ئایینە کانی ترى ھەللووشى کە وە كوپەلى وشكى درەختيان لىنى ھاتبۇو. دوازدە سەددەيە بۇھە رېبەری ژيانى دوو سەد ملیون كەس و، بەوهش كە ئەم راستى يە بەرزانە یسلام لە گەل جىهاندا تەبا و گونجاوون و، تايىھەندى و راستى يە کانى خۇى پاراستووه، ئەوا ئىستا بە وينە ئاونىنە يە كى بىرىشكەدار مەھمەدى عەرەبى فەئىلە بەر چاوماندا بەر جەستە دەكتات"^(۱).

بە پوختى:

پىشاندانى ھەزارى بۇ ئەمۇرۇ بالە بوارى "ئە حکام" دا و سوالىرىدىنى "ئە خلاق" لىيان، لە كاتىكىدا كە خۇمان خاۋاھنى گەنجىنەي گەوھەرە كانىن، خيانەتىكى گەورەيە لە ئایین یسلام و كوشتنى ژيانى نەتەوهىه.

ئايىن بۇ دنیا بەخت نا كریت. ئایینی یسلامىش، كە لە سەر بەلگە عەقلى يە کان بنیات نراوه، بە پۇھەر ئایینىكى دىكە بەراورد نا كریت.

(۱) هەئا ئەم شوينەي و تارە كە لە زمارە (۳) ئى (بۇزۇنامەي تەعاون و تەرقىي كورىد) دا بازاو كراوهەتەوه، لىزىمش بەولاوه لە ژمارە (۴) ئى هەمان بۇزۇنامەدا. (وەرگىر)

به لئی، ئىمە پىویستان بە "وەرگرتىن" ھەبە لە ئەوروپا..
پىویستان بە وەرگرتى ئەو لايمانىيە كە لە بەرىۋەبردنى مال و سامان و،
پىكخىستنى ھېزى جەنگى و دەريائى و، ھونەرى پىشەسازىدا بە كەلکمان دىن. ئەمەش
بە فەرمانى ئايىنە كەمان..

ئەوروپاش تەنها "دادگەرى" لە ئىمە دەۋىت و، چاودەپوانى شارستانىتىمانلىنى
دەكەت، تاكۇ ھاو سنگى يە كە تىڭىنە چىت.
ئىمە شەرىعەتە كەمان لە سەر ئەم دوو بناغەيە بىيات نراوه و، بە تەواوەتى چاودىزە
بە سەرىاندۇھە.

"لاوازىي ئايىن" ھەرىيەك لە: برايەتى و، ئازادى و، شارستانىتى، وە كۈمىۋە و
گۈلىكلىنى دەكەت كە لەناولىتە و چىلگاودا ژەھراوى بۇۋىت.
ئايىا "شەيخەين" و "عومەرهىن" و "ھارۇون و مەئمۇون" و "ئەممۇىيە كانى ئەندەلۇس"
بە لاوازىي ئايىن پىشىكەوتىن؟!

لە سەردەمىي پىشۇودا، لە كاتەدا كە ئەم وەحشىگەرى يە لە جىهاندا زال بۇو كە
باو كى ئىستىيدادە، "يەكسانى" و "ئازادى" و "دادگەرى" يە كانى سەرەتاي ئىسلام لەم
سەردەمە ناوبر اوەدا، بىلگە ئاشىكەن لە سەر ئەمەتى كە شەرىعەتى خاۋىن بەم
يەكسانى يە كە لە ئازادىي حق و دادگەرى و بەندايەتپىدا ھەبەتى، دەپىسىھەلىنىت كە
سەرجم پىداویستى و پەيوەستە كانى يەكسانىي مافە گشتى يە كانى لە خۇدا
كۆز كەر دۇرەتتەوە.

لە سەر ئەم بناغەيە، ئەم بېپارە يېڭىمانە دەدەم كە:
ھەتا ئىستا ھەرچى كە موکورتى و نزىمۇونەوە و رەوشتى خرايمان ھەبە، لە چوار
ھۇكاري و سەرىيەتلىداوە:
يە كەميان:

لە بەر چاودىزى نە كەردىنى بېپارە كانى شەرىعەتى خاۋىن و، لە بەر پىشاندانىي ھەندى
لە راستى يە شەرعىيە كان بە ناوئىشانىكى دىكە و، تەراندىن و لاواز كەردىنى گۈپۈرىپەلىنى
و يېزدانىي عەوام. ئىنچا بىلاو كەردىنەوەي ھەندى رىسای (گوایا سەررووي شەرىعەت) لە

سەردەمی دواکەوتنماندا، بە بى پۇوخىست وەرگىرن لە شەريعەت، گەھۇرەتلىن
ھۆكاري دواکەوتنمانە.

دو و هه میان:

نهوهه يه که هنهندی له که سانی مه راییکار چونیان بوئت بهو جو ره لیکدانه وهی خراب ده کهن و، ثایینی ئیسلام (که حاشا وانی يه) وەها پیشان دهدهن گواياله باره بز ئیستیداد و ریگره له بەردهم شارستانیتیدا.

نمی-لهه میان:

خیانه‌تکردنی دوسته نه زانه رواله‌تپرسه کانی "ثایین". بهوهی که به جزره ده مار گیری به کی نابهجنی هندی "تئشیهات" و کو "حهقيقةت" و هرده گرن و هر بهو جزرهش، ده پیگه به نز.

چهارمین:

که سانیک هن منال ناسا دهستبه رداری لاینه باشه کانی شارستانیتی ده بن، که به دهستهینانی کاریکی دژواره و، به شوینکه وتنی ئه و شتanhی له گهله همها و هموه سیان يه کده گریته و ده چن وه کرو توتی لاسای لاینه بئ که لک و گوناهباری يه کانی شارستانیتی ده کنه و.

ئەي نۇئىنە، انى، مىللەت!

نه گهر ئىّوه بە ناوى شەریعەتە و بېرىنە مەيدان، ئەوا دەبىنە زمانىيکى بچوو كى ھەمەو
نەتەوە و، بە باڭگى شەریعەتى خاۋىن ھەمەو زەينە كان كەمەند كىش دە كەن و،
فەرمانە كاتان بە گىان و وېزدان و فەر دە گىزىن.

ئىيۇه ئەھلى تەشريع (شىكار) نىن، بەلکو دەبنە ئەھلى تەرجىح و جىبەجىكارى ئەم
فەرمانانە يى كە يىداو يىستى، رۇزگارن.

پشتگوی خستن و لادانیکی که ملهم بناغانه دا، به وینهی ژماره کهرته کان واي
دوايی له لقه کاندا دهره نجامه که هی پتکهينانی چهندين خراپهی هينده گموري ده بیت که
نه گهرچی له ئىستادا نه يېزىت به لام له كېلىگەدە داهاتوودا وە كو قارچكە مارانە زيان
ده گەيدىت.

هدلیزاردنی سووکله ترینی یه کیک له دوو شتی خراپ، دادگه‌ری یه کی پیژه‌بیه، با به وینه‌ی (عُجاله الراکب)^(۱) لمه‌شدا پده بکریت، هه تا ثاماده باشی بوز دادگه‌ری پراسته‌قینه دیته کایه‌وه.

نهی نوینه‌رانی میللهم!

به باشی هاوشه‌نگی به کاربھینن، تاکو ئەم بهیته که ده‌لیت:
 (حفظت شيئاً و غابت عنك أشياء)^(۲)
 نهیته مايهی خنه‌نده‌ی سووکایه‌تی پستان.

به پوختی:

"دادگه‌ری" به هر ناویشانیک بیت هر دادگه‌ری یه، به لام جیاوازی ناویشان کاریگه‌ری یه کی گموره‌ی ههیه. تهناهت له زانستی "مه‌تیق" دا هندی شت له کاتیکدا که به ناویشانیک "زه‌رووری" یه، که‌چی به ناویشانیکی دیکه "نه‌زه‌ری" یه.
 بز نمونه: "نویژ" کاتنی به ناویشانی بندایه‌تی و به ثاراسته‌ی قibile ده کریت، کاریکی راسته و نزیکی یه له خوای گموره، به لام گهر به ناویشانی "گالته پیکردن" بیت، یاخود به ثاراسته‌ی قibile نهیت، نادرrost و حرامه. خز نویژ لیره‌شدا به روالت هر ئەم نویژه‌یه!
 له سهر ئەم بناغه‌یه:

"مه‌شرووتیهت" و "یاسای بنهره‌تی" که پیان دهوتریت دادگه‌ری و شوورا، چ بهو ناویشانه‌وه و چ بهم ناویشانه شکودار و کاریگه‌ری بیت، بریتی له:
 ...
^(۳)

ئەگه‌ر بوتریت:

(۱) بز واتاکه‌ی پروانه پهراویزی لابره (۶۳۹). (وهر گیز)

(۲) پهندیکی عدره‌بیه. واته: یه کدانه شت فیر برویت و لمبرت کرد، به لام ززر شتی تریش ههیه که له کیست چوون و نایانزانیت! (وهر گیز)

(۳) له شوینی ئەم خالانه‌دا نووسمر هەمان دەقی ئەم بهشی و تاریکی ترى هیناره که له لابره (۵۲۹)-
 ۵۴۱ دا به ناوی (بیزی شهریعتی خاوین) پابورد. به پیوستمان نمازی جاریکی تى لیره‌شدا دووباتی بکیته‌وه، تاکو خوینه‌ری به پیزی پیزار نه کات. (وهر گیز)

ئایا چون دهستوره کانی شارستانیتی و راستی یه کانی زانسته تازه کان له شهربعدتی خاوین ههلهه گنوزریت و پیاده ده کریت؟
له ولامدا دلیم:

بپنه خزمهت ببرورای گشتی زانایانی ئایینی و، به زینی پهنه گرانی بسپیرن.
به فه خرنه بیت، لهو رووهه که منیش بهشیک لهو گشته، ئهوا پایده گهینم که
فرمومون پرسیارم ئاراسته بکهن، تاکو پیشانی بددم که له شهربعدتی خاویندا شتائیکی
کاملتر له لاینه به سوود رو استه قینه کانی شارستانیتی ههیه و، دهیسه لهینم که هیچ
یه کیک له دقه چه سپاوه کانی ئیسلام پیچه وانهی راستی یه زانستی یه گومان لئی
نه کراوه کان نی یه. خز ئه گه ر دژ بوونیک ههیت تنهاله ههندی "نهزهربیه" و
"فهره زیات" ی زانسته کاندا ههیه، که لاوانان وه کو تووتی چاولینکه ر به "یهقین"
و هریان گرتسووه و، لهو رووهه ههندی له پوالهتی دقه کان، به لای ئه وانموه،
پیچه وانهی مه بهست ده رچوون.

ئهی نوینه ران!

"مجلة الأحكام" غروننه یه کی باشه بز ئهمه. موسلمانان چاولینی شتائی زور گهوره
له ئیوه، دهليی پیغامبر ﷺ له چه رخی بهخته و هری یه وه دهستی ههلهه یه و بانگتان لئی
ده کات.

هروهه با "هیز" له یاسادا بیت، دهنا ئیستبداد دابهش ده بیت. هیزی "یاسا" ش له
به هیزی یاسادانه ره که یه وه سرچاوه ده گریت. (خز هر تنهها خوابی گهورهش خاوهن
هیزی راسته قینه توندو توله).

ئه و هیزه ی که لهو یاسا خوابیدا ههیه و، لهو رووهه که ببروراوه ری راسته قینه یه، له
ماوه یه کی که مدا هه مو روژه لات و روژه لای نو قمی داد گهربی خزی کرد.
له شهربعدتدا گوپرایه لئی کردن بز گهوره و کار به دهسته کان جیاوازه له ئیستبداد،
چونکه پایه به رزترین کمس له شهربعدتدا ئه وه یه که له دیلیتی "دروون" ی پزگاری
بووه و، بههی سر بهستی شهربعی یه وه بووهه مرؤثیکی کامل. هر له بر ئه مهشه که
پیزی لئی ده گیریت و گوپرایه لئی یه کی ئاویته خوشمویستی له روودا ده نوینریت.

ئامه جیاوازه لەو ئىستىدادەي كە لە سەر ترس و زۇرەملىنى بىنات نراوه و، لەم سەردەمەي ئىستاماندا بەھۆى يېدار بۇونوھەي بىرى خەلگى يەوه تواناي لەدەست داوه. ئامانجى ئەو جیاوازى يەش كە لە پېيازە كانى ھىننانوھەي بەلگە كاندا ھەيە، يە كىگرتەنە لە دەرەنچامە كاندا. بۇ پاراستنى ھاوسمەنگى يە كەش پۇيىستە ھەم ھىزى راکىشەر و ھەم ھىزى پالنەر ھەبىت. يە كىگرتى پرووت و پەتى تەنها و تەنها چاولىتكەرى بەرھەم دەھىنېت.

* * *

كەسىك لە چىا كانى كوردىستاندا گەورە بۇويىت، كە مەيدانى سەربەستىي رەھايە و.. نەچۈرۈپ كەنلىك لەوانسەي كە ناوى داب نەرىت و نەزاكەتىان لىنى دەنرىت و.. هەرگىز سەربەستىي كە خۆى بۇھىچ شىئىك و بۇھىچ چىئىلەك بەخت نە كەرىپەت و.. تەناھەت لە سەردەمى ئىستىداددا "شىئى" ئەلېزاردىت كە لەو دەمدە ناونىشانى سەربەستى و لەبارتىن زەمینەي ئازادى بۇوه و.. زايەلەيە كىي مەعنەوېي ئەوتۇر كە لە جىهانى غەيىمەوە ھاتىپەت لە وېۋەنەدا بە وېنەي دەنگدانەوەي ئىسلاممېيەتە كەي، ناو دلى ئەوي و رووژاندىت و شەپۇلى غېرەتە كەشى جوولاندىت.. چاپۇشىن لە زىادەرەوى و كورتىپى ئەم كەسە تۈورەيە، كە تۈورەيە كەي رەنگدانەوەي ئەم ھەست و نەستە توندوتىزەي بىت، لە بەرپىرى ئەو كەسە، ياخود لە بەر نىازپاكىي ئەو، خواتىي جوامىرى ئەم قىدۇستىي يە.

بس كەنم، چون زېركانرا اين بىس است بانگ دە كىردىم اگر در دە كىس است^(۱)
ھەر بىزى دادگەرەي خوابى.. ھەرمىنېت شەرىعەتى ئەممەدى.. پايەدار بىت
مەشروعتىي شەرعى ا

* * *

لە بەر ئەوەي من كوردىم، ئەوالىرەدا يەك دوو و تەم سەبارەت بە كوردى كانەوە ھەيە:
كوردى كان كە لە پىنى نۇوسىنى جەوهەرى شىشىرە كانىانوھە زانست فېرپۇن،
سلەمینەوەيان لە زانستە تازە كان لە بەر چوار ھۆكارە:

(۱) بۇ زانيارى لەبارەي ئەم بەيته شىعەرەوە، بروانە: لەپەرە (۴۴) ئەم كىنېھە. (وەرگىزىپ)

یه که میان:

یه که نه که و تن و پیچه و انه بروانی ههندی له با به ته زانسته یه کان له گهله له و چیرزک و ته شبیهات و ئیسرائیلیاتانه که ههندی که سی عدوام به چاولنگکری، یاخود به هله، به ناوی باوه‌ر و حقیقت و ئسلامه و وریانگر توروه.

دوروهه میان:

ههندی له ئه هلی زانسته نوییه کان به پوانینیکی رwoo که ش و ته قلیدی ههندی رواله‌تی ئایین فیز بروون و، به بیرون باوه‌ریکی منالانه و بهو سه‌لیقه فله سه‌فی یهی که له زانسته کانه وه وریانگر توروه، دهیانه وی به راورد و داوه‌ری بکهنه. بهمهش ده کهونه ناو گومان و دوودلی یهوه.

سی‌هه میان:

به رواله‌ت زانسته تازه کان له پیش چاوی کورده کاندا و ادهرده کهون که دژی قوتا بخانه ئایینی یه کان بن، که لای ئهوان سه‌رچاوه‌ی ههموو که مال و بمرزی یه که.

چواره میان:

له رواله‌تدا و ادهرده که ویت که ئه مو زانستانه له و لاته بیانی یه کانه وه سه‌رچاوه‌یان گرتیت.

چاره سه‌ری ئهمهش بریتی یه لمه‌هی که:

له قوتا بخانه سه‌ر بازی یه کانی سواره کانی حمیدیه‌دا ههستی ئازایه‌تی و بویزبی کوردان ره‌چاو بکریت و، شانبه‌شانی زانسته ئایینی یه کان (همه به ناویشانی قوتا بخانه ئایینی یه کانی جارانه وه) زانسته نوییه پیویسته کانیش له لایه‌ن زانیانی کورده وه و به گویزه‌ی توانا و لیهاتنی کوردانه، بوترینه وه.. ههروه‌ها بریتی یه له زیندو و کردن وه وی قوتا بخانه ئایینی یه پوو کاوه کانی کورستان و، سپاردنی دامهزراندنی قوتا بی ده‌رچوو به "په‌روه‌رده" و "ئه‌وقاف" که ئهمه لای کوردان جئی بایه‌خ و گرنگی یه.

بز ماوه‌ی پازده سال ئه بیرون که یه کاری تایبه‌تیم بروه. و ائیستا دېنخه‌م پیش چاوی رای گشتی، تاکو بیتنه کارنیکی گشتی، چونکه کانی هاتوروه.

ملا سعیدی کوردی

وتاری شده‌م:

(۱) گفتوگو

دەرەنخامی و تاری پىشۇو

پۇزىنامەی (تەعاون و تەرەقىي كورد)

ژمارە (۶)

از ۱۹۰۸/۱۲/۲۷

من بىرو بۇچۇون و داوايەكى چوار گۈشەم ھەيە.
يەكەميان:

ئىمە پۇيىستان بە وەرگىرتى لايەنە باشە كانى شارستانىتىي ئەوروپا ھەيە..
بەلام خۇز لايەنە خراپەكانى شارستانىتىي ئەۋى ھاودەم لە گەل لايەنە باشە كانىدا پىش
دەكمۇن و، بە شىيەبەكى نامۇ و خەلەتىنەر تېڭەلى يەكترى بۇون. لەناوبەرتىنى ئەو
لايەنە خراپانەش، كە بارىتكى گرانن بەسەر شارستانىتىي يەوه و بەرهو دارمانى دەبهن،
برىتىن لە: ھەرزىبى و، خواتى ناپۇيىست و، زىادەرۇبى بە كارھىنان و، نايەكسانىي
سەرسوورھىنەر لە نىوان ڑيان و گوزەرانى خەلتكىدا.

جالىھ سەر ئەم بناغىيە و بۇ ئەمەي شىتە خراپەكانى ئەوان ھاوكات لە گەل لايەنە
باشە كانىدا نېھانە ناو شارستانىتىي ئىمەوە، پۇيىست دەكات ياساىيە كى دەسەلاتدار و
ھەلسەنگىنەرمان ھەيتى كە بەسەر ھەوا و ئارەزۇودا سەربكەويت. چونكە ئىمە خۇرى
منالانەمان ھەيە.

(۱) ناونىشانى و تارەكە بە زمانى توركى بىتىي بەل (موصاھىبە) كە بە چەندواتابە كى وەك: ديدار،
چاپىنگۈتن، وتۈۋىز، دېت. جالىبەر ئەمەي لە توركىدا بە ئاخاوتىن دەلىن: صوحەت، ئەوا ناونىشانى
(گفتۇگۇ) مان بۇ كوردىيە كەي پەسند كرد. ئەم و تارە دكتور ديدار لە وەرگىنەنى ناوهزى كە كىدىدا رەنخى
كېشاوه و، ئىمەش لە داپشتەوەيدا كارمان كرد و، ئەممەدى كورپىشىم ئەركى بەراوردى لە گەل دەقە
توركىيە كەدا گىرە ئەستۇر. (وەرگىن)

دووه‌هه‌میان:

ههروه‌ک ثهوهی که ئه گهر که سیلک لە سەر کرده دەمارگیرە کانى کورد بە مەبەستى مەرایى كردن بز ئەوروپا جلوبرگى ئەوان لە بر بکات، ئەوا كوردە كان لە بريى گۇپىزايەلى بز كردنى سوو كایه‌تىي پىنده كەن.. خۆ ئه گهر بزانى كوردىشە، ئەوالە بەر ئهوهى جلوبرگى نەتەوهى گۈزپىوه، دەلىن: "سوو كایه‌تى بە نەتەوهە كەي خۆى كردووه" ..

بە هەمان جوزر، لەم سەر دەمى مەشروع تېيە تەشدا كە دەسەلەتدار كەسى خۆسەپىن نى يە، بەلكو ياسايدە كە مافى ھەمو شتىلک لە برچاۋ دەگرى، ئەوا پىويستە ئەم ياسايدەش پۇشاكىنى كەنەتەوهى ھەبىن، دەنا دەمارگىرىيى معنەوى لە دىزى ئەم ياسايانە رپادەوه ستىت.

سىـهـهـمـيـان:

رەگەزە نامو سلمانە كان لە بەردەوامىي "دادگەری" و "پەكسانى" و "ئازادى" بە تەواوى دلىنما نابن ئه گهر ئەم يە كسانى و دادگەری بە بە پشتگىرىنىكى توندو توڭلەمە پەيپەست نە كرىن. ئەوهش ھەر تەنها ئايىن و شەريعەتە كە خالى ئەگۇر و دەسەلەتدارى ناو و يېدانە.

جا ئه گەر ئەم دادگەری بەيى كە خواتى ئايىنە پىش چاۋ بخىرتىت، ئەوا بە تەواوى ئەوانىش دلىنما دەبن. نەك بە وينەي گومانى بايەخنە دەرە كان كە ناتوانىن ھىچ گومانىنىكى خۇيان بشارنەوە، چونكە يە كىگرتن لە "ھودا" و سەرچاۋ دەگرىت، نەك لە "ھەوا" و تارەزووه كانەوە.

خۆ ئه گەر لە وېشەوە پەيدا بېتت، ئەوا بە شىوه‌يە كى كاتى دەبىن. لە بر ئەوهى ھەوا و تارەزووه كان بە وينەي بەچكە دووپىشك وان؛ دەبىن سەرچاۋ ئاما بانجە تايىھە تەكان و خۇپەرسىتىيى مرۇقە كان.

چوارەم:

زانايە كى تۈرپە كە رەفتارە خراپە كانى لە تۈرپەيە كەيەوە سەرچاۋ بىگرىت، گەر ئەوه بىكىنە ھۆكاريىكى گىشتى بز لېكىدانەوە ھەمو رەۋوشىنگى ترى، ئەوا مەگەر بەو

چاوه سهير بکريت که بُو خُزى زانايه کي باشه و، کردهوه خراپه کانی ئەنجامى توورهين، دهنا زانسته کەشى بىن لە كەدار دەيىت.

بەپى ئەمە و بُو ئەوهى خراپكارى يېھ کانى ئىستىيداد و سەردەمى پىشۇو، ئايىن و شەرىعەت لە كەدار نەكەن، پىويستە مەشروعتىيەت لە پۇشاکى شەرىعەتدا پىشان بدرىت و، ياساکانىشى جىيەجى بکات و، چاولە سەردەمى خەليفە راشىدە کان و عومەرى كورى عەبدولعەزىز بکەين.

ئەگەر بورتى:

خۇ ئىمە بە وىنەي ئەوان دلىپاكى و رەوشت جوانىيمان تىدا نى يە هەتا بتوانىن چاوابانلىنى بکەين..

دەلىم:

كامل بۇنى بنەماكان و گشتگىرىي شارستانىتى لە لاي ئىمە، كە دەرەنجامى مەبىلى پىشكەوتن و يىداربۇونەوهى هزرى گشتى يە، جىي ئەو دلىپاكى و رەوشت بەرزى يە دەگرىتمەوە. دادگەرىيى دەولەتانا ييانى ئەمە دەسەملەتىت.

جيمازىي شارستانىتى ئىسلام لەگەل شارستانىتى سەردەمدا، تەنھا لەۋەدايە كە رى لەو پەفتارە خراپانە دەگرىت "نەھى" يان لىنى كراوه و مەرۆف دەكەنە دىلى دەرۇونى بەدھواز. جىگە لەۋەش، پۇشاکى ئافەتانا شاياني بالاي جوانى توانا و لىيھاتنى نەتەوەيىمان نى يە، چۈنكە ئەگەر پىاوىلەك پۇشىنى جلوبرىگى ئافەتىكى بىن جوان بىت، ئەوالە بەرچاوى خەلتكىدا رەسوا دەيىت. هەروەها بە پىچەوانەشەوە.

پوختەي ئەمانە:

لە سەر سەنورى ئازادى و شارستانىتىماندا، بە شەمشىرى شەرىعەت رى لە هاتە ژۇورەوهى لايەنە بەد و خراپە کانى شارستانىتى دەگرىن، تاڭو شارستانىتى يە كەمان هەتاھەتايە لەم ئاواي ڦيانە ئەنجامى شەرىعەت بىنۋىشىت.

ئەگەر شارستانىتى ئىسلام جەستەيە كى زىندۇو بىت، ئەوا "شەرىعەت" خوينى ناو دەمارە كانى و، ئايىنىش گەرمى سروشتى ئەو جەستەيە دەيىت. ئىنجا لە بەر ئەمەسى شەرىعەتى خاوبىن لە گۇفتارى ئەزەلى يەوهە هاتۇوە، دەبىن هەتا ئەبەدىش بەردهوام بىت.

سرهله‌دانی ههموو ئهو يىغەمەرانەی کە زانیاریمان لەبارەيانەوە هەبە - دروودیان لەسەر بىت - لە قەلەمەرىوی عوسمانیدا، نىشانە و ئامازەبە کە لە لايمەن قەدەرى خواى گەورەوە بۆ ئەوهە کە مەكىنەی كامەل بۇونى مەرۆقەكانى ئهو قەلەمەرىوە تەنھا بە ھەلمى ئايىندارى دە كەويىتە گەر، گۈلەكانى "ئاسيا" و "رۇم ئىيلى" شەر بە رۇوناكىي ئايىن گەشە دەكەن.

لەسەر ئەم بناغەبە: ئەركى بەرزىڭىنى وشەى (الله) لە ئەستۇزى هەموو ئىمامىدارىنەكدايە. گەورەترين ھۆكاري ئەنجامدانى ئەو ئەركەش لەم رۇزگارەدا بىرىتى يە لە پېشکەوتنى ماددى. پېۋىستە هەموو كەسىك لە شوينى خۆيدا لە دىرى دوزمىنلى ئەپشەكتۇن تېبىكۈشىت. گەورەترينى ئەو دوزمىنامىش دوزمىنلى ناوخۇ و نادىيارن، ئەوانەش سى دوزمىنى گەورەن، يە كەميان ھەڙارى، دووهەميان نەزانى، سى ھەميان ناکۇزى و جىاوازى. لە لايمەن ئايىنە كە شەمانەوە ئەركى جىهادمان لە ئەستۇزدايە لە دىرى ئەو سى دوزمىنە.

بۇ ئەمەش دەبى سى شىشىرى ئەلماس بىگرىنە دەستمان: يە كەميان خۆشەويسىتى نەتمەبى، دووهەم يەكىتى، سى ھەم بەدەستەھىنانى زانست.

جىهادى دوزمىنلى دەرەوەش بە شىشىرى ئەلماس ئاساي بەلگە گومان بېرە كانى راستى يە كانى ئىسلام دەسپىرىن. جىهاد لەم سەرددەدا بە دەرىپىنى خۆشەويسىتى و خۆخۇشەويسىت كەردىن دەبىت لای بەرامبەر، نەك بە ترساندىنى.

بە يېچەوانەي دەقى پېرۇزى **(ولَا تَجْسِسُوا)** ھېچ كەسى لە ترسى نەھىنگە كان نەيدەۋىرا مافى دەسەلاتى خۆزى رايى بکات و، رۇزئىنامە كانىش بە يېچەوانەي نىوهى ترى ئايەتە كە: **(ولَا يَعْتَبِرْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا)** و بە وىنەي نەھىنگە كۆنە كان پېشىۋى دوودلى يان خستووه تە ناو بىرى ھەموو كەسىكەوە. بەلام بە داخەوە ئەوانەي كە ئامادەن بۇ زىادەپەوى، شايىانى ئەوهەشن كورتىپى بىكەن.

ئەي زانىيان! وا بەم جۆرە لە گەل ئىۋەش دەدوئىم:

زانىيان لە ھەموو كاتىنگدا چاولىيکەرى مىرىخ خۆسەپىنە كان بۇون و، هەركەسىك ھزرى يەكىن لەوانى قبۇل نە كەردىتىت، جۆرە ئىستىپادىنگىيان بەرامبەر نواندۇوە.

ئىستا "مهشروعوتىيەت" لە ئارادايە. "دەسەلەتدار" كەسى خۆسەپىن نى يە، بەلكو "رای گىشتى" گىانى شۇورايە. دەسا ئىيۇش لە زانستدا شوپىن جۆرە مەشروعوتىيەتىك بىخون، چونكە ئىستىبىداد بېرىمە كانى پىشكەمۇن لەناودەبات و مەرۋە كان بېرىدە راپوردوو دەباتىوھە، پشت لە داھاتوو ھەلتەدە كات. دلىپە كانى ئاو گەر جىاجىا بن وشك دەبنەوە، بەلام ئەگەر كۆپىنەوە، حەوزىيەك ئاوى ئىيان پىكىدەھىن.

زىاد لەوهش دەلىم:

هاو كارىيى هېز لەو شستانەدا كە سەرتاپا مەعنەوى يە كى پەتىن، ھىچ كارىيەگەر يە كى نى يە و، يەڭ دانە و ھەزار دانە وە كۈيە كن، بەلام لە بەر ئەمە بىنەماي شتە مەعنەوى يە كان لە شتە مادى يە كانەوە سەرچاوه دەگرىتىت، ئەوا بە وينەي ھەلگرتنى بەردىكى گەورە وايد؛ پىويستى بە ھاو كارى و پاڭگۈرپىنەوە ھەيدە. لەم چەشىنە بايدەنانەدا دەستورى: (للكل حكم ليس لكل) پىادە دەگرىتت. ئەوروپا لە سەر بىناغەي ئەم نەھىنى يە و نەھىنى دابەشىرىدىنى كارەكان، پىشكەمۇن و زانستى خۆى بىيات ناوه.

ھەروەھا ئەگەر رای گىشتى لە شۇوراوه سەرچاوه بىگرىتىت، ئەوا بىدۇھە كانى ھەندى لە باوھە ناپەوا كان و پىيە گومپا كان، كە سەرجمى مۇسلمانانىان خەمبار كەردووه و، بە وينەي خاشاك و درك و دال وان.. ھەروەھا ئەم دەمار گىرى يە كە گەلن خراپەي لەخۇر گىرتۇوھ و ئەو دەرپىنە ناپىك و پەلە ھەلاندەش كە لە نەزانى يە كى ئالۇزۇھە سەرچاوهيان گىرتۇوھ، ھەموويان لەناودەچن و، و راستى يە پاك و بىرسكَاوه كانى ئىسلام بە روونى دەر دە كەون.

والسلام على من اتبع الهدى.

ئەوهى كە لە و تارى پىشۇرۇدا نۇو سراوە: "إختيارلغە باغيشلامق" (واتە بە خشىن بە ئىختىار)، ھەلتىيە، راستە كەي بەم جۇرە يە: "إختيار سزلغىنە باغيشلامقدر" (واتە بە خشىن لە بەر نەبۇونى ئىختىار).

مەلا سەعىدى كوردى

وتاری حموتهم:

زانستی ^(۱)

پژوهنامه‌ی (تعاهون و تهره‌قیی کورد)

Zimmerman (۲)

از ۱۹۰۸/۱۲/۲۷

پرونگردنده‌یه‌یک:

ژاپونی یه کان که یئستا دامه‌زرنه‌ری شارستانیتی خوره‌ه لاتن و وانه‌به‌کی پهندمان بین ده‌تینه‌وه، به نیازی ئوهی زیان بکدن به بر شارستانیتی به ماددی یه که‌یاندا سوراخی ثایین ده‌کدن..

هر له و پرووه و چهند پرسیاریکیان ثاراسته کردم. منیش له لایه‌نی خومه‌وه وه‌لامیکم دانه‌وه^(۳).

جا بز ئوهی که هیزی ئهو وه‌لامه تاقی بکمه‌وه، که ئایا ده‌توانیت به‌ناو شیوی معزني نیوان کاتی رابوردو و کاته کانی داهاتوودا تیپه‌پ بیت، بیان به وینه‌ی نهربت و هزره دورل له راستی و پیربووه کانی رابوردوو لاواز و بئی هیزه و، هر به کله‌کی رابوردوو دیت؟

بهم نیازه، وا یئستا ئهم وه‌لامه به دیاری پیشکه‌شی بیورپای گشتی ده‌که‌م، تاکو مهیلی گشتینه‌ی خله‌کی بز لا رابکیشم. وه‌ک خزمه‌تیکیش وره و چالاکی به همول و تهقالای که سانی تازه پیگه‌شتروی وه‌ک خوم بیه‌خشم.

(۱) له زماره (۶) ی پژوهنامه‌ی تعاهون و تهره‌قیی کوردادا دوو و تاری مامؤستا نورسی بلاؤ کراوه‌تموه، که نه‌مه دووه‌هه‌میانه. نهم و تاره دکتزر دیدار ناوه‌رۆ که که‌ی وه‌ر گنیزاوه و، یئمیش به داراشتنه‌هیدا پژوهشنه‌وه و، نه‌حمدیش نه‌رکی بدرارودی له گەن دەقه تورکی یه که‌دا گرته نه‌ستز. (وه‌ر گنیز)

(۲) بز زانیاری له سر ئهو پرسیارانه‌ی که ژاپونی یه کان ثاراسته‌ی دانه‌ریان کردوده، بروانه پدر اویزی لابدە

(۳) نهم بدر گه. (وه‌ر گنیز)

گهر ئەم زاده‌ی بىر و سروشتم و ئەم بەروبومەی دلەم، لە پۇوی شىوازەوە ئىستا
لە گەل بازنه‌ی فراوانى نازادىدا نە گۈنجىت و، شاياني خواستە كانى بىروراي شىكىدارى
گىشتى نەبىت، خۆ چوار پۇوی ناوازەيان تىدايە كە ئومىد دە كەم بىنە هۆى ئەوهى كە به
گىشتى بەهایە كى بەرزيان ھېبىت:

پۇوی ناوازەي يە كەم: مىوهى چىايە. چونكە ئەو وتنەي كە ئىستالە چىاكانى
كوردستانوو دەردەچن، شىۋەيان لە وتهى سەدە كانى سەرتەتا دەچىت. لەو لايدەنەوە
دەلىي ئىمە لە شۇنى خۆماندا نە جۇولاؤين. چونكە تا ئىستا ئەوهمان بە خۆمان پەروا
نەبىنيو كە ئازادى يە رەها كامان بۇ شارستانىتى يە كى زەليلانە و نارپەوا و هەرزە بەخت
بىكەين.

پۇوی ناوازەي دووھەم: سروشى بۇونىتى. واتە لە گەل سروشتمدا يە كەدە گرىنەوە.
چونكە هزرى كەسىتى كە دەشە كىيى وەك من كە لە "سروشى پەرسەن" وە سەرچاوا
دە گرىت، لە داۋەریدا پە دەلىيى دە بەخشىت و، شىتىكى سروشى و نوى يە..

بەلام هزرى دەستتىرىد، چەندەش رېنکوپىنك و تەواو بىت، ھېشتا ھەر جىنى
سروشى يە كە نا گرىنەوە. ھەروەها بە وىنەي گوفتارى سروشى وايە؟ ھەست و نەستى
قسە بىز دەردە بېت و، لە دەمى خوينىنە وەيدا لە بەرامبەر روانىنى ئەندىشەوە كانزاي
كوردىكى وەك من بەرجەستە دە كات و، وىنەيە كى پاست و دروستى لايەنە
مەعنەوى يە كانى ئەو لە زەيندا دە كېشىت.

سىھەميان: شىوازە نامۇ كەمە، كە سەرنجى وردىبونەوە و رامانى ئەو زەينە
پۇوكەشانە بە لاي خزىدا رادە كېشىت كە لە سەر خوينىنە وەزىزۇر، خىراو،
خۇويپۇھە گرتسوو راھاتوون. ئەمە تاڭكار و ھەست و نەستە نامۇ كامە لە گەل
پۇشاكە كامىدا گۇنجاخون. جا كاتى كە "واتاكان" ئى مىيان بە جوان ھەلسەنگاند، داواى
"شىوازىكى نووسىن" يشيانلى كەردم كە لە پۇشاكە كام بچىت، منىش دلى ئەۋام
نەرەنخاند، بەلام شىۋە دروومانى تور كى بە باشى نازانم.

چوارەميان: بىرەتى يە لەوهى كە ئەم وەلامە خۇى لە خزىدا: لاوە، پېرە، دەشە كى يە،
شارستانى يە، ئازادىكى رەھايە، ئازادىكى پابەندە. تەمەنىشى دوومانگ لە تەمەنەنى
ئازادى زىياتە. دەلىي ماوەي تەنها شەش مانگ، پەنجا سال بىگرە گەللى كاتى زۇرى

لەخۇدا پىچاوه تەوه. چونكە لەو كاتەوە كە رۇزىنامەي "تەرجومانى ئەفكار" لە دايىك بۇوه هەتا ئىستا گەر بە رۇزىنامە يە كى تر بەراوردى بىكەين، پىمان وادەبىت كە چەندىن سەرددەم لەم نیوانەدا تېپەرىپەو، رۇزىنامە يە كە لە ئاۋىتە كەردنى ئازادىي پەھائى دەشتە كېتى و ئازادىي سەنۇوردارى شارستانىتى يەوه پەيدا بۇوه و، دەلىي كەلەشىرى عەرسە لە پىنى ئىلھامەوە بە باڭگى ناسىنى كەردىگار دەخوتىت و، ئەم كودەتا مەزنەش، بە وىنسە كەلەشىرىنىكى دەمى بەيان، بە دەنگى خۆزى زەينە نوستۇرە كانى لەخەو بىئدار كەردهو.

ئۇمىد دە كەم كە سەرەتا و كۆتايى ئەم وەلامە، واتە شەكۈزمەندىي بابهەت و ئامانجە كەي و، گۈنگىبى ھۆكاريە كانى، سەرجمە كەمو كۈورى يە كانى بېۋشىت. "جيازى" ئى كېژۇلەي بىرم شىۋازى نامۇيە و، پىشە كېيى مارەبىيە كەشى لىنى وردبۇونمۇھەيتى. ھەروەھا كارىنکى سروشتى يە كە يە كەم ئەزمۇون، يە كەم نۇوسىن، يە كەم دانان، كەمو كورتىي تىدا بىت و دەرگا كەشى داخراو بىت.

ھەروەھا من لە چەند رىستەيە كى دوور و درېزدا و تۈوەمە، تاكۇ شىۋەي "حەقىقەت" پارچە پارچە نەبىت و، بازنىيەك بە دوراندەورى حەقىقەتدا بىگىرم كە سەنۇوردارى بىكەت. خۇ ئەگەر من لە توانامدا نەبۇو بىگەرم و بە دەستى ئىۋەي بىسپېرم، دە فەرمۇون ئىۋە بە ورده كارىبى خۇتان بەدەستى بەھىن.

لە سەرددەملىپىشىندا شاعيرە كان لە بەرھەمە جوانە كانى ناو ديوانە كانىاندا و، گەلنى كەسىش لە زانايابان لە پىشە كېيى دائزارە كانىاندا بە شان و باتى دەسەلاتدارىنىكدا ھەلىاندەدا لەوانە كە لە سەرپىزازى خەلەتكەدا دەگرت و پىشكەشى ئەو دەسەلاتدارەبىان دەستييان بەسر لايەنە جوانە كانى خەلەتكەدا دەگرت و پىشكەشى كە هي مىللەتن دەكرد و، بە شىۋەيەك مەدھىيان دەكردىن وەك بىلە ئەو چا كە كارىيابانە كە هي مىللەتن لەو كاربەدەستانوھ پەيدا بۇون! بەم كارەشىان ھېز و توانايابان بە ئىستېبداد دەبەخشى. لايەنە بەدە كانى ئىستېبدادىشىان وادەبىنى كە لا بىردىيان لە توانادانى يە. بۆيە لە پەردهي ئەو وشانەدا كە واتا كانىيان كارىبگەرىي بەجى دەھېشىت بە ناوى سكالا و پەھنە گىرتى لە رۇزگار و چەرخى گەردوون، سكالا كانىيان لە دەست ئىستېبداد دەرده بىر.

"دادگهربی پهتی" له ژیر سایه‌ی مهشروع تیهتی شهر عیدا، مه گهر تنهها ئەفلاتونون له شاره باشه نموونه‌ییه که‌یدا گریمانی ئوهه‌ی بز داناییت که نموونه‌ی جوانی پراسته قینه‌ی ئوه شارستانیتی به برجه‌سته‌یه بیت.

بەلام من وەکو کەسیکى ئەم سەردەمە گەریه کېنک بۇوماچە لەوان، ئەموا بە پېچەوانە ئەو نەرتەی ئەوانم دەکرد کە لاپردنی ئىستىپادىيان بە مەحال دەبىنى و، بىياتنانى بناغەی ئوه شاره نموونه‌ییه شىyan بە مەحالىكى ئاسايى دەزانى.

بە كورتى يىرسىيارى يە كەم لە گەل وەلامە كەيدا بە وىنەي "بابەتىكى قىسە لە سەركىردن" پىش چاودەخەم. درېزپىدانە كانى دواترى دەرەنجامى ئەم بابهتە بە وىنەي ئەو مەسىلەنەيە كە پۇورە كانى خزىيان لە گەلدايە. ئەويش بەم جۆرە كە لە پرسىيارە كەياندا و تىيان:

"بەلگەئى رۇون لە سەر بۇونى بەدىھىنەر چى يە؟".

وەلام:

"بەلگەئى رۇوناك و زىيانى گەرمۇگۇر و چاوى يىنەرى جىهان حەزرەتى مەممەدە ﷺ، ئەو زمانى دلى هىدايەتىيە كە مەممەد ﷺ زمانى ئوهه":
[الذى نظره النّقادُ أدقُ مِنْ أَنْ يُدَلِّسَ عَلَيْهِ، وَمَسْلَكُهُ الْحَقُّ أَغْنٌ مِنْ أَنْ يُدَلِّسَ عَلَى النّاسِ].

واتە: ئەندىشە ناتوانىت روانىنى رۇوناکى بەخشى ئەو داپېزشىت. چونكە ئەو كەسەي كە رېبازى حدقى گرتىيە بەر، پىویستى بە فيل و چەواشە كارى نى يە^(۱). ئەم گوفتارەش ئامازەيە بز بەرپەر چەدانەوە دوو دەستەي گۈرمپا. وا ئىستاش دەست بە وەلامى پرسىيارە كە دەكەم.

(ماويەتى)

سەعیدى كوردى

(۱) لە لادپەر (۲۳۶) دا، دانەر ئەم بېگىيە جوانىز رۇون كەردوو ئەوە. (وەرگىن)

وتاری هەشتەم:

میوه‌ی چیاکان ئەگەر تالیش بن ھەر دەرمانن^(۱)

پروگرامیکە بۆ پیرستی نامانج و بیرو بۆچوونە کانی بەدیعوززەمانی کوردى

پۇزىنامەی (وولقان)

ژمارە:

۱۹۰۹/۳/۲۴ (۸۳) بەروارى

۱۹۰۹/۳/۲۵ (۸۴) بەروارى

ئەی ئەو کەسەی کە دەپوانىتە ئەم و تە تىكەل و پىنكە لانم!

بە سەربىچىكى زۇر وردەوە يېخوينەرەوە ..

خۇ ئەگەر بەھۆى خوينىندەوە پەلەوە تىكەيشتى ھەلت لە لا دروست بۇو، ئەوا
گەردىت ئازاد ناکەم. تۆش مەيخوينەرەوە!

پۇونىكىردنەوە مەبەستە كەم ئاراستەي كەسانى زىرەك كراوه، دىيارە ئەوانىش
ئامازەيە كىان سەرۈزىيادە بۆ تىكەشتن. ھەر بۇيە چاپۇشىنىان لە كەمۇ كورتىيە كامىم - كە
ھى دەشتە كىتى و زمان نەزانىيمە - خواستىيکى جوامىرىي خوينەرى ئازىزە، چونكە
قوتابخانەي ئەدەبىي من چىا گەردىنەكە شە كانى كوردىستانە.

من لە روووهە كە پەيوهەندىم بە ھەريەك لە ئىسلامىيەت و زانستە ئىسلامىيە كان و
زانىيان و قوتايىتى و عوسمانىتى و خەلافەت و يە كىتىي مەممەدی و كوردايەتىيەوە ھەيە،
چونكە لە تىكەلبۇونى چەشنى بازنه يە كىزىرە كانى ئەم سىفەتانەوە كۆمەلتە كان
كۆزدەبنەوە ..

(۱) ئەم وتارە دكتور محمد خاليد ناوارەرۆ كەي وەرگىزپاوه و، ئىمەش دامانپاشتووەتمووه، دواي ئەوە
نەحمدىش ئەركى بەراوردى لە گەل دەقه توركى يە كەدا گەرتە ئەستن. (وەرگىزپاوه)

ههروهها لەبەر ئەوهەش كە مەيلى "پىشىكەوتن" لە هەر دەستىيە كى كۆمەلایەتىدا - بە وينەى جەستەى بە نەشۇنما - بىدار كەرەوە و بزوئىنەرە بۇ گۈزىنى ئەو توانا و ليھاتانەى كە ئاۋىتەى گەوهەرى زىيانىانە بۇ دۆخى كىردار.. ئەوا بۇ بىدار كەرەنەوە ئەو گەوهەرى زىيانە و، خىستە گەرى ئەو مەيلى پىشىكەوتنە، من بىرۇ بۇچۇونى خۆزمەمە سەبارەت بە هەر يەڭى لەو دەستە و تاقىمە كۆمەلایەتىيانە.

ماددەسى يەكم

بۇ بىدار كەرەنەوە و دەستەبەر كەردنى گەوهەرى زىيانى جىهانى ئىسلامى و كارا كەردنى مەيلى "پىشىكەوتن" تىايىدا پىويستە "مەشرووتىيەت" بىگىرىتەبەر كە بىرىتى بە لە داد گەرى و پاۋىزىكاري. بۇ ئەم مەبەستەش با چوار مەزھەبە كە، كە پۇونكەرەوە ئىسلامى يە زەزەلى و ئەبەدى يە كانىن، بىكىنې بەنەما و سەرچاوه.

دەنا قەناعەت نەكىردىن بەو مەسىلە شەرعىيانە كە وەڭ دەرىيائى عومان وان و لە لايەن مليۆنان كەسى بلىمەتەوە بۇ بەدەستەھىناني پاداشتى دواپۇز ھەلىنچىراون و، لە بىرى ئەوه سوالىكىرىن لە ئەمۇرۇپالە رۇوى "ئەخلاقى" و "ئەحکام" وە، پىشاندانى ھەڙارى، تاوانىنىكى گەورەيە بەرامبەر بە ئايىنى ئىسلام.

چۈنكە لەبەر ئەوهەى لە مەشرووتىيەتدا ياسا فەرمانزەوايە، ئەوا دەبىت بەرگى مەيللى ئىسلامى بە بەرى ئەم ياسا يەپۈشىرىت، تاڭو "دەمار گىرىبى معنەوى" پەرپەرجى سەر كەردا يەتىي ئەو نەداتەوە.

لە "مەشرووتىيەت"دا، كە شەريعەتى خاۋىن تىايىدا خاۋەن بېپىارە، سى درەختى زەقۇوم لە بنج و بېخدا دەردىن و، لە جىنگىيائاندا سى درەختى تۇوبا نەشۇنما دەكەن و پەلۋىز دەھاۋىزۇن.

درەختە زەقۇمە كان بىرىتىن لە: بىن ئايىنى..
دۇوبەرە كى و دۇورۇوبى..

گۇناھ و لايەنە خرائى كانى شارستانىتى و، گۇمانى بەدى يىانى يە كانىش پىمان كە شاد و خۇشحالىن بەو گۇمانەيان.

درەختە تۇوبا کانىش:

يە كگرتنى گشتى، بەھۋى هيپتىكى بىكىشى رۆحانى..
پىشىكەوتىن، لە پىنى كرانمەھى شەرىعەت و پاكىز كردنەھى ئايىن لە زىادەرھوئى..
پشت بەستن بە خالە بەھىزە كانى ئايىن.

"مەشروعوتىيەت" پىرى يە كە بەرھو كرانمەھى بەختى داھاتوومان و، نەتمەھ كەمینە
نامو سلمانە كانىش لە بەردىوامىي مەشروعوتىيەت دلنى دەكرىنەھو.

بەھەمۇو هيپتىكمەھ دەلىم: هيچ لايدىنىكى جوانى شارستانىنى نى يە كە ئايىنى
ئىسلام، ج بە راشكارى چ بە ناوەرۆك چ بە پېپىدان، لە خۆزى نەگرتىيەت، ياخود
باشتى لە لا دەست نەكەۋىت.

بەلام بەداخھوھەندى كەسى منال سىفەتى شوينكەمەتەھەوا و هەوهەس، لايدە
خرابە لە خىشته بەرھە كانى شارستانىنى بە چاکە تىڭىمىشتوون و، دەچن وە كو تووتى لە
پىشدا لاسايى ئەھو دەكەنەھو.

ھەروەھا "مەشروعوتىيەت" فەرمانبەردارىنىكى گۈپۈرایەلى شەرىعەتە، لېتى دانا بېرىت.
سەرەختان بىز لاي ئەھو رادە كېشىم كە:

ئەو ئىستىدادە سەمكارەھى كە هيچ پەيوەندى يە كى بە شەرىعەتەھە بۇو، تەنها بىز
ئەھوھى مىللەت لە خىشته بىات پەيوەندى يە كى وەھمىي وىننا دەكەد لە نېوان خۆزى و
شەرىعەتدا. كەچى ھەر بەو پەيوەندى يە وەھمىي بەش بۇو كە پارىز گارىي لە خۆزى دەكەد
لە بەرامبەر ھېر شە ناو خۆزى و دەرە كى يە كانھوھو..

بەلام ئىستا لەپىناوى مانھوھى مەشروعوتىيەتدا، كە پەيوەندى يە كى راستەو خۆزى بە
بنچىنە كانى شەرىعەتەھە، پشت بەستن بەھىزە بەرزو و شەكتىدارە (واتە شەرىعەت)
كارىنىكى يە كچار پۇيىستە.

ماددهى دوروھەم

بىز چارە سەر كردنى ئەو زىادەرھوئى و كورتىپى يە كە لە "بە گومپادانان" و
"نەزانكىردىن" ئى نېوان هيپتە كانى سوپاى زانستە ئىسلامى يە كاندا چەرخ دەدات، كە ئەھلى
قوتابخانە ئايىنى يە كان و خانقا كان و قوتا باخانە تازە كان و، لەرزەھى بە بناغەھى رەھو شە

ئیسلامی بە کان خستووه و ئاهەنگی پىشکەوتنى تىكداوه، پىویست دەکات جياوازىي نىوان بىرۇبۇچۇون و مەشرەبە کان لابرىت و، هزرە کان يە كىخىزىن و مەشرەبە کانىش لېك نزىك بىخىنەوە.

ھەروەك ئەوهى كە ئامىرە کانى كارگەيە كى مەزنى رېتكۈپىك ھەمۇيان خزمەتى يەك ئامانج دەكەن و، ژۇورە کانى كۆشكىكىش دەرگا كانى بە ۋۇرى يەكتىدا دەكىرىنەوە، پىویستە ھەرىيەك لە قوتاڭخانە ئايىنى يە کان و خانەقاڭان و قوتاڭخانە تازە كانىش، پشتى پەيوەندىي نىوان خۇيان بىگرن و، ھەرىيە كەيان ژۇورىنىكى دەرگا كراوهى كۆشكى مەزنى ئىسلام بنوين و، ھۆلە كەشى حکومەت بىت. تاكو ھەرىيە كەيان كەمۇ كورتىي ئەوي تر پېركانەوه و، ياساى "دابەشىكىدىنى ھەول و كۆشش" جىيەجى بىكەن.

پشتىگىرى و تۆكمە كەدنى پەيوەندىي نىوانيان بەم شىۋەيە دەبىت كە: لە خويىندىنگە بەرزە كاندا راستى يە کانى ئىسلام بە بەلگەي گومان بېرەوە بۇتىنەوە و... لە قوتاڭخانە ئايىنى يە کانىشدا، لە بىرى زەلکاوى ئەو "حىكىمەت" ھە كۆنەي كە پېشىر دەخويىتىدا، زانستە شارستانى يە پىویستە کان بىخۇيىنەن و... زاناي يە كىجار بەتواناش بۇ تە كىدە و خانەقاڭان دايىن بىكىت.

ماددهى سىھەم

برىتى يە لە دامەزراندى "مەشروعتىيەتى زانستى" لە دەولەتى زانستىدا! تاكو ھەلچۇون و ھەلکشانى "ھزرە گشتى يە کان" سەرجەمى ئامانجە كەسى يە کان و، خۇوپىستى يە کان و، گومان و دوودلى يە کان، قوقۇت بىدات. چۈنكە ھە زانايەك كاتىك كە دەبەپەيت بىرى خۆرى بەسەر ھەمۇاندا بىسەپنېت، ئەوا پى بۇ لاسايى و چاولىتىكىرى دە كاتىوه و، رېتگاش دەگرىت لە لېكۆلەنەوە و گەران بە دواى حەقىقەتدا. بەم كارەش جۇرە "ئىستىيدادىتىكى زانستى" دېتە كایوه.

بە پوختى:

ئىستىيداد چ لە "بەرپۇه بىردىن" و چ لە "زانست" دا بىت، بەرھەمى ھەول و تىكزىشان لەناو دەبات و، دەست بەسەر داھاتووشدا دەگرىت. دەبى لە بەرپۇه بىردىدا ھىز لە

"یاسا" دا بیت و، له زانستیشدا ده بئی هیز له "حهق" دا بیت. ده نا ئیستیباد خۆی ده سەپینیت.

ماددهی چواره

پیویسته له ناو قوتاچانه ئابینی یه کان و له سنه ته جزر او جوزه کانی قوتایتیدا ياسای "دابەشکردنی هەول و کۈشش" پەپەو بکریت و، ئەو چەشىنە هىزره گشتى یەش بکریتە مامۇستاي مەعنەوى كە لە ئالىو گۈزۈرى بىرۇبۇچۇون و مۇنازەرەي ناو كۆبۈرنەوە کانمۇھ پەيدا دەبیت، تاکولە دەمى قوتاپى بۇونىدا گەوهەرى ناو سروشتى ئەو بىّدار بېتتەوە و، ئارەزووی بەرەپەپەچۈرونى چالاك بیت و، حەزى نويخوازىشى دەربىكەویت.

بە پۇختى:

ھەروەك لە دەولەتدا بىرۇبۇچۇونە گشتى یە کان فەرمانپەۋايە، دەبئى موفىسى ئەو دەولەتمىش "ھزرى گشتى" ی زانىيان بیت و، مامۇستاکەشى "بىرى گشتى" ی قوتاپىان بیت، بۇ ئەمە شەرووتىيەت بە يە كسانى و گۇنجاخوی جىبىھە جى بیت. لە شەرىعەتدا كىزدەنگى (إجماع) ئى نەمەوە بەلگەمە كى گومان بېرە. خۇ ئەمەش رادەي گرنگى و نرخى "بىرى گشتى" دەردەخات.

ماددهی پېتىجەم

ئامۇزگاران و و تارىيە کان، كە راپەرى گشتىن، پیویسته "زانى لىنىڭلەر" بن، تاکو بتوانن لە رېتى بە كارھىنانى بەلگەمە قەناعەت بە گۈمىي بىستان بېخشن. چونكە لە بەرامبەر كەسەتكەوە كە بە دواى "حەقىقەت" دا عەمۇدال بیت ھەرگىز وىنە بۇ كىشان و رازاندەنەوەي باھتى قىسلە سەھر كراو سوودىتىكى نايىت..

ھەروەها دەبیت "دانىي ورددە كار" بن، تاکولە دەمى تەرغىب يان تەرهىبى شىتىكدا بەھاى شتى لەوە گىنگەز دانە بەزىن و، ھاوسمەنگىي شەرىعەت نەترازىنن.. ھەروەها پیویسته "رەوانگۈزى دانا" بن، تاکو ئەمە قسانەي كە دەيىكەن يە كاوىيەك دەرىچەت لە گەل خواتى حال و مەقامدا و بىز پەداویستى یە کانى رۆزگار دەست بىدات و بۇ دەستىشان كەردى كانىش بگۇنجىت.

مادده‌ی شهشهم

چالاک کردنی "مهیلی پتشکه و تن" له دهولته‌تی عوسمانیدا. ئویش بهم جوزره: مادده‌م مایه‌ی ژیان و ئایینی ئەم دهولته‌تە ئایینی ئیسلام، ئەوا بەرزراگرتنى شان و شکزى ئیسلام ئەركى سەرشانى ھەمو تاکىنگى ئەم دهولته‌تىبە و، بەرز کردنەوهى وشەی (الله) يش له ئەستۆزى ھەمو مۇسلمانىكدايە.

جا مادده‌م لەم سەردەمدادا گەورەترين ھۆکارى ئەو بەرز کردنەوهى "پتشکه وتنى ماددى" يە و، مادده‌م گەورەترين دوڑمنى پتشکه وتنىش "نەزانى" و "ھەزارى" و "دووبەرە كى" يە، ئەوا له بەرامبەر ھەمو ئەو دوڑمنانەدا و، بە ناوى ئايىنه‌و، لە پىنى شىشىرى زانست و ھەولى مروۋقانه و يە كېتىيەوه، ئىمە يە كەدەگرین. بەلام له بەرامبەر دوڑمنى دەرەوەدا، لەبەر ئەوهى ئەو دوڑمنانە شارستانىن، ئەوا پۇيىستە بە هزر و بىر بەسەرياندا سەربىكەوين، ئەركى ئەو جىجادەش بە بەلگە كانى شەريعەت دەسپىزىن.

مادده‌ی حەوتم

خونىيىكە لەباره‌ي خەلاقەتەوه.

لە جىيەنانى مەعنادا پادشام يىنى. وتم:

تۈزە كاتى تەمنى خۆت لە رېيازە كەى عومەرى دووهەمدا بەسەر بىه، تاڭو گشتىنەي خەلتكى پرووئى خۇيانى ئاراستە بىكەن، كە ھەر ئەوهش واتا و ناوه رۆز كى بېعەتە و لە پىداویستىي سەرۇ كايەتىي مەشروع تىبەتە.

پادشا وتنى:

باشە ئەگەر من بە پىنى ئەودا پۇشتىم، ئايا ئىۋەش دەتوانى بە وىنەي خەلتكانى ئەو كاتە بن؟ پاشان ئەى ئەو ھىزە ئیسلامى و، پاكى و، پەشكە وتنىش جوانى يە ئەوان؟..

من وتم:

ئەم بىندار بۇونەوهى لە هزر و بىرى گشتىدا و، كامىل بۇونى بىنەما و ھۆكارە كان و، گشتىگىرىي شارستانىتى لە لاي ئىمە، جىئى ئەو خالانە دەگرىتىمۇ. ئىنجا نەك تەنها ئەو خالانە بە دەست دەھىنېت، بەلگۇ پەشكە وتنىش بەرھەم دەھىنېت كە دەرەنچامە خوازراوه كەيە. دادگەرېي دهولتەتاني يىانى ئەممە دەسەملەنېت.

ئەو وەتى:

من چون بکهم؟

وَتَمْ

لە بەر ئەوەی ئىستىبىداد خوينى لەو ئەستەمبوولەدا نەھىشتۇرە كە دلى و لاتە، تىز نيازان خاۋىيەتى بىنۋىتە.

هەروەك بە بىرەشتى خوين "مەشروع تىيەت" ت قبۇل كرد و شەفەقتى پىشان دا،
بە هەمان شىوه يىلدزى نەفرەت لېكراوىش بىكە بە خۆشەویسى دلان و، لە بىرى
زەبانىيەكاني پىشۇو پېرى بىكە لە زانايانى لېكۈلەر كە مەلائىكەتى مىھەباينىن، با يىلدزىش
وە كۆز زانكۆزى لەن بېت..

زانسته ئىسلامى يە كان ببۇزىئەرەوە و، "خەلافەت" و "مەشيخەتى ئىسلامى" يىش بۇ پىكىگە يەلتندى خۇپان بەرز بکەرەوە..

نه خوشی دلی مبللهت که لاوازی ٹائینه و نه خوشی سه ریشی که نه زانی یه، به سروهت و سامانه که ت چاره سهربکه، تاکو یه لذ هینده هیشوروه هستیره "کو" به رز بیته وه و، خانه دانی عوسمانیش له بور جی خه لافه تدا بیته پرونما کی پرژینی دادیه رو هر ی..

لە پىداويسىتى يە ناچارى يە كاندا دەست پىوه بىرە، تاكۇ ئەم مىللەتە داماوهى كە
لە سەر ھەلە خەرجى پاھىنراوه و ھىچ دەسەلاتىكىشى بە سەردانى يە، چاوت لى بکات،
مادەم ئىمامانست.

لەناکاو بە ئاگا ھاتم. يېنىم:

ئەم جىهانى بىدارى يە خەونە و، حەقىقەت و بىداربۇونەوە ئەستەقىنەش ئەم خەونە بۇو كە بىنەم!

ماده هشتم

بناغه‌ی به کیتی "یانه" توحه‌کانی تر، که له حوكمی بناغه‌ی دهسته جیا جیا کانی
داهاتوودان، هروه‌ها بناغه‌ی خالی پشتیوانی ئیمەش که "یه کیتی مەهدی" يه، با
بهرامبهر به ناموسلمانه کان نەفرهەت و رهفشاری نابه‌جن نەنوینن، چونکه له برهئوه‌ی

ریازی ئىمە تەنها و تەنها ریازىكى ئەخلاقى و ئايىنى يە، ئەوا جگە لە سوودىكى يە كىجار مەزن ھېچ جۈزە زيانىكىان لە ئىمەوه پىناگات^(١).

دەبا ئەوانىش ئىمە بە خۇيان بەراورد نە كەن، چونكە لە مىژە "مەللىيەت" يان بەسەر وېزدانى ئايىنى ياندا سەركەوتتوو.

زىادلەوهش، ئىمە ئەوان بە شارستانى دەزانىن، خۇ سەركەوتتىش بەسەر شارستانى يە كاندا تەنها بە خۇشەويىسى قەناعەت پى بەخشىن دەبىت. تەنامەت لە دېنلەتىن كاتدا ئەم ھەمو ئايىن و نەتهو جىاوازانە بە فەرمانى: ﴿لَا إِكْرَاهٌ فِي الدِّينِ﴾ (البقرة: ٢٥٦) لەناو شارستانىتى ئىسلامدا بە پارىزراوى مانەوه.

جا ھەركات بىزارى لەم "كۆملە" يە ئىمە دەربىرن، ئەوا كارە كەيان بە: ناشايىستەبى لە ئاستى "مەشرووتتىيەت" دا و بە ناپاڭى بەرامبەر بە نىشتمان دادەنرىت و، بە داوا كارىبى نارھوا دەبىنرىت.

پاشان پۇيىستە بىانى يە كان بە بەرزى و جوانى ئەم كۆملە يە بىرخىن، چونكە لە بەر ئەوهى لە سەردەمە كانى پېشۈرۈدا بىانى يە كان كىيى و ناشارستانى بۇون، ئەوا يە كېتىنى مەھمەدى ناچار بۇو لە بەرامبەر وەحشىيگەرلى ئەوانەوه دەمارگىرى و رەك بە رايەتى بىنۇنىت..

ئىستا ئەو پاساوه نەماوه، چونكە ئەوان بۇونتە شارستانى. خۇ لە ئايىنىشدا سەركەوتن بەسەر شارستانى يە كاندا بەوه دەبىت كە قەناعەتىان پى بەخشرىت و، بە كىدار ئايىنيان ھېتىدە بەرز و جوان پىشان بدرىت كە شايابى خۇشويىتن بىت. نەك بە وينە ئەو دوڑمنايەتى يە ناچارى يە كە لە بەرامبەر كىيى يە ناحالى يە كانەوه دەنوپىرا. بەلام زۆر بە داخەوه ھەندى كەسى لاسار و بايدەختەدەر، كە ناوى ئىسلام و غېرەتىان ھەلگەرتووه، بىانووى گەلخۇيانە دەھىننەوه و دەلىن: "سوودى مانگ تەنھالەوه دايە كە سەرخۇشان لە رۇوناڭى يە كەيدا مەى بىزىنەوه و، سودى خۇرىش تەنھالەوه دايە كە لە شوينە پىسە كاندا مادده رېزىووه بەسەرچۈوه كان بۇگەن پى بىكەت". ئىجالە رۇانگەمى

(١) لە (ولقان) دا ئەم پىتىيەش ھىبە: "ئىمە بۇ را گىر كەدنى هارسەنگىي دەولەت، جىگە لە ئىسلام ھېچ مەللىيەتىكى ترمان نى يە". (بادللى)

ئەم بۆچوونەيانەوە و، بۆرینگرتن لە مەی خواردنەوە و بلاوپوونەوە بۆنە چەپلە کان،
دەرۇن بە گۈزى مانگ و خۇردا!

بە هەمان جۆر، ئەوانەش دەچن "شەرىعەتى خاوىن" كە لە هەموو شتى مەزنەر و
پىرۇزترە و "يە كىتىي مەھمەدى"ش كە خزمەتكارىتىكى قىامەتىانە و راستەقىنەيەتى، بە
"كۆمەلە" دنيا يە كانى خۆپىان بەراور دەكەن كە وە كو ئامرازىيڭ بۆ ئاماڭىچە بەد و
دەسکەوتە نزەمە كان بە كارى دەھىتن. بەم بەراور دەشيان گۈمىان بۆ شتى مەحال
دادەنин و، بەسەر خۇرى حەقىقەتدا كە شوقىش دەكەن.

نەخىر، ئەم دووانە زۇر لە يە كەمە دوورن.. لە كۆئى هيىشۇوە ئەستىرەتى "كۆز" دەبىتە
گىشك؟ يان لە كۆئى بە وينەي هيىشۇوى ترى دەخورىت؟

خۆلە كاتىنگدا كە سەرجم شىرەانى جىهان پەيوەستى زنجىرەتى شەرىعەتن، ئەوا
ھەولدىنى پىوي بۆ قرتاندىنى ئەو زنجىرە، جىگە لە كارىنگى شېتىنە شىنگى تر نى يە^(۱)!
مەشرەبى "كۆمەلە" كەمان بىرىتى بە لە: خۇشەويسىتى ھەرشتىك لە واتاي
"خۇشەويسىتى" دا بىت لە نىوان مۇسلماناندا و، دۈزمنايدىتى كەردىنى ھەرشتىك كە واتاي
"دۈزمنايدىتى" بىكىرىتەوە..

پىرۇزى ئەوە..
رپابەرە كەى: شەرىعەتى خاوىنە و..
شىشىرە كەى: بەلگە گومان بې كانە و..
ئاماڭىشى: بەر زەرگەرنى و شەى (الله) يە!

ماددەتى نۆھەم

بۆ سوود وەرگەرن لەو ھىزە مەزنەي كورده كان كە لە دووبەرە كىدا لەناوچوو،
پىویستە يە كىتىي نەتمايدىتى و "ھزرى گشتى" يان دەر بىخىزىت و، بە "زانستە كان" يىش

(۱) ئاماڭە يە بۆ ئەم بىتەي مەولانىي جامى:

جەلە شىران جەھان بىتەء اين سلسەلە اند روپە از حىلە چىسان بىگىلدە اين سلسەلە را
(وەرگىز)

ئەو ھزانە بەرە پىش بېرىت. تاکو خواستى "پىشكەوتن" لای ئەوان كارا بکرىت و رۇوناڭى و ماڭى ڇيانيان تىدا بیووژىتەوە.

سلەمینەوە ئەوان لە زانستە تازە کان لەبەر چوار ھۆكاري. خۇ ئەگەر پىويسىت بە رۇونكىردىنەوە زىاتر بىكەت، رۇونى دە كەممەوە..

بە تايىيەت ھەلسوكەوتى بايەخنەدەر انەي ھەندى لاوى ئەم سەردەمە لە ئايىنە كەياندا، پىز مىللەت بەرە دوا كەوتن دەبات. ئەم جۆرە بايەخنەدەر انە خزمەت بە مەشرووتىيەت ناکەن، بەلكو بە يېچەوانەوە گورزىتكى توند لە مەشرووتىيەت و مىللەت دەۋەشىن و رېنگاش لە پىشكەوتن دەگرن.

تەنها چارەسەر بۇ هيئانە ناوەوە زانستە تازە کان بۇ كوردىستان بىرىتى يە لەوەي كە شانىيەشانى "سوارە كانى حەميدىيە" لە قوتاپخانە كاندا و ھەر بە ناوى "مەدرەسە" وە كە خەلک پىز پاھاتۇن، زانستە پىويسىتە كانى شارستانىيى سەرددەم، ھاودەم لە گەل زانستە ئايىيە كاندا، بخويىندرىن.

ئەوەش بە كردىنەوە سى مەلبەندى زانستى دەبىت لە سى ناوجىھەي جىاجىاي عەشىرەتە ناوبر اوە كاندا، ھاو كات لە گەل دەستە بەر كردى دامەزراىدىنى قوتاپيىانى دەرچۈمى ئەو قوتاپخانانە و ئەو زانا كوردانەش كە لەو قوتاپخانانەدا پىدەگەن. تاکو ئەو قوتاپخانە وىران بۇوانە بە گۈزىرە توانا و ليھاتى كوردانە زىندۇو بىكىنەوە.

قەدەر تور كى يە كى كەمىي بىن بەخشىوم، بەلام خەت و نۇو سېنى ھېچ بىن نە بەخشىوم. دەسا بە وردىيىنى خىزان يارمەتىم بىدەن.

والسلام على من اتبع الهدى.

سەدھەزار جار ھەر بىزى شەرىعەتى خاۋىن.

وتاری نوهدم:

رووناکی حه‌قیقهت^(۱)

رژیستراشن (ولقان)

ژماره (۹۷)

از ۱۹۰۹/۴/۷

زمانم به باشی ناتوانیت هزر و برم دهربیریت. دهسا نیوه بهتی داوه‌رسی خوتنان ئەم وته پەشیزانم ریکبخەن.

پرسیار:

ئایا ئەم يەکتىبەی ئیوه، كە تېشكىڭ و نۇونەكە لە "يەكتىبى مەھمەدى" يە ئەسلىي كە، دەتوانىت چى پېشکەش بکات؟

وەلام:

لە پىتىپەنلىكى مەعنه‌وييەوە يېدارمان دەكتەمۇه و...
ئەو زنجىرە يەك لە دواى يە كە نورانى يە دەله‌رىنىتەوە كە بە هەر چوار لادا
بلازىبۇوه تەمۇه و...

خوشەویستى و برايەتىي نیوان ئىمانداران لە دۆخى نادىارەوە دەكتە كردار و...
بناغە جىاجىا كانى دەستە و پېزە جىاوازە كان يە كىدەخات..
ھەروەها هەموو كەسىك ئاراستە دەكتات بۇ ھۆكارە كانى بەرھو پېشچۈون كە:
خوشەویستىي ئايىنه، بە وىنەي خوشەویستىي نىشىتمان...
ھەروەها بۇ ئاماڭە كان كە: بەرزىراڭرتىي و شەى (الله) يە، بە هەمان شىۋەي ھەولدان
بۇ سوودە كانى ژيانى دنيا..

(۱) ئەم ونارە نەحمدى كۆرم واتاكىدى تەرجمە كردووه، دواىي خۆم دامېشىۋو تەمە. ئىجا پىنكەوە لە گەن دەقە توركى يە كەدا بەرامبەرمان كردووه. (وھرگىز)

هروهها بق غیره‌تی ئىسلامى، كىومت وەك غیره‌تى نەتمەبى..
چونكە هۆكاره‌كانى بەرەپېشچووغان ج لە رېنگا و ج لە ئامانج و لە هەستى
غیره‌تى نەتمەبىدا، هەرييە كەيان "دووانه" يەكى ليڭدانەپراوه. هەر لە بەر ئەمەبى كە
يە كىجار توندو تۈلە. بەلام بە داخموه نەمازىنى لە ج پىنگايە كەوه سوودى لى بىيىن.
ئەگەر تەنها يەك پلەي ئەم "دووانه" يە چارە سەر بىكەين، وە كۇ نىوه ھىزىيەك دەبىت.
هەروهها ناواھرۇكى ئەو پەندە تان تىدا دېتىدى كە دەلىت:

"بە واژه‌يىنان لە شىۋە رۇشتى خۇرى، فيرى شىۋە رەوتى كەسى تر نەبوو"!
ھىچ شىتىكى تر ناتوانىت جىنگەي ئەو هەستە ئايىنى يانە بىگرىتەوە كە تىكەلى خوين و
گۆشىمان بۇون. مەگەر "وجوود" لە پېنگىدا و بە يە كىجارە كى لە سروشتى خۇرى
ھەلبگەرپەتەوە و سەرەۋۇزىر بىتەوە.

پرسىار:

ئەم "يە كىتىمى مەممەدى" يەش وە كۇ هەموو كۆمەلە كانى تر، هەستى لايەنگىرى و
بەرەپەرە كانى و كېپەر كىيىندا دەكتەر، بە تايىھەتى پەرەسەندىنى لەناو سەربازە كاندا
ئەنجامە كە باش دەرنىچىت؟!

وەلام:

"يە كىتىمى مەممەدى" هاو شىۋەي كۆمەلە كانى تر نى يە. بەلكو بە وىنەي باولك و پابەر
وايە بق هەموو ئەوانى تر. ئەم خۇرىنکە پۇوناكى بەوە سارانە دەبەخشىت و، لە
سەرروى هەموو خولگە كانوھىدە و دەورانىدەورى هەموو يانى داوه. چونكە لە
ناواھرۇكدا ئەو كەسەي نەچۈۋېتە ژېر ئالاى "حەمد" يى مەممەدى يەوه - دروودى خواتى
لە سەر بىت - ئىماندار نى يە، بە تايىھەتى سەربازە يە كىتاپەرسەتكان.

ئامانىجى ئەم يە كىتى بە لەمەدai كە خۇشەويىتى و برايەتى و بەرزىراڭىتنى و شەمى
الله" بە تەواوى پېش چاۋ بىخات. لە پاستىدا پىزى پېشەوەي "يە كىتىمى مەممەدى" لە
سەربازە يە كىتاپەرسەتكان پېتىكلىت.

ئىمە لە پىنى ئەم "يە كىتىمى مەممەدى" يەوه دەمانەۋىت هەموو مىللەت بە وىنەي
سەربازە كان يەك جەستە و بە كىگەر توو بن، ئەو خۇشەويىتى و برايەتى يەش كە لە

توانایاندایه به کردار بمرجعسته بگهن و، رای گشته به شیوه‌یه کی پوخت و خاوین پنکبهمن، که پاریزگار و بمرگریکاره له مافه کان و چاره‌سهری کیشه کانه. چونکه دلزپه کانی ئاو ئه گهر جیا جیا و پرمتوازه بن، وشك دهبن و له دهست دهچن، بهلام به کگرتیان دهبنه حموزینکی ئاوی ژیان.

ئهی نتهوهی محمد مهدی!

زایله‌ی ئام يه کیتیی محمد مهدی يه فهرمانیتکی "هیرش" که له مهیدانی زورانباری ژیاندا بۆ هەموو يه کیتکی باوه‌رداران ده‌چووه و، له پیشکەوتندابه ئاراسته‌ی داهاتوویه کی گەش وە کو سەرباز ئیوه دەخاتە پیش خۆی.

پرسیار:

پنکهاته ناموسلمانه کانیش، حەزى دەستگرتیان به يه کیتیی عیسایی و موساییه‌وو تېدایه. جا ئایا ئام دەمار گیری و لىنکتازانه زیان به مەشرووتییت ناگەيەنت؟!

وەلام:

زیانی نی يه. با ئەوانیش بیکەن، هەرچەند له میزه کردوویانه. جائه گهر ئیستا "یه کیتی" يەك به ناوی پیغەمبەریتکی پایه بەرزه‌وو دروست بیت، ئەوان بۆ پیشاندانی خۇشەویستى و پیزلىنان و پشتراستکردنوهی ئەو پیغەمبەریه، دروودى له سەر بیت، ئەوا ھیچ پیویستى يەك بۆ رکە بەرایەتی نامینیت. ياخود بە مەبەستى جىبەجى کردنى فەرمانه کانى ئەو ئايینانىدە، ئەوا بەپى فەرمانى: ﴿لَا إِكْرَاهٌ فِي الدِّينِ﴾ و بە پاشت بەستن بە ئازادىي مەزھەبى، نايىتە جىبى قسە و باس.

خۆ ئەگەر لە بەرامبەر کاروبارى سیاسى و ماددىيەوە وە کو ھۆکارىڭ بە کارى بەھىن، ئەوا سەركەتوو نابن. چونکە ئايىنى ئەوان تەنها و تەنها وېزدانىيە و له جىهانى تايىھەتىي كەسە کاندایه و، پەيوەندىيان بە کاروبارى سیاسى و ماددىيەوە تا بلۇنى كەمە، هەرچەندەش له میزه ئەو پەيوەندى يە نەماوه. جىگە لەوهى كە پۇيىتىشىان پىنى نى يه.

چونکە "مەيللىيەت" و "بەرژەوندى" سەروزىيادە بۆ بزاوەندى پیشکەوتى ئەوان.

بەلام ئىمە بۆ بەدهستەھىنانى بەختە وەرىي دنيا و دوارۈزمان زۆر پیویستمان بەم يە كىتىي يەھەيە. چونکە مەيللىيەت ئىمە جىگە لە ئىسلام ھىچ شىتىكى تر نى يه. خۆ ئەگەر

باس له "نه تو ایه تی" بکریت، ئواوه کو تەواویفی ملوك (دەسته و پىزە جىاجىا کان) ئىلى دېت..

ئىمە جىگە لە ئايىن ھىچ فەرماندەر و ھاندەرىڭنى يە بۇ وىزدانغان، ھەروەھا سەرچاوهى توانا كامان و خالى پشت بىن بەستىمان ئەم يە كىتى يە ئايىنى يە.

پرسىار:

لە سەردىمىكى ھەستىيارى ئاوادا، خرۇشاندىن ھەستى ئايىنى، لە دوايدا راستكىرنەوە و دامر كاندەنەوە ئارىتكى دژوار دەبىت؟! وەلام:

ئەم راستى و دادگەرىيە كە لە ئايىندا فەرمانزەوايە، ھەستە كان رېتكەدەخات و سنورىيان بۇ دادەنېت. لە بەر ئەمە، ناكرېت بە پۇر بۇ ھەستە كانى تر.

ھەروەھا گەرمى ئەم خرۇشاندىن بە وينە ئېتكەلبۇونى ماددە كېميايە كان وايە؛ بۇ بەدەستەنەن ئەم "پۈشەنلىكى زانستە كان" پۇيىستانان پى دەبىت، چونكە لەم و رووھوھ شەوق و گۇرۇتىن بەرھەم دەھىنېت.

ھەستە بەرزە كانىش، كە بۇ پىشكەوتن و شارستانىتى پۇيىستان، بە ناوى ئىسلامەوە و لە پىنى پىشكەوتىدا دەشتە كى ترىن مەرۆڤ بە وينە ئەپەنلىقىزىن كەس بە شەوق و حەزى ناخى وىزدانەوە دەخاتە پىش خۆى.

ئەگەر ئەم زايەلە ئايىنى يە، بە دەرچۈنلى ئەنلى خەلاقەتەوە لە چواردەوردا پەنگ نەداتەوە، ئەم ئىستىبىداد لە ھەر پىنكەتەيە كەمەيلى جىابۇنەوە لە ناوەند دەورۇز ئېنېت و، بە سوودوھر گىرتىن لەم مەيلە، ھەندىنىڭ كەس بە ناوى خۇز بە "مەھدى" زان و "موجەدىد" ئېتەوە ئەم زايەلە يە بە شوينە كانى تردا بلاو دەكتەوە و، ئەم دەولەتە ئىسلامى يەش دووچارى لېكىرزا زان دەكتات و، ئەم ناوه پېرۋەزەش لە ئاستى خۇزى دادە بەز ئېنېت و سنوردارى دەكتات.

ھەروەھا چەندە پۇيىستىي زۇرمان بە "پىنكويىتكى كارگىرى" ھەيە، سەد پلە بەلكو زىباتىرىش پۇيىستان بە "پاڭز كاربى پەوشە كان" دەكتە ئىككىسىرى ئەمەش تەنها لە پىنى ئايىنەوە دەبىت.

چونکه سره‌هله‌دانی زورینه‌ی پتغه‌میران - دروودیان له سره بیت - له قله‌مراهی عوسمانیدا ئاماژه‌یه که له لایه‌ن قهزا و قهده‌ریکی خواهی‌وه بز ئمه‌هی که: ته او اکاری و پاکز کردنی ره‌وشه کانی خەلکی ئەم قله‌مراهیه تەنها له پئی هەستى ئايینی‌یه و ده بیت. هروه‌ها ئەو ئىستىپىداده‌ی که جگه له پەيوه‌ستىنکی وەھمى ھىچ پەيوه‌ندى‌یه کى به ئايینه‌وه نى يه، كەچى له سەرده‌مەدا و بەو پەيوه‌ندى‌یه وەھمى يە تائەو پاده‌يە له دژى ھېرىشە ناو خۆزى و دەرە کى يە کان پارىز گاربى لە خۆزى کرد. بى گومان ئىستا پشت بەستى ئەم مەشروعتى يە تە شەرعى يە کە بەندە گۈزۈر اىھلى تايىبەت بە شەريعەت و پەيوه‌ندى‌ی پاستەقىنه‌ی لە گەلدا ھەمە، بەم ھىزە مەزتە شەرعى يە و سوودلىنى وەرگرتى، كارىنکى گەلن پۇيىستە.

پرسىار:

ئەگەر يە كىتىي مەھمەدى دەست لە سياسەت وەربدات، ئەو گۈزۈر اىھلى يە تىنكىدە چىت كە گىبانى حكومەتە؟!

وەلام:

يە كەم: ئاماڭىچى ئەم كۆمەلەيە سياسەت نى يە.. چونکە زۆربەي نويىمەران يان لە زانىيان، ياخود كەسانى خاوهن تەقوان. لايەنى سياسەت بەوان سپىردرارو. دووهەم: لەبر ئەوەي حكومەت حكومەتىنکى ئىسلامى يە، پۇيىستە كە شوينىكەوتەي ئەو ياسانامەيەي يە كىتىي مەھمەدى بىت كە برىتى يە لە فەرمان و نەھى يە کانى شەرع. خۆ ئەگەر جىئەجىنى نەكەن بىسدار دەكرىنەوە. بەلام نەك لە پئى بە كارھىنانى ھىز و ناچار كردنەوە.

لەۋەش ئاگادارتان دە كەمەوە كە ئەو كۆمەلەيەي پئى دەلتىن "يە كىتىي مەھمەدى" كۆمەلەيەك نى يە تەنها لە چەند كەسىك پىكھاتىت كە بە جىاوارازىي نیوان ئەندامە کانى، يان خراپ بە كارھىنانى كۆمەلە كە، لە كەدار بىت.

چونکە هەروەك ئەگەر پارچە شۇوشەيمەك بشكىت كە لە حوكىمى خۆرىنکى بچىر كەدابە و تىشكى ئەو خۆرە دەداتەوە.. ياخود ئەگەر بە چاونۇوقاندن رۇز بىكىت بە شەو.. ئەوا روونا كىي خۆر هەر لە سەر جەم ئاۋىنە كانىيە دەرەجىت و پۇونا كىي خۆر

ده به خشیت.. هر روه ک تمه وایه، ئەم کۆمەلە رەسمییەی ئېرەش بە هەمان جۇزە. چونكە ئەگەر دووچارى لىنکىرا زان بىبىت، ياخود بە تىپەرپۇونى كات دووچارى گۈزۈان بىبىت، ھېشتا ھەر درەوشانەوە كانى خۇرى راستەقىنەي يە كېتىي مەممەدى لە كارنا كەۋىت.. چونكە لە راستىدا يە كېتىي مەممەدى ھەموو باوەردارىنىڭ لە ئامىزى خۇرى گىرتۇوە.

بەلام چەند زاتىنىڭ كەم بە نيازى پاكىز كەرنەوە و خېرَا كەردنى جۇولەمى چەرخە كانى كار گەي مەزىنى ئىسلامەتى، كە لە رووبەرىنىڭ زياتر لە نيوەرى گۈزى زەویدا دامەزراوە، خەلکى بۇ ئەو يە كېتىي بە بانگەھېشىت دە كەن و، بۇز بەھىز كەردىنىشى بە شىۋەرى خزمەتكۈزار كارى بۇ دە كەن. رېزى يە كەم و پىشەوەي ئەوانەش زانىيان و شىخانى تەرىقەت و قوتايىيان و وtaribىزە كانى.

پرسىار:

بۇچى تا ئىستا كار بۇ ئەم بېرۇ كە يە نە كراوە؟

وەلام:

لە بەر ئەوەي ئىستىبىداد شەوقى ھەموو كەسىنىڭ تېكشىكاند و لە كارى خىست. بەلام ئىستا مادەم لە مەشروع تىبە تدا بىر و پاي گشتى خاۋەن دەسەلاتە، پارچە كانى ئەو بىرە گشتى يانەش تايىھەتە بە ھەر تا كىيکەوە، ھەموو تا كە كەسىنگ پۇيىستە بىزۈپت. بۇ ئەوەي جەجۇولى پاي گشتى نەشىۋىت.

لە سەر ئەم بناغىيە، ئەم ئاماڭانە كە بۇ خۆشگۈزەر انىي نىشتمان و سەلامەتىي حەكمەت پۇيىستەن، پىشىز و كە فەرزىنىڭ كىفایە سەير كراوە، ئەمەش پىزى بۇ ئەوە خۇش دە كات كە ھەموو كەسىنگ لە جىنى خۇرىمۇ بلىنى:

"من ج پۇيىستى يە كەم پىئەتى، با كەسىنىڭ تر بىرى لىنى بىكەتەوە!"

ئەم وەلامە ھەزارانە و، راسپاردى ئەو ئەركە بە كەسانى تر، زەمينە لەبار دەرەخسېنېت بۇ ئەوەي كە مرۇف بە دەستە و سانى يەوە پاشت بە غەيرى خۇرى بېھستىت. بەلام لە بەر ئەوەي خۆشۈپىستىي ئايىن و بەر زېر اگىرتىي و شەھى (الله) فەرزى عەينە لە سەر ھەموو كەسىنگ، ھەروەھا لە بەر ئەوەي ھەموو كەس خۇرى بە بەرپىس دەزانىت و بە نەعەرەتە يە كى مەردانە قولى لىنى ھەلدەمالىت و دەلىت: (ئىمەش وەك ئەمان پىاوىن)

ئیز بە پچر اندنی زنجیری بیکاری و تەمبەلی و، بە دراندنی پەردەی پرسانی و نزمی دەرواتە مەیدانی پیشپەنگی پیشکەوتەوە.

تا ئیستا ئیستىداد سوودى لە جىاوازى بىرۋېچۈونغان وەرگەتروو. ئەوروپاش سوودى لە دورە بە كىتى ناو مۇسلمانان وەرگرت و لە ئىز ئیستىدادە مەعنەوی يە كەياندا ئازارى ئىمەيان دەدا.

دەبا ئیستا لە پیشدا ئىمە يەك بىگرىن، تا كۆ بتوانىن دەستى يە كىگەرنمان بىز ناموسلمانە كانى لاي خۇمان درېز بىكەين.. هەروەها بۇ ئەوهش كە مەشرووتىيەتى مەعنەوی هەلبىگەرىتەوە بەسەر ئیستىدادە مەعنەوی يە كە ئەوروپادا. بىرهەنانە وە يە كى گۈنگ:

يە كىتى مەھمەدى ئامانج و مەبەستمانە.. كارىش بۇ ئەو خالە دە كەين كە ئەمە يە كىتى يە مەھمەدى يە فەرمى يە ئیستا - كە دلىيىكەتى - پېشە كى يەك بىت بۇ ئەو يە كىتى مەھمەدى يە.

ھەمۇ كەسىك دە توانيت پەيوەست بىت بە سەنعت و ئامانج و مەبەستى خۆيەوە. سەرەرای ئەوهش، ئىمە بىز پېرۇز راڭرتىن ولۇ تىڭەشىن ناو ئىشانى پېرۈزى "يە كىتى مەھمەدى" بە كاردهەيىن، كە ئامانج و مەبەستمانە.

* * *

پىناسە و نەخشەي "يە كىتى مەھمەدى" ئەسلى، بەم شىۋەي خوارەوە يە: بناغە كەي: لە رېئى زنجىرە يە كى نۇورانى يەوه، كە درېزبۇوه تەوه بۇ ھەمۇ ھەرىتە كانى جىهان، توندو تۇل كراوه..

ناوەندە كەي: ھەردوو حەرەمى پېرۇزە..

پۇرى يە كېرونى: "يە كەنانسىن" ئى خواتى گەورە يە.. سويند و پەيمانى: ئىمانە..

پەپەو و پېرۇزگەرامى: سوننەتە كانى پېغەمبەرە ﷺ..

ياسانامە كەي: فەرمان و نەھى يە كانى شەرعە..

یانه و ئەنجومەنە کەی: سەرجمەن قوتاپخانە کان و مزگەوتە کان و خانەقاکانه..
بلاوکارى ھەميشەبى و بەردەۋامى ھىزرى ئەم كۆملەلە: ھەمۇو كېنىھە
ئىسلامى يە کانە..

بلاوکارى کاتىي بىرۇبۇزچۇونە کانىشى كە بەرزىراڭرتى و شەھى (الله)ى كەردووه بە^٥
ئامانجى: رۇزىنامە گىشتى يە کانە..
ئەندامە کانى: سەرجمەمى مۇسلمانانن..

پىزى پىشەوهى ئەندامانە: لە موجاهيدان و شەھيدان پىكھاتووه، كە لە ساتە
وەختى **قالوا بلى** وە تىايىدا ئەندامن..
تۆمارى ناوه کانىيان: "لەوحى مەحفۇز"^٦..

يە كېتى يە كى مەممەدىي لەم جۈزە، سەرۆك و سەرگەر كەي ھەر تەنها: فەخرى
عالەمە، كە لە ھەمان كاتدا سەرۆكى ھەمۇو تاكە كەسىتىك و، سەرۆكى ھەمۇو
كۆملەلە يە كى ئايىنى و سەرجمەمى جىهانىشە.

جا كاتىڭ كە دەلىم:

"من ئەندامىكم لە يە كېتىي مەممەدى" دا..

مەبەستم ئەم يە كېتى يەيە. ھەروەك مەبەستم ئەم و كەسانەشە كە ھىنانەدىي ئەم
يە كېتى يەيان كەردووه بە ئامانجى خۈيان.

كارى ئىمە خۇشويىتن و بلاوکردنەوە خۇشەويىستى يە و، بە پىچەوانە ئەوانەمۇ
رەفتار دە كەين كە سەرقالى دوڑمنايەتى كەردىن.

ھەروەھا ئىستا ئىمە يە كېتى يە كى رەسمى دروست دە كەين، بە مەبەستى كۆزكەردنەوە و
يە كەخستى كۆملە جىا جىا ئىسلامى يە کانانە كە خوانەخواتى بۇ جىا كەردنەوە
گروپىتى كە ترا

من كەسىتى نىم كە دووبەرە كى بىنەمەوە.

پاشتۇرەلامى رەخنە و گومانە بەدە كانىش دەدەمەوە و بلاوی دە كەمەوە.

بەدىعوززەمان سەعىدى كوردى

وتاری دهنهم:

بریسکانه وھی حه قیقهت و لابردنی گومانه کان^(۱)

پۇزىنامەی (ولقان)

ژمارە کانی: (۱۰۴-۱۰۱)

بەروارى: ۱۹۰۹/۴/۱۱ از

گومان:

تو ئەم پاستى يانە زۆر جار دووبارە دەكەيتمەوه، ھەموو جارىكىش بە ھەمان دەرىپىن؟

وەلام:

پىش ھەموو شتىڭ، لە بەرئەوه دووبارەيان دەكەمەوه چونكە "حەقىقت" ن.

حەقىقەتىش وە كورۇنالىكى وايە و بىزازارى تابەخىشت..

ھەروەها من سى چوار وتارم نووسىو، رەخنە گەرەكان خۇيىانلى بوارد، جا من دەمەوىي بىكەم بە چاوياندا، چونكە دووبارە كەردنەوه بۇ مەنلەن پىويسته..

ھەروەها من بەمە پېشانى دەدم كە پېيازىكى تايىھەت بە خۇزمەن گرتۇوه تەبەر، خۇ ئەوانەش كە رىنگىايەكىان گرتىتىھەن ناچارى دووبارە كەردنەوه دەبن..

ھەروەها كە بناغەي شتىڭ دادەرپۈزۈت بۇ چەند جارىكى پىويست بە چاو پىداخشاندىنەوه دەكەت.

تەنها بىن پېيازە كانىن كە دەكەونە سەر ھەموو پېپەۋىڭ!

پېپەۋى ئىمە تەنها يەك دانەيە. بەلام من لە زمانى تور كىدا زۆر دەولەمەند نىم و، هەندى و شەى تەمىن كەرىش دووبارە دەكەمەوه.

(۱) ئەم وتارە دكتور ديدار كامەران كەردى بە كوردى، مەنيش بەم داپشتە كىدا پۇزىنامەوه، نىجا ئەجەدى كۈرم لە گەل دەقى تور كىيە كەدا بەرامبەرى كەرد. (وەرگىزى)

گومان:

ئیوه ناوی (یه کیتی مهندی) تان لە كۆمەلە كە تان ناو، لەمەوە هەندىك شتى نە گونجاو دىنە زەينە كانەوە ..

چى دەبىت ئە گەر ئەو ناونىشانە بىغۇرن بە شتىكى دىكە؟

وەلام:

يە كیتی مەھەدى ﷺ دوو دانەيە:

يە كېڭىيان:

ئەپەرى ئامانجە كانە و، هەموو مۇسلمانان بەھۆى ئىمانە كە يانەوە تىايىدا بەشدارن.

ئەوي تريان:

ئەو "كۆمەلە" يە كە پىشە كىيى دەركەوتىن و ھاتىدەيى پرووى يە كەمە ..

بە ئەندام بۇون لەم رپووهدا بە چاودىرىيى تەواوهتى و بىن چەند وچۇن دەبىت بىز فەرمانە بلندە كانى شەريعەتى ئەحمدەدى.

جا ئەوانەي كە لە بەرامبەر ئەم لېپان و گەرانەوەيە بىز شەريعەت كەللەرەقى دەنۋىن، ئەوانەن كە دەكۈنە گومانەوە.

مەبەستىش لەم كۆمەلەيە ئەوەيە كە "يە كیتی مەھەدى" بىتەدى و، ئەو پاستى يە كېپ و خامۇشە بەھەزىزىت ..

لە بەر ئەوه، ئەم كۆمەلەيە پۇيىستى بە ناوىتكى سەرنج را كېشە، تاكو هەموو ئەوانەي كە بە نۇورى ئىمان يە كىان گىرتۇوه، بەرەو لاى خۇرى رابكىشىت ..

لە كۆمەلە كانى دىكەدا ناولىنىراوه كە بە دواى ناوە كەيدا دە گەرىت، بەلام لېزەدا ناوە كە بە دووئى ناولىنىراويدا دە گەرىت!

ھەروەها وەك ئەوهى كە دەتوانزىت وشەي "قورئان" بىز ھەريە كېڭىلە ئايەتە كانى و، وشەي "جيھان" بىز ھەرجۈزىك لە جۈزۈك لە جۈزۈ كانى ناوى و، وشەي "ئاو" بىش بىز ھەريە كېڭىلە دلىپە كانى بورتىت، بە ھەمان جۈزۈ دەشتۈرانزىت ناونىشانى "يە كیتی مەھەدى" بىز ھەموو كۆمەلەيە كى ئىسلامى دابىزىت، چونكە ھەروەك سەرجەمى مۇسلمانان مەھەدىن، بە ھەمان شىۋە يەڭى بە يە كېشىيان مەھەدىن. ئىمەش مەھەدىن ..

گومان:

دروستیوونی ئەم جۇرە دەستە و كۆمەلآنە، كارىگەربى حکومەت و گۈپىرايمەلى بىز كەردىنى يېكىدەدات، كە لە خۆيىدا لاوازە، چونكە هيىشتا بە تەواوەتنى شارستانىتى پاستەقىنە لە نىوانغاندا نەھاتۇۋەتەدى، خۆلە نەزانى و دواكەوتىشەوە دوڑمنايەتى و دەمار گىرى پەيدا دەبىت؟

وەلام:

مەرجى پەيوەندى كەردىنى كەسىك بەم كۆمەلەيەوە ئەوهىيە كە گۈپىرايمەلى فەرمانە شەرعىي یە کان بىت و دوورەپەرىز بىت لەو شتانەي كە نەھى كراوه لىيان. هەروەها دەبىن بە عەزمىكى تەواو ھەولى پارىز گارى كەردىنى مەشروعوتىيەتى مەشروع و رەوا بىدات.. خۆ ئەمەر جانەش كانگايمەكى باشىن بىز گۈپىرايمەلى كەردىنى حکومەت و، پېرەويىكى جوانىش يېكىدەھىتن بىز بەجىھەينانى ئەركە كانى. چونكە ئەوانە سىنورى فەرمانە شەرعىي یە کان تابازىتن و، بە وىنە ئەندامانى ھەندى دەستە و كۆمەللى دىكە بە كارى خۆبەخۇ و وېرانكارانە و بەربادى و خۆسەپاندىن رەفتار ناكەن.. هەروەها حکومەتىش بەدەر نايىت لەم كۆمەلەيە.

گومان:

ئەوانەي كە بە رەزامەندىي خۆيان دەبن بە ئەندام لەم كۆمەلەيدا، ئەركى سەرشانيان چى دەبىت؟

وەلام:

دۇو ئەركىيان ھەيە.

يە كەميان: ئەوهىيە كە بىراتە جىھادى گەورەوە لە گەل "نەفس" ئى خۆيىدا، واتە بە تەواوەتى لېپېرىت بىز شوينكەوتى شەريعەتى خاۋىن و، زىنداوو كەردىنەوە شەريعەتى ئەحمدى.

دۇوھەميان: سەرچەم مۇسلمانانى دىكە بىز خۆشەۋىستى و برايەتى بانگ بىكەت و، بە ھەڙاندى ئەم برايەتى يە ئايىنى يە كېپ و خاموشەي كە ھەيە، برايەتى يە كە پەرە پىن بىدات و بىخاتە رۇو.

ئىچا بۇونە ئەندامىش لەم كۆمەلەيدا تەنھا بە خۇتومار كردن نى يە لە تۆمارە تايىھەتىيە كەيدا..

بەلكو بە خۇشويىتن و رووتىكىردن و پەيوەندىيى ناخى دلى دەبىت. چونكە ئەم كۆمەلەيدا خۆى لە خۆيدا رۇحانى و معانەوى يە، نەڭ شىتىكى رۇوكەش و جەستەمىي. گومان:

ئەم كۆمەلەيدا كە جارى لە سەرەتادا يە، پىويسىتە بىيىتە غۇونە و تىشكەدانەوە يە كى باش بۇ راستىي "يە كېتىي مەممەدى" كەنلىق، بەلام ئەم كەسانەي كە ئەم حالە پەريشانەي ئىۋە دەيىن ناتوانىن رۇشنايى ئەم راستىي بەرزە بىيىن؟ وەلام:

بەلىنى، ئەم كۆمەلەيدا كە ئىستالە بەرامبەر خۇرى حەقىقەتى يە كەگرتەمە، دەلتىي ئەلماسىكە و تازە لەم كانگاكەمەوە دەرەتتۈرە، ھىشتا پالقىتە نەكراوه، ھەتا بىيىتە ئاۋىنەيەك وينەي ئەم تىدا بىيىرەت.

بە پشتىوانىي خوايى گەورە هەتا سالىيکى تر، بە تەقلايى زانايابان لە ھەموو شوينە جياجيا كانى جىهاندا دەدرەو شىتەمە. گىرىمان ئەم پارچەيەش بشكىت، ئەواھەزاران پارچەي گەورە و بىرسكَاوه و تىشكەدرەوەي ترى لى دروست دەبىت.

تاڭكە كانى ئەم كۆمەلەيدا ھەرچەندەش جىا جىا بىن، ھەر وە كۆمەلىك وان. چونكە پىسا و پەپەرەوە كانى ئەم كۆمەلەيدا لە سەر شەريعەت دامەزراون و، پەيوەندىيە كائىشى رۇحانى يە. ئىز ھەموو دنيا سەبارەت بەمان بە وينەي يەك ئەنجومەنە و، وە كۆمەلە كانى تىنى يە كە بە كۆبۇونەوە رۇوكەش و بىرورا گۇرپىنەوەي رۇوالەتى و بە ناوى پەپەرەو و پىساوە بىدۇعەت بىھەنەت گۇرەي..

بەلام دە گۈنچىت ھەندى پىسا و پەپەرەو تايىھەتى بۇ خزمەتە كانى خزمەتگۈزازانى ھەبىت.

ھەروەھا ئەگەر بتوانى لە شوينە جياجيا كاندا بە روانىنىكى عەقلى سەيرى ئەم پەيوەندىيە رۇحانىيانە بىكەن كە لە نىوان ئەم كۆمەلەنەدا ھەيدە، ئەوا وينەي ئەم راستىي بىلەنە وە كۆ ئاۋىنەيە كى تىشكەدرەوە دە گەرىتەوە بۇ لاي خۇزان.

وک غمونه‌یه‌ک، من رینگا به‌زه کانی زنجیره شیخه کانتان له و زنجیره نورانیانه‌دا پیشان ددهم که بنه‌مای پهیوه‌ندی‌یه کان داده‌ریژن.

گومان:

لهم سرده‌مدادا که پیوسته بوز پیشکه‌وتون و خوشی دنیا هول و تقالا بدریست، گمر باهه‌تیکی ظایینی لهم جوزه، که ده‌مار‌گیری و په‌رته‌وازه‌بی لئی ده که‌ویته‌وه، بکریته بنه‌ما بوز مه‌شروع‌تیبه‌ت، ظایا نامه نایته هۆی دروستبوونی هه‌ندی مه‌ترسی؟

و‌لام:

هۆکاری دواکه‌وتنمان ره‌چاونه کردنی ظایینه‌که‌مانه. هه‌روه‌ها ئیمه له رینک‌خستتی به‌پیوه‌بردندا زیاتر پیوستمان به پالتفت‌کردنی ره‌وشت‌کان هه‌یه. خۆ پالتفت‌کاری ره‌وشتیش ته‌نها هه‌ر ظایینه.

له‌بهر دنیا، ظایین پشتگوئی ناخربت. ئیمه له‌بهر ظایین و حه‌ره‌مه‌ین نیشتمان‌گان خوش ده‌ویت و، دنیاش له‌بهر ظایین بینات ده‌نیین.
لا خیر فی دنیا بلا دین.

جا ماده‌م شروع‌تیبه‌ت فرمازه‌هوای کزمه‌لگایه، ئه‌وا پیوسته "بۇونى ميللييەت" پیشان بدریت.

ميللييەتی ئیمەش ته‌نها ئیسلام. چونکه په‌یوه‌ندی و ميللييەتی ره‌گه‌زه موسلمانه کان، جگه له ئیسلاميیت ئه‌وه‌یه که هه‌موویان نه‌وه‌ی حه‌زره‌تی نووحن (دروودی له‌سهر بیت) ..

ئه‌وه‌بوبه که میک پشتگوئی خستتی ئامه، بناغه‌ی چینی ده‌سەلاتداران (طائف الملوك) دامهزرا..

به زیندو و کردن‌وه‌ی ئه‌و ده‌مار‌گیری نه‌زانی و نه‌ته‌وه‌ییه که سیاز‌ده سەدە پیش پیستا به گورزی ئیسلام مردبوو، ئه‌و فیتنه‌یه بیدار کرایموه..

گومان:

ئام کزمه‌لھیه دووبه‌ره کی دروست ده‌کات و، گومان بەرھم دینیت و،
ئه‌نجامه که‌شی نائومیندی‌یه؟

و هلام:

ئەمە دووبەرە کى و جىاوازى نى يە، بەلکو يە كخستنى سەرجەم كۆمەلتە جىاوازە کانە. ناتۇمىدىش دروست ناکات، بەلکو تومىدى ژيان و يە كىگەتنمان پى دەبەخشىت، ئەويش بەم جۇره:

ئەو پاستى يە، كە بە وىنسەرى پەگە كانى كانزاي زېپەلە نىوهى گۆزى زەۋىدا شاردراوه تەوهە، ئەگەر تەنها گۆشەيە كى دەربكەۋىت، ئەوا دەيىتە مەزدەي ئەوهى كە سەرجەمى پاستى يە كە بە تەواوهتى ئاشكرا دەبىت.

ھەروەھا ئەم بەشە (يە كېتىيى مەممەدى) كە لە دۆخى ھىزەوە گۇزراوه بىز دۆخى كردار، چەشنى ئەولىدانەي پىشىكە كان وايە كە ھەندى جار بە مەبەستى چارەسەر لە نەخۇشە كانيان دەدەن، ئەميش بە جۇرە مۇسلمانان يېدار دەكتابو و، بە شەوقى ناو و يېزادانى ئىسلامەتى، ئەوان لە رېپەرى پىشىكەوتىدا راستەورا است بەرەو كەعبەي كە مالاالت دەبات..

چونكە لم سەردەمەدا ھۆكاري ھەرە گەورە بۇ بەرزراڭىنى وشەي (الله) بىرىتى يە لە پىشىكەوتى ماددى و معنەوى. ئەوه بىوو بىانى يە كان بە پىشىكەوتىن لە ئىمەيان بردەوە و، ئىمەش بە سەرىپىچى كەردىغان لە شەرىعەت و بە پەشىتى بەدى خۆمان يارمەتىمان دان.

ئىستا پۇيىستە ئىمە ئەو زنجىرە يەك لە دواي يە كە نۇورانى يە بىخەينە لەرزە كە مەلەندە ئىسلامىيە كانى پىشكەو بەستۈوە. ئىمە بە كېپ و خامۇش بۇونى ئەو زنجىرانە تۈوشى بى ئاگايى بۇوين و، نەماتوانى لېيان تېيىگەين و، سوودمانلى وەرنە گەرتىن..

ھەروەھا پۇيىستە چەشنى درەختى تووبما، گەشە و نەشۇنما بەدەيىن بەمۇ خۇشەويىتى يە كە لە كرۇكى تۆۋى برايدىدا ھەيە و، بە يارمەتىي جۆشانىنى غىرەتى ئىسلامى، ئەو "ھىز" و "زانست" بەدەست بەھىنەن كە لە يە كىگەتن و تېكەتىي رەگەزە كانوھە سەرچاوه دەگرىت.

ھەروەھا دەبىت فەرماندە و بەرىۋەبەر "و يېزادانى" بن، دەنا ھەمېشە لە ژېر دەسەلاتى ئىستىبداددا دەبىن. "فەرماندەي و يېزادانى" ش بەندە لە سەر رۇشنبۇونەوهى بىرە كان..

پُوشنبونه وهی "بیری گشتی" ش یان به زانیاری گشتی، یان به شارستانیتی به کی ته اوته، یاخود به هستی ئیسلامیهت دهیت. که چی ئیستاله هزاردا یه ک کمس بهه‌ی شارستانی بونیسه وه یاخود به زانیاری یه کان بوروته که سینکی پُوشنبیر. دیاره ئەمەش ئاهنگی پیشکه وتن په ک دخات.

بز به رده و امیونی ئاهنگی پیشکه وتن دهیت ئایینی ئیسلام، که نوری پُوشنايیه کانه، بکهینه رابهرو برجا پُوشنی خۇمان، تاکو هەموو کەسیک وە کو پُوشنبیران بیت. ئەگەر بیریشی پُوشن نەبیت ئەوا دلى پُوشنه. جائە گەر هەست و نەست جوان بن، ھزرە کانیش جوان و راست و رەوان دەبن.

گومان:

ناموسلمانه کانی ناومان ورک ده گرن، یاخود دەسلەمینه وه؟

وەلام:

ورک گرتن کارینکی منالانه يە. سلەمینه وەش نەزانى يە. چونكە ئاسوودەبى ناموسلمانه کان پەيوەستە به سەلامەتى و لانەوە.

جالە بهر ئەوهی بەردەوامى و، گیان و، خالى پشت پى بهستن و، رابهرى مەشروعتىيەت بىريتى يە لە ئایینى ئیسلام، کە شەريعەت و نەتەوەمانە، ئەوا پیویستە لە بىرىي ئەوهى ئەوان لىي بىلەمینه وە بە پىرۇز و بەرز رايىگرین.

گومان:

ئەگەری ئەوه ھەيە بىانييە کان لەمە بىزار بىن؟

وەلام:

ئەوانەي ئەگەری ئەوه دادەنین کە ئەم ئەگەرە پروېدات، ئەوانە خۇيان دووچارى نەزانى و دوا كەوتە دەكەن، چونكە ئەو چەندىن كۆنفرانسى کە بىانى يە کان لە مەلبەندى دەمار گىرىي خۇياندا سەبارەت بە بەرزىي ئایینى ئیسلام و پىرۇز پاگرتى سازيان داوه، ئەو ئەگەرە دەسپىتە وە.

فەيلەسۇنى بەناوبانگ مىستەر كارلايل، لە ئەممەرىكاوه بە دەنگىكى بلند باسى بەرزى و پىرۇزىي ئایینى ئیسلامى بە هەموو ئەوروپا را گەياندووه..

هروه‌ها دوزمنانی ئىمە "نزانى" و "ھزارى" و "ناكۆكى" يە. بىن گومان ئەوروپاشر بە يارمهتىي ئەم دوزمنانه بۇو كە ئىمەيان دەخستە ژىر ئىستىبادى مەعنەوى خۈيان. ئىمەش بەم يە كىگر تەمان دەكەينە سەر ئەم سى دوزمنە بىن ويئدانە، لە پىش هەموو يانووه "ناكۆكى".

بەلام سەبارەت بە يىانى يە كانىش ئىمە وە كو دوزمن تەماشايىان ناكەين، بەلكو له بەر ئەوهى ئىمە ناچار دەكەن و هانمان دەدەن بۇ پىشكەوتىن و بەشارستانى بۇون، كە ھەر ئەمانەش لەم سەردەمەدا ھۆكىارن بۇ بەرز كەرنەوهى و شەرى پىرۆزى (الله) و بەدەستەھېتىانى ئاسوودەيىمان، ئەوا بە چاوى دۆست و خزمەتكار تەماشايىان دەكەين.

ھەروه‌ها يىانى يە كان له بەر ئەوهى هاو كات لە گەل شارستانى بۇونە كەياندا بەھېزىشن، ئەوا ھىچ پىويسى يەڭ بە دەمار گىرى و دوزمنايسەتى نەماوه. چونكە لە پوانگە ئايىنەوه سەركەوتىن بە سەر يىانى يە كاندا بە قەناعەت بىن كەرنە، نەڭ بە ناچار كردن..

ھەروه‌ها بەوه دەيىت كە بە كىدار و پەوشتمان پىشانىان بەدەين "ئىسلام" بەرز و خۇشەويستە و، داواى پىشكەوتىن لى دەكات لە شتە ماددىيە كەاندا.

ناچار كردن و دوزمنايسەتى تەنھا لە بەرامبەر درىنەيى كىيى ئەكانەوه بە كاردهەنلىقىت، كە لە قىسە تىنەگەن، ياخود نايابنۇيت تېڭەن.

گومان:

بە كىيىك لە پايدەكاني مەشروعتىيەت بىرىتى يە لە "ئازادى تەواوهتى". بەلام يە كىتىمى مەمەدە ئەنەن كە سوننەتى نەبەويى كەردو و تە ئامانجى خۆزى، ئازادى سنوردار دەكات. ھەروه‌لە گەل زۇرىنلە پىداويسى يە كانى شارستانىتىدا پىچەوانەيە؟

وەلام:

بەو سنوردار كە دەنە "ئازادى" دېتەدى و كامەل دەيىت. شىشىرى شەرىعەت پى لە خراپە و تاوانە كانى شارستانىتى دە گرىنەت بىنە ناو سنورى ئازادى و شارستانىتىمانەوه. چونكە تەنھا ئىماندارە كە بە راستى "ئازاد" و، كەسى بىن ئايىنىش ھەمىشە لە ژىر چەپزكى ئىستىبادادىيە.

که سیلک که به تهواوه‌تی بهنده و خزمه‌تگوزاری به دیهینه‌ری جیهانیان بیست، نایست به زه‌لیلی‌یه‌وه سهر نه‌وی بکات بُؤ ئیستیبدادی که سینکی جگه له به دیهینه‌ری.

هروه‌ها سنوردار کردنی ئازادی له روانگه‌ی مرؤفایه‌تی‌یه‌وه کارینکی پیویسته. چونکه ئازادی‌ی ره‌ها دواکه‌وتی ره‌هایه، بەلکو ئازله‌لیتی‌یه. سنوردار کردنی ئازادی له رپتی به‌ستنه‌وه‌ی ویزدانه‌وه به ئەحکامی شەریعەت، له راستیدا کامل بۇونه و پىچمowanه‌ی نی‌یه.

بەلام ئیوه به سرووشتی مئلانه و به يارمه‌تیي هوا و ئاره‌زووتان ھەندى لە خراپه و تاوانه‌کانی شارستانیتی کە ئیوه پییان دەلین: "پیویستی‌یه‌کانی شارستانیتی" به چاکه له قەلەم دەدەن..

لە کاتىكدا کە هيچ چاکىيە کى راسته‌قىنه‌ی شارستانیتی نی‌یه کە لە شەریعەتدا نەبیت، ج به راشکاوى، ج به لەخۇرگىرن، ج به پوخسەت پىدان، ياخود بە شىيوه‌يە کى باشتى و جوانتر لە شەریعەتدا نەبیت.

ھەندى کەسى بايەخنەدەر لەبەر ئەوه‌ی نايانه‌ويت بە ئازادى بېرىن، دەيانه‌ويت بېرىنە زېر ئیستیبداد و كۆت و زېغىرى رسوایانه‌ی دەررۇنى بەدخوازه‌وه.

بە پوختى:

ئەو ئازادى‌یه‌ی کە لە دەرەوه‌ی بازنه‌ی شەریعەتدايە، يان ئیستیبدادە لە قالبىكى دىكەدا، يان دىلى‌یه بۇ دەررۇنى بەدخواز، ياخود كېيى بۇونىكى ئازەل ئاسايە.

باڭو بايەخنەدەر انە باش بزاڭن كە ناتوانن بە "بىن ئايىنى" و بە "ھەرزەبى" خۆيان لاي هيچ ييانى‌یه‌کى بە ویزدان خۆشەویست بکەن و، ناشتوانن خۆيان وەك ئەوان پىشان بدەن، چونكە ئادەمیزادى بىن پىياز و ھەرزە لاي كەمس خۆشەویست نى‌یه.. هروه‌ها بۇشاڭى ئافره‌تان لە كوران نايەت!

گومان:

ئەم كۆمەلەيە ھاودەم لە گەل كۆمەلە ئايىنى‌یه‌کانى تردا ھۆكاريىكىن بۇ جياوازى نانمۇه و، كارەكەيان ئېرەبى و رق لە يەڭ بۇونى لىتى دەبىتەوه؟

و هلام:

یه کم:

لهمه ره و هی له کاروباره کانی سهربده دوار و زداین رهی و کیمه رکن و پالپالین نی به،
نهواهه گهر هر کام لام کزمه لانه کاریکی چه شنی کیمه رکن و نیرهی نهنجام بداد، نهوا
وه کو نهوده وايه که ریا و دور پرویی له خواپه رستیدا کردیت.

دو و هم:

له گهل سه رجه می نه و کزمه لانه دا که به هتوی "خوشبویستی ثایین" ووه دروست
بوون، نیمه به دو و مهرج يه کله گرین:

مهر جی يه کم:

نهوهیه که پاریز گاری له مه شروع و تیه تی شه رعی بکریت.

مهر جی دو و هم:

هه لسو کمو تیکی به دهه له خوشبویستی نه کات و، ههول نه دات به های خزی به وه
به رز بکاته وه که پله یه ک بخته سه رکزمه لاه ئیسلامی يه کانی تر.

گریان له يه کیکیشیاندا هه لاه یه ک هه بیت، نهوا ده بی نه و هه لاه یه به بیری گشتی
کزمه لاه ز ایان بسپیر دریت که مو قبی نه ته و هیه..

هه رو و ها ده بی نه و که سه هیزی کزمه لاه که هی نه قوز زنمه و لامو ریمه وه نه بیت
ده سه لاتداریکی زور دار، چونکه هر که سه به چیزی به ریوه بردنی سیاسی سه ره مهست
بوو، نایه ویت واژی لئی بهینیت!

سی هم:

هر کزمه لاه یه کی ثایینی که ئاما بخی به رز کردن وه ناوی پیروزی (الله) بیت، ناییته
هه کاری گهیشن به هیچ ئاما بخیکی تر. خز گهر خویشی ئمه می بویت، نهوا تایادا
سه رکه و توو ناییت.

خاتری حق و پراستی هیندہ به رزه که له پناوی هیچ شتیکدا به خت ناکریت و،
شه ریعه تیش ناکریت هه کار بز گهیشن به هیچ مه بستیک.

ئایا چۈن ھىشۇوه ئەستىرەئى (كۆز) دە كرىتە گىسىك؟ ياخود بە وينەئى ھىشۇوه ترىيەك دەخورىت؟

ئەوهى كە "فوو" لە خۇرى ئىسلام دەكات، شىتىنى خۇرى پادەگەيەنیت.

ئەى كۆمەلە ئايىننې كان!

مەبەستمان ئەوهى كە كۆمەلە جىاجىا كان لە "ئامانچ" دا يەك بىگرن..

لە بەر ئەوهى يە كىگەتن لە "رېياز" كاندالە توانادانى يە، چونكە دەرگا لە سەر چاولىتىكىرى دەكاتمۇ و، وتهى: "بە من چى، با خەلکى تىپىرى لى بىكەنەوە" ش دەخاتە سەر زارە كان..

جىاوازى نىوان چوار مەزھەبە كە ئامازەيە بۇ ئەم نەھىنى يە.

ئىمە لە هەر رېگايدە كەمە خزمەتى ئىسلامان دەۋىت!

گومان:

ئەوانەى كە لەم كۆمەلە فەرمى يەدا - كە نۇونە و سەرتاتى يە كىتىي پاستەقىنەى مەھمەدى يە ھەللىك - بە شىۋەيە كى پۇوكەش دەبنە ئەندام، وەك ئەندام بۇونى مەعنەوى، زۇرىميان خەلکى عەوامن و بەشىكىشيان نەناسراون، ئایا ئەدمە ئامازەيەك نى يە بىز ئەوهى كە لە سەر بناغەيە كى توندو تۆل دانەمەزراوە؟

وەلام:

ھەموو مۇسلمانىڭ لەناو بازىنەى يە كىتىي مەھمەدىي گەورەدايە. جائەم "يە كىتىي مەھمەدى" يە ئىستا، كە نۇونە و سەرتاتى ئەوى ترە، لېكچۇونىنىكى تىدايە لە گەل ئەۋەرى سەرتاتى ئىسلامدا، لەودا كە پى يە هاتنە ناوەوهى ئامانچە كەسى يە كان نادات. ھەروەها مادەم ئامانچى يە كىتىي يە كە بەرز كەردنەوهى وشەي پىرۇزى (الله) يە، ئەوا ھەموو جەمەتلىك دەنەمەزراوە.

خۇلە پەرستش و مزگەوتدا پادشا و دەرويىش و گەدا ھەموو يان يە كەن و، يە كسانىي پاستەقىنە دەستورى ئەۋىيە و، ھىچ ئىمتىازنىكىش نى يە جىگە لە تەقواي خواي گەورە. چونكە بەپىزىرەن كەس پارپىز گار تىرينىانە و، پارپىز گار تىرينىش خاکى تىرينىانە.

که او اته ئوهی که به روو کمش ده بیتھ ئندام، کتو مت وەک ئوهی که به ناوه رۆك و
له دلمه ده بیت، شەرە فیک بمو کۆمەلەيە نابە خشیت، بەلكو خۆی شەرە فەند ده بیت.
دلتپیک ئاو ناتوانیت دەریا يە کى گەورە زیاد بکات.

جا هەروەك دەریا يە کى گەورە لە سورا حبیبە کدا جىنى نابېتەوە، بە ھەمان جۇز
"يە كېتىيى مەھمەدى" شى لە ئەستەمبول لدا جىنى نابېتەوە..

دیاردەي بە ئەندام بۇونى ھەندىي کەسى نەناسراويش ناتوانیت ئەو حەقىقەتە گەورە يە
لە كەدار بکات. چونكە كەسيك گەر خۇيىشى لە كەدار بیت، خۇ ئىمانە كەي ھەر
پىرۇزە. ئامېزى پەيوەندىيە كەمش لېرىدە ئىمانە.

کەواتە لە كە خىستە سەر ئەم ناونىشانە پىرۇزە، بەم بەھانەيە، نەزانىيى بەھا و مەزىنى
ئىسلام دە گەيدىزىت و، پاڭەياندنى ئەوەيە كە خۆى نەزەنلىرىن كەسە. چونكە ھەروەك ئەو
كەسەي كە لە كەي پىۋە بىت بە گۇناھى گەورە لە ئىمان دەرنაچىت، دەرگاى تۈبەش بە
ھەمان جۇز ھەتا خۇر لە خۇر ئاوەوە ھەلدىت كراوەيە بۇ ئەو كەسانەي پىبيان دەوتىزىت
نەناسراو.

ئىنجا گەر بېرى سورا حبى يەك ئاوى پىس بىكىنە ناو دەریا يەك، دەریا كە پىس ناکات،
بىگە خۇيىشى پاك دەبىتەوە.

ئىمە بەپەرى ھېزمانەوە و، بە بەراورد لە گەن ھەمەو كۆمەلە كانى تردا، توانىج
تىنگرتن و لە كە خىستە سەر ئەم كۆمەلەيەمان، كە سەرەتاي يە كېتىيى مەھمەدى يە گەن
پەتىدە كەينەوە.

بە توانىجىگەرانەش دەلىيىن:

با خۇيان نە كەنە شابانى زىللەي بىقىمانى رۇزگار.

گومان:

لە كۆمەلە كانى تردا كاروبارە كان نەھىنى و شارداروەن، كەچى سەبارەت بە
يە كېتىيى مەھمەدى، دەرخىستى نەھىنى يە كان و ئىش كەردى ئاشكرا بە پىۋىست زانراوە؟
وەلام:

ئابىنى ئىسلام خۆى لە خۇزىدا ئاشكرا يە..

هروهها گهر هیزی فراوان بونیشی بهر ته سک بکریتهوه، ئەوالەرزه به ھەموو دنيا دەخات..

هر ودها له برهه ویلکردن و کاری نهیتی پتر گومانه کان دهوروژینست، ثمهوا
نهو راستی یه ئاشکرایانه که پاکن له همه مو فیل و گومانیک، پیویستیان به په رده
نهیتی نی یه..

هر روه ها فيل لهم سردهمدا بريتي يه له سهر استي و ازهستان له فيل!!

ههندی شویندا بهديار يوروه.
دهست ده کهن به دروست بروون، بهلام ئهم كۆمەلە كانى دىكە بەراورد ناكرىت. چونكە ئەوان تازە كى

ئىستاش كاتى ئىوه هاتوروه كە ئەو راستى يە مەزنهى لە نىوهى گۈزى زەۋىدا پەنھان و
نادىار بۇوه، لە ژىر چىنە كانى گومان و دوو دلىيە كاندا بېتە دەرھوھ.

هر لبه رئویه که ئەر پاستی يە كەوتۇوه تە جىولە و ، لە ھەندى سووچەوە ھەندى
رووی دەبرىشكىتەوە.

جا کاتنی که له سه رهتای ئىسلامدا تەنها چل كەس بۇون، ئەو راستى يە
نەشاردرايەوە، دواي ئەوهى كە بۇون بە سى سەد ملىون چۈن دەشاردرېتىمۇ؟
گۇمان:

هندی که سی را به شریعه تحویزان دلین: کونه خواز؟
و لام:

به لئنی، تیمہش ناچار ده کمن که بیان بلیین: یعنی ثایین و ثائز او هچی..

هر وها بهوانه دهليين: يئوه نهاتنواني به قسمه را زاهي خله تينه و فيل و تله كه
مهش رو و تيهت پاريزن، به لکو به هتل اسراوي به جيتان هيشت.

ئىمە دەمانەۋى بەھىزى "شهرىعەت" بىنمای مەشروع تىيەت بەھىز بىكەين و بىپارىزىن. جا ئەو ئازاواھ چىيانە ئەگەر ھېنڈەھى گەردىلە يەك وىزدانىيان بىۋايسە، بە ھەموو كەسىكىيان نەدە گۆت كۆزنه خواز كە لە سەر رېپەرى ئەوان نەبىت، چونكە ھەر لە رېپەرى كەيانوھە دەگاتە كۆزنه خوازى گەللى پلە و مەنزۇل ھە يە.

ههروهه که هه قسهه یه چه نده پر پوچه که ده لیت:
 "هه که سهی له له ندهن نه بیت هه وا ده بی له چین بیت، هه وهش زمان لوس و
 خله تینه نه بیت، ده بی که سینکی گیل بیت" ..
 هه وانهش به هه مان جوز قسهی پر پوچ ده کمن.

چونکه بُنُوونه ئەم كەسەي لە نەدەن ياخود لە چىندا نى يە، لە ئەستەمبوول يان حەرەمەيندایە. ئەوهەش زمان لووس نەبېت، گىل نى يە، بەلكو كەسيكى دانايە. ئۇوهى بىن ئايىن و ئازىراوەچى نەبېت، كۆزەخواز نى يە، بەلكو شۇينكەمۇتەي شەرىعەتى خاۋىنە.

تۆ لە سەلانىك لە گەل كۆمەلمەي ئىتىخاد و تەرەقى پىنكەوتبووپىت، ئەي بۇچى دوايى
لېيان دوور كەوتىمە؟
وەلام:

من دوور نه که و تومه و ه، به لکو هندیکی ئه وان دوور که و تونه ته و. من هه تا
 ئیستاش له گەل هەندی مرۆڤی چەشنى نيازى به گ و ئەنور به گدا هەر ھاوبىرم.
 بەلام هەندی کەسى ئىمە له وان جىابۇنوه و کەوتەنە پىنى گۈماوه کەوه. من گومانم
 لە غىرەتى ئەواندا نى يە، بەلام ئەوان لە بەرامبەرە كەياندا ھەستيان بە هەندى ئامانچى
 كەسە، كەر د، ئەۋانىش، شۇپىچ، ئامانچى، سەر و شەتى، كەوتىز.

وائیستا "شهریعت" نهاده بز چونه ژیر ناویشانی "یه کیتی ممه‌دی" و خزمه‌تکردن به روش نگرانه‌ی زهینی خله‌کی، بانگهیشت ده کات.

پیم و ایه گملنی که سی به غیره ت له بهر ئمهوهی کوده تا کهی ئیمەیان به شتینکی خویناوی دهزانی، ئهوا خویان به هەندى چە کى معنه ووبى ئامانجە دەرروونى يە کان، له چەشنى رق و دوزمنا یاهتى و سەرسەختى، تەيار و پېچەك كردبوو. بەلام ئىستا دەركەوت كە كە دەتايە كە، خویناوی نە يە.

هنهندی له خاوهن ئامانجە کانیش کە به مەبەستە کانى ئەوانیان زانى، ئەوا ئەو چە کە
مەعنەوییانى کە هوڭارى بەدەستەتھینانى مەشروعوتىيەت بۇون، بەوهى کە ئىستا گۇراون
بىز رەشتى بەد و بېرى تۆلە سەندنەوە، بۇونەتە چەكىنگى تۈقىنەر لە دۈزى مەشروعوتىيەت.

من همه میشه له گهـل پـاوانـی ئـایـنـدار و بـغـیرـهـتـدـام و، هـتـا ئـیـسـتـاش لـهـسـهـرـهـوـ رـبـیـازـهـهـیـ خـزـمـ کـهـ لـهـ سـهـلـانـیـکـ لـهـ گـوـپـهـپـانـیـ ئـازـادـیـ لـهـ وـتـارـیـنـکـدـاـ ئـاشـکـرـامـ کـرـدـ. کـهـ بـرـیـتـیـ بـهـ لـهـوـهـیـ دـهـمـهـوـیـتـ مـهـشـروـوـتـیـهـتـیـ رـهـواـ، کـهـ هـوـیـهـ کـهـ بـزـ بـهـرـزـ کـرـدـنـهـوـهـیـ شـانـ وـ شـکـوـیـ ئـیـسـلـامـ وـ بـهـرـزـ رـاـ گـرـتـنـیـ وـشـهـیـ پـیـرـزـیـ "الـلـهـ"ـ، لـهـ باـزـنـهـیـ شـهـرـیـعـهـتـدـاـ درـیـزـهـ پـیـدـهـمـ.

گـومـانـ:

ئـهـمـهـمـوـ پـهـبـوـهـنـدـیـیـهـتـ لـهـ گـهـلـ وـوـلـقـانـدـاـ چـیـ بـهـ؟ـ یـهـ کـیـتـیـ مـحـمـدـهـدـیـ چـ سـوـوـدـیـکـ

لـهـمـهـ دـهـبـیـنـیـتـ؟

وـلـامـ:

ئـایـنـ بـرـیـتـیـ بـهـ لـهـ ئـامـؤـزـ گـارـیـ کـرـدـنـ. کـارـیـگـرـیـ ئـامـؤـزـ گـارـیـشـ کـارـیـکـیـ پـیـوـیـسـتـهـ. ئـهـوـ کـارـیـگـرـیـسـهـشـ پـهـبـوـهـسـتـهـ بـهـ جـوـشـ وـ خـرـوـشـیـ غـیرـهـتـیـ ئـیـسـلـامـیـ وـ هـهـسـتـهـوـهـرـیـ وـیـژـدـانـهـ کـانـهـوـهـ. ئـیـمـهـشـ بـهـنـاـوـنـیـشـانـیـ "یـهـ کـیـتـیـ مـحـمـدـهـدـیـ"ـ - کـهـ خـزـیـ شـتـیـکـیـ سـهـرـنـجـ پـاـکـیـشـ - پـهـنـجـهـرـهـیـکـ بـهـ رـوـوـیـ وـیـژـدـانـهـوـهـ، ئـامـؤـزـ گـارـیـ بـهـ ئـایـنـیـ بـهـ کـانـ بـهـسـهـرـهـوـهـ وـیـژـدـانـهـ هـهـسـتـیـارـ وـ جـوـشـ سـهـنـدـوـوـانـدـاـ بـارـبـنـینـ.

ئـهـوـانـهـشـ کـهـ دـڑـیـ ئـهـمـ کـارـانـهـنـ پـیـبـانـ دـهـلـیـنـ:

وـ کـوـ ئـهـوـ شـیـتـانـهـیـ کـهـ لـهـبـرـ ئـهـوـهـیـ هـهـنـدـیـ زـیـانـیـ زـوـرـ بـچـوـوـ کـیـانـ لـهـ تـیـشـکـیـ خـزـوـرـ وـ مـانـگـوـهـ بـیـنـ دـهـگـاتـ لـهـ دـڑـیـ هـهـلـهـاتـنـیـ خـزـوـرـ وـ مـانـگـ رـاـدـهـوـهـسـنـ، ئـیـوـهـشـ بـهـ هـهـمـانـ جـزـرـ دـهـبـنـهـ رـیـنـگـرـ لـهـ دـهـرـ کـهـوـتـنـیـ شـهـرـیـعـهـتـیـ خـاـوـیـنـ وـ وـیـنـهـدـهـرـهـوـهـ کـهـیـ کـهـ "یـهـ کـیـتـیـ مـحـمـدـهـدـیـ"ـیـهـ، لـهـبـرـ ئـهـوـهـیـ کـهـ لـهـ گـهـلـ هـهـنـدـیـ ئـامـانـجـیـ هـهـنـدـهـ کـیـیـ ئـیـوـهـدـاـ بـهـ کـنـاـگـرـیـتـهـوـهـ. بـهـلـامـ نـایـتـ لـهـبـرـ زـیـانـیـکـیـ کـهـمـ بـهـرـزـهـوـهـنـدـیـ خـهـلـکـیـ پـشـتـگـوـیـ بـخـرـیـتـ^(۱).

(۱) لـیـزـهـ بـهـ دـوـاـهـ هـهـتـاـ تـمـاوـبـوـنـیـ وـتـارـهـکـهـ، دـانـهـرـ خـزـیـ خـسـتـوـوـیـهـتـهـ کـوـتـابـیـ وـتـارـیـ (بـهـپـرـچـدـانـهـوـهـیـ گـومـانـهـکـانـ) کـهـ لـهـ پـاـشـکـوـیـ (وـتـارـیـ شـامـ)ـدـایـهـ. بـرـوـانـهـ لـاـپـدـهـ (۵۵۶ وـ ۵۵۷)ـیـ ئـهـمـ کـنـیـهـ. (وـهـگـیـرـ)

وتاری یازدهم:

کورد و عوسمانیت^(۱)

پژوهنامه‌ی (تقدام)

ژماره (۸۲۷۳)

از ۱۹۲۰/۳/۷

بۇ رۆزئامەی بايەخدارى (تقدام)!

رۆزئامە کانى رۆزى پىشتر، نۇرسىنېتىكىان بلاو كىردو وەتمەو كە گوايالە پارىس
هاوپەمانىتى و پىكەوتىنىڭ لە نیوان "شەريف پاشا" و "بۇغۇز نۇبار پاشا" ئى سەرۋىكى
دەستەپەتپىدر اوى ئەرمەنی دەربارە كوردىستان و ئەرمەنستان كراوه و، لەو
رۆزئامانەدا داوالە راي گشتىي كوردان كراوه پۇونكىردنەوە لەو بارەيدوھ بىدەن.

ئەو كوردانە كە ماوهى چوار سەددە و نىوه بە وىنەي خزمەتكۈزارى چاونەتسى
فيداكار و لاينىگرى يە كىتىمى ئىسلام زياون و، لە زنجىرە ئايىندارىدا راستگۈزىيان بە

(۱) ئەم و تارە ئەحمدى كورپ واتاكەتى تەرجمە كىردو و، دوايى خۆم دامرپىشتو وە. ئىجا پىنكەوە لە گەل دەق توركى يە كەدا بەرامبەر مان كىردو و.

ئەم و تارە ئىمزاى سەن كەسايىتى كوردى ئەو سەرددەمە لە سەرە، كە يە كىنگىان مامۇستا نۇرسىي بە.
ناوەرزكى و تارە كە و هى و تارە كەدى دوايى ئەممەش بىرىتى يە لمۇھى كە ئەرمەنە كان كەسىنگى كوردىيان بە تاوى
شەريف پاشاوه (كە لە پارىس و دورولە پەزارە و موغاناتى كورد زياوه و قىللایە كى گەورە ئەلمى ھەبۇھ)
بە كارهيناوه بۇ گەيىشىن بە هەندى لە تاماجىخ كانىيان. كەسايىتى يە كورده كانى ئەو سەرددەمەش كە دوايى ئەھى
بۇيان دەركەوت ئىنگلىزە كان راست ناكەن لە گەل كوردا و نايابەۋى ئەرمەنستان سەرەخۇرى بەدەست
بەھىنەت، بەھىچ جۇزئى ملىيان بۇ ئەمە نەدا كە بە ناوى سەرەخۇرىمەوە لە زىزىچاودىزىي ھىچ دەۋەت و
لايەنىكىدا بىن، نەخوازەلە ئەرمەن كە ھىشىتا خۇنىسى قەسابخانەي ھەردوو لالە بە كەۋوشك
نەبۇبۇوە. كەسايىتى يە كورده كان و سەرۋەك خېلە كان و زانىيان و پەرلەمان تارانى كوردى ئەمەن كاتە پېيان
وابۇ كە ئەگەر سەرەخۇزىن و لە زىزىچاودىزىي دېكەدا بىن، با ئەلايەن دەولەتى عوسمانى بىت كە
مېزۇو و خالى هاوبىش پىكەوەمان دەبەستى، نەك ئەرمەن و ئىنگلىز، كە راست ناكەن لە گەل كوردا و
مەرامى تايەت بەخۇيان ھەمە. (وھر گىز)

ئامانجى ژيان زانيوه و، هيشتا خويتنى نزىكەي پىتچ سەدھەزار شەھيديان وشك
نهبووه تەوه و، هەتيوه كانيان لە شىشە كاندا بەند كراون و، چاوي پىره كانيشيان به
فرميسكى ياده‌وهرى يه تالە كان تارمايى تىندا نەماوه..

هاوبەمانى كردن به شىوه‌ى گرىپەست لەم كاتەدالە گەل دۇزمىانى مىۋۇسى و
زيانىاندا، زيانگەياندنه به ئىسلام و پىچەوانەي توندو تۈلىمى ئەوانە لە ئايىندا و، به خز
جيا كىردىنەوەش ناگەن به ئاواتە كانيان.

لە سەر ئەم بناغىيە:

كوردان هەرگىز نە خودى ئەو كەسانە و نە ئاواتە كانيشيان ناناسن كە بهم شىوه دەزە
ھەستە مامەلە لە گەل وېزدانى مىللەي يانددا دەكەن.

لە بەر ئەوهى بەرپىز تان يە كېتىي ئايىنى و مىللەيە تان پاراستووه، ئەوا داخوازى
ئەوهىن لە رۇزىنامە كە تاندا پىنمابىي چۈنۈتى پوونكىردىنەوە كە بەھرمۇون.

لە ساداتى بەرپىزى ناوچەي خىزان:

عەقىدى يەدەك محمد صديق

لە زانىيائى كورد:

سەعىدى كوردى

لە ساداتى بەرپىزى:

پارپىزەر أحمىد عارف

و تاری دوازده هم:

کورده کان و ئىسلامەتى

گۇفارى (سېيىل الرشاد)

ژماره: (٤٦١) بەروارى: ١٧/٣/١٩٢٠ از

بەدىعوززەمان سەعىدى كوردى، كە ئەندامە لە (دارالحکمة الإسلامية)دا و، نويىرى كورده كانە لە دامەزراوى و ئائىستارى و وجاخزادەسى و نازايەتى موسىلمانانددا، لە ھەموو كەسىك زىباتر مافى قىسە كىردىنى ھەيدە لە سەر ئەم بايدەتە. ئەوهتا دەلى:

بەھىزىرىن و رەوانلىقىن بەرىپەرچدانەوە بۆ ئەم گىرى بەستەى كە "بۇغۇس نوبار" و "شەريف پاشا" ئىمزايان لە سەر كەردووھە، لە پىيى تەلە گرافەوە درايەوە كە سەركىرىدى ھۆزە كورده كان لە ھەرىئە كانى خۆرھەلاتوھە ناردۇۋىانە.

كورده كان واز لە كۆملەگای ئىسلام ناھىيەن، خۇ ئەوانەش كە قىسىمە كى ترى جىگە لەمە بلىن، چەند كەسىكى كە من لەوانەى بە دواى ئاماڭچە تايىھە تەكانى خۆيىاندا وېلىن و، بىچ دەسەلات و مافىكىيان نى يە كە بە نويىرىايەتىي گەلى كورده دەن بىلدۈران بىلەن، كورده كان لەم دوايىدە پىنج سەدھەزار كە سبان لەپىناوى سەربەرزىي ئىسلامدا بەخت كەردى، تاكۇ جارىتكى دى بىسەلمىن كە لايەنگىرى خەلاقەتن.

با بىيىنه سەر باسى ئەو يادداشتىماھ ئابرووبەره:

ئەرمەنە كان خۆيىان باش دەزانىن كە لە ھەرىئە كانى خۆرھەلاتىدا كە مايەتى يە كى يە كىجار كەم پىنكىدەھىيەن..

لە بەر ئەوھە، باشتىرين و ئاسانلىقىن كار بەلايانەوە ئەوھە بىرۇ كە "شەريف پاشا" بىكەن دارده سىكى بۆ پشتىگىرى كىردى لە بىرۇ بۆچۈونە كانىان، بەم گومانەى كە گوايا نوينەرى كورده كانە و، ئىز لەو پىيەوە كېشەى كوردو كېشەى ئەرمەنىش چارە سەر دەبىيەت و، ئاواتى جىابۇنەۋىان دېتەدى.

جا بۆ هینانەدیی ئەم ئاماچە ھاو به شە، يادداشتتامەیە کیان بە شیوه یە کی ھاو به شە ئىمزا
کردووە، تاکو پىشکەشى "كۇنگەرە ئاشتى" بىرىت.

نیازى ئەرمەنە کان جگە لە ھەلخەلە تاندى كورد، شتىكى دىكە نى يە. چونكە
تەنانەت لە داھاتووشدا ناتوان نكۈلى لە وە بىكەن كە كورد لە پروي ژمارە
دانىشتۇرانەوە زۇرىنە پىكىدە هینن. بەلام بەو حالە شەوە دەبنە پاشكۈزى ئەرمەن، چونكە
لە پروي خويندەوارى و زانستەوە پەيان لە ئەرمەنە کان نزەرە
لە بەر ئەوە، ناكى ئىچ كوردىكى ژير پشى ئە و كارە بىگرىت.
بە هەر حال.. كورده کان بە كردار - نەك گوفشار - سەلاندىيان كە دىزى ئەو
يادداشتتامەيەن.

كېشە ئىكەن (واتە بەو شیوه یە كېشە ئەرمەن) قىسىمە كى بىن واتايە. چونكە
كورده کان پىش ھەمو شتىك مۇسلمان. ئىجا وىپاى پشتگىرىي توندو تۆلىان بۆ ئىسلام
كە ھەندى جار دە گاتە رادەي دەمار گىرى، بە جۇرىنىكى راستەقىنەش مۇسلمان. لە بەر
ئەوە، تەنها بۇ چىركە ساتىكىش خۇيان سەرقال ناكەن بەمۇھى كە ئىيا لە ھەمان رەگەزى
ئەرمەن بىن يان نا؟

ئىسلام دىزى بىرۇ كەي دەمار گىرى يە، چونكە پىچەوانەي بىرۇ كەي "برايەتىي نىران
مۇسلمانان" .

قىسىمە كە لە ئارادايە لەبارەي بەخشىنى سەربەخۇيى بە كورده کان ..
بەلام كورد مردىنى پى باشتە لە سەربەخۇيە كە لە ژىز چاودىرىي دەولەتىكى
بىانىدا بىت. خۇ ئەگەر پىويسىتى بىن چاودىرىي ھەبىت دەولەتى عوسمانى ئەو ئەركە
رادەپەرىنىت، نەك "تۇغۇس تۈبار" و "شەريف پاشا".

بە پۇختى:

كورد پىويسىتى بە دەمىراستى و خۇھەلقۇرتاندى كەسى تىرى يە لەم كېشەيدا.
گەر بىيىنه سەرپۇنكرابە زانراوە كانى سەيد عەبدولقادر ئەفەندى، ئەوا ئىستا لەو
بارەيەوە ھېچ شتىك نالىيم، سەرەپاى ئەوەش لە توانامدا نى يە كە بىزام ئىيا ئەوزانىارىيائە
تەحرىف كراون يان نا؟

بهره‌های شهشهم:

سُوْحَات

به دیورزه مان
سه عیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره سول یه جا
کردویه به کوردی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوونکردنده یه ک:

کاتیک بیرم له ههندی ئایه‌تی قورئانی پیروز
ده کرده و، چند سه‌نجیگی ناسکم به دلداهات و، له
شیوه‌ی تیبینی و یادداشتدا تومارم کردن.
تؤیش - ئهی خوینه‌ری ئازیزم! - له شیوازه
چپوپره کورته کەم بیزار مەبە، چونکە من له وشەدا
دەولەمهند نیم و، حەزله ئیسراف ناکەم و، وشە
پاز اووه کانیشم بىن باش نى يه ..

کەواته له هەموو شتىكدا باشە كەی وەربگرە و،
ھەر لە سەر ئەم بەنە مايە بېرۇ. ئىستەر شتىكىت بە دل
نەبۇو، رەختەی لىنى مەگرە و، وازى لىنى بەھىنە بۇ خۆم.

سەعید

مەبەستى دانەر له بە کارھىنانى وشەي (ستووحات) ئەم واتايانىيە كە بە كەپپەرى لە ئاسزى دلدا
ھەلدىن. (وەرگىز)

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ (العصر: ٣)

تمنها حیکمه‌تی "رهایی" لهم ئایه‌تدا روون ده کمینه‌وه. چونکه قورئانی پر فوز (الصالحات)‌ی به رهایی هیشتوروه‌تهوه، بى ئوهی پابندی بکات به مرجیکوه و... به نادیاری ده‌ری بپیوه، بى ئوهی ده‌ستنیشانی بکات..

"خیز" و "جوانی" و زوریه‌ی ره‌وشتہ بهرزه کان چهند شتیکی گویندی؛ کاتنی که له جوزنکه‌وه ده‌چن بۇ جوزنکی تر، ده گوزنین.. هروه‌هاله چه‌شنیکه‌وه بۇ چه‌شنیکی تر و له شوینیکه‌وه بۇ شوینیکی تر و له پروویه‌که‌وه بۇ پروویه‌کی تر، جیاوازی‌یان ده‌بیت و... هه‌تا له "تاك"‌وه بۇ "کۆمل" و له "کەس"‌یشه‌وه بەرەو "نه‌تهوه" بەرز بینه‌وه، ناوەرۆ‌کیان ده گۆپریت.

بۇ غونونه:

"مازایه‌تی" و "سەخاوه‌ت" گەر له پیاودا ھەبن، ئو پیاوه بەرەو غیره‌ت و يارمەتیدانی کەسانی تر ھان دەدەن. بەلام ئەگەر له ئافرەتدا بین، فېرى گویندەللى نەکردن و بىن ئەدەبی و بەجى نەھىنانى مافى مىردى دەکەن.

غۇونەيەکى تر: ئەو دەرروون بەرزا (عزة النفس) يەی کە "لاواز" بەرامبەر "بەھىزان" ھەستى پى دەکات، گەر له مەرۋىي بەھىزدا بىت بە "تەكەبۈر" دادەنرى.. ئەو "تموازوجى"‌ش کە مەرۋىي بەھىز بەرامبەر لاواز ھەستى بىن دەکات گەر له باباى لاوازدا بىت بە "زەللىي" دادەنرى.

غۇونەيەکى تر: جىددىيەت و لېپەرانى كاربەدەست و حوكىمەن لە پلە و پايە كەمى رى و شوينى كاره كەمى) دا بە "ويقار" و، نەرمۇنیانىشى لەپىدا بە "زەللىي" لە قەلەم دەدرى.. بەلام گەر ئەم جىددىيەتە لە مالەوهيدا دەربېرى، ئەوا دەبىت بە بەلگەمى "تەكەبۈر" و، گەر نەرمۇنیانىش بىت بەلگەمى "تموازوجى".

نمونه‌یه کی تر: ئەگەر رېئکخستنی پىشە کېی هەر کارىڭ بە خواي گەورە بىسپىرلى، بە "تەمبەللى" دادەنرىت، بەلام بۇ ھاتنەدیي ئەنجام بە "تەوه ككول" دەزمىرلى.. ھەروەك راىز بۇونى مەرۆف بە ئەنجامى كردو كۆشىشە کانى و ئەمۇ بەشە دەيدىرىتى و دەيكەۋى قەناعەت" و ئارەزووی زىياد كردى كۆشىسى تىدا بەھىز دەكەت. بەلام راىز بۇون تەنها بەھى کە لە دەستدایە بەلگەي "كورتەھىنائى ھىممەت".

نمونه‌یه کی تر: ئەگەر مەرۆف لەم كەسانە خۇش بىيىت كە خراپەيان بەرامبەر كردووە، يان مالى خۆى بېھخشىت و بەختى بکات، كرده وەيە كى چاڭى ئەنجام داوه.. بەلام ئەگەر ئەمە بە ناوى كۆمەل و كەسانى تىرەوە بکات، ئەوا بە خيانەت دادەنرى.. ھەروەها بۇى نى يە شانازارى بکات، بىن ئەوهى مافى نەتهوە كەى بخوات و پىشىلى بکات. بەم جۆرە، لە ھەموو يە كىيکى ئەوانەي باسمان كرد نمۇنەيە كەت يىنى. دەسا بۇ خويشت نمۇنەي تر بىلۈزەرەوە.

جا مادەم قورئانى پىرۇز گوفتارىتكى ئازەلى يە و ئاراستەي ھەموو چىينە كان لە ھەموو چەرخ و بارودۇخىنەكدا كراوه..

ھەروەها مادەم جوانىنى نىسى و خىرى گۇنۇرىسى گەلىنى زۇرن، ئەواھىنائى "الصالحات" بە رەھايى لە قورئاندا پۇختەيە كى رەوانە بۇ درېئەپىدانىتكى زۇر. بىدەنگ بۇونىشى لە جۈزە كانى "الصالحات" (كردهوە باشە كان) لە راستىدا گوفتارىتكى فراوان و ئىعجازىتكى رەوانە!

* * *

﴿وَإِنَّ الْفُجَارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ (الافتخار: ٤)

"ئاكام" بەلگەي سزايد، "حەدس"^(۱) بەلگەيە لەسەرى. نايىنى ئەو گۇناھەي كە لەم دنیايدا رۇو دەدات، بەلگەيە كى حىدىسى يە لەسەر ئەوهى كە ئەنجامە كەى بەرەو سزاى دەبات! چونكە ھەر مەرۇقىل لە رېئى حىدىس و ئەزمۇونى تايىھەتى خۆيەوە دەبىنى كە

(۱) حەدس، حىدىس: خىرىايى زەينى مەرۆف لە تېڭىيەشتىدا. (وەرگىن)

گوناهه همیشه ئاکامى خراب و زیانبه خشى لى دەبىتەوە، هەرچەندەش پېيوەندىيە كى سروشتى لە نیوان ئەم دواندا نى يە..

جا ئەم ھەموو تاقىكىرنەوە زۇر و زەبەندىيە، كە لە پۇوبەرىكى يە كىجار فراواندا پۇو دەدات، هەرگىز ئەنجامى پىتكەوت نى يە.

خۇ ئەگەر ئەم تاقىكىرنەوە كەسى يانە بە ھەند و ھەنگىرەن، خالىكى ھاوبەشمان بىز دەردە كەۋى لە نیوانياندا، ئەويش سروشتى گوناھە كە داخوازى سزايدە. كەواتە سزا خواستىكى خۆبىي گوناھكىردنە.

جا مادەم ئەم خواستە پىويستە گوناھلەم دنيايدا زۇربەي جار تەنھا لە ئاکامى گوناھكىرنەوە پېيدا دەيت، ئەوا ھەر گوناھىك لەم دنيايدا سزايدى لىنى نە كەوتىتەوە بىن گومان لە دنيادا سزايدى لىنى دە كەۋىتەوە.

ئايما كەس ھەيە لە ژيانى خۆيدا تاقىكىرنەوە كى واي بە سەردا نەھاتىن كە تىايىدا بلۇن ئەنەن كەس سزايدى كەردىوە خرابە كەي خۆبەتى ھاتورەتەوە رىتى؟!

* * *

(وَجَعْلَنَاكُمْ شَعُورًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارِفُوا) (الحجرات: ١٣)

[أي: لِتَعَارِفُوا، فَتَعَاوَنُوا، فَتَحَابُوا.. لَا لِتَنَاكِرُوا، فَتَعَانِدُوا، فَتَتَعَادُوا].

واتە: (بۇ ئەوهى يە كىر بىناسن، ئىنجا ھاو كارى لە نیواناندا دروست بىت و يە كىرتان خۆش بورىت.. نەك بۇ ئەوهى يە كىر نەناسن و، پاشان سەرسەختى بىنۋىن و دۈزمنايدىتى يە كىرتى بىكەن)!

چونكە ھەرۋەك كۆمەلە ھۆكارييلىكى پېيوەستكەر ھەيە كە پېيوەندىي سەرباز بە لق و تىپ و لىسا و ھىزە كەي لەناو سوپادا گىرى دەدات و، لە ھەموو يە كىنلىكى ئەم پېيوەندىي يانەدا ئەر كىنلىكى دە كەۋىتە ئەستق..

مەۋھىش لە كۆمەلگەدا وايە؛ چەندىن پېيوەندىي رېزبەستووى يەك لە دواي يەك و ئەر كى ھاوبەيەندىي لە ئەستىدايە، ئەگەر ئەم ئەرك و پېيوەندىي يانە تېكەن بە يە كىر بن و، دەستىشان نە كەرىن ھەرگىز ھاو كارى و يە كىر ناسىنىش نايەتە كایدوە.

گه شه کردنی "ههستی نه توایه‌تی" ش له لای همر که سیک، یان به جوزینکی ئیجابی ده بیت یان سه‌لی..

ئیجابی‌یه که یان ئه‌ویه که به‌هزی سوْز و به‌زهی و شه‌فقته‌وه به‌رام‌هه‌ر هاوپه‌گه ز گه شه ده کات و، مرؤف بز هاوکاری و یه کتر ناسین به‌ری ده خات. به‌لام سه‌لی‌یه که یان ئه‌ویه که به‌هزی سووربیون له‌سه‌ر ده‌مار‌گیری گه شه ده کات. ئه‌مەش ده بیت‌هه‌زی له یه کتر داپران و سه‌رسه‌ختن نواندن له گه‌ل یه کتیدا. ئایینی ئیسلامیش ئەمەی دوايیان رهت ده کات‌وه.

* * *

﴿وَمَا مِنْ دَائِيَةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ (هود: ۶)

"پۆزی" گه‌لی گرنگه و، به لای قه‌ده‌ری خوای گه‌وره‌وه کتومت وه کو گرنگی "ژیان" و ایه. چونکه "توانست"‌ی خوایی پۆزی به‌دی ده‌هینیت و، "قه‌دهر" بۆشاکیکی دیاری کراوی بین ده‌پوشیت و، "چاودیزی"‌ی خوای گه‌وره‌ش سه‌رپه‌رشی ده کات. که‌واته توانستی خوای گه‌وره به کار‌امه‌یه کی مه‌زن جیهانی چروپر ده گۆزپت به جیهانیکی ناسک و نیان. ئجا بز ئه‌ویه گه‌ر دیله کانی بونه‌وهران به‌شیک له ژیان به‌دهست بهین، ئه‌وا به ئاسایی ترین هۆکار و ساکارت‌رین بیانو ژیانیان بین ده‌به‌خشیت. هر به هه‌مان گرنگیش ئه توانسته خواییه پۆزی بز ئاما‌دە ده کات به شیویه‌یه کی هاوپیزه له گه‌ل کر‌انه‌وه و بره‌وه پیش چوونی ئه ژیان‌ده‌دا.

که‌واته "ژیان" ئاکامیکی ده‌ستنیشان کراوه، واته شتیکی دیار و سنورداره، به‌لام پۆزی ده‌ستنیشان کراو نی‌یه. واته: کوپپه‌په‌یدا ناییت، بەلکو دەم بە دەم و سات بە سات و یه‌ک له دوای‌یه‌ک بە ده‌ست دیت و شتیکی بلاوه و، مرؤف هان ده‌دادت بە تپ‌امانه‌وه بیری لئی بکات‌وه.

له گۆشه پوانینکی تاییه‌تنه‌وه ده‌توانزی بوتریت: مردن له برساندا نی‌یه (واته کەس له برساندا نامرئ). چونکه پیش ئه‌وی خوراکی پاشه که‌وت کراوی ناو جهسته له شیویه‌ی چه‌وری و غەیری ئه‌ویشدا ته‌واو بیت، مرؤف ده‌مریت.

واهه: ئەو شىتەي كە دەبىت بەھۆى مردىنى مەرۇف نەخۇشىي ئەنجامى وازھىنانە لە عادەتى ئاسابىي، نەك نەبۇنى پۇزى.

* * *

(﴿إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهُيَ الْحَيَاةُ﴾) (العنكبوت: ٦٤)^(١)

گۆزى زەویمان وە كۆ گیاندارىتكە وايە، ئەوهتا ئاسەوارى ژيانى پېۋە دىارە.. گۈيىمان گۆزى زەوى هيىندەي بارستايى ھىلىكەيمەك بچۈوك بىتىھە، ئايا گیاندارىتكە دەرنაچىت؟

يان گۈيىمان مىكروپىنکى بچۈوك هيىندە گەورە بىتىت هەتا بە ئەندازەي گۆزى زەوبى لىتى بىت، ئايا كەمەت لە زەوى ناچىت؟

جا مادەم گۆزى زەوى زىندۇوھە، ئەوا گیانىشى ھەيمە!

بەلتى، جىچەن - كە مەزۇنىكى گەورە كراوه - بەھۆى ئەو بۇونەوەرە پىكىخراوانەي كە لە خۇزى گىرتۇون، هيىندە لە ئاسەوارى ژيان دەرەدەخات وەك ئەوهى كە "جەستە" لە بەش و ئەندامە كانى خۇزىدا دەريان دەخات، وەك: پىشتىگىرى و، بەدەم يە كەمە چۈون و، ھاو كارىيى يە كىز لە نېوان بەش و ئەندامە كاندا. تەنانەت ئەم ئاسەوارانەي ژيان كە "جەستە" پىش چاوجىان دەخات، كەم و كۆتاتە لەوهى كە "جىچەن" دەريان دەخات!

خۇز ئەگەر بارستايى "جىچەن" هيىندەي بارستايى "مەرۇف" بچۈوك بىتىھە و ئەستىرە كانىشى بە وىتەي گەردىلە كانيان لىتى بىت، ئايا گیانمۇھىرىنى خاودەن ھەستى لى دەرنناچىت؟

ئەم ئايەتە پېرۇزە ئامازە بۇ نەھىنى يە كى مەزن دەكەت:

سەرەتاي "زۇرى" بىرىتى يە لە "يە كى". ھەر وەك كۆتايىھە كەشى ھەر "يە كى" يە. ئەمەش دەستورىتىكى سروشتى يە. ئەوهتا توانتى خواي گەورە ھەر لەو ھىزەي كە لەناو بۇونەراندا دایناوە - كە ئەويش پىزىنەي درەوشانەوە و ئاسەوارى داھىنانى خۇزىتى -

(۱) ژيانى راستەقىنە ھەر تەنها ژيانى ئودنىيائە.. ھەر ئەو جىچەنەي ئەۋىي يە كە خودى ژيانە بە راستى.. چونكە هېچ گەردىلە كى ئەۋىي ھەر گىز مەن بە خۇزىمۇ نايدىت. كەواه دىنە كە ئېمەش گیاندارىتكە. (دانەر)

هیزینکی گشتی کیش کردنی بهدی هیناوه که سهربهخزو و دهستنیشان کراوه و پهیوهسته بهو هیزه‌ی له بونوه راندایه و، چاکه‌یه کی ئهو توanstه‌یه که هیزینکی کیش کردنی تاییه‌تی به همه‌مو یه کیک له گهر دیله کانی بونوه ربه خشیوه و، لەم پئیوه پهیوه‌ندیی ناو گهر دوونی، هیناوه تە کایوه و ..

جا همروه گه ردیله کان ئاکامی هیزه کانی کیش کردنیان تىدايە كە لەو هیزەی
تىایدا دانراوه پەيدا بۇوه و، پۇوناکىي ئەو هیزە و گۈزپاينىكى جوان و ناسكى توانەوەي
ئەوه.. بە هەمان جۆر، ئاکام و بريىسكانەوەي دلىپە کانى زىيان كە بە سەر ھەممۇ
بۇونەوەراندا بىلەو بۇوه تەوه، برىتى يە لە زىيانىكى گشتىي ئەوتۇ كە ھەممۇ بۇونەوەران
دە گېرىتەوه. بەلنى، ئەم كارە وا دەخوازى. ئەوه تالە ھەر شوينىكىدا زىيان ھەبىت،
پۇچىش لەوي ھەديە. رۇچىش وە كۆزىيان وايە؛ كۆتايىھە كەي سەرتايى درەوشانەوەي
رېئىنەي رۇچىكە.

سهره تای ئەم پۇحەش درەوشاھەوھىئى کى ئەو ژيانە ھەميشە بىيە كە لاي سۆفى يە كان ناواي "ژيان، سارى" لېن نزاوە.

بهم جزره، دهر که ووت که هزوی ئهو ئاللۇزى و لىنى تېكچۈونەي كە ئەھلى ئىستېغۇرەق
تېيى كەھتوون و مايەي سەرھەلدانى شەتمەحاتىانە، تېكەلمى و ئاللۇز بۇونى ئەم سېبېرەيە
لە گەل ئەسلىھە كەدالە لاي ئەو ان.

六

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (البقرة: ١٥٤)

أَيْ: وَلَكِنَّهُمْ يَشْعُرُونَ أَنَّهُمْ أَحْيَاءٌ مَا مَاتُوا إِلَّا [١٠].

(و اته: به لام شهیدان خویان هست ده کهن که زیندوون و نمردوون).

شه هید خوی به زیندوو داده نیست^(۱). ثو و تاله بر ثو و هی ژانی سه ره مهرگ ناچیزیست، پیش و ایه که ثو ژیانه بختی کردووه هر ماوه ته و برد و امه، ته نانه ت له چاو هی پیش روی گهله، جوانته و خاو نتی ده سنت.

(۱) رو و داو نیک، سر سو و هنر ثم و اتایه‌ی به توا اوی ینه سملاندم. (دانه‌ر)

ژیانی شهید و، که سینکی مردوو به وینه‌ی ئم غرونه‌یه وايه:
دوو کمس له خمونياندا تام و لەزەتىكى خوش له گەشت و گەرانى ناو باخىنلى
ناوازە و پەنگىن دەچىزنى..

يە كېنگىيان له خونه كەيدا دەيزانى كە ئوهى دەبىنېت خونه و رووداوى راستەقىنە
نى يە. لە بەر ئەمە، تام و لەزەتى نەواوهتى لەو خەمونەنە نەدەچەشت. بەلام ئەمۇي تربان
نەيدەزانى كە ئەوهى دەبىنېت خونه، بەلكو لەو باوەرەدا بۇو پاستى يە، بۇيە هەستى بە
لەزەت و بەختەورىي راستەقىنە و بىنگەرد دەكرد.

جالە بەر ئەمە جىهانى خەون سىبەرىڭى جىهانى مىسالە و، ئەمۇش سىبەرىڭى
جىهانى بەرزەخە، ئەوا دەستورە كانى ئەم جىهانانە لەيەك دەچىن.

* * *

**فَمَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أُوْ فَسَادٌ فِي الْأَرْضِ فَكَائِمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَمَنْ أَخْيَاهَا فَكَائِمَا
أَخْيَا النَّاسَ جَمِيعاً** (المائدە: ۳۲)

ئەم ئايەتە پىرۇزە راستى يە كى روون و بىنگەرەدە و، هەرگىز لە گەل ژىرىدا ناتە با
نى يە و، سەرتاپا حەقىقەتىكى دوور لە زىادەرەوى يە. بەلام پوانىنى پوالەتى داواى
تىپرامان دەكەت:

رەستەتى يە كەم:

ئەم رەستەتى مەزنەتىن دەستور بىز ئەم داد گەرەي بە پەتى و بىن خەموشە دادەنېت كە
پىيار دەدات: نابى خۇينى كە سىنکى بىن تاوان بېرىت و گىانى لىنى بسىرىت، تەنانەت
گەر ئەم كارە بىبىت بەھۆى ژيانى ھەموو گۈزى مەرۆقىش. چونكە ھەروەك لە پوانىنى
توانستى خوايىدا ھەردوو كيان يە كسان، لە بەردم داد گەرىشدا وھان.. ھەروەك
پېزەتى شتانى جوزئى سەبارەت بە شتانى كوللى يە كېكە، حەقىش بە ھەمان رېزەتى لە
تەرازووى داد گەريدا. كەواتە لە بوارى "حەق" دا گەورە و بچووك لە گۆزىدا نى يە.
بەلام داد گەرەي نىسى و گۈزەتى دەچىت "جوزء" دەكەت بە قوربانى "كول"، بە
مەرجى ئەم جوزئە ھەللىزەر دەتە ج بە راشكماۋى و ج بە شىۋەتى كى ناواھى كى پەزامەندى و

ئیختیاری خۆی لەو بەخت کردنەدا ھەبیت. چونکە کاتى "من" ئى تاکە كەسە کان دەگۇرپىت بە "ئىمە" ئى كۆمەل و، تىكەل بە يە كىز دەبن و گیانى كۆمەل بەرھەم دەھىن، تاڭ لەو كاتەدا ئامادەيە گیانى "خۆى" لە پىناوى "ھەموان" دا بەخت بکات. ھەروەك "پۇواناڭى" وە كۇ ئاڭر دەردە كەۋىت و دەبىنرىت، زۇرىي "رەوانىبىزى" يش ھەندى جار بە "زىيادەرھۇرى" پېش چاۋ دە كەۋى. سەرنجى رەوانىبىزى لىرەدا لە سىن خال پىنكىدىت: يە كەميان:

بۇ دەرخستى بى سىنورىي توانا و ئامادەيى ناو سروشتى مەرۋە سەبارەت بە سەرپىچى و ھەلەشمەبى.

چونكە ھەروەك توانا و ليھاتنى مەرۋە بۇ كارى خىر بى سىنورە، بۇ شەر و خراپېش توانايى كى بى كۆزتايى ھەبى. بە رادەيە كى ئەوتۇ كە ئەگەر كەسىيەك ھەلپە و خۇويىتى بەسەریدا زال بىت، مەرۋەقىكى واى لىنى دەردەچىت كە دەيمۇئى ھەموو ئەمۇ شتانە لەناو بەرىت پىنى ھىنناندەبى ھەلپە كەمى لىنى بىگەن. تەنانەت ئامادەيە بۇ رۇوخاندىن جىهان و قېرىدىن رەگزى مەرۋە، گەر لە توانايدا بىت! دۇرەميان:

بۇ سەرزەنلىق و بەربەست كەردى "دەرۈون" ئەمەش بە دەرخستى ھىزى ئەو توانا و ليھاتنه سروشتى يەى كە لە دەرھەمە دەرۈوندا ھەبى، لە پىنى پېش چاۋ خستى شتى كە بىگۇنجى رۇو بىدات لە شىۋەي شىتكىدا كە رۇوی دايىت. بە واتايى كە تۈزۈ ئەمەمارەي بە غەدر و سەرپىچى لىنى دەدات، وا دەردەخات كە لە دۆخى ھىزەمە دۇشتىتە دۆخى كار و ھاتىتە دى.

كەواتە رىستە كە شتانى "مومكىن" دەگۇرپىت بە شتانى "واقىعى" ئى وا كە رۇوبان دايىت، تاڭو توانا و ليھاتنه كانى تائۇ رادەيە بەرگەن كە شىۋەي درەختى زەقۇومىان لە خۆ گەرتىت. ئەمەش بە مەبەستى ئەمەمە بىز لېكىردىنەمە و تەمنى بۇون بەھۇى ئەو سەرزەنلىق دابەزىتە ناخى دەرۈونەمە، كە ھەر ئەمەش لىرەدا مەبەستە. دىيارە رېنمایى "رەوانىبىزى" ھەر بەم جۆرە دەبىت.

سی همه میان :

هنهندی جار کیشهی رهها (موتلحق) له شیوهی کیشهیه کی گشتی (کوللی) دا
ددرده که ویت.. هنهندی جاری تریش کیشهیه کی "کاتی" ای بلاو له شیوهی کیشهیه کی
"بردوام" دا ددرده که ویت..

له کاتینکدا که له پروی مهنتیقی یمهوه بزو راستی و دروستی کیشهیه که هینده
سه روزیاده که یه ک "دانه" له کاتینکی دیاری کراودا برپاریک بهدهست بهینیت. بهلام
ئه گهر له یه ک دانه زیادی کرد و بوو به چهند دانه کی خاوون بایهخ و گرنگی، ئموا
کیشه که له پروی "عورف" ووه به کیشهیه کی پاست و دروست داده نریت.

همورو چیبیه تی (ماهیبیه) یک چهند "دانه" یه کی نایاسایی، یان یه ک "دانه" یه کیدایه
که له پیه پری تمواوی و که مالی ئهو "جوره" دایه. همروهها هممو "دانه" یه کیش
زهمه نیکی نایاسایی ههیه بزو چهند بارودوخ و همل و مرجنیکی سرسوپرهینه، به
پاده یه ک که هممو "دانه" و "زهمان" ه کانی تر له چاو ئهو "دانه" و "زهمان" ه نایاساییه دا
وه کو چهند گردیلیه کی بین نرخ و بهها، یاخود به وینه کی چهند ورزده ماسی یه کی لئی
دیت له چاو نهنه نگیکی گهوره دا.

جاله سهربناغه کی ئهم نهینی یه، رسته که همروههند به پوالهت "کیشهیه کی
گشتی" یه، که چی همه میشهی نی یه. بهلام له پروی "زهمان" ووه ترسینه (ترین بکوژ
دخته پیش چاوی مرزوف).

به لئی، پژو گاریک دهیت که تنهها یه ک و شه سوپایه کی تهواو گیرزدهی جمنگ
ده کات و، تنهها یه ک فیشه کیش دهیت به هنری له ناو چوونی سی ملیون کمس^(۱).
همروهها چهند بار دخنیکی ئه تو دینه کایمهوه که تنهها یه ک جوولهی بچووک - لمو
بارودوخهدا - مرزوف بزو پلهی همه به رزی (أعلى عليين) به رز ده کاتمهوه.. به همان
جوز کاریکی ساده و ئایاسیش خاوونه کهی به ره و نز متزین نزمی (أسفل سافلین)
بهرده داتمهوها

(۱) ئمو فیشه کهی که به "وهل عهد" ئی نهساووه نرا، بوو به هنری هله لگیرسانی جمنگی یه که می جبهانی، که
سی ملیون که می تیدا کوژرا! (دانه)

جا ئهم حاله تانه‌ی که له خویانداله پرووی زهمانه‌وه چهند کیشیه کی "په‌ها"، بیان "په‌رش و بلاؤ" ن، له بر سه‌رنجیکی گهوره‌ی رهوانیبزی، په‌چاو ده کرین.
 ئیتر "دانه" و "زهمان" سه‌رسوپرهینه‌ره کان به په‌هایی و نادیاری داده‌نرین. ئوه‌تا ماده‌م: "وه‌لی" له‌ناو خه‌لکدا و.. "س ساعتی گیرابونی دوعا" له همینیدا و.. "شمومی قهدر" له مانگی ره‌مه‌زاندا و.. "ئیسمی ئەعزمی خوای گهوره" له نیوان ناوه جوانه‌کانیدا و.. "ئه‌جهل" له ته‌مه‌ندا نادیارن، ئه‌وا دانه دانه کانی تری ئه‌وانه نرخ و به‌هایان ده‌مینیت. که‌چی ئه‌گه‌ر ئه‌و "دانه" و "زهمان" ناوبراوانه ده‌ستیشان بکرانایه، نرخ و به‌های سه‌رجم دانه و زهمانه کانی تر له‌دهست ده‌چوو..
 نایینی بیست سالی ته‌مه‌نیک نه‌ازراو له هزار سالی ته‌مه‌نیک باشتره که کزتاییه که‌ی دیار و زانراو بیت؟

چونکه له يه که‌میاندا و‌همی مرۆف بز برد و‌امبوونی ژیانی به‌ره و ئه‌بد را‌ده کیشیت و به گرمانیکی داده‌نی که ده گونجی روو بدات و، ئیتر ده‌روونی مرۆف قه‌ناعه‌ت به ته‌مه‌نه نادیاره که ده کات، به‌لام مرۆف له دوای به‌سرچوونی نیوه‌ی ته‌مه‌نه دیاری کراوه که وه کو ئه‌و که‌سه‌ی لئی دیت که هنگاو به هنگاو له ئيعدام نزیک بیست‌وه‌ه.

بیدار کردن و‌هیه‌ک:

چهندین ئایه‌ت و فهرموده‌ی پیروز ههن که له شیوه‌یه کی "په‌ها" دان، به‌لام به "گشتی" دانراون.. ئایه‌ت و فهرموده‌ی و‌هایش هه‌یه که "کاتی" و په‌رش و بلاؤن، که‌چی به "برده‌وام" حسایان بز کراوه.. هنديکیشیان "سنوردار" ن، به‌لام به "گشتی" دانراون..

بز نمونه: بهم و‌اتاییه خواره‌وه و‌تراوه:

(ئه‌م شته کوفره) ..

واته ئېم سیفه‌ته له ئیمانه‌وه په‌یدا نه‌بووه، واته سیفه‌تیکی (کافر) و، ئه‌و که‌سه‌ش له‌بر ئه‌و هزیه به (کافر) له قله‌م دراوه. به‌لام پئی ناوتریت (کافر) چونکه چهندین سیفه‌تی تری بین تاوانی هه‌یه که له ئیمانه‌وه سه‌ریان هه‌لداوه. که‌واته هه‌ر ئه‌و که‌سه چهند سیفه‌تیکی تری تیدایه که له ئیمانه‌وه هه‌لقولاون، مه‌گه‌ر به دلنياییه وه بز ازرت که

ئه و سيفه ته له كوفره و سهري هەلداوه، چونكە لەوانه يه لە چەند ھۆكارينى کى ترهوھە سەريان ھەلدايىت. ئەوه تا گومان ھەفيه لەوهدا كە ئه و سيفه ته بەلگە بىت لە سەر كافربۇنى، كەچى بۇونى "ئيمان" كەھى يەقىن و بىن گومانە، خۇ "گومان" يش ناتوانىت "يەقىن" لا بىات و بىسېرىتەوھە.

كمواته ئه و كەسانە بە خېرايى بېيار لە سەر كافربۇنى خەلتكى دەردە كەن، با به وردى بىر بىكەنەوھە.

رسىتى دۇرەم:

﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَائِنًا أَخْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾

"زىندو و كىردنەوھە" لە پۇوي واتاي پۇالەتىي مەجازى يەوھە، دەستورى زىياد بۇون و گەشە كىردنى بىن سەنۋورى كىرده و چاكە كان دەردە خات. بەلام بە واتاي ئەسلىي خۇى، ھىمايە بىز قەلچۈز كىردن و بىزىپ كىردنى شىرك و ھاوېھشايدىتى لە بوارى دروستكىردن و بەدېھىناندا. چونكە تەشىبەي ناو ئەم رىستىيە و، ئەوهش كە لەم ئايەتىدايە: **﴿مَا خَلَقْكُمْ وَلَا يَعْلَمُ إِلَّا كَنْفُسٍ وَاحِدَةٍ﴾** (لقمان: ۲۸) مەرۆف لە واتاي "توانى خواي گەورە" تىدە گەيەنیت. چونكە هەر دو تەشىبە كە بەپىنى دەستورى "عکس النقيض" زانستى "مهنتىق" داخرازى ئەوهن كە:

﴿مَنْ لَا يَقْتَدِرُ عَلَى إِحْيَا النَّاسِ جَمِيعًا لَا يَقْتَدِرُ عَلَى إِحْيَا نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾.

واتە: (ھەر كەسىك نەتوانىت سەرجەمىي مەرۆفە كان لە دوايى مەردىيان زىندوو بىكاهەوھە، ناشتوانىت تەنها يەك كەسىان زىندوو بىكاهەوھە).

واتە ئەم ئايەتە پىروزە بە "ئامازە" بەلگەيە لە سەر ئەم واتايە خوارەوھە:

مادەم "توانىت" كە مەرۆف و ھەممو بۇونە و رانى جۆرى مومكىنات بە ئاشكرا له بەدېھىنانى ئاسماانە كان و زەوبىدا دەستمۇسان، ئەوا ناتوانىن ھېيج شىئىك، تەنانەت يەك بەردىش، دروست بىكەن.

واتە كەسىك نەتوانىت بە وىنسەي جولاندىن و ھەلسۇوراندى دەنكە كانى تەسىيىت، گۆزى زەوي و سەرجەمىي ئەستىرە و خۇرە كان بىزۇنېتىت، ھەر گىز مافى ئەوهى نى يە كە لەم گەردوونەدا لافى دروستكىردن و بەدېھىنان بۇ خۆزى لى بىدات.

خز نه شتائمش که مرؤوف ئەنجامیان دهدات و هەلسو کەوتیان تىدا دەکات، تەنھا دەرسختن و ئاشکرا كردنى بەپىوه چۈونى ياساكانى خواى گەورەيە لە سروشتدا و، خۇگۇنخاندېتى لە گەل نەو ياسايانەدا و، بەكارھەنپانە لە بەرژەوندى يە كانى خۆيدا. جا رۇونى و درەخشانىي تائەم رادىيەي بەلگە كە تەنھا لە توانا و كىشى ئىعجازى قورئاندایە. ئەم ئايەتە پىرۇزە تر ئەمە دەسەلمىنیت:

﴿ما خلقُكُمْ وَلَا يَعْلَمُكُمْ إِلَّا كَنْفُسٌ وَاحِدَةٌ﴾ (لەمان: ۲۸)

چونكە توانستى خواى گەورە شىتىكى خۆبى (ذاتي) يە و لاوازىي ئاوىتە نايىت و.. پەيوەندىشى بە "مەلە كۈوتىيەتى" شتە كانەوە ھەمە، كەواتە هيچ كام لە بەربەستە كان نايەنە پىنى و .. رېزەتى ئەم دەستە لاتەش، رېزەتە كى ياسايىيە. واتە "ھەندى" يى ھەر شتىك لە چاوابا وەك "ھەمەو" يى وايە و، "ھەندە كى" و "ھەمە كى" يە كانىش لە چاۋ ئەو دەستە لاتەدالە يەك رېزدان.

❖ خالىي يە كەم:

بوونى سىفەتى توانستى ئەزەلى شتىكى پىويستە بۆ زاتى پاك و خاوبىنى خواى گەورە. واتە ئەم سىفەتە بە هيچ جۇرىك لە زاتى پىرۇزى خواى گەورە دورۇ ناكەۋىتەوە و جىا نايىتەوە. كاتى كە ئەمە مان زانى، دەشزانىن كە ئەو شتەي پىچەوانە و دىرى توانستە (واتە: نەتوانىن و بىن دەستە لاتى) ھەرگىز نايىتە سىفتە بۆ ئەو خوايەي كە سىفەتى توانست و دەستە لاتى بۆ خۇى بېپيار داوه. چونكە ئەگەر وانەيىت، ئەمە دەپىن دوو شتى دىز بە يەك كۆپىنەوە، دىيارە ئەمەش شتىكى مەحالە.

لە كاتىكدا كە نە گۈنچى "بىن دەستە لاتى" بىيىتە سىفەت بۆ خوا، ناشتوانىت ئاوىتەي دىزە كەي بىيىت كە "توانا و دەستە لاتە". خز كە ئەمەشى نەتوانى، ئەمە دەرددە كەۋىت كە ئەو دەستە لاتە خۆبى (القدرة الذاتية) يە خواى گەورە پلەپلە (مراتب) نى يە. چونكە پلەپلە بۇون لە ھەر شتىكدا بەوه دەيىت كە دىزە كەي، بە رېزەتە كى كەم يان زۇر، تېكەنلى بۇويت، وەك: پلە كانى "گەرمە" كە بە تېكەل بۇونى رېزەتە كى "سەرمە" دەرددە كەمۇن و، پلە كانى "جوانى" ش كە بە تېكەل بۇونى رېزەتە كى تايىتىي "ناشىرىنى" دەناسرىن... هەند.

بەلام لە بۇنەوەرە بەدیهانووە کاندا کە لە بەشى گۈنجاوە کان(الممکات)ن، لەبەر ئەوەی پیویستىي زاتە کان بۇ سيفەتە کان پیویستىي بە کى راستەقىنە نى يە، ئەوا دەيىن ئەو شتانەي کە دەزى يە كىرىن، تېكەل بە يە كىز دەبن و، لەمەشەوە پلە کان دروست دەبن و ئالۇ گۈر و جىاوازى يە كانىش دىنە كايەوە.

جا لەبەر ئەوەي لە دەستەلاتى ئەزەلى خودا پلە و بەرزى و نزمى نى يە، ئەوا هەر شتىك ئەو دەستەلاتە بەدىي بەھىنەت، ج زۆر گەورە يېت و ج زۆر بچووک، وە كويەك دەبن و بەلايەوه يە كسان دەيىت .. "ئەستىرە کان" و "گەردىلە کان" لەچاۋ ئەو توanstەدا وەك يەك وان.

❖ خالىي دووهەم:

توانستى خواي گەورە پەيوەندىي بە دىوي "مەلە كۈوت" ئى شتانەوە ھەيە..

بەلىنى، ھەموو شتىكى ئەم بۇنەوەرە وەك ئاۋىنە وايە، دوو رووى ھەيە:

يە كەميان: رووى دەرەوە(الملُك) ئەم رووە وەك رووى بزىھ كراوى ئاۋىنە وايە.

دووهەميان: رووى ناوهەوە(الملَكُوت) ئەم رووەيان وەك دىوي پىشاندەرى سافى ئاۋىنە وايە.

پرووى يە كەميان، كە رووى "مولىك"، جىڭكاي چەندىن شتى پىچەوانە و دەزى يە كىرىن كە لم رووەدا كىزبۇونەتەوە. وەك: جوانى و ناشيرىنى، چاكە و خراپە، گەورە و بچووک، ئاسان و گرگان و شتانى ھاوشىۋىيان.

جا لەبەر ئەوەي ئەم لايدەنەي بۇنەوەر بەم جزرەيە، ئەوا خواوهندى بەدېھىنەرى دانا، كاروبارە كانى خۆى لم رووەدا بە چەند ھۆكارىنىكى رووكەش داپۇشىۋە، ئەو ھۆكارانەي كردووە بە چەند پەردهيەك كە لە پشتىانەوە كارى خۆى ئەنخام دەدات. بۇ ئەوەي دەستى توanstى خوا راستەو خۆ لەو شتە بچوو كانەدا دەرنە كەۋىت كە بە لاي ئەوانەي كەم فامن و تەنها شتى ئاشكرا دەيىن، بە ناشيرىن و كەم نرخ دىنە بەرچاوابىان و، پېيان وايە شياوى ئەو دەستەلاتە نىن. چونكە "عىزىزەت" و "گەورەيى" خواوهند خواستىان لەسەر شاردنەوەي دەستى توanstى راستەو خۆى خوايە لە پشت ئەو پەرداňەوە..

دهبئ ئوهش بزانین که لمبر ئوهى "يە كبوونى تەنبايى خوا" پىنگا به شەرىك و
هاوبەش نادات، ئوا كاريگەربى راستەقينە لەو شتائەشدا بەو هۇكارانە نەداوه، بەلكو
كاريگەربى راستەقينە هەر لە لايدى خواى گەورەى دانا خۆزىوهە.

بەلام دىبوى "مەلە كووت" روويە كى پاك و يىنگەرد و بروون(شفاف)ە، هىچ
رەنگ و زرق و برقىكى بەرجەستە بۇونە كانى تىكەل نايىت. لايدىنىكى ئەوتۈزىھە كە بە بى
بۇونى هىچ هۇكارىك تەنها پرووى لە خواى خۆزىتهتى..

چونكە بە دواى يە كدا هاتن و پىز بەستى "هۇكار" و "بەهۇكرارو" لەم لايدەندە
نى يە و، هىچ تەگەرەيدەك پىنگالە شتىكى تر ناگرىت و كۆسپ و پىنگە كانى تىكەل
نايىت، بەلكو "گەردىلە" لەۋىدا براى "خۇر" ھ.

دەستەلات و توانتى خواى گەورە پەتى يە، واتە لە چەند شتىك پىشك نەھاتۇوە..
ھەرەھە رەھا و بى سنور و خۆزىھە.. پەيورەندىشى بە شتائەوە بە بى هىچ نىۋەند و
هۇكارىكە.. ساف و بىن لىلى يە و، هىچ پەرەيدەك بەسەر روویدا دانەدرابو.. دواكەوتەن
لە كارە كانىدا نى يە..

لە بەرەمە مو ئەمانە، لە بەرددەم دەستەلاتى خوادا، گەورە بەسەر بچۇو كدا خۆزى
نانوينىت و، كۆمەل بەسەر دانە و تاڭدا پىش ناخرىت و، شتى گشتى بەسەر بەشىكى
خۆيىدا خۆزى بە گەورە تەرناخات.

❖ خالىي سىھەم:

توانتى خوا بە رېزەيدەكى ياسايىھە.

﴿لَيْسَ كَمِثْلُهُ شَيْءٌ﴾ (الشورى: ۱۱).

﴿وَلَلّٰهُ الْمَثَلُ أَعْلَمُ﴾ (النمل: ۱۰).

ئەم مەسەلە ئالىزز و تەماوى يە بە چەند نۇونەيدەك لە زەينە كانەوە نزىك دەخەينەوە،
چونكە "نمۇونە ھىننەوە" وىنە و شىۋە كان لە تىكەيشتى زەينى مەرۆف نزىك دەخەنەوە:

بۇ غۇونە:

پۇوناکىي تىشكى خۇرەرەك لە خۆيىدا دەرە كەويىت، لەسەر پرووى دەرىيا و
تەناھەت لەسەر ھەمە دەلىزىكى دەرىاشدا دەرە كەويىت.

گریمان پووی گزی زهولی له وردہ شووشە پیکھاتیست و، هیچ پهردیه کیش له نیوان زهولی و خوردا نهیت، ئهوا دره و شاندنه وهی پرووناکی و تیشکی خور به سر هممو زهولیدا و له هه مو یه کینکی ئهوا وردہ شووشانه دایه کسان دهیت، بى ئهوهی جینگا به یه کتری لیئز بکهن یان له بهشی یه کتر کم بکنهوهدا
ئه گهر وا دابنین "خور" به ههست و ویستی خزی کار بکات و هه رچی پرووناکی و تیشکی خزی ههیه به ویستی خزی بیدات به زهولی، ئهوا ئهوا کاته به خشینی پرووناکی خزی به تیکرای زهولی، به لایه و گرانتر نایت لهوهی که تنهها به یه کدانه گهر دیلهی بیه خشیت، بـلکو وه کو یه ک ئاسان ده بن.

غۇونەيەكى تى:

گریمان چەند كەسیئك لە شېیەت بازنه يە كى فراواندا دانىشتىن و هەرىيە كەيان ئاونىنەيە كى بە دەسته نەيەت و، لە ناوه پاستى بازنه كەشدا يە كېئك مۆمىنکى داگىرساوى بە دەسته و گرتىتىت، ئهوا پرووناکىي ناوه ندى بازنه كە وەك يەك و بە يەك پىزە لەناو ئاونىنە كاندا دەردە كەۋىت، بە بى لە ناوجچۇن و كەمبۇر نەوە و، بى ئەۋەش جىنگا به يە كترى لیئز بکهن.

غۇونەيەكى تى:

ئه گهر تەرازوو يە كى زۆر گەورە و يە كچار هەستىيارمان لە لا يەت و، لە تاكانىدا دوو خزۇر، يان دوو ئەستىزە، يان دوو چىا، يان دوو ھىلىكە، يان دوو گەردىلەي تىندا دابنرىت، ئهوا ئهوا ھەولەي بۆ بەرز كەرنەوەي يە كىنگىان دەدرىت، ھەمان ھەولە بۆ نزىمكەرنەوەي ئەوي تريان.

غۇونەيەكى تى:

گەورە ترىن كەشتى - كە رېنکوپىتىك يەت - دەتوانزىت وەك بچوو كەتنىن بۇو كە شووشە (ئامىرى يارى) ئى منالان بخىرىتە گەر و ھەلبىسۇرپىزىت.

غۇونەيەكى تى:

"مېكىرۇب" وەك "كەركەدەن" ھەلگرى ھەمان ماهىيەت و تايىەتەندىلىي "زىنده وەری" يە و، بچوو كەتنىن "ماسى" وەك "نەھەنگ" يېكى گەورە داراي ھەمان ماهىيەت و ئەدگارە. چونكە ماهىيەتى پەتى و رووتىكراولە شېیە و پۇخسار و

دهستبه ردار له بمر جه سته بعون، هممو گهردیله کانی لهش - هر له بچوو کترینی شتی بچوو کوه تا ده گاته گهوره ترینی شتی گموره - ده گریتمه و پووی تیده کات، بی کم کردن و به بی دابه شبوون.

چونکه ئه دگاره کانی دهستیشانکاری و^(۱) سیفه ته رواليه کانی لهش، له گهمل ماهیه ت و تایله تمدیی رووت و په تیدا تیکه له کیش نابن و ئالوزی ناکهنه.

غونه یه کی تر:

هه رووه ک سه رکدهی سوپا ده توانيت فهرمان بدادت و بلیت: "برو.. پیشکوهه" و، بهم فهرمانه ته نیا يه ک سه ریاز بیزوینیت و بیخاته کار و مهشق پی کردن.. ده شتوانیت به هه مان فهرمان، سوپایه کی گهوره بخته گهپ و له جینگای خزی بیزوینیت! حدقیقه تی نهینی گویندی له وه دایه که:

هه رووه ک به بینن و تاقیگردنوه زانراوه، هممو شتیک لم بعونه و هر هدا خالتیکی "که مال" ای ههیه و حمزی پی ده کات. زیادبونی ئه م حمه زهش "پیویستی" به رهه م دهه یهینیت و.. زیادبونی پیویستیش شهوق و تاسه دروست ده کات و.. زیادبونی شهوق و تاسه ش کیش بعون پنکدهه یهینیت.. جا هر یه ک له کیش بعون و، شهوق و، پیویستی و، حمز کردن، له بئر ئه وهی چیه تی شستان، ئهوا تزوی به جیهینانی فهرمانه ته کوینیه کانی خواوه ندن^(۲).

که مالی رهه ای چیه تیه کانی بعونه و هران "وجسودی موتلەق" (که خواهی گهوره) به لام که مالی هر کام له بعونه و هران، "عون" ه تایله تیه که خویه تی.. له بئر ئه وهش بعونی تایله تیه پی به خشر اووه، تاکو هر لیهاتووی و توانيه کی سرو شتیی ههیه، بیهینیت ده روهه و، به کردار ده ری بپریت^(۳).

(۱) وانه: ئه تو تایله تکاری بیانی که هر له شیک لمی تر جیا ده که نوه و دهستیشانی ده کهنه. (وهر گنیر)
 (۲) فهرمانه کانی خواه بگشتی دوو جوزن: جوزنیکیان پیسان ده و تریت: فهرمانه شه رعیه کان (الأوامر الشرعیة) که له سیفه تی "الکلام" ای خواوه ده رده چن. جوزری دوو هم میان: ئه فهرمانانه يه که بئر دروست کردنی بعونه و هران له لایدن سیفه تی "الاراده" ای خواوه ده رده چن و پیسان ده و تریت: (الأوامر الشکوبینیة) که بئر ده رپنی چوزنیتی ئه م جوزره فهرمانه رسته: "کُن، فیکون" به کار ده هینریت. وانه که خواهی گهوره ویستی شتیک بهدی بھیت پئی ده فرمومی: "بیه" ئه ویش "یه کس مر دهین". (وهر گنیر)

(۳) بعون (الوجود) دوو جوزه. يه کم میان: ئه بعونه که له تو انادایه (الوجود بالقول). دوو هم میان: ئه بعونه که له واقیدا ههیه (الوجود بال فعل). بق نمونه: سیفه تی ئاخاوتن وانه قسه کردن سیفه تی که له مرز ئدا

جا گویزایه‌لی سه رجه‌می بونوهران بُر فرمانی: "به - کُن" وه کو گویزایه‌لی
یه ک دانه گه ردیله وایه، که به وینه‌ی ته‌نیا سه ربا زه که‌ی نموونه که‌ی سه ره‌وه‌یه!
ئنجا کاتی که بونوهران گویزایه‌لی ئه و فرمانه ده که‌ن له لایه‌ن ویستی
په‌روه‌رد گاره‌وه بؤیان ده چووه، هه مو ئه و حمز و پیویستی و ئاره‌زووانه، که هه‌ر کام
له‌وانه يه کیکن له دره‌و شانه‌وه کانی هه‌مان ویستی خوایی، يه ک ده گرن. ئه‌مهش له
پاده‌یه کی وادیه که ئاوی پروون و په‌وانه هر کات فرمانی بین ده دریت بیه‌ستی، و‌ها
گویزایه‌لی تیدا ده‌رد که‌ویت، که ده توانیت ئاسن په‌راش په‌راش بکات!
جا ئه گه رئم شهش نموونه‌یه ئه‌وه‌ی بُر بون کردینه‌وه که هیز و توانا و کرداری
بونوهران چونه و تا ج پاده‌یه که، له کاتیکدا که بی هیز و لاواز و که‌م ده‌ستن و،
کاریگه‌ری پاسته‌قینه‌شیان له هیج شتیکدا نی‌یه.. ئموا ده‌بین له به‌ردهم ئه ده‌سته‌لاته‌ی
خواوه‌نددا، که شونه‌واری گهوره‌یه که‌ی به ئاشکرا دیاره، هه مو شتیک (به گهوره و
بچووه که‌وه) يه کسان بن.. ئه توانسته‌ی که ئهزه‌لی به و هه‌روه‌ها بی کوتاییشه و،
بونوهرانی له نه بونوهوه هیتاوه‌ته بون و، هزاران عه‌قلی له‌مدا سه‌رسام کردووه.
که‌واته ده‌سته‌لاتی خوا هیج شتیکی به‌لاوه گران نی‌یه.

دوبنی ئوه‌شمان له یاد نه‌چیت که ده‌سته‌لات و توانستی ره‌ها و گهوره‌ی خوا،
هه‌ر گیز به تمرازووه لاوازه کانی ئیمه لیک نادریت‌وه و به‌راورد ناکریت و، هیج
په‌یوندی يه کیان له نیواندا نی‌یه. ته‌نها بُر ئه و مه‌به‌سته باس ده کریت که له تیگه‌یشن و
زه‌ینی مرؤفه‌وه نزیک بخزینه‌وه و، زه‌ینی مرؤف به شتیکی دوری نه‌زانیت.
بهم جوزه:

ماده‌م توانستی خوای گهوره خونی و، نه‌پراوه‌یه و، پیویسته بُر زاتی په‌رؤزی خوای
گهوره..

ماده‌م هه‌ر شتیک که له لایه‌نی "مه‌له کووت" وه رهو بکاته ئه و ده‌سته‌لات و
توانسته، به بی هیج په‌رد و په‌رو که‌شیک په‌روی تیده کات..

هه‌یه، به‌لام له کاتیکدا که بی‌ده‌نگه، ئموا بونی نه‌م سیفته بونی‌کی توانلی (وجود بالفوده) يه، که له مه
کاته‌شدا مرؤف ده‌دوبت و دهست به قسه کردن ده کات ئه‌وا نه‌م سیفته بونی واقعی (وجود بالفعل)
و هر ده گرینت. (و هر گیز)

مادهم هردو لایه‌نی هر شتیک له چاو ئه و توanstه‌دا هاوسنه‌نگی يه کترین..

مادهم ئه و پیسا سروشى يه که خواى گهوره له گه دووندا دایناوه، گوئی پایه‌تی سه‌رجم فرمان و یاساکانی خواوه‌نده..

مادهم لایه‌نی "مەلە كۈوت" لایه‌نیکی ساف و بىنگەردە و، شتى تاييەتكارى له‌وئى دانى يه و، هېيج كۆسپىنگىش پىنگاى لىنى ناگرىنت..

لە بەر ھەموو ئەمانە، گهوره و بچووك لە بەردم ئه و توanstه‌دا وەك يەك وان و، هېيج شتیک - با هەر شتیک بىت - ناتوانىت سەرپىچى لە فەرمانە کانى ئەم بکات. چونكە زىندۇو كەردىنەوەي ھەموو گىانداران لە مۇدۇندا وەك زىندۇو كەردىنەوەي تاقە مىشىك لە بەهاردا بە لایه‌وە ئاسانە. هەر لە بەر ئەوهشە کە هېيج گومان و دوودلى و زىادەرەوی يەك لەم ئايىتە پىرۆزەدا نى يه کە دەفەرمۇنى:

﴿مَا خَلَقْنَاكُمْ وَلَا بَعْثَقْنَا إِلَّا كَفْسٌ وَاحِدَةٌ﴾ (لەمان: ٢٨).

بەم رۇون بۇونوھىيە، ئەمەمان بۇ سەلما کە:

ئەم كەسەي ئەم كارانە ئەنجام دەدات، لە پەرى توانست و دەستە لە تدايە و، هېيج شتیک ناتوانىت پىي هېيج كارىنیکى لىنى بىگرىنتا

* * *

﴿وَلَا يَتَخَذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (آل عمران: ٦٤)

لە نیوان ھزاران سەر بىخى ئەم ئايىتە پىرۆزەدا، تەنها يەك سەرنج دەھىنەن:

بىن ئەم بەي باسماں لە مەشرەبى سۆفيتى بىت، ئايىنی ئىسلام ھۆكىار پەت دە كاتەوە و بەلگە وەردە گىرىت.. نەفيي ھۆكىار دە كات و پىشەوا دەچە سېپىتىت. بەلام ئايىنە کانى تر ھۆكىار قبۇول دە كەن..

جا لە سەر بنا غەئى ئەم نەھىنى يە وردەيە کە زۇربەي ئەم نەصرانى يانەي کە لە رۇوى پلەپايە و سەرۋەتمە مەقاميان بەرزە، دىندارن. كەچى لە ئىسلامدا پەت خەلکانى عەوام پا بهندى ئايىن دەبن، تاڭو خاوهەن سەرۋەت و پلەپايە كان. چونكە مەرۋى نەصرانى

خواهند پله و پایه هه تا چه نده له ئایینه کهیدا ده مارگیر بیت بهو ئندازه یهش پاریزگاری له پله و پایه کهی و خوپرستی خوی ده کات و، ئه ده مارگیری یهی بزوئاینه کهی له شان و بالی خوی به گهوره زانین و لە خویابی بونی کەم ناکاته وه، بەلکو پهراهی پئى دەسینبىت..

کەچى موسىلمان هه تا چه نده دەست بە ئایینه کەيەوه بگرىت، به هەمان پله دەبىن دەستبەردارى لە خز بايى بون و تەنانەت شان و شکۈزى پله و پايەش بېيت و، له پىناوى ئايىندا بەختيان بکات.

لەم روانگىدەوه، دوورنى يە كە نەصرانىيەت لە پىيىتىسى كەسانى عەوامى سىتم لېتكراو بزو سەر ئەو سەتمەكارانەي كە خۇزىان بە تايىەتەندانى نەصرانى دادەنин لەت و پەت بېيت، چونكە ئايىن نەصرانى يارمەتىي خۆسەپاندىنيان بە سەر خەلکىدە دەدات! بەلام نابى ئايىن ئىسلام لە رزە پىيىتىسى، چونكە زىاتر مولىكى عەوامى خەلکى يە، تاكو كەسانى تايىەتەندى دىنلىي.

* * *

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيْتِ وَيُخْرِجُ الْمَيْتَ مِنَ الْحَيِّ﴾ (الروم: ۱۹)

ئەم ئايىتە پىرۇزە چەندىن دەستورى "گشتى" و، هەندى ياساى لەمەر "زۇرىنە" شە لە خوی دەگرىت، كە "تاك" و "كۆمەل" و "جۇر" و "رېباز" دەگرنەوه. وا لېرەدا تەنها يەك دوو نىرونى لە سەر پىادە بونى دەستورە كانى لەمەر "زۇرىنە" دەھىنەن:

ئەو "ئەمەويىت" ھى كە پابەند نەبورو بە ئايىنەوه، لە كۆتايىدا ئەھلى سوننت و جەماعەتى لىنى كەوتەوه و.. "عەلمەويىت" ى توندرەو لە ئەنجامدا را فزييەتى بەرھەم ھىنما و.. ئەو "نەسرانىيەت" ھى كە لە بەرامبەر سەتمەكارانەو خوی دەستە و سان را گرتبوو، خۇرماڭرىي بەرھەم ھىنما و.. ئەو "ئايىن ئىسلام" ھش كە يە كېڭىك لە بناغە كانى جىيەد لە دەزى سەتمەكاران و دەررۇن بەرزى بورو، وا بەداخەوھ خوی لە دەستە و سانىدا دەھىنەت وھ..

ننجا ده سپیکی هر شتیک ئه گهر "عه زیمهت" یئك بینت تا رادهی ده مارگیری،
ئه نجامه کهی "ئاسانکاری" ده بینت.. ئه گهر لایه نگری "پوخسەت" یش بینت، ئموا
کۆتاپیه کەی توندوتولى دەبیت، بە وينەی ھەندى لە حەنبەلى و حەنەفی یە کان..
تەنانەت لە ھەموويان نامۇتر ئەوهەيە كە ھەندى كەس لە "ده مارگیران" بە پىچەوانەي
پىيازى خۆيان، چاپۇشى و لېبوردەيى بەرامبەر كافران دەنۋىتنىن، كەچى "جۈن
تورك"^(۱) بى پەرواكانىش لايەنگری دۇرۇمناپەتىي توندوتىئۇ بۇون بەرامبەر كافران. وەك
بلىتى جى گۈزۈكى يان لەو پىنگىيەدا كەرىدىت كە ھەيان بۇوا
دو زانا.. يە كىكىان "تەواو" ئى كورپى "ناتەواو" و، ئەوي ترييان "ناتەواو" ئى كورپى
"تەواو" و .. (يە كەميان) گوايا پاشماوهى حەز و شەھقى باوڭ بە ميرات بۇ كورپە كەي
ماوهەتەوە، بەلام ئەوي ترييان (باو كى دووھەم) لەبەر ئەوهى حەز و ئارەزووى خۆى
بەجى ھېناوه، ئەوالە كورپە كەيدا ھەستى تىنۇيىتى بەرامبەر زانست دروست نايىت!
سەرددەستوورى ئەم نۇونانە بىرىتى يە لەوهى كە:

مرۆف مەيلى خۇنىيەردنەوهى تىدايە.. جا ئە گەر دوايىنە كان بىزانن پىشىنائىان
كەسانىكى "تەواو" بۇون، ئەواھەولى زىياد كردن نادەن. ئىتە مرۆف بە شىۋىيە كى تر بە
دواى تىر كردنى ئە مەيلەي خۇزىدا دە گەرىت. تەنانەت ھەندى جار لەو پىناوهدا كارى
پىچەوانە ئەنجام دەدات!

* * *

﴿وَلَا تَتَرُّرُ وَإِذْرَةٌ وَزْرٌ أَخْرَى﴾ (الأنعام: ۱۶۴)

ئەم ئايەتە پىرۇزە داد گەرتىرين دەستوور لە سىاسەتى "كەسى" و "كۆمەلایەتى" و
"نەتەوهى" دا دەنۋىنتىت. بەلام ئايەتى پىرۇزى : ﴿إِنَّهُ كَانَ ظَلَّومًا جَهُولًا﴾ (الأحزاب: ۷۲)
ئامادەبى مەرۆف دەردەخات بىز ئەو سەتمە ساماناكەي كە لە سروشتىدا جىيگىر بۇوە.
نەھىيىتى ئەوهەش لەمەدايە كە:

(۱) بۇ زانىيارى لەبارەي "جۈن تورك" بىوانە بەراوينزى لابېرە (۳۱۶) ئى ئەم كىنە. (وەرگىزى)

مرؤف - به پیچه وانه‌ی گیانه‌وهرانی تر - هیز و مهیله کانی ناو سروشی سنوریکیان بز دانه‌نراوه، بؤیه ئاره‌زووی ستەمکارى و خۆشويستنى زات به زۇرى و به جۇرنىكى سامناك لە مرؤفدا پەره دەسپىت.

بەلى، خۆشويستىي مرؤف بۇ زاتى خۆى و بەدواڭھەپانى تەنبا بەرژەوەندى يەكاني خۆى لە ھەرشتىيىكدا، ھەندىكەن لە شىوھ چەپەلە كانى "منىتى و خۆپەرسىتى". خۆئەگەر سەرسەختى و لەخۆبایى بۇون تىكەل بەو ئاره‌زووە بېت، ئەوا كارەساتى ھىننە چەپەل و سامناكى لى دە كەويىته‌و كە مرؤف ھىشتا ناوىنکى بۇ نەدۇزىيەتەوە. جا ھەرۋەك ئەمە بەلگەيدە سەر بۇونى دۇزەخ، بە ھەمان جۇر ئاڭرى دۇزەخىش نەبىن ھېچ سزايدى كى تر نى يە شاييانى بېت.

دەبا لەم دەستوررە بدۇيىن:

(لە بازنه‌ي تاكە كەس) دا:

ئەوەتا ھەر كەسېك بىگىت چەندىن سىفەتى زۇرى تىّدابى، جائە گەرتەنبا سىفەتىيکىان شايىستە دۈزمنايەتى كىردن بېت، دەبىن دۈزمنايەتى يەكە تەنھالە چوارچىوھى ئەو سىفەتەدا بېت، بەپىنى ئەپاسا خوايىھى كە لە ئايەتە پېرۈزە كەدا ھاتووە. تەنانەت دەبىن مرؤف بەزەبى بەو كەسەدا بېتەو كە چەندىن سىفەتى ترى بىن تاوانى ھەيە و، نابى دەستدرېزى بىكانە سەرى.

كەچى ستەمکارى نەزان، بەھۆى ئەو ستەمەى لە سروشتىدا جىڭىر بۇوە، دەجىت لە بەر تەنبا سىفەتىيکى خراپىكارى ئەو كەسە، دەستدرېزى دەكاتە سەرى. بىگە دۈزمنايەتى يەكە پەرە دەسپىت بۇ سىفەتە بىن تاوانە كانىشى و ئىنجا دۈزمنايەتىي خودى ئەو كەسە دەكات. لەوانەشە بە دۈزمنايەتىي ئەو كەسەوە نەوەستىت و، ستەمە كەدى بەرامبەر ھەمو خزمە كانى و سەرجمە ئەوانەش بىگرىتەوە كە لە پىيازە كە ئەۋدان.

ئاشكرايە ئەو سىفەتە خراپىكارە مەرج نى يە لە خراپى ناخ و دلى ئەو كەسەوە سەرچاوهى گىرتىت، بەلکو لەوانەيە ئەنجامى ھۆكارييکى دەرە كى بېت، چونكە رى دە كەۋىت چەندىن ھۆكاري زۇر تەنبا يەك ئەنجام بەرھەم دەھىنن..

که او اته ئهو سیفهته به تاوانکار دانانریت، تهنانهت گهر ئهو سیفهته کافریش بیت مرؤفه که به تاوانبار له قدهلم نادریت.
(له بازنهی کۆمەل) شدا:

دەبینن کەسیکى ھەلپە کار بىر و بۇچۇونىڭ دەخاتە پۇو كە ئارەزوو يە كى لەخۇز گرتىت، دەچى بە ھاندەرى تۈلەسەندىنەوە، يان ھاندەرى رەختەيە كى گەزىنە، دەلىت: "لەمەولا ئىسلام پەرتەوازە و تەفروتوونا دەبیت". يان دەلىت: "خەلافەت لەناو دەچىت". ئىت ئاواتە خوازى ئەۋەيە كە - پەنا بە خوا - سوو كایەتى بە مۇسلمانان بىكىت و برايەتىي ئىسلامىش بېخىكىنرىت، تەنها لەبەر ئەۋەي كە راستىي قىسە كەى دەر كەويىت و خۇپەرسىتى و لەخۇبايى بۇونى ناو دەرروونى خۇزى تىز بکات! تەنائىت بە ھەلبەستنى چەند تەئۈلىك و لاف لىدىانى كارامەيەك كە ھەر بە خەيالدا نايەت، ھەول دەدات لە شىپوهى دادگەريدا سەتەمى نەيارى سەرسەخت رۇون بکاتەوه!
(له بازنهی شارستانىتىي ئىستا) شدا:

دەبینن ئەم شارستانىتىي بە شۇومە دەستورىتىكى غەددار و سەتمەكارانەي ئەوتۆي بە مرۇف بەخشىوھ كە ھەمو چا كە كارىيە كانى شارستانىتى دەسپىتەوه و، نەھىتىي نىڭھەرانىي مەلاتىكە تە بەرپەزە كان دەر دەخات كاتىك پەسپاريان لە خواي گەورە كرد و
و تىان:

﴿أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيُسْفِلُ الدَّمَاءَ﴾ (البقرة: ٣٠)

چونكە ئەگەر تەنبا كەسیکى خيانەتكار لە گوندىكدا ھەبىت، ئەو دەستورە سەتمەكارە فەرمان بە كاولىكىنى ئەو گوندە دەدات بە ھەمو بى تاوانە كانى ناويمە و.. گەر كەسیکى ملنەدەر لەناو كۆمەلىكدا پەيدا بىت، فەرمان بە لەناو بەردى ئەو كۆمەلە دەدات بە سەرجەم تاك و خىزان و مثالە كانىشەوه و... كەسیكىش كە سەرى بىز ياساكەي نەوي نە كردىن، گەر پەنا بۇ مز گەوتى ئەياصۇ فىا بىات، ئەوا پېيارى پۇوخاندى ئەو بىنا پېرۋەز دەدات كە لە مiliارەھا ئاللىتون بەنرخترە.
بەم جۇرە، ئەم شارستانىتىي بە وەحشىكەرە كى ساماناك حوكىم و فەرمانە كانى پايدە كات.

جا ئه گهر مرؤوف - به پي داد گهر بى ئايته كهى سەره تا - تاوانى تەنانەت برا كەشى لە سەر نە كرىت بە مان، ئىز چۈن ھەزاران كەسى بى تاوان لە شار ۋەچكىدە يان لە كۆمەلەتكەدا بە تاوانى دادەنرىت، بە يىانۇو يۇونى يەك كەسى خراپىكار لە وىدا، لە كاتىتكەدا كە هيچ شار و هيچ كۆمەلەتكى نى يە مرؤوفى خراپىكارى تىدا نە بىت؟

* * *

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَلَا تَفَرَّقُوا (آل عمران: ١٠٣)

الْمَلِكُ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَبَّ فِيهِ هُدَىٰ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٢-١﴾ (آل عمران: ٢-١)

فهرمانه‌وایی ره‌های قورئانی پیروز

گرنگترین هزکاری ثه و گوئی پی نهادنامه که نته وهی ئىسلام بەرامبەر ئەحكامە فيقهی يە كان دھرى دەپن، بەلامەوه ئەمەھى خوارەوەيە: پایه کانى ئايىن و ئەحكامە زەرۇورى يە کانى لە سەرچاوهى قورئانى پىرۇز و سوننەتى خاوېنى پىغەمبەرەوە ﷺ كە رۇونكەرهەوە ئەفقەنە، هەلقلاؤن. ئەم پایه و ئەحكامانە لە سەدا نەوهەدى ئايىن دەبن، بەلام مەسىلە خىلافي يە كان، كە شايانى ئىجتىيەدان، لە سەدا دە زياتر نابن.

که اوانه پیژه و ماوه نیوان هم حکامه زه روری یه کان و مه سله خیلافی یه
ئیجیهادی یه کان زور فراوانه.

ئەگەر بلىيىن: مەسىلە ئىجتىهادى يە كان وە كۈزىپ وان، ئەۋا ئە حكامە زەرروورى يە كان و پايە كانى ئايىن وە كەچەند ستوونىكى ئەلماس وان. جا ئايىدا دەگۈنچى نەمەد دانە ستوونى ئەلماس شۇنىڭكە وەتەن دە دانە زېرىپ بن؟ يان ئايىا دروستە بايە خەوانەنە كە زېرىن زىيات بىدىرىت تاڭو بەوانەنە كە ئەلماسىن؟

ئەو شىتەي كۆمەلتى زۇرىنەي خەلك بەرهە شۇينكەوتنى ئايىن و گۈپۈايمەلىي
فەرمانە كانى هان دەدات، قودسىيەتى سەرچاوه كەي ئەو فەرمانانىيە. هەر ئەم
قودسىيەتىيە كە لە هيىزى بەلگە كان زىاتر هانى خەلكى دەدەن بۇ فەرمانبەردارى و
ملکەچى:

له بهر ئوه، ده بىت كتبىه فيقهى يه کان وە كو چەند هو كارىكى پۇونى چەشنى شۇوشە بن بۇ دەرخستن و پىشاندانى "قدسىيەت" ئى قورئانى پېرۇز، نەك بىن بە "پەرەد" لە بەرەدە مىدا، يان لە جىڭەيدا دابىرىن!

ھەروەك لە زانسىيەتىقىدا دەستىشان كراوه:

زەينى مەرۆف لە "مەلزۇوم" وە بۇ "لازم" دەپوات، نەك بۇ "لازمى لازم"^(۱). خۇ ئەگەر لە مەلزۇومەوە بۇ لازمى لازم بپروات ئەوا بە مەبەستىكى سەرەكى و راستەخۇ نارپوات، بەلكو بە چەشىنېكى ناسروشتى دەپوات.

كتبىه فيقهى يه کان وەك "مەلزۇوم" وان و، قورئانى پېرۇزىش دەلالەت و سەرچاوهى ئەو ئەحکامە فيقهى يانەيە كە لەو كتبىانەدان، كەواهە "لازم".^۵

ئىنجا سىفەتى زاتى و ھەممىشەبى قورئانى پېرۇزىش بىرىتى يە لەو قدسىيەتەي كە ھەيەتى و، وېزدانى مەرۆف هان دەدات و دەبىووژىنېتەوە. "ئەمەش لازمى لازم".^۵

جا لە بەر ئوهەي زۇربەي خەللىك تەنها بۇ ئەو كتبىه فيقهى يانە دەپوان، ئەوا مەگەر بە خەيال، دەنا زەينيان بۇ لاي قورئانى پېرۇز نارپوات و، بەھۆزى ئەم پوانىنى يان بۇ كتبىه فيقهى يه کان، مەگەر بە دەگەن، دەنا تەسەوروى قدسىيەتى قورئان (لازمى لازم) ناکەن. ئىت ئالىرەوە وېزدانىان لەسەر وازھىنان و پاشتىگۈئى خستن پادىت و، لەمەشەوە وشكى (الجمود) پەيدا دەبىت!

ئەگەر لە گەل باسکىردىن و پۇونكىرىدىن بەكىرىتەوە كانى "زەرۇورىياتى ئايىنى" دا قورئانى پېرۇز راستەخۇ پۇون بىكرايەتەوە، ئەوا يە كىسر و بە شىپۇيە كى سروشتى زەينى مەرۆف بۇ قدسىيەتە كەي دەپۇيىشت و، شەوقى مەرۆفى بۇ گۈپۈر ايمەلى دەھەۋاند و، وېزدانىشى بۇ شوپىن ئىن ھەلگەرن و شوپىنکەوتىنى پادەپەراند. ئەو كاتەش بەھەرەي ھەست ناسكى لە لاي ئەوانەي كە گفتۇرگۈزىان ئاراستە دەكىرىت، دەبۇۋۇزايەوە و پەرەي دەسەند، لە بىرىي ئەوهى كە لە بەردىم ھاندەر و بىدار كەرهەوە كانى ئىماندا كەپ و كاسىمېنىت.

(۱) ئەمانە چەند زاراوەيە كى زانسىيەتى "مەنتىق" ن. كە كەنېيىك دەبىنېت يە كىسر بە ئەندىشەتدا دېت كە دانەرىكى ھەيدە، لېزەدا كتبىه كە "مەلزۇوم" و، دانەرە كەشى "لازم". بەلام بەرگ و دەنگ و پەنگ دانەرە كە "لازمى لازم" ن. (وەرگىن)

که واته ده بی "کتبه فیقهی به کان" سه باره ت به پیشاندان و ده رخستنی قورئانی پیروزه وه "پوون" بن و، بهم چه شنهی تیستا نه بن که به پی پیروزگار و پهوتی زه مانه و له ته بخامی کاری هندیک له موقعه للیدان، بیوون به "پرده" له بمردهم قورئانی پیروزدا! جا اه گهر ئه و کتبیانه بهو جوزه پوون بن، ئهوا ده بن به "تفسیر" له خزمت قورئانی پیروزدا، نه ک چه ند کتبیکی سه ربم ختو و جیا.

ثار استه کردنی پوانی پراسته و ختوی زورینهی خمه لک له کاروبار و پیویستی يه تایینی يه کاندا پووه و قورئانی پیروز، که نموونهی فهرموده و گوفشاری خواوه نده و، به هؤی تیعجا زه پوون و دره خشانه که يه و به سه دلاندا زاله و، نیشانهی قودسیه تی به دهوره وه و، همه میشه له ریی ئیمانه وه ناخی مرؤف راده چله کیتیت.. ئه مثار استه کردنه ته نه له سئ پیگاوه ده بیت:

یه کمه:

یان به لا بردنی ئه و په رده وه که به سه رهوی قورئانی پیروزدا دادر اوته وه، به وهی که په خنه و گومان و بروانه هیشتمن ثار استه دانه رانی ئه و کتبه فیقهی يانه بکرین، ئه وانهی که له راستیدا شایانی هممو پیز و باوه و پشت پی به ستیگن.. دیاره ئه کاره، سته مینکی ئاشکرا و هله وه کی ساما کی گهوره وه و، پیشیل کردنی مافی ئه و پیشها با پیز انه وه..

دو وهم:

یان ورده ورده واله و کتبه فیقهی يانه بکرین که ههست به پیت و بهره کمه تی قورئانی پیروز بکریت لیيانه وه. واته بین به "تفسیر قورئان". ئه مش به شوینکه وتنی چه ند پیگایه کی منه جی و په رهه ده بیانه تایبیت ده بیت. تاکو ئه و کتبیانه وه کو کتبی پیشه و موجته هیده کانی پیشین، واته به وننهی "الموطأ" و "الفقه الأکبر" يان لئی بیت. ئیز ئه کانه کتبه کهی "ئیین حجه" - بتو نموونه - بتو ئه وه ناخویندریتیه و که بزاریت خودی "ئیین حجه" چی و تووه، به لکو بتو ئه وه ده خویندریتیه و تاکو بزاریت قورئانی پیروز فرمانی به چی و داوای چی ده کات!

دیاره ئهم پیگایه پیویستی به کاتیکی دوور و دریز خایه ده بیت.

سی هم:

یاخود به وینهی ئەھلی تەرىقەت، ھەردەم پروانىنى جەماوەرى خەلک بەرەو ئاستىكى بەرز لەو كىيىانە كە بۇون بە پەرددە لە بەردەم قورئاندا، پابكىشىرىن و ئاراستە بىرىن. واتە: بەوهى كە ھەميشە پروانىنى خەلکى بۆ لاي "قورئانى پىرۇز" پابكىشىرىت و، ھەميشە ئەو دەرىخىرىت كە قورئانى پىرۇز لە سەررووى ھەمۇو يانۇھى.

ئىز ئەو كاتە ئەحکامى شەرعى و زەرورىيياتى ئايىنى پاستەخۇز لە سەرچاوه بېرەتى يە كىيانە و - كە قورئانى پىرۇز - وەرددە گىرىن.

بەلام ئەو بابەتە ئىجتىهادى يانە كە لە پىنى ھۆز كارىتكەوە لە قورئان وەرددە گىرىن، دەتوانىزىت لە جىڭگا و سەرچاوهى خۇياندا سەير بىرىن.

شىتىكى ئاشكرا يە ئە جازىيىەت و تەپى و پاراوىيە كە مەرفە لە وتهى شىيخىتى كە ئەستەقىنە تەرىقەتدا ھەستى پى دەكەت، جيايە لەوھى كە لە وەعزى زانايە كى فيقهيدا ھەستى بىن دەكەت..

ئەم جىاوازى يە لەو نەينى يەوە سەرچاوهى گىتروو.

ئىنجا يە كېڭىلەو شتە بېيار لە سەردار او انە ئىيان ئەوھى كە:

ھەركات خەلکى پىز و نرخ و بايەخ بۇ شىتىك دادەنин، زۇربەي جار ھۆز ئەم بايەخ پىدانەيان "كەمالى ئەو شتە" نى يە، بەلكو ھى "پۇيىتى بۇونىانە پىن"!

بۇ غۇونە:

كە سەعاتىساز كىنە كارە كە كە زانايە كى مەزن زىاتر وەرددە گىرىت، غۇونە كە پشتى ئەمە دە گىرىت!

جا ئەگەر ھەرجى پىداويىتىي ئايىنى موسىلمانان ھەيە پاستەخۇز ئاراستە قورئانى بىرۇز بىكرا يە، ئەۋا ئەم كىنە بىرۇز (واتە قورئان) لە ئەنخامى "پۇيىتى بىن بۇونە و" و، بەپەپى "ئارەزوو مەندى" يەوە، بە پادەيەك لە لايەنى خەلکى يەوە بۇوى تىدە كرا، كە چەندىن ھېندهى ئەو ئارەزوو مەندى يە ئىستايىان دەبۇو كە بە پەرتەوازەسى و بلالوى ئاراستە ئەزازان لەو كىيىانە كراوه..

بەلكو ئەو كاتە قورئانى پىرۇز، بە جۈرنىكى پوون و ئاشكرا، دەستەلاتدارى و زالبۇون و فەرمانپەوايىھە كە بە سەر دەرۇونە كاندا دەرددە كەمۇت و، ھەمۇ داوا كارى و

فهرمانه مهزله کانیشی به ته اوی ئەنجام ده دران و، تنهای بە کتىپىكى پىرۇز تەماشا نەدە كرا كە تەنها پىرۇزى يە كەى لە خويندنەوەيدا بىزازىت و پەچاو بىكريت! سەرەر اى ئەمە، تېكەل كردى "زەرۇورىياتى ئايىنى" لە گەل مەسەلە جۈزئى و فەرعى يە خىلافي يە كاندا و، دەرخستىيان لە شىۋىيە كدا كە شوينكەوتەي ئەم مەسەلانە بن، مەترسى يە كى گەلى گەورەي تىدايە. چونكە ئەو مەرۇۋەي كە پىنى وايە خەملكى هەلەن و هەر تەنها خۆزى راستە، لافى ئەوه لى دەدات كە "پىرەو (مەزھەب)ە كەى من حەقە، گۈمانى هەلەي ھەمەيە و.. پىرەوى بەرامبەريش هەلەيە، گۈمانى ئەوهى ھەمەي حەقى تىدا بىت"!

ئىجا لە بەر ئەوهى زۇرى زۇرى خەلک تواناي جىا كردىنەوەي تەواويان نى يە لە نىوان زەرۇورىياتى ئايىنى و، كاروبارە نەزەرەي ئاۋىتەبووه كانىاندا، ئەوا دەيىنى بە وەم و سەھو، ئەو ھەلەيە كە لە بايەتە ئىجتىيەدەي كە كاندا دەيىن، بە سەرتىكپا و سەرجەمى ئەحکامە كاندا دەيىشتىن!

ئا لىپەوە گەورەيى مەترسى يە كە دەردە كەويت.

من پىم وايە ئەو كەسەي كە خەلک بە هەلە دەزانىت و خۆيىشى بە راست، دووچارى نەخۇشىي بىر تەنگى وزەن تەسکى بۇوه، كە نەخۇشى يە كە لە خۆوېستى يەوه پەيدا دەيىت. گومانىش لە وەدا نى يە كە ئەو كەسە لە بەرددە خواوەندى پەروەردگارى جىهانىاندا بەرپرسە لەو خۇزگىل كردى كە بەرامبەر بە (شەولىيەتى گۇفتارى قورئان بۇ ھەموو مەرۇۋەتى) دەيىنۋېت.

پاشان ئەم بىرى خەلک بە هەلە زانىنە، سەرچارەيە كى بەپىتە بۇ گومانى خرالپ بىردىن بە خەلکى و، لايەنگىرى و، تاقمەگىرى.. لە كاتىكدا كە ئىسلام داواي گومانى باش بىردىن و، خۆشمەويىتى و، يە كەيىمان لى دەكەت!

* * *

ماوهە كى كەم دواي نۇرسىنى ئەم مەسەلەيە، لە خەودا بە خزمەتى يېغەمبەر ﷺ شەرەفمەند بۇوم. لە خەونە كە مەدالەناو قوتا باخانەيە كى ئايىنى و لە كۆپى مەزنى

حەزەرە تدا دانیشتبووم و، چاوه‌روان بuum حەزەرت دەرسىتىم لە قورئانى پىرۇز پى بلېت..

كاتى كە موصحەفە كەيان هىنا، يېغەمبەر ﷺ بۇ رېنگرتن لە "قورئانى پىرۇز" ھەلسايە سەرىنى!

لەو كاتەدا ئەۋەم بە دلداھات كە ئەمە پىنمايىھ بۇ نەتەوەي ئىسلام تاكو رېزى شايابان لە قورئانى پىرۇز بىگرن.

پاشان ئەو خەونەم بۇ يە كىك لە پياوچا كان گىزايەوە.. ئەۋىش بەم جۈزە خوارەوە لېتكى دايەوە:

(ئەمە هيّمايىھ كى ڙوون و مژدەيە كى گەورەيە بۇ ئەۋەم كە قورئانى پىرۇز لە ھەموو جىهاندا ئەو پله و پايە بەرزەي بىن دەدرىت كە شايابانىتى).

* * *

﴿وَأَمْرُهُمْ شُورى بِيَتْهُمْ﴾ (الشورى: ٣٨)

﴿وَشَاوِرُهُمْ فِي الْأُمْرِ﴾ (آل عمران: ١٥٩)

مېڭۈو پىشانمان دەدات كە^(١):

ھەركات موسىمانان دەستىيان بە ئايىنە كەيانەوە گىرتىتىت، بە ئەندازەي ئەو دەست پىوه گىرنە بەرزبۇونەتەوە و پىش كەوتۇون، ھەركاتىش لاوازى ڙووى لە ئايىنە كەيان كەردىت، دواكەوتۇون. بە پىچەوانەي خاوهەن ئايىسە كانى تر، چونكە ئەوان ھەركات دەست بە ئايىنە كەيانەوە بىگرن وە كو درنەدە خوينىزىانلىنى دېت و، ھەركاتىش ئايىنە كەيان لاواز بىتت، لە بارى شارستانىتىيەوە پىش دەكەون.

(١) لە كاتى راگەيانىنى دەستورىدا^{*} هىنانەدىي ئەم فيكىرىيەم لە ئەندامانى "تۈركىيە لاو" داوا كىرد. بەلام بە دەنگەمەوە نەھاتن. دوازدە سال دواي ئەۋەم داوا لىنى كەردىنەوە، ئەمچارە پىنى ٻازى بۇون، بەلام نەخۇمنى نويىنaran ھەللوه شىئرابووە. وا ئىستا جارنىكى تر دەيمەن پىش جاوى خالى چەقەھىز(نقطە ئەركىز) جىهانى ئىسلامى. (دانر)

* واتە: راگەيانىنى بىزىمى پەرلەمانى لە دەولەتى عۆسقانىدا (مەشروع تىيەتى دووهەم) كە لە ٢٣/٧/٢٠٠٨ دا بووە. (وەرگىز)

پهیدا بعونی بهشی زوری پیغمه ران - درودیان له سه ریت - له خورهه لاتدا، هیمایه که له لایهن قهده ری خواه گهورهه بزئمه هی که تنهها ئایینه به سه رهستی خورهه لاتی يه کاندا زال و خاوه ن دهسته لاته.

ئو دیارده ی رابون و راپرینه که ئیستاله ههموو لایه کی جیهانی ئیسلامدا ده بینین، بزمان ده چه سپنیت که تنهها هست و شعوری ئایینی يه ده توانيت جیهانی ئیسلامی بیدار بکاته و، له زهلي و سرهشی پزگاری بکات.

ههروهه چه سپاوه که تنهها ههست و شعوره يه ئه م دولته موسلمانه (عوهانی يه) پاراستوه، سره رای ئه ههموو شورش و شهه خویناوی يانه هی که لم لاو ئه لایدا هەلگیرسان. ئىمە بهم تاييەتكاري يه له خورئاوا جيا ده بینه و له گەن ئواندا بمراورد ناكريين.

"پادشايى" و "خەلاقەت" يه كيان گرتۇوه و، هەرچەند رووکارى هەرىيە كەيان لم وى ترجيوازه، كەچى لە يه كىر جيا ناكريينه.

له سه رئم بناغه يه.. پادشا كەمان هەرۋەك "پادشا" يه، له هەمان كاتدا "خەلیفە" شە و، نوينەرى رەمىزى جیهانى ئیسلامە.

لەو روانگەيەوە كە پادشا و سولتانه سەرپەرشتىي (سى ملىيون) كەس دە كات. بەلام لە روانگەيەوە كە خەلیفە يه، دەبىن پالپشتى (سى سەد ملىيون) موسلمان يېت، كە بە پەيوەستىكى نورانى پەيوەندى يان بىن يەوە هەيە. هەرۋەھا دەبىن خەلیفە مايەي يارمەتىدانى سەرجەمى موسلمانان يېت.

"وزارەت" نوينەرى "پادشايى" يه.. بەلام "مەشىيە خەتى ئیسلامى" نوينەرى "خەلاقەت".^۵

جا لە كاتىكدا كە دەبینين وزارەت لە بىنەرەتدا پاشت بە سى ئەنجومەنى راۋىئەتكارى دەبەستىت و، هەندىي جاريش ئەم سى ئەنجومەنە پىداوېستى يه زوره كانى وزارەت ئەنجام نادەن، كەچى لە هەمان كاتدا "مەشىيە خەت" تەسلىمى ئىجتىهادى يەك كەس كراواه ا به تاييەت لەم كات و سەردەمەدا كە پەيوەندى يە كانى نىوان هەممۇ شت و كاروبارتىك، تەنانەت لە وردىرىن شتائىشدا، تابلىق ئالۇز بۇوه. سەرەرای ئەم فەوزا ساماناكەي لە را

ئیجتیهادی یه کاندا همیه و، ئو بیر په رته واژه بی و پرهوشت نزمی یه ترسناکەش کە لە ئەنجامی بلاو بۇونەوە مەدەنیيەتى درؤینەوە، تیاماندا بلاو بۇونەتەوە.

ئاشکرا یه بەرەنگار بۇونەوە کارتىكىرنە دەرە کى یە کان لە لايمەن تاکە كەسپىكەوە بەرەتسەنگىلى لاواز دەبىت، ئەمەتا بىز خۇگۇنچاندن لە گەل ئەمۇ کارتىكىرنە دەرە کى يانەدا قوربانى بە زۆر لە ئەحکامى ئايىن دراوه و لەو پىتاوارەدا بەخت كراوه! خۇ ئەمە كاتەمى كاروبارە كان ساكار و ئاسايى بۇون و بەم چەشىنى ئىستا ئالىز نەبۇون و، خەلکى لە خۇ تەسلیم كردن و تەقلیديان بىز زانىيان بەرەۋام بۇون، مەشىھە خەت تەسلیمی ئەنجومەننىڭ راپىز كارى كرابۇو، كە لە كەسانى بەرز پىنكەتابۇو، هەرچەندەش ئەنجومەنە كە بە تەواوى پېتكۈپىك نەبۇو.. كەچى ئىستا، كە هەرجى كاروبارە ئالىز بۇون و جلمەسى تەقلیدى زانىيان و شۇينكەوتىيان شل بۇون، چۈن تەنها يەڭ كەس دەتوانىت ئەم ھەموو ئەركانە ئەستۇرى ئەنجام بىدات؟

رۇزگار دەرە خىست ئەم مەشىھە خەتە، كە تۈينەرى خەلاقەتە، تەنها تايىھەت نى يە بە خەلکى ئەستەمبوول و دەولەتى عوسمانى يەوە، بەلکو دەزگایە كى مەزىنە و ھى ھەموو مۇسلمانان بە گشتى.

بەلام بەم بارە ئىستا، تەنائەت پىنمایى خەلکى ئەستەمبوولى پىن ھەلناسوورىت، جى جاي پىنمایى كەردى جىھانى ئىسلامى!

لە بەر ئەمە، پۇيىستە ئەم مەشىھە خەتە بىگەيدەزىتە پەلەيە كى ئە تو كە بتوانىت بىت بە جىيى بپرواي جىھانى ئىسلامى و، وە كە ئاوينەيەك وايىت بىز دەرخىستن و پىشاندانى گىريو گرفت و كېشە كانى مۇسلمانان بە گشتى و، بىت بە سەرچاۋىدە كى بەپتى بىر كەردنەوە و ئىجتىهاد.

تەنها ئەمە كاتە دەتوانىت بە تەواوى پۇيىستى و ئەركى سەرشانى خۇى بەرامبەر بە جىھانى ئىسلامى ئەنجام بىدات.

ئىمە ئىستا وەڭ رابوردو نازىين كە كاربەدەست يەڭ كەس بۇو، زۇربەى جار ئەم كاربەدەستەش يەڭ موقىتىي ھەبۇو، ئەگەر را و ھەلۋىستى كاربەدەست راست بوايە موقۇت دەبىت راستە و، گەر ھەلەيش بوايە، بىزى راست دەكردەوە.. ئىستا كات كاتى "كۆمەل"ە، نەك "تاڭ".

"کاربده دست" یش که سینکی مهعنیه وی به، له "گیانی کۆمەل" وو سەرھەلەدەت و، ئەنجومەنە کانى راوبىز كارى ئەو کەسیتى يەيان ھەي.

لە بەر ئەو، دەبىت ئەو کەسەی فەتوا بۇ ئەو کاربده دەستە دەردە كات، له گەتىدا گۈنجاو يېت، واتە وە كۆ ئەو خاوهنى "كەسیتى يەكى مهعنیه" يېت و، له ئەنجومەنە نىكى راوبىز كارى يەوە ئەو فەتوا يە دەرچۈۋىت، تاڭو بتوانىت دەنگى خۆزى بە گۈنى كەسانى تردا بىدات و، ئەو کاربده دەستەش له كاروبارى ئايىندا بخاتە سەر بىن پاست..

دەنا دەنگى تاڭە كەس لە بەر دەم ئەو کەسە مەعنیه وی يەي كە له كۆمەل وە پەيدا بۇوە، وەك وېزەمىشىلىنى دېت، با ئەو تاڭە كەسە بۇ خۆزى مەزۇقىكى بەرزى مەزىش بېت!

ئەم شوينە گۈنگە - واتە مەشىيە خەت - هەتا بەم جۇرە ئىستاىيىتىنە وە، ھېزى موسىمانان بەرەو ئەنجامىنەن تىرسناڭ دەبات، بە جۇرىيەك كە دەتوانىن بلىيەن: ئەو لاوازى يەي كە ئىستالە ئايىندا دەبىنەن و، ئەو پاشتگۈنى خستەنە لە دروشمە کانى ئىسلامدا ھەن و، ئەو بەرەلایيەي لە ئىجتىيەدە كاندا تەشەنەي كردووە، ئەنجامى لاوازىي مەشىيە خەت و كۆزانەوەي پۇوناكى يە كەيەتى. چۈنكە ئەو كەسە لە دەرەوەي مەشىيە خەت دەتوانىت خاوهنى راي خۆزى يېت و، گۈنى لە راي ئەو مەشىيە خەت نە گۈرت كە پالى بە يەك كەسە وە داوه. بەلام وە ئىشىخ الاسلام يېك كە پالى بە ئەنجومەنە نىكى راوبىز كارى يەوە دايىت، والە گەورە تىرين كەلە زاناي بلىيمەت دە كات، وا زە را كە خۆزى بەھىيەت، ھېچ نەن ئىجتىيەد تەنها بۇ خۆزى بکات.

ھەركەس ئاماذهىي و تونانى ئىجتىيەد لە خۇيدا شىك دەبات، با بىكەت. بەلام ئەگەر ئىجتىيەد كەي جۇرە ئىجماعىنى كە جەما وەرلى زانايانى لە گەلەدە نەبىت، كارى پى ناكرىت..

ئەو "شىخ الاسلام" دى كە پاشتى بە ئەنجومەنە راوبىز كار بەستووە، ئەم نەھىنى يە دەستگىر دەبىت.

ھەروەك دەبىنەن، له كىتبى شەر عدا دەوتىرت:

"فهتواله خولگهی ئىجىماع و راي جمهوردا دەخولىتەوه".

ئىستاش ئەمە پۇيىستە، تاڭو ئەم كارە كۆتايى بەھەمە مۇ فەۋزىيانە بەھىنېت كە لە راڭاندا پەيدا بۇون.

"وھزارەت" و "مەشىھەخت" دوو بالى ئەم دەولەتە مۇسلمانەن. ئەگەر ھاوتا و ھاوسمەنگ و يەكسانى يەكىن نەبن، دەولەت ناتوانىت لە جىبەجى كەنلى ئەرکە كانى سەرشانىدا بەردهوام بىت. خۇ ئەگەر مەشىھەخت لەم بارەي ئىستايىدا بەھىنېتەوه، ئەوالە بەردهم لافاوى مەدەنىيەتى بەد و بى كەلتىدا، زۆر موقەدە ساتى ئايىنى لە بەرخىزى دادەمالۇت.

(پۇيىستى مامۇستاي ھەمۇ ڪارىنگ) .. ئەمە دەستورە.

خۇ ئەوەتا پۇيىستى يەكى زۇر بىز ئەم ئەنجومەن راۋىيىز كارە شەرعى يە لە گۈزىندا يە. جا ئەگەر ئىستا لە مەلەپەندى خەلافەتدا دانەمەززىت، "پۇيىستى" لە جىنگا يە كى تردا دايىدەمەززىتى!

ھەرچەندوا گۈنجاوترە كە ھەندى پىشە كى بىز دامەزرا ندى ئەم ئەنجومەن پىش دامەزرا ندى خودى ئەنجومەن كە بىكەويت، وەك دەزگای كۆمەلە ئىسلامى يە كان و، ئەوقاف خىستە سەر مەشىھەخت و، چەندىن شتى ترى وەك ئەمانە. بەلام دەستكەنلى راستە و خۇ بە دامەزرا ندى ئەم ئەنجومەن و، پاشان ئامادە كەنلى پىشە كى يە كانى، ئەۋىش ھەر مەبەستە كە دەھىنېتەدى.

فەرمانگە ھەلپۇر كارى يە كانى "ئەعيان" و "نوينەران" ھەرچەندە "كەم" ن و، فەرمانبەرى يە كانىشىان تىكەل و پىتكەل، بەلام ھەر دەتوانن وەك ھۆكاريڭ كارىگەرلى يان لەمەدا بىت و رۇلۇك بىيىن، ھەرچەندە بارودۇخ داخوازى ئەۋەيە كە ئەنجومەنىيەكى راۋىيىز كارىي ئىسلامىي پاك و يېڭىگەر دامەززىتىت، تاڭو بەتوانىت ئەم ئەر كە گۈنگەي ئەستۇرى ئەنجام بىدات.

بەكارھىنانى ھەر شىئىك لە غەيرى جىنگا يە خۇيىدا، ئەنجامى لە كارخسەن دەبىت و، ئەۋەيلىي چاوه بۇان دەكرىت نايەتمەدى!

بۇ نمۇونە: "دار الحکمة الاسلامية"^(١) كە بۇ ئاماڭىنى مەزن دامەزلىرىدا، ئەگەر لەم بارەي ئىستاى دەربچىت و، ھاودەم لە گەل سەرۋەك فەرمانگە كانى ترى مەشىھەت لە پاۋىز كارىدا بەشدار بىكىت و، بە ئەندامىتى كەنۇ فەرمانگانە دابىرىت و، نزىكەي بىسەت زاناي بەرز و بەپىز و جىئى بىرواي لە ھەموو لايەكى جىهانى ئىسلامى يەمە بۇ بەھىرىت، ئەو كاتە دەتوانىت بىناغەيەك بۇ ئەم مەسىلە گەورە و گۈنگە پەيدا بىتت.

دەبىن لەمەدا ترسمان نەبىت و دوودىن نەبىن و، سەرشۇپى قىبوۇل نەكەبىن و، لە ئايىنە كەماندا "بەرتىل" بە ترس و دوودىنى نەدەبىن و، لە مەدەننېتى درۆينە دوورەپەرپىز بىن. چونكە بە جۈزىنى كەنۇ بەھۇزى لاوازىي ئايىنە كەمان كە لايەنلى ترسى لە ئىمەدا ھان داوه و لاوازىي تىدا زىياد كەردووين و، كارىگەرە دەرە كى يە كانى لە ئىمەدا بەھىز كەردووە. چونكە بەرژەنلى يەك كە بىن گومانە و لە راستىدا دېتە دى، لە پىناوى زيانىڭ كە بە وەھىدا دېت، ھەرگىز بەخت ناكىرىت.

و من الله التوفيق.

* * *

گفتۇر گۆيەك لە خەۋىنەكدا

(واتاكان و تەنانەت و شەكаниش ھەمەن ئەوانەن كە لە
خەۋىنەكدا ھاتۇن و لە يادم ماون)

مانىڭ ئەيلوولى سالى ١٩١٩ زو، لە ئەنجامى نائۇمىدىيە كى لە رادەبەدەر كە رپووداوه كانى رۇزگار دووجاريان كەردىبۇوم، لەناو پەريشانى و پەشىۋىيە كى سەختدا دەتلامەمۇھ..

(١) "دار الحکمة الاسلامية" دەزگایە كى زانستى سەر بە مەشىھەتى ئىسلامى دەولەتى عوسمانى بۇوە. مامۇستا نۇرسى يە كېڭى بۇوە لە ئەندامە كانى و، لە بەر شارەزايى لە زانستە كانى فەرمۇودەدا بۇ ئەندامىي ئەم دەزگا زانستى يە ھەلىپىزراوه، وەك مېزۇنۇرسى تورك ئىسماعىل حەققى لە شىخۇلئىسلام مىستەفا صەبرىيە و دەيگۈزىنەوە. (وەرگىپ)

ئه و ده مه، له و تاریکی یه رهش و چرهدا به دواى پرووناکی یه کدا ویل بیوم که له بیداریدا نهمدوزی یه وه.. ئه و بیداری یهی که له راستیدا خهونیکه مرؤف له نوستنیکدا ده بینیت. بەلکو له خهونیکی راستدا ده ستم که ووت که بیداری پراسته قینیه!

لیرهدا ئه و خالانه تزمار ده کەم که بریتین له و گوفتارانه کاتن دواندیام به سەر زماندا هاتن، بى ئوهی بپۆمه ناو دریزه پیدانیانه وه. ئه ویش بریتی یه لەمەی خواره وه:

شەویکی ھېنى لە پىنى خەونوھ پۇشتمە ناو جىهانى ميسالەوھ.

لەوی یه كېڭىھات و پىنى و تى:

ئەنخومەنیکی خاوهن پىز و بەسام و شکۇ باڭگە دەكەن، کە بۇ باسى چارەنۇوسى جىهانى ئىسلامى و حالتى ئىستاي گىراوھ.

منیش پۇشتم و، ئەنخومەنیکی و انورانیم بىنى کە پىشىنانى پياوچاڭ و نويىھەرانى چەرخە کان، ھەرچەر خە توينەرىڭ، لەوی ئاماھە بىوون.. لە ئىاندا ھاوشىۋەيام نەدیبوو.. بۇ يە سام دايگەرمى و.. لە ئەدەب و شەرمدا لای دەرگا كەمەھ راوه ستام..

يە كېڭىيان رۇوی گوفتارى تېكىردم و، و تى:

ئەی مروی چەرخى كارەسات و ئاشۇوب و تىاچوونە کان! راي خۇزىت سەبارەت بەم باسە دەرىپە. چونكە تز خاوهنى پايى خۇزىت تىايىدا.

ھەر بە راوه ستانەوھ، و تى:

پرسىيار بىكەن با وەلامتان بىدەمەوھ.

يە كېڭىيان و تى:

رەت سەبارەت بە چارەنۇوسى ئه و شىكستە چى يە کە بەسەر دەولەتى عوسمانىدا هات؟.. چ ئاكامىكت چاوهرەن دەكىد بۇ ئەم دەولەتە گەر سەركەوتى بەدەست بەھىنەيە؟

و تى:

گۈرفت و موسىيەتە کان سەرتاسەر خرآپ نىن، چونكە ھەندى جار بەختەوھرى لە بەلا و گۈرفتە كانەوھ سەر ھەلەددەت، ھەروھك ھەندى جارى تىريش بەختەوھرى ئاكامە كەھى بەلا و دەردىسەرى دەبىت.

ئەم دەولەتى^(۱) كە پىشتر بۇ پارىز گارىي جىهانى ئىسلامى - كە وەك يەك جەستە وايە - ئەركى جىهادى وەك فەرزيكى كىفايەت لە بىرىسى سەرجەمى مۇسلمانان خىستبۇوه ئەستۇرى خۆرى و، لە پىناوى بەرزىرىنى و شەھى "الله" و پاراستى سەرېبەخزىبى جىهانى ئىسلامىدا خۆرى لە ھەلۋىستى قوربانى و خۆبەختكارىدا دانا و، ئالاى خەلافەتى ھەلكرد..

ئەم دەولەت و نەتهوھ مۇسلمانە، بە پشتىوانى خواى گەورە، بە سەرېبەستى و بەختەوەرى يەكى ئەوتۇ پاداشت دەرىتىدۇ كە سەرانسىرى جىهانى ئىسلامى بىگرىتىدۇ و قەرەبۈوي گرفت و زيانەكانى پىشۇريان بۇ بىكانەوە..

چونكە ئەم گرفتەي كە دووقارى بۇوين، زىندۇ بۇونەوەي برايمەتى ئىسلامى و گەشە كەرنىشى لە نىوان مۇسلماناندا پىش خىست، ئەو برايمەتى يەكى كە گىان و كاكلەمى زيانغانە! تەنانەت كاتىن كە ئىمە بە دەم ئازارەوە دەتلائىنەوە جىهانى ئىسلامى بىزمان دەگریا.

خۇ ئەگەر ئەوروپا پې ئازارى بىداینایە ئەوا جىهانى ئىسلامى دەنگى ھاوار و نالىدىلى بەرزا دەبۈوهە.

ئەگەر ئىمە بىرىن، ئەوا بىست ھاولاتىي "قەلەمەرەوى عوسمانى" دەمرىت، بەلام سى سەد مۇسلمان زىندۇ دەبىتەوە.

ئىمە لە چەرخى كارە دەراسا كاندا دەزىين، دوو سى سال دواى مردىغان دەبىزىيەن كە زىندۇ دەبىنەوە..

پاستە بەم شىكتەمان بەختەوەرى يەكى فانىي ئىستامان لە دەست دا، بەلام دواتر بەختەوەرى يەكى ھەميشەبى چاوه برواغان دەكات.

ديارە ئەو كەسەي كە حالىنکى جوزئىي بىگۈر و ديارى كراوى ئىستاي دەگۈزپتەوە بە داھاتوو يەكى گەش و فراوانى ئايىنده، بىن گومان ئەمۇ كەسە قازانچى كردووه، نەك زيان.

لەم كاتەدا دەنگىك لە ئەنجۇمەنە كە بەرزا بۇوهە، و تى: ئەوهە دەيلىيت ropyنى بىگەرەوە.

(۱) مەبەست دەولەتى عوسمانى يە. (وەرگىز)

و تم:

جهنگی نیوان نمهوه و دهوله‌ته کان جینی خوزی بتو جهنه‌نگی نیوان چین و تویزه کانی مروف چول کردووه. ئاده‌میزاد ههروهک مل به دیلى نادات، به ژیانی گرته‌ییش پازی ناییت..

ئه گهر سه‌رکه‌وتمنان بدهست بھینایه، ئهوا بهره‌و ره‌فتاری دوژمنانان لەمپر داگیر کاری و خوسمه‌پاندن کیش دهبوین و خروی ئهوانمان ده‌گرت، لەوانه شه زیاده‌رەویمان تیندا بکردایه. لە کاتینکدا کە ئه و ته‌ۋىزىه داگیر کاری بە خوسمه‌پىنه ته‌ۋىزىکى سىتەمكارانه‌يە و، دئى سروشتى جىهانى ئىسلامى و، پىچه‌وانسى بەرژه‌وەندىبى زۆرىنەي رەھاي ئىماندارانه. سەرەرای ئوهى كە تەمەنیشى كورتە و پۇوبەرۇوي لەت لەت بۇون و نەمان دەبىتەوه..

جا ئه گهر ئىمە دەستمان لە ته‌ۋىزىه گير بکردایه، ئهوا جىهانى ئىسلامىمان بەرەو شىتىكى پىچەوانى سروشتى خوزى دەدایه بەر.

ئەم شارستانىتى يە چەپەلەي کە جىگە لە خراپە شتى ترمانلىنى نەديوه و، لە دىدى شەريعەتمە ناپەسەند و نەۋىستراوه و، خراپە کانى بە سەر چاکە كانيدا زال بسووه، بەرژه‌وەندىبى ئاده‌میزاد بېپارى ھەلۋەشانەوهى و، يىداربۇونەوهى گرۇي مروۋىش فەرمانى قېبۇونى بۆ دەرەدە کات.

ئه گهر ئىمە سەربىکه‌وتینایه، ئهوا لە ناوه‌رۇ كدا پارىز گارىي ئەم شارستانىتى يە ھەرزە و ياخى و ناپاك و درنەدەمان لە ئاسىادا ده‌گرتە ئەستزا! يە كىكى ناو ئەنجومەنە كە و تى:

بۇچى شەريعەت ئەم شارستانىتى يە^(۱) پەسەند ناکات و دەست بە روویوه دەنیت؟

(۱) مەبەست ئەو چاکە کارىيانى شارستانىتى يە كە پىشكەشى ئاده‌میزادى كردى، نەك خراپاکارى و گوناھە کانى كە گەوج و نەفامان بە دوايدا هەناسە بېكىيانە و پىسان وايە ئەو خراپاکارى يانە چاکە بن، هەتا دوو چارى تىاچۇونىان كردىن ا مرۇۋائىتى لە ئەنجامى زالبۇنى تاي خراپە کانى ئەم شارستانىتى يە بە سەر چاکە کانى و گوناھە کانى بە سەر لايەنە جوانە كانيدا دوو زللەي سامانىكىلىنى درا كە دوو جەنگى جىهانى ئەوتۇ بۇون ئەو شارستانىتى يە گۇناھيارەپان تىابىد خورىنىكىان پاشاندەوه كە سەرانسىرى گۈزى زەۋىي چەپەل كردى. لە خواي گەورە داواکارىن كە بەھىزى ئىسلام لە ئايىدەدا چاکە کارىي يە کانى شارستانىتى بە سەر

و تم:

چونکه له سمر پنج بناغه‌ی سه‌لبی دامه‌زراوه:
خالی پشت بین بهستنی بریتی به له: "هیز". دیاره "هیز" یش ماف خواردن و
سنورشکاندن و ده‌ستدریزی لئی ده‌بیتهوه.
مه بهست و ئاماڭچىشى برىتى يە له: "بىرڙەوەندى". خۇ ئەمەش پالپالىن و دوڙمنايەتى
لى ده‌بیتهوه.

ده‌ستورى ئيانىش بەلايەوه برىتى يە له "مشتومپ و ململانى". خۇ ئەمەش هەردەم
پە و پە و پاشقول له يە كۆرگەرنى لئى پەيدا ده‌بیت.

ئەو پېيوەندى يە بنەرەتى يەش كە بۆ ھاوئاهەنگىي نىوان كۆمەلآنى خەلکى دادەنیت
برىتى يە له "دەمارگىرى و نەتوایتى يە كى سەلبى" كە له سمر حسابى نەتوەه كانى تر
گەشە دەكەت و پەره دەسىنیت. خۇ ئەمەش وەك له بەرچاودا يە ھەمىشە ئازاوه و
جهنگ و ناكزكىي لئى ده‌بیتهوه.

ئەو خزمەتمەش كە پىشكەشى گۈزى ئادەمیزادى دەكەت خزمەتنىكى لە خىستە بەرى
سەرچى را كېشە.. كە برىتى يە له ھاندانى حەز و ئارەزرووی سوود و بىرڙەوەندى و،
ورووزاندى دەرروونى بەدخواز و، ھىنانەدېي خواتىتە كانى و ئاسانكىرىنى بە دستەتەنائى
داواكاري يە كانى ..

خۇ ئەو حەز و ئارەزروانەش مەرۆف لە پلەي مەلائىكە يەوه بەر دەنه خوارەوه بۆ
پلەي ئازەلەتىي سەگ ئاسا، بەمەش دەبىتە ھۆي شىۋاندى سەرسىمماي مەرۆفانەي
ئادەمیزاد و بە چەشىنېكى مەعنەوي مەسخى دەكەت!
ئەوه تا گەر دىبوى دەرەوهى زۆربەي ئەو مەرۆف شارستانى يانە ئاۋەزۇو بىكەيت و
ناوهەرۆ كىيان بىخەيتە رۇو، ئەوا ئەندىشەي مەرۆف شىۋەي گورگ و ورج و مار و
مەيمۇن و بەراز، لە رۇخسار و سىمایاندا بەدى دەكەت!

خاپە كانىدا زال بىن، تا كە گۈزى زەوي لە چىلەك و چەپلى يە كانى پاك بىكانەوه و ئاسايىشى گىشتى بۇ
سەرانسەرى گۈزى مەرۆف دەستە بەر بىكەت. (دانەر)

هر لهم پیناوه شدا شارستانیتی یئستاله سهدا ههشتای گرؤی ئاده میز ادی خسته باوهشی بدهبختی و، له سهدا دهیانی لمه بدهبختی یه هینایه ده و خستنیه ناو بهخته و هری یه کی ساخته و رووکهش و، ده کهی تریش له و نیوانهدا مانهوه.. له کاتینکدا بهخته و هری ئوهه یه که ههمووان، ياخود زورینه خەلکی بگرینهوه. کهچی بهخته و هری ئهم شارستانیتی یه بۆ کەم زینی بەشە کەم کانی خەلکی یه. له بەر ئەمەیه قورئانی پیروز بە شارستانیتی یه که رازی ناییت که بهخته و هری ههمووان، لانی کەم زورینه زوریان دەستە بەر نەکات.

پاشان بەھوی خۆسەپاندنی ههوا و ئاره زووه له بەند پچراوه کان، شتانی ناپیویست وەکو شتانی پیویست و ناچاری بیان لىنی هاتوروه بۆ مرۆف.. چونکه لە کاتینکدا کە مرۆف، له قۇناغى ژیانی دەشتە کیتیدا پیویستى تەنها بە چوارشى سەرە کى دەبۇو، یئستا لەم شارستانیتی یەدا پیویستى بە سەد شت هەمە. بەم جۆره، شارستانیتی یئستا مرۆفی دووجشارى هەزاری یه کي لەراده بەدەر كردووه.

ئىجا لە بەر ئوهى کە هەول و كۆششى حەلآل ناتوانىت ئەرك و نەفقەی ئەم پىداويستى یه هەميشە زىاببووانە بگریتە ئەستۆ، ئەوا مرۆف دەستى دايە کارى ساخته و فروقىل و خواردنى حەراما بەم جۆرە بناغە کانى خوورەوشت لىك هەلۋەشان. لە کاتینکدا ئەم شارستانیتى یه سەرەوت و دەولەمەندى و زرق و برق بە كۆمەل و پەگەزى مرۆف دەدات، كەچى تاكە كەس دەستكۈرت و هەزار و بەدرەوشت دەکات.

پاشانوھى ئەم شارستانیتى یه درنەبىيە کى ئەوتۇي له گەررووي خۆى هینایەو كە لە درنەبىي سەدە کانى پېشىن گەللى زىاتر بۇو. بىزهاتنهوهى جىهانى ئىسلامى لە وەرگەتنى ئەم شارستانیتى یه و ھەلپە بۆ نە كردنى و دوودل بۇونى لە وەرگەتنىدا، شاياني سەرېخىدان و تىپامانە. چونکە ئەو "پېنمایيە خوابى" يه كە شەرىعەتە، تايىەتكارىي "سەرىبەخۆبى" و پیویست نەبۇون بە شتى تر بە مرۆف دەخشىت و، هەرگىز ناگۇنچى ئەم "شەرىعەت"ە

تیهه‌لکیش و ئاویته‌ی "دھاء"‌ی فلسه‌فهی^(۱) پۇمانى بییت، يان ھەلی بلووشیت، ياخود شونىنى بکەویت.

زىره کىي "پۇمان" و "يۇسان" دىرىين (واته شارستانىتى يە كەيان) كە وە كە منالى دوانە لە يەك سەرچاوه و بناغەوە سەريان ھەلداپۇو، وېرای تىپەپۇونى چەرخە كان و، گۇرانى بارودۇخ و، تەقلا و كۆششى گەرمۇ گۈر بۇ تىكەل كىردن و تواندىنەوەيان لە يە كىزىدا و، ئاویته كىردىن ھەردو كىان بە نەسرانىيەت، كەچى بە چەشنى تىكەل نەبۇونى رۇن و ئاو، هېيج كاميان ئاویته‌ی ئۇمۇي تر نەبۇو، تەنانەت ئىستا گىانى ھەر يە كەيان لە چەند شىۋىيە كى جۇراوجۇر و جىاجىادا دەزى.

جاڭە گەر دۇو براى دوانە و ھاوارپى يە كىزلى كەشە كىردن و بەرەپىشچۈوندا، لە گەل ھەمۇو ھەول و ھۆزكارىنىكى ئاویته كىردىن، بە درىزايى ئەم ماوهىە و تا ئىستاش ھەر پىكەوە نە گۈنجابىن و تىكەل يە كىزى نەبۇوبىن، ئىز چۈن نۇورى ھېدايەتى قورئان - كە گىانى شەرىعەتە - تىكەل بە تارىكى يە كانى شارستانىتى دەبىت كە بناغە كەي "دھاء"‌ی پۇمايى؟ دىارە ھەر گىز نە تىكەل يە كىزى دەبن و نە پىكەوە ھەرسىش دە كەرن.

و تىيان:

ئەي ئەو شارستانىتى يە كامەيە كە لە شەرىعە تەدايە؟

و ئەم:

ئەو شارستانىتى يە كە شەرىعەتى خاۋىن لە خۇزى گىرتۇو و فەرمانىشى بە ئىمە داوه شۇينى بکەوین ئەمەيە كە بە رەۋىنەوەي ئەم شارستانىتى يە ئىستا دەرەدە كەۋىت و، لە بىرى بناغە بى كەلەك و كەرمۇل و سەلبى يە كانى ئەو، چەندىن بناغە ئىجابى و بىياتەر دادەنیت:

بەلتى، خالى پىشت بىن بەستى، لە بىرىي "ھېز" ، بىرىتى يە لە "حەق" .. خۇ ئاشكرايە كە "حەق" ھەميشە دادگەرى و ھاوسەنگى دادەمەززىيەت..

ئامانجىشى، لە بىرىي "بەرژەوندى" ، بىرىتى يە لە "فەزىلەت" .. دىارە بەرەمى "فەزىلەت" يش خۇشەويسىتى و تەبائى و لىيڭ نزىكبوونەوەيە..

(۱) مەبەست بە وشەي "دھاء": گىشت ئەو چەمك (مفاهىم) ماددى يانىيە كە شارستانىتى خۇرئاوا، يان بىرى ماددى لە فلسەفەي خۇرئاوا دالە ئامىزى گىرتۇون. ئەم وشەيە شىان وەك خۇزى ھېشتمەوە، چونكە لە گەل وشەي "ھودا" و "ھېدايەت" جىناسىنلىكى جوان پىنكەدەھىنن. (وەرگىز)

لایه‌نی یه‌کیتی و په‌بیوه‌ندی دهره کانی نیوان کۆمەلانی مرۆڤ به لایمه‌وه بربیتین له په‌بیوه‌ندی "ئایین" و "هاونیشتمانی" و "په‌بیوه‌ندی یه‌کانی کار و پیشه" له بربی "په‌گەزپه‌رسنی" .. خۇ ئەم چەشىن په‌بیوه‌ندى یانه ھەميشە برايەتى يىنگەردى راستەقىنه و ئاشتى و ئاسايىش و تەبایى و بەرگرى لە ولات لە دەمى دەستدرېئى دوژمندا بەرھەم دەھىنیت..

دەستورىشى لە ۋىياندا، له بربى مشتومر و مىللەتنى، بربىتى یه له "هاوکارى" و "هاوناھەنگى" و "يارمەتىدانى یه كىزى" .. دىارە "هاوکارى" يىش بە كبوون و پشتگىرى لە نیوان مرۇقدا بەرھەم دەھىنیت..

ئىجا "ھودا" له بربى "ھەوا" و ئارەزووەكان دادەنیت بۇ ئەمەسى فەرمانزەواى ئەو خزمەتگۈزارى یانه بىت كە پىشىكەش بە كۆمەل دەكىرىن.. خۇ "ھودا" يىش ئاستى مرۆڤ بەرھەم ئاكارە تەواوەكان بەرز دەكتەوه.

ئىجا لەم كاتەدا كە سىنورىنىڭ بۇ ھەوا و ئارەزووەكانى "دەرۈون" دادەنیت، دلىيابىش بە "گىان" دەبەخشىت و بۇ بەرزى یه كان پەرۋىش و تامەززۇرى دەكتات. واتە ئىمە بە شىكىت ھىنائان لە جەنگىدا شوين تەۋۇمى دووھەم كەوتىن كە تەۋۇمى سىتم لىنگراوان و جەماوەرە خەلکە. خۇ ئەگەر سىتم لىنگراوانى غەيرى مۇسلمان لە سەدا ھەشتا پىڭ بېھىن، ھى مۇسلمانان لە سەدا نەوەد لەوانەشە لە سەدا نەوەد و پىنج پىشكەھىن.

دوورەپەریزىي جىهانى ئىسلامى لەم تەۋۇمى دووھەمە یان نەيارى كەرنى بۇزى كارىنگى بىن پالپىشىتە و سەرجەمى ھەول و تەقالا كانىشى بە زايە داوه. دەتوانى لە بربى توانەوە لە ئىزىز دەستەلاتى زالبۇرى لایەنى سەركەتوودا ئىزىرانە ھەلسوكەوتى بىردايە و ئەم تەۋۇمىسى لە گەل تەرز و شىيۆھە كى ئىسلامدا بىگۈنچاندایە و بەم جۆرە بىخستايەتە كار. چونكە دوژمنى دوژمنى ھاوارپىي بىت، ھەرروەك ھاوارپىي دوژمن دوژمنە ھەتا ھاوارپىي بىت.

ئامانجەكان و سوودەكانى ئەم دوو تەۋۇمى دىزى یه كىزىن، تەنانەت گەر يە كىكىيان بلۇ: (عەرە) ئەمە تەريان دەلتىت: (زىندۇ بەرھەم). واتە سوودى یه كىكىيان داخوازى

سنوحات

۷۴۹

زیان و شپرژه‌بی و نزمی و لاوازی نیمه‌یه.. هه رووه ک سوودی ئه‌وی تریان بئی گومان هیز و یه کگرتئی نیمه دخوازیت.

جاران دوڑمنایه‌تی خوره‌ه لات رابون و بیداری یسلامی دهخنکاند. وائستا نه‌ما، ده‌شبن نه‌مینیت. به‌لام دوڑمنایه‌تی خورئاوا ده‌بئی مینیت، چونکه هوكاریکی گرنگه بز گه‌شه کردن و یه کیتی برايه‌تی یسلامی.

لهم کانه‌دا نیشانه کانی پشتگیری قسه کامن له ئه‌نجومه‌نه کمه‌ه بهرز بوروه و.. و تیان: به‌لتی، ئومیده‌وار بن. چونکه مهزت‌زین ده‌نگیک که له ئالو گوړه کانی داهاتو دا ده‌زنگیته‌وه ده‌نگی زولانی یسلامه.

یه کینکی تریان پرسی:

به‌لا و گرفته کان سزا ای تاوان و پیش‌ه کیبی پاداشتن. ئایا نیوه ج تاوانیکتان کرد که قده‌ری خواهی پرپاری ئه گرفته‌ی بز ده‌کردن، چونکه هزوی دابارینی موسیبیت و گرفته گشتی به کان هله و تاوانی زورینه‌ی خه‌لکی یه؟ هه رووه‌ها پاداشتے پیش‌ه کی و خیراکه‌شنان چی یه؟

وغم:

پیش هه‌موو شتیک پشتگوی خستنی سئ پایه‌ی یسلام بورو له لایه‌ن نیمه‌وه: نویز، پروژوو، زه کات. چونکه بدیهینه‌رمان داوا ای لئی کردين که له ماوهی بیست و چوار سه‌عاتدا، ته‌نها یه‌ک سه‌عات بز به‌جیهینانی پنج فه‌ره‌ی نویز ته‌رخان بکهین. که چی نیمه سستیمان لهم ئه رکه‌دا تواند. بزیه خواهی گه‌وره‌ش، له توله‌ی ئه‌مده‌دا به مه‌شق و ته‌دریبیکی سه‌خت و بردده‌امی بیست و چوار سه‌عاتی و بز ماوهی پنج سالی یه‌ک له دوا ای یه‌ک سزا ای داین. و اته ناچاری به‌جیهینانی حزره نویزینکی تایه‌تی کردين..

هه رووه‌ها ئه و بدیهینه‌رمه زنه بهزه‌بی به نیمه‌دا هاته‌وه و داوا ای لئی کردين که ته‌نها یه‌ک مانگ له سه‌رانسه‌ری سالدا به‌پروژوو بین. که چی نیمه ده‌روونی خومان به‌لاوه ئازیز بورو، ئه و فه‌رمانه‌ی خواهی گه‌وره‌مان جنی به‌جنی نه کرد. خواهی گه‌وره‌ش، له سزا ای ئه‌م سه‌ریچی یه‌دا و بز که‌فاره‌تی ئه و گوناھه، به دریزایی پنج سال ناچاری روززوویه کی تایه‌تی کردين!

ههروهها داواي لئى كردين كه ده يهك، يان چل يه كى ئهو مال و سامانه خوي، كه به ئەمانەت لاي ئىمە دايىناوه، به ناوى زە كاتەوە دەربكەين. كەچى ئىمە چروو كىمان نواندۇ، ستهمان لە خۇمان كرد. لە سزاي ئەمەشدا ناچارى كردىن كە بەپىي ياساي "الجزاء من جنس العمل" زە كاتى كەله كەبۈرى ئەم ماوه يە به يەك جار دەربكەين.

پاداشتى خىرا و زووبەزۈرى ئەم گرفتەش بريتى بۇ لەھى كە پىنج يە كى ئەم نەتەوە گوناھبارە - واتە چوار ملىزۇن كەس - بۇ پايىھى ويلايەت بەرز كرانەوە و، پلسە موجاهيدى و شەھيدى يان پىن بەخىرا. كە واتە ئەم موسىبەتە گشتى يە كە ئەنجامى هەلە يە كى گشتى بۇ گوناھە كانى رابوردووى سېرىيەوە. يە كېنگىيان وتى:

ئەگەر فەرمانىدە بە هەلە فەرمانى دايىت ئەوا نەتەوە دووچارى تىاچۇن كردووە؟
وتم:

مرۆڤى تۈوش بۇ بە گرفتىك ئومىنەوارى پاداشتە. جا يان چا كە كارى يە كانى ئەم فەرمانىدە يە دەدرىتىن كە بە هەلە فەرمانى بۇ دەركردووە، كە ئەمەش شىتىكى ئەوتۇنى يە.. يان گەنجىنەي غەيىب خۇرى ئەم پاداشتە دەدادەوە. خۇ پاداشتى ئەم مروقەش لە گەنجىنەي غەيىبەوە لەم چەشىنە كاروباراندا جىڭە لە پلەي موجاهيدى و شەھيدى ھىچى تىنلىيە.

يىنیم ئامادە بىرونى ئەنجومەنە مىسالى يە كە ئەم وەلامە يان پەسەند كردىم.

دواي ئەمە، لە تىن و تاوى ھەلچۈونى خۆم لە خەونە كەم بىندار بۇومەوە.

سەيرم كەد پەنجە كانى دەستم ھەلپىنكاوه و ئارەقەم لى دەچۈرۈ!

ئەم شەوەم بەم جۇرە لى گۈزەرا.

* * *

بەيانى يە كەى بە دلىتكى پېلە هيوا و ئاواتەوە رۇشتىم بۇ ئەنجومەنەنەكى تر، بەلام دنياىي .. لېيان پرسىيم:

بۇچى لەو كاتەوە ھاتۇرىت بۇ ئىرە خۆت لە قەرهى سياسەت نادەيت؟

وتم:

أعوذ بالله من الشيطان والسياسة.

بهلی، سیاستی ئیستای ئهسته مبوبول وه کو نه خوشیي "ئەنفلەوهنزا" وايە؛ مروف دووچارى ورپىنه دەکات
چونكە ئىمە جوولەمان لە لايەنى خۆمانەوە نى يە، بەلكو ھۆکاري دەرهە كى
دەمانجۇولىنىت..

ئەوەتا ئەوروپا فوو بە كەپەنای خۆيدا دەکات و ئىمەش لېرە سەما دە كەين. ئەو لە
پىنى خەواندى مۇ گناتىسى يەوە تەلقىنمان دەدات و ئىمەش پىمان وايە لە ناخى خۆمانەوە
ھەلتقۇلاوه و، دەچىن بە وزانكارى يە كى كەپ و كۆپرانە لە دووی تەلقىنە كەى ئەو
پادە كەين!!

جا مادەم سەرچاوه كە لە ئەوروپايە، ئەوا تەۋۇزمى داھاتۇر يان سەلىنى دەبىت يان
ئىجابى..

ئەوانەي شۇنىن سەلىنى يە كە دەكەون وە كو (حەرف) وان كە بەوه پىناسە دەكىنى:
"واتاي غەيرى خزى دەگەيەنىت و لە خۆيدا واتايە كى سەربەخۆى نى يە". واتە هەمۇو
كارە كانى راستەو خۆز لە بەرژەوەندىي دەرەوە دەبىت. چونكە كارى بەرپىوه بىردى ئەو
تەۋۇزمە سەلىنى يە خاوهنى بېرىارى خۆى نى يە، كەواتە نياز پاكى دادى نادات. نەخوازەلا
كە تەۋۇزمە كە سەلىنى يېت، ئەوالە دوو پۇوهە دەبىت بە ئامرازىنکى بى ھەست و
نەست و دوور لە ژېرى بە دەستى دەرەوە بىزلا لاواز كەردى ناوخۇ.

تەۋۇزمە كەى تر، كە ئىجابى يە كەيانە، پۇشاڭى پىشتىگىرىي ناوخۇ دەپۈشىت و، وە كو
(ئىسم) وايە كە بەوه پىناسە دەكىرىت: "خۆى لە خۆيدا واتاي سەربەخۆى هەيە". بۇيە
كارە كانى هي خۆيەتى، بەلام ئاكامە كانى ئەو كارانە بىز دەرەوە دەبىت. لە گەل ئەوه شدا
گەلەمىي لىنى ناكرىت، چونكە ئەو دەرەوە يېشىتە پۇيىستە لە هەر پېچەكە كە دەبىتەوە بە
"پېچەكە" دانانرىت. نەخوازەلا گەر لە دوو پۇوهە بېراتە پېزى للاواز و ئىجابى يە كەى
تەۋۇزمى دەرەكى، ئەو كاتە دەگۈنچى دەرەوە بىكەت بە ئامرازىنکى بى ھەست و نەست بە
دەستى خۆيەوە.

وقىان:

ئابا نابىنى ئىلحاد پەرە دەسىنلىت؟ كەواتە رۇشتىنە مەيدان بە ناوى ئابىنەوە گەلىنى
پۇيىستە.

و تم:

به لئن پیویسته. به لام به مهرجینکی تیزی بین چهند و چون، که بریتی به لمه‌هی بزوینه‌ر و هانده‌ری ئهو کاره تنهای خوش‌ویستی نیسلام و غیره‌تی ثائینی بیست. چونکه مهترسی لمه‌دایه که هانده‌ر و ئاراسته که ر تنهای سیاسه‌ت و لايه‌نگیری بیست. يه که میان لمه‌انه‌یه چاوپوشی لئن بکریت، تنهانه‌ت گهر هملعش بکات. به لام دووه‌م بـه پرسه لـه کاره کانی، تنهانه‌ت ئه گـهـر رـاستـیـشـی پـیـکـایـت.

و تیان:

جا چون لـهـوـهـ تـبـیـگـهـینـ؟

و تم:

ئه گـهـرـ کـهـ سـیـلـ فـهـ زـلـیـ هـاـورـیـ سـیـاسـیـ يـهـ لـهـ پـیـ لـادـهـرـ کـهـ خـوـیـ بـدـاتـ بـهـ سـهـرـ ئـایـنـدـارـیـنـکـداـ کـهـ لـهـ گـهـلـ رـایـ سـیـاسـیـ ئـهـوـدـاـ نـبـیـتـ وـ،ـ گـوـمـانـیـ خـرـابـیـ بـهـ ئـایـنـدارـهـ کـهـ بـرـدـ،ـ ئـهـوـاـ دـیـارـهـ کـهـ هـانـدـهـرـ کـهـ "ـسـیـاسـیـ"ـ يـهـ.

پـاشـانـ پـیـشـ چـاـوـخـسـتـنـیـ ئـایـنـ -ـ کـهـ مـوـلـکـیـ پـیـرـوـزـیـ هـمـمـوـ خـمـلـکـیـ يـهـ -ـ بـهـ هـوـیـ لـایـهـنـگـیرـیـ وـ حـیـزـبـایـهـتـیـ يـهـوـهـ لـهـ شـیـوهـیـهـ کـیـ وـادـاـ کـهـ تـایـهـتـ بـیـتـ بـهـوـانـهـیـ لـهـ سـهـرـ رـیـنـازـیـ ئـهـوـنـ،ـ نـهـکـ کـهـ سـیـ تـرـ،ـ زـوـرـیـهـیـ خـمـلـکـیـ لـهـ دـڑـیـ ئـایـنـ دـهـوـرـوـوـزـنـیـتـ.ـ ئـهـوـهـشـ دـهـیـتـ بـهـ هـوـیـ دـاشـکـانـیـ شـانـ وـشـکـوـیـ ئـایـنـ وـ سـوـکـایـهـتـیـ پـنـکـرـدنـیـ..ـ دـیـارـهـ هـانـدـهـرـ کـارـهـ کـهـ لـیـزـهـداـ "ـلـایـهـنـگـیرـیـ"ـ يـهـ.

نمـوـونـهـیـهـکـ بـزـ بـوـنـکـرـدـنـهـوـهـیـ ئـهـمـهـ:

دوـوـ کـهـسـ زـوـرـانـ دـهـ گـرـنـ..ـ هـرـ هـیـنـدـهـیـ يـهـ کـیـکـیـانـ هـهـسـتـیـ کـرـدـ خـهـرـیـکـهـ دـهـبـزـیـتـ،ـ دـهـبـیـ ئـهـوـ قـوـرـئـانـهـیـ کـهـ بـهـ دـهـسـتـیـهـوـهـیـ بـیدـاتـ بـهـ کـهـسـ بـهـهـیـزـهـ کـهـ تـاـکـوـ پـارـیـزـگـارـیـ لـئـنـ بـکـاتـ،ـ نـهـوـهـ کـوـ لـهـ گـهـلـ خـوـیـدـاـ قـوـرـئـانـهـ کـهـشـ بـکـوـیـتـهـ نـاـوـ قـوـرـاوـهـ کـهـوـهـ.ـ بـمـ کـارـهـشـ خـوـشـوـیـستـیـ وـ رـیـزـیـ خـوـیـ بـزـ قـوـرـئـانـ دـهـدـهـبـرـیـتـ.ـ ئـهـوـ خـوـشـوـیـستـیـ يـهـ بـزـ قـوـرـئـانـ تـنهـاـ لـهـبـرـ ئـهـوـهـیـ کـهـ قـوـرـئـانـهـ،ـ نـهـکـ لـهـبـرـ هـیـجـ شـتـیـکـیـ تـرـ.

به لام ئه گـهـرـ لـهـوـ زـوـرـانـهـداـ قـوـرـئـانـهـ کـهـیـ کـرـدـ بـهـ قـهـلـغـانـیـکـ بـزـ خـوـیـ بـهـ اـمـبـهـرـ کـهـسـ بـهـهـیـزـهـ کـهـ،ـ ئـهـوـالـهـبـرـیـ ئـهـوـهـیـ غـیرـهـتـیـ بـهـهـیـزـهـ کـهـ بـیـزوـینـیـتـ بـزـ پـارـیـزـگـارـیـ کـرـدـ لـهـوـ قـوـرـئـانـهـ،ـ پـتـ تـوـوـرـهـیـ دـهـوـرـوـوـزـنـیـتـ!

جا نه و که سهی که قورئان له خزمه تگوزاریکی به هیز بنی بهش ده کات و ده بختانه دهستی که سینکی لواز، به چه شنی که هر هیندهی لوازه که شکستی هینا و کهوت، قورئانه کهش له گهلایدا بکهوت، کاره کهی ئهوه ده گهیه نیت که له بر خوی قورئانی خوش دهونت، نهک له بر قورئان!

به لئی، خزمه تکردنی ئایین و خهلك بردن بز لای، تنهها بهوه دهیت که هان بدرین بز پابهند بروون پیوهی و، ئهر که ئایینی يه کانیش يادی هله لگرانی بخربنوه.. دهنا کاری پیچه و انهی ئمه و، گوفتار ئاراسته کردنیان بهوهی که: "ئیوه مولحیدن"، بز ده ستدربیزی هانیان ده دات.

له ناو خوذا "ئایین" بز کاروباری سهلىي و خراپکاري ناقوزریتموه! ئیوه به چاوي خوتان ده ستدربیزان بز سه رشه بيعهت بینی، به گومانی ئهوهی که ئه و خهليفه يه سی سال حوكمرانی کرد له چهند رئ و ره سینکی سیاسی سهلىيدا به کاره بخراوه.

ئایا کنی سوود له رای سیاسی يه سهلىي يه کانی ئیستا و هر ده گریت؟ دهيانناسن؟ من پیم وايه ئه و سووده دوژمنی هره سه سه ختنی ئیسلام و هری ده گریت، ئهوهی که خهنجه ری خوی بناو دلئی ئیسلامدا چه قاند.

و تیان:

جاران نهياری ئیتیحاد و تهرهقی بورویت، که چی ئیستا لیيان بینده نگیت؟

و تم:

له بر زوری هیرشی دوژمنان له سهريان.

ئامانجى ئه و هېز شهی که دوژمنان دېکاته سهريان ئه و دامه زراوی و تین و غیره تەیه که لەواندا هەیه و، ئهوهشە کە نابن بە هۆکار و ئامرازىك بز پىادە کردنی ئامانجى دوژمنان لە ژەھراوی هزر و بىرى موسىماناندا. ئەمەش لە چاکە کاری يه کانی ئهوانه.

من لام وايه به وينه دوو تاي تهرازوو پىگا كەش دوانه؛ سوو كىي تايە كىيان قورسىي تاکەي تر بەرەم دەھينيت.

بؤیه من له ته نیشتی "ئەترانیک" وە^(۱) زلله‌ی خزم لە "ئەنور"^(۲) نادەم و، لە پاڭ "فینزیلیپس" يشدا^(۳) داله "سەعید حەلیم" ئى^(۴) ناسره‌یشم. پىم وايە ئەو كەسەی زلله‌یان ثاراستە دەكات نزم و بىن نرخە.

وتىان:

حىزبايەتى يەكىكە لە خواستە پۇيىستە كانى "مەشروع تىيەت".

و تىم:

لای ئىمە هيلى هزر و بىرە كان لە بىرى ئەوهى بۆ مەبەستى بە يەك گەيشتن لە يەكتر نزىك بىنەوە، كەچى هەتا بىت لار دەبنەوە و لە يەكتر دوور دەكەونەوە. ھەر لە بىر ئەوهشە كە ھىچ خالىنەكى بە يەك گەيشتىيان تىدَا بەدى ناكەين، نە لەم نىشىمانەدا و نە لە سەرانسەرى گۆزى زەویدا. ئەو هزر و بىرانە بە وىنسەي "بۇون" و "نەبۇون" يانلىنى هاتووه؛ ھەر گىز يەكنا گىن، چونكە بۇونى بە كېكىيان داخوازى نەبۇونى ئەوى تريانە!

"سەرسەختى" ھەندى جار خەلکانى رۇچۇولە "دەمار گىرى" دا دووجارى گومپاپى و ناحەقى دەكات، بە را دەيەك كە ئەگەر شەيتان يارمەتىي يەكىكىيان بىدات،

(۱) سەرۋىزكى رېنگخراوى "ئاشاق" ئى ئەرمەنلىي بە كە سەردەمانىنەكى زۇر دەولەتى عوسمانىي بە شۇرۇشە كانى سەرقال كەربابوو. (وەر گىن)

(۲) ئەنور پاشا: (۱۸۸۱-۱۹۲۲) لە حکومەتى ئىتىihad و تەرەقىدا سالى (۱۹۱۳) وەزىرى جەنگ بۇوه. دواى جەنگى يەكمى جىهانى بۆ ئەلمانىا ھەلەھات، پاشان رۇشت بۆ تۈركىستان و لەوئى سوبايەكى بۆ بەرەنگارىي بۇوسە كان پىنكەيتا و لەوئى لە جەنگىكىدا شەھيد بۇو. (وەر گىن)

(۳) فینزیلیپس (۱۸۶۴-۱۹۳۶) سپاسەقەدارىنەكى ناودارى يۇنانىي بە وەكىكە لە پىاوه بەناوبانگە كانى دەولەت. لە پېشدا بارىزەر بۇوه، پاشان رۇزىنېكى گەنگى يېنىۋە لە سەرگەيدەتى كەردىنى شۇرۇشى كېرتى (۱۸۹۶-۱۸۹۷) داله دىرى دەولەتى عوسمانى. سالى ۱۹۱۰ وەزارەتى يۇنانىي پىنكەيتاوه. گەلن ئاشۇرۇي چەكدارانە لە دىرى حکومەتى پاشا يەتىرى پىنكەيتىو، بەلام ھەموويان سەركوت كەراون. سالى (۱۹۲۵) پايىكەر دووه بۆ فەرنسا و لەوئى دواى سالېك كەزچى درايى كەردووه. (وەر گىن)

(۴) سەعید حەلیم پاشا: (۱۸۶۳-۱۹۲۱) سەرۋىزكەنگىز وەزىرىنى حکومەتى ئىتىihad و تەرەقى بۇو لە دەممەدا كە "ئەنور پاشا" وەزىرى جەنگ بۇو. لە گەل شەست و حەوت كەسى ترى ھاۋىنېدا بەمە تاوانبار كەن كە دەولەتى عوسمانىان لە جەنگى جىهانىدا راپىنجى جەنگ كەردووه، لە ئەنجامى ئەوهدا بۆ دوور گەي "مالە" نەفي كىرا. دوو سال لەوئى ماوەبىرە. ئىنجا پەنای بىرە بىر ئەنلىي، چونكە رۇشتىنى بۆ ناو تۈركىيا و مىسر لىنى نزىكى رۇما بە دەستى كەسىكى ئەرمەنلىي كۆزرا. (وەر گىن)

دلتنی: ئمه مهلا تیکه ته و، رەحمەتى بۇ دەنیرىت. كەچى گەر مەلا تیکەتىك لە پىزى پاى نەيارى خۆيىدا بىينىت، دەلىت: ئمه شەيتانە پۇشاڭى خۆى گۈزۈپە، ئىتە دەست دەداتە دۇزمنايەتى كردىنى..

ئەو كەسە گەر گومانى باشى بە شتىك بۇو "نىشانە لواز" لەسەر ئەو شتە وەك "بەلگە" دەبىنيت، كەچى گەر گومانى خراپى بە هەر شتىك ھەبۇ ئەوا "بەلگە" لەسەر ئەو شتە بە "نىشانە كى لواز" دەبىنيت! بە وىنەي ئەو كەسە كە لە يەكىكى ئەدو دوو سەرى دوور بىنهوە بېۋانىت كە يەكىكىان شت نزىك دەخانەوە و ئەمۇي تىيان دوورى دەخانەوە..

ديارە ئەوهەش سەمنىكى ئاپرۇوبەرە و، حىكىمەتى ئەو ئايەتە پۇون دەكاتەوە كە دەفرمۇي: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ (إبراهيم: ۳۴). چونكە هيىز و مەيل و ئارەزووە كانى مەرۆف لە سروشتىدا دەست نىشان نە كراون، بە يېچەوانەي گىانەوران..

ئەوەتا مەيل و ئارەزووى مەرۆف بۇ سەتم كردن، بە تايىبەت ئەگەر شىۋە چەپەلە كانى خۆپەرسىتى وەك: لە خۇرمازى بسوون و، گەران بە دواى بەرژە وەندىي خۆيى و، خۆبە گەمورە زانىن و، سەرسەختى و، لە خۇبایي بسوون رۆشتىنە پىزى ئەو مەيلى سەتم كردنەوە، ئەوا تاوانى چەپەلى وا بەرھەم دەھىنەن كە مەرۆفايەتى ناوى بۇ نەدۇزىبەتەوە و، جىڭە لە ئاڭرى دۆزەخ ھېچ سزايدە كى تر نى يە شايابىنى بېت، هەروەك بەلگە شە لەسەر پىويسىنى بسونى دۆزەخ!

بۇ نەونە:

ئەگەر لە سيفەتىكى تاوانىبارى كەسىك بىزار بىيىت، ئەمۇ سەتمە كەى بەرامبەر بەو كەسە ھەمو سيفەتە بىن تاوانە كانىشى دەگرىتەوە، تەنانەت خۇشوپىستانى و ئەوانەش لە پېيازە كەيدان بەو سەتمەوە دەگلىنىت! ئىتە دەبىت بە كەسىكى ياخى لە بەردهم ئەم ئايەتە پېرۇزەدا كە دەفرمۇي: ﴿وَلَا تَرِرُ وَازِرَةً وَزْرَ أَخْرَى﴾ (الأنعام: ۱۶۴).

غۇونەيە كى تر:

يە كىڭ لەو ھەلپە كارانە بە ھاندەرى تۆلە سەندنەوە، وتى: ئىسلام شىكىت دەھىنەت و دلىشى پارچە پارچە دەبىت.

جا بۆ ئوهی راستیي ئەو قسە شوومەی دەربکەویت کە لە گیانیکى نەخۆش و هزیرىکى درۆینەوە سەرچاوهى گرتۇوە، ئاوانەخوازى ئوهە سوو كایەتى بە مۇسلمانان بىكىت و، چەپلە بۆ دوژمنىكارى يەكانى كافران لىدەدات و، لەزەت لە وەشاندىنى مستەكۈلى دوژمن لە مۇسلمانان دەھېزىت!

جا ھەر ئەو چەپلەلەيدان و بەخېرھاتن و لەزەت چەشتىھە كە ئىسلامى خستۇرەتە بارى زامدارى يەوە. چونكە ئەو دوژمنە كە خەنجەرى بە دلى ئىسلامدا چەقاندووە، بەوە ليمان رازى نايىت كە لېي بىندەنگ بىن، بەلكو دەلتى: بەخېرھاتنم بکە.. لەزەت لە كارە كام بچىزە.. منت خۆش بويت..

ئىز بىزانن كە ئەوچ تاوانىتكى مەزن و، ج سەمىكى چەپەلى ئوتۇرىھە كە مەگەر تەرازووی حەشرى مەزن سزاي بۆ دەستىشان بکات.

و ترا:

ئىمە دەمانزانى شىكىت دەھىيىن.. بە زانىنەوە بەرەو موسىبەتە كە راپچيان كردىن.

و تىم:

چۈن پىشىت ئەنچامى جەنگ لاي ئىوهى نارۇشىبىر ropyون بۇوه، لە كاتىكدا لاي كەسىكى مەزنى وەك "ھىنەنېيىر گ"^(۱) ropyون نەبۇوه؟ ئەمە جىنى سەرسوورمانە! دەترىم ئەوهى بە هزر و بىرى دەزانن - پەنا بە خوا - حمز و ئارەزوو بىت. چونكە ھەندى جار مەيلى سەمكaranە تۆلەسەندن پىزشاڭى هزر و بىر دەپۋىشىت. ئايا ئىوه بەخۆتان دەزانن كە كەوتۇونەتە ناوچ قوراوايىكى پىسەوە و دەموجاواي خۆتانى پى چەپەل دە كەن وەك ئەوهى مىسىك و عەنبەر بىت؟!

* * *

ئەم ropyونكىردنەوەيەم بۆ ئەو گفتۇرگویە كە لە ئەنجومەنە مىسالى يەكەي شەوى پۇوناڭ و كۆرە دىنايىيە كەي رۇزى تارىكىدا ropyو دا، نە زادەي بىرى منە و نە لافاوينىكىشە لە "ئىرى" يەوە ليشاوى هيتابىت، بەلكو لە سەرچاوهى دەلەوە تەقىيەتەوە.

(۱) ھىنەنېيىر گ: ناوى خۇزى (پزول ئان)ە، لە بىنچەدا خەلکى پرووسىايە. لە نىوان سالە كانى (۱۸۴۷-۱۹۳۴) دا زياوه. لە جەنگى يەكمى جىهانىدا مارشال و سەرژەك ئەركانى سوبای ئەلمانيا بۇوه، ھىنلى ھىنەنېيىر گى پاراستۇوە. ھەر لە جەنگدا و سالى (۱۹۱۴) بەسەر سوبای رۇوسدا سەرکەوتى بەدەست ھىتاوه. لە نىوان سالە كانى (۱۹۲۵-۱۹۳۴) شە سەرژەك كۆمار بۇوه. (وەرگىز)

تؤی خوینه‌ریش گهر پیت خوش و هری بگره. دهنا و هری مه‌گره و رهتی بکه‌رهوه.
به‌لام به مهرجنی لبی تیبگه‌یت!

* * *

پاشکۆی خهونه کە

له خهونه کەدا هیچ شتیکی له باره‌ی "حه‌ج" ووه باس نه کرد.
له راستیدا پشتگوئی خستنی حه‌ج و بایه‌خ نه‌دان بهو حیکم‌هه‌تاهی که له حه‌جدان
نه‌ک تنه‌ها مایه‌ی دابارینی موسیبیه‌ته، بەلکو قمه‌ر و تووره‌یی خوای بەهیز و خاوه‌ن
زه‌بریش ده‌بارینیت. سزاکه‌شی که‌فاره‌تی گوناهه کان نی‌یه، بەلکو زۇربوونیه‌تی.
بەلتى، پشتگوئی خستنی سیاسه‌تی بەرزى ئیسلام له حه‌ جدا کە يە كگرتى بىر و
هزره‌کانى له رېتى يە كتر ناسينه‌وه و هاویه‌شکردنی هەول و تەقالا‌کانیشى لە رېتى
هاوکاربى يە كتزووه له خۇز گرتۇوه، بۇ بهمزى ئاماده‌کردنی دۇخ و ناوه‌ندىكى له بار بىز
دوئمنان كە ملىئون‌ها موسىلمان له دەزى ئیسلام بەكاربېتىن.
ئەوه تائەو هیندی يە لاي سەرى باو كىيەو دەگرى كە كوشۇوویه‌تى؛ پىسى وابووه
دوئمنە كە يەتى..
ئەوه تەtar و قەفقاسن لاي پىسى تەرمىكەوە راوه‌ستاون كە له كوشنىدا يارمەتىي
يە كتريان داوه.. دواى هل لەدەستدان زانیویانه كە باو كيانه..
ئەوه عەرەبە كانیشىن بە هل براقاره‌مانه كە خۇزیان كوشتووه، له سەرسامىدا
نازان چۈن بۇي بگرین و بىلاۋېتىوه..
ئەوه ئەفرىقيا يە بىن ئەوهى پىسى بزانیت براکەي خۇزى كوشتووه و، ئىستا‌هاوار و
شىنى بۇ دەكەت.
ئەوهش جىهانى ئىسلامى يە بىن ئەوهى بە خۇزى بزانیت يارمەتىي كوشتنى پۇلە كەي
خۇزى داوه و، ئىستا بە وىنە دايىكىكى شىت و نەفام له كولمى خۇزى دەدات و قىزى
دەرنېتىوه.

مليون‌ها مسلماني جيھان له ژير تالاي دوزمندا - که سهرتاپا شهپر و خراپهی پهتی و بى گومانه - بهرهو چهندين گهشتو گوزاري درېخایه دراونته به، له بربى ٿوهی چاک بکهن به لادا و بز حج خويان پيچنهوه، که سهرانسر خير و چاکهی روون و بى گومانه.. دهسا پند و هربگرن!

[كما ان الضرورات تبيح المظورات، كذلك تسهل المشكلات.]

واته: هروهه چهاری یه کان شتاني حهرام بز مرؤف حهلال ده کهن، به ههمان جوز گيرو گرفه کانيشى بز ئاسان ده کهن.

مريشك که بز ترسنځ کي به غونونه ده هينريتهوه، بز پاريز گاري له جووجه له کاني هيرش بز سه گاميش ده باس.. ئازايهتي له پراده به دهه ئهمهيه.. ترسى بزن له گورگ غونونه ی بى ده هينتهوه. کمچى ئهو ترسهی له کاتى ناچاريدا هله لده گهريتهوه بز داکز کى و بهر گرى كردن، تهناههت به گزى گورگدا ده چيست.. دليريي نائاسيي ئهمهيه..

بهلى، مهيليك که سروشتى يېت ناتوانى رىنى لى بگيريت. ئهو تاله ويچيڭ ئاو گهر لەناو توپىشكى ئاسندا دابىرىت، هيندەي پووبهپووی سەرمائى زستان ده كريتهوه، ئهو ئاوهى که دەبىيەستىت ئاسنه کە لهت و پەت دەكت، له بەر ئهو مەيلە سروشتى يهى کە تىايادىي بز كرانهوه و بلاوبونهوه.

جا ئازايهتي مريشكى دلسوز بز جووجه له کاني و.. دليريي ناچاريي بزنى ده روون بەرز، غونونه ی ورۇۋاندىن سروشتىن.

ئەم ورۇۋاندىن سروشتى يه ئەگەر سەتمى كافري خەپى بىگرىت و شەپى پى بفرۇشتىت، به وينەي ئاوي ناو توپە ئاسنه کە ھەموو شىتىك له بەر دەمى خۆيدا وردو خاش دەكت. (رۇو سەلاھى ئەمەش كان غۇونەي له بەرچاون له سەر ئەمە).

وپىاي ئەمەش، ئەمەردايەتى يه نائاسييەي کە ماھىيەتى ئىمان لە خۆي گرتۇوه و ئەم ئازايەتى يەش کە له عىززەتى ئىسلامىدا ھەيە و تەحدى سەرچەمى جيھان دەكت، له پىي بلاوبونهوه و پەرسەندى برايەتىي ئىسلامى يەوه ھەممۇ كاتىك دەتونىت موعجبىزات پىش چاوجخات.

رۇۋىزىك دېت کە خۇزى حەقىقتەت ھەلبىت.. ئابا جيھان تا ئەبەد هەر لە تارىكىدا دەمېنېتىه؟

پاشکتوی پاشکتو

بُوْ ده رمانی نائومیدی^(١)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي قال: ﴿وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا﴾ (الحجرات: ١٢).
والصلاوة على محمد ﷺ الذي قال: (من قال هلك الناس هلك الناس فهو
أهلُكُهم)^(٢).

دادگانی پشکینی شارستانیتی ئەم چەرخە، لە رېیى بە کارهینانى چەند
ھۆکارینکى ترسناڭ و بە مەبەستى موتوربە كردنى ھەندى لە زەينە كان، رۇلە
ناشەرعى يەكانى خۆى خىستووه تەوه و، لە رېیى ئۇوانەوه رقى شارراوە خۆى لە
ئىسلام، بۇ تۈلە لى سەندنەوهى، رايى دەكتات. بەو كارەشى ھەمولۇ دەدات كە
دەرگا يەك بىخاتە سەرپشت لە بەردەم ئەوهى مۇسلمانان لە ئايىنە كەيان لا بىدات، ھىچ
نەبىن و ايان لى بىكەت پشتىگۈنى بىخەن، ياخود بەرھە نەصرانىمەت بىبابات، يان لە رېيى
بلاو كردنەوهى دوودلى و گومان لە ئىزىرى يە كاندا وازيان لە ئىسلام پى بەھىيەت. بەم
كارەشى پەرە بە فېلىتكى بەد و بىن كەلگى وەك ئەمەدى خوارەوە دەدات:
ئەمى مۇسلمان ا سەرنج بىدە لە هەر شويىتكى مۇسلمان ھەبىت: هەزارە.. بىن ئاگا يە..
تا رادىدە كېش نەزانە. كەچى نەصرانى بېرواتە هەر جىنگا يەك: شارستانى يە، بىدارە..
خاوهن سامانە.. ئەمەش ئەمە دەگەيدىت كە هەندى.

منىش دەلىم:

(١) مەبەست لە (ده رمانی نائومیدى) بەيامى (وتارى شام)ە. پاشکتو كەشى باسى (دەستىشان كردنى
نەخۇشى) يە. ئەم باسەش پاشکتو ئەوهە. (وەرگىز)

(٢) في صحيح مسلم ٤ / ٢٢٣٧ "إذا قال الرجل: هلك الناس فهو أهلُكُهم". (وەرگىز)

ئهی مولمانا نه کهیت دهست له ئایینی ئیسلام شل بکمیت، که پاریزه‌ری بعون و قهواره‌ی ئیمه‌یه بهرامبهر بهو و پیرانکاری‌یه‌ی که ئەم ئاکامه ترسناکەی پېشکەوتى ئوروپا بەرهەمی دەھینیت. بەلكو بە گەرمى پابەندى بە و، بە ھەموو ھېزىنکت دەستى پیوه بىگرە. دەنا چارەنۇوست تىاچوون دەبىت.

بەلى، ئیمە بەرهە خوارەوە شۇر دەبىنەوە و، ئەوانىش بەرهە سەرەوە بەرز دەبنەوە. ئەمەش دوو ھۆکارى ھەيە؟ يەكىكىان ماددى و ئەوي تريان مەعنەوى يە.

ھۆکارى یەکەم:

بارودۇخى سروشتى ئوروپايە، کە لە خزىدا كەنیسەئە نەصرانىيەتە بە گشتى و سەرچاوه‌ی ئایانىتى. ئەوەتا كىشۇرېتكى تەنگەبەر و جوانە و، خاوهنى ئاسنە و، كەنارى دەرياكانى بەرزى و نزمىيان تىدایە و، بە ونەي پېچاۋىنجى پىخۇلە كانى ناو جەستە رۇوبار و دەرياكانى ئەويش بە يە كدا ئالاون و، كەمش و ھوايە كى ساردىشى ھەيە.

بەلى، ھەرچەند رۇوبەرى ئەوروپا يەك لە پەنجاي گۈزى زەوى يە، كەچى لە بەر خۇشى و جوانىي كەش و ھوا سروشتى يە كەى چوار يە كى گۈزى ئادەمیزادى بىز لاي خۇزى كىش كردووه.

لە دانستدا ئەوه سەلاوه كە: كىزبۇنەوهى خەلکانىكى زۇر لە شوينىكدا پىداویستى يە كان دەھینىتە كايىھە و، بەرھەمە كانى زەوى بەشى دايىنكردنى ئەو پىداویستى يانە ناکات كە لە رېتى چەند ھۆکارىكى زۇرى وەك چاولىكەرى وشى ترىشەوە ھەميشه لە زىادبۇوندان. ئا لىرەوەيە كە "پىويسى" دەبىت بە دايىك و بەرھەمەپىنى پىشەسازى و داهىنانە كان و، حەزى شارەزابۇنۇش دەبىت بە مامۇستاي زانست و، تەنگ و تارىكىي رۇحىش دەبىتە بەرھەمەپىنى ھەرزەبى.

بەلى، رۇوكىردنە پىشەسازى و حەزىزى كە زانىن لە "زۇرى" يەوه پەيدا دەبىت. جا بەھۆزى تەنگەبەرى شوين لە ئەوروپا و زۇرېي دەريا و رۇوبارە كانى كە چەند ھۆکارىكى سروشتى گواستنۇون لەوى، ئەوا "يە كەز ناسىن" دەبىت بەھۆزى ئەوهى

بازرگانی و هاوکاری و بهشداری کردن له کاروباره کاندا بهره‌هم بهینیت، و هک ئوهی که "بریه‌ک کهوتون" (التماس) کارنیک ده کات که بے دوای يه کدا هاتنى بیرو بیچوونه کان و بېرېره کانی و پیشیر کىن بىتە کایوه.

ئنجا زۇرىپى ئامن لەوى - كە سەرچاوهى ھەموو پىشەسازى يە کانى ئەوروپايە - چە کى بەھىزى واي بە شارستانىتى ئەوان داوه كە تەنانەت دەستى بە سەرپاشماوهى شارستانىتى يە کانى ھەموو دنيادا گرت و ھېرشى بۇ بردن، بە رادەيەك كە تاي تەرازووی خۆى قورس كردوووه و ھاوسمىگىبى گۆى زەويشى شىواندۇوه.

پاشان كەش و ھەواي ساردى مامناوهندى كە سروشتى وايە ھەموو شتىڭ بە لە سەرخۇپى وەردە گىرىت و ھەر بە لە سەرخۇپىش وازى لىنى دەھىنیت، جىڭىرپۇن و تۈندۈتلىپى بە ھەول و كۆششى ئەوان بەخشىوھ. ئەمەش شارستانىتى ئەوانى بە بەرده اوامى ھېشتووەتەوه.

ئنجا پىشكەتى دەولەتە کانيان كە پالى بە زانستەوه داوه و .. پىشكەدانى ھىزە ھاوشانە کانيان و .. وەرسى و بىزارى يە کانى ئەنجامى زۇردارى يە ناپاك و غەددارە کانيان و .. گۇشارە کانى دەمارگىرىپى سەتكار و نەفرەت لېكراويان - بە وىنەي دەمارگىرىپى دادگا کانى پىشكەن - كە پىچەوانەي مەبەستى لىنى كەوتەوه و .. پىشیر کىن نىوان تو خە کانى ..

ھەموو ئەمانە، توانا و لىھاتنى ئەوروپايە کانى گەشە پى داو، قايلىيەتى ئەوانى بۇۋاندەوه. ئىتر تايەتكارى يە کان و بىرى نەتەوهى لە لايان پەيدا بۇو.

ھۆکارى دووهەم:

برىتى يە لە "خالى پشت بىن بەستىن" (نقطة الاستناد).

بەلى، ھەر نەصرانى يەك لە ھەركاتىكدا سەر بەرز بکاتەوه و دەست بۇ ھەر ئامانجىڭ بىيات لە زىخىرە ئامانجە يەك لەناو يەك و تىيەللىكىشە کان، ھەست دە کات خالىتى بەھىزى پشت بىن بەستى ئەوتۇرى ھەيدە كە ورە و ھىزى مەعنەوې بەرز دەکاتەوه و ژيانى تىندا دەبۈرۈپىتەوه، بە رادەيەك ھېنده ھېن لە خۇيدا شىڭ دەبات كە خۆى بەهاوېتە ناو ھەموو کارنېڭى گەورە و دۈوارەوه.

جا ئه و خالی پشت پنی بهسته‌ی ئهو بربیتی به له "شارستانیتی ئهوروپا" که سه‌بازگیه کی پرچه‌ک کراوه و، "که نیسه" مه‌زنه که‌شیه‌تی که هه‌میشه ئاماده و له‌سمر پنی به زیان له ده‌ماری هاوایینه کانیدا بیووژنیتیمه‌وه له‌وانه‌ی که له هه‌موو لایه که‌موه ده‌ستی یارمه‌تی بزو دریز ده‌که‌ن و، هه‌ردم ئاماده‌یه شاده‌ماری زیانی موسلمانان بقیرتیت. چونکه به ده‌مار گیری داد گاکانی پشکنینی شارستانیتی فیلباز و ئیلحدادی هەلقولاوی ناو بیری مادیگه‌ری هەلشیلراوه و پنکه‌اتوروه. ئه‌وتا ئهوروپا به سه‌رکه‌وتی شارستانیتی به‌که‌ی به‌سمر هی شوینانی تردا خزی هەلده کیشیت و لسووت به‌رزی ده‌نوتیت.

ئایا ناینتری ئینگلیز - که پوخساری خۆی به ده‌مامکی ئازادی پۇشیوه - ده‌ست بزو هه‌موو لایه‌ک دریز ده‌کات و له دووی نه‌صرانی‌یه‌ک ده‌گه‌پیت، که هه‌ر هیندەی دۆزی‌به‌وه زیانی به بەردا ده‌کات‌وه! بزو بەراورد فەرمۇو ئەوه حەبەشە و سوودانه.. ئەوه تەیار و ئەرتۇوشە.. ئەوه لوبنان و حۆرانە.. ئەوه ماسوور و ئەلبانیاھ.. ئەوه كوردو ئەرمەنە.. ئەوه ش تورك و بزۆمە... هتد.

پوخته‌ی ئەم قسانە:

ئەو شته‌ی زیانیان به بەردا ده‌بۇۋېنیتیمه‌وه "ھیوا" يه. ئەو شته‌ش کە ئىمە ده‌کۈزى "نائومىدى" يه.

يە كېڭىل لەوانه بەو وته‌یه ناوبانگى دەر كرد كە وتبۇوي:
"گەر خالىتىکى پشت پنی بهستم دەستگىر بىتت، دەتوانم گۆزى زەوی لە شوینى خۆى بچولتىم".

ئەم وته گەرمان كراوه خالىتىکى گۈنگى تىدایه کە بربیتی به لەوه‌ی ئەم مەرۆفە بچوو کە هەر کات خالىتىکى پشت پنی بهستن بەدەست بەھىنېت دەتوانىت گەورەترين شتى مەزنى وەك گۆزى زەوی بەرىۋە ببات.

دەسا ئەی ئەھلى ئىسلام!

خالى پشت پنی بهستمان بەرامبەر بەو كارەسات و مەترسى يانەی کە قورسالى گەورەي هیندەی گۆزى زەوی خستۇرۇتە سەر شانى جىهانى ئىسلامى، تەنها ئەمۇ

"ئیسلام" ویه که فرمان بە "یەکیتی" یەک ده دات لە "خۆشەویستى" یەوهەل قولایت و، داواى "ئاویتەبۇونىكى" هزر و بىرە كان" دەکات كە لە "زانىن" ووه پەيدا بۇوبىت و، "هاوکارى" یەکىشى دەۋىت كە "برايەتى" بەرھەمى بەھىنەت. بپوانە، ھەر لە باز نەھى فراوانى جىھانى ئیسلامى يەوه تا دەگاتە زانست خوازىكى ناو قوتا بخانە يەكى شەرعى (ووه بچوو كەتىن باز نەھى) ..

دەھىنەت ھەرىيە كەيان چەندىن چەقە خالىيان ھەيە كە ئاواتە كانى لەمەر ئىيانىان تىدا چې بۇوەتەوە و، ئەو چەقە خالانەي لەمەر ئىيانىش زنجىرە يەكى پەمپەستى يەكەتن و بە وينەي يەك بە يەك كى خەلکانى ناو كۆمەلگا و پەيۋەندى يەكائىان پالىيان بەو خالە ھەرە مەزىنە داوه.

بە واتايەي كە ھەركات مۇسلمانان بىدار بىرىنەوە و گىانى گەشە كە دىن يان تىدا بىبۇزىنرىتەوە ئەوا دە گۈنچى راپېرن و ھەنگا و بەرھە پېشىكەوتىن بىنن. دەنا گەر كەسىك بەراور دە نىوان چا كە كارى يەكائى ئەوروپا و خراپكارى يەكائى ئىمە و .. لە نىوان بەر و بومى بە داواي يەكداھاتنى بىر و ھزرە كانى لاي ئەوان و بەر و بومى كۆششى يەك دانە كەسى لاي خۆماندا بىكتا^(۱) ئەوا ھەروەك بەم بەراور دە ناحق و سەتمەكارەي دەرىدە خات كە ھەلگىراوه و دۆزراوه ئەمورۇپا يە، چونكە شەيداى بۇوه و نەفرىن لە نەتەوە كە خۆى دە كات..

بە ھەمان جۇر لە پىتى پىاھەلخۇيىندىن ھەل قولاؤى فيل و بىرى شۇرۇشكىرى و مەيلى حىزى بايەتى، كە لە سەرىيچى و بوختان و دەستدرېزى كىردىن بۇ شەرهە ف پې كراوه، فېرۇھۇنایەتىي خۆى و مەدھى خۆكىردىن و ئافەرین بۇ لەخۇبایي بۇونى خۆى لە ناوارەرە كەدا دەردە خات و، بىن ئەوهى بە خۆى بىزانىت دۈزمنايەتىي بۇ ئیسلام دەر دەپرىت..

(۱) گېپانوهى چا كە كارى يەكائى شارستانىتى بۇ نەصرانىتى يەك كە هېچ فەزلىكى ئەوي تىدا نى يە، پېش چاو خىستى ئیسلامىش بە ھۆكاري نزم بۇونەوە و دوا كەوتىن كە ھەر خۆى دۈزمنى ئەوهى، بەلگىدە لە سەر ئەوهى كە چارەنۇسە كان لە پىنچەوانە سوورگى خۆياندا دەسسوور بۇونەوە و بارودۇخە كانىش ھەلگەپاونە تەوە. (دانەر)

له کاتیکدا که له پووی شرع و زیری و داناییوه، دهبوو هستی سوز و شهفه‌تی بهرامبهر نتهوه کهی تیدا بوایه، بهلام له بهر فیرعهونایه‌تی و خزپه‌رسنی و لخزپایی بونی، دهچنی له بربی هست و سوزی شهفه‌فت بهرامبهر نتهوه، سووکایه‌تی پنکردنی و.. له جیاتی حمزی نزیک بونووه لیئی، نفره‌ت و دووره‌په‌ریزی و.. له بربی خوشویستی، ویستی گالنه پنکردنی و.. له جیاتی پیز لینانی، نازدند کردنی به نهانی و.. له بربی بهزه‌بی پندا هاتنهوهی، حمزی خز به گموره زانین بهرامبهری و.. له بربی گیانی خزبه‌خت کردن و فیداکاری له پنناویدا، گیانی تاک په‌رسنی داده‌نیت..

به هموو نهانه، دهیسلیتیت که هیچ په‌رؤشی و حه‌ماسینکی بز نتهوه کهی تیدا نی‌یه و، له راستیدا په‌بیوه‌ندیی پنیوه‌پچراوه، به راده‌یه‌ک که به وینه‌ی گه‌وجینکی گه‌ملخ ره‌فتار‌ده‌کات. وله نه‌و که‌سی که له پاریس پوشاسکی ٹافره‌ت سه‌ماکه‌رینکی بی‌نیاب‌پووی پن جوان بوبویست و نئجا بیبات به بهری مامزستایه کی به‌ریزی مزگه‌وتی پژشیت..

چونکه "په‌رؤشی بز نتهوه" ده‌هنجامینکی حه‌غیی خوشویستی و پیز و میهربانی‌یه بهرامبهری و، به بی نهانه هیچ په‌رؤشی‌یه‌ک له ثارادا نایت. دهنا هه‌رچی‌یه‌ک بیت‌نه‌ها په‌رؤشی‌یه‌کی درزینه و خه‌له‌تینه‌ره.

دووره‌په‌ریزی و نه‌فرین کردنیش له نتهوه پنچه‌وانه‌ی غیره‌ت و په‌رؤشی‌یه بهرامبهری.

نه‌هه‌تا هه‌موو یه‌کنکی قده‌شکانی نه‌وروپا که هیرش ده‌کنه سه‌ر ده‌مار گیره‌کانی لای نیمه، خزیان زور توندره‌وترا و ده‌مار گیرترن بز رینازه کهی خزیان. خز نه‌گه‌مر زانایه کی ثایینی به شینوه‌یه کی زیاد له پیویست ستایشی "شیخی گه‌یلانی" بکات وله نه‌ستایشی که نه‌وان بز "شکسپیر" دهیکه‌ن، نه‌وا به‌کافر له‌قفله‌م ده‌دریت!

ده‌سا بزانه که خوشویستی و په‌رؤشی نتهوه‌یی له‌وانه‌وه چه‌نده دووره!

یه‌کنک له بواره گرنگه‌کانی ژیان که بزویه‌ری کومه‌ل و هانده‌ری کاراییه‌کانه:

"بیری نه‌ده‌بی" یه، که به داخه‌وه نه‌ها نه‌هه‌دا ده‌ستی به گه‌شه و نه‌شوغما

کردووه، به تایبەت ئەدەبى پىاھەلخۇيندن و ئارەزۇوى سوو كايەتى كردن بە كەسانى تر. كە غرۇور و زىادەرەوبى لە وەسفدا لە خۇڭرىتووه و، لە شىۋازىكىدا يە هەرگىز شاياني ئەدەب نى يە، چونكە لە ئەدەبە راستەقىنەيە بەدەرە كە ئەم ئايەتە پىرۇزە ئىمەى لە سەر پەروەردە دەكتات: «لا يغتب بعضكم بعضاً» (الحجرات: ۱۲)..
ئەۋەتا هەركەسە و ھېرىش دەكتاتە سەر ئەۋى تر.

خۇڭهاوەكتات لە گەل بەرپەر چدانەوەى دەستىدىرىزى يە ناوە كى يە كان بەرامبەر بە ئىسلام و نەتەوە لە رووى ئەۋەق شانە، كەچى سەبارەت بە پىاھەلخۇيندى بىن ئايىنى و سوو كايەتى بىن كەردىنى كەسانى تر كە ئەوانە دەبىكەن، بىن دەنگ دانىشتۇپىن و، لە بەر خۇزمانەوە دەلىتىن: لەوا نەيە شاياني ئەو سوو كايەتى يە بىن!
من پىم زايىه ھۆزكارى زەللىلىي ئەم نەتەوەيە، زىيات لە نەزانى، زىرىھ كىي نەزۈك و قرتاوى بىن بەھەرەي نۇورى دلە. مەترسىدارلىرىن نەخۇشى بە لامەوە لايەنگىرىپى توپۇزەوا نەيە، چونكە لە بەر ئەۋەي ھەممۇ شىتىك لە شىۋە كە خۇزى دەباتە دەر ئەوا پىچەوا نەيە مەبەستى بىن دېتە دى.

براى بەرنزا

نۇبەرەي چەند ھۆزكارىيىكى بەھىز و لاو خەرىيکە لاي ئىمە دەرددە كەمۈت، لە بىرىي ئەو ھۆزكارە پىر و پەڭ كەوتانەي كە پىشىكەوتى نەصرانىيەتى بەرھەم ھىتا. ئەمەشم لە كەتىپىكى تردا بە درىزى باس كردووه^(۱).

* * *

چىرۇكىتىك:

دە سال پىش ئىستا (واتە: سالى ۱۹۱۰) رۇشتم بۇ "تەفلیس" و سەر كەوتە سەر گىردى "شىخى صەنغان".
لەو گاتەدا كە بە تېرا مانەوە سەر بىخى دەرەپەرى خۆم دەدا، رۇوسىيەك لىيم ھاتە پىش و، وتى:

(۱) مەبەست كەتىپى "وتارى شام" (الخطبة الشامية) يە. (وەرگىز)

سهرنجی چی دده دیت؟

و تم: نه خشنه قوتا بخانه کم ده کیشم!

و تی: بژچی تو خه لکی کوینیت؟

و تم: به تلیس.

و تی: ئاخر خۇ ئىرە تەفلیسە!

و تم: به تلیس و تەفلیس برای يەكتزىن.

و تی: مە بەستت چى يە؟

و تم: خەریکە سى رۇوناکىي يەك لە دواى يەك لە ئاسيا و سەرجەمىي جىماھانى ئىسلامىدا دەردە كەمون.. لاى ئىۋەش سىن تارىكىي يەك لە سەر يەك پەيدا دەبن. دواى ئەوه، پەرددە ئەم ئىستىبادە دېتەوە يەك و پارچە پارچە دەبىت. ئەو كاتە منىش دېم و قوتا بخانه كم لىرە بنيات دەنیم.

و تی: ئاواتىكىي چەندە دوورە! من لە هيوا درىئىت سەرسام ماوم!

و تم: منىش لە ژىرىيى تۇ سەرم سوورپماوه! ئايا پىت وايە ئەم وەرزى زستانە ھەر دەمنىتەوە؟ دلىابە كە ھەموو زستانىك بەھارنىكى لە دوايە و، ھەموو شەۋىكىش پۇزى لىن دەبىتەوە.

و تی: ئاخر مۇسلمانان لەت و پەت بۇون.

و تم: رۇشتۇون بۆز بەدەستەھىنانى زانست.. ئەوه تا "ھيندى" ئى كورى بە جەوهەر و لىيھاتووی ئىسلام لە قوتا بخانە ئامادەبىي ئىنگلىزدا دەخويتىت..

ئەوهش "ميسرى" ئى كورە زىرەك و ورياي ئىسلامە لە قوتا بخانە ئىدارىي سىاسىي ئىنگلىزدا درىئە بە خويتىنە كانى دەدات..

ئەوانەش قەفقاسى و تۈركىستانىن، كە كورى ئازا و بەجەرگى ئىسلامن، لە قوتا بخانە سەربازىي پۇوسدا مەشق دە كەن هەتى.

جائەو پۇلە بەوهفا و جوامىرانە، دواى وەرگەرنى بۇوانامە كانيان، ھەريە كەيان جلموئى يە كېڭ لە كېشۈرە كان دەگرنە دەست و، ئالاي باو كى دادگەريان - كە ئىسلامى مەزىنە - بەرز دە كەن نوھە، تاكۇ بەسەر ئاسۇ كانى سەرجم ئاكارە بلند و رەفتارە

مهزنه کاندا بشه کیتهوه و، ویزای هممو گیرو گرفتیکیش نهینی ئهو دانسته ئهزهلى یهی خواوهند ئاشکرا بکەن کە لە چارەنۇووسى ئادەمیز اددا دەستبىشانى گردووه.
ئەمە نیوهى چىرۇ كە كەمە..
نمۇونىيەك:

وابەمە خوارەوە نمۇونە لەسەر ئەو حالەتە رۆحى يەش دەھىنەمەوە كە ھانى ھەندى
كەس دەدات بلىت:

(ھەر تەنها خۆم مەبەستە.. چىم لە خەلکى داوه؟)

دوو كەس پۇوبەپۈسى يەڭى دە كەونە گفتۇرگۇ شانازارى كردىن.. يە كېكىان مەردىنگى بەغىرەت و ئازايىھ، بەلام عەشىرەتە رەسەنە كەى مارانگازى دەستى چەرخى گەردوونە^(۱) .. ئەوي ترييان ترسنۇكە، بەلام سەر بە عەشىرەتىنگى ترە كە بەختى رۆزگار بە دەمەمەوە پىشكەنیوھ..

يە كەميان ھەر كە سەرى بەرز دە كاتەوە و زەللىيى عەشىرەتە كەى دەبىنېت، دەرۈون بەرزى يە كەى بەرگەيى بىنېنى ئەو زەللىيى يەناگىرىت و، لە تاوا سەرى نەوي دەكەت. لەو كاتەدا كە بۇ دەرۈونى خۇزى دەرۋايت، دەبىنە تا پادەيەڭ عىزىزەت و سەربەرزى لە خۆ گەرتۈوه. ئىتىز غرۇورە كەى، كە بە شەشىرەتە خۇويستىي زامدار بسووه، ھاوار دەكەت و، دەلىت: من چىم لە عەشىرەتە كەم داوه؟ ئەمەتا خۆم و كەرددەوە كام بە جۈزەن كە شانازارى يان پىوه دەكەم. ئىتىز لە عەشىرەتە دە كەشىتە دواوه، يان پەمەنەندى بە عەشىرەتىنگى ترەوە دەكەت و، بەم كارەش دەرى دەخات كە رەسەنایەتىي خۆزى لە دەست داوه!

بەلام ئەوي ترييان، ھەركاتى سەرى بەرز بىكەتەوە، شانازارى يە كانى عەشىرەتە كەى بە درەخشانى دەبىنېت، ئىتىز غرۇوى تىدا دەبۈرۈتەوە. بەلام ھەر ھېنەدە سەپىرى خودى خۆزى دەكەت، دەبىنېت لە دەرۈونەوە گەلنى لاوازە. ئالىمە كاتەدا گىانى خۆبەختىرىن و فىدااكارى لە ھەستى نەتەوھىي ئەودا بىتدار دەبىتەوە و، دەلىت: بە قوربانت بىم عەشىرەتە كەم!

(۱) بە واتايىھى كە: (الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر) مەجازىنى يە! (دانەر)

جا ئه گهر له و هیما یه تینگ یشتو ویت که له کاکله ئم غونه یه دا ههیه، ئهوا بزانه که ئم جیهانه میدانی تاقیکردن و تینکوشان و پیشپر کنی یه..

گهر هست و نهسته کانی هریه کله: مسلمان و نه صرانی.. کورد و پرمی، له کاتی مونازه رهی لهمه پرمی و خه میاندا بۆ نه تموه کهيان بەرچه سته بیت و بەرچاو بکه ویت، نهینی نموونه کهی تیدا ده بینیت. هر گیز ئه جیاوازی یهی نیوانیان بهو جۆره نی یه که خەلکی گومان دەبەن.. نه خیز. لەوانه یه ئهولی تکدانه و یهی ئهوان ئەنجامی پوانیی پوالەتی و پووکەش و هەلتەی هەستیان بیت.

دەسائی یهی برای مسلمان!

نه کەی بخەلەتی.. هر گیز سەرت نه کەیت! چونکه پارچە ئەلماسیکی نایاب هەرچەندەش ژەنگی لئى نیشتیت لە پارچە شووشەیه ک باشترە کە هەمیشە ببریسکیتەوە. دلنيابه که لاوازى پوالەتی ئیسلام ھی خزمە تکردنی ئم شارستانیتی یهی ئیستایه لە پیناوی ئایینیکی تردا!

کەواتە ئیستا کاتی ئهوا هاتووه کە ئم شارستانیتی یه شیوه و پوخساری خۆی بگۇرۇت. دیاره ئه و کاتەش کېشە کە پېچەوانە دەینەوە.

وەک لە پیشە کى یه کەدا و ترا: لە هەر شوینیکدا مسلمان ھەبیت، لە چاو نه صرانیدا دەشته کى یه و بىز لە وەرگرتى شارستانیتى دە کاتهوا و بايەخى بىن نادات.

بەلام گهر ئم دیارده و پوخسارە ئالو گۇرپى بەسەردا بیت، ئم بارودۇ خەمشەلدە گەرپەنەوە!

خۆ ھەر شتىكىش لە هاتىدا بیت، دلنيابه کە بە نزىك دادەنرىت: (كُلُّ آتٍ قرِيبٌ) و (إِنَّ مَعَ الْغُسْرِ يُسْرًا).

سەعیدى نورسى

به رهه می حه و ته : م

شش هه کاوه کان

ب دیورزه مان

سه عیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره سوول یه جایا

کردوویه به کوردى

پیشہ کسی و هر گیر

دوای هلتھاتنی مامۆستا سەعیدی نورسی لە دىلېي پۇوسمە کان و گەشتىمەھى بىز ئەستەمبۇول لە بەروارى ۱۹۱۸/۶/۱۷ زدا، پاشان دامەززانى بە ئەندام لە "دار الحکمة الإسلامية" دالە ۱۹۱۸/۸/۱۳ دا، هەتا رۇشتى بىز ئەنقرە لە بەروارى ۱۹۲۲/۱۱/۱۹ زدا، ھەر لە ئەستەمبۇولدا ماۋەتەھە.

ئاشكرا يە ئەم چەند سالە ئىزىانى بەر قۇناغى كۆتايىي جەنگى جىهانى يە كەم و شىكستى دەولەتى عوسمانى و ھاوپەيانە كانى لەو جەنگەدا دە كەھۋىت، كە ماۋەيە كى تەوتى بۇرۇ ئالىو گۆپى خېرى او تەپاوتلى زۇرى لە دەولەتى عوسمانى و جىهانى ئىسلامىدا بە خۇيىدە بىنیوھە.

ئەوه بۇ دواي شىكستى دەولەتى عوسمانى و ناچار كەرنى بەوهى كە ھودنەي "موندرۇس" لە (۰/۳۰ ۱۹۱۸/۱۰/۱) دائىمزا بىكەت، دواي ئەوه و لە بەروارى ۱۹۱۹/۱۱/۱۳ دا، بەپى ھودنەي ناوبر او، پەنجا و پىتىخ كەشتىي جەنگى دەولەتانى ھاوپەيان خۆيان كەردى بەناو ئەستەمبۇولدا، كە بىست و دوو دانەيان ھى ئىنگلەتەرا و دوازدەيان ھى فەرنسا و حەقەدەيان ھى ئىتاليا و چوار دانەشيان ھى بۇنان بۇون.

ھاوكات لە گەل ئەم ڕۇوداوانەدا، چەند ژەنرالىتكى سوپا توانىيان خۆيان بگەيمەنە ئەنقرە و ناوه پەستى ئەندۇل - كە داگىر نە كرابۇو - تاكو سەرباز و كەرتە كانى سوپا و خۆبەخشەرانى گەل بۇ جىھاد لە پىتاوى و ھەرنانى داگىر كەراندا كۆبەنمۇھە و، دوايى بە "سەر كەردى كانى بزووتنەوهى پىزگارىخوازى" ناسaran و، كەوتىنە چەندىن جەنگەوه لە گەل داگىر كەراندا، كە ناوى "جەنگە كانى پىزگارى" يانلى نراوه.

موسلمانان گەلىنى داستانى قارەمانى يان لەو جىھادانەدا تۆمار كەردى، كە چەندىن بەرگ كەتىبيان لە لايەن كەسانى پىسپۇرەوه لە سەر نۇو سراوه و، بە چەند لەپەريە كى پىشىنگدار و پىشانازى دادەنرىن لە تۆمارى مېزۇوي موسلمانانى ھاوچەر خىدا.

لهم بارودخهدا که له لایه کوه جه‌نگی سه‌ریه خزیی دهست به کاره و، له لایه کی تریشه‌وه خه‌لیفه و پایته‌ختی خه‌لافت له ژیر لووله توپه کانی داگیر که راندان، ماموستا نورسی له‌ناو ئه‌سته‌مبوولدا ده‌ژیا.

هاوپه‌یمانه کان، به تاییه‌ت ئینگلیز - وک داب و نه‌ریتی خزیان - ده‌ستیان دایه جه‌نگی ده‌روونی و بلاوکردنه‌وهی چه‌ند پروپاگنده‌یه کی تاییه‌تی له پی‌سی خوره کانیانه‌وه له‌ناو ئه‌سته‌مبوولدا، به مه‌بستی نه‌هیشتنی وره و پروخاندنی گیانی به‌گری له‌مو گله موسلمانه‌دا.

کاتی ماموستا نورسی کاریگه‌ریی ئم بیره ژه‌هراوی‌یانه‌یی له ناوه‌ندی گه‌لدا بینی، ته‌نانه‌ت که دوزمان - به تاییه‌ت ئینگلیز - تو ایان مه‌یلی هه‌ندی له زانیان به لای خزیاندا رابکیشن، نامیلکه‌ی "شەش ھەنگاوه کان" (خطوات ستة)ی دانا، که فروفلی داگیر که‌رانی تیدا خسته رو بۆ گەل و، سەرجم شوبه و وەسوھسە و پروپاگنده کانی ئینگلیزیشی پئی پووچەل کرده‌وه، هەروهک لەم پی‌یه‌وه تەمۇزى نائومىدېی لە‌سەر موسلمانان رەواندەوە.

ئەمە پوخته‌یه کبوو له‌باره‌ی ناواه‌رۆك و بارودخی دانانی پەیامی "شەش ھەنگاوه کان" وە، که لاپه‌یه کی پرشنگداری جىهادى ماموستا نورسی دەنۋىتىت له قۇناغەدا. به پیویستم زانی خوینەری بەرپىز له پېش خویندنەوهی پەیامه کەدا پئى ئاشنا بىت، تاکو به شاره‌زايىه و بپواه ناو خویندنەوهی خودى ئەو پەیامە.

ئەو دوو پېشە کی يە تر کە دواي ئەم چەند دېرە خستو و مانه‌تە بەرده‌ستى خوینەری بەرپىز، تىشكى زىاتر دەخنه سەرھۇزكارى دانانى ئەم پەیامە.

شايانى باسە ئىمە له وھر گىپانى پەیامه کەدا ئەو دەقە عەرەبى يەمان كرد بە بناغە‌ی کاره‌کەمان کە ماموستا "ئىحسان قاسىم صالحى" بلاوی کردو و تەوه و، له و پېشە کی يەدا زانىارىي له‌باره‌وه داوه کە بۇ ئەم پەیامە نۇرسىوھ. ئىجا دواي ئەوه‌هاتىن له گەل چاپه کۈنە کان و كىتىي (آثار بىعىيە) دا بەراور دمان كردو، له ئەنخاما دا ئەم دەقە‌ئى بەرده‌ستى ئىبەھى بەرپىزى لىنى دەرچوو.

فاروق رەسولل يەحى

پیشہ‌کیی قوتاییانی دانه‌ر^(۱)

له ده می داگیر کردنی ئسته مبوقول له نیوان سالانی ۱۹۲۰-۱۹۲۳ ئاله لایه نینگلیزه و، مامؤستا بە دیعوززه مان سە عبیدی نوروسی ئەم بەرهەمەی کە ناوی "شەش هەنگاوه کان"ە، له دژی داگیر کەران نووسیو و، ئىجا بە نھیئى و دەستاودەست بلاو کراوه تەوە.

ھەروەھا ئەم بەرهەمە بە زمانی عەرەبی له گەل کتىبى "سنوحات" دالھ سالى ۱۳۳۶ ای رۆمى (واته ۱۳۳۸ ای كۆچى و ۱۹۲۰ ای زايى) له چاپخانەی "ئەوقافى ئىسلامىي" له ئسته مبوقول چاپكراوه و بلاو کراوه تەوە.

نووسىنى ئەم كتىبە بچوو كە له و رۈزگارە ترسناكەدا كە هيذە کانى دۈزمنان له ھەر چوارلاوه "ئەنادۇل" يان داگیر كردىبوو، ئاوينەيە كى درە خشانە له نیوان ھەزاران چاکەي تابلىي گەورە و له ناوەندى خزمەتە يە كىجار بەرزە کانى مامؤستادا، كە بى سلەمىنەوە و بە وىنەي قارەمانىڭ لە پېي زمانى چاپخانە کانەوە له پروى داگیر كەراندا سەرەبەر زىبى ئىسلام و غېرەتى ئىمانىي وەبىرى خەلتكى هيئاواه تەوە. كە ئەمەش له و رۈزەدا وەك تف كەردىنەك وا بۇوه بە پروى ئەو داگیر كەرانەدە..

مامؤستا بە دیعوززه مان، پىش ئەوهى ئەم بەرهەمەي (شەش هەنگاوه کان) بنووسىت، وەك ئەفسەری تىپتىكى سەر بازىي خۆبەخش لە گەل قوتايى يە كائىدا بە شدارىي جەنگى جىهانى يە كەمى كەردووه و، له زنجىرە شەپنەكى قورسدا رۇوبەرپۇرى ھېرىشى ئەرمەنی و

(۱) ئەم پىشە كى يەي قوتايىانى دانەر لە گەل دەقى تور كىي پەيامە كەدا بلاو کراوه تەوە. براي بەرپىزمان (دكتور ديدار كامەران) ئەركى وەرگىزلىنى لە تور كىيەوە بىز كوردى گىرتە ئەستز. ئىش تەنها يېندا چوونەوە مان بە دارشتتە كەيدا كەد، جىڭە لەو دەقى كە هى (پاشەنلە کان)ە و، لەمۇي هيئاۋماھ،

پروسه کان بروه‌ته و، بهشیکی زور له قوتاییانی شه‌هید بروون، خویشی دوای دوو سان "دلی" له روسیا، هلهات و گهرايموه.

ئىجا له سەر داواكارىي سەرۆكايەتى ئەركانى سوپا بروه بە ئەندام لە دەزگاي (دار الحکمة الإسلامية) لە ئەستەمبوول. ئىت لەم ماوەيدا سەرجمە پېيامە عەربىي يەكانى كە دواتر لە "مهسنه‌وبىي نۇورى" دا كۆز كرانه و، ھەندىتكى لە توركى يەكانىشى وەك "چەند بىرىشكانه‌وهىك" و "خالىتكى لە ناسىنى خواى گەورە" چاپ كرد. دواي ئەمانە، پېيامى "شەش ھەنگاوه كان"ى بە نەھىنى لە دۈزى داگىر كەران لە چاپ دا و بلالوى كرده و.

دواي ئەو بەرەمانە، مامۇستاي دانەر "پېيامە كانى نۇورى" نۇرسى، كە وانەيە كى قورئانى حەكىمەن بە گۈزىرە ئىنگەيشتى خەللىكى ئەم سەرددەم و، بە بەلگەي عەقلى و مەنتىقى "پاستى يەكانى قورئان" بۇ خەللىكى ئەنادۇل و، جىهانى ئىسلامى و، ھەمۇ مروقايەتى دەسمەلتىن.

مامۇستا لە سالە كانى كۆتاينى ژيانىدا ھەندى جار باسى ئوهى دەكىد كە لە قۇنانغى ژيانى "سەعىدى كۆن" دا بە تەنبا خۆى پرووبەپرووچوار ئەفسەرى ئازا و تۈورپە بروه‌ته و. ئەمەشى بە تايىھەتى بۇ ھەندى لە فەرمانبەرانى دەولەت و نويئەرانى مىللەت لە میوانە كانى دەگىزپايەوه، لەمۇ كاتانەدا كە چۈزىتى ئەو خزمەتە ئىجابىي يە بۇ پروون دەكىدنه و كە پېيامە كانى نۇور گەرتۈرۈۋانە تە ئەستز..

باسكىرىنى ئەو ئازايەتى و بويىرى و غېرەتە ئەو كاتەشى بە بەلگە دەھىنایەوه، بەر اوردىنىكى بىن ساز دەكىد لە نیوان ھەلسوكەوتى ئەو كاتەى و، لە نېوان خزمەت و بلالو كردنەوهى "پېيامە كانى نۇور" لە كاتى ئىستايىدا و، ئەو جەوجۇولە ئىجابىي بەش كە لە گەل قوتایياني نۇوردا ئەنجامىان داوه.

بۇ نۇونە لە باسى: "دواهەمین وانە سەبارەت بە كارى ئىجابىي بنىاتەر" دا، كە دوا بەشى كەنېمىي "پاشبەندى ئەميردا غ" دا، بە قوتایياني دەلىت:

(ئەركى سەرشانى ئىمە كارى ئىجابىي بنىاتەر، نەك تەقالاي كارى سەلبىي پروو خېنەر، ھەروھا خزمەتكىرىنى ئىمانە لە بازىھە ئەزامەندىي خواى گەورەدا، بىن ئوهى خۇمان لە كارىكىدا بىسەپتىن كە خواى گەورە خىزى ئەنجامى دەدات. ئىمە لە

بەرامبەر هەر چەشىھە تەنگانە و گرفتىك بىتە پىمان ئەركى خۇرماڭرى و شوکرانەمان خراۋەتە ئەستۇ، ئەوپىش بە ئەنجامدانى ئەو خزمەتە ئىمانتى بە بىياتەرەي كە پارىزگارى لە ئاسايىش و ئارامى دەكتات.

وا خۆم بە غۇونە دەھىئەمەوە:

ھەر لە مېّزە هيچ كاتىك سەرم بۇ خۆسەپاندىنى هيچ كەسىك نەھەدە دەردۇوە.
ئەمەش چەندىن رووداوى زۆرى ئىيام دەيسەملەين.

بۇ غۇونە: ھەلئەسانم لەبەر سەركەردى گىشتىي پۇوس، ھەروەھا وەك ئەھەدە كە هيچ بايەخىكىم بە پرسىيارى پاشا(جەنرال) كانى دىوانى دادگائى سەربازى نەدا كە ھەرەشەي سىدەرە و كوشتنىانلى دەكردەم..

ئەم رەفتارەم بەرامبەر هەر چوار سەركەرە كە، روونى دەكتەھە كە خۆسەپاندىنى هيچ كەسىكىم بىن قىبۇل نەكراوه..

كەچى واماھى سى سالە بە راپىزى بۇونەوە پۇوبەرپۇوی ھەمۇو ئەم مامەلە نابەجى و نارپەوايانە بۇونەتەوە كە لەم ماۋەيدەلە گەلتەم كراوه، تاكو ھەول و تەقالامان بۇ كارى ئىيجابى بىت و، خۆمان دوور بىخەينەوە لە كارى سەلبى، بىز ئەھەدە خۆم لە ئىشىكىدا ھەلئەقورتىئىم كە ھى خواى گەورە خۆيەتى. تەنانەت ھەمۇو مامەلە نابەجى و ناشىرىنە كانى ئەم ماۋەيدەم بە راپىزى بۇون و ئارامگەرتىئىكى جوانەوە پېشوازىلىنى كردووە، لەمەشدا "جەرجىس پېغەمبەر، دروودى خواى لە سەرپىت" و ھاۋەلە بەرپىزە كام - خوايانلى راپىزى بىت - داناوه بە سەرمەشق و پېشەنگى خۆم. ئەھەبۇ ھاۋەلەن لە جەنگى بەدر و ئوحوددا گەلىنى سەختىيان چەشت)^(١).

ھەروەھا لە يە كېيىك لە نامەكانى "پاشبەندى ئەمېزداخ" دا دەرسارەي "شەش ھەنگاوه كان" دەلىتىت:

(دويىنى بە فەرمانىبەرىنىكى گەرنىگى دەولەتمەت، كە بە مىوانى ھاتبۇو بۇ لام:
سەن پاستى زۇر گەرنىگى سەرگۈزەشتەي ئىيامى سەعىدى كۆن ھاتۇونەتەدى. دىمارە ئەمەش كەرامەتىكى "پەيامە كانى نور"ە. كە ئەمانەن:

له رووداوه‌که‌ی (۳۱ مارس) و لمه کاته‌دا که "مه‌حمود شه و که‌ت پاشا"ی سه‌رکردۀی "سوپای بزووته‌وه" زور له من تووپه بwoo.. همروه‌ها ئدو رۆژه‌ش که له "دادگای عورفی سه‌ربازی" دادگاییان کردم و، پازده پیاویش له برامبه‌رمه‌وه له سیداره درابون، "خورشید پاشا"ی سه‌رۆکی دادگای عورفی لیبی پرسیم:

"تۇش داواى شەریعەتت کردووه؟ ئەمە ئەنجامى ئەو کەسانەیه کە شەریعەتیان دەویت!!"

پېم وتن:

"ئەگەر هەزار گیانم ھەبیت، ئاماھەم له پىناوی يەك دانه راستیي شەریعەتدا ھەمۈريان بەخت بکەم!!"

ھەروه‌ھاله و کاته‌شدا که - به درۋ و بوخنانى سىخوره کان - چەندىن ھزکار ھەبوبو کە منى بىن تاوانبار بکەن، كەچى بە شىۋەيە كى ناوازه بېيارى بىن تاوانىي منيان دا..

ھەروه‌ھا کە له كۆتايىي جەنگى يەكەمىي جىهانىدا لە ئەستەمبوول كېنىي "شەمشەنگاوه کان" م دىزى ئىنگلىز نۇوسى..

ھەروه‌ھا کە ئەو قىسە سوو كایاهى ئامىزانەشم لە دىزى سه‌رۆکى قەشە كانىيان كەوتە بەرددەستى فەرماندە گەورە ئىنگلىزە کان و، گۈمانى لە سەدا سەدھەبوبو لەناوم بەرنىت، كەچى وازى لە رەفتارى له و جۇرە هيئا و رقە كەى خۇزى خواردەوه..

ھەروه‌ھا لە ئەنقرەش لە كاتىكدا کە له دىوانى سه‌رۆ كایاهى لە گەل چەند ئەندامىنگى پەرلەماندا بووم، "مستەفا كەمال" بە توورەيە كى زۇرەھە خۇزى كرد بە دىوانى سه‌رۆ كایاهىدا و، لەناو ھەمۈرياندا بەسەر مەندا قىراندى و، وتنى:

"ئىيمە تۆمان بۇ ئىرە بانگھېشىت كرد تاکو چەند بىر و بۇچۇونىڭى بەرز و دروستمان بىدەتىن، كەچى چەند شىتىكت لەبارەي نويزەوه نووسيوه و، بەمەش دووبەرە كىت خستە نیوانماوه".

منىش بەرامبەر بە توورەبۇونەي، وتن:

"ئوهی نویز نه کات ناپاک، که سی ناپاکیش و هر نه گیراوه".

بەمەش بىتىكى ترسناكم شىكاند.

ھەر لە دەمدەدا ھاۋىرېكائى ئوهىم مەترسىيان لەن نىشت كە دەگۈنجى لەناوم بەرىت،
بەلام ھەستكىرىنى "مستەفا كەمال" بە راستى و ھىزىتكى گەورە و، كىشانە دواوهى و،
نواندى مامەلەيە كى تايىھەت بەرامبەرم و، خواردنەوهى رقى خۆى لە دانىشتىندا..

جىگە لەمەش، كە رۇزى دواتر لە ژۇورى تايىھەتىي سەرۇ كايەتىدا نزىكەي سەعاتىك
باسى ئەو "يە كەم فۇرفىل" م بۇ كرد كە لە كىتىبى "شەمشەھىر شەكەن" دا رۇون
كراوهەتىو، ھەر لە رىستەي: (وا دابىنى مزگەوتى ئەياسزەفيا پەرە لە كەسانى خاۋىن و
بەپىزى ئەھلى فەزلى... هەندى) تا دەگاتە "فۇرفىلى دووھەم" ..

بەو كارەشم ھەمو ھەست و نەست و بىنەما كانى ئەم تىكشىكاند. كەچى سەربارى
ئەمەش، خراپەي لە گەل نەنواندم، تەنانەت ھەولىشى دا دلىم رابىگىت..

ديبارە ئەم سى حالتە سەيرەي ئەم سى سەر كرده زۇردار و بەزەبر و زەنگە و،
ترسانيان تا رادەيەك لە "سەعىدى كۈن"، بە دلىنابىيەوە كەرامەتىكى درەخشانى
"پەيامە كانى نور" و، ھىزى كەسايەتىي مەعنەوېي قوتايى يە قارەمانە كانى ئەو پەيامانە
بوون كە لە داھاتوودا دەركەوتىن).

* * *

يە كىنكى تر لە گەورەتىن و پىر بايەختىن و كارىگەر تىن چالاکى و خزمەتى
نەتەوبىي و نىشتمانىي مامۇستا لە ئەستەمبۇولدا بىرىتى يە لە پەيامى "شەش ھەنگاوه كان"،
كە بەم بەرھەمە تەپەت كە دەكتە دەمۇچاوى دا گىر كەرانى سەمكارو، شەرەفى ئىسلامى و
سەرەپەزى ئايىنى دەپارىزىت.

ئەوهش كە وەلامى شەش پەرسىيارە كە كەنىسەي ئەنگلىكائى ئېنگلىزى - كە
ئاراستەي "مەشىھەتى ئىسلامى" يى كردىبو لە كاتى دا گىر كەرنى ئەستەمبۇولدا - بە
چەند وەلامىكى ساردۇرەق بە ناوى "شەش تف" دايەوە، پلهى بەرزى چاونەتىسى ئەو
مامۇستايە و كەملالات و ئازايىتى يە كەي، بە كەردار دەسەملەنېت و پىشانى دەدات.

* * *

لهو کانه دا که ئينگلزيه کان له ئاسته مبوقول دهيانو بىست (شەيخولئيسلام) و چەند زانايى كى ئايىنى دىكە لە دژى مامۆستا هان بىدەن، مامۆستا بە دىعوززەمان بە چالاکى يە کانى ناو ئاسته مبوقولى و، بە كىپى "شەش ھەنگاوه کان" سياسەتى داگىر كاربىي ئينگلزيه کان و فيل و تەلە كە بازى و دوزمنايەتى بە مىزۇوېيە كەى ئەوانى بەرامبەر جىهانى ئىسلامى، بە ھەموو لايە كەدا بلاو كرده و، بۇو بە پالپىشتى جەنگى سەرىيە خۇبىي نەتەۋەمى لە ئەنادۇل و، لەم بوارەدا بە يە كىڭ لە چالاكتىزىن كەسە کان دانرا.

وا ئىمەش بە وېنهى مىزۇوېيە كى ھەميشە زىندىو ئەم بەرھەمە (شەش ھەنگاوه کان) دەخەينەوە بەر دىدى خسوتىرانى، كە لە پۇوى قەبارەوە بچوو كە، بەلام لە پۇوى كات و شويىنى سەرەتلەدان و بلاو بۇونەوە يە زۇر گۈنگە..

ھەروەك لە خالەشىدا زۇر گۈورەيە كە سەر بەرزىي مامۆستا بە دىعوززەمان پېشان دەدات لە پۇوى پارىزىگارى كەرنى نەتەوە و نىشىتمانى ئىسلام و، ھەمولدانى بىز سەرىيە خۇبىي و سەر بەرزىي داھاتۇرى مۇسلمانان.

ئەو قوتابيانەي

كە لە خزمەتىدا بۇون

پوخته باسیلک لە سەر میژروی دانانی ئەم پەيامە
(پىشە كىيى وەرگىزىنە عەرەبى يە كە)

بە پىنۇرسى مامۇستا
ئىحسان قاسم صالحى

كائىلەك كە لە چەندىن شەرى دىۋاردا جەنگ بە گەرمى بەردەوام بۇو، ھەروەھا خۇيىنى ھەزاران مۇسلمان لە پىناوى بەرگرى لە ئەستەمبۇللى مەتبەندى خەلاقەتدا دەرژا، ھاوپەغانە كان بە تايىھەت ئىنگلىز دەستييان دايە جەنگىكى دەرروونى و بلازو كەرنەوهى چەند بىرۇپۇچۇونىكى سەرلىشىپۇين سەبارەت بە بىر و باوەپى نەتەوە. ئىز ھاو كار و سېخورە كانيان بە ھەمو شۇينىكى ئەستەمبۇلدا بلازو بۇونەوه و ئەم گومانە رقاويانەيان لە ناوهندە گشتى و تايىھەتى يە كاندا و بەپى جەنگىكى دەرروونى ئاماڭىدار بلازو كەردەوە كە مەبەستى شەكاندىنى ورەمى مۇسلمانان بۇو.

كائىلەك مامۇستا نۇورسى جىيەستى بىرە ژەھراوى يە كانى ئەم جەنگە فىلىازەمى يېنى كە لە رادەيە كەدا بۇو توانييۇرى ھەندى لە زانىيان بۇرپىزى ئىنگلىزە كان رابكىشىت، ئەم پەيامە دانا كە فرتوفىلى داگىر كەرانى تىدا ئاشكرا دەكت و، گومان و وەسوھە شەيتانى يە كانيان پۇوچەل دەكتەوە و ھەستى نائومىدى لە مۇسلمانان دوور دەختەوە. پەيامە كە بە نەھىنى و بە بى ناوى چاپخانە و ساتى لە چاپدانى چاپ كرا. ئىنجا خۇشويستان و قوتاييانى مامۇستا، بەۋەپى نەھىنى و لە پۇوبەرىكى فراواندا، بلازويان كەردەوە.

با ئىستا زۇر بە خىرايى بىرۋانىنە بارودۇخى نۇوسىن و بلازو بۇونەوهى ئەم پەيامە و، مەوداي كارىگەرىي لەو بارودۇخەدا:

له بەرواری ۱۹۱۹/۱۱/۱۳ زدا و به پئى "پەيمانى مۇندرۇس" پەنجا و پىشج كەشتى (جهنگىي) دەولەتاني ھاوپەيمان خۆپان كرد بەناو ئەستەمبوولدا و، لە دەرياي بسفور بەرامبەر كۆشكى "دۈلەم باخچە" لۇولەي تۈپە كانيان ئاراستە كۆشكى خەليفە "سۇلتان وەحىدە دىن" كرد كە وە كۆ دىلىنىكى لىتى هاتبوو..

بەم جۆره، سەربازانى چوار دەولەتى داگىر كەر پۇشتنە ناو ئەستەمبوولە.

لەم كاتىدا كەمایەتى يە ناموسلمانە كان بە چەپلەپىزانەوە پىشوازىيان لە داگىر كەران دە كىرد. ئەو بۇو "جولە كە" و "ئەرمەن" بەناو شەقامە كاندا دەگەپان و بە شەپقە كانى سەريان ئامازەي بە خىرەتىيان لىتى دە كىردىن و گولىان بە سەردا دەباراند. "پۇمە كان" يىش ئالاي بچۈركى يۇنانىيان ھەلتەپىرى و ھاواريان دە كىرد:

زېتۇ.. زېتۇ.

واتە: بىزى.. بىزى!

لە ناواهندى خۇشحالىي جوولە كە و ئەرمەن و پۇمە كان و، ھاوار و چەپلەياندا، زەنەرال "فەرانس دۇپەر" يى سەركەدەي فەرەنسى بەناو شەقامى "بەگ ئوغلىو" دا بە سوارى ئەسپىنگى سېي بەرە سەفارەتى فەرەنسا دەپۇشت و، وەك لاسايى كەردىنەوەي فاتىحە مەزىنە كانى مېزۇو دەستە كانى بۇ ئەو پىشوازىكارانە بەرز دە كەردىو! بەلام مۇسلمانە كان بە دلى يىمار و چاوى پېلە فرمىسىكەوە بىز ئەو دىعەنائىيان دەپۈچىيە.

ئىنجا وەنەبىن ئەستەمبوول تاقانە شار بۇۋېت كە دەولەتاني ھاوپەيمان داگىريان كەردىت، بەلكو چەندىن شارى زۇرى تىرلە لايەن ئەرمەن و ئىتاليا و ئىنگلەز و پۇرسەوە داگىر كراپۇون، چونكە بە پىسى پەيمانى ناوبر او سوپاى عوسمانى لە خزمەتى سەربازى تەسرىج كرا بۇو، تەنها ئەنادۇل (ناوەپاستى تور كىيا) مابۇو كە داگىر نە كەراپىت.

بەم جۆره.. شەقامە كانى ئەو شارانە پېر بۇۋېوون لە سەربازى سەرخىشى داگىر كەران، كە بە ئارەزووی خۆپان رەفتارى نەشياويان دەنواند و ھەراوھوريايان دەنایەوە. گەپە كە مۇسلمان نىشىنە كانىش خەمېنگى كىش و مات بالى بە سەردا كېشىباپۇون.

لەم كەشە تارىكەدا مامۆستا نۇورسى ھەستى بە خەم و خەفەتىكى قۇول دەكەد. ھاوارپىيانى تىنە كۆشان دلى بىدەنەوە و سەختى ئازارە كانى لە سەر شان كەم بىكەنەوە. بەلام ئەم بە خەفەتىكەوە - كە دلى دە گۇوشى - وەلامى دەدانووە:

"من دەتوانم ئازارە كەسى يە كانى خۇم بخۇمەوە و دان بە خۇدا بىگرم. بەلام ئازارى نەتەوە ئىسلام هېننە منى ھارپىوه كە واھەست دە كەم ئەم و چەپۈزكەنە لە جىهانى ئىسلامى وەشىزىان لە پېشدا بە وينە خەنچەرىيڭ بە دلى مندا كراون، لە بەر ئەۋەيە كە وا بە دلىشكارى دەمبىن. بەلام نۇورىيڭ دەبىن بەرپىوه يە كە - پېشت بە خوا - دېت و ئەم ئازار انەمان لە بىر دەباتەوە".

كاتى سەركەردى سوپاي ئىنگلىز ھاتە ناو ئەستەمبۇولەوە، نامىلكە ئىش "شەش ھەنگاوه كان" ئى درايە دەست كە ھېرىشىان تىدا دە كاتە سەر و، پەرده لە رپۇرى درۇز و دەلەسە كانىيان ھەنلەداتەوە و ورە ئىسلامانان بەر زە كاتەوە. ھەروەك چالاکى يە سەرۇمە كانى "بەدىعوززەزمان" يان پېش چاۋ خىست لە رپۇرى ئابپۇردىنى سىاسەتى ئىنگلىز و ھاندانى خەلکى لە دۈريان.

ئەم سەركەردى بېرىارى گىرتۇن و لە سىيدارە دانى مامۆستا نۇورسىي دا. بەلام كاتى ئاگادار كرايمە لە دەست كە ئەم بېرىارە پىزىق و قىنى گەليان لە دې دەورۇۋەزىيەت، ئەمە لە بېرىارى لە سىيدارە دانى پاشگەز بۇوەوە، كەچى لە گەل ئەۋەشدا ھەر بۇ مە بەستى گىرتى بە دوايدا دەگەران.

(بەلام خواي گەمورە پاراستى و نەنخىستە بەر دەستى ئەوان).

كاتى سەركەر دە كانى "بىزۇوتەوەي پىز گارىخوازى" لە ئەنۋەرە كارىگەر بىي ئەم پەيامە يان لە ناواھنە گىشتى و تايىھە تە كاندا بىسەت و، جىهاد و كۆششى "بەدىعوززەزمان" يان لە دۈزى داگىر كەرانى ئەستەمبۇول بەرگۈئى كەوتەوە، بە مە بەستى پىزىنان لە پالەوانىتى و جىهاد و خزمەتكۈزارى يە مەزىنە كانى لە پىناوى ولات و گەلدا، دوو جار بانگەنېشىيان كەردى بۇ ئەنۋەرە، بەلام مامۆستا لە دەمدەدا بەدم داوا كارى يە كەيانوو نەرۇشت و، وتنى:

"من دمهوئی له ترسناکترین شویندا جیهاد بکم، نهک له پشتی سه‌نگره کانهوه. پنم
وايه شوينه که‌ي ئيره له چاو ئەنادۇل گەلى ترسناكزه"!
مامۆستا نورسی ئەم پەيامه‌ی به تورکى نوسیوه و، وەک پىشىز و ئمان ئاماژه‌ی به
ناوى چاپخانه و سالى چابى نەداوه.

ئىجا هەر بىز خۆى وەرىگىر اوه بۇ عەرەبى و، سالى ۱۳۳۶ ئى كۈچى (۱۳۳۸)
پۇمى) له چاپخانه‌ی "ئوقافى ئىسلامىيە" ئەستەمبۇول له كېتىيەنكىدا چابى كردووه كە
ھەردوو پەيامى (وتارى شام) و (سنوحات) يىشى لەخۆ گرتۇوه.
پاشان قوتاييانى سورىلە سالى (۱۹۵۸) دالە چاپخانه‌ی "نور" ئىنۋەرە
سەرلەنۈئى له چاپيان داوه‌تمووه.

ھەردوو چاپە كە پېن له ھەلەئى پېنۇس و چاپ.

منىش كە لە لايەنى خۆمەوھەردوو دەقە توركى و عەرەبى يە كەم بەرامبەری يە كىز
كىردووه، بىنیم دەقە توركى يە كە لەچاو عەرەبى يە كەدا رۇونتە و، ھەندى شتى كەميسى
لە زىياتە. ئىزەتلىكىان ئەم دەقەم ئامادە كرد، كە واتاي تەواوى دەقە
توركى يە كە لەخۆ گرتۇوه و، دارشتنەوەشى وەختە لە گەل دەقە عەرەبى يە كەدا
يە كاۋىيەك بىت.

لە خواى گەمورە داواكاريin كە نيازى جوان و، ئىنگەيشتى راست و، راستىمان لە
گوفار و كىرداردا بىن بىهخشتىت.

وصل اللهم على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم أجمعين.

شەش ھەنگاوه کان

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

﴿وَلَا تَتَبَعُوا خُطُواتِ الشَّيْطَانِ﴾ (البقرة: ١٦٨)

پرازنه:

ھەموو زەمان و پۇزگارىڭ شەيتانىكى ئىنسى تىدايە كە وەكىلى خودى شەيتانە و،
شىوهى مەرۆفيتىكى "تاڭ" يان گىانى "كۆمەل" يېكى پۇشيوه.
"عەزازىل" (١) ئەم زەمان و پۇزگارەي ئىنمەش، بىرىتى يە لەو گىانە غەددارەي كە لە
پىنى سیاسەتە فېلىباز و لەخشتە بەرە كەيەوه، فەساد و خراپكارىي لە ھەموو گۈشە و
لایە كى گىتىدا بلاو كەر دووه تەوه و، بە "شەش ھەنگاوه" يىش جىهانى ئىسلامى
تىنكەدات و پېشىۋى و خراپكارىي تىدا بلاو دە كاتەوه..
چۈنكە لە ناوەندى تاڭ و كۆمەلە كاندا بە دواي سەرچاوه پىسە كاندا دە گەزىت و،
بۇ ئامانجە كانى خۆى بە كاريان دەھىنېت..
ھەروەھا لەناو سەروشە كانىشدا چاۋ بۇ كانزا زىابەخشە كان دە گېزىت و
دەرياندەھىنېت، ئىتجالە پىنى وەسوھسەي كەردارەوە (واتە بەھۆى پەروپاڭنە كانىھوھ)
لە بەرژەوەندىيە كانى خۆيىدا دەيىخاتە كار..

(1) عەزازىل: ناوى شەيتانە. (وەرگىزى)

ههروه‌ها به شیوازیکی زور زیره کانه‌ش ئه‌وره‌گ و ده‌ماره لوازانه‌ی
ده‌روونه کانیش ده‌دوزیت‌هه که توانای به‌گری‌یان نی‌به، پاشان ده‌چنی بز مه‌به‌ستی
فه‌сад و خراپکاری‌یه کانی خزی ده‌یانبز وینیت‌ا
ئه‌وه‌تا له لای هه‌ندیک هله‌په‌ی "توله‌سنه‌ندنه‌وه" به‌کار‌ده‌هینیت‌و..
له لای هه‌ندیکی دیکه هله‌په‌ی "پله و مه‌نسه‌ب" ده‌بزوینیت‌و..
لای هه‌ندیکی تریش هه‌ستی "ته‌ماع" ده‌ورووژینیت‌و..
له هه‌ندی که‌سیشدا "گه‌وجی و گه‌لحزی" و..
له هه‌ندیکی دیکه‌شدا "ئیلخاد" ده‌دوزیت‌هه... هتد..
له‌مانه‌ش سه‌یرتر ئه‌وه‌یه که له هه‌ندی که‌سی تردا "ده‌مار‌گیری" ده‌قوزیت‌هه!
ئیز هه‌مورو يه‌کیکی ئهم شتانه وه‌ک هزکاریک بز پیاده کردنی سیاسته کانی خزی
به‌کار‌ده‌هینیت!

هه‌نگاوی يه‌گەم

ئه‌و شه‌یتانه لە‌عنە‌تى‌به، چ خزی و چ له‌پى هزکاره کانیه‌وه، واته‌یان به قسە‌ی
رپاشکاوی خزی‌یان بە‌وه‌ی کە‌سانى تر بخانه گوفتار و قسە‌ی ئهم دووبات بکەن‌وه،
دەلیت:

(ئیوه خوتان دان بە‌وه‌دا ده‌نیزىن کە شایانى ئهم گرفته‌ن. خوتان ده‌داره قە‌ده‌ری
خواوه‌ندیش داد‌گدره و، هر گیز ستم ناکات..
کە‌واته بە‌و په‌فتار و مامه‌لە‌یه‌ی من لە گە‌لتان ده‌یکم پازى بن، چونكە من
هزکاریکم بز هاتنە‌دېي ئه‌و شایسته‌یه‌ی خوتان!)

ئیمەش بە‌ریه‌رجى ئهم وە‌سوه‌سە و شوبه‌یه‌ی دە‌دەنە‌وه و دەلین:
"قە‌ده‌ر"‌ی خواى گهوره کاتى کە گىرۇدەی موسىيەتىكمان دە‌کات، لە‌بەر
ملنە‌دان و سە‌پىچىمانه لە فەرمانه کانی خواوه‌ند.
جا‌پازى بۇون بە تە‌قديز و نە‌خشە‌ي قە‌ده‌ری خواوه‌ند - لە پاستىدا - تۆبە‌کردنە
لە‌گوناھانە‌ي کە هزى سە‌رە‌لە‌دانى ئه‌و گرفت و موسىيە‌تەن.

بەلام تۆزى ھۆکارى لە عنەتى، لە بەرئەمەسى كە مۇسلمانىن و لە سەر ئىسلامەتى "يە كەمانە ئىمەت گۈرۈدەي سەتمى خۇت كىدووھ و دە كەيت، نەك لە سەر گۇناھ و سەرىپچى يە كامان لە بەرامبەر خواوهندەوھ..

كەواتە پازى بۇون بەو كارانەي كە تۆئەنجامىان دەدەيت و گۈپىرايەلى كىردى سەربەستانەمان بۇ فەرمانە كانت، لە راستىدا پەشىمان بۇونەوەيە - پەنا بە خوا - لە ئايىنى ئىسلام و پشت ھەتكىردن و ھەلگەرانەوەيە لىنى! بەلىنى، دە گۈنجى تەنها يەك شت دوو رووی تىدا بىت..

واڭە لە رووى "قەدەر" وە موسىيەتىكى داد گەرانە بىت. چونكە ئەنجامى ھۆكارييەكى پەنھانى وەك خراپە و گۇناھە كامانە و، قەدەرە خواوهندىش لە بەرئەوە مەۋھىيەن پۇوھ گۈرۈدە دەكەت تاكۇ دوورەپەرىزى لەو خراپىكارى و گۇناھانە بىكەت..

جاپازى بۇون بەم موسىيەتە - لەم پۇوهە - پەشىمانىي مەۋھىيە لە خۇز گەترووھ بەرامبەر بەو گۇناھانە.

ھەر ھەمان شت كە لە رووى "لايەنى مەۋھىيە" وە دېت و ئاراستەي خەلکى دەكەتىت، سەتمى تىدا يە..

چونكە ھۆزى ئەو سەتمە - لايەنى مەۋھىيە كە - ئەو نى يە كە ئىمە گۇناھبار بىن، بەلكو ئەوەيە كە مۇسلمانىن!

كەواتە پازى بۇون بەم سەتمە، لەم پۇوهە، گەورەترينى تاوانە كانە.

ھەنگاوى دووھەم

ئەم شەيتانە، ج بۇخۇزى و ج لە پىسى ھۆكارە كانىسەوە، ئەم وەسوھ سەيە بلازدە كاتەوە و دەلتىت:

(ئىۋە لە گەل كافرى وەك مندا رېككە وتۇون^(۱).. ئىز بۇچى لە دۆستىيەتى و لايەنگىرىي من دوورەپەرىزى دەنويىن؟)

(۱) مەبەست ئەلمانى يە كانە كە لە جەنگى جىهانىي يە كە مەدا ھاپىمانى دەولەتى عەسمانى بۇون. (وەرگىزى)

له بەرپەرچی ئەم وەسوھەسەیدا دەلتىن:

ئىمە "دەستى يارمەتى" مان پى قبولە. بەلام ھەرگىز "دەستى دوڑمنايەتى" ماچ ناكەين و، ئەم دەستە لەوى تر ناجىت و، بە يەك چاۋ سەيريان ناكەين.. چونكە ھەموو سيفەتە كانى مۇزۇنى "كافر" وەك خۆزى كافر نىن، يان لە كوفە كەيدەوە سەرچاوه‌يابان نەگرتۇوو..

بۇ يە هيچ پېنگۈرىك نى يە بۇ تەوقە كردن لە گەل دەستى كافرىيەكدا كە بۇ "يارمەتى" ئىسلام درېزى كەرىدىت، لە پىناوى دوورخىستەنەوە دوڑمنى دەستدرېز كەر و دېرىنە ئىسلامدا. تەنانەت قبولۇ كىردىن ئەم دەستى يارمەتى يە بە خزمەتى ئىسلام دادەنرىت.. بەلام تۆزى كافرى لەعنتى، ئەم دەستى دوڑمنايەتى يە درېز دەكەيت كە لە دژايەتى كردىن مۇسلمانان راناوه‌ستىت و، دەتەويت بە دلىززى ئەم دەستە ماچ بکەين. بەلام ئىمە باش دەزانىن كە دەستانان لىيى - چ جاي ماچكىردى - تاوان و دوڑمنايەتى يە بەرامبەر بە ئايىنى ئىسلام!

ھەنگاوى سىھەم

ئەو شەيتانە، چ خودى خۆزى و چ لە پىنى ھۆكاري كانىھەو، ئەم وەسوھەسەيدا بلاودە كاتەوە و، دەلتىت:

(ئەوانە كە تا ئىستا كارگىرى و فەرمانىزەوايەتىي ئىۋەيان لە سەستۆدا بۇوە، ھەموو ماھە كانتانىيان ژىز بىن خستۇوە و، ئىۋەيان لەناو داوه و، سەتمىان لىنى كەردوون. كەواتە ئىۋە شاياني بەرپۇه بەردى كاروبارى خۆتان نىن.. لە بەرئەوە، من بە "وەصى" و دەمپاستى خۆتان دابىنن و، بە حۆكم و فەرمانم رازى بىن، تا كاروبارتان بەرپۇه بىمە!)

لە بەرپەرچى ئەم شوبەھە و وەسوھەسەيدا دەلتىن:

ئەى شەيتانى خەناس!

ھەرنەنها تۆ ھۆكاري سەرە كىي ئەم تاوان و خراپكارى يانەيت كە سەركىدە و كارىيە دەستانغان دووچارى بۇون..

چونکە ھەر تو ئەم دنيا فراوانەتلىٰ ھىنانەوە يەك و، لە ھەممۇ ھەل و دەرفەتىكدا پىيىزىيانىتلىٰ بىرىن و، مىنالى ناشەرەعى يەكانى خۆت لەناو ئەماندا بلاو كىردهو و، ناچارت كىردىن كە لەبەر دنيا دەست لە ئايىنە كەيان بىشۇن، چونكە شارستانىتى يەكتلىٰ مارە بېرىون كە مارەيىه كەيى تەنھا لە ئايىنە كەيان وەردەگرىت و، كە دەيىتە كاربەدەست ئايىنە كەيان بە بەرتىل لىنى دەسىنیت!

لە گەل ئەۋەشدا، گەر ئىمە لە بىرى ئەوان تۆ بىكەين بە كاربەدەست و فەرمانزەرواي خۆمان، ئەوا وەك ئەو كەسەمان لىنى دېت كە پۇشاكە كانى ئاوى پىسى بەر كەوتىت و لە نۇيىز چۈوبىت، كەچى بە مىزى بەراز شۇينە كەيى بىشوات! تۆ تەنھا ژيانىتى ئازەلأنەي نزم و كاتى بۆ ئىمە دەھىلىتەوە، ژيانى ئىنسانى و يىسلامىمان تىدا دەمرىنیت.

بەلام ئىمە - بە كۈنۈرىپى چاواي تۆ - ھەر بە ژيانى ئىسلامەتى و شەرهەفى مەرۇۋاپىتى دەزىين ا

ھەنگاوى چوارەم

ئەم شەيتانە، ج خودى خۆزى و ج لە پىيى ھۆكاري كەنەوە، ئەم وەسوھەسەيە بلاودە كاتەوە و، دەلىت:

(كاربەدەستە كانتان كە لە ئەنادۇلدا دەرىپەتىم دەكەن^(١)، نيازىان خاونىن نى يە و، ئامانجى ئەوان جىاوازە لە ئامانجە يىسلامى يە كانى ئىۋە). لە بەرپەرچى ئەم وەسوھەسەيەشدا دەلىن:

ئەوان "ھۆكاري" ن بۆ ھاتەدىي ئامانجە كان. خۆ كارىگە بىرى "نیازە كان" يىش لە ھۆكاري كاندا ئاسەوارىنىكى كەمى ھەيدە، ئەو نيازانەي ئەوان - ھەرچى يەك بىت - حەقىقەتى ئامانجە كانى ئىمە نا گۇرپىت. چونكە ھاتەدىي ئەو ئامانخانە بەندە بە بۇنى ھۆكاري كانىانەوە، نەك بەو نیازەي كە لە دلى ھۆكاري كاندايە!

(١) مەبەست سەركىرە كانى بزووتنەوە بىز گاربەخوازە كە گەلانى تور كىبايان كۆز كىردهو و بىنگىيان خىتن بىز وەدرەنانى داگىر كەرانى ولات. (وەرگىز)

بۇغۇونە:

گەر من بە مەبەستى دەرھىنانى "ئاو" يان دۆزىنەوەسى "گەنجىنەيەك" زەوىيەك
ھەلبەنم و، لەم كاتەدا كەسيكىش بە نيازى "خۆحەشاردان" لە چالەدا يان بە نيازى
"شاردنهوەسى شتىڭ" هات و يارمەتىي ھەلکەندىنى چالەكەى دام، ئەوا ئەم نيازەسى ئەو
ھەرگىز بىرى لە دۆزىنەوەسى ئاوا كە يان گەنجىنە كە ناگىرىت، چونكە دەرھىنانى ئەو ئاوا
بەندە بە كىدارى "ھەلکەندن" مۇھ، نەك بە نياز و دلى و دەرروونى ئەو كەسەوە كە ھەلى
دەكەنەت!

بەقى، ئاماڭىچى ئەوانەسى كە دۈزمنايەتىت دە كەن:

ئاراستە كىردىنى مۇسلمانانە بۇ كەعبە، نەك بۇ خۆرئاوا..

ھەروەھا پارىزىڭاربىي پلەوپايەي بەرزى قورئانى پېرۋەز كە ئەو كىتىپە مەزنەيە فەرمان
بە بەرز كىردىنەوەسى و شەھى "الله" دەدات لە پىنى پارىزىڭارى كىردىنى عىزىزەتى ئىسلاممۇھ.
كەواتە ئەوان دۈزمنايەتىي ئەھروپايان لە جىيى خۆشويىستىدا داناوا، كە بناغەي
ھەمۇو قەيران و كېشە و بەدرەوشتى يە كىمانە..

لە بەر ئەوه، نيازى ئەوان ھەرچى و ھەرچۈنىڭ بىت، ھەر پاستىي ئەم ئاماڭىچە
ناوبر اوانە ناڭگۈرىت!

ھەنگاوى پىنجەم

ئەو شەيتانە، چ بۇ خۆى و چ لە پىنى ھۆكارە كانىيەوە، دەلىت:
(ئىمام - واتە خەليلە - پىشتىگىرىي سىپاسەغان دەكات و، مەيلى بەلاي خۆشويىستى
ئىيمەدا ھەيە. خۆ دىيارە ئىۋەش دەبىن ملکەچ و گۈپۈرائىلۇ فەرمانى ئەو بن)!
لە بەرپەرچى ئەم وەسوھە سەيەشدا دەلىن:

مەيلى ھەر مەزۇقىك و فەرمانە تايىەتى يە كەى و بىر و بۇچۇونى زاتىسى خۆى، تەواو
جىاوازە لە مەيلەي كە لە كەسىتىي مەعنەولىي فەرمانى ئەمە مەيدارە ئەستەوەسى
ئىسلاممۇھ سەرچاوهى گىرتۇوە كە ئەمانەتى پىشەوايەتى و خەللافەتى لە ئەستزدايە..

چونکە ئەم وىست و ئىرادىيە لە "عەقل" يىكەوە سەرچاوه دەگرىت و .. پال بە "ھىز" يىكەوە دەدات و .. پۇويشى لە "بەرژەوندى" ئى جىهانى ئىسلامى يە .. ئەو عەقل و ئىرىيەش بىتىيە لە "شۇوراي نەتەوەي ئىسلام" نەك شوبەھە و وەسۋەسەھى تۆوا

ھىزە كەشى "سوپا" ئى چەكدار و "نەتمۇھ" ئازادە كېيەتى، نەك چەك و قەمە و نىزەتى تۆوا

بەرژەوندىش لە بازنه ئىسلامى يە كەمە پۇو دە كاتە چەق و مەلبەند و، سۈودى گەورە و مەزنى مۇسلمانان پىش دە خىرى بە سەر بەرژەوندى يە كەسى يە كاندا.. دەنا گەر ئەمە پىچەوانە بىتىھە و لە كاتى تەعاروزدا بەرژەوندى يە نزىكە كە بە سەر بەرژەوندى يە هەرە مەزنە كەدا پىش بخىزىت، وەك تەرجىحدانى تەختى پادشاھى بە سەر ئەستەمبوللدا، ئەويش بە سەر ئەنادۇلدا، ئەويش بە سەر دەولەتدا و، ئىنجا "جىهانى ئىسلامى" ش لە پىناوى دەولەتدا بە خىت بىرىت، ئەواھەر گىز گۈپۈر ایلهلىي ئەم تەرجىحداھە نا كىرىت ..

ديارە كارى وايش ھەر لە ئارادا نى يە.

خۇز ئە گەر سولتان "وەحىدە دىن" - كە پادشاھى كى دىندا رە - لە رې بىزازىت و بىتى به فاجىرتىن كەس و خراپتىن مەرۆف، ھېشتا ھەر بە وىست و ئىرادەي خۇزى كارى وا ئەنجام نادات. تەنھا لە بەر يەك "ھۇ" كە بىتىي يە لە وەي ناوى "خەلیفە" ئى ھەلگەر تۇوھە! جا ئە گەر كارى وا ئەنجام بىدات ئەوا دىارە بە زۇرە ملى و تۆپزى پېنى كراوه.

ديارە گۈپۈر ایلهلىي كىردى خەلیفە لەو جۇرە كاتانەدا بە وە دەبىت كە گۈپۈر ایلهلىي بۇ نە كرىت!

ھەنگاوى شەشم

ئەو شەيتانە لە وەسۋەسە كانىدا دەلىت:

(بەرگىرى يە كاتنان بىھۇ دەھىي و بە دەستى خۇتان دەچن خۇتان دووچارى كېشە و گرفت دە كەن. چونكە ئىنۋە لە كۈنى بە تەنھا خۇتان كارىنگانان پى ئەنجام دەدرىت كە لە گەل ھاۋىپەمانە كانىشتاندا نە تانتوانى ئەنجامى بىدەن؟)

له بەرپەرچى ئەم وەسوھ سەھىدە دەلىن:

ئەو ھىزە گەورەيەت كە دۇزمىنايەتىي ئىمەمى پى دەكەيت، تەنھا لەسەر دوو قاچى لەرزۇكى "فېل" و "خرابىكارى" خۇرى راًگرتووە..
بۇيە ئىمەش لەبەر سىنى "ھۆ" دووجارى نائۇمىدى نايىن:
يە كەمم:

فېل و خرابىكارى يەكانت كاتىڭ كارىگەرى يىان دەبىت كە لە پشت پەردەي پەنهانى و بىنى ئاگاىي خەلکىدە خۇپىان بشارنەوە. بەلام گەر ئاشكرا بىن، ئەواپۇو بەرپۇي نابۇوتى دەبنەوە و ھىزە كەشيان لەدەست دەدەن.
خۇئەوەتا بە رادەيە كى وا پەردەيىان لەسەر لادراوە و دراوه كە درۆ و دەلەسە و
ورىنە و خرابىكارى يەكانت بۇون بە مايەي پىكەنин و گالتەجارىي خەلکى و، كارىتكى نەزۆكى بىن ئەنجام!
دووھەم:

ھىزە بىن پىز و لاواز و كرمۇلە كەشت، كە دۈزايەتىي ئىمەمى بىن دەكەيت، هەرگىز بىنى دوژمن نىيە. بەلكو چەندىن دۇزمىن ئەوتۇى لە بەرامبەرەيە كە بە هيچ جۈرۈك رازى نابىن لە گەل تۇدا يەكبىگەن و رېنگ بىكەون. كە ئەمەش كارىتكى دەكات بەسەر ھىزە كە تدا زال بىت و لەسەدا نەوەدى بىن سوود و ئاكام بەھىلىتىمۇ و لە كارى بىخات..

ئىنجا پاشماوهى ئەو ھىزەت ناتوانىت - بە وينەي راپوردوو - ئەو سەم و ئىستىيدادانە بە بەرددەوامى لەسەر جىهانى ئىسلام بەھىلىتىمۇ و، بوار بە كەمس نەدات دەم بىكانەوە و، بە كۆت و پۇھۇندى دىلى بىانىھەستىمۇ و، وزە و جۇولەيانلى بىرىت. ئەو جىهانى ئىسلامە كە ھەموو بەشە كانى چ لەم دەرددە و چ لە دەرمانە كانىشىدا بەشدار و ھاوېشى يەكترىن..

ئەم گىرىمانە گەلن دۇورە..

خۇ ئە گەر لەو باوھەدا بىت كە ئەم گىرىمانە رۇو بىدات، ئەوالە گەل ئەۋەشدا كە شەيتانىكى فيلباز و چەپەلىت، دەرى دەخەيت كە لە ولاخ نزىمەر لە كەرىش گەوج و نەفامتىرت.

سەئەم:

ئەگەر ھىچ چاره يە كمان نەبىت جىگە لەھەي كە بە دەستى تۆ. مىرىن، ئەوا مردىنى عىززەت و سەربەرزى بۇ ئىمە ژيانە و، ژيانى زەللىي و رېسوايىش بۇ ئىمە مردنه.

چونكە "مردن" بە دوو جۇر و شىۋىيە:

يە كەميان:

تەسلىم بۇون و خۇزەللىك كىردىن لە بەرپىي تۆدا..

ديارەلەو حالەدا بە دەستى خۆمان گىيان و ويىزدانى خۆمان دەكۈزىن و لەناوى دەبەين، ئىجا دوڑمن دېت جەستەشان دەكۈزىت و لەناوى دەبات. وەك بلىيى كوشتنە كەي دەستى دوڑمن تۆلەيە كى خوابى بىت لە سەر ئەھەي كە بە دەستى خۆمان گىيان و ويىزدانى خۆمان كوشتوو!

جۇزى دووھەم:

ئەھەيە كە مەرۇف ويىزدانى خۇزى پەارىزىت و بەرنگارى دوڑمنە كەي بىتەوە و تف لە پۇوى بکات و زىللەش لە سەرو گۈيلاڭى بىرسەرەوينىت..

ئەو كاتەش گىيان و ويىزدانى دەھېزىن و جەستەشى شەھيد دەبىت و، "سەربەرزى و فەزىلەت" يىش لە "زەللىي و رېسوايى" جىا دەبىتەوە و، عەقىدە و عىززەتى ئىسلامىش لە سوو كایەتى و گالىتە جارى دەرباز دەبن!

پۇختەي ئەم قسانە:

خۇشويىستى ئىسلام داخوازى دوڑمنايەتى كەنلىنى ئەھەيە! چونكە چۈن رى دەكەويىت حەزرەتى جىبرىيل - دروودى لە سەر بىت - لە گەل عەزا زىلدا سولاح و ئاشتى بکات!

گىيىز و گەلۇزلىرىن عەقل و زىرىي هى كەسىنە كەنلىنى و اىيت دەتوانرى دۆستايەتى بىخىتى نىوان "ئەماع و بەرژەوندىيە كانى ئىنگلىز" و "عىززەت و بەرژەوندىيە كانى ئىسلام" وو!

گەوجىتىن دەليش ھى ئەو كەسەيە كە وا بازانتى زيان لە ژىنر كېف و سايەي ئىنگلىزدا دەچىتە سەر!

چونکه ئهوان ژيانى ئىمە بە مەرجىيەكى مەحالەوە دەبەستنەوە و، پىمان دەلىن:

لە ژىز سايەماندا بىزىن، بەلام بە مەرجىيەك خيانەت لە يەڭ دانە كەسيشتنەوە نەپىزىت..

دەنا خانە و لانەتان بە سەردا دەپروو خىنەن و، تاوانبار و بىنى تاوانستان پىكەوە لەناو دەبەين!

خۆ ئەگەر مەرفۇقىكى راستىگۈز لە پىناوايى حەق و راستىدا ېرۇو بەرۇوى سەتمە كەيان بىتتەوە و پاشان پەنا بۆ مزگۇتى ئەيدىا صۇفيا بىات، ھىچ سەل لەوە ناكەنەوە كە ئەو بىنا گەردىكەشە بەھادارە بە سەردا بېرۇو خىنەن..

ھەروەھا ئەگەر لە گۈندىكدا يەڭ كەس ھەبىت بەرەنگارى يان بىكەت، شەرم نايانگىرىت و بەلايانەوە ئاسايىھە كە سەرجەمى گۈندە كە - بە پىر و لاۋە كانىانەوە - لەناوبەرن!

چونكە پىيان وايسە كە خۇيان سەلاھىيەتى لەناودانى ھەر كۆمەلتىكىان ھەمە گەر يەكىيان تىدا بىت زيان لەوان بدات!

دەك پرساپى و سەرشۇپى بۆ ئەم شارستانىنى يەمى كە ئەم سەلاھىيەتە پى سپاردوون!

ئايا ئىتىز دەگۈنجى دلىك ھەبىت دۆستىيەتى لە گەل دلى ئەم كەسەدا بىكەت كە چىز و لەزەتى لەوەدا بىت خەنچەرى سەتمە بە دلى ئەمدا بېچەقىنەت؟

يان ئايادە گۈنجىت ھىچ شار و گۈندىك ھەبىت ئازاواھەچى يەكى تىدا نەبىت؟

كەواتە چۈن دە گۈنجى درىزە بە ژيانى كەسىنلىكى نەخوش بىرىت كە بە كۆت و زېخىر پابەند كرايىت و، دارە كەدى دەستىشى لى سەندرابىت و، دوو سەگى كەلبە و نىنۇك تىزىشى تىيەردرابىن؟!

"ئىنگلەيز" كۆمەت وە كەو "شەيتان" ئى نەفرەت لى كراو وايسە، دەچىن ھەستە چەپەلە كانى مەرۋە دەپروو ئىتتەن و بىرەن بەرەشتە نزەمە كان دەدات، لە ھەمان كاتدا گەرمۇ گورى و تىبىنی ھەست و نەستە بەرز و بىلندە كانىش دە كۈزىتتەوە.

ئەو رق و قىنه شاراوە و پانه وەستاوهى كە ئىستا ئەم دوزمنە دەرى دەخات ھەرگىز ئەنجامى ئەم جەنگەي ئىستا نى يە، چونكە شىكتىمان لەم جەنگەدا سەروزىادى پاوهستانى ئەو رقە بۇ گەر ھى ئەم جەنگە بوايە، وەك لاي دوزمنە كانى تەمان پاوهستان دەسا ئەي موسىمانان!

ئايدا دواي ئەم ھەموو حالەتائى كە يىنیتان، ھېشتا ھەر پىيان دەخەلەتىن؟ ئايدا دواي ئەوهى كە لە نزىكەوە ناشىرىنى و چەپەلىي كافراتان دى - كە لەوهو پىش لە دوورەوە بە جوان دەبىنرا - ھېشتا ھەر ئەو شتائەتان بەلاوه جوانە كە شەرع و عەقل و بەرژەوەندىي ئىسلام بە ناشىرىن و پىسيان داناون.

دەسالەتاو وەسوھە و فۇرفىلى شەيتانە كان پەنا بە خوا بگىرن و، بە پەشيمانى و لالانەوە هاناي بىز بەرن و، دەست لە داۋىنى سۆز و بەزەبى خواوهندى مىھەبان بەرمەدەن.

* * *

(كما إنَّ الضروراتِ تُبيحُ المُحظوظات، كذلك تُسْهَلُ المشكلات) ^(١)

مېشىك، كە ناوى بە "ترىنۇك" دەرچووه، بىز پارىز گارى كردن لە بىچووه كانى پەلامارى گامىش دەدات!

ئەمەش نۇونەي چاونەتسى يە كى سەرسوورھېنەرە..
ھەروەها ترسى بىنىش لە گورگ، لە كاتى ناچارىدا دەگۈزۈت بە بەرگىرى كردن،
بىنراوه كە قۇچى لە گورگ داوه و ورگى راداوه!
ئەمەش نۇونەي ئازايەتى يە كى دەراسايد..
ھەروەها شەوق و ئازايەتى سروشتى بەرى لىنى ناگىرىت..

(١) ئەم دوا بەشەي پەيامە كە نە لە دەقە عمرەبى يە كەي دانر و نە لە وەرگىرانە عمرەبى يە كەشدا نەبۇو، بىر زىم دەكتۈز دىدار كامەران لە دەقە توركى يە كەدە كىرىدى بە كىرىدى، خوا پاداشتى بىاتووه. (وەرگىز)

ئەوەتا ئەگەر مشتىك ئاو بخريتە ناو تۈپىنى ئاسن و ئىنجا پۇوبەپروى سەرمائى سەختى زستان بىيته‌وه، ئەوا مەيلى سروشىي فراوانبۇونى ئەو ئاوه (بەستۇوه) ئاسنە كە ھەپرون ھەپرون دەكەت.

بەلى.. بە وىنەي چاونەرسىيى مىرىشكى بەشەفەقەت و، ئازايەتى و غىرەتى بىزنى ناچار و، خرۇشانى سروشىي ئاو بۇ فراوانبۇون لەناو تۈپە ئاسنېنى كەدا.. ئىمەش - بە وىنەي ئەو - كاتى دووچارى سەتمى دوڑمنكارانى كافرانى داگىر كەر بىينه‌وه، ھەموو شىتىك پارچە پارچە دەكەين..

پۇوسە كان شايەتحالى ئەمەن!

لە گەل ئەمەشدا، ئەو شەهامەتە دەراسايەتى كە لە گەۋەر و ماھىيەتى ئىماندا ھەيم و، ئەو ئازايەتى يېش كە سروشى سەربرىزىي ئىسلام لەخۇى گىرتۇوه - كە لاي ھەموو جىهان پەسندە - ھەموو كاتى چاوه‌روان دەكىت، بە وریابونەوهى برايەتىي ئىسلامى، موعجىزە كانى خۇى پىشان بدات.

سەعىدى نورسى

* * *

بهره‌هی هه‌شته‌م:

گزنه‌کان

بديع‌رزا مان

سه‌عیدي نورسي

دایناوه

فاروق ره‌سول يه‌جا

كردوویه به کوردى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوونکردنوهیهک:

که سینکی نه ناسراو، که په یوهندی به کی توندو تولی له
جوری "تلهپایی"^(۱) له گهمل روح‌مدا همه، لمه‌باره‌ی چهند
با به‌تیکی جوزرا و جوزری دورو رله به کترو، به جوزریکی
کوپری چهشنسی (هلگیرسانی) کبریت، چه‌ندین پرسیارم
ثاراسته ده کات که تیاباندا تمپرو و شک‌تیکهمل به یهک
دوبن..

لئی هله‌لیزار دنیان به پئی ثاره‌زوروی خوینه‌ر خویه‌تی.
(دانه‌ر)

(۱) (تلهپایی Telepathy): بریتی به له گوپرینوهی بیرو بزچوون له نیوان میشکی چهند که سینکداو
حالیبورون له به کتری، به بین به کاره‌بستانی زمانی قسه و گوفتار. بروانه فرهنه‌نگی: Oxford. (وهر گنبر)

گزنگه کان

(طلوغات)^(۱)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي قال:
﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشِلُوا وَتَذَهَّبَ رِيحُكُمْ وَأَضْبِرُوا هُنَّ﴾^(۲).

پرسیار:

سه باره ت به جیاواری سه رسوبرهینه ری نیوان زانیانی جیهانی ئیسلامی، چی
دهلیست؟ رات چی يه؟
وہلام:

یه کم^(۳): جیهانی ئیسلامی به وینه کی کورنگکی شلوشیو اوی نوینه ران و،
ئەخومه نیکی شور ای ناریکو پیش دیتے پیش چاوم.

(۱) وشهی (طلوغات) کۆزی (طلوع) لە تور کیدا کە بە مەبەستی (طوالع)ی عمره بى بە کارى دەھینن و، لە كور دیدا بە واتای (گزنگه کان) دىت. بەلام وە كۈزار اوھىك بە واتاي درەۋشانوھى بە كەمبارى ناوه جوانە كانى خواي گەورە دىت بە سەر دل و دەررونى بەندە كەيدا، كە لەو پىيەوه جوانى بە پەوششە كانى ئەمۇ بەندە بە دەبەخشىن و ناخ و هەناوى بە دەھىن. بروانە: (التعريفات)ي جور جانى. (وەرگۈپ)
(۲) (الأناقال: ۶). وانە: لەناو خۇزاندا ناكىڭ مەبن، با ئە توانا و دەستەلاتى هەتانە لە دەستان نەچىت و، تارامگەر بن. (وەرگۈپ)

(۳) بىز گارىتكى ئەممە وت. (دانەر)

ئىمە دەيىتىن كە شەرىعەت دەلىت:

"رای جومەھور (زۇرىنە) ئەمەيە.. فەتوا لە سەر ئەم بنا غەيە دەدرىت".

جا دەبى لەم كۆرەدا "رَا" ئىزۇرىنە ئەنجومەن وەرىگىزىت.

خۇ ئەم "گوته" و بۇچۇونانىش كە پېچەوانە ئىزۇرىنەن، ئەگەر بە تەواوى لە "حەقىقت" و ناواھەرلەك بەتال و بى بەش نەبن، ئەوا بە راي توانا و لىيەاتە كان (استعدادات) دەسپېررەن تاڭو ھەر لىيەاتە و ئەمە لىيەتىرەت كە لە گەل پەروەردە خۈزىدا بىگۈنچىت.

بەلام لېرەدا دوو خالتى گۈنگ ھەيە:

يە كەميان:

ئەم "گوته" يەي كە بە مەيلى ئەم توانا و لىيەاتە ھەلىپىرراوە و، تا رادەيەك "حەقىقت" ئى لە خۇ گۈرتۈۋە و، لە ناواھەندى "كەمینە" دامادەتەوە، لە كاتىكدا كە بۇ خۇزى پابەندى سىنورىنىكە و تايىتە بەولىيەاتەوە، كەچى لە بەر گۈنى پى نەدانى خاۋەنە كەي شىۋە ئىزەن "رەھا" ئى وەر گۈرتۈۋە.

ئىنجا شوينىكەم تووانى ئەم خاۋەن توانا و لىيەاتەش ھاتۇن گىستاندۇۋيانە و، بە پىويسىتىان زانىوە كە پابەندى پەيرەوى لېكىرنى بن ا

پاشان كەسانى چاولىكەرى دەمار گىر بە نيازى پاراستى ئەم "گوته" يە ھەمۇن و تەقلاي خۇزىان خستۇرۇتە كار بۇ بەرپەرچدانەوە و رووخاندىنى را پېچەوانە كان! ئەمە بۇ لەم خالتىدا بە رادەيەك ئازاۋەنەوە و پۇوبەرپۇو بۇونەوە و زامدار كردنى بەرامبەر و بەرپەرچدانەوە يە كەزى مەيدانى گۈرەتەوە كە ئەم تەپوتۇززە لە ژىپەرپىيان ھەلەستىت و، ئەم ھەلمەي لە دەميان دەرددەچىت و، ئەم ھەرپەرسكەنەش كە لە زاريانەوە دەبرىسىكىتەوە، ھەورىنەكى بە چەھماخە و ھەندى جارىش بەرەھمەتىان لە رووى خۇزى ئىسلامدا كردووە بە پەرددە.

بەلام ئەم "لىيەاتەن" لە پلەي ھەمەر ئەرمەنەمایەوە كە لە پۇونا كىي خۇز بەھەمند بېت، چونكە ھەروەك باران نابەخشىت پى لە هاتى پۇونا كىش دەگرىت ا

خالی دووههم:

ئەو "گوتە" يەي کە لە سنورى "کەمینه" دا ماوهەمە، ئەگەر ئەمە حەقىقت و كاكلەيەتىپايدا يە بە سەرەمە و هەمەس، ئەو ئاۋىنە بۇ ماوهەيە و ئەمە مىزاجەدا كە لە توانا و ليھاتنى كەسى هەلبىزىر كاردا هەمە، زال نەبىت، ئەوا ئەمۇ "گوتە" يە دە كەمۇنەتە مەترىسى يە كى گەلى مەزنەمە. چونكە لە كاتىكىدا كە دەبۈو ئەمە ليھاتنى رەنگى خۆزى بىداتە ئەمۇ، هەروەھا بە لاي پۇيىستى يە كانى خۆزىدا و هەرىبىچەر خىنېت، كەچى ئەمۇ دەچىت مۇتۇر بەي ئەم دەكەت و دەيخاتە ژىر فەرمانى خۆزى.

ئىزىز لەم خالىدا "ھودا" دە گۈزىت بە "ھەمە" و، "مەزەھەب" يىش لە "مېزاج" دە خواتەمە و لىيى دەنۋاشىت..

بەلنى، "ھەنگ" ئاو دە خواتەمە بەلام ھەنگۈين دە بەخىشىت، كەچى "مار" كە ئاۋ دە خواتەمە ژەھر دەرىزىت!

بەلام ئومىدىيەكى يە كىجار بەھىزم بەمە ھەمە كە زانىيانى جىھانى ئىسلامى لەم كۆپە بەرزەي بۇونمۇر اندا و لەم شارە حال لىيەتىوھ سەر گەرداھى گۆزى زەۋىدا و لە نېوان قەومى ئادەم و مىللەتى مەرۆڤدا، بىنە ئەنجۇمەن ئىتكى پېرۇزى نۇننەرانى ئەوتۈكە زانىيانى پىشىن و دوايىن لە سەرەرووي چەرخ و سەردەمە كاموھ تىايىدا بېۋانە يە كەز و لە نېوان خۆيىاندا "ئەنجۇمەن ئىتكى راۋىزى كارى" پىكىجەنەن.

* * *

پرسىار:

ئايىا لەمەولا "نەسرانىيەت" نايىتە رېنگر لە بەردهم بەرەو پېشچۈونى ئىسلامدا؟

وەلام:

ئايىنى نەسرانى لە ئەنجامدا خۆزى لە بەردهم "كۈزانەمە" يان "خاۋىنبوونەمە" دا دە بىنېتەمە و، چەڭ فېرى دەداتا

ئەوەتا چەند جارىڭ لە تۈپەت بۇو تا گەيشتە ئەمە بۇو بە "پۈزىستانت". ئىجا "پۈزىستانت" يىش پارچە پارچە بۇو ھەتالە "تەوحىد" نزىك بۇوەمە و، ئىستا بىز كەرتۇون ئىتكى تە خۆزى ئامادە دەكەت..

جايان ٿوهي به ته او اي خاموش ده بيٽ، يان پاسته و پاست خوئي له به ردهم
پاستي يه کاني ٿيسلامدا دهينته و که بناغه کاني ٿاييني پاسته قينه ه سرانئي تيٽا
کزبوونه ته و.

مرؤف ناتوانيت به بىن ٿايين بيٽ!

ٿئمهش نهيني يه کي مهزنه؟ پيغامبري ٿازيز ﷺ به هوالداني نازلىبوني حه زره تي
عيساو، حوكم کردنی به شريعه تي ٿيسلام و، به وش که که سڀک ده بيٽ له نه ته و
پيغامبر ﷺ، ٿاماڙه د بُز کردووه.

دووههم: هزکاري ٿيختيلافي زيانه خش ٿوهي که له بربى ٿه و ده ستوره ده لٽت:
"ئمه حقه" ده ستورى "هر تنهها ئمه حقه" و، له جيڻي پرياري "ئمه جوانتره"
پرياري "هر تنهها ئمه جوانه" جينگير ڪراوه..

ههروهه له شويني بناغه ميهربانانه: (الحب في الله) دا (البغض في الله) دا زاراوه..
له بربى خوشويستني کار و پيمازه که خوي، نه فرين له کار و پيمازه کاني تر به سه
هه لسو که وه کانيدا فه رمانزه و ايده..

له جياتي خوشويستي حققيه، لايٺنگيري "من" (أنا) خوي هه لقور تاندووه..
هزکاري به لگه کان له شويني ئامانج و مه به سته کاندا دانراون. له کاتيکدا که
ده توانيت به يه اک به لگه بىن که لک يه اک ده رهنجامي حق له زيندا جينگير بکريت و، به
يه اک هزکاري ناهه قيش ئامانجيکي حق له هزردا دلجه زريت. که واته مادهم ئامانج و
مه به سته که "حق" ه، ئهوا ناينت بىن که لکي هزکاري به لگه و پيتوشه کان بهم جزوره
بيٽه هزکاري لينکتازاني دله کان.

سي هم: هزکاري ٿيختلاف "جه ربه زهبي" ^(۱)، که حوكمرانئيکي ستمکاره. ئه
"جه ربه زهبي" يه که پالي به بيري ره خنه گرتن و به ديني به وه داوه ته و، هه ميشه
ستمکاره.

(۱) وشهي "جه ربه زهبي" ليرهدا کزمه له واتايه کي لينک نزيك له خون ده گرن، وله: فرتو فيل له قسدها بُز
هه لخنه تاندنی برآمده.. شاردنوهی پاستي يه کان به وشهي هدق و ناهق.. چاوقايي له قسددا بُز زالبون
به سره قسه هارو هاجي.. جربني.. لاساري. (وهر گين).

پرسیار:

ئەو پرسیار کاره نەناسراوه، دووباره دەلتىت: "جهربەزەبىي" چى يە؟

وەلام^(۱):

بىنىنى تەنها و تەنھاى قسۇور و ناتەواوېيە کان لە نىسوان کاروبارە گەمۇرە جۆز او جۆزە کاندا، جەربەزەبىي كى ئەوتۈيە كە فرييو دەخوات و فرييوش دەدات.. سروشى "جهربەزەبىي" وايە كە لە يەك دانە تۆۋى "خراپە" ھىندهى گولە گەنمىتكى دېلىتە بەرھەم و بەسەر "چاكە" دا زالى دەكەت^(۲).

بۇ نۇونە:

ئەو بەلغەمەي كە يەك بە يە كى كەسانى ھۆزىلۇك رۇزىانە فېرىيى دەدەن، ئەگەر بە جەربەزەبىي و بە شىۋەيە كى وەھمى باز بەسەر "شويىنە کان" دا بىرىت و، بۇ شىۋەيە وىنا بىرىت كە ھەموو يان بەرھەمى يەك دانە كەسى ئەو ھۆزە بن! ئىنجائەو كەسە بىرىتە بۇھەر بۇ كەسانى ترى ھۆز و بۇ شىۋەيە تەماشا بىرىن!

ياخود ئەو بۇنە ناخۇشەي كە لە ماواھى سالىتكىدا لە كەسىكەوە دېت، ئەگەر بە جەربەزەبىي باز بەسەر "كاتە کان" دا بىرىت و، واتەسەور بىرىت كە ھەموو يان لە ماواھى يەك خولە كىدا لەو كەسەوە ھاتووە!

ئەو كاتە دەبىن كەسى يە كەم چەندە چەپەل و، دووھەميش چەندە بۇ گەن بىت! تەنانەت ئەگەر ئەندىشە چاوى خۆزى بىنۇقىنىت و، وەھميش لسوتى خۆزى بىگرىت و، لە ئەشكەوتە کانى خۆيان ھەلبىن، ئەمدا "زىرى" مانى ئەمەھى نايىت سەرزەنشتىيان بىكەت!

بە لام جۇزىنىكى سەير و سەمەرەي ئەو جەربەزەبىي لەمۇ دايىه كە شەتە پەرت و بلازوھە کانى ناو "كات" و "شۇين" كەن پىكەوە كۆزدە كاتەوە و دەيانڭات بە يەك دانە شەت. ئىز لەو پەر دەرەشمۇو تەماشاي ھەموو شىتىك دەكەت! بە پاستى سەر جەم جۆزە کانى "جهربەزەبىي" مەكىنەي شتانى نامۇ و سەمەرەيە!

(۱) بۇ گارىنلۇك بۇ كە بەم شىۋەيە وەلامى ھۆز و تىرە كام دايىوھ. (دانەر)

(۲) بۇورن كە لە غۇونە کانى داھاتۇردا چەند کاروبار و شىنىكى ناشىرىن پىش چاودە خىرىن. (دانەر)

ئایا ناینریت که له پیش چاوی عاشقیکی جهربه‌زهدا سه‌رجه‌می بونه‌وهران خوش‌ویستی يه کترین و، به لیوی خهندانه‌و ده‌بزوین و هله‌لده‌پرن؟ ياخود سه‌انسری بونه‌وهران له روانگه نائومید و جهربه‌زه که‌ی دایکیکی ماته‌مین و جه‌رگ سوتاودا چون به خم و خحفه‌تهوه له گریاندایه؟

هه‌که‌سهو بروبوومی گونخاو له گه‌ل حالت خویدا به‌رچنی ده‌کات!

له‌م مه‌قامه‌دا نمونه‌یه کت بز ده‌هینمه‌وه:

گریمان له‌ناو ئیوه‌دا ریواریکی ماندوو تنه‌ها بز ماوه‌یه که سه‌عاتی گه‌شتو‌گوزار پرواته ناو باخچه‌یه کی له‌وپه‌پری پاز اووه و پپ له گوتنزاردا..
(دیاره باخچه‌ی بئ ناته‌واوی له تایبه‌تمه‌ندییه کانی به‌هه‌شته و، تیکه‌تابونی ناته‌واوییه که هه‌که‌مالیک‌کدا يه کنکه له خواسته کانی ئه‌م جیهانی بون و تیکچورونه‌ دنیا) ..

ئنجاله بئر ئوه‌ی هه‌ندی شتی پیس و مرداره‌و بوله چهند گوش‌یه کی جیاجیای ئه‌م باخچه‌یه‌دا هه‌بورو، ئهوا ئه‌و که‌سه ریواره، به‌هزی لاری میزاجی خوی، تنه‌ها به دواي شنانی بز گه‌ندا ده گه‌را و سه‌یری مرداره‌و بورو کانی ده‌کرد، گوايا هه‌ر تنه‌ها ئوهانه له‌و باخچه‌یه‌دا هه‌ن. ئجا به حوكمی خولبای خوی، ئه‌ندیش‌هی پتر فراوان ده‌بیست و، سه‌رجه‌می باخچه که له شیوه‌ی کوشتاگه‌یه کی ئاژه‌لان و زبلخانه‌یه کی مه‌زنداده‌بینیت.

ئیتر له ئه‌نجامدا گه‌دهی تیکده‌چیت و ده‌ریشته‌وه و، به‌وپه‌پری نه‌فره‌تهوه له‌می هله‌لدين!

زور سه‌یره ائایا "حیکمه‌ت" و "بهرژه‌وندی" ده‌توانن پرووی رازیسون پیشانی ئه‌ندیش‌هیه که‌دهن که چیزی ژیان ئاوا له گه‌رووی مرؤقدا بکات به خهفت و په‌زاره؟.. ئه‌و که‌سه‌ی که "جوان" ده‌بینیت، جوان بیر ده‌کاته‌وه.. ئه‌و که‌سه‌ش که جوان بیر ده‌کاته‌وه، چیز له ژیانی ده‌بات!

گزنگه کان

۸۰۳

پرسیار:

هر که سهو سکالا له دهست رژوژ گار ده کات. ئایا ئهوه نایتە رەخنە گرتن لە سەمعەتى
ناوازەی کردگارى شکۆمەند؟

وەلام:

نەخېر.. هر گىزاو هر گىز.. بەلکو واتاي ئمو سکالا دەرىپىنە بەم جۇرەيە:
گوايا سکالاڭىز دەلىت:

ماھىيەتى جىهان، كە بە دەستورى دانستى ئەزەل پىشك خراوه، بۆ ئەنجامدانى ئەو
شىتى كە من دەمۈىست و ئارەزووم دەكرد و ئەو حالتەي حەزم لىپى بۇو، ئامادە
نى يە و ..

ئمو ياسايىھى گەردوون كە بە پەر گارى چاودىزىي ئەزەلدا نەخشاوە، بوارى پى
نادات و ..

سروشى رژوژ گار، كە لە چاپخانە ويستى ئەزەلدا چاپ كراوه، لە گەلیدا يەك
ناكمۇت و ..

دانستى خواوهندىش، كە بەرژەوندى يە گشتى يە كانى لە سەر بىيات نراوه، پىنى
پازى نى يە، هەتا ئەم جىهانى "مومكىنات" ئەو بەرۋەپۇمانە لە دەستى توانستى
پەرەردگارى بىكتەوە كە بە ئەندازىيارىي مىشىكى خۆمان و حەزى ھەوا و
ئارەزووه كائنان داواى دەكەين. تەنانەت گەر بىانە خىشىت، ئەوا ناتوانن وەرى بىگرن.
ئەگەر بەرۋەپۇمانە كان بۆ خۆيىشيان دابكەونە خوارەوە، ئەوا هەر مومكىنات ناتوانن
ھەلىان بىگرنوە.

بەلتى، هەر گىز ناگۇنخىت لە بەر ئارەزووى كە سېڭ باز نەيە كى گەورە لە جۇولەمى
گەرنىگى خۆى رابۇۋەستىنرىت!

بە پۇختى:

"چەربەزەبىي" دادوھەرىكە، نايىت تەنها گۈئى يىستى لايەنى "خراپە كان" بىت، بەلکو
دەبىن گۈئى لە رىكە بەرە كەشى بىگرىت كە "چا كە كان"، ئىنجا بەراوردىيان بىكت. بە

وینه‌ی پیاردانی دادگه‌رانه‌ی روزی حه‌شر بکات و، به خوش‌ویستی‌یه‌وه "ههق" به لاینه زال و تاقرسه‌که‌یان بدات.

پرسیار:

جه‌ربه‌زه‌ی چون کاریگه‌ری لمه‌هر هزره کانی ئیستا به‌جنی هیشتووه؟

وه‌لام:

بروانه! هر ئه و "خرابه" بے واى کردووه دهوله‌تىكى بیانى كه هنده‌ی چيائى "ئارارات" ستم و سوو کايەتى بە ئىمە کردووه، بە چەند بهانه‌يە كى تەلە كە بازانه و قسە‌ی پروپوج و ورنە‌ی چەشنى: (نازانم لە ج مىزرويەك لە "قرم" دا ھاو کارىي ئىمە کردووه) لە شىوه‌يە كەدا پيشانى دەدەن كە بتوانىت دۆستى ئىمە بىت.

ھەروه‌ها كۆملە ئەو تىكۈشمەرانه‌ي كە بە ئەندازە‌ی چيائى "سپان" (سوچان) لە پىناوى شەره‌ف و سەربەرزى ئىسلامدا خەباتيان کردووه، بە چەند بروپانوويە كى سەير و سەمەره بەرە نزمەتىن پلە دەھىزىنە خواروه و، به وينه‌ی دوزمنانى مىللەت پىش چاو دەخرىن!

ھەروه‌ها بە پى دەستورى: "خُذ من كُلّ شيء أحسنه" كە دەرە بخامى بەرەپىدانى پەروردەي ئەوروپايىه، دەبۇو بە خواستى "بەرژەوندى" لە ھەر شتىكىدا باشتىن پرو وەربىگىرت، كەچى خراپتىنى ئەو پرووانە لە بەرچاۋ دەگرن و، بەر دەوام مىللەت بەرە نائومىدى دەبەن و، گىانە بە كۆملە كەى دەكۈزۈن.

ھەروه‌هالە گەل رامبوونى "لاوازىي باوەر" بۆ "جه‌ربه‌زه‌ی خراب" بەوهى كە لە بايته ئايىنى بە كاندا لاوازتىن لايەن پيشان دەدات، ئەوازه‌مېنەسازى بىزى ئايىنى دەكتات.

ھەروه‌ها دەرە بخامىكى ترى ئەوه، بىتى بە لەوهى كە ئەو رەخنە گەرتەي خواستى سروشى مەۋەقە و، لە نىوان پىشىنەندا چ بەھزى ئىرەبى و چ لە بەر حەقوىستى بۇۋىت پروپىداوه، جەربەزه‌ي سۆفستائىيانە ھاتووه رەخنەي ھەرييە كەيان بەرامبەر ئەوي تى دەردەخات و، سەبارەت بە گەورە مەردانى نەتەوه بىزى و نائەمېنلى بە گۈنى

گزنه کان

۸۰۵

خمه لکیدا ده دات و، لم پیشه وه لهرزه به قودسیه تی ئیسلامه تی ده خات له زهینه کاندا..

له ئېنچامدا چەندىن زيانى گەورە لم جۇرە جەربەزە بىيەوە سەرەت دە دات.
پاشان هەرچى بىر لە ئەستەمبوول دە كەمەوە، دە بىن زمانى ھىنده دى دوو بىت درېز
بۇوە، بەلام ئەندامە كانى ترى لە نەشۇغا كىردىن بى بەشە و، وىنە كەى وەك ھى "منالىتكى
بەتمەن" بە زەينمە دېت!

* * *

پرسىار:

سەبارەت بە فەتوايىھى كە لە دۈزى "ئەنادۇل"^(۱) دەرچووه، چى دەلىتىت^(۲)؟

وەلام:

ئەوھە "فەتوا" يە كى پەتى نى بە ھەتا عوزرى بىز بەھىرتىھەوە، بەلكو فەتوايىھە كە
"قەزا" (بېپار) ئەلخۇز گەرتۇوو..

چونكە جياوازى فەتوا لە قەزا لە دايىھە كە بابهەتى فەتوا گشتى يە و، دەستىشان
نە كراوه و، مولزىمىش نى يە. بەلام قەزا ھەم دەستىشان كراوه و ھەم مولزىمىشە..
جا ئەم فەتوايىھى كە پرسىاري لە بارەوە دە كەيت، ھەروەك "دەستىشان كراو" ئە،
ئەوھە تاھەر كە سېلىك سەرچى بىدات لە مەبەستە كەى تىنە گات.. "مولىزىم" يىشە، چونكە
ھاندانى عەوامى موسىلمانان لە دۈزى ئەوان (ئەنادۇل) دواھەمىن ھۆكاري دەر كەرنىھەتى.

(۱) ئەو دەمە دوو حکومەت لە تور كىيا ھەبۇو: يە كەميان ھى ئەستەمبوول، كە لە زېز دە سەلاتى داگىر كەرانى
ئېنگلىزدا بۇو. حکومەتى ئەنادۇل يىش كە ئەنقرەپان كەردىبۇوە پايدەخت و لە دۈزى داگىر كەران دە جەنگان.
ئەوھە توايىش بە گوشارى ئېنگلىز لە دۈزى ئەمەيان دەر كراپۇو. (وەرگىز)

(۲) جىنگىاي سەرچى كە مەلبەندى خەلافەت وىزپاى بۇونى زانىيان و دارولىيكمە و كۆنترۆلە
پەوشىتىيە كائىش، كەچى تاوانە گەورە كانى چەشنى: (فەحش و مەى و قومار) نەڭ لانە براوه، بەلكو
ئەتوانراوه بىاگىرىشى بىكەن. بەلام بە تەنها يەك فەرمانى حکومەتە كەى ئەنادۇل ھەرچى گەورە
وەك مەى و قومار ھەيە قەدەغە كراوه. وانە ئە گەر دەستورە كانى حىكىمەت لە گەل ياسا كانى حکومەتدا و
قانۇنە كانى حق لە گەل ھىزدا تىكەل نە كەرنىن، ئەمە ياسايانە لاي زۇرىنى خەلکى بەرھە مېكىان
نایىت. (دانەر)

جا ماده‌م ئەم "فەتوا" يە "قەزا" ئى لە خۇزگۇرتوو، ئەوا لە "قەزاء" دا گۈئى راڭىتن لە هەر دوو رېكە بەرە كە دەيىنە كارىنىكى پۇيىست..

لە بەر ئەوه، دەبۇو قىسى ئەنادۇلىش بە هەند ورېگىر ايد. دواي ئەوه لە لايەن دەستمەكى سياسەتمەدار و زانايانەوە و، لە خالى بەرژەوندىي ئىسلامدا داوه‌رى لە دەعوايە ئەكە لە دېيانە و لە دەرهەنجامى مایە ئە دەعوا كە شدا بىكرايد، ئىجا دەتوانىرا فەتوا كە بىرىت.

خۆى لە خزىدا هەندى لە پاستى يە كان ھەلگەر اونەتەوه و، دېھ كان ناوە كانى خۆيان لە گەل پە كىردا گۇپرپۇتەوه، ئەوه تا "ستم" بە دادگەری و، "جياد" بە ھەلگەرانەوه و، "دېلى" بە ئازادى ناودەبرىن!

* * *

پرسىار:

بۇچى تۆتا ئەم رادىيە نەفرەت لە (ا.ك.ز) [ئىنگلەيز] دەكەيت، تەنانەت بە سولھىش لە گەلباندا رازى نايىت؟

وەلام:

ھۆكارى ئەوه يەك دانە نى يە، بەلكو ھەزارە. توندۇتىزلىرىنى ئەو دەست وەشاندە بە لاي منمۇه ئەوه يە كە لە پۇوي مەعنە وىيەوە دەيسىرەۋىننە پەھوشت و ئاكارە كامان. ئەوه تا پەھوشتە خراپەكان، كە وە كە ناوك و تۈۋىتك وابۇن لە ناخماندا، ئىمىستا ئەوان ورددە چە كەرە ئىيىن دەكەن و پېش چاۋيان دەخمن.

برىنە كانى ڑيان ساپىز دەبنەوه، بەلام زامە كانى عىزىزەتى ئىسلامى و نامۇسى مىللەت يە كىجار قۇولىن!

ئەوانە، لە مزگەوتى "ئەدىرنە" دا بە زمانى زانايە كى موسىلمان خەلکىيان ناچارى دوعا كردووه بۇ شەيتانىكى وەك "فينزيليونس"^(۱) ..

(۱) بۇ زانىيارى لەبارەي "فينزيليونس" وە بېروانە لەپەر (۷۵۴) ئى ئەم كەنېيە. (وەرگىن)

ئىنگلىز كە دەستە و پىرى شەيتان، لە ئەستەمبوول و بە زمانى مۇسلمانان، سەربازە كانى يۇنان بە رىزگار كەر و پاڭزكار ناوزەد دە كەن و، كۆمەلتى خەباتكارانىش كە لە دىزى ئەوان راوه ستاون، بە تاوانىيار و سەتمەكەر ناو دەبەن!

جىنى سەرسوور مانە! ئايادايىكىڭ بىگاتە ئەمە پادەيەى كە بە دەستى خىزى جىڭەر گۆشە كەى بىكۈزىت و، بىن ئەوهى هىچ پەۋارەيەك دەر بېرىت پارچە پارچەمى بکات، ئايادە گۈنجىت ھەموو ھەستىكى بلند و رەوشىتىكى بەرزەلە دايىكەدا نە كۈزابىتەوه؟!

* * *

پرسىار:

بۇچى سىاسەتى (ا.ك.ز) سەركەوتتو دەبىت؟

وەلام:

چونكە تايىەتمەندىي سىاسەتى ئە بىرىتى يە لە: ئاژاواه گىزى و، دەرفەت وەرگىرن لە جياوازى يە كان و، ئەنجامدانى ھەموو سوو كايدى و نزىمى يەك لە پىناوى بەرژوهەندىي خۇيدا و، درۈزكىردن و، وېر انكارى و، ئەنجامدانى كارى سەلبى لە دەرهەوە. مروقىك بە تەنها خۆزى دەتوانىت لە ماوهى يەك رۆزدًا بىنایە كى مەزن تىكبدات و، پشىوي لەناو يەك تىبى سەربازىشدا بىتىوه.

ھەر ئەم سىاسەتە نزەمەيە كە بە روالەت نەفرەت لە (ق. ط. ط. نى)^(۱) دەكەت، كە چى بە پەنامە كى خۆزى لە كاروبارىدا ھەللىدە قورتىنیت، چونكە ھۆكاري سىاسەتى ئەو: بەدى و خراپكارى يە. لە ھەر شوتىنكىدا پارىز گارى لە رەوشە خراپە كان بىكىت، ئەو پاشتى دەگرىت و ھانى دەدات. حالى ئىستاى ئەستەمبوول شايەتى ئەمەيە.

* * *

(۱) مامۇستا عەبدولقادر بادللى لە چاپە لاتىنى يە نوينكەي (آثار بدېعىيە) دا سەبارەت بەم پىتانە نۇوسىيەتى: (مەبەستى لە قسطنطىنېيە) يە. (وەرگىز)

پرسیار:

له ئەنادۇلۇشدا سىتم گەلىنى پەرهى سەندۇووه.. مۇسلمانانى زۇر لە سىدارە دەدرىن.. ئەوانە بۆچى وادەكەن؟

وەلام:

بەلى، بە داخموھ چەند شىنىكى تەواو دلتەزىن بروو دەدەن. بەلام ھۆکارى بىنەرەتى ئەوھ: مەدەنیيەتى نەفرەت لېڭراوى بىن "مېم" ھ كە ئەم جۇرە چە كە وەحشىگەرىيانە بەم جەنگە بەخشىوھ.

بەرەنگاربۇونوھى ئەو چەكانە ھەر دەبىن بە چە كى ھاوشىوھى خۇزىان بىت. تەنگى "شەش تىر" ناتوانىت لە بەرامبەر "مېزەللىز" ھوھ^(۱) بەرگرى بىكەت. ھەر ھەمان چەك و ھەمان دەستوورە كە ئەم شارستانىتى يە بە دەستى ئەو جەنگە سپاردۇوھ.

من بە چاواي خۆم دوو فەرمانى "گران دۇق نىكۇلۇ فىچ" م^(۲) دى:

فەرمانى يە كەممى ئەوھ بۇو كە:

(ئەگەر لە گۈندىكدا يەك تەنگ لە رۇوى سەربازە كاماندا بىتەقىزىت، ئىمە ئەو گۇندا بە خاوخىزىانوھ لەناو دەبەين).

فەرمانى دووھەم:

(ئەگەر لەناو كۆمەلېكدا يەك كەمس خيانەت بە بەرەت ئىمە بىكەت، بە خۆى و مال و منالىيەوە لەناوی دەبەين).

جا بەم دەستوورە يە كىجار سىتمەكارانى يە كە (ا.ك.ز) ھېرىش دەكانە سەر ئەنادۇل.

* * *

پرسیار:

بۇرۇنگىردنوھى جياوازىيە كانى نىوان جىهانى ئىسلامى چارەسەر چى يە؟

وەلام:

لە پېشدا پېۋىستە ئەو ئامانچانە بە ھەند وەرىگىرەن كە ھەموان لەسەرى يە كەدەگن.

(۱) جىزە تەنگىكى رەشاشه، كورد بىنی دەلىت: مەترەلۇز، شەست تىر. (وەرگىز)

(۲) خالى قەيسىرى رۇوس و سەرگەردەي بەرەت قەفقاس بولە يە كەنم جەنگى جىهانىدا. (وەرگىز)

گزنگه کان

۸۰۹

چونکه:

خوامان یه کنکه..

پیغامبرمان - درودی خوای له سه ریت - یه کنکه..

قوئانمان یه کنکه..

همو شمان له سه پنداویستی یه ئایینی یه کان قسمه مان یه که.

ئیز لق و پهل ئو بابه تانه که به شیلک نین له پنداویستی یه کانی ئایین، يان جیاوازی
له شیوه و هر گرتیان، ياخود له که نه چونی پیشکەن لیيان، هیچ کام له مانه
ناتوانیت له رزه بدم یه کنکه یه بخات، يان به سه ریدا زال بیت.

خۆ ئەگەر دەستوری "الحُبُّ فِي اللَّهِ" پیاده بکریت و، "عەشقى حەقىقت" دادورى
جموجولمان بیت - کات و سەردەمیش بۇ ئەمە يارمەتى یه کى باشان دەدات - ئەوا
دەتوانزىت ئو جیاوازیيانه بە ئاراستەمە کى راست و دروستدا بېرىن.

بەداخموه له بەر ئەمە ئاماڭى ئەندىشە له بېر براوەتەوە يان له بېر چۈوهتەوە، ئەوا
زىيەنە کان بە دەور و خولى (من) كەندا دىن و دەرۇن. بەلام ئاماڭى ئەندىشە "مەبەستى
بلند" ی بەپەری پۇونى هيئاۋەتە مەيدانوھ.

* * *

جۇرىتىكى توندوتىزى ستەم

ئەم تايىەتمەندى یەمەن کە مرۇقانى "خەواص" لە دنىادا ھەيانە، ھۆيە کە بىز
تەوازوو ع و خۇزەنەویستى.. كەچى بۇوە بەھزى خۆ بەگەورە گرتىن و خۆسەپاندىن بە سەر
کەسانى تردا!!

ھەروەھا دەستەوسانى "ھەزاران" و ھەزارىي "عموام" كانىش داخوازى بەزەمى
پىندا ھاتەوە و خەم بۇ خواردنە.. كەچى بۇون بەھزى ئەمە کە بەرھو دىلى و
ژىرىدەستەمە بىاندا تەبەر!

ئەگەر چاكە و شەرفەندى یەك لە ھەر ئىشىكدا ھەبىت، پىشكەش بە چىنى
تايىەتمەندە كەرىت. بەلام گەر خراپە بىت، بە سەر عەموامى خەلکىدا دابەش دە كەرىت!

بز نمونه:

ئەگەر تىپىنىكى سوپا سەركەوتىن بەدەستت بەھىيىت، شان و شەرەف بز سەركەدە
دادەنرىت و بەسەر تىپە كەدا دابەش ناکرېت.. كەچى لە كاتى شىكىت ھىناندا ئەو
خراپىدە بەسەر تىپە كەدا دابەش دەكىرت!

نمۇنەيەكى تى:

ئەگەر ھۆزىئىك كارىتكى شەرەفمەندانە ئەنجام بىدات، بە سەرۋە كە كەى دەو تىرىت:
(ئافرىين حەسەن ئاغا)!

بەلام لە كاتى تىاچۇوندا دەو تىرىت:

(ئف.. ج ھۆزىئىكى پىسن)

ئەو وته بەناوبانگەي كە دەلىت:

وإذا تكون كريهه أدعى لها وإذا يحاسُ الحيسُ يُدعى جُنْدُبُ^(۱)
ئەم سەتمە سەپىرە پۇون دە كاتەوه.

ھەروەھا رېنگايىكى ترى ھاتوچۈزى ئەم دەمارى سەتمە، لەم سىستەمە
كۆمەلایەتىيەدا، بىرىتى يەلمۇسى كە:

ئەگەر كەسىتىك لە توپىزە بلننە كان بىكۈزۈت، چەندىن سال ماتەمىننى بز دەگىرىت.
بەلام ئەگەر بە تاوانى ئەو كەسە سەد كەس بەلكو ھەزاران كەس بىكۈزۈت، لە يەك
دوو پۇزىدالە بىر دەبرىتەوه!

ئەم دىياردەيە دۈزى داد گەرىپى قورئانە.

چونكە ئەگەر پادشاھىك ھەزارىك بىكۈزۈت، قورئان فەرمان بە كوشتنەوهى
دەدات و، ھەر دوو سەپىرە كات.

(۱) واتە:

لە تەنگانەدا هانام بىز دەبىرىن بەلام بز خواردن "جوندوب" بانگ دەكىنى
پەندىنەك لەم بەيتە شىعرەدا بە عمرەبى دايپۇراوه. (دانەر)
تىپىنى: لەم شوپىتە پەراپۇزىدا دانەر واتا كەي بەخىشانى توركى نۇرسىوھ. ئىمە بەم جۈزە ھەولغان دالە
شىپوھى ھۆنинدا بە كوردى دايپۇزىتەوه. "جوندوب" يش ناوى كەسىنە. (وھر گىز)

سزا یه کی شایان

دهستووری دادگه رانه شهربعدت: (القاتل لا يرث)^(۱) له گهمل یاساکانی قدهدرا،
که شهربعدت سروشته، یه کده گریتهوه..

ئوه تا گهر که سیک بۇ گیشىن بە ئاماڭچىك رېيە کى نامە شروع بىگرىتەبەر، سزاکەی
بە ھینانەدېي دېرى ئەم ئاماڭچە دەبىنىت. وە كو "ويلسون"^(۲) و "كىلمانسۇ"^(۳) و
"فېنريلیوس".

نمۇونەيەك لە سەر ئەمە: لە دەسپېتىكى كودەتا كەمانەوە تا ئىستا كەسانىتكى كە پاداشتى
دواپۇرۇشان كىرده ھۆكاريڭ بۇ بە دەستھىنانى شان و شەرهەفيكى بى دىبانە، ئەنجامى
كارە كەيان رسوایيە كى ترسناكى لىنى كەوتەوە و، ئەم شان و شەرهەفە كاتىيە، كەوتە
خوارەوە يە كى ئازار بە خشى بە دوا داھات و، زمانى حاليان ئايەتى: ھەيا لېتىنى مىت قىل
ھذا و كىنە ئىسىما منسىما^(۴) دە خۇرىتەوە!

سروشى مروف وە كو كىلگەيەك وايە كە پەھوشتە باشە كان و، حەز و ئارەزووە
خرابە كانى پىنكەوە و بە وىنەي "تۇر" بە دەستى قەدر تىدا دەچىنلىن. ئەم تۇرانەش بۇ
نەشۇغا كەردىنيان پىۋىستىان بە ئاوىتكە ھەيە..

(۱) رواه أبو داود والترمذى وابن ماجه والدارمى واحمد في مسنده. واته: مرزقى بىكۈز ميرات لە
كۈزراوه كەي نابات. (وەرگىز)

(۲) ويلسون توماس ودرول (۱۸۵۶-۱۹۲۴): لە بوارى ياسادا خۇرىتەوەيەتى و، ماۋەيەك پارىزەر و پاشان لە
ئىوان سالە كانى (۱۹۰۲-۱۹۱۰) دا بېرىنەبرى زانكۆزى بىرنسىتون بۇوە. ئىجالا لايىن پارتنى دەنۈر كەتىيەمە
پالېرراوه و لە ئىوان سالە كانى (۱۹۱۳-۱۹۲۱) دا بۇ سەرۋەك كۆمارىتىنى لاتە يە كىگەر تۇرۇ كانى ئەمرىكا
ھەلتۈرراوه. بە ئاشكرا دىۋايىتى خۇرى بەرامبەر ھەمۇ جۇزەر كانى ئىستىعماр دەرىپىرە. گەلنى كېتىلى لە
بوارى بىنسا و بىزىمە سىاسىيە كاندا نۇرسىيە، گەنگەنلىنىان بىرىتى يە كېتىلى "مېزۇرى گەمل ئەمرىكا" لە پېش
بىرگەدا. (وەرگىز)

(۳) جۇرج كىلمانسۇ (۱۸۴۱-۱۹۲۹) سىاسەتمەدارىنکى ناسراوى فەرەنسى يە و لە كۆمارى خوازە كانە.
لە سەرتادا ھەوالىنير و بۇزۇنامەوان بۇوە، دواتر لە بوارى سىاسەتدا كارى كىردووە و، بۇوە تەندامى
پەرلەمان، دوو جارىش پۇستى سەرۋەك وەزىرلىنى وەرگەر تۇرۇ. لە دوا سالە كانى تەندىدا لە بوارى سىاسەت
دۇرۇ كەوتۇرەتەوە. گەنگەنلىن بەرھەمە كانى كېتىيەكە بە ناوى: (لە ئاوابۇنلى خۇرى ئەندىشەمدا). (وەرگىز)

(۴) (مرىم: ۲۳) واته: خۇزى گا پېش ئەمە بىرمەمایە و لە بىر بېچۈرمائىتەوە. (وەرگىز)

جائه‌گهر ئاوه‌که له لایه‌نى (هەوا) وە سەرچاوه بگرىت، ئەوا تزووە کانى حەز و ئارەزۇوە خراپە کان نەشۇنما دەکەن، بە وينەي ئەو کارىگەری يەي کە ئەم شارستانىتى يە چەپلە به جقاتى كۆمەلايەتى مەرۋى بەخشىوە..

بەلام لە بەر ئەۋەدى بە سروشت "خىر" بە سەر "شەر" دازالە، ئەوا تزوپىڭ كە گەشەى كەردووە و گولى گرتۇوە دواتر بەرۇبوومى بەخشىوە، بە سەر نەك سەد دانە بەلتکو بە سەر هەزار دانە تزووى وشك بۇودا سەرددە كەھوپت.

چارەي ئەم دىياردەيدىش ئەۋەيدى كە ھاوكات لە گەل داخىستى ئەو دەرگاي فېتنەيدا، پۇيىست دەكەت ئاودىرى كە دىنى ئەو كىلىڭگەيدە سەرچاوه‌ى (ھودا) وە بىت.

* * *

پرسىار:

ھەندى كەسانى يىانى چەند گۇمانىڭ لەبارەى ھەندى مەسىلەى شەرىعەتموە دەھىتىن، وەك "فرە ڙنى" و "كۆزپلايەتى". وەك بلىئىن ئەمانە لە گەل شارستانىتىدا ناگونجىن. ئىز لەم رىيەمە دوودلى و گۇمان لەبارەى شەرىعەتموە بلاو دەكەنەوە.

وەلام:

ئەحکامى ئىسلام دوو بەشى:

يە كەم:

ئەۋەيدى كە شەرىعەتى لە سەر بىيات دەنرىت، كە خىر و جوانىي بىنگىردى و پاستەقىنەيدە. ئەوى تر: شەرىعەتى پاستىنەر (تەعديل كار).

واتە كاتى كە شەرىعەت دېت ئەو شتە لە شىيە ناشىرىنە سەتمەكارانە كەمەمە دەگۈزپىت بە شىيە كى ئەوتۇ كە لە گەل كات و دەوروبەردا گونجاو بىت و، بەپىنى سروشى مەرۋى شايىانى جىبەجى كە دەن بىت و، ئەو شىباوازە بىت كە زىيان و شەردى كەملى تىدايە، تاكو كاتى دېتە پىشەوە ھىنانەدىي جوانىي پاستەقىنە بە تەواوى لە توانا دەبىت. چونكە لاپىرىنى كە لە سروشى مەرۋىدا رەگى دا كوتايت، داخوازى سەرەونخۇون كە دىنى سروشى مەرۋە!

جا له سهر بناغه‌ی ئەم دەستوره:

شەريعەت "کۆپلایەتى" ئى دروست نە كردووه! بەلكو تەنها شەريعەت بۇ كە پىنى بۇ ئەمە ئاسان كرد كۆپلایەتى لە دېندا نە تەنها شىيۋە يە بگۈزۈت، هەتا ورده ورده بە ئاسانى دە توائزى بۇ "سەربەستى" و ئازادىي تەواو بگۈزۈرنەمە^(۱). واتە شەريعەت هات ئەم شىيۋە نارەوا و ناشيرىنە ئە عدىيل كرد و دياردە كەشى كەم كردووه.

پاشان "فرەزنى" تا پادەي چوار^(۲)، هەرچەند كارىكە لە گەل سروشت و عەقل و دانايىدا گۈنجاخاوه، لە گەل ئەمە شەدوا شەريعەت نەھاتووه لە يەك دانەمە يېڭىھەننە چوار، بەلكو لە ھەشت و نۆوە كەمى كردووه تەوه بۇ چوار! بە تايىھەت كە چەندىن مەرجى ئەوتزى بۇ فەزنى دان اوھ كە ئە گەر رەچاو بىكىرىن زيانىتكى ئەوتزى تىدا نايىت. خۇ ئەگەر لە ھەندى خالىدا "شەپ" يېك روو بىدات ئەمە شەرىتكى "سووكىز" و "كەمەت". خۇ "شەرى كەمەت" داد گەرىيە كى نىسبىي يە، چونكە زۇر دوور و مەحالە كە خىرى پەتى و يېڭىردى لە ھەممو حالەتىكى ئەم جىهانەدا دەست بىكۈتى!

* * *

پرسىار:

بۇچى (دار الحکمة الإسلامية) نەيتوانى خزمەت بىكت؟

وەلام:

گەورە ترىن خزمەتى ئەمە خزمەت نە كردىتى! مەزنەزىن جەجۇولىشى نەججۇلانتۇرۇتى!

چونكە ئەمە ھىزەتى كە لىزەدا زالە سەركوتى هەر جەجۇولىك دەكەت لە بەرژە وەندىي خۇى نەيتى.

راپەپىوه جەجۇللاوه كامى يىنى كە لەناو مزگەوتە پېرۇزە كاندا ناچار كران دوعا بۇ كافران بىكتەن و، فەتوا بۇ كوشتنى خەباتىكىن دەربىكتەن!

(۱) ھەروەك لە مىئۇودا بەو جىزە كۆتلى بە كۆپلایەتى ھەينا. (وەرگىزى)

(۲) زۇرىھى جار "پىاو" هەتا تمەمنى سەد سالىش تواناى وەچە خىستەتە دەيىت، بەلام "زۇن" لە بەر ئەمە نىوهى كاتى لە سوورى مانگاندایە، ئەوا لە تمەمنى پەنجا سالىدا لە سكۇزا دە كەپتىت. (دانەر)

له بهر ئوه، نه یانتوانی لم زریانه‌دا (دار الحکمة) بکنه ئامرازیتک بۆ ئەم فیتنەیه.
ھیزى بیانی کە گەورەترین پیتگر بwoo لهوه، به ھەموو ھیز و توانایە کى خزى
پاریزگارى لە رەوشتە خراپە کان دەکرد و ھانى بلاوبوونەوە بیانی دەدا.

ھۆکارى دووهەم:

ئەندامانی (دار الحکمة) توانای توانەوە بیان لەمە کەزدا و تېکەل بۇنیان بە يە کەزى
تىدا نىيە، بەلكو ھەر يە كەيان تايىەتىدىي كەسىي خزى ھەمە و، گیانى "كۆمەل"
لەواندا لە دايىك نەبورو و، "من" كانىان زۇر بە ھیزە و كوناودەر نە كراوه تاکو بىتە
"ئىمە"! بەلتى، "من" نەبورو "ئىمە".

ئەوان بە دەستورى "ھاوېشىتى" دەستیان دايە کار و، دەستورى "ھاوکارى" لە
نېوانىاندا پشتگۈرى خرا.

"ھاوېشىتى" لە كاروبارە ماددیه کاندا بەرھەمە كە دە كاتە شىتىكى زۇر گەورە، بەلام
لە كاروبارە معنەویيە کاندا دەيانکات بە شىتىكى ئاسابى، تەنانەت ناشىرين و بىنى
كەلکىش.

كەچى دەستورى "ھاوکارى" لە شستانى ماددیدا بە تەواوى پىنجەوانەي ئەمەيە؛
سەبارەت بە "كۆمەل" دەبىتە ھۆزى بەرھەمەنیكى زۇر بچۈوك، بەلام سەبارەت بە تاكە
كەس دەبىتە ھۆزى بەرھەمەنیكى زۇر گەورە، خۆلە شستانى معنەویدا بە رادەيە كى
ئائىسابى بەرھەمە كە بەرز دە كاتەمە.. ھەروەھا رەخنە گەرتە كانىشى يە كىجار
يە كلاكەرەهن؛ ھزرى نەيار لە تۈپەت دە كەن و دەيکۈزۈتتەوە.

ھەندى كەس لە سۈراغكىرىنى (حەقىز) دا (حەق) ون دە كەن.

بە راي من زۇر جار (حەق) لە (حەقىز) حەقىز، چونكە لە "حەق" دايە كەگرتن
ھەبىه و لە "حەقىز" دا جىاوازىي پاكان!

لە ماوهى گەراندا بە دواي "حەقىز" جۆرە چاپۇشىيەك رپو دەدات لە "ناحەق"!

پرسیار:

ئەوە چۈنە ئەگەر كەسىك بلىنى: "ئەم حەدىسى قبۇول ناکەم؟"

وەلام:

ھەندى جار "نەبۇونى قبۇول كىردىن" لە گەل "قبۇول كىردىنى نەبۇون" دا تىكەل دەبىت و، ئەمەش سەرى لە چەندىن ھەلەي زۇرەوە دەردەچىت..

لە كاتىكدا كە نەبۇونى بەلگە دەيتە بەلگە بىز "نەبۇونى قبۇول" كەچى "قبۇول كىردىنى نەبۇون" پۇيىستى بە بەلگە يە لە سەر "نەبۇون"! يە كىنگىان گومان و ئەوى تىشيان ئىنگكارە.

بۇ غۇونە: سەبارەت بە حەدىسىك ھەروەك "قبۇول كىردىن" ئەم حەمىسى ھەيە، "نەبۇونى قبۇول كىردىن" يىشى ھەيە، ھەروەھا "قبۇول كىردىنى نەبۇون" يىشى ھەيە.. يە كەميان: ھېزىكى كېشىكەرى بەلگە دەخوازىت.

دۇوھەميان: كېشىھە كى ئەوتۇنى يە كە تەسلىق بخوازىت، بەلکو بىرىتى يە لە "نەزانى"!

سەن ھەميان: لەبىر ئەوەي رەدانەوە و ئىنگكارە، ئۇوا پۇيىستى بە "بەلگە" دەبىت. ئەم خۇرى "نەفى" يە. نەفيش بە ئاسانى ناچەسپىت، بەلکو كە واتاكەي پووجەل كىرا، ئىز خۇرى نەفيي خۇرى دەكتە.

* * *

پرسیار:

چۈن دەپروانىتە "رەختە گرتىن" بە تايىبەت لە شتى ئايىنيدا؟

وەلام:

ھاندەرەي رەختە گرتىن يان تۆلەسەندىنەوەي نەفرەتە، يان بۇ دلىنىا كىردىنى سۈز و شەفەقتە؛ شىتكە بە وىئەي بىننى عەيىي "دۆست" يان "دۇزمۇن" وايە! هەرشىتىك گىرىمانى "پاست" و "ھەلە" ئى ھەبىت، مەيل و تەرجىھى قبۇل كىردىنى لە "شەفقەت" وەيە، مەيل و تەرجىھى رەدانەوەشى - وەسوھەسەي لىتى بەدەر بىت - لە "نەفرەت" وەيە.

ئەمەش لە خۆيدا پىوهرىنەك بۇ "رەخنه کان".

وعين الرضا عن كل عيب كليلة كما ان عين السخط تبدي المساوايا^(۱)
هاندەرى "رەخنه گرتىن" دەبىنى عىشقى حەق و ئارەزۇوى پاك راڭرتىنى حەقىقەت
يىت، بە وىنەمى رەخنه ئىوان پاچا كانى پىشىن.

* * *

پرسىار:

دەبىنى چۈن چۈنى وەلامى پېۋپاڭەندەي تائىم رادىيەي گافرانى سەمكەر بىرىتەمە؟

وەلام:

"پېۋپاڭەندە" منالىيکى ناشەرعيى "جەربەزەبى" سەمكەر، كە پىشىر نابەجىبى ئەم
خىستە روو. نابى لە بەرپەر چەنانەيدا ھەمان چە كى "درۇ" بە كاربەھىزىت. بەلكو دەبىنى
چە كى ئەم بەرەنگارىيە "حەق" و "رەاستى" يىت. يەك دەنكە دانەۋىلەي "رەستىگۈبى"
خەرمانىك "درۇ" دەسووتىنىت.

(إنما الحيلة في ترك الحال)^(۲) ..

﴿فُلِّ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ﴾^(۳).

پىویستە كە مەرۆف بە چاوى "قەدەر" بروانىتە "راپوردوو" و "موسىيەتە کان". بەلام لە
خالى "تە كلىف" ھو بروانىتە "داھاتوو" و "گۇناھە کان".

زۇر پىویستە كە مەرۆف لە شتانەدا چارەيان ھەمە پەنا بىز "دەستەوسانى" نەبات و،
لە شتانەشدا كە چارەيان نىيە دەست لە داۋىتى "خەم و پەۋزارە" گىر نەكات.

* * *

(۱) ئەم شىعرە ھى ئىمامى شافىعىيە، بروانە: "ديوان الإمام الشافعى" ص ۹۱ جمع وتعليق محمد عفيف
الرعى، نشر دار النور، بيروت سنة ١٣٩١ھ - ١٩٧١م. واتە: چاوى رازى بۇون لە ئاستى ھەمۇو
نەنگىيە كەدا نايىنایە، بەلام چاوى رازى نەبۇون ھەر خاپە دەرەخات. (وەرگىز)

(۲) واتە: فيل تمنها ئەۋەيە كە مەرۆف واز لە فيل كىردىن بەھىزىت. (وەرگىز)

(۳) (الانعام: ۹۱) واتە: بلنى: "خوا" .. تىنجالىيان گەرى با سەرقالىي گەمە و گالتىرى خۆيان بن. (وەرگىز)

حهقيقه‌تیکی حهدسی^(۱)

پرسیار:

هزره‌تی عیزرائیل (مهلا تیکه‌تی گیان کیشان) تنها یه ک که سه، که چی له یه ک کات و له چهند جنگایه کی جیاجیادا گیانی چهندین کم‌ده کیشیت که ئەجهلیان هاتووه..

هزره‌تی جیبریل له و کات‌دا که له "سدرا المتهی" له سهر شیوه‌ی راسته قبیه‌ی خویتی، له سهر شیوه‌ی "دیجیه" یاخود له شیوه‌ی کسینکی دیکه له کزبری پیغامبردا پرسیار له باره‌ی ئیمان و ئیسلام ده کات، یان رایانده گئیه‌نیت.. ئىجا مەگەر تنها خوا بزانیت که له چهند شوینی تریشدا ئاماذه‌یه..

پیغامبری سهروه رمان دهه‌رموی:

(منْ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَيْتُ حَقًا)^(۲).

له سهر بناغه‌ی ئەم نهیتی يه و له یه ک کات‌دا له لایه‌ن هزاران کەس له عەوامی ئومەتە کەی له خەونداو، لای تایبەتمەندانشیان له حاتى بىدارى و له بىنى كەشەمە دەبىنیت. هەروه کەیوی له سلاواتی سەرجەمی نەتەوە کەیه‌تى و، له قیامەتیشدا هەموو بیان دەبىنیت و شەفاعة‌تیان بۇ ده کات..

ھەروه‌ها ئەمۆش کە "وەل" یه ک له تنها یه ک کات‌دا له چهندین شوینی جیاجیادا دەبىنیت..

ئایا کلیلى ئەم نهیتی يانه چى يە؟

وەلام:

وینه‌ی هەر شتىنکى نورانى خاوەنی تایبەتمەندىي ھەمان شتى نورانى يه و، پىسى ناوترى غەيرى ئەو.

(۱) (حدس): خیرابى تىنگىشتنى مرؤفه له بىماكانمۇ بەرەو خواتىتە کان. له كىنېي (التعريفات) ئىجور جانى وەرگىراوه. (وەرگىن)

(۲) فەرمۇدەي: (منْ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَيْتُ حَقًا) بۇخارى (۶۵۹۳) و موسىلم (۲۲۶۵) رىوايەتىان كەردۇوه. له صەھىحى (تىبىن حىبىان) يىشدا (۶۰۵) بەم دەقە هاتووه: (منْ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَيْتُ حَقًا). (وەرگىن)

ئاوینه‌ی تنه روونه‌کان، که لەم جیهانه‌دا پەنچره‌یه کن بەسەر جیهانی وینه‌کان و جیهانی میسالدا کراونه‌تمو، شیوه‌ی بى تایبەتەندىي تنه چەرەکان وەردەگرن، کە چى لەگەل پىشاندانى وینه‌ی تنه نورانى يەکاندا وینه‌ی تایبەتەندىيە خۆبىه‌کانىشى وەردەگرن..

بۇ غۇونە:

ئەگەر "مرۆقىڭ" لە ناوه‌راستى هەزاران ئاوينه‌دا رابووه‌ستىت، ھەموو يەكىنلىكى ئەم ئاوینانە ھەمان كەس پىشان دەدەن، بەلام ھەموو يەكىنلىكى ئەوانە بى گىان، بى ھەست، بى بىر كەردنەوەن..

كەچى ئەگەر وینه‌ی "خۇر" لە ھەزاران ئاوينه‌دا بىيىزىت، ھەركام لە وینانە ھەرچەندەش خاوهنى ماھىيەتى مەزن و پلهى كەمالى "خۇر" نەيت، لەگەل ئەوهشدا گەرمى خۇر كە وەك "ھەست" ئى خۇر و، رووناڭى يەكەى كە وەك "ژيان" ئى، رووناڭى بەخشىنە كەى كە وەك "ژىرى" ئى ئەم وان و، سيانە ھەستەورى ئەمۇن، لەخۇدا كۆ دە كاتمۇ و دەرياندەخات.

وینه‌ی شتى نورانى زىندۇويە كى پەيۋەندىدارە بەمۇ شتە نورانى يەمە. بەلام وینه‌ي شتانى چېر لە ئاوينه‌کانىاندا مردوو يە كى بىزۇ كە!

"گىان" (روح) نورىيىكى تابلىي پرووناڭى بەخشىھ..

ھەركام لە وینه بى سنورە كانى "گىان" يېكى تەماشا كەر لە پەنچەرە كانى ئەو جیهانى میسالەوە كە سنور قبۇول ناڭات، "گىان" يېكى بەرجەستەيە و، خاوهنى تايىبەتكارىيە كانى ئەو گىانەيە و، ھەرگىز غەيرى ئەمۇنى يە.

بهره‌هی نو هم:

ئامازەكان

بە دیورزەمان

سە عەيدى نۇردى

دایناوه

فاروق رە سوول يە حىا

كىدوو يە به كوردى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روونکردنوهیهك:

شهش سال پیش ئیستا و له سمهه تای ئەم
بوو مەلەرزىيەدا (يە كەم جەنگى جىهانى) كاتى كە
تەفسىرى (إشارات الإعجاز) نۇوسى، لە دەمى
روونکردنوهى **(وَمِمَا رَزَقْنَا هُمْ يُنَفِّقُونَ)** دا هەمان ئەو
تىڭەيشتنەي خۆم توamar كرد كە لەم نامىلىكەيەدا هەيە.
جالەبەر ئەوهى رۈزگار پشتى ئەم تىڭەيشتنەي منى
گىرت، ئىوا بىلاوى دە كەمەوه.

ئەم نامىلىكەيەش بۇ خۆى چەند شىتىكى تىڭەلى وەك
ھى چېشىتى بىجىوەرە كە پاشكۈرى پەزۇپلاۋيان ھەيە.
(دانەر)

ئامازه کان

(إشارات)

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَمِمَّا رَزَقْنَا هُمْ يُنْفِقُونَ﴾ (البقرة: ٣)

له دو توپی ئەم پسته بلندەدا کورتەيە کى ئىعجاز بەخش دانراوه. چونكە قورئانى پىرۆز بە ھەلبزاردىنى: ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَا هُمْ يُنْفِقُونَ﴾ لە بىرى پسته کورتە كانى وەك "يىتصدقۇن" ياخود "يزكۈن" مەرجە كانى قبۇول بۇونى صەدەقە و سەرنجە جوانە كانى صەدەقەى، وەك چاکە و خىرىيەك، بە تىڭىگەيشتنە كان بەخشىۋە!

"صەدەقە" بە پىنج مەرج دەپتە صەدەقەى تەواوەتى:

يە كەميان: خىرىهومەند لە بەخشىنىيى صەدەقەدا ئىسراپ نەكەت، تاڭو خۇيىشى نەگاتە ئەوهەي كە مۇحتاجى وەرگەرنىي صەدەقە بىت ئەم مەرجە "من" ئى "تبىعىضىيە" ئى ﴿مَا﴾ دەپتە نىشانە لەسەرى.

دووھەميان: دەپىن لە مال و سامانى خۆى بىبەخشىت، نەك بچىت لە "ئەممەد" ئى وەربىگىرت و بىدات بە "مەحموود" اپۇھەرلى ئەم مەرجە بىرىتى يە لەو تايىەتكىردنەي كە لە پىشخىستى ﴿مَا رَزَقْنَا هُمْ﴾ دا ھەيدە.

سىھەميان: بەخشەرە كە منهت نەكەت. ئەم مەرجەش ھىنماي ﴿رۆقا﴾ دەپتە خولگەي، كە بە ھۆيەوە دەزانلىكت خاۋەنلى راستەقىنەي سامانە بەخىراوە كە خوايى گەورەيە، ئەو كەسەش كە دەپتە خەشىت لە ھۆكار زىاتر نى يە.

چواره میان: ده بی ناخی ده رون و ره زامه ندی ب دله و بی به خشیت و ترسی هزاری نه بیست. هم "نون" ای مهزنا یه تیه که له **﴿رُزْقًا﴾** دایه و وه که هیما یه که بز واتای **﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمُتَّيِّنُ﴾** به کارهاتو وه، ئم مرجه هی لخو گرت وو ه.

پنجمه میان: وهر گری ئه و صده قیه ناییت له کاری همزه بیدا، به لکو ده بی نه فقهی پیویستی خویدا خمر جی بکات. ئم مرجه ش نیشانه مادده هی **﴿يَنْفَعُونَ﴾** ئاماژه هی بز ده کات.

مهر جی شه شهم: که ماله^(۱). واته خیر و سده دقه تنهاله ساماندا نه بیست، به لکو همروه ک خیر کردن به مال و سامان ده بیست، له کار و زانست و هزیر شدا ده بیست. ئم مرجه به "گشتی بونی" وشهی: **﴿مَا﴾** و **﴿رِهَابِي﴾** وشهی: **﴿يَنْفَعُونَ﴾** ئاماژه هی بز کراوه، چونکه به کارهینانی وشه به **﴿رِهَابِي﴾** له مه قامی ئاراسته کردنی گوفاردا "گشتی بون" ای ده گهیه نیست.

گرنگی "زه کات" که پایه یه کی گرنگی ئایینی ئیسلامه، بز زیانی کۆمه لا یه تی مروف ئەمە یه:

له فرموده پرورددا هاتو وه که: "الزکاة قنطرة الاسلام"^(۲). واته: زه کات پردیکه مسلمان به سه ریدا ده پریته وه بز فریا گوزاری برای مسلمانی. چونکه زه کات هز کاری ئەنجام دانی ئه و هر هز زی یه که فرمان به مسلمان دراوه له گه ل مسلماناندا پیاده بکات، تنهانه راسته شه قامه له ریسای کۆمه لا یه تی جزوی مروف دا، په یوندیده ری هاتو چزوی مادده ری ئیانه له نیواناندا، بگره چاره سه ری ئه و زه هرانه یه که نیوانبری پیشکه و تنه کانی مروف.

بەلئى، حیکمە تیکی مذن و، بز زه وندی یه کی بلند و، میهره بانی یه کی فراوان لە و بانگهوازه قورئاندا هە یه که بز به خشینی زه کات و صده دقه و قمرز دانی بى بەرامبه،

(۱) له پیجع مرجه که زیاد کراوه، چونکه تاییدت نی یه تنه باه به "سامان" ووه. (وهر گرگی)

(۲) اورده الحیضی فی الجم (۶۲/۳) و قال: رواه الطبرانی فی الكبير والأوسط ورجاله موثقون إلأ بقیة مدلس وهو ثقة، وأورده المنذری فی الترغیب والترھیب (۵۱۷/۱) و قال: رواه الطبرانی... وفيه ابن طیعه، والیھقی وفيه بقیة بن الولید. والحدیث ضعفه محقق الجامع الصغیر برقم ۳۱۹۱ فی ضعیف الجامع الصغیر (وهر گرگی، له بزاویزی "إشارات الإعجاز" ووه).

هاوکات لەگەل حەرامكىرىنى بىنى چەندۇچۇنى سەرچەم ھۆكارە كانى "سۇو" دا، رايگەياندۇوه.

ئەگەر بە وردى و بە پوانىنى مىزۇويى سەيرى لەپەرەي جىهان بىكەيت و، لە خراپكاري يەكانى گۈزى مەرۆف ورد بىتەوە، دەبىنیت بەردى بناگەي ھەموو پېشىۋى و خراپكاري يەك و، سەرچاوهى گشت رەوشىت نزەتە كانى ژيانى كۆمەلایەتى، تەنھا دوو وشەن. ھەر بە تىكەل بۇونى ئەم دوو وشەيە بۇو گۈزى زەھى وەك بۆمبىك تەقىيەوە و، بە يەكانگىرىشىان بۇو كە مرۆفە شارستانى يەكان جىرو جانەوەريان لەن پەيدا بۇو:

يەكەميان: "ئەگەر خۇم تىرەم، چىم لە خەلتكى داوه، بالە بىساندا بىرن!"

دووھەميان: "تۆ ماندوو بىه با من بىخەۋىتمەوە.. تۆرەنج و تەقالا بەدە با من بىخۇم!"
ھەر تەنھا وشەي بىن بەزەبى و خۇزىھەرسەت و غەددارى يەكەم بۇو كە لەرزەي بە جىهانى مەرۆف خىست و، قىامەتى نزىك خىستەوە.

تەنھا چارەسەر و قىتىنەرى دەمارى وشەي يەكەم بىرىتى يەلە "زەكەت" ھەروەھا سەدەقە و قەرزى بىن بەرامبەر كە تەواو كەرى ئەون.

وشەي سەتكارى بەھەلپە و سەرسەختى دووھەميش بۇو كە پېشىكەوتە كانى گۈزى مەرۆقى ھىننە شىۋاند كە نزىكە بۇ ناو ئاڭرى ئاڭراوه و بىن سەرەوبەرەبى بەر دەبىتەوە. بۇ بەرەنگاربۇونەوهى ئەم كېشە مەزىنە تەنھا يەك چارەسەر ھەبى، ئەھۋىش بىرىتى يەلە "حەرامكىرىنى سۇو" لەگەل لابىدىنى ھەرشىتىك لە ژيانى كۆمەلایەتىدا ھۆكارى دروستىبۇنى "سۇو" بىت. ھەروەھا داخستنى دەرگاى رېبا و ھەموو ئەو بانکانەبى كە دەبنە ھۆزى كۆبۇنەوهى سامان لە دەستى سەرسەختە كاندا..

بەلتى، لە دەرگايانەدا سەرچەمى سامانە كان لە لاي چەندە كەسىنلىكى كەمدا كۆزدەبنەوە.

خۇ ئەگەر بەم دوو دەستورە دابېش نەكربىت، ئەوا سامانە كان زەھوت دەكربىن. بەلتى، پىنكۈپتىكىي ژيانى كۆمەلایەتى بەم مەرجە دېتەدى كە چىنە كانى مەرۆف لېكدا نەبېرىن و، توپىزى "تابىئەندان" لە توپىزى "گەشتىنە" يى خەلتك و دەولەمەندانىش لە ھەزاران ھىننە دوور نەكمونەوە كە دەزۇوى پەيوەندىي نىوانىيان پېچىزىت..

که چی به ژیانده‌وهی "سوو" هه رووه‌ها پشتگوئی خستنی "زه‌کات" ماوه‌ی نیوان چینه کان لیکتازا و، رشته‌ی پهیوه‌ندی له نیوانیاندا نه‌ما..

ده‌بینیت له چینه نزمه کانه‌وه بتو چینه به‌رزه کان له جیاتی پیز و گوپرایه‌لی و خوش‌مویستی، تنه‌ها زایله‌ی ئاژاوه و دهنگی ئیره‌بی و بوله‌ی رق و ناله‌ی کینه و هاواری توله‌سنه‌ندنه‌وه به‌رز ده‌بیتموه..

هه رووه‌ها له بربی سووز و چاکه و نهرمونیانی، تنه‌ها ئاگری ستهم و خوسمه‌پاندن و بروسکه‌ی سوو‌کایه‌تی پنکردن له تویژه هه‌ره به‌رزه کانه‌وه به‌سر تویژه نزمه کاندا ده‌باریت..

له به‌ر ئم حالته روحی‌یه‌یه که ده‌بینیت ئه و ره‌وشه‌ی تایبه‌تمه‌ندان، که هۆکاری خونه‌مویستی و بهزه‌بی هاتنه‌وه‌یه، بورو به هۆی خۆ به گهوره گرتن و لەخۆ بایی بورو.. ده‌سته‌وسانیی هەزاران و ده‌ستکورتیی عه‌وامیش، که هۆکاری بهزه‌بی پنداهاتنمه‌وه ياخود چاکه کاری‌یه له گەلیاندا، بورو ته هۆکاریک بتو دیلى و نزمییان. ئه گەر شایه‌ت له‌سر ئمده ده‌ویت، سهیری خراپکاری و پرسوایی حالتی جیهانی شارستانی بکه. "زه‌مان" یش شایه‌تی زورت پیشان ده‌داد!

به کورتی:

هېچ چاره‌یه‌ک نی‌یه بتو ئاشتموایی و نزیکبۇونمەوهی نیوان تویژه کان، جگە لەوهی "زه‌کات" که يەکینکه له پایه کانی ئىسلام و ده‌ستورنیکی فراوانه بتو هەلسورپاندنی ژیانی كۆمەلگادا.

هه رووه‌ها "ریبا" و سه‌رجمم هۆکاره کانیشی لا ببریت، که له ئائینی ئىسلامدا به گوناهییکی "گهوره" دانزاوه.

داد گەربى قورئان له‌سر دەرگای جیهان راوه‌ستاوه و به "ریبا" دەلتیت: (قەدەغە‌یه.. مافی هاتنه ژووره‌وهت نی‌یه)!

"زه‌مان" چەندە پیر بیت، "قورئان" پت لاو ده‌بیتموه و هیماما کانیشی زیاتر پروون ده‌بندوه. بتو نمۇونە:

﴿إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ﴾ (الأنفال: ٦٥)..

﴿تَحْرِي فِي الْبَخْرِ..﴾ (البقرة: ١٦٤)، (الحج: ٦٥)، (لقمان: ٣١) ..

﴿فُلِّ أَصْنَابَ الْأَخْذُودِ..﴾ (البروج: ٤) ..

هەروەھا غۇونەی دىكە و دىكە .. هەندى.

* * *

چىشتى مېجىر

س: مَنْ أَنْتَ؟ أَنْتَ أَنْتَ بَعْدَ مُوْتِكَ؟ وَهُلْ لِخَرَابِ الْبَدَنِ تَأْثِيرٌ فِي وَحْدَةِ الرُّوحِ؟
 ج: أَنَا تَوَلَّدْتُ الْآنَ مُتَلَّخِصًا مِنْ ثَانِينَ "سَعِيدًا" تَمْخَضُوا فِي أَرْبَعِينَ سَنَةً بِقِيَامَاتٍ
 مُسْلِسَلَةً وَاسْتِسَاخَاتٍ مُتَسَلِّسِلَةً. فَهَذَا "السَّعِيد" حَيٌّ، نَاطِقٌ. مِيتُون.. لَوْ بِالْجَمَادِ
 تَمَاسَكَ مَاءُ الزَّمَانِ وَتَمَثَّلَ أُولَئِكَ السَّعِيدُونَ وَتَرَأَوْا مَا تَعَارَفُوا! تَدْحِرَجَتْ عَلَيْهِمْ فِي
 الْأَطْوَارِ، فَتَفَرَّقَ مِنِي مَا زَانِ، وَأَخْذَتْ مِنْهُمْ مَا شَانَ. فَكَمَا أَنْ أَنَا الْآنَ هُوَ أَنَا فِي هَاتِيَّكَ
 الْمَرَاحِلِ، كَذَلِكَ أَنَا أَنَا فِيمَا يَأْتِي بِعُوْتِي مِنَ الْمَنَازِلِ، إِلَّا أَنَّهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ بِمَهَاجِرَةِ اثْتَيْنِ
 لَسَاكِنِ تَلْكَ الْبَلَادِ بِجَدْدٍ "أَنَا" لِبَاسَهُ، فِيلِبِسُ "السَّعِيد" الْجَدِيدِ وَيَخْلُلُ الْعَتِيقَ.

واتاکەي^(١)

پرسىار:

تۆ كىيىت؟ ئايا تۆ ھەر خۆتى لە دواى مردنت؟ ئايا ھەلۋەشانەوهى جەستە كار
 دە كاتە سەر كەسايەتىي "گىان"؟

وەلام:

من ئىيىستا پوختەي ھەشتا "سەعید"م كە بە ماوهى چىل سال بە چەندىن قىامەتى يەك لە^(٢)
 دواى يەك و زىخىرىيە كى لە بەرگرەتمەودا^(٣) تىپەپىون و بەرھەم ھاتۇون. پىرسىتى ئەم

(١) دانەر بىز خۆزى دەقى ئەم بېرىگىدەي بە عەرەبى نۇرسىيە، ئىنجا تەرجمە تور كىي بە كەشى بە دوادا ھېنىاوه. لە^(٤)
 يەك دوو شۇنىيە تەرجمە كەيدا ھەندى شىكىردىنەوهى بە دەقە كە داوه. ئىمىش لە وەرگۈزىنى بېرىگە كە دا بىز
 كۆردى سووردىمان لە تور كىي بە كەش وەرگىرت. (وەرگۈزى)

(٢) لە بەرگرەۋە قەلمى توانستە. (دانەر)

حه فتا و نز "سەعید"ه مردووه، يەك زيندووی هەستىاره. خۇ ئەگەر ئاواي "زەمان" بىھىسىت و پابۇوه سىتىت و ئەو سەعىدانەش بەرجەستە بىن و بۆ يەك بروانى، ئەوالەبەر جياوازىيە زۆرە كان يەكىز ناناسنەوە.

من بەسەر ئەو قۇناغانەدا تىل بۇومەوه، ئىز جوانى و چىز و چاکە كانيان پەرتەوازه بۇون و، خراپە و ناشىرىنى و ئازارە كانيانم بۆ مايدوه. جا ھەرۋەك "من" ئىستا ھەر ئەو "من"م لەو قۇناغانەدا، بە ھەمان جۈز "من" ھەر ئەم "من"م لەو مەنزىلانەشدا كە بە مردۇم دېنە پېش.

ئەوهندە ھەيە كە لە ھەموو سالىنکدا دوو جار گەردىلە كانى ئەو مەنزىلە كۈچىكى گشتى دەكەن و، "من" پۇشاكە كەى خۆى نوى دەكتەمەوه و، "سەعید"ى نوى دەپۈشىت و كۆنەكەى لەبەر دادەمالىت.

* * *

"وينەدانەوە"^(۱) خودى خاوهەن وينەكە، يان تايىەتەندىلى خودى ئەو،

يان تايىەتەندىلى خود و ماھىيەتى ئەو دەردىخات

"توانست" گەلى ئاۋىنەي ھەيە كە ھەري كەيان لەوانى تىرپۇنلىق و تەنكىرە. ھەر لە شۇوشەو بىگەھەتا ئاو، لە ئاۋەوە تا ھەوا، لە ھەواوە تا ئەثىر، لە ئەثيرەوە تا جىهانى مىسال و ھەتا زەمان و تەنانەت ھەتا ئەندىشە.. هەتى، چەند ئاۋىنەي كى جۈراو جۈرن.. ئەگەر وينەي شتى چې لە ئاودا خودى شتە كە نەبىت، لە شتى نۇورانىدا غەمىرى ئەو نى يە. بەلام لە ھەوادا ھەر خودى ئەوهە. لە ئاۋىنەي ھەوادا يەك دانە و شە دەبىتە ملىئەنەها. لەم چاپخانىيە "توانست"دا، قەلەمى سەنھەتى خوايى بە شىۋەيە كى سەرسوور ھېنەر لەبەر نەھىنى وەچە كەوتەوە دەگرىتەوە و كۆپى دەكت.

﴿فَبَارَكَ اللَّهُ أَخْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ (المؤمنون: ۱۴).

* * *

(۱) سەرچى كۆتايى "گىرنگە كان" بىدە. (دانەر)

ئەو دوو دىز بە يەكەى كە وەكۇ دوو ھاوشىۋە تەماشا كراون

"وحدة الوجود"ى صۇفييانى ئەھلى زەوق لەسەر حسابى خواي گەورە ئىنكارىي سەرجەم بۇونەوران دەكات.

بەلام فەلسەفەي بىرمەندان و ئەو "وحدة الوجود"ى كە لەسەر زارى كەسانىتكە باوەپىان لاوازە، لەسەر حسابى بۇونەوران - پەنا بە خوا - ئىنكارىي خواي گەورە دەكات ..

يەكىكىيان "وحدة الشهود" و، ئەوي تريشيان "وحدة الوجود"ى لەخۇ گىرتۇرۇ. (أين الشرى من الثريا)؟!

تىپروانىنى "فيكرى" گەر لە كىشەي شتى "زەوقى" دا (ئەوهى بە چىز پەبىي بىن دەبرى) خۆى ھەلبقورتىنيت، تېڭى دەدات. شتى كە "زەوقى" و "كەشفى" نىت بە تەرازووى تىپروانىنى "فيكرى" ھەناسەنگىنلىرىت. ئەگەر بەو بىن يە بخىرىتە رۇو، قەبە و ناشىرين دەرددەچىت.

بۇ نۇونە: يەك دەنكە دانۇيىلەي ژىر خاك، لە ھەوا دا گۈلە گەغىنلىكى ھەيمە. ئەگەر تىپروانىنى فيكرى "لە جىهانى خاڭدا بە وردى سەرېنجى ناو كە بىدات، چەند بىناغىيە كى يە كىجار بارىك دەبىنيت، كە ناتوانىت گۈلە گەغە كەى ناو ھەوا بۇ ئەو بىناغە بارىكانە بىگىرىتۇرۇ و رۇونىان بىكاتەوە و، ناتوانىت ئەوهى دەبىنيت لەناو ئەو تۈزۈدە جىنى بىكاتەوە. "چىز" دەرۋانىتە ئىزە و "تىپروانىنى فيكرى" ش دەرۋانىتە ئەوي و، رۇانىتە كان دە گۇزپىت.

"پاستى يە كان" چەندە داماون! ئەوهەتا كاتى دە كەمونە ناو دەستە بىن نىرخە كان، نىرخ و بىھا ئۆزۈيان لە دەست دەدەن!

وتۇويانە:

(سبحانَ من احتفى لشدة ظهوره).

منيش دەلىم:

(ئَعْمَ! وسبحانَ من احتفى لعدم ضده)!
(ولولا الجنة والزمهرير لَمَا عذّبت جهنُم ولا احرقت).

ئەگەر بەھەشت نەبوایە، دۆزەخ نەدەبورو سزاھەر و، گەر زەمھەریریش نەبوایە،
دۆزەخ ھیچ شتیکى نەدەسووتاند.

* * *

سەرنجىڭىك بۇ دەررۇون پەرسىان

پارووپەك بە يەڭ فلس بىت و پارووپەكى تر كە بە دە فلس بىت^(۱)، ھەر دووكىان
پىش ئەۋەرى بېرىنە ناو دەمى مەرۆف و دواى تىپەپۈرونېشىان لە گەر دووكىان، يەكسانى!
جياوازىي نىوانىيان تەنھا لەزەتىرىدىنى دەمى مەرۆفە بۇ ماۋەرى چەند چىكەيەك. لە بەر ئەۋە،
پازى كەردىنى ھەستى چەشتىن - كە ئەركى پاشكىن و پاسەوانىي پى سېپىرراوه - لە
راستىدا ھەرزەتىرىنى جۆرە كانى ئىسرافە.

لە سەردەمە كانى پىشىندا زۇربەرى مۇسلمانان بىسى و دەستكىورت نەبوون، بۇ يە
دروست بۇ مۇسلمان ژياني رەفاھىيەت (خۇشگۈزەرانى) بۇ خۆى ھەلبىزىرىت. بەلام
لەم سەردەمە ئىستادا زۇربەيان دەستكىورت و برسىن، بۇ يە ڕوخسەتى شەرعى بۇ
ھەلبىزاردىنى تام و لەزەتە كان بە دەستمۇھ نەماواه.

* * *

سەرنجىڭىك بۇ لەزەت پەرسىان

ئەگەر مەرۆف بىر لە راپوردووی ژياني خۆى بىكانەوه، ئەواج بە دل و ج بە زمانى
دەلىت: "ئاخ و داخ" .. ياخود دەلىت: "ئۆخەى"!
"ئاخ" دەرخەرى ئازارىيکى شاراوهە و .. "ئۆخەى" ھەوالىدەرى چىز و نىعەمەتىكى
پەنهانى ناو گىانى مەرۆفە.

ئەو شتەي كە "ئاخ" بە سەر زارى مەرۆفدا دەھىنەت يادى لە دەستچوونى چىزە كانى
راپوردووپەتى، چونكە ھەروەك نەمانى ئازار چىز و لەزەتە، نەمانى لەزەتىش ئازارە.

(۱) لە كاتىنگىدا كە ھەر دوو پاروو كە لە پۈرى خۇراك بەخشىنەو بە جەستە ھەرى يەكىن، كەچى حەز و
تارەزوو باج دەخانە سەر نىرخى يەكىنگان (دانەر)

ھەر يەك لە دیوانى شاعیرە کان داد و ھاوارىكە لە دەست ئازارىتکى فيکرى كەھى
ويناكىرنى نەمانى چىزە کانە!

بەلام "ئۆخەي" ياخود ئەو شتەي كە زمانى مەرۆف بە وتنى "الحمد لله" دەختە گۇز،
نىشانەي چىزىتىكى رۇحى يە كە لە يادى نەمانى ئازارە کانى ژيانى پابوردووى
سەرچاوهى گرتۇوە.

كەواتە دەبى مەرۆف پەر بە "ئازارى كاتى" دلخۇش بىتھەتا "چىز و لەزەتى
كاتى" .. تەنانەت بە خىرەتتىشى لىنى بىكەت!

* * *

ھاوسرگىرى پۇيىستە

بىن ھاوسرى كارى يېڭىكارانە

(پېزەي) كەچ دوولە سىنى ئافرەتان و يەك لە سىنى پىاوانە.. (پېزەي) كۈپىش دوولە
سىنى پىاوان و يەك لە سىنى منالانە. ھاوسرگىرى كۆتايى بەم كېشىيە دەھىنەت و
يەكلايى دەكتەرە!

* * *

پرسىyar:

تۇلە كام "كۆزەلە" يەت؟ بۆچى بە توندى رەخنە لە نەياران دەگرىت؟

وەلام:

من لە كۆزەلەي "شەھيدان" ما

ئېنكارى و سوو كايەتى بە يەك دانە كەسى "وەلى" كارىنلىكى بەد و شۇومە.
جا مادەم وايە، ئەوا ئېنكارىي دوو مىليون شەھيد كە "ئەولىاي خواي گەورە" ن و، بە
ھەدەر حسابىرىنى خويتىيان، لە ھەموو بەدىك بەد و شۇومىزە..
چۈنكە نەياران دەلىن: (ئەوان بە ناحەق رۇشتەنە جەنگەوە، حەق لاي دوزىمنان بۇو،
ئەو كارە جىيەد نەبۇو)!

ئەم بپیارەشیان ئىنكارىي شەھىدىي دوو ملىزىن شەھىدە!
پېم وايە كە دەبىن زۇرتىرىنى دوعا كاغان ئەمە بىت:
(اللهم لا تجعل بأسنا يبتنا) ^(۱).

پاستىيەك ھەيە كە دەشتە كى ترىن كەس، تەنانەت مەرۆفە دېنەدە كانىش سەرى
گۈپىر اىھلى و پېزى بۇ دادەنەۋىن، كە بىرىتى يە لەوهى:
ئەگەر دوزمىنگى دەرە كى رووبەررووى دوو ھۆزى سەر بە يەك عەشرەت بىتىمە و كە
لەناوخۇياندا ناكۇڭ بن، ئەوا ئەو دوو ھۆزە، بە ھاندەرى سروشتى، دوزمىنايەتىي
ناوخۇيان دەخەنە لاوه!

شاياني سەرسوور مانە كە دەبىنيت ئەوانەي بە شارستانى و پۇونا كېرى دادەنرېن، لە
پلەيە كى گەلنى نىمزىدان لەچاۋ ئەو دېنداھ و، لە دەمى سەرھەلدانى دوزمىنگى دەرە كىدا
دەچن ناكۇڭ كېنى ناخۇبى پەرە بىن دەدەن!
جا ئەگەر زانست و شارستانىتى ئاوا بىت، ئەوا بەختە وەرىي مەرۆف لە دەشتە كېتى و
نەزانىدایە!

* * *

زاناي رابەر دەبىن وەكى "مەر" وابىت نەك وەكى "مەل"!

ئەوهتا "مەر" شىر دەرخواردى بەرخە كانى دەدات، بەلام "مەل" پەشانە وەرى خۆى بە
دەم جۈوجەلە كانىيە وە دەكەت!

* * *

ۋېنە كېشان و پۇونكىرىنى دەنە وەرى كاروبىارە نارەوا كان دەبىت بەھۆزى گۈمپە كىرىدى
زەينە ساف و خاۋىنە كان!

خۆ لە دواى زامدار كىرىدى ئەو زەينانە، چارە سەر و ھینانە وەيان بۇ شۇنېنى خۆيان
يان سەرەدە گىرىت يان ناگىرىت!

(۱) دوعايە كە لە فەرمۇودەيە كى صەمھىج وەرگىراوە كە ئىبن ماجھ لە (كتاب الفتن) دا پىواستى
كىردووه. واتە: (خوايە گىيان! ھىز و وزەمان لە دىزى يە كەز مەخەرە كار). (وەرگىزىپ)

ئەستەمپۇلتى داماولەبەر ئەوهى مېشىكى بە چەند پەرنىسىپىكى زىيانەخش و فيلبازانە پېكراوه، ئەوا تواناى خۆمۇتۇر بە كىرىدى لە دەست داوه و زەينىشى ئالۇودە بۇوه.

* * *

"لەبىرچۈون نوھە" خۆى لە خۆيدا نىعەمەتە، چۈنكە تەنھا ئازارى رۇۋانە دەرخواردى مەرۆف دەدات و، ئازارە كەلە كەبووه كانى لە بىر دەباتوه!

* * *

ھەموو گىرو گىرفتىك، بە وىنەي بىلە كانى گەرمە، بىلەيە كى نىعەمەتى تىدا يە.. لەبەر ئەوهە، دەبىن مەرۆف بىر لە موسىبەتى گەورە تەركاتەوە و، ئەو نىعەمەتە بىبىنەت كە لەو موسىبەتە هەر بىچۇر كەدا ھەيە تاكى شو كى خوا بىكەت.. دەنا ئە گەر فۇو بىكىتىھە ئەو گىرو گىرفتە و بە گەورە تەماشا بىكىت، ئەوا ئەمۇش گەورە دەبىت، خىز ئە گەر مەرۆف بەھۆيەوە تۈوشى نىگەرانى بىت، ئەوا گىرو گىرفتە كەي دووجەندانە دەبىت و لەناو دىلدا دەبىتە حەقىقەتىكى بەرجەستە!

* * *

رۇوناڭىنى تارىك!

ئەو ھۆكاري ھەر گۈنگەي كە لەناو ھىزىر و بىرە كانى ئىستادا "نەزانىي ساڭار" و ئاساسىي دە گۈزىت بە "نەزانىي ئالۇز" ئەوهى كە ناولىنىكى "رۇون" لە شتىكى "نەزانراو" دەنرىت و ئىتىر گومان وا دەبرىت كە بەو ناولىنانە شتە "نەزانراو" كە رۇون كراوهەتەوە و بۇوه بە "زانراو"^(۱) ا لە كاتىكىدا كە پىناسەي ھەر شتىك يان بە (حمد) دەبىت يان بە (رەسم)^(۲).

(۱) بىز زىادە رۇون بۇون نوھەي مەبەستى دانەر بېرىۋەنە پەرأويزى ل (۵۹۴) ئى كىيى (پاشىئەندە كان). (وەر گىپە)

(۲) (حمد) و (رەسم) لە زانستى مەتىقىدا بە واتاي (پىناسەر) دىن، بە جۆرەي كە لە كىيىھە كانى زانستى ناوار او دا ھەموو بەش و لقە كايان بە دۇرۇودرىپۇزى رۇون كراوهەتەوە. (وەر گىپە)

دهنا ئەگەر ناولپنەر كەسيّكى نەزان بىت، ئەو رووھش كە لە خاوهن ناوە كەيە تارىك بىت، ئەوا ناكرىت ناوينكى بىن گيانيلى بىرىت^(۱). بە وېنسەي مانباتىزم و، تەلپاپى و، ھىزى مۇڭتاتىسى!

* * *

زىندوو كردنەوهى ئەم نەتمەدەيد بە ژياندنهوهى "ئايىن" دەبىت

ھەر روەك ژيانى نايىنىش رووناڭى ژيانە

ئەندازەي پىشكەوتى نەتمەدە كەمان بە رېزەي دەستگەرتىپەتى بە شەرىعەتموھ. مەوداي دواكەوتىن و نزىمبۇونەوهشى بە رادەي پشتگۈنى خىستنى شەرىعەتە. ئەمەش پاستى يەكى مېۋووې.

* * *

(۱) واتە: ئەو شە "نەزانراو" بەم كارە پىناسە نايىت و نايىتە شىنىكى "زانراو". (وەرگىزى)

بهره‌هایی ددهم:

همکان

بدیورزه‌مان
سەعیدی نورسی

دایناوه

فاروق ره سوول یه جا
کردویه به کوردى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوونکردنوهیهك:

هر که سو به مرؤفه کانهوه سرقاله. من له مرؤفه کان
بیزار بoom. زیاتر گفتور گزوم له گهمل که سانی می سالیدا پنی
خوش، چونکه بهویژدان.

دیاردهیه کی سهیره که واماوهی یهك دوو ساله له کاتی
بینداریدا تاریکی یهك زهینم ده گریتهوه، تهانهت ههندي جار
تووشی له بیرچوونهوهی تهواوهتی دهیم، که چی کاتی
ده پرمه جیهانی خهونهوه پوشناهیهك دیست و به باشی
ده بینم. دوو شهو له جیهانی "معدنا" دا دوو پرسیارم ئاراسته
کرا. کاتی که له شهوي يه که مدا خقون بزوهلام ئاماده کرد
بیندار بومهوه. له شهوي دووهه مدا وه لام دایهوه، به لام
پیش ئوهی تهواوى بکدم به خه بهر هاتم.

(دانهه)

هیّما کان

(رموز)

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسیاری یه کم:

به کورتی "یتعجازی قورئان" پروون بکه روه.

و هلام:

یتعجازی قورئان له حموت سه رچاوه‌ی همه‌مه کی یموده ده ده که مونیت و له حموت
ماک (عنصر) پنکدیت.

□ سه رچاوه‌ی یه کم:

نه خش و نیگارینکی سه رسوورهینه‌ره که له: پهوانی و شه و، پاراوی هژین و،
پهوانی پیشی معنا و، نوازه‌ی و اتاکان و، تهواوی ناوه‌رذک و، نامزی شیوازه کانه‌وه،
سه ره لده دات.

□ ماک کی دووه‌هم:

زانسته غهیبی به کانه، که له "پاستی به پنهانه کانی گه ردوون" و، "نه منی به
غهیبی به کانی له مه رب حقیقته خوایه کان" و، "کاروباره پنهانه کانی رابوردوو" و،
"بارود رخه شار راوه کانی داهاتوو" پنکدیت.

□ سه‌رچاوه‌ی سی‌هه‌م:

بریتی‌یه‌له‌وهی که قورئانی پیروز:

له پووی "وشه" وه: گملنی گریمانی فراوان و پووی زور و زبه‌نده‌ی له خنخ گرتووه، به جوزیک که همه‌موو‌یه‌کنی له‌پووانه به‌لای دهستوره کانی زمانی عره‌بی‌یه‌وه راسته و، له پیش چاوی ره‌وانبیزیدا جوانه و، له همان کاتدا شایسته‌ی حیکمه‌تی ته‌شريعیشه.

سه‌باره‌ت به "واتا" که‌شی، ئه‌وا: سه‌رجه‌می مه‌شره‌به‌کانی ئهولیا و، چیزه‌کانی خوانسان و، پیپه‌وه کانی سالیکان و، پیازه‌کانی زانیانی شمرع و، پیگا‌کانی زانیانی که‌لامی له خنخ گرتووه.

له پووی "نه‌حکام" کانی‌وه: حقيقة‌ته کانی سه‌رجه‌م حالت‌ته کان و، دهستوره کانی به‌خته‌وه‌بی‌هه‌ردوو دنیا و، هۆ‌کاره‌کانی په‌روه‌رد و، په‌بیوه‌نلیده‌ره کانی ژیانی کۆمەلا‌ایتیی له‌خنخدا کۆزکر درووه‌تموه.

له پووی "زانست" که‌یه‌وه: سه‌رجه‌م زانسته گه‌ردوونی‌یه‌کان و زانسته خوای‌یه‌کانی، گرتووه‌تموه.

سه‌باره‌ت به "ناما‌نجه‌کان" يشی، ئه‌وا به: هاو‌سنه‌نگی و، به‌رده‌وامی و، يه‌کاوی‌یه‌ک بیونیان له گەل ده‌ستوره کانی سرو‌شتدا، جامیعیه‌تیکی نائاسایی ده‌خستووه.

□ ماکی چواره‌م:

بریتی‌یه‌له‌وهی که: قورئان به ئهندازه‌ی پله‌ی تېگه‌یشتن و ئاستی ئه‌دەبیی همه‌موو چەرخیک و، بە گویرە‌ی توانا و لىپهاتنى گشت سه‌ردەمیک، نورانیتیی خزى په‌خشاندووه. ئه‌وه‌تا ده‌رگا‌کەی بۆ سه‌رجه‌م چىنه‌کانی همه‌موو چەرخیک له‌سەر پشته و، لاوی و نوی بیونیشى هیندە گشتگیره که همه‌موویان پازی ده‌کات.

□ سه‌رچاوه‌ی پېتچەم:

له پووی ئه‌و شستانه‌ش که دەيانگىپېتھو، ئه‌وا: هەوالە‌کانی پېشىنان و بەره‌کانی ئايىنده و، راستى‌یه‌کانی جىهانى غەيىب و جىهانى بىزراو و، نەھىنى‌یه خواي‌یه‌کان و،

په یوه ندیده ره گه ردوونی به کان به جزریک ده گیزنه وه که نه واقع و نه ژیری و نه مهنتیق - ئه گه ر په سه ندیشی نه کهن - هر گیز ناتوانن به درؤی بخنه وه و پوچملی بکنه وه!

هر قورئانه که هموالی پاستی کتیبه ئاسمانی يه کانی پیشوروی پئی بیت. ئه و تا له و شتانه دا که قورئان له گه لیاندا يه کده گریته وه، پشتیان ده گریت و، له وانه شدا که يه ک ناگرنوه، هله کانیان بزر است ده کاته وه!

□ ماکی شاشم:

قرئانی پرۆز له خزگرو دامهزرینه ری "ئایینی ئیسلام" ده، که نه له "رابوردوو" دا و نه له "داهاتوو" دا ئایینیکی وەک ئیسلام ناتوانیت بدۇززیتەوه.

□ سەرچاوهی حەۋەم:

چىزىتكى ئىعجازاره که لە تىكەلكردنى ئەم شەش سورە وە سەرھەلدە دات و جوانى يه کى پاستەقىنە پىنكەھىنىت. ئەوش تەنها بە "حەدس" دەزانىت، چونكە زمانمان لە ئاستىدا ھىننە كۆلھوارە ناتوانیت دەرى بېرىت و، بىريش ھىننە كورتە کە ناتوانیت دەستى بە داونىنى بگات.

ئەگەر دەلىتىت:

لەم ويناکىردنەوە مەرۆف و اتىدەگات کە: جۈرۈجۈرۈي پىيازە کان و جىاوازى پىنگاکان كارىتكى پىويست و خوازراو بیت؟

وەلام:

بەللى، هەروەك خوازراو، پىويستىشە. بەلام ئەگەر مەرۆف بەو زەين تەسکىيەي کە لە خۇويستىيەوە سەرھەلدە دات بىھويت بەرپەرچى نىياران بىدانەوە و "البغض في الله" بە خراپى بە كاربەھىنىت، ئەوا ئەو كاتە "ئىختىلاف" زيانە خش دەبىت. دەنا ئەگەر دەستورى "الحب في الله" بىكىتە بناغە و، بىزانىت کە بە "ياساي هاوكاري" دەتوانىت تەواو كارى (التكامل) بەدەست بىت و، بە فراوانى و روانيي پىيشكىيانى شەريعەت بىر بىكىتە و، ئەوا "ئىختىلاف" دەبىتە هۇى ئاوىتە بۇون لە گەل يە كىزدا.

به پوختی:

هر کس سه باره ت به ریازی خزی بلیت: "ریازی کی حقه" .. نه لیت: "هر تنها
نه مه حقه"!

یا خود بلیت: "جوانته" .. نه ک بلیت: "هر تنها نه مه جوانه"!

ده سا نهی مرؤفه پرسیار کرده کی جیهانی میسا!

تو داوای پوخته و لامینکت لئی کردم، و منیش به کورتی و لام دایته و ..

خز نه گه ر داوای دریزه پیدانی باسی ئیعجاز ده کهیت، نهوا پیویست به چند
به گیکی کنیب دهیت!

به لام بز نه و مه بسته ته فسیره که مت پیش چاو ده خهم که ناوی (إشارات الإعجاز)^۵،
لهو کنیبداده نهای ماکی یه کم و، لهو شدابه شیوه یه کی جوزئی "پاراوی هونین"ی
قورئانم پرون کردو و تمه، چونکه سرانسری نه و ته فسیره تو ایویه تی یه ک بهشی
"پاراوی هونین"ی قورئان را فه بکات.

* * *

پرسیاری دو و هم، که نیوهی و لامه کهی سبی و نیوه کهی تریشی ره شه

و تی:

ئایا کاتنی که "گومان" و "رخنه" رو و به روی نه م به لگه تان دهیته و، ئیمان تان
لهر زهی بین نا کهونیت؟

ئایا لیکولینه و بهم چه شنه به لگه هینانه و هیه که جهنگی و همه کانه، زیان به کمس
نا گمه نیت؟

و لام:

نه گه ر نه و نه خامه هی که په یوه ستی به لگه یه، بهو به لگه دایه زریت و بسمه لیت و، بز
هاته دی پاستی یه کان برویته پیوه ر و، و همی مرؤف نه بونی به لگه به نه بونی به لگه
بز هینرا و که دابنیت، نهوا زیانی دهیت. له کاتنکدا که ناکریت "ئیمان" له سه رشانی
به لگه کی ته او باریک بنیات بزرت..

بەلکو ئیمان لەسەر "حەدس" يىکى ئەوتۇ دادەمەززىت كە لە چەندىن سەرچاوهى
ھىز و کانگای نورانىي ئەوتۇوه ھىز بە دەست دەھىنېت كە كۆزاندنهوھىان وە كۆ
كۆزاندنهوھى سەرچەمى بۇونەوەران وايە.

سەرچاوهى يەكەم:

يەكىرىتنى ملىئۈنەها كەسى ئەھلى حەقىقەتە كە نەھىنىي ھەرە مەزنى "كۆزدەنگى" و
واتاي ھەرە فراوانىي "تەواتور"ى لە خۇزگۇرتووه.

بە حەدىسىكى قەناعەت بەخش - كە لە خالى نەھىنىي كۆزدەنگى و تەواتورەوە
دەر كەوتۇوه - ئەنجامە لە زەينە كاندا جىڭىر بۇوه. چونكە ھەرىيەك لەو لىكۈلەرانە
بەلگەي خۇرى ھەيدە، خۇ ئەگەر ناوەرۆكى ئەم بەلگەيمەش دەستىشان نەكىت، ئەوا ھەر
بە جۈزىنىكى بىن گومان بۇونى بەلگە كە زانزاوه.

ئايالە ھەموو دنیادا چەخنە و گومانىك ھەيدە بتوانىت ئەم پەته مەحكەم و قايىھە
بقرتىت كە لە پەشىتى مiliارەها بەلگە پىنكەتۇوه؟

چونكە من دەلىم:

ھەرىيەك لە ئەھلى حەقىقەت كە لە ژمارە نايەن بەلگەيەك باخود چەندىن بەلگە ئەم
ئەنجامەي لەمەر يەكتابىي بەديھىنەريان بىنبوھ. وەك بىلەي سەرچەم بەلگە كانى ئەوان بەك
دانە بەلگەي ئەوتۇ بىت لەرزەي بىن نەكەوبىت. چونكە ئەگەر ئەم بەلگانەش نەزانىن،
بۇونىان دەزانرىت.

ئەمەش بۇ خۇرى سەرچاوهى كى بەپىت و زەنگىنە بۇ "حەدس".

سەرچاوهى دووھەم:

شايدانى سەرچەمى بۇونەوەرانە.

سەرچاوهى سىھەم:

فيتزەتى ناو وېۋەدانە.

گەلنى سەرچاوهى ترى، وەك ئەمانەش ھەيدە.

جا ئەگەر ھەموو سەرچاوه كانى ئەم حەدەسە نەكۈزىنەوە، ئەويش ناكۈزىنەوە.

ئه گهر بۆ گومان خستته بەلگه‌یه ک سه‌د بەلگه بھینزیت‌هه، ئهوا ناتوانیت زیان له
"بەلگه بۆ هاتووه که" بادات. چونکه ئه و گومه‌زه بلنده ته‌نها له سه‌ریه ک دانه ستون
پاگیر نهبووه.

له بەر ئه‌وهی "زهین"ی مرۆف شتینکی جوزئی‌یه، ئهوا گهر به چاوی کرپیار هەولی
سەلاندنی بدریت مەترسیدار دەیت. بەلکو ئەرکی ئه و بەلگانه ئەرکینکی نه‌ری‌یه، ته‌نها
مەبەسته که روون ده کات‌هه و پوختی ده کات، هەروه که هیز و پیز بە هەندیکیشی دەدات.

وردبۇونەوە دوو بەشە:

يەكىكىان:

چەندە بپوات و بگۈزەرت *(نور علی نور)* و، پىز پۇوناکى دەبەخشىت.

ئەروى تريان:

هەتا بپوات تاريکىي گومانه کانى لى ده كەويىتمووه.

بۇ نموونە: سەرچاوهی ئاوىيکى شىرىن و سازگار هەيە. لەو سەرچاوهیە هەزاران
جوزگە و لەو جۈگانەش چەندىن لق بۇوه‌تەوە و، ئەم لقانەش بەرهو چەندىن جىڭا
پۇشتوون و تېكەلى چەند بەشىكى تر بۇونەتەوە.

ئىنجا كەسيت سەرچاوه کەي بىنى و تامى ئاوه کەي چەشت و بە دلىايىھە دەستى بە
سازگارى و شىرىنى ئاوه کە كرد و، ئەوهشى زانى كە جۈگە و لقە کانى پەيوەستن بە
سەرچاوه كەوه. دواي ئەوه، هەركام لەو جۈگە و لقانە بىينىت بە نزەتن بەلگە لە سەر
سازگارى و شىرىنى ئەو لقە بپوا ده کات، مەگەر دژە بەلگە يىن گومان سەبارەت بەو
قەناعەتەي رۇون بېتىوه، ئەو کاتەش دەلتىت: "ماددەي ترى تېكەل بۇوه!"

ئەم جۈره تېپۋانىن و وردبۇونەوه بە هیز و پیز بە ئىمان دەبەخشىت و يارمەتىي
رۇونبۇونەوه زىاتىرى دەدات.

تېپۋانىنى دووهەم:

لە بىرىي ئەوهى لە سەرچاوه كەوه بەرهو خوار بپوات دەچىت لەلای خوارووی
ئاوه كەوه گۈزەر ده کات. ئىز سەيرى هەر لقىكى ئاوه کە بکات و هەر ئاماژەيدەك

بینیت له سه تالیی ئهو ئاوه ده کمویته گومانه و، بزو شیرینی ئاوه که خوازیاری به لگه‌ی بى گومانه ئەمەش دژواره! چونکه له هەموو شوینیکدا بەلگه به دەست نایەت. دەیەویت ئەنخامیتکی تابلیی گەوره له سەر شانی ئەم لقە يە كچار بچوو كە هەلبگرت. ئىز ورده ورده نائارامىي گومانه کە پەرە دەسینیت و زیاد دەبیت.

"زېرى" له پەنخەرەي تېپروانىمۇ بزو شتە كان دەپروانیت و هەلیان دەسەنگىنیت. له کاتىكدا كە ئەم "دل" ئى شوینى "ئیمان" بە هەستەوەریتکى پەنھانى شەشم كە بە ناوىنکى وەك "حەدس" و "ئىلەام" گۆزارشتى لىنى دەكرىت، دەپروانیتە حەقىقتە كان. "سرووش" ئى پەغەمبەر انىش هەر بە و هەستەوەر يە.

تېپروانىنى "زېرى" له دەستورە كانى خۆپىدا گەلتى ھەزار و سەنوردارە و، له بەرامبەر گەلتى راستى يەوە كورت دەھىنیت و دەستەوسان دەبیت، ئىچال بەر ئەمەش كە پەى بەو حەقىقتە نابات دەلتى: ئەمە حەقىقت نى يە و، رەتى دەكاتمۇ.

* * *

له لايدن كەسىنکەوە پرسىار كرا:

له کاتىكدا كە دەوترىت: (الحق يعلو ولا يعلى عليه) كەچى كافر بە سەر مۇسلماندا سەردە كەمویت؟

وەلام:

ھەر وەك "گۆپرایەلتى" و "سەرپىچى" بەرامبەر بە فەرمانە شەرعى يە كان دەكرىت كە لە سىفەتى "كەلام" وە هاتۇون، بە هەمان جىزى "گۆپرایەلتى" و "سەرپىچى" بەرامبەر فەرمانە تەكۈنى يە كانىش پرو دەدات كە لە سىفەتى "ئىرادە" وە هاتۇون. زۇربەي جار يە كەميان پاداشت و تۆلەي خۆيان لە دونيادا ورده گرن. بەلام زۇربەي جار دووھەميان ھەر لەم دىنیايدا بە پاداشت و تۆلەي خۆيان دەگەن!

بزو نۇونە:

پاداشتى ئارامگىرتىن: سەر كەوتىنە.

تۆلەي تەمبەلى و دانىشتن: زەللىي و نزمى يە.

پاداشتى كوشش و بەردەوامى: سەرۋەت و سەركەوتىه.
 لەم حالەدا گۈپۈرلەلىي كافر بۆ فەرمانە تەكۈينى يە كان زال دەبىت بەسەر پشتىگۈز
 خىستى فەرمانە تەكۈينى يە كان لە لايدەن مۇسلمانەدە.
 هەرۋەك مەرج نى يە هەموو سىفەتە كانى مۇسلمانىك وەك خۆزى مۇسلمان بن، بە
 ھەمان جۇر مەرج نى يە كە هەموو يە كېڭىك لە سىفەتە كانى كەسىنگى كافر وەك خۆزى
 كافر بىت.
 ياخود زالبۇونى بەسەر مۇسلماندا سەبارەت بەو ئىستىدرابەجە و، مۇسلمانە كە پاڭ
 دەكتەوە.

* * *

شېرىزەمى ئەم جىهانە چى يە?
 وەلام:
 مشت و مىرى نىوان "كوشش" و "سەرمایە" يە.
 ئايا چارەسەرتىك نى يە بۆ ئاشتىكىرىنەوە ئە دوانى؟
 وەلام:
 بەلنى، واجب كەرنى زەكتەت و حەرامكىرى دېبا و قەرزىدانى بىن بەرامبەر
 مەرجە كانى پىنكەتى ئە دوانىيە.
 ئەگەر ئەم بەردى رىيابىدە دەرىپەتلىق ئەم شارستانىتى يە سەتمەكەرە
 ھەلدەوەشىتىمۇ.

ئەم دوو رووداوه ئاو گاورە كان چۈن دەبىنت؟
 وەلام:
 ئىستا يە كېنگى ئowan "پىس" و يە كېنگىان "پىستە". پاڭ و خاوبىنى تەواوهتى ھەر تەنها
 دەستورە كانى ئىسلامە.
 ئەگەر وايە، كەواتە لەعنەت لە ھەر دوو كىان!
 بەلنى پاستە..

به لام بز پاکز کردنوه‌هی ئهو "پیستر"‌هی که و توروته ناو ئیمهوه گهر بهو "پیس"‌هی که بز کەنار گیر کردنی ئهو تىنده کۆشىت بوترى: "پیس" و بکریتە نەيارىڭ، ئەوا بەرژەوەندىيى تىدا نابىت.

بۇ غۇونە: بەرازىڭ دەيمەۋىت تۆ بکۈزىت، ورچىكىش دەيمەۋىت ئەم بەرازە بکۈزىت، لەم كاتەدا وەشاندى تېرىڭ لە سنگى ورچە كە و زالىرىنى بەرازە كە بەسەر خۇدا جىڭە لە شىتى بە ژىرى دانازىت. لە راستىدا شىتى يە كى دەسەلاتدار بە دنیادا بلاًوبۇوه تەوه.

چى دەبىنیت لە پارچە پارچە بۇونى كوفىدا؟

وەلام:

يە كىتىنى ئىسلام.

يە كىتىنى ئىسلام چى يە؟

وەلام:

يە كىتىنى ئىسلام ئەنجومەنیكى نۇورانى يە كە لە خۇرھەلاتەوه بز خۇرئاوا، لە باکوورەوە بز باشۇر فراوانە و، ئىستا پىڭھاتووه لە سىنى سەد ملىيون كەس زىاتر و، پەيوەستىنەكى مەحکەم بەيە كەوە گىرنى داون، بەلام لەم كاتەدا بەھۇى بىن ئاڭايىھەوە و بە شىوەيە كى ناپەوا ئەم بەيوەستە لېڭ ترازاوه.

بە گىرييەستى پەيمانى ئەزەلى و سويندى ئىمان پەيوەندىيان بھو كۆملەيەوه كردووه.

ئىمە يە كىتاپەرسىن و فەرمانى يە كىتىمان بىن دراوه.

لەقە كانى ئەم كۆملەيە سەرچەم مز گەوتە كان و قوتاچخانە كان و تەكىھ و خانەقاكانە.

سەرۇكى ئەم كۆملەيە پىغەمبەرى سەرووھە، دروودى خوارى لەسەر بىت.

ياساى بنه رەتىيى قورئانى پىرۆزە.

هاو كات لە گەل بزواندى پەيوەندىيى نۇورانىي نىوان تاكە كانى ئەم كۆملەيە بە شىوەيە كى هەست پى كراو، زەمان روونساكىي خۇى بەسەر ھەممو ئەم لقانەدا پەخشاندۇوه.

بملنی، "حجر الاسود"ی کیتی یسلاام، که کعبه‌ی بهخته‌وهری یئمه‌یه: "مه ککه‌ی پیروز"ه و، مرواری سپی ٹهو یه کیتی یهش "پهوزه‌ی خاوین"ه. مه ککه‌ی موکه‌پره‌مه‌شی: دورگه‌ی عهره‌به و، مدینه‌ی مده‌نییه‌تی مونه‌وهره‌ی: دهله‌تی عوسمانی یه.

پژوگاریک به مه‌بستی ئاماژه‌دان به رهقاره کان و پهیوه‌ندی یه کان و لاینه جوانه کانی ره‌وشتہ کانی یسلاام، له پیگه‌ی به کارهینانی هیما، من بهم جوزه‌ی خواره‌وه وتم:

ئه گهر ده‌تهویت ئارايشت و نهخش و نیگاری ئم کعبه‌یه بیینیت، ئدوا بروانه:
پیز و حورمه‌تی جو امیرانه، که له حهیا و غیره‌تهووه پهیدا ده‌بیت..
خه‌نده‌ی پاک و بی گوناهانه، که زاده‌ی حورمه‌ت و میهه‌هانی یه..
شیرینی پژوانی یانه، که له پاراوی و جوانی گوفتاره‌وه سه‌هله‌لده‌دات..
نه شهه‌ی ئاسمانیانه، که له عیشقی جوانی و شهوتی به‌هاری‌یه‌وه هاتووه..
چیزی مله‌کووتی، که له په‌زاره‌ی ده‌می خوزئا‌ابون و شادیی کاتی سه‌حمره‌وه
دیتهدی..

ئارايشتی موقعه‌ددس، که له جوانی په‌تی و قهشنه‌نگی ئاشکراوه ده‌رده که‌ویت..
هممو ئه‌مانه، تیکه‌ل به یه کتری بعون و، ئهو ره‌نگه نورانی یهی که لموانوه له تاقی
بلندی کعبه‌ی بهخته‌وهری یه‌وه ده‌رده که‌ویت، که قابه قوسه‌ینی خوزه‌هلاات و
خوزئا‌ایه، له نیوان حموت ره‌نگه که‌ی په‌لکه زیرینه‌دا تنه‌ها ره‌نگی شینی ئاسمانی و
سهوز ده‌بینیت.

به‌لام ئم "یه کیتی" یه "نهزانی" دروست ناییت.
یه کیتی بریتی یه له ئاویش‌بیونی هزر و بیره کان، که ئمویش به تیشكی "زانین"
به‌دهست دیت.

وەلامى قەشەيە كى فيلباز كە لە سەرەوە بۆ خوارەوە دەروانىت

که سیک تزی هاویشتووه ته ناو قور و لیته و، لهو کاتهدا که بینی له سه رگه رووی تز داناوه، له رووی سوو کایه تی بین کردنوه لهیت ده پرسیت: "مهزه هی تز چی يه؟"

له لامی ده مکو تکه ری ثهو کمه سه، هاو دم له گه ن بیده نگیدا تفیکه بکریته رووی.

"تف بکره روی ئهو له عینه بېشەرم و حەمیاھە"!

نهک له وهلامي ئهودا، بېلکو به ناوى حەقىقەتەوە ئەمە وەلامیەتى:

پ: ئايينى مەممەد چىرىيە؟

و: قورئانہ۔

پ: چیزی به هزار و ۹۳۰ به خشیوه؟

و: ته و حید و راسته وی.

پ: دہرمانی پالپالیں چی یہ؟

و: حرامکردنی ریبا و اجبارکردنی زه کات.

پ: سه باره ت بهم بو و مه له رزه یه چی

﴿لَيْسَ لِلنَّاسِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ..

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةِ... إِنَّمَا

* * *

لاإلندنه وهی ئازهەلىكى موجاهيد^(١)

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا مَا هُوَ﴾

هروهها لهو سر باز آنده غازی به کی شه هید هدیه که له جوزی ئازه له و، بریتی يه لهو مەمۇونه به ختنەوەرە.

(۱) نهوده قمیرانیکی سیاسی ده کمونیته نیوان دولتمتی بیزانان و دولتمتی عوسمانی و نزیک ده پیشمه له برودانی جهندگ. له نهنجاما بهوه کوتایلی پن دینت که مدهیونیک هیزرش ده باته سدر پادشاهی بیزانان و ده بکوزیت ایز خوای گهوره جهندگی له کوئ مسلمانان کردهوه و برووداوه کهش وه کو مژدهیه ک بوو بیزانان. مامؤسنا نیورسی بهو بزنهیه وه پرگهی (لاواندنهوهی نازلهنیکی موجاهیدی) نیوسی، که تیایدا ره گکدزیزی به کی جوانی له نیوان "مدیعون" و "منمنون" دا به کارههباوه (وهر گنبر)

ئەی بەخته‌وەرمەمۇون! تۆئىماندارانت مەمنۇون و كافرانت مەحزۇون و يۇنانييەكانت شىت و زەبۇون كردا!

زىللەيەكت وەشاند كە چەرخى سياسەتى ئەواتت تېكشكەكاند. "لويىد جۈرج" ت هار كرد و "فەنزىلىيەس" يشت لەناوبرىد. زۇر بە قورسى لەسەر تەرازۇوی سياسەت دانىشىتى بە رادەيەك كە ئۇردووی كوفرو لەشكىرى ستهەمت لە يەك ھەلمەتدا تەفروتوونا كرد و، دەمامكى سەر دەموجاۋىيات هىنايە خوارى و لە دىنيادا بۇونە مايەي گالتەجارپى و پىكەنېنى خەلکى. بە پىتى ئەو ئاژەلأنەدا پۇشتى كە مەزدەي بەھەشتىان پى دراوە. لە بەھەشتىدا بەخته‌وەرىت، چۈنكە غازى و شەھىدىت.

* * *

خالىنگى گىرنگ

مۇسلمانىتى دايىه بىن ئاگايى و ئىز مۇسلمانان ڙىئر دەست بۇون.. ئايىنى ديانىش زانست و پىشەسازىيى كرد بە مالى خۆزى و بە دوو چە كە زال بۇو. ئىستالە خۇرەلأتدا چەكىنگى سەرسوورھىنەر بە كارداھەپىرىت، پۇيىست دەكات بەشە حق و رەواكى ئەو چە كە بەدەست بەھىرىت. دەنا گەر ئەوهش پاشتگۇرى بخېرىت ديانە كان دەيىخەنە دەستى خۇيان و لە دىرى ئىسلام بە كارى دەھىنەن، ئەو كاتەش بەرامبەر بەوه تونانى خۇراغى نامىنەت.

ھەر ھۈزۈك كە رۇوى لە جەماوەرى عەواام بىت، گەر قودسىيەتى تىدا نەبىت، دەكۈزۈتەوە و نامىنەت. دوو ئايىنى مەزنى ركەبەر ھەيە كە قودسىيەت بەم دەستوورانە دەبەخشىن.

كاتى ئەم ھۈزۈ چاوى خۇزى والا كردوو، ئايىنى ديانى بە دۈزمنى خۆزى و چەكىشى لە دەستى ئەو دۈزمنەدا بىنیوھ. مادەم ئەو ھۈزۈ بە جۈزەيە، ئەوا بىز بەدەستەھىنائى قودسىيەت ناچارە بىرواتە ناو ئىسلامەوھ.

* * *

پوخته‌یه‌ک له به سه‌رهاتی ژیانی

به دل‌عوزره مان سه‌عیدی کوردی

حەمزە مۆسى

دایناوه

فاروق ره سوول یه‌جایا

کردوویه به کوردی

پیشہ کسی و هر گیر

ئەم پوخته‌یەی ژیانی مامۆستا نورسی يە كەم نۇرسىنە كە بىز مېزۇوی ژیانى نۇوسراوه و، ھى ئەمو كاتىبە كە دواي گەرانەوهى لە دىلى لە سالى (۱۹۱۸)دا، ئەندام بۇوه لە دارولخىكمە ئىسلامى لە ئەستەمبوول. ئەم نامىلکەمە زۇر بە كورتى وىستىگە گۈرنگە كانى ژیانى نورسى باس دەكەت لە سەرتاوه ھەتا ئەم سالانە.

(حەمزە موڭسى) كىي يە؟

نۇوسەرى ئەم نامىلکەمەش (حەمزە ئەفەندى موڭسى) يە كىنکە لە قوتابى يە دېرىنە كانى مامۆستا بەدىعوززەمان لە پىش جەنگى جىهانىي يە كەمدا و، پاش گەرانەوهى مامۆستا كەشى لە دىلى، لە ئەستەمبوول يە كىيان گىرتووهتەوە. ئىز لە و ماۋەيدا كە لە ئەستەمبوول بۇوه ھەروەك ئەم نامىلکەمەي لە ژیانى مامۆستا كەيدا نۇرسىيە و بىلەي كەردووهتەوە، ھاودەم لە گەل يەك دوو قوتابىي ترى مامۆستادا سەرپەرشتىي چايى تەفسىرە عەربى يە كەمە مامۆستا نورسى يان كەردووه كە ناوى (ئامازە كانى ئىعجاز). بە پىي ئەم زانىارىيانە كە لە بەرددەستدان، حەمزە ئەفەندى سالى (۱۸۹۲)دا شارۇچكە ئى (موڭسى) سەر بە پارىز گای (وان) لە باكىورى كوردىستان لە دايىك بۇوه.

لە گەل عەبدولەجىدى براى نورسىدا لە (دیاربە كر) لە ماتى "جمودەت بە گ" ئى والىي شار پىنكەوه تەفسىرى "إشارات الاعجاز" (ئامازە كانى ئىعجاز) يان نۇرسىيەتەوە. (قوتابخانە ئامۇزگاران) ئى تەواو كەردووه. دواي ئەوهش لە زانكۈزى ئەستەمبوول لە كۆزلىچى (زمانە كان) لە بەشى زمانى "فارسى" دەرچۈوه.

ماوه‌یه‌ک له سوپادا به ناویشانی "پیش نویز" و، ماوه‌یه‌کیش وه کو "مامۆستا" له قوتاخانه‌یه‌کی ناوچه‌ی "ئوسکودار" ئى ئەستەمبۇل وانەی وتۇوه‌تەوه. دواى شکستى دەولەتى عوسمانى لە جەنگى جىهانىدا، گەراوه‌تەوه بۇ كوردستان و، ماوه‌یه‌ک له (ماردین) ماوه‌تەوه.

سالى (۱۹۲۷) ناوی حەمزە لە چەند رۇوداۋىكدا ھاتبوو، لەبەر ئەوه لە لايەن دەولەتەوه ماوه‌یه‌ک خرایە بەندىخانە. دواتر لە سالى (۱۹۲۹) دا كۈچى كىرد بۇ خۇرئاواى كوردستان و لە شارى (حەسەكە) ژىيا، ھەتالە سالى (۱۹۶۰) دالموئى كۈچى دواىي كىرد.

يەكىك لە كارە گىرنگە كانى ماوه‌ى ژىيانى لەوي، چاپكىرىنى (مەم و زىنى خانى) بۇوه لە شارى حەلب.

خواى گەورە لىيى خۆش يېت.

مامۆستا نۇورسى، كە بە كەسيكى وەفادار ناسراوه بىز قوتايى و دۆستانى، "حەمزە" ئى هەر لە ياد بۇوه و دوعاى خىرى بۇ كردووه. ئەوه تالە بارهىەوه بەم جۆرە باسى دەكەت:

(ھەميشە ھاوکات لە گەل دوعام بۇ قوتايى يە شەھىدە كام، كە بە كىك لەوانە "عوبىيد" ئە، دوعا بۇ "ملا حەمزە" شە كەم كە "ئامازە كانى ئىعجاز" و "وتهى دەھەم، پەيامى حەشر" ئى بە چاپ گەياند، كە يىستۇرمە ئىستالە عىراق دەزى و سۇرانى پۇوناڭى دەكەت).

تىپىنى:

بەشىكى ئەم زانىارىيانەم لە خودى مامۆستا عەبدۇل قادر بادىلى و، بەشىكى دىكەشى لە كىيى (الشهد الآخر) وەرگىرتووه.

فاروق بۇ سوول يەجا

پوخته‌یەك لە بهسەرهاتى ژيانى

بەدیعوززەمان سەعیدى گوردى

بە قەلەمى:

حەمزە ئەفەندى

كە ماوەيەكى درېئخایەن لە ھاوارپىمەتى و
وانەكانى ئەمدا ئامادە بۇوه

بەدیعوززەمان لە بەروارى (۱۲۹۳)^(۱) لە گوندى "نوورس"ى سەر بە ناوجەمى
ئىسپارىت، قەزايى هىزان، لە پارىز گائى بەتلىيس لە دايىك بۇوه.
باوکى زاتىكە بە ناوى "میرزا"^(۲).

نۇ سالى تەمنى منالىي لەناو لانەي باوکىدا بەسەر بىردووه.

(۱) بە پىنى مىۋۇوى رۈمى كە لە سالە كانى كۆتىلى دەولەتى عوسانىدا كارى بىن دەكرا. ئەم بەروارەش دە كانە (۱۲۹۴) ئى كۆچى (۱۸۷۶-۱۸۷۷) زابنى. (وەرگىن)

(۲) لە سالە كانى يىستى سەدەي يىستەمدا كۆچى دەرىوە، لە گۈزبەستانى گوندى "نوورس" بە خاك سېپىرراوه. ھەر سى تۈزۈھەرى بەرپىز (نەجمەدین شاهىنەر) و (عبدولقادر بادللى) و خوالىخىشبو (ملا محمد زاهىدى مەلاز گوردى) لە رەچەلە كى مامۇستا كۆزلىيونەتمەوە و گەيشتوونەتە لەم دەرەنجامە: سۆفى میرزا كۆپى عەلى كۆپى خزر كۆپى خالىد كۆپى میرزا رەشانە لە ھۆزى زىسپارىت. دايىكىشى: نۇورپى كچى، مەلا تاھىر لە گوندى "بەلکان" كە سىن سەعات لە گوندى "نوورس" ھە دوورە و سەر بە ھۆزى (خاکىف). ھەر دوو ھۆزە كەش لە كوردانى ھە كارىن. (وەرگىن)

دوای ئەوه، بۇ ماوهى سى سال لاي "مەلا عەبدوللە"ى برا گەورەي^(۱) دەستى بە خوینىندى كردووه و، بە وىنەي نەرىتى كوردىستان سەرەتا كانى (نەحو) و (صەرف)ى^(۲) هەتا كىتىبى (حل المعاقد) بە پلهىيە كى مامناوهندى خوينىدووه. واتە بە پىنى نەرىتى ئەستەمبوول ھەتا كىتىبى (ئىزهار)ى خوينىدووه، ئىنجا لە برا كەي جىا بۇوه توه.

لە كوردىستان ڪاتى كە قوتاييانى زانسته ئايىنى يە كان دەخرينى بەر خوينىن، قوتابى دەتوانىت بپرات بۇ لاي هەر مامۆستايىك و ئەو كىتىبى كە خۆزى دەبەويت لە لاي ئەو مامۆستايى بېخوينىت. واتە قوتابى شوينىكەوته ئارەزووى مامۆستاكەي نايىت لە دىاريىكىرىنى كىتىبى خوينىندا، بەلكو مامۆستا شوينىكەوته ئارەزووى قوتابى يە كەيەتى. بەدىعوززەمانىش بە پېرەوى كەدنى لەم نەرىتە رۈيشت بۇ شارى (سېرت - سېعد)^(۳).

دۇو مانگ لە سېرت لە قوتاچاخانە كەي (مەلا فەتحوللە)دا سەرقالى خوينىن بۇو. دواى ئەوه، رۈشت بۇ (موكس)^(۴) بۇ قوتاچاخانە ئەمیر حەسەنلى وەلى" كە (مەلا عەبدولكەريم ئەفندى) وانەي تىدا دەتووه.

ماوهى دۇو مانگ لە پىژئەنە زانستى ئەو زاتە بەھەمەند بۇو. ئىنجا رۈشت بۇ (وەستان)^(۵).

دوای تەنها يەك مانگ خوينىن لە وەستان، بە نيازى گەشتىنلىكى هەوا گۈزىن بەرەو (بايەزىد)^(۶) كەوتەرى.

سەرەتاي راستەقىنهى خوينىنى لەم بەروارە بە دواوه دەست پىدەكت.

(۱) سالى (۱۹۱۴) دنیاي بەجىن ھېشتووه و لە گۈزىستانى گوندى نۇرس بە خاڭ سېپىرراوه. (وەرگىز)

(۲) دۇو زانستن لە پىزمانى عەرىيەدا. (وەرگىز)

(۳) ناوى مەلبەندى پارىزگايدى كە باكىورى كوردىستان. (وەرگىز)

(۴) (موكس، مەكس) مەلبەندى قەزايە كى سەربە پارىزگاى (وان) لە باكىورى كوردىستان. ئىستا پىنى دەلنىن: "باھچە سەرای"؟ (وەرگىز)

(۵) وەستان: مەلبەندى قەزايە كە لە پارىزگاى (وان) لە باكىورى كوردىستان، ئىستا بە گۈزە ئەنلىكى ناوى نۇنى پىنى دەوتەرى "گۈواش". (وەرگىز)

(۶) بەپىنى دابەشبوونى ئىدارىي ئىستا ناوى (دۇ گۈزايەزىد) و، قەزايە كى سەربە پارىزگاى ئاگرى (ئەرارات)ە. (وەرگىز)

له (باشهزید) ماوهی سین مانگ له لای (مامؤستا شیخ محمدی جهلای) دهخوینیت.
به‌لام ئەم خویندنی له په‌پری نوازه‌بیدا دېتە پیش چاو، چونکه له ماوهی ئەم سین
مانگدا خویندنی هەموو ئەو کتیبانەی کە به پئى پئى و پەسمى کورستان ده خویندرین تا
دەگاتە کتیبى (ملا جامى)^(۱) تھواو کردا! واتە له هەر کتیبى يەك يان دوو وانه، هەر
زۇر پۇشتىپتە دەوانە خویندوووه، وازى له پاشماوهی کتیبە کە هیناواه
"شیخ محمدی جهلای" ئى مامؤستاي، ئەم پەفتارە قوتابى يەکەي بە دل نەبوو، بۆيە
پەخنەي لەو کارەي گرت.

بەديعوززەمان لە وەلاميدا وتنى:

(مامؤستام! من تواناي خویندنی ئەم هەموو کتىپ و زانستانم نى يە، تەنها دەمەوى
بزام ئەم کتیبانە باسى چى دەكەن، تاكو ئەمەيان بەدهست بھېتىم کە له گەل سروشتمدا
بىگۈنچىت).

مەبەستى بىنەپەتى لەو کارە تەنها ئەوه بىوو کە شتىنگى نامز پىش چاو بخات و،
تازە گەرييەك لە داب و نەرىتى قوتاچاخانە كاندا بەھېتىنە ناو، تاكو بەو پادىيە كات لە
خویندى پەراوىز و پەقاھە كاندا بە زايە نەدرىت^(۲)!

ئىزىز بە پئى ئەم پەوشە خۆى، له ماوهی سین مانگدا هەموو ئەو کتیبانە تھواو کرد
كە بە پئى ئۆسۈلى خویندىن بە ماوهی بىست سال ده خویندرىن.

دواى ئەوه، مامؤستا كەي لىنى پرسى:

(چۈن و كام لەم زانستانەت بە دل بىوو)?

وەلامى دايەوه:

(نا تو انم ئەم زانستانە لە يە كىز دابىرم.. يان دەبىن هەموويان بزام، يان هيچيان)^(۳)!

(۱) مەبەست کتىبى (الفوائد الضيائية) ئى مەولانا عبدورپەھانى جامى يە لە زانستى نەحوودا، كە شەرەحى (الكافية) ئى تىبىن حاجبى بىن كرددووه. (وەرگىز)

(۲) ئۆمۈش يەكىنکە له كارە نوازاهە كانى مامؤستا نۇورسى كە لە سەرددەمدا بە كىرددەوە دەنگى ناپەزايى لە نەرىتى خویندىنە حوجرە كان بەرز كەرددووه تەوه، هەولى داوه ئۇرونەيەكى تازە گەرى پىش چاو بخات، تاكو تەمەنى قوتابى لە شتى دووپاتىبودا بە فېرۇز نەبروات. (وەرگىز)

(۳) مامؤستا نۇورسى لە كتىبى (موحىكەمات) دا بىي وايە زانستە كان تھوا كەرى يە كىزىن. (وەرگىز)

ئەو دەمە، ھەر كىتىپىكى دە كەوتە دەست، لېلى تىدە گەيشت و كاتى خۇزى بە خۇينىدەنەوەي وردى ئەو كىتىپە دەبر دەسەر..
بە راډىيەك لە زانستدا نوقم بۇوبۇو كە نەبىنراوە هيچ پەيوەندىيەكى بە ژيانى ئاسايىيە بۇوبىت.

ھەر پرسىيارىكى زانستىي ئاراستە بىكرايە، بە بىن راوه‌ستان و يەكسىر وەلامە كەمى دەدایەوە.

بەلام بۇ خۇزى كەوتىوو گومانەوە لەوەي كە ئايا ئەم جۇرە تىڭگەيشتنەي لە گەل تىڭگەيشتنى زانيايانى تردا يە كەدە گرىتىموه يان نا؟
بۇ لابىرنى ئەم گومانەي، رۇشتە سەردانى پۇخسارە نايابەكانى زانيايانى كوردو، بە نيازى بەھرەوەر بۇون لە پىت و فەرى ئەوان، بېيارى دالاي ھەرى يە كەيان يەك دووا وانە بخۇينىت.

بەم مەبەستە مۇلەتى لە مامۇستاكىي وەرگرت و بەرەو "بەتلیس" كەوتەرى. بەلام بە جادەي ئاسايىدا نەرۋاشت، بەلكو گەشتى لە سەرخۇزى ناو ھەموراز و نشىۋى چىاكانى ھەلبۈزاد. تا دواي سى مانگ گەيشتە بەتلیس^(۱).

لەوى لە شىۋەي دەرويىشىكى گەشتىيارى خەرقە پۇشدا رۇشت بۇ تەكىيە (شىيخ مەممەد ئەمین ئەفەندى) و، دوو رۇۋەلە وانە كانى ئەمدا ئامادە بۇو.

ھەرچەند شىيخ مەممەد ئەمین ئەفەندى دواي لە بەديعوززەمان كرد كە پۇشاكى زانستى لە بەر بکات، بەلام لە بەر ئەوەي بەديعوززەمان ئەو دەمە هيشتا بە تەمنى بالغ نەبۇوبۇو، خۇزى بە شاياني لە بەر كەرنى پۇشاكى مامۇستايەكى بەپىز نەدەبىنى. چونكە لە كوردستان پۇشاكى زانستى تايىتە بە مامۇستايان و، قوتايى مىزەر لە سەر ناکات.
لە بەر ئەوە وەلامى دايەوە كە:

من مەنلىيکم، چۈن دەبىمە مامۇستا؟!

بەم جۇرە دەستى بە پۇوي داوا كارپىيە كەي شىيخ مەممەد ئەمینەوە نا.

(۱) مەلبەندى پارىز گاکەي دانىرە لە باكىورى كوردستان. (وەرگىپ)

دوای ئوه، رؤشت بز (شیروان)^(۱) بز لای برا گهوره که‌ی که ههشت نو مانگ بزو
لیکدابرابون.

ملا عهدبوللای برای، به بدیعوززه‌مانی وت:

سەعیدا من (شرح الشمسیة) م^(۲) دەخویند، تەواوم کرد. ئەی تو چیت خویندووه؟

بدیعوززه‌مان: هەشتا کتىبم خویندووه!

ملا عهدبوللای: ئوه چى دەلىت؟

بدیعوززه‌مان: هەموو ئەو کتىبانم خویندووه کە دەخویندرىن و، گەلنی کتىسى
ترىش كە لە ليستى ئۆهدا نى يە!

ملا عهدبوللای: ئەگەر وايه تاقىت دە كەمەوه!

بدیعوززه‌مان: ئامادەم.. ج پرسىارىت دە كەيت يىكە.

ملا عهدبوللای بدیعوززه‌مانی تاقى كرده‌وه و، لە پله‌ی زانستىي ئەوتىگەيشت. ئىزت
سەعید ئەفەندىي بە مامۇستاي خۇزى قبۇل كرد، لە كاتىكدا كە هەشت نو مانگ پىشتر
لای ئەوقتابى بزو!

دوای ئوهى كە دوو مانگ لە شىروان لای برا كەي مايەوه، رؤشت بز (سېرت) و،
لەۋى بە نيازى بەھرەمند بزوون لە پىت و بەرە كەتىي مامۇستا ملا فەتحوللائچوار جار
ئامادەي وانە كانى بزو. جار بە جارىش لە گەل مامۇستا ملا فەتحوللائدا دە كەوتە
و تۈۋىپەوه و، مامۇستاي ناوبر او نوقمى سەرسامى بزو بزو.

ملا فەتحوللائچەند جارىك مەدح و ستايىشى زانست و فەزلى ئەم قوتابى يە لاوهى
كرد.

زانىيانى سېرت لە شۇينىكدا كۆبۈنەوه و، ملا سەعىدىيان تاقى كرده‌وه. لە بىجامدا
گەلن پىز و ستايىشيان بز وەلامە كانى دەرىپى.

(۱) شىروان: مەلبەندى قىزايىكە لە پارىزگاي سېرت لە باكىورى كورستان. (وەرگىن)

(۲) (الشمسية) كېيىنگە لە زانستى مەنتىقىدا كە (الكتىبي القزويني ۶۰۰-۶۷۵م) بە عمرەبى دابناوه. ھەرىك
لە (تەفتازانى ۷۹۳م) و (تەختانى ۷۶۶م) شەرجىنگى باشىان بز نۇوسىيە. ئەمە دووھەميان بە ناوى (خىرىز
القواعد المنطقية في شرح الشمسية) ناسراوه و لە حوجرە كاندا خويندراوه. (وەرگىن)

هنهندی لهو مامۆستایانه‌ی که له پله‌ی دووه‌مدا بیون، به هاندھری حهسوودی ئەوهیان بین هرس نه کراو، ناکۆکی له نیوانیاندا پیدا بیو.

لهو رووه‌وه که به دیعوززه‌مان له پیش چاوی خەلکە کەداوه کو کەسینکی "وەل" دەبینرا او^(۱)، به کەسینکی بەریز و خاوەنی پله دانرا بیو، هەروهه‌ها هەرچەند هەندىپیشيان پشتیان دەگرت و دەیتوانی شکست به رکبەره کانی بەھینیت، بەلام له بەر ئەوهی دلى ئازاری بین گەیشتبۇو، "سیرت"‌ی بەجى ھېشت و رۆشت بىز بەتلیس.
ئەو کاتە تەمنى چوارده پازدە سالان بیو.

لەبەر زانست و فەزل و ئازايەتى يەکەمی، ناوبانگى لهو دەوروبەرەدا بلاو بۇوه، تەنانەت نازناوی (مەلا سەعیدی مەشھور)‌ی لىنى نرا.

لە بەتلیس له گەل شىخ ئەمین ئەفەندى و زانیانى تردا کەوتە مۇنازەرە و، ھەموویانى ناچارى تەسلیم بیون گەرد.

جا بىز ئەوهی پاریز گارى لهو پلەوپایەی خۆزى بکات کە له لایەن زانیانه‌وھ بە دەستى ھېنابۇو، ناچار بیو له هەر زانسته و يەڭ دوو "مەتن"^(۲) لەبەر بکات، بە تايىھت بىز بەرپەر چدانه‌وهی ئەو گومان و دوودلىيانه‌ی کە ئاراستەی ئايىنى ئىسلام دەکران ھەتا پادەی چى مەتن كىتىبى وەکو "المطالع" و "الموافق"^(۳) لە زانسته بەرزە کان و له زانسته ھۆكاري کان له ماوهی دوو سالىدا له بەر گەرد.

شارى (بەتلیس) زانى زۇرى تىدا دەبینرا، بەلام له بەر ئەوهی شارى و ان زانیاھ کى ناودارى تىدا نەبۇو، ئەوا رۆشت بىز (وان) و لەۋى ئىشىتە جى بیو. ماوهی پازدە سالى لەۋى بەوانە و تەنەو و گەشتى پىتىمىلى بەناو ھۆز و تىرە کاندا بەسەر بىد.

(۱) واتە پېيان وابۇوه لای خواى گەورە پلەيە کى ھەمە. (وەرگىز)

(۲) زۇرەھى كىتىبە کانى جاران له (مەتن) و (شرح) پىنگىدەھاتن. مەتن بە چۈرپى بايدەتە کەی تىدا دەنۇوسرا. بەلام شەرەھ کە راھ و ناسانكارىي تىنگەيىشتى دەکەد. زۇر جار خۇيىتەری ئەو كىتىبانە دەقى مەتە کانى له بەر دەکەد، زانیارىشى له بارەھى شەرەھ کانەو دەبۇو. (وەرگىز)

(۳) (مطالع الأنوار) كىتىبىكە له زانستى مەنتىقدا دانزاوى (القاضى الأرمىسى). (الموافق) يىش كىتىبىكە له زانستى كەلامدا (عىضد الدىين الإيجى ٢٧٥) دايىاوه. گەللى شەرەھى لەسەر كراوه، بەناوبانگىزىيان شەرەھ كەی "سەييد شەريفى جورجانى" يە. (وەرگىز)

ماوهی مانوهی له وان تیکه‌لیبی والی و دهسته‌لأتدارانی ده کرد.

له بهر ئوهی پئی وابوو که "زانستی که‌لام"^(۱) به شیوازه کونه که‌ی ناتوانیت به ته‌واوی به‌ره‌چی گومان و دوودلی بکانی ئدم سه‌رده‌م بدانمه، له بهر ئوهش که فیربونی زانسته نویسنه کانی زور به پیویست ده‌زانی، ئه‌واله ماوهیه کی که‌مدا زانسته کانی:

(میزوو، جو گرافیا، بیر کاری، زانسته سروشتنی بکان، مه‌والید^(۲)، فه‌لسه‌فه)ی به دهست هینا.

وا گومان نه‌بیت که لای مامؤستایه ک ئدم زانستانه‌ی خویندیت..

نه‌خیز، به‌لکو هر تنه‌اله سایه‌ی مو‌تالای شایسته‌ی خویوه فیریان بووه.. ته‌نانه‌ت روزیکیان له گه‌ل مامؤستایه کی وانه‌ی جو گرافیادا ده کوینه گفتونکو. کانی که ده‌بینیت ئدم کاره پیویستی به شاره‌زاییه کی ته‌واو همه‌یه له زانستی ناوبرادا، ئه‌و گفتونکویه بز شه‌وینکی تر هه‌لده‌په‌سیریت و، له ماوهی بیست و چوار سه‌عاتدا کتیبکی جو گرافیا، که زور دوورودریز نبوو، له‌بهر ده کات. ئیتر شه‌وی دوای ئوهه له مالی تایر پاشادا ئه‌و مامؤستا به‌ریزه‌ی جو گرافیا ده‌زینیت.

وا‌ته‌له ماوهی بیست و چوار سه‌عاتدا، هیندەی مامؤستایه کی ده‌وله‌تی، زانستی جو گرافیای به‌دهست هیناوا!

له ئېنچامی مونازه‌ریه کی تری له‌و شیوه‌یدا، به ماوهی پېنج رۇز، کیمیاى نائەندامى فیر بووه و، روشتووته مونازه‌ریه له گه‌ل مامؤستای وانه‌ی کیمیادا.

له‌بهر ئدم ناوه‌زه‌بیانه که پیش چاوی خستن، نازناوی "بديعوززه‌مان"ی بز دانرا. به‌ديعوززه‌مان سه‌عیدى كوردى بز خۆي شیوازىنىكى وانه وتنوهی هینايىه کايده‌وه که له وتنوهی وانه کانيدا لە سەرەت دەرۋشت. به‌و جىزورەی که زانسته ئايىنى يه کانى

(۱) زانستی که‌لام، له هەمان کاتدا زانستی تەوحید و ئوسوولى دېنیشى بىن دەوتىرى. ئەم زانستىي کە بناغە کانى ئايىن بە‌لگەی عەقلی و نەقلی دەسەلەنیت و، به‌ره‌چى نەيارانى دەدانمه. ئەم زانسته لە سەرەتاي دروستبوونىوه ھەتا ئىستا گەلەنی كېنىي بەناوبانگى تىدا دانراوه، كە هەر يە كەيان لە سەردهمى خۆزىدا سەرچاوه‌يە كى گۈرنگ بووه. (وەرگىن)

(۲) پىندەچى مەبىسى "بايزلۇجى" بىن. (وەرگىن)

ئاوتىھى زانسته تازە کان دە كرد و، پشتى راستى يە ئايىنى يە کانى بە زانسته موسىبەتە کان دە گىرت و بنياتى دەنا.

ئىتر بەم شىيۇھەمەل و كۈششى خۆى لە پىناوى پۇونا كىردىنەوهى زەينى قوتاپى يە کانىدا دە خىستە كار.

ھەمەو تەقلايەكى بىز زانىاري و زانست، بە تايىھەت لە پىناوى بلاو كىردىنەوهى زانست لە كوردىستاندا، بە سەر بىردووھە.

تەنانەت بە مەبەستى كىردىنەوهى سىن چوار قوتاپاخانە لە شىيۇھەمەل زانكۈدالە پارىزگا كانى وان و بە تلىس و دياربە كىرپۇشە ئەستەمبۇول. بەلام بە داخىمەھەر ھېنەدەي گەيشتە ئەھىئى خرايە بەندىخانە و، دەرەنجامىنگى تىرىش پەوانە كىردىنى بۇ بىز نە خۇشخانە^(۱).

كە گەپرایمەھە بىز (وان) قوتاپاخانە يە كى مىللەيى كىرده و، تىبايدا لە سەر و تىنەوهى وانە کانى بەر دەوام بۇو^(۲).

لە گەل ئەھەشدا هەر دەم لە ھەمەل و تەقلادا بۇ بۇھىنانە دىبى ئە و بىرە دېرىنەيە^(۳). وەك بلىيى ئەم جارەيان لە سەرەتاوه دەرگاى بەخت پۇوى رەزامەندىبى لىنى كىردىتىمەھە..

ئەھە بۇ فەرمانى پادشاھى بۇ كىردىنەوهى قوتاپاخانە يەك لە وان بە ناوى (قوتاپاخانە زەھراء) و لە شىيۇھەم "جامع الأزهر" دا دەرچوو. دانانى بناگە كەي شىنگى ئەھە توپى نە ما بۇ كە جەنگى جىھانى سەرى ھەلدا.

(۱) باخوتىنەرى بەرپىز كىتىپى (پۇرانامەي ھەر دەو قوتاپاخانەي موسىبەت) بخوتىنەمە كە لە لاپەرە (۳۹۱-۴۶) ئەم بەرگەدا بلاۋمان كىردووھە تەمۇن، تاكى ئاگادارى درېتىھە ئەمۇ بۇ داوانى بىت كە لە دەقە كەي سەرە دەدە بە پۇختى باسیان لىنى كراوه. (وھرگىن)

(۲) مەبەست قوتاپاخانەي (خورپخور) كە زانسته ئايىنى و نۇرى و گەردوونى يە کانى تىندا دەھەتە و، هەتا جەنگى يە كەمىي جىھانى و وېر انكىردى شارى (وان) لە جەنگىدا، خزمەتە زانستى يە کانى لە قوتاپاخانە دەپىشىكش كىردووھە. ئىستا تەنها داروپەر دەووي ماوه. (وھرگىن)

(۳) واتە دامەز زاندى زانكۈبە كى وەك زانكۈزى تەزھەر لە كوردىستاندا بە ناوى "زانكۈزى زەھراء"، كە ئەركى بلاو كىردىنەوهى زانست لە كوردىستان و ولاتانى ناواچە كەدا بىگرىپە ئەستز. (وھرگىن)

هاودم له گهمل گوزه‌رانی خزیدا، بژینوی قوتاییانیشی له گیرفانی خزی و له پنی خوادا دابین ده کرد. قوتایی به کانیشی که پنده گدیشن فیداکاری راسته‌قینه دهرده چوون.

له هه مهو ئه گفتور گزو و مونازه‌ره زانستیانه‌یدا هیچ کات دوخی ئاراسته کردنی پرسیاری هەلئه بژاردووه، بدلکو هه میشه له شوینی و لامده‌ره ووه دا بووه^(۱)! ئەم په‌وشەی که پابهندی بووه پله‌ی توانستی ئه دهرده خات که تا ج مهودایه کی بپریوه.

بەلام دەمه‌ویت لیزه‌دا خالیک بخمه پیش چاو، ئەویش بریتی به لەوهی که پله‌ی بلند و په‌وشەتی بەرزی بەدیعوززه‌مان لەو کاره‌دا ئاشکرايە، ئەوه‌تال بەر ئەوهی بەرامبه‌رە کەی رووزه‌رد نەبیت، خزی له پرسیار کردن بەدور ده گرت! له لاده‌رە کانی میژوودا مەگر به ده گمەن پیمان له کەسیتک بکەم‌ویت که له پروی خزیدا بەرامبه‌رە کەی له رووزه‌ردی پاریزیت! تەنانەت له ئەسته‌مبوول پایگە‌یاند کە:

ئاماده‌یه و لامی هەر پرسیاریک بدانمه له لایەن هەر کەسیتکمەو ئاراسته بکریت، تاکو خزی هیچ جۆره پرسیاریک له لایەنی بەرامبه‌ری نەکات. پىم وايد ئەم جۆره رەفتاره‌ی ئەو، بدلگەیه کى بى گومانه کە پشتی بزچوونە کەم ده گریت.

له بەتلیس و له دواى مونازه‌ره کانی له گهمل (شیخ مەمەد ئەمین ئەفهندی) دا، ناکۆنکی و جیاوازی لەناو خەلکدا دروست بوو، بۆیه حکومەت کەمتوه نیوانیان و بەدیعوززه‌مانی لەوی دور خسته‌ووه.

(۱) مامۆستا بەدیعوززه‌مان له دەمی لاویدا و له خەونیکیدا بە خزمەتی پېغەمبەری سەرور پەھلە شاد بووه، داواری زانستی قورئانی لىنى كردووه. حەزرەتىش لەو خەونەدا دەفرمۇئى: (سېوھب لىك علم القرآن ماما لم تسأل شيئاً من الأمة). واتە: زانستی قورئانت دەدرىتى، بە مرجنى (سوئال) ئى هیچ شىتىك له نەتهوە كەم نەكەيت. مامۆستاش بە درىزىابى تەمەنی مەرجە کەی بىرده سەر، چونكە (سوئال) ئى له نەتهوە ئىسلام نەكىد، نە بە واتاي "پرسیار" و نە بە واتاي "سوان". تەنانەت له مۇحتاجىزىنى كاتە کانى تەمەنيدا زەکات و صەددەقەشى لىنى وەرنە گىرتى! (وەرگىزى)

دوای ماوهدیک، له شوینی دور خستنوه که‌ی هله‌لها و، رؤشت له شارۆچکه‌ی "تیللۆز"ی سەر بە "سیرت" له شوینیک به ناوی "گومەزی خاصبە"^(۱) خۆزی گۆشە گیر کرد و، لهوئی فەرھەنگی (القاموس المحيط)ی هەتا (باب السین) لهبەر کرد.
پۇزىنگىان لېم بىرسى:

بە ج نيازىك (القاموس المحيط) ت لهبەر کرد؟
لە وەلامدا وتى:

ھەر "وشە" يەك چەند (واتا) ھەلبىگىرت، فەرھەنگی (القاموس المحيط) ئەو واتايانە دەنۇو سىت..

بەلام من دەمۈست بە پىچەوانەی ئەو فەرھەنگىك دابىئىم كە ھەر "واتا" يەك چەند (وشە) گۇزارشتى لىنى دە كەن يىانۇوسم! دوايى ھەوالىم پىن گەيشت كە لە لاينى كۆمەلمىھ كەوه لە مىسر بەرھەمنىكى لەم جۆرە دانراوە، ئىتىز تىڭەيشتىم كە رەنخە كەم جىنى نەگىرتوو.

من لە لاينى خۆمەوە بىرم دەكردەوە و خەفەتم بەوه دەخوارد كە:
ج بەھەرە گەلىيکى ھەيد، بەلام لەبەر نېبوونى راپەرىيڭ ھەموويان لەدەست دەچنَا
ئايا ئەم چەشىنە زىرە كى و خولىايە شايانى ئەۋەيدە لهو پىناوهدا تىابچىت^(۲)!
ئىنجا ئەو شوينەي بەجىنى هيىشت و رؤشت بۆ (جەزىرە).
ھەر چەند لە سەرتاواھ كەوتە مۇنازەرە لە گەل مامۇستايانى جەزىرەدا، بەلام دواتر بە مامۇستاي خۇيان قبۇليان كرد و دەستييان كرد بە وانە خۇينىدىن لە لاي.
ھەر يەك دوو مانگ لە شوينىكىدا تەمەنلى بەسەر دەبرد. ئەوه بۇ بەدىعوززەمان لە جەزىرەوە بەرەو (ماردىن) كەوتە پى.

(۱) مزگەوتىنگى بچوو كى چوار گۆشىدە، گومەزىنگى لە سەر دروستكراوە لە سەر بەرزايدە كى بەرامبەر شارۆچکەی "تیللۆز"ی باکورى كوردىستان. گۇايا دايىكى يە كېڭ لە پادشايانى دېرىن بۆ خۆزى بىباتى ناوە، تاڭر تىايىدا ئېرىزىت بۆ خواپەرسىتى، ئىستاش وە كۆ شوينىنگى گەشتىيارى و ئايىننى ناوجە كە، خەلتكى رووى تىلە كەن. (وەرگىزىر)

(۲) واتە ئەو بەھەرەيە لە وەدا بخىرىتەكار كە قاموس لەبەر بکاتا (وەرگىزىر)

له بهر ئوهه‌ی لهوی خه‌ریکی سیاست ببو، هه‌روه‌ها پشتی تیستی‌بدادی نهده گرت، دهست و پی له که‌له‌پچه و زنجیر کراو، برهه‌و (به‌تلیس) دوور خرایه‌وه.

لهو سه‌فره‌دا رووداویکی سه‌یر و نامز هه‌یه، که به پشتوانی خوای گهوره کاتیکی تر به دوور و دریزی ده‌بنوسم^(۱).

لهو پووه‌وه که هه‌تاو کاته‌ش سه‌رجه‌م زایاری‌یه کانی به‌دیعوززه‌مان له پی سنوو حاتیکه‌وه ببوون که پروویان له دلی ده کرد، ئهوا به پیویستی نه‌ده‌زانی که به شیوه‌یه کی فراوان موتالا و کوزشش کانی په‌ره بین بدات..

به‌لام لهو کاته‌وه سنوو حاته کانی پیشووی ورده ورده به‌ره نه‌مان رې‌شتن، به بین ئوهه‌ی بزاریت که ئایا له بهر ئوهه ببوه که گیشت‌ووه‌ته تمدنی بالغ ببوون، یا هی سه‌رقاں بروني ببوه به کاوباری سیاست‌وه.

به‌ره‌مه کانی:

به زمانی تورکی:

۱ - به‌ره‌میکی بدنرخه به ناوی "محاكمات بدیع الزمان"^(۲) که وهک پیشه‌کی‌یه ک بز ته‌فسیره که‌ی^(۳) نووسیویه‌تی.

به زمانی عذر و بی:

۲ - "رجتة العلماء"

۳ - "رجتة العوام". ئهه دوو به‌ره‌مه شایانی ستایشن.

۴ - "ته‌علیقات" که به‌ره‌میکی بین وئنه‌یه له مه‌تیقدا. له پی هینان و شیکردن‌وه‌ی غروون‌وه، تیوره مه‌تیقی‌یه کان له تیگه‌یشت‌وه نزیک ده‌خاتوه.

(۱) ئاماژه بز ئهو پرووداوه ده کات که لهو سه‌فره‌ی دور خسته‌وه‌یدا و له پیگای چۈلەوانیدا کاتی نویز بجه‌ندرمه کان دلیلت که‌له‌پچه که‌ی دهستی بکه‌نه‌وه تاکو نویزه که‌ی بکات، به‌لام ئهوان داواکه‌ی جنبه‌جى ناکەن. مامۆستاش دلیلت: بسم الله و فشار ده‌خانه سر که‌له‌پچه که، ئیتر بھو ناوی خواهشانه کله‌پچکه‌ی دهستی ده کرپنه‌وه و نویزه که‌ی ده کات. کاتی پۇلیسە کان ویستروپیانه ئهو پرووداوه به کەرامەتیکی مامۆستا ناوینىن، ئهو قەرمۇویتی ناخیر، ئهه کەرامەتی نویزه‌ا (وھر گىز)

(۲) کەنیبى (موحاکەمات) يە كەم به‌ره‌مه لەم بەرگەي بەردهستى خوينىرى ئازىزدا. (وھر گىز)

(۳) وانه تەفسیرى (ئاماژه کانی ئىعجاز). (وھر گىز)

۵ - "رموزات" بهره‌میکی جوانه له رووهه که زهینی مرؤف له مهنتیقدا ده خاته کار.

۶ - تهفسیریکی پرۆزه به ناوی "إشارات الإعجاز في مظان الإنجاز" که تا ئیستا تهفسیریک له بەردەستدا نی يه بهو ریمازه دانرا بیت. تهنانهت دەتوام بلىم که: جگه له بهره‌می قەریچەی خۆزی هیچ مالیکی ئەوقافی تىکەل نەکردووه^(۱). ئەم تهفسیره بهوهی که له گەل زانسته موسبة تە کاندا يە کەدە گریتەوە و رینمايان لئى وەردە گریست، ئىعجازارى داپاشتى قورئان و، حەق و راستى بۇنى چەمكە کانى دەسەلپیت.

مامۆستاي بەریزمان هيشتا ئەم تهفسیره دانەنابوو کە له ئەلقەي وانه وتنەوەيدا دادەنیشتم. قورئانى به دەسته وە دەگرت و سەيرى هیچ كېيىكى تهفسیرى نەدە كردو بە زمانى كوردى رۇونكىردنەوهى لە سەر دەدا. برا دەرىتكى بەریزمان بە ناوی "مەلا حەبیب"^(۲) بە زمانى كوردى تىپىنى يە کانى تۆمار دە كردد..

ئەوهش زۆرى نەخایاند، چونكە جەنگى جىهانى دەستى بىن كردد^(۳). بەدىعوززەمان سەعىد ئەفەندى لە دەمى جەنگ و بەرەي شەپدا بەو تىپىنیانەدا نەرۋەشته وە، بەلكو بۇ خۆزى ئەم كېيىه دانما کە ئىستا ئىمە بە چاپكىردىنەوە سەرقالىن لە چاپخانەي ئەوقاف^(۴).

(۱) وانه له هیچ تهفسیریکى ترەوە نەقلى نەكرووه و، هیچ سەرچاوه کى بە كارنەھیناوه، هەمرووي ئەنجامى تىپامانى خۆزەتى لە قورئانى پەرۆز. (وەرگۈز)

(۲) مەلا حەبیب يە كىنکە لە قوتايى يە دلسزز و زىركە و نزىكە کانى مامۆستا نورسى لە پىش جەنگى يە كەمىي جىهانىدا. بەھۆزى خەنە جوانە كىيەوە نۇوسەرەوە بەرەمە كانى ئەم دەمى مامۆستا نورسى بۇوه، وەك ئەو بەرەمە كوردى يەي کە لە دەقە كەدا باسى هاتووه، مەرۋەھا تەفسیرى عەرەبى (إشارات الإعجاز) و كېيىن (تەعلیقات) لە زانستى مەنتىقدا. لە جىهادى جەنگى يە كەمىي جىهانىدا لە گەل مامۆستا نورسىدا بۇوه، تا ئەو كانەي شەھيد بۇوه، خوالىنى خوش بىت. (وەرگۈز)

(۳) وەك لە پىشە كېيى ئەم بەرگەدا باسماڭ كرد، لىزەشدا دۇوياتى دە كەمەوە كە هەوالى ئەو دەستتۇرسە كوردى يەم لە "سیدا عەبدۇل قادىر بادلىي" ئى قوتايىي مامۆستا بەدىعوززەمان بىرسى؛ وتى: لە بۇودا وە كانى جەنگى يە كەمىي جىهانىدا تىچاچووه و، بۇو سەكان فەوتاندۇرۇيانە. (وەرگۈز)

(۴) مەبەست چاپى يە كەمىي تەفسیرى (ئامازە كانى ئىعجازار). (وەرگۈز)

لهم دوايه‌دا که جنه‌نگ که تو و به تليسه‌وه، پژئيکيان سى فيشه‌کي به شيوه‌يه کي
سېير بهر که‌وت:

يە كينكيان راسته‌ور است بهره‌و دلى روشت، بهلام بهر قوتووی جگمه‌ره و توتون و
دار جگمه‌ره که‌ي که‌وت و لموي پراوه‌ستا^(۱)..

گولله‌ي دووه‌هم لاي چه‌بي بهر ده‌سکي خنه‌جه‌ره که‌ي که‌وت و لموي گيرسايه‌وه..
فيشه‌کي سى هم لاي شانى كەمنى زامدار كرد.

دوايى لە كاتى داگير كردنى شارى به تليسا، بە زامه‌وه كە لە شانيدا ھەبوو
پىيە كى شكا^(۲). ئىنجا دواي دوو پژئ مانمه‌وه لە گەمارڈا، لە لايمەن پرووسە كانه‌وه ديل
كرا.

دواي دوو سال و سى مانگ ديلى، بە شيوه‌يه کى سەرسورپەينەر، لموي
ھەلھات^(۳).

ئەمپۇس بۆ خواوه کەندامىتى (دار الحكمة الإسلامية) سەرگەرمى
ئەنجامدانى ئەركى ئايىنى و زانستىي خزىيەتى.

من ليزەدا بە سەرھاتە كانى ژيانى مامۇستا كەمم، چ ئوانەي لە زانياڭ يىستووه و ج
ئوانەش كە بە چاوى خۆم بىنيومن، بە كورتى خستووته پىش چاوى خوينەرانى بەرنىز.
لە گەل ئەۋەشدا، بە مەبەستى ئەوهى كە ئوپەرى خۇپارىزى لە زىادەرەوى بىمم و
تۈمەتى لايەنگىرىم نەدرىتە پال، گەلنى زانيارىم پشتگۈنى خستوووه.

با لەمەدا خوينەران دلىغا بن!

(۱) ئەو كاتە و هەتا سەرھەلدىانى قۇناغى "سەعىدى نوى" شى ماڭۇستا سەعىدى نورسى جگمه‌رى كېشاوه،
كە ئەو دەمە لەناو كوردەوارىدا زۇر باو بورو. بهلام لە گەل واژەنەنلى لە "سباسەت" وازى لە
جگمه‌رى كېشان و خوينىندەمە پۇزىنامىش هىننا. بروانە: كېنىي (مەكتوبات) ل: ۱۰۲، كە دووه‌هم بەرگى
(سرجەمى پەيامە كانى نور) بە زمانى كوردى. (وەرگىزى)

(۲) چونكە لە سەر بەردىڭ كەمتوووه خوارەوه. (وەرگىزى)

(۳) ماڭۇستا نورسى بە شيوه‌يه کى وردى سەرەنچ را كېش باسى پۇزگارانى ديلى و دواترىش گەشتى
ھەلھاتى لەو ديلى يە لە (پەيامى بىران) دا دە گېرىتىمۇ. شايانى باسە لە بەرۋارى: ۱۹۱۶/۳/۲ از ديل كراوه.
بەرۋارى گەيشتنەمە بۆ ئەستەمبۇل تىش دە كانە پۇزى: ۱۹۱۸/۶/۱۷. (وەرگىزى)

به‌لام له نیازمدايه که له نامیلکه‌یه کی تردا به سرهاته کانی ژیانی به جوزیکی دوور و دریز بنووسم که گله‌نی پرووداوی سه‌رسو پهینه‌ر له خو بکرینت^(۱).

له قوتابیانی ناوبراو:

حده‌مزه

دهرچووی

قوتابخانه‌ی ئامۇزْگاران

* * *

(۱) لم باره‌یه‌وه پرسیارم له مامۇستا (بادللى) كرد كە: ئاليا حەمەزە موڭسى ئەو كېيىھى ترى داناوه يان نا؟ ونى: له بىرىي ئەو "عەبدۇپەرەخان نورسى" برازاى بەدىعوزرەمان ئەو ئەرکەي گىرته ئەستۇز و ژيانامىھى كى فراوانىزى بىن مامى نووسى. (وەرگىپر)

پیشنهاد پایه ترکان

لایه‌ره	بابات
۴	تیجینی ..
۵	پیشنهاد کیی و هرگز ..
۱۹	هم کوزمه له پیامه ..

موحلاکه‌هات

۲۰	ناساندن. به پیشووسي: د. عهدولله‌ليليك سه‌عدي ..
۲۹	و تهیدك بز خونینه‌ري به‌پنـز ..
۳۲	سره‌تاي کتبيه که ..
۳۹	پیشنهاد کی ..
۴۱	وتاري يه‌کدم: (توخمي حققيقـت) ..
	چند پیشنهاد کی و مهـسلـهـيـك:
۴۳	پیشنهاد کیي يه‌کدم: ثامانـجـهـ کـانـيـ قـورـثـانـ وـ باـسـيـ بـوـونـهـ وـ هـارـانـ تـيـاـيدـا ..
۴۸	پیشنهاد کیي دووهـم: بهـدواـيـ يـهـکـادـاهـاتـنـيـ هـزـرـهـ کـانـ وـ رـوـتـلـيـ لـهـ پـيـشـکـهـوـتـنـدا ..
۵۱	پـيـشـهـکـيـ سـيـهـمـ: رـوـشـتـنـيـ ئـيـسـرـائـيلـيـاتـ وـ فـهـلـسـفـهـيـ يـوـنـانـيـ بـزـ نـاـ هـزـرـيـ ئـيـسـلاـمـيـ ..
۵۸	پـيـشـهـکـيـ چـوارـهـمـ: ئـوـ نـاوـبـانـگـهـ دـهـبـيـهـ سـهـرـچـاوـهـ خـورـافـاتـ ..
۶۱	پـيـشـهـکـيـ پـيـنـجـمـ: گـوـپـرـانـيـ مـهـجاـزـ وـ تـهـشـيـيـهـ کـانـ بـهـ حـقـيقـهـتـ، بـهـ تـيـپـهـپـوـنـيـ کـاتـ ..
۶۵	پـيـشـهـکـيـ شـهـشـمـ: مـهـرجـ نـيـ يـهـ هـرـچـيـ لـهـ کـتـيـيـ تـهـفـسـيـرـدـاـيـهـ تـهـفـسـيـرـ بـيـتـ ..
۷۱	پـيـشـهـکـيـ حـموـتـمـ: زـيـانـهـ کـانـيـ زـيـادـهـرـهـوـيـ وـ بـهـ مـفـتـهـ هـهـلـپـرـشـتـنـيـ گـوـفـتـارـ ..
۷۶	پـيـشـهـکـيـ هـدـشـتـمـ: بـهـراـورـدـيـلـكـ لـهـ نـيـوانـ نـوـهـ کـانـيـ رـاـبـورـدوـوـ، ئـيـسـتـاءـ، دـاهـاتـوـوـداـ ..
۸۳	پـيـشـهـکـيـ نـزـهـمـ: دـاهـاتـوـوـ بـزـ ئـيـسـلاـمـهـ ..
۹۰	پـيـشـهـکـيـ دـهـهـمـ: هـنـدـئـيـ گـرـفـنـيـ تـيـنـگـيـشـتـنـ لـهـ هـنـدـئـيـ ئـايـهـتـيـ قـورـثـانـ ..
۹۵	پـيـشـهـکـيـ يـازـدـهـهـمـ: چـهـنـدـ مـهـسـلـهـيـكـ لـهـ دـوـرـتـوـيـ يـهـكـ مـهـسـلـهـداـ ..

پیشہ کیی دوازدهم: کاکله و تونکلی شته کان ۹۸	چهند مسهله‌یه‌ک:
مه‌سله‌یه‌ک: خربی زهوی ۱۰۷	
مه‌سله‌یه‌ک: گاو نده‌نگ ۱۱۴	
مه‌سله‌یه‌ک سی‌هم: چیای قاف ۱۱۹	
مه‌سله‌یه‌ک چوارم: برهه‌ستی زولقه‌رنین و تیکچوونی و، به‌تجووح و مه‌تجووح ۱۲۴	
مه‌سله‌یه‌ک پنجم: شوینی دوزه‌خ ۱۳۰	
مه‌سله‌یه‌ک ششم: ثرکی ته‌فسیر کار و، پیازی قورئان ۱۳۳	
مه‌سله‌یه‌ک حوتهم: چهند سرجنیکی رهوانیزی ۱۳۶	
مه‌سله‌یه‌ک هشتم: هز کاری تیوه گلاتی بواله‌تینان ۱۳۸	
وقاری دووه‌هم: (توخمی رهوانیزی) ۱۵۱	
چهند مسهله‌یه‌ک:	
مه‌سله‌یه‌ک: گزپرانی هزینی واتا بز هزینی وشه ۱۵۳	
مه‌سله‌یه‌ک دووه‌هم: بدرجه‌سته‌بیونی واتاکان و گیان به‌ردآکردنی بن گیانه کان ۱۵۷	
مه‌سله‌یه‌ک سی‌هم: شیوازی گوفtar ۱۵۹	
مه‌سله‌یه‌ک چوارم: به‌دهم به‌کوهه‌چوونی به‌ستینه کانی گوفtar و هاو‌ناهه‌نگی	
چزینی‌یه‌کانی ۱۶۲	
مه‌سله‌یه‌ک پنجم: ئاماچه کانی گوفtar و پنداویستی به‌کانی ۱۶۴	
مه‌سله‌یه‌ک ششم: ئو و اتایانه‌ی که گوفtar بـرـهـمـیـان دهـهـیـت ۱۶۸	
مه‌سله‌یه‌ک حوتهم: فلسه‌فهی رهوانکاری ۱۷۴	
مه‌سله‌یه‌ک هشتم: موتوربه‌کردنی "واتا" به ئاماچی "گوفtar" ۱۷۶	
مه‌سله‌یه‌ک نوهم: بلندترینی پله کانی گوفtar ۱۷۷	
مه‌سله‌یه‌ک دده‌هم: رهوانی گوفtar ۱۸۱	
مه‌سله‌یه‌ک یازده‌هم: ساغخی و تندروستی رهوانکاری ۱۸۲	
مه‌سله‌یه‌ک دوازده‌هم: سفت و سوتلی گوفtar ۱۸۳	
وقاری سی‌هم: (توخمی باوه‌ر) ۱۸۹	
چهند مه‌بستیک:	
سـهـرـهـتاـ: ۱۹۱	
پـیـشـهـ کـیـیـ مـهـبـهـ سـتـیـ يـهـ کـمـ: ۱۹۳	
مهـبـهـ سـتـیـ يـهـ کـمـ: چـهـندـ بـلـگـیـهـ کـلـهـ سـرـ کـرـدـ گـارـیـ شـکـرـهـندـ ۱۹۵	

۱۹۵	بەلگەی گەردىلە کان لە سەر خواي گەورە
۱۹۶	بۇچى ھەمۇ كەسىك بە زىرىي خۆى خوا نايىت ؟
۱۹۷	پەيازە کانى بەرزبۇونەوە بەرھە ناسىنى خواي گەورە
۱۹۸	"بەلگەی چاودىرى" لە قورئاندا
۲۰۱	"بەلگەی داهىيان" لە قورئاندا
۲۰۵	سروشت چى يە ؟
۲۰۹	سەرھەلدىنى "بۇون" لە "نېبۈون" ئى پەتى
۲۱۳	گومانى پەيوەندى لە نېوان "وحدة الوجود" و ماددىيە کاندا
۲۱۴	پۇختە پۇونكىردىنۋەيەك بۇ بەلگە کانى تەوحيد
۲۱۸	پىشە كىي مەبەستى دووهەم:
۲۱۹	مەبەستى دووهەم: بەلگە کانى پىغەمبەرىتى بە شىۋەيە كى رەھا و، پىغەمبەرىتىي مەممەد ﷺ سەرەتا
۲۲۰	جىاوازى مىرۇف لە زىننەوە رانى تر
۲۲۰	بەلگە کانى پىغەمبەرىتى حەزرتى مەممەد ﷺ
۲۳۰	پىشە كى
۲۳۱	يە كەم رېبازى پىغەمبەرىتى: زاتى پەرۇزى ئەو
۲۳۴	رېبازى دووهەم: لاپەھى راپوردو
۲۳۶	رېبازى سىھەم: لاپەھى حاتى حازر
۲۴۱	رېبازى چوارەم: لاپەھى داھاتو
۲۴۷	كۆتلىي: وەلامى چەند گومانىك
۲۵۳	رېبازى پىنچەم: موعىجزە کان
۲۵۷	مەبەستى سىھەم: حەشرى جىسمانى
۲۵۸	ئامانچى يە كەم:
۲۶۲	ئامانچى دووهەم:

مونازەرات

۲۶۴	تىپىنى
۲۶۵	پۇونكىردىنۋەيەك لەم وەر گېپانە كوردىيە "مونازەرات" دا
۲۶۹	پىشە كىي وەر گېپىرى چاپە عەرەبى يە كە

دوو نامه‌ی دانەر سەبارەت بە پەيامی "مونازەرات" ۲۷۵
نامه‌ی بە کەم: پروانینیش بە پەيامی "مونازەرات" دا ۲۷۵
نامه‌ی دووھم: بەخەی وەلی بە کى مەزن ۲۷۹
پۆزشیشکی دریز داوین (پېشەکبىی دانەر) ۲۸۵
دەقی پەيامی "مونازەرات" ۲۸۵
دەقی ئەو بەشەی کە دانەر لە سەرەتاي چاپە تازە کاندا لاپىردووه ۲۹۱
دەقی پاشماھەی پەيامە کە ۳۱۱

بپوانامه‌ی هەر دوو قوتابخانەی مۇسیقەت

بپونكىرنەوە يەك لەم وەرگىپانە كوردى يەدا ۳۹۵
پۆزشىڭ ۴۰۱
سەرەتايىك (بپونكىرنەوەي كوردى زادە ئەمەمەد پامىز) ۴۰۴
دەقى پەيامە کە ۴۰۹
پېشەكىي: ۴۰۹
ۋەلامە كان بۇ دادگای سەربازى ۴۱۲
يازىدە تاوان و نىوا ۴۱۳
يازىدە پرسىيار و نىولە لە دادوھە كانى دادگای سەربازى ۴۳۹
جەختىرىنى دانەر لەو بايدەتائىي كە لە رۈزىنامە كاندا بىلۇرى كىردىبۇونوھ ۴۴۲
باسى بارودۇخى ئەو زىندانەي تىايىدا بەند كراوه ۴۴۳
مالئاوابى لە ئەستەمبوول ۴۴۵
خەباتى سەعىدى كوردى لە دەورى ئىستىيەداددا ۴۴۹
گەنۋە گۈز لە گەل شەفيق پاشادا ۴۵۹
كۆزتالىي ۴۶۳

وتارى شام

وتەيمەك بۇ ئەم وەرگىپانە كوردى يە ۴۷۰
پېشەكىي وەرگىپانە عەرەبىي بە کە ۴۷۱
پېشەكىي دانەر ۴۷۵
رېيازى پەيامى نور لە گەياندنى بانگەوازىدا ۴۷۷
دەقى وtarى شام ۴۸۷

سهره‌تای پدیامه که	۴۸۷
نه خوشی یه کانی نه توهی ئیسلام	۴۸۸
وشهی یه کدم: (هیروا)	۴۸۸
ئیسلام ئاماذه‌بیه بز پېشکەوتى معنەوی	۴۸۹
بېپارى مېروو	۴۸۹
بىنداربوونوهی مرۆف	۴۹۱
کاكلە و گوھەری مرۆف	۴۹۲
قوئان مرۆف هان دەدات بز بە کارهینانی ژیرى	۴۹۲
ئەو بىنگرانەی کە رېيان لە بلاو بۇونوهی ئیسلام دەگرت	۴۹۴
شايدەتى كەسايەتى یه کانی ناو دۇزمان	۴۹۶
غۇونەتى تۇزماس كارلايل	۴۹۶
غۇونەتى بىمارك	۴۹۷
ئیسلام ئاماذه‌بیه بز پېشکەوتى ماددى	۴۹۸
پېنج ھىزى توندو تۈل بز ئەو پېشکەوتە:	۴۹۹
ھىزى یه کدم: راستىي ئیسلام	۴۹۹
ھىزى دووهەم: پېرىستى لەرادەبەدەر	۵۰۰
ھىزى سىنەم: سەربەستى شەرعى	۵۰۰
ھىزى چوارەم: جوامېرىي ئىمان	۵۰۰
ھىزى پېتجەم: سەرېر زېمى ئىسلامى	۵۰۰
نيو بەلگە	۵۰۲
بەلگە زانستە کان	۵۰۳
مرۆف بەرپىز تېنى بەديها تووانە	۵۰۴
محمد مەد پېغەمبەر پەلە بەرزا تېنى مرۆفە کانە	۵۰۴
وشهی دووهەم: (نانومىدى دەردىنى基 كوشىدەبىه)	۵۰۷
وشهی سىنەم: (راستگۈنىي بناغانە ئیسلامە)	۵۰۸
وشهی چوارەم: (خۆشەۋىستى)	۵۱۳
وشهی پېتجەم: (دووجەندانە بۇونوهی خراپە و چاکە)	۵۱۵
وشهی شەشم: (پاۋىز)	۵۲۰
پاشكۆزى یه كەممى و تارى شام: (دەستىشان كردنى نەخۇشى)	۵۲۳

پاشکنی پاشکنی به کم:

۵۳۷	حقیقت
۵۳۹	بڑی شریعتی خاونین
۵۴۲	بڑی شریعتی نحمدی
۵۴۵	زایله‌لی حقیقت
۵۴۷	به ریه رچدانه‌وهی گومانه کان
	دوا پارچه‌ی پاشکنی پاشکن:
۵۵۸	بُو سربازه قاره‌مانه کان
۵۶۰	وتاریک بُو سربازه کان
۵۶۳	بهشی دووه‌همی پاشکنی دووه‌همی و تاری شام
۵۶۳	هیماهی کی سوره‌تی "تیخلاص"
۵۶۴	دووه‌لگدی گهوره‌ی توحید
۵۶۵	نامابخی نامابخه کان
۵۶۶	جگد له خوا هیچ شتیک کاریگرلی له گردوندا نی به
۵۶۷	پرانینی تیسلام و نسرانیه‌ت بُو پیاوچا کان و نازیزان
۵۶۸	چیز له "کارایی" دایه
۵۶۹	هله‌کردن هزو بین بهشی به
۵۷۰	مهترسی په‌خته له بهک گرتن
۵۷۱	نهو بینایه‌ی که نه کمس دهخله‌تینی و نه بُو خویشی دهخله‌تی
۵۷۱	قیزه‌ونی "غایبیه‌ت"
۵۷۲	نهینی هاوکاری
۵۷۳	مرؤفی پیزلینگڈاو
۵۷۳	چهند هستینکی تر
۵۷۴	وینه کانی هزر و بیر
۵۷۴	فریوی دهروون
۵۷۴	شهید و ملی به
۵۷۴	رهوشته کامان بمندن به ئایینه که‌مانه‌وه
۵۷۵	پیاده‌کردنی دادگری
۵۷۵	مافي ئیماندار بمسه ئیمانداروه
	دقی به که‌مجاری (وتاری شام) که دانه‌ر به زمانی عره‌بی له مزگه‌وتی ئەمۇرى
۵۷۷	دېمەشق پىشكەشى کردووه

و تاره کان

۵۹۰	پیشە کی یەك بز ئەم کۆمەلە و تاره
۶۰۱	بەشى یە كەم: (بىزە و تاره کان)
۶۰۲	میوه‌ی کېرى ھەرچەندە تالا، لە گەل ئەمۇھە شدا دەرمانە
۶۰۳	و تارىيەك بز سەربەستى
۶۱۸	و ھامىيەك بز ھزرى جوانى ئەمير صەباھە دىن
۶۲۱	و تارىيەك ثاراستى كورده کانى ئەستەمبۇل كراوه
۶۲۳	دەبىت ھەركەسمو ڪارى خۇزى بىزانىت
۶۲۵	بز نىازى بەگ
۶۲۶	و تارىيەك دەربارەي "مەشروع تىبىت" ثاراستى كەسايەتى يەكانى كوردىستان كراوه
۶۲۹	چەند پىنمایيەك
۶۳۵	بەشى دۇوھەم: (نۇووسىنە و تاره کان)
۶۳۶	پۇونكىردىنۇھە راستى سەبارەت بە تىپە سەربازى يەكانى حەميدىيە
۶۴۰	كورده کان پېئىسىتىان بە چى يە؟
۶۴۲	ئەي گەل كوردان!
۶۴۵	كورده کان پېئىسىتىان بە چى يە؟
۶۴۸	پاد گارى ئايىن
۶۶۱	گەفتۈرگۈ
۶۶۶	زانىتى
۶۷۰	میوه‌ی چيا کان ئەگەر تالىش بن ھەر دەرمانن
۶۸۰	پۇوناكىيى حقىقەت
۶۸۸	برىسکانەوەيى حەفىقەت و لاپىرىنى گومانە کان
۷۰۳	كورد و عوسمانىيەت
۷۰۵	كورده کان و ئىسلامەتى

سنووحات

۷۰۸	پۇونكىردىنۇھەيدەك
۷۰۹	حىكىمەتى "پەھابى" لە و شە کانى قورئانى پەرۋىزدا
۷۱۰	ئاکام بەلگەي سزا يە

۷۱۱	لایه‌نی نیجایی و سملبی له ههستی نهتوایه‌تیدا
۷۱۲	گرنگی "پُرْزی" وه کو گرنگی "زیان" وايه
۷۱۳	ژیانی راستقینه تهودنیايه
۷۱۴	شمهیدان ههست ده کهنه که زیندوون
۷۱۵	کوشتنی بین تاوان له دیدی قورئاندا
۷۱۹	توانستی خوای گدوره له زیندوو کردنوهدا
۷۲۶	چگه له خوا کس مه کهنه پهروهه‌ردگار
۷۲۷	چه‌ند دهستور و یاسایه کی گشتی
۷۲۸	دادگه‌ترین دهستور له سیاستی کسمی و کزم‌لایه‌تی و نهتوهه‌یدا
۷۳۱	فهرمانیه‌ولی په‌های قورئانی پیروز
۷۳۶	بانگه‌وازیک بز دامهزراندنسی ته‌خومه‌نیکی شوروای نیجتیهاد
۷۴۱	گفتگو گزیمه‌ک له خمو‌نیکدا
۷۵۷	پاشکنی خهونه که
۷۵۹	پاشکنی پاشکن بز "دمرمانی نائومیندی"

شده هنگاره‌کان

۷۷۱	پیشه کبی و در گزیر
۷۷۳	پیشه کبی قوتایانی دانمر
۷۷۹	پوخته‌یه‌ک لمباره‌ی میزووی دانانی ئەم په‌یامه
۷۸۳	دەقی په‌یامی (شده هنگاره‌کان)

گزنگه‌کان

۷۹۶	پوونکردنوهه‌یه‌ک
۷۹۷	جیاوازیی نیوان زانایانی جیهانی ئیسلامی
۷۹۹	نه‌سرانیبیت و بدره‌پیشچوونی موسلمانان
۸۰۱	جه‌ر به‌زه‌بی چی يه؟
۸۰۳	واتای سکالاً‌کردن له دهست پُرْزگار
۸۰۴	کاریگه‌ربی جه‌ر به‌زه‌بی له‌سەر هزره کان
۸۰۵	سەباره‌ت به فەتوایه‌ک کە دىزى پاپرپىنى ئەنادۇل دەركراوه
۸۰۶	بۇچى نغره‌ت له ئىنگلizدە كەيت؟

بزچی سیاسه‌تی بینگلیز سرکه و ترو ده بیت؟	۸۰۷
له نهادولیش ستم زوره	۸۰۸
چاره‌سمری جیاوازی به کان له جیهانی ئیسلامیدا	۸۰۸
جوزینکی توندو تیزی ستم	۸۰۹
سرایه‌کی شایان	۸۱۱
ولامیک بز مه‌سله‌ی فرهنگی و کوپلایمی	۸۱۲
بزچی "دار الحکمة" نهیوانی خرمد بکات؟	۸۱۳
ئوه چونه گهر کەسیک بلئى: "ئم حمدیسە قبۇل ناکم؟"	۸۱۵
پەخنه گرتن به تایبەتی له شتانی ئایینیدا	۸۱۵
ولامی پروپاگنده‌ی کافران	۸۱۶
حەفیقەتىکی حەدسى	۸۱۷

ئامازه کان

پوونکردن وەيدەك	۸۲۰
مەرجە کانى صەدقە	۸۲۱
گرنگىي زەکات بز ژيانى كۆملەلەتى	۸۲۲
بناغەي ھەمو پشىۋىي بەك دوو و شەيە	۸۲۳
زىيانى پشتگۇي خستى "زەکات" و کارکردن بە "سوو"	۸۲۴
چىنىشى بىچۈر	۸۲۵
جزوره کانى "وېندانوھ"	۸۲۶
دو شتى دز بە يەك بەلام وە كەھارشىۋە تەماشا كراون	۸۲۷
سەرخىتكى بز دەررۇن پەرستان	۸۲۸
سەرخىتكى بز لەزەت پەرستان	۸۲۸
ھاوسمەر گىرى پۇيىستە	۸۲۹
لە كام كۆملەيت؟	۸۲۹
زانى پابەر دەبىن چۈن بىت؟!	۸۳۰
چەند دەستورلىك	۸۳۰
پووناڭىي تارىكى!	۸۳۱
زىندۇ كىردىن وەي نەتەوھ	۸۳۲

هیما‌کان

- پوونکردنوه‌یدك ۸۳۴
 پوخته‌ی یعجازی قورثان ۸۳۵
 جوز او جوزی پیازه کان و جیاوازی پینگکان ۸۳۷
 بر سیاریک نیوه‌ی و لامه که‌ی سپی و نیوه که‌ی تریشی پرهشها ۸۳۸
 بزچی کافر به‌سر مسلماندا سرده که‌ویت؟ ۸۴۱
 شپر زه‌یه ئم جیهانه چی‌یه؟ ۸۴۲
 ئم دوو رووداوه‌ی ناو گاوران چزن ده‌بینیت؟ ۸۴۲
 یه کیتبی یسلام چی‌یه؟ ۸۴۳
 و لامی قه‌شیده کی قیلباز ۸۴۵
 لاواندنه‌وه‌ی نازه‌لئیکی موجاهید ۸۴۵
 خالیکی گرنگ ۸۴۶

پوخته‌یدك له به‌سهرهاتی ژیانی به‌دیعوززه‌مان سەعیدی گوردی
 له نووسینی: (حەمزە موکسى)

- پىشە كېي وەرگىز ۸۴۹
 دەقى ژياننامە كە ۸۵۱

* * *

سرچمی پیامه کانی نور

به زمانی کوردی

بهره‌مه کانی گموره زانای جیهانی گله که مان (ماموستا بدیعوززه مان سه عیلی نوروسی) تائیستا به زیاتر له پەنخا زمانی نەتموە کانی پووی زهوي بلاوده بئەروه. یەکیلک لەوانه زمانی کوردی یە.

به پشتیوانی خوای گموره هەر لە سەرتای ساله کانی ھەشتای سەدەی بیستەمهوه ھەتا تائیستا بەم جۆرە بلاو کراونەتموە: یەکشم: لە شیوهی کتیبی بچووک و مامناوهندی و نامیلکەدا (۳۰) دانەمان بلاو کردووه تەموه، کە زۇربەیان چەند جاریلک لە چاپ دراونەتموە. دووهەم: لە شیوهی بەرگى گمورهدا ئەم بەرگانەمان خستووه تە بەردەستی خوینەران:

۱ - وته کان

۲ - مەکتوبات

۳ - برسکە کان

۴ - تیشکە کان

۵ - پاشبەندە کان

۶ - داوهەری یەکان

به پشتیوانی خوای گموره بەرگە کانی تریش بلاوده کرینەموه

محاكمات

(آثار سعيد القديم)

المجموعة السادسة من كليات رسائل النور

التي ألفها: بديع الزمان سعيد النورسي

ترجمتها من العربية إلى الكردية: فاروق رسول يحيى

MUHAKEMAT (The Old Said's Works)

From the Risale-i Nur Collection

By:

Bediuzzaman Said Nursi

Translated from Arabic into Kurdish by:

Farooq Rasool Yahya

MUHAKEMAT (Eski Saidin Eserleri)

Risale-i Nur Külliyatından

Müellifi:

Bediuzzaman Said Nursi

Kürtçeye Mütercimi:

Faruk Resul Yahya

داوريها

ششمین کتاب از کلیات رسائل نور

تألیف دانشمند بزرگ: بدیع الزمان سعید نورسی

مترجم به زبان کردی: فاروق رسول یحیی